image
not
available

Digitized by Google

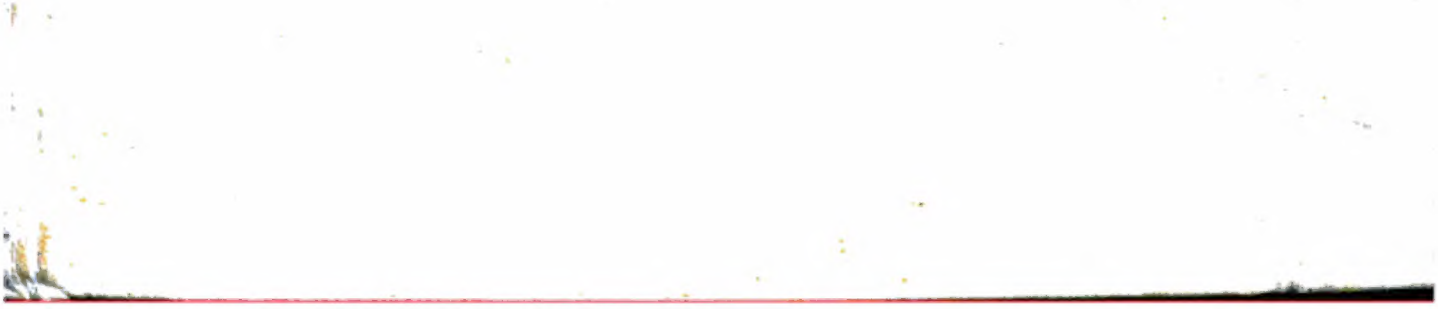

Digitized by Google

NAZIONALE
14
3 F
30
VITT. EMANUELE

Digitized by Google

M\ 3 . F. 30

Digitized by Google

14 3. F. 30

LVDOVICI CARACCIOLI
Comiti Parmenſis
SPECVLVM PRINCIPVM.
SIVE
PRINCEPS POLITICVS.

A primis annis ad vltimam vſq; ſenectutem perfectè inſtitutus, vt ſecundum vera Politicæ præcepta, ac conſilia perfectiſſimam rectè gubernandi ac feliciter dominandi methodum cum pacis, tum belli tempore teneat. Quæ omnia inſertis identidem antiquarum, ac recentiorum hiſtoriarum exemplis, ipſa temporis authoritate, & experientia rerum magiſtra confirmantur.

Inſtituuntur etiam Principis conſiliarij, Judices, Aulici, vrbium Præfecti, ac Prouinciarum Præſides, Militum ductores, & quicunq; alij Magiſtratus Principi in gubernanda Republica proximè inſeruiunt.

A.

LAVRENTIO LONGO, PARMENSI DOCTORE.

Et Eminentiſsimi Principis Cardinalis

HIERONYMI COLVMNÆ

Conſiliario auctum.

Addito Indice verborum, ſententiarum, ac rerum notabilium locupletiſsimo.

PLACENTIÆ ex TYPOGRAPHIA CAMERALI.

M. DC. LIX.

Digitized by Google

LUDOVICI CARACCIOLI

Comitis Parmensis

SPECULUM PRINCIPUM.

SIVE

PRINCIPES POLITICI.

A

LAURENTIO LONGO, PARMENSI DOCTORE.

Ad Illustrissimum Principem Carolinum

HIERONYMI COLUMNÆ

Comitis Actium.

PLACENTIÆ ex TYPOGRAPHIA CAMERALI.

M. D. C. LIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Argumentum Operis.

AD Optimum Principem efformandum, qui Populos regat, & Virtute Duce, sibi, Subditorumq; animis, publicam comparet fælicitatem, vniuersum hoc opus decem libris digestum instituitur. Quidquid siue ad Principem, siue ad Principatus conseruationem spectat, in his ordinatè describitur. Cumq; Principatus non nisi ab illo debeat administrari Principe, qui sublimioribus decoratus virtutibus probè agnoscat, quid ipsius Principatus conseruationi vel patrocinetur, vel obsit, quid Populorum tranquillitati vel aduersetur, vel prosit; ideò præmissa de Principatu tractatione, educatur statim Princeps, & per virtutum gradus ad eximia perfectionis culmen adducitur: quæq; sint Instrumenta regnandi, Religio, Prudentia, Auctoritas: quæue Principatui aduersantia, siue à causis exorta intrinsecis, siue extrinseeis, demonstrantur.

Principatus temporalis, de quo hic præcipuè est sermo, sicuti Naturalis alter, alter dicitur Acquisitus, sic vterq; suas poscit, & habet tractationes: de Naturali quidem, si ea desiderentur, quæ de Successione; de Suffragio, aut Sorte tractari solent, habentur, de Acquisito verò ita res absoluitur, vt omnino Principatus quoquo modo, vi, aut sponte, & voluntate Subditorum, vel per contractus acquisitus stabiliatur.

Verùm Regnantis præcipuus finis fælicitas, quam iure sibi sola adsciscit, & comparat Virtus, cuius pulchritudine Principis animus ita debet allici, vt in ipso educationis exordio hæc sola ab optimo Educatore debeat proponi. Quod quidem tunc præstabit, & consequetur, si vt optimum sui exemplum præbeat, & Principis propensiones, vt prauas superet, prospicere curet; & in ipsius animum timorem Diuinum inducere studeat, & scientiarum vtilitatem, Nobilium

lium consuetudinem, disciplinarum exercitium, virtutum ornamenta ita proponat, vt Princeps insignioribus virtutibus, Iustitia, Modestia, Affabilitate, Maiestate, Temperantia, Fortitudine, Beneficentia, Magnificentia, & Charitate exornetur.

Hisce Virtutibus exornatus Princeps iam regnat, & tria adhibet regnandi instrumenta, Religionem, Prudentiam, & Auctoritatem. Religione quidem, omnes, quæ subrepunt, coercet Innouationes, à fœdere cum Infidelibus abhorret, Conscientiæ libertatem non admittit, & omnibus, quæ pietati, & morum probitati aduersantur, obsistit: Prudentia verò non solum prudenter eligit Consiliarios, Magistratus, Summum Ducem, Aulicos, Legatos; & quid quemq; deceat, vel dedeceat, quid in eis curet, quid remoueat, optime nouit; verùm etiam cuncta prospicit, & rimatur, quæ ad Principatus conseruationem conducant, & splendorem; & si quid de Finitimorum Populorum Statu, de Subditis, de Mercatoribus, de Artificibus, de Continendis in fide Populis, de Causis, quæ Vrbem frequentem, magnificamq; reddunt, de præceptis ad Ciuilem prudentiam pertinentibus cognitionem exigant, prudenter nouit, & exequitur. Auctoritate qua quæ regnat Princeps, qua tunc maximè præcellens appareat, si potens existat. Potentiam verò sibi comparat Militaribus copijs, Arcibus, Colonijs, Fœderibus, Imperij mediocritate, & Coniunctione, Populi multitudine, & diuitijs; de quibus omnibus ita Princeps edocetur, vt ipsius Principatus iam omnino stabiliri videatur.

Verùm non solum Instrumenta Regnandi traduntur, sed etiam quæ Principatum euertere soleant, aut possint, explicantur. Prodeunt in primis Causæ intrinsecæ, Principis contumeliæ, Iniustitiæ, Minæ, nimia Fiducia, Auaritia, Odium, Contemptus, quæ parere solent Coniurationes, & Proditiones; de quorum remedijs, vt euitari valeant, disseritur. Sequuntur Causæ ab ipsis Subditis deductæ, quorum rationes, & opportunitates, quæ magis vnum Statum, quam

alium

alium' euertere valent, excogitantur; quorum factiones, & seditiones, quæ sæpè subitò, & ex prauis rebus exoriri solent, deteguntur, & euertuntur. Vires verò hostis, quæ Causæ extrinsecæ dicuntur, Prudentia militari prosternuntur; de qua ita exactè agitur, vt nihil, quod desiderari posse videatur, omittatur. Agat quisquis, qui Principis efformationem, & Regni conseruationem curat, sequentem perlegat Synopsim, & exactius totum Operis argumentum prospiciet.

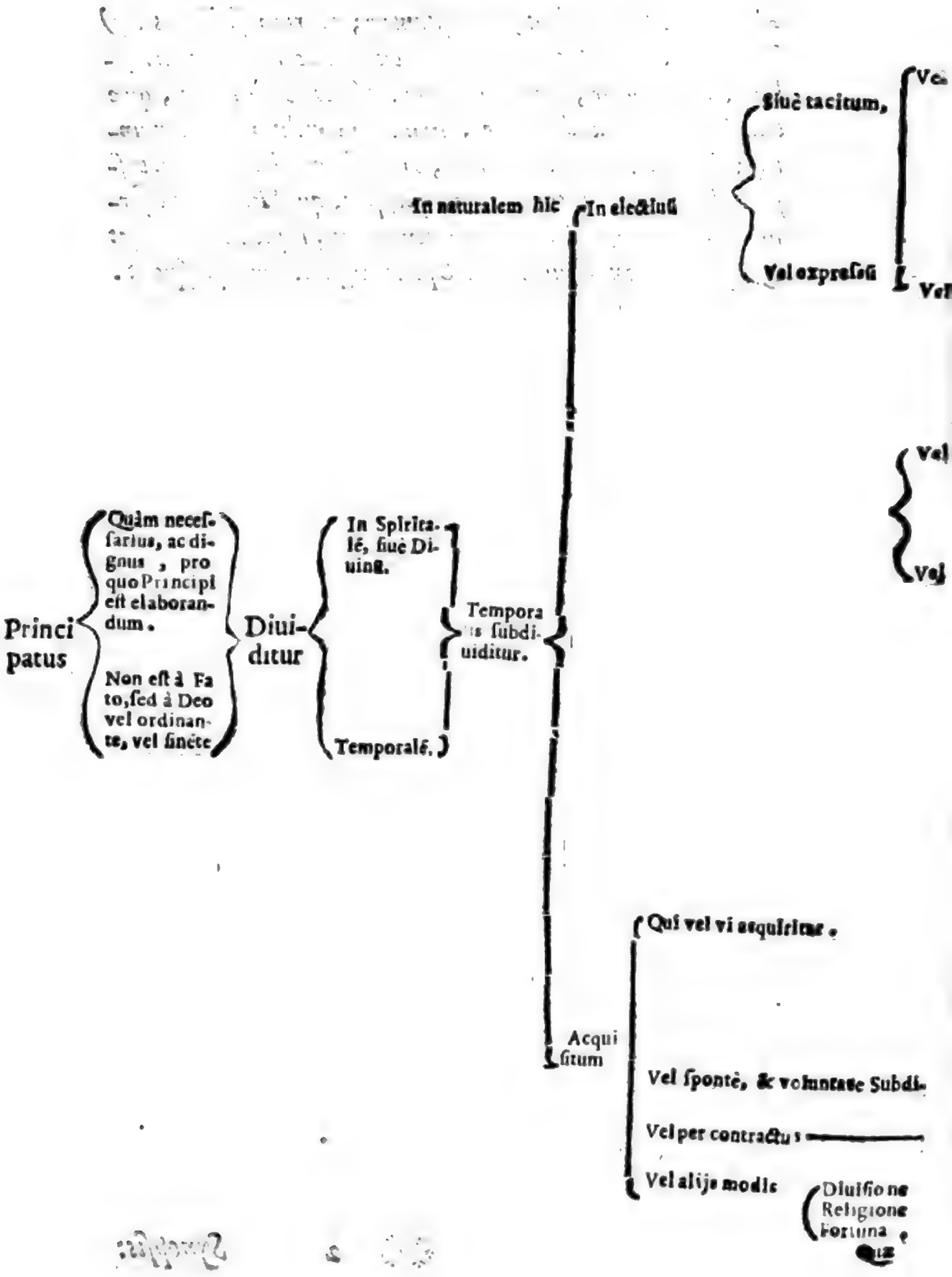

Digitized by Google

per ſucceſſionem { Quæ ſemper debetur Primogenitis. / Quæ ſæpè tranſuectis alibus cõceditur / Quæ plures regendi formas exigit. } Hic Principatus vel eſt { Succeſſiuus alliquibus legibus fundatus. / Vel Deſpoticus.

per hæreditatem { Quæ ſæpè defertur Viro affini, ſiue Conſanguineo. / Quæ ſæpè defertur Fœminæ, cui præſtituuntur regendi rationes. / Quæ poſtulat quaſdam regendi formulas deſcribendas.

Suffragio. { Qui diuerſam ab alijs regendi formam exigit. / Qui non eſt tanti, vt ſucceſſiuo præferatur.

Sorte.

Vel aperta { Vel iuſta vi —— Quomodò regere debeat Princeps Populos à ſe vi deuictos. / Vel Tyrannica { Quomodò ferocia coerceri, quando tyrannus non vult relinquere Principatum, licet debeat. / Quomodò tractãdi ſubditi, vt ſeruilẽ timorẽ cõuertãt in amorẽ / An transferre ſe debeat Princeps illuc habitatum. / Quomodò agendum cum ijs, quorum opera fuit vſus.

Vel dolis, vel fraudibus —— { Quomodò ſe gerere debeat cum nouis Subditis callidè, & per dolum acquiſitis. / Et de legis Principatu.

—— Quomodò ſe gerere debeat cum his vti dedititijs.

—— An Princeps poſſit redigere in ſuam ditionẽ Populos aliquibus cõditionibus.

{ Succeſſoris Finis

Digitized by Google

Successoris finis præcipuus foelicitas
Cuius medium est virtus, ad quam
Efformari debet Princeps ——— Per educationem, quæ excoli debet ab optimo Educatore, qui

- Elaborare debet, vt sui optimũ præbeat exemplum.
- Propẽsiones, & Indolem Principis rimari debet.
- Pro superandis pravis propensionibus Principis omnes nervos intendat.
- Timorem Diuinum in animũ Principis inducat.
- Vtilitatem, quam secum affert plurium scientiarum cognitio, cognoscat & Principi huius cognitionis cognitionem tradat.
- Commodum ex cœtu plurium Nobilium Princeps emanans eidem demonstret.
- Quibus virtutibus exornatus esse debeat Princeps, sciat, ideò agitur.
- Quibus disciplinis exerceri debeat Princeps, (calleat inter quas cognitio in primis Politica) quæ Regnandi Instrumenta apta; maximeq; conseruandi Imperium Successione partum, & causas euersionis adamussim teneat.

Quam

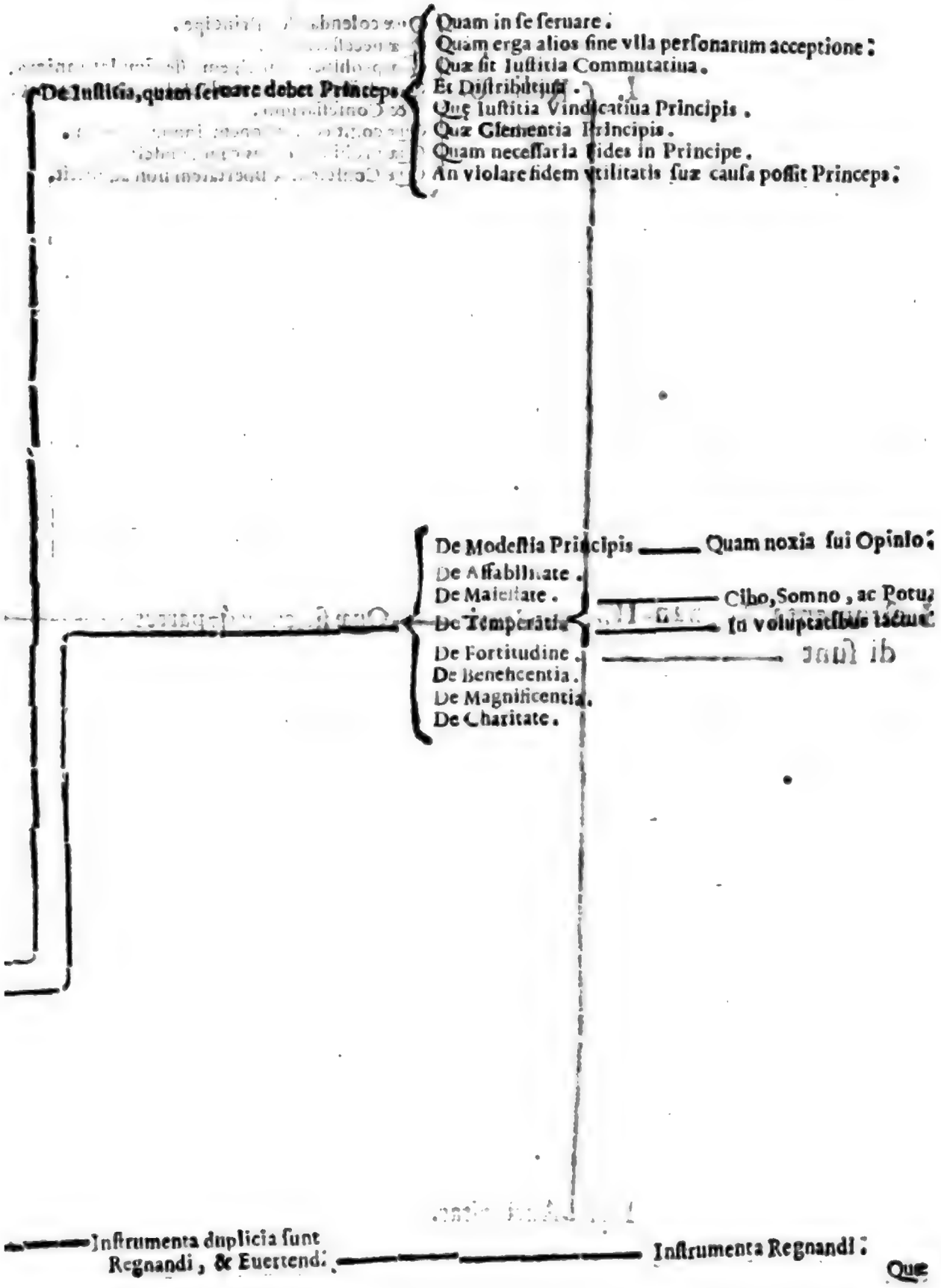
De Iuſtitia, quam ſeruare debet Princeps.
Quam in ſe ſeruare.
Quam erga alios ſine vlla perſonarum acceptione:
Quæ ſit Iuſtitia Commutatiua.
Et Diſtributiua.
Quę Iuſtitia Vindicatiua Principis.
Quæ Clementia Principis.
Quam neceſſaria fides in Principe.
An violare fidem vtilitatis ſuæ cauſa poſſit Princeps:
De Modeſtia Principis
Quam noxia ſui Opinio:
De Affabilitate.
De Maieſtate.
De Temperatia
Cibo, Somno, ac Potu:
In voluptatibus tactus.
De Fortitudine.
De Benehcentia.
De Magnificentia.
De Charitate.
Inſtrumenta duplicia ſunt Regnandi, & Euertendi.
Inſtrumenta Regnandi:

Quæ

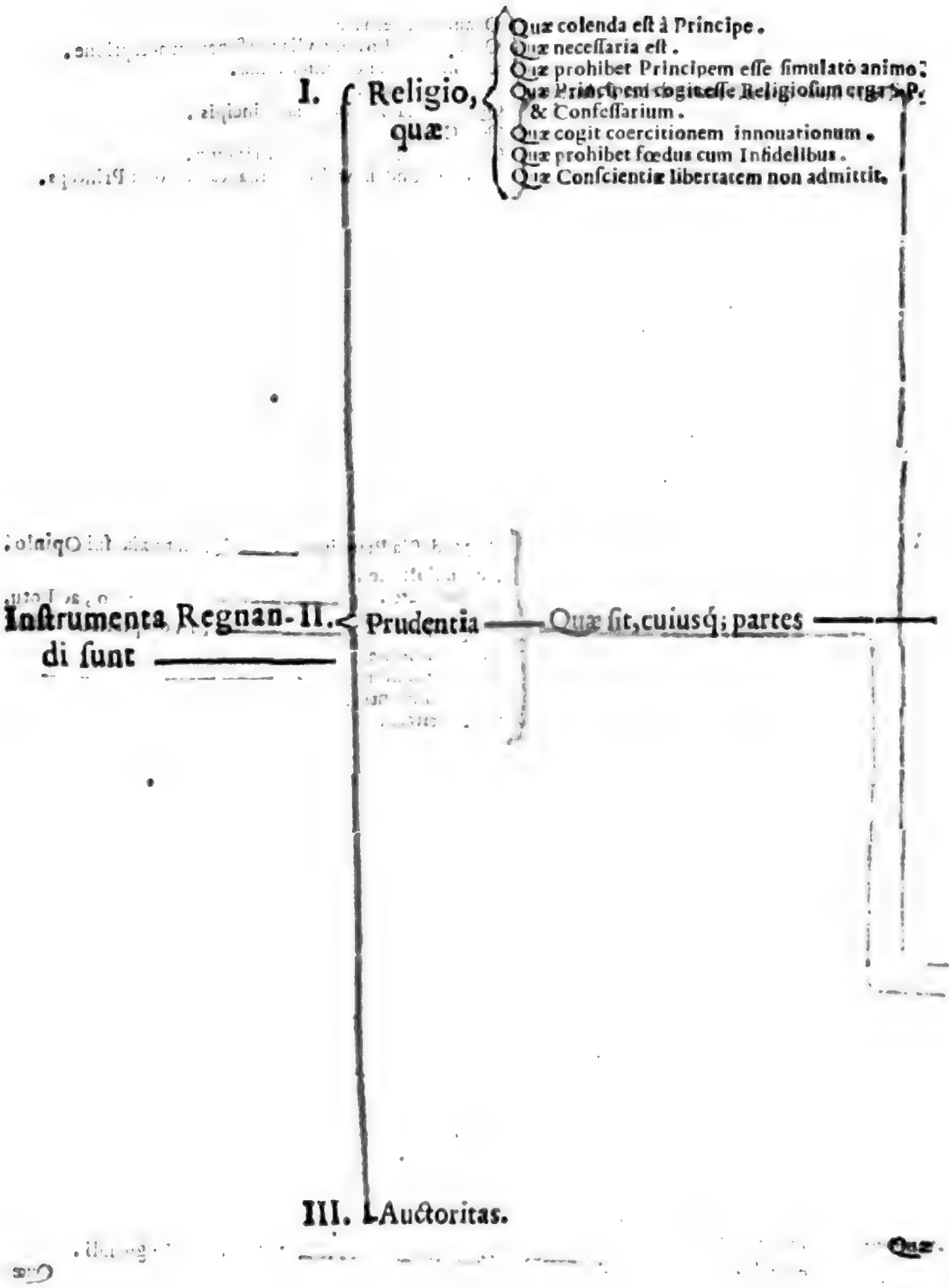
Instrumenta Regnandi sunt
I. Religio, quæ:
Quæ colenda est à Principe.
Quæ necessaria est.
Quæ prohibet Principem esse simulato animo.
Quæ Principem cogit esse Religiosum erga P. & Confessarium.
Quæ cogit coercitionem innouationum.
Quæ prohibet fœdus cum Infidelibus.
Quæ Conscientiæ libertatem non admittit.
II. Prudentia
Quæ sit, cuiusq; partes
III. Auctoritas.

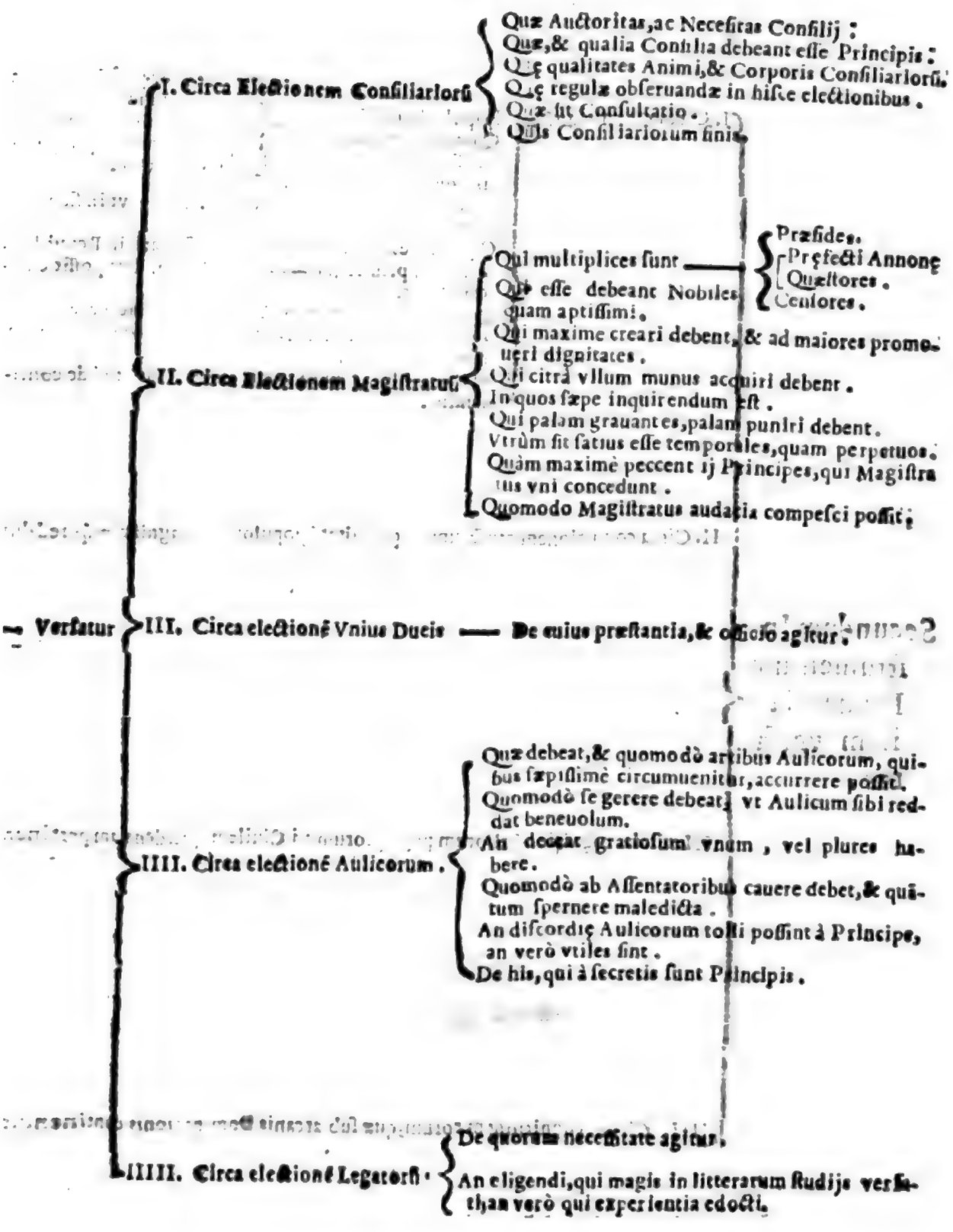
Quæ Auctoritas, ac Neceſitas Conſilij :
Quæ, & qualia Conſilia debeant eſſe Principis :
Quę qualitates Animi, & Corporis Conſiliariorũ.
Quę regulæ obſeruandæ in hiſce electionibus.
Quæ ſit Conſultatio.
Quis Conſiliariorum finis.
I. Circa Electionem Conſiliariorũ
Præſides.
Præfecti Annonę
Quæſtores.
Cenſores.
Qui multiplices ſunt
Qui eſſe debeant Nobiles quam aptiſſimi.
Qui maxime creari debent, & ad maiores promoueri dignitates.
Qui citrà vllum munus acquiri debent.
In quos ſæpe inquirendum eſt.
Qui palam grauantes, palam puniri debent.
Vtrùm ſit ſatius eſſe temporales, quam perpetuos.
Quàm maximè peccent ij Principes, qui Magiſtratus vni concedunt.
Quomodo Magiſtratus audacia compeſci poſſit.
II. Circa Electionem Magiſtratuũ
Verſatur
III. Circa electionẽ Vnius Ducis
De cuius præſtantia, & officio agitur.
Quæ debeat, & quomodò aditibus Aulicorum, quibus ſæpiſſimè circumuenitur, accurrere poſſit.
Quomodò ſe gerere debeat, vt Aulicum ſibi reddat beneuolum.
An deceat gratioſum vnum, vel plures habere.
Quomodò ab Aſſentatoribus cauere debet, & quãtum ſpernere maledicta.
An diſcordię Aulicorum tolli poſſint à Principe, an verò vtiles ſint.
De his, qui à ſecretis ſunt Principis.
IIII. Circa electionẽ Aulicorum.
De quorum neceſſitate agitur.
An eligendi, qui magis in litterarum ſtudijs verſati, an verò qui experientia edocti.
IIIII. Circa electionẽ Legatorũ.

Primo

Secundum Inſtrumentum Prudentia, item verſatur.

- I. Circa Cognitionē
  - Populi, ſtatus Finitimorū
    - Quæ errata poſsit accidere
    - Quam vitandi delatores.
    - Quā diligēt eorū, q̄ gerūtur Apud vicinos, lōginquosq̄; inueſtigatio.
  - Quantum interſit habere Vaſallos, & eſſe parcum in concedendis Feudis.
  - Naturæ ſanguine Coniunctorum adhoc, vt in fide poſſint contineri:
  - Quantum externi Mercatores conſeruari in Republica, eorumq̄; priuilegia —— An à Principibus poſſit exerceri Mercatura.
  - Quantum conducat artes, Artifices q̄; conſeruare
  - De Agricultura conſeruanda, ab omnibus oneribus immuni reddenda.
  - De Pauperibus infimæ ſortis hominibus in fide continendis.
- II. Circa cognitionem cauſarum, quę Ciuitatē populoſam, magnificamq̄; reddunt
- III. Circa cognitionē aliorum prçceptorum ad Ciuilem prudentiam pertinentiū
- IIII. Circa cognitionem eorum, quæ ſub arcanis Dominationis continentur à

Quæ

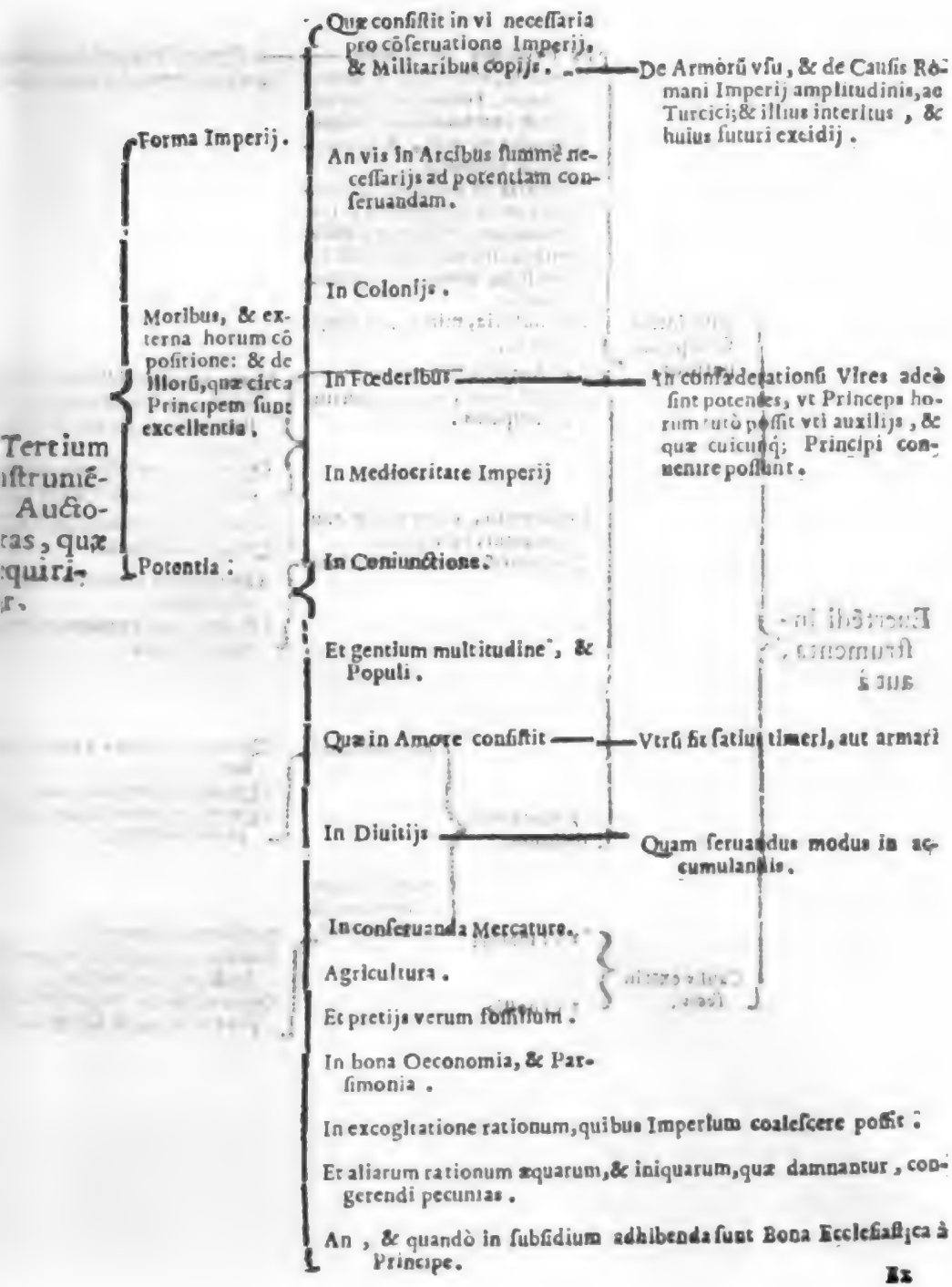

Tertium inſtrumẽ- Auctoras, quæ quiri- r.

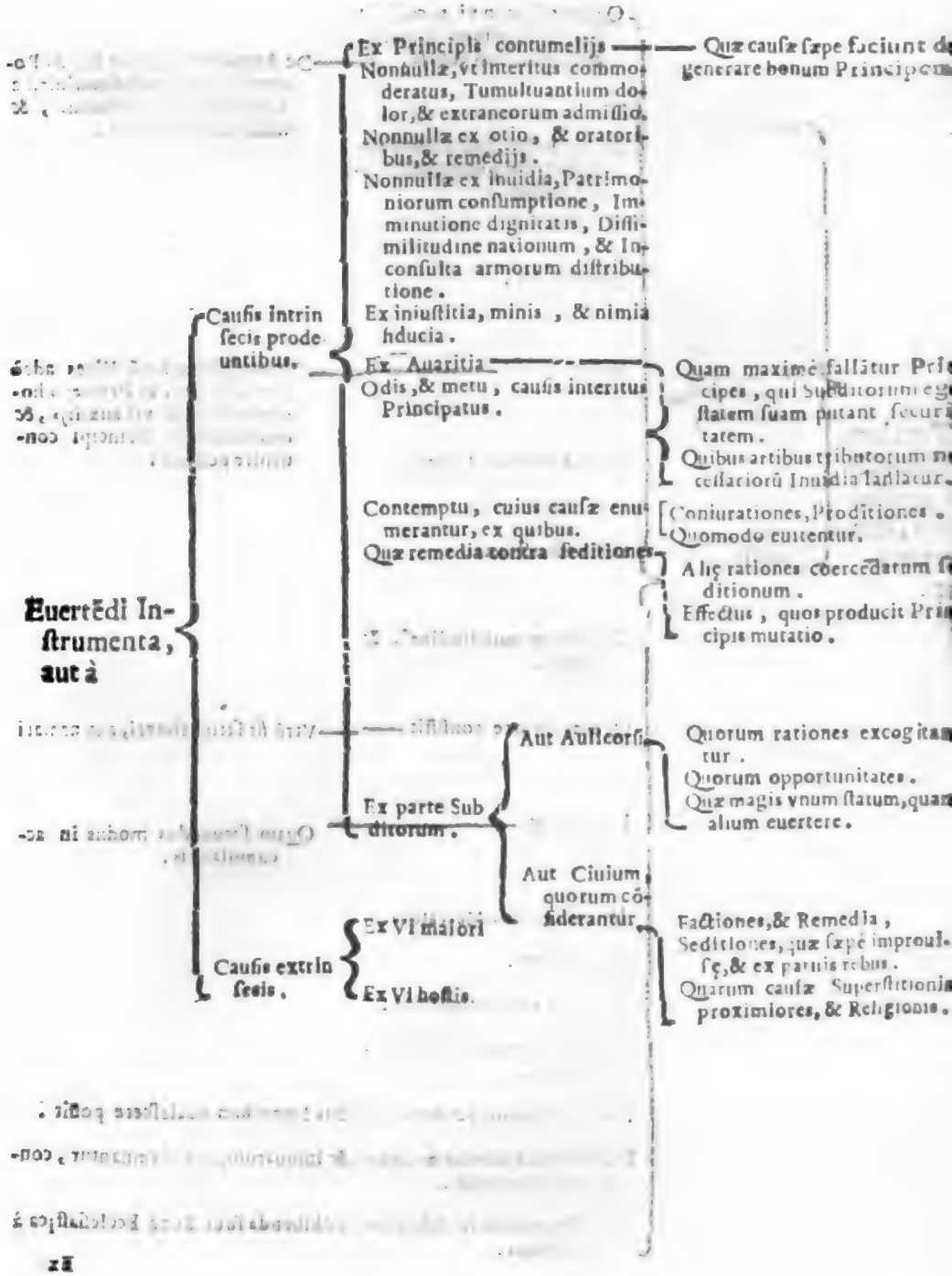
Euertēdi Instrumenta, aut à
Causis intrinsecis prodeuntibus.
Causis extrinsecis.
Ex Principis contumelijs
Quæ causæ sæpe faciunt de
generare bonum Princeps
Nonnullæ, vt Interitus commoderatus, Tumultuantium dolor, & extrancorum admissio.
Nonnullæ ex otio, & oratoribus, & remedijs.
Nonnullæ ex inuidia, Patrimoniorum consumptione, Imminutione dignitatis, Dissimilitudine nationum, & Inconsulta armorum distributione.
Ex iniustitia, minis, & nimia fiducia.
Ex Auaritia
Quam maximè fallātur Prin
cipes, qui Subditorum egē
statem suam putant securi
tatem.
Odis, & metu, causis interitus Principatus.
Quibus artibus tributorum ne
cessariorū Inuidia sanabitur.
Contemptu, cuius causæ enumerantur, ex quibus.
Coniurationes, Proditiones.
Quomodo euitentur.
Quæ remedia contra seditiones
Aliæ rationes coercēdarum se
ditionum.
Effectus, quos producit Prin
cipis mutatio.
Ex parte Subditorum.
Aut Aulicorū
Quorum rationes excogitan
tur.
Quorum opportunitates.
Quæ magis vnum statum, quam
alium euertere.
Aut Ciuium quorum cōsiderantur
Factiones, & Remedia,
Seditiones, quæ sæpè improuī
sæ, & ex paruis rebus.
Quarum causæ Superstitionis
proximiores, & Religionis.
Ex Vi maiori
Ex Vi hostis.

Vtrum Bellum sit iustum:

Vtrum Bellandi facultas habeatur.

Causis belli Iniusti.

An Belli finis iustus esse debeat

An pugnandum, vbi hostis satisfactionem offerat.

de hīs { Quę præcedere debeant bellum. / Quæ parāda sint tempore suscipiendi belli.

Arma, quæ curanda.

De Viris necessarijs.

De delectu habendo, & Quam magna cura habendus delectus.

De necessaria Ducum præstantia.

Vtrum Domi, an foris bellum gerere sit vtilius.

De Itinere Militari.

De Humidum Transitu.

De Valli Munitione.

Vis Hostis propellitur
Prudentia Militari —— Quę exigit consultationem multiplicem.

De Castris clam mouendis.

De Exploratoribus in Exercitu necessarijs.

De Acie Instruenda.

De Causis committendi prælij.

De Pugnantium Stratagematibus.

De Militaribus incursionibus.

De Cladibus acceptis sarciendis.

Fortalitia quæ curāda sunt à Principe in loco obsesso defensione.

De Vrbium defensionibus, quæ in eruptionibus, & alijs cōsistere solent.

An fugere interdū licitum sit. Vtrum, nec hostis in fuga intercludendus.

De Nauali rei ratione, & bello.

De Vrbium oppugnationibus.

De Victoria in cōflictibus parta Quid Victori, Quid Victo agēdum.

De Pace.

✠✠✠ LIBRO-

LIBRORVM.
ET CAPITVM INDEX.

Principis Co. Ludouici Caraccioli.

Liber Primus.

Cap. I. DE Principatu naturali.
De necessitate, ac vtilitate Principatus; & quàm elaborandum sit Principi pro subditorum salute. pag. 1.

II. Principatum non à fato, sed à Deo esse, à quo omnia reguntur, aduersus impiam Atheistarum opinionem. 6.

III. De generali Principatuum distinctione; Ecclesiastici videlicet, ac temporalis, & quàm ille dignitate priuilegijs, atq; honore hunc antecedat. 11.

IIII. De Principatibus delatis per generis successionem, ob plurimam vtilitatem ferè semper in vsu habitis: quamq; maximè deceat, filijs in spem Imperij educatis à patre viuente aliquid impertiri autoritatis. 15.

V. Principatus, qui successione quæruntur, Primogenitis deberi semper alijs præferendis. 19.

VI. De ijs, qui ex transuerso succedunt, & de more gentium diuerso in filiorum, filiarumue successione. 22.

VII. Modi quidam generales, & adiumenta stabiliendo Regno hereditario iure comparato. 24.

VIII. De Principatibus absolutis, aliquibus tamen vel comitijs, vel legibus subiectis. 28.

IX. Despoticum, siue absolutum Principatum, in quo omnes tamquam mancipia habentur quibusuis licèt fulcris subnixum, ruinam minitari cõtra quorundam Politicorũ opinionem. 33.

X. De Principatibus delatis iure hereditario. 36.

XI. Quid de feminarum Principatus vtilitate sentiendum sit, & ad eum, si quando contingat, feliciter obeundum monita. 37.

XII. De varietate Principatus, ratione Principis hereditarij præcipuè,

Digitized by Google

quæ, diuerſæ, vel ætatis, vel ſtatus, vel ditionis, quæ ætati, & ſtatui cuiusq;, & ad munia adiumenta. 41.

XIII. De electione Principum deliberata, ac ſuffragiorum beneficio expreſſa, maximè Pontificum, & Cæſarum, vbi & plura de eorum poteſtate. 46.

XIV. Triplici inſuper modo Principatus electiuos ad aliquem demãdari, vel merito, vel caſu, vel vi, & quid in ſingulis præſtandum. 52.

XV. Vtilius fieri Principem per ſucceſſionem, quam per electionẽ. 56.

XVI. Principum Electionem per ſortem fuiſſe multiplicem, eamq; omnino damnandam vna excepta Diuina. 60.

Liber Secundus.

Cap. I. DE Principatu acquiſito. pag. 63.

II. In Populorum deuictorum regimine non vnam rationem ſeruandam eſſe, & vnde id poſſit euinci. 65.

III. Quam varium debeat eſſe Principis regimen, pro varietate naturæ, vel morum ſubactarum Nationum, ſuæ etiã, & ipſius religionis. 67.

IV. Quomodo coercendi Populi, qui vi ſemel ſubacti ſemper contumaces, libertatiq; inhiantes, iuſtam ſeruitutem detrectant, nec mitiori freno coliberi poſſunt. 69.

V. Quomodo habendi, & tractandi ſint ſubditi nuper acquiſiti, vt timiorem quendam illiſitum, ac pene ſeruilem in amorem conuertant. 73.

VI. An Princeps in Imperium vi acquiſitum habitationis gratia ſe transferre, aut Colonias mittere debeat, quaſque vtilitates extali Principatu percipere poſſit. 75.

VII. Quomodo gerere ſe debeat Princeps cum ijs, quorum ſtudia, & opes adiumento ſibi fuerint ad ſubigendum aliquem Principatum. 77.

VIII. De occupato Principatu per dolum, & tyrannidem, & de artibus, quibus ſæpè vtuntur, qui Principatum inuadere ſatagunt. 79.

IX. De varijs generibus noui Principatus; ad quem priuatus perueniat Princeps, & quantò cautè ei agendum ſit. 83.

X. De legis Principatu, ei nonnunquã ſubijci Principes, & quãdo. 86.

XI. Principatus nonnunquam auro comparati, maximè vero per venditionem. 88.

XII. De Principatibus delatis per alios contractus, & in primis per affinitatem. 90.

XIII. Quid Principi ſit agendum cum illis, qui eius poteſtati ſponte ſe tradidere. 92.

XIIII. De Principatibus fortuna, diuisione, ac Religione partis. 93.
XV. Vtrum Princeps omnes Populos, qui saltem aliquibus conditionibus ei se subijcere vellent, sub suam ditione redigere debeat. 96.

Liber Tertius.

Cap. I. DE electione magistri morum Principis in more habita nec temere habenda, & quomodo huic instituendo debeat magis exemplo, quam documentis præire. 99.
II. Morũ Magistro contendendum esse, vt Principis propensiones perspectas habeat; cauendum tamen, ne eas ex Physiognomiæ, Chiromantiæ, Astrologiæque legibus conspicetur, sed potius ex verbis, & gestis. 102.
III. Ad prauas Principis propensiones euincendas, quibus morum Magister instructus esse debeat, arte, & studio, per nullum obstaculum negligendis. 105.
IIII. Ab optimo morum artifice in Principis animum ad virtutis ædificium bases iaciendas duas potissimum, Amorem in Deum, ac timorem, vbi & aliqua de ex ijs promanante in Principe misericordia. 108.
V. Consuetudinem etiam nobilium adoles, centulorum adiumento futuram Principi ad virtutem, & quid in ijs deligendis educatori præstandum. 110.
VI. Quo tempore præsertim tradendus sit Princeps morum Magistro, & quibus iste virtutibus præditus esse debeat. 113.

Liber Quartus.

Cap. I. DE Iustitia, quam erga se ipsum Princeps seruare debet. pag. 117.
II. Quantopere seruare debeat Princeps iustitiam erga alios, sine vlla personarum acceptatione. 118.
III. De Iustitia commutatiua, & distributiua seruanda à Principe, vbi & plura de inconsulta honorum distributione. 120.
IIII. Principem præesse iuri dicundo debere, præsertim in causis egentium, enitique, vt litigia minuantur. 125.
V. De iusta in improbos seruanda animaduersione à Principe. 129.
VI. De Clementia, qua Princeps præditus esse debet. 131.
VII. De fide seruanda à Principe. 137.
VIII. An Principi violare fidem vtilitatis suæ gratia liceat. 139.

Liber

Liber Quintus.

Cap. I. QVam modeſte ſe gerere debeat Princeps, vt ſuperbiæ notam effugiat, & quæ remedia circa hanc adhibenda. 143.

II. Quam noxia Principi ſit nimia ſui, rerumq; ſuarum opinio, & quam validè hæc corrigi poſſit. 148.

III. Quam affabilis eſſe debeat Princeps, & quæ morum facilitas in eſſe debeat, & quæ in hac curanda ſint. 151.

IIII. Quam maximè conducat Principi maieſtas, maximè quæ obſit ſolitudo, & quæ requirantur ad maieſtatem tuendam, ac conſeruandam. 154.

V. De Temperantia Principis in cibo, potu, ac ſomno. 157.

VI. De temperantia Principis in voluptatibus, & de officio erga Vxorem remedijsq; aduerſus libidinem. 160.

VII. De fortitudine Principis, & animi magnitudine. 163.

VIII. Quàm neceſſaria ſit beneficentia Principis, & quibus, quomodo, quantum, & quo tempore ſit donandum. 167.

IX. Magnopere magnificentia, quæ ad ædificia pertinet, Principi eſſe neceſſariam. 172.

X. Caritatem omnium virtutum eſſe Reginam, reliquasq; omnes complecti. 175.

Liber Sextus.

Cap. I. RElegionem Principi eſſe colendam, impietatem, ſuperſtitionemq; vitandam. 177.

II. De vi, effectu, ac neceſſitate Religionis, hancq; ſolam conſeruare Rempublicam. 180.

III. Principē nō ſimulato animo eſſe debere Religioſū, & quę cōmoda, & quæ incōmoda, & circa quę Religioſus eſſe debet. 183.

IV. De Religione Principis erga Summum Pontificem, Epiſcopum, Confeſſarium, & quantum ad eum ſpectet res Eccleſiaſticas defendere. 185.

V. An ſemper expediens ſit, vt Reipublicæ Nouatores à Principe coerceantur. 188.

VI. Non debere Principem cum infidelibus inire fœdus, nec illorum opem implorare, & quantum damni ſit cum infidelibus verſari. 191.

VII. Eam quæ vocatur conſcientiæ libertas, non ēt cum graui cauſa permitti debere à Principe. 193.

VIII. Principem in Religione nihil ſtatuere debere. 196.

IX. Quam elaborandū ſit Principi, vt verā Religionē conſeruet. 197.

X. De modo reducendæ veræ Religionis. 199.

Liber Septimus.

Cap. I. DE Prudentia Ciuili Principis, quæ ſit, eiuſq; partes. pag. 203.

II. Quam neceſſaria ſit Principi Prudentia, quę in deligendis maximè conſiliarijs requiritur. 207.

III. De cõſilij Cõſiliariorũ, Cõſiliorũq; neceſſitate, & vtilitate. 209.

IV. Quot, & qualia magni Principis conſilia eſſe debeant. 211.

V. De dotibus, tùm animi, tùm corporis quibus præditi eſſe debent Conſiliarij. 214.

VI. Quando, & quomodo capienda ſit conſultatio à Principe. 224.

VII. De Conſiliorum fine, & ſcopo, quem bonus Conſiliarius ſibi proponere debet, & quãdo Principi amplectẽda Cõſilia. 228.

VIII. De generali Magiſtratuum diſtinctione. 234.

IX. De Annonæ præfecto, & quanta hæc à Principe ſit curanda ſolicitudine. 234.

X. De Quæſtorum adminiſtratione, & cura. 237.

XI. De Cenſoribus, & horum neceſſitate, & de luxu, huiusq; remedijs. 239.

XII. Quantę curę eſſe debet Principi probos, idoneosq; viros eligere, quibus honores ſupremos, dignitatesq; mandet. 242.

XIII. Præcipua munera nobiliſſimis aliqua ſaltem virtutẽ præditis potius, quàm infimis tribuenda eſſe. 243.

XIV. Quam maximè peccent ij Principes, qui Magiſtratus vni concedant. An ſatius vtramq; poteſtatem coniungere, ciuilem & militarem, & an vni Duci omnia committenda. 246.

XV. De Magiſtratibus à Principe diſtribuendis abſquè vlla lucri expectatione. 248.

XVI. Inquirendum ſæpè in Magiſtratus, vt facilius in fide, & officio contineantur. 251.

XVII. An Princeps Magiſtratus ſuos errantes, & ſubditos per ſummã iniuſtitiam grauantes punire palam debeat. 253.

XVIII. Satius ne ſit Principi, Magiſtratus eſſe perpetuos, an verò ad tempus conſtitutos. 256.

XIX. Eos creandos Magiſtratus minores, eos aſſumendos Aulicos, qui ad maiores dignitates promoueri poſſint, & non contemnendos honores ab ijs, qui geſſerunt maiores. 259.

XX. Quibus artibus Princeps Potentis opes compeſcat. 262.

XXI. Quàm neceſſaria ſit Optimi Ducis præſtantia; & de huius officio, & arte. 266.

XXII. Quomodo rectè Princeps Aulam conſtituat, ſeq; erga Aulicos gerat. 268.

XXIII. Quot, & quæ ſint prauorum Aulicorum artes, quibus ſæpiſſimè

Prin-

Digitized by Google

Principes circumueniunt, & quomodo ijs occurrendum. 273.
XXIV. Difficilè præscribitur certa ratio Aulico, qua tempestuosos Aulæ malè institutæ fluctus fæliciter euadat. 279.
XXV. An deceat Principem habere gratiosos, qui vulgo appellantur fauoriti, an vnum, an plures, quibusq; de causis hi tandem in præceps ruant. 283.
XXVI. Quàm maximè Principi fugiendi sint Assentatores, quoquè studio contemnendæ maledicæ subditorum voces. 287.
XXVII. An discordiæ Aulicorum à Principe sint extirpandæ, an verò vtiles sint. 292.
XXVIII. De Aulicis, qui à secretis sunt Principis, & quę horum studia. 294.
XXIX. Quam necessarium legatorum munus, quamq; inuigilandum sit, vt optimos Princeps eligat. 295.
XXX. An eligendi legati, qui magis in litterarum studijs versati sint qui longa potius experientia docti. 299.
XXXI. Quam vtilis sit Principi subditorum Imperij ordinum, ac etiam finitimorum cognitio. 303.
XXXII. Quæ possint esse errata ordinum, & quomodo prudenter à Principe corrigantur. 307.
XXXIII. Quam vitandi sint delatores, vt rectè seruentur ordines, ac Principis salus. 309.
XXXIIII. Quæ sit Principi Vassallorum nobilium q; vtilitas. 310.
XXXV. Quæ ratio à Principe seruanda, vt magnates sibi coniunctos in officio contineat. 317.
XXXVI. Qua cura seruãda sit in Republica mercaturę exercitatio. 320.
XXXVII. An Princeps possit exercere mercaturam. 324.
XXXVIII. Quam necessarij in Republica artifices, quoq; studio sint conseruandi. 327.
XXXVIIII. Princeps tueatur maximè agriculturam, eamq; quantum poterit ob oneribus immunes reddat. 329.
XXXX. Quomodò pauperes, ac infimæ sortis homines in fide sint continendi. 331.
XXXXI. Quanto studio Princeps ea, quę à finitimis, ac longinquis geruntur, debet inuestigare, quamq; ei finitimorum amicitia sit necessaria. 334.
XXXXII. Quæ causæ Ciuitatem populo, ac magnificentia ornatam referant. 337.
XXXXIII. An mixtæ prudentiæ locus sit ad Principem. 343.
XXXXIV. Traduntur alia Prudentiæ præcepta quæ sub arcanis dominationis continentur. 352.
XXXXV. Alia quædam præcepta ad ciuilem prudentiam spectantia, traduntur. 358.

Liber

Liber Octauus.

Cap. I. QVomodo Principis auctoritas comparetur, ac conseruetur. pag. 367.
II. De moribus Principis, & externa horum compositione, & de illorum qui circa Principem sunt, excellentia. 372.
III. Explanantur ordinatim ea, quæ Principis potentiam maximè corroborant. 375.
IIII. Amari, & timeri potest Princeps; quodq; ex his sit præstantius. 377.
V. Statuitur quam necessaria sit Principi querendarum diuitiarum cura. 379.
VI. Qui modus seruandus sit in comparandis diuitijs. 382.
VII. Multiplex bonorum Principis affertur varietas, eorumq; plenissima distinctio. 384.
VIII. Bonæ œconomiæ vtilitas ad opes congerendas. 388.
VIIII. Quæ spectanda sint in mercatura, agricultura, & rebus possibilibus. 390.
X. Aliæ quærendę pecuniæ rationes traduntur, quas industriose olim Principes, & Respublicæ persecutæ sunt. 392.
XI. Quæ sint congerendarum opum iniquæ rationes. 395.
XII. Quibus modis Principis Imperium amplificetur. 398.
XIV. Qualis sit cõseruãdi Imperij, & militaris ordinis necessitas. 403.
XV. De armorum studio, quàm moderatè in vsu habendum, & de causis Romani Imperij amplitudinis, ac Turcici, & illius interitus, & huius futuri excidij. 406.
XVI. Quàm necessariæ sint Arces, vt Regni potẽtia seruetur. 417.
XVII. Coloniæ an re vera vtiles sint, nec ne. 421.
XVIII. De fœderum diuisione, quæq; eorum sit vtilitas. 423.
XIX. Explicatur quomodo plurimum potius conferat Imperij mediocritas, quam amplitudo. 432.
XX. Potentiora, firmioraq; esse Imperia, quæ coniuncta, quam quæ diuisa, licet pluribus gaudeant commodis. 436.
XXI. Quam studiosè Principi sit comparanda Populi multitudo, quæq; eius vtilitas. 439.

Liber Nonus.

Cap. I. OMnia Imperia euersionibus obnoxia. pag. 443.
II. Quæ sint mutationum causæ ex Principe prodeuntes, ac primum de Religionum, morumque diuersitate, ac iniusta possessione. 445.
III. Alia affertur causa Imperij euersionis; quæ nimirum est Tyrannicum Principis dominium. 449.

IV. In-

IV. Iniuſtitiam, minas, nimiamq; fiduciam Principis Imperio ſemper noxias. 452.
V. Quam ſæpè noxia ſit Principi ſuperbia, ita vt per eam ab Imperio eijciatur. 454.
VI. Quam maximè vitanda Principi Auaritia omnium malorum radix, & frequens euerſionum cauſa. 456.
VII. Quam falſo cenſeant aliqui ſubditorum egeſtatem eſſe Principum ſecuritatem. 459.
VIII. Quomodò lenienda ſint tributa, ne Inuidiæ ſint obnoxia. 463.
IX. Odium, ac motum præcipuas eſſe cauſas exitij Imperij, & quid agendum ne populi odio ſubijciantur. 469.
X. De contemptu, cauſa euerſionis Imperij, quasq; ob cauſas contemnatur Princeps. 472.
XI. Coniurationes quo modo ab odio, metu, contemptuq; ſubditorum exoriantur. 477.
XII. Coniurationibus agnatæ Proditiones, ad quas aliquandò ſollicitantur plures, ijq;, quibus vnis fidit Princeps. 480.
XIII. Quibus rationibus Inſidiæ, ac coniurationes detegantur, pluantur, ac euitentur. 485.
XIV. Copioſius explicatur Aulicorum rationes, quibus ſtatum euertere, ſibiq; potentiam omnem aſcifcere ſtudent. 490.
XV. Quæ opportunitates Imperia ſæpè euertant. 492.
XVI. Quæ res magis vnum Imperium, quàm aliud ſubitis euerſionibus reddit obnoxium. 495.
XVII. Qui effectus ſæpenumerò Principatuum euerſiones conſequantur. 497.
XVIII. Quàm ſæpè factionibus in Imperia ſeditiones erumpãt. 500.
XIX. Communiores ſeditionum cauſæ afferuntur. 503.
XX. De cauſis ſeditionum proximioribus, maximè ex ſuperſtitione, ſiuè praua Religione prouenientibus. 505.
XXI. Quæ mala, quantæq; ſeditiones ex religionum diſſimilitudine emergant. 507.
XXII. De extrancorum admiſſione præcipua ſeditionum cauſa. 509.
XXIII. De otio, & oratoribus ſæpenumerò euerſionum cauſis, & remedijs. 511.
XXIV. De alijs ſeditionum cauſis, Inuidia ſcilicet, Patrimoniorum Conſumptione; Imminutione dignitatis, Collegijs, & Societatibus, & inconſulta Principum liberalitate. 514.
XXV. De ſeditionum improuiſa, & ex paruis rebus origine, & fortuitis caſibus. 516.
XXVI. De Generalibus contra ſeditiones, ac perturbationes Principatus remedijs. 518.
XXVII. De alijs coercendarum ſeditionum rationibus. 523.

Liber

Liber Decimus.

Cap. I. DE vi hostium, ad quam depellendam necessaria militaris Principis Prudentia; Et quã damnosum Bellũ. 527.
II. An Bellum licitum sit. 530.
III. An cuiq; bellandi facultas sit. 532.
IV. Quæ causæ belli sint iustæ. 535.
V. Quæ iustæ sint bellorum causæ. 539.
VI. Finem Belli iustum esse oportere, hocq; etiam iustè gerẽdũ. 541.
VII. Vtrum, si Hostis satisfactionem offerat, pugnandum sit. 544.
VIII. De consilijs, quæ bellum præcedunt. 547.
IX. Quæ paranda sunt à Principe tempore suscipiendi belli. 550.
X. Arma, quæ curanda. 553.
XI. De militum necessitate ad bellum gerendum. 556.
XII. De militum primo delectu, an subditi, an mercenarij externi, an auxiliarij deligendi. 558.
XIII. Ordinarios milites quosdam pro Principatus conseruatione alendos esse. 563.
XIIII. Delectum magna cura habendum. 567.
XV. Quam accuratè militaris disciplina seruanda sit. 569.
XVI. Ducum necessitas, & vtilitas in bello expenditur; & vtrum ipsi adesse Princeps debeat. 576.
XVII. Vtrum Domi, an foris bellũ gerere facilius sit, & vtilius. 580.
XVIII. De Itinere militari, Castris, & excubijs. 583.
XIX. Quam vtilis, quamq; necessaria Valli munitio. 587.
XX. De fluminum transitu. 589.
XXI. De Castris clam mouendis. 590.
XXII. De exploratoribus in Exercitu necessarijs. 592.
XXIII. De Acie instruenda. 594.
XXIIII. De causis committendi prælijs. 596.
XXV. De Pugnantium astutijs. 599.
XXVI. De militaribus incursionibus, & excursionibus. 601.
XXVII. De Prælijs, siuè Certaminibus publicis Direptionibus, Captiuis, & alijs huiusmodi. 603.
XXVIII. De Cladibus acceptis sarciendis. 605.
XXVIIII. Fugere interdum licitum esse, nec Hostem in fuga interclu-dendum. 606.
XXX. De Nauali rei ratione, & Bello. 608.
XXXI. De Victoria in Conflictibus parta. 611.
XXXII. De Vrbium acquisitionibus, ac præcipuè de oppugnationibus. 613.
XXXIII. Quæ in loci obsessi defensione curanda sunt à Principe. 618.

Digitized by Google

XXXIIII. De Vrbium defenſionibus, quæ ſæpè in Eruptionibus, conſiſtunt, ac alijs. 621.
XXXV. Quid Victori, quidue Victo agendum ſit. 623.
XXXVI. De Pace. 626.

PRIN-

Librorum, & Capitum index.

CAPVT III. De Variis defensionibus, quæ fiunt in Eruptionibus contra Obsessos. 621.
CAPVT IV. De Variis quidem Victoriarum generibus. 622.
CAPVT V. [illegible] 626.

FINIS.

Digitized by Google

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI,

Liber Primus.

DE PRINCIPATV NATVRALI.

De neceſsitate, ac vtilitate Principatus; & quàm elaborandum ſit Principi pro ſubditorum ſalute.

CAPVT PRIMVM.

INTER omnia vel maximè vtilem, ac neceſſarium exiſtimo Principatum; cùm enim natura homines ad ſocietatem, mutuamq. communicationem ferantur, aliorumq. hominum beneuolentia vtantur, (Neque enim Scytharum, aut Arabum more humanum genus in vniuerſum vitã agere Naturæ Author conceſſit; quamuis Barbarorum illa feritas ſine Imperio eſſe omnino non potuerit) Principatum conſtitui oportuit. Hoc vnum præ ceteris in oculis paſſim inſurgit exemplum. Cetera quidem animalia rationis vſum non habentia partus ſuos ſine alicuius ope edũt: Mulieres obſtetricum ope deſtitutæ periculũ non rarò ſubeunt: vni verò homini a Deo conceſſus ſermo ad patefaciendos inter nos animi ſenſus, quid aliud, quàm vim humanæ Societatis prædicat? Quæ ſocietas haud rectè temperari poteſt, ac regi, niſi vni, aut pluribus rerum permittatur poteſtas. Brutis vnus præeſt homo, homini diuinior pars Anima, cui duæ ſubijciuntur partes, Iraſcibilis, & Concupiſcibilis, vt vocant. Item inter corporis membra vnum ceteris præſtat, cuius nutu, & ope reliqua mouentur omnia; ſiue deinde illud fuerit caput; ſiue potiùs cor, vt Peripateticorum eſt ſententia. Sicut ergo vnus imperat in magno Mundo Deus; ſicut Anima rurſum dominatur in corpore, ſic Princeps in ſua Republica imperium gerit, tamquàm in proprio corpore, cuius membra ſunt, quæ in ea degunt. Nec ſanè quiſquam tantam Principatus neceſſitatem infitiari audebit, qui perpenderit Deum Optimum Maximum ab ipſo Mundi naſcentis exordio, non ſolùm omnibus, ac ſingulis animantibus ſuos ſtatuiſſe Principes, verùm

Neceſſitas Principatus.

Adſtruitur à cõtrario brutorũ exẽplo.

Vt Deus in Mũdo, & anima in corpore, ſic in Rep. Princeps.

Inanima quoque habere quaſi Principes ſuos.

 etiam

etiam ipſis arboribus, fontibus, fluminibus, reliquiſq; inanimis, quæ condidit, non denegaſſe, quæ Principis inter ipſa referrent Maieſtatem. Imperare, ſubijci, regi, ac gubernari, ita eſt conſentaneum iuri naturæ, diuino, ac humano, vt Reſpub. ſine Principe, pro monſtro haberi poſſit, & quaſi corpus quoddam ſine capite, aut caput ſine membris legitimè inter ſe ſe cooptatis. Quod ſi admirabilis huius inferioris mundi varietas ex quatuor conſtans elementis, contrarias qualitates habentibus, & ſpiritualium, & corporalium rerum ſubſtantijs conflata, aliqua ſymmetria numeri, ponderis, & menſuræ non colligaretur, & certis legibus ſubiectionis, & regiminis temperaretur, confuſione ſuâ breui tempore præſtantiſſimum hoc, & ampliſſimum orbis opus corrueret, & in diuerſas dilaberetur partes; quæ diuiſæ, & diſiunctæ tollerent rerum viciſſitudines; & quidquid ſingulæ efficere, & producere conarentur, communis omnium diſcordia peſſundaret, & partes diſcordes ſuiſmet gladijs ſe ipſas confoderent. Quemadmodum ex his quatuor Elementis contrarijs, & ceteris ſubſtantijs miram harmoniam oriri affirmarim; ita ex diuerſis hominum ſtudijs, gradibus, ordinibuſq; dulcem fieri concentum non abnegarim: ex diuerſis fidibus ad ſymmetriam ordine compoſitis ſonus efficitur dulciſſimus, grauibus, medijs, & acutis inter ſe coniunctis: redacto ad concentum concordiæ laudabilis imperantium, & parentium ſtatu, harmonia ſuauiſſima exoritur. Si omnes eſſent æquales, & ſinguli pro arbitrio alios vellent regere, & regi recuſarent; eſſet diſcordia, facilis ex diſcordia ſocietatis diſſolutio, nullus virtutis gradus, nulla meritorum diſcretio, æqualitas tandem, in æqualitate, ſumma eſſet inæqualitas. Si ſuſtuleris vinculum, quod ex quinque Ducibus ſubordinatis componitur, nempe Deo, Sacerdote, Principe, Doctore, & lege; diſſipatam cernes humanam ſocietatem, deprauatos mores, peruerſa omnia; iam populum videbis cæcutire ſine luce. Deus omnia dirigit, & conſeruat: Sacerdos, quæ ad animarum curam, cultumq; diuinum pertinent, adminiſtrat: Princeps, quæ ſpectant ad populi ſalutem, gerit: Doctor leges docet, & iudicat: Lex eſt veluti norma gerendarum rerum, & vitandarum, ad quam populi actiones omnes conformantur. His vigentibus, viget auctoritas, pax, & abundantia; his e medio ſublatis, furta, incendia, cædes, rapinæ, aliaq; id genus ſcelera exiſtunt. Superba hominis, & ad malum propenſa ſemper natura diu in ſocietate ſine Rectore nequit permanere. Moroſum, & difficile animal eſt homo; neque ſeruitutem, neque libertatem diu ferre poteſt: ſub boni Principis imperio ad laſciuiam incũbit; ſub aſpero langueſcit, & ſub vtroque cõtra imperantem inſurgit;

Reſp. ſine Principe inſtar monſtri.

Eadem neceſſitas ex elementorũ concordia.

Ex fidiũ impari põdere.

Quinq; moderatorũ vitæ, Dei ſcilicet, Sacerdotis, Principis, Doctoris, & legis vinculi vis.

Homo animal morosũ & difficile.

Digitized by Google

ſurgit; & ſi eius conatus ſeuerioris alicuius pœnæ freno compeſcitur, querelis ſemet abſoluit. Quanta igitur arte opus eſt, vt hoc animal ferox, ſuperbum, varium, nulli minus æquũ, quàm ei, cui ipſum parere eſt æquiſſimum, rectè regatur, & propoſitum in Rep. vitæ finem conſequatur! Perpetua enimuerò vigilia Principi opus eſt, ne in vitia prolabatur præceps; ac inſigni dexteritate eſt agendum; vt, ſi quid veneni ab aliqua hominum parte fuerit effuſum, ita auertatur, vt cum minima aliorum noxa defluat.

Illud enim præ ceteris mortalibus habet Princeps, vt præ ceteris debeat eſſe ſolicitior: imaginẽ refert Diuinam, Dei fungitur munere, Dei agit cauſam: quo enim quiſquis maior eſt poteſtate; eò propius ad Deum accedit vigilandi cura. Itaque, ſi Princeps ſuum ſtrenuè exequitur munus; maior eſt, quàm qui dignè poſſit laudari, aut coli; ſi minùs, minor eſt, quàm qui humani generis odia poſſit explere. Solem vides? quanto ille ceteris præſtat corporibus, quæ in hoc inferiore Mundo naſcuntur, & intereunt? & tamen perpetuis libens nobis, ac terrarum orbi famulatur obſequijs; ſæculorum ſpatia peragit; æuum, ac tempora in annos, dieſq; partitur; nutrit animantia; vegetat plantas; lucem denique toto Cælo diffuſam profundit ad ornamentum, & ad vitam vniuerſitatis. Tolle Solem de Mundo; vel fac, vt ille aliquantulum exorbitet a ſemita, præſcriptoſq; ſibi a rerum Conditore limites tranſiliat; iam omnia turbari; iam hanc Vniuerſitatis Molem, cuius nunc tanta eſt pulchritudo, in antiquum Chaos relabi, ac ruere videbis. Nunc verò poſitis a Deo legibus obſequens Sol, quaſi fidicen concinnè modulatur ſonos; nunquam rerum interturbat harmoniam; eadem ſemper inſiſtens via; eandem tenens orbitam; acceſſus, ac receſſus ſuos tam conſtanter alternat; vt nunc Hyemis frigoribus, tum animantium corpora contrahat, tum ſemina terris credita foueat; nunc æſtiuis ſcaloribus contracta explicet, ſeminaq; iam firmata radicibus educat in germina, maturet in meſſes; ſi propiùs accederet, cuncta combuſturus; vel, ſi recederet longiùs, cuncta gelu, & frigore perempturus, ad ferendã Hyemem nos exerceret. Quid? quòd ita lucem partitur, ac diuidit ſuam; vt ſomno, ac vigilijs (quorum alterno vſu animãtium corpora fouentur) ſua deferat, & quaſi præſcribat tempora; dum terrarum orbem circumquaque oberrans; hos occidens ad quietem hortatur; illos oriens ſuſcitat ad labores? ſciat Princeps ſe in Regio ſolio collocatum a Deo, quaſi Solem in Cælo; vt, quò altior eſt dignitatis honos, & alienæ etiam ſalutis ſit cura ſolicitior. Regnum ſuum Solis ad exemplum obeat, ac rimetur; nunc quaſi accedat in beneficia explicata Maieſtas;

Quanta Principi in ſubditos ſolertia.

Solis laus eximia ex ſuis munijs nũq; interruptis.

Princeps in Regno quaſi Sol in Cælo.

nunc quaſi recedat in ſupplicia contracta; præmiorum, ac pœnarum vices munificus, ac iuſtus alternet; non cedat labori, nõ ſuccumbat oneri; nouerit ſe non magis, vt præſit hominibus datum, quàm, vt proſit. Principis ars alienis eſt ſtudere commodis; dura, & plena laboris ars, ſed quæ ipſo vſu lenitur. Nauarchum nauis curſus moderantem, maris procellæ, licet aſſiduæ, licèt contumaces fatigent; haud frangunt tamen. Agricola quamuis graui aratro iugiter inſiſtat, nullum intermittit laborem. Venator curſum habet in delicijs, licèt feras, vel in alta montium cacumina anhelus, vel in abiectas vallium voragines præceps conſequatur. Sic Princeps, plurimis licèt, ijſq; grauiſsimis publicæ rei diſtrictus, exercituſq; negotijs, minime aſperum ducat laborem: quippe qui intelligat, ſuum ſe tũc maxime ſuſcipere opus, ſuam ſe artem exercere. Militibus quidem fas eſt vigiliarum, ac ſomni vices inter ſe partiri; at Duci multò acrior, ac pæne perpetua incumbit vigilandi cura; cuius aut ſomno, aut vigilijs totius exercitus, aut ſalus, aut pernicies adſcribitur. Sic & Principem neceſſe eſt quaſi perennibus excubare vigilijs, vt aliorum ſomnos, & quietem ſuo labore, ac vigilantia cuſtodiat. Nauigantibus Mare licet abſq; cura vitam agere, & ne aſpicere quidem mare; immò etiam neſcire fas eſt, vbi nam ipſimet terrarum verſentur; plures etiã, dum naui feruntur, diuerſa rerum agitant ſtudia; alij talis ludunt; alij cantionibus indulgent; alij conuiuantur: Quòd ſi oboriatur forte tempeſtas; hi quidem iacentes, atque oſcitantes rei euentum præſtolantur; alij verò, vel alto ſomno ſopiti non ante expergiſcuntur, quàm portum tenuerint. Nauarchi opus, & labor eſt: illum neceſſe eſt deſpicere in mare, ſuſpicere in Cælum, proſpicere ad terram; quin & ea, quæ ſub aquis latent, non licet ei ignorare, ni velit in ſaxa latentia impingere, aut in Syrtes, ac ſcopulos præcipitanter impelli: Illi vni totam noctem non licet ſomno dare; interdiù autem, ſi breuem aliquam temporis partem ſurripit, ac ſomno tribuit; hunc ipsũ ſomnum ſolicita mens dubium, ac ſuſpenſum capit; nam ſubinde excitatur, vt aut velũ cõtrahi, aut clauum ſiſti, aut aliquid aliud ad cõmunem ſalutem, rectumq; nauis curſum præcipiat: adeò vt ille vnus, vel dormitans, ac ſemiſopitus magis curam nauis gerat, quàm alij omnes penitùs vigilantes. Idem videre eſt in militaribus expeditionibus. Vnuſquiſque militum ſui tantùm curam agit: Ducis eſt, omnium curare commoda; vt omnes ſint armis inſtructi; ſuis omnibus commeatus abundè ſuppetant; ceteraq; ad exercitus vniuerſi vel ornamentum, vel præſidium neceſſaria minimè deſiderentur; quibus ſi careant milites, bonus Dux non magis dolet, aut angitur, quã ſi ipſemet egeret,

Principis eſſe ſtudere alienis commodis.

Duci magis quam militibus laborandum.

Aliud naulgãtibus, aliud licere nauarcho.

Quæ ſolertia Nauarchi.

Quales præfecti militũ.

egeret, aut earum inopia rerum laboraret; cùm tanti ſuorum militum ſalutem, quanti ſuam faciat? Quid aliud eſt Princeps in Republica, quàm Nauarchus in Naui publicæ ſalutis amator? hanc vnam animo verſat curam, & coquit, vt ſubditi felicem vitæ curſum ſe rectore teneant, ſiue Reſpublica trãquilla fruatur pace; ſiue armorum, ac ſeditionum procellis fluctuet; nec in ſecundis ſocors, nec in aduerſis trepidus; peruigil, atque intentus clauum regit; ceteris interim, aut in trãquillitate otiosè quieſcentibus, aut felicem aduerſæ tempeſtatis exitum bonæ ſpei plenis præſtolantibus. Quid aliud eſt Princeps in Republica, quam Dux in exercitu? qui, dum in hac vitæ via quaſi milites progredimur, omnium cõmoda ſuis laboribus quærat; non minùs ſuorum prouehat ſalutem, quàm ſuam; nec magis proprijs, quàm alienis afficiatur incommodis? Epaminondas certè Dux magnus ciuibus feſta agitantibus ſolus obibat mœnia; & de intempeſtiua ſolicitudine quærentibus, familiaribus ſolitus erat reſpondere, ſe ſolicitum eſſe, vt ciuium lætitia poſſet eſſe ſecura. Quid referã Antigonũ; q cũ filiũ cerneret degenerẽ, immodeſtè, atq; intẽperãter ſe gerẽtẽ in populares, inqt, An nõ nouiſti, fili mi, q ſuis vigilijs aliorũ cuſtodit ſomnos, ſuis curis aliorũ otia facit, & fouet? Quod haud ægrè qlibet Reipublicę moderator aſſequetur, ſi in animũ induxerit ſuũ, cũ ſcilicet ad Thronũ euehitur, ſe quaſi in ſpeculã attolli, vt publicæ ſaluti peruigil proſpiciat; cũ diademate coronatur, ciuium omniũ curas, & Reipublicæ negotia velut in capite ſuſcipere peragenda. Inſigni ergo viro tantæ cura molis demandari debet. Agrũ, & Vineas niſi perito Cultori permittimus: Nemo Nautæ ſe credit Maris, & fluctuũ ignaro: Grandem hanc Imperij nauem tot homines ferentem, vnius inſcitia, ignauiaq; periclitari patiemur? Magna eſt, ferè dixerim, diuina ſcientia Medicorum, qui corpus humanum tot, tamq; varijs morbis conflictatum, tam diuerſis muneribus organa deſtinata habens, & venis, arterijs, viſceribus, muſculis, humoribus, ſpiritibuſq; compactum ita curant, vt omnium partium ad omnes partes Analogiam, Symmetriam, & amicum conſenſum tueantur, atque hoc conſequantur, vt omnium temperatura, ac conſtitutio omnibus ſuauis ſit, ac propitia. At verò in Principe ſcientia regendi eſt tantò operoſior, quantò maius eſt, atque a ſe diſſidens corpus Reipublicæ, quàm corpus humanum; tantò ſublimior eſt, quantò dignius eſt conſulere omnibus, quàm ſingulis. Proprium eſt Principis corporis totius, & membrorum inter ſe diſtantium, & ſæpe a ſuo capite deficientium ſeruare concordiam, tranquillitatem, & amorem. Si in his parùm verſetur Princeps, cetera omnia ſuis deſtituuntur finibus:

Princeps, vt Nauarchus.

Vt Dux in exercitu.

Epaminõdæ ſolicitudo, & dictum egregium.

Dicterijũ Antigoni in filium degenerem.

Niſi ab Inſigni viro regi debet Imperium.

Diuina Medicorum ſcientia.

Operoſior eſt, vt dignior, regendi, quam medẽdi ſcientia.

Quid ſi Princeps ſit ſocors.

mercatura in fraudes,& impoſturas deſinet; Nauigatio in Pyraticam; Iudicia in rapinas;militia in latrocinia; artes liberales in deſidiam;Religio in ſuperſtitionem.

Principatum non à fato, ſed à Deo eſſe, à quo omnia reguntur, aduerſus impiam Atheiſtarum opinionem.

CAPVT II.

Principatũ eſſe a Deo, quomodo euinci poſſit.

NON poſſum hic eorum non acriter improbare ſententiam,qui Principatum à fato eſſe, non à D. O. M. bonorum omnium largitore audacter dictitant, & pleno ore pronunciant. Qua enim tandem ratione in dubitationem poteſt reuocari,vtrùm Regnorum omnium ortus, ſalus,& interitus adſcribenda ſint Deo, ſi cũcta, quæ creauit verbo,ratione diſpẽſat,virtute regit,ac perficit? Cùm verò æterna illa veritas,ac ſapientia ſacris in litteris palam ſæpè profiteatur,non modò regna ſe dare,& Imperia; ſed etiam eadẽ auferre,transferre,augere,Imminuere; quin immò Vrbiũ euerſiones,Monarchiarum commutationes multò ante,quàm eueniãt denunciet;quomodò eum Regnorum omnium adminiſtrationibus intereſſe,atque adeò præeſſe, quomodo ab eo pendere omnia, qui omnia creauit, omnia ſeruat,ac ſuſtinet,erit diffitẽdum? Ipſamet Mundi conſtitutio, & opificium nonne Deum authorem ſuum teſtatur,& opificem? Cuius ſiquidem (vt alia omittam) olim primigenij nefanda ſcelera vndis vltricibus vniuerſo ſimul cum hominum genere demerſit; nec tamen in iuſtum Noe,eoſue,qui cum eo degebant, animaduertit; ſed dimiſit impunè. Aegyptios verò quot ærumnis preſſit, & exercuit? non modò aquas Rubri Maris abiunxit, quibus eos interimeret,ac demergeret; verùm etiam haud minor artifex in minimis,quàm in maximis;ranis,& locuſtis eos afflixit, vt viliſſimis animalculis impiæ gentis ſuperbos ſpiritus deprimeret, ac edomaret.

Item, quæ exempla id doceant.

Conſentiunt infideles Principatũ eſſe à Deo.

Verùm, quoniam & Idem ex dictis Ethnicorum, & infideliũ ſatis etiam aperte liquet, ad ea examinanda hæc facile proponuntur. Inſunt animis quædam diuini luminis ſcintillæ, quæ inter denſiſſimarum nubium caliginem emicantes mentem ſuis tenebris obſeſſam excitant, ac reddunt illuſtrem; nec eam in vitijs ſuis torpeſcere omnino ſinunt. In his fere Mundus impiorum

impiorum cum virls optimis consentit; quamuis deinde in ratione iudicandi pariter, & agendi magna sit diuersitas. Pericula repentina,& magna fidelibus religionem sæpè incutiũt, eosq; ad pietatem, ad preces, & ad peccatorum detestationem inducunt: impiorum verò infidelium superstitionem accẽdunt, atque ad atrocia scelera eos ignorantes verum Numen, impellunt. Ieiunant, & orant Niniuitæ, & Bethulienses, cùm excidium ante oculos obuersatur: At Rex Moabitarum primogenitum in mœnibus immolat. Curtius, vt legionum discrimen auertat, dat se præcipitem: Carthaginienses præstantis formæ, & indolis tres pueros Sathanæ in holocaustum exurunt. Omnes Numen aliquod, quod calamitatibus auertendis, malisq; minuendis idoneum, & beneficum esse naturaliter sentiunt, placare se posse confidunt. Omnes ex aliquo Numine se, suasq; rependere agnoscunt; solùm in eius designatione, & electione aberrant. Plato Deum,& fortunam Mundi rectores putat. Cicero prouidentia Dei Mundum, & omnes eius partes ab initio constitutas esse, & omni tempore administrari, & singulis à Deo consuli demonstrat. Aristoteles Deum sicut in curru Aurigam, aut in naui Gubernatorem omnibus in rebus super stare asserit, qui præsit corporibus, animabus, animantibus, Angelis,& cunctis, quæ terra, vel aere, vel cælo cõtinentur. Seneca,sine custode tantũ opus stare non posse, sentit;siderumq; cursum, discursumq; haud fortuitos esse existimat. Hæc sunt testimonia aliena;quæ quoniam Atheorum, Epicureorumq; conscientiam non eousque agitant, vt confessionem veritatis,aut assensum extorqueant.

Impios cum Impijs sæpe dissentire in sola ratione iudicãdi,vel agendi.

Id exemplis confirmatur.

Quinã mundi rectores ex Platone. Quisnam ex Tullio.

Quid de hoc astruxerit Aristoteles.

Quid Seneca.

Ideò sit ratio, quæ doceat prouidentia diuina cuncta gubernari. Quam verò causam omnium mutationum esse dicemus,nisi ab vno aliquo principium ducant;atque in vnum omninò finem dirigantur? Sidera, multiplicesq; illi Cælorum orbes, terras tanta pernicitate circumeunt, vt irrequietas eorum periodos, quibus indefessa vertigine rapiuntur, nullo possis vel oculorum obtutu,vel mentis ratiocinio assequi: nec illo tamen motu boni aliquid in se conferunt; sed mundo inferiori, atque hominibus eum incolentibus exhibent famulatum: idq; non propria ducti vel voluntate,vel scientia,sed summæ cuiusdam Intelligentiæ,potentiæq; vi,ac imperio. Quid?quòd ipsa mens nostra testis est sibi præesse diuiniorem? quippe nemo mentem tam capacem,tam nobilem, in omnia intelligendo se formantem,alia cupientem,alia liberrimè auersantem, ab alio, quàm à superiori quadam mente originem trahere audebit asserere; non enim tantam intelligendi, sentiendiq; solertiam, tàm celeres appetendi motus efficere,atque ordinare mens nostra

Ratio docet hoc idem ex orbibus Cælorum collecta.

Ex ipsa mẽte nostra.

Ex effato illo: nihil à se ipso esse.

ſtra ex ſe ſe poteſt, aut alia quæque expers rationis. Adde certiſſimum illud apud philoſophos quoſcunque pronunciatum, Nihil à ſe ipſo eſſe; nec res ſingulas ſua ſe vi creaſſe, ſed ab alio ortum habuiſſe; ideòq; ab alio conſeruari, & ad ſuos fines dirigi. Quæ enim ars, quæue intelligentia tot actiones, inſtrumenta, locum, coniuncta, & alia id genus, tam affabre poſſet concinnare, & inter ſe tam miro conſenſionis vinculo continere? & tamen res ipſæ nihil horum agnoſcentes naturæ quodam ductu, atque impetu afficiuntur, ſuarum operationum prorſus ignaræ. Si noſtri igitur cauſa tanta moles vertitur; Si etiam parua, quæ in hoc Mundo exiſtunt, tanto conſtant, ac fiunt artificio, prouidentiaq; vt in vno pæne grano ſinapis, ſeu tritici, non minor ſit admirandi materies, quàm in vaſtiſſimis Cælorum orbibus; certè hominum ſocietatem, & vices imperandi, parendiq; & præmiorum, ac pœnarum eumden: Deum moderari, eſt dicendum: Quomodo enim præſtantiſſimæ naturæ negliget gubernationem, qui olerum (vt ita dicam) Rempublicam tam concordibus, tam plenis naſcendi, creſcendi, florendi legibus conſtituit, & inſtruxit; idq; eum in finem, vt homini ſeruiant? Si igitur vilia ſeruitia, ſi iumenta, ſi mancipia tanta cura gubernat; quis miretur cum nos dignos habuiſſe, quos regeret, qui omnia noſtra gubernat? neque enim ſtolidos parentes imitatur; qui agrum, pecuniam, domos liberis ſuis parant, ipſoſq; negligunt. Tollè Numen, & Prouidentiam, qua res humanæ gubernentur, mirum dictu, quot, & quæ ſequentur ab omni ratione, ſanoq; iudicio aliena. Dabitur illicò aditus mortalibus ad omnem vitæ turpitudinem, ad omnem iniquitatem, arrogantiam, tyrannidem, denique ad perfidiam, iurgia, periuria, ſacrilegia, & ad omnia ſcelerum genera; cùm nihil ſit tam immane, vel iniquum, vel impium, quod metu numinis ſublato, mens humana non audeat aggredi, ac perficere, Mundus deinde erit inſtar nauis in Mari fluctuãtis, quæ gubernaculo, & gubernatore ſit deſtitura: item inſtar maximæ Reipublicæ ex omni hominum genere conflatæ, in qua nullæ eſſent leges, nullus Iudex, nullus rector, nullus tranquillitatis, & boni publici curator. Si ita eſt, quomodo Mundus poteſt conſiſtere, præſertim cùm rebus tam diſparibus, & contrarijs, & pugnantibus conſtet? Sicut enim nauis abſque Gubernatore huc, illuc fortuito vndarum impetu iactatur, donec feratur in ſcopulos, vel impingat in breuia, vel fluctibus hauriatur, & demergatur: & Reſpublica abſque rectore, cædibus, & ſeditionibus ſe ipſam conficit: ita neceſſe eſt Mundum ſine vllo ordine ferri, & contrariorum pugna diſſolui, ſi nullus eſt Rector, qui dirigat, & pugnantia ſimul componat. Poſtremò hæc rerum vniuerſitas

Ex minimis quibuſque.

Argumẽtum à minori ex oleribus.

Qui ſint parẽtes ſtolidi. Si prouidentia tollatur è mũdo, quæ repente futura incommoda.

Mundus qui tum futurus.

Dari prouidẽtiã quibus ex abſurdis euincl.

&

& partium eius formatio, ac diſpoſitio caſu extitiſſet, & in hanc formam, & ſpeciem coaluiſſet: Si enim nulla eſt mens, quæ ſingulas eius partes formauit; & in hanc ſtructuram, quã videmus, digeſſit, ac compoſuit; neceſſariò facendum eſt caſu id totum accidiſſe, iuxtà ſententiam Democriti, qui ex fortuito impetu, & concurſu atomorum omnia formata eſſe ſtatuebat: at quid hoc eſt aliud, quàm mera fatuitas? quomodo, quod ſumma ratione conſtat, caſu fieri potuit? videt quiſpiam ſplendidiſſimum, & ſumma arte perfectum Palatiũ; cuius ſtructuram omnes Architecti mirantur; quærit, quis Artifex hoc conſtruxerit: Reſpondetur ei, à nullo artifice extructum, ſed ibi olim extitiſſe montem arboribus conſitum, quò per terræmotum corruentes partes diſſilierint; & hoc lapſu, & colliſione ſingulas partes ita formatas in hanc ſpeciem ſubſtructionis, & Palatij formam, loco informis cumuli, repente coaluiſſe. Quis adeò vecors erit, qui hoc credat? Deum eſſe, qui res mortales regat, iudicet, bonis memorem ſe, beneficumq; demõſtret, & impios vlciſcatur, plures expertos eſſe populos videmus. Ab Aſſyriorum auaritia Aſiam exhauriri Deus permiſit; hos per Chaldæos ſpoliauit; Chaldæorum luxum per Medos; & Perſas latiſſimè imperantes, ac ſummo faſtigio ſublatos, per ſordidiſſimam Græciæ gentem, Macedones ſcilicet, iugum ſeruitutis ſubire coegit: Hos verò inter ſe colliſos Romanis debellandos, conterendoſq; obiecit; cùm Romanorum deinde peccata exceſſere modum, vt nec tolerari ampliùs, nec medicinam ferre poſſent eos mutuis cædibus attritos Cymbris, Erulis, Gothis, Vuandalis, Longobardis, alijſq; Barbaris tucidandos diuiſit. Nunc ferè Aſia, & præſtantior Africæ pars, & nobilis Græcia contemptę religionis pœnas ſub acerbo, ac duro Turcarum dominio luit. Sileant itaque, qui plura contra prouidentiam, ac Dei gubernationem obijcere conſueuerunt; non enim ex quo bonis viris aduerſa eueniunt, & malis proſpera, dicendum eſt omnia non à Deo gubernari, cùm Rempublicam hanc ab optimo, & prouidentiſſimo Principe Deo conſtitutã, optimè etiam, ac tranquilliſſimè eam regi ſit neceſſe, & præmia bene meritis, ſuppliciaq; impijs conſtitui oporteat: etenim, quos optimos ſæpe iudicamus; ij ſæpe ſceleſtiſſimi ſunt. At nec humana bona faciunt felices; nec mala miſeros: ſæpe enim, quos pro felicibus aſpicimus, ijdem ſunt miſeri, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida, & ſincera felicitas; cruſta eſt, & quidem tenuis: Vmbratilis potius, & imaginaria felicitas dicenda. Sileant etiam, qui induſtriæ, labori, conſilijs, aſtutiæ, & humanæ prouidentiæ euenta reſpondere, aſſeuerare contendunt; ſanè

Democriti fatua opinio de rerũ creatione.

Probatur à ſimili mundum non caſu quidẽ factum.

Plures populos expertos eſſe vindicẽ prouidentiæ iuſtitiam.

Reſpõſio ad quædam obiecta.

Sæpe, qui bonividẽtur, impios eſſe, & qui infelices, maximè miſeros.

quaſi

Cur iusta ratio specie veri sæpe illudatur.

quasi non ad alia conuerti animos hominum oporteat, sed suo quemque ingenio, prouidentiæq; fidere deceat; Nam iustam rationem specie veri illudi sæpe liquet; causa erroris est, quòd medias causas sine summa causa considerant impij; præsertim cùm Imperiorum initia, conuersiones, & interitus, per causas intermedias ad eos fines valde idoneas contingere videamus: Hi enim totum euentum tribuunt causis, quæ apparent; causam æternam, etiam mediarum moderatricem ignorant. Cùm ad occasum, & velut ad mortem suam vasta Regnorum corpora tendunt, iam ante signa, & symbola multa prudentibus apparent, quibus certo præsagio de futura ruina vaticinantur. Cùm iam in lubrico staret Persarum Imperium; lasciuia, luxus, ignauia, disciplina militaris omissa; Duces belli imperiti, ignaui, nec vllus, cui fideres, nisi ex Græcia, auaritia, contumeliæ in subiectos, ambitio, & inde discordia consiliorũ, populorum alienatio, & omnia mala eius occasum acceleraret; fortitudinis prudentiæq; dona, & auxilia, tam scelestis, tam arrogãtibus diuina iustitia subtraxit: Nec sint, qui iactent, indignum esse, diuinam Maiestatem ad omnia etiam vilissima descendere, ad vermium, & formicarũ fetus, ad opera hominum, quorum plurima, aut vitiosa sunt, aut vitijs coniuncta: cùm hoc neminem mouere possit. qui diuinum Numen didicerit mentem esse infinitæ virtutis; quæ omnes arenas maris, omnes vniuersi particulas perspectas habeat: & Deum esse, qui nihil anxius agat, nihil distractius; qui omnium rerum cognitione, ac gubernatione à singulorum tutela non auocetur; à cuius cura nihil eximi potest, quemadmodum esse sine eo non potest. Nec sint, qui demõstrare cõtẽdant, cũ natura eodẽ cursu omnia peragat; circuitus Cælorum statuti sint; mutationes Mundi inferioris suo modo etiam non admodum diuersæ existant; animalium, & fruticum nascendi, moriendiq; perpetuæ sint vices; & hominum etiam pueritia, adolescentia, virilis ætas, & senectus, in omnibus pari modo sibi succedant; satis superq; constare, naturam sibi sufficere, omniaq; illa naturali quadam lege, & necessitate fieri, non autem ab alia quadam mente, quæ dominatum in natura ipsa exerceat: quia toto Cælo aberrarent; non enim nisi incredibili sapientia status omnium, motuum ordo, elementorum pugnæ, & concordiæ quædam seruãtur; Quomodo enim fortuna, aut casu, res semper eadem ferè ratione nascuntur, aut intereunt? Mouet itaque hæc omnia ipse primus motor immobilis, semper sui similis, & præsertim mouet per secundas causas. Sicut vnus in superis Deus est, qui Machinam hanc totam moderatur, ac temperat. Sic in terris veluti curatores, & Vicarios quosdam suos constituit,

Interitus Regnorum multis signis, ac symbolis pnunciari.

Hac factum in auersione Persarũ Imperij.

Occurritur ineptæ quorundã obiectioni.

Aliud obiectum.

Naturã haud quaquam sibi sufficere. absqueprimi motoris impulsu.

Principẽ esse Dei imaginem, qui eius vices gerat.

qui

qui diuerſis in partibus eam tueantur, & adminiſtrent; atque ex his quoſdam ad magnos honores extollere voluit, & ad magnas opes, & copias, & ad Imperia, vt in Imagine oſtẽdat cæleſtẽ ſuam, & ſine fine, ac modo potentiam: vt enim cùm Cælum, & micantia illa aſtra intuemur, ab ijs ad puram primam, & inacceſſam quandam lucem deducimur; ſic ab humana iſta magnitudine ad authorem illius, & fontem Deum peruenimus.

De generali Principatuum diſtinctione; Eccleſiaſtici videlicet, ac temporalis; & quàm ille dignitate, priuilegijs, atque honore hunc antecedat.

CAPVT III.

NEMINEM arbitror eſſe, qui ignoret varia eſſe Principatuum genera, quæ diuerſas formas, diuerſoſq. regendi ritus pro nationum, gentiumq; varijs naturis exigunt. At ſupremus ille Principatus, qui Dei eſt, omnes excedit alios, parendique cunctis rebus imponit præceptum: Ille eſt, qui vitæ, & necis habet poteſtatem: Ille, qui ad portas vſque mortis ducit, reducitque: Ille inquam, cuius leges quiuis fruſtrà conatur effugere. Ex tanto Principe, vel ſinente, vel iubente, quæcunque profluunt poteſtates: In Cælo diſtinctæ poteſtates: in terris haud indiſtinctæ conſpiciuntur. Dominationes, Poteſtates, & Principatus non incongruam inferiorum poteſtatum arguunt diſpoſitionem; quæ in genere inter homines duæ tantum aſſeruntur; ſpiritalis, ſiue Pontificia; & temporalis, quæ Regia dicitur. In hac eò minor dignitas, quò corpus anima eſt inferius: hanc ad corporum ſalutem, pacem, vitæq. honeſtatem Deus eſſe voluit; illam verò ad diuina, & ſupernaturalia extendi, vt mentes ad metam, ac terminum ſuæ felicitatis extolleret.

Dei Principatum ceteros omnes excedere.

Multi Regiam Maieſtatem admirati, vel adulati anteponunt ſceptrum Infulæ. Sapientiores verò, & ab omni ſuſpicione adulationis, ac erroris alieni, hanc illi præferunt. Magna ſunt iura Principum; ſed in Sacerdotibus apex eſt dignitatis, ſummæ gloriæ imago. Maius quidem eſt reuera Sacerdotium Principatu. Principem ſemper ſoluit, & ligat Sacerdos; & ratum ſemper erit in Cælo apud Deum rectum Sacerdotis iudicium. Hæc ſpiritalis poteſtatis eminentia ex præſtantiori eius fine colligitur: Eccleſiaſtici enim magiſtratus finis eſt, ſubditos ad pietatem, religionemq. & ad ſupernaturalem felicitatem

Quàm præſtans ſit Sacerdotij dignitas.

Præſtantiam Sacerdotij ex eius fine argui.

citatem deducere; quod eſt præſtantiſſimum: Politici verò ſcopus eſt, ſolùm pacem, & publicam vtilitatem ſpectare, virtutemq. moralem, & Ciuilem felicitatem. In hoc tamen ſummo ſtudio hæ duæ videntur coniungendæ poteſtates, vt mutuo auxilio ciues ad morum prouehant ſanctitatem. Sacerdos docēdo, hortādo, aliquādo etiā cogēdo, æterna præmia ꝓponēdo, à vitijs auocat, & ad virtutem adducit: id quod præſtat & Princeps, licèt Imperio magis, quàm monitis. Ciuilis enim poteſtas per ſe, externa opera tantummodò ſpectat; Eccleſiaſtica autem animas, & internam pietatem reſpicit, & intuetur: hinc pœnæ Ciuiles ferè externæ ſunt; vt infamia, exilium, mors: Eccleſiaſticæ verò internæ pleræque, vt excommunicatio, & irregularitas, quæ ad animas pertinent. Ex his itaque poteſtas ſpiritualis abſolutè dignior elucet, & præſtantior ciuili, cùm finis ſacræ poteſtatis ſit multò præſtantior.

Ad Ciuilem felicitatē Eccleſiaſtica ac temporalem dignitatem vna conſpirare debere.

Hinc poteſtatis ſacræ tantam exiſtimo eſſe dignitatem; vt abſolutè cenſeam, nullam cum hac eſſe comparandam. Conſideret vnuſquiſque Sacerdotij dignitatem, eamque intueatur à priuilegijs, & exemptionibus, quæ partim diuino, partim ſunt humano iure conceſſæ: animaduertet enim in rebus Eccleſiaſticis nullum ius eſſe Imperatoris, aut Principis; immò in omnibus ad cultum diuinum ſpectantibus Regiam voluntatem ſubditam eſſe Sacerdoti, reperietq. in eo tam ſublimem eſſe poteſtatem; vt, quod aurum in metallis eſt, id Sacerdotium ſit, ſi cum Regno comparetur. Hoc idem ſentit, & Atheos ille ſcriptor, & diuinæ prouidentiæ impugnator; de Pontificio enim, ſacroq. Principatu differens, licet hunc aut virtutis, aut fortunæ beneficio cenſuerit obtineri; neutrius tamen opera voluit conſeruari. Hi vni, inquit, omnium dominatum habent, nec illum defendunt. Habent, vt, qui ſubijciuntur, populos; quorum tamen regendorum cura nulla tanguntur: eorum Prouinciæ indefenſæ cùm ſint, qui ab eis auferat eas, nemo eſt: Populi ſub eorum adminiſtratione, cum ſe neglectos ſentiant; ſeditiones haud excitant; vt autem ab eis ſe ſe ſubtrahant, aut explicēt, tātū abeſt; vt ne poſſint quidē: hi vni ex omnibus dominatus ſecuri ſunt, & felices. At nō Chriſtianū tantū Imperiū his potitum eſt dignitatibus, ac priuilegijs; verùm & Iudæorum olim magno in honore habitum, vti opus, & imago ſuperni illius, quod Chriſtus verus Sacerdos, & verus Rex per ſe, ſuoſq. Legatos, & Vicarios Pontifices intulit Eccleſiæ. Hinc ad gentium impios Sacerdotes poteſtatem ſuperſtitio deriuauit. Meroes, quæ eſt Regni Aethiopici Metropolis, penes Sacerdotes ſumma erat poteſtas, tantaq. authoritas, vt nonnumquam miſſo nuncio mortem Regi imperarent, & alium ei ſubrogarēt.

Quàm multis fruatur prærogatiuis Sacerdotiū.

Sacerdotem inter ceteras dignitates vt aurum inter metalla.

Iudæorū imperium Typus Eccleſiæ.

Quanta eſſet Sacerdotum authoritas apud Aethiopes.

In

In Aegypto non minor authoritas: Iudices enim apud Aegyptios ijdem erant, & Sacerdotes. Perſæ magos quam maximè venerantur: Horum conſilio, & prædictionibus publica omnia adminiſtrantur; quid quiſque præmij promereatur, quidq. pœnæ, decernunt: nec ſanè vel legitimum aliquid, vel æquum videtur, quod Magorum non ſit ſententia firmatum. Romani in Ius Sacerdotij multa contulere, a quo fœderum, bellorum, paciſq. rationem trahebant. Cauſa tam honoratæ ſuperſtitionis erat, quod Numen ipſum venerabile agnoſcentes, cultores eius colendos arbitrabantur. Accedunt aliæ prærogatiuæ Sacerdotum authoritati conceſſæ; quæ partim diuini, partim humani ſunt iuris. Iure diuino Sacerdos eam habet immunitatẽ, quæ ad ſacrificandum, ad docendum, ad ligandum, & ad abſoluendum eſt neceſſaria; nec expreſſis decretis, nec per ambages, nec per callidam verſutiam in ſuo munere poteſt impediri, ne officijs curialibus, ſtudijs, ac precibus vacare poſſit. Epiſcopi munus eſt paſcere oues, ſeruare integras, contritas alligare, & debiles fouere; omnibus, monitis, adhortatione, conſilio, ac auxilio, adeſſe; conſolatione, atque increpatione prodeſſe: non igitur ita à Principe in aulicis negotijs; legationibus, militia, ac Prouinciarum adminiſtratione diſtrahi poteſt, vt munus ſuum nequeat explere. Huic omnino proſpectum eſt iure humano etiam Principum, hoc eſt piorum munificentia; prædia enim Eccleſiæ tributa ſunt, quæ vt vſibus cæleſtium rerum dedicata, ſordidorum munerum fæce pollui nefas eſt. Huic multis legibus cautum videmus, præſertim Federici Secundi Imperatoris, & Conſtantini, qui etiam coniugia Clericorum, ac liberos eorum, mares pariter, ac feminas immunes ſemper à quibuſcumque muneribus eſſe voluere. Nec credat Princeps vllum ius habere in Eccleſiaſticis rebus. Ozias Rex turibulum ferens, contra legem Dei ſacrificium ſibi violenter aſſumens reſiſtente Azaria Sacerdote, cùm obtemperare recuſaret, & credere; diuina indignatione confuſus lepræ maculis in fronte fœdatus eſt; neque enim Princeps Sacrorum eſt Iudex. Conſtantinus Magnus cùm ad eum Donatiſtæ appellaſſent; eos ad Melchiadem reiecit. Valentinianus, cùm Hipatianus Heracleæ Epiſcopus eum de loco Concilij conſuleret; reſpondit ſibi non licere ſe negotijs Eccleſiaſticis immiſcere; proinde ipſi, vbi iuberet, conuenirent. Theodoricus Gothorum Rex Arrianus Symmacho accuſato iudices Epiſcopos eſſe voluit, ad quos cauſæ diſcuſſionem remiſit: illum imitatus Nepos eius Athalaricus, noluit Clericos à ſæcularibus iudicari.

Quãta apud Aegyptios, & Perſas.

Quãta apud Romanos.

Quas prærogatiuas habeat Sacerdos iure diuino.

Epiſcopi munus à quo impediri non poteſt a Principe.

Leges à Federico II. & Conſtantino Imp. p Clericis latæ.

Principẽ in eccleſiaſticis rebus nullũ ius habere. exempla ad idem.

Sacerdotium quippe ita colit, ac veneratur ciuilis poteſtas, vt ei ſe ſubditã eſſe re omninò fateatur. Sacerdotum eſt, qui

Quanto honore afficiatur Sacerdo-

tium, quæq: magna sit authoritas huius in Principes quoscq;

legatione Dei funguntur, docere: Principum verò, his auscultare, vti præcipienti Deo; si autem Sacerdotibus omnes Principes, tàm maioris ordinis, quàm inferioris, atque reliqui populi non obtemperauerint; non solùm infames; sed extorres à Regno Dei, & consortio fidelium, & à Liminibus Sanctæ Dei Ecclesiæ explodendi. Hinc multorum Sacerdotum ad Summos Principes liberrimæ leguntur increpationes; cuius rei, si aliqua requirantur, exempla non desunt. Beatus Innocentius Pontifex Arcadium Imperatorem, quia consensit, vt Sanctus Ioannes Chrysostomus à sua Sede pelleretur; à Christi grege semouit. Beatus Ambrosius, licèt vniuersæ non præesset Ecclesiæ, vt notam, quæ ceteris Sacerdotibus grauis videbatur, iniuriam deleret; Theodosium Magnum Imperatorem, à fidelium consuetudine abiungens, ab Ecclesia exclusit; & scriptis etiam ad posteros transmissis, eloquenter ostendit aurum non tantò pretiosius esse plumbo, quantò Regia potestate altior est dignitas Sacerdotalis. Zacharias Summus Pontifex Regnum Gallicum à Ludouico in Pipinum transtulit: item Stephanus Secundus Imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Magnum Pipini filium confirmauit; & Germanis maiore priuilegio Imperatorem eligendi tradidit potestatem. Id ipsum probauit Innocentius primus in Arcadium Cæsarem. Restitit & Liberius Summus Pontifex conuenticulis à Cæsare indictis contrà Athanasium. Duo gladij Petro fuere, iurisdictionis vtriusque symbolum referentes; quorum alterum tamen in vaginam iussit remitti; neque enim voluit corporis mortem passim ab Ecclesia inferri; quamuis in lege veteri Sacerdotes gladio vterentur; qui & hanc Ecclesiæ potestatem indicaret. Eo vsus est Samuel in Agag Regem; Elias in Prophetas Baal; Eliseus in pueros irrisores; Ioiadas in Athaliam; & ipse Petrus in Ananiam, & Sapphiram. Huius Sacerdotij magistratus ciuilis est defensor. Argueretur Sacerdotiũ pluribus, Princeps Christianissime, inquit Bonifacius ad Honorium, nisi apud te esset securum causarum; & nisi in oppressionibus suis, & hæreticorum correctionibus fide tua, diuino cultu, & pariter cum Imperio semper florente vinceret. Hinc etiam iureiurando obstringitur Summo Pontifici Imperator; Cuius in Decretis Othonis tale extat exemplum. Tibi Domino Ioanni Papæ ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem, & filiũ, & per signum hoc Crucis, & per has reliquias Sanctorum, quòd si, permittente Domino, Romam venero; Sanctam Romanam Ecclesiam, & te Rectorem ipsius exaltabo quam plurimùm potero; & nunquam vitam, aut membra, & ipsum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo consilio, aut meo cõsensu;

Quæ liberè dicta, aut facta a Sanctissimis Pontificibus cum Principibus Ecclesiæ nõ obsequentibus.

Duos gladios Petri duplicis fuisse iurisdictionis symbolum. Altero quã veteris legis Sacerdotes vti fuerint.

Magistratũ Ciuilem defensorẽ esse Sacerdotij.

Ob id Summo Põtifici obstrigi Imperatorẽ iureiurando Quod nam eius extet exemplum.

aut

aut mea exhortatione perdes: & in Romana Vrbe nullum placitum, aut ordinationem faciam de his omnibus, quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, ſine tuo conſilio; & quidquid de terra Sancti Petri ad noſtram peruenerit poteſtatem; tibi reddam; & cuicumque Italicum Regnum commiſero, iurare faciam illum, vt adiutor tui ſit ad defendendam terram Sācti Petri, ſecundùm ſuum poſſe. Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Dei Euangelia. Ex his itaque, vt præferatur ciuili dignitati Sacerdotium, clariſſime liquet.

De Principatibus delatis per generis ſucceſsionem, ob plurimam vtilitatem ferè ſemper in vſu habitis: quàmque maximè deceat, filijs in ſpem Imperij educatis, à patre viuente aliquid impertiri authoritatis.

CAPVT IIII.

NATVRA mortalium prauis animi affectionibus agitata, regnandi cupiditate ità rapitur; vt ſine vllo diſcrimine ſexus, ætatis, ſanguinis, & morum; turmatim bonos, ac malos, ſecum ad omnes imperandi conatus abripiat: & niſi huic dominandi cæcæ, & flagranti cupiditati duo obſtitiſſent; Regnantium videlicet ſucceſſio, & electio; omnes ijſdem ſtimulis incitati præcipites agerentur; & totus terrarum orbis confunderetur; & ſine vlla ſpe ſalutis rueret in præceps. Ex Principe Principem naſci ſemper tutius fuit; arbor enim vt plurimùm antequam annoſa decidat, floreſcit, & ſuaues emittit fructus. Succeſſionem iam dixerim, cum iure gentilitatis, liberis, vel agnatis, Principatus traditur: Id quod duobus contingit modis, directè, & obliquè; filios, nepotes, pronepotes directè; reliquos verò ex tranſuerſo, veluti obliquè, ſuccedere dicimus. Ex his, qui directè ſuccedunt, aut ſunt primogeniti; aut, his ſublatis, reliqui, vel maſculi, vel feminæ: Ex his verò, qui obliquè; filij fratrum, & alij conſanguinei.

Innata omnibus imperandi libido.

Refert Thucydides antiquitùs, antequàm ambitio ad mutandam Rempublicam Græcos impuliſſet, eoſdem ſexcentis continuis annis rectos fuiſſe à Regibus per ſucceſſionem legitimam vocatis, in quibus fuerunt Athenienſes, Spartani, Corinthij, Thebani, Epirotæ, & Macedones veterum Regum

Quā in vſu habiti fuerint Principatus ſucceſſiui.

Pisistratus, vt Regé se, non Tyrānū probauerit.

Imperio subiecti. Contendit Pisistratus ostendere, cum occupasset Tyrannidem Athenienſium; se Regnum sibi debitum vsurpasse: ipse enim, inquit, genus à Cecrope duco, & id meo mihi Iure vindico. Quod Regnum Athenienses olim cum iureiurando firmassent; Codro, illiusq. genti præbuere, & postmodum abstulerunt. Persarum Reges iure succesſionis imperitarunt; refert Isocrates, eorum Monarchiam non aliam ob causam ad tantum fastigium euectam fuisse, nisi quòd Reges Persarum, non electione, sed succesſione ad Sceptrum vocarentur: post mortem enim Parentum, Regnum transferebatur ad liberos; quibus è vita sublatis, quasi per manus, propinquioribus de agnatione tradebatur; idemq. seruatum est, translato Imperio ad Parthos. Hunc morem seruauere etiam ferociores aliæ nationes; institutis namque Regnis post primum electum, ad filios semper translatum est Imperium. Sic postquam Cosroes Persa Ciliciam, Persidem, Mediam, Armeniam à Romanorum ditione ad se transtulit, sibiq. vsurpauit: cœpit anno quinto Imperij Iustiniani regnare; & Imperatorem Asiæ se appellauit; Regnumq. Persicum ad suos succeſſores per trecentos annos dimisit; quousque à Saracenis, vel Agarenis fuere expulsi. Aegyptij quoque à Rege primo vsque ad Sethonem vltimum Regem, & Sacerdotem, per succeſſionem continuam ex genere trecentos quadraginta Reges numerauere. Nec tantum Reges, Persis, & Indis fuere, verùm & Tartaris, Germanis, Gallis, Hispanis, Anglis, Turcis, Moscouitis, Allobrogibus, Etruscis, plurimisq. alijs Populis, & Regionibus extitere. Ipsi Tartari suo obtemperarunt Regi, qui appellabatur Cingis; ex quo prodiere plurimi alij, qui ditioni Turcarum subiecti vexillum, & sceptrum ex manibus tæterrimi Tyranni suscipiunt. Inter Germanos etiam omnis dominandi spes in succeſſione collocatur; vbi plurimæ Prouinciæ numerantur, quæ diuersis subiectæ Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Archiepiscopis pro animarum tranquillitate inuident nemini. Nec à tam recto tramite declinauerunt Galli, qui à Faramundo primo, vsque ad Pipinum; ab eo vsque ad Hugonē Capetum; & ab Hugone vsq; ad Christianissimum hunc Regem Ludouicum, continuum, & succeſſiuū Regnum habuisse gloriātur. Hispani plurimos Reges cōmemorant; in primis Pelagiū primum, cui succedens Veremundus tertius, reliquit post se nuptā Sanctiā Ferdinādo Castellæ; à quibus geniti sunt Alphōsus octauus, & Ferdinādus, alijq; qui postea propter Ioānæ cum Philippo Austriaco matrimoniū huic præsēti Inuictissimo Hispaniarū Regi tradidere Regnū. Angli semper succeſſionem Regni retulere ab Egberto primo Rege

Persarū Monarchia ob Regum succeſſionē tm̄ creuisse.

Cosroes Persa per vim ad se transactū Asiæ Imperiū ad suæ gentis succeſſores per trecētos annos propagauit.

Aegyptij à primo suorū Rege ad Sethonem postremū trecentum, & quadraginta Reges numerarunt.

In Germania dominādi spem in succeſſione locari.

Idem de Gallis.

Idem de Hispanis.

Anglicorum Regum continuata succeſſio.

vsque

Digitized by Google

vſque ad Guilielmum, à quo vſque ad Iacobum Sextum continuata inſpicitur ſeries. Apud Turcas ſucceſſio magni ſemper eſt habita: primus Turcarũ Imperator Othomānus reliquit poſt ſe Orchanē, Amurathem, Baiazetem; ex quo alij orti Imperatores ſemper ſucceſſionem amplexi ſunt, vti tantæ ditionis firmiſſimum propugnaculum; ex quo factum eſt, vt Summum Imperium ad Muſtapham vſque peruenerit. Suis non caruere Ducibus Moſcouitæ, ab Ruſco vſque ad Michaelem Fendrucium ſtirpem ducentes. Allobroges Bertoldum, ſiue Beraldum filium Vithichindi, Magnæ Saxoniæ Regis titulo primi Comitis extulerunt; nunc Victorium à Carolo ſtrenuiſſimo Duce ortum, ſuum Ducem agnoſcunt. Etruſci olim non inuiti ſub Alexandro Primo totius Etruriæ Magno Duce, nunc non ſine maxima animi geſtientis lætitia, pariq. admiratione Ferdinandum Magnum Ducem, ſapientiſſimorum Ducum ſucceſſorem, præſtantiſſimum colunt, ac venerantur: ſub eius ſuauiſſimo, atque Auguſtiſſimo Imperio aurea nacti tempora vndique ſeſe tutos arbitrantur; & vbique felices intuentur: quorum ſumma felicitas aurea affinitatum, & cognationum catena Sereniſſimorum Ducum, Chriſtianiſſimorum, & Catholicorum Regum, Sacræ Maieſtatis Imperatorum, ac Summorum Pontificum ita nectitur, ac colligatur, vt nullo Bellonæ ferocientis ferro, nullo furentis Martis fulmine frangi poſſit, vel lædi: quiq; in Templo gloriæ tanti Principis, & Magni Ducis tot Trophæa læti admirantur, vt in terris cæleſtem amplitudinem, gloriam, & ſummam felicitatem nacti eſſe videantur. Nec minus Parmenſes extollunt ſuos glorioſiſſimos Duces; qui in regendis Ciuitatibus, ita arte militari, ac animi præſtantia excelluere; vt ex eis extiterint fulmina belli, & ſapientiæ lumina; quæ omnia nunc in Sereniſſimo Odoardo ſuauiſſimo, ac ſtrenuiſſimo Duce eouſque emicant, atque elucent; vt feliciſſimus ſucceſſor, & heres vnicus omnium bonorum tam animi, quàm fortunæ tot Sereniſſimorum, & præſtantiſſimorum Ducum præclaras virtutes, ac laudes in ſe vno tamquam in excelſo ſummæ gloriæ faſtigio cumularit: quem idcirco ſubditi ſumma cum veneratione amplectuntur, & ſummo fideliſsimi animi amore proſequuntur. Mutinenſes verò non minus felices lõgo florentis ſucceſsionis ordine proferunt feliciſsimos, ac Sereniſsimos Duces ſuos; quorum rebus præclarè geſtis, & ſummis laudibus plena ſunt Hiſtoriarum, ac Poematum volumina: & nunc in flore ætatis eius, quem colunt, & admirantur omnium Eſtenſium Ducum florem, & fructus iam maturos agnoſcunt exultantes.

Turcarũ Imperij ſucceſſionem firmiſſimũ eſſe propugnaculum.

Moſcouitarũ Ducũ ſeries.

Allobrogũ.

Etruſcorũ;

Parmenſiũ;

Mutinenſiũ;

Quam vtilis ſucceſſiuus Principatus.

Et certè ad euitandam animis mortalium inſitam ambitionem, non parùm conducit hæc ſucceſſio. Viuente Principe ſine ſpe futuræ ſucceſſionis; ſtruuntur inſidiæ, parantur coniurationes. Quid autem mali afferant flagrantes Imperij cupiditates, teſtantur apertiſſimè miſerrima inteſtina Romanorum bella, Marij, Syllæ, Lepidi, Cæſaris, Pompeij, Antonij, & Auguſti: hinc enim factiones, ærarij expilationes, & interitus Reipublicæ oriuntur, & ſimulates inter ciues, & Prouinciales; quæ cõqeſcũt omnia, cũ certùs exiſtit genere ſucceſſor: nõ regiones, nõ claſſes perinde ſunt tã firma Imperij munimenta, vt liberorum numerus. Confirmantur hæc illuſtri exemplo Philippi Mariæ Ducis Mediolanenſis, cuius non tam mors, quàm orbitas, quas perturbationes, quas calamitates, quas neces Mediolanenſi regioni attulerit, nemo eſt, qui ignoret. Populus enim, vt cognouit Ducem ſine liberis obiiſſe; non minùs liber, quàm tutus, vt credebat, conſurgens ad capeſſendam inanem libertatem, maximo cum clamore duodecim viros elegit, qui Rempublicam adminiſtrarent; ſed interim nulla interpoſita mora, vocibus vociferantis famæ excitati ſunt, qui Principatum ſibi deberi contendebant. Federicus Tertius Imperator tunc ſe iure potiorem eſſe aſſerit. Alphonſus Aragonius ex teſtamento hereditatem ſibi vindicans petit. Carolus Dux Aurelianenſis ex ſanguine Vicecomitum natus, ab inteſtato eã ſibi deberi contendit; Franciſcus verò Sfortia coniugem ſuã, vti Philippi filiam, patris heredem nominat, & conatur adire hereditatem. Audiuntur legationes contendentium in Senatu Mediolanenſi, ſed fruſtrà: dilaniatur enim vbique Philippi hereditas. Veneti Placentiam, Cremam, Laudam occupant. Ludouicus Dux Sabaudiæ Valentiam inuadit. Aſtenſes Ducem Aurelianenſem Carolum ſequuntur, qui ſuſceptis à Galliæ Rege non paruis auxiliaribus copijs, Alexãdrinorum agros vaſtant, atque depopulantur. Papienſes inteſtinis agitati diſcordijs diù ancipites fuere, quibus ſe potiſſimùm partibus iungerent. Nouarienſes, Cremonenſes, Alexandrini, ac Dertonenſes Mediolanenſe Imperium ſibiere: Parmenſes in ſocietatem quodammodo recepti ſunt; tandem bellis inter hos excitatis præualuit Franciſcus Sfortia, quibus conſilijs, quaue arte, qui ignoret, arbitror neminem.

Interrupta Mediolanẽſium Ducum ſucceſſio qd nõ attulerit incommodi.

Quot inhiabant Imperio.

Quot in partes Ciuitates ſeceſſerint.

Quàm vtile aliquid ſucceſſoribꝰ impertiri authoritatis. Id Auguſti Cæſaris exemplo.

Quæ cùm ita ſint, validiſſimum præſidium ſucceſſionem eſſe omninò fatendum videtur. hinc pium, & optimum conſilium eorum Principum ſemper fuit, qui, vt Imperium in ſua familia firmum, & diuturnum ſtabilirent, illud filiorum natu maximo conſignare, & tradere voluerunt. Cæſar Auguſtus primùm ſororis filium Marcellum; deinde generum Agrippam; tum ne-

potes

potes ſuos; poſtremò Tiberium Priuignum in proximo ſibi faſtigio collocauit. Ioannes Comnenus Alexium filium, vt quorundam ſeditioſorum tumultus reprimeret, adhuc viuus ab exercitu Imperatorem ſalutari iuſſit. Hugo Capetus, ad quem à Caroli Magni familia Galliæ Regnum ſpectabat; ne in Regno nondum ſatis firmato rerum nouarum cupiditas turbulentas ſeditiones excitaret; Robertum filium totius Imperij ſociũ ſibi cooptauit. Ad hunc eumdem finem Principes Chriſtiani ſibi ſucceſſuros in Imperio titulis quibuſdam, quibus veluti digito demonſtrentur, inſignire voluerũt, proximè vocandos ad ſumma Imperia. In Imperio Germanico, Romanorum Reges; in Regno Galliæ, Delphini; in Britannia, Vualliæ Principes vocantur: olim in Cypri Regno futurus Rex primogenitus Galileæ; & in Neapolitano Regno Salerni Princeps appellabatur. Quapropter Alexander Magnus iure reprehenditur, quod rogatus, quem Imperij heredem feciſſet; non nominatim aliquem dixerit, ſed digniſſimum: qua voce veluti claſſicum inter amicos cecinisſet, aut Eridis pomum iecisſet; ita omnes regnandi cupidi in æmulationem conſurrexerunt, vt infenſiſſimis odijs, belliſque, & inauditis ſceleribus ſe mutuò ſint perſecuti. Plurimos tamen non ignoro caſus eſſe, quibus nominare ſucceſſorem pernicioſum eſſet. Perpendant Principes naturam filiorum, antequam eos ſocios Imperij adſciſcant; quia cupiditas regnandi multos præcipites agit; qua de re teſtis ſit Philippus II. Hiſpaniarum Rex; ſi valde dubia ſit ſucceſſio, aut periculum immineat, ne ſubditi ei omnino refragentur; haud inconſultum erit, ſi Patre adhuc viuente ad Imperium adſciſcatur filius, certaque omnino relinquatur ſuccedendi ſpes. Optimum itaque Reges ex genere, eſſe videmus; reſque publicas rectè inſtitutas potiùs vnius Imperio, quam numeroſæ prolis ſubſidio firmari, vt latiùs ex dicendis patebit.

Ioannes Comnen⁹ Alexiũ filium viuẽs Imp. ſalutari iſſit.

Hugo Capetus filiũ ſibi deligit collegam in Regno.

Alexãdri Macedonis fugillatio, quod certum ſibi ſucceſſorem non deſtinauerit.

Principatus, qui ſucceſſione quæruntur, Primogenitis deberi ſemper alijs præferendis.

CAPVT V.

SI contigerit Principem e vita migrantem multiplicem ſobolem ſibi ſuperſtitem relinquere; Primogenito Principatum deferendum eſſe, quis ibit infitias? quamquam enim plures ad Imperium aſſumptos aliquando conſtet; in quibuſdam tamen Regnis experientia comprobatum eſt, nec certam, nec longam fuiſſe ſocieta-

Nõ expedire ſubditis à pluribus ſimul regi.

ſocietatem, nec vllo pacto ſubditorum ſaluti Principum pluralitatem expediſſe; vbi enim plures imperant, procul eſſe contentiones, ac diſcordias, difficile eſt. Quocirca ex conſuetudine ferè Iuris gentium, Imperia, Regna, & Principatus vnus tantum obtinet, & hic Primogenitus; quem ſi ſine liberis obire contingat; proximior, & grandior ætate ſubſequitur; & hoc exemplo Politiæ Apum conſuetudo iam obtinuit, vt Principatus, Ducatus, Marchionatus, & dignitates, nedum Regna, inter fratres minimè diuidantur; ſed Primogenito, vel proximiori deferantur: ſicq. familiarũ dignitas, ac ſplendor perpetuo elucet, cum tituli diuiſio vilem reddat dignitatem, ſæpeq. familias ad nihilum redigat. Apud antiquos Hebræos Primogeniti ſemper in honore fuere, potiorq. eorum, quàm ceterorum fratrum conditio: In Deuteronomio ſancitum erat, vt parentes Primogenitos largiori, ditiorique hereditatis parte donarent; nec odio, amore ve impulſi aliter ſancirent, vt lex iſta poſteris profutura, perpetuo in Republica conſeruaretur. Porrò, vt in diuidenda hereditate, Primogeniti reliquis fratribus præferebantur; ſic his quoque loci honeſtioris, dignioriſq. optio tribuebatur; cuius honore non tantum emineb ant, verùm & alijs veſtium ornamentis, alijſq. dignitatibus decorabantur, quibus ceteris fratribus præſtarent; quorum factus æmulus Conſtantinus Magnus Imperator, Summo Pontifici; quaſi Matris Eccleſiæ primogenito Imperatoria inſignia conceſſit, ac tradidit.

Quãto in honore Primogeniti habiti fuerint ab Hebræis.

Hæc cum ita ſint non aliunde huius rei decerpi poteſt ratio, quàm ex maioris vi amoris, quo Parentes filios ſuos proſequuntur, quos primo loco ſuſceperunt. Compreſſerat per vim Amnon ſororem ſuam Thamar, quam iniuriam Abſalom Thamaris frater moleſtiſſimè tulerat; nec minùs ægrè Dauid vtriuſque parens indignũ facinus accepèrat, & nihilominus ſcelus inultum reliquerat; quamquam non impunè abierit flagitioſus Amnon, cũ eũ Abſalom, vt ſororis iniuriam vlciſceretur, Pueris ſuis tradiderit trucidandum; cuius cædis ſimul, ac fama diffuſa eſt; Dauidis animum ita perculit, vt ſciſſa veſte, alijſq. animi mærentis indicijs patefaceret, quàm iniquo animo mortem Primogeniti tulerit. Cur autem parentes tãto amore primogenitos filios complectantur, poſſe multiplicem afferri rationem crediderim; vel quòd diuturniori tempore confirmata beneuolentia mutuis animi argumentis cõcreſcat; vel quod magno labore parta, cariora, iucundioraq. ſemper exiſtant. Primogeniti partus, Matri laborioſior, vtrumque parentem pluribus ſemper afficit curis, cum primogeniti ex intimis parentum cordibus totum ſibi ferè hauriant amorem,

Ratio, p primogenitisab exemplo primum.

Pro ijſdem aliæ rationes.

quibus

quibus ſoli maximo ſemper ſolatio exiſtunt, ſi rectè viuant; Hinc oritur, eos in ſcripturis, laborum Primitias nuncupari: ſed ne cæca amoris animi cupiditate ductos credamus homines, vt ſolis Primogenitis totam Principatus hereditatem relinquerent; introſpiciatur res ipſa. Natura enim ita comparatum eſt, vt in ſingulis viuentium generibus primogenita maiorem præferant excellentiam, ac perfectionem. Hinc Abel, cum ſacrificium offerre conditori rerum vellet; vt ſacrificium Domino gratius eſſet, de primogenitis gregis ſui obtulit ſacrificium; ob id Dominus ad Abel reſpexit, & ad munera eius. Huc accedit, quod ætatis beneficio primogeniti cautiores exiſtant, & varijs rerum experientijs prudentiores credantur. Nec aliquis miretur, minores natu grandioribus fuiſſe aliquando prælatos, cum id Dei ipſius Iudicio factum conſtare queat, quem in ſuis Iudicijs falli non poſſe certius eſt, quàm vt de eo dubitari poſſit; quamuis enim Primogeniti alijs fratribus honore antecellant; tamen non ſemel Dominus Minores Maioribus anteferre voluit, vt ſuperbiam comprimeret.

Primogenitos primitias laborum exiſtere Parentibus; Primogenitorum excellentiam eſſe à natura.

Cur nonnũquam fieri vt minores natu maioribꝰ præferantur.

Inter Parthos hic Primogenitorum ſucceſſionis mos fuit receptus; poſt mortem enim Arſacis Regis Parthorum, qui reliquerat duos filios, Mithridatem, & Pharnacem; maior natu Pharnaces more gentis, totius Regni heres exiſtit. Sic etiam in Macedonia ius ſucceſſionis Regni primogenito, ex liberis deſcendentis Regis deferebatur; Perſeus enim natu minor Demetrij Regis filius, cum Demetrium fratrem accuſaret apud Patrem, tanquam illius vitæ inſidiantem, vt ipſe ſuccederet Regno; Pater intulit: fili, fruſtra tentas regnare; tuis optatis obſtat ætas; obſtat gentium ius; obſtat inueteratus Macedoniæ mos; obſtat etiam Patris Iudicium: hunc tranſcendere, niſi per meum effuſum ſanguinem, non potes. Apud Spartanos idem ius fuit, vt mortuo Rege, ex eius liberis imperaret natu maior. Hoc & in Hũgariæ Regno ſeruatum eſt, vt in eo ordine ſobolis primus ſuccederet. Apud Barbaram Gothorum nationem, hanc conſuetudinem locum habuiſſe pro comperto habemus. Siſenandus poſt mortem Patris Cintillæ, Viſigothorum Regis, Hiſpaniæ Regnum per Tyrannidem inuaſit, occiſo Cintillæ Primogenito, ad quem hoc pertinere videbatur. Eadem lex apud Polonos: Eraci enim Principis Polonorum filius natu minor Lechus cum maiorem, cui Craco nomen erat, ſpecie venationis in ſiluas ductum, incautum occidiſſet; & mentitus ſimulatis lacrymis eum perijſſe, honorificè ſepeliſſet, & ita obtinuiſſet Principatum, qui necato fratri maiori natu debebatur; non multo poſt, detecto ſcelere, deturbatus fuit Principatu, & in exilium actus. In Galliæ Regno ſuccedit primogenitus, ſolus,

Ius Primogenitorũ ſeruatum apud Parthos; & plures alias nationes.

Ius ſucceſſionis Primogeniti apud Macedones.

Idẽ ius apud Spartanos, Hungaros, & Gothos.

Idem olim apud Polonos.

Idem apud Gallos.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Digitized by Google

ſolus, quo deficiente, alij fratres ordine ſuccedunt. Diuiſum aliquando fuit Regnum; ſed cum ad internecionem vſque peruenisſet; tandem eo ad priſtinum ſtatum reducto; minimè poſtea idipſum diuidi placuit; quemadmodum & in priſco Francorũ Regno obſeruatũ vidimus; ex quo Antenor ante Domini ortum imperare cœpit, cum in Schancellis Inſulis victus, necatus eſt à Gothis; vnde pulſi Sicambri ſub filio eius fuere: huic poſt mortem Marcomirus filius ætate maior ſucceſſit, qui regnauit annos vigintiocto; & ſic alij, ex quibus creandorum Regum per ſucceſſionem inueterata, & inuiolata habetur conſuetudo; in qua primogeniti ſunt ſine vlla diuiſione relati. Natura illius Regni eſt, vt ad vnum, aut filium, aut proximiorem, filio deficiente, perueniat; hocque, non tam iure voluntatis vltimæ præmorientis Regis, quàm iure conſuetudinis ex tacita Regni lege recepta. In alijs Regnis id etiam obſeruatur tam Hungariæ, quam Luſitaniæ. Adijciam tamen primogenitum ſemper intelligendum eſſe, habita, & relata ratione ad ætatem liberorum, non ad tempus, quo Rex, aut Princeps, aut nobilis, vel alius, qui huius iuris habitutus eſt ſucceſſionem, adeptus bona eſt; in quibus iure primogenito ſuccedendum ſit, quemadmodum in ſucceſſione Regni Perſarum, Dario mortuo ludicatum eſt: in quo prælatus fuit Ariobarzanes primogenitus eius, etſi genitus fuiſſet antequam Pater eius Regnum fuiſſet conſecutus.

Galliol Regni ſucceſſio ad quos deficiẽte Regia familia deferatur.

Idem apud Hungaros, & Luſitanos.

Qui veniant primogenitorum nomine.

De ijs qui ex tranſuerſo ſuccedunt, & de more gentium diuerſo in filiorum, filiarumve ſucceſsione.

CAPVT VI.

EX ſupradictis ſatis aperte conſtat, in Primogenitum debere tranſmitti Principatum ab eo, qui multiplicem Prolem maſculam ſuſceperit. Quod ſi Patre ad huc ſuperſtite, è vita decedat primogenitus; qui poſt hunc ſequitur, frater, Principatum ſuo propè iure conſequitur, ceterią. deinde ætate grandiores; ſi primi immatura præoccupati morte, ſine prole, claudant dies: Si verò vna cũ maſculis feminas, e viuis excedens Princeps poſt ſeſe relinquat; aut ſi hæ ſolæ exiſtant, varij tunc in ſucceſſione ſunt ritus. Communis gentium

tium mos fuit, vt æquè ſuccederent parentibus inteſtatis ſine ſexus diſtinctione: Quod & legibus Viſigothorum cautum eſt, apud quos, vt & apud Romanos, vocantur ordine, primum filij, poſt hos Nepotes; ſubinde Pronepotes; quorum defectu Pater, Mater, Auus, Auia, ac deinceps gradu proximiores ad Principatum euehuntur. Et quoniam non diſtinguebat ſexum Lex duodecim tabularum in hac inteſtati ſucceſſione; ritum hunc non ſuſtinentes Prouinciæ quædam nobiliores habitæ, quæ vtrumque ſexum accuratiùs conſiderarunt; feminis maculos prætulere.

Quid ſi ſolæ feminæ maneant ſuperſtites.

Lex duodecim tabularũ non diſtinguebat ſexũ in ſucceſſione.

Iure Armeniorum antiquo, neque Parentibus ſuccedebant feminæ, neque fratribus. Boianorum legibus ſancitum erat, vt fratres æquè diuiderent ab inteſtato Patris bona; &, ſi ex diuerſis geniti eſſent matribus; vnuſquiſque ſuæ Matris heres ſtatueretur. Alemannorum hæc erat lex, vt ſi duæ ſorores fratribus vixiſſent ſuperſtites; ad ipſas hereditas peruenireț. Anglis, ſeu Thuringis eadem ferè lex; filium enim bonorum omnium decernit heredem; ſi filius non ſit; ad filium pecunias, & mancipia; reliqua verò ad proximum paterni generis conſanguineum pertinere dijudicat. Burgundiorum ſimilis lex à Gondebado Rege lata eſt, & Saxonum non abſimilis.

Quã varius feminarum ſucceſſionis mos.

Hac in re q̃ fuit Alemanorum lex.

Itẽ Anglorum.

Item Burgundiorum.

In lege autem Salica, quam Faramundus Rex Francorum per Sicambros illos prudentiſſimos Viciſogoſtram, Bodagaſtẽ, & Vuindogaſtem iuſſit ferri; quamque poſtea, & correxere, & auxere, poſt Clodoueum Regem primum Chriſtianum, Clodoueus, Childebertus, & Lotharius; ſic ſcriptum reperitur, De Terra ſalica in mulierem nulla portio hereditatis tranſit, ſed hanc virilis ſexus acquirit: hoc eſt, filij in ipſa hereditate ſuccedunt. Manu legis huius Salicæ, ſemper in Regno Galliarum, ſuffulti maſculi filij, excluſis filiabus ſceptrum tenuere; & hæc lex iudicio firmata eſt, ferroque, & rationibus comprobata. Sic enim iudicatum eſt, contra filiam Ludouici Hutini, vxorem Caroli Comitis Ebroicenſis, quæ poſt mortem Patris vnica ſuperſtes Regnum Galliarum, & Nauarræ, cuius etiam Rex fuerat Pater, ſibi petebat; ſtatutumque iuxta conſuetudinem fuit, vt à ſucceſſione Regni Galliarum pelleretur, quod illud non niſi maſculis deferretur: & proinde delatum fuit Regnum Philippo Longo eius patruo, fratri Ludouici Hutini; datum verò vxori Caroli Regnum Nauarræ, quod iure ſucceſſionis transferri in heredes cuiuſcunque ſexus ſolet; Sicque non tantum filiæ à Regni Francorum ſucceſſione excluduntur; ſed etiam earum filij, ne tranſeat hoc Regnum in alienam familiã per filias; Et quia excluſa aliqua perſona, ex ea deſcendentes quoque excludi eſt neceſſe. Hinc orta bella, & prœlia inter

Vis legis Salicæ Faramundi Regis Francorũ iuſſu latæ, ne feminæ ſuccederent.

Confirmata exemplo.

Vnde orta bella inter

Anglos,

ſolus, quo deficiente, alij fratres ordine ſuccedunt. Diuiſum aliquando fuit Regnum; ſed cum ad internecionem vſque peruenisſet; tandem eo ad priſtinum ſtatum reducto; minimè poſtea idipſum diuidi placuit; quemadmodum & in priſco Francorũ Regno obſeruatũ vidimus; ex quo Antenor ante Domini ortum imperare cœpit, cum in Schancellis Inſulis victus, necatus eſt à Gothis; vnde pulſi Sicambri ſub filio eius fuere: huic poſt mortem Marcomirus filius ætate maior ſucceſſit, qui regnauit annos vigintioćto; & ſic alij, ex quibus creandorum Regum per ſucceſſionem inueterata, & inuiolata habetur conſuetudo; in qua primogeniti ſunt ſine vlla diuiſione relati. Natura illius Regni eſt, vt ad vnum, aut filium, aut proximiorem, filio deficiente, perueniat; hocque, non tam iure voluntatis vltimæ præmorientis Regis, quàm iure conſuetudinis ex tacita Regni lege recepta. In alijs Regnis id etiam obſeruatur tam Hungariæ, quam Luſitaniæ. Adijciam tamen primogenitum ſemper intelligendum eſſe, habita, & relata ratione ad ætatem liberorum, non ad tempus, quo Rex, aut Princeps, aut nobilis, vel alius, qui huius iuris habitutus eſt ſucceſſionem, adeptus bona eſt; in quibus iure primogenito ſuccedendum ſit, quemadmodum in ſucceſſione Regni Perſarum, Dario mortuo iudicatum eſt: in quo prælatus fuit Ariobarzanes primogenitus eius, etſi genitus fuiſſet antequam Pater eius Regnum fuiſſet conſecutus.

Gallioi Regni ſucceſſio ad quos deficiẽte Regia familia deferatur. Idem apud Hungaros, & Luſitanos.

Qui veniant primogenitorum nomine.

De ijs qui ex tranſuerſo ſuccedunt, & de more gentium diuerſo in filiorum, filiarumve ſucceſsione.

CAPVT VI.

EX ſupradictis ſatis aperte conſtat, in Primogenitum debere tranſmitti Principatum ab eo, qui multiplicem Prolem maſculam ſuſceperit. Quod ſi Patre ad huc ſuperſtite, è vita decedat primogenitus; qui poſt hunc ſequitur, frater, Principatum ſuo propè iure conſequitur, ceteriq. deinde ætate grandiores; ſi primi immatura præoccupati morte, ſine prole, claudant dies: Si verò vna cũ maſculis feminas, e viuis excedens Princeps poſt ſeſe relinquat; aut ſi hæ ſolæ exiſtant, varij tunc in ſucceſſione ſunt ritus. Communis gentium

tium mos fuit, vt æquè ſuccederent parentibus inteſtatis ſine ſexus diſtinctione: Quod & legibus Viſigothorum cautum eſt, apud quos, vt & apud Romanos, vocantur ordine, primum filij, poſt hos Nepotes; ſubinde Pronepotes; quorum defectu Pater, Mater, Auus, Auia, ac deinceps gradu proximiores ad Principatum euehuntur. Et quoniam non diſtinguebat ſexum Lex duodecim tabularum in hac inteſtati ſucceſſione; ritum hunc non ſuſtinentes Prouinciæ quædam nobiliores habitæ, quæ vtrumque ſexum accuratiùs conſiderarunt; feminis maculos prætulere.

Quid ſi ſolæ feminæ maneant ſuperſtites.

Lex duodecim tabularū non diſtinguebat ſexū in ſucceſſione.

Iure Armeniorum antiquo, neque Parentibus ſuccedebant feminæ, neque fratribus. Boianorum legibus ſancitum erat, vt fratres æquè diuiderent ab inteſtato Patris bona; &, ſi ex diuerſis geniti eſſent matribus; vnuſquiſque ſuæ Matris heres ſtatueretur. Alemannorum hæc erat lex, vt ſi duæ ſorores fratribus vixiſſent ſuperſtites; ad ipſas hereditas peruenireț. Anglis, ſeu Thuringis eadem ferè lex; filium enim bonorum omnium decernit heredem; ſi filius non ſit; ad filium pecunias, & mancipia; reliqua verò ad proximum paterni generis conſanguineum pertinere dijudicat. Burgundiorum ſimilis lex à Gondebado Rege lata eſt, & Saxonum non abſimilis.

Quā varius feminarum ſucceſſionis mos.

Hac In re q̄ fuit Alemanorum lex.

Itē Anglorum.

Item Burgundiorum.

In lege autem Salica, quam Faramundus Rex Francorum per Sicambros illos prudentiſſimos Viciſogoſtram, Bodagaſtē, & Vuindogaſtem iuſſit ferri; quamque poſtea, & correxere, & auxere, poſt Clodoueum Regem primum Chriſtianum, Clodoueus, Childebertus, & Lotharius; ſic ſcriptum reperitur. De Terra ſalica in mulierem nulla portio hereditatis tranſit, ſed hanc virilis ſexus acquirit: hoc eſt, filij in ipſa hereditate ſuccedunt. Manu legis huius Salicæ, ſemper in Regno Galliarum, ſuffulti maſculi filij, excluſis filiabus ſceptrum tenuere; & hæc lex iudicio firmata eſt, ferroque, & rationibus comprobata. Sic enim iudicatum eſt, contra filiam Ludouici Hutini, vxorem Caroli Comitis Ebroicenſis, quæ poſt mortem Patris vnica ſuperſtes Regnum Galliarum, & Nauarræ, cuius etiam Rex fuerat Pater, ſibi petebat; ſtatutumque iuxta conſuetudinem fuit, vt à ſucceſſione Regni Galliarum pelleretur, quod illud non niſi maſculis deferretur: & proinde delatum fuit Regnum Philippo Longo eius patruo, fratri Ludouici Hutini; datum verò vxori Caroli Regnum Nauarræ, quod iure ſucceſſionis transferri in heredes cuiuſcunque ſexus ſolet; Sicque non tantum filiæ à Regni Francorum ſucceſſione excluduntur; ſed etiam earum filij, ne tranſeat hoc Regnum in alienam familiā per filias; Et quia excluſa aliqua perſona, ex ea deſcendentes quoque excludi eſt neceſſe. Hinc orta bella, & prœlia inter

Vis legis Salicæ Faramundi Regis Francorū iuſſu latæ, ne feminæ ſuccederent.

Confirmata exemplo.

Vnde orta bella inter

Anglos,

Anglos, & Gallos, & qua occaſione.

Anglos, & Francos; quia ſibi perſuaſerunt, ex proximitate Iſabellæ Regnum poſt Carolum Pulchrum ad illam, & eius poſteros peruenire poſſe, iure ſucceſſionis; non conſiderata lege Salica à Principibus præſcripta, & conſuetudine inueterata; quæ etiam ſine lege expreſſa, legis inuiolabilis vim haberet. Quò circa minimè mirandum eſt, cur Angli, nubente Maria ſorore Regis Angliæ, Ludouico duodecimo Francorum Regi, Regni ius remiſerint, quod putabant ſibi in Regno Gallorum deberi, idque conſenſu, & conſilio ſapientum.

Ratio ab Imperio feminarum excluſionis.

Semouendas verò feminas ab Imperio, ratio illa haudquaquam obſcurè videtur ſuadere; quod femina Regni alicuius heres conſtituta, ſi nubere recuſauerit, ac ob id nullam ſuſceperit prolem; Rempublicam in magnum diſcrimen adducit; cum potentiſſimum Imperium ſub inſidijs feminæ periclitari non leuiter poſſit: Si verò nupſerit, aut peregrino Principi, aut Ciui ſubdito ſuo: ſi peregrino; iam Regnum ad exteros traducitur, ciuibus frementibus, Principiſque ſui coniugi, ne dum peregrino parere recuſantibus: ſi Ciui, ſubditoque ſuo; non ſine incommodis euaneſcit, in tanta conditionis diſparitate æqualitas illa voluntatum conciliatrix, conſeruatrixque beneuolentiæ, ſine qua matrimonia, ſuſpicionibus, rixis, & mutuis odijs, ac quotidianis ferè conuicijs ſubiacent. Verùm quia aliæ in alijs Regnis, velut in Regno Nauarræ, & Hiſpaniæ conſuetudines extitere, aut etiam leges ſancitæ ſunt; quod in illis conſtitutum fuit, iuri, æquitati, & Reipublicæ conſentaneum cenſendum eſt; & à Principibus, ijſque, quorum intereſt, tamquam publicis commodis opportuniùs vſurpandum.

Ab hac conſuetudine Hiſpanos ab horrere.

Modi quidam generales, & adiumenta ſtabiliendo Regno, hereditario iure comparato.

CAPVT VII.

Principatũ p varietate ſua variũ etiam typum habere.

QVICVNQVE Imperij habenas præ manibus habet, gubernationis rectæ finem, vt benè, beateque ſubditi, belli, & pacis temporibus viuant, non expendet tantùm; verum etiam, & natura Principatus recto rationis momento religiosè examinabit: vnus enim Principatus vnum Typum, & normam regendi exoptat; alius alium; Regius alias leges, & conſtitu-

conſtitutiones exigit; alias Deſpoticus: Hinc ratio, vt aiunt, ſtatus oritur; quæ nimirum aut bona, aut praua eſt; alia enim eſt prudentum; alia ſtatus: Si finis laudabilis eſt; recta ſtatus ratio habetur: Sin minus; praua ratio aſtutia cenſetur. Hinc Princeps, qui verum, & honeſtum finem intuetur; ante oculos ſuam, & ſubditorum propoſitam habens felicitatem, quam aſſequi contendit; aut ſe Principem abſolutum, certis tamen legibus deuinctum; aut omninò abſolutum videt: Si ſe Principem abſolutum agnoſcit; non ignoret æquitatem, amorem, obſeruantiam, liberalitatemque in Ciues, & ab ipſo ortam abundantiam, pacem, & iuſtitiam; præcipuas eſſe cauſas conſeruandi Principatus: certum namque eſt Ciues, & alios ſubditos, dummodo ab omni externi, aut ciuilis belli, domeſticarum inſidiarum, omniſque iniuriæ metu liberos ſe eſſe ſciant, & rebus neceſſarijs affluentes; cetera nihil ducere, vel penſi habere: non abſolutus verò Princeps rectè perpendat leges, quibus Principatum eſt aſſecutus, ijſque ſemper obtemperet, & ſuis ita conſulat ciuibus, vt ſibi, & eis perpetuam pariat felicitatem.

Principi humanitas, vt plurimum cõmendata.

Non difficilem ſe Princeps more Tyrannorum; ſed facilem, & humanum præbere debet; ita tamen, ne ex hac facilitate in contemptum incidat, & ſua ſponte videatur eſſe contemptus. Humanitatem cum grauitate quadam coniunctam præ ſe ferat; & ita ſe ipſum componat, vt ſaltem talis habeatur. Reges inſipientes, aut parum prudentes, imperitis ſtatuarum effictoribus comparantur; nam vt illi, quo deformiora ſigna ſua, diſtorto ore, & ſpecie horrẽda, ſculpſerint; putant eo pulchriora videri; & ſplendidiora; ita hi imprudenter vocis grauitate, vultu minaci, torui oculis, morum aſperitate, & ſolitudine, maieſtatem Imperij ſibi perſuadent imitari, atque oſtendere; non ſane illis ſignis Coloſſicis longè diſſimiles, quæ cum extrinſecus heroica videantur, & Deo conuenientem habere formam; interius terra, lapide, & plumbo compacta deridentur.

Libido maximè Principi effugienda.

Libidinem, & contumeliam, non ſuam tantum Princeps, ſed ſuorum etiam, tàm vxoris, quàm liberorum, & comitum ſuorum in alios Ciues coerceat. Hoc præceptũ à M. Tullio Cicerone Q. Ciceroni fratri Aſiæ Proprætori in lectiſſima ad eum Epiſtola traditum comperio; His autem, inquit, in rebus iam te vſus ipſe profecto erudiuit, nequaquam ſatis eſſe, ipſum haſce habere virtutes; ſed eſſe circumſpiciendum diligenter, vt in hac cuſtodia Prouinciæ, non te vnum, ſed omnes miniſtros Imperij tui, Socijs, & Ciuibus, & Reipublicæ præſtare videare. Hac autem in re, quam ſæpè peccetur, ipſum quotidie docet experimentum; ſubditis enim iniuriæ maiores, eæque grauiores frequentiùs à

Regum ſocijs, & familiaribus, quam ab ipſis Regibus inferuntur. Claudij Imperatoris acta fuere laudabilia; ſed Sociorum eius, ac liberorum, & vxoris Meſſallinæ intolerabilia, ac nefanda: Corporis voluptatibus vtatur moderatè, aut ſaltem ita domi viuat, vt vulgo à rebus Venereis alienus, in cibo parcus, in potu ſobrius, & in ſomno temperatus habeatur. Somnolenti enim, ac vinolenti facilè conteri ſolent, & opprimi; vt Pheræum Tyrannum vino, ac ſomno obrutum accipimus interemptum. Et Dionyſium Iuniorem Siciliæ Tyrannum, Aſtiagem Medorum Regem, Domitianum, Neronem, Heliogabalum, alioſque Imperatores dies ſuos obijſſe eadem ferè nece comperimus.

Temperantia ſumè laudabilis.

Vrbem præclaris ædificijs, mœnibus, portubus, & templis exornet; hac enim ratione beneuolentiam Ciuium ſibi conciliabit; quippè tamquam Ciuium patronus, & parens Vrbem curet, & augeat; non verò opprimat, vel euertat, vt Tyrannus: quod conſilium Auguſto probatum fuiſſe memoriæ proditum eſt, cum non tantum per ſe ipſe, verum etiam Agrippæ ſui opera, Romam ita exornauerit; vt eam ſe latericiam accepiſſe, & marmoream poſteris relinquere gloriaretur.

Magnificétia ſummoperè commendabilis,

Viros virtute præditos, eoſque, qui in re aliqua præclare ſe gerant; non perimat, vel in exilium pellat Tyrannorum more; ſed eos honoribus ijs afficiat, & colat; vt ne in libera quidem Patria, maiores ſibi audeant ſpondere; cum viri virtute præſtantes, magnorumque ſpirituum, his aucti honoribus non facile ſint res nouas molituri.

Viros virtute, & ſapientia ſpectabiles benignè amplectatur Princeps.

Præmia, & honores per ſe tribuat; pœnas, & ſupplicia per Magiſtratus, & Iudices. Hac enim ratione Ciuium ſibi ſemper comparabit, ac ſuſtinebit beneuolentiam. Hoc Regni Franciæ magnum habetur arcanum, ac vbique prædicatum: Rex enim Galliæ omnium quidem in Republica eſt præmiorum arbiter; nullas tamen vllis infligit pœnas, & ſupplicia, quæ Magiſtratibus odia pariunt; quò fit, vt omnium amore, nullius odio dignus habeatur.

Arcanum dominationis per ſe ipſũ, nullum pœnis addicere

Neminem ſuorum ad nimiam prouehat potentiam; ſæpe enim fieri contingit, vt hac freti, atquè innixi, ipſi Regnum occupare, aut ſaltem res moliri nouas ſatagant. Mæcenas olim Auguſtum acriter reprehendit, quod Agrippam ad nimios euexiſſet honores, ita vt Agrippam Cæſaris generum fieri neceſſe eſſe, ſæpiſſime dictitaret. Scianum à Tiberio Imperatore, tum cum Imperium habebat in votis; morte multatum Romana referunt monumenta: Quod idem, ſed tardiùs, quàm par eſſet, memoria noſtra videmus euenisſe Duci Guiſio, eiuſdemque fratri S. R. Eccl. Patri purpurato,

Quam pernicioſa nimia alicuius potentia.

purpurato ab Henrico Tertio Rege Galliarum; quos ita extulerat; vt vna cum alijs, qui in idem conſpirarant, frenum cunctis Gallis Regibus inijcere, &, vt conſtans deinde percrebuit rumor, Regem Henricum per inſidias è medio tollere ſint conati.

Adiungat ſibi ſaltem alteram Populi partem; cum enim duæ in cunctis Ciuitatibus vt plurimum ſint Populi partes; Diuites, & pauperes; ſumma vi debet eniti Princeps, omnes vt Principatui bene cupiant, eiuſque Imperium ſaluum, & incolume eſſe velint; quod hac ratione fortaſſe aſſequetur, ſi, iuſte imperando, Populo hanc iniecerit opinionem; vt, non niſi incolumi Imperio, ſe quoque incolumem eſſe non poſſe, exiſtimet. Boni Principis munus, & officiũ eſſe crediderim, vt omnes peræquè partes ipſi ſint curę: Verũ quia difficile arbitror, vt omnes Principi bene cupiant; non ab re eſſe opinarer (dummodo præceptũ hoc ceteris, vt nimis acre, minus ſapiat) ſi Princeps alteram ſibi adiungeret partem; nam ſiue ſuis ipſe opibus parùm valeat, adiumentum ſemper potiùs tenuiorum erit, quàm diuitum; ſiuè plurimum ſuis fidat viribus, diuitum acceſſione munitus, facile reliquam partem in officio continebit; &, ſi alterius partis homines in eius excidium coniurarint; cum ſuis opibus, tum Ciuium illorum, qui ipſi, eiuſq; Imperio bene cupiant, facile illis obſiſtet, ſeque tuebitur.

Summũ cõmodũ Principi, ſiue diuitum, ſiue tenuiorũ partem ſibi cõciliare.

Pecuniam publicam non largitionibus, & donis turpibus temerè abſumat; ſed potiùs pecuniæ, & ſumptuum rationem reddat: Plebem beneficijs demulceat, optimatumq; conſuetudine vtatur. Illius Imperium, qui tam erga optimates bene, quam ſtrenue aduerſus multitudinem ſe gerit; longè præclarius, atq; beatius eſt, ob eam rem, quod hi, qui parent, meliori, & beatiori fortuna vtantur; quo enim beatiores, & florentiores ſunt parentes, & Ciues; eo quoque florentiorem eſſe imperantem eſt neceſſe.

Pecuniæ publicæ tenacitas maxime laudanda.

Populum Annonæ caritate preſſum, & humi iacentem recreet, & ſuſtollat: Romæ quicunq; Regnum affectarunt, frumenti, Annonæ, & Agrorum diſtributione (vnde leges Agrariæ) alijſq; modis, quibus Plebis expleretur ingluuies, idipſum præſtitere; vt Caſſij, Memmij, Manlij, Gracchi, & alij. Seuerus Imperator tanto ſtudio rem frumentariam procurauit; vt moriens frumentum Populo Romano ad ſeptem annorum victum ſufficiens publicis in horreis reliquerit. Conſentit Italorum adagium, quo dicunt, panem in foro, Iuſtitiam in Tribunali, ſecuritatem vbique, boni Imperij eſſe indicia. Coſmus Superior Mediceus, cum Ioannem Annibalis filium ad Bononienſem Principatum capeſſendum dimitteret;

Annona ſũmæ curæ Principi.

Studium Seueri Imperatoris, circa rem frumentariam.

Coſmi Medicei tria Principi data documenta.

inter cetera Reipublicæ gerendæ documenta, tria hæc ei præcipue dicitur tradidiſſe. Annonæ curã ſedulo ageret; omnibus nullo diſcrimine ius diceret; & ab alienis vxoribus abſtineret.

Imperij moderatio præcipua inter alias virtutes.

Hanc denique vnam Principatus conſeruandi cauſam, velut Principem, exiſtimet, Imperij moderationem: Principatus enim euertuntur, ſi nimis intendatur, aut augeatur poteſtas. Principes, qui omnia pro libidine adminiſtrare contendunt, nihil legibus relinquentes, facile è ſolio deturbantur: contrà maximè inſiſtunt ij, quorum poteſtati non permittuntur omnia. Moloſſium, & Spartanum imperium ob non nimiam poteſtatem maxime extitere diuturna. Romanorum Conſulum regiæ, & nimię poteſtati obiectus tribunatus Plebis, effecit, vt Reſpublica eſſet ſtabilior, ac diuturnior: quare nec Ephori Lacedæmone ſine cauſa à Theopompo oppoſiti Regibus; nec Conſulibus Tribuni: ſic olim ſapientior Dauid Senatum ſeptuaginta Patrum inſtituit, cuius auctoritate regia poteſtas coerceretur.

De Principatibus abſolutis, aliquibus tamen vel comitijs, vel legibus ſubiectis.

CAPVT VIII.

MAGNA ex parte in politioribus Regnis pendet regnantiũ poteſtas à conſilio Patriæ; aut, vt ita dicam, ſtatuũ Patriæ; cuius licet magna extet cõtra iniquiores Principes vtilitas; eiuſdẽ tamẽ non parua quoq. ſunt incommoda; cum hoc morã afferat rebus, vel vtilibus, vel neceſſarijs.

De conſilijs ſtatuum Galliæ.

In Gallia tres ſunt præcipui ordines, penes quos legitimũ gẽtis conciliũ, Regniq. adimendi, ac conſtituendi facultas sẽper fuit; Eccleſiæ, Nobiliũ, & Plebis. Hi ſinguli pro ſua quiſq. cõditione ſuas habent leges, ac inſtituta, adeò inuicẽ connexa, vt ægre facultas ſit, alijs alios opprimendi, aut in Reges cõſpirãdi.

Quantũ conducat in Gallia Eccleſiaſticus ordo.

Eccleſiaſticus ordo nulli non cõmunis; qui huic animũ adijciat, pro Galliæ cõſuetudine nõ raro accidit, vt etiam Plebeius, qui virtute excellat, & ingenio ceteris antecellat, ampliſſimos in eo genere honores cõſequatur; qui ſane ad virtutẽ, & ad litterarũ ſtudia mirificã inflãmandi homines vim ſolẽt exhibere.

Cõmoda Nobilitatis Galliæ.

Nobilitas Galliæ, ſiue equeſtris ordo maximis fruitur commodis, ac priuilegijs, eoq; fit, vt magno quodam amore Regem amplectatur, ac vitam pro ipſius, ac Patriæ ſalute libens profundat. nullum pendit tributum; pluraq; habet vitæ præſidia, ita vt nullam quæſtus gratia, artem exercere compellatur.

Plurima

Digitized by Google

Plurima ſunt Aulæ miniſteria, quæ nobilibus ſolis tribuuntur. Hi omnes annuum à Rege colligunt ſtipendium; quibus etiam ampliora ſperandi ſæpe non leues ſeſe dant occaſiones: Principes autem, maioriſq. dignitatis Proceres, quoniam, & ipſius Regis fruuntur beneficentia, ac Rempublicam adminiſtrant; nobilibus victum, & alia ſæpe communicant. Reges perpetuum alunt equitatum, exercendæ, alendæq. nobilitatis cauſa compoſitum; quo in genere plurimæ ſunt præfecturæ, quæ inter illos diſtribuuntur, non minus pacis, quam belli tempore duraturæ. Primores Nobiles, pro ſua quiſque ratione, ac virtute præficiuntur equitibus: ex reliquis autem, alij ſunt Legati, alij ſigniferi, alij Cataphracti; &, qui per ætatem arma ferre non valent, reliquis famulantur; cumque nullum extat bellum, ipſis domi manere, ſuique ſtipendij partem aliquam parſimonia conſeruare licet. Ad hæc, haud dictu facile cenſeo, quam multæ ſint in Gallia, quæ ſoli Nobilitati committuntur Præfecturæ; præficiuntur enim alij Prouincijs, alij finibus, alij Caſtellis, & Arcibus, alij Vicis; vt interim munera illa, quæ Principibus tantum concedi ſolent, miſſa faciam; cuiuſmodi ſunt, qui ipſorum lingua Conneſtabuli, Mareſcalli, Ammiralij, & id genus alij nuncupantur. Ex quibus abundè conſtat Equeſtrem ordinem, valde honeſtè, & liberaliter in Gallijs haberi.

Cõmoda Põpularis ſtatus.

Popularis ordo ſua etiam non exigua habet commoda: Ad hunc pertinent Mercatores, qui eo maiorem faciunt quæſtum, quo tutò ipſis per omnem Galliam proficiſci, ac negotiari licet; cum nobiles ab omni mercaturæ exercitio ſe abſtinentes ſplendidè, ac ſumptuosè veſtiantur: huic etiam ordini conueniunt, ac tribuuntur Quæſturæ, ac rationes nummariæ; item & Præturæ, & quidquid ad iuriſdictionem pertinet: qua quidem in re plurimum honoris, & emolumenti exiſtit. Sunt enim tam in hoc Regno Iuris miniſtri, Iudices, Aduocati, cauſarum Procuratores, Scribæ, & id genus alij, quàm in reliquis omnibus alijs Prouincijs; quod peropportunè illis accidit, qui relicta mercatura, his rebus operam nauare ſtudent.

Summa Vulgi vilitas.

Accedit, & quartum hominum genus; promiſcua videlicet eorum multitudo; qui, & agros colunt, & omnis generis tractant artificia: hi autem, vel nimia vtantur libertate, vel admodum ſint diuites, vel armis etiam aſſueti, minimè eſt conſultum. Ex his qui conditionem ſeruitutis odere; & ſuapte natura ſuas fortunas augere moliuntur; facile arma capiunt, & potentiores opprimunt; quod & in Gallijs, & alijs in locis non ſemel accidiſſe conſtat; Vt autem eiuſmodi ſint ordines, ac veluti gradus in omni

Republica; non minus eſt neceſſe, quàm in corpore humano; in quo videmus infirmiora, & ignobiliora membra dignioribus famulari. Quamobrem nihil eſt, cur vlli vitæ ſuæ rationem cauillentur, vt deplorent, & indignè ferant; quoniam & ius ipſis communicatur; &, quam à maioribus acceperunt, vtuntur libertate; & ad multa Reipublicæ miniſteria adhibentur. Sola autem virtute, induſtria, ac ſtudio poſſunt emergere, & ad popularem euehi ordinem: Quod vtique his minime licet, vt ad ſecundum Principum, & Procerum extollantur, niſi Regis ſingulari beneficio, & ei tantum, qui pro incolumitate Reipublicæ præclarum aliquod facinus fuerit aggreſſus; Quod quidem prudenter cenſeo inſtitutum, tum vt ordo equeſtris conſeruetur, qui in bello ſæpe minuitur, & ſumptui vix ferendo eſt; tum etiam, vt homines tantis exciti præmijs, virtute contendant, & ad ſupremum illum gradum euehantur. Hac etiam ſpe confiſi Plebeij infimi ordinis, adſpirãt ad popularem; & cum in eo moram fecerint aliquã diu; contendere ad equeſtrem nituntur: itaque contingit, vt minus ſit inter ipſos inuidiæ, & maleuolentiæ; quando virtutum meritis patefactum eſſe ad ampliſſimos honores aditum perſpiciunt; & propoſitum eſſe periculum illis; qui malis artibus eoſdem ſtudent obtinere: Quod ſi vel conatus non eſſet difficilis; vel ijs nulla ſpes relinqueretur ad meliora; qui ſunt mediocris, & infimi quidem gradus, magni tamen animi; rebus ſtuderent nouis; & occaſionem excitandi motus arriperent, & ſui ordinis homines contra potentiores ſuſcitandi. Hanc rationem domi ſeruauere diligenter Romani; quippe qui à Populari ſtatu gradum faciebant ad ordinem equeſtrem; vnde patebat aditus ad patriciam, ſeu Senatoriam dignitatem.

Concilij ſtatuum authoritas in quo.

Authoritas Concilij ſtatuum omni tempore ſumma fuit, in quo nempe agebatur de creando Rege, vel abdicando; de pace, & bello; de legibus publicis; de ſummis honoribus, ac præfecturis; de adminiſtrationibus Reipublicæ; de aſſignanda Patrimonij parte Liberis defuncti Regis; vel dote filiabus conſtituenda; denique de his omnibus, quæ negotia ſtatuum populari nomine nuncupantur: Poſt hæc erecti ſunt tempore Hugonis Capeti illi, quos Pares Franciæ vocãt, ille enim amoto legitimo Rege cum Regnum occupaſſet, Proceres nouo beneficio, & honore ſibi deuinciẽdos putauit; qui Regem Imperij ſui inſignibus exornarent; & ſi quis ex potentiorum, aut Principum Franciæ numero, criminis alicuius capitalis reus fieret, iudicium illorum ſubire cogeretur.

Pares Franciæ ab Hugone Capeto ad quid conſtituti.

Quis immiuta Cõcilij ſtatuum authoritas.

Præter hæc publica munera, ſucceſſu temporis alia inſtituta ſunt, vt Parlamenta iuridica, præſertim Pariſienſe, cuius authoritas

ritas tantum excreuit;vt nulla lex,nulla conſtitutio rata ſit, niſi quæ à tanto fuerit approbata Concilio. Hoc & habet præ ceteris tantum ſplendoris; vt ipſi Reges quandoque,cum rem aliquam magnam præ manibus diſcutiendam habent;eam ad hũc ipſum conſeſſum deferant:quidquid autem omnino pertinet ad Regni conſtitutionem; in eo recitatur, ſcriptiſque, quorum ipſum cuſtodiam habet, demandatur publicis. Hæc omnia licet ab omni antiquitate, & primordio Francorum ad publicos ordinum conuentus referrentur; & poſtea ijs abolitis, ad Senatum,de quo hic eſt ſermo,Pariſienſem;ea tamen hodie ad ſolum Regem, & quos illi in conſilium placet adhibere,trãslata ſunt: Ideoq; aliud conſilium magnum fuit inſtitutum, ex veris Principibus,ac præſtantioribus Aulæ, & Regni; Quod tempore Caroli Septimi,& Octaui, non niſi circa negotia Status Regni, ac ipſius Reipublicæ incolumitatem occupari ſolebat;vti etiam aliud ſecretum, in quo cunctæ proponuntur deliberationes, ſummam rerum concernentes,& ſuper quibus iam à priuato,& Finantiarum conſilio fuerit deliberatum. Item ſi eiuſmodi negotia fuerint, quæ Regis peculiarem requirant cognitionem;in hoc cuncta beneficia,litterę,Mandata Regia ſignantur;aliorum Principum,Legatorum,Præſidum,& Capitaneorum litteræ referantur;reſponſa accipiuntur, & ſtatuum Secretarijs committuntur.

Eo inducto quod vocant Parlamenti.

Quid in Magno Galliæ Cõſilio pertractetur.

Quid in eo quod ſecretum appellant.

In Anglia quando quædam accidunt,quæ vel ad ſalutem,vel ad detrimentum Regni,ac ſubditorum ſpectant; tunc conſueuerunt Reges conuentus conuocare;in quibus Regni ſtatus, & ordines tres congregantur,Clerus,Nobiles,& Populares, vt ab his bene penſata re,de qua agitur,à Regibus deinde eorum decreta confirmentur,vel reprobentur. Et quamquam antiquitus hi conuentus ea authoritate,ac libertate fruebantur,vt Reges,potius politica,& ciuilia capita fuerint,quam aliorum Domini,& Monarchæ; attamen ab Eduardo Tertio ad hæc vſque tempora Regum authoritas adeo creuit; vt hodie regiarum magis cupiditatum,ſacraue quædam,ac ſimulacra ſint, quibus Reges in rerum dubiarum conſultationibus laborem,& in periculis damnum ſubterfugiant, quàm vt per eos poteſtatem ſuam moderari velint;nam in ijs quidquid conſulitur, aut decernitur; validum nunquam exiſtit,niſi Regis accedat confirmatio; quin immo, non modo quidquam decernere nequeunt, ſed neque niſi Regis nutu congregari; ſolentq; Reges, ad eos ſuo arbitrio quoſlibet admittere, ab ijſdemq; remouere: iam cunctis ita facti formidabiles, vt nemo in Conſilijs, aut extra ipſa audeat, ne minimo quidem verbo,Regiæ voluntati obſiſtere, niſi damnum & ruinam ſibi velit inferre;& ob id, quemadmodum ſerui, & ſubditi

Vis Concilij ſtatuum Angliæ.

Quam exilis olim eſſet in hoc Regno regum authoritas.

Conſilij aſſeſſores ipſo Rege admitti, & admoueri pro libito.

Digitized by Google

subditi sunt eorum assessores; ita necesse est, vt actiones, & consilia, quæ ex illis prodeunt, seruilia sint, vel saltem videantur.

Hispaniarũ Regia Consilia.

In Hispania Rex suas Prouincias, & Regna ope Consiliorum gubernat: sunt enim plura Consilia; primum secretum; alterum Belgicum; tertium Italum; alia Indiarum; Aragoniæ; & Nauarræ; cum quibus, & cum eorum Præfecto, qui præcipuus est, confert Rex negotia, quæ ad Imperium optimè regendum, conseruandum, & augendum pertinent; & singulorum auditis responsis, & sententijs; quam putat potiorem, executioni demandari præcipit. Prouinciæ reguntur à Principibus, iuxtá tamen legum earum præscripta, extra quarum cancellos eis egredi nequaquam licet. Aragonia pluribus gloriatur priuilegijs; nullumq; præfici, nisi Aragonensem permittit: Principes, Ciuitates, & Populi extraordinarijs oneribus grauari se nequaquam patiuntur, sed mordicus retinentes priuilegia, & indulta; volunt ea sibi ad vnguem seruari.

Eadem vis Cõciliorum in Belgio q̃ in Gallia.

In Belgio est administrandæ Reipublicæ, ac Iustitiæ eadem ratio, quæ in Regno Galliæ; eadem Magistratuum vocabula, eademq; vis Prouincijs omnibus inest. Princeps petiturus aliquid, vel nouum tributum, nouasq; leges impositurus, omnes conuocat totius Belgij ordines, siue status; videlicet Ecclesiasticos, Nobilitatem, præcipuasq. Ciuitates; quibus conuocatis, si Principis petitioni non indulgeant; multis conatur rationibus, vt ordines ad assentiendum impellat; nec enim dictum illud Tyrannicum vllo modo locum habet (sic volo, sic iubeo) quia etiam si ad votum pene omnes ordines Regis petitioni assensi fuerint; sola tamen Antuerpia consensum hunc infringere, & irritum facere potest; cum nequaquam satis sit, vt ordines, seu status generatim consentiant; nisi etiam omnium statuum singula quoque membra suum præbeant assensum. Ecclesiastici suam portionem pendunt seperatim; Nobilitas, & Ciuitates propter necessitatem commeatuum, & vtilitates, inter se simul soluunt. Brabantini, tamquam primi propter antiquitatem, & dignitatem ducalem, suam dependunt partem in Florenis; & sic reliquæ Prouinciæ iuxta consuetas leges; quæ haud facile mutantur.

In Belgio nil posse illud Tyrannorum, sic volo sic iubeo.

Ordo apud ipsos tributa soluendi.

Despoti-

Digitized by Google

Deſpoticum, ſiue abſolutum Principatum in quo omnes tamquam mancipia habentur, quibuſuis licèt fulcris ſubnixum, ruinam minitari contra quorundam Politicorum opinionem.

CAPVT IX.

ABSOLVTVS Princeps eſt, & deſpoticus, cum omnium Dominus eſt; quoſq; vult, interficit, percutit, extollit, ac deprimit. Turcarum Imperium Deſpoticum eſt, ſubditis, ſi vllum vnquam, ſæuum, graue, & acerbum. Abſolutum enim Dominum vitæ, necis, omniumq; fortunarum Tyrannus ille ſe ſuis ipſe oſtẽdit. Duo ſunt potentes Monarchæ, Hiſpaniarum Rex, & Turcarum Imperator; diuerſa ſtudia vtriuſq; hunc Tyrannum, illum Regem legitimum oſtendunt. Hiſpanus Academijs, Mercatura, arte bellica, Nauigationibus non ſine magno ſumptu ſubditos exercet; & magnas opes ad Procerum dignitatem, ad Nobilitatis ſplendorem, ad animos alendos, ac firmandos adiungit: Othomannus verò pauperie, & ſeruitio populum premit; Timariotas, & Ianizaros, veluti ſatellites Prouinciarum ſpolijs onerat; nec illos tamen ad maiora, quàm ad rapinarum, & voluptatis ſpem erigi permittit, eoſq; animos vni ſibi deuinctos reddere ſui fautores Imperij, ſoloſq; ex omnibus patrocinatores, impunitatum illecebris habere & nititur, & ſatis habet. Ferreum ſane iugum Aſiæ populis, multiſq. Europæ, & Africæ partibus impoſitum ab Othomannis, & quomodo tandiù conſeruetur, penitus ignoro. Scio equidem infeliciſſimum eſſe Regnum, non multum temporis, & violentum, duraturum; & tamen, proh pudor! non deſunt qui ſuis Principibus Mahometana conſilia ſuggerant, vt Principatuum robur, & diuturnitatem tam barbaris exemplis ſtabiliant.

Duo potẽtes Monarchæ. Hiſpaniarũ Rex, & Turcarum Tyrãnus quã diſpari ſtudio cũ ſuis agãt.

Timariotis, & Ianizaris Turcarũ, ad omne facinus fieri facultatem.

In ipſa ſtirpe Othomãnica, ſi vnus Regno deſtinatur, vel pellicis alicuius blanditijs, vel tumultu militari; reliqua eius ſtirps tota proſternitur; Fratrum, & Nepotum turba mactatur, vt vnus ſine metu imperet; quamuis id rarò contingat; At poſtea quã filij Baiazetis, & poſteri bellis ciuilibus, atq. externis ſunt attriti,

Quibus caſibus, & periculis dominatio Turcica ſubiaceat.

attriti, mala perpetua ſunt, vt in hoc Regno; licet enim multi ſint filij Imperatoris nefanda licentia ex pluribus ſuſcepti vxoribus; omnes tamen ſpem Imperij animo concipiunt, vel ex Parentis fauore, vel militum prætorianorum auxilio; quam ſpem non parum adauget mortis timor; cum inter ſolium, & ſepulchrum; inter Diadema, & Laqueum, nihil medij ſit relictum; Quid igitur metuant morituri? timor extremus cum audacia fiduciam parit, & honeſtæ glorioſæque mortis deſiderium: præterea metus hic, & ſpes filios Patri ſuſpectos efficit, & infenſos; cum enim vnum præferri alijs minimo ſigno didicerint; iam à Patre ſe morti addictos arbitrantur; hoc addo totam Domum Imperatoriam ad vnum caput ſæpè redigi; cui ſi humanitus aliquid contingat, iam Imperij, aut nullus, aut puer heres futurus ſit; ſubditorum verò innumeræ ex eo calamitates oriuntur; Agricultura omnino deſeritur; Regiones exſpoliantur; Agricolæ fuga ſibi conſulunt; quorum tàm fertiles agri longè, latèque ſilueſcunt; & incuria regnantium omnia ad vaſtitatem tenduno; Arma omnibus adimuntur; res ſolum peragitur à paucis, quaſi latronibus, quibus omnia permittuntur.

Terrore mortis imminẽtis ad deſperationem adductos Othomanorum filios audaces fieri ad omne nefas.

Filios patri fieri eodẽ timore ſuſpectos.

Eadem internecione cõtingere poſſe, vt ſæpè nullus, vel puer remaneat heres Imperij, & quæ tũ mala.

Moſcus ſuos etiam ſubditos planè deſpotice regit, & eos pro mancipijs fere habet; nec alia ratione Imperium, & authoritatem tuetur, vt ſolus Princeps colatur; nemini exteras Regiones peragrare concedit; ne fortè prudentior, inſtructiorque, quàm Deſpoticum poſtulet Imperium, domum redeat; nullas ſcholas, niſi in quibus legere, & ſcribere addiſcant, admittit; nec in literis progrediendi deſiderium oſtendiſſe iuuat; ne quis ſupra Principem, aut Principi par eſſe queat; ideoque cum dere grandi, & recondita quæritur, prouerbio dicunt, Deus hoc ſcit, & magnus Dux. Non diſſimilis fuit ratio Tyrannidis, olim Ingæ in Braſilia, vbi nemo rem propriam habebat, ſed Ingæ beneficio, nec vlla res ad heredes poterat tranſmitti. Non multum ab hac imperandi ratione Perſarum Regnum abeſt, etſi legibus fundatum; quoniam vbi nimia poteſtas viget, potentia ſæpè violenta opprimuntur leges.

Moſci Imperium deſpoticum quos habeat ritus.

Vnde ibi paroemia: Deo hoc ſcit, & magnus Dux

Similem Tyrannidem, olim fuiſſe in Braſilia, vt etiã in Perſide.

Quæ cum ita ſint, non poſſum equidem non improbare eorum opinionem, qui Macchiauelli ſententiæ adhærent, Principatumque hoc pacto facilius aiunt cuſtodiri; illum, in quo Procerum eſt multitudo, facilius inuadi exiſtimantes. Difficultatem occupandi Turcarum Regnum, in eo ſitum autumant, quod illud molientes, nec proditione, nec defectione Procerum ad optata poſſint peruenire; cum omnes ſint mancipia; ex quibus, qui alios corrumpere vellent, nihil Turcæ nocere, & eius hoſtibus prodeſſe valerent; cum nullam in populos authoritatem habeant.

Inanis opinio quorundam Politicorum aſſeren. facilius conſeruari Principatũ ſeruientibus affluentem, quam Proceribus.

Digitized by Google

habeant. Qua propter Turcarum Imperatori bellum quicumque illaturus, cogitare debet, ſibi nitendum eſſe, vt magis viribus proprijs, quam alienis ſtudijs, & ſeditionibus, eum ſuperet, eiuſque exercitum fundat: eo autem debellato, acieque fuſa, ita vt exercitum reficere nequeat: cogitet nihil eſſe, quod præter Principis ſtirpem, victor timere queat; qua extincta, nullum eſſe ceteris apud Populos fide, & authoritate carentibus, de quo quidquam ſibi timendum ſit. Contrarium accideret alia Regna inuaſuris, vt eſt illud Galliarum; facilis enim illis proditione procerum pateret ad illa occupanda acceſſus; cum in eis inueniantur, qui animo infenſi res nouas moliri ſtudeant; ideoque ad quodlibet Regnum viam hoſtibus aperire, atque victoriam expeditiorem reddere poſſint; ad quam poſtea tuendam difficultates plurimæ exoriuntur; non modo propter eos, qui fuerint opitulati; verum etiam propter oppreſſos, qui ſuas lugent miſerias: non enim ſatis eſt Principis ſanguinem extinxiſſe; ſuperſunt etiam aliorum opes, qui nouarum Imperij conuerſionum authores ſeſe conſtituunt ac proferunt; quibus cum ſufficere, ac reſiſtere non poſſint Victores; oblata proditoribus rei bene gerendæ occaſione, regnum amittunt. Hæc quicumq; conſideret, non ignoret Principis ſalutem, ſecuritatem, & potentiam in aliorum animo, viribuſque conſiſtere; & Principem, ſi homines ſelectos, & nobiles non habeat; eſſe in poteſtate infimorum, quorum armis cingitur, & qui facile mouentur, & ſpectant res nouas; quibus ibi fas, vbi maxima merces. Si autem Principes habet, & Proceres; nihil audent infimi: facilius autem Principum inſidiæ præcauentur, quam infimorum: hinc videmus, quamuis fuerint varij in Gallia motus, Regum tamen parricidas fuiſſe viles, & abiectæ plebis quiſquilias; nec à Principibus ſubornatos. Non multum itaq; ſua intereſſe putant vulgares hæ animæ, cui ſeruiant; immò viciſſitudines dominorum exoptant; quoniam inde ſeruitutis iugum leuius, & ſuauius ſperant futurum. Turcarum etiam vires, victo ſæpè Imperatore, Græciam niſi longo poſt tempore occupauerunt; quibus Principes, & ſi non ſatis multũ, tamen reſtitere. Non ne idem in Hungaria videmus; cuius maiore parte Turcis prodita, & ſubacta olim, reliqua tamen portio, Principũ, & Nobilium virtute, acriter vim vi repellit, immò & libertatem tuetur? Hos tolle; ceteri nil magni agentes, pacti agellos ſuos, & ædiculas, nil curant; magno Imperio magnam etiam acceſsionẽ fieri? ſerui crebrius proditores fuere, quàm nobiles. Quis pecunia Pyrrhum vendidit? Quis Darium vulneribus confecit? nonne vile ſeruitium? proditus eſt Priamus? proditus eſt Agamemnon? ſed à vili adultero; Pompeius Magnus ab Eunucho. Quæ cum ita ſeſe habeant

Quid potiſſimũ enitendi ſit cogitãti Turcicũ Imperium occupare.

Deuicto, vel interempto Principe, nihil à reliquis illi timendũ.

Contrarium in alijs Regnis tuẽturũ

Principis ſeruitutem à ſubditis pẽdere.

Facilius Procerũ inſidias præcauere quam infimorum.

Principes viros Turcis, & Græco Imperatore diù obluctatos eſſe.

Hoc etiam nũc in Hungaria cognoſci.

Seruos pecuniç deuotos, quæ parricidia perpetraſſe.

Digitized by Google

beant; caueri possunt insidiæ, si moderatè, si æqualiter subditi regantur; si non vni omnia committantur: Et dignitati, & saluti publicæ satis consuletur; si Princeps opulentiores bonarũ artium expertes minimè respexerit; si generis nobilitatem non fouerit honestate destitutam; sed potius virtutem fuerit amplexus, & industriam; retenta tamen sibi libertate statuendi; tunc nullius hominis inanem fremitum timebit; ad nullum lædendum iniustè mouebitur; nullus erit tantis opibus nixus, vel tanta nobilitate clarus; qui legi imperanti reluctetur, tantumque sibi sumat; vt ab studio fœuendæ virtutis Principem abducere audeat.

De Principatibus delatis iure hereditario.

CAPVT X.

Feudorum varietas.

NON satis perfecta haberi potest cognitio hereditarij Principatus; nisi ea, quæ traduntur de feudorum qualitate, præmittantur: ex quibus quædam dicuntur antiqua; in quibus succedunt descendentes, & collaterales: Alia Paterna; in quibus succedunt descendentes tantum, etiamsi heredes aliorum bonorum mortui possessoris non sint: Quædam noua, & hereditaria; in quibus succedunt, qui hereditatem defuncti domini consequuntur: Aliud existimo esse, in quo succeditur iure hereditatis; Aliud in quo, iure proximitatis. Quando enim Regnum defertur iure hereditatis, & nouum quæsitum est; ex voluntate defuncti succeditur, vel expressa per testamentum, vel tacita ab intestato: Iure vero proximitatis per concursum, vel qui proximiores sunt in eodem gradu, simul ab intestato admittuntur; nec licet reijcere reliquam hereditatem defuncti, retento Principatu; neque Principatum, retenta hereditate.

Aliud feudũ iure hereditatis acquisitũ, aliud iure proximitatis.

Vis fundamẽtalis legis Regni.

At quando Principatus antiqui per legem, vt aiunt, Regni fundamentalem deferuntur proximiori, & antiquiori, vel alio modo; licet tunc heredi retinere Principatum in gradu, & qualitate requisita in idoneo; reiecta hereditate, & reiecto imposito onere, nisi ipse sese abstinuerit; debetur Principatus filio, aut proximiori, etiam non heredi, vt pluribus seditionibus obsistatur; & ciuilibus discordijs, quæ inter contendentes de Principatu solent exoriri; quibus sæpè ad interitum Imperia rediguntur. Propter hæc instar priuatorum Imperatores aliquando liberis suis, testamento Imperium diuiserũt, vt præstitit Constantinus Magnus,

Digitized by Google

Magnus, qui tres filios heredes Imperij reliquit, nulla adhuc dicta lege de ſucceſſione, vel electione Imperatoris. Alexander Magnus moriturus, cum deficeret; ſexto die præcluſa voce exemptum digito annulum Perdicæ tradidit Imperij ſignum; quæ res gliſcentium amicorum diſſenſionem ſedauit. Dagobertus Rex Francorum ſuggerentibus ijs, qui vtilitatibus Regni conſulere videbantur; æqua lance inter duos filios ſuos Regnum diuiſit moriturus; & Sigibertum ex liberis ſeniorem Auſtriæ Regem inſtituit; Clodoueum verò minorem natu Neuſtriæ, & Burgundiæ pro dignitate præfecit. Martinus Rex Aragonum moriens ſine liberis, Aragoniæ Regnum ſubditorum iudicio reliquit, vt ſcilicet propinquiorem, ac meliorem virum, cui tutius Regnum committi poſſet, eligerent. Quare illi Ferdinandum Ioannis Caſtellæ Regis filium ex Leonora Martini ſorore, multis alijs ſpretis, elegerunt.

Conſtantinus Imper. ex teſtamen. filijs partitus eſt Imperium.

Alexander Magnus moriturus ſignũ Imperij Perdicæ tradidit.

Dagobertus Rex Francorum.

Quid Martinus Tarraconenſium.

Quid de feminarum Principatus vtilitate ſentiendum ſit, & ad eum, ſi quando contingat, feliciter obeundum monita.

CAPVT XI.

NON ea prædita eſſe poteſt femina prudentia, conſtantia, conſilioque, vt Imperio par eſſe queat; & hæc vnica ſatis eſſe poteſt ratio; ob quam, ſi ius ſinat (interdum enim ſucceſſionis iure veniunt ad Principatum) à gubernandi munere, feminæ, vel ſint remouendæ, vel certè ad illud non adhibendæ. Plura ſunt alia, quæ id ſuadent: qua in re, licet meum minimè ſit, vtrimque rationes, vtrimque exempla bonæ, & malæ adminiſtrationis in medium adducere; & parum ſit etiam rationi conſentaneum; vt ego huiuſcemodi litibus, & controuerſijs inter tot pugnantia ſapientum placita, & multiplici experientia incerta, & nationum ſententias, me vellm arbitrum; hoc tamen vnum innuam, feminæ Regnum ad longos annos non

Feminã parem eſſe Imperio nõ poſſe.

protrahi; quamuis eius prudentia, consilium, & sagacitas multis in rebus sæpius eluceſcat.

Exempla sacra insignis feminarum.

Enumerabo autem in primis insignes hic aliquot mulieres ex Scripturæ sacræ monumentis, alijsq; decerptas; quarum prudentia, aut inimicorum consilia Patriæ noxia, discussa sunt, & euersa; aut earum solerti iudicio prouisum est, ne impendens aliquod malum familiam, aut gentem penitus euerteret; & quarum prouido consilio, & insigni fortitudine, quam plurima sunt gesta. Talis Sancta Iudith, quæ Ciues suos deditionem meditantes in officio continuit: talis Esther, quæ populum suum à manibus furentis Aman eripuit, & Regi Assuero gratum reddidit, & Mardochæum ad summum dignitatis fastigium euexit: Talis, quæ Dauidis gladium ab Nabalis mariti sui ceruicibus auertit. Non præteribo Alexandri Seueri Matrem Mammæam, Placidiam, Pulcheriam; denique Mathildem, quæ impari potentia; summa tamen constantia, fide, pietate, & prudentia contra Reges potentissimos Italiam, Ecclesiamque defendit. His addantur Isabella Ferdinandi vxor, Irene Augusta, Libussa Bohemorum Regina, Semiramis, quæ Babylonem auxit, & Phœnicis Imperij fines latè propagauit; Tomyris, quæ feminarum decus insigne, Cyri sanguinem sitientis vabut, in vtre inclusum sanguine satiauit. Zarina Sacarum Regina prudentia, ac clementia gentem suam ad mitiorem, ac humaniorem cultum adduxit; multas Vrbes condidit; tantaque fuit inter suos gloria; vt à Medis ad eam Parthi defecerint, non sine insigni muliebris sexus commendatione; nam eius iustitiam, & humanitatem præferebant Medorum insolentiæ; tantisque eam pollere viribus existimabant; vt ab ea contra veteres Dominos se defendi posse autumarent. Quanta virtute Blanca Franciæ Regina Diui Ludouici Mater, & Regnũ administrauit, & filium optimè educauit? Margarita Angliæ Regina vxor Henrici Sexti, marito quietis studio animum à Republica abducente, pacis, & belli temporibus par magnis Regibus, omnia administrauit; Henricum à coniuratis captum in bello, in libertatem asseruit; eiecta Regno, ter illud classe armata repetiuit. Poloni fortissimi Populorum Vendæ Imperium detulere; hæc libens iactabat malle se Principem, quam Principis vxorem esse; quæ & cælibem duxit vitam; de Marcomannis triumphauit, qui ferociores erant, ac superbiores, quàm Longobardi; mortuo Anthere, cum de successore ageretur, &, vt fit, in factiones iretur, & seditionibus intestinum bellum glisceret; Imperium Theodolindæ Bauaræ, ipsius

Iudith, & Esther.

Abigail.

Exẽpla profanę Histo. Iç Mathildis laus.

Insigne facinus Tomyris Scythārũ Reginæ.

Zarinæ Sacarum Reginæ res gestæ.

Blãca mater D. Ludouici Galliç Regis

Margarita Henrici Angliæ Regis vxor.

Virtus Vẽdæ Polonorum Reginæ, & dictum insigne.

Longobardi mortuo Rege Theodolindę Bauarę detulerunt Imperium.

Antheris

Antheris vxori, obtulere; ea lege, vt, quem maritum illa cooptasset, illum quoque Regem gens vniuersa veneraretur; quod ita est factum, vt ipsa Agilulfum sibi adsciuerit coniugem, cuius Imperio gens illa cultior esse cœpit, & humanior.

Non itaque pernicioſum feminæ Imperium esse censeo; immò sæpè vtile Reipublicæ, si secundum Regni leges ipsa heres sit; si enim feminæ Castrum eripi non debet, quia femina sit; pari ratione nec idcircò à Principatu, nisi Regni legibus, nec à sceptro sexus inferior debet arceri; hac tamen lege, vt, Patria consentiente, aut non obsistente, in leges, domumque mariti veniat; quod donec fiat, ipsa Rempublicam gerat; in quo duo seruanda esse, Patriæ vtilitas, & Religionis integritas ostendunt. Primum est, ne ipsa sponsum Patriæ ingratum, aut suspectum adsciscat; deinde ne Patria odioſum heredi feminæ obtrudat, sed mutuo consensu, & bonum maritum, & bonum Principem eligant; Hac via Hispani in tantam excreuere magnitudinem.

Sæpè etiã feminæ vtile Imperium.

Huiuscemodi Regna sæpè breuia solent esse, quoniam multi solent esse competitores; cum vxor tantum dotem secum trahat. nonnulli etiam eo impudentiæ progrediuntur; vt bello, & sanguine nuptias improbe exornent; pleraque enim bella, quæ cum Carolo Geldriæ Duce Franciscus Galliarum Rex gessit, quamquam aliæ causæ fingerentur; eo tamen tendebant, vt Carolum sibi, & Galliæ Principibus generum adscisceret; adeò, vt interdum Rex ipse, & Carolus veram belli causam ignorare viderentur.

Sæpè etiã feminæ Imperium breue.

Sunt institutiones, & leges Regnorum; non minus seruandæ in causis publicis, quam leges, & dispositiones circa res priuatas; vt enim nemo est, qui rei propriæ non velit sibi dari arbitrium; sic nulla vniuersitas, vel societas hominum, nec vlli Reges; aut qui Regibus subijciuntur, inueniri facile possunt, qui præscriptas viuendi, imperandi, & parendi leges æquo animo subuerti patiantur; cum pro illis pugnent, veluti pro aris, & focis. Diuersæ verò sunt diuersarum Regionum constitutiones; aliæ Orientis, aliæ Occidentis; aliæ Septentrionalis, aliæ meridionalis plagæ; diuersi enim fructus sunt, alij in alijs locis; diuersa emolumenta, ac incommoda, & diuersi mores propter diuersam viuendi, & operandi necessitatem; quas omnes, si quis vellet ad vnum morem viuendi contrahere, nihil proculdubio moliretur: ob id minimè mirandum, in tam diuersis moribus, diuersas leges, & diuersa reperiri decreta; quibus possit,

Seruãdas esse in Regnis successionis leges.

Diuersa esse regionũ iura, & leges.

ſiue mas, ſiue femina ſuccedere in Principatibus, & Regnis.

Quid agẽdũ à femina cũ imperat.

Cum femina imperat, plura meditari debet; in primis quam præclarum quidem, ſed difficile ſit onus, Imperium; quocirca ſumma eſſe debet regentis feminæ vigilantia, ſumma prudentia. Quæ in Aula tractantur, à perſpicaci femina haud ignorentur: ſi in ſummis rebus agendis vir præſtanti ingenio prudens eſt; femina etiam in aſſiduis peragendis negotijs haud ſit imprudens. Naturam videmus ſæpe monſtra procreare; quæ tamen ſi feminam Imperio deſtinauerit; ingenio etiam, & corporis lineamentis, quæ in ſupremo Imperij Throno eam reddere ſpectatiſſimam poſſint, mirificè exornat. Si Regni heres exoriatur; non Regiæ proſapiæ meritis inflata, neque ſuperbiæ Regiæ tumida ſpiritu, ſuum regat Imperium. Sint eæ ſolæ virtutes, quæ in generoſis pectoribus honorificam conſtituunt ſedem. Si mater Principis regat; ſidus agnoſcat, quod exoritur; nec ſuam putet lucem, niſi quam à tanto mutuatur ſplendore; nec ignoret ſe de pluribus rebus ſollicitam eſſe debere: In Principe tenero ſpiritus nequaquam femineos inſerat; quos ſi ei inſtillare ſtudeat, & ſatagat; ſibi perſuadeat, Principi non paruam pernicíem, regnoque maximam ruinam ſtrui. In ſubditorum animis non tam laudabile ſemper erit nouas potius inſerere ſpes firmi ſubſidij, feliciſque Imperij bonæ educationis intuitu; quàm inutile, Principatus oppreſſionis timores incutere, vt ſaluti Principis ſui diù, noctuque inuigilent. Certè hic commendarim ſemper, non minus approbandam, quàm alijs proponendam cuiuſdam feminæ Principis matris adminiſtrationem, quæ ſuis vndique abſoluta numeris fuit, pro tempore, quo Principe filio adhuc puero penes eam ſummum regimen erat; ſingularem illam, & cuicunque etiam alij imparem ita prætulit prudentiam, vt ſumma temporum tranquillitate maximo cum gaudio, potita fuerit.

Non ignoret quod tractetur in Aula.

Si Regni ſit heres, ſpiritus nimium ſuperbos vitet.

Quid ſi Principis mater pro filio adhuc puero Principatũ regat.

Princeps femina nulli alteri feminæ arcana cõmunicet.

Ob id Ioannam Neapolis Reginam Imperium amiſiſſe.

Si naturalis femina Princeps oriatur; à ſapientum fide conſilia depromat, arcanorumque ſuorum conſortem vilem non efficiat feminam; Ioannam Neapolis Reginam, cum ſe ipſam fere Philippæ Catanenſi dediſſet; gloriam vna cum Imperio amiſiſſe memoriæ proditum eſt. Ab armorum ſtrepitu ſummopere caueat: Nimis perniciosum eſt conſilium in alienam ſe dare fidem, & alterius ſe committere arbitrio. Bellum procul abſit: Quod ferrum tractat, ignem euomit, ſanguinem fundit, omniaque proſternit, ac deuaſtat. Sola in beneficentia ſit vis, quæ ſubditorum corda deuinciat.

Caueat ab armis.

Beneficentia excellat.

Iuſtitia,

Digitized by Google

Iuſtitia, & otium, quæ omnem tollunt amaritudinem, immò euehunt ad felicitatem, ſummæ ſemper curæ Principi feminæ ſint. Hæc caueat, ne omnino leges abroget. Non ignoret etiam paucorum iuſtum ſupplicium, & plurium timorem ſæpe Principatui ſtabilem ſedem conſtituiſſe. In deliberationibus magis prudentum pede, quam proprio gradiatur inceſſu. Oris totius verenda quædam maieſtas non ei abſit; ita tamen, vt ſit ſemper vigilantia comes, ne dulci fraudulentorum cantu allecta, ſe ipſam, & Principatum perdat. Semper honeſta viuat, ne vultus formoſi fiat præda, dum Populorum eſt Regina. Ad alia minime intenta; quæ enim noua nouas res aggreditur, ſe pluribus offert ictibus, qui haud facile propulſantur; ſi cum alijs fecit fœdus, vndique vexationes perquirit, pectuſque, ac viſcera letalibus offert vulneribus. In proprij Principatus incumbat defenſionem, nec offenſione prona exiſtat, nimirum, niſi ſecus ſuadeat neceſſitas. Ab opportunis, & optatis rerum euentibus, ne nimis ſe extolli patiatur; ſæpe enim præſentium rerum riſus futurarum occupatur lacrymis. Conſuetudo, & lex ſint duo cardines, qui totam regant Imperij molem: his, quaſi duobus fatalibus machinamentis, ab omnibus ſe tuebitur; & à cunctis odij, & iniuriæ, damnique ſcopulis, domi, foriſque munita, ac tuta, maxima ſexus ſui fama, atque exiſtimatione, inter mortales admirabilis facta triumphabit.

Iuſtitiam, & otiũ amplectatur.
Non abroget leges.
Nec ſit nimis ſeuera, nec præceps in deliberando.
Oris maieſtatem nunq̃ non ſeruet.
Honeſtatem tueatur omnino.
Sua tutetur, nec aliorum inhiet offenſioni.
Sæpe riſus præſentium rerum à futurarum lacrymis excipi.
Sit retinens legum, & cõſuetudinis.

De varietate Principatus, ratione Principis hereditarij præcipuè, diuerſæ, vel ætatis, vel ſtatus, vel ditionis, quæ ætati, & ſtatui cuiuſcumque, & ad munia adiumenta.

CAPVT XII.

OMNINO animaduertendum eſſe cenſeo, cum plures ſint ſtatus Principis hereditarij; plures etiam exigi formas, quæ præſcribendæ videntur cuicumque Principi, recte Imperium regere ſatagenti.

Iam primum mihi hoc in mentem venit quærendum, cum nondum Princeps ætatis adultæ annos attigerit: Quis modus, quæ

Quid agendum Principi Iuueni.

quæ regendi forma ei præfigenda ſit: & ſanè difficile videtur, cum tenera ebullit ætas, prudentem, ac rectam poſſe vigere rationem. Si Princeps admodum adoleſcens fuerit, & à virtutum tramite pauliſper deflexerit; fit inſtrumentum iraſcentis Dei, quo quaſi manu diuina ſubditi plectuntur. Hanc regendi artem inter alias, & admirabilem, & propè diuinam dixerim; quæ inter teneros Principis annos ſe vix, aut ne vix quidem deprehendi patitur; nec ſe diu deludi vnquam ipſa fert à teneris Principibus. Quod quamuis ita ſit, Principes tamen huius æui iuuenes, qui annos præuenientes ſumma cum laude, vnà cum lacte optimam regendi artem ſuxere; ab ijs procreati Parentibus, qui hanc optimè coluere; non minus in deliberationibus iudicio ſenes, quam ætate iuuenes, non tantum magnam ſui excitant opinionem; verum & rerum prudenter geſtarum admirationem pænè incredibilem. Rarò ſolent vnà morari, maieſtas, & iuuentus, & mutuo ſeſe fouere conſenſu. At in his Principibus maieſtatem, & iuuentutem inter ſe ita complexas agnoui, & agnoſco; vt alteram ab altera ſecerni minime poſſe, omninò fatear. Naturæ munera, & virtutum inſignia adeò in hiſce elucent; vt Populi ſubiecti, ac exteræ gentes hos ſolos admirentur, colant, ac venerentur. Hi proponantur alijs, in Imperij ortu aſſumendis ad imperandum; ne ſui Imperij molem, veluti nauem, ad calamitatum, cladiumque ſcopulos collidentes frangant; quibus ſemper cauendum eſt, ne in conſultationibus præcipites agantur; ne collucens ille ſplendor in floreſcente Imperij Principis ortu occidat, & euaneſcat, obtutus conſultationum nimbis, ac procellis. Spiritus ſatis vigens eis dono datus à Deo O.M. non ad intemperantiæ flagitia illos promouet; ſed ad præclariſſimas res gerendas, eorum animos impellit: Hi quò magis ſuorum gloriæ maiorum exiſtunt æmuli; eo maiorem adhibent curam, vt glorioſiores euadant; non enim eorum tantum nobiliſſima proſapia; verum & gloria, quæ in heroicis pectoribus ſemper firma ſolet hærere, ad laudatiſſimas actiones, ac progreſſus, eos ſemper prouocat, at impellit: ſubditis facillimè blandiuntur hi Principes, (& tamen hoc ardenti iuuenis naturæ maximè repugnat) hoc enim ſufficiens illi leuamen exiſtimant grauiſſimis obſequentium anguſtijs, & ſeruientium. Si vultu conſpiciuntur imberbes; moribus ſaltem agnoſcuntur ſenes: ſola prudentia ſiuè propria, ſiuè per alios acquiſita; teneram ætatem ferè paruipendit, hancque deludit; atque in Principis iuuenis Aula, quaſi indignata, vix commorari patitur: Verumtamen, nunc ætatem Principum horum iuuenum non irridet amplius; immò miratur, & horum Aulas ſuum domicilium, ſuamque

Princeps à recto tramite deflectés inſtrumentum iraſcétis Dei

Principes huius æui, etſi adoleſcétes, verâ regendi artem nõ latere,

Raro maieſtatem cum iuuẽtute ſociari. Sociari tamẽ in his Principibus,

Quid ijs cauendũ in cõſultationib.

Vigentẽ ſpiritum nõ ad intemperantiam, ſed ad præclara facinora habuiſſe. Æmulatores ſuorum maiorum eſſe. Facilitatem ſubditis exhibere.

Prudẽtiæ cũ ætate tenera ferè nullã eſſe ſocietatẽ. Eſſe tamen, vel maximã in horũ Principum aula,

ſuamque pulcherrimam ſedem, & eſſe, & fore arbitratur, ſibi quaſi gratulabunda; quoniam tàm benignè, & feliciter ſit accepta ab his, quos ſibi iam infenſos ſummopere exiſtimabat. Non pauca extant horum prudentiæ monumenta, quibus in ſubditis ceteriſque opinionem iam firmam ſuæ ſingularis prudentiæ, & ſui roboris inſtillauere; non enim periculum eſſe poteſt, ne incauti decipiantur; cum artem effugiendi ſeniorum Principum retia apprime calleant.

A quibus cauere debet Princeps ſenex.

Si Princeps ſenilem ferè ætatem ferat ad Imperium, ſibi immortalem gloriam, & ciuium optatam felicitatem proponat, ſibiq; perſuadeat, non ex ſenio laudē oriri, ſed ex præclaris rebus geſtis, quibus nimirum ſibi gloria comparanda ſit. Plures ſunt ſenectuti nimis indulgentes, qui onera in alios reijciunt humeros, & omnia ferè aliquorum nutui agenda relinquunt; quaſi ignorent, quo magis ipſi ſe onere ſubtrahant; eo magis propriæ laudi, ac partæ gloriæ detrahere: ex quibus fit, vt rectores, ac miniſtri eorum à legibus abſcendentes, omnia perperam agant; & Princeps ſuum quaſi oblitus honorem, ac decus, prius occidat in ſubditorum cordibus, quam mors ſua falce eum proſternat; etſi enim ex Principis iam penè confecti ſenio languoribus, maior conquieſcendi emergit licentia, ac facultas; nihilominus Principem decet eſſe cordatum, & pectore inuicto; vndique enim proditoribus oriuntur ſpes. Magnates illi bono inſidiari non deſinunt, quod aduerſum ſuis cupiditatibus agnoſcunt. Viles, & abiecti homines ſe ipſi potentioribus facillimè ſubijciunt; Hinc vltimæ periodi raro, aut felices ſunt, aut proſperæ: ſicq; exequijs præſentibus torpeſcit obſequium; idcircò ſeuera clementia, & ſeueritas clemens in vltimo ferè occaſu eum ſuſtinebunt. Iam morti proximus, vel cupiditatem oppreſſionum populi extinguet; vel certè non patefaciet; non certis exponet Populum periculis; ſi enim hic has artes contempſerit, vel obliuioni tradiderit; priùs ſe oppreſſum, quàm morti addictum cognoſcet. Ab oneribus imponendis non abſtineat tantum; verum nec vlla beneuolentiæ prætermittat indicia; vt etiam poſt mortem ſui ipſius deſiderium relinquat. Succeſſores, ſi qui erunt; non ſint in incerto, nec ante faciem morientis; niſi ſint filij, vel fratres, vel nepotes; præſentia enim eorum ſplendorem languentis extinguit, omnemque eius deijcit exiſtimationem. Videmus enim ex rutilanti flamma, omnia, quæ adſunt, aut immutari, aut penitus comburi. Si ſucceſſor ſit filius, aut nepos; inter curas Imperij verſetur, vt experientia inſtruatur pro ſuſtinenda Imperij mole.

Ne ſenectuti tantũ indulgeat, vt Principis munia detrectet.

Huic ætati facile inſidiæ extrui.

Huic præcipuè clementiã cũ ſeueritate iungendam.

Caueat, maxime à Populorum oppreſſione, ne opprimatur ipſe.

Quid illi cũ ſucceſſore præſtandum.

Si Princeps ſubditorum beneuolentiæ ſe ſatis inhærere videbit, non ignoret etiam ſibi plurimum eſſe elaborandum pro

Si beneuolẽtia ſubditorũ nõ exigua

tuenda

Sit erga Principē, vt sustinenda.

tuenda Imperij maiestate. Amor omnia vincit: diutina beneficentia sit illa, quæ maiestatem sustineat: pro timore existat authoritas; ex timore enim odium; ex amore non æquo contemptus: contra ex authoritate obsequium oritur. Ad deuinciendos animos, honorum communicatio plus pollet; quàm quoduis aliud beneficium, quod non æque aliorum cupiditates expleat; in hoc enim summa est prudentia, vti è contrario nullum certiùs præstari potest argumentum diminuti amoris; quā si rigor in legibus, corruptela in iudicijs, vndequaque se prodant.

Quādo Princeps liberorū munimento fulcitur.

Si Princeps successores habeat Imperij, vndique se semper septum videbit, nec vllus vnquam poterit timor eum inuadere: tunc deficit animus noua molientibus; cessat & ambitio, quæ animos, veluti venenum, inficit; & Imperij infestas vndas ex currere patitur: si extant heredes; eos torpescere in otio, minime permittat Princeps, cum regendi ars non cuicumque par sit. Dolore afficiuntur subditi, cum successores desidiosos aspiciunt, & Imperio impares, aut speratæ felicitati, minime arridentes: hinc ad extrema deuenitur; suis enim desperantes rebus, spem sibi fulciendam more imperantium existimant: & vbi aperta vis non valet; ad dolos confugiunt, & Regiæ ipsius fundamenta quatiunt: hoc insitum à natura, vt quo quis viribus minùs polleat, eo magis fraudibus nitatur: ab offensione iniusta putant subditi iustam sibi oriri defensionem, quæ à Deo profluat, cum præbet occasionem Princeps; quare sæpe occidit posteritas, dum succrescere, & palmites conatur emittere.

Curet, vt heres virtutibꝰ Imperatorijs exerceatur,

Si Princeps sit opulentæ ditionis.

Si Princeps Populum opulentum regat; in id totis viribus incumbere debet, ne quid aduersi accidat; Si enim Populi otium foueat; licentia statim pullulat, & vitium; nec desunt vnquam vicini, qui sæpe, ac sæpius eius Imperium inuadere concupiscant; neque enim opulenti Regni tot sunt commoda, quot varia hominum ingenia, qui ad tam opulenti Imperij prædam inuitantur audaces. Populi verò, qui in felicissimo hoc Regno vitam degunt; sæpè delicijs torpescunt; Non pari ambulant passu; Disciplina, & virtus, cum opulentia, & otio; Qua propter Princeps, qui talem Populum regit, dies, noctesq; inuigilet, nunquam se externæ fidei committat, sed amicitias ita excolat, vt ex eis damna sibi non eueniant. Multorum sterilitatem opulentia sua foueat, & eos sibi deuinciat: in suis pacem cum affluenti annona conseruet; Magnates ad honores euehat; vt præstitis à Principe expensarum occasionibus libentissimè acquiescant; ceteris verò popularibus hominibus eos spiritus instillet, qui tales subditos supra humanam conditionem ferè extollant; humores, si qui erunt, qui facile peccare possent,

Finitimis non fidat.

Caueat, ne otio, aut deliciarum affluentia populi torpescant.

Aliorū sterilitati sua occurrat opulentia.

Quid cum nobilibus.

Quid cū popularibus illi sit agendū.

facile

facile erit expurgari abſque ferri alicuius, quod manifeſte lædat, miniſterio; cum indigeſti per inſenſibilem corporis politici halitum exhalare poſſint, atq. deijci. His itaq. conatibus pace tranquilla domi vtetur, nec foris bellum pertimeſcet.

Si Princeps ſit anguſtæ ditionis; huius ſalus ſola ei ſummæ ſit curæ: propagationis vero deſiderium omninò abſit: ſi enim eius feruens animus ad altiora tenderet; ſtatim vicinus ſe offerret armatus: quamobrem ſe ſolum in ambitu ſui Imperij muniat; & nunquam hoc ex eius memoria exeat: plures ſæpe conſeruari flores virentibus dumis cinctos; multaque augeri, ſi latiùs regnandi cupiditas ſe ipſam cohibeat; quæ enim erumpũt pluſquam par eſt, facillime euaneſcunt, & concidunt. Non ſit ad vtrumque indifferens, niſi virium præcedat examen: quãdo cum nullus timor, nullaue ſpes certa, ac ſatis honeſta cogit; infirmos infirmus amplectatur, cum potentioribus nullo modo coeat: immo ſi inter duos bellum exoriatur, dummodo conſultatio locum habere poſſit, aut vires infirmi obſiſtere queant conatibus aliorum; cautè agat Princeps, & ſibi omnino caueat; ne in turbandis alienis finibus, & conſilijs; & ne ſe immiſcendo alienis diſcordijs, ſibi perpetuum paret excidium, alijſque gloriam quærat immortalem. In hoc ſe prudenter gerat; quiuis enim exceſſus tollit illud æquilibrium, quod vires conſeruat; caueatque ab exterorum auxilio, hoc enim videmus quàm plurimis ſæpè obfuiſſe.

Si tenuioris ſtatus ſit Princeps.

Late regnãdi cupiditatẽ cohibeat.

Bella cũ alijs Principib⁹, vel pro alijs cum fieri poteſt nõ ſuſcipiat.

Nõ admodũ fidat exterorum auxilio.

Si Princeps plures finitimos habeat poteſtate præſtantiores; inter Scyllam, & Charybdim, vel inter ſpinas sẽper verſabitur; quocumque enim pedem referet, ſe ipſe ſemper ſaucium inueniet; prudens ideo ſemper erit, ſi nimis ſe extollere, ſi nimium ſuas vires augere non conabitur; nec manum admouebit, niſi languida prius, ac pene proſtrata viderit potentiorum membra, quibus nulla ſane poſſint adhiberi ſalubria medicamenta. Nulla alia cupiditate afficiatur, niſi vt ea laxet in germen, quæ fructus beneuolentiæ in ſubditorum cordibus producere, & cumulare poſſint. Hi tuebuntur eum ab omnibus inſidijs; nec vlla manus erit tam audax, quæ armatam beneuolentiam erga Principem non pertimeſcat. Factis his fundamentis; illa quies, quæ ſolatur animos, in animo Principis conſiſtet; Illorum, à quibus ſe ſeptum videt, foueat infirmiorem. Pari non diffidat, immò omnem ſpem ſuam ſitam in eo oſtendat. Erga Potentiorem nullum relinquat officium, quod quamcũq. eius à ſe detrudat indignationem. Omnes ſpes abijciat Imperij propagandi; cum gloriam maiorem conſequatur anguſti Regni Princeps, in ſeruandis finibus ſuis, & defendendis; quam in quærendis nouis Imperijs.

Si Princeps ſit vndiq; ſeptus Potentioribus.

Populorum beneuolentiam illum maxime adiuturam.

Non diffidat pari.

Si

Si Princeps populi ferocis sit.

Si populum ferocem se regere videbit; solam Populi beneuolentiam plus prodesse; quam vllam aliam regendi artem, non ignorabit; beneficentia verò ea est, quæ beneuolentiam excitat: Si populus ita ferox existat, vt regi quodammodo minime queat; Princeps onera imponat, quæ tamen vires eorum non excedant; quibuscumque enim populis insitum est à natura, vt oneribus facilè succumbant, & exonerati facilè insolescant; stimulum tamen necessarium addendum duco, qui leniter eos pungat; super base enim, quæ non omninò subsistat, nō exstruūtur ædificia, quæ magnas connectant, & fulciant moles: sit regula tracta ex cibis medij saporis; qui sicut nauseam non afferunt; immò & valetudini conducunt; ita sanius, ac delicatius quodammodo erit illud Imperium; in quo ex clementiæ, & seueritatis cibo medius quidam efficiatur sapor, ac condimentum: temperatura humorum valetudinem nobis conseruat; inordinata & malè affecta quædam complexio, diuturni morbi origo existit. Iam non ignoramus Imperij callem angustum, & arduum esse; quem si quis percurrens Princeps, nimis sursum oculos intendat, nimia ductus dominandi cupiditate; facile est, vt in foueam incidat, & præceps ruat; sin cautus, & ad Imperij moderationem intentus erit; vnà cum populo feliciter, ac beate viuet.

Beneficentiâ excitare beneuolentiam.

Populos suapte natura facile succūbere oneri, & exoneratos insolescere.

Quam regulâ Principi cum his seruandam.

Quam angustus Imperij callis.

De electione Principum deliberata, ac suffragiorum beneficio expressa, maximè Pontificum, & Cæsarum, vti & plura de eorum potestate.

CAPVT XIII.

DIscussis Principatuum generibus, successiui videlicet, ac hereditarij, qui per tacitam quandam electionem deferuntur; postulat nunc ordo, vt ea enumeremus, quæ per expressa, & libera suffragantium vota, quoquo modo conferri consueuerunt. Electio itaq; Principum, vel est omninò libera; vel ad certum quoddam genus personarum, à quibus debeat fieri, adstricta.

Hoc ad primam speciem electionis pertinere censeo, quod factum est mortuo Romulo sine heredibus; tunc enim iacuit diù sub interregno Regnum propter factiones, quibus tandem sedatis, creatus est Numa: fuerunt & alij Reges huiusmodi, vsque

Quando sæpè electio locum habeat. Electio Numæ post Romulū raptū.

ad

Digitized by Google

ad poſtremum ex ſeptem Tarquinium ſuperbum; hic enim Regnum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immiſſiſq. in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius geſſit, quàm acquiſiuit à Populo. Illud certum apud Romanos per ſuffragia præcipuos magiſtratus, & qui curam Reipublicæ ſuſciperent, deligi: ſed & maiores aliquando creabantur à Senatu, non habita ratione nobilitatis generis, ſed virtutis. Traianum Principem, Nerua Cocceius Imperator fecit, eumdemq. poſtea Cæſarem in Senatu deſignauit; neq. verò coniunctionem ſanguinis, cum propinqui non deeſſent, antepoſuit publicæ vtilitati; neq. hoc eum deterruit, Hiſpanum eſſe Traianum; nullumq. antea, præter Romanos, Imperium Romanum obtinuiſſe; cenſebat enim, vt vir bonus, atq. Iuſtitiæ amantiſſimus, virtutem cuiuſq. non Patriam, perpendi debere. Moyſes amicus Dei, quo cum facie ad faciem locutus eſt Deus, potuit ſucceſſores Principatus filios ſuos eligere, & poſteris propriam relinquere dignitatem, ſed noluit: extraneus enim de alia tribu electus eſt Ieſus, vel Ioſue, vt hinc ſciremus, Principatum in Populos, non ſanguini deferendum eſſe, ſed vitæ magna cum laude ante paratæ.

Per ſuffragia Magiſtratus apud Romanos deferri.

Electionem Traiani in Cæſarē quāta æquitate facta à Nerua.

Moyſes quē ſibi ſucceſſorem delegerit.

Venitur etiam ad electionem, quando in Principatu, qui iure ſanguinis defertur, deſunt legitimi ſucceſſores, vt factitatum eſt, morientibus Imperatoribus ſine filijs; & apud Argiuos deficiente ſtirpe Regia Heraclidarum; & alios quoſdam Longobardorum Reges; comitijs enim habitis per electionem creabantur.

Alia electiõnis ratio. Quando locus eſt etiam electioni.

Habet autem locum electio libera, quando ad nullum genus perſonarum eſt reſtricta; quam Poloni ſemper ſucceſſioni prætulere. Regis tamen illorum non ſumma eſt authoritas, ſed omnia fere per comitia deliberat, cum omnia in nobilium manu ſita videantur: Senatores autem, qui & Palatini dicuntur, & Prouincijs præſunt, id vnum reſpiciunt, vt regiæ voluntati obſequantur; nam à Rege honores, & opes conſequuntur: Equeſter verò ordo, qui conſtat ex prouincialibus nobilibus ordini Senatorio ſubiectis, bonum publicum non reſpicit, ſibi perſuadens, niſi obſiſtat Senatoribus, libertatem ſuam perditum iri, & ſolam dominaturam Tyrannidem; huicq. ordini Senatorio, quoad poteſt, aduerſatur. Veneti quoq. ſuum Ducem habent electiuum; ſed tota poteſtas eſt penes optimates, ſiue Nobilitatem; quæ triplex refertur, Vetus, media, & noua; & licet multis ex Ciuibus ad minores dignitates via pateat, Nobilium tamen ſuffragio, ac decreto omnia peraguntur.

Alia electiõnis ratio.

De electione Regis Poloniæ.

Equeſtrē ordinem in Polonia pro viribus contra Senatorium ſtare.

Venetos etiã Ducē ſibi deligere, nullã ſi illi deferri poteſtatē.

Aliud genus electionis Principum, ſed ad certam ſpeciem hominum relatum, oſtendi poteſt exemplis; & eſt, quando, vel

Sæpe etiã ꝓbatur electiõ libera vti Pontificis.

lege,

lege vel more receptum eſt, vt ex certis perſonis tantum fiat electio, & iuxtam formam conſuetam. Veſtigia huius remanent adhuc in electione Archiducis Carinthiorum, ſic etiam præſcriptum eſt, vt Summus Pontifex Princeps Eccleſiaſticus ex Collegio fratrum Cardinalium eligatur, quamquam in electione ſæpè fuerit variatum.

Quam varia fuerit Sūmi Pōtificis eligēdi forma.

A quibus eligatur Summus Pontifex, quæſtio temporum exigit diſtinctionem; electio enim Sacroſancta Romana, & Apoſtolica non ab Apoſtolis primum, ſed ab ipſo Domino, & Saluatore noſtro primatum obtinuit; nam Petro Apoſtolo dixit (Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meā.) ſubinde Diuus Petrus ſibi in Sede delegit ſucceſſorem Clementem, quamquam hic immediate Diuo Petro in Sede non ſucceſſerit, & ipſo volente ante illum eamdē tenuerint Linus, & Cletus, ſiuè Anacletus; eo quod, viuente adhuc D. Petro, Linus, & Cletus adiutores adſcripti ſunt in adminiſtrationem bonorum externorum, qualem Diaconus habebat. Deinceps, quia exemplo perniciofum viſum eſt, vt Pontifex deligeret ſibi Epiſcopum ſucceſſorem; alia formula eligendi Summum Pontificem comprobata eſt; & à ſolis Eccleſiaſticis delectus eſt. Eccleſia poſtea pacem adepta, interfuit populus, & ſecuta Imperatorum comprobatio, ſeu vt ita dicam authoratio. Hæc omnia in electione Pelagij, & Gregorij primi ſatis aperte compériuntur. Benedictus Secundus Summus Pontifex ſtatuit in poſterum eſſe deligendos Summos Pontifices per Clerum, & Populum Romanum, ſine conſenſu Imperatoris: Prohibitum deinde Laicis; ne ſe immiſcerent Pontificum electioni: ab Adriano, ne conſenſus Imperatoris adhiberetur; & ne electio, ab Imperatoribus facta, rata eſſet, cautum eſt. Adrianus primus, qui & Sedem Apoſtolicam adeptus eſt, cum eius rogatu, Carolus Magnus ad defendendas res Eccleſiæ veniſſet, habita Synodo cum centum quinquāginta Pātribus, electionem Summi Pontificis Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum; cum omnibus inueſtituris Carolo conceſſit, & cum dignitate Patriciatus. Ludouicus primus Caroli Magni filius ceſſit hoc ius electionis in perpetuum Paſchali primo Summo Pontifici; & ipſe ante à Populo Romano, ſine conſenſu Imperatoris, electus fuit. Verumtamen Leo octauus, Othoni ſecundo Imperatori poteſtatem eligendi Pontificem renunciauit, certis ob id datis literis, quò tutius ſe Imperij hoſtibus opponere poſſet; ſpoponderat autem iuramento antea Otho Ioanni duodecimo anteceſſori fidem, & nihil ſuo conſilio, conſenſuve perditurum; nihilque de rebus, quæ ad illum, Terramq; Sancti Petri ſpectarent, ſine eius conſilio facturum. Ex his tandem varijs conceſſionibus, nihil

Primum Pōtifex ipſe viuens ſucceſſorē ſibi deligebat, vt S. Petrus Clementem.

Tū Othonis tempore Eccleſia cœpit elato Pōtifici ſuo aliū ſubrogare.

Inde etiā populum interfuiſſe, & additam quaſi Imperatoris authoritatē.

Mox p Cleri, & Populum Romanum, ſecluſo Imperatore.

Semoti deinde & laici omnes ab electione.

Conceſsū poſtea ab Adriano primo ſuffragium Carolo Magno.

At eius filiū ceſſiſſe hoc ius Paſchali primo.

Rurſus Leonē Pontificē viij. Othoni II. renūciaſſe.

Ex his cōceſſionibus, nuę incommoda deriuaſſe.

Digitized by Google

præter ſeditiones, & ſchiſmata Eccleſia retulit, donec Nicolaus Secundus Sabaudus ex Concilij decreto Mantuæ habiti, ſtatuit Sūmum Pōtificem à ſolis Cardinalibus eſſe eligendū. Alexander Senenſis ſtatuit addendo diſſentientibus inter ſe in electione Cardinalibus, valere illius electionem, quam ex tribus Cardinalium partibus duæ elegiſſent, excepta cauſa neceſſitatis, in qua non exceptantur duæ partes Cardinaliū; immò & huic ſolemnitati renunciare poſſunt eligentes: & ſi duæ partes conſentire non poſſunt, arbitrantur quidam brachio ſeculari cogēdos eſſe ad cōſentiendum, & donec conſentiant in conclaui detinēdos, vt Peruſij factum fuit in electione Honorij Tertij. Item in electione Cæleſtini, & Innocētij Quarti; quamuis ius repugnet. Subinde ſub Gregorio Decimo Summo Pontifice coacta eſt Synodus Lugdunenſis coram Michaele Paleologo Imperatore, in qua inter alia illud ſancitum eſt, vt ſi Summus Pontifex in Ciuitate moriatur; Cardinales, qui præſentes ſunt, teneātur expectare abſentes per decem tātum dies, quibus elapſis, qui adſunt, eo conuenlant, vbi degebat iam mortuus Pontifex, vt fusè explicatur in conſtitutione Gregorij Decimi, quam expoſuit, & confirmauit Clemens Quintus propria conſtitutione, in qua & ſecundum præcedentem conſtitutionem Gregorij Decimi aliæ ſolemnitates; quæ in Pontificis electione, & confirmatione requiruntur, ſatis apertè habentur deſcriptæ.

Nicolaū Secundum electum reſtrinxiſſe ſolis Cardinalib⁹.

Quid ſi Cardinales in partes diſerminati pugnent ad inuicem.

In Synodo Lugdunenſi ſtatutum eſſe Cardinales, qui in Vrbe vbi defunct⁹ eſt Pontifex adſint expectare abſentes per decē tantum dies. Quod & cōfirmatū eſſe à Clemēte V.

Huius ſupremi Monarchæ electi ſumma eſt poteſtas; omnes enim Eccleſiaſticas, & Seculares dignitates, & pleraſq. alias, ſine vllo diſcrimine diſtribuere poteſt, neq; minus in liberos homines, quàm in quoſcumq. ceteris Principibus ſubiectos. Quòd ad dignitates Eccleſiaſticas explorati iuris eſt, Summum Pontificem creauiſſe, & creare ſolere Cardinales, & Epiſcopos diuerſarum nationum, & ſub diuerſorum Principum Imperio conſtitutos, non conſultis ipſorū Principibus. Quod ad ſeculares pertinet, conſtat Reges Poloniæ, atq. Luſitaniæ electos fuiſſe à Romanis Pōtificibus, eorūq. populorū Principes olim titulo Ducū creatos fuiſſe, & ab ipſis Reges coronatos. Innocētius III. Romæ Petrū Regē Aragoniū, Vxorēq. Reginā in Aede Sācti Pācratij creauit; coronauitq. Ioānem Regē Angliæ, & Hyberniæ, qui ea Regna Sedi Apoſtolicæ tributaria eſſe voluit. Itē Rex Daciæ Bulgarorū, innumeriq. alij à Pōtificibus creati, atq. diademate inſigniti fuere, vt etiā exſpoliatos Regno, ac dignitate plures, & pcipuè Angliæ Regē ab Innocētio III. memoriæ pditū ſcimus. In rebus Imperij multomagis ſe immiſcere poteſt Sūmus Pōtifex, vtpotè quæ iuris Pōtificij ſint, Sediq. Apoſtolicæ immediate ſubiectæ: Gregorius etenim V. numerū Electorū inſtituit, quibus eligēdorū Cæſarū facultatē cōceſſit, qq. ſæpiſſime in diuerſis

De Summi Pōtificis authoritate.

Quod ius habeat Pontifex in dignitatibus Eccleſiaſticis deferendis.

Quam authoritatē in ſæcularibus. Exēplo declarant.

Plures Reges à Pontificibus Regno exſpoliatos.

Imperij res iuris Pontificij eſſe.

Gregorium Quintū Imperatoris Electores cōſtituiſſe.

Digitized by Google

Ioānē xxij. poteſtate quoſdā exſpoliaſſe.

temporum rationibus à diuerſis Pontificibus eligendi priuilegio fuere exſpoliati, quemadmodum olim Ioannem vigeſimum ſecundum factitaſſe legimus. Hæc autem authoritas ob id dilucidior conſpicitur, quoniam, vt primum Rex Romanorum, vel Imperator eſt electus; Electores à Pontifice, vt ratum habeat, petunt; & ſæpenumero cum Pontifex conſenſum non præſtitiſſet, ad nouam eſt deuentum electionem: præterea conſtat Regem Romanorū, vel Imperatorē electū ſtatim in Pontificis manu fidei iuramentū, ac obediētiæ tranſmittere cōſueuiſſe.

Electores quem Romanorū Regē, vel Imperatorem elegerint, à Pontifice petere vt ratum habeat.

Eoſdē etiam electos iureiurādo ſe Pōtificis obedientiæ deuocare.

Ad hæc dicimus Pontificem priuare poſſe, ac deponere Imperatorem electum, & confirmatum, vt clarè euincitur ex eo, quod Carolus V. ſe ab Imperij onere ſubtrahens, illud annuentibus Electoribus in Ferdinandum fratrem reiecit. Quæ res tempore Pauli Tertij acriter agitata, atq. diſputata fuit, aſſerente Pontifice Imperatorem non poſſe deponere Imperium in manibus Electorum tamquam ſibi inferiorum; ſed Pontifici eſſe credendum; atq. ita vnanimi Patrum conſenſu decretum fuit tunc Imperium vacare, & Pōtificis arbitrio reſeruari. Tēpore Pauli Tertij, cū Carolus Quintus, & Franciſcus Primus Gallorū Rex ad ſingulare certamē deſcenſuri crederentur; inter cetera, quæ Carolus allegabat, illud erat, ſe filiū eſſe, ac defenſorē Sedis Apoſtolicæ, cui iureiurādo obſtrictus erat; ac proinde de ſe ipſo quidquam decernere nō poſſe. Præterea cōpertū, donec electus, & à Pontifice cōfirmatus Rex Romanorū, Imperatoriū diadema manu Pōtificis, vel eius Legati recipiat; nūquam Imperatorē abſolutè vocari, ſed electū; ſicq. aſſerere poſſumus nomē illius ab authoritate Pontificis pēdere, quēadmodū etiā Sacræ Maieſtatis titulus, qui ei conceditur à Sancta Sede, vt res ſacra.

Pōtificē poſſe deponere Imperatorē electum, & confirmatū.

Nō potuiſſe Carolum V. tradere Imperium Ferdinādo fratri, inſcio Pōtifice, etſi annuētibus Electoribus.

Caroli Quinti notabile dictum.

Communis opinio eſt, etiam Imperatorem Romanorum non poſſe eligi, niſi Germanum, & à Germanis ortum, nec ab alijs eligendum, quàm à Germanis; dicunt enim actiue, & paſſiue in Germanos Imperium eſſe tranſlatum; exceptis, vt volunt quidā, Regibus Francigenis, qui poſſunt eligi, cum aliquo modo à Carolo Magno originem ducentes, hoc iure Germani cenſeantur; ſicuti etiam fuit decretum, Carolum Regem Hiſpaniæ, & Ferdinandum Ducem Burgundiæ fratres, nepotes ex filio Philippo Maximiliani Regis Romanorum, & Archiducis Auſtriæ, ratione aui, dici Germanos, etiamſi alibi natos, & poſſe ad Imperium ſuſtolli: quo pacto eo tempore Imperium fuit tranſlatū in Carolū Magnum (hic erat Gallorū Rex) qui cum viribus, & Galliæ sūptu Sedē Apoſtolicā ab aduerſarijs liberauiſſet, vti Galliarū Rex à Sūmo Pōtifice, ac à Synodo Lateranēſi omnibus donatus eſt priuilegijs, & Imperio, vt nō ægre debeāt ferre Germani (vti sētiūt Galli) ſi Principes Galli dicātur ad Imperiū poſſe traduci, cū

Romanorū donec à Pontifice, vel eius Legato diadema receperit nō vocari Imperatorem.

An cuiuſcūq. nationis Principes ſint ad Imperiū eligibiles.

Cur Galliarū Reges ad Imperium euehi poſſe putent.

aſſerant

asserant etiam Archiepiscopum Treuirensem, vnum ex Electoribus, nomine Gallorum, se ipsum appellare Cancellarium.

De cõstitutione Rom. Imperij.

Primis tẽporibus Imperium fuisse quodammodo hereditarium.

Ex eo autem tempore, quo Romanum Imperium in Germanorum deuenit potestatem; ea fuit Romani Imperatoris potestas, vt successorem sibi, qui videretur idoneus, eligere posset, & omnes Imperij Principes ei tenerẽtur assentiri; plerumq; eligebat pater filiũ, aut eum, qui proximo sibi sanguine esset iunctus, eratq. hoc modo Imperiũ quodammodo hereditarium: si verò aliquem elegisset Imperator, qui tanto haud par fuisset honori; tunc Principes obsistebant. Mortuo autem Othone secundo, Romani Imperatoriam dignitatem ad se trahere, eaq. peregrinas nationes priuare, in animo destinauerant; Electo nimirum Imperatore ex ordine Senatorio, aut ex Principibus Italis, qui, & digni tanto honore, & idonei ad tantum onus ferendum crederentur: Verum Germani, penes quos iamdudum Imperialis fuerat dignitas, hæc præsentientes agitari consilia; sollicitata noui Imperatoris electione, Othonem tertium Imperatorem salutarunt; qui statim fidelitatis sacramento accepto ab omnibus pro legitimo Cæsare, & Imperatore habitus est. Huc accessit, quod eodem quoq. tẽpore obijt Ioannes Pontifex, & Otho Imperator cognati sui partes, ita promouit, vt is Pontifex creatus sit, qui se Gregorium quintum nominauit; & ita legem Imperatoris, denuo creandi, quæ dicitur Bulla aurea, tulit, iam per sexcentos annos obseruatam; vt nimirum sola Germanorum natio eligendi Imperatoris ius haberet, qui electus Cæsaris, & Regis Romanorum titulum gereret; cum primum autem coronam à Põtifice accepisset, Imperator Augustus vocaretur; vnde ea orta est consuetudo, vt Imperatores Romam ad recipiendum diadema proficiscerentur. Vtili hac lege proposita, omnes Principes Imperij statim assensum præbuere, & tandem concluſum fuit septem tantum Electores esse debere; nimirum tres Imperij Archicancellarios, scilicet Archiepiscopum Moguntinũ per Germaniam, & per Prouinciam Transrhenanam, hoc est per Galliã Belgicam; Archiepiscopum Treuirensem, atq. per Galliam Archiepiscopum Colonienſem; & hi sunt Electores Ecclesiastici: deinde nunc pro Comite Palatino Imperij Dapifero, Bauariæ Ducem; Saxoniæ Ducem Archimariscalcum Imperij, & Marchionem Brandemburgicum Imperij Camerarium; & Regem Bohemiæ Pincernã Imperij: atq. hi sunt quatuor Electores Seculares adiuncto tribus prioribus Bohemiæ Rege, vt, si quæ esset in electione controuersia; aut si paria ex vtraq. parte essent vota; tunc, quibus se ille adiunxisset, &, cuius electionem voto suo auxisset, ille Imperator haberetur.

Mortuo Othone ij. Romanos conatos fuisse Imperatoriam dignitatem penes se tenere.

Eorum tentamẽto Germanos habita creatione Othonis iij. anteuertisse.

Bullã aureã à Gregor. v. cõsensu Imperatoris editam, & per sexcẽtos annos obseruatã solis Germanis ferre potestatẽ eligendi Imperatorem.

Vnde ortus Imper. mos Romã proficiscendi ad recipiendum diadema.

Septem esse Imperatoris Electores, & qui nam.

Modo pro Comite Palatino cõstitutum esse à Ferdinãd. ij. Bauariæ Ducem.

Imperator in Germania absolutum non habet Imperium, sed

De Imperatoria potestate.

cum per comitia gubernet; proinde plus, minusue habet, authoritatis, prout in comitijs, siuè amatur, siuè timetur, siuè ob veneration em quandam illi non obsistitur. Consilia, & Status, qui Germaniam gubernant, triplici ordine censentur, Ecclesiasticorum Principum, Secularium, & Ciuitatum. Ad eorum comitia tres hi status conueniunt; in quibus tria formantur consilia. In primo Electores cũsentiunt, inter quos Rex Bohemiæ nõ adest, vt pote qui ius consultandi non habet, cum magis arbiter, quàm elector esse censeatur. Alterum Consilium ex omnibus Principibus, tàm Secularibus, quàm Ecclesiasticis conflatur, in quod aduocantur duo pro ceteris omnibus Ecclesiasticis, duoque alij pro omnibus Comitibus, & Dynastis. Tertium Consilium, est Ciuitatum, coram omnibus hisce statibus proponit Imperator, quod negotium susceptit pertractandum; & singula consilia seperatim super rebus propositis consultant. Ciuitates vero, etsi sententiam suam instar consiliorum conferunt; nihilominus nullum in re absoluenda suffragium habent. Consilium Electorum postremò loco suam pronunciant sententiam, & maioris semper est authoritatis, & existimationis.

Ordo, ac modꝰ comitiorũ apud Germanos.

Triplici insuper modo Principatus electiuos ad aliquem demandari, vel merito, vel casu, vel vi, & quid in singulis præstandum.

CAPVT XIV.

AVT meritis, aut fortuna, aut aperta vi eligitur Princeps. Si huiusmodi honorem, & dignitatem, virtute duce, sibi Princeps comparauerit, ea etiã comite, ad beatitatis apicem se esse extollendum sibi certo persuadeat: Solent enim res, quibus quæruntur artibus, ijsdem semper conseruari. Sic illi numquam animi firmitas, ac robur deerit; nec eius res gestæ longè ab eo vagabuntur tramite, quem pede presserit, cum ad tantam excreuerit dignitatem: omninò enim, si ab eo se pauliſper abstraheret; cuncta, quæ ad tantum magnitudinis culmen cum eleuassent, penitùs damnata circumspiceret. Simulata continuò increpabuntur; si ibi parum cõstans, & minimè in virtutis vestibulo persistere videbitur: nec qui iam electioni præsto fuere, conqueri desistent, dum se in electione ob nimiã Principis mutationẽ, delusos agnoscent; illã gloriã, quæ dux, & comes nũquã ab eius secessit latere, dum ab eo sustinetur Imperiũ, non depellat à semetipso; immò eã magis amplectatur; & eo sit cautior, quo

Quid Principi seruãdũ si meritis suis delatũ agnoscet Imperiũ. Principatus, quibus acquiritur, artibꝰ ijsdẽ & conseruari.

Caueat Princeps ne à recto tramite deflectat.

Digitized by Google

quo magis in periculoſas, ac perniciosas ſyrtes ſuæ gubernationis Nauem viderit impingere. Memoria beneficij accepti, & grati animi illa virtus eſt, quæ in fide, non tantum eos, qui electionem approbauere, continet; verum etiam hoſtes demulcet; & ſi vnquam acciderit, vt eos factæ electionis pæniteat, pœnitentiæ labem, aqua terget beneficentiæ, quæ omnem ſemper ab eis, qui electioni parum arriſere, detrudet timorem; hæc ad obſequia ſubditos reducet, & qui erunt prauæ quadã inobedientiæ macula fœdati, expurgati ſtatim obtemperantes conſiſtent; omniq; poſtea integritate, atq; beneuolentia obſequẽtur. Si erga nonnullos ſtudia ei tantum curæ erunt, in aliorum odiũ incidet; vnde tàm præceps ruina eſt metuenda, quàm excelſa dignitas fuerit optanda. In Principatus initijs, ne omniũ ſibi perſpectam effingat fidem. Aduolant plures ad obſequia præcipites, ſed emolumentorũ ſpes, eorum fidei lucem adimit, quę nullo illita fuco ſuum nititur emittere ſplendorem: ideò, quamuis ſagaciſſimus Princeps Lynceis oculis aliorum mẽtes peruadat, hilari tamen vultu quoſcumque acceptet. celeritatem in conſultationibus, in benemerendo gratiam, in reſpondendo ſagacitatem, in agendoque diſſimulationem non omninò exiſtimarim inutiles; dummodo non huius vſum neceſſitas potius, quàm natura indicet.

Si caſu electum Principem viderimus, eum audere, nimis temere pro certo habebimus; ſi Imperij habenas rectè gubernare, ac cohibere neſcierit, cum nulla fuerit virtus, quæ eum tanto parem reddiderit honori, difficile in regio ſolio pedem firmabit; indutus quantumuis incedat regio paludamento, niſi illud quaſi virtutis manu adaptetur, prodibit certè in ſcenam magis perſonatus Princeps, quam in Imperiali ſuarum virtutum ſplendore triumphator. Fortuna haud conſiſtit, & quæ munera largitur, quaſi ab eius manu lapſa, facile etiam ex arripientis manibus excidunt, niſi ſit virtus, quæ firmet manum, tantumq. bonum à geſtiente ob nimiam lætitiam Principe eripi nullo modo patiatur. Si Fortuna iam initijs fuerit adiumento; non hanc fulcientem habeat in regenda Imperij mole: immò ſit conſilium, vt ſolo virtutis robore regatur, tantum ſuis votis obſecundet, & ſolo comitis, non ducis titulo appellet.

Si vi ſe ductum ad dignitatem Princeps videbit, ſola etiam vi ſemetipſum tuebitur: ita docent Pſeudopolitici à fide errantes; quæ enim eius videntur obſiſtere potentiæ, ea omnia labefactanda putant. Si quies illa, quæ ſola ſubditorum beneuolentia ſe recreat, vix tuta fiſtit, niſi ſæpta armatis exiſtat, quomodo vi quæſita quies, ſecuraerit, & non laborioſa ſemper, niſi ferro fulciatur, ne cadat? tunc præcipuè, cum animi Populorum;

Accepti beneficij recordationẽ, vel ipſos hoſtes demulcere.

Nẽ vni põtius, quàm ceteris ſtudeat.

Nouus Princeps ne omnium fidẽ ſibi exſtorta oſtendet.

Omnes tamẽ placidi oris inuitamento ad ſe alliciat

Quæ in conſultationib⁹ illi inſeruiẽda.

Quid ſi caſu fuerit Princeps electus.

Fortunã nõ cõſiſtere, niſi in baſi, & firmamento virtutis.

Quando vi eligitur Princeps, vi etiam Principatũ illi adminiſtrãdũ.

adeò ſunt infenſi; vt, cui iam aduerſati fuerint in primordijs Principatus, ſemper in adminiſtratione eius obſiſtant: Princeps itaque, qui ſe non vndique tutum exiſtimat, quod ei aduerſatur, & ſit obuium, haud vi impari proſternat, ac profliget; ex clementiæ ſcholis non depromat regendi artes; feroces enim, qui vi ſubacti fuere, non frenantur his artibus, quæ admixti aliquid habeant, & beneuolentiæ, & fortitudinis: Non torquentur his morbis, qui leuem exigant medicinam: Rigor Principis tantum obſiſtet, qui in tam acutis morbis, ſæpè ferrum pro remedio magis vſui eſſe opinatur. Solet ſemper clementia longè exulare ab ijs Regnis, quibus vis ſola præeſt. Illa inter mediocres vſus ambulat; hæc verò ſemper aut faciendo, aut propellendo impetus, ad extrema conuolat; ideoque illud ſemper Princeps ante oculos habeat, eo adigendos ſubditos vi ſubactos, vt nullo vnquam tempore paria paribus referre queant. Quæ omnia erroribus, ac periculis plena exiſtimo; clementia enim Principis animi populorum comparantur.

Subditos feroces, & vi ſubactos non frenari bene beneuolentia.

Clemẽtiam mediocritatem ſequi, vim verò ſæpe cõtendere ad extremum.

Vtilius fieri Principem per ſucceſſionem, quam per electionem.

CAPVT XV.

MAxima eſt inter Politicos altercatio, præſtetne Principem eſſe hereditarium, an electiuum. Germani apud quos Auguſtum eſt Imperium, Poloni, alijq; Reges eligunt. Hiſpani, Franci, Angli, ac plerique alij hereditarios habent Dominos. hic non meum eſt de antiquis Regnorum pactis, & conſuetudinibus iudicare: poſthabitis itaque Politia, & Ariſtocratia, alijſque rerum publicarum generibus, in quibus electio deſideratur, generatim hereditariam ſucceſſionem electioni præpono.

Pugnantia hac in re populorum ſuffragia.

Imperij firmamentum, & ſalus, eſt authoritas Imperantis; contemptus verò extrema pernicies: ob id filij Regum, quorum maior eſt authoritas, electiuis præponuntur; qui enim aliorum ſuffragio Regnũ tenet, multa tribuere, multa indulgere propriæ dignitatis authoribus cogitur in eorum delectis, ne ingratus videatur; multi etiam electores, pactis, cautionibuſque libertati ſuæ in illis eligendis proſpiciunt, vt quam minimam in ſe ipſos poteſtatem illi tribuant, quem eligere ſtatuerunt; quantum ſuis priuilegijs arrogant, ij tantum authoritatis detrahunt; inſtabilis eſt enim authoritas, quæ ſolida poteſtate non fulcitur;

Prima ratio pro ſucceſſione eiꝰ maior authoritas.

Authoritatis imminutio eſt Princeps electus electoribus ſuis nõ poſſit nõ aliquid indulgere.

ac

Digitized by Google

ac præterea eum tanti non faciunt, quem aliquando ſibi parem, & fortaſsè inferiorem viderunt. Tiberium contempſere Romani, quem exulem, & palliolatum græculorum ritu viderant; inde ortæ ſunt ſuſpiciones, calumniæ, coniurationes, & nobilium interneciones. Galba contemptus fuit, vt pote, qui prius ære alieno obſtrictus, vix Romæ manere potuerit; ideo illi breuiſſimum Imperium, & fœdiſſimus exitus contigit. Huc accedit huiuſmodi Principē non illis confidere debere, quibus inuitis præeſt; quippè qui eundem tamquam indignum deponendi, nullam prætermittant occaſionem. Subinde impatientes ſunt probitatis noui Principis Aulici mores, qui antea ſub alio electo licentia tyrannica, rapinis, & vitijs innutriti fuerint: ideò ſæpè factum eſt, vt bonos Principes, quos illi fouere, & defendere debebant, vt ſibi aduerſantes, aut dolis, aut venenis, aut apertè obtruncarint, quemadmodum, & Prætoriani milites, non ob aliam causā optimum Imperatorem Pertinacem enecauerint.

Electus contemni poteſt, vt qui fuerit primus, vel par, vel inferior ceteris Principibus. Quod Tiberio, quod Galbæ contigit.

Bono Principi electo facile imminere infelicē exitum Pertinacis.

Si electus ſit Princeps, neceſſe eſt, niſi inſigni ſit animi robore, timide imperare; ſimultates, inimicitiaſque potentum, ac audacium, & inuidorum hominum non fruſtra metuere; cum enim vitæ breuitatem, fortunæ varietatem perpendit, non æquo animo eos, quantumuis merentes, ferre poteſt, quos aliquando imperaturos ſuſpicatur: familiæ ſuæ, filijs, & vxori, quos reputat futuros hoſtes, ſibi nollet eſſe ſuperſtites: Ex quo ſequitur Magnatum potentia, maiorum impunitas, inferiorum oppreſſio, contumeliæ, iudiciorum refrictio, cauſarum dilatio, difficiliſque tandem ſententiarum, & rei iudicatæ executio.

Secunda ratio, quod electus ſemper ſibi, & ſuis metuere debeat ab inuidis.

Rurſum pluribus nominibus ſubditos maximè conducit non habere nouos, aut habere ſui generis Principes; fieri enim poteſt, vt per diuerſas mutationes, mores quoque mutentur, & quod honeſtum habetur, certis de cauſis in ſubditorum Prouincia; idem non ſit in eius natione, qui Imperium accepit; quare cum nouus Princeps alienigena mores ciuium corrigere voluerit; non emendabit, ſed perdet Rempublicam: Indigenis Principibus nationes procliuiùs ſubijciuntur; vix enim vlla eſt, quę diù ferre poſſit peregrinum Imperium, & vbicumq. populus eſt cum aliqua mediocri potentia, facile ab indigenis gubernatur. Galli poſſederunt complures annos Siciliam, & Neapolim, quibus ita ſunt exuti, vt præter maiorum ſuorum ſepulcra, nihil aliud ibi prorſus habeant. Ferunt Annales tempore Gulielmi Siciliæ Regis, qui Gallus erat, Siculos, Apulos, & Calabros conſpiraſſe in Gallos apud ſe exiſtentes, eoſque trucidaſſe, quoniam Rex illis præfecerat Cancellarium Gallum, alioqui præſtantem, & huic muneri idoneum; ægre namque ferebant

Tertia ratio ex ſubditorū vtilitate.

Ne fiant mutationes morum, vt rituū ex varia regēdi ratione. Facilius ſubijci populos indigenis Principibus q̄ peregrinis. Ob id Gallos è Sicilia, & Neapoli electos.

Inde etiā Siculorū Apulorū, & Calabrorū cōſpirationem in Gallos.

Digitized by Google

rebant illi, alienigenæ tributum fuisse summum Magistratum.

Quarta ratio, q̃ Principũ per successionẽ onera modũ habeant, secus qui per electionem.

In diutina Principatus continuatione, aliud accedit commodum subditis per successiones, quod exactionibus, & tributis non ita affliguntur; cum enim Patres, vel nouissimi mortui Principes intuitis onerum vexationibus populum malè acceperint, iam quodammodo saturi conquiescunt; Si verò submoueantur, suffecti in eorum locum alij famelici mordaciores consurgunt, & pecuniarum cupidiores: qui filios fortunæ suæ heredes relinquendos sperat, omnia Regni officia moderatur, & mitius tractãda curat, heredibus prospicit, ærario, armamentarijs, & incolumitati Ciuium consulit: at qui morte sua, Imperium suis ademptum inuidet; non habet, cur Regni tutelæ, & eius futuræ dignitati consultum velit, quod mox in aliorum, & forsan inimicorum manu futurum sit. Quin omnem potius cogitationem eo transfert, vt liberis suis, ac domesticis, cui inuidiam, & multorum simultates comparauit, præsidia, securitatemq. subditorum dispendio relinquat; ne priuati, ludibria posthac patiantur, & in Imperio noui Regis, etiam rerum ad vitam necessariarum caritate torqueantur.

Quinta ratio ex diuersis factionibus, quę in eligẽdo Principe oriuntur, & vitantur in successione.

Conducit etiam ad euitandam animi elationem à natura pænè mortalibus infitum hereditaria hæc successio; vbi enim incertum est, quis lege successionis peruenturus sit ad Principatum; etiam viuente Principe, de eius successione consultatur: Struuntur insidiæ, factiones, cõiurationes; quæ quid mali adferant in Republica administranda, testantur abundè miserrima illa tempora Marij, Syllæ, Lepidi, Cæsaris, Pompeij, Antonij, & Augusti; hinc ærarij expilationes, animorum dissensiones, Reipublicæ odia, inimicitiæ inter Regnicolas, Ciues, & Prouinciales; quæ quidem omnia quiescunt, quando est certus successor ex genere. Legiones enim, & classes, haud sic firma Imperij munimenta sunt, vt liberorum numerus. Amici, temporibus, fortuna, nouis cupiditatibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt. Suus cuique sanguis valde acceptus est, & maximè Principibus, quorum rebus prosperis filij, & subditi fruuntur, aduersa ad alienos pertinent. Firmantur hæc omnia illustri exemplo Philippi Mariæ Ducis Mediolanensis; cuius mors, & orbitas, tot tantasque perturbationes, ac clades Reipublicæ Mediolanensi attulit.

Firmius Regni munimentũ liberorũ numerum, quam Legiones, & Classes.

Aliæ rationes ex incõmodis electionis, ne tempore interregni fluctuet Respublica, vt assolet.

In Principatu electiuo, mortuo Principe, tempore interregni Respublica fluctuat sine Rectore, vt nauis in medio mari sine Nauarcho; ad primum enim tempestatis impetum, spe impunitatis repletur homicidijs, vindictis, sceleribusq; frigente interim foro, quemadmodum semper accideret Romæ, Summo Pontifice mortuo, quandiù per Cardinales de successore tractatur,

ctatur, nisi per præstantissimos Rectores satis cautè quieti publicæ consuleretur; neque soluitur hoc periculum, si dicamus Gubernatorem, Rectorem, defensorem, seu Procuratorem in interregno creari posse; nam nec minor est quæstio de interrege, quam de ipso Rege eligendo; & sæpè accidit, vt qui Procurator, & Rector constituitur, dum de Rege, & Principe consultatur, sibi Principatum vsurpet, & inuadat.

Ne Regna in aliud nomen transeant.

Aliud etiam accedit incommodum, vt facile Regna, & Principatus extinguantur, & in aliud nomen, & aliam ditionem. Romani, Regna subacta, nominibus proprijs plerumque priuarunt, & authoritate Regia in Prouincias conuerterunt, vel alterius generis Principatus sub nomine, & Imperio Romano. Idem fecerunt aliæ nationes, dum illæ aliorum potiri Regno potuere, sicque varijs mutationibus Regnorum splendor extinctus est.

Vt quę à Romanis subacta in Prouincias transfire.

Quod Principes electus sæpè nitatur etiam dolo malo dignitatē ad filios transmittere,

Additur, & aliud periculum, quod vbi dulcedine dignitatis Principatus, electi Principes imbuti sunt, niti soleant omni studio, dolis, ac fraudibus, & magis liberorum honoribus procurandis, quam proprijs: Sic & antiqui Reges etiam electiui, vel filijs legitimis reliquerunt Imperium, vel adoptiuis reuera, etiam, Republica sibi prospiciente, & consentiente, vel tot mutationibus per contrarias armatorum, & Senatus sententias, & ambitiosorum factiones discerperetur; eaque ratione tulit consortes Imperij creatos, vt altero moriente quieta in altero Respublica viueret. ob id in Imperio seruatur adhuc consuetudo nominandi Regem Romanorum viuente Imperatore, tamquā successorem Imperatoris ad euitandas conspirationes, & bella Ciuilia, quæ orirentur in electione noui Imperatoris, vt Henricus tertius Conradi Franci filius Capua regressus, in Germaniam filium Henricum quartum, quinque annos natum Cæsarem eligendum, & Aquisgrani coronandum curauit; & hic quoque filium suum Henricum quintum; & Carolus quartus Vincislaum filium, cui successit Sigismundus eius frater.

Respublicas etiam cōsueuisse Principes electos successores sibi destinare.

Vt eadē vitentur incōmoda se nari adhuc morē nominandi Regē Romanorum viuente Impératore.

Nec quis opponat Regum filios inter delicias, & blandimenta educatos superbis spiritibus inflari, voluptatibus frangi, subditorum necessitates paruipendere. Eorum enim, qui ex priuata fortuna ad Regnum prouecti sunt, intolerabilior est arrogantia. Repentina, & insueta in altum subleuatio tumidos facit Principes, & quemadmodum illis, quibus à somno surgentibus magna subito lux circumfunditur, hebescunt oculi; ita priuati, nouo maiestatis fulgore stupidi, sui obliuiscuntur; haud secus, ac si radij solares in aduersam eorum faciem incidentes memoriam excuterent.

Occurritur primæ dubitationi præferentis electionem.

Alteri item pro electione fit satis.

Nec quis pro electione dicat Principes facile in Tyrannidem erumpere,

erumpere,& Regnum, quaſi ſuum patrimonium, & ſubditos velut ſeruos arbitrari; cum electum Principem maiorem cauſam habere ſit dicendum, vt Principatum mutet in Tyrannidem, quam is, qui iure hereditario imperet; alter enim auidius tondet,ac deglubit,vt iam iam exiturus; alter ſequentis etiam anni prouentum expectat, inſeritque pyros nepotibus carpendas.

Nullum aditum ad verã virtutem per electionem aperiri, vel ſimulatione candidatorum, vel etiã populorum inepto iudicio.

Nec adduci poſſum, vt exiſtimem, opera,& virtute electionis campum ad virtutes aperiri. Spes illa candidatos, ſimulatores efficit; non veræ pietatis,& iuſtitiæ cultores. Quid, quod bonis ſæpè viris relictis, peſſimi deliguntur. Hæc in cultiſſimis Populis vidimus. Romulum fratricidam elegere Quirites, omnes latrones, & qui aſylo ſupplicium euaſere. Illo mortuo è Sabinis Numam Magum, atq. impoſtorem accerſiuere. In Tullo Hoſtilio ſpecies fortitudinis facta fuit latronis, cum nullo iure moueret deſides in arma viros. Ancus hominum ſui temporis ambitioſiſsimus arte Regnum accepit: Priſcuſque Græcis artibus populo ruſticano iugũ impoſuit. Seruius verè ſeruus, dolo Regnum obtinuit: hunc Tarquinius interemit. Septem fuere Reges. Romulus mutatus in Tyrannum, etiam à Senatu diſcerptus eſt: Numa ſimulatione pietatis occupauit Imperium: Tullus tyrannice adminiſtrauit: Priſcus præſtigijs ſeſe ingeſſit: Seruius fraude muliebri; Tarquinius eędẽ ſoceri ad dominãdũ ſunt euecti. Si hæc conſiderentur nullum aditum ad virtutem ſpe tali honoris aperiri videbimus.

Qui principes malis artibus Romanum Imperium occupauerint.

Neq; præferendam electionem ſucceſſioni, q per hãc ſæpè ad Principes pueros d feratur Imperium.

Neque tandem quis obijciat, ſi puer tanto oneri impar purpuram induat, quomodo illi aptabitur? rarò enim id accidit; ſed tamen & Salomon iuuenis erat, fratres viros habebat; cùm eius prudentiam totus Iſrael mirabatur; præterea pueritia Principum, matrum, tutorum, & agnatorum prudentia regi poteſt. Ipſius Neronis iuuenis quinquennium multos bonos Principes, Seneca, & Burrho ductoribus, ſuperauit. Imperare poſſunt pueri, ſed adiumento,& ductu ſenum.

Quin ſtorili Neronis iuuenis multos bonos Principes ſuperaſſe.

Omnia ferè Regna ſucceſſione.

Quid plura? nulla fere gens toto in orbe eſt, quæ non receperit,ac prætulerit hereditariam hanc ſucceſſionem: an non Indi, Afri, Turcæ, Tartari, & multis ſeculis Romani, & Athenienſes, Etruſci, Galli, Hiſpani, & Britanni hanc receperunt, ac ſumma cura retinuerunt? an non denique ius ipſum diuinum, Deus inquam aliquando à populo ſuo illam recipi iuſſit, & ſtabiliri? fidem faciat hoc, quod Dauidi ita Regnum dederit, vt poſſideret; vt etiam poſteritati legitimæ poſſeſſionis iure tenendum daret.

In nonnullis Regnis potiorem eſſe electionem.

Non infitior tamen quibuſdam potius conuenire electionem, quam ſucceſſionem; non quod huic illa ſit abſolutè præferenda; ſed vel ratione morum, & Regionum; vel ratione partium

tium Reipublicæ, iam olim ſic conſtitutæ, quam nemo bonus mutare debet, ideo nec Politici. Itaq. aliquando eligi Regem in valde lato Regno non eſſet conueniens, ſi in eo ex nulla vnquam electione extitiſſent incommoda, dum tamen Regnum illud multos Principes, & quaſi Reges minores amplecteretur, quod in Germania ſeruari videmus: etenim cum primum hoc Imperium in Germaniam tranſlatum eſt; non eſt viſum, allegandum eſſe ad vnam aliquam domum, ſed ſtatuendum tamquam beneficium, & bonum commune, cunctis; Incommoda tamen ex electione plurima ſecuta ſunt; diſcordiæ, & bella aliquãdo orta; licet plurimas diſſenſiones tollat electorum paucitas, nec turbulenta ſit electio; nec alij Princeps, quamquam potentes, excludi ſe à ſuffragijs indignentur, ſed legibus acquieſcant: deinde etiam coniuncta eſt electio Germanorum cum ſucceſſione, non in iure, aut conſuetudinis præſcripto, quod vim legis obtineat; ſed Principum Electorum prudentia, modeſtia, & in Patriam caritate: Imperator enim ſi filios habeat, immo etiam ſi careat liberis, modo fratres ſint Imperio digni; ſicuti de ſucceſſione haud dubius eſſe videtur, ita nec ſolutus, Imperij leges iuſtas imminuet; nec res Imperij, quaſi auferendas à ſua familia, negliget. Poloni quoque electionem probauere; ſed re vera illi quoq. ingentia damna perpeſſi ſunt, quod contrarijs ſtudijs duos aliquãdo ad Regnum euexerint, & ob id ab Henrico Galliæ Rege fuerint deſtituti. Verum ea etiam in parte Poloni moderate, prudenterq. rem geſſerunt, nunquam heredem excluſerunt, aut præterierunt; nec Regnum in alienam ſtirpem tranſtulerunt, niſi cum Ladiſlaum depoſuerunt, ſubſtituto in eius locum Vinciſlao Bohemo; quamuis poſtea Ladiſlaum rurſus in Regio ſolio collocarint. Non minus prudenter etiam, quam humaniter Regum filiarum, vel conſanguinearum rationem habuere; Heduigem enim ex ſtirpe Regia matrimonio iunxere Iagelloni Principi Lituaniæ, vt ea ſaltem ratione erga Reges ſtudium, & amorem ſuum oſtenderent; & ita Regnum à Iagellonica familia nõ receſſit, quãdiù in ea heredes extiterunt; quibus vita functis, id quoq. actum eſt, vt Anna, quæ reliqua erat ex ſtirpe Regia, Stephano inſigni Heroi nuberet, hocq. Sigiſmundum Tertium carum illis, & acceptum reddidit, quod natus eſſet ex Catharina Annæ ſorore: miſcent igitur prudenter electionem cum ſucceſſione; & quamuis liberrima ſint eligentium ſuffragia; tantùm tamen manet ſtudium, & officium in Regum ſuorum liberos; vt quaſi hereditarium Regnum eſſe videatur; qua vna re pacem, tranquillitatem, decuſq. Regni, & dignitatem tuentur, nec incommodis nihilominus ingentibus haud caruere; cum enim Nobilitas

Imperiũ nõ viſũ ad vnã familiã tãtũ reſtringẽdũ. Plures diſſẽſiones ab Electorũ paucitate tolli. In Romano Imperio neſcio quã ſucceſſionem vi deri.

Polonos quoq; duos ad Regnum euexiſſe.

Polonos etiã heredem à Regno excludere nõ conſueuiſſe.

Ex eo quæ cõmoda exoriantur atq. incõmoda.

litas sit magnorum spirituum, & bellatrix, si Regnum hereditarium pati vellent; faciliori negotio, quàm vlla gens, omnia vsq. ad Mare Euxinum occupare, aut Istro superato, agrum Constantinopolitanum; aut Ponto transmisso Asiam possent inuadere; & hæc sanè Turcæ metuunt; ideoq. damna à Polonis sibi illata dissimulant, pacem redimere quoquomodo contenti.

Turcas à Polonis timere.

Principum Electionem per sortem fuisse multiplicem, eamq. omnino damnandam, vna excepta Diuina.

CAPVT XVI.

NEMO ambigit celebrem electionem Regis Israel fuisse primùm quidem Diuina institutione: deindè verò per sortem Diuinam, antequã Regnum illud esset cõfirmatum; quod iure postea successionis ad proximos moriẽtis deuolutum est: ab initio quippe, cum petijsset sibi dari Regem Populus; Samuel Diuinis nutibus obsequens, postea quàm Saùlem instituisset, & inunxisset in Regem; non sine Diuino consilio sortes etiam adhibuit, vt Populi oblocutio caueretur. Conueniisse videtur hæc electionis forma Regnorum initijs, cum pares certant de Regno; tunc enim, vt præcludatur contemptus, & suspicio; confugitur ad sortes, quibus iudicium Deo relinquatur. hoc fit etiam in paribus, vtin iudicijs, quæ ambiguam causam habent, ob contendentium paritatem.

Saulis electionem per sortem fuisse.

Plures reperio eligendi formas. Memoriæ proditum est, Atium Regem Menum genitis Lido, & Thurreno filijs, cum Regnum neq. duos caperet, neq. terræ sterilitas ingentem multitudinem pateretur; sorte iacta, Lidum successorem designasse; Thurrenum verò, cum maiore Populi parte, ad quærendas nouas sedes abire coactum fuisse.

Plures formæ eligendi per sortem.

Inter septem viros Magicidas alia fuit eligendi forma; dùm enim contendebant, quis illorum Rex esset futurus; conuenerunt, & sub ortum solis conscensis equis, dum in suburbanis vectarentur, cuius equus vocem primus edidisset, is Regnum Cambysis obtineret; cecidit autem sors super Darium Hystrapidis filium, auxilio, vel arte Oebaris sui equisonis, qui equam secum quam Darij equus adamabat, in suburbana duxit, ibiq. alligauit;

Quam iecerint sortem septem illi Magicidæ, q̃ Cãbysis Regnum affectabant.

Quo ingenio Darij Equso illam sortẽ eluserit.

Digitized by Google

alligauit; tum equum Darij eò adductum equæ admouit; ſicq. poſtero die vbi Aurora illuxit, Perſæ, vt inter ſe conuenerant, equis inſidentes adfuerunt, & cum in vrbanis vltro citroq. veherentur, cum primum ad locum peruenerunt, vbi ſuperiori nocte equa fuerat alligata; Darij equus veluti equæ memor, & ardens hinnitum edidit, quo emiſſo, protinus fulgur effulſit, Cælo ſereno, tonitruq. exauditum eſt, & ceteri ex equis deſilientes Darium, vt Regem adorarunt.

Cælum ipſū fulgure, & tonitru ſtetiſſe p Dario.

Memoratur alia ſortis ratio in primo eligendo Rege Phrygum Gordio; cum enim inter Phryges orta eſſet ſeditio, ijſdem conſulentibus de diſcordiarum fine, oracula reſponſum dedere: Rege diſcorde opus eſſe: denuo quærentes de perſona Regis; iubentur eum obſeruare, vt Regem, quem reuerſi primùm in Templum Iouis euntem cum plauſtro reperiſſent; obuius autem illis Gordius fuit, quem ſtatim conſalutarunt Regem; ille vero plauſtrum, quo, cum Regnum fuit delatum, vehebatur, in Templo Iouis poſitum Regi conſecrauit: erat in iugo plauſtri nodus, cuius nexum, qui ſoluiſſet, eum toti Aſiæ dominaturum cecinerant Oracula; quorum dictis Magnus Alexander aduerſus Darium Regem Caſtra mouens maximo ſortis adimplendæ flagrauit deſiderio: quare hunc ſoluere aggreſſus, cum nequicquam diù latentes nodos enodare tentaſſet, ira percitus, nihil, inquit, intereſt, quomodo ſoluantur, gladioq. reciſis omnibus nodis Oraculi ſortem, vel eluſit, vel impleuit.

Alia ſortis ratio quę p̄ſto fuit Phrygibus in eligēdo ſibi Rege Gordio.

Sors alia commiſſa fuit curſui in electione Regis Elidis; Endymion enim Elidis ſecundus Rex, cum tres haberet filios Pæonem, Epeum, & Aetolum, certamen curſus filijs in Olympia propoſuit, & cum victor ex eo diſceſſiſſet Epeus, ſtatim Rex fuit habitus, à quo Populi Epei dicti ſunt.

Sors toti Aſiæ dominādi quænam, & quomodo ab Alexandro eluſa, vel adimpleta.

Alia forma qua Epeus Olympionices electus fuit Rex.

At ſors in eligendis Principibus omnino damnanda eſt; ſi enim Mare nauigaturus, nauem, & nauis gubernatorem non ſortitur, ſed hunc peritum, illam validam, ac tutam exquirit, quomodo quis ſalutem omnium Ciuium in ſortium diſcrimen conijcere poteſt, ita vt Reipublicæ benè conſtitutæ proſit? Athenienſis Populus audax Senatum quingentorum Patrum ſorte eligebat, quo factum eſt, vt peſſimè conſtitutam Rempublicam haberet. Varia profectò ſunt huiuſmodi ſortium incommoda; paruo enim in primis negotio eæ corrumpuntur. Aſtutiſſime Meſſenicum Agrum ad ſe traxit Creſphōtes, de quo Pauſanias in Meſſeniacis; cum enim res ſorte tranſigenda eſſet, Temenus Sacerdos dolo Creſphonti victoriam dedit; Sortis autē ratio hæc erat, vt cuius Argilla tardius liqueſceret, is agrū Meſſenicum cōſequeretur; Temenus promiſſis, doniſq. adductus, Creſphontis Argillam ad ignem, aliorum ad Solem indurauit;

Damnatur Electio ſorte facta.

Athenienſis Populus ſorte Senatum eligebat.

Sortium quæ incōmoda.

Primū in facillima earū corruptione.

Argilla ad ignem excocta Creſphōtē ad Meſſeniorū Imperium euexit.

Alterum incommodum quod sortes plerũq.. sint impares.

rauit; cum itaq. cocta durities soluęretur tardius, Messenij cesserunt Cresphonti. Est & aliud incommodum; quamquam enim pares videantur sortes, sæpe magnum tamen est discrimen, qđ consideranti cuiq. facillime liquet. Romana in Republica sortitio, in Prouinciarum præsidibus, & Iudicibus vsitata fuit; Consules enim eas, vel partiebantur inter se, vel sorticbantur: Iudices, vel edebantur, vel sortito eligebantur, vtrumq. non sine magna cautione constitutum est, nec tamen sine difficultatibus. In Prouinciarum sortitione nulla videbatur difficultas, nam cum vterq. Consulum Summo Magistratu functus esset Romæ, cur non etiam in Prouincia ad minorem aptus non esset dignitatem? sed fefellit ea res crebro Populum Romanum; nam si in Græcia pax, in Gallia bellum esset, cõsules verò essent Cæsar, & Metellus; nollem sanè Cæsarem in Græciã, Metellum in Gallias mitti; non enim rationi consentaneum est, vt victor, & acer in armis Imperator, in pacatam Prouinciam proficiscatur, timiduſq. & imbellis hostibus obijciatur acerrimis: quãobrem prudenter Augustus eam nationem correxit; nam pacatas Prouincias, Senatui ac Populo permisit; turbulentas verò, & vbi bello opus erat, ipse sibi retinuit.

Apud Romanos Cõsulis officio functi Prouincias, vel partiebantur, vel sortiebãtur.

Quæ ratio id parũ cõsiderate factũ doceat.

Augustũ hãc consuetudinem abrogasse.

Non abnegarem tamen, si plures essent candidati, qui pares iudicarentur omneſq. idonei, sortito posse eligi, inuocato tamen Dei auxilio, vt eum qui optimus esset, designaret; ita Apostoli in medio Iosephum, & Matthiam cõstituerunt, & sors cecidit super Matthiã, & adnumeratus est cũ vndecim Apostolis. Hinc vices Sacerdotum in Templo sorte distribuebantur; cum enim plures adessent Sacerdotes, quibus omnibus erat ius idem ponendi thuris, quod tamen vnius opera ponendum erat, ne ex æmulatione contentio nasceretur, sorte deligebantur.

Quando nõ damnanda sors.

PRIN-

Digitized by Google

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

Liber Secundus.

DE PRINCIPATV ACQVISITO

CAPVT PRIMVM.

EFFRENATA illa honorum cupiditas, quæ nec debitam etiam ſibi gloriã aſſequi concupiſcit; ita potens eſt, ita præceps; vt ſæpe hominem ſuæ ſalutis reddat immemorem; & neque proximitatis religionibus, nec iuri diuino, vel humano pareat. Nefandum illud: ſi violandum eſt ius; regnandi gratia violandum eſt; alijs rebus pietatem colas: Certè vox ferina ſocietati humanæ prorſus inimica, qua Lyſander ille Lacedæmonius vſus: taxillis enim pueros; iure verò iurando fallendos homines eſſe,&, vbi Leonina pellis non ſufficiat, ibi vulpinam aſſuendam cenſebat: hac vero cupiditate homines rapti, nec humanis, nec diuinis legibus, immo nec ſibi, nec filijs, nec proximis, nedum alienis parcunt; quos implendæ ambitioni fore putauerint impedimento. Amulius oppreſſo fratre Numitore, filios filiæ Numitoris, ne in eos paternum Imperium recideret, exponendos, & trucidandos tradidit. Domitianus longo poſt tempore terrenum Chriſti Regnum futurum veritus; qui ex Dauidis genere eſſent, conquiri iuſſit, & perimi; ex quo tempore Tito Veſpaſiano fratri clam inſidias ſtruere non deſtitit, palamq. eum correptum graui valetudine, priuſquam efflaret animam, pro mortuo efferri, & ſepeliri mandauit. Otho Siluius, vt ſibi fauorem mereretur, & Principis viuentis Galbæ cuſtodias excubantes ſollicitaret; nullum officij, aut ambitionis genus omiſit; & cum ad Imperium dolo peruenire potuiſſet; aperta vi Galbam opprimendum,& perimẽdum curauit; qui tamen deinde Imperio potitus, ſe ipſum tandem interemit. Alexander Macedo, qui ambitione omnes ſuperauit,& paucis annis totum terrarum orbem fere ſubegit; poſt mortem, quæ multis cladibus comparauerat, ea multis Tyrannis deuoranda, ac diſſipanda dimiſit. Is enim ad

Quam effrenis ſit principandi libido.

Ferinum illud eſſe, qd Lyſander vſurpare ſolebat: pueros taxillis, athomines iureiurando decipiendos.

Amullii oppreſſo Numitore fratre, eius etiã filios in funera dediſſe.

Domitianus ratus Regnũ Chriſti terrenũ fore, iuſſit conquiri, & primi omnem ſtirpem Dauidicam.

Othonis Siluij quã effrenis dominãdi cupido.

Alexandri Macedonis mortaliũ ſuperbiſſimi q impietas in ſuos.

bellum Persicum proficiscens, omnes nouercæ suæ cognatos, quos Philippus pater Imperijs præfecerat, interfecit; neq. suis, qui ad Regnum apti videbantur, pepercit; ne ipso procul agente, in Macedonia aliqua seditionis occasio gliscceret; & Reges stipendiarios præstantes ingenio, secum traxit ad bellum, seniores ad tutelam Regni post se reliquit.

Sæpe etiã feminæ regnãdi cupidę immò ob tantã libidinẽ cruelissimę.

Irrepsit ea imperandi libido pari, immò maiori interdũ crudelitate in corda mulierum. Fuit summa Laodices in ea re ambitio, & impietas; q̃ ex sex filijs, quos ex Rege Ariarathe susceperat, verita, vt diuturna Regni administratione, adultis illis, perfrui posset, quinque veneno sustulit; sextum tamen paruum matris sceleri, cognatorum custodia eripuit; qui post Laodices necem, solus Regno potitus est; ipsaq. iustas crudelitatis pœnas pependit à populo ferociter enecata. Tullia Seruij filia sæuissima femina, vt Tarquinio superbo nuberet, Romanorumq. Regnum sibi compararet; marito Tarquinij fratri, & sorori, & suæ eiusdem vxori necem curauit; ac postea Seruium Tullium patrem fugientem, supra cuius vulneratum corpus curru præteruehenda erat, infestis concitata furijs, & muliebri spiritu inflata pressum collidere non dubitauit.

Quas crudelitatis suæ Laodice pœnas dederit. Tullia Seruij filia, vt regnaret, quot, & quãta capita neci dederit.

Ambitiosi sẽper periclitati fuere. Quem ad finem à Deo facta sit Principibus imperandi facultas.

Ambitio illa regnandi multas olim nationes, alioqui integerrimas, vastauit, & funditus euertit; ipsosq. tandem ambitiosos egit præcipites. Neq. enim belli gerendi potestas Principibus à Deo concessa est ad implendam ambitionem, aut saturandam instabilem rerum habendarum libidinem; sed ad defendendum populum sibi commissum, ad propellendas ab eius finibus iniurias, ad vlciscendas illatas; non propagandi illicitis artibus, sed conseruandi Principatus data ijs est, qui præsunt, facultas. Qui regnandi ambitione vicinos inuadunt, nec vlla iusta causa, bellum mouent; sæpe dum aliena sectantur, propria amittunt; vt Vladislao Polonorum Regi accidit; qui ad priuandos Regno Eleslaum, Crispum, Micislaum, & Henricum fratres armatus suo ipse exutus, & victus, in Germania exul mærore contabuit.

Vladislaum, dum fratrũ affectabat imperium, suo exutum periisse.

Tyranni sæpe ita excitantur, vt terrarum orbem excurrant, vastent omnia, fana profana occulto Dei iudicio, sæpe humana nimium excrescentia flagitia vindicante, conculcent: Si verò, cur ipsi ita depopulentur alios, sæuiant, diruant, Regna conquirant; huius rei causam nil aliud esse præter inflammatam imperandi, & regnandi cupiditatem, auaritiam, & ambitionem in eorum cordibus impressam reperiemus. Lacessunt alios non lacessentes, nec repugnãtes, nec iniuriam inferentes, vt hinc verè imperare videantur; vnde carnificum verius, ac Tyrannorum nomen merentur, ac trahunt.

Tyrãnorum feritatẽ omnia depopulanda ex eadẽ dominãdi libidine.

Ambitiosos lacessere ẽt inuitos, vt ipsi legitime imperare videantur.

Non

Non tamen hic nego, plures aliquando esse legitima vi Principatus acquisitos: nam vltionis causa sæpe sumitur bellum, quacunq. in re hostis læserit; nec semper, vt res reparentur; quippe quæ, vel deperditæ non sint, vel bello absumptæ; sed vt improbi meritas dent pœnas, & Respublica tutior sit: nec iniusta erit vis, quæ infertur, si, vel Religio violata, vel bona per nefas ab hoste occupata, illam iure videbuntur exigere. Si enim exteri improbè viuant; Deumq. contumelijs afficiant; & dolo vel fraude, vel vi alios in eadem scelera conentur abducere, eaq. aliorum Reip. inferere; iustam tunc belli inferendi occasionem præbent: ita contra Antiochum, aliosq. qui ad Idololatriã homines vi impellebant; iustissima bella Machabæi gesserunt. Ex his licita dicitur vis; & Principatus, si qui acquiruntur, legitima vi parti iure censentur.

Nonnunquã tamen legitima vi Regna comparari.

In Populorum deuictorum regimine non vnam rationem seruandam esse, & vnde id possit euinci.

CAPVT II.

ALIIS rationibus Princeps, qui vi dominationem occupauit; alijs legitimus, qui iure, legibus, aut more antiquo, Regno potitur, vti debet: verum, quia sæpe ab hostibus non eiusdem fortunæ Principem victoriam reportare contingit; ideo, nec easdem semper seruandas regiminis rationes arbitrarer. Romani ratione diuersarum rerum, diuersis regendi formis vtebantur; sæpè lenitas animi, sæpè rigor, & austeritas; sæpè lenitate, & rigore conflata quædam ratio deuictos in officio continebat. Alias requirit Principatus hereditarius; alias electiuus; alias vi ereptus. Si extincto, siue pulso Principe hereditario, Principatus ille conciderit; non antiquatis priscis legibus, in fide detinere subditos, res nullius negotij censetur à nonnullis. Verum huic sententiæ nequaquam acquieuerim; neq. enim in Populis habitus talis contrahitur, vt si hereditarius extiterit iam demortuus Princeps, alterius Principis legibus tam facilem se valeat exhibere: si non hereditarius, iure proprio abrogato, victori sponte se subdat. Turcarum Principem iam diù Thraciæ, Græciæ, pluriumq. aliarum Europæ Prouinciarum dominum videmus, vel inuiti; ac nullam ex illis Prouincijs arbitror esse, quæ dominatum hũc æquo animo perferat;

Romanos multiplici, ac varia regendi ratione vsos.

Populum nã cuiuscumq. Principis leges æquo animo ferre;

Vnde q; sub Turcis sunt Christianos eorũ legibus assuescere haud posse.

perferat; id quod nulla alia de causa contingere fas est iudicare, nisi quod natura sua Turcarum Imperio infensi Christiani, eorum legibus assuescere nequeunt; quippe, qui propria animi propensione ducti libentissime catholici Principis se dederent Imperio.

Agnoscat Princeps populorum affectiones.

Voluntatem autem subditorum in se non obscure dignoscet Princeps, cum, quid de Principe sentiat Populus, luculéter omnino demonstret. Quare artes illas apprimè calleat Princeps, quæ iuxtà eius affectiones, vel bonas, vel prauas, veram regendi regulam valeant edocere. Diuersitas idiomatum, diuersos arguit mores: Macedones in Græcorum consilio, vt à Romanorum societate deficerent, hoc vnum proponebant, Romanos illis infensos esse, vti moribus, & lingua nimium diuersos. Populi, quieiusdem ferè sunt temperamenti, facile coalescunt inter se se, & amicitiam colunt, quemadmodum si diuersi extiterint, non tam simulatam inter se beneuolentiam exercebunt, quàm occultum odium; nullam tamen præstantiorem amicitiã existimarim, quam quæ in eiusdem veræ religionis solo radices fixerit, quæue eosdem mores in amicos induxerit. Quod tamen nulla ratione obstat, quominus Princeps vnius ditionis, cum altero mutuam seruet coniunctionem, cui & religione, & imperij forma penitus aduersetur. Masiniſſam Regem, Romanorum amicitiam coluisse testantur Annales; cuius tamen imperij formam diuersam fuisse comperimus. Samnites verò, Capuani, & Carthaginienses eamdem formam habuere, & nihilominus in se inuicem bella sæpius iniere.

Haud vtilé diuersitatem idiomatum,

Populos, quorum eadé fere sint studia, inter se facile coalescere, & contra,

Hoc tamen non obstare, quia Principes diuersæ ditionis amici sint.

Statuendum itaq. est Populos erga Principem, qui eos vi subegerit, posse, vel bonam, vel malam exercere voluntatem, vt aiunt, per se, aut per accidens; malè affectos per se, eos assero, qui religionem contrariam profitentur, & diuersam habent libertatem; per accidens; inimicos, qui iam victori subiecti sponte eius potestatem non subeunt: versa vice, amicos per se intelligo, qui iam Principi subiecti, libertatem illi acceptam referũt: amicos per accidens eos appello, qui natura sua, non sunt inimici, & quasi præda victoris eo continentur ordine, quo iam inimici per accidens: ex quibus præcognitionibus patet aperte, non vnam, eamdemq. rationem seruandam in imperij administratione armis acquisiti, quæ tamen omnes distinctè ex ordine inferius enucleabuntur.

Quomodo vi subacti possint esse inimici, vel amici Principi subigéti,

Quam

Quam varium debeat eſſe Principis regimen, pro varietate naturæ, vel morum ſubactarum Nationum, ſuæ etiam ipſius religionis.

CAPVT III.

HAVD parua difficultas eſt in regendis Populis, qui vi ſubacti, non eiuſdem naturæ, neq. eorumdem morum cum Principe nouo, ſe eſſe demonſtrant. Illud in mente ſemper habeat Princeps, vi ſubactos, aut libertinos fuiſſe, aut ingenuos; aut certè eorum aliquos nũquam ſeruitia extitiſſe, ſed ſemper libertatem eſſe profeſſos; eos enim, qui Reipublicæ commodum, & libertatem illam, quæ non bene, vt inquit ille, pro toto venditur auro, aliquando fuerint aſſecuti; infenſos ſibi fore certo perſuadeat: tunc autem eos alia ratione gubernandos arbitrantur nonnulli, vt cautum ſemetipſum reddat Princeps, & ab eorum *inſidijs* tueatur. Verùm ſi reliqua pars deuictorum fuerit expers libertatis; libertos, & ingenuos, non aſpere, ſed clementer habendos opinarer, vt nouum Imperium Principi nouo deuinctum firmiores, & tenaciores radices amoris agere queat. Hoc obſeruatũ vidimus à Ludouico Duodecimo Galliæ Rege, cum recuperata Genua, quæ ſub Paulo Genuenſi Democratiæ formã acceperat, in Oliarchiam, ſiue Ariſtocratiam commutauit. At ſi bello fracti, & edomiti alterius olim Principis iura ſeruarint, & ad Principem victorem hoſtilem ſemper animum attulerint; eos etiam deſpoticè regendos cenſent aliqui, ne ab ijs amoris gratia in deuictum Principẽ, noua molientibus Imperio victor exuatur. Si verò exteri fuerint, à Principeq. deuicto acerbè tractati, pacata, dulciq. mitis Imperij gubernatione regendi ſunt, & beneficijs demulcendi, vt eorum amor concilietur; & fides, quæ ſolum eſt Imperij munimentum, in eorum pectoribus coaleſcat.

Nulla res magis ſubditorum animos laceſſit, & irritat, quàm ſi ſe viderint illis rebus deſtitutos, quæ felices alioqui eos reddere conſueuere; videlicet ſi ſibi ad honores, & ad Principis gratiam proprijs meritis acquirendam aditus denegatur; & è contrario ad onera minime ferenda recludatur. Nihil itaq. prudentius æquè, ac cautius à Principe factum iri cenſeo, quàm

Subactorum populorum diuerſitaté.

Eos, qui ſtãt pro libertate cõtra Prĩcipẽ ſubactorem, deſpotice ab eo regendos, ceteros liberaliter.

Hæc à Ludõuico xij. Galliæ Rege obſeruata.

Qui inſuper deſpoticè habendi.

Qui vero mitius, & benignius.

Quam vexet ſubditos inconſulta honorum, ac emolumẽtorum diſtributio.

Quæ illi permitti poſsit, & debeant.

quàm ſi ſubiectos beneficijs ad ſe trahat; aliquam partem Imperij honeſtè eis impertiatur; ab oneribus ſubleuet, & eos in ijs rebus inuoluat, quæ fidem erga Principem ita augere poſſint, vt ſibi perſuadeant, niſi ſaluo Principe nouo, res ſubiectorum ſaluas eſſe minime poſſe: Deniq. permittat, vt mediocri quadam Reipublicæ forma frui poſſint: mediocrem eam formam hic appello, in qua ſubditi non ſunt cuiuſcumq. dignitatis expertes, vt ij, qui deſpoticè reguntur; nec ſumma eis, vti liberis, permittitur authoritas; ſed ea tantum ratione patefit aditus ad honores, ad dignitates, & ad publica commoda; vt omnia hæc omnino in Principis manu ſita videantur, ac ſint. Verum cum ſolis nobilibus, aut plebeijs, aut vtriſq. hæc concedantur; non pari cautione ei, quàm Princeps iam deuictus adhibuerat, procedendum eſſe arbitrarer; & ideò, ſi Nobiles ſub deuicto Principe fuerint honorũ ex eius humanitate profluentium, participes; plebs ſub nouo Principe eoſdem ferè honores aſſequetur; quemadmodũ etiam ſi plebs iam habita fuerit ſub veteri dominio tanta dignitate digna, Nobiles ſoli eorumdem bonorum potientur: quod ſi inter omnes æqualis authoritas inualuerit; ei parti, quàm erga ſe propenſiorem Princeps nouus iudicabit; enixius fauebit; alteram verò non æque extollet, ita vt illam ſibi deuinctiorẽ reddat; hanc verò ita viribus fractam, vt nullum periculum expaueſcat; nec in fauendo, ſiue Nobilibus, ſiue plebeijs, partem vllam eorum relinquat, cui pari modo nõ faueat; excluſa enim pars, ſi cum altera parte, quæ omnino derelicta habetur, conſpiret; faciles erunt diſſenſiones, ac ſeditiones: neq. tamen iuſtitia, vel arma eis credenda ſunt: ſolum ij honores conferendi, qui dignitatem, & lucrum afferunt; vt præ alijs Ciuibus ſibi factum ſatis omnino fateantur; ſola enim Iuſtitia, & Arma in Principis Miniſtrorum manibus ſita, omnes cõtumacias excludunt, omneſq; diſſenſiones penitus auertunt.

Quæ ordine ꝓpoſtero ſeruanda in deferendis honoribus.

Mediocris Reipub. authoritatẽ ſubditis nõ denegandam.

Si eadẽ poteſtas ſub antiquo Principe fuerit vtriq. parti, nobilium, & plebis, quid tunc nouo agẽdum ſit.

Eius partis quam protegendã ſuſceperit, ſingulis faueat.

Idipſum reẽtè cenſuerim tum etiam, cum Populi, qui vi ſubiguntur, eiuſdem religionis, eiuſdemq. naturæ exiſtunt; ſi nimirum mutuas cum ijs, qui victori Principi vltro parent, inimicitias exercuerint, & odia enutrierint; ijs enim vtiq. fidere minimè licet. Ita factum fuiſſe vidimus à Romanis aduerſus Samnites, & Capuanos, vti natura ipſa Romano nomini ſemper infenſos. Eorum autem, qui Chriſtianæ Religioni aduerſantur, fidei nulla ratione ſe cõmittat Princeps; quippe, qui deſpoticam prorſus regendi formam exigant: ante omnia vero ſumma ope cum decet eniti, vt in viam reducantur, & ſuaui Chriſti iugo colla ſubijciant.

Idem cenſẽdũ de Populis eiuſdẽ religionis, ac tẽperamẽti.

Hoc à Romanis aduerſus Samnites, & Capuanos ſeruatum.

Diuerſæ fidei populo nõ ſe cõmittat Prĩceps.

Quibus modis in viã reducũtur Hæ-

Quod pluribus modis effici poſſe opinarer; opus enim eſt multis doctis, & pijs viris, qui doctrina, & morum ſanctitate illuſtres,

illuſtres, exemplo oues has errantes alliciant, & ad veræ fidei ouile perducant. In Indijs plura Collegia, & Seminaria ſtatuta ſunt, necnon in Germania, & in nouo orbe, in quibus magnus adoleſcentum numerus educatur, & per homines idoneos honeſtis artibus, & diſciplinis inſtituitur. Porro in his ad veram fidem pertrahendis, non parum Principi proderit priuilegiorũ, quæ honori ſunt, ac commodo vltronea quædam permiſſio; vt ſunt, ius ferendi arma, & militiæ ſe dicandi; apertus aditus ad Magiſtratus, & publicas dignitates; immunitas, vel ab omnibus, vel quibuſdam oneribus, & ſimilia tempori, ac loco congruentia.

reticl,& alij Chriſtiani nominis hoſtes,

Sic Conſtantinus Dux Bragantiæ,Luſitaniæ,& Indiæ Prorex ijs, qui ad Sacrum Baptiſmatis fontem acceſſiſſent benignum ſe, & facilem exhibendo Chriſtianam Religionem illis in locis mirificè promouit, ac ,ppagauit; at ſi nulla adſit ſpes fore,vt ad veram adducantur Religionem; vtendum ſuaſerim conſilio, quod Terentius Varro de Etruſcis in fide, & pace continendis Hoſtilio dediſſe fatetur; dandam ſcilicet operam, vt quamuis male facere, aut deficere velint, non poſſint; id verò aſſequitur Princeps ijs ferè modis, qui proxlmo Capite explanabuntur.

Conſtãtinus Indiæ Prorex quomodo in illis oris Chriſtifide propagauerit.

Cũ ijs,q nullam religionis amplectendæ ſpem ferũt, cõſilio Terentij Varronis vtẽdũ.

Quomodo coercendi Populi, qui vi ſemel ſubacti ſemper contumaces, libertatiq. inhiantes, iuſtam ſeruitutem detrectant, nec mitiori freno cohiberi poßunt.

CAPVT IV.

SVBDITIS, quos iam contumaces, & vi iuſta deuictos, nulla poteſt benignitas, veluti Chriſtianæ pietati aduerſantes, nulla facilitas delinire, quibus animum ea omnia erigunt, & inflant, auferre plurimum conducit, vt ſunt Nobilitatis ſplendor, ſanguinis prærogatiua, equorum vſus, Chriſtianis inter Turcas ſeuere prohibitus, militia, & armorum exercitatio, quibus Diocletianus, & alij Chriſtiano nomini infenſi Chriſtianis, & Theodoricus Gothorum Rex Italis olim interdixerunt; nec minus conſultum videtur Magiſtratum omnino ijs interdici; quemadmodum etiam veſtes ornatas quidpiam ſplendoris habentes: contra verò alias, quæ

Contumaces ijs rebus, q magnos ſpiritꝰ excitãt, interdicantur.

Iis vero deuoueantur,

ſingularis

ęuę demiſſiõnem animi, & humilitatem præſeferunt.

ſingularis cuiuſdam demiſſionis notas præſeferunt, non ab re decernendas cenſerem; nihil enim magis hominum animos, quam veſtium cultus frangit, ac emollit: hinc Turcæ Chriſtianis, alti pilei vſum nequaquam concedunt. Guilielmus Normaniæ Dux alijs etiam artibus vſus eſt; quippe qui ſubacto Angliæ Regno, Magiſtratus omnes mutauit, & leges Normanica, ſiue Gallica lingua, & legibus animos ſibi mutandos, ac priſtinam illam ferociam deponendam eſſe ſciret.

Guiliel. Normaniæ Duci ad id inuentũ accommodum.

Quibus ſubditi laboribꝰ ſmi debeant a Principevi ſubigente.

Nec ab re eſſet homines id genus grauioribus oneribus perurgere, vt Romani Calabros, aut ad mechanicas artes eos adhibere, quæ manibus præcipuè exercentur. Agriculturæ enim ſtudium hominum animos eneruat, & ſuperbos illos frangit ſpiritus, vt ad altiora ſe erigere non queant: Artes vero mechanicæ vnde omnia dependent eorum emolumenta, ac vitæ præſidia; homines alligant; & quia omnes artificum fortunæ, in operum, ac mercium diſtractione conſiſtunt, ſummo pacis tenentur ſtudio, negotia florent, vigentque; hinc videmus pleraſq. Ciuitates artificibus, & mercatoribus refertas, ante omnia pacis fuiſſe ſtudioſiſſimas.

Artibus præcipuè Mechanicis.

Puerorũ educationem apud Tyrannos magno vſui fuiſſe.

Priſci Tyranni mollem quoque, & effeminatam puerorum educationem adiungebãt, vt Dionyſius Halicarnaſſeus de Ariſtodemo Tyranno fidem facit: hic ne eorum, quos occiderat, filij caput vnquam efferrent, ſed magnos potius animos ad terrã affligerent, ad vigeſimum vſq. ætatis annum, feminarum more educandos eos curauit, vaga, & talari tunica indutos, capillis longis, & calamiſtratis, capite ſertis redimito, ceruſſata facie, omni deniq. habitu, muliebrem ſexum ſimulante, qui inſuper ſine vlla ſexus diſcretione cum feminis verſabantur, ſicut omnes eorum mores effeminatam quamdam mollitiem præſeferebant.

Arma etiam adimẽda, & eæ facultates, quæ ad eadem conducunt.

Quoniam vero etiam ſubiecti homines, vbi armatos ſe viderint, criſtas ſolent erigere, vt, omnibus inciſis neruis, omni potentia exuantur, neceſſe eſt; vires autem ſunt, vel in flore iuuentutis, ac robore, vel in bellicis inſtrumentis; quæ partim animata ſunt, vt equi; partim inanima, vt arma, tam ad defendendum, quàm offendendum idonea; machinæ bellicæ, tam ad maritimam, quam terreſtrem militiam accommodatæ; apparatus militares; loca tam natura, quam artis ingenio munita; facultates, &, qua omnia hæc effici poſſunt, pecuniarum abundantia; horum inquam omnium Princeps eos, quibus fidendum non putat, vſu interdicere conducet.

Adimẽda eſt etiam materia, & ars arma excudendi.

Verum non armorum tantum vſus eſt interdicendus; ſed etiam tollenda materies, arſq. arma fabricandi; vbi enim eſt magna populi frequentia, nec deeſt materies, facile quid vis belli

belli tempore effici poteſt, modo ne deſint artifices, vt viſum eſt in Carthaginis obſidione.

Quod vero ad iuuentutem, & viros tam conſilio, quam authoritate conſpicuos attinet, dabit operam Princeps, vt eos ad ſe alliciat, ſecumq. habeat. Cæſar quotieſcumq. Ciuitatem aliquam occupauerat; ante omnia, arma, equos, & obſides ſibi tradi poſtulabat; obſides vero eligebat eos omnes, qui aliquid poterant; hacq. ratione Ciuitatem, & neruis, & conſilio ſpoliabat. idem in Britannos arma moturus Galliæ Rex, Nobilitatis florem ſecum abduxit; ſicque, etiam totam Gallorum gentem ſibi obſtrinxit, & eam magna virium parte diminuit.

Viros eminentes ſecũ habeat Princeps, quaſi obſides vt conſueuit Cæſar.

Parum etiam tuta Principi res erit, ſi infidos ſubditos in locis, vel munitis, vel munitu facilibus, domicilium habere patiatur. Cato omnes Celtiberorum, & Paulus Aemilius Epirotarum Ciuitates mœnibus iuſſit ſpoliari: Vitiſa Gothorum Rex, veritus ne deficerent; omnium Hiſpaniæ oppidorum muros, Toleto, & Legione exceptis, deſtruxit. Alij ſimiliter Regionum incolas in alias Regiones tranſportandas curauerunt; Carolus Magnus, tot Saxonum defectionibus defatigatus, decem eorum millia cum omni familia in eas Regiones tranſtulit, quas hodie Flandri, & Barbantij, qui ab eis originem traxere, inhabitant.

Subditos ne patiatur Princeps in locis munitis habitare, ſed eorũ oppida mœnibus nudet; vt Cato Paulus Aemilius, & Gothorũ Rex. Eos in alias Regiones cũ familijs traducat, vt Carolꝰ Magnꝰ. Coitio omniũ à Principe prohibeatur.

Verum tamen illud non ignoret Princeps; quantacumque, tam in frangendis ſubditorum ſpiritibus, quam carpendis viribus, vtatur diligentia; numquam tamen, nec animos, nec vires eis ad quemuis conatum defuturas, ſi conueniendi eis, & tam ſermones, quam vires conferendi fiat copia. Quantam vim vnio huiuſmodi habeat, Romanis haud quaq̃ fuit ignotũ, qui ob id Achæorum Ciuitates, plurib⁹ quidem membris diſtinctas, ſub vna tamen Reipublicæ forma inſtar hodiernæ Heluetiorum; & ijſdem viuentes legibus, diſiungendas à ſe inuicem, ſicque ſuſpectam ſibi earum potentiam infringendam, ſtatuerunt. porrò ad abiungendos ſubditos, ea potiſſimum adhibenda eſt ratio, vt præter facultatem animus etiam ipſis, & voluntas conſpirandi adimatur: animus autem adimitur, ſi ſuſpicionis, ac diffidentiæ veluti ſemen inter ipſos minimè abnuatur, ſic vt alter alteri animum aperire, ac fidere non audeat. cautio etiam, ne familiæ amplioris fortunæ matrimonio ſibi inuicem copulentur, hanc animorum conſenſionem poterit impedire. Id quod Romanis in Latinos obſeruatum accepimus; qui ſubiugatam à ſe Macedoniam in quattuor partes abiunxere, quarum Metropoles erant Amphipolis, Salonica, Pella, Pellagonia, addito interdicto, ne mutuas inter ſe nuptias inirent.

Romanos huiuſmodi cõuentu, ſeu conſiliorum communicatione prohibuiſſe Achæos.

Adiumento etiã futurum inter ipſos diffidentiæ mutuæ ſemina laxare.

Non permittendum potentiores familias ad inuicem matrimonijs copulari.

In

In affluentib⁹ Ciuitatib⁹ diuiſione ſæpe vires fragere.

In magnis,& frequẽtibus Ciuitatibus, quæ minimo vento,& rumore agitatæ deſciſcunt, ſeu furore correptæ ad arma concurrunt; nullum efficacius remedium videtur, quàm Ciues earum ſitu diuidere; ſic enim non ita facile ad conſpirationem, aut ſeditionem coituros credendum eſt. Ad hoc etiam non parum Arces, ſeu Caſtella proſunt, ac conterminæ ijs Coloniæ, & firma præſidia; hanc ob cauſam Magnus Turcarum Imperator per vniuerſam Imperij ſui ditionem ad centum millia Equitum ſub diuerſis Sangiachis, ſeu Præfectis partitur; qui quaslibet, vel minimas turbas in ipſo ortu opprimant,veluti in ſpecula conſtituti. Quod ſi nulla harum rationum ad domandos ſubditos profecerit; diſpergantur, & in alias Regiones amandentur; ſi autem hæretici hi erunt, omnis hæreſeos fomes extinguendus eſt, atque auferendus, vt ſunt Prædicantes, libri,Typographia. Ita impius ille Rex Antiochus Iudæis publica Moſaicorum librorum lectione ſingulis Sabbatis vſitata non minori impietate interdixit. Diocletianus item omnes, quibus Chriſtiana doctrina, ac diſciplina continetur, libros comburi iuſſit. Quod hi ſine ſacrificio cum populis veræ religioni deuotis non factitarunt, Chriſtianis Principibus cum hæreticis licebit, immo & neceſſe erit.

Arces ijs frenãdis plurimo eſſe ſubſidio, ſicuti etiam præſidia ijs conterminа.

Turcarũ Imperat. 100000. equitum in expedito habere ad ſeditiones quaſque repente cõprimẽdas.

Hæreticis interdici debere ea, quæ hæreſim foueant.

Præterea exteræ ſocietates, quæ ineantur, vel cognatione, vel hoſpitalitate, vel amicitia, vel alia quauis ratione impediãtur, ac reſecentur; quod per delatores commodè peragetur, qui tam in pacata, quam turbata ditione conſtitui debent.

Interdicẽdæ hoſpitalitates, & affinitates cũ exteris.

Portus etiam firmis præſidijs ſunt cuſtodiendi, omneſq. viæ, & itinera, quibus ad Principis ditionem adeatur,ſic Guilielmus Rufus Angliæ Rex vetuit, ne quiſquam ſubditorum ſine obtenta prius venia, inſula egrederetur; quod, & hodie obſeruatur: ſic Sinis,& Moſcouitis abſq. Principis venia finibus egredi non licet; nec cuiquam, eoſdem ingredi, niſi prius habito commeatu.

Prohiberi debent ſubditi, ne exeãt territorio.

Quod vetuit Guilielmus Angliæ Rex. Et nunc etiã eſt Sinis, & Moſcouitis.

Poſtremò, ij, qui de fide in Principem ſuſpecti ſunt, procul à finibus ablegandi ſunt. Regibus Peruanis in Regionibus à ſe occupatis præcipuum ciuium robur, vel ad Regiam ſuam Sedem,vel alio deducere,vel eorum locum ſubditis proprijs,maxime equeſtri pſidio adimplere poſitũ erat in more. Paulus Aemilius, vt Macedoniæ quietem, & pacem tueretur; primores vna cum liberis in Italiam traſmigrare iuſſit; & Carolus Magnus ſupra hac in re etiam laudatus,vt Saxoniam pacaret,Nobiles in Italiam traduxit. hæc ſunt, quæ præſcribi poſſunt Principibus, vt in Populos nimis feroces, qui in fide,& in officio minime poſſint contineri, pacatum Imperium conſequatur.

Suſpecti alio ablegandi, vt mos eſt Regum Peruanorũ.

Quomodo

Quomodo habendi, & tractandi ſint ſubditi nuper acquiſiti, vt timorem quendam inſitum, ac pene ſeruilem in amorem conuertant.

CAPVT V.

PRINCEPS cum ſolium regale conſcendit, ſua commoda ita ſibi velit, vt Populo etiam bene velit; caueatque, ne deſpotice regat: ſat enim ſubditi ad amandum Principem, eiuſque Imperium ferendum proni erunt, cum eaſdem, quibus iam fuerant aſſueti; regendi formas ſeſe à nouo Principe receptiuas eſſe, non ignorauerint.

Necessaria beneuolẽtia populi.

Principatus namque Populi ſtudio, atque amore deſtitutus, inſtar eſt arboris radices altas non habentis; vt enim arborem infirmis radicibus nixam ventus flatu mediocri deijcit; ſic ſubditos male erga Principem affectos, vel leuis etiam cauſa ab alienat. *hinc facile fit*, vt cum fortuna circumagantur, ac victoris partes ſequantur pleræque Reſpublicæ, atque Imperia concidant. Galli vno veſpere Siciliam amiſerunt; & non multis poſt annis, Regnum Neapolitanum, ac Ducatum Mediolanenſem, eam tantum ob cauſam erepta eſſe conſtat, quod Populorum nullam rationem, neque ſubditos ſuo Imperio potius, quam aliorum facerent obnoxios. Sic Angli, quidquid in Galliæ continenti habuere ditionis, perdiderunt; nullam ob aliam cauſam, niſi quod ſubditorum animos ſibi deuincire, corũq. auxilio Imperiũ ſtabilire; vel neſciuiſſent, vel neglexiſſent.

Si ea defecerit, deficiat & fides neceſſe erit.

Hinc Gallorũ Imperiũ in Italia ſæpe cõcidiſſe.

Sic Anglorũ in Gallia.

Ad idem etiam plurimum confert educatio, & conſuetudo cuius vi ſubditi acquiſiti alios imbibunt mores, priſtinos exuẽtes: quem ad finem Alexander Magnus triginta iuuentutis Perſicæ millia elegit, & Macedonum veſtitu, armis, litteris, ac moribus educandos curauit, ratus fore, aliquando, vt in bello non minus præclara illorum, quam Macedonum opera vteretur. Sic apud Turcas Ianizeri à Chriſtianis nati parentibus, ſola educatione, prõptiſſimi, ac Turcarũ Imperio fidiſſimi euadunt, quibus ipſe Imperator vtitur, tam ad corporis ſui cuſtodiam, quam ad eas expeditiones, & negotia, quæ fidem, & robur exquirant, vti ſæpe accidit imperãti. qua quidem in re duo facile cõſequtur, dũ & male affectos ſubditos deprimit, & eneruat; eorũ verò filijs

Vt ſubditi acquiſiti naturales fiãt, curet Princeps.

Ad id educationem magnam vim habere.

Alexãdrum 30000. Perſarũ docuiſſe mores Macedonum.

Eadẽ arte apud Turcas qui Chriſtianam fidẽ abnegauerit, fides Tyrãnos reddi.

Vnde duo cõmoda Principi.

Mutua cõiugia subiectorum & naturalium non parum adiutura Alexãdri Macedonis exẽplo.

potentiã suã munit, atq. cõfirmat. Quod multo cõmodius perficietur, si tam Princeps, quam naturales subditi, & acquisiti in mutua inuicẽ connubia, & affinitates abierint. Sic Alexander Magnus Rossanam feminã Persicam in vxorem duxit; & centũ alias, ex eadem gente totidem Macedonibus viris ducendas tradidit; qua ratione Barbarorum animos mirificè sibi deuinxit, vtpotè qui firmam inde spem conceperant forè, vt Alexandro benigno domino semper vterentur. Has artes, vel propè similes non ignorasse Scipionem Africanum comperimus; non enim obsides Carthagine inuentos, & ab omnibus Prouincijs ei trãditos, compẽdibus quasi deuinctos esse voluit; verum, qua semper fuit magnanimitate, eos in libertatem asseruit; nec certè minus studium cum adhibuisse vidimus in comparanda Hispanorum beneuolentia, quam in gerendo contra Carthaginienses bello.

Scipionis Africani hac de re laus summa.

Beneuolentiæ causa clementia.

Multum etiam prodest ad populi amorem colligendum clementia; quæ tamen à mollitie, & animi remissione procul absit. In primis autem si Princeps omnibus in rebus ostendat veniam à sua innata propensione, ac voluntate proficisci; supplicium verò à necessitate tam Iustitiæ, quam publicæ quietis amore oriri, huius virtutis ostensione in suo Imperij ortu omnium amorem, ac beneuolentiam sibi mirificè comparabit.

Virtutis singularia quædam lumina amorẽ Principi conciliare. Exempla ad id.

Magnam quoque ad idem vim habent in Principe illustrium quarumdam virtutum lumina, quibus non subditorum modo, sed etiam hostium animi amore accenduntur, & in admirationem rapiuntur: qualis fuit Alexandri Magni, & Scipionis continentia; Magnanimitas Camilli erga Faliscos; Fabricij erga Pyrrhum; & Conradi erga Misiconem Poloniæ Ducem.

Fides plurima beneuolentiæ causa.

Quamquam nihil magis beneuolentiam subditorum alit, & auget, quam si Princeps pacta, & conuentiones ad vnguem seruet; neque enim quidquam grauius ferunt noui subditi, quam si fœdera, quibus se subiecerint, imperio mutentur, ac violentur. Noua quoque, ac mira nouos populos sibi conciliandi adinuentione, & arte vsus est Tarquinius Priscus; qui cum fortissimam Latinorum gentem subegisset, nec tributariam sibi, nec subditam fecit, sed æquo fœdere, ac societate coniunxit; quod quidem vnum ex Romanæ magnitudinis fundamentis præcipuum fuit.

Ab Tarquinio æquum fœdus initũ cum Latinis, firmamẽtum fuisse, ac basim magnitudinis Romanæ.

Linguæ eiusdẽ vsum ad amorẽ cõciliandũ vim habere.

Nec incommodum fuerit linguæ victoris vsum in Regiones nuper acquisitas intromittere; id qđ Romani studio vehementi peregerũt. idẽ nõ omisere Arabes in Hispania, & plerisq. Africæ partibus; nec iã quingentos ante circiter annos Guilielmus Normaniæ Dux in Anglia: Turcarum subditos in Natolia, seu

Asia,

Aſia, hodie alia lingua, quam Turcica vti nefas eſt, niſi ſacris in rebus.

Verumtamen hæ cautiones non ſemper proderunt ; Sibi enim ſuadeat Princeps, parum Populorum acquiſitorum beneuolentiæ fidendum eſſe, cum belluæ plurium capitum ſint; qui modo beneficiorum memores , mox immemores ſæpè detrectant Imperium . Facilis itaque cum mitibus , cum aſperis aſper , ac ſeuerus exiſtat Princeps . Populos autem diuturnæ libertati aſſuetos numquam fidos fore exiſtimet, nec iugum ſuaue eis vnquam futurum arbitretur , licet placidè impoſitum ; quod tamen nepotibus , ac poſteris vtique minus aſperum erit , cum libertatem non nouerint.

Pro Populo iſi tamẽ natura Imperij rationes adhibendas.

An Princeps in Imperium vi acquiſitum habitationis gratia ſe transferre , aut Colonias mittere debeat , quaſque vtilitates ex tali Principatu percipere poſsit.

CAPVT VI.

MVLTA ſuadere videntur Principi, vt nouum aliquem adeptus Principatum , confeſtim eo ſe transferat habitatum ; vt, ſimul ac aliquid ibi male cœperit pullulare, ipſe adſit, & conſulat, ne quid detrimenti patiatur : hac enim ratione maxime percauetur & Populis , quos tunc Princeps deſerit , quibus nimirum ſi quid moleſtiæ à magnatibus , & ijs, qui Principis vice publicas res adminiſtrant ; inferatur, liber adhuc eſt aditus ad Principem , cuius ſtudio à magnatum curis , & vexationibus valeant ſe redimere. nihilominus ſi, quod iuſtum eſt intueamur , à ſuis naturalibus ſubditis , tamquam à ſuo ouili Princeps alter veluti Paſtor, recedere minime debet ; qui, ſi receſſerit, non paruo ciuibus erit diſpendio ; cum conſilium Magiſtratus, & Arma aliò abeundo , à ſubditis naturalibus decerpat , ac auferat ; neque enim abſque eo, quod ingens ſubeatur diſcrimen , nouos milites in nouo Principatu adſcribi poſſe cenſeo ; quippe qui ſeditioni potius, quam propugnaculo ipſimet Principi forent: nõ tamen illorum ſententiæ ſubſcribo, qui ea ſunt mẽte;

Cur hæc de nilcilij tranſlatio ſuadeatur.

Conſuli etiã eadẽ ratione Populorum vtilitati.

Non debere tamen Principẽ patriã ſedem alterius cauſa deſerere.

Quæ in primis ratio id ſuadeat.

vt autument aliquam militis veteris partem esse secernendam, quæ nouo vsui sit Imperio ; quandoquidem diuisis Imperij viribus summum hoc adiret detrimentum, disciplina militaris corrumperetur, & illa solicitudo, vigilantia, ac fides; quæ mutuum ex Principis præsentia robur accipiunt, omnino contabescerent. Accedit & illud, si Princeps à sua veteri sede discedat ; instar cordis abrepti, spiritum, ac vires alijs partibus communicare minime valet. Nec exemplum Turcæ quemquam moueat, qui in Constantinopolitanam Vrbem sedem trãstulit; cum ad id eũ situs pulchritudine, & opportunitate ductum fuisse certum sit, qui plura earum rerum commoda, quæ ex Asia, Africa, & Europa exportari possent, ibi inuenit ; vt illic ad percurrenda Europæ Regna, ex quibus suam militiam desumit, maiorem, & aptiorem facultatem haberet ; quæ facere non decet Principes eos, qui in suo naturali Principatu vim, ac disciplinam militarem compararunt. Magistratibus itaque probis opus est nouo Imperio, in quo nolit Princeps ipse commorari ; non enim tam necessariam crediderim Principis præsentiam ; quin etiam consultum satis credam, si eligantur viri, qui optimas gubernandi artes calleant, & ijs virtutibus, quæ tanto oneri pares sint, imbuti videantur. Sat nimirum præstantium virorum fide, diligentia, ac vigilantia posse quemcumque Principatum sustinere iudicauere Romanorum Carthaginiensium, Græcorumque Respublicæ.

Principem à Patria Sede decedentem esse instar cordis e corpore euulsi. Cur Turcarũ Tyrãnus cõstituerit regiam sedem Cõstantinopoli.

Imperio nouo Magistratus ꝓbos absq. Pricipis præsẽtia sufficere.

Sunt tamen, qui velint, si minus necessaria præsentia Principis habeatur; saltem Colonias non esse denegandas ; his enim in fide continentur subditi, hostium incursiones euitantur, gens numerosior efficitur, sedantur seditiones, Respublica leuatur plebe nimis numerosa, muneraque in veteranos milites conferuntur. Quamquam mea quidem sententia, non tot sunt commoda Coloniarum, quin incommoda plura sint. propria enim, & naturalis regio denudatur; ad defectiones excitantur hi, in quorum regionem Coloniæ deducuntur; & sæpissimè viribus præstant ipsimet Ciuitati, ex qua fuere desumptæ. Prodessent quidem, si ex Vrbe nimium frequenti alio euocarentur ; adminiculo enim id semper esset ijs Populis, qui in nimis angusta regione degerent, præsidioque illis, in quos deducerentur, Coloniæ, si colonis indigerent. nullus itaque Princeps Colonias deducat, vt efferis gentibus, quas vi subegerit, frenum injciat, si eædem rationes superiùs enarratæ id non exigant. Summum enim imminet periculum, ne ex arcibus, & castellis conditis, vel condendis vltimum Princeps incurrat exitium.

Opinio quorundam suadentiũ Colonias ꝓ habitatione Principis In Statibus acquisitis. Non omnino ꝓbatur. Quomodo vsui esse possent.

Nunc

Nunc verò quæ vtilitates ex Principatibus vi ſubactis percipiantur, perpendendum eſt: diligenter ſtudeat Princeps, vt in primis Populos illis rebus exſpoliet, quæ in deuictorum cordibus non firmam fidem valeant inſerere: deinde in Populos deuictos eas artes iam nimia negligentia, aut ignorantia poſt habitas, quæ regium cenſum in nouo Principatu augere, & amplificare iuſtè poſſint, inducat; & in proprium imperium alias, quæ in nouo floreant, introducere ſatagat. Romani magnam frugum copiam ex Sicilia, & Aegypto pro ſuſtentanda plebe adduxere. Solimanus Magnus Turcarum Imperator artes Tauris inuentas in Conſtantinopolitanam Vrbem tranſtulit. Scipio Africanus, capta noua Carthagine, duo millia Artificum nouæ claſſi conſtruendæ decreuit. Caueat tamen, ne molles, ac luxui inſeruientes artifices introducat; viriles enim effeminantur animi; & fucati, quid deceat, optime non norunt. Romani ex Aſiaticis delicijs illud emolumenti percepere, vt deprauatis bonis moribus molles redditi, ac enerues, victi potius, quam victores extiterint.

Quæ cõmoda ex his Principatib⁹ vi ſubactis ſibi polliceri poſſit Princeps, innuitur exemplis potiſſimum Romanorũ.

Soliimani Turcarum Tyranni.

Scipionis Africani.

Cauendũ ne laſciuiæ inſeruientes artifices introducãtur.

Quomodo gerere ſe debeat Princeps cum ijs, quorum ſtudia, & opes adiumento ſibi fuerint ad ſubigendum aliquem Principatum.

CAPVT VII.

SOLENT illi, quorum opera fuerit vſus Princeps in acquirendo aliquo Principatu, numquam ſibimet factum ſatis arbitrari, & quodcumque grati animi ſignum nihili habere, niſi illud eorum authoritati omnino par eſſe videatur; ex quo fit, vt ſæpius vice præmiorum, odia, ac indignationes Principum, quibus adiumento fuere, in ſemetipſos trahant, vel inuiti. Romitalces licet Auguſti partes contra Marcum Antonium fuerit ſecutus, attamen ſæpe ſua in eum beneficia commemorando, ac fere exprobrando, tandem Imperatoris odium incurrit. Ioannes Iacobus Triuultius, poſt multa egregia facinora pro Galliæ Rege geſta, tandem diem ſuum obijt miſerrimus, ob deperditam Franciſci Regis beneuolentiam.

Huiuſmodi auxiliatores numquam à Principe ſatis ſibi factũ putare.

Romitalcem licet partes Auguſti ſecutum hac de cauſa eius odiũ ſubijſſe. Ioan. etiã Triuultiũ in ſe ipſum Franciſci Regis indignationẽ prouocaſſe.

Digitized by Google

Cum igitur ad Principem spectet erga eos, qui pro eo operam nauauere, gratum animum præ se ferre, vt eius studijs, ac beneficijs ducti alij, eamdem fidem, ac beneuolentiam demonstrent, maximo studio eum declarare contendat.

Plinium varietatem eorum, qui inseruiere Principi in occupatione alicuius status, remunerationem ijs debitã metiri.

Verum quia, qui Principi in acquirenda victoria operam posuere, non eandem officiorum compensationem expectant, ac merentur; propterea eorum omnium natura pensanda est, vt Principi, quid sit agendum, omnino innotescat.

Quomodo tractandi q̃ solum amore noui Principis, vel iusto in veterẽ odio adducti.

Alij enim quodã innato studio erga nouum Principem permoti, alij propria vtilitate ducti, quam odio contra veterem Principem concepto metiuntur, alij alijs paucis, siue dominationis, siue vltionis affectionibus impulsi, facillimè ad opem nouo Principi collocandam commouentur. Qui amore ducti fuerint noui Principis, iustoque veteris odio, aliter reuera sunt in honore habendi, quam qui sola dominandi cupidine incensi adiuuere; illis enim fidere debet semper Princeps, qui suam cum Principis noui commodis vtilitatem coniunctam volunt; his vero alijs non ita fidendum; licet hanc diffidentiam palam habendam non existimarim. Qui autem suam operam impendere voluerunt, ita pro Principe, vt ei soli inseruirent, eos stipendijs non exiguis, dignitatibusq. ampliſſimis exornare studebit; ita tamen, vt in nouo parto Principatu, & eius finibus suam non exerceant authoritatem, ne pro summa eorum commoditate suspiciones ingentes oriantur in Principe nouo; ob idipsum, quo se tutum esse maxime existimabat.

Quomodo ij, q̃ nil meditabantur, nisi Principis commodum.

Quomodo ij, q̃ sola dominationis cupidine, aut auaritia ducti.

Qui vero sola dominandi dulcedine, aut varijs, tum ambitionis, tum auaritiæ affectibus ducti insigne aliquod præmium sibi deberi opinantur, honoris simulatione penes Principem sunt habendi, benigneq. tractandi: nec oculus longè sit Principis, qui rectè eorum gesta perspiciat, ne ad res nouas oblatis occasionibus inuitentur.

Qui modus habendus cũ deficiẽtibus ab alio Principe.

Nec cum deficientibus ab alio Principe, alia Principi habenda est ratio; par enim pari ab eo referri debet, vt horum exemplo allecti alij, se à simili beneficio minime abstineant.

Pompeium extincto Mithridate, Pharnaci filio detuliſſe Regnum.

Pompeius extincto Mithridate, Pharnaci filio, cuius opera erat vsus in acquirendo Regno, dono dedit Bosphororum Regnum; & amicũ, & socium Romanorum, esse voluit; non enim eum, vti reum puniendum censuit, sed Reipublicæ deuotum, & adiutorem habendum, vt hoc tam præclaro facinore, alij ad Reipublicæ cõmoda conuenirent.

Monitum ad Principẽ per cõmodum.

Nouerit tamen Princeps, cum Populi ita de ipso meruisse existimatur, vt in beneficium in eum collatum compensari possit, necesse esse, vt in nouo Imperio, cuius acquisitionis fuere instrumenta, omnia illos mereri sibi suadeat, beneficiaq. conferat, vt iustitia, tam in nouo, quam in veteri Imperio teneatur, ne leges aut infirmentur, aut antiquentur; cum

hoc

hoc præſtantiſſimum ſit remedium ad homines, quantumuis inflatos, ac ſuperbos in fide, ac officio continendos. Auguſtus eos omnes, quos ſummopere colebat, legibus ſubijciendos curabat. Plurimi etiã fuere Principes, qui ſe citari pro æris alieni ſolutione ſinebant, vt hinc optimè omnibus ius reddendum eſſe cognoſcerent, & ijs legibus, quibus ſe ſolutum nolebat Princeps, populi facilius parerent.

Auguſti Laudandus mos.

Principes plures nonnũquã p̃miſiſſe ſe citari p æris alieni ſolutione.

De occupato Principatu per dolum, & tyrannidem, & de artibus, quibus ſæpè vtuntur, qui Principatum inuadere ſatagunt.

CAPVT VIII.

APPETITVS dominandi à natura hominibus inſitus, eos ad Principatus acquirendos, non modo fortuna, alijſue rationibus, videlicet Ciuium ſtudio, electione, ac ſucceſſione, verum dolo etiam, ac ſceleribus impellit, & quibuſdam ſanè aliquãdiù fortuna arriſit, aliquibus tamen aduerſata eſt, vt detectis eorum dolis, vna cum Principatu vitam amiſerint.

Dominandi igniculos à natura oĩum in animis iniectos quot modis ad Pricipatum erumpant.

Archelaus filium ſe finxit Regis Mithridatis, idque ita perſuaſit Ptolemæo Regi Aegypti, vt hic etiam ei dederit in vxorem filiam, & deinde ſibi in Regno ſucceſſorem declararit; diù tamen ſceptrum haud tenuit malis artibus acquiſitum; nam prœlio à Gabinio ſuperatus eſt, & occiſus. Apud Francos inuentus eſt ſuppoſititius quidam Pſeudofrater Cuntrandi Regis, vel Clotarij Regis filius, qui pro vero fratre in Regem receptus eſt à militibus; ſed tandem derelictus à ſuis in manu Cuntrandi incidit, & e medio ſublatus. Andronicus iunior Græcorum Imperator moriturus, cum ſtatuiſſet filio ſuo Callojo anni Palæologo nato duodecim annorum tutorem Cantacuzenum, hic omiſſo tutoris nomine, non pro Tutore, ſed pro vero Imperatore ſe geſſit, qui tamen vix elapſo anno armis à Palæologo deiectus eſt Regno. Antea etiam Alexius iunior, Manuelis Comneni filius Imperator à Tutore ſibi dato, teſtamento Patris, ab Andronico Comneno cognato cupidltate regnandi cum multis proceribus eſt enecatus. Sic à Theodoſio relictis duobus adhuc pueris filijs Arcadio, & Honorio; Stilico, cui demandata erat Occidentalis Imperij cura, tutela adhuc pendente filiorum, oblitus affinitatis (quia erat ſocer Honorij) &

Simulationẽ ſæpe adeſſe ad Regnum occupandũ. raro tamen ad conſeruandum. Sic impoſtor Archelaus ferro occubuit.

Pſeudofrater Clotarij Frãcorũ Regis primum Imperator ab exercitu ſalutat', tandẽ e medio ſublatus eſt.

Cantacuzenus à Paleologo Andronici Imper. filio tandem ab Imperio Græcorũ per dolũ ſibi parto deiect' eſt.

Digitized by Google

Stiliconis perfidia in Theodosij filios quas dederit pœnas.

& immemor collatorũ à Theodosio in se beneficiorum, Regnũ filio Eucherio, auide nimis affectans; ingentia Reipublicæ attulit mala, & sæpe, cum delere posset Barbaros, fouit eos: qui tamen tandem iussu Honorij, cum Eucherio, & suis coniuratoribus fuit trucidatus. Sic mortuo Edoardo quarto, relicto filio Edoardo, Ricardus frater Edoardi Quarti Glocestiensis Dux ei datus à Patre Tutor, interfectis optimis quibusque cum Rodulfo Shao Theologo egit, vt in concione populum doceret. Edoardum non fuisse ex Ricardo Eboracense Duce natum, sed ex alio quodam, qui matrem Cæcillam ante nuptiás furtim cognouisset: at nullus dubitationi erat locus, quin Ricardus foret verus Ducis filius, & primo loco natus, qui iure Regnum Patri debitum possidere deberet: & tamen illa falsa persuasione adiutus Ricardus, iam armata manu se se constituit tyrannicè Regem Londini; & postea Eboracum profectus, nepotes in carcere necandos curauit: verum, cum vix biennio obtinuisset tyrannidem, omnibus inuisus ab Henrico Septimo pariter vna cum Regno vita exutus est. Sic Gelon antea satelles Hippocratis Gallorum Regis in Sicilia post mortem Tyranni datus Tutor Euclidi, & Cleandro eius filijs; illis eiectis, Imperium occupauit.

Ricardi Glocestiensis Ducis miræ in Edoardũ fratrem, & matrem Cæciliam impostura quas pœnas subierit.

Gelon Satelles primum Gallorũ Regis mox eius filiorũ tutor, tandem occupauerit Imperium.

Magna fuit Alexandræ Viduæ Aristobuli crudelitas, cui Regnum à marito relictum est; Pharisæorum enim religione nimium decepta ad nutum eorum se tantum ministram in Regno præbuit, vt tyrannide illorum tacita affligerentur viri probi, & honore afficerentur ij, quos ipsi statuissent. Testantur abunde Germanorum tumultus, & Galliæ pristinæ seditiones, & bella plusquam ciuilia infinita propemodum mala accidisse ob quorũdam concionatorum hæreticorum turbulentas declamationes; quorum alijsse se ministros venditabant Euangelij, alij vero Cathólicæ Religionis veros, & sinceros Prædicatores: vtriq. enim mentes hominum, ita concitauere, vt ad arma sæpe crudelissima concursus factus, post longum tempus quiescere, aut pacem impetrare vix potuerit; abusi enim sunt quidam hisce concionatoribus, veluti antiquis oratoribus, vt simulatione Religionis omnia confunderent, & interim turbatis Populis sibi prædam aliquam rapere possent.

Quim polleat Religionis abusus ad Imperiorum occupationem.

Ex eo Germaniæ emanasse tumultus, & Galliæ ciuilia bella.

Quæ pectora non impellit ad scelus cupiditas Regnandi? Philippum Tutorem Nepotis sibi vsurpasse Imperium Macedoniæ quis nesciat? Ricardum Angliæ Regem hoc idem accepimus præstitisse, qui tamen detestabilius facinus scelere Philippi perpetrauit; quod ille in Imperij occupatione Nepotem viuum reliquerit, hic verò interfecerit. Isaacium Comnenum, ex Rectore, factum Imperatorem, quamplurimosq. alios ex Regni

Per scelus sæpe, & sũmũ nefas Imperia quæri.

Quæ exempla id doceant.

custodi-

cuſtodibus, Reges factos, tradunt hiſtoriæ. Ad idem ſcelus eadem cupiditas impulit Actiolinum, Cæſarem Borgiam, Ludouicum Sfortiam, Selimum Turcarum Imperatorem, qui patrem Baiazetem, & primogenitum interemit.

Violentum quidem eſt malum Regna ſceleribus, & dolis comparare, verum per tyrannidem Principatum confirmare, aut occupare velle deterius exiſtimo. Sæpe legitimi Principes bonis mutatis moribus, mutantur in Tyrannos; vt enim nullus fere Principum eſt; qui in initijs manſuetudinem, clementiam, liberalitatem non præſeferat; ita plurimi firmato Imperio, ſimulationem inducunt, & virtutem exuunt. Hæc mutatio humanæ imbecillitatis familiaris eſt; & animos ad duriora propenſos, haud difficile poteſtas impellit. Vti mitiſſima ſors eſt Regnorum ſub Rege nouo; ſic acerbiſſima ſub Tyrãno nihil timente, & adulationibus inflato. Magna eſt in Regno vis ad vitia, quia magna licentia Regis eſt ſcelerum approbatio. Saul Diuino teſtimonio, & ſuffragio Rex factus eſt, & ad quæ ſcelera non deflexit? Sapientiam Salomonis diù florentem tandem licentia peſſundedit. Aſa, Amaſias, & alij fortuna, & felicitate in tranſuerſum acti, multa tyrannicè egerunt, quãuis initia eorum præclariſſima fuerint. Tiberius profundiſſimam ſimulandi artem callens, diù negauit ſe Imperium, quod tamen gerebat, accipere velle; eſſe magnam belluam Imperium dicebat, & miſeram ſeruitutem, & oneroſam; qui tamen quanta poſtea ſæuitia regnarit, omnibus compertum eſſe arbitror; nam poſt leuia initia exardeſcente calumniandi, atque accuſandi furore, eius Imperium, non niſi nobilium carnificina fuit. Caius magno gaudio acceptus eſt, ſtudia hominum omni genere probitatis ſibi conciliauit, damnatos abſoluit, exules reſtituit, reis ignouit; & paulo poſt ad ſuum ingenium reuerſus, quantum ſumma vitia in ſumma fortuna poſſint, pæne profuſa ad ſpeciem oſtentatione declarauit. Neronis prima dicta, & acta, aureis, argenteiſque columnis inſculpenda iure optimo Senatus cenſuit; & quinquennium eius, alijs Principibus fuit magnum ſpecimen probitatis; reliquam ætatem nullius vitia ſuperarunt; Neque Galba, nec Vitellius, nec Domitianus aſpera initia habuerunt; Diocletianus etiam, ac Maximianus, nec non ipſe Iulianus exordia Regni incruenta habuerunt.

Cum mutantur animi Principum, Rempublicam primum, ſe ipſos deinde maximis afficiunt cladibus; nec mirum eſt eos mutari, cum omnes ad res lætas, & iucundas alliciantur, pauci ad honeſtas, & duriores moueantur. non tamen ab omni culpa Regnorum Proceres, Populuſque ſemper eximuntur; dum ſeditio-

Deteriorem Imperij occupationẽ p Tyrannidẽ, quã p alios ſcelus.

Facile Principes initio humanitatẽ præſeferẽtes ad Tyrannidem deflectere.

Saul electus Rex, vel ſuffragãte Deo, quæ demum ſcelera non perpetrauit.

Quæ mortalium ſapientiſſimus Salomon, quæ alij.

Tiberiũ diù detrectaſſe Imperiũ ob eiꝰ incõmoda ſubire, quo tñ potitũ nullũ non admiſſum nefas.

Caius q̃ bonus in Regni initio Princeps tã impius euaſiſſe poſtea.

Primũ Neronis quinquẽniũ nulla nõ laude, vel limitatione dignũ reliquũ Imperiũ ꝓbroſiſſimũ.

Hũc Tyrãni plures imitatos primũ regna ineructa habuiſſe.

Quę cauſæ morũ Principis mutationum ſæpe populorũ ſeditiones, vel criminationes.

Alia etiã Tyrannidis cã ex potentiorum ſcelere, q̃ nimia Prĩcipũ Indulgentia nonnũquã ad talẽ dignitatis gradũ & opũ euehũtur, vt Prĩcipes eos timere cogantur.

ſeditionibus, ac cõſpirationibus diuexant Principes, coguntq. eos ſæpe ad ea, à quibus ſuapte natura abhorrerẽt inſulſis querelis, & criminationibus, eos non minus in communem ordinem euocantes, quàm eorum indignationem, & cum indignatione ſopitam Tyrannidem excitantes. At licet hoc ſit ingens malum: tamen id non eſt, quod comparari poſſit, cum eo, quod ex ſcelere plurium Aulicorum, ſiue etiam Dynaſtarum reliquorum ſolet exoriri. Hoc ortum habet ex quorumdam Principum indulgentia, ne dicam ignauia, dum amicos quoſdam rebus præficiunt, quibus ad incrementa perueniant, vt ferè ſibi pares euadant; ac etiam aliquando firmiori conſiſtant gradu, quam, vt deijci queant. Mirari libet Regum, & Principum in nimia potentia amicorum fouenda conſuetudinem, quos cum illi ad æquale penè faſtigium euexerint, timere, vel æmulari, ſæpè etiam odiſſe incipiunt; Quod ſi Tyrannos intueamur; magnam eorum partem hinc ad Tyrannidem aſcendiſſe diſcemus. Galba, Vitellius, Veſpaſianus, Seuerus, Macrinus, Philippus, Caius, Diocletianus, Iulianus, & plures, quàm ſexcenti Tyranni Imperia graſſati, & potentia, quam ab Imperatoribus acceperant, Tyrannidem inchoarunt, & beneficia contulerunt, ad euertendos beneficiorum authores.

Hinc pluribus Regibus aditum ad Tyrãnidem factum.

Magnum ſemper Principibus periculum à magnis imminet, adeò vt Principis poteſtas, quæ in ipſo eſt vna, mox à Principe in multos æquales diffundatur; ſi vnus ſit dignitate ſecundus à Principe, aut tertius; ita illius moderanda potentia eſt, vt plus honoris, quàm viriũ ex eo cõſequatur: ſi enim in vnum omnia conferantur, iuſtitia conturbatur. Principi tribuuntur mala, quæ ſolus ille patrat; nemo liberè ſuam ſentẽtiam pronunciat; vnus ille multis inuiſus conatur alios euertere, Principem amicis ſpoliare, in difficultates conijcere, vt ſibi deuinctum teneat eum, & obnoxium.

Quæ cauſæ nouæ alicuius Aulici Tyrannidis; & quæ cauẽda Principi.

Multæ etiam, vt ita dicam, Tyrannides exortæ ſunt, non ſine culpa Populi, qui crebro ſibi Tyrannos imponit; hoc priſcis temporibus vſitatiſſimum fuit; plerique enim Tyranni ex infimis Populi cuſtodibus, ac ductoribus facti ſunt; authoritatem apud Populum nacti clarls, & illuſtribus viris falsò accuſandis, & calumnijs inferendis. Non ſecus Tyrannidem affectarunt Manlius, Gracchi, & poſt ipſos, Marius, & Cæſar; poſterioribus etiam ſeculis multi in Vrbibus Italiæ, quæ multa varietate adminiſtratæ ſunt, ſic ſub Demagogis egerunt, donec ad moderata, & legitima Imperia redactæ fuerunt.

Quot Populi ſuffragio Tyrannidem aſſũpſerint.

Vt plurimum ſe malis ſuis Populus implicat; nam cum Ciues Populus nimis extollit, illi dominationem adepti, eoſdem, à

Sæpe Populũ ſuæ ipſius miſeriæ artificem exiſtere.

quibus

quibus ſublati ſunt, contra ius opprimunt, nec deſunt artes ijs, qui Rerum publicarum libertatem deprimant. Deuicerat Auguſtus diuerſarum ditionum Duces, ſed tandem & illos oppreſſit, quorum ope inimicos oppreſſerat; iuſtitia enim Magiſtratuum appellatione relicta, militem donis, populum Annona, cunctos otij dulcedine ſibi deuinxit; interim omnibus conſentientibus, munera Senatus, Magiſtratuum, & legum ad ſe trahebat. Ferociſſimi in acie, aut proſcriptione ceciderant; ceteri ex ſeruitijs honores, & ex contumacia bonum ſibi exitum ſperabant oppreſſa Republica. Prouinciæ, quæ ſuperbe, & auare adminiſtratæ erant, mutationem Imperij deſiderabant. Porrò Auguſtus recens Imperium multiplici liberorum, & propinquorum ſubſidio firmauit; eadem erant veterum Magiſtratuum vocabula, nullus eorum pene reliquus erat, qui Reimpublicam viderant. Eadem videtur cuiuſdam Principis vita fuiſſe; aduerſæ factionis Duces capti, & carnificis manu cæſi ſunt; veteris tantum relictum eſt Reipublicæ inane ſimulacrum; ipſum vero Principem, qui ipſa horum omnium munera ad ſe traxit, excubiæ, arma, tota Aula, & miles in forum, atque curiam comitabantur: Nobiles quo ad ſeruiendum promptiores, eò maioribus opibus, & honoribus augebantur; aliaque Principatus eius oppida, cum ante Magiſtratuum auaritia lacerarentur, ac alia etiam inuita parerent, hanc mutationem non abnuere: Plebs inſito permota odio in nobilitatem, & ludi, ac otij dulcedine capta, ſuperiores Reipublicæ tumultus, ac trepidationes, velut præteritam Maris tempeſtatem, tuto in littore, non ſine animi voluptate, recordabatur. Hæc ſunt, quæ plerumque ab ijs effici ſolent, qui Imperium varijs artibus ſatagunt occupare.

Auguſtus ſimulata benignitate populũ ſic deuinciens ad ſe, ſuoſq. traxit Imperium.

Omnes nouo Cæſaris Principatu ſibi ſortẽ meliorem pollicebantur.

Cæſarẽ quidã nuperus Princeps videtur imitatus, dum ijſdẽ penè machinamentis Rempublicã euertit, ſibique illius ſtabiliuit Imperium.

De varijs generibus noui Principatus; ad quem priuatus perueniat Princeps, & quam caute ei agendum ſit.

CAPVT IX.

NOVVS oritur Principatus, vel cum inſtituitur, vbi ante non erat; vel cum immutantur leges, & iura, vel in ſucceſſione, vel in electione, vel in dignitate. Iam cum de cunctis ſpeciebus Principatus ſuperius habitus ſit ſermo, vel ſpecies noui reliqua eſt peragenda, quæ conſtituat abſolutè formam Principatus nouam, quem iam priuatus Princeps aſſequatur.

Quando nouus Principatus oriri dicatur.

In

Solere aliquado Principes populis legē præſcribere, aliquando etiā Principibus populos, nōnūquā vtriq; mutuo inter ſe id agere.

In nouo itaque Principatu, vel Populus legem Principi dat, ac præſcribit; vel Princeps Populo; vel alius nomine vtriuſq. Principis ſcilicet, & Populi. Populus legem Regiam aliquando tulit, ex cuius præſcripto imperarent Principes, per quam poſtea populus eis, & in eos omne ſuum demandauit imperium. Sic Lacedæmone Reges, & Ephoros ſingulis menſibus mutuò iurare conſueuiſſe memoriæ proditum eſt, Ephoros pro Ciuitate, Reges pro ſe ipſis. Regum iuſiurandum erat, ſe ex legum ſcriptarum præſcripto regnaturos; Ephororum autem, & Ciuitatis, ſe Regnum firmum, & ſtabile reddituros, ſi Rex iuſiurandum cuſtodiret: ſunt, & aliæ leges à Populis Principibus ſalubres præſcriptæ in conſtitutione; vel adminiſtratione Regnorum, quas hic longum nimis eſſet percenſere. Quamuis autem videantur hæ, poſtquam coaluerint, & radices longa temporis comprobatione fixerint, ſine ſubuerſione, & populorum clade poſſe conuelli, eo quod facillimum ſit, in omnibus non ſolum Regnis, ſed etiam quibuſcunque in rebus aliquod vitium deprehendere; attamen difficillimum eſt meliores illis refixis figere. Seneſcunt, fateor, Regna, Imperia, & Maieſtas; ſed ſatius eſt aliquo cum incommodo colere annoſam arborē, quàm, ea eradicata, & euulſa, nouos ex noua præſtolari fructus; facilius, & melius eſt corpori viuenti, pati capitis dolorem; quā capite adempto, repente concidere; neque enim arbitrandum eſt Nomothetas, quo tempore illas fixerunt, pleraque, quæ populo obeſſe poſſunt, ignoraſſe; verum ex pluribus modis maiora obſeruaſſe, & probanda magis, comprobaſſe.

Sæpe harum legum mutationes exitiolas fuiſſe.

Quomodo dentur leges à Principib⁹ Populo.

A Principibus aliquando leges Populo traduntur, vel ipſo conſentiente, vel reluctante, cum armis, & vi Princeps Regnum inuadit, & ex arbitrio gerit imperium. Populi ad fuit voluntas, cum Romulus inter Principatus initia, vt populum vel ſibi beneuolum redderet, vel eò repugnante facilius imperitaret, Monarchiæ legem inſtituit; qua cum etiam Democratiæ, & Ariſtocratiæ partes aliquas admiſcuit, atque facultatem plebi conceſſit Magiſtratus creandi, leges ſanciendi, de bello, referente Rege, decernendi; quæ multis annis poſt Romulum Populo relicta fuere, ac conſeruata: Iulius tamen Cæſar hoc ius illi eripuit, & ſolum comitia cum Populo partitus eſt. Succeſſit Auguſtus, cui Mæcenas fuit author, vt quidquid illud eſſet, totum Populo plane adimeret, quod certè paulo poſt præſtitit Tiberius, quo imperante, primum è campo comitia ad Patres tranſlata fuere; tandemq. creandi Magiſtratus ad Principem fuit reuocata poteſtas; apud quem lex Iulia de ambitu abrogata fuit: vt autem comitiorum; ita paulatim legum ferendarum Populo poteſtas adempta eſt; ſed non tam citò, cum

Populo Romano quam poteſtatē dederit Romulus, quā poſtea Iuli⁹ Cæſar ademerit, quamq. Tiberius.

Vbi abrogata lex Iulia de ambitu.

ſine

ſine Populi conſenſu ferè numquam tulerit leges Auguſtus, à quo tamen poſteà imperante, tum belli decernendi, tum pacis ineundæ facultas videtur ablata; Læſæ Maieſtatis enim reus erat, qui Princeps iniuſtè bellum geſſiſſet, delectum habuiſſet, exercitumve comparaſſet. Inuito Populo leges feruntur, quãdo Rex, vel Princeps hunc reluctantem vi ſubigit, bello potiſſimum iuſto indicto; tunc enim ipſe ius rei præſcribere, & nouam in inuitum adminiſtrationem poteſt exercere; cum gentium iure quæcumque capta ab hoſtibus, immò & ipſi hoſtes ſint in plena victoris poteſtate. Verum hæc miſſa faciamus, cum tantum legis habeatur ratio, quæ Principi nouo nouam regendi formam tribuat; non autem earum, quæ à Principe Populo reluctanti tribuuntur.

Quãdo nam inuito Populo dentur leges.

Nomine vtriuſque Principis, & Populi, tam Principibus, quam ſubditis leges datæ ſunt, in primis à Deo, à quo omnis poteſtas effluxit, & à quo Reſpublicæ conſeruantur, & deſtruuntur. Leges autem fert Princeps, vel per ſe ipſum, vel per alios ad id munus obeundum idoneos, mirum vt non ſit, ſi illi qui leges de Republica ſancire voluerint, aliquando ſe à Deo, vel aliquo alio Numine eas acceptaſſe confinxerint.

Quando leges dantur Principibus vna, & ſubditis.

Quæ cum ita ſint, ſi contigerit non natum Principem ex priuata ferè fortuna ad Regiæ dignitatis apicem euehi, ſiue mutata Democratia, ſiue Oligarchia in Principatum, Principem extitiſſe; tunc neceſſe erit Principem ijs ſubijci legibus, quæ ad ſolium Regium eum quaſi manu duxerint; nam haud laborioſum erit, cum à Regni limine deturbari, ſi nimis ſibi, & ſuæ arrogando poteſtati, omnia ſuo gerat arbitratu; facile enim commouetur Populus, ſi diuerſam ab ea, quam præſcripſit adminiſtrationem experiatur, ac ad priſtina relabitur: ideò ipſe ſumma prudentia ita agere debet cum populo, vt in ſolio tutum ſe reddat; Sin minus militaribus copijs abundet, aut Principum, & Regum ſtudijs, quando adhuc recens eſt, donec Populus nouũ penitus ferre aſſueſcat imperium. hic aliter ijs agendum cẽſeo, qui ex Democratico ſtatu Principes euaſere, aliter ijs, qui ex Oligarchico; propriæ enim quibuſcumq. ſunt Imperij adminiſtrãdi rationes, quæ ſi hos omnino laterent; in ſæuiſſimas ipſi calamitates impulſi, vt mihi perſuadeo, ruerent: has rationes neutiquam proponendas duco, quia cum vanæ effingi poſſint, difficilem ſemper exiſtimarim cuiuſcumque regiminis præcognitionem.

Principẽ nãuum quã deceat quamq. illi cõducat legum ſeruãtiſſimũ eſſe.

Aliter agendũ Principi eſſe, qui ex Democratico ſtatu, aliter ei, qui ex Oligarchico ad Principatũ aſsũptus eſt.

De legis Principatu; ei nonnumquam subijci Principes, & quando.

CAPVT X.

INTER Principes humanos omnibus, tamquam Regina proponitur lex, quæ non pro qualibet scripta accipitur, sed pro ea, quæ vera regendi est ratio. Hæc enim est nobis quadam naturali propensione insita, non scripta, non nata; sed ex natura ipsa fluit, hauritur, & exprimitur, ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.

De multiplici legum diuisione leges diuinas nefas esse contemnere, naturales item.

Quadrimembris autem legum diuisio omnino debet institui; nam quædam est lex Dei; quædam naturæ; quædam gentium; quædam ciuilis, cuiuscumque Regni, aut nationis, aut Ciuitatis. Leges Diuinas contemnere, ijsque morem non gerere cuicumque nefas est: Naturæ vero lex nulla ratione perfringi potest, vel conuelli; quippe quæ naturam ipsam consequatur, & habeat ducem: Gentium leges ratione hominis communi constant, vt, qui eas paruipendat, ab hominis natura recedere, & cum brutis potiùs consentire videatur: Ciuiles leges, iuris, vt vocant, positiui, sunt eæ, quæ pro necessitate Reipublicæ commutantur; sicut etiam pari modo pro communi vtilitate sanciuntur; quæ propterea ab omnibus quandiù vtilitas illa viget, debent custodiri; dum autem damno esse incipiunt, ex nouis causis dissoluendæ penitus sunt; vel certè, vt expedire videbitur, corrigendæ: Cautio tamen sit, vt hoc ab ijs tantum peragatur, quibus tributa est facultas; idque tunc solum, cum opus est, & propter bonum commune, non verò ex arbitrio; quia, qui nulla impellente causa, leges vellet rescindere, Principatum, & potestatem, quam pro Republica recepit, violaret, & à Principis persona in tyrannidē declinaret.

Leges gentiū q nō seruat, ad brutorum naturam declinare.

Leges Ciuiles vt iuris positiui immutari posse.

Non ab omnibus tamen hanc mutationē faciēdam, & cum libet.

An verò Princeps subijciatur legibus, distinguendum puto; si enim sermo sit de lege, quam ei vel superior, vel natura ipsa cūctis imponit, procul dubio tenetur obedire; proinde Principis legibus tùm Dei, tùm Naturæ obtemperare cogitur, & subesse; quia Deus Supremus est in imperio, & natura, Numine sic exigente, cunctis se velut Ducem exhibet, & parentem. Quibus ijsdem legibus obstringitur etiam summus Pontifex, cum non possit ex arbitrio sacras Dei leges, vel contemnere, vel abolere, & Naturæ iura vel tollere, vel infirmare.

An Princeps subijciatur legibus, & quibus.

Subijci-

Digitized by Google

Subijcitur etiam Princeps legibus alterius Principis, ſi tamē illum ceu dominum habeat, & ſuperiorem. Quare ſi de Sacris Canonibus, Apoſtolicis Conſtitutionibus, vel de communibus Eccleſiæ legibus ſermo ſit, Principes omnes, quos vocāt, ſeculares, cuiuſcumq. ſint ſexus, & ætatis; illis tamquam ſuperioribus omnino ſubduntur. Quin immo compertū illud eſt nonnullos ex his duplici velut nexu à lege Eccleſiaſtica deuinciri; videlicet, vel ab omnimoda ipſius ſtatuentis Pontificis iuriſdictione, vt in Sedis Apoſtolicæ ditionibus, in quibus per ſe ipſum, vel per delegatos, ſeu Vicarios vtrāq. exercet poteſtatem, vel certè ijs in rebus, quæ ſanos mores, & vitæ inducant Sanctitatem.

Quando ſæpe alterius Principis ſuperioris legibus ligatur.

Legibus porrò alterius Principis, vel iure poſitiuo alieni Regni, cui non ſupponatur Princeps, nequaquam eum ligari dixerim, cum par in parem imperium non habeat; atq. hac ratione Summus Pontifex demortui iam Pontificis legibus non ſubijci ſucceſſorem in Pontificatu, qui æqualem habet poteſtatem, declarat. Sic Principes, qui abſolutam, & ſupremam poteſtatem habent; leges ſuas, & defunctorum Principum, vt ſibi expedire, Reipublicæ & ſubditis videtur, emendant, & innouant; aut tollunt: Secus verò exiſtimarim, quando leges ſunt, vt aiunt, Regni fundamēta, vt de primogeniti ſucceſſione, de dominiorum alienatione, de feminarū excluſione à Regni ſucceſſione, & de alijs huiuſmodi, cum à Principibus per legem ad Principatum peruenientibus, antiquari haud queant, vel infringi, niſi & Regni, & Principatus natura omnino euertatur: nec qui Principatum occupare voluerit, mutata Tyranni lege poteſt à Tyranni titulo euadere, cum contra legem illud vſurpauit; exemplum peti poteſt ab Electionis Imperatoris lege, quam ei, qui legitimus Imperator dici voluerit peruertere minimè licet; & hanc ſi quis audacter, & temerè per vim ſtuderet abrogare, Electorum, & Summi Pontificis in ea authoritatem auferendam curaret; vel parum quidem proficeret, vel clades propemodum innumeras excitaret.

Quando ligatur Princeps legibus.

Principes q̄ ſummam habēt poteſtatem, nec vlli ſubijciūtur, poſſe innouare leges, vel tollere, non omnes tamē,

Exemplū pēti ab electione Imperatoris.

Quando autem lex, & cōſtitutio Principis tranſit in cōtractū in eorum diſpendium, quibus ius ex eadem quæſitum ſit, reuocari minimè poteſt: Sic priuilegia per pacti viam haud erunt irrita; ſatis enim Princeps conuentionis, vel contractus legi obnoxius eſt, à qua nec omnimoda poteſtas, nec vlla vrgens clauſula eum redimere poteſt, ob bonæ fidei naturam, quam contractus cum Principe initi ſortiuntur; & quamuis legibus ſolutus videatur Princeps; à rationis tamen naturalis dictamine, & naturæ lege eum nullo modo ſolutum dixerim, cum animal politicum ſit Princeps, rationiſque particeps; nec quidquam eum magis, quàm ea, quæ rationi, & naturæ

Semper ſubijcitur Princeps legi trāſeunti in cōtractum.

placuerunt, ſeruare deceat; alioquin nuſquam tuta fides eſſet; quod vtique ſi in omnibus damnandum eſſet, vti ſocietati humanæ valde pernicioſum, multo magis exprobrandum à Principe videretur.

An ſucceſſor Princeps cõtractum à p. deceſſore factum poſſit reuocare.

Hinc quæſtio oritur, an quemadmodum legibus eius, qui vita iam ceſſerit, Princeps non obſtringitur; ita pactis, & obligationibus eiuſdem ſit ſolutus; & ſucceſſor reuocare poſſit contractum ab eo inſtitutum. qua in re contraria ſententia, vt plurimum, verior eſſe videtur, vt Princeps contractum per eos iam initũ, ſolus reſcindere nequeat; immò ratio ipſa exigit, vt in ſucceſſores deriuetur; iuſtitiæ enim ordo, quodammodo natura ſua videtur poſtulare, vt qui mandata ſua ſeruari à ſucceſſoribus exoptat, eius, qui ante ſe Principatum tenuerit, procul dubio voluntatem, & ſtatuta cuſtodiat. Hoc ſecundum naturam eſt, vt quem ſequuntur commoda, eumdem quoque ſequantur incommoda; neque audiendus is eſt, qui honorem, & commodum quidem amplectitur, ſed onus ſubire detrectat: qui in honore ſuccedit, oneri etiam ſubijciatur.

Secundũ naturam eſſe, vt quem ſequuntur cõmoda, eundẽ etiam ſequatur incommoda.

Principatus nonnumquam auro comparari, maximè verò per venditionem.

CAPVT XI.

Quantũ põderis habeãt diuitiæ apud populos.

SAT declarata iam natura eorum Principatuum, qui ſiue per electionem, ſiue per ſucceſſionem, ſiue per acquiſitionem: nunc congruum videtur, vt de alijs, qui multiplici ratione comparantur, ſermo habeatur. Plus virium habent inter plebeios rudes populos, & auaros diuitiæ, quàm illud, ꝙ luſtũ eſt, & ſalubre; proinde earum illecebris, & largitionibus plerũq. decipiuntur ſubditorum animi, & in eam partẽ facilè ꝓlabũtur, qua fore, vt magis ditentur, vel lautius excipiantur ſpes eſt. diuitiæ quibuſdã ad Principatũ gradus fecerunt; hiſce nimirũ ad regiã peruenit dignitatem Romanorum Tarquinius Priſcus per mortẽ Anci; largitiones enim eum Populo gratiorẽ reddidere; eo magis acceptum ipſis Anci filijs, quibus patronus erat, & tutor: nam cum haberet ampliſſimas in hereditate paterna diuitias; eas in commune contulit, & Anco Martio Regi opportunas pro neceſſitate pecunias dono dedit, in vſuſq. bellicos exhibuit; ex Patricijs multos ſibi beneficijs deuinxit, & viliores animas, auro ſibi conciliauit; à quibus poſt mortem Anci Regis iuxta votum, & petitionem, regio in throno eſt conſtitutus.

Iis Tarquinium Priſcũ Romanorum Regem contendiſſe.

Regna

Regna haud leui iudicio acquiruntur, ſæpe parta pecuniæ cui ſummam adferunt admirationem, & maximam poſſeſſoribus ipſis authoritatem addunt, ita, vt vix intra ſuos limites hanc valeant continere; ſæpe enim fœdiſſimas clades, ac ruinas ſuis egreſſa finibus Imperij rectoribus Infert, quæ vltimum tandem pariunt excidium. Roma, & Carthago inuicem altera alteri infeſta, omnia ferè reliqua Regna ad caſum dedere; nec vis pecuniæ ea erat, maxime florente Romana Republica, vt aliarum ditionum quærendarum deſiderio reliquæ Prouinciæ flagrare deberent. Hac cadente Republica, mirum in modum creuit ambitio; & cupiditas aliena conſequendi, poſteros adeò cepit, vt non pauci Imperatores plurimis Ciuitatibus, quibus aliqua pecuniæ ſumma ſuppetebat, libertatem vendiderint: à Rodulfo Imperatore emere Florentini, Senenſes, ac Lucenſes; à Carolo Ligures, & Piſani ſunt venditi; Piſæ Gambacortis, & Vicecomitibus veniere; nec magna tunc temporis pecunia exigebatur. Putabant plerique ſatis ſibimet ipſis conſulere, ſi aliquam potius auri ſummam ſibi cõgererent, quàm, ſi Vrbes ſuæ adderent Ditioni, qui nimias expenſas ſecum ferrẽt, & aliquando excidij cauſas; non enim tunc temporis Indiæ eã auri partẽ, quæ tot diuitias nunc ſecũ cõuehit, adhuc effuderãt.

Plura Regna olim venditа:

Reſpub. Rõmanam, & Carthaginiẽſem reliquis Prouinciis ſpẽ creſcẽdi ademiſſe,

Romana Republica euerſa, illicò cupiditatẽ dominãdi creuiſſe adeò, vt plures Ciuitates pecunia libertatẽ ſibi comparauerint.

In his emptionibus caute admodum ſe gerat Princeps, ſuaſq. vires metiatur, ſimul & eorum, à quorum vi ſe ipſe tueri poſſit: quo circa ſemper præſto ſit ei prouidens conſilium, quod eum incolumem ſeruet inter potentiſſimos Principes: caueat autem ne nimis, empta ditione, ſe extollat. Si tamen huic arti incumbat Princeps, maximè decet, eum omnibus (quæ tamen pietatem non lædant) eniti artibus, vt nouos hominum animos, aureus ille ſplendor demulceat, ac perſtringat. Didium virum ſatis prudentem accepimus ſibi pecuniæ vi Imperium comparaſſe, cum in cohortibus Prætorianis maximam auri cupiditatem eſſe comperiſſet.

Quæ conſilia Principis pecunia acquirentis;

Didiõ eam fuiſſe comparãdi ſibi Imperij occaſionem, q̃ in p̃torianis cõperit magnã auri cupiditatem.

Opinantur nonnulli ad faſtigium Principatus magna ſe poſſe peruenire auri congerie, ſed ſæpe falluntur; auari enim, & pecuniarum tenaces à ſublimi ſolio adeò diſtant, vt quo magis ad altiora ſe efferre conantur, eò magis ad inferiora, deturbari ſe videant. Odio habentur Principes, qui theſauros congerere ſtudent: hinc inuidia orta ſe ſe opponit, nec ſubditi æquo animo ferunt tam excreſcentem magnitudinem, quæ ſibi ipſis damno ſit futura. Nec propinqui potentes non conniuentibus oculis tantam aſpiciunt opulentiam; illud enim eſt notum, eos, qui ſola ducti cupiditate lucri, Regna, & Principatus appetunt, ſæpe aliorum cõtemptui eſſe, immò dominari non poſſe, cum plura conſilio magis, quàm pecuniarum vi effici ſoleant.

Sæpe decipi eos, qui magno auri põdere Principatum exq̃rũt, q̃ populi eos Principes odio habeant, q̃ ſtudent auro cõgerendo.

De Principatibus delatis per alios contractus, & in primis per affinitatem.

CAPVT XII.

Modus comparãdi Principatus per affinitatem.

NVLLAM autem præstantionem opinor artem eam, qua plures vtuntur Principes in comparandis per contractus Regnis; in qua parte, se offert ille in primis affinitatum modus, qui legitimus, non solum auget potentiam, verum, quod pluris faciendum est, Regni iam parti iura conseruat; nonnulli enim quasi e longinquo euentus futuros intuentes, vt heredes ditiores relinquerent, & idcirco Principatum augerent, super affinitates antiquas, seu nouas sua iecere fundamenta. Super nouas, vt suum ampliaret, ingenium acuisse vidimus Ludouicum Principem Tarentinum, qui solo Ioannæ Reginæ vxoris matrimonio adiutus, Rex Neapolis euasit. Philippo Normando, nomine dotis totam Etruriam ab Irene concessam fuisse constat. Agilulfum ob Theodolindam vxorem Longobardorum Regem fuisse, non est qui ambigat. Ferdinandum sola Sanctiæ vxoris liberalitate imperitasse legioni neminem latet; &, ne vetera sequamur exempla, iam illud Austriæ familiæ in mentem venit, quæ vi, & ope variarum affinitatum valde propagata, vt vitis exuberans, tot tantosque palmites edidit, vt præter plura Regna acquisita, tandem sibi noui orbis Imperium comparauerit. Ghiennum Ducem Ludouici Regis Galliæ fratrem memoriæ proditum est, in vxorem sibi dari filiam Burgundiæ Ducis summopere exoptasse, quod tantæ ditionis futura esset heres; cuius conatibus, quamuis acriter aduersaretur Maximilianus Austriacus, non tamen ille desistebat; Maximilianus Austriacus illius artes delusit, &, quod optauit, assecutus est vna cum tanti Imperij accessione, vt ex hac quasi profluxerit dignitas, quæ nunc in Austriaca familia emicans conspicitur. Plures itaque sunt, & non inepti modi augendi Imperia, quibus qui cautè, & prudenter vtitur, pluribus sese locupletat fortunis, opibus, ac Imperijs.

Ludouicum Principẽ Tarentinũ solo Reginæ Ioannę connubio Neapolis Regnum consecutum. Item Normãdum Etruriam.

Agilulfum Longobardorũ Imperiũ.

Ferdinandũ legionũ Imperium.

Austriæ gẽtẽ plura Regna & orbẽ nouum.

Ghienni Ducis quæ tentamẽta, vt filiam Ducis Burgũdiæ obtineret vxorem.

Maximiliani Austriaci studio irrita ceciderunt.

At non potest quis cunctis Principum ditionibus animum admouere; cum plura obstent, quæ sæpè infensa legibus difficillimè possunt explere auidam habendi cupiditatem. Potentissimus Vladislaus Rex Hungariæ, cum inutilis redditus esset

Non semper omnes ditiones cõtractu queri posse.

apoplexiæ

apoplexiæ morbo, filiam vnicam tradendo Nepoti Regis Romanorum Maximiliani in vxorem, Regnum Hungariæ Regi ipſi reſignare voluit; verùm acriter obſtitere Magnates Hungariæ, qui tamen ei filium Comitis Magni Stephani coadiutorem addidere. Cum enim leges Regnorum aduerſantur contractibus ineundis, tunc contractus de illis interdicuntur, Principibus, non minus, quàm poſſeſſoribus alijs priuatis: Sic enim Principes quidam in aliquibus cenſentur, tamquam fructuarij, vt vocant, quamdiù vixerint, & addicti, & conſtricti ſint reſtitutioni; & ita, quemadmodum leges diſponunt, eorum reſeruatur ius, vt ratio etiam ſtatuendi in iuſtitia diſtributiua Principibus; quando videlicet in lege ſucceſſerunt, vel quando ex lege Regni creati ſunt Principes; & ita ipſi acceptando, vel ſubeundo Principatum, ſpontè videntur ſe oneribus, & conditionibus Regni obligaſſe, vt non poſſint iuſtè ſine cauſa eas contemnere; vt etiam ille, qui ſponte adit hereditatem ſibi delatam, vel ex voluntate teſtamentaria defuncti, vel ex lege ab inteſtato, cenſetur ſe obſtringere oneribus, & legibus hereditati, & ſucceſſioni impoſitis, tamquam ex contractu facto cum mortuo, vel lege, quæ defert ſucceſſionem: Quod ſi Princeps contra illas leges quippiam fecerit; certe tuti non ſunt, qui cum illo tunc contrahunt; & proinde à ſucceſſore in Principatu, vel ab ipſa Republica omnia acta, tamquam nulla reuocantur. quamobrem iudicatum in Senatu Pariſienſi per Pares Franciæ, & executioni demandatum pro Carolo Septimo contra pacta contracta apud Tricaſſes à Carolo Sexto, quibus pactus erat in cõuentionibus matrimonialibus inter Catharinam eius filiã, & Henricum Quintum Angliæ Regem eius ſponſum, vt Anglus Rex, & eius ſucceſſores maſculi vocarentur ad Regnum Galliæ, excluſo Carolo Septimo; nempè quod hoc pactum erat contra legem Salicam fundamentalem Regni; quæ inter alios etiam Francos ſemper viguit; ne bona de terra Salica tranſeant à lancea in colum, & filiæ non ſuccedant, nec eorum filij in Regno; quia ibi mulier eſt caput, & finis ſuæ familiæ.

Hũgaros obſtitiſſe Vladislao ne filiam heredẽ Regi Maximiliano Romanorũ Regi traderet in vxorem; Aliquos Principes quãdiù viuunt vocari quaſi fructuarios.

Qui ſponte adit hereditatem, ſubire etiã eius onera, & leges.

Si quis Princeps decreuerit quidquã cõtra leges, quibus Principatum inlens addictꝰ erat decretũ omnino irritum fore. Hinc à Pariſienſi Senatu iudicatũ eſſe pro Carolo Septimo cõtra Carolum Sextum, qui contra leges Regni, Angliæ Regem ad Regnum Galliæ euocauerat.

Quid

Quid Principi sit agendum cum illis, qui eius potestati sponte se tradidere.

CAPVT XIII.

Tres perfectionis gradus in Imperio inuenirh.

TRES omnino reperio gradus perfectionis in Imperio; quorum nimirum vnus ita perfectus est, vt ne homo quidem eum mente assequi queat; alter vero quibuscumque gentibus communis esse potest; Tertius, & vltimus est ille, qui subacto Principatui videtur conducere. Si Princeps optimus in regendo dediticio Principatui sibi præstantiorem gradum seligit, summum etiam illius bonum vtilitatemque sibi, certò proponet; non secus Medicus, cuius anteoculos in curandis ægrotis perfectior sanitas obseruatur: at quemadmodum in quibuslibet corporibus perfectior valetudo nequit attribui; ita etiam in imperium prudens Princeps summum illud bonum introducere se posse diffidat. Quocirca eo tantum animum intendit, vt, quantum fieri possit, rebus afflictis medela aliqua afferatur; quia si ad pristinam valetudinem claudum reducere Medicus conaretur; inanis quidem eius opera est; & pro vita, quam mirum in modum æger appeteret, mors prope necessario contingeret. Ingenia ergo Ciuium, aceorum propensiones diligenter inspiciens sagax Princeps, vel à prauis moribus eos amouebit, vel in bonis ita confirmabit, vt ad solam illam perfectam felicitatem aspirare possint; ac ea sint mente, vt quod perfectiori Principatus conseruationi maxime arridere videbitur, semper intueantur. Nobiles, diuites, virtute præditi, ac plebeij certatim sibi honores deberi contendunt: nobiles, & diuites, cum omnia in sua manu quasi sita prædicent; alios non tam non adhibendos ad Magistratus, quàm ab illis excludendos credunt: nec minus homines virtute præditi, ac etiam plebeij sibi, tamquam benemeritis, dignitatum merita arrogant: in quo omnes errant; non enim pro Chori harmonia requiritur vnius vocis præstantia, sed vt omnes concorditer concinant. In constitutione harmonica corporis Reipublicæ necesse est, vt non tantùm quæque pars suam quasi edat actionis vocem, sed ita concorditer inter se conueniant, vt non dissonus reddatur in administratione Reipublicæ concentus: ideo non solum subditos, diuitum, & nobilium, verum etiam præstantium quorumque virorum nomine comprehendens, eos

Principē bonum præstantissimum regendi gradū insequi debere.

Vt Medicus, cui semp ante oculos p fectior sanitas obuersetur.

Monitum ex eodem simili Principi accōmodū.

Omnem hominum ordinem in Repub. honorū merita sibi vindicare.

Reipub. harmonia vnde exoriatur.

Quomodo igitur habēdi sint à Prīcipe omnes hi ordines, & qb⁹ dignitates defendæ.

dignita-

dignitatibus Princeps exornabit; in opibus vero, & plebeijs ea impertientur, quæ ſatis affluentem victum ſuppeditare valeant; Iuſtitiæque armis hos à quibuſcumque potentum iniurijs arcebit. Et quamquam inter nobiles, diuites, ac præſtantes viros diuidendæ ſint; eadem tamen eſt habenda ratio, qua in aſſumendis cibis vtimur; qui enim ſufficiunt corpori, valetudinem ſeruant, roburque augent; nimirum excedentes corpus debilitant, ſæpiſſimèque cruditate proſternunt, ac conficiunt. Si plures eis, quàm ferat eorum animus, dignitates impertiat, præterquam quod illos pondere bonorum premit, ac offendit, plures Imperij ſocios ſibi efficit, quam Principem abſolutum deceat. ne igitur totum Imperium alijs committat, neque tam laxum patiatur eſſe, vt ex tanta liberalitate, occaſiones ſibi arripere poſſint cumulandi aſſeclas, qui letale vulnus Principi infligant: idcirco in manu Rectorum ſint honores, ac emolumẽta; reliqua verò alia ſibi reſeruet Princeps, quæ ſubditorum animos ſibi deuinciant, beneuolentiamque concilient; nec ſtudeat præſertim ad alios honores infimæ ſortis viros euehere, niſi illuſtres facti ob virtutes, talem dignitatem ſe meruiſſe ſibi perſuadeant: ex his reliquorum animi accenduntur ad acquirendos virtutis adiumento honores, & ad firmandos ſemetipſos nobilitatis auxilio in Principis ſeruitio. Forma itaque Reipublicæ erit talis, vt nobiles in ſuo iure perſiſtant; diuitibus minime auferantur opes, dum tamen, quod fortunæ adiumentum eis tributum erit, pertractent, ac fruantur, vt viros probos, ac virtute præſtantes decet. Iuſtitiæ lumine, ſimul ac manu cuicumque merita præmia tribuantur, & pene infligantur; Principatus enim dediticiis his artibus facillime regi poterit, ac gubernari.

In diuidendis honoribus ſeruanda ratione quæ in cibarijs deligendis vtimur.

Caueat Princeps, ne plures, quã par eſt, imperij ſibi quaſi ſocios efficiat.

Ad dignitates infimæ ſortis viros, niſi illuſtres euehat.

Quam Reip. formam ſeruare debeat.

De Principatibus Fortuna, diuiſione, ac Religione partis.

CAPVT XIIII.

AD Amplitudinem gloriæ ſuſtinendam, & magnas res feliciter obeundas, præter alia, opus eſt quadam occulta vi, quam nos effectum quẽdam diuinæ Prouidentiæ cuncta in ſuos fines ſapienter dirigentis, veteres Fortunam nuncuparunt: hæc enim occultè fouet, tuetur, ac fauet, & ſæpius ſine vllo diſcrimine hunc ſublimem tollit ad ſidera; illum humilẽ proterit, &

Vi quadam occulta, quã nos prouidẽtiam diuinã, antiqui fortunã dicere, opus eſſe ad magnas res feliciter obeundas,

Digitized by Google

Ducem Filãdræ e carcere ad Regiũ ſolium, & ab vltimis ſupplicijs, ad q̃ rapiendus erat ad ſupremos honores illicò traductum.

& affligit. Dux Filandræ ſuorum potius meritorum, quam bonorum patris heres in carcere incluſus, dum vltimi ſupplicij pœnas præſtolatur, à ferreis vinculis, ac compedibus, ad aureũ diadema gradum facit, & ab omnibus Princeps conclamatur. In id genus viros transferri poſſunt Manfredus, & Caſtruccius. Ille quo die ſummus Monarcha è viuis deceſſit, dum diem ſuum obire cogeretur, pro ſupplicio vitam recepit, & Carnificis quaſi manu eductus è cuſtodia, ad vtriuſque Siciliæ Imperium fuit euectus. Hic iam artibus Catilinianis vnus Lucenſium omnium amorem ſibi ita conciliauerat, vt licet condemnatus, non è Carnificis manu tantum fuerit ereptus, verum etiam ad Vrbis Imperium eleuatus. Matthias Huniadis, & Iacobus Luſinianus vterque carceribus detenti, alter in Bohemia, alter Ianuæ: Ille Pannoniæ Populos ad tantam ſui beneuolentiam vltro protraxerat, vt poſt eius Patris Ladislai mortem, virtutum tanti viri memores, ad dignitatem regiam ipſum prouexerint: hic non diſſimili fortuna carcere eductus, Cypri Regnum eſt aſſecutus.

Manfredum quaſi carnificis manu eductũ e carcere ad Regnũ vtriuſq. Siciliæ.

Caſtruccium iam neci iudicis ſententia deuotum repẽte Lucẽſis Reipub. Prĩcipatum obtinuiſſe.

Eadẽ fortuna Matthia ad Pannoniæ Regnũ, & Iacobũ Luſinianũ ad Cypri tranſuectũ.

Quæri ſæpe diuiſione Prĩcipatus.

Ex pluribus malis, quæ Imperia euertunt, eſt eorum diuiſio, quæ præcipua infirmitatis eſt cauſa. Diuiſiones aliæ violentæ, aliæ neceſſariæ, aliæ voluntariæ ſunt. Violenta diuiſio ea erat, quam de Imperio Romano tot barbaræ nationes fecere, & ex qua tot ditiones prodiere. Voluntariam verò appellarim, quæ poſt Sanctij mortem de tota Hiſpania facta fuit, cum Garziæ Nauarra, Ferdinando Legio, & Aragonia Ramiro obtigit. hanc eamdem diuiſionem, etiam ipſamet Gallia paſſa eſt; poſt mortem enim Clodouei, Childerico Lutetiæ, Clotario Sueſſionũ, Clodomiro Auxilianenſis Regio, & Teodorico reliqua pars contigerunt: hoc idem periculum ſubijt etiam tempore Ludouici XI. Dux enim Berri Regis fratris res adeò ſuſque, deque vertit, vt ei Ducatum Guiennienſem cum reliquis alijs Regionibus cedere fuerit coactus; & ſi, vt habebat in votis, duxiſſet in vxorem Caroli Burgundi filiam, reliquum ferè Regnum ſuis viribus proſtrauiſſet. Neceſſaria ea diuiſio, quæ fit, vt periculum omnino euitetur; & hæc vi armorum ſuum obtinet locum. Omnes autem hæ diuiſiones in Regnorum perniciem cedunt; præter eam, quæ ſola voluntate fit, vt fuere eæ, quas à Ludouico Pio, Carolo V. & Alexandro VI. factas accepimus, primus enim Franciam Caluo aſſignauit, Ludouico Germaniam, Lotario Italiam. Carolus V. fratri Imperium, cunctaque ea, quæ hereditario ſibi iure comparauerat. Alexãder VI. Caſtellanorum eſſe omne id, quod ſpectat ab Aequinoctiali ad Arcticum Polum; Luſitanorum, quod ab Aequinoctiali ad Antarcticum declarauit.

Triplex diuiſio, violẽta, neceſſaria, & volũtaria. Exempla cuiuſque.

Diuiſionẽ olim Hiſpaniæ volũtariã fuiſſe, ſicut & Galliæ.

Idẽ diuiſionis periculũ tẽpore Ludouici xj. ſubiiſſe Galliã.

Quæ ſit diuiſio neceſſaria.

Vtilẽ ſolũ eã eſſe, q̃ fit volũtate, vt diuiſio Ludouici Pij, Caroli v. & Alex. vi.

Religio-

Religione etiam acquiritur Principatus; nam praui homines inter populos rudes, prauis Deitatis opinionibus ditiones assequi se posse arbitrãtes, elaborarũt, vt quibusdam Dijs beneficiorum authoribus viderentur accepti; neć non ab ijs adiudicari, & admoneri censerentur. His ductus Numa, vt ipsum sæpe Aegeriã consulere omnes crederent, enixe contendit. Pyrrhus legum Iouis Dodonæi executorem se finxit. Minos Aegyptijs leges à se conditas, consultas à Mercurio persuasit. Lycurgus ab Apolline datas asseuerauit: Quamquam non tantum fallæ Religionis simulatione praui homines imperia occupauere; sed & alij, qui veram Religionem profitebantur. Non hic sermonem habendum censeo de Religione Constantini, Theodosij, Arcadij, Caroli Magni, Calpetæ, Diui Ludouici, & Austriacæ familiæ, quam in primis vere Religionis professione ad tanta Imperia constat euectam fuisse: de illis tantùm verba faciam, qui ex infimo statu nouarum inuentores artium, & cupidi dignitatum circa Religionis cultum ad suprema fastigia sunt euecti. Luterum vidimus inhiantem nimis infulis, ac purpuris, nulli rei magis, quàm Ecclesiæ excidio studuisse: & Federicum Saxonem nil aliud magis in votis habuisse, quam vt Austriacam familiã Imperio deturbaret; omnibus enim ei virtutibus persuasit impius ille veræ religionis desertor, vt alicuius nouæ Religionis sibi adscisceret socios; cuius demũ dolosis cõsilijs cũ fide adhibuisset Dux, extremum salutis suæ adiuit discrimen; quippe qui Regno à Carolo V. exutus, Mauritium in eius locum suffectum Regem coactus fuerit, vel inuitus cernere, & venerari. Maumethes verò animum suum ad alliciendam plebem cõtulit; mendicus suæ blanditus est heræ, vt ex seruo, tori fieret consors, dominatus, & diuitiarum; & vti maiorem sui excitaret admirationem, Sergij sui opera Epilepsiæ morbum ecstasim simulauit, qua sanè à cunctis vbique vt iam sempiternæ felicitatis particeps habebatur. Hisce igitur technis, ac dolis eò peruenire se posse credidit, vt facilè Christi fidelibus suaderet se ab eis augustè, sanctèq. veluti Numen esse colendum, & diuinis honoribus celebrandum: vt deciperet Hebræos, circuncisionem nõ sustulit: vt sibi conciliaret Sabellios; Trinitatem: vt Macedonios; Spiritum Sãctum abnegauit; Polygamiam approbauit, vt Nicolaitas vinculo amoris sibi adnecteret: tandem, vt quemque in suam raperet sententiam, ijs omnibus vitijs studuit, quæ plerumque perditi homines solent deperire. Zesiquus sola religione carnis blandimentis accomodata Marochij Regnum; Zariffus Fezze; Ismael Persarum Imperia occupauere.

Religio sæpe causa Principatus.

Hinc fuit Numæ mentitũ cum Aegeria consortium. Hĩc Pyrrhus Iouĩ Dodonẽũ, Minos Mercuriũ Lycurgus Apollinem legum à se latarum authores haberi voluere.

Non falsa Religione tãtum Imperia cõparata esse, sed etiãm vera & Catholica, vt historiæ testatur, & amplitudo, ad quam Austriacę familia peruenit.

Federicũ Saxonẽ Impijs Luteri consilijs nouam religionẽ insequentẽ regnum amisisse.

Quibus dolis, & qua religionis simulatione Maomethes, Imperiũ sibi cõparauit, q. & apud Turcas impijssime diuinos honores.

Alios alia regna mentito religionis nomine acquisiuisse.

Vtrum Princeps omnes Populos, qui saltem aliquibus conditionibus ei se subijcere vellent, sub suam ditionem redigere debeat.

CAPVT XV.

Si Magistratuũ, iudiciorũ, & armorum absoluta potestas non sit penes Principem, Principatũ non dici absolutum.

DIVERSA genera Principatuum sunt, quæ partim absoluta, partim aliquibus legibus, ac conditionibus vinciuntur; omnia autem quodammodo aliquam recipiunt conditionem, nisi tamen absoluta authoritatem omnem in se retineant; & cum præstantiores Reipublicæ partes in Magistratibus, iudicijs, ac armis omnino consistant, si aliqua Principi harum rerum authoritas desit, non omnino absolutum dixerim Principatũ, si eligerentur Magistratus ex Popularibus, solisve nobilibus honores deferrentur, ab hisque iudicia exercerentur, & armorum imperium indigenis tantum nobilibus reseruaretur; tunc moderati potius, ac legibus adstricti, quàm absoluti Imperij esset typus, ac forma. Poloniæ Rex finitam potestatem habet, neque totius census liberum dominium, nec bella indicere potest, vel quidquam agere, nisi consentiente vniuerso Patrum cœtu. Aragoniæ, Valentiæ, & Cataloniæ Regna nihil Regi, nisi præsenti tribuunt; nec oneribus se subijciunt, nisi hæc, aut propriam defensionem, aut publicam vtilitatem respiciãt: hinc fit, vt, cum Princeps præmij, ac pœnæ arbiter sit semper futurus, si ei deferatur Principatus, in quo Imperij habenas moderari nequeat, tunc tale Imperium consultius abijciendum sit, vt Politici existimarunt, ac concluserunt.

Regem Poloniæ definitam habere potestatem.

Aragoniæ, Valentiæ, & & Cataloniæ regna nihil Regi, nisi ꝑsenti tribuere.

Spes Principi ineſſe nõ debet maiorem consequẽdi authoritatem.

Nec credat Princeps, si fortè spe consequendi maiorem authoritatem, nouum Imperium suscipiat, felicius suum actum Iri; non enim vires suas eò dirigere debet, vt eo accepto plenum sibi aliquando dominium futurum arbitretur; sed ne ea electione suo naturali Principatui noceat. Idcirco animaduertat etiam, an gens, cuius imperium recens suscipere meditatur, bellicosa sit; an longæ paci assueta; an nationibus pacem minimè colentibus nimium finitima, vt Pannonia est, cum Turcis; nam, pro varietate harum rationum, varia sunt ineunda consilia, cum Principatuum oblationes tanti sint æstimandæ, quanti acceptæ sint profuturæ.

Quæ Principi agẽda sũt animo antequam veniat ad subijciẽdam gentem aliquam.

Quid se infideles se alienæ potestati

Verum quia sæpè contingere solet, vt infideles, & Christiano nomini infensi se ipsos dedere alicui Principi velint, reseruato

reſeruato ſibi tamen religionis ſuæ cultu, propter hoc ambigitur, an lubens Princeps eos ſuæ poteſtati ſubdere debeat, & an tuto queat: & ſanè, ſi Principatui, ad quem aſpirant, propugnacula eſſe poſſent, non inutile beneficium opinarer; Religio enim non debet eſſe in cauſa, vt tanto emolumento Princeps minime perfruatur; cum potiſſimum Religionis noſtræ mores nequaquam poſſint inuerti, & eorum inſana religio corrigi queat, dum cum Chriſtianis negotia gerunt; ideo pro ſubditorum commodo hos ferre haud indignum exiſtimarim, cum ſecum ac Principatus incolumitatem, & victus copiam, ſaltem commercij cauſa afferunt, & ad veram fidem reduci poſſint.

Illorũ Principatum non defugiendũ, præcipue Religionis noſtræ mores facile inuerti neq̃at; eorum vero ſuperſtitio facillime corrigi queat.

At ſi ſpes fortaſſe eſſet, ſaltem aliquo tempore fore, vt eas conditiones Princeps valeret, vel diſſoluere, vel refellere, & eos cohibere, vt facilius eis prodeſſet, adhuc anceps eſſem, an Princeps hanc oblationem eo intuitu deberet reſpuere; neq. enim hæc ab eo videtur abijcienda: nam quẽadmodum Medico ægrotum decipere minime eſt nefas, vt ei quoquomodo ſalutem quæritet; ita Populorum beneficio, aliquas excogitare artes, vt ad bene viuendum inducantur, haud Principem dedecet. Sed tamen fidem fallere etiam honeſta de cauſa nequaquam conducere videtur; cum Populorum ſalus pactorum approbationem poſtulet. Sola itaque amoris vi, ſola prudentia ciues ſemper moderabitur; licet fuerint complures, qui Populorum ſalutis rationem non habentes, ſuam ſolum vtilitatem, & incolumitatem inſpexere. Auguſtus eadem Magiſtratuum vocabula reliquit; munia tamen Senatus, Magiſtratuum, & legum in ſe tranſtulit, nullo aduerſante, titulorum inania contempſit, vſitata Principis appellatione contentus. Carolus Martellus cum Franciæ Regnum non affectaret, ſed reuera teneret, quoſcumque Regios titulos auerſatus, ac deteſtatus eſt, Princeps nobilitatis appellari contentus; & ea arte Pipino filio Regnum deferendum obtinuit. Vlricus Gruthanus Primus Orientalis Friſiæ Comes, cum eam dignitatem ab Imperatore Federico III. in ſuo Friſiorum Populo accepiſſet, nec diploma in lucem producere, aut profiteri nouum honorem apud ferocem, & libertatis cupidiſſimum Populum auderet; tempori inſeruiens, vt inuidiam omnino euitaret, à priori viuendi inſtituto minime receſſit; humanus, benignus, placiduſque non domini, ſed Rectoris Friſiæ Orientalis nomen cepit: titulum Comitis prorſus diſſimulare ſæpe videbatur; generoſe interdum appellationem admittere, interdum ne hanc quidem poſcere: vtrique rei talem ſe præbebat, vt authoritate potius,

An Princeps hanc oblationem recipere debeat cũ ijs conditionibus, dum agitat mente futurum, vt aliquãdo ipſe eas infringere valeat. Fidem fallere iuſta etiã de cauſa non videri æquũ. Il igitur in deditionem accepti quomodo regendi.

Quæ Auguſti moderatio in Imperio recẽs ſuſcepto.

Qua modeſtiæ oſtentatione Carolus Martellus Galliæ Regnum tenuit, & ad filium tranſmiſit.

Vlricus Gruthanus quã retinẽs modeſtiæ in Imperio, & q̃ bene tempori inſeruiens.

quàm imperio regère, ſæpiuſque litium arbiter, quam Iudex eſſe videretur: quibus artibus factum, vt admirabili ſtudio, & ipſum, & eius poſteros Populus ſemper fuerit proſecutus. Et facile quidem eſſe crediderim, vt Princeps omnem ferè authoritatem ſibi deſumat, ni prudentia deſit, quàm maxime adhibebit in alliciendis viris præſtantibus, eos illis decorando honoribus, quibus naturales ſubditos ſolet exornare; hi enim, cum paululum ſuas fortunas augeri viderint, conditiones iam præſcriptas reſcindent; & Princeps, qui limitatum tenuit imperium, liberam nanciſcetur iuriſdictionem; & repetam, ni prudentia deſit; nam ſi clauum non bene regat Princeps, in perpetui excidij ſcopulos incidet.

Ni deſit Principi prudentia, facile futurum, vt tandem omnem in Principatu ſuo dignitatem aſſequatur.

PRIN-

Digitized by Google

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI,

De Principis Educatore

Liber Tertius.

De Electione Magistri morum Principis in more habita, nec temerè habenda, & quomodo huic instituendo debeat magis exemplo, quam documentis praire.

CAPVT PRIMVM.

CVM præcipua mens fuit formandi Principem, qui ad Principatum perueniat, ex alijs ortus Parentibus, qui idem sceptrum tenuere, huiusque finem non ignorem esse felicitatem, quæ consequitur illum, si educandus tradatur optimo morum Magistro optimis virtutibus exornare contendant; Ideò non tàm exacta est aliarum rerum, quæ in Ciuili vita peraguntur, consideratio habenda, quàm earum, quæ ad electionem Magistri morum Principis spectant; hanc enim, si bona est, boni consequuntur effectus; si praua, praui prorsus: Persarum Regibus, hæc electio tantæ curæ erat, vt in ea facienda maiorem ponerent curam, ac solicitudinem, quam in reliquis rebus, quæ ad Principatus, Regnique conseruationem omninò pertinerent: non enim illi à feminis stirpe Regia natos, sed sapientibus Eunuchis curandos, educandosque curabant: qui in illud summopere incumbebant, vt fortes, formosique euaderent; atque equos regendi artem optime discerent; & quando opus erat, statim Pædagogorum curæ demandabantur, qui quattuor ex Persis tantum electi, ad munus instruẽdi semper intenti erãt, vt sapientes, iusti, temperantes, forteſque fierent. Aurelium Imperatorem Romanum, dum animam ageret, nil magis afflictauit, vt accepimus, quàm quod, cuius curæ tradendus esset filius Commodus, omnino ignoraret: & contra nihil maiori voluptate Philippum Macedonem affecit, quàm vidisse ortum

Electionem Magistri morum inter cetera potissimum censendam esse.

Quanta huius apud Persas seligẽdi esset solicitudo.

Nõ feminis, sed sapiẽtioribus Eunuchis educanda tradebatur stirpe Regia ꝓ.

Quattuor de inde Pædagogis demandabatur erudiẽda.

Aurelij Imper. agentẽ animam nil magis afflictasse, q̃ filiũ supstitẽ fine certo Educatore.

Alexandrum, eo tempore, quo Aristotelem tantum virum Præceptorem esset habiturus.

Hæc electio tanti est facienda, vt temerè nequaquam à Principe fieri debeat. Potior causa, ob quam Pincernæ dapes, quæ Principi offerebantur, degustandæ antiquitus dabantur, ea existimatur, vt Principis salus omnino tuta seruaretur: Magistro enim morum Principis vires, ac propensiones quasi degustandæ præbentur; quæ si insulsæ, vel aliquo morbo affectæ reperiantur; sua vigilantia, ac peritia prouidet, vt aliqua morum condimenta misceantur; & medicinæ applicentur, quæ ad saporem virtutis eius actiones traducant, & ad sanitatem redigant; ne infirmæ, ac infectæ infirment, & inficiant subditos. Si alicui pingendi artem non bene tenenti Principem pingendum tradiderimus, merito insciticæ reprehendemur; & tamen quocumque Pictore, ac Statuario præstantiorem illum esse scimus, qui iuuenum animos informare aggrediatur: idem, si ei Medico, qui se prior obtulisset, & omnino ignoraret, quomodo valetudo reuocanda foret, traderemus curandum, nulla habita ratione eius, qui artem medicam optime calleret; nam, nec Medici nomen meretur, nisi, qui prius morborum naturas perpenderit; nec nomen Pictoris adipiscitur, nisi qui plures colores bene miscuerit, & varias formas penicillo, non sine recta imitatione expresserit.

Quæ cum ita sint, quamuis plurimis exornatum virtutibus Magistrum hunc esse deceat, per optimorum tamen exemplorum tramites expeditius iter sibi faciendum non ignoret, quàm per certarum legum ambages. Id haud latuit celeberrimum illum Lycurgum, qui se plus exemplo, quàm legum promulgatione, Spartanis profuisse gloriatus est. Exemplum enim operis est sermo viuus, & efficax facile persuadens; quod intendimus, dum, quod verbo suademus, opere haud difficile comprobamus: & certe ante omnia est opus, vt non solum morum Principis Magister, nihil peccando, verumetiam honesta quæque peragendo, manifestum sese Principi exemplar exhibeat, vt in eius vita, quasi lucidissimo quodam speculo, intuens se Princeps, ab actionum simul, & verborũ turpitudine penitus moueatur. Arida quidem sunt in illius ore virtutum præcepta, nisi ex præualido actionum præcipiẽtis humore, siue virtutis calore florida virescant; nisi adsint opera, haud facile credit Princeps: nisi ex operibus claresçat veritas, obruta quadam veluti verborũ mole obscurior redditur. Anima nostra ijs haud fidit p̃ceptis, q̃ veritatẽ vi operũ non elucidãt: nulli oĩum mortaliũ peius merẽtur, quã qui aliter viuunt, quàm viuendũ esse præcipiunt. Optimum nullus dixerit Nauarchum, qui facile nauseat: & cæcum

quis

Hic electionem temere non faciẽdã quæ rationes doceant.

A simili ab arte pingendi deducto.

A simili ab arte medendi.

Opera magis, quã verba morũ Magistri Principis p̃sunt. Lycurgũ exẽplo potius q̃ p̃ceptis profuisse Spartanis.

Educatorem esse debere veluti speculum, in quo Princeps qualis debeat esse speculetur.

Arida p̃cepta nisi p̃cipiẽtis exẽplorũ irrigata fluentis.

Homines ijs nõ fidere, q̃ p̃mittuntur magis, quàm probantur.

Nõ fidẽdum Nauarcho nauseãti, du-

quis eliget Ducem? ægrotus Medicum, qui ſemper domi infirmitate detineatur? Hoc maxime neceſſarium in ſua Republica putans Plato, ſtatuit ſapientem legum latorem ſenibus præcipere debere, vt ante iuniores ſint verecũdi, ac ſummopere caueãt, ne quis è iuuenibus eos turpe aliqd agẽtes, vel loquẽtes, aut audiat, aut videat; nã vbi ſenes minus pudici ſunt, ibi iuuenes impudẽtiſſimos neceſſe eſt; p̃ſtans enim, & iuniorũ, & ſeniorũ diſciplina eſt, nõ verborũ increpatio; ſed, vt, q̃ increpãdo quis dicat, vel monendo, eadẽ & ipſe in omni vita exequatur, ac efficiat.

Cõueniẽs ſenibus præceptio, & Medico ægrotanti.

Platonẽ iubere, legũ latores ſenib⁹ primũ p̃cipere, mox iuuenibus, & quę cauſa p̃cepti.

In hoc eò magis Principis Magiſtro elaborãdum eſt, quo ſuo munere, non in Principem tantum, ſed etiam in Principis ditionem plura beneficia ſe conferre non ignorat. Qui Principem erudiunt; ſubditos quoque edocere minime ambigendum eſt; nam cuiuſmodi fuerit Dux, tales, & ſubditos vt plurimum fieri eſt neceſſe. Subitus Platonis aduentus in Siciliam, Dionyſium ad litterarum ſtudia ſtatim applicuit; nec vllus in Aula erat, qui tali ſtudio animum ſuum non adijceret: Simul atque Dionyſius ſtudia reliquit, & ad mulierculas ſe recepit, omnes perinde quaſi Circæis poculis transformatos, litterarum odium, obliuio, atq. mollities occupauit. Læſæ Maieſtatis crimen ſubditi exiſtimãt, ſi totos ſe ad exemplum Principis non componant. Aethiopes tanto amore ſuos Reges proſequuntur, vt, ſi qua corporis parte Rex debilitaretur, domeſtici omnes ſponte ſua eandem partem debilitent, turpe exiſtimantes, Rege claudo, aut monoculo, non amicos omnes claudos, aut monoculos eſſe.

Quæ cõmoda morũ Pr̃cipis Magiſter afferat vniuerſo Principatui.

Vnius Phtonis opa Dionyſiũ Siciliæ Tyrannũ literarũ ſtudia adamaſſe.

Principẽ tũ ad genium redeuntẽ ſecũ etiã aulicos attraxiſſe.

Senica quæſtidam ſubdtorum opinio.

Cæcus Aethiopũ amor in ſuos Reges.

Cum itaq. ad Principis exẽplũ totus cõponatur Orbis, nihil maiori curę Magiſtro morũ Principis eſſe debet, q̃ virtutũ illarũ ſtudiũ, quæ in Principis animo exortæ in ſubditis tandẽ clariſſimè refulgeant. Quidquid mali in priuatis ædibus accidit, id à priuatis perpetratur, qui priuatis ſceleribus infelicitatẽ priuatã ſibi conflant; at q̃ à Principe cõmittitur, publici facinoris nomẽ ſubit, in maximũq. omniũ detrimentum prorſus diffunditur. Si Nauta, qui clauũ nõ tenet, paululũ erret, non tã illius, q̃ Nauarchi, cui totius nauis cura cõmittitur, dicendus eſt error: q̃ cõſiderãs Socrates, & clarè p̃ſpiciẽs, quantũ boni, aut mali ex recta, aut praua Principis educatione poſſet exoriri, Alcibiadis aĩum ad voluptates nimis p̃cliuẽ ad bonã frugẽ traduxit; sũmoq. ſtudio nixus eſt, ne optimus Adoleſcens fructũ ſuũ ſicut plãta in flore ſuæ ætatis corrũperet. Statuendũ itaq. eſt morũ magiſtrũ, ſi rectè ab eo Principẽ educari contigerit, maximũ honorẽ, & ſui nominis exiſtimationẽ conſecuturũ; Si ſecus cõtingat nõ abſq. periculo eſt, quin ei Princeps mercedem aliquando, illata nece perſoluat, cum ex hac inſtitutione vita, honos, & gloria Principis pendere videatur.

Malum adferat praua Principis educatio.

His ſi cõmodè adductus Socrates maximè iuduiſſe, vt Alcibiades ad bonã frugem traduceretur.

Morum Magistro contendendum esse, vt Principis propensiones perspectas habeat; cauendum tamen, ne eas ex Physiognomia, Chiromantia, Astrologiaque legibus conspicetur, sed potius ex verbis, & gestis.

CAPVT II.

Leonem oculis obtectis facile leniri, & cicurê fieri.

NIHIL magis præcogitare, ac perpendere debet morum Magister, quàm Principis ingenium, vires, ac propensiones; quæ omnia cum non latent, sua cura, atque industria facile, vel superare potest, vel perficere. Ferox est animal Leo, & impatiens innata stimulante generositate quoduis frænum pati, nec mansuetus vnquam efficitur, nisi, vt inquiunt Physici, pallio obtegantur eius oculi: Si eius natura non dignosceretur, quis tantam ferocitatem perferre valeret, ac demulcere posset? Si hominis naturam non prænouerimus, quis eum sua prudentia poterit moderari? Hominum corda soli Deo esse cognita haud me fugit, cui omnia nuda sunt, & aperta; perturbationum tamen, & affectuũ internos motus primos comprimere, priusquam in nefanda scelera erumpant; ac manifeste cernantur, non humanæ virtutis, sed diuinæ, potius sapientiæ esse reor: non enim tam abditos esse sensus nostros comperio, quin saltem ex aliquibus indicijs prænoscantur. In corde latentia facies sæpissime demonstrat, suoque pallore, vel rubore, quæ natura ferè effugit, palam tandem facit; qualis enim animi affectus, talis est homo; qualis homo, talem & eius orationem esse asserendum est; orationi autem facta vt plurimum respondent, in quibus vita hominis ex parte consistit. Si Princeps non obluctante natura promptè aliqua præclara gerat, sine vllo dubio, quid intime sentiat animus, extrinsecus palam facit; Si ad aliud gerendum, non tam promptus, & expeditus aduolet, hoc profecto animi signo ostendit, se illud, quod facit, minus æqua mente peragere. Cum natura pugnare difficile esse omnino videtur. Principis affectus, non secus, ac corporis morbos videndos, ac inuestigandos, esse arbitror. Anima etiam suos pulsus, ac agitationes habet, quæ interius latentia vitia facillime demonstrant; quibus præcognitis id adhibere medicamentum haud difficile est, quod maxime salutare existimetur,

Illud facile ita internos motus comprimi posse, vt sæpe vario orta habitu nõ euocentur ad lucem.

Quæ ratio dem suadere videatur.

Facilè cognosci posse, q̃ Princeps æqua mente, quæ iniqua peragat.

Difficile esse cum natura pugnare.

Animã suos pulsus habere, quib⁹ affectiones prauę cognosci, & corrigi possunt.

Digitized by Google

metur, ac exiſtat: & quamuis medicina hæc in morbi initijs amara deguſtetur, attamen aſſidua vſus potione dulcis euadit. Ex altera duarum cauſarum guſtus elicitur; aut enim guſtui res placent, quia ex ſua natura optimum ſaporem inducant; aut quia longa conſuetudo efficit, vt quod inſipidum natura eſt; id guſtui haud inſuaue reddatur: facile idcircò eſt (ſi natura non omnino aduerſetur) quamcumque virtutem Principem edocere, qui, ſi maxime repugnet, aſſidue eſt exercendus, vt difficillima queque conſuetudinis auxilio facilia omnino ei videantur. Miles, quia plurimis vitam periculis obiectat, timorem abijcit, & fortior in dies redditus, nullum deinceps ſubit diſcrimen, quod reformidet. Nauarchus, qui ſæuiſſimas quotidie tẽpeſtates, ac procellas vel inuitus experitur, illas amplius non pertimeſcit; conſuetudo enim, & frequens vſus, omnem excutit formidinem, & mortis periculum eorum menti nullum incutit metum. Si ad Medici curam pertinere, vt ea tantum ægrotanti proponat, quæ eius bonæ valetudini prodeſſe poſſint, aſſeueramus, quantò magis ad Morum Magiſtri vigilantiam aſſerendum eſt ſpectare, vt in excolendo Principis animo ea, quæ ſunt profutura, maiori fide, ac indulgentia exquirat, quàm ad Medici curam ſpectet pro reducendo ad priſtinam valetudinem ægrotante? maiorem quidem vim habet conſillum rectũ, vt à malo Principem deterreat, quàm mala propenſio, vt ad malum inducat. Quæ planta ad alterutram partem deflectatur; ſi nimium excreuerit, difficilius inclinabitur. Qui Princeps facile à paucis naturæ initijs deterretur, pronus ad virtutes ſuauiſſimus optimorum morum fructus ſemper ſibi, ac ſubditis pariet.

Duabus ex cauſis guſtũ elici, vel ea ſuapte natura ſuaui, vel tali longa cõſuetudine effecto.

Ita et Principem etiãſi difficilem aſſidua inſtitutione eruditi ri,

Pericula ſub acta metum ſubeundi mi liti adimũt.

Quotidiana mortis obuerſatio Nauarchi animũ in ſanio rib⁹ tẽpeſtatib⁹ ad certã quaſi ſpem excitant.

Magis educatorem enitl debere, vt Principẽ exolat, quã Medicus cõtẽdere debeat vt, ægrotãtẽ ad valetudine reducat.

Hæc autem naturæ certa procliuitas non colligitur ex Phyſiognomia, ſiue Chiromantia, vel Aſtrologia; fallaces namq. ſunt huiuſmodi artes, & ſi quid lucis habent; tantis ea contegitur nubibus, vt quid certi ſit tenendum, omnino ignoretur. Non laudandus eſt vir in ſua ſpecie, & figura; neque ſpernendus. Si quis ex colore, ſtatura, voce, reliquiſque corporis partibus, ac lineamentis affectiones Principis aſſequi velit. Aut ſi ex lineis manuum, ſiue in ſeptem montibus, quæ figurentur aduerſitates, caſus, infortunia euentura Principi dignoſcere nitatur. Aut ſi quis ex Aſtrologia in Principis ortu quid proſperi, quidue aduerſi ſit euenturum, dicere contendat, fruſtra laborabit, & fatuum ſe ſe oſtendet; cæcæ ſunt futurorum diuinationes. Naturales appetitus hominum, ac cupiditates, quæ ad vitia animos pertrahunt, in alijs ſunt vehementes, in alijs leniores, & in omnibus aliquo modo. Inſtitutio, & conſuetudo facit, vt perniciosis affectionibus obſiſtatur: ſtudium,

Prĩcipẽ adoleſcẽtẽ vt arboré adhuc tenerã quocũq. deflecti.

Fallacẽ eſſe ex phyſiognomia, & Chiromãtia, vel Aſtrologia propenſionẽ præcognitionem.

Futurorũ diuinationes cæcas eſſe.

Quæ naturã in vitia tuẽtem ſuſtineant.

Digitized by Google

ſtudium, pudor, & ante omnia propitium Numen naturam ad vitia procliuem ſuſtinet, ne ruat: & ſanè multi ſunt, qui recta inſtitutione hominibus non tantum ciuiles mores; ſed inſignes etiam, ſanctoſque infundant. Pericles familiaritate Calcemonij valde profecit. Alcibiades Socratis diſciplina ingentia vitia, ſi non depoſuit, paululum tamen inhibuit. Certe Cæli, quos vocant, influxus in noſtris pectoribus parum pollent: Sapientem dominari aſtris certum eſt: quiſque in ſua manu libertatem habet; nec contra illius poteſtatem, ſiue dextram, ſiue ſiniſtram manum illi admouere quippiam poteſt. Non itaq. culpa carere eum credendum eſt, qui, ſi quid flagitij commiſerit, à ſe propter influxum ſtellarum perpetratum eſſe aſſeueret.

Pericles vſu Calcemonij in virtutibus ꝓfeciſſe, itē Socratis diſciplina Alcibiadem.

Sapientem dominari aſtris,

Verum cum omni facilitate, & fere blandimentis propenſio Principis à vigili Moderatore ſit extorquenda, operam dabit, vt quam leniter eius intimos affectus introſpiciat; facilis enim erit cognitio, cum ingenuitas Principis, & vitæ candor facilè eius naturam, ac propenſionem indicent; quæ enim verba abſque vlla ratione, ſeu ratiocinatione proferuntur, quid interius animo Princeps voluat, clariſſime demonſtrant. Hominis ingenium non tam in vultu, quam in oratione ſe ipſum prodit. nonne ſuſpenſum ferè ſemper animum habemus, cum obmuteſcentem hominem videmus à nobis diudicandum? tunc verò nullatenus ſuſpenſi animo ſumus, cum eum clarè loquentem, & ſiue prudentiæ, ſiue imprudentiæ, ſigna promentem perſpicimus? Qui venti in Principis corde luctentur, ex eius dictis dijudicet morum Magiſter. Illud certum eſt ea, quæ ore promuntur, affectuum eſſe ſigna, qui in animo ſunt, ac latent; quibus perſpectis, clauum ita regat, vt Principem educandum optimis moribus exornatum, & virtutibus illuſtrem ad tutum felicitatis portum incolumem ducat.

Lenibus modis eliciēdū eſſe Principis propenſionem.

Quæ ſubita, nec præcompoſito ore ꝓferuntur iudicare, quid interius animo voluatur.

Obmuteſcētem hominē in ſuſpicionem omniū animos euocare.

Quæ ore ꝓmuntur affectuum eſſe ſigna.

Si dicta cuiuſcumque tanti ſunt ponderis, vt, quæ latent, conſpicua reddant, eaque propenſio, quæ in cordis latebris delituit, coram omnibus proſiliat, quanto magis Principum verba, & acta, quibus eorum naturam præſagire poſſimus, haud incerta indicia edere eſt dicendum? in Vere, qui flores naſci, qui ve fructus debeant exoriri, ex herbis, & plantis quiſque diſcernit: & in florida ætate Principis, quæ opera proxima iuuentute ſit editurus, quis non proſpicit? Quid ſenſerint Athenienſes de vitijs puerorum, ex legibus eorum promulgatis ſatis aperte compertum habemus: vbi enim ætas criminis excuſationem ſecum afferre poterat, ibi maiorem pœnam iniungebant, cū futuri mali maior ratio ab jis haberetur, quàm delicti præſentis commiſſi: tantum enim propenſioni tribuebant, vt

Quæ dicta ſit Principi verius, quā ceteris accōmodari.

Vt vere, qui flores, q̄ fructꝰ naſci debent ex herbis, ac frondibus colligimꝰ, ſic ex primo Pricipis germine, naturæ, ætatis deducimus auſpicia.

Qui mos Athenienſium in pueris educandis,

magis

magis exorientis mali indicium, quàm ipsum malum puniendum esse censerent.

Non hæc subsidia tantum parantur, ac proponuntur morum Magistro, vt his adiutus, & quasi fultus Principis ingenium dignoscat. Alia sunt, quæ euidentiorem eius propensionem ante oculos aliorum ponant; vt aqua corpori humano minimè obsit, coloris, odoris, atque saporis expers esse debet; vt ceteris corporibus, haud quaquam immista naturam suam tueatur; Sic Princeps ingenuitate sua, ac vitæ probitate præfulgens, & morum omnium, qui eius animum possent conficere, expers, suam verecundiam alijs demonstrando, efficiet, vt ex hac candidi animi indicia deprehendantur. Insigne siquidem signum est in adolescente, cum illi ex alto rubor offunditur, qui pudorũ consequitur, iuueni Principi gratiam, & decorem. Deuicto Dario Persarum Rege, Alexander plures captiuas ad se adduci iussit, vt in celebranda victoria aliquem saltem concentum ederent; ex quibus vna fuit, cuius genæ rubore circumfusæ, ne oculos in altum extolleret, omnino eam impediuere; quapropter Alexander, cum hinc eam nobilem dignouisset, alij exercitio adijcere fuit coactus. Nihil enim verecundo adolescente amabilius; &, vt splendida gemma est verecundia in adolescente, sic minime dubia bonæ spei nota, & bonæ indolis index semper existit. Quapropter Romani suos adolescentes purpurea veste indutos volebant, vt ex tali veste, & colore intelligerent in adolescentia solum verecundiæ ruborem, ita commendari, vt in reliquo vitæ suæ cursu numquam ijs esset erubescendum.

Verecundia signum optimæ propensionis.

Princeps esse debet, vt aqua omnis qualitatis expers.

Rubor in adolescente, præcipue si Princeps, præclaræ indolis signum.

Alexander Macedo ex rubore nobilitatem inter captiuorum vna conspicatus.

Cur Romani liberos suos purpurea veste vellent indutos.

Ad prauas Principis propensiones euincendas, quibus morum Magister instructus esse debeat, arte, & studio, per nullum obstaculum negligendis.

CAPVT III.

QVANTA opus sit arte, & industria ad superandam quamcumque Principis propensionem, quæ iuri honestatis non adhæreat, longèque ab honesto absit, nullus est, qui ignoret. Si Plantam excrescere, quæ recta non sit, conspicatur agricola, nonne eam extirpare contendit, vt alibi plantata recta concrescat? Si moderator morum instar ignari Agricolæ parũ versatus, plantarum in morem Principem suis morum tãquam cum

Quãtum laborare debeat Educator, ne Principes plantarum in morem nimium excrescant.

Luxuriantes rami anteqũ durétur, obmutilandi.

cum furculis nimium luxuriæ, & nimiam in licentiam abire patiatur, semper Magistri adscribetur culpæ; cum arborem hanc, sua cura, ac diligentia colere, & expolire omnino teneatur: affectuum rami iusto plus excrescentes, præcidendi sunt, dum adhuc adolescunt, ne affluenti humore deinde durati, vel ipsum ferrum obtundant. Labor assiduus omnia vincat. In arte, & doctrina ferè plus est præsidij, quam in natura: animantibus enim quibuscumque hoc est ab ipsamet natura insitum, vt sibi in ijs rebus, quæ ad victum sunt necessariæ, satis superq. consulant: Soli homini datum est iudicium, vt discursu rationis, exercitatione, ac prouidentia sibi magis, quam soleant animalia, solo naturæ instinctu prouideat. Hæc sola ars, hæc sola industria est, quæ cuncta ad perfectionem redigit. Si aliquid excellentiæ animalibus à natura tributum est, id totum homini soli artis, & industriæ ope persoluitur. Si equus consistat, soli homini debetur cursus: Si Aues nidulantur, hominis beneficio nidus construitur: Si pariunt animalia, tandem fetus hominis cibus efficitur, adeò vt eorum pars vna voluptati hominis, altera nutrimento deseruiat; cum hic sit finis animantium, quæ tamen omnia ars perficit. Tanta arte effinxit equum Apelles, vt cum dono datus fuisset Alexandro, à viuo equo, qui cum vidit, statim hinnitus editus fuerit, pictum illum viuum esse credente. Imperator Tiberius in delicijs serpentem habebat, qui in eius manu cibum capiebat. Non itaque si videat Educator prauas Principis propensiones, à cœptis abstineat, sua diligentia eius naturam superaturus, ac profecturus; quæ enim bona sunt, meliora arte fieri possunt; & quæ non bona, aliquo saltem pacto corriguntur.

Artẽ omnia ad perfectionẽ redigere.

Animalia vniuersa hõi inseruire.

Equus q ab Apelle est dono datus Alexandro hinnitũ vero equo excitauit.

Serpens qui Tiberio Imperatori erat in delicijs.

Verùm non ars tantùm proficit, quantum in tradenda arte, patientia, ac tolerantia. Non ignoret morum Magister non omnes summa diligentia cultos, satosque campos eam frugum vbertatem producere, quam tanta exigit cura, & optat Agricola: sæpe dum cultor camporum se magnam frumenti copiam ex agris educturum sperat, lolium colligit. Non tamen damnanda diligentia, qua maiores fructus se percepturum putauerit: Prudentia ne abfit. Nullum animal morosius est; nullum maiori arte tractandum, quàm homo; nulli magis parendum; nec id mirum est, cum pluribus sit vexationibus subiectus, & mutationibus obnoxius, & varijs agitatus curis, qui quasi flos ope solis egreditur, & grandine conteritur. Sit patientia, quæ conterat omnia; si dies sine linea exeat, ad posterum diem duplici labore delineandum redeat, licet vnus inter innumeros dies parum damni afferat, & parum in suis cœptis Educatorem lædat. Omnis disciplina dum labore percipitur, magis videtur

Vtiles tolerantur in superandis affectib⁹ Principis.

Nullum animal homine morosius, neq. id mirũ.

Quod vno die prætermissum est, altero cum fœnore perficiatur.

esse

esse causa mæroris, quàm gaudij. Statuarius in effingenda aliqua statua elaborat; Si dulcis petra offeratur, plurimum tẽporis terit, & tandem non sine magno labore ad eam perfectionem, qua petræ firmæ statua fuisset efformata, eam redigit. Non ignoro laboris plurimum impendere Moderatorem morũ, qui rude Principis ingenium præ manibus habeat; at non sum nescius illius arte tandem illud ita perpoliri posse, vt non minorem ex rudis Principis educatione gloriam consequi possit, quam ex illius, in quo exornando non tam fortasse insudarit.

Vt statuariũ in cõficiẽdo simulacro e dulci lapide multum laborare, attamen suum assequi finem. Sic moderatorem morũ rude Principis ingeniũ & si non paruo labore expoliri posse. Abstit à morũ Magistro spes vtilitatis propriæ. Caueat Magister ne meticulosum se Principi ostendat.

Scio sæpe proprij commodi dumos ita Magistri Principis pedes pungere, vt in suo tramite tutum iter vix habere possit. Certissimum est non admodum placere discipulo, cum alio suas propensiones deflectere cogitur: in hoc Magister sit inuictus. Si Equus sessorem timidum sentiat, non tam facile tractatur, vt ab eo, cui nullus sit timor. Si morum Magister afficiatur metu, statim opinio de eo præhabita abit, & contemptus subit; Princepsque relictis habenis prauarum propensionum, præceps in lui, ac Populorum interitum fertur. Non omnem arborem infecundam succidi mandat Paterfamilias, sed excrescere paulatim finit, tempore aliquo aliquos fructus parituram existimans. Magna opus est patientia, ac prudentia: facillime allìciuntur ingenia ad honesti, rectique amorem, si moribus leuiter corruptis inijcit manum veritas, & aduocatum idoneum nanciscatur. Nec nimis angatur morum Magister, si assidua disciplina animum Principis, quem stimulis vrget, haud benecuolum sibi reddiderit: Non enim crediderim tantum conceptum in Principis odium aduersus morum Magistrum, vt in adusta ætate, eum nõ sit benignius accepturus, parentisq. loco habiturus. Summis itaque viribus contendat, nec vllum immotum lapidem relinquat, vt tandem Princeps omnes prauos sensus alio deflectat, perque virtutum tramites suos gressus dirigat. Quid enim gratius ei accidere potest, quam Principem in omnium conspectum tot virtutibus perfulgentem, vt nihil, quod in Principe iustissimo, ac prudentissimo exigatur, omnino desideretur. quemadmodum Agricola vehementer exultat, quando suauissimos ex arbore fructus perlegit, quam suis quondam manibus excoluerat; ita morum Magistri, atque parentes magna voluptate afficiuntur, cum morum eius fructus degustant, cuius ingenium, atque mores à prima iuuentute feliciter efformauerunt.

Ingenia hominum facile ad recti amorem allici, si exiguis quibusq. moribus occurrantur.

Nõ angatur, si minus benenolũ Principis animũ sibi reddiderit.

Voluptatis, & exultationis quam affluẽtem fructum percepturus sit Educator ex bene instructo Principe.

Ab optimo morum artifice in Principis Animum ad virtutis ædificium baſes iaciendas duas potiſſimum, Amorem in Deum, ac timorem, vti & aliqua de ex ijs promanante in Principe miſericordia.

CAPVT IIII.

Quid Artifex in hoc morũ quaſi ædificio iaciẽdo præcogitare debeat.

HACTENVS quibus modis optimus morum Magiſter Principem perſpicere, ac ei proſpicere poſſit, ſatis fuit enucleatũ. Nunc cum talis Magiſter haud imperitus eſſe debeat, perſpecto ſitu, dimenſaque latitudine, ac longitudine ædificij morum, qđ optimis virtutũ conſtruendũ lapidibus, & cæmentis, ſecum meditari debet; ſi haud rudis materia in vnum cõgeſta facilem pulcherrimi ædificij cauſam præbeat, ſuæ Imperitiæ adſcribendum eſſe, ſi vndique non conſtruatur ita perfectum, vt optima Principis inſtitutione, pulcherrimum euadat. Numquam in iaciendis fundamentis, qui lapides, quæ cæmenta ſint ponenda, talis ædificij perito Architecto ignotum eſſe debet, vt tanta machina feliciter excreſcat; neque periculum ſit, vt cum maxima Principis, ſubditorumque ſuorum iactura prolabatur. Duæ quaſi baſes huius tam admirabilis virtutum arcis ſunt locandæ, vt ſtabilem hanc, aduerſuſque cuncta penitus aduerſa tutam, ac inconcuſſam reddant, amor videlicet erga Deum, & timor. Si ædificium forte ſuper ſolo non ſatis firmo, quod amoris erga Deum tenacitate immotum non reperiatur, conſtrui contigerit; facile erit, vt primis naturæ motibus, qui à prauis affectibus emanant, excuſſum, in terram decidat, & Principem à Deo diſiunctum obruat. Si morum Magiſter Principis animum ita informet, vt quæcumque in eo diuinum amorem, ac timorem præſeferãt, imprimat; præclariſſimum ſanè opus erit, ſumtmaque dignum admiratione: non enim tantùm nitendum eſt ei, vt lingua, & externa veneratione religionem Princeps colat, ſed vt opere, & veritate D. O. M. agnoſcat, ac veneretur. Summis idcirco viribus contendere debet, & efficere, vt ſæpe, ac ſæpius intra ſe cogitet Deum eſſe Regum Regem, terræque Principatum non abſolutè ſuum, ſed à Rege ſupremo ſub rationis reddendæ conditione ad tempus gubernandum traditum fuiſſe. Timor diuinus, ne abſit, ſuadeo,

Huius duo firmamenta locãda Amorem in Deũ, ac timorem.

Si alteri nõ incumbat, futurũ, vt breui corruat.

Curet, vt Princeps pietatem, ac religionẽ, non oretenꝰ, ſed & opere præſeferat.

Eius ad Principẽ monitũ ꝑclarum, ac frequens ꝙnam.

Timor Dñi,

qui

qui cum amore diuino tam illuſtre ædificium fulcit: hic, ſi fuerit recte locatus, & impreſſus, inanis quicumque ſuperbientis naturæ flatus exiſtet, qui inſignem machinam virtutum conuellere conetur: vbi timor eſt, illic quoque mandatorum obſeruantiam eſſe conſtat; vbi mandatorum obſeruantia, carnis quoque expurgatio, quæ nubis cuiuſdam inſtar, animæ lumen obſcurat, nec diuini radij ſplendorem poſſe intueri ſinit. Infigatur itaque Principis animo, hoc eſſe certiſſimum, ſi metus hic radices fixerit, fore vt magna ſemper inde profluant bona. Certe hominem à beluis non diſtinguimus, niſi ſola ratione; reliqua cum ceteris animantibus communia habet: Si ad res infernas intentus, ad ſuperna animum non erigeret; ſi timor hunc non coerceret, ſi amor non propelleret; hominem minime prædicandum arbitrarer.

quàm cœlſis baſis, ac firmamentum virtutis.

Quæ cõmoda ſecum offerat.

In quo ſeiſigatur homo à ceteris animalibus.

Princeps autem inſigni erga Deum amore, ac timore non armatur, niſi miſericordiæ lux præfulgeat, ac præcedat, cuius ſplendor intuentium oculos aperit, & extollit hominum mentes ad cæleſtia bona, ex quibus ſumma felicitas eorum profluit: hanc ſemper prædicet Moderator Principis, vt pietatem erga pauperes, & miſericordiam ei perſuadeat: nullas opes maiores congerit Princeps, quàm eas, quas ſolet ei miſericordia impertiri: quæ opes à Principe alijs tribuuntur, ei ſolum acceptæ referuntur, & ei conſeruantur, non ſine magna eius gloria. Quo ſæpius aqua hauritur ex puteo, eo ſalubrior efficitur: Si minus continuus hauſtus ſit, non ſine bibentium damno ſæpe putrefit. Si Principis manus arida fuerit, miſericordiæ aqua abluatur; ſatis beneficos fructus pariet ceteris communicandos. Numquam de lucis ſplendore diminuto quæritur Sol, nec ob calorem alijs impertitum eius vitalis virtus comminuitur, & langueſcit: Princeps diffuſis miſericordiæ radijs, ſuum ſplendorem non imminuit; ſed auget, & pro præmio tam præclari facinoris ſummum honorem, ſummamque gloriam conſequitur.

Signa amoris erga Deũ, ac timoris, pietas, ſcilicet, & miſericordia in pauperes.

Quæ bona indè ſpuenlant Principi.

Frequenti aquę ex puteo hauſtu ſalubrioré illam reddi, & contra.

Nullas Soli eſſe querelas de luce diminuta, quâ ſi profutura liberalitate cũ cæteris rebus impartitur: Hunc imitetur Princeps.

Consuetudinem etiam nobilium adolescentulorum adiumento futuram Principi ad virtutem, & quid in ijs deligendis Educatori præstandum.

CAPVT V.

Pueròrum cœtus summis laudibus ab antiquis elatos.

PRISCI antiquam consuetudinem, vt simul versarẽtur pueri, summis extulere laudibus; idque vtilius in Principibus pueris cẽsuere, quo, vt ex ipsis vberior in Rempublicã speratur vtilitas; ita summis omnium votis expetitur. Adolescentes, vt animorũ anxietatem solicitè refugiunt, ita ad ea, quæ voluptatem afferunt, totis studijs anhelant. Si

Qui Pueros seniorum familiaritati deuouent, Mezentij.

senis consuetudini adolescentis addicatur vita; quis Mezentij Tyranni non renouari putet exemplum, qui nunc primum viuentem puerum cum capulari sene coniungat? inter eiusdem ætatis Pueros, si exercitationes plures instituantur, concentus quidam redditur, harmoniaque virtutum; Si secus, labor omnis mira insuauitate conditur. Ægyptij plures pueros eiusdem ferè indolis vna conuenire volebant, vt mutua impulsi æmulatione, tum militarem edocerentur disciplinam, tum litteris erudirentur, qui Regi inseruire deberent; post cuius obitum sedem haberet, qui ingenio prudentiaque ceteris anteiret. Idem Augustus Cæsar non omisit, cum adoptato Caio, & Lucio, ceteros nobilium filios vnà edoceri cum filijs suis voluit, vt tanta ducti æmulatione, animum ad præclara quæque facinora appellerent. ferrum ferro acuitur, facillimeque discunt homines, quæ laudant, quæque iuuent, si exemplis doceantur. Sic quem pauidum antea videras; mox fortem, ac strenuum habebis; quem temeritatis arguebas; prudentem, & cautum laudabis; quem lingua intemperantem non ferebas, sese ipse sibi moderatum, parcumq. in sermone non multò post restituet: Ingenio pinguis, ac obtusus paulatim excitatur ad laudem: Qui voluptatum lenocinijs, veluti fluctibus, rapiebatur; iniecto pudore coercetur: & tandem pueri pecudum ferè more, vt ceteros vident rectam tenere viam, alio non deflectunt, sed eandem laudem summo sane cum emolumento affectant. Miltiadis trophæis perpetuo angebatur Themistocles; cum enim eius præclare gesta mente reuoluebat, tanto accendebatur studio, vt dies, noctesque vigilijs detineretur.

Æmulatio in pueris quantũ ꝓfit. Ægyptiorũ exemplum.

Exemplorũ vtilitas.

Nec

Nec alia ſpe leuabatur, quàm dum conſiderabat, ſe aliquando poſſe tanto ductum exemplo, ea præſtare, quæ Miltiadis famã, aut exæquarent, aut etiam forte ſuperarent. Ita percunctanti Amico, quid ipſi tam beato deeſſet; per anxietatem mire ſuſpẽſum Themiſtoclem reſpondiſſe ferunt, Militiadis trophæis ſe à ſomno reuocari. Alexander Magnus ad Achillis ſepulchrum, ſi minus vitam, lacrymas certè multas effudit, tum q̃ Achilles ſibi, & rebus geſtis, & fama anteiret; tum quod nullum haberet Homerum, cuius ſtylo cõmendarentur ea, quæ gladio ipſe præſtabat. Quid de Iulio Cæſare ad Alexandri Magni memoriam vbertim illacrymantem? Dolebat Romanus adoleſcentem Græcum ſibi iam ſeniori, longo interuallo factorum gloria præuolaſſe, eaque opinione perinde, tamquam calcaribus ſe ipſum vrgebat; pudebatque in ſecundis conſiſtere; quia neutiquam Principem illum eſſe cenſebat, qui primas in virtute non obtineret. Quamobrem ſi plura Puer exempla habeat, tot habebit Præceptores, quibus iuuabitur ad virtutis iter, non modo ſtrenuè capeſſendum, ſed etiam feliciter decurrendum; cum enim multa audit quotidie approbari, multa corrigi; cum huius obiurgatur deſidia, alterius laudatur induſtria, ſe ſe ingenio excitat, victorijſque puerilibus reportatis, virili ætati præludit: Nimirum egregiè cecinit ille: Qui velit ingenio cedere, rarus erit; rarus erit videlicet, ſi de vulgo intelligas; nullus erit, ſi de Principe, quem extra vulgus vellem, non e Principum vulgo; nam & ſuum Principes vulgus habent.

Cur Miltiades ſomnum capere non poſſet.

Cur Alexãder ad Achillis ſepulcrũ ſit lacrimatus.

Aliorũ gloria eſt calcar ad gloriam.

Exempla ſũt Magiſtri.

His adde vtilitatem, quæ percipitur ex puerorum nobilium conſuetudine reliquis nullo pacto minorem, beneuolentiam ſcilicet, amoremque, quo ſibi inuicem Principes, & pueri mirificè colligantur. Hæc planta eſt, quæ ſi verno ætatis tempore colatur, ea caplet incrementa, quæ nulla poſſint vnquam, vel temporum, vel humanorum caſuum aduerſitate labefactari. Certè nulla eſt amicitia, quæ tenaciores radices agat ea, quæ ex diutino vſu ſuccum quodammodo accipit; maximèque, ſi in ipſo primo virore ætatis id fiat. Matureſcentibus enim deinde annis, ſi rerum turbulenti euentus inſurgant, nullo negotio ſedabuntur, cum vndiq. exiſtant amici, qui caput ſuũ pro capite Principis certatim deuoueant. Si lex feratur; quantumuis rigida, in amore illo, quo Principẽ proſequantur, facilè emolleſcet, rigoremq. deponet omnẽ: Si defectionibus ſollicitẽtur animi, aut ad cõiurationes fortè alliciãtur, fidei, ſeu mauis partes fidelitatis ſunt, q̃ amorẽ parẽtẽ habuit, aliorũ impetus cõterere, atq. in officio continere. Amicorũ tutela ſecuriores ſunt Principes, q̃ ſatellitio, vel iuſtitię cuſpide. Hæc enim neq. ꝓditionũ ictus ſatis retundere, neq. Principũ aliorũ bella mouentiũ conatibus valẽt

Vtilitas ex nobiliũ puerorum conſuetudine.

Amicitia q̃ ab adoleſcẽtia contrahitur ſolet ẽe ſtabilis & diuturna.

Amicis magis quam armis ſecuri Principes.

obſiſtere; At contra Amicorum è fidelitatis armamentario deprompta arma, pacis tempore timorem incutiunt, atque ad propellendum bellum admirabilem plane vim habent.

Cum ergo ex his, quæ hactenus diximus conſtet Puerorum nobilium conſuetudinem, atque vſum Puero Principi ſummoq. conducere, reliquum eſt, vt in horum delectu exquiſitam nauet operam is, cui formando, atque educando Principi commiſſæ ſunt partes. Vndique aduolant pueri apum inſtar, vtinam non, quod plerumq. fit, crabronum, cum ingenuos mores afferre debeant, quibus Principis animus in ſapidiſſimi mellis virtutem elaboret; non viles, & abiectos, quibus ſibi in priuatam rem, parentum monitu fructum metant: Si in litteras animum patum vident inclinantem, ad litterarum ludibrium eloquentes fiunt, exempla vtique adducendo, rationeſq. confingendo: Si Venere facile captum iri putant, tot Veneres ſtatim videas ad morum fœdiſſimam corruptelã, ad regni perniciem extremam: Si q̃uis aliam in partem ſeſe cupiditates exerant, atque vitij cuiuſpiam illecebris titillentur, innumeri exiſtũt Protei ad omnes voluptatum formas, atque ſpecies, quæ exitij comparandi mille artes ſuggerant, & modos. Cum igitur, cuius fidei, & cuſtodiæ tanta indoles eſt credita, hac ſuper re minime ſupinum velim, & pigrũ, ſed vt perpetua tãquam in vigilia nihil patiatur incõmodi blãdo corruptorum adoleſcentulorũ colloquio. ideò obſiſtat acerrimè; & quos obſeruarit ſuis commodis non Principis dignitati honeſteque famulari, tamquam minimè eius amantes, immò aperte, inimicos vt ſemoueat, toto pectore enitatur, & ſanè ſi tãta in ceteris rebus, quæ Principi futura ſunt vſui, adhibeatur cura, cur negligetur, quæ omnium potiſſima eſt? Equum tractare addiſcendum eſt puero? non freni impatientem velint, non ſuccuſſatorem, non indomitum; ſed generoſum, ſeu molliter, & ex arte incedentem. Veſtes eidem conficiendæ obtegendo, ornandoue corpori? Non vulgarem aliquem artificem, ſed artis illius Principem adhibebunt. Menſa edulijs inſtruenda? Nulla ſolertia, nullus labor, quã qui in hoc negotio impẽditur, maior vnq̃ reperitur. At verò q̃d in Principe excolẽdo, q̃d in pueris ad Principis educationẽ ornãdã deligẽdis, aut ſtudij, aut prudẽtiæ par fuerit? Illi nẽpè tales eſſe debẽt, ex quorũ p̃fectiſſima deinde morũ norma, ciuiũ aliorũ mores Princeps exigat, Paci, Inſtitiæ, ſalutiq. publicæ tuendæ. Animaduertat ergo hinc quãta res ſibi incũbat, is, qui puerũ Principẽ educat; & p̃pterea etiã atq. etiã caueat, ne priuato quopiam erga aliquem ſtudio ductus, cõſuetudini huic, quam tanti ponderis eſſe diximus, quẽq̃ admiſceat; ob q̃m poſtmodũ in bono Principis p̃curãdo, aut minus prudẽs, aut nõ ſatis fidelis habeatur. Illud vnũ tandẽ meminerit virtutẽ radicem

Cur mali adoleſcentes à familiaritate principis excludendi.

Improbi inſtar Protei ſunt.

Ad Principis mores, ciues ſeſe cõponunt.

radicem esse, ex qua suaultatis pleniſſimus Amor exiſtit; Porro in Amore Amicos etiam gigni, bonum omnium optatiſſimum; quippe cui, & ſalus, & incolumitas Populorum, & Regni innitatur. Ex quibus facile concluditur Principem vti debere cœtu nobilium adoleſcentulorum; vt his quaſi adiumentis in ſpem Imperij educatur; quorum ope ſecum ſuecreſcente, & prudentia deinde vtì poſſit in regendo Imperio.

Virtũ amoris genitrix.

Quo tempore præſertim tradendus ſit Princeps morum Magiſtro, & quibus iſte virtutibus præditus eſse debeat.

CAPVT VI.

IN omnibus rebus naturalibus principia valdè ſunt præcogitanda; fundamenta qui bene iacit, fore ſperat, vt ædificium rectè extructum conſpiciat; ob id cum dociliora, priuſquam adoleſcant, ſint ingenia, vt bonũ iaciatur fundamẽtum, Princeps adhuc tener, ſeptimum annum vix ingreſſus, Magiſtri curæ eſt exhibendus; cum hoc præſertim tempore mentem ab omnibus cogitationibus vacuam habeat, totumque, quod proponitur, non addiſcat tantum; verumetiam, quod mente percipit, memoria conſeruet; ac denique quos mores in illius animo imprimere ſtudet Magiſter, facilitate magna imprimat. Stat Senecæ dictum, ad honeſti, rectique rationem facillime ingenia tenera conciliari, & quæ à pueris diſcuntur, non tantum celerius, ſed etiam perfectius addiſci; quia in pueris ingenia ſunt mobilia, & ad diſcendum ita apta, vt reminiſci prius, quam diſcere, quæcũq. tradũtur, videantur: ideo pueros, quæ ſuæ ætatis primordijs geſſerũt, melius, quã quæ alio tempore, memoria recolere; amicitiaſque à pueritia initas, firmius, quam in iuuentute excolere videmus. Quare, ſi quæ vitia in Principe adhuc puero deprehendantur, non facile tolerentur; in ætate puerili numquam parua exiſtimentur, multoque minus contemnantur. Riuulus, ſi excreſcere ſinas, facile flumen euadit: Scintilla parua eſt, & vix cernitur; ſed, ſi fomitem inuenerit, ac nutrimenta comprehenderit; quamuis paruus ab initio ignis exiſtat, mox latè diffuſus, mœnia, vrbes, latiſſimos ſaltus, regioneſq. inflammat, & abſumit. Si ingenium Principis, riuuli more, ſcelerũ aquas nimiũ diffundens excreſcat, in flumẽ abibit; qđ & Principis, & totius Ditionis perniciem ſecum adducet;

Ingenia adoleſcentiũ dociliora.

Vitia in puero Principe licet parua non toleranda.

Vitiosus Princeps subditorum pernicies.

Si parui vitij Principis scintilla aliorum vitiorum alimenta ceperit, nil aliud, quam excidium & Principis, & subditorum parere potest; & sicuti terra satis suapte natura ferax est, si debito tempore excolatur, & satis affluentem exhibet messem, si maturè exerceatur; ita Principis indoles, si in pueritia mature bonis artibus excolatur, exerceaturque, non nisi in vberrimam virtutum omnium segetem matura in ætate exibit.

Idcirco, si non recte imbutus fuerit Princeps, erudientis culpa id accidere asserendum est, qui in tanto munere haud sollicitus, parum potius fidei, quàm curæ erga Principem adhibuit. nec excusandus hic est, si fortè alicuius iniusti facinoris vestigia non deprehenderit; non enim credat, tunc tantum iniustum Principem esse, cum iniuria aliquem afficere incipit; nec intemperantem, cum leges violat; nec timidum, cum fugit; iam iniustus, iam intemperans, iam timidus, profecto prius esse poterat, quamuis signa iamdiù animo impressa minime ediderit. Scorpioni tunc aculeus non inseritur, cum pungit; nec in Viperam venenum, cum mordet, infunditur; non sceleſtus quispiam tunc semper fit, cum talem se ostendit; sed antea sæpe prauitatē tenebat; tempore enim data facultate fur furripit, tyrannusq. leges transgreditur, ac frangit.

Principis sub educatore vitia educatori tribuitur.

Porro ex his coniectari licet, quantis virtutibus, animique dotibus exornatus esse debeat Principis morum Moderator: si enim aut assentator, aut quiuis alius quibusdam vitijs imbutus, & omnibus animi dotibus destitutus, eum instituendum susceperit, naturæque illius præclaras dotes vitiorum venenis infecerit; quis non viderit Principem adultum, hostem, ac tyrannum omnium Populorum, qui sub eius Imperio extiterint, futurum? Si Parentes Principis ad tantum onus promoueant, quos vel infensos Nobilitati, aut saltem contemnendos aspiciunt apud ipsum Principem, & apud alios in primis, & eorum consilijs, & præceptis potius quàm piorum, & præstantium virorum filium ad curam Imperij ducere velint; non vtique parentes, sed filiorum trucidatores appellandi erunt. Si proponitur vir callidus, suis blanditijs Principis adhuc pueri amorem ita sibi conciliat, vt nullus sit, qui à prauis animi propensionibus eum detrudere, aut audeat, aut velit: si ad curam pueri priuatus; & è sordida plebe extractus eligatur, eum nisi dogmata impura, à sinceraque Principis mente aliena edocet: Si ambitiosus, nimisque honoris cupidus curam Principis suscipit; non tot excogitari possunt artes, quot sunt illæ, quibus vtitur in alliciendo Principis animo, & in eis tradendis præceptis, quæ illi honores, ac dignitates deferri suis temporibus patiantur: Si sit Præceptor morum vita ante acta non satis

Adulatio à Principis Educatore fugienda.

Parētes Principis q. Principem nemini instituendum tradūt, non sunt parentes.

clarus,

clarus; à Principe contemnitur, & irridetur; & non deſunt irriſores, qui eum quaſi digito demonſtrent. Quod ſi fuerit mente adeò recta, vt niſi prouidum conſilium, ſanctumque vnquam proferat; ni à Principe ei honos habeatur; ſæpe videmus illum ab ignaro quopiam aulico, ab inuido, ab infenſo reprehendi: Obiectat inuidus plura tribui conſilia, quæ ſanè, & naturæ Principatus, & Principis exiſtimationi non proſint, nec conferant; & vt penitus ſua impia dogmata perfidus ille inſtillet, non bene affectum ſemper prædicat Moderatorem, qui Principis voluntati nulla ex parte facere ſatis velit; cuius idea nullo vnquam tempore beneuolentiam debeat promouere. Si vero Nobilis hic, & prudens fuerit Magiſter; conſentaneum rationi eſt, vt eo Doctore ingenij ſui viribus Princeps minime fidat, ſed vt eruditis conſilijs, ac præceptis omnino adhæreat, quæ & ſuæ exiſtimationi, & ſubditorum ſaluti prodeſſe poſſe arbitretur. Quæ cum ita ſeſe habeant, non tam facile cenſeo virum poſſe reperiri, qui tanto oneri par eſſe queat: ſat ſit tamen, ſi hæ tantum in eo extiterint dotes, quæ ſaltem in optimæ indolis puero ad Imperij ſpem educando neceſſario exiguntur. Morum Magiſtrum eruditum in primis eſſe neceſſe omnino aſſero, priuſque ei diſcendum, quàm docendum: at qui ſunt hac tempeſtate, qui ſe prius Magiſtros, quàm diſcipulos non glorientur? eſſe manſuetum, & rigidum oportet, vt ſe ſe offert occaſio: at quis ſe placidum non prædicat? rigidum etiam admittimus, vt lites diſſoluat; oblatratores remordeat; obloquentes reprimat: at quis ſe ſuam regere naturam, & quaſi ducere, quo res, & caſus omnino ducunt, non arbitratur? in ſermone veracem; in iudicando iuſtum; in conſilio prouidum; in rebus ſibi commiſſis fidelem, aſpectu pium, virtutibus inſignem, probitate conſpicuum eſſe decet Moderatorem morum: at quis ſe fere his omnibus animi dotibus exornatum, quodāmodo non opinatur? plures virtutes, ac prope infinitæ exiguntur; verū vt omnibus excultum eſſe virū, qui tantæ moli præeſſe debeat, non ſolum difficile cenſuerim; ſed hoc ne mente quidem excogitari poſſe exiſtimarim, ſi in tanto viro non omnes hæ dotes fulgebunt, ſaltem maiorem earum partem collucere velim. Sit hic ſine maculis corporis; mores animi compoſitos habeat; nec illam duritiem præferat, quæ ſæpe odio habetur; ſit facilis ſimul ac difficilis, Principatuique, ac Principis exiſtimationi ſaluberrima ſemper proponat conſilia; & ſi Principes priores inutile quid geſſerint, quod certè temporum curricula demonſtrarint; ſic damnabit, vt vitandum; ſaltem ſi impreſſum viderit in Principe, à memoria recidet, vt poterit; alioque mentem Principis adhuc teneram deflectet, vt huic

Optimus Principis educator non tam facile reperitur.

Eruditio neceſſaria morum Magiſtro, manſuetudo, ſeueritas, iuſtitia.

Morum Magiſter Principis debet eſſe ſine maculis corporis.

quod commodum eſt, authoritatemque valeat comparare. Agricolæ ſtirpibus adminicula apponunt; idem præſtat Moderator, qui accuratis præceptis, admonitionibuſque Principem puerum non ſatis firmum ſuffulcit, vt mores recti inde ſuboriantur. Hæc omnia ſatis apertè indicant, non deferendum eſſe hoc onus amicorum, aut precibus, aut poſtulationibus; ſed præſtantibus viris, qui tantum pondus ſuſtinere queant; ſi ſecus fieret perinde eſſet, ac ſi quis ægrotans omiſſo, qui arte mederi poſſet, Medico, in amici gratiam alium deligeret, à quo ob inſcitiam necaretur. Ex hoc tamen ſtatuendum cenſeo, ſi non omnibus animi dotibus exornatus talis Magiſter reperiatur; ſaltem omni ſtudio elaborandum eſſe, vt vel ex aliqua virtutum parte præeligantur, qui Principem ita inſtruere, atque edocere poſſint, vt nullo pacto ſubditis, ac Principi eorum præcepta obeſſe queant.

Educatoꝛ Principis nõ ſcibꝫ, aut poſtulationibꝫ amicorũ eligendus.

PRIN-

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

DE JVSTITIA PRINCIPIS.

Liber Quartus.

De Iustitia, quam erga seipsum Princeps seruare debet.

CAPVT PRIMVM.

RATIO naturalis apertissimè clamat; eum, qui præest ceteris, debere esse omni ex parte perfectum. Princeps habet in populo, quod habet caput in corpore; porrò caput habet omnes sensus; reliquum corpus, vnum tantū, eumque infirmum, tactum videlicet. Quale igitur monstrum esset, si caput, cuius est regere omnia membra, neque audiret, neque loqui valeret, neque discernere odores à fœtoribus, neque dulcia ab amaris: interim verò ex membris inferioribus aliud videret, aliud audiret, aliud olfaceret, aliud gustaret? Neque solum monstri esset instar, sed frustra locum illum excelsum occuparet, cum non solum membra regere non posset, sed se ipsum dirigi, ac duci opus haberet. Quis igitur non intelligit, quanta virtutum perfectio requiratur in Principe, ad cuius officium pertinet sic populos regere, vt membra reguntur à capite? Cum præsertim Principes in terris sint, quasi specularia vitra, in quæ populus oculos intentos habet, seque eorum moribus accommodare satagit; eam ob causam Principes si iusti sint, casti, sobrij, pij, ex subditis magna cum laude, ingentique apud Deum merito similes efficiunt. Contra verò si iniusti, ebrioſi, adulteri, parum pij, parumque religioſi sint, plurimos suo exemplo ad inferos trahent. Princeps est Iudex supremus in suo Regno, & si quidem sit ipse probus, & ab omni scelere immunis, libere omnino, & aperta fronte poterit scelleratos omnes iustis pœnis multare; sed si forte sit ipse adulter, qua

Princeps habet in populo quod habet caput in corpore.

Princeps virtute destitutus monstri dicendum.

Princeps subditorum speculum.

Libere punire potest Prīceps improbos cū adest occasio.

qua fronte adulteros condemnabit? Si periurus, si blasphemus; quomodo audebit de ijs, qui huiusmodi sceleribus sint obnoxij, pœnas publicas sumere? Si furore percitus hominem innocentem occidat; quomodo audebit reos eiusdem delicti carnifici occidendos tradere? Sin autem crimina ista, & alia ijs similia non puniet; Ciuitatem adulterijs, periurijs, blasphemijs, homicidijs, alijsque flagitijs, & facinoribus replebit: Si verò puniet; se ipse damnabit. Compelletur ergo Princeps, si nomen suum vllo modo tueri velit; Iustitiæ operam dare, idest virtutes omnes colere, vitiaque omnia euitare. Est autem felix necessitas, quæ ad meliora compellit: Quamquam neque, vt compellatur, opus habebit; si diuino fretus auxilio, Incipiat viam virtutis ingredi; cum pijs hominibus versari; pernicioſos amicos, vt pestem fugere; precibus, ieiunijs, eleemosynis Numen diuinum sibi conciliare; Sacramenta demum cælestia seria mente frequenter sumere. Via enim virtutis, quæ initio angusta videtur; semper magis, ac magis dilatatur, cum cor ipsum Charitas ipsa dilatat.

Quomodo virtus comparetur à Principe.

Quantopere seruare debeat Princeps iustitiam erga alios, sine vlla personarum acceptatione.

CAPVT II.

Quod nam sūmū Principis bonū.

SVMMVM Principis bonum est, iustitiam colere, & sua cuique iura seruare; subiectisque Populis non sinere, quod libet, fieri, sed quod licet. Princeps non propriæ natus est vtilitati, sed alienæ; idcirco suo haud quaquam satisfacit muneri, si domi se cōtinens solum in ea, quæ voluptati esse possunt, incumbat. Vna subditorum cura ante oculos perpetuo obuersetur, horumque curæ sint ei pro solatio. Si clauum in Reipublicæ Naui non bene rexerit Princeps, necesse est, vt cum ipsa periclitetur; & quidem nisi caueat à scopulis: Sin oscitantem se gerat; facile fiet, vt per breuia, syrtesque abducta Nauis tandem absorbeatur. Ni Princeps ad Iustitiæ clauum assidue manum habeat; omnino fiet, vt Respublica in impietates, homicidia, scelera, rebelliones, sexcentaq. mala, quæ pacis voragines sunt, ruat: Principis nomen haud quaquam meretur, qui suæ quasi oblitus miseriæ, animo, atq. superbia elatus, non se veluti hominem hominibus, sed alterū

Superbia à Principe euitanda.

veluti

veluti Deum colendum præbet: Non, inquam, Princeps eſt ille, qui ſolis, quæ corporis ſunt, voluptatibus inuolutus, ijs ſolum inhiat, capitur, detinetur: Is ergò Princeps eſt, qui, non vti Heliogabalus, ad noua vitia animum ſemper intentum habeat; ſed vt, quid Miniſtri agant, quidue Iuſtitia poſtulet, diligenter, accurateque inueſtiget. Cui omnia licere videntur, multa non licent: Propter hoc ipſum omnium domos illius vigilia defendit; omnium illius labor; omnium delicias illius induſtria; omnium vacationem illius occupatio. Non ſceptrum Regium exiſtimet Princeps dominationem præſeferre: auro enim dumtaxat illita ſuperficies regiam poteſtatem; interior vero craſſities Regni ſeruitutem regiam indicant; vt non ab re Imperium definierint nonnulli, Duram quidem, ſed cum honore, ſeruitutem.

Imperiũ cur ab aliquibus definitũ Dura ſed cum honore ſeruitus.

Suam tamen Princeps rectitudinem, quo volunt aliqui nimio fauore potentes, minime deflectat: Illa propenſio, quæ tam dulcis ſubditorum animos demulcet, ſæpiſſime ſuam quaſi videt eclipſim, ſui quaſi lux Imperij obſcuratur. Terreſtris illa moles humani fauoris ſe interponit, vt nimium fulgentis iuſtitiæ ſplendor minimè queat emicare: ſtatera, ſiue trutina minime ſit inæqualis; quæ enim aliter pauperis cauſam, aliter potentis, aliter ſodalis, aliter audit ignoti; ſtateram vtique librat iniquam. Sit Medicus is, qui Princeps eſſe vult, qui ægrotantes interdiu, noctuque viſitet: ſit officina, cuius, & inopi, & diuiti deſeruiant medicamenta. Non ex vna fidicula, neque ex huius vnius pulſatione fit concentus; ac plures requiruntur, quæ ſuauem efficiant harmoniam: Si à Principe vna pulſetur fides, non oritur concentus illi Iuſtitiæ, qui ex plurium fidium ſono, dum ſuum cuique tribuitur, ſolet exoriri. Ne ſe quaſi mancipium ab aliquo potente à libertate iudiciorum ad ſeruitutem extrahi patiatur. Sit Princeps; idéq. ſemper ſit, neque ignoret, ſe à tot ſortis cuiuſcumque ſint aduatura, ſi forte Princeps nimium ſibimet ipſi tribuens, ſidorum miniſtrorum reijciat conſilia; & alterius, qui eius mire extollat geſta, dolo, aut technis minime opprimi poſſe falſo credat: nullum efficax remedium, quod tanto par ſit morbo, reperiri opinor; Qui enim impenſius Principem laudant, voce, atque lingua eius laudes ita effaſcinant, vt in exercenda iuſtitia (vt ſic dicam) liber non ſit, nec mentis compos, ſæpeq. ad extremam maciem deueniat. Qui iniuſto pro conſilio laudem tribuunt, Principem odio habent. Non iniuſte itaque aget, ſi nulla perſonarum habita ratione, ſeruandam ſibi iuſtitiam proponet Princeps.

Medicus eſſe debet, qui Princeps eſſe vult.

De Iuſti-

De Iuſtitia Commutatiua, & diſtributiua ſeruanda à Principe, vbi & plura de inconſulta honorum diſtributione.

CAPVT III.

IVSTITIAM Philoſophi in duo præcipua diducunt genera, commutatiuam, & diſtributiuam. Illa verſatur ſemper inter priuatos, aut certe eos, qui priuatorum more ſe habẽt, etiamſi Principes aliqui ſint; æqualitatemque conſtituit inter ipſas res, nulla habita perſonarum ratione; accidit enim nonnumquam, vt Principes emant, vendant, aut cum ſubditis ſuis alia ratione contractus ineant, in quibus, ne aliquis potentiæ abuſus interueniat, cauendum eſt. Principi autem curandum eſt, vt Priuatis quibuſcum agit, ita ius ſuum tribuat, ac ſi Princeps non eſſet, ſed priuatus; vt iuſtitiæ huius, de qua nunc agimus, rationem poſtulare dicimus; Hanc vnam ex præcipuis ſuis laudibus eſſe exiſtimet, ſi cum poteſtate omnibus ſit ſuperior; voluntate tamen ſua in contractibus, & alijs huiuſmodi ad commutatiuam iuſtitiam ſpectantibus, priuatis quibuſcumque infimæ etiam plebis parem ſe faciat, adeo vt nemo inueniri poſſit ita tenuis fortunæ, qui cum ipſo Principe contrahens, Ius ſuum tueri non queat; non ſecus, ac ſi cum aliquo priuato ei agendum eſſet.

Princeps in contractibus ineundis cũ priuatis, vt eorum vnus agat.

Nec minor etiam cura Principis eſſe debet in menſuris, ac ponderibus, eius munus eſt curare, &, quantum fieri poteſt, efficere, vt in commutationibus, ac contractibus iuſtitia ſeruetur, & æqualitas; mirum enim eſt, quantũ augeantur illæ Ciuitates, & Imperia, in quibus bona fide, qui res diſtrahunt, quiq; illas mercantur, agunt inter ſe, & à Principe, cuius eſt omnia moderari, fraudibus, maliſque dolis aditus omnis intercluditur. Quoniam vero facile fraus irrepit, ſi in ponderibus, & menſuris, & pecunijs, quæ publica cuduntur auctoritate, conſtantia, idemque tenor non ſeruetur; cenſeo curandum Principi, vt numiſmata eiuſdem ſemper ſint ponderis, ac metalli; nec patiatur compendij alicuius faciendi auiditate, numiſmatum materiæ aliquid adulterinum admiſceri; nec pondera, aut veterum menſurarum capacitatem immutari; Sic enim infinita ſeges iurgiorum, ac litium præciditur, quas alioquin difficillimum ſit tollere, vel componere.

Numiſmatũ pondus aut metallum, haud facile immutandũ.

Verum

Verum quia nihil magis optant Regni Proceres, alijq. Primarij viri, qui vel à nobilitate, vel à doctrinarum cognitione, vel à rebus præclare geſtis, commendationem habent; quam publica munera, & horum inſignia, honoreſq. adipiſci; diligentiſſimè Principi curandum eſt, ne aliquis error, aut perturbatio in illis diſtribuendis eueniat, quæ vel ipſi Reipublicæ, vel honorum iſtorum candidatis fraudi eſſe poſſit. Nihil abſurdius, aut periculoſius eſſe poteſt, quam ſi Magiſtratus, Præfecturæ, aliaq. honorifica munera ineptis, aut minus idoneis demandentur. Rem vero abſurdiſſimam facit ille Princeps, qui immeritum dignitatum titulis, & muneribus publicis ornat, non minus quam faceret ille, qui adamantem, aut carbunculum, aut lapidem alium pretioſum in aceruum communium lapidum proijceret. Non ea omnibus Principibus ſolertia eſt, vt quid cuiq. debeatur, cui quiſq. muneri à natura factus ſit idoneus, quiuè doctrinarum, aut experientiæ ſibi comparauerit adiumenta, diſpicere poſſint; & vt poſſint, periculum tamen eſt, ne alia omnia interdum ſpectent, aut ærarium locupletius reddere ſtudentes, aut animi propenſione in adulatores, neſcio quos, nè quid grauius dicam, inclinantes; eoſq. in vltimis hærere Sinenſes, qui cum malis artibus ad Magiſtratus conſequendos graſſari indignum putent, à virtute dumtaxat (quæ minimum in aliquorum Principum aula poteſt) commendationem habent, ſunt plures, qui Principi inſeruientes, ſummos ſibi deberi honores exiſtimant; non alio clareſcentes, quam maiorum ſuorum fulgore; qui ſola nobilitate, aut temporis conditione, primas ſibi demandari dignitates æquum arbitrantur. At in his honore afficiẽdis ſæpenumero Princeps tempore auitæ obſeruantiæ cum noua humillimi obſequij oblatione ſæpe conjuncta periculis habet; ſit tamen virtus, quæ ſua quaſi manu regat, diſtribuatq. dignitates: ſi hæc quaſi ſolidos artus non fecerit, ei, qui ſibi conferre honores concupiſcat, non permittat Princeps, vt tot pretioſis dignitatum indumentis induatur immeritus; Qui ſolum per Aulam ſpatiatur, oculiſq. Principis facetum, aſſentatoremq. ſe exhibet, non ſit habendus inter eos, qui ſolo virtutis nitore effulgentes, primos ſibi demandari honores exoptant. Sit illi reſeruata dignitas, quæ lucem afferat, non nimis niteſcentem; ſint gradus, qui eum nimium non extollant, in ſuaq. quaſi ſede, vti ad maiora minimè aptum, cõtineant. Nec ſit Arithmetica illa proportio ſuadenda, quæ in honorum diſtributione ſeruata, à ſuis ſedibus omnia conuellit. Hæc ſolũ in cõmutationibus vigeat. Hæc credat Princeps ſpe ſaltẽ fouere homines virtute, ac ſciẽtia claros; hæc ſæpè inquieta animos cõturbat, nec eo, quo retur Princeps, ſe adduci patiũtur.

Quanti ponderis ſit iuſtitia diſtributiua In publicis præcipuè dignitatibus deferendis.

Ad publicos dignitatum gradus, niſi qui digni euehendos.

Quam difficile ſit dignos ab indignis diſcernere.

Indignos ſæpè etiam ſũmos honores ſibi arrogare

Virtutem æqua quaſi manu ſua dignitates partiri debere.

Non negligẽdos honorũ gradus.

In honorum partitione nõ agendum Arithmetica proportione

De Iustitia Commutatiua, & distributiua seruanda à Principe, vbi & plura de inconsulta honorum distributione.

CAPVT III.

IVSTITIAM Philosophi in duo præcipua diducunt genera, commutatiuam, & distributiuam. Illa versatur semper inter priuatos, aut certe eos, qui priuatorum more se habẽt, etiamsi Principes aliqui sint; æqualitatemque constituit inter ipsas res, nulla habita personarum ratione; accidit enim nonnumquam, vt Principes emant, vendant, aut cum subditis suis alia ratione contractus ineant, in quibus, ne aliquis potentiæ abusus interueniat, cauendum est. Principi autem curandum est, vt Priuatis quibuscum agit, ita ius suum tribuat, ac si Princeps non esset, sed priuatus; vt iustitiæ huius, de qua nunc agimus, rationem postulare dicimus; Hanc vnam ex præcipuis suis laudibus esse existimet, si cum potestate omnibus sit superior; voluntate tamen sua in contractibus, & alijs huiusmodi ad commutatiuam iustitiam spectantibus, priuatis quibuscumque infimæ etiam plebis parem se faciat, adeo vt nemo inueniri possit ita tenuis fortunæ, qui cum ipso Principe contrahens, Ius suum tueri non queat; non secus, ac si cum aliquo priuato ei agendum esset.

Princeps in contractibus ineundis cũ priuatis, vt eorum vnus agat.

Nec minor etiam cura Principis esse debet in mensuris, ac ponderibus, eius munus est curare, &, quantum fieri potest, efficere, vt in commutationibus, ac contractibus iustitia seruetur, & æqualitas; mirum enim est, quantũ augeantur illæ Ciuitates, & Imperia, in quibus bona fide, qui res distrahunt, quique illas mercantur, agunt inter se, & à Principe, cuius est omnia moderari, fraudibus, malisque dolis aditus omnis intercluditur. Quoniam vero facile fraus irrepit, si in ponderibus, & mensuris, & pecunijs, quæ publica cuduntur auctoritate, constantia, idemque tenor non seruetur; censeo curandum Principi, vt numismata eiusdem semper sint ponderis, ac metalli; nec patiatur compendij alicuius faciendi auiditate, numismatum materiæ aliquid adulterinum admisceri; nec pondera, aut veterum mensurarum capacitatem immutari; Sic enim infinita seges iurgiorum, ac litium præciditur, quas alioquin difficillimum sit tollere, vel componere.

Numismatis pondus aut metallum, haud facile immutandũ.

Verum

Verum quia nihil magis optant Regni Proceres, alijq. Primarij viri, qui vel à nobilitate, vel à doctrinarum cognitione, vel à rebus præclare geſtis, commendationem habent; quam publica munera, & horum inſignia, honoreſq. adipiſci; diligentiſſimè Principi curandum eſt, ne aliquis error, aut perturbatio in illis diſtribuendis eueniat, quæ vel ipſi Reipublicæ, vel honorum iſtorum candidatis fraudi eſſe poſſit. Nihil abſurdius, aut periculoſius eſſe poteſt, quam ſi Magiſtratus, Præfecturæ, aliaq. honorifica munera ineptis, aut minus idoneis demandentur. Rem vero abſurdiſſimam facit ille Princeps, qui immeritum dignitatum titulis, & muneribus publicis ornat, non minus quam faceret ille, qui adamantem, aut carbunculum, aut lapidem alium pretioſum in aceruum communium lapidum proijceret. Non ea omnibus Principibus ſolertia eſt, vt quid cuiq. debeatur, cui quiſq. muneri à natura factus ſit idoneus, quiuè doctrinarum, aut experientiæ ſibi comparauerit adiumenta, diſpicere poſſint; & vt poſſint, periculum tamen eſt, ne alia omnia interdum ſpectent, aut ærarium locupletius reddere ſtudentes, aut animi propenſione in adulatores, neſcio quos, nè quid grauius dicam, inclinantes; eoſq. in vltimis hærere Sinenſes, qui cum malis artibus ad Magiſtratus conſequendos graſſari indignum putent, à virtute dumtaxat (quæ minimum in aliquorum Principum aula poteſt) commendationem habent, ſunt plures, qui Principi inſeruientes, ſummos ſibi deberi honores exiſtimant; non alio clareſcentes, quam maiorum ſuorum fulgore; qui ſola nobilitate, aut temporis conditione, primas ſibi demandari dignitates æquum arbitrantur. At in his honore afficiẽdis ſæpenumero Princeps tempore auitæ obſeruantiæ cum noua humillimi obſequij oblatione ſæpe coniuncta periculis habet; ſit tamen virtus, quæ ſua quaſi manu regat, diſtribuatq. dignitates: ſi hæc quaſi ſolidos artus non fecerit, ei, qui ſibi conferre honores concupiſcat, non permittat Princeps, vt tot pretioſis dignitatum indumentis induatur immeritus; Qui ſolum per Aulam ſpatiatur, oculiſq. Principis facetum, aſſentatoremq. ſe exhibet, non ſit habendus inter eos, qui ſolo virtutis nitore effulgentes, primos ſibi demandari honores exoptant. Sit illi reſeruata dignitas, quæ lucem afferat, non nimis niteſcentem; ſint gradus, qui eum nimium non extollant, in ſuaq. quaſi ſede, vti ad maiora minimè aptum, cõtineant. Nec ſit Arithmetica illa proportio ſuadenda, quæ in honorum diſtributione ſeruata, à ſuis ſedibus omnia conuellit. Hæc ſolũ in cõmutationibus vigeat. Hæc credat Princeps ſpe ſaltẽ fouere homines virtute, ac ſciẽtia claros; hæc ſæpè inqeta animos cõturbat, nec eo, quo retur Princeps, ſe adduci patiũtur.

Quanti ponderis ſit iuſtitia diſtributiua in publicis præcipuè dignitatibus deferendis.

Ad publicos dignitatum gradus, niſi qui digni eue hendos.

Quam difficile ſit dignos ab indignis diſcernere.

Indignos ſæpè etiam ſũmos honores ſibi arrogare

Virtutem æqua quaſi manu ſua dignitates partiri debere.

Non negligẽdos honorũ gradus.

In honorum partitione nõ agendum Arithmetica proportione

Digitized by Google

Perpendat Princeps ſi indignos honore afficiat, in eodem ſolio non conſiſtere virtutem. Hæc vti peregrina longe aberit, vti exul ſuas reformidabit ſedes: Prò tanta luce ſolum nubes denſiſſimæ conſpicientur, quæ vel ignorantiam, vel imperitiam circumfundent, potentiſſimas Principatus euerſionis cauſas: Deliteſcent omnes ſcientiæ, & quæ amictæ fulgore veræ lucis ſe oculis intuentium offerebant; modo circumfuſæ tenebris ſe minimè pandent: Quæ vitia ad dignitatum culmen promouebunt, ea minime deſpectui erunt; ei vero, qui ad proficua tantùm erit intentus, quæ prius amplectenda, modo inutilia erunt, & qui Principatus ſolido virtutis fundamento ſoles hærere, modo ſolo lubrico nitens prauarum gubernandi artiũ, ſæpiſſimè collabitur in maximam Principis ſubditorum perniciem. Si pro virtutibus ſint vitia, quis locus Iuſtitiæ? Si hæc deliteſcit, ſi ſolum ignaui, ſi rudes homunculi, ſi parum verſati, ſi loqui quodammodo neſcientes præficiantur, quæ felicitas erit? Conuulſa à ſolo planta fructus parere non poteſt: qui fructus à Iuſtitiæ plãta percipi poſſunt, quæ vim in limo cuiuſdã tantum propenſionis radices egerit, ſuas comas expandere; ſuo vigore deſtituta, minimè valeat? Inconſiderata honorum diſtributio animos adeo periculosè exulcerat, vt innumeris exẽplis cõpertum ſit dignitatẽ fauoris potius, quã virtutis nomine in aliquem collocatam; aliorum animos æquè meritorum adeo alienaſſe, vt calamitates ſubire neglexerint, modo Principi ſtruerent periculum tantum, vt imprudentiam electionis exprobrarent: Quæ res, ſi quolibet tempore peſſimos parit effectus, eos tamen belli tempore maximè producet, quo miniſtrorum fides, ac beneuolentia magis neceſſario requirirur. Præcipua cauſa, ob quam Ludouicus Sfortia repente corruit, & viginti dierum ſpatio ex imperio ſuo, quod omni ex parte munitum, non ſolum defendere; ſed etiã ſuſtentare poterat, electus eſt, ea ſola fuit, quod in Ducem ſui exercitus elegiſſet Galeatium Sanſeuerinum, optimum quidem in Aula paleſtritam, at ſummo Duci valde imparem, quem nihilominus illius imperij defenſioni præfecit, fratriq. Comiti Palatino maiori natu, & rei militaris peritiori antepoſuit. Qui vir adeo ſe ob eam electionẽ iniuria affectum à Ludouico exiſtimauit, vt dolore, iraq. implacabili agitatus, omni acceptorum ab illo Principe beneficiorũ recordatione deleta, maximo ardore ad Ludouici miſeriam, fratriſq. iniuriam curandam animum adiuerit. Adeo pectora virtute præſtantium virorum iuſta ira ob iniquam honorum diſtributionem concepta concitat, exagitatque. Carolus V. Imperator in Italia partium fortunam penè euertit, quod Didacum Mendozam ſumma apud ſe gratia, ſed imparem omnino

Praui effectus inconſultę honorũ diſtributionis.

Sententiarũ neglectus.

Vitiorum amplexus.

Lubricum Principatus ſolum.

Iuſtitiã Doctorum virorum præſidio deſtitutã tamquam arborem à ſolo conuulſam.

Inconſulta honorũ diſtributio, q̃ exaſperet hominum animos.

Etiam belli tempore inconſultã honorum diſtributionẽ maximè obeſſe exemplo Ludouici Sfortiæ

Galeatium Sanſeuerinũ potiſſimam cauſam fuiſſe Ludouici electionis à Principatu.

Eidem exẽplo nobis fuiſſe Carolum V.

tanto oneri rerum Italicarum procurationi promouerit; documento Principibus, quam perniciosus sit illorum error, qui in eligendis ministris, magis gratiam, quam virtutem, & meritum spectarent. Honor itidem malè distributus, ijs, qui Prouincijs præficiuntur, non modo potest iustam, ac periculosam iram in animis eorum, qui magis meriti sibi videntur, commouere; sed etiam ipsas Prouincias solet perturbare, & ad rebellandum impellere; Quandoquidem minister ijs dotibus præditus, quæ ipsum muneri suo male respondentem efficiunt, breui temporis interuallo Prouinciam ad miserabilem conditionem deducit. Quæ res aliquando subditorum patientiam excedit, neque ob aliud, quam propter iniustam dignitatum distributionem. Sicilia ingenti cum strage Gallis erepta fuit, cum scilicet spatio duo de viginti annorum Regni illius administratio in ministro violento, ac libidinoso collocata fuisset.

ob Didacum Mędozā sibi carissimum, sed tanto oneri imparē, Italiæ procuratorē renunciatum.

Eadē Ineptā honorū distributionē, Prouincias perturbare, & ad rebellionem concitare.

Verum hæc prò nihilo habeantur præ periculosa illa distributione, quam Princeps facit, cum vnum præ ceteris fouet, suorumque consiliorum, ac gratiæ consortem facit; Nam statim, atque vnum ex his anteponit, & palam cariorem sibi efficit, compagem, & vim ipsius Principatus dissoluit, consiliarios, quibus circumdatur, disgregat, armorum suorum potentiam debilitat, Iustitiæ æqualitatem immutat, & sese incautum in quædam artificiorum, & æstuum retia conijcit, plus, minusue periculosa, prout, qui Principis fauore potitur, plus, minusue ingentes spiritus gerit. Principatus compages plurimis modis dissoluitur; sed omnium periculosissimum censeo, quoties Princeps summæ rerum deliberandarum virum aliquem, sola ductus beneuolentia, præficit; nam tunc in eo Principatu via quædam aperitur, per quam extraneus quilibet Princeps, modo consuetis artibus vti voluerit, ingredi possit. Verum absque dubio intrabunt subditorum spes, recipientque per ministri manus beneficia, quæ ministris ipsis, non lenitati Principis accepta referentur; Disgregat Consiliarios, quibus vtitur, quia inter ipsos numquam deerunt, qui cernentes omnem Principis beneuolentiam, atque auctoritatem ad vnum referri, non modo eius amicitiam per malam ambitionem exoptabunt; sed etiam omnem curam adhibebunt, vt cum ipso arctum fœdus iciant, adeo vt suffragij, libertatis, & consilij sinceritatem penitus sint amissuri, ijque euasuri, qui magis illius, quam Princeps præomnibus diligit, Satellitum nomen, quam Principis consiliariorum titulum mercantur. Quæ consilij diuisio eo erit maior & periculosior, quo Aulici illius potentioris auctoritas æmulatione procerum non est caritura. Debilitat huiusmodi Princeps armorum suorum vires, quia potentior Aulicus, qui

Effectus prauę electionis alicuius aulicorum, in amicum cariorem, & consiliorum maxime inter oēs participem.

Omniū periculosissimū esse cū Princeps sola ductus beneuolentia aliquē deliberandis rebus præficit.

Quæ id probent.

Principis beneficia, q̄ cū è penu regiò deducuntur, nihilominus p̄fecto illi referentur acceptæ.

Iustitiæ periculū, cū cōsiliariorū pleriq; huic tā Principi caro morē facile gerant.

Armorū, ac potentiæ suæ diminutionē

conſilijs reconditis,& ſuis vtilitatibus inſeruit, ſemper poterit, aut conſilium belli decernendi impedire, aut decretum bellum differre, & arma commota arbitratu ſuo tractare, nempe commẽdans illa homini, qui & ſi parum capax à ſuo nutu depẽdeat, vel poterit eorumdem armorum progreſſum, ac felicitatem remorari, vt Ducis amplitudinem, & dignitatem, quoties aut eſt, aut fieri poteſt eius æmulator, imminuat; neque vero ideo, quia præpotens Aulicus ab his omnibus rebus forte abſtinet, remedium prauæ adminiſtrationi adhibitum erit, propterea quod ſatis eſt ad malam regiminis formam oſtendendam, vt appareat omnem authoritatem ipſius corrumpẽdi penes vnum eſſe, quotieſcumque ille, aut ex ſe voluerit, aut ſuaſorem inuenerit: æqualitatem autem Iuſtitiæ Princeps confundit propter timorem, quem gratioſi potentia Magiſtratibus incutit; nam etiam ſi lex (quod ad ipſum attinet) eumdem ſemper vultum gerat, eademque ſemper lingua vtatur; nihilominus illius interpretes, & executores, vt plurimum paupertate preſſi, alijſque de cauſis infimi homines, ſolum nutum potentioris reſpicientes, legibus nouas formas impriment, earumq; idioma adeo immutabunt, vt cupiditati potentioris deſeruiant: Hic autem tum ob negotia ſua, tum propter aliena ſemper magis rogatus curabit, & vrgebit, & quoquolibet diriget, maximo cum totius reipublicæ detrimento, neque minore Principis ignominia, à cuius manu recognoſcuntur grauamina, quæcumque Potentioris liberti irrogantur. Permittit autem incautè, ſe rete quodam calliditatis perpetuo capi, quando omnes, quicumque diuturno tempore Principum beneuolentiam ſibi in eodem ſtatu conſeruare non ignorant, eos maxime calliditatis homines eſſe oportet. Neque enim ſine aſtu fieri poſſet, vt Principum voluntates natura volubiles, cupiditatibus abundantes, quas facillime ſatietas capit, retineantur. Caroli Simplicis Galliæ Regis extat exemplum, qui propter Haganonem Laudenẽſem à Regni Proceribus derelictus, ſui ruinam conſtruxit. Hic modicæ originis ſolus omnium conſiliorum particeps, & ſine illo neque domi, neque foris ardui quidquam gerebatur. Tanta obſcuri videlicet hominis gratia regi ipſi exitio fuit; cum proceres moleſte ferrent, vnum omnibus, eumque obſcuro loco natum, nobiliſſimis viris præferri. Ludouicum XI. accepimus ſutori ſuo, fecialis, ac internuncij; tonſori vero legati; & Medico Magni Cancellarij partes detuliſſe. Imperio Romano præerãt Arcadius, Honoriuſque fratres, cum Ruffino, & Stilicone tutoribus, rerumque arbitris. Si in Aula, cuiuſque farinæ homines, immo ad præcipue notæ dignitates iuxta nobiles, ac ignobiles, peritos, ac imperios, ſtrenuos, ac imbelles admittebant,

Occurritur dubitationi, quæ fieri poſſit.

Iuſtitię æqualitatem Magiſtratuũ timore confundi.

Legum formam facile tantum corrumpi, & deprauari.

Calliditatis vim caueat Princeps.

Carolũ cognomẽto Sĩplicẽ Galliarũ Regẽ exitiũ ſibi ſtruxiſſe ob Haganonẽ humilis ab ortu fortunæ ad ſupremos honores euectum.

Ludouicũxi. ſutorẽ ſuum ad internuncij, tonſorẽ ad legati, medicũ ad Magni Cãcellarij dignitates euexiſſe.

Quas clades ſubierit Romanũ Imperiũ ferè ob ſimile quid.

tebant ; quam cladem ex indiſcreta honorum diſtributione Romanum Imperium acceperit, plena ſunt Hiſtoriarum monumenta, quæ hic non percurro, cum non opportunum cenſeam hoc loco recenſere, quas omnino clades patiatur Principatus ex ſolo potentioris aſtu, & Principis ſocordia, cum non tot poſſint excogitari, quin ſemper maiores in medium adducat ſolus temporis curſus, ſolaque conditio. Videmus ſæpe Principe ab alieno homuncionis alicuius nutu pendente iuſtitiam diſtributiuam non ſuis radijs fulgere, ſuo ſplendore deſtitutam; ideoq. ceteros Aulicos, qui ſe negligi vident, ab Aula ſecedere; Repulſæ enim dignis viris ſunt vulnera plane letalia, quæ nulla ſereni vultus cura, nulla alterius dignitatis conferendæ ſpe ſanari poſſunt; Recrudeſcunt ſemper cum & alij non æque idonei, ſolo ſiue potentioris Aulici faſtu, ſiue ſola Principis ignauia ad ſublimes euehuntur honores. Cauendum itaque eſt Principi, ne indignos, & culpatæ vitæ homines, præmijs, & honoribus afficiat; dignos vero, & virtute ſpectatos deſpicatui habeat. Iam ſatis dictum indignos beneficijs ornatos, & in amicorum numerum à Principibus receptos, exitio Principum vigere, & cadere; Veluti Seianus ille Taciti, qui cum ad ſummos honores Tiberij beneficio euectus eſſet, poſtea ad mortem adactus magno Romanorum exitio, & perijt, & floruit. Neque enim ad magnos, & excelſos honores euecti ſine multorum hominum pernicie, ac incõmodo ad exitium ruunt, ſemper illorum ruina ceteros omnes, qui illos ſecuti ſunt, trahit, & extinguit; nec id quidem ſine magno, & prægrandi Principum quandoque damno.

Pẽdẽte Principe ab alicuius Aulici nutu, iuſtitiã diſtributiuã deficere, & ex hoc Aulicos ex Aula decedere.

Seianũ à Tiberio ad ſũmos honores euectum, tandem morti ſuiſſe addictum.

Huiuſmodi hominibus gradꝰ ad honores, eſſe exitia populorum.

Principem præeſſe iuri dicundo debere, præſertim in cauſis egentium, enitique, vt litigia minuantur.

CAPVT IIII.

QVM Princeps cuſtodiæ, defenſioniſque cauſa à Deo Optimo Maximo conſtitutus ſit, vt locupletes prohibeat, ne iniurias inferant, inopumq; multitudinem ab ijs tueatur; ſuum ſanè munus obire haud quaquam valebit, niſi ipſemet cauſas vtraſque dignouerit. Hanc cognitionem ſuadeo, vt in omnium cauſis, ſi fieri poſſit, maximè verò inopum, ſumat; licet enim pluribus, ijſque grauibus detentus ſit curis, ſemetipſum excuſare nequaquam valebit,

Principẽ pluribꝰ licet detentum negotijs egenorum tamẽ cauſas audire debere.

cum nulla maior ſit cura, quàm, qua, vt rectè adminiſtret, affici debet. Hac neglecta ob ſocordiam, animique ſegnitiem, non tot recenſeri poſſunt mala, quin etiam plura ſeſe effundant in caput, ipſiuſque Principis perniciem. Quomodo enim, ſe ſe intrà ſuarum ædium parietes continet, vnà fortè cum muliere collum tractans, (vti Regem Aſſyriorum feciſſe tradunt ſua pace contentum) aliena contempta. Quomodo (inquam) dicendus eſt Princeps, qui ſola otij captus dulcedine, negotia in poſteram lucem reijcit; qui miniſtrorum delicta non inquirit; qui pauperum oppreſſiones non inuitis auribus excipit; qui ijs remedijs nequaquam animum intendit, quæ ſibi Principatus robur, ac nomen tueri poſſunt? Turpiſſima iactura ea eſt, quæ per negligentiam fit, cum ex hoc veluti fonte agrorum plerumque ſterilitates, hoſtium incurſiones, ac bella, Ciuium conſpirationes, ceteraq. id genus mala omnia manent. Præſit itaq. iuri dicendo publicè, omniumq. ſine diſcrimine cauſas perbenignè audiat; Maxima, cum omnium, tùm eius erit vtilitas; Multa latent, multa occultantur, dum intra priuatos parietes ſibi vacans ſoli Princeps negotia aliorum fidei permittit. Cum ſubditi Principum aures ſibi occluſas, demandatumq. alijs regimen vident, perinde Iuſtitia ipſa quaſi obdormiente, nullam turpitudinem, nullumque dedecus reformidant, ſed ius, Iuſtitiamque omnem peſſundant. Inops ſe miſerrimum clamitat, iàm potentioris præda factus, & quod mirum videtur, ſi ſe à tanta ingluuie eximere conatur, rapinas non euadit.

Minimè dicendus eſt Princeps, q ſibi ſoli vacãs aliorum negotia effugit.

Quæ vtilitates oriuntur ex egenorũ cauſarũ cognitione.

Non ſemper miniſtrorũ eſt munus in opum cauſas audire.

At ne exiſtimet, quamuis, qui munus hoc obeant, certi ſint miniſtri, non ſuæ fore culpæ, ſi aliena diſſidia ſuis etiam auribus non excipiat. Ipſe eſt Princeps, qui à Deo conſtitutus vigilare debet, vt tot pauperum controuerſiæ dirimantur, quæ alioquin ſummum detrimentum afferunt; Ipſe eſt, qui fori ſtrepitus ſua debet coercere prudentia; Neque verò ſit, qui aſſerat, non omnibus detineri forenſibus occupationibus Principem decere, ſat eſſe adire Iudices, qui tamquam probi, probatique viri nihil, q adminiſtrandæ Iuſtitiæ deſit, relinquant; longè enim fallitur Princeps multa iniunguntur, quæ executioni demandata non ſatis rectum Iudicis animum præferunt, Quid? quod multa ſunt, quæ in pectore reſeruat Princeps, intraque ſuæ veluti iuriſdictionis clauſtra cohibet, quæ dum in breuiario deſcripta penes hunc exiſtunt, nullum ſui malum odorem relinquunt; Querimoniæ libenter exceptæ, haud leues promiſſiones, quæ vanas non excitent ſpes, ſubditorum beneuolentiam per vim quaſi extorquent; Si Iuſtitiam ipſe quaſi deneget, quaſi priuatus grauiſſimum flagitium perpetrat, qui ſuæ non bene conſcius poteſtatis, qui oneris minimè patiens, deſidiæq. plenus

Non ſemper adiri poſſũt Iudices, qui iuſtitiã adminiſtrent.

Quantam ſibi conciliet Princeps beneuolẽtiam in excipiendis ſubditorum querimonijs.

plenus, decreta in alium differt diem. Quid ex his porrò ſequitur? ſi nimium offendi ſe inops videt, nullamque pœnam videat, quæ ſuam quaſi ſubleuet miſeriam, non querelæ tantũ deerunt, verùm & ſermones non obſcuri, quibus in tantum contemptum incidit Princeps, vt vna cum tempore tota concidat auctoritas, totaque intereat maieſtas; Immò ſi ſubditorum negotia, non egenorum tantum, probatæ viro fidei demandare contendat, deſinet ſtatim eſſe Princeps; nulla erit dignitas, quæ ab hoc vno collata, ab illo prius demandata non exiſtimetur; nullum dedecus, quod ob illius cauſam illatum non cenſeatur, nulla querela, nulluſuè clamor; Quiſque gratioſi vocem ſui interitum exiſtimabit. Si fortè Princeps aliunde, quàm ex ore illius alienas querelas excipiat, non ſtatim culpæ tantum hic reus erit, ſed dilaniandus relinquitur ei, qui ſub ſua poteſtate omnia ſita arbitrabitur. Si audienda res gratioſum reſpicit; non erit, qui audeat, quæ obſint, recenſere. Sat voluntin Principe, qui non audiat, nimio inſolenti fauore committi delata, vt in poſterum læto ille otio fruatur, hic verò querentem plectat, immò in præceps agat; Non ſuas igitur dicitur Princeps explere partes, ſi hæc peragat; aures enim facilè loquentibus ſunt accomodandæ, omnique cribro omnia trutinanda, vt clareſcat veritas, quæ fraudum nubibus Aulici potentis obruta ſuum ſplendorem emittere minimè poterit. Hoc pacto ille Iudex, qui ſua geſta corripi ſentiet, in poſterum ab inhoneſtis longè abeſt it, quiq; ſupremo fauore alios antecellet, non tàm ad augendam auctoritatem erit propenſus, quin etiam eam poſſe diminui arbitraturus ſit, & ità pro lucro certum ſuimet ipſius interitum ſit reportaturus. Hunc eundem morem, laudabilẽq; conſuetudinem ſeruauere priſci Reges, atque Imperatores. Carolum Octauum Galliæ Regem diebus certis cognouiſſe de querimonijs, atque cauſis omnium, qui quauis de re aliquid ad ipſum deferrent, tradunt Hiſtoriæ, quod pauperum, miſerorumque hominum gratia in primis faciebat; tametſi Carolus multa non perficeret, tamen eo pertinebat inſtitutum hoc, vt Præfecti in officio, metuque continerentur, quod ſatis, vt cumq; erat ad perfectam Iuſtitiæ adminiſtrationem. Carolus Burgundiæ Dux cognomento Audax diebus tribus; multis verò antè eum ſæculis Carolus Magnus die vno in hebdomada Iuſtitiæ ſacra peragebant; Verum hic volebat; vt ſe præſente illæ tantum cauſæ agitarentur, in quibus eius Miniſtri Ius dicere noluiſſent, & qui litigabant, iniuriam ſibi illatam quererentur, vt hoc freno coercitis Iudicibus integra, & inuiolata Iuſtitia ſtaret. Luſitaniæ quoque Reges certis etiam diebus cuiuſlibet hebdomadæ in Senatu præſidere ſolebant. Auguſtus Cæſar

ius

Quæ incommoda oriũtur ex nimio Principis faſtidio in dignoſcendis cauſis.

Non tam lædítur Principis auctoritas ex Aulici fauore, ſi ipſe Iudex ſit.

Veritas Principi ſemper magis patefit, dum ipſe Iudex eſt.

Ex cognitione querelarum Iudices magis in fide continẽtur, rectiuſq; Iuſtitiã adminiſtrant.

Carolũ Octauum certos dies ſtatuiſſe pro excipiẽdis ſubditorum querelis.

Hoc idẽ facitaſſe Carolum Burgundiæ Ducem, alioſq; Reges, ac Imperatores.

Digitized by Google

ius dixit aſſiduè, & in noctem nonnumquam, & ſi corpore parum valeret, lectica pro tribunali collocata, vel domi cubans.

Quantũ elaborare debet Princeps ꝑ minuẽdis litibus.

Verum, vt non tantum iuri dicendo præſit Princeps, ſuadeo, ſed etiam, vt omni ſtudio elaboret pro minuendis litibus, quarum cognitio alteri Iudici demandetur; Hoc enim & ipſa humanitatis ratio dictat, & ciuilis Politiæ tranquillitas. Incredibile dictu, quæ telæ abuſuum ex hoc magno litium ſtamine, & ſubtegmine texantur; Certè minuendis litibus conducit, ſi numerus librorum recidatur, qui, cum ſit infinitus, fit, vt lites per ſe claræ, & expeditæ longius repetitis ambagibus ſinuoſæ reddantur, aut è contrario lites, & cauſæ diſceptationis non expeditæ, ac potius iniuſtæ defendendæ, ac perdendæ ſuſcipiantur, atq; hinc fit, vt clientes euerſis in foro facultatibus miſerè viuere, atque ad rapinas, artes iniquas, illicitaſque ſe ſe conuertere cogantur. Has graſſationes facile deteget Princeps, ſi viros probos, & rerum forenſium vſu ſpectatos ſelegerit, qui intellectis captiunculis, ambagibus, & circumſcriptionibus, quibus ſcatent tribunalia, alijſque formulis, aut certè breuioribus, & ſtrictioribus, miſeris ſuccurrant litigatoribus. Qua in re hoc debet eſſe diligentior, quod ſubditi, quo minus litium ſumptibus exhauriuntur, eò locupletiores erunt, & in ſubueniendis Fiſci neceſſitatibus promptiores, præterquam quod indulgentia illa maiorem cauillandi materiam ſubdolis illis præbebit, diuinam quoque offenſionem ſibi accerſet. Et certè, cum recta ſunt iudicia, delubra ſunt æquitatis; cum deprauata; foueæ fallaces, & cæcæ, in quas, ſi captus quiſpiam ceciderit, non indè, niſi poſt multa exiliet luſtra, ad vſque ipſas medullas exuſtus; vt meritò extollendus ſit Ludouicus Vndecimus, quem totis viribus in hoc incubuiſſe ferunt, vt optimis legibus Gallia conſtitueretur, & litium forenſium, quibus innumeris ſcatebat, tollerentur tricæ, atque ambages. Quæ cum ità ſe ſe habeant, ſemper elaborabit Princeps, vt ſubditorum ſalutem præ oculis habeat, nihilque ei magis cordi ſit, quam horum conſeruatio, quod certè minimè aſſequetur, ſi ſibi perſuadeat ab alijs adminiſtrãdam iuſtitiam, qui in reddendo iure peruicaces ſint, & in minuendis litibus, & controuerſijs iudicialibus curam non ponant.

Quómodo tanta euitare poſſit Princeps incommoda.

Subditi quo locupletiores, eo ſẽper promptiores in ſubueniẽdo Principi.

Quantũ ſtuduerit Ludouicus Vndecimus ꝑ tollẽdis litium ambagibus.

De iuſta

De iusta in improbos seruanda animaduersione à Principe.

CAPVT V.

AD sanciendam salutarem disciplinam, scelerum, quæ perpetrantur, vindicta in primis necessaria est in quacumque bene constituta Republica: Quamuis enim amore virtutis, ac honestatis ab iniuria, violandisque legibus se abstineant boni; numquam tamen mali desunt, qui formidine pœnæ dumtaxat in officio debent contineri. Illud autem in primis statuendum est, vt Princeps bonos, & innocentes benignè complectatur, malos autem timore pœnarum à scelere, atque flagitio reuocet; sic enim, si peccantibus ipsis sanitatem non afferet, certè ceteros à suscipiendis criminibus deterrebit; nec pecuniaria mulcta atrociora aliqua crimina vindicare rationi consentaneum ducat, cum, quæ magis exempli prauitate Reipublicæ bono opponuntur, pari pœnarum seueritate punienda existimem. Nec, si quando crimen aliquod pecunia sit redimendum, Principem decet in proprios vsus conuertere; ne studio potius auaritiæ, quam facilitatis, aut clementiæ ductus, eam, quam infligere iure potuisset, pœnam condonasse videatur. Sontibus, illud certum, parcendum non esse: Habitus longa consuetudine acquisiti, in naturam quodammodo transeunt, &, quemadmodum, quæ naturalia sunt, natura ipsa repugnante, tollere non possumus, aut mutare, sed eadem semper in omnibus sunt; ita, qui sceleribus perpetrandis diuturno tempore sunt assueti, vitiosi illius habitus, quem suscepere, adeò tenaces sunt; vt etiam si deponere conentur, insitum semper illum videant in semetipsis: Sicut enim atrum colorem Aethiopis qui abstergere contenderit, operam ludet, cum naturalis ille color à natura insitus sit; ita, qui longa consuetudine male facere didicerunt, vitio peruersæ voluntatis, virtutis coloris quodammodo incapaces esse videntur. Ergo, vti prudens Medicus membra illa præcidit à corpore, quæ ità corrupta sunt, vt etiam communicato morbo reliqua tabescant; ità Princeps à Reipublicæ corpore sceleratos homines ità præcidat, vt nullum periculum sit, ne partes illæ, quæ infectæ nondum sunt, morbo correptæ putrescant, ac pereant. Priuati homines suas ipsorum iniurias persequi prohibentur: Publicæ potestatis, quæ omnium nomine

Bonos benignè excipiat Princeps, malos, & flagitiosos seuerè, & pro scelerũ generibus tractet.

Caueat, ne pecuniã, qua redemerit scelus, trãsferat in vsus proprios. Habitus vis summa.

Prauos in homine habitus, haud facilius obliterari, quam atrum colorem abstergi in Aethiope.

Noxiorum sceleribus illico occurrat, ne tabes propagetur in probos.

nomine gladium gerit, munus eſt, ità illas abolere, vt priuatis, qui violati ſunt, fiat ſatis: Palcæ, & frumenti retrimenta ab ipſo tritico ventilando ſeparantur, & flammis deſtinantur: Ità Rempublicam ab iſtis hominum quiſquilijs Princeps vindicatiuæ Iuſtitiæ vẽtilabro expurget, ne totum ſinceri, integriq; frumenti cumulum inficiant, atq; corrumpant. Non verò minutim ſcrutari, & explorare Principi ſuadeam, & ſubditis importunè in omnibus inſtare, immò ad quædam conſulto conniuere velim, ne ſubditos nimium premat, ſed illis, vt ſic loquar, permittat reſpirandi facultatem; Quamquam enim optandum eſt, vt toto nixu Princeps incumbat, vt corruptos mores, aut emendet, aut exſcindat; quædam tamen vitia radices adeò altas egerunt, vt quicumq; illa extirpare contenderit, non ſolum fruſtra ſit, ſed etiam illud, quod minimè vellet, conſequatur, vt cum in irritum conatus euaſerit, minuatur exiſtimatio illius poteſtatis, quæ amoliendis prauis moribus par eſſe nõ potuerit. Hæc cum incidunt tempora, prudens conſilium eſt diſſimulando tranſmittere, quæ corrigi non poſſunt: At ſi puniendi neceſſitas incumbit, zelum tamen ità coerceat, vt omnẽ iracundiæ remoueat ſuſpicionem; potiuſq; ad iracundiam lentus credatur, quàm procliuis. Quemadmodum, qui in Lybiæ arenis deprehenſi, aut in ſilua Leonibus referta rugitum eorũ, quaſi nuncium mortis auribus excipiunt; ità qui Principem ſibi iratum animaduertunt, certam expectant perniciem, niſi blanda ſapientis hominis oratione placatus furor ille reſederit: fieri quidem poteſt, vt nihil remittat Princeps de pœnarum ſeueritate ſceleribus debita; ità tamen ſe gerere debet in ferendis ſententijs, morteq; imperanda, vt quilibet intelligat inuitum illum ad iſta deſcendere, nec alia de cauſa, quam, vt Rempublicam ſeruet incolumem, irati hominis perſonam ad tempus aſſumere. Ità ergo, cum opus fuerit, iraſcatur, vt facilè poſſit animaduerti, quæ geruntur, aut imperantur, non perturbato animo fieri, aut præcipi, ſed ſedato, ac tranquillo, geri tamen, quia Reipublicæ rationes, quibus id debetur, exigunt, vt ſontibus punitis, toti ciuitati quies, ac ſecuritas paucorum periculo paretur.

An ſemper pœna afficiendi rei.

Non ſit nimius Princeps in populorum amoliendis criminibus, vel multandis.

Diſſimulatio locũ habeat, vbi populi mores vlla ratione corrigi nequeunt.

Qui Principem ſibi iratum norit, certam pernicie in ſingulos dies ſubeundã ſibi præmittit.

In pœnis inferendis ità ſe gerat Princeps, vt ad eas Inuitus videatur impulſus.

In puniendis autem ſontibus præcipuum erat, mitius à iure puniri nobiles, quàm obſcuro loco natos. Lex Viſcellia extat, quæ plagiarios ſeruos ad beſtias proijcit; ingenuos ſecuri percuti, aut in metallum damnari; ſi verò perſona ſit honeſtioris conditionis, relegari iubet: Sicarios alia lex extremo ſupplicio affici mandat, niſi fuerint in aliqua dignitate conſtituti. Item alia incendiarios damnat ad beſtias obſcuriores homines; gladio, vel exilio nobiliores. Neq; id Romanorum tantum, ſed

Mitiori pœna plectendi nobiles, quã ignobiles.

Idem à populoſi pleriſq; factitatum.

omnium

omnium penè populorum proprium fuit, nam legibus Francorum, ac Saliorum quamplurimæ pro cuiuſcumque ſtatu, ac conditione pœnæ infliguntur. Quin etiam illi ipſi populorum omnium crudeliſſimi Indorum, qui ad occaſum poſiti ſunt, cum eidem ſceleri obnoxium nobilem, & plebeium tenerent, nobili capillos, aut brachalia truncabant, Plebeio nares, vel auriculas præcidebant, ex quibus clarum cenſeo in Iuſtitia correctiua attendi Analogiam, ſiuè proportionem Geometricam, contrà quam in commutatiua, quæ circa contractus verſatur, in qua res priuatorum proportione Arithmetica commutantur, earumque tantum ratio habetur, non perſonarum. Neque alia de cauſa hoc factum eſſe cenſeo, quàm vt ceteri ad virtutem, & veræ nobilitatis (quæ potiſſimum in virtute conſiſtit) ſtudia valeant inflammari; Verùm quoniam vulgus eſt natura liuidum, dum videt mitius cum optimatibus agi, ſuas verò iniurias acrius vindicari, ſæpiſſimè queritur aduerſus optimates, & potentiores, quorum alioquin conditioni maximè eſt conſentanea proportio Geometrica; atque ità, cum difficilè ſit, eum, qui Maieſtatis imperio præeſt; ſic præmia, & pœnas pro meritis cuiuſq; tribuere, nullus vt ſit, qui diſparitate non offendatur, harmonica quędam configitur proportio Arithmetica, ac Geometrica, ita temperata, vt nobiles pari quadam pœna ignobilium ferè plectantur, quæ omnino eorum non imminuat dignitatem, & horum querelas omninò tollat, & ità non interuertitur ordo ciuilis, & ſubditi non ità grauiter ſe offendi prædicant.

Proportionem Geometricam in iuſtitia correctiua ſeruandam eſſe, cõtra verò in iuſtitia commutatiua Arithmeticam tantum.

Conſulendũ nihilominus liuori vulgi, & pœnas, ac præmia pro meritis cuiuſq; ita tribuenda, vt diſparitas vix appareat ſeruata tamẽ nobilium dignitate.

De Clementia, qua Princeps præditus eſſet debet.

CAPVT VI.

PRINCIPI antè omnia clementia, pœnarumque raritas, ac pareitas conuenit: Huic vitam, fortunaſq; homines credidere, tàm multis fidelibus fidem non decet fallere. Qui ſeruandis hominibus conſtituti ſunt, in omnes beneuolos eſſe cenſeo, & in quos poſſunt, beneficia conferre. Etiam ille, qui nullius culpæ ſibi ſit conſcius, nihil pulchrius eſſe ſibi ducit, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere. Qui & ipſe habet, quod debeat ignoſci, ſine ſummo opprobrio non poteſt in alios eſſe crudelis. Nulla virtus Principem adeò facit Deo ſimilem, Principis nomine, & munere dignum, ſubditis gratum, regnandiq́ue ſecurum, vti clementia,

Quam deceat Principes eſſe beneuolos.

quæ

nomine gladium gerit, munus est, ità illas abolere, vt priuatis, qui violati sunt, fiat satis: Paleæ, & frumenti retrimenta ab ipso tritico ventilando separantur, & flammis destinantur: Ità Rempublicam ab istis hominum quisquilijs Princeps vindicatiuæ Iustitiæ vētilabro expurget, ne totum sinceri, integriq; frumenti cumulum inficiant, atq; corrumpant. Non verò minutim scrutari, & explorare Principi suadeam, & subditis importunè in omnibus instare, immò ad quædam consulto conniuere velim, ne subditos nimium premat, sed illis, vt sic loquar, permittat respirandi facultatem; Quamquam enim optandum est, vt toto nixu Princeps incumbat, vt corruptos mores, aut emendet, aut exscindat; quædam tamen vitia radices adeò altas egerunt, vt quicumq; illa extirpare contenderit, non solum frustra fit, sed etiam illud, quod minimè vellet, consequatur, vt cum in irritum conatus euaserit, minuatur existimatio illius potestatis, quæ amoliendis prauis moribus par esse nō potuerit. Hæc cum incidunt tempora, prudens consilium est dissimulando transmittere, quæ corrigi non possunt: At si puniendi necessitas incumbit, zelum tamen ità coerceat, vt omnē iracundiæ remoueat suspicionem; potiusq; ad iracundiam lentus credatur, quàm procliuis. Quemadmodum, qui in Lybiæ arenis deprehensi, aut in silua Leonibus referta rugitum eorū, quasi nuncium mortis auribus excipiunt; ità qui Principem sibi iratum animaduertunt, certam expectant perniciem, nisi blanda sapientis hominis oratione placatus furor ille resederit: fieri quidem potest, vt nihil remittat Princeps de pœnarum seueritate sceleribus debita; ità tamen se gerere debet in ferendis sententijs, morteq; imperanda, vt quilibet intelligat inuitum illum ad ista descendere, nec alia de causa, quam, vt Rempublicam seruet incolumem, irati hominis personam ad tempus assumere. Ità ergo, cum opus fuerit, trascatur, vt facilè possit animaduerti, quæ geruntur, aut imperantur, non perturbato animo fieri, aut præcipi, sed sedato, ac tranquillo, geri tamen, quia Reipublicæ rationes, quibus id debetur, exigunt, vt sontibus punitis, toti ciuitati quies, ac securitas paucorum periculo paretur.

An semper pœna afficiendi rei.

Non sit nimius Princeps in populorum amoliendis criminibus, vel multandis.

Dissimulatio locū habeat, vbi populi mores vlla ratione corrigi nequeunt.

Qui Principem sibi iratum norit, certam pernicie in singulos dies subeundā sibi admittit.

In pœnis inferendis ità se gerat Princeps, vt ad eas Inuitus videatur impulsus.

In puniendis autem sontibus præcipuum erat, mitius à iure puniri nobiles, quàm obscuro loco natos. Lex Viscellia extat, quæ plagiarios seruos ad bestias proijcit; ingenuos securi percuti, aut in metallum damnari; si verò persona sit honestioris conditionis, relegari iubet: Sicarios alia lex extremo supplicio affici mandat, nisi fuerint in aliqua dignitate constituti. Item alia incendiarios damnat ad bestias obscuriores homines; gladio, vel exilio nobiliores. Neq; id Romanorum tantum, sed

Mitiori pœna plectendi nobiles, quā ignobiles.

Idem à populorsi plerisq; factitatum,

omnium

omnium penè populorum proprium fuit, nam legibus Francorum, ac Saliorum quamplurimæ pro cuiuſcumque ſtatu, ac conditione pœnæ infliguntur. Quin etiam illi ipſi populorum omnium crudeliſſimi Indorum, qui ad occaſum poſiti ſunt, cum eidem ſceleri obnoxium nobilem, & plebeium tenerent, nobili capillos, aut brachalia truncabant, Plebeio nares, vel auriculas præcidebant, ex quibus clarum cenſeo in Iuſtitia correctiua attendi Analogiam, ſiuè proportionem Geometricam, contrà quam in commutatiua, quæ circa contractus verſatur, in qua res priuatorum proportione Arithmetica commutantur, earumque tantum ratio habetur, non perſonarum. Neque alia de cauſa hoc factum eſſe cenſeo, quàm vt ceteri ad virtutem, & veræ nobilitatis (quæ potiſſimum in virtute conſiſtit) ſtudia valeant inflammari; Verùm quoniam vulgus eſt natura liuidum, dum videt mitius cum optimatibus agi, ſuasverò iniurias acrius vindicari, ſæpiſſimè queritur aduerſus optimates, & potentiores, quorum alioquin conditioni maximè eſt conſentanea proportio Geometrica; atque ità, cum difficilè ſit, eum, qui Maieſtatis imperio præeſt; ſic præmia, & pœnas pro meritis cuiuſq; tribuere, nullus vt ſit, qui diſparitate non offendatur, harmonica quędam configitur proportio Arithmetica, ac Geometrica, ita temperata, vt nobiles pari quadam pœna ignobilium ferè plectantur, quæ omnino eorum non imminuat dignitatem, & horum querelas omninò tollat, & ità non interuertitur ordo ciuilis, & ſubditi non ità grauiter ſe offendi prædicant.

Proportionem Geometricam in iuſtitia correctiua ſeruandam eſſe, cõtra verò in iuſtitia commutatiua Arithmeticam tantum.

Conſulendũ nihilominus liuori vulgi, & pœnas, ac præmia pro meritis cuiuſq; ita tribuenda, vt diſparitas vix appareat ſeruata tamẽ nobilium dignitate.

De Clementia, qua Princeps præditus eſſet debet.

CAPVT VI.

PRINCIPI antè omnia clementia, pœnarumque raritas, ac parcitas conuenit: Huic vitam, fortunaſq; homines credidere, tàm multis fidelibus fidem non decet fallere. Qui ſeruandis hominibus conſtituti ſunt, in omnes beneuolos eſſe cenſeo, & in quos poſſunt, beneficia conferre. Etiam ille, qui nullius culpæ ſibi ſit conſcius, nihil pulchrius eſſe ſibi ducit, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere. Qui & ipſe habet, quod debeat ignoſci, ſine ſummo opprobrio non poteſt in alios eſſe crudelis. Nulla virtus Principem adeò facit Deo ſimilem, Principis nomine, & munere dignum, ſubditis gratum, regnandiq; ſecurum, vti clementia,

Quam deceat Principes eſſe beneuolos.

quæ

quæ à iuſtitia ſeparari minimè poteſt ; Videmus irreparabili æqualitate patientiæ nocentibus, & innoxijs, religioſis, & impijs gratias agentibus, & ingratis Dei nutu tempora obſequi, elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſſium, fructus niteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere, & cũ crebris, immò continuis exacerbetur offenſis Deus, ſuam temperat indignationem, cumque habeat in poteſtate vindictam, mauult diu tenere patientiam, ſuſtinens ſcilicet, vt, ſi fieri poteſt, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum, ac ſcelerum contagione volutatus, vel ſero ad ſe conuertatur: ſic idipſum Principis officium requirit: magna fortuna magnum animum decet, qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoque infrà terram deducet. Magnanimi proprium eſt placidum eſſe, ac tranquillum, & iniurias, atque offenſiones ſupernè deſpicere; muliebre eſt furere; ferarum vero, nec generoſarum quidem præmordere, & vrgere proiectos. Elephanti, Leoneſq; prætereunt, quos in terram abiecerunt, ignobiles beſtiæ in ipſa feritate pertinaces ſunt. Non decet Principem feria, & inexorabilis ira, non multum enim ſupra eum eminet, cui iraſcendo ſe exæquat, ſeruare proprium eſt excellentis fortunæ, quæ nunquam magis ſuſcipi debet, quàm, cum illi contingit idem ferre poſſe, quod Deo, cuius beneficio in lucem edimur tàm boni, quàm mali.

Elementia quanto commodo ſit Principi. Quæ Dei clemẽtia etiam in improbos quàm Princeps imitari debet.

Magnanimi, & generoſi animi eſt mitem, ac placabilem præferre, & iniurias deſpicere; Cõtra muliebris eſt animi furere, ſicuti ferarum villorum in proiectos ſæuire.

Non minus naturæ, ac Imperio congruam exiſtimo clementiam, quàm digniſsimam, & neceſſariam ipſi Principi. In Apibus videmus Regem ſine aculeo eſſe: Noluit enim natura illum ſæuum eſſe, immò telum detraxit, iramque eius inermem reliquit, vt hoc exemplo Principes ad ſummum Imperium minimè naturæ acerbitatem adiungerent; Itaque ſit eius animus flexus, pronus ad veniam, ad pœnas piger, & ad præmia velox; ſitque tanquam Medicus, qui, vti ſuas adhibet curationes, vt diuerſis, & contrarijs morbis, diuerſa etiam, ac inter ſe contraria medicamenta accomodet, lenia partim, & aſpera, & aliquando potiones ad bibendum gratiſsimas propinet, aliquando ſectionibus, & vſtionibus vexet, ſalutaribus illis quidem, quas, vt res moleſtiſsimas, pleriq; omnes ægroti refugiunt: Ità Reipublicæ vulneribus medicinam adhibeat, modo auſteris medicamentis vtendo per iuſtitiæ rigorem, modo ſuauibus, & lenibus per clementiam, & vti ille non ſemper venam incidit, aut putreſcentes carnes reſecat; ſed interdum imbecillitati decumbentium conſulens ſuaui cibo, ac potione reficit, ità Princeps non ſemper rigorem illum, ſeueritatemque iuſtitiæ ſectari debet, ſed mitius interdum agere, ſi ſaluam eſſe velit Rempublicam. Parentes

Regem Apſi ſine aculeo Regis cuiuſque clementiã dicare.

Imitetur Princeps Medicum, qui in medicamentis aſpera cũ lenibus vnit.

Principẽ patriæ patrem eſſe decet, & vt patrem in pœnis infligendis gerere ſe debere.

omnia

omnia contendunt, vt dubiam filiorum indolem ad ſaniora reuocet conſilia, nec ſtatim ad priimam offenſam illos exheredant, aut exturbant è domo; ſed tùm demum, cum perditi mores, & iniuriæ iniurijs additæ patientiam euicere; Princeps veluti alter patriæ parens intelligat, oportet, datam ſibi patriam poteſtatem, quæ eſt omnium temperatiſſima, ac proinde tunc tantum ad extrema deueniendum eſſe remedia (quod faciunt Patres) cum alia defuerint, aut ea minus vtilia eſſe cognouerit. Multa imperia vi parta videmus, nulla tamen tuta, ni, quæ beneuolentiæ fundamentis ex clementia ortum habentis hæſerint. Ad Leonis fremitum cetera omnia animalia imbecilliora contremiſcunt, quippè quæ illius ferocitati reſiſtere minimè valent; Principem iratum, & ſua abutentem potentia in ſubditos, quis non pertimeſcit? quis odio non habet? cum illius voluntati citrà periculum nullus reſiſtere queat. Rurſum quemadmodum æſtiuo tempore, cum campos diurni Solis vapor non modo calefacit, ſed etiam adurit: nocturno rore recreantur herbæ, & inclinata, & languentia capita rurſus attollunt, quaſi ad vitam reuocata; ſta quieto, ac moderato imperio, populi recreantur, & florent, & qui ſub aſpero Principe, & ad immanitatem propenſo languere viſi fuerant, & ad interitum quodammodo vergere, ſi ſæuum hunc, & truculentum, benigniorẽ excipiant, aliam repente inducunt faciem, lætam, hilarem, iucundam, omnibus ordinibus, noua parta ſecuritate, gaudẽtibus. Hinc Principes regnandi initio, cum Imperij habenas ceperũt, hanc clementiæ aucupantur opinionem, vt Reipublicæ veniant gratiores. Hæc eſt itaque, quæ Principem cuſtodit, ac roborat, tanta enim ſecuritas paratur, vt populi laterum ſuorum obiectu paratiſſimi ſint mucrones excipere, vt Reipublicæ Principem ſeruent incolumem. Nullum etenim firmius, validiuſq; præſidium inuenirl poteſt, quam populorum amor ex tanta clementiæ vi quæſitus; quem qui nactus erit, non excubitoribus, non ſtipatoribus, aut arcium egebit munimentis; ſed fide populorum tutus, beata quadam ſecuritate fruetur.

Ad extrema ſupplicia nõ deueniat, niſi de grauibꝰ minus periculum fecerit

Nimia Principis ſeueritate populos animis cadere, & quodãmodo elangueſcere, clementia recreari, & rurſus attolli.

A clementiæ fonte, quæ cõmoda permanent Principi.

Nemo ſe fallat, exempla omnium Regnorum docuerunt fidiſſimam eſſe cuſtodiam Reipublicæ Principis clementiam. Cauſam puto, quia manſueto, benigno, amanti ciuium omnes libenter ſe ſubmittunt, omnia ſua credunt; è contrario crudelem omnes auerſantur; Principis crudelitatem, vt publicam luem, vt inſanabilem morbum fugiunt; omnes ſubiecti ſub incude ſe tundi indigne ferunt; omnes quaſi in cuſtodia libera detinentur, & carcerarium eſſe Principem, carnificemq; arbitrantur, cum primo ſpes apparet, in libertatem ſe vindicant; Hæc cædibus hoſtium, quamuis multi cadant, ſecuritas

Quàm fida cuſtodia Principis clementia.

Princeps crudelis, quàm ſit populo inuiſus.

paratur ; qui enim ſuperſunt , acrius oderunt , latebris ; & ignoratione tutos ſe arbitrantur . Deinde nemo omnium hominum adeò penè eſt ſolitarius , vt non cognatos, affines, amicos habeat ; omnes illos in ſuum odium Princeps crudelis irritat , ideoque ſæuiendo auget numerum inimicorum . Duos Roma penè clementes vidit Principes , Germanicum , quem Cæſarem habere non meruit , & Titum , quem diù retinere non potuit ; ex huius obitu mærentibus publicè cunctis , Senatus , priuſquam edicto conuocaretur , ad Curiam cucurrit , obſeratiſque adhuc foribus , deinde apertis , tantas mortuo gratias egit , laudeſque , quantas congeſſit , ne viuo quidem , & præſenti . Ex illius verò morte ita indoluere exteræ nationes , vt eius funus ſine imaginibus , & pompa per memoriam eius virtutum celebre fuerit . Non ſic eueniſſe in Tiberij morte vidimus , qua ita lætatus eſt populus , vt ad primum nuncium diſcurrens pars Tiberium in Tyberim trahendum clamitaret ; pars terram matrem , Deoſque manes oraret , ne mortuo ſedem vllam , niſi inter impios darent ; alij vncos , alij Gemonias cadaueri minarentur . De Neronis nece tantum gaudium extitit publicè , vt plebs pileata diſcurreret . Vitellius vinctis propè terga manibus , laniata veſte fœdum ſpectaculum ducebatur , multis increpantibus , nullo illacrymante deformitas exitus miſericordiam abſtulerat . Domitiano occiſo Senatus adeò lætatus eſt , vt repleta certatim curia , non temperaret , quin mortuum contumelijs , atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret , ſcalas etiã inferri , clypeoſq ; & imagines eius coram detrahi , & ibidem ſolo affigi iuberet , nouiſ mos vbiq ; titulos , abolendamq ; omnem memoriam decerneret .

Romani Principes Germanicus , & Titus ob clemẽtiam , populis tũm cari fuere , vt illi vltro ad ipſis parentandum , plorãdumue eorũ mortem cucurrerint .

Contra , qui populi plauſus in morte Tiberij , qui animus , & auſus in crudelis Principis cadauer .

Quã geſtiẽtis animi ſignificationẽ dederint cũcti audita Neronis nece .

Vitellij fœdum ſpectaculum .

Quæ Senatus in Domitianũ peréptum contumeliæ .

Verumtamen hæc clementia ſalutari ſeueritate eſt temperanda . Neque enim Medicum laudari vidimus , qui mollibus fomentis morbos illos quaſi circumligat , qui ignem , ferrum q ; poſtulant : Scalpello , & vſtorio , cum neceſſitas exigit , vtatur Princeps , modo , ne ſupra morbum ; medicina ſæpè dolentius vulnera curantur , quàm fiunt : magno ideo iudicio exercenda eſt in publicum clementia , ne , ſi abſque iudicio , & ratione ſceleratis impunitas oſtentetur , iniurijs obnoxij reddantur infirmiores , audacia facinorum alatur , atque ea cauſa Reſpublica detrimentum patiatur . Tàm enim nocet , qui morbo inſanabili parcit , quam , qui integra abſcindit . Ceterum maxime cauendum eſt Principi , ne dum ſeueritatem vſurpat , in ſæuitiam adulterina quadam affinitate prolabatur . Itaque ſic agere debet cum ſubiectis , vt magis illius vereantur ſeueritatem , quàm , vt ſæuitiam deteſtentur ; quod aſſequitur Princeps , quoties nil durius , aut remiſſius ab eo conſtituetur ,

Quod tẽperamentũ neceſſariũ clementiæ .

Clemẽtiam magno iudicio ſociandam .

quàm

quam cauſa depoſcit. Non enim ſeueritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt; ſed opportuno iudicio, prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Legum ſeueritatem, cum ratio dictat, ipſe mitiget, id ſemper vſuueniet, cum moderationem verba accipient.

Quãdo Principis cauſa agitur, quid illi tùm agẽdum.

Cum verò cauſa Principis agitur, tunc illud agere debet, vt, vel omnino conniueat, vel vnius ſupplicio admodum improbi multorum acerbitatem coerceat; vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat. Neque id tamen, ſed etiam, vt omnes exiſtiment vindictam neutiquam illi probari, ſed tamquam inuitum magna animi ægritudine ad caſtigandum venire. Quod intelligendum, niſi Imperium ſit in incerto, tunc enim ſeueritas ſeueritate eſt repræſentanda. Inde nonnùmquam fit, vt in coniurationibus, quæ fiunt in Principes de nouo ad Imperium euectos, vel quorum alioqui ditio non firma eſt, nullus relinquatur clementiæ locus, ſed quam citiſſime è medio tollantur, præſertim, cum coniuratorum potentia, vel gratia magna eſt ad populum. Neque enim, cum vertitur cauſa optimatis, vel Illuſtris viri, diù protelanda executio, ſed ocius iudicandum, cum cauſæ tamen cognitione. Cauenda ſunt præterea multorum ſupplicia, vel ſimul, vel diuerſis temporibus ſumpta, vbi multi noxij, ibi ſubtrahendum aliquid ſeueritati, quod addatur caritati. Medicos imitetur Princeps, qui cum ſine ferro mederi poſſunt; lenibus fomentis vtuntur. Cum multus ſanguis effunditur, etiam Reſpublica debilitatur, quemadmodum aperta vena, cum noxio ſanguine integer vigor, & ſpirituum naturalium vis emicat: inter multos ſemper aliqui creduntur innocentes, aut mitiori manu ſanabiles. Vti fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terreant latius, quàm noceant. Non minus Principi ſunt turpia multa ſupplicia, quàm Medico multa funera. In pœnis ſtatuendis per iracundiàm nil committat Princeps. Poteſt pœna dilata exigi; non poteſt exacta reuocari. Cunctatione ſemper vtendum. Senatuſconſulto Tiberiano cautum legimus, vt pœna damnatorum in decimum ſemper diem differretur. Hanc neceſſariam maxime duco ijs, qui recẽs ad Imperium ſunt euecti; lento enim gradu, & plumbeo, ad ſeueritatem eſt procedendum, ne alioqui rerum faciem, moreſq; iam adultos penitus interuertere videantur. Mutatio, quæ fit paulatim, efficit, vt omnis natura mutationes ferat. Cautus hac in re Tiberius, qui Auguſto humaniſſimo Principi ſucceſſit; nam etſi initio Principatus non pauca eſſent, quæ animaduerſionem poſtularent; attamen populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere: Hæc intel-

In coniurationum ſcelere inquinatos nobiles, potenteſque Princeps citus animaduertat.

Multorũ effuſo ſanguine Rẽpublicam debilitari.

Non minus turpia Principi multa ſupplicia, q̃ Medico multa funera.

Cautio Tiberij, ne damnatorum pœna antè decimum diẽ infligeretur.

Lento gradu ad pœnas procedendum.

Quàm cautus initio Imperij fuerit Tiberius.

ligo, cum tempus exigit. Si quis in Principem sit hostili animo, citò hic resecandus, si decessorem violauit, vindicta sumenda. Negligere Principi indecorum, & periculosum. Videndum est etiam, vt vindicta probari Principi non videatur. Vespasianum tradunt, neque cæde cuiusquam lætatum; quin iustis supplicijs illacrimasse, ac etiam ingemuisse.

Negligere Principi indecorum esse, & rē periculi plenā.

Nec minus fugienda illa supplicia censeo, quæ singularem aliquam diù meditatam, operosam, flagitiosam malitiam continent. Certissimum sæuitiæ argumentum est in nouos cruciatus ingeniosum esse. Talis erat Heliogabali immanitas: serpentes hic per Marsicæ gētis Sacerdotes collegisse fertur, eosq; ante lucem, vt solet Populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multosque afflixisse morsu, & fuga. Marsica gens aspidum, & colubrorum victrix ad salutem populis contra infestissimas bestias data erat, serpentes colligebat ad medicinā, vel vt extingueret. At monstrum illud Aspide, & Basilisco nocentius in perniciem populi suæ nationis donum, operamque conuertit, Barbarum est ingenio delectari. Ne ludibria addat occisis, caueat Princeps; Hæc enim terrorem incutiunt, quasi morte non fuerit contentus. Seuerus Albini caput patibulo affixit, barbarus hostis cranium auro inclusum epulis admouebat, & pro scypho vtebatur: Vocem etiam crudelem ne emittat, non obscurum beluini animi indicium. Octauium sane detestabilem fecit horrenda vox. Perusio capto in plurimos animaduertit, orare veniam, vel excusare conantibus, vna voce occurrens, moriendum esse. Ne sæuitiæ coniuncta sit quædam illusio cauendum maxime Principi. Maximianus Præfectus, cum promisisset, se nullum igne, vel ferro perempturum, plumbo contundi iussit, irridens omnium crudelitatem. Tandem moneatur Princeps, ne supplicijs vnquam interfit. Viro Principi sic agendum censeo, vt si quis eget correctione, hunc alijs puniendum tradat. Ceterum, cum præmia reddenda sint his, qui recte rem gessere, id per se hoc faciat, Ita protinus fiet, vt quod gratiosum est, per Principem sit factum; quod vero contra, per alios. Clementiam ideò amplectatur Princeps, quæ est inexpugnabilis securitatis arx. Neque solus eam colat, sed à suis etiam ministris exigat. Parum proficit vnius clementia, si per minutorum tyrannorum crudelitatem stat, quominus subiecti illa fruantur. Nec irascatur, nec opprobria sua vindicet, vt subiectis consulat; numquam honesta crudelitas vno dumtaxat euentu gratiosa est; si in crudeles ministros exerceatur.

Noua supplicioru genera vitanda, qđ inuentorum summam sæuitiam arguant.

Ingenio delectari Barbarum, Ludibria interemptis adhibere terrificum est. Albini cranio à Seuero in Scyphi vsum adhibitum. Octauius cum pleriſq; inuisus.

Ne interfit Princeps supplicijs. Per se ipsi reos non afficiat, pœnis. Præmia ijs merentibus partiatur ipse. Princeps nō colat solus clemētiam, sed eā à ministris suis exigat.

De si-

De fide ſeruanda à Principe.

CAPVT VII.

NEMINEM credo, qui ignoret, fidem eſſe præcipuum fundamentum, per quod ſtabilia, & quaſi æterna redduntur imperia. Hæc eſt, quæ vitæ ſocietatem firmat, quæ commerciorum inter homines vſum introducit, quæ populos amicitiæ fœdere inter ſe coniungit: Quæ quidem eo commendatior Principi eſſe debet, quo ceteris dignitatis excellẽtia præſtat: Hanc ſeruet Princeps priuatim, & publicè, vtrobiq; enim fallere eſt graue, grauius tamen publicè, ſiquidem nulla res vehementius Rempublicam continet, quam fides. Quæcumque igitur initio accepti imperij Princeps promiſit, præſtanda ſunt, modo iuſta ſint, & honeſta; quæ enim iniqua, aut flagitioſa, ſine ſcelere nequaquam promittuntur, & maiori flagitio præſtantur, quam promiſſa fuere.

Fides fundamentum Imperij.

Fidei laus.

Hanc à Principe, & priuatim, & publice maximè ſeruandam.

In hoc potiſſimum hæc fides ſita eſt, vt animo ſincero, & candido ſenſa mentis enunciet Principis oratio, nec aliud verbis, & ore præſeferat, aliud premat corde, in promiſſis verò conſtantia ſeruetur. Quemadmodum aratores terram aratro proſcindunt, & humo ſubacta, quædam ſpargunt ſemina, quæ aruorum gremio concepta paulatim exiſtunt, & adoleſcunt, donec à Sole excocta matureſcant; ita Princeps, qui proximis, ſiue ſubditis ſuis calumnias machinatur, materiam primùm ad excipiẽdos inſidiarum fatus diligenter præparat; tùm occulta quædam ſemina iacit eorum, quæ ipſe molitur, eaq; diligenter diſſimulatione obducit, donec ſuo tempore technis maturitatem adeptis præclarus artifex, qui arauit impietatem, iniquitatem populorum metat, & comedat frugem periurij.

In quibus principe conſiſtat Principis fides.

Conſtantia præterea in ſeruandis promiſſis ſit Principi cordi, nec quid ducat vtile, niſi adſiſtat honeſtas. Agricolæ ventilabris, cum aliquid adſpirat auræ, triticum è paleis ſecernunt, tritico vtpotè grauiore ſubſidente, paleis verò ventorum flabris alio temere abreptis: Non itaq; cum primum aliqua compendij, aut commoditatis ſpes affulſerit, continuo ea veteri mutato conſilio proſequenda. Sed quemadmodum Agricolæ non omni aſpirante vento triticum ventilando purgant (neq; enim ſi turbinibus area perflatur, paleæq; agantur in gyrum, & rurſus tritico admiſceatur, ventilationi locus erit) ita in his negotijs, quæ ſe ſe offerunt non facile eſt aliquid aggrediendum, aut repudiandum,

Conſtantiam ſeruet Princeps.

Conſilia nõ immutet ſtatim vel cõmoditatis cauſa niſi poſt maturam deliberationem.

pudiandum, ſed prius diligenter animaduertendum non modo, an vtile, & quæſtuoſum, ſed multo magis an virtuti, & honeſtati conſentaneum ſit. Atq; hic agendi tenor perpetuo, ac conſtanter eſt retinendus. Quam conſtanter ſe geſſerit Franciſcus Primus Galliarum Rex in ſeruanda fide, illius dicta, factaque ſatis aperte indicant: Is Carolum Quintum Imperatorem citatis equis, paucis quidem ſociatum comitibus in Belgas rebellantes properantem, Lutetiæ, qua decuit Regem, magnificentia, ac fide excepit: Varij tum de pace agitanda inter vtrumque ſermones (grauiſſimis enim tum bellis alter ab altero diſſidebat) deq; donanda Regis filio ditione Mediolanenſi. Interea inaudita quædam vox à Cæſare Regi ſuggeri, auiculam, quando maxime opportunum ſit, cauca incluſam retineri debere. Is vaſa nihilominus colligit, Rege vidente, atque adeo eo, & Principibus, qui illam fraudem in aurem illius identidem repetierant, benigne ſalutatis. Hic Rex ob Cæſaris diſceſſum, abſit, abſit, inquit, à nobis tam turpis, & fœda perfidiæ nota; etiamſi fides toto orbe exulet, Regibus tamen tenenda eſt, qui nullo metu, nulla pœna, niſi vlrtutis, ac fidei reuerentia, vt eam præſtent, cogi, perſtringique poſſunt. Parmenioni quidpiam ſuadenti Alexandro, quod præter fidem, ac decorum erat, magnifice reſpondit Alexander, facerem id quidem, ſi Parmenio eſſem, verum Alexandro neutiquam licet.

Fræciſci Primi Gallorũ Regis in Carolũ Quintũ Cæſarem, à quo hoſtili odio, & bello diſſideret Lutetiæ exceptum hoſpitem ſeruata fides.

Cuius dictũ ad id egregium.

Alexandri Macedõnis dicterium in Parmenionem.

Si promiſſa ſint iniqua, illis haud ſtãdum.

At verò, ſi promiſſa ſint iniqua, vel turpia, conſtantiam, aut vt verius dicam, pertinaciam non probo. Deus in rebus pulchris, iuſtiſque conſenſum adhibet, non turpium, inhoneſtarumque actionum ſponſor accedit. Hac ratione Ageſilaus Lacedæmoniorum Rex, cum vrgeretur, improbe à quodam, vt promiſſum præſtaret, atque idem crebro repeteret, rectè ſanè, inquit Rex, ſi quidem iuſtum eſt, quod petis, faciam; ſin minus, nequaquam faciam, non enim promiſi, ſed feci; Idcirco decet petentes, vt iuſta tantum à Principe efflagitent. Nec minus hoc idem ſuaſerim, etiam ſi in bello cum fœdifrago hoſte res ſit, qui ſemel, atque iterum fidem fefellit, tunc enim viciſſim fidem fallere non licet, niſi per hoſtem ſtet, quominus conuentorum fides ſeruetur; alioqui enim perfidiam perfidia vlciſci ſemper turpiſſimum fuit. Proditoribus fides promiſſa à Principe eſt ſeruanda; nec conſiderandum, quales illi antea fuerint, ſed quales deinceps futuri ſint; vt poſtquam ſibi hoſtium partes amplectentibus gratiam haberi proſpexerunt, animos ſuos ad ea beneficia conuertant. Quiſquis enim proditori dat munus, accipit potius, quã confert. Ideò prõpta debet eſſe in hoc Principis liberalitas, neq; pfidia aliena pfidia eſt puniẽda: Etenim ſi Annibal contra fœdus Saguntũ obſedit, non ideò licuit Romanis

Ageſilai Regis cuidã repetenti promiſſa reſpõſũ egregiũ.

Fidẽ quoque ſeruandã fœdifrago hoſti.

Proditoribus quoq; fidẽ ſeruandã.

Qui proditori dat munus munus non confert.

Quod Annibal cõtra fœ

manis factam postea cum Carthaginiensibus pacẽ rumpere, nec si Romani legati violati fuere à Pœnis, ideoque Hannonem in vincula duci oportuit. Multo minus, si Lusitani contra iusiurandum sunt aggressi, ideoq; Lucullum decuit Lusitanos impunitatis promissione pellectos trucidare: Cum tamen eodem in pacto hostes fidem fallunt, obligatione solutus est ille, quem aliena perfidia afflixit, si enim in pactis inducijs Spartanum agrum populantur Messeni, talionem iure optimo reddent Spartani, qui enim hostilia exercuerunt, pacem communem reddiderunt, verum cum post violata prima fœdera nouum percutitur, non licet id violare.

dus Saguntũ obsederit, & Pœni iusgẽtiũ violauerint, Romanorũ Legatorũ æternecionenõ licuisse postea Romanis, vel rũpere sancitã pacem, vel Hãnonẽ Pœnum conijcere in carcerem.

An Principi violare fidem vtilitatis suæ gratia liceat.

CAPVT VIII.

Nec Lucullũ decuisse iusiurandũ violare Lusitanis, quamuis hi antea id violauerint.

NON desunt scriptores, qui inter alias virtutes, quibus insignitum volunt Principem, summopere extollunt, perfidiam, & periurium, quo Princeps pacta omnia, & promissa in rem propriam trahat, monentes licere eidem sine honestatis respectu, si egregia augendi, aut confirmandi Imperij sui se se offerat occasio, fidem datam fallere, ac iusiurandum violare. Considerant inquit hi homines, cum nihil gratiosum sit, nisi tutum, nihil porrò tutum, nisi fraudum scuto contegatur, quemadmodum principatus fraudibus euerti possunt, ita ijsdem etiam posse conseruari. Prædicant hi, cum humana societas sit, fueritque fraudibus, atque dolis exposita, versari in ea cum candore sine noxa non esse humanæ mentis, vti difficile esse piscem sine spinis inuenire; ita & hominem, qui non dolosum, spinosumque quiddam habeat. Permittunt fraudes, dolos, insidias, maximè, cum salus, vsus publicus, & necessitas suadeant: Populum mendacijs non aliter, quam pueros, & ægrotos decipiendum, atque circumueniendum docent. Principi nihil iniustum aiunt, quod fructuosum. Pueros tesseris, viros iuramentis decipi; præstare vero fidem, mercatorum esse, non Principum, quod illi à fide, sic ab armis pendeant, & viribus; pro sua tandem opinione concludunt experientia nos doctos, nullum recentium beneficiorum memoriam inter duos Principes, qui hereditaria odia habent, nullam fidem, nullas chartas, siue scripturas, promissa denique nulla efficere posse, vt pactionem sibi damnosam, hosti vtilem Princeps seruet, sed vim,

Iniqua quorumdam hac de re opinio.

Qua primũ ratione id audeant docere.

Communis cipue causa salutis fraudes quascũq; permittunt. Impia eorũdem dicta.

Idipsum ab experientia nos doctos volunt.

Digitized by Google

Fráciſci Galliarũ Regis exemplo id conantur euincere.

cum,& neceſſitatem Principem ad ſeruandam fidem adigere, in extremiſque icta fœdera, poſtquam partes verbis conceptis iurauere repetitione bellorũ illico diſſoluta. Franciſcum Galliæ Regem non aliam habuiſſe cauſam animaduertunt repetendi belli contra Carolum Quintum Cæſarem, quam quod ad conditiones, quas captiuus inijſſet, ſeruandas minimè ſe teneri deceret, huncq; cum ab ipſo promiſſorum fides repoſceretur, obſecundaſſe tempori, reſpondiſſe. Carolumque Nonum Galliæ Regem, quicquid de Religionum libertate ante cauiſſet pro tempore ſtatutum, non vt perpetuum eſſet, Vgonotis reſpondiſſe.

Itidem Caroli Noni Vgonotis reſponſo.

Quam indigna ſint hæc præcepta.

Principis ſcipiũ munus ſeruare Iuſtitiam, ac fidẽ.

Hæc præcepta tàm eſſe indigna arbitror, vt qui, vel cogitare tale quid audeat, iure,& merito eum pudere, atq; erubeſcere oporteat. Principum munus eſt Iuſtitiam ſeruare, atque fidem; huiuſmodi autem ſuaſoribus non facilè aures præbebunt, niſi hi, quorum animi ita corrupti, malitiaque excæcati ſint, vt quid poſteritas ſit iudicatura, non multum laborent.

Qui ex fidei frago Principe effectus praui otiantur.

Illud negari non poteſt firmiſſimum Principatus fundamentum eſſe bonum, & honeſtum de Principis alicuius virtutibus tàm ſubditorum, quàm exterorum Principum opinionem; quid de illius fama dicimus, qui omnium ſermonibus tamquam perfidus, ac periurus habetur? Si huic vtilitatis ſuæ cauſa fidem datam violare liceret; omnia diuina, & humana iura peruerterentur; liceret etiam Templa profanare, Altaria expilare, opprimere innocentes; fures, ſicarios,& peſſimorum quorumcũq; hominum ſententiam fouere: Neque enim vel eorum, vel aliorũ ſcelerum vllum eſt, quod non ſpeciem aliquam habeat vtilitatis, quodque non proſit quodammodo ei, qui illud cõmittit, ſi nulla alia in re ſaltem in explẽda eius libidine, & cupiditate. Equidem ſic exiſtimo fidem ſeruare diuinum quid eſſe, ac longe tutius, quàm eamdem datam fallere, etiamſi certiſſima vtilitatis ſpes affulgeat. Ac primum ij, qui fidem etiam priuato datam violant, omnium ſuſpiciones, & odia incurrunt, ſicuti etiam vulgo odio habentur, ipſique ijſdem artibus ab alijs petuntur, cum enim, aut manifeſto periurio, aut ſceleratis argutijs quempiam agere homines animaduertunt, non modo fidem illi nullã habent; ſed vt eum ſummo odio proſequũtur, ita cedere ab eius amicitia, vt tuto ſe ſuaque habeant, contendunt. Inſaniam putant omnes illi ſe credere, qui fidem abnegauit; hoc tantum eſt malum, vt nemo ſit illi fidus, licet amici ſe deuoueant, licet exercitus ad motis ſibi ad ceruicẽ gladijs in Principis ſalutem iuret, licet ambitioſa excubiarum multitudine ſe ipſe vallet, ſi fallere fidem docet, omnes fœdiſſimos alienabit, fidem ſibi miſero, aut dubio penitus clauſam inueniet, neminem amore, aut mutuæ fide obnoxiũ tenebit. Merces auaritiam accendit, neq; obligat

Qui, & miſſis, haud ſtãt omnium ſuſpiciones, & odia ſubeunt, nec amicos habẽt, q̃bus & ipſi fidãt.

Quo tandem miſeriarum deuenlat huiuſmodi deceptor.

pectora

pectora donanti, si ille perfidus sit, qui donauit: Omnis illa turba fortunæ, non fidei Sacramentum habere se putat. Quam tristes soleat esse exitus eorum, qui hanc Macchiauellicam doctrinam amplectuntur; Infinitis exemplis possem demõstrare. Vnum tantum hoc loco afferam Valentini Borgiæ Ducis. Is cum abiecto omni Religionis, honestatis, fidei, & æquitatis respectu, totum se libidinibus, periurio, perfidiæ, proditionibus, alijsque sceleribus tradidisset, atque diuina, humanaque iura omnia polluisset: Imperium quidem, quamdiù vixit Alexander Sextus Pontificali magis auctoritate, quam pessimarum actionum artificio felix tutatus est. At mortuo Alexandro, statim expertus est, quam parum firma sint illa Regna, quæ fraudibus, & perfidia nituntur; momento enim temporis a suis desertus amicis iuxta, ac inimicis exosus, ex tam alto dignitatis culmine ad ima detrusus, vitam tandem miserè obijt, nec quidquam posteris reliquit præter infelicem scelerum suorum memoriam.

Valentini Borgiæ præstantissimi fraudum, ac insidiarum artificis exitus quam infelix.

Graue itaque, & deterrimum scelus est perfidia, quod quidem Deus seuerè punire solet, sed qua potissimum pœna? Si fas est iudicium diuinum coniecturis indagare; comperio euenire, vt qui alteri fallaciam, alterique insidias struere intendit, eadem, aut non dissimili pœna pereat. Cardinalis Beluensis Architectus quarumdam caucarum ferrearum, qui Ludouici Vndecimi Gallorum Regis crudelitatis minister fuit, easdem ipse expertus fuit, in ijs per quatuordecim annos detentus, Nec absimilis res Regi accidit; etsi enim tetros illos carceres non est passus; præ perpetuo tamen pauore, & suspicione se spontaneis vinculis mancipauit, & ita se se in arce quadam inclusit, & custodijs circumsepsit, vt nullus arctiori custodia coerceri potuerit.

Semper puniuntur fœdifragi Principes, vel diuites.

Beluésis Cardinalis, & Ludouici Vndecimi Galliæ Regis id docent exitus.

Eadem supplicia habet, qui ceteris machinãtur.

Alia est etiam animaduersio Iudicis æterni, ac pœna; orbitas, videlicet filiorum; perfidi enim Principes sobole, posteritate (firmis alioquin Imperij munimentis) destituuntur aliquando. Franciscus Sfortia à Mediolanensibus Præfectus exercitui contra Venetos, Mediolanensium arma in eosdem conuertit, & obsesso, atque ad deditionem coacto Mediolano, ditionem Mediolanensem occupauit: at eius filius Galeatius à suis ciuibus trucidatus in ipsa Ecclesia paternam perfidiam suo sanguine luit. Nec obijciat quispiam Turcas his artibus frequenter in finitimos præsertim vsos fuisse magna cum ipsorum vtilitate, eorum tamen Imperium firmum esse, ac stabile. Nam qui inter Turcarum Imperatores his artibus excelluere, magna sæpè pericula subiere. Amurathes, Maumethes, Baiazetus, Selimus Secundus singulares fuere simulandi, atq; dissimulandi, adeoq;

Sæpè orbitate filiorũ, & legitimi successoris spe destituti decidũt è viuis.

Galeatius Sfortia paternæ perfidiæ scelere suo sãguine luit à ciuibus suis in templo enecatus.

Turcarũ Imperatoribus nõnũq; frau-

omnis

des,ac dolos in bonũ ceſſiſſe,ſed Principum Chriſtianorũ, vel ignauia, vel ſocordia,

omnis fraudis, & aſtutiæ artifices: At ſi rem recta ratione perpendere velimus; fatendum erit, ſi ipſis aſtutia, & fraus nonnumquam bene ceſſerit, ignauia, & diſcordia Chriſtianorum id factum eſſe,nec eam proſperitatem periurio,quod Deus, & homines ſemper oderunt, ſed iuſtæ Dei indignationi peccata noſtra ſic punire volentis, adſcribendam eſſe.

Iis etiam ſtãdum à Principibus, qui vel inuiti, p miſerint.

Nec minus aſſerere audeat quiſpiam, quæ neceſſitate, temporiſque iniuria quis coactus promiſit, non niſi eadem neceſſitate cohibente conſeruari debere. Non enim eam laudo conſuetudinem, quæ inter Principes vigere videtur, vt, quæ neceſſitate coacti pepigerunt, rata non ſint. Morem namque hunc ratione carentem, & prauum arbitror,qui periurijs, & fallacijs viam aperiat,cum ferè altera pars ad tranſactionem proſiliat,& raro æquis, atque integris vtrimque viribus ad pacem perueniat. Illud autem, quod de Romanis turpem illam cum Samnitibus ad furculas Caudinas irritam pacem aſſeuerantibus afferunt quidam Pſeudopolitici, nihil omnino ad rem facere cẽſeo, cum non retractata illa fuerit, quia vis, & coactio illi conuentioni robur adiecerit; ſed quia Conſul inſcio Senatu, pœnes quem paſciſcendi erat arbitrium, pepigerat; quod dilucidius dignoſcitur, quia ignominioſi pacti auctores teneri iudicarunt Romani; ac propterea eos hoſtibus dedidere. Verum quia à pactis ſæpè reſiliunt Principes, ſit remedium,vt illi,qui in publicarum rerum adminiſtratione verſantur, exactiſſimo ſtudio, ſcrupuloſaque cura examinent, vtrum ij, quibus cum fœdere, aut indicijs, aut pace agitur, id ſerio velent, an potius, vtrum temporum iniquitati cedentes ſimulata ineant pacta, quo veris amicis ſecurè vti poſſint, fucatos vero recentibus ſubeundæ neceſſitatis vinculis impeditos teneant; Sit itaque certum, nullum improbitatis genus deterius excogitari poſſe, quàm periurium, & ludificationem, contemptoremque veri, in Deum impium eſſe, totiuſque generis humani euerſorem.

Pacem à Cõſule Inſcio Senatu factã cum Samnitibus ad furculas Caudinas ab ipſo Senatu irritam iudicari & haberi potuiſſe.

Quæ examinãda in percutiendis fœderibus.

PRIN-

Digitized by Google

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De insignibus Principis virtutibus.

Liber Quintus.

Quam modestè se gerere debeat Princeps, vt superbiæ notam effugiat, & quæ remedia circa hanc adhibenda.

CAPVT PRIMVM.

HVMANVM ingenium, cum suapte natura in superbiam procliue sit, nec suæ satis conscium infirmitatis, si prærogatiua Regiæ potestatis accesserit, quam adulatores plerumque Principum vanitatem miris modis inflantes afferunt, tantos concipit spiritus, vt miserandum in modum attollatur, vt grauius inde ruat. Mite iam fuerat plurium Principum ingenium, & ad modestiam ita compositum, vt domi inter supellectilem domesticam sibi latebras quærerent, ne ad Regnum perducerentur; at exuta non multo post illa veteri simplicitate, quàm ad Regnum attulerant, ita degenerauere in superbiam, vt Dei obliti, à quo ad Regnum fuerant admoti; suæque pristinæ humilitatis, è qua fuerant excitati; planè immemores videri potuerint: contra verò de stabiliendo Regno tantum solliciti, suoque consilio ita fidentes, ac si Deo possent obniti. Difficile est hominẽ in alto collocatũ, ac lenibus fortunæ auris afflatũ nõ intumescere; quantum autem ipsi Principi, ac subditis damni afferat, non tàm facile explicari potest. Mirum itaque non est, si cauendũ Principi omnes existiment ab hac viliſſima superbiæ lue, ne grauissimas apud Deum, & homines pœnas luant: Viliſſimam appello, ne altum, specie falsus, superbiæ vitium existimet. Sciat id abiectissimum, ac viliſſimo cuique animo insidere, maximumque argumentum animi ab altiori venientis sede, si hæc, in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta. Est hæc natura

Humani ingenij innata superbia, q̃ augescat, si Regia illipotestas addatur.

Plures suapte natura modestiæ laude decoros ad Regnum euectos, ab ipsa dignitate nimios hausisse spiritus.

Quàm vilis sit, & abiecta superbiæ lues, ac proinde abiectissimi animi argumentũ in eo, in quo insidet.

Sidera quę

sublimiorẽ in Cælo nacta sunt locũ eo segni⁹ mouetur, sic Princeps, quo maior ei⁹ authoritas est, eo magis humilia spectat.

natura sideribus, vt hæc segnius moueantur, quo sunt in sublimiori sphæra: sic bonus Princeps, quo maior est eius auctoritas, eo magis se ad humilia circumagit securus suæ magnitudinis, & quemadmodum Aquilini partus geenerositas exploratur ab intento in solares radios obtutu; sic in luce Principatus mentis oculos perstringente degeneres animos timor arguit.

Quæ remedia adhibẽda sint cõtra immoderatã de se opinionem.

Contra hoc superbiæ venenum, tria sanè adhibentur remedia; statuat Prudens, & Religiosus Princeps apud semet ipsum frequenter in mentem reuocare, Principe quantumuis potente, pluribusq; Regnis imperante alium esse Principem longè præstatiorem, cui dictorum omnium, factorumque ratio reddenda sit. Hæc recordatio, mirum quantum proderit: nullum est tàm atrox scelus, quo se maculare Princeps non audeat, si vindicis supremi obliuiscatur. Prodesset postea mirum in modum ad modestiam vel inserendam, vel conseruandam, si suæ mortalitatis, infimæque conditionis, cuius nempè homines participes sunt, obliuio Principem non capiat. Hæc enim omnes lege in hanc lucem emissi sumus, vt post decursum huius vitæ stadium, metam mortis, quocumque cursum nostrum direxerimus, tamen attingamus; & quamuis ditionis amplitudine, regalisque splendore maiestatis sibi Princeps placeat; tamen frustra sunt, nam cum solius Dei sit esse, qui verè est, illius contentione gentes quasi stilla, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt, & insulæ quasi puluis exiguus. Miror itaque quod tantopere sibi plaudat Princeps, cum huius puluisculi tenuissimam particulam occupare potuerit, quasi ingentem possessionem, propter quam meritò possit exultare, sit adeptus? Cur non potius sibi maxime vilescit, quippè qui tantula stillæ huius particula est, vt lynceis planè oculis opus habeat, qui tàm tenuem, & propter prauitatem minimè aspectabilẽ velit intueri? Aequat omnes cinis, impares nascimur, pares morimur. Conditor ille Iuris humani non natalibus nos, non nominum claritate distinxit, nisi dum sumus; Quemadmodum vmbræ, cum nihil sint, aliquod tamen esse videntur, ita res istæ omnes, quas homines adamant, potentia, Magistratus, Imperia ad verum Solis Iustitiæ lumen admotæ nihil sunt; sed vti cum Sol à meridie recessit longius, maiores etiam vmbræ sunt, ita vmbrarum istarum admiratoribus vsu venire consueuit; nam quominus Solis huius Iustitiæ radijs affiantur, vmbras istas maiores putant, & quasi res momenti alicuius stupentes admirantur. Homo multis atteritur laboribus, vt aliquam boni alicuius partem consequatur, sed sera illum spes frustratur, nam, cum ad id, quod votis omnibus optauerat, tandem peruenerit, quid aliud esse cõperiet, & quàm rem inanissimam, & scintillis ex pruna

Memoria frequenter obuoluat Princeps apud supremũ Principẽ Deũ sibi dicẽda cãm.

Meminerit mortalitatis suæ, & infimæ conditionis humanæ, à qua nec potẽtissimi Principes eximũt.

Princeps, vt nimios deponat spiritus, mentí obijciat suæ summã Dei maiestatẽ, ac potentiã, cuius contentione gentes quasi momentũ stateræ reputatæ sunt, & Insulæ quasi puluis exiguus.

Impares nascimur, pares morimur omnes.

Dignitates humanas, si Diuinæ cõponantur, esse velut vmbras ad Solẽ, q̃ cò maiores fiũt vbræ, quo lõgi⁹ à veri Solis luce homines abeũt.

existenti-

exiſtentibus ſimillimam ? Quæ neſcio quid ſplendoris videntur habere, cum tamen nihil aliud ſint, quàm accenſus cinis, paulò poſt omni amiſſo ſplendore in focum deſcenſurus. Nobilioribus vaſis Regia menſa ornari non poteſt, quàm luteis, ſeù teſtaceis, ijs enim lancibus, quaſi ſpeculis humanæ fragilitatis, ac modeſtiæ Princeps redditur memor, & quis Princeps, qui non à figulo genitore prodeat, cum mortales omnes ab vno Parente proueniant, quem Deus e limo terræ formauit ? Animaduertat poſtremò Princeps Regni eſſe volubile pondus; Prudentis eſt ab alto caſum facillimum timere, at quo magis fortuna altius euexit, ac leuauit humanas opes, hoc magis ſe ſupprimere filium decet, variosq; caſus tremere. Hæc rota fortunæ eſt, quam olim Perſarum Rex Cyrus didicit, cum triumphali curru ueheretur, cui quatuor captiuos Reges trahendo ſubiugarat; Eorum vnus identidem reſpectabat, cauſam interrogatus, ſe rotam, inquit, ima ſummis mutantem cõtemplari, atq; ità rerum mortalium vices, ac in primis Regalis coronæ volubilem ambitum agnoſcere. Quo audito, ſtatim Cyrus inſolentiam animi, & triumphi vna cum captiuis dimiſit: Perſarum Rex Sapor Valeriani apud ſe Imperatoris captiui ceruicibus, pedem, equum inſcenſurus, imponebat, vt in eo aulicum vbiq; Regnorum faſtum premeret. Similem in vſum Baiazetem Turcarum Tyrannum Magnus Tartarorũ Imperator Tamburlanus ferrea cauea incluſum circumferebat, vt Principes diſcerent etiàm fortunatiſſimos caueis excipi, atque auolare fortunam.

Quæ cum ità ſint, nimij ſpiritus comprimendi ſunt à Principe, nec aut adulatorum vocibus fallacibus, aut innatæ timore ſuperbiæ in errorem induci ſe pati debet; ſed illud planè intelligere nullam ſe habere inſoleſcendi occaſionem, ſi ſuarum virium tenuitatem, ſi ſuæ mortalitatis conditionem penitus noluerit obliuiſci. Non ſtatuas loricatas, habitusq; vindicis ſibi faciat, ſed Iuſtitiæ, Religioni, Concordiæ, Paci, non ſibi arroganter inſcribat; virtute potius, ac laude rerum benè geſtarum, quam ſtatuis, ac monumentis nomen ædificet, & in recuſandis honoribus ea animi contentione ſe gerat, qua in emerendis enitatur. P. Atticus Africanus, Frontinus, Nerua recuſauere, ne ſibi ſtatuæ ex auro, & argento conſtruerentur. Ambitioſos titulos omninò faſtidiat. Hi enim plurima ſæpè ingerunt damna. Scipio Africanus Imperatoris nomen ſpreuit: Marcus Antoninus Regis, & Domini: Iulianus Medices Reipublicæ Florentinæ Domini. At quidem prudentiſſimè, cum eius Principatus nutantibus adhuc ciuium animis haud dudum ſtabilitus, ac firmatus fuerit. Quo exemplo ſi Principes noſtri,

Ea, quib' homines cupidius inhiant eſſe veluti ſcintillas quaſdam.

Lutea, ſeù teſtacea vaſa mẽſa Principis dignifſima, vt ipſi ſint quaſi ſpecula humanę fragilitatis.

Regnũ volubile pondus; & ab altiori ſtatu facilè ruere in præceps.

Rota fortunę Regiæ Cyri exẽplo.

Regiæ coronæ volubilis ambitus.

Perſarũ Regis Saporis animi deſpiciẽda elatio, & inſolentia in Valerianũ.

Tartarorum Imperatoris Tamburlani indignũ, & crudele facinus in Baiazetem.

Quã modeſtè Principe ſe habere debeat in omnibus, maximè in cõſtruendis ſtatuis in vſurpãdis titulis.

Caueat ne publicas ſtatuas erigendas ſibi curet.

In hoc P. Attici Africani, Frõtini, ac Neruæ laudata modeſtia.

Quot ingentes titulos vltrò contemperint.

qui Principatu nouiter adepto, nouos sibi titulos minus assumerent, quin potius collatos spernerent; benè meo sanè iudicio facerent, si hac modestia ille Iulius Cæsar vsus fuisset; ex insidijs in Senatu tribus, & viginti vulneribus non fuisset confossus: Nouos siquidem honores vsurpauit, vt perpetuam Dictaturam, Præfecturam morum, cognomen Patris Patriæ, statuam inter Reges, suggestum in Orchestra, sed ampliora etiàm humano fastigio sibi decerni passus est; Ex his autem nimijs honoribus, varijsq; titulis multi errores, contemptionesque oriuntur, dum in exacta nimium vrbanitate plus iusto Princeps morosus est, & in nugis deliquisse piaculum arbitratur; Veniat illi in mentem, quàm vitrea sit, fragilisq; felicitas: Qua modo Priamus auro Barbarico, & quinquaginta filijs felix videbatur, mox iacet ingens in littore truncus. Est animal Princeps miserrimum, & superbissimum, hominibus dominatur, sed homo est, mortuus à pluribus calcabitur, Apud Iudicem suum sine satellitio, sine diademate palpitabit.

Iulius Cæsar iacuit in senatu cõfossus non numero magis vulnerum, quàm affectata honorũ multitudine. Quot ex nimijs affectationibus incommoda oriant.

Priami fortuna, vel Græcis miseranda. Humanæ felicitatis indicia.

Modestiam ergo à Principe in factis, in vultu, gestuq; seruandam puto; ità tamen, vt inter orbitam decoris contineatur; quod si id negligat; non modestia, at pusillanimitas dicetur. Pauci sunt, qui vultu, gestuq; Principes se gerant; si intrà limites se quasi suæ conditionis continere velint, tumor ab ijs quasi non abscedit, immò quo plus intenti, eo magis intumescunt, supercilium graue, summam Principatus partem existimant, & si quando declinant, non paruam iacturam suæ existimationis sibi facere videntur, & tamen credunt, quo magis restricti, & magis ore compositi, si quando faciem exhilarant, solem quasi nouum subditorum oculis demonstrare. Non redarguo compositionem oris, sed verecundiam in motu, gestuq; omnino suadeo, decorem oris cum quadam maiestate prorsus exigo. Non se exhibeat Princeps oculis intuentium omnia quasi fastidientem; non gressu sui motus animi præferat; nec quadam licentia res vllas agat, quæ animi non rectè instituti signa redoleant; sit in suo incessu satis constans; sit in vultu, gestuq; compositus, nec opinetur tranquillam posse se exhibere mentem, atq; satis sanam, nisi tumescentes etiàm spiritus non sine maxima sui irrisione demonstret. Illud etiàm nouerit potissimam esse causam exitij Principis, si aut seueritatem in verbis, vultuq; misceat, aut quouis alios minus compositos mores ostendat, quos subditi vel irrisione, vel odio semper excepere. Germanicus apud Romanos valdè prædicabatur, quod visu, & auditu iuxtà venerabilis erat. Ludouicus Sfortia adeò compositis erat moribus, vt à rudibus, rusticanisq; qui cum numquam vidissent pari inter multos vultu, & sæpe sine comitatu,

Oris decorẽ cũ maiestate coniungẽdũ.

Principi abstinendum, ab ijs, quæ vel irrisioni, vel odio sũt populo.

mitatu, vti omnium Princeps, atque Imperator ſalutaretur.

In ſermone eamdem modeſtiam ſuadeo; ſit grauitas in ſenſu, in ſermone pondus; atque in verbis modus; Breui, & cocto, vt ſic dicam, ſermone, vtatur Princeps, ſciatq; breuitatem dicendi pro laude haberi in Principe, ijsq; omnibus, quialijs præſunt, maximisq; rebus detinentur. Præcepta, & iuſſiones, quæ Principi conueniunt, breuibus verbis formentur; Preces verò, quę humilioribus, verboſæ, & longæ eſſe debent. Breuitas dicendi Piſiſtrato Athenienſi ſuffragata eſt, ad promerendam ciuilem gratiam, ex qua quidem Imperium aſſecutus eſt. Inter annales Theodorici Gothorum Regis illud refertur, quod intromiſſis gentium legationibus, audiebat plurima, reſpondebat pauca.

In ſermone modeſtia eadem.

Piſiſtrati breuitas ſermonis laudata.

Theodorici Gothorũ Regis reſponſa breuia.

Deniquè in omni alio externo cultu, veluti comitatu, victu, habitu, modeſtiam vellem; Imperatoria Maieſtas virtute conſtat, non corporis cultu. Hic inſudet Princeps; exiſtimet ab omnibus tunc ſolum iri ſe probatum, cum illi non fortunam, nõ victoriam, non audaciam admirabuntur, ſed virum, qui in magna rerum amplitudine per honeſtatem, temperantiam, modeſtiam, Iuſtitiamq; proſpera fortuna vti ſciat. Traianus Imperator ità domo progrediebatur, vt illum nullus arrogantiæ apparatus, nullus præcurſorum delectus detineret, nemo perturbabatur; nemo ſubmouebatur à lictoribus; tanta viatoribus quies, tantus pudor faſcibus, vt plerumq; aliena turba, Senatoris alicuius diuitis, vel Magiſtratus ſubſiſtere Principem cogeret. Quare rectè affirmarim Principem in omnibus victu, cultu, ſermone, apparatu, non tranſilire debere fines modeſtiæ, ſed potius in his ſe continere; Quippe non decori tantum ad laudem talis modeſtia eſt Principi, ſed vtilitati ad tutelam, diuturnitatem, amorem, & admirationem; Ad tutelam inquam, quæ ab animi moderatione fidelior eſt, quàm ab armis: Ad diuturnitatem obtinendam in Principatu, cum nihil potentius, quàm in alto poſitum, nihil altum immoderate ſpirare: Ad amorem, qui Regiæ modeſtiæ primogenitus eſt apud populos: Ad admirationem, quam à ſubditis habet Princeps, dùm ſe hominem modeſtè dictis, ac factis gerit.

In externo cultu vtiq; etiam modeſtia ſeruet.

Moderationis, modeſtiæq; Traiani laus.

Modeſtia quanto commodo ſit Principi ad tutelam, diuturnitatem, amorẽ, & admirationem.

Quam noxia Principi sit nimia sui, rerumq; suarum opinio, et quam valide hæc corrigi possit.

CAPVT II.

Sui ipsius, & suarũ rerum elata nimis opinio quãtum detrimẽti afferat Principi.

PERNICIOSA plurima arbitror Principi, quæ ni valide corrigantur, summum ei dedecus parant. Plurima, inquam, sunt, sed nihil peræque noxium, quàm quę ex nimia, quam suimet ipsius, & rerum suarum concipit Princeps, opinione consurgunt. Hæc incommoda, vti riuuli ex fontibus, ab innata superbia, vel assentatione, quæ ei robur adijciant, omnino profluunt. Si ortus hic sit à Parentibus, qui immortalem gloriam ob sua maiorumque præclara facinora sibi pepererint, ingenitosq. sibi videat tanta suorum claritate igniculos, pluribusq. ditatum ditionibus semet agnoscat, vt intra sui quasi status limites vix se continere queat; tantis hunc agitari quasi somnijs videbis, tantis angi, ac excruciari perturbationibus, vt continenter vigilijs detineri, dies, noctesque insomne semper traducere cogatur. Quod si euenerit, vt gloriæ cupiditati, sui etiam amorẽ adijciat (quod certè in nullo adhuc Principe obseruarim) nimiumque sibi ita placeat, vt innato studio aliena adipiscendi se plurimum posse existimet; nimiũ certè se, suasque res æstimãs, alienaq; paruipendens, in scopulos incidet, quos euitare minime poterit, nisi abiecta omnis arrogantiæ veluti carbaso, ad modestiæ portum dirigat cursum, huncq; veluti veri sedem agnoscat, intueatur, ac teneat. Verum, meo iudicio si hoc considerare fas est, nullum pestilentius venenum à Principe exsorberi opinor, quam id, quod porrectum ab Assentatoribus suauissime imbibit, stomacho infirmissimo, ac ferè semper nauseanti. Miro quodam dulci cantu allicitur Princeps, dum sua, maiorumque suorum extolli gesta perspicit. Non insuauem concentũ existimat illum, qui sonoris quibusdã laudibus præcipuarum suarum dotium aures sibi demulceat, facile se eo ferri semper patitur, vbi ab eo possessa immensa terrarum spatia, vbi Regiones, vbi populosæ ditiones, ac diuites proponuntur conspiciendæ, & admirandæ. Non ingrato animo excipit efferentium voces nobilium multitudinem, dignitatem, ac præstantiam, quibus præest, ac dominatur. Non inuitus audit illas acclamationes, quibus inter omnes alios Princeps, tamquam ditior, ac potentior salutatur. Hæc, quam

Quanti vim habeant in Principe excitati auitę claritatis igniculi.

Nullum detetrius venenũ, quã quod ab assentatoribꝰ propinatur.

Quã libenti aure laudes propriæ hauriãtur à Principe.

sinceras

ſinceras Principis dotes corrumpant, facile ex eo dignoſcitur, quod ſtatim, atque poculum hoc dulce veneno illitum ori Principis admouetur, letalia ſigna non longè abſunt, quæ manifeſtum exitum indicant, ac prænunciant. Tumidum ſtatim videbis Principem ex ore verba euomentem, nõ parum quoſcũq; ſiue adſint, ſiue abſint, lædentia. Iam cernes capite infirmum aliorum conſilia veluti medicamenta ſalubria reſpuentem, totũ à ſemetipſo tamquam ex letali morbo alienum factum. Non erit Palæſtrita, vt ita dicam, quo cum quaſi luctari non audeat; non erit Princeps, quo cum prœliari non è ſua putet dignitate, certam quaſi ſit victoriam reportaturus. Demens ſuæ dementiæ ſubiecta ſemper omnia arbitrabitur. Ebrius tàm ſui amoris etit, vt ingenio par non tantum eſſe cuicumque, ſed etiam ſuperior velit, quoſcumque irridebit; nil tutum, nil opulentum, nil magnificum putabit, niſi, quod ex ſui potentia validum proficiſcatur, ex ſui arca ſumptuoſum, ex ſui magnificẽtia magnificum eluceat; ſibi tantum videbit, ſibi ſapiet, ſibi credet plurimum; ſui obliuiſcetur, cum quid ſit vere, ſcire nolit; phantaſticas tantum ſuæ opinionis ſequetur vmbras, alios ſpernet præ ſe, & ad ea, quæ vix cogitari poſsũt, adſpirabit, de fallaci rerum nimium præſumens imagine.

Factus ſui amator Princeps, ſolo ſui amore fruitur, quippe qui intelligere ſe credit nullius operam ſibi vſui futuram: Magnos viros per ambitionem non modo tantum nõ æſtimat, verum eos male habendo, ac tractando expellit; Veritas, quæ Regina imperat, famulatur obſequijs, Principe omnia noſſe ſe credente, huius pedibus ſe proſtituit, ac ſubijcit. Aliena hic reſpuit conſilia, ſuorum tantum amator tenax. Hinc ſæpe multis odio fit, cum ſemetipſum diligat. Qui ei obſequuntur, facile obſequia declinant, dum ne minimam quidem amoris ſtipem metiri ſe poſſe vident; & tamen Amor amore ſeruatur, qui niſi à Principe retribuitur, difficile eſt, vt & alieno potiatur, ac ferè ſuum conſeruet. Admiratio ſui ferè omnes peſſundat; & quomodo in fide contineri poſſunt, qui ſubiecti ſunt, niſi præſtanti amore habeantur, ac tractentur? odium ſui, nimij amoris ſemper fructus eſt; & quis Princeps ſe tutum exiſtimabit, niſi & amorem impertiat, quem vtique communicare nequibit, ſi nimium ſui tenax, & conſortium virorum, & prudentum conſilia reformidabit? Qui Princeps ſe nimium iactat; qui ſuas res mirè extollit; qui ſe plus ſapere credit; qui alienas ditiones parui pendit; damna, ac incommoda plurima pro vtilitate ſemper metitur; Odium in Principem; qui de ſe bene audire non intelligit, non longè abeſt, & contemptus, qui ſi ſuas vires exercere incipit, multa parat excidia, quæ nec humana mẽte cõcipi,

Inde quæ illico ſnuncia exitij ſigna demõſtrent. Deſpect⁹ omniũ, vel verbis exſtſſus.

Cõſiliorum quorũq; ſalubrium contemptio.

Audacia, qua cuique Principi nõ parẽ modo ſe reputet, verum & in bello ſuperiorẽ ſe fore certũ habeat.

Arrogantia ingenij omnium præſtãtiſſimi.

Suarum rerũ elatio, alienarum deſpiciẽtia.

Ign orat. ſui.

Incommoda nimij amoris, quo ſemetipſũ proſequitur Prĩceps.

Præſtãtiores viri ludibrio habẽtur, qn exturbantur à aula.

Veritas peſſundatur.

Ipſe multis fit odio, cum & hi o ſibi videãtur Principi inuiſi.

Nimius ſui ipſius amor ceteros cõpleCti nõ poteſt.

Alia iactantis ſe ſe Principis incommoda.

Odium reliquorũ Principum facile ſubit,

nedum corrigi possunt,& si forte occasio leuis oritur dissidij aduersus alium Principem, hoc grauissimum æstimatur, quod imbecilles vires iam in conflictum deductas, satisque superiores habitas tandem quatit, ac prosternit. Et quid non contendunt subditi, cum Principem sui nimium tenacem propositi, in suum votum deducere varijs machinationibus tentant? Satis esse, inquiunt, si eum iam in suam sententiam deduxerint, à qua nullus quantumuis sapiens eum detrudere valeat; Nullos aduersos conflictus expauescunt, quibus conturbare optata conspiciant; Hinc conturbatam etiam videbis Iustitiam, quæ nisi cõspicua se Populorum oculis pandat, lumina perstringit, ne; quid rectum, iustumque sit, perspiciatur. Quibus Aulicorum artibus non subiectus est Princeps sui amans? dum hi prædicant ingenioſum, prudentem, fortem, ac potentem imprimunt in animo eminentiam quandam dotum, quibus exultans Princeps, & diligit Assentatorẽ, & sui fidens consilij nullum aliud par pro certo habet. Quo fit, vt sæpè infestus Principi, carior habeatur, ac in delicijs, qui vt amorem conseruet, alia prædicant semper, & iucundiora, & si interdum infesta, & obnoxia, facile tamen emendanda, ac corrigenda; & ita Princeps nimium suis blandiens auribus, subijcit se, suaque inopinatis casibus, sola ductus opinione, se & plurimum posse, errataq; sæpè tamen putat esse, ac fortunæ euentus corrigi posse, & in præceps ruit, cum maxima sui, ac ditionis pernicie; Postremo quid mali non moliuntur finitimi? sola allecti Principis vanitate, bellum indicũt, gerunt, cum certum illud sit Principem sui amatorem, non militem, sæpè pro sui superbia bella suscipere, quæ hostibus parant Regna, ditiones, ac Prouincias. Carolum cognomento Audacem Burgundiæ Ducem memoriæ proditum est, pronum semper fuisse ad vicinorum regiones, bellis infestandas exceptamque eius vocem arrogantiæ plenam, qua dicebat Heluetijs, qui medij eis Alpes intercedebant, bello subactis, vnum, & futurum Principem, qui ab Oceano Britannico, ad superum, atque inferum mare, productis Imperij finibus Christianam Rempublicã ab immani Turcarum tyrannide (ò speciosum prætentum) exercitibus in Græciam, & Macedoniam transactis, vindicaret; tanta videlicet ferebatur arrogantiæ, suiq; amoris vi, & tamen violento exitu eum perijsse accepimus, cum apud Nansæam caput Lotharingiæ misere trucidatus fuerit.

Huic tanto morbo medebitur Princeps, si animaduertet plenam esse exemplorum vetustatem, plenam esse præsentem ætatem euẽtuum, qui Principes ob tam tenacem sui, suarumque rerum amorem felicitatem calamitate mutarint. Cogitet serio quis ipse sit, quibusq; rebus superbiat, non animũ suum præclarũ

tot

Quę tùm subditorum cogitationes, q̃ tentamenta. Cæcutit Iustitiæ oculus in tanta rerũ iniquitate.

Inde etiã aulicis ingens patefacta feneſtra ad assẽtationẽ, p̃ quã sua expleant vota. Inde Principis beneuolentiã ab eis etiã, qui illi magis infesti sunt, facile colligi.

Bella quæ à finitimis imminent.

Caroli cognométo Audacis tumida & arrogãtiæ pleniſſima vox.

Illi tandẽ tumidum illud caput misere abreptum.

Quæ remedia adhibẽda sint à Prĩcipe, vt ànimum curare possit irretitum hac sui amoris dulcedine.

Curet, vt se ipsum agnoscat.

Cogitet sibi plura deesse, quam esse.

Digitized by Google

tot virtutibus credat, immò non ignoret pluribus obnoxium perturbationibus, quæ verum dignoſci minimè ſinunt, ſciatq; licet plura ex litterarum ſtudijs hauſerit, plura ei tamen abdita eſſe, nec tàm præſtans ingenium credat, quin ſæpè etiam rerum humanarum iudicio deſtituatur: Nec minus credat ſcitu digna acquirere poſſe ſiue loquendo, ſiue diſcurrendo, quæ poſtea in vſum abſq; vllo conſiliorum adminiculo poſſint deduci, ſunt inania, minimæque vſui futura, dum Princeps ex hac ſola cogitatione ſemetipſum, ſuaſque res omnino deſerat. Non ſua glorietur nobilitate, non ditione tumeſcat; ſciat ſuis hæc omnia laborare morbis, qbus ſi nō potius alienis cōſilijs, q̃ nimia ſui exiſtimatione occurrat Princeps, breui ſuam intelliget paruitatem. Areſcunt riuuli, ſi fontis vena præſcinditur, nec rami conualeſcunt, radice ſucciſa. Deficiunt vitia, ſi ambitioſa animi elatio iugulatur; at ſi ſtercora radici congerantur, pingueſcūt rami, & arentium ſterilitas reſilueſcit; ſi fonte liquentia ſuperfundas, auerſio tranſit in riuulos; ſi camino ignem adijcias, in ligna incendium recrudeſcit. Sic ſi vitiatæ naturæ elationis innatæ venenum foueat Princeps, quin vitalia ipſa mortiferū venenū inficiat, nec ſi voluerit, poterit impedire; eſt enim omnibus non tam cognatus, quam innatus amor ſui. Quod ſi modum exceſſerit, vergit ad culpam. Omnis enim virtus ſuis finibus limitatur, & in modo conſiſtit; ſi exceſſerit, in inuio eſt, & non in via. Si amor hic inualuerit, nemo ſperet de cura; lepra ſiquidem eſt incurabilior omni lepra.

Sine ſapientum conſilio ſcientiā Principis quoquo modo acquiſitā minimo vſui futurā.

Animi elatione tāquā radice ſucciſa exareſcēt vitia.

Si vitiatæ naturæ elationis animi vt venenū infundatur ita ad extrema pericula ipſa deducetur.

Quam affabilis eſſe debeat Princeps, & quæ morum facilitas ineſſe debeat, & quæ in hac curanda ſint.

CAPVT III.

AFFABILITAS eſt virtus in Principe omnium gratiſſima ad ineudam gratiam, beneuolentiamque ſeruandam. Nihil enim iucundius his, qui reguntur, accidere poteſt, quam, cum intelligunt, aures illius, qui regnat, ſibi patere. Hæc in eo potiſſimum conſiſtit, vt ad ſe Princeps negotiorum cauſa adeuntes, comiter, & cum quadam beneuolentiæ ſignificatione excipiat, pauperibus etiam aures facile accōmodando, querimonias audiendo, æquis deſiderijs propenſum ſe exhibendo; etenim à Deo conſtitutus eſt Princeps, vt crebro

Quid hic affabilitatis nomine præcipuè vſurpetur.

Principem à Deo populi beneficio.

Facilis cuiq; ad eum aditus esse debet.

crebro cum populo agat, lites componat, controuersiasque dirimat, ac proinde non in cubiculis Regij Palatij abditus, ac retrusus, sed in omnium oculis, ac conspectu debet versari, ita vt facilis ad eum sit aditus, satellitum, ac stipatorum multitudine neminem, vel tenuissimum, submouente, pariq; in omnes æquitate, & æqualitate; vt non huic magis, quam illi faueat, sed vti qui à plurimis circumsistitur, si in medio situs est, æque ab omnibus distat, æque etiam vicinus, ità omnibus adesse debet, aures præbere, negotijsque quamprimum ad exitum perductis benigne dimittere. Remoueatur itaque mos ille Persicus, mos ille superbiæ plenus, qui si non, vt olim lege perhibetur, certe multorum Principum consuetudine dicam, an abusu? seruatur, ne licitum sit indutum sacco aulam Regis intrare, sed potius audiat Ecclesiastici consilium ita præcipientis (Congregationi pauperum affabilem te facito) seque ita gerat, vt quantum fieri potest, nemini necessitas insit mille aditus captandi, sed eius benignitatis fores recludantur omnibus pauperibus, non secus ac diuitibus. At nec id satis esse reor, nisi etiam domi caueat, ne aditus ad eos ab ostiarijs aulicis venũdetur, id quod peculiare est Turcarum Principibus, adeò vt sine muneribus, eorum ianua nemini pateat. Franciscus Primus Galliæ Rex ita comitate, atque affabilitate claruit, vt domi, foriſque deliciæ generis humani, vt Titus ille Romanus Cæsar passim nuncuparetur. Carolus Quintus eadem virtute se commendabilem reddidit, quippe in cognoscendis hominum, Prouinciarum, & Imperiorũ tàm huius, quàm noui orbis querimonijs solertem admodum, & diligentẽ se præstitit, quinimmo sic receptæ apud eum fuere expostulationes omnium, ita liberè vbiq; querelæ, & liberi omnium aditus, vt nullus de alterius prauitate iniurijs, cõtumelijs, rapinis, iniustisue iudicijs frustra quereretur. Henricus Tertius Galliæ Rex palam edicto fecit, quoties à grauioribus Reipublicæ negotijs vacaret, præsto se foro in audiendis subditorum postulationibus. Neque credat Princeps suos mores, hæcq; instituta sibi vllo vnquam tempore obfutura. Quocumq; se vertet, si benignitatis quasi fulcro non nitatur, Principatus vim concidere, omniaque in præceps collabi videbit. Hoc illud est Indorum sapientum præceptum, Principem, quo natura, vel fortuna sublimior sit, eo humaniorem se præbere debere inferioribus. Alexander Magnus sola humanitate sumimum, in quo versabatur, periculum discussit. Collecti erant, qui in eum conspirauerant, nox certa sceleri constituta; verum cum egressus blãdius coniuratos, quos suæ tutelæ, & honoris causa excubias auxisse putabat, allocutus esset, vnum ea comitate, vt crimen aperiret, promouit. Augusto etiam è vultus serenitate elucens

Longius ab aula sit vsus ille Persicus, quo nefas erat induto sacco regiã intrare.

Ecclesiastici præceptum.

Caueat, ne aditus ab aulicis humilioris fortunæ viris nõ nisi soluto pretio concedatur, vt Turcarum est mos.

Præcisci Galliæ Regis tãta comitas, Vt esset, qualis olim Titus, orbis deliciæ.

Eadem virtus in Carolo v. laudata.

Apud eũ liber omnino aditus, expostulationes quorũque & querelæ.

Henrici III. Galliarũ Regis edictum hac in re.

Principatus benignitatis fulcro destitutus ruinã minatur.

Ad id sapiẽtum Indorũ præceptum.

Alexander Magnus vitæ periculũ sola benignitate euasit.

Comitas Augusti ipsi saluti fuit.

comitas

Digitized by Google

comitas ſalutem attulit. Ne autem quiſquam id miretur, intueatur eos, qui tyrannidem occupare moliuntur, plus enim blanditijs, quàm donis id efficiunt. Vide Abſalonem comiter omnes ſalutantem, cauſas audientem, amplexantem, atque ita ſpecie humanitatis animos allicientem, vt Dauidi liberatori Regi iuſtiſſimo, fortiſſimoque filium parricidam præponerent. Cæſar milites ſuos nominatim penè ſingulos compellare didicerat; quo factum eſt, vt nullus tàm diù, tàm conſtanter à militibus ſuis Imperator ſit dilectus. Antoninus adeuntibus dextram placidè dabat, neminemq. aditu prohibebat. Quam verò hæc virtus ad conſeruandum Principatum valeat, ipſa naturæ vox docet. Omnes enim Principes, Magnateſque, cum in periculo ſunt, ad humanitatem, comitatemque conuertuntur. Cum anceps prœliorum diſcrimen exiſtit, cum nutant animi, ſola humanitate vtuntur. Si igitur in ſummis periculis comitas labantem Principatũ ſuſtinere, & lapſum etiã erigere poteſt; quis non eam ſemper ſeruandam aſſerat? Ideò ab ineunte ætate meritò à prudentibus Præceptoribus inſtituuntur Principes, vti faciles, ciuileſque ſe vulgo exhibeant, quamquam & hac in re Principis officium omnino implent, & amantur plurimũ à ſubditis, & obſeruantur: ſi enim difficiles, & moroſi eſſent; facile in ſubditorum odium, ac contemptum inciderent. Quemadmodum de Demetrio traditum comperimus, qui quod ſupplices libellos reſpueret, ſiue ijs ſubſcribere non curaret; ſeditionis cauſam præbuit, vnde factum eſt poſtea, vt Regno eijceretur.

Vna ex comitate factũ, vt Abſalon Dauidi Regi iuſtiſſimo, & liberatori fortiſſimo à pleriſq; præponeretur.

Cæſar milites ſuos ſingulos nominatim compellabat.

Antoninus a deũtibus dextrã placidè porrigebat.

Quã à natura hæc ipſa virtus commendetur.

In periculis Principes plerosq; ad humanitatẽ confugere.

Comitatẽ & Principatũ ſuſtinere labantẽ, & lapſũ erigere.

Principes difficiles, quo tãdẽ adducãtur, exẽplo Demetrij, qui quòd ſolũ ſupplices libellos reſpuerit, Regno eiectus eſt.

Plura tamen Principi, dùm comis eſſe vult, cauenda ſunt, & in primis, ne facilem aditum præbeat improbis; non enim tunc illa eſt facilitas modeſti Principis, ſed ſummæ poteſtatis proſtitutio. Andronicus tibicinibus, & ſcortis ſemper aditum præbebat. Reges Chinenſium cum ſolis Eunuchis, & concubinis verſantur. Verum ea remiſſione, ſeu adulatione diſſoluitur vita ſubditorum. Quid enim honoris ex Principis facilitate ſibi præſtitum vir nobilis iudicabit, ſi infamibus eãdem patere sẽper animaduertat? Profit igitur Principis virtus omnibus, ſed non improbis, niſi ad emendationem. Præterea, ne nimia facilitate adulationi ſit propior, & Imperij vires retundat. Nimia familiaritas ne in patre quidem erga filium eſt ferenda; tenenda eſt grauitas, tollenda ambitio. Dominorum nimis blandorum ipſa conſuetudine metus apud ſeruos exoleuit, quibus tam noxium eſt non timere, quam Domino crudeli obtemperare. Blãdi communione vileſcunt. Poſtremò illud animaduertat Princeps, ne facilitate, ac comitate fidem proſtituat, ne promittat, quæ exſoluere non cogitat. Peſſimè omnium Veſpaſianus famæ conſuluit,

Cauẽda in gubernantiũ comitate. Caueat, ne nimia comitate aditũ improbis quibuſq; aperiat vt Andronicus olim, vel Chinenſium Reges aſſolent.

Nimia comitas haud facilè cauet ab adulatoribꝰ.

Digitized by Google

consuluit, & si diutius vixisset, peius saluti consuluisset. Multa enim postulantibus ipse promissis diues, omnia pollicebatur; causam rogatus respondebat: Non decere quemquam à Cæsare tristem recedere; speciosa vox magis, quàm prudẽs, ideoq; nec vera, immo nec vtilis Principi: nam quæ frugalitas, quod ærarium tot impẽdijs, tot erogationibus sufficeret, si tã multorũ cupiditatibus satisfieret? Non igitur omnibus satisfacere potest Princeps; quocirca neque omnibus promittendum est; q enim voce promissum est, idem deberi sibi existimant postulantes; cum à læta fronte illusos se animaduertunt, grauissimam indignationem concipiunt, iniuriaque affectos se arbitrantur, si beneficium denegatum sit; & quamquam meritò negatum sit, quod improbè fuit postulatum; postquam tamen promissum est, si non detur, fidem Principis accusant; Postulaterum enim æquitatem ante promissa examinare prudentiæ fuit; alioquin Princeps aut temere promisisse, aut fraudulenter iudicatur; ita nec lætus ab illo recedet vllus; quantumuis enim aureos montes polliceantur; non tamen, cum toties fefellerit, fidem faciet; Itaque & Vespasianus odio fuit, & cum paucos decepisset, nemò illi deinceps fidem adhibuit. Nec existimet Princeps Regium esse multa polliceri, & per ministros, ne concedantur, impedire; qui vult decipere, promittit prolixè roganti; Litteras subscribendas curat, Satrapæ, aut Quæstori executio mãdatur, interim ea est forma litterarum, vt ministri intelligant, hominem spe inani duci, & verba accepisse. Qua quidem in re multa videntur damnanda; fides Principis prostituitur, odium ingens illius, qui ludibrio exponitur, sine causa contrahitur; Auctoritas apud Ministros vilescit, numquam enim eorum fronte, numquam verbis credunt, à quibus tot decepti sunt: sit ergo Comitas Principis honesta, grauis, & fida; hac non, vt Orpheus, feras; non, vt Amphion, saxa, sed homines, qua velit sequentes ducet, & facillimo labore vberrimos fructus colliget.

Eius vicẽ illã nõ decere quẽquã à Cæsare tristem recedere speciosam esse magis, quàm prudentem, & vtilem.

Cautionẽ in promissis adhibendã: quę cumque.n. ibi promissa sunt, ibi soluẽda existimant postulantes.

Examinãdã antè sponsionẽ postulatorum æquitatẽ, vt promissis stare possit, ne si promissum cogatur interuertere, ei fides abrogetur, vt olim Vespasiano.

Ne Regium cẽseat Princeps multa polliceri, & per ministratores impedire, quominꝰ soluantur.

Ex huiusmodi technis q mala.

Comitate sua Princeps alliciat ad se homines, nõ vt Orpheus feras, vel saxa, vt Amphion.

Quam maximè conducat Principi Maiestas, maximeque obsit solitudo, & quæ requirantur ad Maiestatem tuendam, ac conseruandam.

CAPVT IIII.

Immoderatã motũ facilitatẽ, quæ maiestatem lædit, vitandã.

INTER ea, quæ Principis Maiestatem lædunt, enumeratur immoderata facilitas, atque familiaritas, quippe quæ aditum faciat hominibus ad contemptũ, cum ex æquali consuetudine contemptio dignitatis oriatur. Ideò videndum diligenter, ne vsque adeo magna fiat facilitas,

Digitized by Google

facilitas, & quibus ſuis prompta conſuetudo, vt iniuria inferatur Maieſtati, cū hæc ſit extrema, & ſacra Principis anchora. Ad hanc retinendam crediderim conducere quandam moderatam facilitatem, in familiari enim conſuetudine egrè cuſtodit Princeps, illud neſcio quid de ſe auguſtæ opinionis. Quod vt Perſæ aſſeruarent, à conſpectu vulgi ſe remouebant, & raro ſui copiam faciebant: ideò nonnulli etiàm ſeceſſus, & ſolitudinem quærebant, quaſi maior è longinquo exiſteret reuerentia. Verùm prudentia, & arte quadam Ciuili moderanda hæc ſunt, videlicet, ſolitudo, & frequentia. Quid enim ineptius, quam ſi Princeps perpetuò deliteſcat, & vmbraculis potius viridariorū, quam luce Ciuium delectetur? Vt de Rege quodam Indiæ non ſinè riſu legimus, qui præter vxorem, ac liberos, alloquitur neminem, videturq; à nemine, ſed domeſticus aliquis ex abditis locis arundine ori admota, ſolet aduentuum poſtulata referre, & nec frequens ſit in populi corona, ne ne omnibus aditu facilis ſit, & expoſitus oculis, colloquijsue ſubditorum. Quis talem Principem Imperio indignum non iudicet? Indignum eſt Rempublicam, & fortunas Ciuium, ei committi, qui alienis oculis vult vti. Qui enim Princeps non colloquitur per ſe ipſum, ſalutatur ſæpè per interpretes, non intelligit neceſſitates vrgentes, nec ambitioſorum factiones, nec oppreſſiones à magnatibus iniuſtas ſubditis, nec vlla eum capit cura adhibendi remedia malis, quæ ignorat; Immò mille fraudibus viam patefacit per ipſos interpretes, quos Imperij ſocios aſſumit. Nihil eſt iniquius huiuſmodi hominibus, aliud ſæpiſſimè ferentibus, quàm reſponsum detur. Colligunt enim ſe ſæpè, & conſilium de decipiendo Principe capiunt. Princeps, qui domi clauſus, voluptatibus deditus vera non nouit, cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur, eligit Iudices, quos non oportet, amouet è Republica, quos debet retinere. Quid multa? bonus, cautus, optimus venditur Princeps. Huic malo ſunt obnoxij, qui receſſus quærunt, ac ſolitudine nimia delectantur. Hoc nouerat Alexander Magnus dùm dicebat mori præſtare, quàm precario imperare. Ille imperat quodammodo precario, qui otio mancipatus, ſe paucis committit hominibus, ijſq; ſocijs penitus ſe, ſuaq; credit.

Maieſtas anchora Principatus.

Hæc in familiari cōſuetudine egrè cō ſeruari.

Idcirco Perſarū Regum mortis fuiſſe, vt raro inſpiciendi vulgo admoueren.

Quæ incommoda oriant ex nimia Principis ſolitudine.

Quidā Indiæ Rex neminē vxore, & filijs exceptis alloquit, neque ab vllo videri vult, ſed arūdine aurī admota ſolēo adeūdi eū poſtulatiōes excipere ab interpretibus.

Similē Iunioſ Principē Imperio Indiæ ignum eſſe.

Sæpè ipſum decipi abuſu interprete.

Quāti ſit reos plena periculi interpreti fidere.

Huic malo, qui Principes obnoxij ſint.

Caueat itaq; Princeps ne intuitu conſeruandæ Maieſtatis, nimiam ſolitudinem affectet, non enim eam tantum minuet, ſed penitus etiàm euertet: Præſtabit ſe ſemper arbitrum rerum: Sigillum ſuum, & ſignaturas, quas vocant, miniſtris ſuis temerè non concredet, cum infiniti abuſus, fraudesq; enaſcantur, nec ſubditorum libellis ſubſcribet, niſi omnibus rectè perlectis, & conſideratis; etenim ipſius imminuitur auctoritas, & ſæpè præmia, honores, dignitates, & id genus alia ſine vlla cognitione

Quid cauendum Principi, vt maieſtatē conſeruet.

gnitione per huiusmodi tabellas temerè distribuuntur.

Non semper adeúdus Princeps à subditis.

Non ignorent tamen subditi, non leuibus semper minimisuè de causis Principem adeundum, tentent priùs, nùm ministrorum opera postulata audiri, ac negotia expediri queant. Nauis Salaminia, non propter minimos vsus educebatur, sed solum ad Principes excipiendos. Sic Athenienſium Respublica Themistoclis illius opera non nisi in summis difficultatibus, & in causis illustribus vti solebat. Non quod maximis viris, cum opus est, rerum etiàm mediocrium functio parum consentanea sit, sed quia, dum in rebus minutis curandis tempus conteritur, ea quæ maioris momenti sunt, per iniuriam negliguntur, præterquàm, quod dum minoribus negotijs crebro conturbatur Princeps, auctoritas eius minuitur. In Imperio veluti fulcrum maiestatis erit præferre aliquam grauitatem, cum humanitate, & morum facilitate coniunctam, nempè non, vt acerbus, sed augustus appareat Princeps, ità vt, qui ei obuij fiunt, non eum metuant, sed magis venerentur. Huic conuenit grauitas, & magnificentia, sed semper rigor, qui inesse grauitati videtur, apta quædam suauitas, & leuitati, quæ magnificentiæ, videtur inesse, grata quædam popularitas, vt his quoq; rebus Imperio suo decus conseruet; Et certè non possunt non valdè improbare eos, qui suadent omnino Principi grauitatem retinendam, quæ instar clypei propellat omnes expectantium ictus. Hanc suadent in verbis, suadent in gestu: Subditorum enim mores considerantes verentur, ne illi nimia familiaritate Principis insoleſcant, & ità difficilè in fide continere eos posse credunt. Sunt Barbarorum documenta, hæc sunt Principum Axiomata, qui se Principes esse non norunt, qui fortasse infirmitate mentis, humilitatemq; generis omnia infesta, grauitatem verò incompositam amicam esse existimant. Quo magis Princeps dignitate, & nobilitate præit ceteros, quo plus suæ auctoritatis in subditorum opinionem instillare contendit, eo benigniorem se ostentare debet. Præcipua nobilitatis pars est Comitas, quam suadeo temperatam.

Athenienſes Rempublicam Themistoclis opera nonnisi in rebus grauissimis vti.

Quæ conseruent maiestatem.

Reijciendam eorum opinionem, qui sola grauitate abſq; comitate Principi semper, ac in omnibus retinendã suadent.

Barbarorum id esse documentum, qd eos tm Principes decet, qui se Principes non nosſunt.

Ad maiestatem facit formæ dignitas, quæ tanti à Barbaris hominibus habita est, vt magnorum operum non alios putarint capaces, quàm quos eximia specie natura donaret; Non sit tamen affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quàm expeditus, non pretioſis adiutus vestibus, sed communibus, vt honestati, vel necessitati nihil desit.

Conseruat maiestatẽ forma dignitas.

Postremò conducit Maiestati, aulam Principis, probis, nobilibusq; viris esse refertam, nec credat decori esse numerosam Aulicorum copiam. Affluentem tantum existimet esse ornamento, ijs, qui summo ingenij virtutis, experientiæq; nitore excellunt,

Aula probis nobilibusq; viris referta conducit maiestati Principis;

Digitized by Google

excellunt, ſciatq; eos, qui præ foribus deambulant, nullum aliud faſtigium quærentes, quàm crebris ſalutationibus, aſſentationibus, ac obſequijs humillimis Principem venerari, eſſe ei potius dedecori, quàm decori. Quid abſurdius, quàm ſemetipſum videre ſeptum ijs, qui tantum eum admirentur, & extollant, qui, ſi quid amari felicitati Principis miſceatur, ſæpè deliteſcunt; ſuæ inſcitiæ quaſi tenebris inuoluti? Conditio Principis ex Aulicorum conditione dignoſcitur; & certè nullum præclarius ſignum arbitror inueniri poſſe, quod Principis indicet naturam, quàm illud, quod ex electione miniſtrorum, Aulicorumq; præueniti; quod ſi ij ignari, imprudentes ad quælibet propenſi ſcelera eligantur, indicium non optimæ mentis Principis erit, vti ſatis infirmæ, ac potius tumidæ erit, ſi ad aulam aſſumet, quos ignaros viderit, non expertos, rudes, nulliusq; indolis bonæ, ſed tantum aliqua nobilitatis luce fulgentes. Hæc ſeruanda ſunt Priucipi, vt ſuam maieſtatem conſeruet, qui ſi parum conſiderarit, dùm aut nimia voluerit vti familiaritate, aut ſolitudine, non euitabit pericula, quæ Imperium, ſi non euertere, ſaltem labefactare poterunt.

Aulicos ſolis ſalutationibus, & officioſis cõpellationib⁹ ſtudẽtes dedec⁹ non ornamẽtum aulæ.

Cõditionem Principis ex Aulicorũ cõditione dignoſci.

Tumidæ mẽtis indicium præfert Princeps, cũ Aulicos ſibi aſſumit ſola generis claritate cõſpicuos.

De Temperantia Principis in cibo, potu, ac ſomno.

CAPVT V.

IN Principum Aulis frequens eſt menſarum abuſus conquiſitiſſimis epulis Regio ſumptu inſtructarum, atq; vtinam ſemper abeſſet luxuria, quæ in manibus paratas ſumptibus eſcas, conchylia, piſces, auiculas peregrino aliquo guſtu commendabiles, ex longinquo etiàm accerſere adeò non veretur, vt huiuſmodi gulæ irritamenta Principe dignas, ac tantum nõ neceſſarias lautitias eſſe Princeps putet, in quo ſi pecuniarum tantum eſset profuſio, ferendum fortaſsè eſſet malum in hominibus abundantibus celſioris fortunæ, ſed cum corpora hiſce corrupta delicijs, morbis inſuper corrumpantur, ſitq; in Principe viro ſanitatis, aut vitæ iactura, non ipſi dumtaxat, ſed toti etiàm Reipublicæ pernicioſa, quædam hic dicenda ſunt, quæ hanc peruerſitatem, ſi fieri poteſt, corrigant.

In Principũ mẽſis exquiſitarũ dapum quã frequens abuſus.

In ijs non tã pecuniarum profuſio, quã morũ corruptela, & iactura viriũ.

Illud ſtatuendum eſt, naturam paucis epulis eſſe contentam. Verè aureis ſeculis naſcentis mundi, homines ſaltem pietatis

Natura modico cibo eſſe cõtentam, aurea nati primũ orbis tempora teſtari.

sectatores à carne abstinuisse scimus, frugibusq; ac pomis victitasse, quæ vel suapte natura, vel cultu prouocata gignebat tellus, & certè non negarim sanitatem eam non euerti, quam simplicium ciborum vsus tuetur, saporum autem aceruatio, & varia condimenta corrumpunt; Apertè enim videmus Principem nimium gulæ deditum, nec viuere posse diù, nec sanum esse, animumq; eius nimio sanguine, & adipibus quasi luto ità inuolutum, vt vigilans etiàm nihil cæleste, sed semper de ventris cogitet ingluuie; ità cum somno sopitus est immoderato pastu, potuq; obstupefactus turbulentis iactatur somnijs, vt meritò humanæ mentis expers esse videatur. Nec desinunt hic calamitates; Principis enim huius eneruatum, languidum, ac cera ipsa mollius est corpus, morborum turba obseptum: Ad hunc Podagra illicò volitat, tumor membrorum, senectus immatura, capitis dolor, neruorum distensiones, ac dissolutiones, stomachi vitia, cibi fastidium, assidua indigens Medicorum cura, assiduis medicamentis, quotidianaq; curatione. Quo fit, vt præsenti vitæ omnino sit inutilis, vbiq; ridiculus, tàm in publicis, quàm in priuatis rebus habeatur; si inopinatus casus acciderit, nulla sit prudentia, quæ clauo assideat; si vigeat pax, nulla sit tã boni fructùs memoria, sed è contrario tenax obsoniorum, siuè epularũ; si belli fax vbiq; ardeat, nullus sit periculi, neq; timor, neq; suspicio. Amico non prosit consilio, hosti nequaquã sit terrori.

At non sit sobrietas tantum in cibo, sit etiàm in potu. Multos Principes exterminauit vinum, largius enim in ventriculum infusum, nec stomachi robore vincitur, vel edomatur, cor inuadit & cerebrum, totumq; corpus concutit, & rationis vsum adimit, morbisq; materiam, ac pabulum præbens, sanitatem prorsus euertit, quin immò, cũ mero poratorum animi incaluere, feruidius agunt, secreta pandunt, omnes simulatæ mentis artes excutiente vino. A nimio potu originem ducunt inimicitiæ, iniustitiæ, vulnera, mortes, & deniq; omnia, quæ insanum à prudente viro omnino secernunt; Ignem nunquam abditum videbis, eius enim vis, siuè per calorem, siuè per splendorem, siuè per famam palàm fit. Vim sibi quantum libet afferat Princeps, vini semper effectus erunt in conspectu. Non alia de causa à Corinthijs oblatum vini vas electo Principi comperimus, quàm vt à vino se omnino temperaret, aquamq; suum potum toto magistratus tempore fore non ignoraret. Carthaginienses ne insolescerent, Magistratus toto Imperij tempore illis vinum interdicebant. Plura minimè digna factitasse nonnullos Principes videmus, quæ iàm clara, mirabili vini potentia tandem obscurata reddidere. Alexander ingentia animi bona, illã indolem

qua

Quæ incommoda ex inexpleta fame ciborũ.

Illicò morborũ in omnẽ intemperantiam conjuratas adesse cateruas.

Publica ex in exhausta hæc ingluuie mala.

In potu ẽt fit sobrietas.

Quid detrimenti nimia vini potio afferat corpori.

Indè mala moralia.

Quàm difficilè sit vini effectus ità coercere, vt in omnium lucem non exeant.

Vas vini à Corinthijs recès electo Principi oblatum.

Apud Carthaginienses magistratus toto Imperij tẽpore vino interdictos.

Sæpè vino fœdata Principum antè commẽdata facinora.

qua omnès Principes anteceſſit; illam in ſubeundis periculis conſtantiam; in rebus moliendis, efficiendisq; velocitatem; in deditis fidem; in captiuis clementiam; in voluptatibus permiſſis, & vſitatis temperantiam, nimia vini cupiditate fœdauit. Miſerum certè oculis ſpectaculum. Vir ille inſignis, ætate florens, corpore robuſtus, obeundis in exercitu laboribus aptus, ſæpè domum, vt ità dicam deportabatur, nec erigere ſe ipſum valens, nec proprijs incedere pedibus. Et qui iàm præclaras victorias conſecutus fuerat, hoſtibusq; omnibus non tantùm terribilis, ſed victor fuerat; ridiculus ſæpè pueris videbatur, occaſionemque, vt ab omnibus contemneretur, præbebat, ſat ſine ferro, vulneratur, ſinè hoſtibus confoſſus.

Sũma Alexãdri Macedonis virtutes, & indolem illum inter paucas præclariſſimas ĩ exhauſta meri libidine tãdẽ vitiatam. Qui quoſcũque hoſtes ludibrio habuerat, ſæpè ridiculè excipiebatur à ſuis.

Cauendum præterea Principi eſt, ne plus temporis ſomno indulgeat, quàm par eſt. Eum corpori curando impendere, cui tàm multa negotia curæ eſſe debent, & ex quo tàm multi pendent, quibus cum Principe agendum eſt. Peruerſitas etiàm illa vitanda, quæ ex diuturno ſomno facilè exiſtit, vt ſcilicet officia lucis, noctisq; peruertantur; quaſi verò turpe ſit, ac minimè Regium, niſi diem totum ſtertat, tuncq; tandem cum publica omnium incommodo ad ſe adeuntibus præbeat aures, cum ſe noctis tenebræ intenderint, noctem facibus, cereis, funalibusq; vincentes, Hoc conſilio ſupremus ille rerum Opifex ſolis lampadem hominibus accendit, vt diurno tempore ſuis inſiſterent operibus, quemadmodũ etiàm poſt ſolis occaſum tenebras offudit, vt per nocturnam quietem, ſe ad ſomnum componerent, & vires fatigatas recrearent.

A nimio sõno caueat Princeps.

Ex sõno longius protracto, negotiorũ inuerſiones exiſtere. Statuta à Deo negotijs, & quietitẽpora nõ præpoſterè habenda.

Si ab his non abſtinuerit Princeps; non ſibi tantum, verum ſubditis ſummum afferet damnum, ſumma enim ei ope nitendum eſt, vt valetudinem tueatur, in cuius periculo totius Reipublicæ ſalus periclitatur. Miniſtri non admittuntur; Imperium pro derelicto habetur; cogitationes, & conſilia ad vſum non rediguntur. Quemadmodum primum mobile, ſi minimè moueretur, conquieſcerent omnia, immò turbarentur; ità languente Principe querelæ oriuntur, non deſinunt iurgioſa verba, ſeditiones fiunt, & demum turbarum plurimarum tela pertexitur. Alexandrum Magnum accepimus ità frigiditate aquæ Cydni fluminis correptum fuiſſe, vt mortis immaturæ perſpicua ediderit ſigna. Ingens tunc ſollicitudo, & luctus erat in Caſtris, flentes querebantur milites in tanto impetu, curſuq; rerum clariſſimum Regem non in acie ſaltem ab hoſte deiectum, inſtare Darium victorem, antequàm vidiſſet hoſtem, ſibi eaſdem terras, quas victores peragraſſent

Quę incõmoda orlantur ſubditis ex intẽperantia Principis. Similitudo ĩ Principẽ intemperantẽ. Lãguẽte Principe, quę Populi ſollicitudo, quæ querelæ.

Ad id nobile magni Macedonis ĩ Cydno amne artuum honore penè expirantis exemplum.

ragrassent repetendas, omnia, aut ipsos, aut hostes populatos per vastas solitudines, etiàm si nemo insequi vellet, euntes; fame, atque inopia debellari posse. Hæ cogitationes, non alia de causa, militum animos commouebant, nisi quia detento aduersa valetudine Alexandro, quo intendebant, cursum victoriæ dirigere, minimè poterant; sciebant videlicet arrepta quasi ab aduersa fortuna occasione, Orientis Dominum Alexandrum minimè posse appellari; Conualuit tamen, & tanta suorum lætitia prosecutus felicitatem, totius ferè Asiæ Dominus euasit. Hæc manifestè indicant, quibus subiaceat Princeps periculis, cum suam vitam certo mortis periculo obijcit ob nimiam intemperantiam.

Quid sibi timeret exercitus Imperatore, vel extincto, vel morbo lãguẽte, nec satis mentis compote.

Idem subire periculũ, qui intẽperantẽ trahũt vitã.

De temperantia Principis in voluptatibus, & de officio ergo vxorem, remedijsq; aduersus libidinem.

CAPVT VI.

INTER Populares obseruantur facta, quæ maioris sint ponderis; at in Principe obseruantur singulæ actiones, etiàm modicę, vtpotè quia in altiori, & illustriori loco constitutus, magis conspicitur; & quia ob quotidiana negotia eius aula frequentatur, & ob necessarios ad eum aditus, vel amicorum, vel inimicorum, vel ministrorum, qui cum multi sint, sic & facilè in vulgus interiora quæq; effundunt. Atqui minima illorum errata in illis maiora apparent; vt in solido speculo, & bene terso, macula vel exigua citò deprehenditur, vt in pulcherrimo corpore næuus. Quàm verè turpe est Principem videre Veneri operantem, qui exemplo ceteris esse debet? Quid sordidius, quàm eum ad vile scortum maiestatem deijcere, cum possit honesto matrimonio cuipiam honestæ matronę coniungi?

Reipublicæ interest Principes, castè, pudicèq; viuere. Bellorum ac tumultuum causa, atque origo, euersorumq; Regnorum multiplex, sed frequentissimè libido fuit. Hæc cum habeat adiunctam contumeliam, iras, non nisi morte extinguendas procreat. Troiam mulier peregrina euertit. Italiam

Popularium facta eminẽtiora notari Principum quæcũq; vel minima.

Minima eorum errata, magna videri.

Apta ad id similitudo.

Quã turpè, quã indecorũ Principẽ libidini inseruientem.

Quãtũ dãnũ patiat Respublica ex intẽperãtia Principis i rebus Venereis.

Indè sępè Regnorũ interitus.

Digitized by Google

liam Lauinia, inceſtiq; iterum thalami Troianis tradidere. Chilpericum Frãciæ Regem adulterijs infamem Fredegundis pellex per Landricum interfecit. Rodericum Gothorum in Hiſpania Regem filiæ ſuæ violatorem, Iulianus vir nobilis grauiſſimo bello petiuit, ſicq; Saracenis, & Mauris in ſocietatem adductis, victis Gothis, cæſis ſepties centenis millibus hominum duriſſima, & diuturna ſeruitute preſſæ ſunt Hiſpaniæ. Quid memorem Veſperas Siculas? quibus penè vna hora Galli cæſi, atq; ad Cõſtantiam Federici vxorem ius Regni translatum eſt. Cauſa verò Præfectorum, ac militum laſciuia. Duas res ægerrimè mortales ferre ſolent, damna, & contemptum: in parentum, coniugum, fratrum, propinquorum mortibus eruditæ ſæpè ac fictæ lacrimæ fluunt: Cõtemptum ſui, & contumeliam præſertim damno iunctam, quiſq; multo aſperius accipit: Summam verò contumeliam in ſua, vel ſuorum pudicitia erepta ſibi factam interpretatur, quia magni illam facit; aut ſanè videri vult eam magni facere, cum ſummum ſit dedecus in ſuorum pudicitia eſſe negligentem. Virginius filiam, quàm Appius Claudius datis contra libertatem in ſeruitutem vindicijs, ad ſtuprum expetebat; occidit, dignius exiſtimans eſſe pudicæ interemptorem, quàm corruptæ parẽtem. Eodem ſpiritu Pontius Auſidianus filiam à Pædagogo corruptam, poſtquam ſupplicium de ſtupratore ſumpſit, interfecit. Phędonis Athenienſis filiæ occiſo Patre in puteum ſe præcipitarunt, ne impudicè viuere cogerentur. Hoc ſanè incommodum magni faciendum eſt. Verũ quod mentẽ Principis affert libido, non minus leue eſt iudicandum. Mentis enim lumen, quod in animis noſtris diuino beneficio ſignatum eſt, obſcurat, dùm de limoſa carnis concupiſcentia nebulæ teterrimæ extolluntur, quibus quaſi velum obtenditur, quo impediente intemperantiæ fœditatem, pulchritudinemq; virtutis ægrè admodum valet aſpicere, qui huiuſmodi implicatur voluptatibus. In Republica, in qua pudor opprimitur, luxuria datis habenis liberè exultat, cæcutientium ſtolidorum magnus eſt numerus: tarò horum bona, & fortia conſilia: nàm ne ipſe quidẽ Salomon, poſtquam ſe libidini dedidit, ſapienter, & politicè regnauit, ideoq; magno odio omnibus fuit. Pudica Minerua fingitur, & Muſæ Virgines, quia caſtitas non modo ſapiẽtiæ comes, ſed etiam cauſa, & conſeruatrix eſt. Quorum mentes turpitudinum illecebris occupantur, ij ſerias concipere ſtudiorũ cogitationes nequeunt.

Ad id exempla antiqua, & recẽtiora.

Mortalibus quibusq; ægerrimè ferri damna, & cõtemptum. Sũmũ contẽptũ, ſeù contumeliam in ſuæ, vel ſuorũ pudicitiæ inuſta macula ſtatuunt. Virginiæ ma luit filiã interimi, quàm fœdari.

Põtius Auſidianus ſuppliciũ de filia ſimul, & adultero ſũpſit. Phedonis filiarũ, vt pudicitiam ſeruarẽt, facinꝰ audax. Aliud incõmodum ex intẽperãtia Principis. Mens humana huiuſmodi voluptatibꝰ hebeſcit, & cæcutit. Salomonis exemplum.

Cur fingant pudica Minerua, & Muſæ Virgines. Inſecto animo inſici ſæpè corpus.

Ne tamen infecto animo, minimè infectum arbitretur Princeps corpus; ſciat multis ægritudinibus corporis eſſe obnoxios eos, qui turpibus ſeruiunt voluptatibus, vitæq; ſpatia illis fieri contractiora, quàm pro corporis conſtitutione, & viribus, qui-

Libidine robur deperdi, & virtutem omnē eneruari.

bus à naturâ fuerant inſtituti. Si nimium huic malo ſe dedat robur illicò deperdet, & femina mollior euadet. Perſæ fortes, & agreſtes, vicere Babylonios viros, vt ità dicam, meretricios; Perſas iam eneruatos oppreſſit Macedonum ruſtica durities: illos Romani nondum vulgatis libidinibus imbecilles. Hos Vandali, Gothi, Hunni, aliiq; Barbari proſtrauere, dònec, & illi fortioribus ſuccumberent.

Plura populorū exēpla.

Quæ ratio pudoris haberi debeat à Principe;

Si ratio pudoris non habeatur à Principe, nulla ferè proles erit, quæ ſpuria quodammodo non ſit futura. At quod commodum quæ pax Reipublicæ? innumeri ſpuriorum coetus, in quot diſtrahent partes Rempublicam? Plurimi matrimonia fugiunt, non amore caſtitatis, ſed licentia ſcortandi. Suo tempore tantam fuiſſe Romæ corruptionem tradit Seneca, vt nulla nuberet niſi, vt irritaret adulterum; Meſſallina, libidinoſa, & intemperans femina ceteras quoq; feminas cogebat luxuriosè, & petulanter viuere, efficiebatq; vt multæ in ſuo Palatio viris ſuis præſentibus, ac videntibus cum adulteris coirent, earumq; viros ipſa diligere, ac honoribus, dignitatibusq; augere; ceteros, qui id non paterentur, odio habere, ac modis omnibus perdere rectè duxit. Quæ cum ità ſint, Principem iam clarè videre ſentio tantam libidinem, vti omnium malorum radicem effugiendam, temperantiæq; turpitudinem, vti honori, famæ, corporiſq; ſaluti plurimum aduerſam.

Romę olim quæ morum corruptela ex Seneca.

Meſſalinæ libidinis fœdiſſimę fugillatio.

Quomodò cum vxore Princeps gerere ſe debeat, poſtq; matrimonium ſuaſit neceſſitas.

Amor vnius coniugis vigeat, ſubiectarum omnino reſpuatur: libidinis ſitis propriæ coniugis reſtinguatur, non alienæ vſu; ſcortorum conſuetudine minimè vratur, pecunias effundendo per concubitum, vires exhauriendo, ſubditos contumelijs laceſſendo. Verùm ſe nimium ne dedat vxori: ſæpè hæc blanditijs fallit maritum, qui ni ſui curam habeat, facilè in ſeruitium prolabitur, & potius vti mancipium deſeruit, quàm thori conſors.

Cauēat, ne dū blandum vxori ſe exhibet, eius blādimentis irretitus libertatē amittat.

Non ſuadeo tamen ſuperbiam, quæ animum vxoris deijciat; ſuadeo pacem, concordiam; ſuadeo vnanimem conſenſum; coniugi deditum eſſe volo Principem, ſed non illius obnoxium Imperio; turpè ciui, turpius Principi. Quid intereſt, an femina gubernet, an verò qui gubernat, à femina regatur.

Idem planè Regnū à femina gubernari, ac Principē à femina regi.

Huic peſtifero morbo, de quo ſupra plura adhibentur remedia. Curet Princeps, ne oculis, ne auribus occurrant, quorum venena animum, & corpus inficiunt. Conſuetudo audiendi, & ſpectandi, etiam faciendi licentiam ſumit: omnia luxuriæ irritamenta e medio conetur tollere; ſpectacula impudica: Choreæ periculoſæ; feminarum laſciui in publico conſpectus, multo magis proſtibula effugiantur; an autem hæc admitti, ſiuè permitti aliquando poſſint, hic non diſputo. Nec illecebras modo auferendas cenſeo, ſed impedimenta etiam ac frena luxuriæ

Remedia libidini auerruncandæ.

Non modo libidinis irritamēta cauēda, ſed in-

inijcienda duco. Seria cogitatione, operibus, laboribus, occupentur omnes: Otium exulet, in vacuo pectore regnat amor. Aeruginem tàm mordacem, motus, agitatioq; non admittit. Negotio hoc vitium diſcutitur; vera cura tàm vanam ſollicitudinem diſcutit; Vt peſti, ità impudicitiæ vitandæ Princeps inuigilet; ſeueritate legum, inſolentiam libidinum coerceat. Plato Imperium libidine inflammatum, ratione moderandum, legum metu coercendum monet, non modo autem adulterium, ſed & omnem ſcortationem morte damnat. Marito in adulterum ius vitæ concedit, quod etiàm noſtræ leges ciuiles non puniunt; iuſto enim dolori pœnas remittunt, quod & Patri in filiæ corruptore permittitur, ità tamen, vt nec filiæ parcat. Apud Parthos grauiſſimè adulteria puniebantur, vxores feminasq; ceteras domi concludebant, fortis lex eſt ſi Præſidem adiuuãtem habeat. Si Neroniana luxuria regnet; ſi Caius Lupanar in Palatio erigat; ſi Meſſalina cogat, quid poterunt miſeræ leges? Quis damnabit, quod facit Imperator? Quis fugiet, quod imperat coniux Auguſti? Sit itaq; exemplum in Principe; ipſe ſit, qui ſe tanta præditum virtute glorietur, ſciatq; etiàm ſe perditum iri, & quaſi præcipitem caſurum; & niſi ſua auctoritate obuiam eat libidinibus per leges, omnia flagitia regnatura, futuramq; Ciuitatem magnum Lupanar, facillimeq; tandem oppreſsum iri cum maximo Reipublicæ detrimento.

contraria ijs ſtudia enitẽdum.

Platonis mo nitum, & mãdatum in libidinatores.

Quid legibus aduerſus adulteros cautum ſit.

In adulteria apud Parthos ſeuerè animaduerſum.

Quid ſi libidinatores, Principẽ patrocinatorẽ habeant.

Principẽ eſſe debere ceteris caſtitatis exẽplum.

De fortitudine Principis & animi magnitudine.

CAPVT II.

FORTITVDO moralis eſt virtus, per quam animus erga ea, quę ſunt terribilia, ità rectè ſe habet, vt neque prauè timendo, neq; timere audendo deſiſtat propter illa ab officio rectè rationi conſentaneo. Cùm igitur hoc ſit virtutis huius officium, ſatis intelligitur corporis imbecillitatem, virtumq; tenuitatem impedimento eſſe non poſſe, quominus fortitudinis laudem conſequi poſſimus, & tueri. Non enim in viribus corporis, & lacertis fortitudinis gloria eſt, ſed in animi virtute. Principem ſatis ornatũ velim ex animi magnitudine, ac fortitudine, quæ ſuper alios eũ extollat, quæ animi præſtantiã inſignem non alijs cõmunẽ præferat, quæ inſignes præclarasq; res ſubmini ſtret; Qui. n. fortis eſt, alijs cum etiã virtutibus præditum cenſeo.

Quid ſit fortitudo, & quale eius officium.

Fortitudinis gloriam nõ in robore corporis, ſed in animi ineſſe virtute.

Hæc

Fortitudinis pars duplex.

Hæc præcipuè in duobus consistit. Primum, vt non timeamus, deindè, vt nimium non audeamus. Quid enim fortius, quã omnes animi motus rationi subigere, proprias voluntates abijcere, & contemptis visibilibus, ea, quæ non videntur, amare? Quid præclarius, quàm animum ad excelsa quæquè intendere, nullis fractum difficultatibus, obuia quæq; facilia habere, nullius periculi anxium omnia audere, non sui gratia, sed Reipublicæ? Hic est trames, qui ad sinistram timore non deflectit, nec ad dexteram temeritate, si in eo rectè vestigia imprimat Princeps, ne declinet, vbi hostem reperiat, suum felicissimè conficiet iter. Nauarchus sua extendit vela, clauo assidet, ne inter scopulos allidatur nauis, fortem eum esse decet, vt procellis assuetus, nauim gubernet, vbiquè ipsi constans felicioti etiàm tempore vtatur. Palma, quo magis premitur, eò altius attollitur. Adamas sui duritie malleum eludit, ab igneq; ne læsi quidem se posse gloriatur. Sic Princeps tàm sui constans, vt molestiarũ procellas, onera, ignes pro animi sui robore nihil ducat. At hic non subsistat animus Principis, ad altiora intentum velim, non quæ virtum deceant, sed quæ Principis augeant maiestatem. Nec ijs finibus circumscripta huius gesta crediderim, ex quibus priuatus vir egrediens, sibi aliquam pareat gloriam, sed ex quibus exiens Princeps summam sibi concitet laudem, atque ob res à se præclarè gestas in omnium veniat admirationem. Alexander Magnus parua peditũ triginta millium, & equitũ quinq; millium manu vniuersum pene orbem terrarum deuicit; vtrum sit admirabilius, quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est Princeps, qui pericula non perhorrescit, vt aliquid excelsi gerendo se verè Principem intuentium oculis præbeat; non satis hostem debellasse dicendus erit, ni aliquid excelsissimũ prius animo volutarit, quod omnino profligauerit animi inquã perturbationes, quas sub pedibus subijcere glorioſum magis est, quàm hostium vires omnino contundere. Si Princeps cum hoste dimicet, communis est cum militibus victoria, at si cum suis affectibus manum conferat, victoriamq; reportet, solus triumphus, sola gloria ei debetur. Aliorum Dominus, ni prius sibi dominetur, ne vtiquam dicetur Princeps.

Fortitudinis dignitas.

Similitudines à Nauarcho à Palma, ab Adamante.

Principis fortitudinẽ non vulgarẽ esse debere nec ijs occlusam terminis, quibus priuati cuiusq; virtus circumscribi potest.

Magnum Macedonem 30000. pelli tũ, & 5000. equitum immensa terrarum spatia subegisse.

Quin admirabilius, fortius, & excelsi⁹ effe facinus animi seditiones opprimere, quàm hostes subigere.

Verùm hæc virtus inter duo extrema suam sedem habet, alterum quidem, quod hominem deterret, alterum verò temerè ad inconsiderata propellit. Munus itaq; Principis est, vt frenum Inijciat nimiæ audaciæ, timoriq; laxet. Temeritas, quæ primum extremum dicitur, sæpissimè sub fortitudinis veluti alis latitat; quidquid perpetrat criminis, huic veluti reæ impingitur. Vti laudabilem fortitudinem censeo, quæ rectè exercetur, ita non sanè considerandam eam duco, quæ alterius indumẽtis

Inter quæ extrema uersetur fortitudo.

Temeritas primum extremum.

personata

perſonata maiora aggreditur,quàm à prudentia omnium rerum rectrice præſcribitur. Audax huc, illuc curſitat, nulla euitat pericula, dummodo omnia ſuæ cedant ferociæ, nihil animaduertit; omnia difficilia facilia cenſet,& quemadmodum Deus ſuperbum ſola ſuperbiæ pœna afficit, ità audacem ſolo ſuæ temeritatis flagello plectit; dum enim audax vuas colligere ſperat, ſæpè racemos acerbos colliget;dùm honorem quærere contendit,ex nimia temeritate dedecus parat. Antequàm autẽ Princeps,quid magnanimi contendat,ſæpè,ac ſæpius ſecum ipſe perpendat,quæ gerenda in animum inducat, nec ſolum vnica contemplatione contentus iterum repetat, conſideretq; an expediens famæ,& exiſtimationi,an ſaluti proſpectum, at ſi quid dãni imminere ſibi præſentiat, vt pedem offendat,prorſus caueat, impetusq; ebullientes cohibeat,non ignorans temeritatem, nõ benè penulatam fortitudinis pallio non poſſe incedere. Qui equum conſcẽdit effrenatum, ſummo ſe exponit vitæ periculo;ſubijciens ſe indomitæ beſtiæ temeritati, maiori ſe periculo ſubdit Princeps, cum ſe totum huic dedit vitio.

Audax ola temerè aggreditur.

Solo temeritatis ſuæ flagello plectitur.

Nihil aggrediatur Princeps,niſi præmeditata, & ſeuera mẽtis cõſultatione deliberatũ.

Animi impatientis morę impetus cohibeat.

Ad id ſimilitudo.

Ira, & celeritas ſunt, quæ temeritati tamquam ſulphureo pulueri ignem admouent. Ab his ſi manum dimouebit Princeps; ab his audacia tanquam ſocijs deſtituta,quidquam inconſideratè non audebit. Sunt plures ità ira exardeſcentes, ità in ſuis actionibus vehementes,vt prima ægrè ferant conſilia. Scio celerem executionem minimè damnari,ni tamen iracundiæ calore ſuffocetur: Illum fetum, qui nimis feſtino tempore exit in lucem,nunquam victurum crediderim, cum natura conſtituerit ordinem, quo quæque animantia ſuis temporibus in lucem prodire debent. Illi partus, qui præpoperè exeunt à Principis mẽte in lucem,ni rectè à ſano conſilio efformati fuerint, fiunt præcipitum executionum abortus,quibus denegatur illud vitæ ſubſidium, quod anteà in procreatione parabatur; Feſtina lente: ſat citò, ſi ſat benè. Citò conuolat negotiorum exitus,at lætitia,quæ ex hoc concipitur,nunquam interit, perpetuoq; viget. Romani, qui tandem in militarem rem incubuere, iracundos, audaces, inconſideratosq; nunquam præficiebant, non enim cõmittendam belli ſummam cenſebant, niſi eis, qui ſummam fortitudinem non fuco temeritatis illitam, ſed vndiq; collucẽtem præſeferebant; Audacioribus etiàm militibus iubebant venam ſecari,quæ non tàm pœna, quàm medicina fuit, vt ſuperflua ſanguinis parte detracta, magis ſe intra rationis clauſtra continerent.

Quã noxiæ Ira, & celeritas.

Fetus,qui tẽpus prçuerterint, facilè intereunt.

Conſilium præproperẽ tanquã abortum.

Feſtina lẽte. ſat citò,ſi ſat benè, puerb.

Audaces à munijs imperatorijsapud Romanos interdicti.

Apud eoſdẽ, ijs etiam ſecandi venã morẽ increbuiſſe.

Timor verò, qui dicitur alterum extremum,eſt infidelis recti magiſter. Non tàm ab audacia alienus eſſe debet Princeps,quã à timore. Huius imperio, ſi cum nimium ſuas vires exercere patitur

Timor alterum extremum.

patiatur Princeps, nil aliud crudelius esse arbitror. animũ enim Principis ità corrumpit, vt eius virus etiàm protendat in quæcumq; se offerunt periclitanti, tàm ferum, tàm ferox dominatur, vt si vna tantum vice non benè se compressum ab hoste viderit, statim hunc aggrediatur, vt omnino prosternat, huiusq; prædam faciat. Cenabat Theodoricus Ostrogothorum Rex, & dùm in epulis cuiusdam piscis caput ministraretur, credidit Symmachi caput olim à se ipso interfecti; qua re tantus eum inuasit timor, vt statim vitam cum morte commutarit. Nullum pati inter procellosas maris aquas naufragium, seq; inter pericula intrepidum ostendere; est quid diuinum: Ideò Princeps impauidum se semper præbeat cuiuscumq; tristis euentus contemptorem. Metum semper odio habeat; nunquã hunc claustra sui cordis ingredi patiatur; nàm si ibi spatiari contigerit, semper ibidem erit idem, & cuncta euenientia incutient timorem; totus enim cibus, qui à stomacho bilioso assumitur, in bilem satis apertè conuertitur. Non inficior tamen aliquẽ metum habendum, qui non egrediatur moderati metas; Illæ epulæ, quibus aliquid saltem condimenti non fuerit admistum, suauẽ gustui non afferunt saporem. Discretus metus iracundiam temperat, iram cohibet; assiduus verò, & acer, & extrema admouens in audaciam mouet, & omnia experiri suadet.

Timoris quã sæua tyrannis.

Theodorici Ostrogothorum Regis mors, ex subito metu sibi suborto, dum caput piscis contẽplatur auidius.

Dignitas animi imperterriti.

Vis summa timoris.

Aliquid timoris fortẽ virum ac magnanimum nõ dedecere.

Ex his itaq; ediscat Princeps, quanti honoris, ac salutis sit à se abijcere timorem. Pernicioſum sanè existimo, si contigerit turbulento aliquo tempore Principem præseferre quẽdam veluti timorem. Quod dedecus? quod damnum? Si subditi pallentem Principis vultum videãt, si turbantia consilia agnoscãt? Pauidus Princeps plus damni affert, quam si esset vita defunctus. Hic silet, & nullum affert damnum; at ille suo vultu, suisq; verbis ad timorem impellit, si caput non subsistit, quæ membra suo defungentur munere? si nimio timore veluti vapore laboret Principis caput, quæ consilia subiectis? quæ auctoritas militibus?

Quantũ conducat Principi expellere timorem.

Pauidũ Principẽ in turbulenti tẽporis peruersitate maiori dãno esse, quam si esset vita functus.

Hæc tamen præcepta ad prudentiæ normam dirigantur, rectum à malo huius est distinguere; Hac duce quæ effugiẽda, quæ verò cõmittenda, edocetur Princeps, ne nimia audacia prolabatur in temeritatem, nimioq; pauore in pusillanimitatẽ. Perdiccam habebat Alexander, quem tàm fortem prædicabat, vt in antrum Leonis prodierit, quasi secum eius pellem ablaturus; At hæc non fortitudo prudentia destituta. Nec sanè laudarim Calanum Indum Philosophum, qui cum iàm plurimos annos vixisset, tandem vitæ tædio voluit se comburere. Hæc enim non fuit fortitudo, nàm cum vitam penè odio haberet, morti se tradidisse fertur. Viri fortis est pericula non pertimescere supra

Ora à prudẽtia dirigi oportere.

Perdiccæ in cõcussũ animi robur ab Alexãdro cõmẽdatum, q̃ Leonis cubile peruaserit temerarium verius, quàm fortè.

Calanũ Indũ ob id minimè fortẽ, q̃ vitæ tædio affectus libẽs se dederit flammis.

vires

vires iusti timoris, nec ijs obuiam ire sola ductum temeritate; Principis fortis est, pectus habere; Principis, timore in aduersis non affici, in prosperis nimium non superbire; fortitudo est Medicus, qui vulnera sanat animi; ventus, cuius aura recreatur Princeps, Planta, cuius viribus tota fulcitur vita, si rectè cultam videbit, semper benè hærentem vitam, nunquam collapsam intuebitur.

Similitudines ad fortitudinis vim.

Postremo hoc vno concluditur, ad hanc virtutem omnia ferè præcepta Principi tradita redigi. Huic assuescat, hanc imbibat. Apud Persas pueri, qui ferè quintum erant annũ egressi, vsq; ad duodecimum solum tractare equos addiscebant; ijs transactis, arma capessere, vti tunc necessitate coacti ad præliandũ. Nõdũ egressus erat nonum annũ Annibal, cũ ad bellũ in Hispaniã est profectus, vbi bellicam artem addisceret, qua sæpissimè ipse à Romanis non paucas excussit lacrimas. Alexander nondũ duodecimum attigerat annum, cum in acie degebat, quo in militari studio, quantum profecerit, satis apertè loquuntur historiæ. His exemplis studeat Princeps suum exornare animum; cursui, equorum tractationi natatui, se aliquando dedat. Iàm casus plures sæpè accidunt, quibus qnasi necessitate quadam harũ exercitationum remedijs vti cogatur. de Coclite satis nota historia. Romani in Campo Martio magistratus habebant, qui plures edocerent disciplinas, natandiq; artem; quam magni faciebãt, cum aquæ periculum tàm Principibus, quàm alijs soleat imminere. Ex his itaq; concludo Principem sui anxium esse cautum debere in periculis, cum mortis pericula propter Reipublicæ salutem non perhorrescere ei incumbat, excelsaq; tantum aggredi, quæ ab honesto non seiungantur, mediumq; stare inter audaciæ, timorisq; limites, quasi omnium suarum perturbationum Dominum, ac Domitorem.

Ad hãc virtutẽ oĩa redigunt ꝓcepta. Quæ puerorũ exercitamenta apud Persas. Annibal nonum agẽs annũ in Hispania vt ibi armorũ rudimẽta poneret, se contulit. Alexãder antè duodecimum annum degebat in castris. Natãdi artẽ, & equos tractandi addiscat Prĩceps. Romæ in Cãpo Martio Magistratus haberi solitos, qui inter cetera exercitamenta natãdi artẽ Tyronibꝰ traderent. Postremo Princeps sit cautus, in periculis nõ tãmeticulosꝰ, & quæ aggredit, honesta sint pariter, & excelsa.

Quàm necessaria sit Beneficentia Principis, & quibus, quomodo, quantum, & quo tempore sit donandum.

CAPVT VIII.

DE beneficentia illud in vniuersum dici posse videtur, radicem illam esse bonorum omnium; nàm si auaritia verè radix omnium malorum dicitur, sanè beneficentiam, quæ cum illa aduersa fronte pugnat, non immeritò omnium bonorum radicem nuncuparim Principis ideò præcipua cura esse debet, vt Imperium, quod à maioribus

Beneficentia bonorũ omnium radix.

bus suis accepit, aut propria comparauit virtute, omnibus, quibus iure potest, artibus stabiliat, eaq; omnia demoliatur, quę minus firmam illius possessionem, minusq; aut à domesticis, aut ab externis bellis securam reddunt. Hoc autem beneficentia præstet in primis; Illius enim Principis magnitudo stabilis, & fundata est, quæ ità à subiectis Populis diligitur, vt nihil aliud publica expetant vota, quam eum incolumem esse; non enim corporis stipatores; nō armati satellites; non munitarū arcium muri cum odio prosequentium ciuium vim satis arcere possunt, quæ aut sibi facilem aditum inuenire non nescit, aut si omnia clausa reperiret, & obsepta, effringere, tamen quidquid obstat, potest, ijsq; quos odit, parare perniciem. At verò ciuium beneuolentia certissimę securitatis parens est, quæ nullis artibus facilius conciliatur, quàm beneficentia, multi namq;, vt Principis ope indigent, ità ad illius amicitiam obrepere satagunt, illiq; benè esse desiderant, vt illius liberalitate quam diutissimè frui queāt. Neque verò fucatam hanc amicitiam dixeris ràmdiù duraturam apud homines iustos, quamdiù ex Principis fontibus aliquid se haurire posse sperabunt; qui si repēte exaruerint, etiàm amicitia ad eum diem liberalitate irrigata, penitus exaresceret: Vt enim concedam initio Principis magis virtutem istos suspicere, & amare, quàm propria commoda consectari; non tamen adeò sūt dura hominum pectora, vt beneficijs continuis, aut repetitis nō molliantur, eosq; quos prius vtilitatis tantum aucupandę causa colebant, etiàm ex animo beneuolentia complecti non incipiant, cupiantq; si se dederit occasio, in eos, à quibus beneficijs ornati sunt, non tantum beneuolam mentem ostendere; sed etiā rēgerere beneficia. Hæc est præcipua tantę virtutis vtilitas, quæ maximè Principi conuenit, estq; maximè decora, quia gratiosissima virtus in tanta materiæ amplitudine, diuina penitus videtur. Huius duo sunt genera, vnum dandi beneficij, alterum reddendi; Illius ratio duplex est, aut enim opera fit, aut pecunia. Hominis natura hominibus prodesse iubet, ac Principem in sublimi locauit, vt magnitudinem suam benefaciendo demōstret. Largus itaq; sit Princeps, in beneficentiaq; modum rationēq; sequatur, non impetum.

Delectum in primis habeat eorum, quibus donet, nàm in vulgus temere munera effundenda non sunt, specie liberalitatis nō sunt alenda otiosorū vitia, fœda corruptio plebis Romanæ erat frumentatio, ac uisceratio: Subrostroriam, ac Theatralem turbā omnibus in vitijs ad ciendos tumultus idoneam vaginabat luxuriosa ambitio. Ego ne Persarum quidem morem probarē, apud quos primum poscenti Regem, nihil negare moris erat; potuit etiàm, vt est hominum malitia, aliquid cum flagitio, aut iniuria coniun-

Fundamētū, & securitas Principatus beneficentiā veriūs, quā alia quæq; munimenta.

Beneuolētiā beneficentia conciliari.

Beneuolētiā populorū, q̄ ex inexhaustis beneficētiæ fontibus sua duxerit incrementa, præclarā q̄ secutā i dies augescere.

Beneficentiæ vtilitas, & dignitas.

Duplex beneficentiæ genus, alterum dādi, reddendi alterum.

Erga quos potissimum exercenda sit Principis beneficentia.

Reiectus Persarum Regis mos in beneficentiæ abusione.

coniunctum peti; cogiq; nouus Rex, vel ſcelere initia dedecorare, vel contra receptum more cum ſugillatione auaritiæ poſtulata denegare. Sæpè grata eſt, & Imperio firmando idonea beneficientia; familias veteres nobilesq; fouere, Ciuitates affictas ſubleuare liberale quidpiam habetur, Propterea magno Tiberius odio fuit, ob quoſdam nobiles, non ſuo vitio, ſed fortunæ iniquitate ſuperbè reiectos; nihil enim tàm miſerum omnibus videtur, quàm nobilitas abiecta, omnes fauent, omnes miſerantur; interdum, & inimici; Itaquè, & omnium animos afficit præcipuè in nobiles, & potentes glorioſa Principis liberalitas, cum difficilè dictu ſit; Quantum amoris ſibi Princeps colligat, ſi innocentes, bonosq; viros, quos inops nobilitas grauat, natalium honori pares faciat. Nero lentæ, alioqui, & ſæuiſſimæ naturæ Princeps ſub initium Imperij, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem vllum omiſit argumentum: Senatorum nobiliſſimo cuique, ſed re familiari deſtituto annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit. Validiſſimum omnino Regiæ dominationis arcanum eſt Principem in nobiliſſimum quemq; beneficientiam exercere, cum nihil glorioſius, vtiliusq; Principi accidere poſſit, quam in ſua ditione quamplures nobiles opibus florentes habere; & ideò qui præ ceteris ſapuere Principes, omnem ad id adhibendam eſſe induſtriam exiſtimarunt, vt antè omnia nobilitatem in ſuo Principatu ſartam tectam conſeruarent, vtq; matrimonia inirent, ne familiæ extinguerentur, eò tantum intuitu, vt quo illuſtrioribus imperarent, eo ſibi maiorem gloriam imperantes vendicarent. Sæpè dare Potentibus haud illiberale cenſeo. Cum enim cupiditas ſit incitatior, & multis egeat potentum ſumptuoſa vita, eos conciliare muneribus liberalitatis eſt, alienare verò negligendo auaritiæ. Erga benemeritos ne poſt habeatur à Principe, inquam, beneficientia, (quod ſanè eſt altera rario reddendi beneficij). Archelaus Macedonus Rex, cum ab ipſo poculum aureum poſtularet quidam inter cœnam, qui nihil honeſtum ducebat, præter quàm accipere; miniſtro imperauit, vt id Euripidi daret, & hominum illum intuitus, Tu quidem, inquit, dignus es, qui poſcas, nec accipias. Hic verò dignus eſt, qui etiam non poſtulans accipiat: pulchrè declarans non ex pudoris arbitrio, ſed ex iudicij delectu donationem, & largitionem eſſe faciendam. Princeps certè ſuam operam quaſi omnibus poteſt polliceri, ſed impertiri ijs, apud quos optimè poſſe arbitretur. Præmia itaquè circumquè conſentanea ſunt à Principe concedenda. Nonnullis optimè meritis, ſiuè ex diutiſſima opera præſtita,

Munificè in primis tractãdæ familiæ nobiles fortunæ iniquitate deprælſæ.

Odiũ cõmune in Tiberiũ ex hiſce ſuperbè reiectis.

Nero Primo Regni quinquennio aprimè munificus, & clemens.

Validiſſimũ Regiæ dominationis arcanum.

Quã glorioſũ Principi nobilib⁹ magna opum vi florentibus præeſſe.

Erga potentes liberalitas nõ negligenda.

Erga benemeritos præcipuè vſurpanda.

Archelai Macedonũ Regis ſclarè factũ cũ Euripide, & dicterium in quẽdã munerib⁹ ſæpe inhiantem.

Apta cuique donanda.

Quibuſdã ex diuturno famulatu ex

eminētia virtutum, & natura optime meritis maiora deberi. Alijs auri, & argenti pondere satis abundè fieri. Nōnullorum cupiditati gratia tū, & fauore occurri. Statuum eorum, quibus debetur, varietas munerum diuersitatem requirere. Ingrati animi significatio quam cauenda. Ingrata Roma à Coriolano obsidetur, à Carbone per Barbaros oppugnatur. Narses ingratum noctus, Instinianum per Lōgobardos oppressit. Quid detur considerādū à Principe. Heliogabali crudelia munera. Præfecti à Vespasiano cōstituti tanquā spōgiæ. Spectēt vtilitas, nō cupiditas potentium. Ad id similitudines.

seu ex insignibus dotibus, quæ sui splendore cuiusuis alterius faces obscurant, non alioquin non gratus vultus, non hilaris frons, non promissiones satisfaciunt. Maiora debentur, quæ si non præstita illiberalem reddunt Principem; Nonnullis argēti, & auri munusculis satisfactum itur, qui nisi re domestica benè muniantur, optimè de Principe mereri possunt; Nonnullis solæ gratia, fauoreq; Principis fit satis, & dummodo aliorum opinionem, qua aliquid posse credantur, sustentent, suam cupiditatem expletam penitus agnoscunt. Non omnibus omnia vel eadem conueniunt; Discernat Princeps, quid, & à quo petatur, parcius diuitibus, largius calamitosis, restrictius importunis hominibus, vberius tandem ijs, qui bene de virtute mereantur, est concedendum. Si hæc confundat Princeps, vtiq; indecorum est. Si pro magnis laboribus cuiuscumq; Ciuis ingratus est, non modo cum capitalem inimicum reperiet, sed & aliorum industriam retundet, officietquè vt aliorsum respectent, & quærant, vbi melius, & tum spe emolumenti poßint beneficia. Coriolanus ingratam patriam obsidione præssit, Carbo per Barbaros oppugnauit, Narses Longobardos Iustiniano imposuit. Cautus itaq; sit Princeps, & ità largiatur, vt nemi-nem sibi formidandum efficiat, honorificequè donet; firma, speciosaquè. Qui verò accipiunt, debere se sciant non modo gratiam, sed legitimum vsum beneficij, vt videlicet ad Principis salutem illud conuertant.

Nec minus spectandum est, quid detur, Beneficientię est dare, non nocitura, non loquor hic de crudelibus muneribus, qualia erant Heliogabali, qui munera spargebat, vt concurrentes se se mutuo obtererent, & militum sectis confixi interirent, sed de illis quæ occultius nocent, qualia erant Vespasiani, qui Præsides Prouinciæ dabat auaríssimos, quos deindè plenos rapinis trucidabat, ità vt iliis tanquàm spongijs, vti diceretur. Sunt sanè quædam nocitura imperantibus, quæ non dare, sed negare beneficium est. Aestimare itaque debet Princeps vtilitatem potiùs, quàm voluntatem petentium; sæpè enim noxia concupiscimus, nec despicere, quàm pernicioſa sunt, licet; quia ludicium interpellat affectus, sed cum subsit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilium fugat, cecidit, detestamur perniciem malorum munerum: Vt lugentibus, ac sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se vsurus ardor petit, est negandum, ità ea, quæ nocitura sunt impense rogantibus, sunt deneganda; Principem enim decet tùm initia beneficiorum suorum spectare, tū etiàm exitus, & ea dare, quæ non tantum accipere, sed etiā accipisse delectent.

Quan-

Digitized by Google

Quantum autem à Principe ſit donandum, eſt etiàm conſiderandum; liberalitas ſit par facultatibus; ità ſit donatio, ne ipſe egeat. Sordidam tamen eſſe veto. Antigonus ioco potius, quàm auaritia Diogenem eluſit, petenti enim talentum negauit, adiectitq; plus eſſe, quam Cynicus petere deberet, cum verò repulſus denarium peteret; reſpondit minus eſſe, quam quod deceret Regem dare. Non conſiderātur beneficia ex liberalitate; ſed ex exercentis voluntate. Nonnunquam magis nos deuincit, qui parua dedit magnificè, qui Regum æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, ſed libenter, qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dùm meam reſpicit, qui non voluntatem tantum iuuandi habuit, ſed cupiditatem, qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret, qui dedit, tanquam recepturus, recipit, tanquàm non dediſſet, qui occaſionem, quæ prodeſſet, & occupauit, & quæſiuit; quam qui magna donauit, ſed animo contracto, & puſillo.

Quos terminos Princeps ſibi debeat cōſtituere in muneribus.

Antigonus iocoſa cauillatiōe, Diogenis petitionē eluſit.

Beneficia nō tā ex liberalitate, quāex conferentis voluntate metiri.

Quomodo etiàm ſit donandum, non prætereundum duco. Citò det Princeps, quia, qui tardè voluit, diù noluit. Ingratum beneficium gratia tarda efficiet. Omnis benignitas properat. Proprium eſt libenter facientis, citò facere. Sed in Principe maximè in hæc parte cauenda eſt inequalitas. Annoſum Miniſtrum, veteranum Ducem habet; alios hic breui tempore per leuia, & non periculoſa obſequia ditatos videt, ſe verò deſeri; nec eſt tàm acerbum deſeri, quàm ne in turbam quidem admitti; Quidquid indignioribus donari videt, cum alium præferri, qui neq; virtute, neq; meritis par ſit, animaduertit, cum liberalitatem collatam in indignum intuetur, pro amore ſubit odium, quod ſæpè Principem deturbat, in maximaq; conijcit pericula. Dare libenter, dare, antequàm rogeris, beneficiorum ornamenta ſunt, ac velut condituræ. At dare etiàm occultè, & ſinè accipientis verecundia maius eſt ipſis muneribus. Rara virtus nolle conſtare ſuam liberalitatem hominibus, velle etiàm latere accipientium. Qui optimo animo donant, nec beneficia computant, vt in formam debiti tranſeant, gratos tamen eſſe cupiunt eos, quibus donant; Nunquam pleno horreo omnia Princeps effundat, crebro det, & per partes, quia ità, & præſentis, & præteritorum meminerunt, & beneficia beneficijs cumulantur. Indè eſt, quod Princeps in ore habent; Dare hoc, non vt munus, ſed vt iudicium fauoris; non fore vltimum, initium amplioris beneficientiæ fore. Cauendum eſt etiàm, ne liberalitas coacta videatur. Ne ità exerceatur, vt neceſſitatis munera eſſe videantur, quæ præterquàm damnoſa ſunt, Populum magis alienant; magno enim timore, & diffidentia rerum ſuarum prodigum

Qui modus in munificētia ſeruandus.

Ne differat beneficiū rationes obuiæ.

Inequalitas præcipuè vitanda.

Munus libenter, & vltro oblatum gratius.

Diuidenda munera, non effundēda ſemel omnia.

Officioſè donandum, ne coactum beneficium videatur.

Similitudo metus, qui idè diffunditur in populum explicando accomoda.

Principem arbitrantur, neq; iàm esse liberalẽ, qui hactenus auaritiæ studuerit; Quemadmodum fatiscente naue merces in Mare proiciunt illi, qui in littore consistunt, quamuis causam tantorum detrimentorum non videant, magno tamen esse in discrimine vectores conijciunt, ità quoq; ex Auari Principis repentina largitione arcana periculorum plebs suspicata alio spes suas, animosq; transfert. Illud tandem monendum est Principi, vt quando Deo similis est, cum largitur, ità illius morem imitetur, qui cum dat omnibus affluenter, non tamen improperat. Quemadmodum in accipiẽtis memoria perpetua accepti beneficij recordatio hærere debet adeò fixa, vt illius obliuio nunquam subeat, ità, qui tribuit, ità se cum accipiente gerere debet, ac si nũquam tribuisset; lacerat animum, ac præmia frequens meritorũ commemoratio, & quodammodo etiã eum, qui accipit, ingratũ pronunciare videtur, quasi non satis apud alios acceptũ prædicet beneficium. Honestius de beneficijs, quæ in alios cõtulit, taceat Princeps, quæ nimium prædicare eorum est, qui accipiunt.

Det Princeps affluẽter, vt Deus, nec improperãs.

Laterat animũ frequens meritorũ cõmemoratio.

Hæc sunt, quæ in exercenda tanta virtute animaduertere debet Princeps, haud ignarus maius esse, certèq; gratius prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. Auaritia labor auari est, emolumentum successoris, & sæpè inimici, nihilq; est, quod magis firmet eius potentiam, quàm beneuolentia tantę virtutis adiumento quæsita.

Quã dignũ omnibus dare esse.

Magnopere Magnificentiam, quæ ad ædificia pertinet, Principi esse necessariam.

CAPVT IX.

Magnificẽtia quam doceat Principem.

PRINCIPEM qui in Republica maxima est, pauca non decent, sed vt præstat, graduq; inter cęteros omnes antecellit, ità rationi consentaneum est in pecunijs expendendis sordidum nõ esse, sed ità munificum, ac largum, vt operibus suæ magnitudinis amplitudo, & dignitas respondeat, appareatq; cogitationem illam, & administrationem rerum magnarum, & excelsarum exempla quadam, & splendida animi propensione proficiscí, qui pecunijs non seruiat, vt auari homines faciunt, & illiberales. Non enim inter cancellos Popularium Principes se debet continere; illa expẽsa, quæ priuato conuenit homini, Principem minimè decet, quod si conuiuiũ, siuè vestitũ paret, operis, expẽsæ, suiq; tandẽ rationem habebat; sua

Principi popularis magnificẽtię limites excedere debet.

illi

illi conditio verſetur antè oculos; nec opus, cuius cauſa factum dicatur, longè ab eius aberit iudicio; & expenſa, quæ non parui fiet, ſi nec erit à ſplendore aliena. Si expenſæ quid mirandi in ſe quaſi non contineant, non magnifici nomẽ induet Princeps; Ne tamen expenſę maiores, quàm patiantur facultates, fiant, ſi enim exceſſus, vel defectus eſſet, totum eſſet illius decori, quod exigitur, expers. Aedificandi ſtudium Principes decet in primis, quo ſibi ſapientum, ac magnificorum nomen parent; & honeſtæ relaxationis, cum à negotijs feſti ſunt, iricundiſſimum leuamentum. Mirum quantum delectet, moliri arces, muris vrbes circumdare, portus effudere, templa excitare, aut ædes regias, & cum operibus extremam manum artifices impoſuerint, ea tanquàm fœtus, ac partus à ſe in lucem eductos contemplari.

Quales Principis expẽſæ debeãt eſſe. Aedificandi ſtudiũ Principe dignũ.

Eſt autem triplex ædificiorum genus, quædam neceſſaria sũt, quædam vtilia, quædam ad voluptatem tantum comparata, & in primis neceſſaria illa duco, ſinè quibus ſecuritas eſſe non poteſt; nec commercia tuta, nec vno verbo politica munera functionesq́; exerceri commodè poſſunt. Nihil magis communiter in Ciuitate viuentibus neceſſarium eſſe ſentio, quàm munitum aliquem locum habere, vnde pugna poſſit capeſſi, & quo iactati ciues ab hoſtibus valeant ſe tueri. Nec Principem tardũ eſſe in ſuo communicando conſilio ſubditis ſuadeo, vt ad muniendas Ciuitates inuitati libentius eam ſtipem arogent; quæ ad ædificationis impenſas neceſſaria cenſebitur. Quod fortè Principis erariũ pecunijs non benè eſt inſtructum, tanto operi faciendo haud par eſſe poteſt. At ne immenſis, & intolerabilibus ædificationibus populos atterat, caueat diligẽter; hæc enim agendi ratio ſæpè ciuium odia, & ſæpè etiàm arma excitat. Neceſſarias expenſas etiàm exiſtimo, vt Princeps ædificia vetera iã fatiſcentia, & ad ruinam vergentia, vel ea, quæ hoſtium iniuria deturbata ſunt, fulciat, inſtauret, reficiat. Alphonſus Aragonũ Rex, vt in cæteris laudatiſſimus, ità in hac re maxime prædicandus Princeps, qui infinitas propè Vrbes, Oppida, arces, terremotu concuſſas, & laceras ſumptu, ac diligentia incredibili inſtaurauit, ac demum Neapolis, cui noui Caſtri eſt nomen, à fundamẽtis euerſam munitionem longè ſplendidiorem, quàm anteà erexit, non ſinè maxima ciuium admiratione, atq́; ſtupore. Nec minus neceſſarium ferè duco illuſtranda loca natalitia. Pius Secundus Pontifex. Maximus Corſinianum incunabulum ſuum In Ciuitatem redegit, & à nomine ſuo Pientiam appellauit, ſic non ità dudum Sixtus V. Montaltum patriam ſuam illuſtrauit, eiq́; iura Ciuitatis dedit, & ibi ſacris Antiſtitem præfecit. Henricus Quartus Galliæ Rex ſuorum natalium locũ mul-

De triplici ædificiorum genere, & de neceſſario imprimis. Quę ædificia neceſſaria.

Cõſiliorum ſuorũ partẽ cipẽ reddat illicò popu lum.

Immẽſis ſũptibus nõ atterat ſubditos.

Ruinis, quæ vetera ædificia meritant ocurrat cit. Alphõſi Aragonũ Regis laus.

Loca, quæ ſibi præbuerint incunabula exornet, & illuſtret.

Pij Secundi Põtificis Maximi merita in patriam. Sixtus V. patriæ ſuæ Mõtalto iuradat Ciuitatis, & Epiſcopatus exornat inſignibus.

Studiũ Hẽrici Quarti Galliæ Regis in patriam.

tis, magnisq; ædificijs, & basilicis ornauit, & amplificauit, in eoq; vniuersitatem constituit.

Quæ vtilia sint ædificia.

Vtilia ædificia sunt, quibus carere potest Princeps, si tamen ea habeat, aut ijs abundet, commoditatis alicuius non mediocris fructum percipit. Huius generis sunt fontes, aquarum deriuationes, portus, ampliores viæ, plateæ, apothecæ laxiores ad publicam annonam condendam, triticum, vinum, sal, aliaq; huiusmodi. Has suadeo ædificationes, in quibus struendis animi magnitudo pecuniarum minimè tenax est exibenda, ac proinde

Publica ædificia, quæ à Principe extruenda, & qua magnificentia.

Templa, Portus, Fora, Curiæ, Basilicæ, Viæ publicæ, aquæ ductus, portus, & similia, quæ molitus fuerit Princeps, amplitudine, maiestate, descriptionis elegantia spectabilia esse debẽt. Nec tamen, cũ hæc dico, auctor Principi esse volo, vt difficilima quædam, & quibus natura contumaciter resistit, aggrediatur, cuiusmodi esset præcisio, aut profossio Montium, Vallium ingẽtium, complantatio fluuiorum, ex suo in alium alueum deriuatio, ne

Quæ omnino reiicienda videntur.

Rationes, q̃ id suadent.

forte pro gloria, quàm aucupatur, stultitiæ notam incurrat, & offensionem etiam Populorum, qui in tàm difficili opere cum naturæ pertinacia Reipublicæ priuatoq; incommodo luctari nitatur; Aquarum certè ductus, excauationes fossarum, quæ nauigiorum patientes sunt; aut aquæ tramites, vtiles esse Ciuitatibus nemo nescit, in quibus, si operas suorum Princeps collocauerit, & expensas ex ærario publico suppiditarit, rem sanè commodam faciet, & commendatione dignam. Videat tamen, quid à suis pertimescere possit, si nimium illos premere, & pecunijs in ædificia collatis exhaurire non dubitabit. Alias non prætereo vtilitates ex his ædificationibus prodeuntes. Inopibus satis abundè paratur victus; in hac in re vires satis apertè ostenduntur, Aurum è prouincia nõ exit, immò, quo magis exercentur, qui domi hisce artibus studuere, eo magis cõmunicatur subditis non sanè Imperij fructu. Hoc exemplo etiã subditi ducti exornant Ciuitatem, miroq; augent splendore.

Aquæ ductꝰ, & excauationes fossarum ad nauigationẽ maximè laudati.

Sentẽtias, ac notuas Populorum secũ reputet Princeps.

Quæ cõmoda plebi ex huiusmodi cõstructionibus.

Ad voluptatem spectant ea ædificia, quæ solum huiusce capessendæ gratia videntur constituta, hæcq; damnari intelligat Princeps, cum omnia ad vanitatem, subditorumq; afflictionem pertineant. Hoc immoderatum studium dicitur vulgo ingratũ, cum is demum probantur Princeps, qui suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus, effrenatam illam ædificandi cupiditatem, quæ ædificãdo non tollitur, coerceat, animum in immensa eminentem in arcto contineat, & velut in vinculis habeat. A quibus quantum cauere debeat Princeps, non est quod contendam amplius demonstrare; cum satis superq; constent, quæ ex imoderata ædificandi cupiditate Principis incommoda toti Reipublicæ proueniant.

Quæ ædificia dicant cõparata ad voluptatem.

A quibꝰ abstinendum.

Carita-

Caritatem omnium virtutum esse Reginam reliquasq; omnes complecti.

CAPVT X.

CERTE Charitas omnium virtutũ opera cõplectitur, si præcepta iàm Principi suggesta. sint longa, vel nimis multa videntur. Amet Ciues, amet Rempublicam, si hæc fecerit, omnia adimpleuisse sciat. Quid Maiestas? quid liberalitas? quid fortitudo? quid magnificentia? hæ rectè exercitę sunt, si adsit ille Amor, si adsit illa beneuolentia, quæ suos foueat Ciues, quæ suam extollat Rempublicam; liberalem esse, quid existima? fortem? excelsi animi? Si Princeps beneuolo erit animo erga suos, liberalitatem, fortitudinem, cæterasq; virtutes tandem erit assecutus. Si hæc Charitas sceptrum tenuerit, cæteræ, vt pedissequæ eam sequentur. Hæc si adsit, non magna erit opus arte, satis Politicus est, quisquis Rempublicam, ciuesq;, & res sacras dilexit. Ingeniosa ad beneficia charitas est, nulla arte eget, sat validum est huius ingenium, suaptèq; natura regendis hominibus idoneum. Ab hac charitate initium regnandi fuit; sinè Iudice gentes se vnius charitati, non potentiæ promisere. Non tot regnandi erant cautiones, sed velut in potestate Parentum erant filij, charitate duce imperabatur, & parebatur. Hæc sola Politiam cõtinet, formatq;. Non munera, non blanditiæ hoc possunt; si quis donis allexerit, cum spes deserit, dissoluitur amor; si verba aspera extorserit alicuius auiditas, blanditiarum fructus in iras desinit. Nec inquam in omnibus operatur virtutibus, & quod in multas virtutes est sparsum, vna in arctum congerit pretia omniũ, maiestatem virtutum in se complexa. Charitas in patriam, & Ciues fortitudinem maximè acuit, firmatq;, efficitq;, vt pro eorũ salute, ac incolumitate mors libenti animo subeatur. Non desunt Horatij, Mutij, Decij, pluriumq; aliorum insignia monumenta. Quin imò reliquas etiàm perficit virtutes, quis enim quæso sine amore liberalis, quis magnificus esse potest? Arcum Charitas cauet alteri facere, quod nequaquam vult ab altero tolerare; solicito semet intuitu circumspicit, ne superbia eleuet, & vsque ad despectum aliorum animum deiciens exalter, ne ambitio cogitationem dilaniet, ne cor luxuria polluat, ne ira exasperet, ne inuidia mordeat, & alienis fęlicitatibus æmula sua se face consumat. Rursum, cum anxia est, vt ea alteri faciat, quæ ipsa sibi fieri

Amet Princeps suos, & omnia munera sui officia se adimpleuisse sciat.

Virtutes cęteras tanquã pedissequas charitatem sequi.

Charitas ars vera regnandi, & politia.

Ad beneficia ingeniosa est, A charitate factum olim regnãdi principium.

Eius vis mirifica, ac blandimentorũ põdus excedẽs.

Virtutũ omnium pretia colligit, & earũ maiestatẽ omnẽa amplectitur.

Charitas in patriã firmamentũ fortitudinis.

Horatij, Mutij, Decij.

Charitas reliquarũ perfectio virtutum.

Quomodo à charitate principiũ sit exterminãdi superbiã, ambitionem, luxuriã, iram, & inuidiam.

Quæ radix bonorum, ac virtutum in charitate.

fieri ab altero expectat; pensat nimirum, vt malis bona, & bonis meliora respondeant, vt erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat, vt malitię pelle languentibus gratiam benignitatis impendat; vt discordes pace vniat, & concordes ad desiderium verę pacis excitet, vt ingratos à beneficijs, ad amorem prouocet, gratosq; in amore feruet, vt aliena crimina, cũ corrigere nõ vacat, taceat, & sic nihil rectè, sanctèq; omittet, quod ex virtutibus ferè omnibus profluere aliqua ratione queat.

Charitatis officia.

Si Princeps amari vult, amet, atq; ità amet, vt Respublica amari se sentiat. Charitas reciproca est, & vicem reddit amanti. Amare non effingat Princeps, sit verus amor, non fucatus. Non decet quasi Histrionem se gerere Principem, nunc verum, nunc personatum in scenam prodire; falluntur enim subditi, & sępè pro sua credulitate lethalia reportant vulnera. Si mens ei recta fuerit, sua membra Ciues omnes esse animaduertet. Quomodo autem ijs abuti Principi licet, quæ fracta dissolutionem proprij corporis important. Addę amorem Principis in Ciues maxima ipsimet Principi commoda inferre. Si enim à Principe diligi se Populus sentiat, & veri amoris videat argumenta, nihil tàm arduum est, quod illius causa non sit facturus. Nõ ignoro non deesse quosdam, qui Principem omni spoliare Charitate satagunt, putantes, quo magis Populo, ciuibusq; infensum eũ reddunt, melius cum eo actum iri, & ex aliorum ruinis eius summopere auctum iri potentiam. His adulatoribus, his Dei inimicis, his delatoribus fidem non præstet Princeps, sed tanquam Pater ciues habeat. Neq; enim Pater calumnijs contra filios facilem aurem præbet, neq; à filijs Parentis accusatores sine scelere audire possunt. Hinc etiàm, & subditorum animi inter se, tãquam sub vno Patre arctius iungentur, quorum dissidia id in Ciuitate sunt, quod in corpore vulnera; conuulsionesq; quæ, nisi sanentur, non modo pulchritudinem omnem deformant, sed sanitatẽ quoq; tollunt, atq; vitam. Da Principem Populum amantem; da Populum, qui eodem amore Principem prosequatur, nonne Principem fęlicem, Populumq; fęlicissimum dixeris? Amor Ciuium, amor Principis, fęlicitas Ciuitatis. Effectus charitatis est subditis metuere, non subditis; fœlix est Respublica, in qua absq; adulatione, animo teste, vitam Principi suo Ciues precãtur, non quia peiorem metuant, sed quia meliorem non optent; Id verò consequitur charitas, quia omnibus illa virtutibus imperat, omnium operas disponit, immò, vt dixi, virtutes ipsas animat, ac complectitur.

Beneuolẽtiã sibi parare debet Princeps sola virtute charitatis, quæ non sit fucata.

Ciues mẽbra corporis cuius caput est Princeps.

Quæ vtilitates ab hac charitate Principi.

Impia quorũdã audacia nitentiũ, vt omni charitate Principis exuant.

Iis aurẽ nõ accõmodet Princeps.

Ex charitate Principis in Populũ facilis mutuus ciuium amor.

Dissidia in Ciuitate tanquã vulnera in corpore.

Ex Principis, & Populi amore mutuo, quæ fęlicitas in Republica.

Præclarę charitatis effectus.

PRIN-

PRINCEPS
COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De Religione Principis.

Liber Sextus.

Religionem Principi esse colendam, impietatem, superstitionemq; vitandam.

CAPVT PRIMVM.

NVLLA gens est adeò Barbara, quæ vel ipso naturæ lumine dictante non sentiat aliquod esse Numen, quod rebus humanis præsit, simulq; illis sua prouidentia prosit, & pro arbitratu cuncta moderetur. Hinc extitit Religio, quæ præexcellenti huic naturę, & de humano genere optimè meritæ cultum debitæ seruitutis impendit; est autem hic sensus mentibus humanis adeò altè insitus, vt tunc demum existiment homines se in maximas incidisse calamitates, cùm euersa Religione contigerit, diuinum in Ciuitatibus cultum intermitti, & Populum ab vsurpandis ceremonijs arceri. Hæc autem duplici ratione functiones suas exercet, vel corporis adminiculo, vt cum sacrificijs, supplicationibus, cantu, cæterisq; huiusmodi internis actibus ab interna pietate prodeuntibus diuinum numen honoramus, vel cum intra nos taciti diuinæ illæ Maiestati nos ipsos subdimus, nullũ interea coercentes actum, quo prodamus, quid menti, & cogitatione voluamus.

Nationes omnes aliquod agnouisse Numẽ, quod humanis rebus ꝓsideat. Inde orta Religio.

Huius sẽsus quàm altè insitus hominũ mentibus.

Duplex Religionis tatio muniorum exercẽdorũ

Duo tamen sunt scopuli, ad quos Religio, & Pietas, si à recto deflectat cursu, alliditur, & crebro frangitur; vnus procul prospici potest, supra fluctus enim extat, & dorsum immane Maris palàm nauigantibus minatur, alter sub vndis latet, & incautos excipit; ideoq;, non nisi à peritis, & vigilantibus euitatur: Scopuli illi sunt impietas, & superstitio; Hinc duo genera eorum, qui Rempublicam administrant, alterum planè Atheorum, alterum, vt eos hoc nomine appellem; superstitiosorum; Atheorum duplex est sententia de Republica gubernanda. Quidam palãm

Impietas, & superstitio verę Religionis, pietatisq; scopuli.

Reipublicæ administratorũ duplex genus verę Religioni aduersans.

Atheorũ adhuc alterum Religionẽ,

ac superstitionē omnē tollēs e medio, alterū cū nullū Numē agnoscat ipsūplebi tamē meticulosæ timorem ne scio cui⁹ numinis vmbra inijciendum putant.

palàm omnem non modo Religionem, verùm etiàm superstitionem e medio tollunt. Alterum genus Atheorum, qui nulla quidem ipsi superstitione tenentur, inanibus tamen numinum terræ velamentis plebeculam premendam censent; cerimonias cerimonijs addentes. Hic igitur superstantium rerum, ideſt cęlestium, diuinarumq; nimius, & superfluus timor est explodendus.

Incommoda ex impietate innumera.

Ea quidem sunt impietatis damna, vt vis colligi queant. Omittam ego illa iàm omnibus nota Cataclysmum, & mundi primigenij vitia in vndas consedisse, Pentapolitanos ignes, Chananeos deletos, gentes quinquaginta populi electi vexatrices excisas, omnium penè veterum vrbium cadauera, aut tenues reliquias; Omnium Regnorum cum vniuersi orbis concussione murationes, vnam Rempublicam, non totam tamen eius periodum, sed breue, nec tamen calamitosissimum tempus recensebo. Iulius Cęsar hominum flagitiosissimus vndecies centena millia in Galijs varijs prælijs cecidit, bella Ciuilia deindè gerit; & ipse per paucos annos hosti suo seruatur, dùm in conspectu Senatus multis vulneribus immolatur. Augustum, & Tiberium ex domesticorum insidijs, venena, Caium gladius vltor, Claudium boletus, Neronem sua manus vlta est. Percurrantur neces Imperatorum omnium in nobilissima, potentissima, legibusq; instructissima Monarchia, ordine continuato succedentes sibi Imperatores annorum trecentorum, omnes violenta morte functos fuisse reperimus, nullum sua die, nullum suo facto extinctum, vnum Antoninum Pium, quem morbo interisse tradunt; Ecce ira Dei reuelatur super omnem impietatem, & iniustitiam; neminem opes, aut maiestas tutantur. Cur tàm perspicuo exemplo tàm diù, sic improbos Deus vltus est? Nempè, ne quis ignoraret, scelerum pœnas repræsentari, ne priuatus impunitatem speraret, cum orbis terræ capita tàm longa serie carnifici destinata videret. Tot neces Imperatorum intuere; sed prius imma nia, turpia, & naturæ rerum inimica scelera; deindè plurium Tyrannorum, qui cum illis belligerarunt, Senatorum qui occisi, Vrbium, quæ euersæ, casus mirabiles considera, vt clarissimè appareat, quomodo ira Dei reueletur super omnem impietatem, & iniustitiam hominum veritatem Dei in iniustitia detinentium.

In Gallia varijs prælijs 1100000. hominum à Cęsare cęsa.

Cęsaris eiusdē Augusti, Tyberij, Caij, Claudij, Neronis, & cęterorū Romanorū Imperatores tercētū insuper annorū diē vltimū violenter conclusum.

Antoninus Pius excipitur, q morbo cōsūptus fertur occubuisse.

Cur De⁹ tāta seueritate in impios hostes per tā lōgā temporis seriē animaduerterit.

Non minora sunt ex superstitione detrimenta; Vti imitatrix, & interpelatrix veræ Religionis, errore mentes, quasi vinculis captiuas tenet, animos anxios efficit, Immò homines ineptos, ridiculos; barbaros, & maleuolos, & quorum ex adolescentia, vel senectute discernendis rebus infirmum est iudicium, præsertim infestat; atq; in vana, absurda, horrenda, & flagitiosa impellit.

Detrimenta, & praui superstitionis effectus.

Romæ imminenti periculo Græcus, & Græca, Gallus, & Galla viui in terram defossi. Carthagine nobiles adolescentes saturno exuti. Heliogabalus, & Iulianus hominum immolatorum viscera, & fibras rimabantur. Maximi itaq; periculi est superstitio. Qui enim Princeps varijs Religionibus subiectus se demētat, versatur semper in ancipiti, veretúrque, ne fraus tàm nota vulgetur; quo errore sublato, quicquid erat in superstitione præsidij, in fumos abibit, immò in odium, ac contemptum vertetur. Nam cum se Populus inanibus, & vanis in fraudem inductum, iacturam fecisse rerum, & existimationis, cum sinè causa pauisse, Principi, vel optimatibus deridiculo fuisse Intelligit, non minus indignatur, quàm si carcere, & vinculis cōstrictus alieno esset obstrictus arbitrio; Ea enim est hominum natura, vt falli nemo velit, deceptus in auctorem vertat iram. Documento esse possunt Imperatores Romani, quibus viuentibus diuinos largiebantur honores, iurandasq; per nomen eorum ponebāt aras, quos tamen occasione data nouos Deos suo vnco trahebant, & de Gemonijs præcipitabant? Itaq; imprudens Numæ consiliū fuit, qui rem putauit validissimam ad multitudinem illis temporibus rudem in officio continendam, metum Deorum inijcere, nàm cum vanus ille metus monstruosorum numinum aliqua bono radio insiti à natura luminis dissipatus est, nullum Deum esse arbitrati sunt; & tædio Religionis, Religionem omnem euerè. Accedit his grauius malum, & regnantibus periculosum, nempè curæ futurorum, auspicia, exta, vatumq; impostura, & lucra, quibus in summa pericula sæpè ditiones missæ sunt. Crassus oraculo delusus hosti ludibrium fuit, Gallos, & Germanos eares crebro afflixit; His impediuntur vtilia consilia, oriuntur seditiones, rerum nouarum spes, & insidia, ità vt nullius Imperatoris Ethnici tempora illis caruerint; sub quo enim non fuerunt quæstiones contra eos, qui de vita Principis de successore Magos consuluissent? Grande hoc impietatis inuentum, animos magnatum vehementer infestat, ad omnem motum, ad omnem progressum, ad vocem, ac occursum, vel hominis, vel bestiæ, ad oscenis, ad volatum auium ad casum exercitus educi, vel contineri castris visi sunt; quin & mare transmisisse classes, vel in portu constitisse per summam stultitiam experientia comprobatum est. Aegyptij superstitiosissimi gentium ad bellum inepti erant; semper pęnè seruierunt, immò cum regionem haberent tàm fertilem, externis vilissimis in rebus ministrabant. Quomodo autem eis magnus animus esse potest, qui tàm viles res pro numine venerantur? Turcæ quam sunt seruili animo? Stellas aiunt e catenis aureis dependere, animalibus superstitiosè cibos suggerunt; Indi nonnulli, quibus Hospitalia, palatiaq; construunt,

Horrēda hominū supplicia, potius quā sacrificia ex superstitione.

Quod periculū ex superstitione Principi immineat potissimum.

Metus ne fraus, ī omnīū enotetūr lucem.

Quę indè mala à populo sibi expectāda.

Quæ exępla id docere videantur.

Imprudens Numæ consiliū, inanium metū Deorū injciendi populo.

Ratio, quę id suadeat.

Aliud inçōmodū regnantibus periculosū vatum impostura.

Grassus oraculo dilusus hosti ludibrium fact⁹.

Idē afflixisse Gallos, & Germanos.

Huiusmodi oraculorum damna.

Implū auguriorum inuētū, & quā admirabile.

Aegyptiorū superstitio magna.

Nulla generositas.

Turcarū seruilis animꝰ.

De stellis opinio ridicula.

Indorum in aliũ cultu ſuperſtitio. Americani, & Iaponij ſuperſtitione, Ideoq; minimè generoſi. Cauendum Epiſcopis, ne ſuperſtitio, ſub Religionis perſona exciplat.

conſtruunt, homines interim negligunt. Americani, Iaponijq; quàm ſuperſtitioſi? Sed tamen omnes ſtolidi, imbelles, abiecti, & ferè ad ſeruiendum nati, cum enim omnia timere cogantur non poſſunt eſſe magnanimi. Hæc ſunt damna, quæ ſecum affert ſuperſtitio, vt iure optimo Sacroſanctis concilijs admoneantur Epiſcopi inuigilare, ne intuitu Religionis ſuperſtitionis admittantur, quibus veluti per primos gradus ad impietatem quis tandem poſſit collabi.

De vi, effectu, ac neceſsitate Religionis hancq; ſolam conſeruare Rempublicam.

CAPVT II.

Religio baſis ſocietatis humanæ, & fidei, ac iuſtitiæ fundamẽtum.

Quid ſpes præmiorũ, & pœnarũ mentes poſſit in homine.

Igniculi diuinitatis in homine quãdam.

TOTIVS Societatis humanæ fundamẽtum Religionem eſſe omnes exiſtimãt, ſimulq; cum eius contemptu labi omnem fidem, & Iuſtitiam. Vbi enim quisq; ceperit excutere timorem, & honorẽ Dei, vel diuini numinis reuerentiã, omnia ſibi licere putabit, dummodo latere homines, quæ mali agit, arbitretur, mala bonis confundit, ſi opinione præmiũ bonorum, aut malorum pœnas effugiat, nec eſſe crediderit numinis vindictam, aut beneficia. Sunt ſcintillæ & naturales quidam igniculi, quibus in homine numinis, diuinæq; notionis conſeruatur veſtigium, qui non omnino ſine ſumma impietate extingui, vel elidi poſſunt.

Apud oẽs Reſpublicas, & legum latores Religionẽ ſẽper maximi fuiſſe ponderis. Primã legũ duodecim tabularum partẽ eſſe de Religione. Quã accommoda Religio ſtabiliẽdis nouis prĩcipatibꝰ.

Nulla adeo Reſpublica fuit vnquam, quæ aliquam ſpeciem legitimè adminiſtrationis non habuerit, nullum Regnum, aut Imperium, cui non fuerit primum hoc Religionis impoſitum fundamentum. Atq; legislatores, qui Populis leges adſcripſere, nunquam obliti ſunt de rebus diuinis leges, vt præcipuas ſancire. Sic legum duodecim tabularum mutuatarum prima pars fuit de Religione. Secunda de Iure publico. Tertia de Iure priuato. Ante quoq; illas Romulus, Numa, Pompilius, & alij de ſacris, & ceremonijs iura tulerunt; Illud certum eſt etiam, qui nouas conſtabilire Reſpublicas voluere, Religionem confinxiſſe. Singularem opinionem ſanctitatis parere ſibi ſtuduerũt Iſmael Perſarum Rex, & Harduellus eius coguatus, qui ad Mahumetanas leges nouis additis ſuperſtitionibus magnas in Aſia res cõfecere,

fecere, ac peius etiam Hugonotti in Gallia, dùm priorem Religionem obtrudere conati ſunt, nulla diuinarum, ac humanarum legum habita ratione, proculcataq; omni, quæ magiſtratui debebatur, reuerentia omnia peruerterunt, & ſummum in Eccleſiam ſcandalum conuexerunt. Tandem verò alieni ab omni Religione deprenſi fuere, quorũ tàm procul omnis vita ab omni pietate aberat, quàm à vera, & Apoſtolica fide, quæ in ſola Catholica Romana Eccleſia pura ſemper remanſit. Mahumetana Superſtitio, e tot, tamq; moſtruoſis opinionum portentis concinnata eſt, vt falſitas ſemper comprendi potuerit. Quid abſurdius, quid magis ridiculum nugaciſſimis, & impijs Atheorum fabulis? Id, cum homo callidiſſimus Muhumetes animaduerteret, ac vereretur, ne vel minimo admoto ariete tàm imbecilla nouæ Religionis fundamenta collaberentur, nouos eius ſtabiliendæ, & ſtupidis hominibus commendandæ modos excogitauit; Ac primum legis ſuæ præcepta omnino ad ſenſum naturalem, & inferiora hæc, ſiuè terreſtria accomodauit, ratus, & obſeruationem eorum hac ratione multo faciliorem, & carnis illecebris magis gratum futuram; Et ſanè verſipellis ille impoſtor commodiorem rationem excogitare non potuit, qua craſſę illius, omniq; doctrinarum, & humanitatis ſtudio deſtitutæ gentis animos faſcinaret, & quicquid in eis eſt generoſi ſpiritus, velut in profundo voluptatum, & ſenſuum externorum cœnó ſepeliret. Et idem de Luthero, & Caluino eſt iudicium, quorum diſcipulis pro ludo, & ioco fuit templa diripere, altaria deijcere, nouis nuptiarum modis matrimonij ſacramentum polluere, omnemq; erga legitimos Principes obedientiam abijcere, ac proculcare; Ac vt breuiter abſoluam, omnis eorum Religio ad oſtentationam, fucum, & ad illum ſolum finem comparata fuit, vt doctrinæ ſuæ falſitatem prauarum cupiditatum illecebris commendarent; Alter modus, quo ſuperſtitiones ſuas ſtabiliuit Mahumetes, is fuit, quod de Religionibus, aut vllo eorum articulo, niſi gladio diſputare ſeueriſſimè prohibuit, vnde, & legem ſuam gladij legem appellari voluit; Quocirca Turcarum Princeps, cui ſummo rerum omnium eſt poteſtas, idem omnium, quæ in Religione occurrunt, controuerſiarum iudex eſt, & arbiter, quas etiam pro ſuo arbitratu definit, adeò, vt nouatoribus locus non ſit, qui quamprimum caput extollere ceperint, funditus à ſtirpe amputantur, & extinguuntur.

Verùm tamen ſola Chriſtiana Religio, vti vera, & vnica ad conſeruandum cuiuſcumquè Imperij ſtatum magis accommodata eſt, vtpotè quæ conſentiæ vinculo omnes homines ad Principis, vel cuiuſcumquè etiàm moroſi, & acerbi Domini obe-

Exẽpla obuia.
Iſmael Perſarũ Rex, & Arduellius.
Hugonotti mẽtite Religionis nomine, quæ ſcelera nõ perpetrarint.
Mahumetana ſuperſtitio.
Abſurda Atheorũ fabulamenta.
Calidiſſimi hominũ Mahumeti excogitatũ inten tum, vt Religionẽ ſuam fulcris omnino deſtitutã, facileq; lapſuram firmaret.
Eius legibus quàm facilè obaudire, quã propenhoni naturæ congruunt, quã gratum, quia carnis ſuadent illecebras.
Idẽ cõſilium planè fuiſſe Luthero, & Caluino.
Eorũ diſcipuli quã ſacrilegi, & flagitioſi.
Eos in Religione nõ niſi cupiditatũ ſuarũ ſecutos illecebras.
Mahumetem Religionis ſuæ rõnes, & firmamẽta diſputationib⁹ abrogatis ſtatuiſſe in armis.

Eadē tanquā frenum, quo populi i Dei cultū ac sui Principis rapiuntur obsequium.

obedientiam adstringit. Quid verò ad conseruationem alicuius Imperij vtilius reperiri potest, quam id, quod subditis Regi, vel Principi in omnibus planè obedlendi necessitatem imponit? Hæc est veluti frenum quoddam, quo subditi in vnius Dei cultu, ac adoratione, & debita erga Principem reuerentia retinentur. Reliquæ Religiones præterquam quod inordinatum Dei cultum continent, omni ferè charitate, omnibusq; ferè virtutibus exuuntur, perturbationes gignunt, bella ciuilia, seditiones suscitant, quæ non nisi à Religione diuina sedari vlio vnquam modo possunt. Hæc vti est efficax ad quascumq; actiones iniustas reformandas, ità non minus efficax ad cōtrouersias, seditiones q; eradicandas, & ad conseruandū cuiuscumq; Principis Imperium; Nec Rempublicam, cuius finis sit rectè semetipsam regere, benè constitutam absq; tali Religione dixerim, cum Catholica Religio suas quasi agat radices à iure diuino, tāquam in bene culta terra. Inter Gentiles satis laudabiles constitutæ fuere Respublicæ; at solo lumine moralium virtutum fuere felices; si summa illa perfectio à Deo Optimo Maximo tributa fuisset, perfectiones, felicioresque fuissent. Nec Religio hæc Christiana pusillanimes efficit homines, nec viles, vt voluere quidam Pseudo politici, nec minus libertatis contemptores, aliorumq; sceleribus expositos. Virtutes sat exercent Catholici, sat fortitudinem, sat temperantiam, sat denique reliquas omnes, Has omnes ità complectitur Religio, has ità fouet, vt non possit dici quemquam se profiteri Catholicum, quin etiàm ijsdam ferè virtutibus imbutum se sentiat. Præliatur, qui fato se circumagi dicit, audax pericula subit. Sed quid Catholicus? non minora sustinet pericnla, cum pro honesto se demicare censet, pro quo à Deo præmium sit reportaturus. Scit se nunquam demicaturum, nisi suadeat Iustitia, quæ adeò ei assistit, vt viribus eum nunquam destituat; Honestum reddit hominem, nec est, qui pugnando vnquam expauescere queat, Sit itaque ratum Religionem Catholicam eam solam esse, quæ Regna, Respublicas conseruat, nec vnquam damnosam, immò veram regulam esse cuicumque Principi Politico rectè gubernandi.

Rēpublicā inueniri posse rectè cōstitutam, q̄ Catholicæ Religionis fundamento nō initatur.

Plures laudatas, sed non perfectas omnino, vtpotè nobiliori perfectione destitutas.

Catholica Religione minimè populorum animas à magnanimitate deturbari.

Virtutes imperatorias Catholica Religione foueri, & eius sectatores maximè decere.

Non minor Catholicorū fortitudo, quā Athnico rū audacia,

Principem non ſimulato animo eſſe debere Religioſum, & quæ commoda, et quæ incommoda, et circa quæ Religioſus eſſe debet.

CAPVT III.

VIX vllum deterius accidere poteſt Reipublicæ malum Principe hypocrita, qui omnia diuina, & humana iura ſubuertit, ſimul, & Religionem, quatenus nimirum conſilijs fore vtilem crediderit, eam tamen tunc defecturus, & perſonam abiecturus; cum ſibi noxiam ferè perſuaſerit, aut minus vtilem, quaſi præſtigijs quibuſdam Religione abutens ad regnũ inuadendum, aut priuata commoda, cum ingenti numinis iniuria, & Reipublicæ totius pernicie ſibi comparanda.

Hypocrita Principe nullũ deterius malũ, Rebus publicis accidere.

Magnitudo huius ſceleris Deum grauiſſimè offendit, quia duo ſemper ſcelera coniungit, & copulat; Nam ſimulata innocentia, non eſt innocentia, & ſimulata æquitas non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas, quia iniquitas eſt, & ſimulatio. Præterea omnia ſcelera clàm tegit, fouet, auget. Cum itaquè tenui, incerta, mutabili ſimulatione falſi boni tot vera mala celentur, neceſſe eſt ea arte Rempublicam interire. Quid hæc profuit execranda ars Meſcentio, cum Chriſtianorum ſtudio ſibi imperium conſeruare ſtuduit? Quid Licinio, cum eadem de cauſa Conſtantino adhæſit? Quid Iuliano Apoſtatæ, cum religioſum ſe effinxit Imperij acquirendi gratia? Nullam hanc impietatem deteriorem exiſtimo. Certè Atheiſta Religionis ſimulator peior eſſe cenſetur. Non enim tantum Atheiſtæ par nullam fidem profitetur, ſed quod deterius eſt, Religionem contemnit, eò ſanè ipſo, qui Diuinum Numen inficiatur, deteſtabilior. Vana eſt etiàm hæc ſimulatio, quia, quamuis rudis plebecula vanis ducatur, & enutriatur, inter ciues tamen ſunt plurimi, qui iſta, & agnoſcũt, & rident. Quod ſi quorumdam ſtupor ad talia implicatur, & trepidat, facilè tamen hominum facetorum dicterijs inſtruitur vt pro impoſtoribus habeantur, quia ſanctitatis famam per præſtigias aucupantur. Hoc ſibi Princeps, Populuſq; fixum habeant vitream eſſe famam, nec apud ſapientes, nec apud ſtultos poſſe reparari, talem autem eſſe gloriam, quæ ex veritate non conſiſtit. Matronam grauem, ſi illi defit formæ gratia, nemo ridet, ſi tamen fucata purpuriſſo defluxerit, vulgi fabula efficitur, quod

Simulata æquitas eſt duplex iniquitas, quia iniquitas eſt & ſimulatio.

Hypocriſis tanquã clypeus omniũ ſcelerum.

Ad hæc obuia Maſcentij, Licinij, Iuliani Apoſtatæ exẽpla.

Simulationi Religionis nullã ſuperſtitionem impietate præire.

Simulationẽ diù latere nõ poſſe.

Gloriã, quæ veritate non comparatur, vitreã eſſe.

præter decorum ætatis lenocinium effectaret. Sic deteſtabilis magnatum impietas, ſi velo pietatis careat.

Quę cõmoda percipiat Princeps Religioſus.

Nõ itaq; ſimulata Religione ſit Princeps, immò domi, foriſq; quouis etiã tempore profiteatur Religionẽ; Qui enim Princeps Catholicæ fidei, & Apoſtolicæ ſedis acerrimi defenſores ſe præbuere, hos conſtat toto vitæ tractu Rempublicã ſanè quã feliciter gubernaſſe, atq; Imperiũ locupletaſſe; Optatiſſimũ deindè vitæ exitũ habuiſſe, ſuaq; nomina longa progenie ad ſucceſſores tranſmiſiſſe. Si Gallicum Regnũ ſpectemus, duodecim Ludouici fuere, inter quos Ludouicus Sanctus, Nouẽ & Caroli fuere, quorũ primus ille Carolus Magnus; In Anglico numerãtur Odoardi nouem, quorum ſecundus eſt Martyr, ac Sanctus. Tertius itẽ Sãctus, qui priuilegiũ ſanandi ſtrumas ad poſteros tranſmiſit; Poſt Odoardos ſunt Henrici Octo, e quibus laudatiſſimus fuit Quintus; In Bohemico quinq; Vincislai fuere, & ex his duo Sancti; In Hungarico quinq; etiã Stephani, quorũ primus eſt albo Sãctorum adſcriptus; In Caſtellano Alphonſi vndecim fuerũt, primus ob pietatẽ Catholicus eſt vocatus, ſecundus ob admirabilẽ pudicitiam caſtus. Colentibus enim Principibus Deũ omnia proſpere euenĩunt. Quantum ex cultu diuino Conſtantinus illẽ, & Carolus cognomento Magnus, vt taceã Carolum Martellũ huius Auum, Alphonſum Secundũ Legionis, & Caſtellæ Regem, Rodulphum deniq; Comitem Haſpurgenſem, à quo inclita, & ampla Auſtriacorum familia genus ſuũ ducit; Imperium ſibi, & ſuis firmarint, & amplificarint, adq; poſteros longa ſerie tranſmiſerint, multifariam docent Hiſtoriarum monumenta; Cõtra quam accidit Imperatoribus, & Regibus à fide Catholica alienis, quorum, ſi quis ſcrutetur propaginem, vix quiſquam eſt eorum, qui vltra tertium agnationis gradũ Imperium tranſmiſerit. Prioribus ſeculis Heraclius Imperator, quamdiù cultor fuit, & cuſtos Catholicæ Religionis, Deum eſt expertus Romani Imperij vindicem, & defenſorẽ, hoſtiumq; fortiſſimorũ expugnatorẽ; at vbi à Catholica fide deflexit, & Euthicanis adhærere cœpit, Deus receſſit ab eo magno totius Imperij damno. Hic in mediũ prodirent, diſcenſiones, bellaq; inteſtina, quę hęreſis gratia Belgium, Germaniam, Auſtriam, Poloniam, Hungariam, Daniam, Bohæmiam, Galliam inuaſerè, atq; commouerè, ſed ea non hic cenſeo opportunum recenſerere, ſolum aſſero Principẽ omnino verè, & ſerio Religioſum eſſe debere, plurimumq; etiã intereſſe eum palàm Catholicum agere. Huic certè nemo audebit muſitare, hæretici ipſi erubeſcunt, timebuntq; videre ſemetipſos alterius ſectæ fidei Principis aduerſariæ aſſectatores, indeq; accidet, vt vel timore correpti cantent palinodiam, vel rubore ſuffuſi fileant lateantq;.

Principũ Catholicæ Religionis patrocinatorũ quã felicia Imperia.

Galliarum Reges.

Anglicani.

Bohemici.

Hungarici.

Caſtellani.

Principibus Deũ colẽtibꝰ oĩa proſperè euenire.

Cõſtantini, & Caroli Magni, & aliorũ exẽpla id docere.

Rodulphum Comitẽ Hãſpurgẽſẽ Auſtriacæ gẽtis authorẽ Religione Imperiũ ſibi, & poſteris ſuis fęliciti, ac longa annorũ ſerie comparaſſe.

Principes veræ Religionis oppugnatores vltorẽ Deum expertos fuiſſe.

Laudatur teſtis Heraclius Imperator.

Belgij, Germaniç, & pluriũ aliarum Regionũ bella cõtemptu Religionis exorta.

Hęreticorũ qui rubor, & timor.

De

De Religione Principis erga Summum Pontificem, Episcopum, Confessarium, & quantum ad eum spectet res Ecclesiasticas defendere.

CAPVT IV.

VMMVS Pontifex officio fungitur in Ecclesia vniuersa Patris, Pastoris, Doctoris, Speculatoris, & Summi Sacerdotis. Hic in altissimo sedet fastigio speculæ Pastoralis, quoniam ad illum pertinet speculari ex alto, quid agant Christi seguaces, vt indè malos admoneat, vt redeant in bonam viam, bonosq; hortetur, vt in cursu perseuerent, & brauium consequantur. Hinc Sãctus Ambrosius Theodosium Imperatorem serio commonefacit sibi haud quaquam licere maiefacta, si quæ fortè de ipso audierit, silentio inuoluere, & ideò æquo animo ferat increpationes suas. Quæ cum ità se se habeant Summus Pontifex nequaquam debet vitia Principum per quandam simulationem obtegere, sed arguere, obsecrare, increpare, nec minus Princeps debet aures ei præbere, & cogitare molestissimum Pontificibus id accidere, si quando ad huiusmodi reprehensiones pertrahantur, neq; illos sponte hoc agere, sed coactos tùm à communicatione diuina, quæ sanguinem animarum de manu eorum requirẽdum clamat, nisi denuncient pœnas peccantibus debitas, tùm ab ipsa charitate paterna, quæ cogit medelas morbis adhibere, quãuis amaras, ne filij præsertim honorabiliores miserè pereant. Si autem Princeps libenter, ac benignè paternas admonitiones excipere præsertim ex verâ charitate prodeuntes, multis fortasse detrimentis futuris, & impendentibus remedia adhiberet, quæ nõ adhibet, quia non est, qui ei hiscere ne quidem audeat. Vtinam multos haberemus Theodosios, & multos simul Ambrosios. Hic nihil vtile ex charitate tacebat, & ille omnia libentissimè audiebat, executioniq; mandabat.

Non minor Religio debet esse Principi erga Episcopum, qui est Pater, Pastor, & Doctor tàm Principis, quàm Populi. O Beatam illam Ciuitatem, cui ex magno dono Dei, contingit, vt habeat

Quotuplex Summi Ecclesiæ Põtificis officium.

Sancti Ambrosij ad Theodosium Imperatorem monitum.

Põtificẽ Principũ vitia simulatione cõplecti non decere.

Principẽ increpãti Pontifici obsequiosas præbere aures, & obaudire debere.

Quæ cogitatio Principis mẽtẽ recreare possit cum Pontifex in eũ seuerius animaduertit.

Ex admonitionibus Põtificis à Principe æqui, boniq; factis ipsi bona. Sancti Ambrosij, & Theodosij causa.

beret Principem Pium, & Episcopum Sanctum, & qui inter se iuncti animis, & studijs, toti essent in Populo sibi commisso rectè gubernando. Hoc si vtiq; nostra ætate esset, non quotidianas audiremus rixas, vel de iurisdictione, vel de bonis, eorumq; emolumentis. Huius itaq; voces, vti Patris, Pastoris, Doctoris excipiat libenter Princeps; quod si fecerit maximè sibi, populisque erit vtilitati. Sint tamen Episcopi ijs præditi facultatibus, quæ venerationem, reuerentiamq; inducant, quas partes si rectè explebunt, non tàm latus Principibus de eis expostulandi vnquam erit locus; verè enim non deessent multi Theodosij, si multos haberemus Ambrosios.

Episcop⁹ Pater cõmunis, Pastor, & Doctor.

Quales esse deberẽt Episcopi, vt obsequium cierent à Principe.

Erga Confessarium eandem Principi Religionem suadeo, nõ enim sine ratione potitur inter eos, quos vt superiores suos Christianos Princeps venerari debet; Siquidem sacerdos in audiendis confessionibus pœnitentium, quicumq; illi sint, siuè Principes, siuè priuati, Iudex est loco Dei, & potestatem habet conscientias ligandi, & soluendi; cuius potestatis signum euidẽs est, quod in eo Iudicio Sacerdos sedet capite tecto, pœnitens autem, quicumq; ille sit, etiàm si Rex, aut Imperator, genibus flexis, & capite detecto, corde dolenti, ac humili, vt reus lesæ maiestatis Diuinæ petit absolui. Porrò salus eterna Principis mirum in modum à confessario pendet, extantq; exempla non pauca, quæ horrorem incutiunt confessariorum, qui cum ipsis suis Principibus ad gehennæ supplicia destinati fuere. Magnum omnino opus est Principum conscientias regere, & requirit virum valdè peritum prudentem, & fortẽm, & quod caput est, qui nihil cupiat, nihil ambiat, nihil quærat, nihil velit omnino nisi salutem æternam sui Principis, & Populorum. Et certe quotidie cernimus, vel inuiti, doctrinæ, & virtutis expertes, compositos ad adulationem, suis commodis velificantes, Principi tantũ blandientes; nullum enim est incommodum, quod per huiusmodi homines in Rempublicam non importetur.

Quãta apud Principẽ Cõfessarij authoritas esse deceat.

Sacerdotis dignitas, ac potestas in cõfessionib⁹ excipiẽdis.

Æternã Prĩcipis salutẽ à cõfessario pendere.

Cõfessarium Principis, quibus virtutib⁹ munitum esse sit opus.

Hæc Pij Principis munera non fouebit tantum reuerentia, ac obedientia Princeps erga Ecclesiæ præfectos, sed etiàm ope, & auxilia ad expurgandas pernicioſę doctrinę sordes, atq; cõfringenda hæreticorum machinamenta. Est Præfectis Ecclesiasticis spiritualis gladius, quem in sceleratos, suisque in sceleribus obfirmatos exercent, subinde, dùm ab Ecclesiæ visceribus, & communione diuellunt, diuinæque protectionis nudatos præsidijs in potestatem Sathanæ tradunt, quo nimirum tanti mali, in quo versantur, magnitudine perculsi, tandem aliquando resipiscant. Verum cum ea multorum mentibus effusa caligo sit, vt animi mala, atq; pericula, neq; videant, nec curent omnino, scilauero ea, quæ sensu perspiciunt, pertimescant, alium profectò

Studiũ retinẽdæ ĩtegritatis fidei minimè negligendum.

Gladius Ecclesiasticus quinã sit, in quos, & quẽ ad finem adhibeatur.

Sæpè ei⁹ vulnera, vtpotè sensui nõ obnoxia negligi.

gladium,

gladium, qui, & videatur, & ſentiatur, & maiorem afferat metũ, educi ſubinde neceſſe eſt à Principe Eccleſiæ Propugnatore, quę tanquam pia, ac ſedula mater, omnem dat operam, vt fugientes à ſe filios, aut à ſuis auulſos vberibus, in gremium ſuum redire compellat, modo per Eccleſiæ Præſules excõmunicationis virga feriendo, modo per Reges, & Principes, vbi priorem illam ſeueritatem contempſerint etiàm exilij, vel mortis exterminatione terrendo. Nam quemadmodum is, qui peſtem Patriæ, qui ciuium perniciem nefariè molitur, non vt perditus Ciuis, ſed vt hoſtis infenſiſſimus tractandus, ità illum, qui non iàm Chriſtianorũ more, Chriſtianæ diſciplinæ leges, ac pœnas pertimeſcat, ſed vt hoſtis omni ratione impugnet, omni arrogantia contemnat, non vt perditum Chriſtianum excommunicationis gladio coerceri, ſed vt profanum, & impium Dei, atq; Eccleſiæ hoſtem cõſpicuis iſtis communibusq; facinoroſorum ſupplicijs affici par eſt. Theodoſius Iunior Concilij Epheſini auctoritate dãnatum Neſtorium pulſum ex Oriente exilio relegauit apud Oaſim, qui tabefactis omnibus membris diuina manu percuſus interijt; Contra Manicheos præter exilium capitalem etiàm animaduerſionem promulgauit Valentianus Imperator. Non tamen Principem ſe immiſcere debere dixerim rebus Eccleſiaſticis, vt ferè ad ſe ſpectantibus, ſed ità vt Pietati, & Religioni ſtudens eum in Eccleſiam zelum oſtendat, vt ſubditi non ſolum ab omni hæretica prauitate alieniſſimi ſint, verum etiàm ſanctionibus, ac legibus Eccleſiaſticis obtemperent. Nunquam à condito æuo auditum eſt iudicium Eccleſiæ à Principe auctoritatem ſuam accipere, niſi hiſce infelicioribus noſtris temporibus quibus traditum eſt plures Principes, vt Henricum Bigamũ contra omnes Canones, Odoardum Sextum contra Canones, & ſcripturas, immò, & Eliſabetham contra omnes leges in Iura Eccleſię inuolaſſe. Et quidem ignoro, num Principibus ſit imputanda hæc temeritas, an verò miniſtris eorum, quibus nequaquam curæ eſt, quid Principibus conſultant, dum ipſi quibuslibet artibus emergant, neſcientes interim, aut parũpendentes, ſe aduerſus Dominum habere certamen: Meminerint Principum Miniſtri Childerici illius, qui primus apud Sigibertum Francorum Regem habitus ob agellum, aut villam iniuria ab Eccleſia Aquenſi raptam, & euerſam poſt continuum, & acutiſſimum vnius anni morbum tandem miſerè expirauit, lucratus ob iniquam villulæ adeptionem animæ ſempiternam damnationem; Memores ipſi Principes ſint Berengarij Italiæ Regis, qui poſt ablatam ab Epiſcopatu Nouarienſi Inſulam Sancti Iulij dono piorum Principum Eccleſiæ datam, mox ſemetipſum, Imperiumq; perdidit; Meminerint etiàm ipſæ Principum vxores

exitus

Gladio temporali admodum metũ incutiẽdum opus eſſe.

Eccleſia maternum ſtudiũ in filios.

Qui Patriæ, ac ciuib⁹ pernicẽ intentat, non vt proditũ ciuẽ ſed vt hoſtẽ habendum.

Qui in Chriſtianam Religionẽ impiè perſeuerat, nõ vt filium proditũ, ſed vt Eccleſiæ hoſtem tractandum.

Neſtorius à Theodoſio Iuniore iuſſus eſt ab Oriente exulare.

Cõtra Manicheos capitale ſuppliciũ promulgatũ à Valẽtiniano

Quomodo nefas non ſit Principẽ immiſcere ſe rebus Eccleſiaſticis.

Eccleſię iudiciũ à Principe nũquã auctoritatem ſumpſiſſe.

Hoc impiè molitos recẽtiores Angliæ Reges.

Hæc temeritas num à Principibus, nũ à miniſtris ſuã auſpicetur originem.

Berengarius Italiæ Rex Principibus ipſis tãto ſcelere ſquinat⁹ erit exẽplo.

Berta Richuuini Comitis vxor Ecclesiæ villã inuito Episcopo retinẽa miserando documento esse Principum vxoribus.

exitus Bertæ Richuuini Comitis coniugis, quæ quod villam Iuliacam nullo Iure à Carolo Francorum Rege marito suo donatam inuito illius domino Fulcone videlicet Rhemensi Episcopo retineret, graui, & lætifero morbo affecta, tandem miserrimè fato concessit. Nequaquam itaq; Princeps inultus relinquetur à Deo iusto Iudice, si in hæc peccetur.

An semper expediens sit, vt Reipublicæ Nouatores à Principe coerceantur.

CAPVT V.

Religionis nouatores qua lege coercendos, & pœna plectẽdos à Principe, si Ecclesiasticas cõtempserint.

D instar diuinæ legis, quæ percipit, vt qui blasphemauerit nomẽ Domini morte moriatur, Princeps in suis ditionibus legem sancire debet, qua Nouatores Religionis à Republica arceantur, vel etiam plectantur. Experiundum autem in primis aduersus errantes, & hæreticos maiè sentientes de Religione, num per Ecclesiasticas censuras, & pœnas possint redire ad Ecclesiæ gremiũ; quibus si illis contemptis noluerint satisfacere, addendæ sunt leges Principis, & cum gladio spirituali temporalis erit iungendus, vt salubri seueritate ad bonum compellantur.

Quod si agatur de his, qui nunquam fidem essent adepti, ad Christianam Religionem deducẽdis, tunc externa vi, aut armis vti, non valdè expedit. Quemadmodum enim cogi non potest inuita voluntas, sic, nec, quæ debet esse spontanea Religio. Non est Religionis cogere Religionem, quæ sponte suscipi debet, nõ vi; Nihilominus plures Principes fuere Pij, & Christianissimi, qui edictis, armis, & vi contendere, vt vnirent Ethnicos ad fidem, & ad Baptismum, effecerunt; vt templa Idolorum clauderentur, exercitia publica, scandala, Iudaismi ritus alicubi prohiberentur; At assequi non potuere, vt qui animum impietati, superstitioni; iã deditum habebant, omnino deponerent, quãuis se deposuisse simularent; opus ergo est ad hoc ministerio Spiritus Sancti, qui animos ad suscipiendam fidem inuoet, regeneret, & confirmet, ne rebellent ad vomitum. Alioquin fiet, vt qui pœnarum motu per edicta simularant se reliquisse superstitionem, & idolatriam, vbi cessauerit metuendi occasio, apertè redeant ad pristinam impietatem. Huhni, & Vandali à Carolo Magno Rege, & Lodorico Flandriæ Præfecto Flandria fuere pulsi,

Qui si Christianã Religionẽ nũquã fuerint amplexi, cogi debeant. Plures id cõtẽdisse Principes operta vi, & armis. Quid tãdem assecutos. Spiritus Sancti aura ad superstitionis nubes effiandas esse op. Hunni, & Vãdali à Carolo Magno Rege, & Lederico Flandriæ Præfecto pulsi ob Religionẽ exceptæ illorũ liberis

quod

quod nollent iu noſtram concedere Religionem, retentis tamen illorum paruulis liberis, qui Chriſtiana pietate inſtrui poſſent; Sic Ratisbonienſes inuiti Baptizati ſub Henrico Quarto Imperatore ad Iudaiſmum relapſi ſunt; Iudei quoquè, qui in Hiſpania ſuperiorum Regum temporibus ſacrum baptiſma ſuſceperant veluti inuiti, non ſolum poſteà Chriſtianiſſimum macularunt, ſed contra Egicum, Regnumq, conſpirarunt; quamobrem omnibus rebus ſuis nudati cum vxoribus, & filijs per cunctas Hiſpaniarum Prouincias diſperſi ſeruituti perpetuæ ſubiecti fuere. Tanta itaq; cura fuit Religionis, vt non tantum plures fuerint, qui Chriſtiani, eam in Chriſtianorum animis conſeruare voluerint, verum, qui, & Ethnici vi, & armis retinere ſuam quãuis falſam Religionem ſatagentes in Innouatores, ſeù nouorum numinum cultores diris exemplis animaduerterint. Apud Sinenſes (amplum Indiarum Regnum) lex illa habetur, nequa Religio alia admittatur ſine conſenſu Regis, eiusq; conſilij; qui ſecus fecerit, capitale ei ſit. Fortè in nebula illa ignorantię imbiberunt illud Mecenatis ad Cæſarem Auguſtum (eos qui in diuinis aliquid iunouant, odio habè, & coercè) non Deorum ſolum cauſa, quos tamen qui contemnit, nec aliud ſanè quicquã magni fecerit, ſed quia quædam noua Numina hi talis introducentes multos impellunt ad mutationem rerum. Quam verè hæc omnia Mecenas, fidem faciant Gallia, Germania, Hungaria, ſed prægrandi ſuo damno, & fraude. Hæc cura etiàm Romanis fuit, ne daretur in Religionis cauſa licentia vagandi in quãlibet partem, eaq; ratione multa indè ſuborirentur mala, fuitq; occaſio ſæpè inquirendi in habentes libros peregrinæ Religionis, eosq; comburendi. Ob hoc etiàm periculum aliasq; nationes vetauerunt Cæſares myſteria Religionis palàm Populo diſputanda proponi; Nec Auguſtus permiſit cauſas Religionis Cereris aperto foro cognoſci, ſicut, & ſeuerius placuit Ptolomeo Regi, cum de antiquitate Religionis inter Iudeos, & Samaritanos quæſtio coràm eo agitaretur, vt in iudicio partium vtrinq; aduocati, non niſi cum capitis periculo de controuerſia dicerent; Nec vllis alijs, quàm ex lege Moſaica, ſumptis argumentis; Salio, & Theodoſio Samaritanorum aduocatis morti adiudicatis. Admonet Proconſulem Paleſtinæ Iuſtinianus, vt iuxtà morem ſuprà morum Gubernatorum, pacatam à tumultibus popularibus conſeruet Prouinciam, quæ ex diuerſitate Religionum maximè ſeditionibus ſolebat laborare. Id ipſum in mandatis eiuſdem Imperatoris ad alios Magiſtratus Prouinciarum inſeritur. Facilis Populus ad mutandam ſententiam opinione ducitur, antequàm rem ſerio perpendere queat, facilis, & à Religione non accuratè inculta ad ſuperſtitionem via. Qui periti

Ratisbonenſes e Sacro Fonte ſuſceptos Iudaiſmum rurſus recipit.

Iudeos, qui i Hiſpania coacti nomẽ ſuũ Chriſtianæ fidei dare rebellarunt, oĩbus nudatos tãdẽ toto Regno vagãtes perpetuæ ſeruituti addictos.

Quam cordi Ethnicis etiã Principibus iuxta mentitæ Religionis integritas.

Apud Sinenſes Religionis nouatoribus indictũ capitale ſupplicium.

Mecenatis ad Cæſarem Auguſtum in Religionum nouatores dictum.

Duplicẽ ob cauſam eos plectendos.

Apud Romanos cautũ ne nimia licẽtia in Religione vagarẽt Populus.

Barbaræ Religionis libros Romæ combuſtos.

Auguſtũ ob hoc ipsũ interdixiſſe, ne cauſæ Religionis Cereris aperto foro cognoſcerentur.

Ptolomei Regis ſeuera animaduerſio in Iudeos, &

Samaritanos coram ipso de Religione quæstionem habentibus.

Iustiniani monitum ad Palestinæ Proconsulem. Idem ad alios Prouinciarum Prætores.

Populi nō minor facilitas ad Religionis amplexū, quam ad contemptum.

Sæpè diuersas populus distrahitur in partes.

Quæ indè incōmoda, & publica mala

Sæpè belli causa ob Religionē susceptæ Religionem ipsam pessumdari.

Militū gregariorū præsertim quanta impietas.

Seditiones, & bella Belgica à Pio Regis Catholici edicto initia sua auspicata fuisse.

Quid sibi illo edicto meruerint Populi.

Hispanicā, q̄ vocāt Inquisitionē illis maximè inuisam.

Indè ortis seditionibus factus locus hæreticis cōclonatoribus.

Quodnā Regis Catholici fuerit verū consilium.

peritiſunt, pro veritate iustè contendunt; qui errore contra imbuti sunt, pertinaciter, & sæpè ex malitia obsistunt, se ipsos prædicant, humanis aliquando doctrinis validè falsa pro veris obtradunt; simplices veritatis amatores contemnunt; interim factiones fiunt, scismata oriuntur, pugnæ ex scintillis discordiæ intenduntur, quæ non nisi post multas clades extinguuntur; solent oriri semina seditionum, quæ difficiles habent, & crudeliores exitus, his inuadentibus, illis se defendentibus; & dum de belli causa agitur, sæpè in exercitu vtrinsquè partis Religio omnis euacuatur; ea enim est miseria bellorum, maximè seditionum, vt nihil sanè inter milites inueniatur, nulla fides, nulla pietas viris, qui castra sequuntur, saltem inter gregarios milites, qui necessitate bellica compulsi dicunt se cogi ad turpia, & impia, quæ Duces, quamuis probi sæpè dissimulare coguntur. Nonne in Belgicis nationibus Catholici Regis Hispaniarum hoc ferè vsu venire videmus, idque propter editum Regis iussum de conseruando Concilio Tridentino, dequè alijs strictè seruandis, quibus Populus fuit commotus, & pleriquè ex magistratibus, & nobilibus, sparso rumore, velle Regem illis edictis in Belgium introducere Hispaniam; quam vocant inquisitionem; quam dicebant non modo perniciosam, & alienam à ratione, diuinis & humanis legibus aduersam, sed quæ etiam vinceret omnium Ethicorum immanitatem, & crudelitatem; ex quibus vulgus, & multi alij tumultuari cœperunt, coniurationes, & factiones struere, & nouæ Religioni locum præbere, aduocareq; hæreticos concionatores ceperunt, cū tamen alia esset Regis intentio, nempè tantum fidei, inquisitionisq; leges auctorare, quæ erant autem statutæ à Carolo Quinto. Hæc itaquè sit conclusio non omnes nouatores esse armis coercendos, eosque tantum, qui à Catholica abscedunt Religione, hancq; vti vitrum esse tractandam à Principe, delicatè videlicet, ne facta, ac dilapsa nouos ciat tumultus, dissensionesq; perpetui Reipublicæ excidij causas.

Non

Non debere Principem cum infidelibus inire fœdus, nec illorum opem implorare, & quantum damni sit cum infidelibus versari.

CAPVT VI.

DVPLEX est modus fœderis ineundi cũ infidelibus; Alter, cum paciſimur, ne nobis noceãt, bellum inferendo, prædas agendo, merces intercipiẽdo; quod nihil aliud est, quàm pacem constituere, populi quietem, ac securitatem parare, plurimaquè incommoda auertere, quæ bella consequuntur. Alter est, si mutuum auxilium sibi Princeps pollicetur; Vt si Christianus Rex cum altero Christiano bellum gerens arma infidelium aduocet, aut ipse illis præsto sit, cum hostium suorum bellis premuntur; Id verò quamquam saluo officio, & absquè conscientiæ labefieri posse in aliquo casu non negauerim, à sacris tamen litteris pluribus locis damnatur, ostenditurquè huiusmodi fœdera exitus plerumquè parum fœlices, immò nonnunquam calamitosos habere. Porrò Dominus Pseudo sapientes istos, qui ponũt carnem brachium suum, nõ modo ipse destituit, sed permittit etiã, vt ab ipsis deserantur, vel etiàm prodantur, à quibus maximè sperauerè. Ioannes Palelogus Imperator Orientis bellis conflictatus à plerisquè Græciæ Principibus cum Amurate primo fœdus iniit, qua ex re aditum ad ipsam Europam illi aperuit, simulque Græciæ toti cladem longè maximum importauit. Nam audacia Principum repressa Turcarum in Vrbibus Græciæ præsidia remansere; & insuper captus Amurates Regionis amœnitate oculos ad Europam adiecit, in quam cum quinquaginta quinquè hominum millibus penetrans Philopolim, aliasq; Vrbis loci natura munitissimas occupauit. Quis nescit Ioannem Hungariæ. Regem exitiosam sibi cum Turca feciſſe concurationem? Franciscum quoquè Primum cum eiusdem nominis, hoste longè pernicioſissimum fœdus ferijsse? Sed quam iste sibi, & Reipublicæ suæ calamitatum, ex huiusmodi fœderibus pepererit, nemini est ignotum.

Licere

Duplex fœdus cum infidelibus iniri posse.

Primũ, quo sola communis quies hinc indè firmatur.

Alterũ, quo Reges sibi nullo rerũ, vel personarũ discrimine habito auxilia aduersus quemq; aduersarium sibi mutuo pollicentur.

Hoc posteriorẽ, & si aliquando fortasse scelere à Principe possit iniri, reiiciẽdũ tñ, quia à sacris litteris damnatũ, ob exitũ sæpè infelicem.

Principẽ talẽ fœdere cõfirmatũ Dei auxilio destitui.

Ioãnis Paleologi fœdus cũ Amurate, quantæ calamitati fuerit Christianæ.

Allectus Amurates ex illo fœdere Europæ amœnitate eã occupare aggressus est.

An liceat hoc fœdus ferire.

Licere autem hoc fœdus ferire ferè aliquando crediderim. Nonnulli sentiunt, si bellum fuerit iustum, posse Principem auxilio infidelium vti, illosq; ad defensionem vocare. Nonnulli tunc licere, cum periculum non est, ne cæteri praua illorum Religione contaminentur; Vt cumq; sit, sperari tuta neutiquam auxilia possunt ab ijs, quos Religio non eiusdem finit esse animi. Flumina, quæ Maris sallédinem pertingunt, naturalem dulcedinem relinquunt. Quæ fides efferbuit in animis infidelium, erga fideles suum nitorem derelinquit. Et certè negari non potest, quin consuetudo cum infidelibus plurimum obsit Christianæ fidei. Sat auri præstantia conseruatur, si nunquam lucis adulteretur puritas; Iam vidimus fœdera cum infidelibus icta sæpissimè ruinas ditionibus strauisse. Philippus Secundus Mauros ex Hispania eiecit damnorum conscius, quæ talis lætifera lues secum afferat. Principatus sunt viridaria, quæ ni benè extolantur, suum decorum, ac prętium amittunt, nec efflorescit flos, & radices infectas habere contigerit. Externorum consuetudo sat damnosa, periculorumq; minimè expers, at si sit infidelium, certioris, euidentioris q; periculi.

Consuetudo cum Religionis Christianæ hostibus illi plurimũ obest.

Philippus Rex ab Hispania Mauros eicit.

Principatus esse tãquam viridaria, quorũ flores nõ erumpũt infectis radicibus.

Quibusdam legibus commercium horum infidelium non interdicitur. Prima ea sit, vi quiete viueant, non sint tanquàm angues, qui fouentis pectus mordeant, nec sint induti eisdem, quibus Christiani, indumentis, publicaq; ne gerant officia, Christianorum opera pro famulatu ne vtantur, diuersas penitus ab alijs sedes habeant, edificia ne construant, immobilia ne possideant, (fixis enim radicibus, non tàm facilè eradicaretur arbor). Ne Christianis mulieribus matrimonio copulẽtur. Hæ sunt conditiones, quibus non aliis permittitur cum infidelibus commercium. Scio quidem Maritimas Vrbes, quæ mercaturæ causa non possunt, non plura gerere negotia, non posse absq; publico, priuatoq; incommodo nationes infideles excludere à commercio; Verum Principis prudentia sit ea, quæ moderetur, & præscribat limites, & commercijs, & moribus; sciat tamen Princeps tutum parum admodum se esse, si aliquando cum infidelibus feriat fœdus, cum corrupti horum mores, sæpissimè Religionem euertant.

Quã diuersas secedunt in partes authorum suffragia.

Inanis fiducia, quæ peregrinæ innititur Religionis auxilio.

Consuetudo cum Religionis Christianæ hostibus illi plurimũ obest.

Philippus Rex ab Hispania Mauros eicit.

Principatus esse tãquam viridaria, quorũ flores nõ erumpũt infectis radicibus.

Quibus legibus permitti aliquãdo possit infidelium cõmercium.

Quieti viuant.

Abstineant à cõmuni Christianorum indumento.

Ne gerãt officia publica.

Ne vtantur Christianorũ famulatu.

Diuersa penitus domicilia habeãt.

Aedificia ne construant.

Bonis immobilibus careant.

Ne ipsi, & Christiani mutuis copulentur matrimonijs.

Eam

Eam quæ vocatur conſcientiæ libertas non etiam cum graui cauſa permitti debere à Principe.

CAPVT VII.

NEGARI non poteſt hominem à prępotenti Deo in hoc Terrarum orbe eſſe conſtitutum, vt arbitrij libertate vti ſemper valeat; quæ tanta eſt, vt cum Princeps ſit in Terris alter veluti Deus, ab hac conſeruari omnibus viribus debeat. Quod ſi perturbare vnquam eam velle contenderet, contrà ferè à natura inſtituta ſuas adhiberet vires. Iam ergo certum, hominem à Deo ab omni violentia, neceſſitateque, quaſi factum fuiſſe immunem; quæ res efficit, vt hoc libertatis priuilegio ità frui poſſit; vt qui Princeps illud interuertere omnino auderet, contra naturæ primordia inſurgere, hęcq; violare omninò diceretur. Non ſunt vincula, quibus deuinci poſſit à Principe ſubditus, quæ non quodammodo à ſubdito diſſolui poſſint, ſi tàm præciosam mercem, ſi tàm amplum à natura priuilegium libertatis ab eius manibus extorquere conetur Princeps. Hæc tamen vera ſemper exiſtimarim, niſi ſe ſe offerat conſcientiæ libertas, quæ non tàm in alta ſubſidet ſede, vt à Principe, qui ſuum velit conſeruare Imperium, ab omniq; immune labe ſuſpicionis, non ſemper, quando ei libuerit, poſsit à ſuo ſtatu deturbari, atq; conuelli. Conſcientia enim eſt, vt ità dicam, applicationis actus, noſtræ ſiuè ſcientiæ, ſiuè inſcientiæ alicui rei, quæ à nobis gerenda ſit; ideò cum quisq; facultatem habeat ſuam cuicumq; Religioni adhibendi cognitionem, prauus Politicus, quam cognitionem corruptam habere ſe ſentit, eam omnino, cui Religioni maximè velit, intendere arbitratur, quippe ſuam facultatem præmanibus habeat gerendo, ſiuè exercendo, quam velit; Et hæc priùs nuncupatur illa conſcientiæ libertas, quæ tantopere à perniciosis efflagitatur hominibus. Quæ ſi vtiq; permittatur, quis non dixerit omnes legum vires abſcindi, omne decretum violari, Deum ipſum abnegari? Peccandi licentia non coarctata

Homini vltrò cõcessam à Deo libertatẽ arbitrij quam ab eo nulli fas ſit eripere.

Hoc Dei priuilegium interuertere eſſet in naturã violenter inſurgere.

Quam facilè ſubditi huic iniecta à Principe vincula effugiant.

Conſcientiæ tamẽ, vt vocãt libertatẽ euerti poſſe.

Cõſcientiæ definitio, ſeu deſcriptio.

Quid cõſcientiæ libertati nomine hic veniat.

Ex hac libertate quæ ſcelera.

ciues, ſubiectosq; diuiſos, non eiuſdem, neq; animi, neq; propenſionis habebit, ſtatimq; elangueſcet. Paſtorem non dixerim eum, qui nimis gregem vagantem lupi faucibus committi patiatur; nec Principem crediderim, qui nimis in ſua vagari libertate ſinat Populum, qui tandem pluribus irretitus Religionibus diſſidium ſui, excidiumq; Reipublicæ moliatur. Quomodo verò cor erga Principem, ſi erga Deum diuiſum habebitur? Si itaque viuendi libertas à nobis rationis vſum auferendo, & Deo nosmet infenſos reddendo, tanquam animantia rationis expertia reddit, in diſcrimenq; ponit ditionem, Principisquè auctoritatem, non ne dicendum eam non eſſe exoptandam à ſubditis, & nec minus à Principe vnquam permittendam?

Similitudo ad id.

Ex Religionis in Deum diuerſitate facilè propẽſionis i Principem ipſum diuiſionem.

Veruntamen ſola, inquiunt nonnulli corpora obnoxia eſſe Principi, non mentem, Religionemq; omnino eſſe debere liberam, nullam deteriorem Tyrannidem, quam conſcientiæ ſubditorum velle imperare; exiſtimo, & ego animos eſſe liberos; & vinculum, quod Religionem nectit, non tollere libertatem. Deus Optimus Maximus dominium nobis reſeruauit conſcientiarum; quod Principi vicem gerenti exercendum relinquit, vt huius omnino ei ſit libera poteſtas, cum in operationibus ad extra ordine naturæ progrediatur. Tirannicum nimis foret, ſi ſubiectos nimia vti libertate Princeps pateretur. Cauebit idcirco, quantum poterit Princeps,

Non deeſſe, qui damnẽt conſcientiæ libertatis inhibitionem.

Satis fit dubitationi, quæ poſſet inſurgere.

ne tàm exultans herba exereſcat, ne libertas
Religionum permittatur, quando quidem
hæc nimium exulta venenum pa-
rabit, quod Principem,
ac Imperium in-
terimet.

Principem in Religione nihil statuere debere.

CAPVT VIII.

Princeps veræ Religionis defensor, nõ tamẽ arbiter.

PRINCIPI tuendæ verę Religionis cura commissa est, instituendæ tamen, vel innouandæ, nulla est omnino potestas; Non enim est Arbiter Religionis Princeps, sed discipulus. Animo tenere debet, vsuq; ostendere pietatem esse colendam, non autem politicis edictis perplexam reddendam, quia connexa est cum Religione Reipublicæ administratio; quo circa mutata Religione, necesse est Reipublicæ commotionem, aut commutationem sequi. Reges Aegyptij, cum nouas fingunt, aut permiscent superstitiones, Regni vires ciuilibus contentionibus dilacerandas dederunt; Nabuchodonosor fidissimis, prudentissimisq; se pęnè Principibus priuauit, dum nouæ statuæ dedicatione subditos sollecitauit; Antiochus Illustris eadem de causa Regnum, & se se perdidit, cum Iudęorum pietatem persecutus est, quam si defendisset, fortissimamq; gentem inter tot bella amicam habere voluisset, vniuersæ Asiæ facilè imperium obtinuisset; Sic Caius Constantinus, Valens, Iustinianus, Isaurus, alijq; summo detrimento Reipublicæ Religionem nouarunt.

Immutata Religione facile etia Reipublicæ administrationẽ immutari Aegyptiorũ Regũ Nabuchodonosoris, & Antiochi exemplo id suadẽtia. Eidẽ documento fuisse Caium, Constantinũ Valẽtẽ, aliosq; Romanorum Imperatores.

Accedit his natura Aulicorum, cum enim omnis potestas sit adulationibus obnoxia, facilè obrepunt specie sanctitatis, qui mentiendo, assentandoq; magnates peruertunt; sic Constãtinus ab Eusebio, Valens ab Eusebianis, Leo Isaurus à Venefico Iudęo seductus est; nullum autem clarius exemplum nobis huiusce rationis, quàm nostri sæculi calamitates exhibent.

Sæpè tãtorũ malorum authores Aulicos esse.

Obuia exempla.

Quia namque in Germania lege quadã Principes Religionẽ suo arbitrio moderantur, hinc tanta est Religionum varietas, ac ignorantia, vt vlla pęnè Religio supersit. Iamdiù veteris fidei tędio, simul fastidio disciplinæ Monasticæ, & ambitione ductus Lutherus nouæ hereseos fundamenta iecit; interea omnia commutata sunt, vt Germania veteri Aegypto similis esse videatur, in qua omniũ superstitionum furor quotidianus turbas ab bella ciebat; Hoc vno deterior est Germaniæ, quà Aegypti conditio, quod perpetua in mutatione Germania versetur, celerimeq;, quę temere placuere, displicẽt, Aegyptiorũ verò cõstãtior fuerit superstitio.

Causa tot dissidiorũ Germaniæ.

Lutherꝰ vnꝰ, & hæreseos & malorum author.

Conditionẽ Germaniæ esse deteriorem veteri Aegypto superstitionũ parente fœcundissima.

Vndeſ clarũ in Germania tã frequens mutatio.

perſtitio. Quod autē hę opiniones, & ſectę quotidie innouēturIn Germania, nō eſt mirandū. Quia cū veritas hominibus accedat ingrata, illisq; Dei benignitas ſit ignota, ſolet Deus, vt puniat hoc peccatum; permittere efficaces, & enormes errores, vt credant homines mendacio, vt puniantur, ea ipſa cauſa, quod veritati non credunt. Præterea neceſſe eſt ibi creſcere ſectas, quia veri omnes Principes, & Magiſtratus munus ſuum hac in re negligunt, petulantiam ingeniorum confirmant, cuilibet pro ſuo arbitratu quamlibet falſam opinionem confingendi ius permittunt; Demum ſectarum auctores ſumma ſe opera coniungunt, pacifici inter ſe viuunt. Horum ſcriptis dedecus quiſq; putat obſiſtere, inuidioſum, & periculoſum reſiſtere; Doctores formidine quadam, & metu amittendæ tranquillitatis, fortunarum, laudisq; gratia tacent, languidè agunr, ſuamq; tandem deſerunt cauſam; & ſi qui adhnc ſuperſunt ſineeri Doctores, nec dùm infecti fanaticarum opinionum veneno; tamen ſunt languidi, meticuloſi, & animo paulò abiectiore, quam, vt veritatis cauſa periculum incurrere veiint; Quieſcunt igitur, & ſpectatores ſunt eius fabulæ, cui tamen ipſi primo applaudere nolint; & ſi inclamant, nonnulli tamen cum ab alijsturpiſſimè deſerantur, ſoli non poſſunt tanti molem negotij ſuis humeris ſuſtinere. Hæc ſunt, quæ ità ſectas augent, vt nihil amplius in Germania ſinceri reperiatur.

Alia ratio ex plurium Principū negligentia: Sectarum huiuſmodi authorumapud eos authoritas.

Doctōrū Catholicorum metus, ac formido, quà Religionis cauſa deterrentur.

Qui ſūt animo excelſiori, ac minimè meticuloſi, cū ab alijs deſerantē cauſæ impares eſſe.

Quam elaborandum ſit Principi, vt veram Religionem conſeruet.

CAPVT IX.

IN hoc vnum præcipuè incumbere debet Princeps, vt vna vera, antiqua ſcripturis, & traditione Apoſtolica tradita, Sanctis Patribus cognita fides omnibus ſuperſtitionibus euulſis doceatur, atq; conſeruetur. Id potiſſimum conſequetur, ſi plurā antè oculos propoſita habebit, quæ ſi vtiq; ſeruare ſtudebit, maximum fructum, maximamq; gloriam percepturum ſe eſſe ſentiet; Si in primis vitijs reſiſtere, ſi ſubditorum factum retundere, libidines frenare, auaritiæ modum ponere elaborabit, hoc vnum commodum aſſequitur, vt veluti radix, ex qua bella inuentiſſima oriuntur, extirpetur. Nunquam Hæreſis ſui cauſa orta eſt; Vitia ſunt, quæ vnita deprauant, & ſemper alicui vitio per nouitatem ſu-

Præcipuum Principis ſtudium quale.

Quibus machinamentis ſuperſtitionis artē facilè ſubuertet. Hæreſim ſui cauſa minimè ortā, ſed, vt vitijs velamento, vel etiā irritamentō eſſet

perſtitionis quæſitum eſt fomentum, vel impunitas. Si quis aliquo pacto delinquat, ſtatim inſurgit ſimulatio, quæ ſua nouitate impietatem colit; cum quem flagitia ſua premunt, facillimè in errorem pelli conſtet. Alium ſpes, alium metus, alium indignatio, alium ebrietas, plurimos libido, ambitioq; in nouas opiniones, ſectasq; impulit. Eſt hoc, ſemperq; fuit hæreticorum ingenium, vt antè ſceleribus ſe indignos fidelium conſortio, & pœnis obnoxios redderent, quam errore, & pertinacia ſe ſe ſeparârint. Iracundia Huſſi, Lutheri luxuria, Zuinglij crudelitas, Caluini, & Bezæ libidines, ſecretæ Anabaptiſtarum cædes, nonne in nouas ſectas plures impulere? Hi quam ingenio, vſu, moribus fuerint corruptiſſimi, ipſi de ſe mutuo teſtantur.

Hæreticos non prius è Religionis veritate deflexiſſe, quã ſceleribꝰ impiatos conſortio fidelium ſe indignos exhibuerint.

Haud inconſultus erit labor, ſi à Principe magna cura, ac ſtudio in ſacram doctrinam inquiratur, doctores idonei conſtituantur, qui docere, concionari, verbo, & exemplo prodeſſe elaborent. Hoc proficiet, maximè ſi præferantur hi, qui animarum ſalutem vna cum dignitate coniunctam habent. At ſæpè hoc accidit incommodi ex ſacræ doctrinæ neglectu, vt ſanè hanc in puerorum, ægrotantiumq;, vt ita dicam, pectora, haud inſinuare poſſit, dùm eruditorum beneficia, ſacerdotia, honores, homines imperiti, qui de Principe ſunt benemeriti, conſequuntur, qui deindè ſuam à Principe agnoſcentes fortunam, nihil magis curæ habent, quàm totos ſe ei tradere, vt eorum gratum animum proſpiciat, pares alioquin infantibus, qui nondum cùm lacte Catholica imbiberè rudimenta; quid ſit Deo inſeruire, quid docere Chriſtianum, ignari. Hæc culpa in ſolum Principem eſt conferenda, quæ ſibi quidq; licere exiſtimet, magisq; præoculis habeat gratum animum, quàm Populorum beneficium. Hinc fit, vt qui alios docere debent, neceſſaria non inſtructi diſciplina, prægrauentur in muneris ſui functione, ſubditiq; non ſatis in fide contenti huc, illuc euagentur, varias, & quæ toti Reipublicæ perniciem afferant, opiniones imbibentes. Verùm hæc non tantum ſit Principis cura; Epiſcopos ipſos opibus, atq; auctoritate munire ſtudeat. Si Præſidum, & Ducum dignitas formanda eſt, vt legitimè poteſtatis excellentia controuerſias ciuiles dirimant, quanto ampliore poteſtate ornandi ſunt, qui de rebus cœleſtibus, & æternis iudicant? Si Religionis Antiſtites tenui cruſtula victitent, ad rerum corporearum curas vertuntur, a diuitibus, arrogantibus, & à moderatis etiàm contemnuntur, cumq; rerum domeſticarum ſollicitudine tenentur, & circa domus ſuæ detrimenta diſtricti ſunt, doctrinam ſuam quaſi obiter tractant, & ferè in ſecundis habent. Præcipua enim illis cura viuendi, altera

Exemplo, Quid præcipue agẽdum ſit à Principe.

Ex quo fonte hæc ortãtur mala.

Populorum doctores ſæpè in cauſa eſſe, quod nihil antiquiꝰ habeant plerumq; quàm Principibus obſequi neglecta interim Populorum eruditorũ cura.

In Principẽ thã culpã reiciendã eſſe.

Populi doctorẽ nõ ſatis diſciplinis inſtructũ nacti ad alios fontes ſæpè veneno imbutos aduolant.

Non deſit Princeps, & opibus ſuis, & authoritate Epiſcopis Religionis Antiſtites tenui quadra viuẽtes ſæpè ad ea deflectere, q̃ ſuã dignitatẽ minimè decẽt.

tera docendi ; hinc metu, & ſpe, in omnem partem flexibiles ſunt, & quod hiſtriones ſolent, theatro ſeſe accomodant, famaq; ſuam, & conſtantia opinionem vilem habent, dùm rei augendæ inhiant. Hæc remedia tamen parui ſunt facienda, ni alia adhibeantur, quæ maiorem vim ſint habitura.

Quæ remedia ſunt adhibēda à Principe.

Holandiæ Dynaſtas conatos eſſe cōcordiā inter veteres, & nouos Caluinianos ſtatuere, quib' verò legibus.

Rēpublicam vbi de Deo impiæ opiniones &c. permittant facilè lapſuram.

Præcidat ergo Princeps anſas, & initia contentionum, ingeniorumq; petulantiam, quam omninò exterminet. Hoc enim contendendi ſtudium cum in Rempublicam, & Religionem ingruit, inter familiariſsimos ſummas lites, odiaq; concitat, & in contrarium errorem rapit, Conſulto Holandiæ Proceres, inter veteres, & nouos Chriſtianos concordiam ſtatuere conati ſunt, & ne quisquam alium accuſaret, damnaretq; impietatis, imperarunt. Illud certum eſt, vbi de Deo ſentiendi pro arbitrio, blaſphemandi, ceremoniarum impiarum, & rituum fuerit inducta nequitia, liberrimè vitia omnia, & in omnes eſſe graſſatura, & Rempublicam totam ruituram. Hæc certè vitabuntur, ſi ad erit illa pœna, quæ conſcientias obſtringat; ſalus noſtri corporis ſic à cunctis cuſtoditur, vt etiàm in nolentibus adhabita arte ſeruetur, quanto magis, ſpiritalis eſt curanda, in cuius diſſertione mors metuitur æterna.

De modo reducendæ veræ Religionis.

CAPVT X.

Hæreticorū ad veram Religionē reductio fiat leni, & lento potiùs ac firmo gradu, quàm violento, & facilè labēte. Aliquas tamen hæreſes moram non pati.

NON minor cura incumbit Principi, vt prauæ opiniones tollantur è medio, Deo ſuus reſtituatur honos, quam vt vera Religio, pietasq; conſeruetur. Lenia tamen ſuadeo Imperia, & monitiones. Paulatim Medici humores noxios, e corpore per interualla ſubducunt. Non impetu agendum, ſed lenta, firmoq; gradu omnia curanda; ſi quis enim impetu quodam ageretur, magis obſiſteret contumacia, periculumq; eſſet, ne qui errorum, & ſuperſtitionum egritudine laborat, facilè in recidiuam priori morbo peiorem incideret. Hac igitur lenitate eſt agendum, ni fortè hæreſes ſint, quæ moram non patiantur, vt ſunt Mucerianorum, atq; Anabaptiſtarū, eorumq;, qui in Magiſtratum inſurgunt; illę enim, vt morbi acuti, medicinæ lentæ locum, & tempus negantes, ideò celeri,

celeri, & periculoſo remedio opprimendæ ſunt.

Doctores errorũ multentur exilio, vt olim Arrius Neſtorius, Vigilantius, & alij.

Hæreſiarchas, & doctiores errorum è Republica pollendos neceſſarium duco, & omnes vna quidem vice, ſi commodè fieri queat; ſin minùs, ſenſim, & paulatim. Error, cui patrocinium decerit, ſine pugna concidet. Nonnunquam ſatis laudati ſunt Imperatores, qui Arrium, Neſtorium, Vigilantium, aliosq; exilio mulctarunt. Inſuper verę Religioni aduerſos honoribus, dignitatibus, & muneribus publicis arceri debere ſuadeo; Nequè iniquum eſt, cum, qui Reipublicæ incolumitati obſtat, à Reipublica honores, & opes non adipiſci; Multa ſunt huius conſilij emolumenta, nàm ſi in dignitate ſunt aduerſarij Religionis, multa habebunt, quibus ſe ſe Principi opponãt, ſubditosq; inſcio Principe diuexent. Nemo enim, cum diuerſam à ſuo Principe Religionem tuetur, ità illi fidelis eſt, ſicut alijs, quibuſcum cõſentit; Deindè ſubditi, lentiùs ad veritatem veniunt, cum perfidiam ſuã in conſortibus errorum ſuorum honoratam vident. Quanti res hæc momenti ſit, intellexerè iam nonnulli Germaniæ Principes, quibuſdam comitijs Ratisbonæ habitis; petierũt enim, vt Cæſar Aulicos conſiliarios pari numero ex diuerſa Religione legeret, cum tamen ipſi Catholicis non vtantur, immò nec Lutherani Caluiniſtis, nec hi Luteranis. In hæc tamen extirpanda hæreſi moderatè, & cum ratione agatur. Exemplo ſunt Caluiniani, qui vt facilè auctoritatem Lutheranorum atterrerent, nomen Lutheri ſæpè cum veneratione vſurpabant; eos autem Lutheranos, quos contra agebant, omnes Flauianos appellabant. Flauj verò inter Lutheranos ſecta præcipuè erat ſtoliditatis, et amentiæ. Coitiones præterea clandeſtinæ, publicęq; prohibeantur: ſeueritate legum errores coerceantur. Violatarũ Religionum aliubi, atq; aliubi diuerſa eſt pœna, ſed vbiq; aliqua; Meritò ac iure. Nam quod in diuinam Religionem committitur, in omnium fertur iniuriam: quod omnibus nocet, Reipublicæ periculo nocet, ideòq; à Republica repelli debet. Si paucæ ſint, ſi ſine motu fieri poſſit, iubeat non eſſe hæreſes, ſed ſenſim vigor legum exeratur, niſi vbi contagionis periculum eſt; qui pernicioſores ſunt, remoueantur; cæteram turbam Principis auctoritas ducet. Multos verecundia, multos timor retinet, plerosquè vana ſecuritas, quaſi melius aliquid non appareat, quod ſequantur; Intra paucos annos in Francia ſupra centum millia ad veritatem conuerſi ſunt, in Germania plures, Nullus Principum Germaniæ, qui ad Catholicos adducere ſuos conatus eſt, vim expertus eſt legibus ſuis contrariam, Belgę dum taxat rebellarunt, ſed nec ſola ea erat cauſa; Religio, Priuilegia, & libertates obtendebantur, & inuiſum ſemper Populis cultis exteræ nationis Imperium. Nec dicatur non eſſe cogendos, cum

Religioni aduerſantes honorabilis publicis exuantur.

Huius cõſilij quæ emolumenta.

Nomine infidelitatis Principi ſuſpecti eſſe debent.

Populi lẽtè ad veritatem veniunt cum ſuperſtitione ſuã honoratã vident.

Quid hac in re comitijs Ratisbonæ ĩ Germania habitis actũ ſit.

Quid à Caluinianis arbitratum, vt Lutheranorũ authoritatẽ atterrerent.

Supplicium omnino ſumẽdum de reis violatæ Religionis.

Cautio ſũma adhibẽda, ne eſſ obus idẽ præſtandum.

Paruo annorũ ſpatio Hęreticorum in Gallia ſupra centũ mĩlia ad verã fidẽ adducta.

Nulli Principum Germaniæ ob Religionem ſuis violẽter illata tam fuiſſe facẽdum vim.

ſic impij

fic impij maneant, & ſimulationem adiungant impietati, germinentq; ſcelus, ſed ſalutari lege eſſe eis imperandum, ne veritatem oppugnent; quamuis enim inuiti pareant, minus malum eſt tamen coactos ſola mente, quam mente ſimul, & opere in flagitia ferri.

Hîs maliæficaciſſimum remediũ eſſe vitæ Principis ac morũ integritatẽ.

Verùm inter omnia efficaciſſimum remediũ arbitror, vt Princeps vitæ integritatem, morumquè puritatem colat. Difficilis omnino erit impios huiuſmodi à ſcelere auocare, niſi Princeps vere ſit Catholicus, & Prælati inſignis non tantum innocẽtia, ſed fama etiàm innocentiæ totæ Chriſtianæ Reipublicæ præluceat. Cum enim adeò malignares ſit, & calumnioſa ſuperſtitio, vt de ſanctiſſimorum virtute, atquè exiſtimatione detrahat, Athanaſios etiàm fictis criminibus per ora hominum traducat, impijs teſtium periurijs ad tribunalia trahat, quaſi in alieno crimine ſat cauſæ, cur hæreſes, non deferantur; quis dubitet, quando publica ſunt Sacerdotum ſcelera, magno detrimento Religionis ea tolerari? Clericorum malorum vita turpes hęreſes fecit, auxit; hæ ceſſabunt, ſi Eccleſiaſticę diſciplinæ, vbi ea elanguit, reſtitutio, vbi viget conſeruatio ponatur.

Etiã ſuperſtitionis malignitatẽ carpere etiã ſanctiſſimorũ hominum integritatem, ac famam.

Alia minora ſunt adiumenta pro reducenda vera Religione, quæ prudentia, & pietatis ingenioſus amor ſuggeret, quę percũtibus adhiberi poſſunt. Non ſine admiratione diſciplinarum Mathematicarum capiuntur Iapones, moraliumquè rerum expoſitione gaudent. Indorum plurimi beneficientia, Americani ceremonijs, & Muſica. Omnia ſunt tandem pro hominum ſalute tentanda; Muſicam piam, ac grauem collaudo, quæ non ſolum modulatione ac harmonia aures mulceat, ſed multo magis verborum, & ſententiarum luce mentem inſtruat, ſanctitate voluntatem afficiat; Paulus Somoſatenus hymnos Eccleſiaſticos in fœda, adulatoriaquè crimina mutauit. Arriani, & Pelagiani hoc errorum auxilio, fidem, diſciplinamquè perdidere; quorumdam verò vſquè eſt progreſſa audacia, vt Soſadicos etiã cantus in Eccleſiam induxerint. Nec aliter noſtra tempora ſectarum multitudine, & fęditate infamata ſunt, quam cautionibus ſuaui modulamine hæreſim inſinuantibus, & veritatis irriſionem ſonantibus. Sic hymni Lutherici, ſic Bezani animas plures, quam ſcripta, & declamationes, occiderunt. Docuitquè hoc Germania, Galliaquè; nàm pendentibus in ancipiti animis noua muſica, pro veteri illa ſuauiter ſeuera, & veritatis ad miniſtra licentior interuenit, & illecebroſa dulcedine hæreſes illitas incautis animis propinauit. Nunc igitur prudentis eſt Medici veritatem, & ſanitatem maiori concentuum ſuauitate condire, ne mentibus in mollitiem prolapſis aſperè incedant, ac repudientur. Multa alia ſunt, quæ Principi prudens caritas, & cura

Iapones Mathematicarũ diſciplinarũ ope à ſuperſtitionũ gurgite extrahi.

Indos beneficientia.

Americanos ceremonijs, & muſica.

Muſica laudata.

Paul. Samoſatenus hymnorũ Eccleſiaſticorũ impiũ correctior.

Indè Arianorũ, & Pelagianorum impietatẽ ſua ſumpſiſſe incrementa.

Quorũdã audacias ausũ. Lutherici, & Bezani hymni numeroſis ſuis cõuẽtib⁹ illecebrarũ, ac titillationum pleniſſimis.

Alia remedia allundè petenda.

cura proximi sponte dictabit; omnia alia, quæ amorem, venerationemque Principi conciliant, etiam eo proficiunt, vt huius sententiam in Religione facilè amplectantur; atque huiusmodi sunt tributorum, & onerum remissio prompta, cum incendijs, aut ruinis deformata est aliqua pars ditionis, Auxilia, Annonæ procuratio. His enim efficitur, vt quicquid Principe aduersum putant, oderint; His vtendo facilè Princeps, extirpabit hæreses; quamuis initio legibus ipsis potentiores esse videantur.

PRIN-

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De Prudentia Principis.

Liber Septimus.

De Prudentia Ciuili Principis, quæ ſit, eiuſq; partes.

CAPVT PRIMVM.

DE prudentia Principis pauca quædam potiùs à me ſunt delibanda, quam tractanda, cum hoc toto opere nil aliud contineatur, quàm Ciuilis Prudentiæ ratio, ex qua veluti fonte reliqua omnia doctrinæ huius præcepta dimanare certiſſimum eſt. Perſingam itaq; tantum, quid ſit Prudentia, quæ eius partes, quibus facilime cognitis, quæ exinde erunt cognoſcenda, erunt in aperto. Prudentia eſt habitus agẽdi cum vera ratione circa illa, quę hominibus ſunt bona, aut mala, hæc autem latiſſimè patet, & in omnium virtutum actionibus verſatur, omnibus limites certos, modumq; quaſi incuſſata dictatrix præfinit. Cum enim virtus omnis, in medio, electione, & modo conſiſtat, ſine illa rectrice, & diſpenſatrice, non poteſt medium eligi, nec modus inueniri; ſine hoc perpendiculo non niſi ruina extruitur. Magnes ille curſum nauigationis ad ſcopum felicitatis immotum detigit, facemq; præfert, qua extincta omnia in tenebris ſunt. Hunc lucis diuinæ radium Princeps per cantas tenebras inconniuentibus oculis perſequatur. Politicam dico, ſiuè ciuilem prudẽtiam illam, inquam, quæ pace, bello, Regno, Ariſtocratia, Politiæ, hominibus præſidet, totq; res, ac tanti momenti tam diſſimiles moderatur, atq; in fines ſuos deducit, quot opus eſt rem cognoſcere, excipere, diſponere, quæ motuoſiſſimum animal hominem regit. Homines, inquam, cuius natura auida eſt libertatis, cui adeò moleſtum eſt Imperium, vt etiã vtilia, iuſta, & benigna imperantibus

Authoris cõſilium.

Prudẽtia eſt habitus agendi cum vera rõne circa illa, quæ hominibus ſũt bona, vel mala.

Virtutem electione, & mõ cõſiſtere in medio, electionem autem medij, ac modum eſſe à Prudentia.

Prudentiã ciuilem, velut nauigationis ſtellam.

Principi facem præferre, vt multa periculo viter.

Ciuilis facultatis officiũ.

Vt luminib⁹ capto perſpicilla, nulli ſunt adiumẽto, ità haud benè præeſt Imperio, qui Prudẽtiçoculo priuatus cæcutit.

perantibus malignè pereat. Quemadmodum perſpicilia ineptè ſumit, qui luminibus captus eſt, ità haud benè præeſt Imperio, qui oculo prudentiæ priuatus eſt. Damna certè dat multa imprudentia ijs præſertim, quibus regimen aliorum commiſſum eſt, non enim ſibi ſoli putant, ſed plerumq́; immò ſæpè numero, cunctis ijs, quibus regendis non tàm viribus, atq́; potentia, quã prudentia opus eſt. Hinc Fabio Maximo aliquando plus negotij, cum Ciuibus, quàm cum hoſtibus fuiſſe ſcribunt; Adeò verum eſt excellentibus ingenijs citius deeſſe artẽ, quam Ciues, & ſubditos regant, quàm, qua hoſtes ſuperent.

Fabij, Maximi Prudẽtiã qua hoſtes ꝓſligauit, ciuibus regẽdis, haud parem viſam fuiſſe.

Integram autem hanc Prudentiam conſtituunt octo partes, Memoria, docilitas, Ratio, intellectus, ſolertia, prouidentia, circumſpectio, cautio, diligentia; Ad Conſilium dandum hæc ferè conueniunt.

Quæ conſtituunt Prudẽtiam.

Primo ſanè ad ſententiam in Republica dicendam, conſilium uè exhibendum, multarum rerum memoriam, viuidamq́; ſeù doctrina, ſeù experientia comparatam requiro; Qui enim ea, quæ antè ſe facta ſunt, ignorat, ſemper puer eſt; tàm multa ſcripta ſunt, tàm varia, vt vel truncum inſtruere poſſent; verum illa eſt ingenij humani imbecillitas, vt, cùm aduerſa legunt, & proſpera, ſibi benè ominentur homines, & quæ blanda ſunt, credant. Sint vſui Hiſtoriæ, quæ cuiuſcumq́; generis, documenta in illuſtri poſita dant intueri, vt Princeps, quod imitetur, capiat, quod fœdum inceptu, fœdum exitu, derelinquat. Prudens tamen ſit Princeps, vtiliaq́; tantum ſcernat; Cibus, cùm naturam ſuam retinet, & indigeſtus ſtomacho innatat, oneri eſt, & valetudinẽ irritat, ac premit; cum verò in sãguinem receſſit, vires miniſtrat; & venas implet; ità quoquè rerum cognitio, non in memoria tantum reſidere, ſed tranſire in ingenium debet, cõſiliorumquè firmitatem, & conſtantiam, ſalutari ſucco roborare, ac fulcire. At non ſatis hæc comparata dicitur, niſi ad vſum, ciuilemq́; actionem transferatur; Duo ſunt, ex quibus Prudentia ſumitur, hiſtoriarum cognitio, & experientia. Nam, quæ ex altera harũ colligitur, nedum debilis eſt, & manca, ſed irrita, immò miſera, immò etiam in Principe miſerrima. Quamplurimos Reges, ac Princeps fuiſſe extant monumenta, quæ opprimè delectatos fuiſſe hiſtoria tradunt; Alphonſum Aragoniæ Regẽ, in Q. Curtij ſcriptis diligenter volutatum annalium ſcriptores tradiderunt. Carolum Quintum Trucydhidis lectione, & Philippi Comminei commentarijs operam impendiſſe aſſerunt, qui res eius geſtas literis conſignarunt. Et certè non infructuoſam illis fuiſſe huiuſmodi lectionem, ex heroicis illorum pace, belloq́; geſtis liquido conſtat. At doctrina hæc ad facta debet, nõ otij, aut inutilis loquacitatis cauſa vſurpari. Dux Albanus ſcien-

Hiſtoriarum ad hanc obtinẽdã ſtudiũ laudatum.

Quæ cautio in legendis hiſtorijs habenda à ciborum ſimilitudine.

Prudẽtiã hiſtoriarũ cognitione, & experientia comparari.

Carolũ Quintum Thucydidis lectione, & Cõmnei commentacijs.

Hiſtoriarum lectionẽ non loquacitatis, ſed diſciplinæ cauſa vſurpari debere.

tiam

tiam aiebat nuda tantum lectione paratam similem esse lacui compluuio, quæ verò rerum vsu paratur, aquis puris, & limpidis. Qua ratione Princeps non ineruditus, filium suum Regni successorem admonebat, voluptatem, vt caperet lectione, & cognitione rerum honestarum, verùm cum duplici cautione, vt in primis, non nisi tempus illud impertiret studijs, quod à negotijs ciuilibus supereſſet; deindè, vt ad studia lentiùs incumberet, quo simplicem, ac nudam rerum cognitionem perciperet, & ideneum se redderet muneri suo exequendo, reuocans ea in praxim, & vsum, quæ iam ante lectione didicisset.

Eam lectionem filij suadebat, sed duplici cautione vsurpandam monebat.

Memoriam non semper, sed frequenter tamen comitatur alterum ad actiones Prudentiæ adiumentum, Docilitas. Princeps, qui à se ipso omnia non habeat, siuè adhuc iuuentam non fuerit egressus, siuè prima rudimenta non benè à probo, & docto Magistro ebiberit, non erubescat discere, nec modo à libris (quod faciliùs arrogantia facit, quia sibi sola imperitiæ suæ conscia est) sed ab ijs, quos viros idoneos delegerit, eorumq; sententias sedulo percipiat. Hac in parte grauissimè errant, qui solo adulationis cantu allecti omnia se scire arbitrantur, qui, quod à se ipsis non fuerit præmeditatum, ab alijs suggeri ægerrimè patiuntur; ideò non, quod est optimum, & ipsi censuere, pertinaciter vrgent.

Docilitatem magnum ad Prudentiam adiumentũ.

Princeps libenti aure excipiat idoneorum virorum sententias, ac monita.

Docilitate sat præstantior solertia, quæ celeri animi motu rationem modumque inuenit expediendæ difficultatis; Subita enim, & breui tempore res arduas componit, nomen, & auctoritatem parat. Non datur hęc tanta virtus, nisi his, qui longo experientiæ vsu plura didicere. At non tot, tantorumque negotiorum humeris priuatorum imponitur moles, quot vastitas, numerosaquè congeries Principis animum fatigat, hic si celeri quodam animi motu plura sedauerit, verè Prudens dicetur, solersquè Princeps.

Solertia pars Prudentiæ.

A Principe, magis quam à cæteris sollertiam exigi.

Præstantem non minus dixerim intelligentiam, quæ ex cognitis, perspectisquè alia cognoscit, & dijudicat. Hæc est ea, quæ supra enarrata iam cognita in vsum, cum opus est, trahit, & mente iam discussa in publicum commodum deducit.

Intelligẽtia. Eius munia. Prouidentia quam necessaria.

Prouidentiam non omittam, quæ finem bonum, & ea, quę ad finem ducunt, proposita habet. Porrò parum est superiora illa, si habeas, nisi, & omnia adiuncta, quæquè rem circumstant, circumspicias. Quæ Prudentiæ pars circumspectio nominatur. Imperatorum effiges olim honore ciuili colebantur. offitium videri poterat, sed quia statuis illis diuorum effiges coniungebantur, Idolatriæ crimen erat legitimi Magistratus veneratione connexum. Prudentiæ igitur fuit circumspicere, ne, dum

Partem Prudentiæ esse, & dici circumspectionem.

Imperatorũ simulacra sũmo in honore habita.

Quæ circumspectio tam à prudẽtia habenda fuit.

Imperatorem hõnorarent, Deum colerent.

Cautio maximè requisita.

Magnum etiam momentum habet in bonorũ adeptione cautio malorum. Multa enim commoda in Republica sunt deserenda, etiam vsu recepta, vt quæ consequi solent, mala euitentur. semper, quod obest virtuti, considerandum est, ne casu vnico, totus labor pereat. Rarò virtutis hæc pars etiam illustres viros comitatur. Cassius, & Brutus, dum tyrannide liberare patriam satagunt, non satis perspecta voluntate Antonij, aliorumquè ciuili sanguine gaudentium tres crudelissimos, vno sublato, tyrannos patriæ imposuerunt.

Commoda in Republica sæpe negligenda, vt mala vitentur.

Quam rara sit hæc virtus exemplo Cassij, & Bruti.

Prudentiam tandem sine diligentia esse nollem, quæ tanti est, vt si Prudentia sine diligentia existeret, vere Prudentia non diceretur. Hæc est animi alacritas, & facultas, qua percipitur eorum, quę prudenter sunt constituta, cum recta ratione celeritas. Virtus omnis exigit, vt adamussim sibi respondeat effectus, sed in Imperio etiam in paruis vtilitas id omninò requirit, & est animi certum, & stabile documentum.

Diligentia vna virtutũ, quæ assidens Prudentiæ est alacritas, & facultas, qua percipitur eorum, quæ prudẽter sunt constituta celeritas.

Rebus igitur, quæcumque tandem illæ sint, quæ tum propriã, tùm ciuium omnium secum trahunt vtilitatem, diligenter Princeps consultum velit, & cautum. Agricolas imitetur, quorum est Axioma rusticanum, quocumque domini prælentis oculi frequenter accesserint ea parte maiorem in modum fructus exuberare; Oculus Domini pascit equum. Nec Aullcorum, quis objiciat, qui omnia ad se trahere festinet, Principem tàm multis, minutisque rebus sufficere nequire. Possunt non modo minores Principes, & Duces; sed Monarchæ etiam habere rebus disponendis ordinata tempora. Hęc bene dispositа ordine haud impediunt; si distinguantur, aderunt suo ordine negotia, nec illis deerunt tempora, nec tamen, quod in lucro Princeps ponet, supererit vitijs. Si plures erunt Prouinciæ, singulis, sicut, & negotijs sua consilia designabit, atque ità quoque ipse per vices adesse poterit. Nonnullæ horæ somno, nonnullæ cibo, nonnullæ voluptati, nonnullæ consultationibus tribuantur. Quas liberas esse velit, audiendis miseris, viduis, pupillis absumantur: his prima debetur miseratio, & precipue alio præsidio destitutis Pater esse Princeps debet. Graue profecto est scelus negligentia, qua Religio contemnitur, hostes inualescunt, Satrapę tyrannidem exercent; Vno verbo, vna nominis subscriptione, vno oculi coniectu, quot scandala tollere, quot viros bonos erigere, quot improborum conatus repellere possunt Principes. Non sine itaque multorum pernicie, nec sine grauissima æterni supplicij damnatione potest esse negligens Princeps, qui, si sedulitatem, vti Prudentiæ partem non tueatur, hanc omnino non fuisse se assecutum credat; cum parum re-

Diligentia sectetur Princeps.

De ea rustiaanũ Axioma.

Oculus Domini pascit equum. Proverb.

Decurritur quorumdam obiectioni.

Diligenriã maximè luuare cuique rei, vel negotio statuta répora, quæ facilè peruertere non liceat.

Grande scelus, negligentia, quæ Religionis contemptus subrepit, hostes inualescunt tyrannidem optimates exercent, &c.

liquæ

liquæ profint, niſi ſit hæc, veluti ſtimulus, quæ ſuo vſu, ac miniſterio reliquas ad certum veluti terminum impellat.

Quàm neceſſaria ſit Principi Prudentia, quæ in deligendis maximè conſiliarijs requiritur.

CAPVT II.

NATVRALE eſt, cum quis Principatum init, nouaſque Imperij, & gubernationis curas ſuſcipit, vt omnium quidem oculi, animique ſubditorum, aliorumq; in ipſum conuertantur; Sed magis, magiſque eorum, quorum intereſt, quales eius exiſtant mores, an videlicet eam regendi ingrediatur viam, quæ virtutis, ac prudentiæ, an puſilli animi ſpecimen præbeat. Hæc autem Principi primo dominatus ingreſſu tanti ſunt facienda, vt meritò tanquàm res grauiſſimæ ſigillatim reſpicienda eſſe videantur. Princeps igitur primo occurſu enitatur, vt in mentibus hominum quoad fieri poteſt, efficacem imprimat opinionem, ſe non modo præſentis fortunæ capacem, ſed etiam quamuis maiorem amplitudinem, quam tempora, & occaſiones ferre queant, eſſe exequaturum. Primę actiones, quæ Principi prudentiæ famam pariunt, duæ ſunt, œconomia, gubernatioq; cum primum Imperium, eſt adeptus, & iudicium in eligendis miniſtris adhibitum. Omiſſa priori, quæ ad hoc opus minimè pertinet, aſſero primam miniſtrorum, eorumque, qui ad intimam Principis amicitiam ſunt admittendi, electionem, illicò illius indolem, & capacitatem patefacere, eiuſque magis reconditas propenſiones aperire. Ob errorem enim Principis praua ſæpè fit electio, quoties, vel quia natura ſuſpicax eſt, miniſtros maximæ probitatis odio habet, vel ob Prudentiæ defectum iuxtà cuiuſque vires ignorat onera diſtribuere, vel propter nimiam facilitatem permittit, vt virtus fauoribus corrumpatur; vel quia ita auaritia laborat, vt viros integerrimos, virtuteque præſtantes conquirere nolit. Illud tamen certum eſt externã hanc prudentiam, quæ ab ijs, qui per prudentię opinionẽ ad conſilia Principi ſuggerenda deſtinãtur, proficiſcitur, nulla alia re citiùs, ac vehementius, quam circunſtantium conſiliariorum numero Principem dare præcipitem.

Principem orienté omnium oculos ad ſe attrahere.

Principatus maximè initio fortitudinis, ac prudentiæ ſpecimen exhibere conetur

Quæ actiones Principis Prudentię exiſtimationem hominum mentibus ingerunt.

Potiſſimam eſſe Aulicorum ad conſuetudinem eius electionem.

Quæ ſint praui electionis rationes.

Nimium Cõſiliariorũ numerum Principem dare præcipitem.

Sæpè Consiliarios eadē qua Princeps carere Prudentia.

Horum æmulatio.

Ab iis ad priuata cōmoda consultationes publicas reuocari.

His omnib. incommodis occurrere Principē cauta consiliariorum electione.

Pauli Tertij Pontificis Maximi summa hac in re laudata circumspectio.

Eius consillū doctissimorum, ac virtute insignīū virorum fæcundissimū Seminarium

Principem decere in Reipublicæ administratione sibi socios asciscere.

Propterea quod, aut Consiliarij eadem carent, qua Princeps, prudentia (quæ res facillimè contingit, cum vnum quodque ad sui simile ducatur,) tunc autem Reipublicæ status eo celeriùs pessum habetur, quo numerus maior ruinę huic motum dederit; Aut certè sæpè numero mutua æmulatione inter se digladiantur, animisque in diuersa tendentibus trahuntur, & propter finium diuersitatem haud rarò ad priuata commoda publicas digerunt consultationes, & per diuersas artes, fraudesque curant, vt omnem existimationem, incrementum, suaque vota sibi inuicem præpediant. Quibus omnibus occurret Princeps, si ea erit præditus Prudentia, vt integerrimos eligat, non omnino ignarus nullum regiæ existimationis fundamentum solidiùs esse, quam si increbrescat fama ad consuetam Principis intelligentiam conspicuorum Consiliariorum manum adiunctam esse. Paulum Tertium Pontificem Maximum Pontificatus sui tempore maiorem nulla in re diligentiam habuisse fertur, quàm vt non solum intimos sibi à consilijs accerseret amicos, sed, & alios multos passim sibi conciliaret, quorum aliquos honoribus, diuitijs nonnullos, omnes beneficentia, sibi posterisque deuinciebat, vt verè dici possit, ex illius sapientissimi consilio, tanquā fęcundissimo seminario per vniuersam Christianorum Rempublicam exijsse inumeros, & doctrina, & virtutibus insignes viros, qui partim in Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium numerum acciti, & partim diuersis Ecclesijs suffecti, partim ad negotia Sanctæ Sedis, cum Potentissimis Principibus tractanda dimissi. Rectè itaquè senserunt, qui summæ huic potestati alios in curarum partem adiungendos existimarunt, tùm quod faciliùs munia Reipublicæ sociatis laborib. exęquetur Princeps, tum, quod melior habeatur, quod solus omnia non præsumat; sint tamen eruditi, veri, & pauci, ad quos medijs negotiorum procellis tuto decurrat.

Digitized by Google

De Consilij Consiliariorum, consiliorumq; necessitate, & vtilitate.

CAPVT III.

CONSILIVM Principis legitimã congregationem, siuè cætum appello hominum scelectorum, qui Principi suo, quomodo Respublica belli, pacisq; tempore sit administranda, consulunt, vt salus Reipublicæ conseruetur. Consiliarium personam voco electam; idoneamq; ad tale concilium, fidam, rerum peritam, pace, siuè bello salutaria suggerentem. Quam necessarium, & vtile cuiuis magno Principi sit Consilium, sintque Consiliarij, & Consilia, nullus est, qui ignoret; docent hoc omnes Respublicæ, quippe haud vllam Rempublicam ab initio feliciter, beneq; institutam esse; cui haud fuerit aliquod datũ concilium, apud omnes est in confesso. Nemo tanta sapiẽtia, & prudentia, tantaq; perspicacitate præditus est, vt per se omnia perspiciat, dijudicet, cognoscat, & in diuersis contrarijs sententijs, quæ sit verior, potior, & melior, intelligat, Reipublicæque salubriorem eligere valeat. Maximum Principi onus impositum; vnum præesse pluribus, vno capite plura regere capita, leges condere, easdemq; defendere, Imperium Mari, terra, pace, bello, sapienter, & prudenter moderari; Res sanè, quam ardua, quam ẽ molis? Difficile est laborioſum, & durum, Imperium in homines; Multis itaque virtutibus, multis viribus virisquè opus est, vt cursum rectum, & felicem in hoc scopuloso Mari teneat. Magna insuper prudentia, magna cõtinẽtia, & constantia opus est, ne licentia Princeps se ducatur, & potentia sua in delitijs abutatur. Hominum animi sæpè errorum caligine inuoluuntur, quid eligendum, quid fugiendum, prorsus ignorant. Omnis prudentia hùmana anceps, lubrica est, & ambigua perpetuo fulcris, & subsidijs eget; In nullo homine perfecta Prudentia, splendidus eius radiùs in paucis. Optandum igitur vt Princeps, prudentum amicorum vtatur consilijs, ne stultorum, & ignarorum cõsuetudine Rempublicam corrumpi, & opprimi patiatur. Reperiatur licet Sapientiæ, & scientiæ decus, splendor amplissimus, probatusquè rerum vsus in Principe, sine consiliarijs tamen Rẽpublicam feliciter haud administrabit, Tot enim, tamq; variæ ancipites, & implicitæ pacis, belliquè tempore se se offerunt res,

Quid cõsilij, & cõsiliariorum nomine hic vsurpet.

Consilij ac Cõsiliariorũ esse summã vtilitatẽ omnibus rebus publicis haberi.

Necessitas eorum.

Maximũ Principis onus vnũ se præsse omnibus.

Durũ, ac laboriosũ in homines esse Imperium ac proinde multorum vires exigere.

Hominũ animos sæpè in errores elabi.

Prudẽtiã humanã lubricã ideò fulcris agere.

Princeps igitur sapiẽtum consilijs vtatur.

Principis prudentiam assidua Consiliariorũ ope in dies exaresscere.

vt sæpè Princeps solo suo consilio ex ijs rebus haud queat emergere. Iam certum est etiàm Principem ex assiduitate consiliorum fieri prudentiorem, sapientioremq; licet enim in administranda, tractandaquè Republica fuerit rudis, stolidus, fatuus; ex assiduitate tamen consiliorum, ex consuetudine deliberationum, ex agitatione rationum, ac controuersiarum, nec non rebus decernendis, quasi in optimarum scientiarum schola breui efficitur doctus, peritus, circumspectus; Quantum periculis obnoxius est imperitus artis tractandi equos indomito equo insidens, tantum in fortunij expectare debet Princeps ob prudentum virorum consilijs derelictum Iudicium. Prudens enim Princeps populo ostendere debet, quos viros literis, virtutibus, & Prudentia præstantes eligerit, quos consulat, quos familiaritate complectatur, ac benevolentia prosequatur, & quis aliter de Principe potest iudicare, quam quod sit talis, quales sint amici, quorum familiaritate detineatur? Pessime audiuit Tiberius Cæsar, quod Flaco, & Lutio Pisoni, cum quibus noctem continuam biduum potando consumpserat, alteri Syriam Prouinciam, alteri Præfecturam vrbis confestim detulisset, & ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis antepositisset.

Ab arte tractandi equos similitudo ad pericula Principi alieno destituto consilio imminentia aptè indicanda.

Nota iniusta Tiberio Cæsari ob delatas Flaco, & Lucio Pisoni Prouincias.

Cæterum præter has omnes vtilitates, quas Princeps à suis amicis nanscisci tur, & hæc est, quod magnam authoritatem sibi apud Populum conciliabit per Consiliarios prudentes, & sapiẽtes, Recta enim, iustà, & salutaria, omnia, & singularia esse putant subditi, quæcumquè facit, si non ignorant Principem prudenti suo vti consilio, & concilio. Si quid iniquus à Principe duriusuè, siuè accerbiùs imperatum sit, si consilio amicorum, siuè Consiliariorum suorum factum esse subditi putent, neque iniquum illud, aut durum, videbitur, sed iustum, & æquum. Quàm etiam si aliquod Principis iustum Populo graue nimis accidat, si constet, ex concilio venire, haud Principi adscribetur, sed concilio, siuè Consiliarijs, & contra, si quid dignum laude, siuè aliud quodpiam sit, quod Populo arrideat, in Principis concilio decretum sit, à solo Principe illud profectum subditi autumabunt, eiq; soli laudem adferent. Certissimum igitur, & verissimum sit, cuicumq; Principi Prudentes Consiliarios, omnis salutis authores esse, quippe à quibus non solum fœlices actionum successus, sed, & honos, existimatio, & authoritas, tàm apud suos, quàm extraneos Principi proueniunt.

Alia vtilitas Consiliorũ ex eo, quod sic subditis sit satis.

Populum facilè acquiescere durioribus etiàm mandatis, quæ consilio probata fuerint.

Sæpè etiam decretorũ inuidiam ipsi consilio non Principi imponi.

Quæ

Quot, & qualia Magni Principis consilia esse debeant.

CAPVT IV.

CENSEO, nec pluribus, nec omninò pauciorib⁹ magno Principi opus esse consilijs, quã quinq; Primum voco concilium Iuridicum; Secundum Consilium Censorium. Tertium, quod ærario, & Annonæ præficitur. Quartum, Militare. Quintum Sanctiùs, secretiusque Concilium, quod cæterorum caput est. Hęc quinque concilia muneribus, negotijs, consiliarijs, potestate, dignitate discrimine instituat Princeps; Concilia ista diligenter adeat, ac frequentet; Experimento videbit se, & commodè, & fœliciter Rempublicam suam rectu-rum, & gubernaturum.

Quinq; consilij egere Principem. Iuridico, Censorio, Præsidente ærario & annonæ, militari, & quodam secretiori cæterorum veluti Principe.

Ad Iuridicum Concilium, quod attinet, incumbit ei Iustitiam distributiuam, quam vocant, & commutatiuam, secundũ leges sustinere, nec non prouidere, & curare, vt leges ad vnguẽ executioni mandentur, curare insuper, vt sontes puniantur, insontes protegantur. Ad hoc concilium pertinent omnes quærelæ, omnes lites, & appellationes causarum, tàm criminum, quàm Ciuium, quæ ad Principem deuoluuntur. In hoc concilio sedeat Iustitia, sedeant Iudices, obligatis oculis, hoc est, sine personarum respectu, sinè auaritia, sine amore, & odio, sine, vt verbo dicam, vllo affectu.

Iuridici consilij esse studium Iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ. Ad hoc spectare lites, quærelas omnes, & appellationes causarum.

Secundum concilium dixi Censorium; Est hic mea sententia, Magistratus Reipublicæ omninò necessarius. Veteres quidem, & Græcorum, & aliorum Respublicæ nonnullos Magistratus pueris, alios mulieribus, quosdam Populo præficiebant, atq; ex re ipsa nomina imponebant, vt alij prædonomi, gyneconomi, quidam nomophylaces censores dicerentur, qui non solum scripta legum, sed mores etiàm hominum obseruarent, & ad honestatem reuocarent. Quod si quis est, qui hunc Magistratum parum putet esse necessarium, is mihi velim in mores multorum deprauatissimos, oculos intendat. Sunt inter Præsides Ciuitatum, muncipiorum, arciumq; tam regiarum, quam aliorũ Principum homines, qui vndique captent occasiones Populi deglubendi; sunt multi, qui suis rebus turpiter abutantur, qui dies, noctesque perpotent, qui res, & patrimonia lauta dissipẽt, qui tamen in ius minimè vocentur. Quod si est è Republica, vt

Consilium Censorium maximè necessarium. Apud Respublicas Græcias, & aliorũ nationũ consilia censoria plura fuisse. Eius muneris esse hominum mores obseruare, & ad honestatem reuocare. Necessitas horũ ab iniquitate quorundam turpissimorum hominũ euitatur.

vt quis rebus ſuis benè vtatur, & valeat opitulari Reipublicæ, cur decoctores animaduerſione non erunt digni? Eſt non nemo, qui præter opinionem illuſtris generis, vndè commendari poſsit, nihil habet, homo ſine re, ſine nomine, cui nihil feritur, nihil metitur, nihil penditur; Hic miniſtros non paucos vna cum equis alit, eius domuncula nihil habet; præter ferrum, & arma, quibus terrori ſit omnibus, minetur vulnera, denunciet cædes. Huic nemo reſiſtere poteſt, nàm agris addictis, arma tractare non vacat. Nemo illi apud Iudicem diem dicere, nemo eius nomen ad Præſidem deferre audet, niſi qui cædi ſe expoſitũ velit. Veniunt ad eum ſupplices multi, veniam ab eo deprecãtur erratorum, quę nunquam admiſerunt, ſed quę ille confinxit; Ipſe verò in dies fit inſolentior. Tale Monſtrum non ſubiacet cenſurę? Conſtituendi eſſent Cenſores, qui de moribus omnium ſtatis temporibus inquirerent, quam quiſque exerceat artem, & vndè victum ſibi paret, viderent: otioſos nulli honeſtæ rei ſtudentes, virtuti infenſos, vel ipſi punirent, vel ad Principem, Iudiceſuè ordinarios deferrent.

Ad inſolentia, & vi quorumdam virorum nobilium à ſua priuati homines eripere nequeunt.

Cur huiuſmodi monſtra cenſuræ non ſubiaceant.

Tertium Conſilium Aerario, & Annonæ præfici volui. Sit conſtitutum hoc concilium ad Principis, tàm ſuetos, quàm inſuetos, recipiendos, colligendos, conſeruandos, & amplificandos reditus. præſenti ſiquidem ſit animo, caueatque diligenter, qua ratione pecuniæ extraordinariæ conficiendæ, vndè hauriendæ, qua opportunitate petendæ, quaque via, & tempore noua tributa, & vectigalia ſint, vel imponenda, vel augenda; oneroſa verò, & populis grauia, vel remouenda, vel minuenda; impenſas etiàm, quas Princeps belli, paciſuè tempore ſubit, curet, earumque rationem habeat. Quamuis autem ſciam Politicos quoſdam ſingulare quoddam concilium, quod frumentarium vocant, conſtitui velle, quod Annonæ præponatur, rectiùs tamen ego cenſuerim, ſi illud idem concilium, quod Principis Aerario præficitur, Annonæ quoque præficiatur. Quapropter huius tertij concilij munus inſuper erit, pacis, & belli tempore regno de Annona proſpicere, quo vt facilius, fœliciusque fungatur, quantum commeatus ex Principis ditione in annos colligatur, quantum ſuperſit, quantum deſit, quantum Mari, quantum Trrra aduehatur, vndè, qua via, quomodo, & quo tempore exportetur.

Conſilij, quod AErario, & Annonę præeſt munera.

Eius præcipua cautio.

Conſilium, quod vocant frumentarlũ & præeſt annonæ, idem omnino ſit cũ eo, quod ærario præficitur.

Huius alia munera.

Militare cõſiliũ, in quo aſſideant, emeriti, ac veterani milites.

Alijs quoq; patere poſſe aditum in militare cõſilium, veterani tamen militis conſilia Iuris habenda.

Quartum Concilium dixi militare; in hoc ſedeant præcipuè emeriti, & veterani milites, nemini enim quicquam hac in re eſt conſulendum, cuius ipſe periculum aliquod, non fecerit; Sunt quidam licet militiæ nunquam interfuerint, qui in conſilium dè belli, vel ſuſpitione, vel etiam ratione vocari poſsint; nemo tamen ibit inficias veteranum militem de modo belli gerendi

rendi, de prælio dando, hoſte fallendo, de expugnandis propugnaculis rectiùs eſſe iudicaturum, quam eum, qui literis tantũ eſt imbutus. Ipſæ quoque obſtetrices in pariendo exercitæ, meliùs de partu, eiuſque periculis differere, ac diudicare valent, quàm doctiſſimus Hyppocrates. Literis nihilominus? ſcientia politica, & hiſtoria benè inſtructus, & edoctus de re bellica, dicere, & conſulere cum laude poterit, quippe ex ijs multa ſalutaria munita eruet, & in medium pro met. Huius porrò Concilij officium eſt, curare, vt Ciuitates ſint munitæ, Regni margines, limites, fines à periculis immunes; nec non armamentarijs totius ditionis, armis inſtrumentis bellicis, cæteriſque rebus, quarum in bello eſt vſus, tempore pacis iam prouiſum ſit. Ad hęc ſui Principis ſcrutetur potentiam, nec non vires vicinorum Principum, & cuiuſcunque Reipublicæ, aut Ditionis, quæ vel amica, vel inimica, aut talis fieri aliquando poſſet. Diligenter conferat neruos, virtuteſque, & ſui Principis, & eius hoſtium. Inquirat in loca, per quę ſuus Princeps hoſtis regiones aggredi; & in ea, per quæ ille militem ſuum ducere tuto queat, nec non in ea, quæ facilè in Principis ſui fines aditum hoſti poſſint aperire. Calleat artem belligerandi, ex hiſtorijs memoriam habeat bellorum, & pugnarum; In primis autem ediſcat, memoriąque ſuę fideliter committat, omnia ſui Principis bella, & maiorum eius, quas demum ob cauſas illa mota, quomodo geſta, quomodo adminiſtrata, quibus demum conditionibus compoſita. Statuta, & leges condat, quibus Iuuentus pacis tempore exerceatur, vt belli tempore ſibi prodeſſe, hoſti obeſſe ſciat. Intelligat, quando pax bello, & quando bellum paci ſit præferendum, quomodo Regnum defendendum, & quomodo inimico obuiam eundum, promptam habeat rationem, per quos bellũ gerendum, qui Duces, qui milites ſint legendi, & vno verbo quid antè bellum, quid in bello, quid poſt partam victoriam, ſiuè acceptam cladem ſit agendum.

Quintum Concilium nuncupaui ſanctiùs, ſecretiùs, & ſuperius. Hoc cæterorum omnium caput, & oculus eſto. Animaduertat hoc Concilium in Principis Vicarios, animaduertat in Præſides, Caſtrorum Præfectos, Conſiliarios, Iudices, & alios Miniſtros Principis, tàm togatos, quam ſagatos, an rectè ſuo fungatur officio, an ſint, vel ex authorandi, vel retinendi, qui eligendi, qui repudiandi; In hoc ſanctiori, & ſuperiori concilio ad Principem ſcriptæ litteræ inſuper reſignentur, & legantur, atque ad alios Principes à Principe exarandę ſcribi demandentur. In hoc concilio, omnia proponantur, quæ ad ſummam Reipublicæ, totiuſque ditionis pertinent, nempè de legibus condendis, & abrogandis, de Republica cõſeruanda, & augẽda, de

Ipſas obſtetrices meliùs de partis diſſerere, ac diudicare quam Hippocrates

Officia huius conſilij, & maxima cura monitiones arma, & bellica inſtrumenta Regni in expedito ſeruare.

Sui Principis, & finitimorum ſcrutari potentiam.

Conferre ſui Principis, ac eius hoſtium vires.

Qui in regnũ aditus hoſtibus pateant inquirere.

Sui Principis, vel maiorum eius bellorum cognitionem minimè negligere.

Curare, vt pacis tempore iuuentus armorũ exercitamentis excolatur.

Promptã habere rationẽ eorum præcipuè, qui in Duces eligi poſſint.

Quintum cõſilium ſanctius, cæterorum caput & oculus.

Ab hoc in omnes Regni Magiſtratus animaduertendum.

Scriptæ ad Principem litterę in hoc legãtur, &c.

Digitized by Google

de ſecuritate publica, de Pace, de bello, de legationibus, de Imperij finibus, de Reipublicæ ſocijs, nec non de ſimilibus magni momenti negotijs, quæ hoc ſanctius, ſecretius, & ſuperius concilium ſolummodo ingredi, & in eo tractari debent. Huius inuentorem fuiſſe poſt AEtolos Auguſtum Cęſarem ferunt, quippe primum è Senatu, quindecim, mox viginti eximios legit Patres, cum quibus de negotijs ad frequentem Senatum referendis antè tractaret, vbiq́ue poſtmodum adeò inoleuit hoc inſtitutum, vt vel ipſi Turcæ, tamquàm Reipublicæ vtiliſſimum recipiendum exiſtimarint, Etenim apud eos tres aſſolent eſſe probatiſſimi viri; qui ad Imperatorem omnia deferunt reſponſa, quæ exequuntur.

Huius conſilij poſt AEtolos author Auguſtus Cęſar.

Ratio, cur conſilia hæc quinque diuiſa ſuadeatur Principi.

Conſultum eſt, vt conſilia diuiſa, & abiuncta, ſuperiora; & inferiora ſecretiora, & ſanctiora habeat omnis Priuceps, vt ſic meliùs, citiuſq́ue, tàm Principi, quàm Populo proſpiciatur. Nã ſi vnicum concilium omnes cauſas, omnia negotia ſuſtineat, ſub tanto onere ſucumbet, & obruetur, hinc forenſia minimè expediuntur, multiq́ue ſubditorum nimium, & temporis, & ſumptus impendunt, ac perdunt. Cautio autem ſit Principi, ne Conſiliarios quoſcumq́ue nullo ſeruato ordine adhibeat, ſed omninò eos per gradus ducat, curetq́; vt illi conſiliarius, quem in ſanctiùs, & ſuperiùs concilium, quod cæterorum omnium eſt, caput, vocat, anteà in cæteris quatuor, probè ſit verſatus, ac exercitus.

Cautio Principis in Cõſiliarijs diligendis.

De dotibus, tùm animi, tùm corporis quibus præditi eſſe debent Conſiliarij.

CAPVT V.

Virtus Conſiliarij prima alacritas

QVATVOR ſupra decem omninò animi dotes in Conſiliario requiro, quarum prima ſit, quæ veluti agmen ducat, Alacritas; Sit omnis conſiliarius ingenio alacri, & celeri: Alacritas enim quæq́ue incipit, proſequitur, perficit. Quid omnis virtus (quæcumq́ue tandem illa ſit) ſine alacritate? Hebes ingenium inſtar agri natura ſterilis eſt, licet ille ſæpiùs verſetur, fodiatur, colatur, optatos tamen fructus labore dignos minimè reddit; Nec vbi ingenij vigor deeſt, virtutis fructus vlli ſperandi ſunt. Magna, grauia, & ingentia pondera mortalium vires ſu-

Sine alacritate omnem virtutem lãgueſcere. Similitudo ab agris.

Digitized by Google

ſuperantia facilè machinis mouentur, leuantur, tolluntur, & ponuntur. Ità quoquè (quod viribus aliàs nequimus, id ingenij alacritate eſficimus, & præſtamus. Dignoſcitur autem ingenij alacritas, & promptitudo, ſi in docendo ſis argutus, in reſpondendo velox, in accipiendo facilis, in docendo clarus, in iucundis ſuauis, in ſerijs cautus. Obmurmurant hic politici quidam Principi ſuadentes, vt in eligendis Conſiliarijs ſummam habeat rationem, ne ſublimia hæc ingenia ſecernat, ſed media, vt enim aptior eſt enſis, qui aciem habet paulò obtuſiorem, quàm acutiſſimam, ità ad res agendas multo eſſe præſtantiorem, cuius mens non nimium ſit ſubtilis, & acris, inquiunt. Quin etiam alta ingenia, non aliter, atquè arbores pluribus, quam conueniat fructibus, grauida, nimia vbertate luxuriant, nec cuiquè negotiorum generi apta ſunt, nequè ſatis fœliciter ſe ſe varijs hominum ingenijs, & ſtudijs accómodant, conſilia verò calida, & audacia plerumquè prima ſpecie læta, tractatu dura, euentu ſunt triſtia. Addunt inſuper huiſce generis viros expediti nunquam eſſe iudicij, ſæpè diſceptare, nunqnam concludere, nouandis, quàm gerendis rebus aptiores, obſequij penitùs ignaros, perturbationibus ſemper agitari, quem cumquè mouere lapidem, nec quieta finere, eò quod ea ſibi proponant, quæ, nec ſunt, nec erunt, & mentem cæterorum ſua ipſorum mente metiuntur. Verùm mea ſententia eſt non tantum tardiores, & grauiores viros in Conſiliarios eſſe diligendos, ſed etiam alacriores, & acriores. His in ſubditis, & improuiſis euentibus, vbi non longa, ſed celerrima deliberatione, ſubito conſilio, improuiſa electione ſit opus, vtatur Princeps, vbi ſcilicet non quærenda, ſed rapienda ſunt conſilia; vbi enim opus non ſit celeritate, meliores ſunt hebetiores, & tardiores acutis conſiliarijs.

Quib. ſignis cuiuſque dignoſcatur alacritas.

Politicos quoſdã Principi ſuadere cauendũ, nẽ ad conſilia ſublimi ingenio viri euocentur, ſed mediocri tantum. Quæ eorum ratio à ſimili.

Alta ingenia tanquam arbores nimium feraces nimia libertate luxuriare.

Rationes aliæ.

Huiuſmodi ingenia ſæpè aptura nõ uandis, quã gerendis rebus.

Quæ ratio pro alacribus & ſublimi viri ingenio ſtet arbitra in iudicio.

Eloquentia etiam ſecundo loco Conſiliario apprimè neceſſaria eſt. Decet enim Conſiliarium non tantummodo præclarè ſentire, prudenter intelligere, ſapienter iudicare, verum etiam eadem bene, apteq; ad perſuadendum enunciare. At quo fine? ad Populum flectendum, & mulcendum, atq; in ſententiam ſuam trahendum; In ſeditionibus namque exercitus, in Populi tumultibus, quanto quiſque eloquentior, & facundior, tanto ad motus ſedandos accommodatior, aptior, & fœlicior eſt; Ad legatis reſpondendum, ad proponendum, cum exteris negotia tractandum. Inſuper ad laudandum, gratulandum ſumme neceſſaria eſt eloquentia. Neque quamlibet facundiam intelligi velim, circumſcriptam enim in Conſiliario requiro, ne iuuenilis videlicet ſit, & luxurians oratio, vel ad theatrum, ad pompam, ac oſtentationem quandam conformata, nec in ea appareant mores ficti, ſed aperti, ac ingenui. Animi magnitudo

Eloquentiã ſecundã dotem conſiliariorum.

Eloquentia flectẽdo populo, & ſeditionibus ſedendis maxime apta.

Exterorum Principum legatis reſpondẽdis.

Qualem deceat eſſe eloquentiã Cõſiliarij.

do, vera quidem, ſed prudens dicendi libertas, ſapientia, & prudentia, ſed non timeraria, atque inanis, verum ſolicita de ciuũ ſalute, & fortunis; gratia atq; venuſtas idonea, ſed non fucata, & veluti precario conquiſita, ſententiæ, ac verba cum grauitate coniuncta, nihil abſurdum, ineptum, abſonum, impium, monſtruoſum redolentia.

Linguarum peritia tertia in Conſiliario requiſita facultas.

Id quod tertio loco in Conſiliario exigo eſt linguarum peritia, & cognitio, quæ vtilitatem maximè ſecum adfert ad legationes audiendas; ſint illæ Amicorum, ſint inimicorum. Si Amicorum, faciliùs in amicitia conſeruantur, quippe, qui vident, & audiunt ſuam vſurpari linguam in aula Principis, ſibi perſuadent id ex amore proficiſci, & beneuolantia. Neq; enim per interpretem dicta, vel relata, tam grata habent, & efficacia, ac proindè ijs difficulter acquieſcunt, vt omittam quamplurima eſſe verba, phraſes, ac dicendi modos propriam vim, & dicendi ſignificationem habentes, qui alia lingua exprimi, aut exponi nequeunt. Taceo quod, quorum mentes diuerſarum linguarum peritia inſtructę ſunt, neceſſe ſit eos plurimum vidiſſe, plurimum legiſſe, plurimum cum hominibus communicaſſe. Si autem inimicorum ſint legationes, ſæpè fit, vt eorum doli, quos patrio ſermone latitantes alioquin contegerent, detegantur, & palam fiant.

Ad legationes inprimis excipiẽdas.

Eas interpretis ab ore exipere non tam gratum, nec tutum.

Ad eruditiorum, ac monem exterorum cognitionem.

Ad legationum dolos aperiendos.

Quarta qualitas eſt Hiſtoriarum cognitio, quę in Conſiliario attendenda ſummopere eſt, ob maximam, quam ſecum affert, vtilitatem. Quamuis enim eorum conſilia, quos longa ætas prudentiores effecit ad vitam rectè traducendam, magni ſint momenti, ea tamen tanto antecellit hiſtoria; quanto plura exẽpla complectitur temporis diuturnitas, quàm hominis ætas. Quid? quod iuniores hiſtorica lectio antiquioribus æquat prudentia, & ijs via eſt ad Prudentiam tutior, breuior, & ipſa ferè experientia potior. Detur mihi quiſpiam, qui ex memoria rerum veterum ſapidos fructus demetere, & germanum ſuccum haurire ſciat, hic certè experientiam veriorem rerum agendarum alijs habebit, qui multorum annorum ſpatio in earum tractatione ſe exercuerint. Veteranus autem miles, aut Dux ſi tot annorum curriculo nonnullis conflictibus leuibus prælijs, obſidionibus, ſeditionibus inducijſuè interfuerit, Hiſtoricus verò innumerabilium conflictuum, præliorum, obſidionum, ſeditionum, inducarum, ac pacificationum experientiam habuerit. Quæ erit comparatio, quæ proportio? Cum veteranus quantumuis miles ſua experientia vix aliquam partem militiæ valeat cognoſcere, neq; enim breui temporis ſpatio, vſus rerum omnium occurret; Hiſtoricus verò omnia ſciat, omnia intelligat, nec vlla res eius inſpectionem effugiat; Miles licet ad ſenium

Quarto loco Hiſtoriarũ cognitio, quę maximo eſt vſus.

Hiſtoriam experientiæ prętie.

Hiſtoriæ lectionem antiquioribus æquare prudentia iuniores.

Eadem prudentia experientiæ antetro veterani militis viro cum hiſtoriarũ monumentis exculto.

Veteranum militem ſæpè vix aliqua militiæ munia cognoſcere.

vſq;

vſquè militarem artem ſit proſecutus, bellorum cauſas, progreſſus, atq; exitus rariſſimè intelliget, eorũ adminiſtrationẽ ſtratagemata, ac difficultates ſemper ignorabit, conſiliorum, temporum, & neceſſitatum, quæ pacis, & concordiæ occaſionẽ dedere, penitùs inſcius. At hiſtorico hæc omnia innoteſcent; Porrò quod de bello dixi, itidem de omnibus negotijs, quæ in Regni adminiſtratione incidunt, intelligas.

Militem ſæpè bellorum vel cauſas, vel rationẽ, vel exitus latere, huic verò omnia aperta.

Quod de bello idem de cæteris Regni negotijs ſentiendum.

Quinta eſt cognitio ex peregrinationibus percepta; vtiliſſima quippe exercitatio eſt Conſiliarijs longinqua peregrinatio, in qua multa audiuntur, multa diſcuntur, multa oculis cernuntur, quæ nullo libro, nulloq; Doctore diſci poſſunt. Et puto vix quẽquam grande aliquid ſapere poſſe, niſi peregrinationibus verſatus ſit, & exercitus. Is enim non ſum, qui mihi perſuadere poſſim, aliquem hominem rectè ſapere, qui vel breuiſſimo terræ angulo, vel vna Principis auluncula deliteſcens, reliquas mũdi partes ignoret, nullos mortales præter indigenas ſuos norit, non exteros more ſuo alienos viderit; ſed contentus ſit his rebus, quæ exiguo ſpatio natalis ſoli, paruiq: laris anguſtijs concluduntur. Non ſatis eſt Reſpublicas, & Populos ex hiſtoriis, quaſi ex pictura nouiſſe, niſi is, qui deſiderio veræ, & ſolidæ ſcientiæ, ac prudentiæ ciuilis tenetur, in Reſpublicas, Populoſq; exteros oculis fideliter inſpexerit. Addo innumera eſſe, quæ non audire, & legere, ſed videre expediat, quæq; hiſtoria, aut vllo libro percipi nequeant. Quare peregrinationem quamplurimùm poſt Hiſtoriam ad prudentiam politicam prodeſſe liquidum eſt. Abſit tamen, vt eam peregrinationem hic intelligam, quæ otioſa eſt, imprudens, ad ſolam voluptatem inſtituta, & hominum oſcitantium, qui nundinas adeuntes oculos tantum paſcunt, nihil emunt; verùm eam peregrinationem volo, quæ rerum publicarum perluſtrandarum, atquè earum rerum cauſa, quæ ad augendam, confirmandamque prudentiam, & vtilitatem faciunt, ſuſcipitur. Volo peregrinum, qui magnos, prudentes, ſapientes, & excellentes viros, generis humani coruſcantia lumina quærat, adeat, & cum illis colloquatur, & qui præcipuè in Republica, in cauſas earum decrementi, & augmenti, in leges, Magiſtratus, in conſilia, Iudicia, Principes, in Regionum, populorumque varias, & proprias, vt ſic dicam, naturas, propenſiones, & mores inſpiciat, & inquirat; Principum denique actiones, & ingenium indaget, ciuileſque diſciplinas pro gentium varietate conquirat.

Non ſatis eſſe ex erorũ ac barbarorum mores ex hiſtoria, quaſi ex pictura nouiſſe

Peregrinatio otioſa, quæ non ſuadetur hic.

Qualis peregrinator eſſe debeat Cõſiliarius.

Sexta qualitas, quæ Conſiliarium, vel oſtendit, vel facit, eſt pacis, belliq; tempore Reipublicę adminiſtrandæ peritia, quæ ex cognitione Reipublicæ maximè proficiſcitur. Vt de rebus bellicis non rectè diſſerit, qui bello nunquam interfuit, nec de maritimis,

Sextũ, quod requirimus in Conſiliario, eſſe peritiam adminiſtrandæ Reipublicæ, tam belli tẽpore, quàm pacis.

Hanc ex Reipublicæ cognitione proficiſci.

do, vera quidem, ſed prudens dicendi libertas, ſapientia, & prudentia, ſed non timeraria, atque inanis, verum ſolicita de ciuiũ ſalute, & fortunis; gratia atq; venuſtas idonea, ſed non fucata, & veluti precario conquiſita, ſententiæ, ac verba cum grauitate coniuncta, nihil abſurdum, ineptum, abſonum, impium, monſtruoſum redolentia.

Linguarum peritia tertia in Conſiliario requiſita facultas.

Id quod tertio loco in Conſiliario exigo eſt linguarum peritia, & cognitio, quæ vtilitatem maximè ſecum adfert ad legationes audiendas; ſint illæ Amicorum, ſint inimicorum. Si Amicorum, faciliùs in amicitia conſeruantur, quippe, qui vident, & audiunt ſuam vſurpari linguam in aula Principis, ſibi perſuadent id ex amore proficiſci, & beneuolantia. Neq; enim per interpretem dicta, vel relata, tam grata habent, & efficacia, ac proindè ijs difficulter acquieſcunt, vt omittam quamplurima eſſe verba, phraſes, ac dicendi modos propriam vim, & dicendi ſignificationem habentes, qui alia lingua exprimi, aut exponi nequeunt. Taceo quod, quorum mentes diuerſarum linguarum peritia inſtructę ſunt, neceſſe ſit eos plurimum vidiſſe, plurimum legiſſe, plurimum cum hominibus communicaſſe. Si autem inimicorum ſint legationes, ſæpè fit, vt eorum doli, quos patrio ſermone latitantes alioquin contegerent, detegantur, & palam fiant.

Ad legationes inprimis excipiẽdas.

Eas interpretis ab ore exipere non tam gratum, nec tutum.

Ad eruditiorum, ac monem exterorum cognitionem.

Ad legationum dolos aperiendos.

Quarta qualitas eſt Hiſtoriarum cognitio, quę in Conſiliario attendenda ſummopere eſt, ob maximam, quam ſecum affert, vtilitatem. Quamuis enim eorum conſilia, quos longa ætas prudentiores effecit ad vitam rectè traducendam, magni ſint momenti, ea tamen tanto antecellit hiſtoria; quanto plura exẽpla complectitur temporis diuturnitas, quàm hominis ætas. Quid? quod iuniores hiſtorica lectio antiquioribus æquat prudentia, & ijs via eſt ad Prudentiam tutior, breuior, & ipſa ferè experientia potior. Detur mihi quiſpiam, qui ex memoria rerum veterum ſapidos fructus demetere, & germanum ſuccum haurire ſciat, hic certè experientiam veriorem rerum agendarum alijs habebit, qui multorum annorum ſpatio in earum tractatione ſe exercuerint. Veteranus autem miles, aut Dux ſi tot annorum curriculo nonnullis conflictibus leuibus prælijs, obſidionibus, ſeditionibus inducijſue interfuerit, Hiſtoricus verò innumerabilium conflictuum, præliorum, obſidionum, ſeditionum, inducarum, ac pacificationum experientiam habuerit. Quæ erit comparatio, quæ proportio? Cum veteranus quantumuis miles ſua experientia vix aliquam partem militiæ valeat cognoſcere, neq; enim breui temporis ſpatio, vſus rerum omnium occurret; Hiſtoricus verò omnia ſciat, omnia intelligat, nec vlla res eius inſpectionem effugiat; Miles licet ad ſenium

Hiſtoriarũ cognitio, quę maximo eſt vſus.

Hiſtoriam experientiæ præfert.

Hiſtoriæ lectionem antiquioribus æquare prudentia iuniores.

Eadem prudentia experientiæ antefero veterani militis viro cum hiſtoriarũ monumentis exculto.

Veteranum militem ſæpè vix aliqua militiæ munia cognoſcere.

vſq;

vſquè militarem artem ſit proſecutus, bellorum cauſas, progreſſus, atq; exitus rariſſimè intelliget, eorũ adminiſtrationẽ ſtratagemata, ac difficultates ſemper ignorabit, conſiliorum, temporum, & neceſſitatum, quæ pacis, & concordiæ occaſionẽ dedere, penitùs inſcius. At hiſtorico hæc omnia innoteſcent; Porrò quod de bello dixi, itidem de omnibus negotijs, quæ in Regni adminiſtratione incidunt, intelligas.

Militem ſæpè bellorum vel cauſas, vel rationẽ, vel exitus latere, huic verò omnia aperta.

Quod de bello Idem de cæteris Regni negotijs ſentiendum.

Quinta eſt cognitio ex peregrinationibus percepta; vtiliſſima quippe exercitatio eſt Conſiliarijs longinqua peregrinatio, in qua multa audiuntur, multa diſcuntur, multa oculis cernuntur, quæ nullo libro, nulloq; Doctore diſci poſſunt. Et puto vix quẽquam grande aliquid ſapere poſſe, niſi peregrinationibus verſatus ſit, & exercitus. Is enim non ſum, qui mihi perſuadere poſſim, aliquem hominem rectè ſapere, qui vel breuiſſimo terræ angulo, vel vna Principis auluncula deliteſcens, reliquas mũdi partes ignoret, nullos mortales præter indigenas ſuos norit, non exteros more ſuo alienos viderit; ſed contentus ſit his rebus, quæ exiguo ſpatio natalis ſoli, paruiq: laris anguſtijs concluduntur. Non ſatis eſt Reſpublicas, & Populos ex hiſtoriis, quaſi ex pictura nouiſſe, niſi is, qui deſiderio veræ, & ſolidæ ſcientiæ, ac prudentiæ ciuilis tenetur, in Reſpublicas, Populoſq; exteros oculis fideliter inſpexerit. Addo innumera eſſe, quæ non audire, & legere, ſed videre expediat, quæq; hiſtoria, aut vllo libro percipi nequeant. Quare peregrinationem quamplurimùm poſt Hiſtoriam ad prudentiam politicam prodeſſe liquidum eſt. Abſit tamen, vt eam peregrinationem hic intelligam, quæ otioſa eſt, imprudens, ad ſolam voluptatem inſtituta, & hominum oſcitantium, qui nundinas adeuntes oculos tantum paſcunt, nihil emunt; verùm eam peregrinationem volo, quæ rerum publicarum perluſtrandarum, atquè earum rerum cauſa, quæ ad augendam, confirmandamque prudentiam, & vtilitatem faciunt, ſuſcipitur. Volo peregrinum, qui magnos, prudentes, ſapientes, & excellentes viros, generis humani coruſcantia lumina quærat, adeat, & cum illis colloquatur, & qui præcipuè in Republica, in cauſas earum decrementi, & augmenti, in leges, Magiſtratus, in conſilia, Iudicia, Principes, in Regionum, populorumque varias, & proprias, vt ſic dicam, naturas, propenſiones, & mores inſpiciat, & inquirat; Principum denique actiones, & ingenium indaget, ciuileſque diſciplinas pro gentium varietate conquirat.

Non ſatis eſſe ex erorũ ac barbarorum mores ex hiſtoria, quaſi ex pictura nouiſſe.

Peregrinatio otioſa, quæ non ſuadetur hic.

Qualis peregrinator eſſe debeat Cõſiliarius.

Sexta qualitas, quæ Conſiliarium, vel oſtendit, vel facit, eſt pacis, belliq; tempore Reipublicę adminiſtrandæ peritia, quæ ex cognitione Reipublicæ maximè proficiſcitur. Vt de rebus bellicis non rectè diſſerit, qui bello nunquam interfuit, nec de mari-

Sextũ, quod requirimus in Conſiliario, eſſe peritiam adminiſtrandæ Reipublicæ, tam belli tẽpore, quàm pacis.

Hanc ex Reipublicæ cognitione proficiſci.

timis, qui nunquã pelago vela commiſit, nec de mercatura, qui negotiator non eſt, nec de agrorũ cultura, qui non eſt colonus, nec de alijs rebus,& ſcientijs, rudis planè, & earũ notitiã nõ aſſecutus, ſic nemo de ignotis benè iudicat,nec conſiliũ dat ijs de rebus,quarũ experientiã non habet.Nã ſicuti ſi quis Grammaticũ ſe profiteatur,Grammaticæ ignarus,vel Medicum agat,qui operam medicinæ non dedit,ridiculus apud omnes habetur; ſic cæcutiat oportet,& tenebras veriùs, quam lucẽ cæteris adferat Conſiliarius inſciùs planè,& imperitus earũ rerũ,quæ in Conſilijs Principũ aguntur,neq; longa experientia vsũ habens Imperij tuẽdi,atq; adminiſtrandi.Non ignoret igitur Cõſiliarius, ſed perſpectũ habeat, ſub quali Cœli parte Reſpublica ſita ſit, quæ, qualis,quãtauè ſit.An Regio mediterranea, an maritima; Quot in ea flumina,lacus,paludes,ſtagna;qui in ea,montes, planities, valles;vtrũ illis munita ſit,nec ne, quæ eius cõmoda; an cõmeatu prohiberi poſſit; an terra fertilis, aut ſterilis; nunquid in ea auri,argenti,aliorumuè metallorũ fodinæ ſint;propinqua hoſti, an remota;cũ quibus Regionibus,& Regnis finitima ſit,& id genus alia comperta inſuper habeat Conſiliarius; ſi eſt Principatus, Principis,populi,& vicinorum naturas conſideret;Principis quoq; aulam, & in ea Miniſtrorum proprietates, omnemque adminiſtrationem cognoſcat; quid porrò in Republica cõtrouerſũ, & quibus de cauſis, quibns rebus delectetur Popolus, quibus offendatur, quibus ſe ſuſtinet artibus, qui erga Principẽ ſit affectus,quæ eius vectigalia,quæ euehãtur; quę nã deniq; familię origo,quæ affinitates,quæ amicitiæ,quę inimicitię,quæ,& qualia fœdera, & huiuſmodi generis alia omnia, quæ neglecta Reipublicæ,& Principi detrimẽto,& dãno eſſe poſſunt.Sciat .n. optimus Cõſiliarius,quę ſint virtutes,ac qualitates in bono milite,in bono Duce conſeruandæ;quomodo copiæ colligẽdæ,armãdę,deducẽdę,ſuſtentãdę,& ſoluẽdę;quomodo repẽtinis finitimorũ hoſtiũ incurſionibus, agrorum populationibus occurẽdũ;quomodo, qua ratione, & qnãdo cũ hoſte confligendũ,hoſti inſiſtendũ,quando recedendũ,quid copijs fuſis,& extinctis poſt fugam,& cladẽ agendũ,quomodo vires redintregandæ,inducię paciſcendæ,quomodo poſitis armis pax petenda, quomodo pacis conditiones proponendæ, quomodo belligerantes in cõcordiam redigendi, quando pax petenda,& fœdus ſanciendum.

Septima porrò qualitas,ad cuius normã Cõſiliarius efformare ſe debet,eſt erga Principẽ ſummus,& ſyncerus amor,fideliſq; volũtas,tal's ſcilicet,vt nõ ſolũmodo publicã vtilitatẽ,& commodũ amet,ſed,& in eo promouendo propriã vtilitatẽ,proprias opes,ac vitã negligat,eãdemq; pro Principis ſalute,quãdo opus ſit,impẽdat: Poſsem,quod dixi, tum repetitis è veteri memoria,

tum

Grãmaticus grammaticæ præcepta nõ callens, vel medicus medicinæ, ridiculi planè, ità pon minus deridendus Conſiliarius,qui nullius rei cognitionem habeat.

Quæ conſiliarium neſcire maximè dedecet de Reipublicæ, ſeu Regni ſitu,terræ fœcunditate, qualitate diuitijs, & ſimilibus.

Principis, Principatus, populi, ac finitimorũ naturam perſpectam habeat.

Aulæ, & in ea miniſtrorum affectiones, adminiſtrationumque naturã introſpiciat.

Quæ familię Principis origo,quæ affinitates, amicitiæ, inimicitiæ, fœdera, & id genus

Perfecti Ducis munia interneſcat.

Septimo loco ſummum in Principẽ ſuum amorẽ præ ſe ferat Conſiliarius

tum viuis, nuperis, ac ſpirantibus adhuc exemplis demonſtrare: Tamen, vt enunciem, quid ſentiam, dico raras aues tales Conſiliarios; Multi ſunt, qui bona Principis, haud Principem diligunt, qui bonis Principum, non Principi ſeruiunt, qui proprium commodum, non Reipublicæ cupiunt. Magnum fortunæ munus eſt reperire candidos Conſiliarios, qui vnicè Principis, & Reipublicæ ſalutem propria relicta velint.

Tales Conſiliarios raras aues eſſe.

Octaua qualitas in Conſiliarijs requiſita eſt, quod ſint tali ingenio, & animo, vt & tempori ſeruire, & orationem, ac vultū pro ratione rerum, temporum, & perſonarum in Reipublicæ cōmodum fœliciter mutare, & accōmodare valeant. Hoc à Nautis didiciſſe Conſiliarium oportet. Hi vndarum ſimul, ac ventorum mutationi ſemet aptant; & prudens Conſiliarius, ſic tempori, rebus omniq; hominum generi, ſalua, vt dixi, virtute, vtilitatis Reipublicæ cauſa parat, & applicat. Non cauti, non prudentis viri eſt, cum periculo velis, remiſque petere portum, quē commoda velificatione aſſequi poteſt. Hæc de ciuilibus, publicis, & Principum rebus dicta ſint, vbi ſimulatione vti licet, at priuata vita ſimulationis, & diſſimulationis ſit expers: Sicut in Comędijs, aut Tragędijs, qui aut Cæſarem, aut Pompeium repræſentant eorum videri, quam ſimillimi cupiunt, confecta autē ſcena, relictaq; chlamyde ad geſtus, veſtituſq; proprios reuertūtur, ſic & Conſiliarios, & legatos in publicis theatris, aut congreſſibus apta ſimulatione, vti decet, & ſui Principis, cuius perſonam referunt, par eſt meminiſſe, ſed poſtea haud grauatè ſimulationum integumenta ponere, & ad priuatam redire familiaritatem, ac ingenuitatem.

Octaua qualitas à Conſiliario ex nautis addiſcenda.

Non cauti, nec prudentis viri eſſe cum periculo velis, remiſq; petere quem commoda velificatione aſſequi poſſit.

Aliquando licere ſimulatione vti in rebus publicis, non tamen in priuatis.

Id ſimilitudine ex theatro petita confirmatur.

Nona eſt Fortitudo, & quæ ex ea proficiſcitur, Conſtantia. Hanc, qui colit, neque in proſperis fortunæ caſibus tumidus eſt, neq; timidus in aduerſis. fortis Conſiliarius nil temerè, aut leuiter appetit, nil timet, nil trepidat, ſed Principi ſuo vera nunciat, & vanitatem eorum, qui Principem mendacijs, aſſentationibus, & hypocriſi corrumpere ſtudent, viriliterq; refellit, conſtanterq; refutat. De Conſiliario conſtante loquor, haud pertinaci, qui pro ratione rerum, & caſuum ſententiam ſuam mutare abnuat, quippe cum minimis, & ſubitis momentis maximè, temporum, & caſuum mutationes fiant, puncto, & momento, res magnæ voluuntur, & vertuntur. Abſit enim, vt leuis, mobilis, & inconſtantis animi ſit indicium, cum mota, & mutata re, & tempore, mouere, & mutare, rebuſque, temporibuſque accōmodare conſilium. Quemadmodum in nauigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiam ſi portum tenere nequeas, cum verò id poſſis mutata velificatione aſſequi, ſtultum eſt tenere cum periculo curſum, quem cœperis, potiùs, quàm co

Nona qualitas fortitudo & inde emanans conſtantia.

Laudata in Conſiliario cōſtantia, nō pertinacia.

Non indecorum eſſe aliquando ab euentuū varietate, ſed rerum mutatione immutare conſilia.

In nauigando tempeſtati obſequi, & inquietæ vēterum naturæ artis eſt, non ſtultitiæ.

mutato, quò velis, tandem peruenire, ſic omnibus in adminiſtranda Republica idem propoſitum eſſe debet.

Decimũ dignitatis locũ liberalitas, ac beneficiẽtia obtinere debet.

Decimo loco liberalitatem, & beneficientiam in Conſiliario deſidero. Non ignoro virtutes has maximè Principem decere, quippe quibus maximè capiatur, quas amet, & quas venerentur, quas æſtimet; A Conſiliario tamen, qui Principis perſonam ſæpè referat, eaſdem virtutes non reijcio. His qui ſit præditus, Iuſtitiæ Protector, defenſor Populi, refugium nobilitatis, Pater Patriæ, Principis ornamentum habetur.

Duodecimũ benignitas, & manſuetudo.

Vndecimam qualitatem, voco benignitatem, ac manſuetudinem. Manſuetus enim, & benignus ſummos, & infimos, diuites, ac pauperes eadem audit facilitate, hilari fronte excipit, attentè, & diligenter ad ipſorum deſideria animaduertit, in reſpondendo beneuolus, in officiorum pollicitatione grauis, in ijs denegandis minimè ſupercilioſus, in reſpondendo neutiquàm iniurius; Conſiliarij igitur aures, ac fores noctu, diuque omnibus pateſcant, nec cuiquam præbeat anſam animi abijciendi, omnes confirmet, neminem expectatione fatiget, verecundos, & timidos erigat, ciues pariter, & exteros ſumma audiat beneuolentia, facilis ſit in ſalutando, & compellando, ne de ipſo dicatur dominum alloqui, quàm famulum eſſe difficilius.

Harum virtutum effectus, qui Cõſiliariũ maximè decent

Modeſtia, quæ duodecimo loco in Conſiliario ſtatuitur, in quos potiſſimum exercenda.

His virtutibus affinis eſt Modeſtia, quam duodecimo loco in Conſiliario ſtatuo eſſe erigendam. Modeſtus Conſiliarius ſit erga ſingulos, modeſtus quoq; & præcipuè erga Principem. Erga ſingulos, ità, vt non nimium dignitatis ſuæ faſtigio, & contumacia extollatur. Erga Principem ità, vt arcana non inueſtiget. At cum Rex, aut Reſpublica periclitatur, timore depoſito, vt animam, conſcientiam, & famam ſeruet, dicat, moneat, corripiat. Meminerit Conſiliarius, ne fiducia, contumacia, & ſuperbia efferatur, ſed fragilitatis humanæ ſit memor. Cuncta mortalium incerta ſunt, & quo plura quiſpiam eſt adeptus, eo magis eſt in lubrico.

Principis arcana non perueſtiganda. Libertas tamen in monitis non negligenda.

Tertiadecima qualitas, eſt veritas, mentis ſcilicet, & linguæ conſenſio.

Veritatis dignitas.

Tertiam decimam qualitatem voco veritatem, quæ eſt mentis, & linguæ conſenſio. Huius magna vis; quippè quæ aduerſus hominũ ingenia, calliditatẽ, ſolertiã, dolos nullo negotio ſe ipſam tuetur, & defendit, tantoq; ſplendore in conſilio fulget, vt ſine ea omnes reliquæ virtutes fiant obſcuriores, ab ea vero ſic lumen accipiunt, vt à Sole Luna, ac cæteræ omnes Stellæ. Qui vera retinet, quique falſa Principi ſuadet, non tam ſe, quàm Rempublicam, atque adeò Principem ipſum in caſum dat.

Libertas, & fides iam in obſequium ſeruile demiſſa ſæpè Principes, & Reſpublicas egit in præceps.

in præceps agit Principes extincta libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo ex ſui ſententia ſuadet, diſſuadetue, ſub adulandi certamen iniuit vnum

ami-

amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissimè fallat. Deploranda sanè præsens est ætas, in qua maximè videmus Curias elingues, in quibus dicere, quod velis, periculosum, quod nolis, miserum est. Ideò ille demum bonus est, & præconio dignus Principis Minister, qui nullo metu, nec proprio permetus commodo suam liberè profert sententiam. Hanc tamen libertatem sic Prudentia sale conditam velim, vt eam mitiget, & temperet morum iucunditate, lenitate, & breuitate, memoria virtutum, quibus maiores eius quondam floruerunt; insuper similium rerum vituperatione, alienæ personæ introductione, confessione item ingenua, eorumdem delictorum laudatione aliqua præmissa, vel posthabita, culpæ translatione in alios, expositione vtilitatis, ac necessitatis, indicatione malorum, quæ ex intempestiuo silentio, aut adulatione oriuntur, distinctione admonitionis, præteritione, deprecatione venię. Cauendum tamen est Consiliario, ne sua causa videatur admonere, vel quod sit offensus, vel quod doleat aliquid; hæc enim non tàm admonitio, quàm querimonia erit; ne assiduè reprehendat, & obiurgandi cupidus esse videatur, & ne inter pocula admonitionibus operam det; siquidem sereno Cœlo nubilum inducit, qui inter iocos, & hilaritatem sermonem mouet, quo contrahatur supercilium, & frons obducatur.

Curiæ nunc elingues.

Libertatem, qua cũ Principe agendũ est Prudẽtiæ sale cõdiendã, & motũ iucunditate cõperandam. Quibus cautionibus ipsius delicta Principi aperiri possint. Cauẽdũ Cõsiliario ne videatur suo cõmodo ijs monitis famulari.

Veritatem comitatur Taciturnitas. Hæc quarta decima qualitas sit, quæ nempè arcana consilia in pectore retinet, linguam frænare, & coercere, magna, & singularis prudentia est, ad quã natura adhortatur, quippe quæ linguam dentium, & labrorum vallo muniuit; ideo Alexander Macedo Ephistionis, ori qui arcanas quasdam litteras legerat, detractum annulum admouit, eoq; ipso occultum silentium quasi impressit.

Taciturnitas quarta decima qualitas. Linguã coercere magnę; prudẽtiæ specimen. Alexandri Macedonis præclarũ cũ Ephestione factum.

Porrò ad taciturnitatem, tria, vel quatuor Consiliario proponuntur, vt in conuiuijs, in quibus maximè lubrico libertatis peccari solet, linguam contineat Consiliarius, memor præcepti Biantis. Audi multa, pauca loquere. A vino autem maximè abstineat. Fugiat itaq; si non conuiuia, at certe temulentiam; nam onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ità ne secretum quidem, quod suum, alienumque est, custodiunt. Deindè, vt à rixis, & contentionibus abstineat, cautio sit Consiliario, neque enim Principi suo fore fidum, qui huiusmodi dissidia nutriat, ac foueat, est putandum. Qui de rebus Turcicis scripsere, inter alias causas, quamobrem sæpè Turcæ Consiliarij secreta Consilij pandant, hanc afferunt, quid in consilio alter ab altero plerumq; dissideat, & quod æmuli consilium impediant, vel obstent, quominus laus, aut præmium aliquod indè eruatur. Fœminas præterea nimio amore ne prosequatur

Ad taciturnitatẽ admonicula. In conuiuijs maximè frenum linguæ imponendũ. Biãtis consilium, Audi multa, pauca loquere. Cõsiliarius à rixis, ac dissidijs abstineat. Dissidia Turcarũ in Cõsilio in causa esse, cur secreta diuulgentur.

Nimius ī fœminas amor ſæpè cordis arcana elicit, atque in omniũ lucẽ euocat.

quatur Conſiliarius; habent enim occultam quandam vim ad elicienda animi arcana, quibus ſi ea ſemel detexeris, iàm non arcana, ſed lippis erunt omnibus, & tonſoribus nota. Quis neſciat hunc ſexum infirmum eſſe, nihilque arcani retinere poſſe? Quot occultæ coniurationes per mulieres publicatæ, quot conuentiones patefactæ? Poſtremum ſit, vt à muneribus aliorum Principum ſe ſeruet immunem; haud fere eſt, vt qui præmijs ab aliquo donatur, lingua ei conſiſtat, conſiliaq; Principis ſui non pandat. Certè ſatis conſtat Philippum Primum Macedonum Regem nulla alia ratione vniuerſam ſibi Græciam ſubieciſſe, quam fraudibus horum homuncionum; vulgoq; de eo iactabatur non Philippum, ſed Philippi aurum ſubieciſſe Græciam.

Se à Principũ exterorũ muneribꝰ ſeruet immunẽ.

Philippũ primũ Macedonũ Regẽ auro ſubieciſſe ſibi Græciã.

Porrò ſunt, & multæ aliæ animi virtutes, quibus Conſiliarius præditus eſſe debet, vt Temperantia, frugalitas, continentia, caſtitas, ſedulitas, candor, vrbanitas, concordia, & id genus aliæ, ſed declaratis, & recitatis inſignioribus cæteras ſilentio inuoluere ſatius ſit.

Aliæ virtutes, quibꝰ excoli debet Cõſiliarius.

Quoniam verò ad Conſiliarium efformandum non tantum animi virtutes, ſed & corporis dotes requiruntur, ideò eas hic recenſebo potiùs quàm explicabo.

Cõſiliarium corporis etiã dotibus debere eſſe munitum.

Primo igitur loco maximum momentum affert ad famã laudemq; Conſiliario colligendam, ætas, habita nimirum ratione muneris, quo debet fungi. Hanc ob cauſam Politici quidam, ſtatuunt Conſiliarium triginta annis maiorem, & ſexaginta minorem eſſe opportere, quippe quia triginta annis iuniores experientia ſunt deſtituti, ac vitijs natura quàm maximè obnoxij, perturbationibus animi, calore iuuenili, præcipiti temeritate, inflato ſpiritu feruntur; proindè Populus plerumq; conſilijs ipſorum diffidit; Poſt annum autem ſexageſſimum ingraueſcente ætate, memoriæ vigorem flacceſcere mentem vacillare, experientiam in obſtinationem conuerti, calorem actionum ſtimulũ imminui; quo ipſo rerum occaſiones negliguntur, cum præſertim corpora debilitata, atq; laboribus fracta itineribus faciundis inepta ſint; Itaq; aulæ inutile pondus iure meritò debere cẽſeri. Ego tamen ità crediderim, & iuuenes nonnullos triginta annis minores, & ſenes ſexaginta annis maiores cęteris Conſiliarijs eſſe adnectendos. Bona hæc mixtio erit, quemadmodum enim aqua diluitur vinum, ità coniungenda cautio, & prudentia ſenilis, cum feruenti ſtudio, & labore iuuenili. Expedit iuxtà annoſas arbores, nouas plantas inſerere, vel plantare, quæ interitum earum redimere queant.

Conſiliarius, trigeſimum ætatis annũ excedat, minor tamẽ ſit ſexagenario. Quæ rõ ſuadeat.

Annoſi viri pluribus munijs inepti. Senex Aulæ pondus inutile.

Author is hac de re ſententia ſuadentis mediũ quid.

Secundũ hac in re, qua de re agimus locum, obtinet formæ dignitas, ità vt ſcilicet Conſiliarius mediocris ſtaturæ, membrorum omnium iuſtà proportione, atq; coniunctione, oris decore, elegan-

Sit formæ haud negligendæ. ſ. ſtaturæ ſaltẽ mediocris, &c.

elegantia,& comitate ſit ornatus. Integrę quoq; corporis partes ſint,non ſit gibboſus, non claudus,aut mutilus, luſcus, aut lippus,alioue morbo à natura inuſtus. Hæc formæ dignitas in Conſiliario ideò requirenda eſt, quia omne id,quod aſpectu deforme,id oculis ægrè eſt,atq; hominum animos à ſe alienat. At quicquid eſt pulchrum, idem oculis gratum eſt, & tacitè in ſui amorem animos allicit,incitat,ac rapit. Cum hæc de dignitate dico,non loquor de muliebri,& fucata formoſitate: Quemadmodum enim grata,& præſens accidit faciei,& formę dignitas,ità ſuſpecta, & inſuauis eſt muliebris illa fucata, perſonata formoſitas.

Ratio pro laudata formæ dignitate.

Hæcoris dignitas ea ſit quæ nihil fucatũ, & muliebre præ ſe ferat.

Tertij huius loci eſt corporis bona conſtitutio, quæ vulgo cõplexio,ſiuè temperamentum nuncupatur. Temperamenta alia, ità temperata ſunt,vt capacia, & excellentia gignant ingenia, alia ità conſtituta,vt ſtupida, & inepta reddant. Quamobrem meo iudicio Conſiliarius ſanguineæ,vel cholericæ, nõ alterius ſit conſtitutionis, nàm ijs temperamentis præditi ingenij acrimonia,memoria,iudicioq; valent,iuſti,affabiles,fideles, benifici,magnifici,magnanimi,fortes,corpore alacres,agiles, ſani,& bene morati apud omnes habentur.Malenchonicus,aut Phlegmaticus neutiquam ſit, nàm huiuſmodi natura ſunt inepti ad Reipublicæ gubernacula, maximè verò ad conſilia danda. Malenchonicus etenim,vt natura frigidus,& ſiccus eſt, ſic terreſtris conſtitutionis naturam refert, animo abiectiſſimo humi ſerpit, nec ſe ſe à terra tollit,rudis,triſtis, vanus,præclarè cogitatis infeſtus,doloſus, ac nimis religioſus, ad hæc vltrà modum ſuſpicioſus,& inuidus,ità vt ipſa eſſe videatur inuidia, ſe ſe mœrore triſtitia,ac cruciatu conficiens,abſq; ratione ad arma, vel verborum contumeliam proſilit,quantoq; magis ætas ingraueſcit, tanto minus ſcientia adaugeſcit. Poſtremo Plegmaticus rudis, ignarus,intempeſtiuus,& inſcius eſt, nec vlla virtus excellẽs in ipſo inuenitur,ſed omnes infrà mediocritatem ſubſiſtunt.

Requiri etiã in Cõſiliario bonã corporis cõſtitutionẽ, ſeù tẽperamentum Sãguinea cõſtitutio laudata,& in Cõſiliario probata. Phlegmatici à conſiliorum numero exibilati.

Hi sũt animo abiectiſſimi doloſi,nimis religioſi ſuſpicioſi &c.

Ad has,quas dixi corporis qualitates adnectere demũ placet in Conſiliario vltimam, nempè,vt ſit indigena.Sic eſto, ne ex Conſiliariorum diſſimilitudine Reſpublica detrimenti aliquid patiatur. Quam periculoſum ſit poſt habitis incolis, exteros ad conſilia promouere,ſuperiore ſęculo Guiglielmus Sicilię Rex miſero teſtatur exemplo, quippe in quem inſurrexere Neapolitani,& Siculi,quod non ſolum perſpicuos Magiſtratus, ſed ipſum etiàm Cancellariatus officium detuliſſet Gallis,ideoq; coniuratione communi Gallos omnes,qui cum eodem Cancellario erant, in Regno repente trucidarunt. Alienigenæ Conſiliarij pleriq; ſuo maximè ſtudent commodo, diſſidiorum faces ſæpè præbent,quippe qui nihil proprium intra Reipublicæ fines poſſidentes

Indigenã eſſe Cõſiliariũ, quã cõducas. Guglielmi Siciliæ Regis exẽplo perſuaſum.

Posse tamẽ Principem vnũ, vel alterũ alienigenã virũ hde, ac probitate spectabilem à cõsilijs deligere.

fidentes iacturam haud facere timent, sed potiùs exortis certáminibus, discordijs, tumultibus, honores, ac diuitias captare, & adquęrere firmiter sperant, ad quas pacata Republica peruenire minimè sperant. Oportet quidem Principem, qui plures Prouincias sub suo habet imperio, ex omnibus nationibus suos eligere Consiliarios; Attamen non negauerim vnum, vel alterum fide, & probitate insigni ornatum, ac prædictum, in alijs exteris sibi non subiectis Prouincijs natum prò temporum, & rerum occasione in Consiliarium esse eligendum. Si Princeps Consiliario aliquo ad negotium huiusmodi eget, in quo nullus suorum subditorum ingenio, scientia, & prudentia tantum possit, quidni accersat Consiliarium peregrinum? vt paucos tamen aduocet, fideliter suaserim. In quam domum vespilliones veniũt, signum est funeris, sic Reipublicæ labentis ad quam fulciendam adhibentur Peregrini.

Paucos tñ aduocandos esse alienigenas.

Signũ labentis Reipublicæ esi ad eã fulciendã adhibentur peregrini.

Quando, & quomodo capiendo sit Cosultatio à Principe.

CAPVT VI.

Sit matura tẽpore. n. pacis, ac fęlicitatis de bello, & aduersa fortuna cogitandum.

CONSVLTATIONEM maturè esse instituendam edocent omnes. Tempore pacis de bello, fęlicitatis, ac tranquillitatis, de infęlicitate, ac tempestate est cogitandum, & salua adhuc Reipublicæ Naui, ne intereat, est consulendum. Sulti Principis est argumentum, tunc solum, cum necessitas impendensq; periculum vrgeat, esse circumspectum, & necessitate, non prudentia rebus afflictis afferre subsidium; fœlicẽ semper dixi Rempublicam, tempore pacis de bello cogitantem. Difficulter præsidia aduersa fortuna comparantur, quæ secunda fortuna nõ fuerint conquisita. Dùm adhuc stat nauis in portu, futura tempestas est præcauenda, ne infames scopulos præter uectus procellas formides, & trepides. Prudentis Principis est non solum præsentem rerum ordinem diligenter intueri, sed etiàm sagaci mentis oculo futura prospicere, ac serio pręcauere. Nunquam enim fieri potest, vt infęlicem sortiantur exitũ, quæ maturo administrantur consilio; nec vnquam imprudẽtiæ arguetur Princeps, si negotium quid aggredi velit, matura, & sedula mentis inspectione, perpendat.

Difficile in aduersa fortuna subsidia comparan.

Dũ nauis vẽtis nõdũ vela explicat pręcauenda tempestas.

Maturæ consultationis fęlicitas.

In Consilio quomodo gerere se debeat Princeps.

Coacto igitur Concilio Princeps capita illa, de quibus deliberandum, & consultandum est, clara voce, bono ordine, & recta di-

cta diſtinctione proponat. His propoſitis, ſingulis prorerum cõditione ſpatia præſcribat, ne temerè præcipitent ſententiam. Vt opicæ Reipublicæ auctor in hoc quoq; ſuadet, vt non eodẽ, quo quidpiam proponitur die, etiàm eodem conſulatur, ſed potiùs in ſequentem differatur Senatum, ne quis, vbi quid in buccam primò venerit, temerè effutiat, ea poſteà cogitet, quibus decreta ſua tueatur, malitq; ſalutis publicæ, quàm boni nominis ſubire detrimentum, peruerſo quodam, ac prępoſtero pudore, ne initio parum rebus omnibus proſpexiſſe videatur, & non cõſultò protuliſſe iudicium. Celeritas velut irationis, & conſilij maxima inimica vitanda eſt; omnis improuida feſtinatio cęca eſt, hanc error ſequitur, hanc caſus, hanc infęlicitas, hanc pœnitẽtia, quæ nimis ſera eſt, quia inutilis. Celeritatem itaq; repudio, niſi res, occaſio, & tempus aliud deſiderent, & inſtans periculum celeritatem exigat. In periculis enim nihil feſtinatione tutius, vbi ſcilicet rapienda ſunt, haud quærenda cõſilia; vbi neceſſitas ſuadet, proximum conſilium tutiſſimum eſt. Porrò cum colligendi vota tempus acceſſerit à quolibet Conſiliario mentem, & ſententiam ſuam benigno vultu, intenta mente, & auribus petat Princeps; à Iuniori Cõſiliario incipiat, & ſic vſq; ad primos, & ſeniores procedat. Explorata namq; veritate latiſſimè patet, ſæpè, ac ſæpiùs in Conſultationibus fieri, vt ſententijs primùm à ſenioribus Conſiliarijs dictis, Iuniores ab eorum gratia, & authoritate contradicere dùm timent, veram animi ſententiam ſilentij nube obtegendo manibus, pedibusq; (vt dicitur) in illorum ſententijs aſſentatores potiùs, quàm Conſiliarij venerint. Cęterum prò temporum ratione, diuerſo quoq; ordine Princeps aliquando vti poterit, vt ſcilicet in rebus ſubitam, & celerem expeditionem requirentibus, viuacioris, & calidioris ingenij primùm homines dicere iubeat, deindè malenchonica, & phlegmatica ingenia exquirat. Expediet etiàm aliquando diuerſis temporibus ſingulos ſecretiùs aduocare, vt deliberationes illas, quas coram amicis, & fautoribus ſibi timentes liberè pronunciaſſent, ſoli Principi aperiant liberiùs. Ab his quandoq; ſcripta expoſcat conſilia, cum ſcilicet propoſitæ rei ratio poſtulat, vt maturiùs ſententias diſcutiat, vel Conſiliarius aliquis neceſſitate vrgente domi detinetur. Loquendi libertatem omnibus faciat Princeps, vt ſcilicet liberrimè ſuam ſententiam proferãt; ſeq; totum ità ad hilaritatem componat, vt alacritatẽ, animum, & confidentiam dicturis addat, pauidis namquè conſilia ſunt incerta, & ſi quis animo cadat, eſt erigendus ad alacritatẽ, cum cętera qui prudens agnoſcatur. Verùm enim intrepidè, ſapienter, & nudè ſuam aperiat mentem Conſiliarius, & veraciter clara voce ſententiam dicat, eſt enim illi neceſſe in conſultatione, tan-

Ne Conſiliarius ſententias ſubitas colligat, ſed in ſequẽtem Senatu producat.

Ratio huius potiſſima.

Celeritas in ſententijs proferẽdis ſæpè rõnis, & conſilij inimica. inuitnęſpeculũ celeritãe nonnũquã exigere.

Quã rõne ſint vota à Principe cõligenda.

A Iuniori incipiẽdũ, Mi. aliquãdo explorata ſeniorũ mente cõtra eos ſẽtẽ nõ audent ob authoritãtẽ ipſorum.

Nõnũquã magis expedire à ſenioribus prima exigere vota.

Vtile etiã ſecretiùs ab ipſis accitis eorũ mentẽ explorare.

Exigẽda quãdoq; conſilia ſcriptis.

Ijs à Principe faciendã loquendi libertas.

Conſiliarius intrepidè, ſapiẽter, & nudè mentẽ ſuã aperiat.

Assident in Cõsilio tanquã in specula.

ne, tanquam è specula, futura, præteritaq; diligenti animaduersione, prospicere, ex quibus, & suapte natura ingenium, & logicæ artificialis arte adiutum proficua deducat consilia. Præterita etiàm memoria repetat, quæ suis temporis gesta sint, recolat, quidq; in re præposita legatione apud exteras nationes functus cognouerit, examinet. Aphorismos Politicos acuratiùs consideret. Quid iuris prudentia præscripserit, introspiciat, vt tantis fulta præsidijs mens, consilium sapiẽtiùs effundat, quod si aliorum ipsi placuerit sententia, paucis assensum præstet. Non sit inuidus, non obtrectator, non assentator, neminem maledictis lædat. Stulti potiùs quàm prudentes illi à me sunt habiti, qui nihil explicitè pronunciant, sed tectis, & compositis verbis, suam concipiunt sententiam. Ineptos illos etiàm dixerim, qui ob hãc causam sententiam suam orationis tenebris, & verborum nube inculcant, vt singularia, subtilia, alta, ac sibimet ipsis cognita esse demonstrent, quæ dicant. Inutiles sunt pedarij, qui quid dicatur minimè perpendunt, sed quis dicat, attendunt. Hi anseres imitantur, quorum vno clangente, cæterî illicò clangunt.

Aphorismos Politicos, & quid iuris prudẽtia perscripserit introspiciat.

Cauear ab inuidia, obtrectatione, assentatione, maledictis.

Stultorũ esse nihil explicitè pronunciare, vel sententia suam verborũ inclusa nube ità pate facere, vt singula quæque præcogitasse videantur.

Hos imitari anseres.

Non fucis, & figmentis aures detineat Consiliarius sed breuiori, & arguta oratione pro forma exhibeat, neque epilogos concinet, sed totam dicendi industriam, & conatum in rei substantiam defigat. Non sit contumax, neq; fuæ sententiæ ità affixus, vt nemini credere velit. Non sit ità honoris cupidus, vt cęterorum Consiliatorum meliorem sententiam approbare nolit. Quid consulendum, probè considerandum est, liberoq; ore dicendum, nõ quod Principi placeat, sed quod Reipublicæ expediat. Vitent itaq; Consiliarij vbiq; & semper in deliberationibus assentationes, ab adulandi studio, tanquam intestino morbo, quàm longissimè abhorreant, & palliatæ assentationis popismata relegent, non applaudenti Principi assententur.

Quo verborũ indumẽto vel sententiarũ pondere aperienda sit mens.

Contumaciã fino vitanda.

Cauear à nimia honoris cupiditate.

Nec adulationem tantum fugiat Consiliarius, sed etiàm dissimulationem, in primis, vbi Ecclesiæ, & Reipublicæ imminet damnum; hic non dissimulet, non taceat, sed; nec dubiè loquatur. O spes, ò metus? Quid non possunt hi hostes? Prudentes viros vulpeculas reddunt, vt cautissimè dissimulent, vt publicè vtilia reticeant, ne in Principis offensionem, nec in aliorũ Consiliariorum odium incurrant. Duos lictores domesticos, & carnifices intestinos quisq; mortalium habet, Amorem, & Timorem; Ille desiderio consequendi, hic metu amittendi, quod diligit, animum torquet, & excruciat, atq; hi duo tortores Consiliarij animo obuersantur, ne liberè loquatur, & sentẽtiam dicat, nàm interdum, vt rem gratam faciat Principi, & eius voluntatem sibi deuinciat, interdum ne illum, & familiares illius offendat; aut tacet, quod dicendum esset, aut frigidè verbis implica-

Consiliarius nõ vitet adulationẽ tãtũ, sed & dissimulationem.

Amor, & timor domestici carnifices mecum q; mortalium.

Cõsiliarium sæpè ab ijs etiã torqueri.

tis, vix

tis, vix dicit, quodque deterius est, aliter, ac sentit, sæpius loquitur, vt Domino suo blandiatur, qua in re grauissimè in Deū, in Rempublicam, & in ipsum Principem peccat. Hanc tamen dicendi libertatem modestiæ, reuerentiæ, & prudentiæ sale conditam exhibeat Consiliarius, & morum iucunditate, lenitate, & breuitate mitiget, temperetq; Qui hac libertate vti velit, debet rei, loci, temporis, & personarum, suiq; ipsius habere rationem. Modi item, ne clamore, vel alio corporis habitu, iræ, vel alterius perturbationis suspicionem moueat. Nihil superbè, nihil arroganter, nihil proteruè, nihilq; ad ostentationem proferat, neque acerbis facetijs delectetur, quin potiùs illud meminerit, quæ facetè, sed acerbè nimis dicta sunt, animis Principum inhærere diutiùs. In consilijs propensionum suarum obliuiscantur Consiliarij, neq, adferant animos ira, odio, inuidia, timore, huiusmodiq; æstibus conturbatos, sed potiùs antè consilium se componant. Passiones animi impediunt animum, ne vera à falsis discernat, cum enim corda commota incalescunt, & æstuant, mirum est, quantas tempestates, & procellas inducant; spiritus enim ità extensi, atque in cerebrum delati nullius rei imaginem, vel ità integram, & distinctam, vel ità fixam, ac stabilem menti repræsentant, vt recta aliqua, & prudens cogitatio existere possit. Exemplo sunt Phrenetici, quorum spiritus in cerebro cum extensi sunt, tunc sermones nulla ex parte cohærent, discrepantia verba ex perturbatis phantasmatibus procedunt, mens itaq; ea, quæ prudens, ac salutare consilium excogitare debet, placida, pacata, serena, tranquilla, & ab effectuū omni perturbatione libera esse debet. Nemo rectè ratiocinabitur, nemo benè consulet iratus, nullus inuidus, nullus arrogans, nullus odij, dissensionis, contentionis, & simultatis amans rectum consilium inueniat; iram comitatur discordia, & pertinacia. Hisce vitijs, animiq; perturbationibus laborans ad consilium dandum, & pleno consilio deliberandum inutilis est; qui ab alijs Consiliarijs semper dissidet, nullis cedit, nullis suffragatur; alius Consiliarij sententiam, & consilium, quamuis egregium, & salutare Reipublicæ, si ipse non attulit, damnat, cauillos excogitat, correctionculas addit, & nodum, quod aiunt, in scirpo quærit, veritatem disputantium labyrintheis erroribus inuoluit, & præstigijs philosophicis aliorum sententiam eludit. Deponatur timor, & pusilanimitas. Faceſſat etiam in deliberationibus pecuniæ studium, & auaritiæ. Nullum studium, nullumque rectum consilium, in eo, qui pecunijs inhiat. Non recta mente præditus est, qui quocumque modo auro, thesauris, diuitijs inhiat.

Hanc libertatem, quæ Consiliario suadetur, modestiæ, reuerētiæ, & prudentiæ condimento grata exhibeat. Quorum hæc in re habenda sit ratio, & quæ cautio adhibenda.

Quæ facetè simul, & acerbè dicuntur in animis altiùs & diutiùs hærere. Animis affectiones prauę veritatem haud exploratam habere queunt. Documento sunt phrenesi laborantes

Consiliarij mens placida sit, pacata, libera, ab omni affectu perturbatione.

Qui nā inutiles deliberationibus, & consilijs dādis.

Consiliarius malè moratus qui.

De

De Consiliorum fine, & scopo, quem bonus Consiliarius sibi proponere debet, et quomodo Principi amplectenda Consilia.

CAPVT VII.

Finis in quē studia sua, & labores Consiliarius dirigere debet.

OMNIS Consiliarius in eum finem sua quæq; consilia, omnemq; curam, & operam dirigere debet, vt ea curentur, & seruentur, quę cōmuni sapientum decreto commendantur. In his consultationibus, & consilijs non obliuiscatur, media, quibus finem quærit, legitima, minimè fore, periculosa, temeraria, ac turpia. Vtilitas disiuncta ab honestate minimè sit: vt ædium inferiores partes firmissimas esse oportet, sic etiā actionum initia, ac fundamenta, solida, iusta, & honesta esse decet. Commodum Reipublicæ consilijs suis rimetur Consiliarius, quod, & vtile, & honestum, & quod turpe non sit. Neque cogitet, neque existimet Princeps ob petita à Consiliarijs consilia, Maiestati, dignitati, siuè absolutæ potestati suæ aliquid derogatum iri. In hunc finem haud consulat Princeps, vt se Consiliarijs subijciat, & eorum stet decretis. Post consultationes liberum est Principi sapienti exequi, quod libeat. Hæc suprema, & absoluta potestas, & maiestas huic rei haud est alligata, propterea verò consilia adhibentur, vt multorum fidelium, prudentum, ac sapientum virorum examine, quæsitis rebus expensis, quæq; incerta, quæq; dubia, & ambigua sunt, certiùs, ac feliciùs in Reipublicæ salutem eligat. Quare in consultatione saniorem sententiam, non eam, quæ à pluribus dicitur, Princeps sequatur, neq; in Consiliariorum eloquentiam, qua in dicendis sententijs vtuntur, intendat animum, sed rationum seriem introspiciat. Quemadmodum enim ægrotus non eloquentem, sed salutarem Medicum videre, & audire, & ab eo curari exoptat, ità in ægrota quauis Republica quæritur salus. Non quæ grata, sed quæ salutaria sunt, ex publicæ salutis fonte petenda. Quæcumq; ne ad Rempublicam spectant, consultatione egent. Quotidiana experientia compertum est negligentia, & incuria patris familias paucas tegulas non reficientis, domum corruere vniuersam, ac proinde saxum, & lapidem, antequam à sublimi cadat, facilè retineas, postquam verò præceps ruit, non amplius eum sistere valeas, sic neglectæ res minoris momenti, si Rempublicam

Media ad eū finē apta eligat, honesta tamen, nec plena periculi.

Indecorū ne putet Princeps alienis consilijs vti dūmodo sibi relinquat post consultationem locū statuendi, quod libuerit.

Ratio cur exigēda sint aliena consilia.

Saniorē sententiam postmodum sequatur Princeps, non eā, quæ plures habuerit suffragatores.

Suadetur à similī.

Neglectus rei minimi si summoperè caueatur.

Sæpè paucis tegulis conciis, vel è loco summotis domum ipsā corruere.

blicam ſpectant; quibus facilè occurrere poteris priùs quàm vires ſumunt, triſtes ſæpè exitus nanciſcitur. Quapropter huiuſmodi negotia, quæ ſi cæteris comparentur, pauca ſunt, & in inferioribus concilijs tractantur, à Principe etiam audiri, & tractari, ac curari debent. Hiſtorijs proditum eſt Turcarum Imperatores vbicumq; Senatus habendus ſit conſilio in proximo loco ſecretiùs adeſſe, atq; ibi omnium Conſiliariorum ſententias audire, ità tamen, vt adeſſe Imperatorem, etiam cum abeſt, Conſiliarij ſuſpicentur. Hoc etenim repeto, & ſuadeo, vt cuiuis Conſiliario ſit dicendi libertas. Accidit, vt ſi quid fortè ab vno ſit omiſſum, ſiuè peccatum, in ſententia, id ſecundus, tertius, quartuſue emendet Conſiliarius. Imprudentis Principis eſt vnum præ reliquis auſcultare, & reliquos negligere. O Principem monſtro ſimillimum, qui dùm cæteris imperas ab vno tantum homine imperaris! Ea iàm noſtris temporibus conſuetudo viget in aulis, vt ſi ſenior aurem Principis habeat, ab vnico illo homine omnia pendeat. Ego Principem non laudo, qui vnius tantum amici, ſeù potiùs Domini conſilio vtatur; & qui hoc olim fecere, malè ſibi, & rebus ſuis ſcimus conſuliſſe. Hoc quàm ſit Principi, Reipublicæq; pernicioſum, tùm ipſa ratio, tùm præteritorum ſæculorum quamplurima docent exempla. Enim, ſi Princeps vni, cæteris relictis, fauet, præterquamquod ille alijs imperitare vult, minùs erunt liberæ conſultantium voces, metuentibus alijs, ne ſi liberè animi ſui ſententiam promant, in aliquo opinioni illius prædilecti aduerſentur, quod ne accidat, ſummopere eſt cauendum. Deindè ſæpè accidit, vt prudentes etiam viri labantur, & errent in dicendis ſententijs; quando ſcilicet, vel odio, vel æmulatione quadam impulſi ab alijs diſſentiunt, ſed, & non ſemper ſunt eodem animi vigore; ſciat Princeps adulationem mellitum laqueum, adulatorem feram omni humano genere peſtilentem, quem Coruo comparatum fuiſſe tradunt, hic enim demortuorum oculos, ille viuorum mentes excæcat, perdit, deuorat. Si reſponſa Principi non arrideant minimè indignantur, ſiquidem ille, qui conſilium dat, fidem præſtare de euentu futuro non poteſt. Vidimus, & experimur mala, prauaquè conſilia præ bonis conſilijs proſpera nonnunquam euenire. Nec hic damnetur Conſiliarij prudentia. Magna iniuria fit, cum conſilia non ex ratione, ſed ex euentu iudicantur, quippè cum nonnunquam etiam praua Conſilia fœlices ſucceſſus, & bona conſilia infœlices effectus habeant. In hoc maximè delinquunt Principes, vt ſi conſilium, cum Conſiliario damnent.

Votorum porrò examen (ad quod alta, & ſubtili pru-

Turcarū Imperatorum laudata conſuetudo, & cauſio habendi conſilij.

Vnius præ reliquis conſiliarijs auſcultare imprudentis Principis.

Principes, qui vni tantū Conſiliario ſe, ac ſua ndan., ſumo periculo ſe, reſpublicaſ que permittunt.

Nolli ſæpè libertatē vo-torum.

Prudentiores nonnunquam veritate haud explorata in errores deflectunt.

Adulatio la queus mellitus.

Adulator immanis fera, vel Coruo peior, hic enim mortuorum oculos corrumpit, ille viuorum mentes excæcat.

E prauis cōſilijs quandoquè bona emanare.

Conſilia nō ex euentu, ſed ex ratione examinanda.

Quomodo examinanda vota.

dentia opus est) tacitum, & occultum esse debet, ex quo non possit agnosci, quid Principi placeat, aut displiceat. Suam in consilio suspensam teneat Princeps sententiam, si, enim, subitò, primis, aut secundis votis applaudat, & sic subitò huius, vel illius sententiam approbet, siuè id fiat verbo, siuè facto, siuè aliquo signo, reliquis & pudorem injiciet, & metum, ne in dandis consilijs, & promendis sententijs suis posthac sint liberi, sed in illud sententiam suam dirigant, quod Principi arridere intelligant. Cognita enim voluntate Principis, vix quispiã erit, qui contra eã differere, aut consulere audeat. In consultationibus tandem non obliuiscatur Princeps honestatis, nam etsi bona consilia plerumq; à fortuna separentur, non aliter atq; tempestatibus scientia rei nauticæ, attamen recta conscientia consilij instar muri est; contra verò apud Deum, apud homines, iustè poterit accusari, si consilium iniustum sit, nàm, etsi fortunam obsequentem habeat turpitudo, tamen consilij conscientiam vellicat.

Sententia sua nulla ratione, nisi post omnes auditos aperiat Princeps in consilio.

In Consilijs honestati primæ defectantur.

Cognoscet autem Princeps, an rectum consilium datum sit, nec ne, si ad finem, & scopum honestum, & Reipublicæ salutarem dirigatur, si ad talem scopum honesta ordinentur, si media talia suadeant Consiliarij, quæ non sint cum discrimine, & periculo Reipublicæ coniuncta, semper etiam Principi antè oculos sint duæ hæ aureæ, immò gemmeæ regulæ, quarum prior est; in omnibus, sententijs adesse hæc duo oportet: Posse illud fieri, atquè vtile esse. Ad has regulas tamquàm lapidem lydium omnis Princeps examinet, quale consilium sit, nùm scilicet sequendum, aut requirendum. Ad extremum & illud demum sibi dictum putet Princeps, ne initio sui Imperij temerè patris sui, siuè decessoris Consiliarios terminet, repudiet, & quasi ab aula ejiciat, probitate vitæ integritate, authoritate, fide, & experientia insignes, antecessoris post se relictos Consiliarios, amore, beneuolentia, & humanitate adsciscat, alliciat, atquè fidelitatis iuramento sibi obstringat, propterea quod & rebus illis gerendis iàm magis exerciti, & prioris gubernationis magis gnari, quàm nouiter, sũt adsciscendi, & vocãdi. Amicitiæ longæ temporis, & rerum interuallo comprobatæ, vt vina, quæ vetustatem ferunt, plerisq; sunt suauissimæ; non enim amicitijs est vtendum, vt floribus, tamdiù gratis, quamdiù recentibus. Neq; tñ illud spectet Princeps, vt prædecessoris sui Consiliarios cẽs adhibeat, cum, aut Reipublicę cõmodũ intercedat, eos mutare, & officio soluere possit, sed hoc tantùm Principi dico, & suadeo, vt cautè hoc, nec facilè agat: misceat potiùs nouos veterib. & veteres nouis remisceat, vtrosq; retineat, vtrosq; amet, vtrosq;

Quomodo bonũ à malo consilio distinguatur.

Regulæ duæ ad quas tanquam ad lapidem lydiũ consilia periclitari possit.

Caueat Princeps, ne Patris, siuè decessoris sui consiliarios, si fieri ausa, exibiles, sed potiùs probos, integrosq; benignè excipiat & tractet.

Amicitiæ, quæ diuturnæ, & antiquæ ex scilicet optimę, & planè, vt vina.

præmio

præmio afficiat. Quemadmodum enim fruges non tam ingenio ſoli, quàm Cœli beneficio, meliorique temperie lætiùs exuberant, ità & eximia ingenia benignitate, & humanitate Principum virorum excitantur, & aluntur. Vt retineantur Conſiliarij, duo præſtanda, vt eorum opera, tùm clementer, & benignè, tùm etiam iuſtè, hoc eſt congruenter vtantur. Quemadmodum miniſtrorum partes ſunt obſequium, aſſiduitas, taciturnitas, labor indefeſſus, ſic Magiſtratuum contra officium eſt, ſedulitate non abuti; Nihil vnquam in eos aſperum, aut contumelioſum dicere, nec acerbè officium exigere, ſicque cogitare, ſi non ſeruis, & mancipijs, ſed liberis hominibus imperitare, quorum opera, ſi non gratuita, & voluntaria, at certè libera vtuntur. Alterum eſt, ne laborum ſuorum præmio frauidentur. Quid quæſo æquiùs, quàm, vt quorum vita in noſtris conſumitur commodis, eos remuneremus? Videas agros ijs, à quibus diligentiùs coluntur, & laborioſiùs, vberiorem etiam fructuum copiam afferre. Rerum harum neglectum magna ſæpè Principibus incommoda tuliſſe, præter, præſentia, præterita etiam ſæcula clariſſimè edocent.

Simili ad Principi in Conſiliarios benignitatē, & comitatem ſuadendā.

Retinendis Conſiliarij duo præcipuè apta.

Miniſtrorū, & Magiſtratuum, quæ officia mutua.

Remuneratione haud fraudentur Conſiliarij fideles, ac probi.

De Generali Magiſtratuum diſtinctione.

CAPVT VIII.

NEMINI dubium eſt, illam omnibus numeris abſolutam eſſe Rempublicam, in qua ſancitæ ſint leges, & illæ quidem ſapienter, cui tamen ſi deſint Magiſtratus idonei, perindè eſt, ac ſi optimum enſem inexperto homini tradas. Niſi enim, quæ ſtatuta ſunt, prudenter ſeruentur, maximum ipſi Reipublicæ impendet periculum; Sane enim abſquè Magiſtratuum prudentia, ac diligentia Ciuitas eſſe non poteſt.

Magiſtratus in Republica neceſſarij ne leges, ſācitæ abrogentur.

Verum horum Magiſtratuum, qui ſubordinati ſunt, & parendi neceſſitatem cum imperandi iure coniunctam habent, in principatibus duplex ordo conſtituitur. Nàm alij regendis hominum moribus præficiuntur, vt ſcelera puniantur, & vnicuiquè ius ſuum diſtribuant. Alijs vero publicas opes adminiſtrandi cura demandatur. Et quidem, qui Iuſti-

Quot ſint Magiſtratuū genera, ſeu ordines.

Alij regendis hominū moribus cōſtituti.

Alij publicis opib. adminiſtrādis

tiæ administrationem susceperint, illis inest incumbendum, vt iuxta rectitudinem omnes ciues viuant, & felicitatem consequantur. His tot præscribuntur munera, quot sunt honestatis officia, quam recipiendam sibi, & curandam proponant, & quot mala, vitiaque, quæ longiùs debent a Republica remouere. Cum autem frequenter controuersiæ, litesque oriantur, nec constet, quid æquum, bonumue sit, in omni constituta Republica ad Iudices, qui iuridicendo præsunt, spectat, vt ambigua definiant. Alterum genus Magistratuum est, quod bonis publicis patriæ acquirendis, augendis, conseruandis occupatur; hoc autem in vniuersum ad annonæ Præfectos, & ad Quæstores pertinet. Dispensationes itaque rerum publicarum, Patrimonij publici, hoc est vectigalium, omnium reddituum, ædium publicarum sunt curatores. Omne Regnum, omnis Respublica suis Magistratibus perficitur, atque ad hæc genera, omnia officia, dignitates referuntur.

Horum tot munera, quot honestatis officia.

Alterũ Magistratũ dissidiorum sequestrem, & litium arbitrum esse.

Ad alterum spectare bonorum publicorũ, vectigalũ, scilicet, & similiũ, vel collectionẽ, vel dispensationem.

De Proregũ auctoritate, aut vicePrincipum.

Ex his Magistratibus, qui primi solent esse post Principem, occurrunt considerandi Proreges isti, siuè Viceprincipes dicuntur, aut Prætores, quibus summa inest auctoritas, horum est curare, vt pacata, quietaque sit Prouincia; quam rem non difficiliter erunt assecuturi, si solicitè satagant, vt mali homines prorsus ablegentur, vt sacrilegi, latrones, fures conquirantur, & prout quisque deliquerit, in eum animaduertatur, receptoresque eorum, sinè quibus latro diutiùs latere non potest, puniantur. Summa est Baxarum auctoritas apud Turcas, nam antiquitùs rebus adhuc tenuibus consilijs adhibebantur; nunc, & consilia moderantur, & potentissimis præsunt Regnis, eo periculosiùs, quòd Imperatores assueti delitijs, non magnoperè Rempublicam curant, nisi cum periculum, vel, quod frequens est, Ianicerorum seditio veterum excutit. Proregum horum multos habet Hispania. Alijs in Regnis, non ità visitata dignitas est, quia nec tam diffita, nec tàm multa Regna peruicarios administrant. Summa inest necessitas, cum summa potestate Rectores, siuè Vicarij constituuntur. Nequaquam Romani, & Hispani in paruis adeoque minutissimis principijs, tàm amplam constituere Rempublicam; cum autem latiùs acquirere Regna, & totum exindè terrarum orbem, (vt ità dixerim) sibi adiungere, præmere, ac tueri Imperio cœpere, egrè in officio ea continuissent, nisi maioribus in prouincias magistratibus missis, simul eis annorum iuxtà, ac legum potestatem fecissent, nec non ad vtrumque accommodatos, ac idoneos habuissent Ministros, quos quidem Prætores vocabant Romani, sumpto inde nomine, quod

Apud Turcas Baxarum authoritas summa.

Proreges summæ auctoritatis apud Hispanos, solum nunc ferè in vsu. Romanos, atque Hispanos Regnorũ multitudine tandem coactos ad tantæ auctoritatis Magistratus in prouincias transmittendos.

quòd cæteris omnibus præirent,& proponerentur,permiſſa ſcilicet eis tàm bellicę rei adminiſtratione, quàm legum præſcriptione: Poteſtas itaq; erat cognoſcendi,iudicandiq; imperium verò in bellicis rebus exercebant; ius hyberno fermè tempore, & in conuentibus dicebant,bellum æſtate gerentes. Ab Hiſpanis, cæteriſq; Principibus, qui hanc auctoritatem auxere eam impertiendo Proregibus, alijſquè, qui vicem ipſius Regis ſuſtinerent, tantum tribuitur poteſtatis, vt ſolam Regiam manum præſeferant;prò quodam, quem gerunt,Magiſtratus inſigni, vitæ, neciſq; quantum licet ipſi Principi,ius ità tribuitur,vt quod Regni poteſtas tribuit, id nequaquam his abnui poſſe patiantur leges. Honos regius his impenditur; reliqui Magiſtratus hunc veluti Principem agnoſcunt; & tantam arbitror huius auctoritatem,vt ni circumſcribatur quibuſdam limitibus,planè excreſcens, miſerrimam non tantùm Prouinciam redigat, ſed ipsũ fermè Regem, ſiuè Principem ſeruientem.Iudices his ſunt ſubiecti; his mandata iuriſdictio; ius cognoſcendi, & belli gerendi, ſi non electione, at ſaltem capta occaſione; ſunt veluti Prouinciales, quorum poteſtas, longè latequè patet. Si ſubiacent expoſtulationibus ſubditorum,theſauri collecti omnes morbos facillimè expellunt; tanta auri vis pectora humana mulcet. At hæc in Galliæ Regno, non tàm exquiſitè obſeruantur. Soli,qui Rectores Prouinciarum dicuntur, non tàm in ſuo vehementes officio imperitant, vt ſibi quæque licere exiſtiment; auctoritatẽ non liberam agnoſcunt, quin ſæpè quaſi à Conuentuum, Comitiorum,ſiuè Prouincialis Senatus auctoritate legem accipiũt. Magna ſanè alias ipſis fuit auctoritas;concedebant enim veniã, criminum obliuionem, nũdinas,& mercatus,legitimabant,ſiuè reſtituebant natalibus, auocabant à Iudicibus ordinarijs cauſas ad ſe. Quæ tamen omnia poſteà adempta, & reſtituta Regiæ ſoli poteſtati edicto Lodouici XII. Hodie Rector Delphinatus omnia officia concedit, pluraq́ue poteſt, exceptis Curiæ ſupremæ Parlamenti officijs, indulgentijs, ſiuè venijs criminum.

His Rectoribus Prouinciarum, ſiuè Proregibus ſubduntur alij certorum locorum Gubernatores,qui per ſe ipſos ſuum munus exequuntur, neq́ue Vicarijs vtuntur, ſiuè ſubpræfectis, niſi ob grauem, & neceſſariam abſentiam. Hi illam tamen habent auctoritatem,quam concedere vult Prouincię Rector; nec tantam illam agnoſco, quin Iudici maximè conuenire etiam arbitrer; & his primoribus Magiſtratibus ſubduntur alij, qui Iudices dicuntur. Quemadmodum ſine iuſtitia ſtare Ciuitas non poteſt, ità nec ſine Iudice; eſt Iudex ius animatum;& mediator, qui partes coniungit æqualitate; eſt, qui lites ſecat: in hoc conſtituendo id ſeruandum eſt, quod in regula, normaq́ue ædificio-

Prætorũ appellatio apud Romanos vſitata, vnde deducta.

Quanta ſit Prorogũ Hiſpanorum,& aliorum etiã poteſtas.

Regium honorem Ijs ẽt à cæteris Magiſtratib. impertiri.

Iudicib. eos etiam imperitare, & aliorum Magiſtratuũ ſibi vſurpare.

In Gallia tãtam auctoritatem prouinciarum Rectoribus haud cõcedi.

Quin cos à comitijs prouinciarũ leges accipere.

Ijs olim magnam fuiſſe poteſtatem.

Tãdem adẽptam edicto Lodouici XII.

Rectoris Delphinatus poteſtas omniũ in Gallia maxima.

Huic poteſtati, qui Magiſtratus ſubiecti.

Iudex ius animatum.

AEdificiorũ regulam iuſtitiæ normã eſſe debere iudicibus.

ficiorum, vt quàm rectiſſima, inflexibiliſque omninò ſumatur; ità Iudicem regere oportet, qui nec ad iram, nec cupiditatem facillimè impellatur; perindè enim eſſet, ac ſi quis regula curuata vtatur ad conſtituendam muri rectitudinem. Hi non adeò valida ſunt poteſtate, vt quæ ijs libuerint, valeant perficere; ſubiecti ità ſunt, vt lex potiùs animata dicantur, quàm arbitrium abſolutum penes ſe habeant.

Iudex cur lex animata dicatur.

Hos Prouinciarum Rectores, ſiuè Proreges ſubſequuntur annonæ Præfecti, quorum magna poteſtas, nec vllam tàm iucundam populo arbitror. Horum ſtudia, vt Vrbi, ſiuè Prouinciæ paretur annona, vbiquè redundet panis copia, per officinas piſtorum, ciboſque diſcurrere, penſum, & munditiam panis exigere. Hoc ſummum Tribunal, & curandum cò impenſius, quò magis annona, vt plurimùm ea eſt, quæ ciues in fide contineat, & qua Princeps ſibi magis Populorum beneuolentiam alliciat. Subſequuntur & etiam Quæſtores, qui alij Vrbani, alij Prouinciales dicuntur, quorum tanta non eſt auctoritas, quin etiam maior poſſit ab exercentibus vſurpari. Non infimę ſanè conditionis ij ſunt, cum Principis facultates in huius manibus ſitæ videantur. Quàm in Belgio, quàm in Gallia, quàm in Hiſpania hic vigeat Magiſtratus, norunt ij, qui tantarum Prouinciarum mores didicere. ſubſequuntur & Cenſores, qui ità neceſſarij ſunt ad comprimendos luxus populorum, vt nullo fortaſſe Magiſtratu magis Prouincia egere videatur.

Qui ſubſequantur primores Magiſtratus.

Annonæ Præfectorũ munera.

Annonæ affluentiam à populis Principis beneuolentiam colligere.

Quæſtorum alij Vrbani, Prouinciales alij.

Quàm neceſſarij Cenſores.

De Annonæ Præfecto, & quanta hæc à Principe ſit curanda ſolicitudine.

CAPVT IX.

PRAEFECTVS Annonæ munus habet ſupremum, atque adeò neceſſarium, vt etiam Principi maximè illud curandum ſit, ne inertia Rempublicam perdat. Hoc etſi diligentiùs cuſtodiatur, ſuauiſſimos edit fructus, qui certè nunquam matureſcunt, niſi calore iuſtitiæ, pacis, & annonæ foueantur. Hanc tamen potiſſimam exiſtimo, vt potè qua mirificè delectetur plebs; quod ſi negligentiùs prætermittatur, cõtentiones, controuerſiæ, ſeditiones exoriuntur. Conſentit Italorum adagium, quo dicunt: Panem in foro, Iuſtitiam in Tribunali

Annonæ Præfecti munus ſupremũ.

Prouerb. Italorum, Panẽ in foro, Iuſtitiam in Tribunali, ſecuritas vbiquè boni ſunt ſigna imperij.

nali, ſecuritatem vbiq; boni Imperij ſigna eſſe. Coſmus ſuperior Medices, cum Ioannem Annibalis filium Bentiuolum ad Bononienſem Principatum dimitteret, inter cætera Reipublicæ gerendæ præcepta, tria hęc præcipua dediſſe dicitur: Annonæ curam ſedulò ageret, omnibus nullo diſcrimine perſonarũ habito ius diceret, & ab alienis vxoribus abſtineret.

Annonę Prę fecti munus.

Huius Magiſtratus præcipuum munus cenſeo, vt prouentu frugum conſiderato, poſtquàm animaduerterit, quanto Reſpublica frumento alatur, quamquè prò aduerſis egeat, modum exportationi conſtituat, ne noſtri agri alijs ſint fertiles, nobis verò ſteriles. Statuat, & domi pretia, ne, quæ abundant, ſi pluris, quàm æquum ſit, venalia habeantur, pauperum facultates exhauriant, & aliarum pretia augeant. Difficilè eſt enim cauere, quin cum pretio frugum aliarum rerũ pretium creſcat. Quamobrem laudandus eſt mos ille quarumdam rerũpublicarũ, in quibus frugum maxima vis (quo quidem tempore anni, quàm minimè præſtent) à Magiſtratu coemitur, ac in publica promtuaria reconditur, vt ſeù periculum ſit ab hoſte, ſiuè res ſpectet ad annonæ difficultatem, proſpectum ſit vitæ hominum. Plurimi enim ſunt, qui fruges in longum tempus ſeruant, vt pluris vendant temporibus ſuis. Verùm huic rei occurri poteſt, prudentia Magiſtratus, ſi fruges, quàm minimo emptas, tunc ex promptuarijs efferri iubeat, & aliquanto pluris, quàm ſint emptæ, vendat; nam & omne lucrum cedit Reipublicæ, & negotiatores frumentarij cogentur minoris vendere, ſi res abundent, quàm ſi laboretur inopia. Itaque conſtituendum eſſet, vt illæ exportationes nimiæ, quibus ex vilis conditionis hominibus quodammodo cibus eripitur, & inducitur magna frugum inopia, coerceantur.

Quomodo occurri poſſit mercatorum auaritię à prudenti annonæ præfecto.

Porrò hæc charitas annonæ pluribus ex cauſis exoritur, quibus prudenter à Principe poteſt eſſe conſultum, ſi ità publico bono proſpiciat, vt nunquam patiatur plebem inopia frumenti, aliarumq; rerum laborare; quòd ſi minùs frugiferum ſolum ſit, nulla Principi culpa; ſatis illi eſt, qua potuit diligentia, abundantiam promouiſſe, remouiſſe inopiam. Vt autem habitatoribus repleantur Vrbes, alliciat aduenas Principis comitas, rerum copia, & lucri auiditas ad coemendas, & vendendas merces. Compertum habemus in ditione Mediolanenſi inſalubris aeris nonnulla loca, in ſpem tamen lucri hominibus abundare. Ità mortales, ſi auri ſpes affulgeat, vel ipſam vitam videntur habere in poſtremis. Illud etiam proderit, ſi Princeps ibi habitet; hac enim ratione plura loca vidimus habitatoribus repleri. Eò etiam releget eos, qui puniuntur exilio. Hic mos Romanis olim fuit, qui quatuor millia libertini generis, & ſuperſtitione infe-

Non ignorari debent ab annonæ præfecto cauſæ charitatis annonæ, vt huic poſſit eſſe conſultum.

Quàm maxime anxius Princeps eſſe debet, vt aduenas rerum vbertate illiciat.

Habitationẽ Principis tũ opere conducere pro replendis locis habitatoribus.

Eundē morē fuiſſe ſeruatū à Romanis, dū Sardinia pluribus abeis repleta fuit incolis.

Si multitudo nimis excreuerit, annonaq; minime ſuppetat prudenti remedio eſt occurrendū, ne tamen elangueat Ciuitas.

Quàm ſolicitus magnus Hetrurię Dux in comparāda annona.

Sæpè nimia vbertas ſolli ſummo Prīcipem afficit incōmodo.

Tēpore belli In ſepulchris cōdūtur frumenta, vt indè experantur ad vſum Reipublicæ.

Princeps ſi fami occurrere non poteſt, ſaltē ſe omnium calamitatū fotrum profiteatur.

Principē turpe mercatoris nomē effugere debere.

Super rebus populi affluentibus, nullum ponatur lucrum, ſiuè vectigal, od exoriatoris populorum Principi tribuat nomen.

ti, quibus idonea ætas, in Inſulam Sardiniam traſportari iuſſerunt, coercendis illic latrocinijs: quòd ſi ob grauitatem Cœli interijſſent, eorum etiam interitus futurus erat Reipublicæ ſalutaris. Si autem elaboret fame populus, quòd multitudo nimis excreuerit colonis, huic malo occurrendum eſt; quod tamen non ita liberiùs faciendum arbitror, vt tandem nimio veluti ſanguine emiſſo elangueat Ciuitas. ſit Princeps, qui ſua Magnanimitate, frumentum vbicumquè ſit colligat, ſuggeratquè Tiberium, & Neronem hoc etiam factitaſſe vidimus. Sereniſſimum Magnum Hetrurię Ducem ſola ſui animi magnitudine vidimus adò eſſe ſolicitum in comparanda annona, vt nullum laborem, nullum diſpendium prætermittat, quo ſuis populis liberaliſſimè frugum abundantiam curet. Nimia etiam vbertas, (quod aliud vitium eſt) ſummo erit incommodo. Huic occurret Princeps, ſi populum in fide contineat: ferox equus pingui pabulo ſaturatus, imperium ſpernit, niſi fræno, & ſtimulis cohibeatur: facilè eſt mediocri rerum affluentia populum frœnare, ſi nimia rerum copia inſoleſcat; At ſi pinguis regio ab hoſtibus deuaſtetur, ſepulcra ſint horrea, vt indè prò temporum neceſſitate extrahatur annona ad vſum Reipublicæ. Id apud Suetios fieri compertum habemus. Nullam itaquè expenſam recuſet Princeps, qua, & populo ſatisfiat, ſuæ & exiſtimationi, & ſaluti. etſi fortè non tàm facilè ſit ſubſidium, ſaltem hanc difficultatem comitetur quædam animi mœſtitia, qua & conſortem ſe omnium ærumnarum velle profiteatur. Non imitetur Auguſtum, qui dùm fame laborabatur Romæ, conuiuium parauit, cui conuiuę Deorum inſtar accumberent; acclamatum eſt poſtridie, omnes Deos comediſſe frumentum. Inter alia ſummopere caueat Princeps, ne in ſcenam prodeat mercatoris perſonam gerens, cuiuſmodi eſt, metalla ex intimis terræ viſceribus exhaurire, magnam nauium vim comparare ad importanda vſui neceſſaria, quæ ciuibus fermè omnibus ſunt pernicioſa. Nequè etiam decet, ſi quid felicitati, populiquè ſaluti ſit impertitum, aliquo lucro dehoneſtetur, quod quidem tali Principem macula inficit, vt excoriatoris populorum potiùs, quàm Principis ſuſtineat nomen. Vectigalia parciùs impoſita famam Principi, Reipublicæ diuitias comparant. Illud ſanè vſu latiſſimè patet indè longiùs mercatores aſportare merces, vbi ſciunt ſe grauiori vectigalium impoſitione grauari; vt propterea, & emolumentis priuentur ciues, & bonum Principis nomen decreſcat, & ſæpè etiam ærarium imminuatur. Itaq; vectigalia Princeps prudenti moderanda eſſe nouerit animaduerſione.

De Quæſtorum adminiſtratione, & Cura.

CAPVT X.

VPREMAE poteſtati accidit Quæſtorum dignitas, quæ meo quidem iudicio tantæ eſt excellentiæ, vt neminiſs inferiorē & certè, ſi eorum conditionē, quorum curę id ſubiacet muneris, recte intueamur, Quæſtores ex primoribus creari debere, procul dubio reperiemus; hi ſunt enim, quibus facultatum Principis incumbit adminiſtratio. Olim tanquam priuati nullum in alios imperium exercebant, non vtebantur ſella curuli, non faſcibus, non lictoribus; neminem ad dicendam cauſam compellere, nemini ē intercipere illis licebat, & priuato cuilibet eos in ius vocandi data erat poteſtas. Horum tamen curæ committebatur ærariū & vectigal populi Romani; pecuniam publicè, priuatimq; erogabant, in ærarium deferebant, in tabulas tradituum, & ſumptuum calculos referebant, legatos excipiebant, munera, commeatumq; exhibebant, curabantq; ne quid ipſis, comitibuſue, vel deeſſe poſſet, vel deberet; ægrotantium etiam curam ſuſcipiebant, etſi occumbebant, funus publico ſumptu efferebant. Proconſules, & Propręſtores ſuos in Prouincijs Quæſtores habuere, toga prætexta vtebantur, ius dicebant, recuperatores dabant, illorumq; munus erat pecuniam ex ærario acceptam, ſtipendia exercitibus, cohorti Prætoriæ, legatiſq; viatica dare. Nomen poſtea Quæſtorum mutarunt Imperatores; officium n. & poteſtatem Quæſtorum Comites ſacrarum largitionum tenuerunt; his enim cura theſaurorum principalium erat demandata; hæc ratio Principi ad liberalitatem exercendam ſuppetebat. Noſtris quidem temporibus maximam etiam habent auctoritatem; itaut ipſorum ferè arbitrio, ac voluntati omnia ſubiaceant. Tam amplæ ſunt Principis facultates, vt ſæpè reperiantur, qui alieno ſe ſanguine potiùs, quàm Principem exſaturent. Verùm enim vero huic incommodo occurret Princeps, ſi pluribus curam ærarij publici, & theſauri ſui diuidat; Nequè enim fieri poteſt, vt nullus inter malos bonus reperiatur, cuius fide perſpecta, non amplius cæteri, etiam ſi velint, Principem fallere audeant. Hiſpani quidem in varijs Regnis diuerſas quæſturas

Quanta fuerint Quæſtorum facultates.

Tempore Imperatorū aucta fuit Quęſtorum facultas.

Omnia ferè noſtris temporibus ſubiacent Quæſtorum auctoritati.

Quomodo Principi occurrendū eſt Quæſtorum rapacitati.

Cura Ærarij diuiſa fuit Quæſtores continet in fide.

Quæ ratio Quęſturæ in Hiſpania ſi Regis Aula.

ſturas exercent. In ipſa Aula Regia eſt conſilium, quòd vocant Azienda, & ſæpius in hebdomada conueniunt tres Quæſtores, quos vocant Contadores, dignitatis cauſa maiores dicti, quibus totidem Quæſtores minores adiunguntur cum eo, qui a ſecretis eſt, Relatore, Conſiliarijs Cameræ. Materia deliberationum ſunt omnia vectigalia, æs alienum, huiuſq; ſolutiones, hypothecæ, alienationes, recuperationes. Ab eiſdem Quæſtoribus, adiunctis alijs quatuor Auditoribus, & altero a ſecretis controuerſiæ de pecunia deciduntur, atq; illud conſilium dicitur Contadoriæ. Alios ijdem habent Magiſtratus, cum in conſilium cõueniunt, quos vocant Contadores de Cuenta; in eo enim omnium prouinciarum, regnorumq; redditus explicantur, referũtur in ærarium, rationeſq; accepti, & expenſi proferuntur. In Regno Galliarum eſt conſilium, quod vocant, financiarum, Quæſtoribus, & pecuniæ Præfectis compoſitum. Eſt etiam Curia auxiliorum, ſeù oblationum, cui id nomen inditum à Carolo Sexto Francorum Rege, qui cum vectigal vino, alijſq; mercibus impoſuiſſet, vt æquiori animo acciperetur, populi auxiliũ appellauit; præpoſuit autem duos Clericos, & duos notæ integritatis, ac fidei laicos; deindè ortis controuerſijs Epiſcopus, Præſes, tres Conſiliarij cum Curatore, & Aduocato generali, adiuncti ſunt; poſteà in alios translata ſunt iſta iudicia; auctus enim numerus Conſiliariorum, ac Præſidum à Carolo Septimo, Ludouico Duodecimo, Henrico Secundo. Rectè etiam conſtitutum eſt, vt quatuor Quæſtores generales Demanij cõmutas prouincias peragrent, & de minoribus Quæſtoribus cognoſcãt. AErarij autem Præſes, & quaſi ſupremus Quæſtor, ſeù Comes largitionum apud Francos vocatur Theſaurarius parſimoniæ, vt indicent nulla rè magis creſcere theſaurum Regium, quàm Principis parſimonia, ac frugalitate. Illius munus eſt Quæſtoribus belli ſtipendia ſoluenda mandare; Quod per certos homines ad id munus ſelectos faciunt, quibus adiuncti ſunt, qui perpetuo eorum lateri adhæreant, vt fraudes euitentur, ac doli; Neq; diſſimile eſt Belgij Quæſtorium; rem enim pecuniariam tractat Conſilium financiarum, in quo Quæſtor, & Receptor ſummum ius obtinent. Hæc tot, tamq; diuerſa munera excogitata fuere, vt ſaltem, cum plures eſſent numero, non deeſſent, qui & facultatibus Principis conſulerent, & ſuæ etiam famæ proſpicerent. Omnem itaq; adhibeat curam Princeps, vt viros omni probitate conſpicuos tanto muneri præponat, cum nullũ munus ſit, quod magis furtis, expilationibus, ac latrocinijs pateat. Tiberius eo tempore, quo ab omnibus ferè ſeme occuluit, enixè curauit, vt Quæſtores in exactionibus ab omni ſeueritate, atq; acerbitate prorſus abhorrerent. Nero crebris populi

Quę ratio in Regno Gallico.

Quę in Belgio.

Quę cura adhibenda, vt Quæſtorum quiſquè ſuo muneri ſatisfaciat.

Quã anxius Tiberius, vt Quæſtores nil fraudolenti agerẽt.

puli flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis cõmotus dubitauit, an cuncta vectigalia iuberet omitti, idq; donũ generi mortalium daret; verùm Senatu in consilium vocato, statutum est, temperandam esse Quæstorum libidinem, ne per tot annorum interualla tolerata, si nouis acerbitatibus in dies vectigalia cumularentur, odium excitaret. Ex his clarè perspiciat Princeps, quantę ei curæ esse debeat nimiæ Quæstorum immodestiæ coercitio, ne sibi prò amore odium, prò existimatione dedecus excitet, atq; paret.

Neronẽ hoc idem facitasse habemus.

De Censoribus, & horum necessitate, & de luxu, huiusquè remedijs.

CAPVT XI.

CVM non mediocris momenti sit bonos in Republica mores seruari, expelli vitia, vt illa perfecta omni ex parte existat, illud in primis olim Romæ curatum est, vt Censuræ publicæ viri primarij præponerentur cum publica potestate. Fluxit autem potestas morũ à censu patrimonij, quia, cum haberent tabulas, & bonorum, & personarum totiùs Reipublicæ, haud difficilè eis erat dignoscere, & ex nomine, & facultate, & ætate, quantùm cuiquè liceret, quidue conueniret.

Rectè fuit Romæ sanctum, vt viri nobiles censuræ præficerentur.

A censu patrimonij Censorum potestatẽ dimanasse certum est.

Porrò censura maximæ vtilitatis sẽper habita fuit, & sanctissima; vitia enim, quæ in iudicium, nec per accusatorem, nec per denuntiatorem veniebant, & tamen, quæ passim oculos bonorum ciuium, & virorum offendunt, seriamq; postulant reprehẽsionem, corrigebantur. Eget corpus ægrum purgationibus, & remedijs, vt conseruetur, & morbi impediantur, ne sæuiant; quę si omittantur, & quæ præsentia sunt, augentur, & quæ timentur, aduenjunt. Quod contingit bellorum præcipuè temporibus, dum ob licentiam nimiam, & legum silentium, & Magistratuum contemptum, homines in vitia facilè, nemine prohibente, prolabuntur. Dicitur autem censura animaduersio in mores, aut luxus eos, qui legibus non arcentur: mores intelligo lasciuias, libidines, ebrietatem, iurgia, periuria; luxum verò in domo, conuiuijs, veste, sic prauæ artes, malæ libidines, à iuuentute prohibendæ; à senibus voluptates illæ, quas ea ætas sine dedecore non attingit, ab vniuersa plebe otia demenda, quæ optimè

Vt occultè corrumpantur delicta, quæ per accusatorem non patebant, institutã fuisse censuram.

Quã necessaria morũ castigatio, maximè belli tempore à similitudine ægritudinis corporis.

Quid sit Censura.

alioquin

alioquin conſtitutam Rempublicam frangunt, & eneruant. Apud Venetos loco conſorum, tres exiſtunt Aduocatores dicti, qui leges violari nulla ratione patiuntur, etſi quid grauius commiſſum cognoſcunt, ad quadraginta virorum iudicium, vel Senatum referunt puniendum. Apud Lucenſes grauis, & matura, meliorq; quàm olim Romæ, cenſura exercetur; Hebdomada etenim, quæ ob Redemptionis humanæ Sacramentum maior nuncupatur, qui ex hoc conſilio ſunt, ad decretum locum conueniunt, & ibidem quilibet ſchedulam, in qua nomen eius, quē ille flagitioſum, & ciuitate indignum arbitratur, ſcriptum eſt, in arcam ad id paratam immittit; quo facto ſchedulæ promuntur; ac ſi forte alicuius nomen aliquoties iteratum legitur, res ad maius conſilium refertur, ibiq; rurſus habentur ſuffragia, quibus ſi damnetur, nefarius ille, & ciuitate indignus iudicatur, ſtatimq; exilij pœna publica præconis voce mulctatur. Proſcriptionis verò hic modus eſt. Intra triennium quinquaginta milliaribus ab vrbe abeſto, quominus capitis pœnam incurrat; exacto triennio, ſi ſis reuerſus vitam non emendarit, rurſus eodem modo pellitur in exilium. Non minorem tamen arbitror diligentiam adhibendam in ſumptuum moderatione perſcribenda, quæ in illis potiſſimum tribus, quæ ſupra enarraui, ſita eſt, Conuiuijs, veſtitu, ac ædificijs. Ex huiuſmodi legibus publica oritur vbertas, diuitiæ adaugentur, minuuntur contentiones, ſceleraq; ex prodigalitate redundantia, dùm per inuidiam quæritur, quod per laſciuiam effundatur. His pax, tranquillitas, ordinum diſtinctio, decorq; ſuſtinetur, & miſerrima auertitur paupertas; nàm re vera ſumptu nimio, pleriq; ſæpiùs, dùm ſuperbiunt, ſe ipſos in extremam neceſſitatem conijciunt. Prima pars legis eſt de ſumptu conuiuiorum definiendo. Videmus enim hominem ruſticana ſtirpe progenitum, cuius patres tenuiſſimo apparatu menſam priuatam inſtruebant, non bubulina carne contentum, piſces peregrinos, exotica vina, aromatum omniū condimenta congerere; ex quo fit, vt & pecunias abſumat, & iā tædeat aratri. Ciues, qui manu victum quæritant, conuiuijs indulgent, nihil rerum precioſarum, quas in diuitum, & nobiliū menſis viderunt, omittunt; vt nuptias liberalius celebrent, æs alienum contrahunt, cuius redditus, dū ſupra vires ſoluere coguntur, in pauperiem incidant, neceſſe eſt. Laudat quiuis præteritos, præſentes immò execratur annos, cauſas paupertatis enumerat, ruſticus, ciuis, ſutor, faber queruntur ſe ſe temporum difficultatibus opprimi. Hi ſunt morbi, qui ex inordinato victu trahunt originem; ſi medicus itaq; hunc tantum luxum non cohibebit, breui ægrotantis interitum eſt viſurus.

Quæ apud Venetos decreta prorum correctione.

Quæ apud Lucenſes.

Quę vtilitates ex moderatione conuiuiorū, veſtituum, ac ædificij.

Sæpè ruſticos ditiori victu nobiles ſuperare.

Quantū intereſt veſtitū maxime luxum cohibere.

4 Altera pars legis eſt, vt veſtium luxus cohibeatur, qui nunc tan-

tantus eſt,vt diſcrimen ordinum omnium tollat,omnia miſceat, ſuſq́, deq́; vertat; Ne verò paruam hanc inſaniam putemus,aut parum Reipublicæ detrimentum, vide mercede laborantes, & opifices toto anno ſedulos,genium ſuum defraudãtes, vt veſtibus prætioſioribus indui queãt; Anguſtæ villulæ,ſeù pagi accolæ noſtris temporibus nobiliùs incedunt,quàm olim fama conſpicuæ Ciuitatis patritij; Mirum eſt, à ſericis ad aureas, & argenteas veſtes deuenimus;ab his ad texta ſerica,quæ vnionibus, & varij generis Capillis ornatæ ſuis interpunctæ coloribus oculos rapiunt. Quid torques,gemmea cingula,& adamantinas fibulas,& bina,ternaq́; patrimonia mulierũ auribus pendentia enumerem? Superba equis ſtabula,& miniſtrantiũ exercitus? Quid plura? Nihil eſt, quod non humana ambitio ad luxum excogitarit? Digna Principe, immò neceſſaria cura eſt præcauere ſtudioſius,ne proceres,inſignesq́; nobilitate viri magnificẽtiæ ſtudio cadant. Conuiuiorum luxuria, & veſtium ægrotantis Reipublicæ ſunt indicia, immò morituræ. Valdè etiàm prouidendum Principi,ne domorum ſplendore, ac magnificentia ità certent ciues,vt ad egeſtatem redigantur. Cum enim incerti ſumptus ædificationis ſint, nunquàm tàm exactæ rationes ducũtur, vt non maiores ſint,quã credebantur. Eſtq́; hoc ſuperbè ædificantium ſolemne erratum,vt poſtquàm cœperint,deficiente pecunia opus inchoatum cogantur omittere.

Sæpè ruſticî homines prætioſioribus veſtibus,quã nobiles incedunt induti.

Mulieres ſſimis gemmis patrimonia maritorum effundunt.

Quã præcauere debet Prĩceps, ne nobiles ſuo vitio dequoquant.

A luxu maximè, ac ædificiorũ magnificẽtia à nobilibus eſſe abſtinendũ.

Hæc omnia poterit auertere Princeps; nimirum, ſi pretia, varietatemq́; colorũ, ſi nimia conuiuia,ſi magnificentiſſimas ædiũ ſtructuras diſplicere ſibi demonſtret. Hunc morbum Tiberij iudicio prævalidum,& omni medicina fortiorem Veſpeſianus ſuſtulit non pœnis,non legibus,ſed ſuo exemplo; Si enim Principis erit exemplum, nobiliores viri veſtigia ſequentur,qui huiuſmodi potiùs ratione quàm legibus, & metu ducuntur; Cuilibet etiàm ordini veſtium materiam,modumq́; præſcribat, legemq́; graui pœna ſanciat, eſt neceſſe; Primo, vt legis tranſgreſſores pœna pecuniaria teneantur; Deindè, ſi, cui ius annuli, aut veſtis tribuatur,certa pecunia eam poteſtatem redimat. Tandem vectigal imponat vtiq́; maiùs,quã cæteris rebus, quibus neceſſariò etiàm pauperes vtuntur. Duorum hinc commodorum alterutrum habebit Princeps, vel vt ſuperbia iuuet ærarium, vel obedientia opulentet Ciuitatem. Legibus igitur ſumptuarijs diſciplinam ſanciat Princeps, licet aliorum inopiam ſecuritatem ſibi conciliare poſſe,vectigalia, artifices q́; ex mercium importatione diminui aliquando perſuaſum ſibi habeat.

Quæ remedia adhiberi poſſunt. Faſtidiat Princeps oẽs profuſiones. Veſpeſianum hoc idem cauiſſe traditũ eſt.

Ordini Ciuiũ præſcribenda ratio pœna ſtatuẽda, & pecunia omnis facultas redimenda.

Quæ ex his legibus commoda.

Quanta cura esse debet Principi probos, idoneosq; viros eligere, quibus honores supremos, dignitatesq; mandet.

CAPVT XII.

Sustineri magis illa Rēpublica, quæ à malo Principe rogatur, qui bonos habeat administros, quàm à bono, qui malos habeat.

Summa cura Principi esse debet idoneos creandi Magistratus.

Ex mala administratione Deo Optimo Maximo à Principe rationē reddenda esse.

Maiori plectēdos pœna Principes, q̄ male cōcessērint, quam qui male gesserint administrationē.

Nō afficiendos proximos, neq; alios honoribus, qui Reipublicæ detrimētum afferant.

Idē factitasse Cocceium Nervam.

Ex legis Perūtiæ documēto tirānicè exerceri potestates ab illas cōsequētibus absq̄ merito.

Deterrimum est mandare dignitates prauis hominibus in longinquis regionibus.

MANEAT hoc certum, fixum, ratumq; regnantium axioma meliorē esse Rempublicam, in qua Princeps malus est, quàm ea, in qua Principis Administri mali sunt. Multos enim malos haud facilè vnus bonus compescit. Hoc dumtaxat difficile est, vt malo Principi sint boni, & diuturni Administri. Naturalis, & summa Principis obligatio est, vt bonos Præsides Prouinciæ præficiat suæ, Præfectosquè in officio contineat. Quod si egrè ferret, immò animaduersione dignum censeret Princeps, si suis operibus imperiti, ac ignari artifices præficerentur, quanto magis egrè ferre debet, si suam Rempublicam, quam suscepit ipse ex professo curandam, imperitis administrandam tradat? Malæ enim administrationis publicæ miseria in Principem solum reijcitur, à cuius manu Deus repetiturus est villicationis rationes. Illud certū seueriſſimè puniendos, qui inepti, vel improbi Rempublicā administrarint, & regimen vel postulauerint, vel indignè acceptauerint. At duplici pœna Principes, & seueriùs condēnandos certissimum est, tùm quod malè gesserint, tùm quod malè concesserint potestatem, nulla adhita discussione. Reminisci deberent, se non sibi, aut suis, aut amicis, sed ad aliorū potiùs vtilitatē Rēpublicā curare. Amicos tamē possunt, filios, proximos, honoribus, ac diuitijs cumulare, sed eatenus, quatenus saluum sit Reipublicæ ius, & detrimētū non capiat. Coceius Nerua in eo studium in Rēpublicā ostēdit, quod licet cognatos, & propinquos plurimos haberet, publicę tamē vtilitati, atq; saluti societatē sāguinis post habuit. Lex Perūtia docet, ppinquos Principū ex fauore, & sine merito adeptos potestates, in Populum tirannice eas exercuisse.

At nihil deterius, quàm dignitates, honoresq; prauis hominibus in longinquis regionibus degentibus impertiri. Quocirca Princeps id summopere cordi habebit, vt quemadmodum in Imperij finibus, & hostium vicinitate fortiſſmos, ac fidiſſimos Duces collocat, ità in remotiſſimis Gubernatores, ac Iudices equiſſimos; nam ipsa longinquitas, vt subditis auxilij opem adimit, ità regentibus impunitatis ingerit fiduciam. Quis enim

Romæ

Romæ id áuſus eſt, quod in Gallia, Aſiaq; fecerunt Romani. Nullum in Europa Imperium Gallico rectiùs conſtitutum eſſe, multi non ſine cauſa arbitrantur, cum tamen Siciliæ Regno potirentur, iniurijs ſuis gentem illam ad defectionem compulerũt, quia, vt a Patria, ità quoq; ab æquitate receſſerant Præſides. Sicuti etiàm pariter ob nimiam Præfectorum Romanorũ ſuperbiam, feritatemq; defecere ipſimet Galli à Romanis regnãte Tiberio, ob auaritiam Dalmate Auguſti tempore, & Deciani ſanè nonnulli Angliæ populi a Nerone Imperatore. Ineptitudo Præfectorum ſæpè præbuit anſam finitimis in Reipublicæ perniciẽ conſpirandi. At nulla maior peſtis, quàm Rectorum ſimulata fides; maioris enim eſt periculi, quàm cœtera, quæ in his reperiuntur vitia; Exemplo id ſuo doctus eſt Nero, cum enim ſibi priùs familiarem in ordinem aſciuiſſet Othonem, Prouinciæ Luſitaniæ hunc perfecit, qui primus ex Ducibus ad Galliæ partes defecit, quæ iam defecerat, & tamen tempore adminiſtrationis egregie, ſanctèq; egit procax otij, & poteſtatis temperantior. Diligenti igitur, attentaq; cogitatione præmiſſa inueſtiget Princeps, quos huic tanto muneri meritò præficiendos exiſtimet, ac demum, cum eos ad tantùm euexerit onus, quas artes exercere debeat, vt rectè ſuum tueantur officium, ſuſceptamq; regant adminiſtrationem.

Romanos aũ quam Romæ auſos fuiſſe, quod alibi præſtarunt. Exemplum Gallorum in veſperis Siculis.

Exẽplũ Gallorũ Angloruũq; tẽpore Romanorũ. Dãnãda magis ſimulatã fidẽ Rectorũ.

Hoc expertũ fuiſſe Neronẽ accepimꝰ ex Othonis Præfectura Luſitanæ Prouinciæ.

Præcipua munera nobiliſsimis aliqua ſaltem virtute præditis potiùs, quam infimis tribuenda eſſe.

CAPVT XIII.

ABSVRDA nõnullis hæc fortaſſe opinio proculdubio videbitur, cũ ipſa ratio ad vnũ quodq; munus obeundum eligẽdos eos eſſe demonſtret, qui ſunt aptiſſimi. Ego tamen exiſtimo in maxima Republica munera maximo, nobiliq́ue viro tribuenda eſſe aliqua ſaltem virtute prædito, quamuis minorum velut gentium homines Principibus non deſint, qui eis obeundis ſint aptiores. Nihil enim obſtat, quominus nobiliſſimi, atq; illuſtriores in Reipublica viri, dotibus ad eiuſmodi munera neceſſarijs, non minùs, quàm alij inſtructi ſint, ſi non omnibus, aliquibus ſaltem, quorum ſi qua deſit, defectum hunc Populi eiuſmodi viris lubenter parentis ſtudia facilè ſupplebunt. Quamuis enim illu-

Nobili viro ſatis literis imbutomaximè demãdanda imperia. Nobilibus maximè ſtibijci populos.

Hominũ ſtudia maiori cultu, & obſeruantia vigere erga nobiles.

illuſtres in Republica viri, aut certè eorum maiores, dignitatem ſuam à Principe velut mutuati ſint, eiq́ue acceptam referre debeant, mirum tamen eſt, quanta in illos ſint hominum ſtudia; quantus cultus, & obſeruantia; ità ſanè, vt nulla dignitas, vel titulus à Principe collatus tantùm poſſit, aut valeat, quantum virtus, nobilitas, & opulentia. Præterea inſigniores dignitates, quibus ſolis procerum ſtudia Princeps conciliare ſibi poteſt, infimæ conditionis hominibus communicatæ ſordeſcunt, cum digni muneribus æſtimentur viri ex ijs, quæ geſſerè, non verò ex muneris dignitate; Quin & inferiores magnatibus poſthabita omni ratione velle preponere, non odioſum modo eſt, verùm, & periculoſum. Exemplo ſit Seianus, qui ad ſummam dignitatem è tenui fortuna euectus, perturbauit Imperium per duellionibus. Cleander fuit quidam Phrix genere ex ea conditione hominum, qui publicè per præconem veneunt. Hic cum in domum Imperatoriam ſeruitio eſſet traditus, & cum ipſo commodo eſſet educatus, eo honoris, ac auctoritatis prouectus eſt, vt & corporis cuſtodiam, & cubiculi curam, præterea militum præfecturam ſolus obtineret; ex quo factum eſt, vt eum diuitiæ, luxusq́; ad ſpem Imperij quoq́; prouocarint. Quis tàm mediocriter verſatus in temporum euoluendis monumentis, qui non dedicerit hinc ortas eſſe plerisq́; in Regionibus non paruas ſeditiones, clades, tempeſtates? Nonne Ludouicus Vndecimus Gallorum Rex in diſcrimẽ eſt adductus, quod infimis viris partes egregias detulerit internuncij, legati, & Conſiliarij. Cui non diſſimilis antè eũ Philippus Pulcher, qui in honore maximo ſemper habuit Nongaretum, & Maneriacũ obſcuros quidẽ, & flagitioſiſſimos homines, Verũ quas eis turbas miſcuerit, atq́; moleſtias parauerit hęc imprudens honorũ largitio, eſt apud Paulũ Emiliũ, & cęteros Gallicarũ rerũ ſcriptores. Suadeo itaq́; nobilioribus ſemper concedendos Magiſtratus, dũ tamen virtute non mediocri effloreant, qua ſi deſtituti omninò forent, Rẽpublicã euerterẽt. Licet enim cõmuniter, vt quis verè, iuſtèq́; conſequatur Magiſtratus, bene erga Rempublicam affectus eſſe debeat, quæq́; vſui ſint Populo, artes callere; ſi tamẽ nobilis aliquibus vlrtutibus aliquantisper ſit inſtructus, neutiquã à Magiſtratibus excluderem. Non negarim ſæpè etiàm obſcuros homines vtiliter præfici Reipublicæ Quidʔan obſcuri, & ruſtici natales Maximiani Imperatoris, Reipublicę bene gerẽdæ, & procurãdæ occaſionẽ eripuerunt, veriùs ne dederunt? Quid de Primilao dicam quem Patre licet ruſticó Bohemiæ natũ, vno, eodemq́; omniũ ordinũ adſenſu Regem ſibi, & Dominum Bohemi cõſtituerunt? Quid denić; de Tamberlano, qui paſtore Patre natus, interq́ue paſtores ipſe enutritus

Cõmunicatas dignitates obſcuris hominibus ſordeſcere.

Quã periculoſa ſit dignitas collata obſcuro homini ſatis aperte iudicaſſe Seianũ, ad Cleãdrũ.

Sæpè etiã ad ſpẽ Imperij prouocari homines, etiã infimos.

Hoc expertos fuiſſe Ludouicum Vndecimum Gallorũ Regem, ac Philippum Pulchrum ſuis ſummis periculis.

Quæ ratio habeatur in cõcedẽdis Magiſtratibus nobilioribꝰ.

Sæpè etiã obſcuros homines vtiliter præfici Reipublicæ exẽplo Maximini Imperatoris, Primilai Bohemię Regis, & Tamberlani.

propria

propria tandem virtute, ac ſolertia id efficit, vt Imperij Turcici regimen ſibi conquiſierit?

Quod verò ad bellica munera attinet, alia omninò ratione diſtribuenda arbitror; cum enim ab exercitu ſalus, ac iactura Reipublicæ dependeat, æquum ſanè, ac rationi conſentaneum videtur, vt virtutum potiùs ſingularium, qui in Imperatore requiruntur, quàm generis, aut mediocris alterius virtutis ratio habeatur. Quòd ſi quis obijciat, cum armorum tractatio præcipuum Nobilitatis ſit ſtudium, ſi non maior eorum in bellicis diſtribuendis muneribus habeatur, quàm aliorum militum, fore, vt militarem artem faſtidiant non ſine graui Reipublicæ incommodo; cum tanto validior habeatur exercitus, quanto frequentiores in eo ſunt nobiles; quippe qui generoſo ſint animo, & armorum ſumptus optimè queant ſuſtinere. Tantum abeſſe mea ſententia dicam, vt propterea militarem artem faſtidire debeant, vt potiùs multo ardentius ad virtutem incitari credam, tantum ignobili viro ob militaris artis peritiam deferri honorē videntes, qui virtutis eſt alimentum. Quid enim aliud tot iuuenum millia allicit, vt exigui ſtipendij ſpe ablata vitam ſuam tot, tantiſq; periculis exponere non dubitent, quàm ſpes honeſti alicuius muneris conſequendi? Quam ſpem, ſi præcideris, paucos quidem inuenies, qui tanto pretio, nihil niſi pericula, ac labores ſint redempturi: & quamuis ipſa ſibi ſit pretium virtus, nulla tamen ætas virtutum ſemper fuit feracior ea, in quâ non niſi de virtute benè meritis præmia dabantur. Neq; verò mihi ſuccenſeant parentes hæc Principi ſuggerenti: reddant patris filios virtute ſpectabiles, eorumq; animos ijs imbuant artibus, quibus inſtructi Principibus ſuis vſui eſſe poſſint, & procul dubio digni euadent Principum familiaritate, militaribuſque munijs donabuntur. Hæc ſunt, quæ clarè patefaciunt, an iuuenes, cæteroqui nobilitate conſpicui, aliqua etiam virtute ſint imbuti, alijs virtute quoquè præſtantibus præferantur. Quæ quidem vera eſſe aſſerimus, dummodo de priuatis, ſeù etiam publicis, & ciuilibus agatur Magiſtratibus; quæ enim ad artem militarem, & bellica exercenda munera pertinent, non niſi hominibus magnopere expertis cenſeo eſſe tradenda.

Munera bellica eſſe ſéper penes inſignes viros.

Magis incitari nobiles ad bellicam virtutem eſſ alios idem munus ſuſtinere, eandēquè dignitatem videāt.

Rectè ſancitum eſt, vt præmia benemeritis dentur.

Satagant patres, filios inſignes reddere. vt Reſpublicæ maiori ſint adiumento.

Quàm maximè peccent ij Principes, qui Magistratus vni concedant. An satius vtramq; potestatem coniungere, ciuilem & militarem, & An vni Duci omnia committenda.

CAPVT XIV.

GRAVIS omninò est eorum Principum error, qui summam habent potestatem dùm præfecturas, aut Magistratus vni concedunt, qui vnius vix onera valeat sustinere: Plures enim in magnis Ciuitatibus, & Regnis ad singula opera seligi debent; nàm melius hoc modo singula curantur, præcluditur deindè via ascendendi ad honores idoneis, dùm vnus plurimorum occupat honores; ex quo fit, vt desperent boni, & strenui viri, qui aliò se conferunt, dùm vident in vnum solum congestos honores deriuari. Quod si existiment Principes aliquas dignitates inutiles, aut Magistratus esse superfluos, vel propter stipendia ærario onerosa, & ità putent se purgare, quòd vni plura concedant; melius sanè Reipublica erit, si eos supprimant, ne qui plura possidet, inuidire exponatur aliorum, & ne ille simulatione diuersorum officiorum tanquam, qui maiori onere prematur, maiorem satagat extorqueri remunerationem.

Non vni demandandam potestatem.

Quæ incommoda ex vnica potestate collata.

Plures Magistratus minimè aliorũ subijci inuidiæ sua solũ contentos mercede.

An verò expediat ciuilem, militaremq; potestatem coniungere, est alea plena difficultatis; & an Princeps, qui hasce copularit, sibimetipsi, ac Reipublicæ, consuluisse dicatur. Qui dignitatum, vt ità dicam, pluralitates odio habent, illud adducunt, magis elucere, qui militarem cum ciuili coniunctam habent, nec exindè minora commoda, minoresq; honores, at maiores percipi, quàm ex ciuilis tantùm constitutione. Romanorum erat mos Proconsulibus, Propretoribusq; distribuendi dignitates, ità vt ij soli in vna Prouincia summum potestatis obtinerent: nec id insolens est alijs Principibus. Sanè Hispani maxima cum auctoritate Proreges mittunt, qui summis elati honoribus ad admirationem vsq; Regum sustinent dignitatem. Iustinianus duplicem Magistratum togæ, & armorum coniunxit, cum

Sunt, qui suadent cõiungẽdã ciuilẽ, militaremq; potestatem.

Romanorũ ducti exẽplo Hispanos Proreges mittere, vt Prouintijs præsint.

cum maximas parare diſſenſiones ſatis apertè conſpiceret, dum Adminiſtri, qui in Prouincijs reperiebantur, mutuis ſe ſemper ictibus læderent. Alij verò hanc coniunctionem reijciunt, tanquam Reipublicæ, non modò inutilem, verùm pernicioſam. Cyrus prudentiſſimus Princeps cum Babylonem peruenisſet, in eas regiones Satrapas mittere decreuit, quas in ſuam ditionem redegerat; collocata autem in arcibus præſidia, & Tribunos paſſim in oppidis, ac Ciuitatibus ſibi ſoli voluit eſſe audientes. Quæ prudentiæ conſideratio eò pertinebat, vt ſi quis ex Satrapis fretus opibus, ac copijs iniuriam, ac vim facere, Imperiumquè euertere aggrederetur, ſtatim aduerſarios inueniret oppoſitos. Ad ſpes Germanici coercendas Cneum Piſonem miſſum à Tiberio tradunt, vti virum violentum, cui Prouinciarum Orientalium conceſſa fuit adminiſtratio. Ego ſanè eorum ſententiam approbarem, qui tutius arbitrantur non vni plura onera communicanda, maximè cum ſit anceps fides, & dubia populorum, qui vi parti, ſemper omnem lapidem mouent, vt impoſitum iugum, vel excutiant, vel abijciant; qui tamen ſi radices veræ beneuolentiæ egerint, non ſanè tam graue periculum exiſtimarim vni demandare. Non equidem abnegarim illam auctoritatem, quæ vni Principi traditur, poſſe etiam ad alios extendi, vt ab hoc veluti fonte profluant aliarum poteſtatum riuuli (& hæ ſunt, quas plures omninò ſuadeo) at in reliquis ferè ſemper vnicum Imperium laudarim, quod quidem ſi pacis tempore in prouinciæ adminiſtratione, eò magis in exercitus Imperatore omnino requiritur, cuius proindè dictis, ac conſilijs cæteri omnes acquieſcant. Si Senatus Romanus conſuli ab Imperatoribus de ſingulis belli rebus voluiſſet, minori vtiq; cura, & induſtria ea curaſſet, quæ ad victoriam ſpectabant, nec rei benè geſtæ gloriam amiſiſſet, nec cladis infamiam habuiſſet. Et cum bellorum exitus omninò ſint incerti & multa tempus agenda demonſtret, quæ anteà non agenda exiſtimabantur, proindè paret neminem de ſuborientibus periculis commodius, rectiuſq; ſtatuere poſſe, quàm qui præſens negotijs præeſt, cadentq; rerum gerendarum occaſiones, ſi hinc indè mittendo Senatus, aut Principis exquiratur voluntas. Olim in Republica Florentina, & Venetijs hodiè, qui ad bellum mittuntur, non ſuis relinquuntur conſilijs, ſed arbitrium de ſumma re certis finibus circumſcriptum ſecum afferunt in caſtra, vt ſæpè ſæpiùs, ne quidem tormenta bellica, vel diuerſis locis collocare audeât, cum etiam in hac re illis modus ſit præſcriptus. Quod vt ſalutare eſt in ipſo optimatum ſtatu, ità pernicioſum exiſtit, ſi ad huiuſmodi conſilia homines è plebe adhibeantur. In hac enim tardior conſultantium eſt conſenſus, & difficilior eorum, quæ decreta

Qui diſſentiunt Cyrum admirentur prudentiſſimum Principem.

Si plures ſint qui regât, nõ tã facilè Imperium poſſe euerti.

Germanicũ virum violentũ miſiſſe in Orientales Prouincias ad frãgendas Germanici ſpes.

Ex vnico Magiſtratu ſi alij emanẽt nihil eſſe periculi.

In belliciſ rebus tutius Imperium.

Qui præſens eſt rebus tutius capit cõſiliũ, dũ inſigne aliquam nanciſcitur occaſionem.

Reſpublica Florẽtina olim & hodiè Venetiæ in rebus militaribus ſuis Ducib. præſcribũt belli rationem.

In Democratico ſtatu pernicioſa diutina conſultatio.

decreta ſunt, executio. Res gerendæ celeritatem, & ſilentium poſcunt, quorum vtiq; inimica eſt multitudo. Florentini, vt huic malo remedium adhiberent, ſtatuerunt ex omni Ciuium numero præſtantes aliquos viros deligere, futuros rerum, & cõſiliorum bellicorum arbitros, ne ſingula ad multitudinem referendi neceſſitas eſſet. Et Senis aliquando octodecim viri cum liberrima poteſtate coniuncti, qui belli negotia procurarent. Ex his itaq; conſtat non vnam tantam dignitatem, ſed plures eſſe conſtituendas, & diſtribuendas, ſi tamen de iuſtitia adminiſtrãda, alijſq; gerendis ad Rempublicam ſpectantibus agatur. Non negandum tamen vnum in Prouincia ſtatuendum, ex cuius voluntate cæteri, in alijs etiam dignitatibus conſtituti, pendeant.

Florentinorum, & Senenſium ratio in belli adminiſtratione.

De Magiſtratibus à Principe diſtribuendis abſquè vlla lucri expectatione.

CAPVT XV.

SAEPE Princeps haud animaduertit, quid mali ſit euenturum, cum turpiſſimo ſiuè mercimonij genere, ſiuè gratia, ſiuè poſtulatu alterius Principis, dignitates, honores indignis, minimeq; probis viris demandat. Quòd ſi rectè perpenderet, quæ ingentia indè orirentur, mala, fortaſſe non tàm faciles præberet aures cuicumq; honores expoſcenti. Sæpè accidit, vt idonei, & qui totum vitæ tempus in iuriſprudentia inſumpſerunt, non habeãt opes, quibus munere illa acquirant, quæ tamen non ſine Principis vtilitate poſſent exercere. Accidit etiam illud incommodum Reipublicæ, vt nemo, aut raro quis virtuti ſtudeat, cum ſciat non virtuti, ſed pretio homines ad dignitates extolli, atq; ideò vileſcunt ſtudia, vileſcunt leges, quæ ab ignaris, & mercatoribus officiorum ſordibus ignorantiæ polluuntur. Inanes proindè ſunt Principum conſtitutiones, & formula iurisiurandi, quod à iudicibus exigitur ab his, qui ſui muneris illis codicillos exhibere, & petunt in Magiſtratuum numero recenſeri. Interrogantur enim num quicquam directè, vel per obliquum dederint obtinendi officij cauſa, & iurant ſe nihil dediſſe, vel promiſiſſe, cum tamen, qui petunt Sacramentum, ſciant, nec ſibi alio modo collata fuiſſe officia, nec alijs ſine pecunijs conferri,

Ex electione virorum minimè muneribus idoneorum, quę incõmoda.

Formula iuramenti magiſtratuum.

ferri vtriſq; ſanè participes periurij, & conſulto mendaces; Satius enim verò eſſet in tanta morum corruptela id tacere, quam Deo, tàm grauem iniuriam inferre. Non ignoro quidem eſſe quædam officia venalia, ex quibus Princeps integro quocumq; iure poteſt pecunias colligere. Et ſi conſultius fieri arbitrarer, ſi gratis, & magis idoneis munera, quæ aliquando poſſunt eſſe publica, committeret, & ijs, qui a populo munera huiuſmodi arripiunt, minueret; ſic enim magiſtratus magis ſuæ fidei obſtrictos efficeret, & populos obſequentiores. Quæ omnia obſeruãda multo magis exiſtimarim in militaribus præfecturis, in quibus Princeps fideliores habebit, quos dignos, & idoneos gratis aſſumpſerit, quam quos pecunia, & fauore licet indignos præpoſuerit. Neq; video quo pacto collati officij, quod poſtulant, aut ſuſcipiunt, ab ambitione ſe poſſint redimere, maximè ſi pecuniæ illud comparauerint. Qui enim pecunia venatur officiũ, ſuſpitionem ingerit, quod non vtilitatem Reipublicæ quærat, ſed ſuam. Cauendæ itaq; Magiſtratuum venditiones, vti omnium nequitiarum præſentiſſimæ radices, ex quibus morborum omne genus oriatur. Quibus malis, ſi occurrat Princeps, prudẽtiæ partes exꝑlebit. Nero ipſe, quamquam culpatiſſimæ alioqui vitæ optimum huius rei reliquit exemplum, adeò, vt aliquando in Senatu iactari nihil in pœnatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium eſſe ſe permiſſurum. Supplicio certè egent ij, qui neminem ad ſuum herum admittunt, niſi, vt ità dicam, oblatis oſſis auratis. Talis fuit Sebaſtianus præpotens Zenonis Imperatoris Aulicus, vt qui in Regia nihil ſine precio fineret perfici, nã & Magiſtratus vendebat omnes, precio tùm ſibi reſeruato, tùm Imperatori communicato. Quod ſi quis acceſſiſſet, qui aliquid adijceret, is præferebatur; In aula deniq; vniuerſa nihil erat rerum omnium, quod venale non eſſet. Quod ſi Zeno Magiſtratum aliquem ſuis familiaribus contuliſſet, ipſe mancipis inſtar eum ab illis redemptum pluris vendebat alijs, Zenoni furta præbens.

Satius eſſe demandari, prolis viris honores, quã ſordidis honorũ venatoribus.

Maxima sẽper in id genus hominũ iniicitur turpis lucri ſuſpitio.

Neronẽ integerrimum fuiſſe ĩ prohibenda magiſtratuũ venatione.

Imprudẽtia Sebaſtiani Zenonis Imꝑatoris aulici.

Laudandi quidem Princeps qui ẽdictis ſuis haſce tollunt à ſe ſordes. Scimus nonnullos Galliæ Reges, qui originem à Carolo Magno ducunt, Regno pulſos fuiſſe, hanc vnam ob cauſam, quod ſcilicet paterentur per Palatinos diuendi Magiſtratus, ſed quid? parum iſta conſiderant Pſeudopolitici quidam, quibus hoc tantum curæ eſt, vt loculos ſuos qualitercumq; impleant mendacijs, doloſisq; artibus Principibus ſuadeant licere in neceſſitate diſtrahi munera ciuilia. Quod olim à Venetis factum, cum à Franciſco Primo bellis infeſtabantur, nouimus. Ego verò nunquã id auſim ſuadere, tũ quod pernicioſi ſit exẽpli, tùm quod difficile ſit, vt bono peragantur exitu, quæ malo ſunt inchoata principio.

Sordes edictis tolli debere.

Ob hãc cauſam pulſos eſſe nonnullos è Regno Gallico.

Nõ bene docere, qui Magiſtratus diuendi poſſe Venetorum exẽplo ſuaꝺent.

Ad

Quæ remedia.

Ad auertenda hæc mala plures cautiones crediderim à Principe posse adhiberi. Omittam eam, quæ potiorem locum obtinet, videlicet, ne tribunalia prostituantur, cum hæc sit veluti fomes totius morbi; Alias solummodo hic addiderim, videlicet ius dicentibus, siue Rectoribus stipendia ex publico constitui debere. Qua in re illud valde proderit, quod Lipsius ex Turcicis annalibus in monitis politicis refert. Cum Baiazetes Imperator fraudes, & iniurias Cadiorum suorum (ità Iudices vocãt) sæpius iam audiret, iratus omnes in domum quandam conijci, & comburi iussit; sed Halis purpuratus rationem inuenit emolliendæ indignationis. Habebat Baiazetes Ethiopem puerum in delicijs lepidum, & ipsa garulitate amabilem, quem instructum, quid diceret, ad ipsum mittit. Accedit igitur ad Imperatorem, à quo rogatus, quid præter morem vestitus sibi fieri vellet, respondit, vt peregrè eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum Caligeros aliquos (hi Greci Monaci sunt) accersiturus, vt nobis ius dicant, quoniam omnes tuos Iudices vis cõbustos. Cui Imperator, O mi Ethiopile, respondit, nunquid illi sunt periti legum nostrarum; & non sunt, opportunè respondit Halis Purpuratus, ò Domine, cur igitur peritos tollis? quia inquit Baiazetes, malè iudicant; Iterum Halis, Ego, Domine, causã proferam; Hi stipendium nullum è publico percipiunt, capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, & illi corrigentur. Placuit consilium Baiazeti & decreuit, vt cui hæreditas tot millium Asprorum (id pecuniæ Turcicæ genus est) obuenisset, is in singula milliaria Cadio suo daret vicenos, in matrimoniorum, & eiusmodi contractibus item vicenos. Ita Iustitiæ subuentum.

Salaria à publico constitui debere. Dicterium Æthiopis cuiusdam.

Iudicẽ extrũ esse debere. Hoc idẽ præcepisse Iura ciuilia, & in Gallia plures Reges.

Altera cautio est, ne quis Patriæ suæ administrationẽ sortiatur, in qua multum gratiæ necessitudinum suarum daturus præsumitur; Quod non tantum Iura ciuilia Romana, sed & in Gallia Philippus Pulcher, & Carolus Quintus Reges constituisse dicũtur. Et olim Populus Florentinus, quo omnis iniuriæ inter litigantes suspicio tolleretur, duos à Peregrinis sibi Iudices elegit; Nostris autem temporibus Lucensium Rota, atq; Bononiẽsium tribus constat Iurisconsultis, quorum patria, quinquaginta ab Vrbe milliaribus absit. Non silentio præteribo tertium remediũ, vt scilicet pœne grauissimę cõstituantur in eos, qui pecunia, aut gratia male iudicarunt. Hinc leges Romanæ de repetundis, de falso, de vi, & cæterę; Illud postremo loco enixè cauendum est, ne quid Patroni à clientibus accipiant, priùsquam lis finẽ sortiatur; ità fiet vt patroni moras odio habeant, & dum semetipsis studeant, alijs prosint.

Mos antiquus Florẽtinorũ, Senensiũ, ac Bononiẽsiũ.

Pœnas grauissimas iudici contra malè iudicantes.

Ne Patroni discussio priorã Iudice negotio quã à clientibus accipiat.

Im

Inquirendum ſæpè in Magiſtratus, vt facilius in fide, & officio contineantur.

CAPVT XVI.

ROMANORVM Magiſtratus nihil magis à rapinis, & iniurijs cohibuit, quam accuſationis metus. In Ciuitate enim ambitioſę æmulationis plena nemo tàm potens erat, qui aduerſarios non haberet, à quibus omnia eius facta obſeruarentur. Hinc, quia ſciebant priuatis ſibi rerum ab ijs geſtarum reddẽdam eſſe rationem, futurę accuſationis metu terrebantur. Multum enim prodeſſe fuit iudicatum, in eos, qui ſordium, & iniuſtitiæ conuicti fuere, ſeuerè animaduertere, vt eorum exemplis alij territi ſanctiùs Iuſtitiam adminiſtrarent. Cambijſes Aſſyriorum Rex Sifamen, quod iniuſtè iudicaret, viuum excoriari, detractamque pellem tribunali inſtrui, & filium paterni muneris ſucceſſorem in eo collocari iuſſit. Principes nonnulli certis quibuſdam viris (Quos Itali Syndicos, Hyſpani Corrigidores vocant) ad hoc vtuntur, in quibus tamen non minus, quàm in ipſis Iudicibus, & Magiſtratibus corruptelæ locus eſt. Coſmus Mediceus Magnus Etruriæ Dux homines quoſdam habuit, qui quaſi aliam perſonam ſumentes procul ab omni ſuſpicione diligenter omnia, quęcumquè à Magiſtratibus agerentur, expiſcabantur, ac deindè ad ipſum Ducem deferebant; Quemquidem modum priori illo commodiorem, ac tutiorem eſſe puto. E Syndicis, & Recuperatoribus facilè eſt vnum corrumpere; duos non admodũ difficile, ac plures difficillimum. Nonnulli Principum ſuas ipſi regiones obeunt, Populorum voces audiunt, & in Magiſtratus, & alia omnia inquirunt. Aribertus Longobardorum Rex Iuſtitiæ nomine celeberrimus, mutuato habitu turbæ ſe ſe immiſcere ſolebat, vbi plerumquè, quid Populus de ſe, ac ſuis miniſtris quereretur, intelligebat. Tiberius Cæſar, aut ſedens, aut ambulans Iudices officij ſui admonere conſueuerat. Auguſtus Octauianus, ex ijs libris, quos legerat, ea, quæ ad Rempublicam adminiſtrandam pertinent, adnotare ſolebat, ac deindè ad Magiſtratus, prout cuiuſquè mores requirebant, delegabat. Ludouicus Duodecimus Bleſis habitans, tam ex viatoribus, quàm ex ijs,

Accuſationis metus ſæpè in officio cõtinet magiſtratus.

Exemplum Cambyſis ad coercendos ab iniurijs Magiſtratus.

Quàm diligens cura Coſmi Magni Ducis Etruriæ.

Mos aliquorum Principum circumeuntium pro inquirendis magiſtratuũ geſtis.

Aribertum Lõgobardorum Regem mutato habitu ſe vbiq; immiſcuiſſe vt geſta miniſtrorum ſcrutaretur.

Tiberiũ Cæſarẽ, Auguſtũ Octauianũ & Ludouicũ Duodecimũ Gallorũ Regẽ hoc idem ſenſiſſe diuerſis tamẽ rationib.

Digitized by Google

ijs, quas ſuas ſibi res gerebant, maxima, ac minima quæq; perconctabatur, & potiſſimũ, quomodo Nobiles, ac Magiſtratus ſe gererent, quæq; cõperiſſet, in libello quodã adnotabat; ac deindè, ſi multorũ voces, & iudicia conſentire animaduertiſſet, eos repente nihil tale metuentes ad pœnã trahi mandabat, eaq; ratione omnes in officio continebat. Hęc ſemper ſuaſerim facienda, niſi Imperia, vel ſint mediocria, vel magna, vel ampliſſima. Si parua extiterint, ſolus Princeps ſua quaſi præſentia cunctis medetur, ſat diligẽs inueſtigator, qui aliena flagitia ſeuera animaduerſione coerceat. Mediocre Imperium Athenienſes habuere; Ideoq; cũ facilis eſſet acceſſus, omnia iudicia maiora, cauſaſque in vrbẽ attraxerunt, ſic Præſides, qui Vrbibus præerant, magno metu tenebantur, ne iniurias inferrẽt ſocijs, cũ enim ex omnib. vrbibus cauſę ferè omnes Athenas proficiſcerentur, & populus iudicaret, non poterant potentum ſcelera latere, cum etiam Potentioribus minimè liceret à populo veniam ſperare.

Sua præſentia poſſe Prĩcipẽ mederi erratis Magiſtratuum.

Si magnum eſt Imperium, quale eſt nunc Hiſpaniarum, & quale fuit ſub priſcis Imperatoribus Romanum, poſſet Imperator, vel Rex, vt olim fecit Hadrianus, circumire Prouincias, curatoreſq; & Præſides ſupplicio afficere, verùm difficillimum puto, ampliſſima Regna, quale eſt Regis Hiſpaniarum, maximeq; diuiſa Principis ſui præſentia frui. Quinimò, nec expedit, ſi enim in Americam, aut Orientem ſuo periculo iter haberet, omnia Regna in diſcrimen mitteret. In his igitur inuiſendis, regendiſquè opus habet viris optimis, conſtantiſſimiſquè, quorum tamen virtuti ità credat, vt ſibi conſtet ratio adminiſtrationis. Hunc in modum, nunc in nouo orbe leges rectiùs iuſtinẽtur. Me ſanè aliquando admiratio inceſſit, quĩ fiat, vt præter regnorum omniũ conſuetudinẽ, tàm longo tempore ſine ſeditione, ac defectione tanta conſiſtat Monarchia, nec præter ſummi Numinis prouidentiam aliud mihi occurit, quam Miniſtrorum ſincera fides, qua Reges, rerum omnium conſcij fiunt; Iam plures annos Indias, variaſquè ditiones tenent Hyſpaniæ, in tàm remotis, inuijſquè prouincijs, in tanta occaſione fœderum cum barbaris, in tanta peccandi licentia vix vllę defectiones, aut tumultus auditi. Soli Pizzari in America ciuiia bella geſſerunt. Quod ſi Romanum Imperium iàm adultum vidimus, nullum decennium dabatur, quo non plures ſeditiones, conſpirationes, ſociorum expilationes, peculatus, & repetundarum crimina inuenirentur. Hoc igitur firmamentum eſt Regni potentiſſimi, quod omnia Syndicis ſcribentibuſq; ad Regem, & Regia Conſilia ita plena ſunt, vt initia machinationum, & iniuriarum facilè opprimi poſſint.

Quid agendum cũ Imperium eſt magnum.

Virorũ proborum electionẽ in lõginquis Prouincijs Magiſtratuũ petulantiã arcere.

Non alia de cauſa contineri Indias in fide, quã ex certa miniſtrorũ fide ac vigilãtia.

An Princeps Magiſtratus ſuos errantes, & ſubditos per ſummam iniuſtitiam grauantes punire palàm debeat.

CAPVT XVII.

VOLVERE nonnulli non eſſe Prudentis Principis Magiſtratus caſtigare, aut infamia notare, hac præcipuè ducti ratione, quod præcipua ſubſidia Principis cenſentur Magiſtratus, qui eius quoq; ſunt miniſtri perpetui; Inter ea autem, quæ Magiſtratus exiſtimationem conſeruant, ac adaugent, potiſſimum eſt fides, & concepta de eo ſubditorum opinio; vnde etiã, & per hũc ipſius Principis augetur auctoritas. Cõtra verò, quãdo animaduertunt ſubditi à Magiſtratu varia quoquè admitti ſcelera, nullam deinceps ipſi fidem exhibent, eiuſq; paulatim imminuunt auctoritatem. Hiſce & hoc addunt, quod cum tales Magiſtratus à Principe eligantur, ſi poſtea infames, & ſceleſti publica afficiantur nota, notatur etiam ſimul Principis incuria in eorum electione, ex quo fit, vt non parum eius exiſtimationi detrahatur; Etſi inuentus eſt Princeps, qui etiam immeritum caſtigauit, ne videretur eum imprudenter, & abſquè iudicio accuſaſſe, vt de Tiberio dicitur, quod vel hoc ſaltem nomine amicum ſuum Rhodianum pœna affecerit; quanto ſatius erit, vel merito parcere, ne tuum, aut accuſes, aut damnes iudicium, quo anteà eum pro bono habuiſti? Præterea ſi eo Princeps deueniat, vt Miniſtros ſuos, ac Magiſtratus acriter puniat, facilè incurret, vel apud ſuos crudelitatis notam, & qui ſuos ità excipit, quid peregrinis facturum putas? Addunt Principem nimis ſeuerum in miniſtros, & Magiſtratus ſuſpitionem ingerere, ſe id efficere, vt ipſorum deteſcat ſpolijs. Ità traditum fuit de Francorum Rege Philippo, qui Templariorum ordinem ſuſtulit, quod feciſſe dictus eſt, vt ipſorum reliquijs deteſceret, miſeris illis interim fortaſſe innocentibus, & ab erroribus, qui ipſis impingebantur, ſatis remotis Hæ rationes ſic ſatis plauſibiles quibuſdam oculos nebulis, ità obduxerunt, vt ſolem veritatis nequaquam aſpicere potuerint.

Opinio Magiſtratum à Principe minimè puniri debere aſſerentium.

Auctoritatẽ Prĩcipis ſæpè diminui ob pœnas miniſtro illatas.

Sæpè notari Principis in Curiam, quo miniſtrũ ele ctum pœnis ſubdit.

Crudelis ſæper erit Prĩceps, dũ miniſtros ſæpè pœna afficit.

A ſuſpitione ſeditãdi miniſtrorũ ſpolijs non lõgè abeſſe Prĩcipẽ in eos ſeuiẽtẽ exẽplo Francorum Regis Philippi.

Ego vero ſemper exiſtimarim puniendos Magiſtratus, nequè vllo colore illorum flagitia poſſe adumbrari; Si Priuatus, qui le-

Quæ emolumenta ex aperto Magiſtratuum caſtigatione.

ges non obſeruarit, punitur, quanto magis puniendus ille, qui cuſtos legũ conſtitutus, eas non veretur tranſgredi? Certè quẽadmodum maiora virtuti tribuenda ſunt præmia, ità & ſeueriore talium hominum ſcelera pœna coercenda; Præterea quis non videt horum pœna omnia in ſuo ſtatu conſeruari, qui ni ſubdantur pœnis, facilè ſit omnia corruere, & peſſumdare? Princeps verò Iuſtitiam adminiſtrans, Dei quoddam habetur ſimulacrum, & vel ipſos Magiſtratus delinquentes iuſta ſeueritate puniens, alijs, & ſummis, & infimis terrorem incutit, ne ſimilia perpetrent flagitia. Si verò ijs parcat Princeps, veritus nimirum, ne illis, & ſibi dedecus comparet, magis illi inſoleſcent, in ſceleribus, rapinis, & oppreſſionibus ſecuriores, metu punitionis ſublato. Illud adde ſcelera Magiſtratuum tandem patefieri, & quamuis non ſtatim credantur ab omnibus, tandem tamen in periculum erumpunt. Non enim tàm diligentior celari poſſunt, quin aliquis ſaltem eorum ſit conſcius, & maximè illi, qui iniuriam patiuntur. Et quemadmodum acuti dolores etiam à fortiſſimis viris, aut gemitus, aut etiam clamores exprimunt neceſſarios, ità etiam, qui ſceleribus miniſtrorum ſunt oppreſſi, non ſe continere valent, ſed iniurias illatas populo vniuerſo patefaciunt. Princeps autem ſi diſſimulet, neq; neceſſarium malo remedium adhibeat, ſignitiei notam incurrit, qui neq; ſciat, neq; curet eos reprimere. Hinc ſubditorum contemptus, & odium duo lethalia venena parantur. Prædictis etiam addiderim, quod Miniſter iniuſtus, rapax, & ſceleratus ſemper, ſi non omnibus, at pleriſq; exoſus eſt. Vnde fit, vt Princeps cum puniens, magnum ſibi omnium eorum conciliet amorem. Nihil vnquam fecit Tiberius, quod magis populo Romano placuerit, quam cum Seianum dedit ad mortem, qui nimia ſua potentia, arrogantia, & crudelitate, omnium in ſe traxerat odium. Maximum erat odium Populi Florentini in Ducem Athenienſem, quod tamen eo eiecto ſedatum fuit, omni effuſa vindicta in Guilielmum Aſſiſſium ſcelerum Ducis miniſtrum, qui in manibus ipſius inciderat. Infignis eſt hæc occaſio, quo Princeps ſuo ſatisfaciat, & nomini, & officio. Nequè vllius eſt momenti, quod putant aliqui, publicatis Magiſtratuum ſceleribus, ordinis imminui, aut certè periclitari auctoritatem. Quinimò celatis ijs, maiori eſt in periculo, cum omnes agnoſcunt locum illum à nefarijs hominibus iniuſtè omninò retineri; Et quemadmodum corpus infectum ſanitati reſtituitur, nouaſq́ue acquirit vires vitioſis euacuatis humoribus, ità etiam de Magiſtratus ordine eſt, ſi vitiosè peccantes, & ſcelerati ex Reipublicæ corpore eijciantur; Illorum quoq́ue ſententia non eſt curanda,

Omnia ob pœnam, & præmia cõſeruari.

Mœtus illatus, omnia futura flagitia opprimit.

Quæ incommoda ex nimio Principis fauore.

Dum Princeps punit rapacem beneuolẽtiam ſubditorũ ſibi comparat.

Hoc idẽ expertũ Tiberiũ dũ Seianũ dilaniandũ tradidit.

Nec minus hoc idẽ expertũ Ducẽ Athenienſẽ.

Non imminui auctoritatem Principis ex pœnis Magiſtratibus inflictis.

randa, qui dicunt Principem, ſi puniat, quem elegit Magiſtratum, hoc ipſo imprudentiam ſuam, & malè ſanam mentem, quam in eo diligendo paſſus eſt, prodere. Maior enim imprudẽtia eſt, & iudicij minus erit, ſi contra Iuſtitiam, contra publicum commodum, contra ius, fasq; peccata diſſimulet. Poteſt optimè excuſari Princeps, ſi talem eligat, qui poſteà deterior euadat, ſed ſi electum, cognitis eti m eius ſceleribus non tolleret, nullus eſt excuſationi locus. Etſi rationi huic danda eſſet fides, nequaquam poſſet Princeps eum caſtigare, aut etiàm remouere Magiſtratum, quem ipſe elegerit. Ita nec Tiberius Scianum, nec Commodus Perennium, nec Seuerus Plautianum, neque Alexander Thurinum punire debuiſſet. De crudelitatis nomine nullum eſt periculum, cum Princeps iuſtè, neq; ex affectu punit, aut odio; De ijs enim Magiſtratibus nobis ſermo eſt, qui pœnas manifeſtè adeò commeruerè, vt iuſtitia moueat Principem, non Princeps iuſtitiam. Cum autem iuſtè, & cum ratione tales punit, hoc primò efficit, vt non ſæpiùs ad idem deueniendum ſit exemplũ, reliquis vno, aut altero admonitis, aut territis; Pius deindè ſit erga ſubditos, qui talibus, ſi impuniti manſiſſent, iniuria grauari poterant; Non intermiſit Antoninus Pius ſeueram ſceleratorũ punitionem, nequ tamen nomẽ Pij amiſit, ſed auxit potiùs. Hic itidem ſe ſe gerendi modus Principem ab auaritię calũnia, quod puniat tales Magiſtratus, prædæ magis cupidus, quam iuſtitiæ, liberat. Vbi enim manifeſta eſt iuſtitia, non timendus eſt infamiæ morſus, quin gloriæ ſperandus potius eſt fructus, cùm ęqua adminiſtratur iuſtitia etiã contra potentiores, Et eò magis, quia Princeps, & impium Magiſtratum punire, & ab eius quoqu bonis abſtinere poteſt, niſi, quatenus leges, & iura ipſi ea addicant; immò duplicem hinc conſequetur gloriam, ſi cognitis talis Miniſtri ſceleribus, reum non ſolum puniat, ſed & bona, quibus ablata ſunt, reſtituat, aut cultui Diuino conſacret, vt ad templorum, aut ædificationem, aut reparationem, ad Hoſpitalia extruenda, aut alia charitatis Chriſtianæ opera; Non autẽ eius ero ſententiæ hanc regulam de impijs puniendis Magiſtratibus vllam admittere diſtinctionem, Plures enim dantur caſus, in quibus aliud exigit temporum ratio; Illud vnum iterum confirmabo regiam hanc eſſe viam, qua Principi incidendam.

Nec crudelis nomẽ vereri.

Exẽplũ ſæpè puniẽtorũ reliquos i fide continet.

Modo Princeps nõ dicatur ſcat illos punire debere.

Satius eſſe ablata Diuino cultui dicare.

Satius ne sit Principi, Magistratus esse perpetuos, an verò ad tempus constitutos.

CAPVT XVIII.

PRINCEPS, qui tutam volunt esse Rempublicam, officia, honores, ac dignitates perpetuas suis non demandant Proceribus; immò siuè per biennium, siuè per trienniũ illa exerceri volunt ne dulcedine imperij allecti, sibi tandem vniuersa vsurpent. Sunt tamen, qui suadent Imperiorum diuturnitatem Principatibus salubrem, plura adducentes, quibus fulciri hæc possit opinio.

Ennumerant rationes, q̃ obtẽdit Magistratus esse perpetuos.

Non rem bene gerere Magistratum illum inquiunt, qui plura moliatur temporis breuitate, quę sanè imperfecta, nisi temporis spatio, sui perfectionem minimè aspiciunt; Verùm, quomodo Magistratus aliquid aggredietur, quod natura sua Principatui prosit, cum sciat ad perfectionem minimè posse produci? Sed certè breuitas temporis, quæ ei in administrando munere constituta est, minimè patietur. Quomodo summus Dux bellum gerere potest, si auctoritatem a tempore habet præstitutam? Si fortè eueniat inchoatum bellum fuisse, qui deindè successor erit, omnes ferè machinas reiciet, omniaq; ad hunc vsum cõparata; Inutilis demum expensa, inutilis labor; Diuersæ enim voluntates, diuersas sententias sortiuntur. Hinc mutationes legum, iudiciorum nouæ formæ. Hinc, si diutius quis in Magistratu versetur, segnior ad quæstum faciendum erit, vt muscæ, quæ si longiùs corporum vlceribus insident, minus graues, & molestæ fiunt, iàm ad satietatem plenæ.

Rationes p Magistratib⁹ ad tẽpus constitutis.

Verùm, qui aliter sentiunt, non tàm perennem volunt potestatem, quinimò breuissimam exigunt. Superbire inquiunt homines perpetua designatione; ægrè enim, cùm huiusmodi fiunt Magistratus, se possunt continere, quin superbiæ semper signa depromant; Administrationem ad plures annos productam addunt, optimè meritos ab ijsdem excludere honoribus, ad quorũ fastigia cum ascendere se posse desperent, libidinibus, alijsque sceleribus semetipsos prostituunt; Insuper, & illud non omittunt eos, qui Magistratu funguntur quasi perpetuo, facilè credere se causam non dicturos tàm facilè de recta rerum administratione, cum aut tempus sibi metipsis opitulari possit, vt commissorum

Digitized by Google

rum deleatur memoria, aut auctoritatem, quam conſtabiliuerè, ſibi præſto ſemper fore, ità arbitrentur, vt nullus vnquam audeat eorum geſta, vel ſcrutari, vel plectere. Præterea, ſi diuturnum erit Imperium, quis non videt omnia Magiſtratus auctoritate poſſe turbari? Omnia ſunt in eius manu poſita; Ipſe ſi caput factionum, & Dux appellari cupit, nouas clientelas ſibi parat, affinitates contrahit, maximè cum potentioribus Regni, ſiuè Prouinciæ. Si Dux ſit, ità dulcedine auri, ac præmij milites allicit, vt ſolum nomen Ducis agnoſcant, ſolum venerentur, Principis haud credant, haud colant, haud pertimeſcant. Si togatus, ità ſe multitudine aſſeclarum munit, vt hunc ſolum alij & agnoſcant, & colant. Quæ ras facit, vt ſolum huius arbitrium aſſequi velint, Principiſque imperatis apertiſſimè obſiſtant, cum tot muniti patrocinijs minas Principis nequaquàm perhorreſcant. Sillam, & Marium plures milites collegiſſe accepimus, qui contra beneficium publicum ſuas operas impenderè. Non ne id apertiſſimè vidimus in Gallia? Diuturnitas enim Imperiorum, quas ſeditiones concitarit, quaſque rebelliones, nemo eſt, qui ignoret. Nonne plures Prouinciarum Galliæ præfecti ſola freti potentia, quam longo ſibi parauere Imperio, & Regis Imperium abnuere, immò perduelles facti illas ditiones ſibi vſurpare ſtuduerunt? Hi Magiſtratus longa etiam adminiſtratione magnam auri copiam comparant, priuatorumque ſtatum omninò excedunt. Hoc hamo aureo capiuntur voluntates, & ſubditorum, & militum, vt eorum Tyrannicę menti omninò obſequantur, & pareant. Cæſarem accepimus Gallicis ditatum ſpolijs, & diuturnitate Imperij ſatis fultum, arma contra patriam mouiſſe, tandemque Tyrannum eam libertate viduaſſe.

Quid ſentiẽdum.

In tanta opinionum varietate, non improbarem, immò ſaluberrimum Principi opinarer magnas poteſtates, vt maioratuum domus Regiæ, Vicariatum Prouinciarum, & alios Ducatus, quibus neceſſario militare robur adiungitur, non concedendas eſſe perpetua, ſed ad tempus præfinitum, ne deficiendi, vt alias factum eſt, detur occaſio, quæ nulla, aut modica poteſt eſſe in Magiſtratibus Iurijdicis, quibus arma non ſunt ad manũ ad exequendum conſilium, ſi illud caperent, Inſidias ſtruendi Principi; Sic rectè Mecenas vir grauis, cum ſublatis bellis Octauianus Cæſar Rempublicam ſuam inſtruere vellet, ei ſuaſit, vt daret præmia Magiſtratibus, atq; ne minùs triennio, niſi deliquiſſent, nec amplius, quàm quinquennio Magiſtratum obirent; Diuidendas optimum putarem Prouincias, quod olim à Romanis prudenter factum. Quæ partitio ſi rectè facta fuiſſet, haud facilè quiſquam potentior ipſa Republica euadere potuiſſet.

Ad tempus concedi debere Præfecturas.

Prouincias diuidendas Præfectis.

Hoc idẽ feciſſe Romanos.

set. Nam extra distributas Prouincias erat Roma, & robur Italiæ, deindè omnes habebant vicinos Præsides emulos. Tandè si aliqui exercitum habebant, illi à vicinis barbaris infestabantur. Hoc in Cæsare violatum est ius, cum tres Prouinciæ vni traderentur. Augustus etiam prudenti diuisione securitatem sibi peperit, Prouincias imbecilliores, & pacificas, & belli securas populo tradidit, validas vt dubias, & periculo propriores, aut quibus hostes finitimi essent, aut quę possint res per se nouas moliri, retinuit. Hanc seiunctionem experientia docuit, nè Præsides facilè vires definiendo contrahere valerent; Non alia ratione nunc Hyspaniarum Rex vtitur, qui Indiam Occidentalem diuersis Proregibus tribuit, quorum alter Limæ, alter Mexici residet. Orientalem tribus dispertijt Præsidibus. Si enim singuli sint mediocriter potentes, nemo vnquam superabit alios Præsides, nedum ipsum Regem; Quæ cum ità sint, opinaretur diuturnitatem Imperij, haud esse profuturam, cum hoc resideat in Rectore Prouinciæ, qui magna fretus auctoritate, non ea destituitur potentia, quæ animos accendat ad varia scelera, maximèque si coniunctam bellicam etiam administrationem habeat. Sat triennium, siuè quinquennium existimo, quo tempore non tot excogitari possunt artes, quæ ad eorum explendas cupiditates sufficiant. Et vt tandem omnis præcidatur licentia supremis Magistratibus noua moliendi, diuisionem Prouinciarum necessariam omninò suaserim, vt Præfecti in tanta quasi propinquitate suas spes, cogitationesq; vicissim temperent; quod adeò firmum subsidium Principi censeo, vt nullum salubriùs excogitari posse credam.

Hac eadem raõe vti Regem Hispaniarum.

Diuturnitatem Imperij summè obfuturã vti valdè profuturam Prouinciarũ diuisionem.

Eos creandos Magiſtratus Minores, eos aſſumendos Aulicos, qui ad maiores dignitates promoueri poſsint, & non contemnendos honores ab ijs, qui geſſerunt maiores.

CAPVT XIX.

VAE ſaluberrimæ extant in Republica leges, quarum neglectus non mediocre Ciuibus afferre ſolet detrimentum. Harum enim prima eſt, vt nemo minoribus decoretur officijs, cuius virtutem ad maiora etiàm, ac ſuperiora munera promoueri poſſe Princeps non videat; Ingentibus ſe, cæteroſq; exponit malis, dùm homines imprudentes, qui in alijs muneribus non conſenuere, vniuerſæ Reipublicæ regimini præfecit; vel ſi infimis honoribus eos addictos ſemper velit, inteſtina odia ſaltem effugere nequaquam valeb. Nulla indignatio maior, nulla ira tenacior, quã eius, qui ſe ſemper vni adſtrictum ordini videt, via ad ampliores maioris dignitatis gradus ſemper intercluſa. Vnum itaq; tantùm ordinem, in quo primarij eligãtur nobiles, in ſua Republica minimè collocandum arbitrarer. Illud ſanè Principem non fugiat neminem eſſe, qui totum eius ſe mancipet ſeruituti, cuius animus, vel Auaritiæ, vel Ambitionis impetu non trahatur; quæ duo, ſi deſint, per pauci certè erunt, qui beneuola tantum animi propẽſione Principi ſe ipſos, ſuamq; operam exhibeant. Si his cupiditatibus nunquam Princeps voluerit reſpondere, non ſpe quadam inani eos nutriendo, ſed ad honores promouendo, quos optimè meteri non ignoret, facilè ſemper erit, vt Reſpublica pluribus vexetur diſſenſionibus, communemq; populi quietem à ſe lõgè repellat. Quomodo enim, vel fidi erunt, vel impigri, qui ſuam augẽdi fortunam nulla ſpe detinentur? Miſerrimam illorum Principum fateor conditionem, qui ſe in his auguſtijs deprehẽdi patiuntur, vt ad maiores dignitates optimè de ſe meritos euehere nec valeant, nec velint. Si enim in primo ſiſtendum eſt gradu, Non eſt, quod laboriosa velificatione portum tenere ſatagat Aulicus. Iàm quieto portu fruitur, qui nondum ſoluit è portu. Si verò lenis illa aura, quæ è portu educit, non flat; ſtat nauis Reipublicæ, nec alio ſuum dirigit curſum; quod ſi faciliori Principis

Duarũ legũ in Republica ſaluberrima cõſideratio.

Quot malis ſe exponit Princeps, dũ leges ſuperiores minimè perſpectas habet.

Danatur vni cuiq; ordo in Republica. Quæ incommoda oriuntur.

Beneuolentia, ac fides ſemper erga Principẽ deſunt.

Si Aulicus, ſiuè Ciuis in primo ſiſtat gradu, nulla ſaltem vtili velificatione Reipublicæ nauim ducit.

cipis afflatu paulatim propelleretur, & benignioribus obſecundantis fortunæ ventis exciperetur, portum teneret incolumis in maximum ipſius Principis emolumentum. Si idoneos promoueret Princeps, maioresq; conſtitueret gradus, quam plurimas infelicitates non tàm facilè ſubiret. Inutilem otioſorum hominum turbam certè euitaret (quod maximum eſt incommodum) qui ſola aſſentatione corrumpentes Principem, inanes faſtus concipiunt, omniaq; licere ſibi exiſtimant, dummodo Principi doloſos intendere laqueos tentent, cumq; nihil virtutis cauſa ſe poſſe cognoſcant, eò ſuas ingenij vires dirigunt, vt Principem perdant, ih præcepsq; detrudant. Summam præterea Præſidum copiam haberet. Vetuſtiſſimum porrò eſt Principum familiares ex Palatio ad Prouinciarum gubernationem admitti. Vigetque hodie conſuetudo, vt maximi poſt Cæſarem Principes, quaſi domeſtica Imperatoris obeant officia. Hæc veluti ſunt tributa, non vt illis ſemper inſiſtant officijs, ſed, vt ſumma Imperij negocia cum Imperatore ſuſtineant. Eodem planè modo habent Principes rerum domeſticarum miniſtros, qui regere alios, & capeſcere Rempublicam poſſunt. Non tamen hæc omnibus ſuaſa Principibus videntur; ſiuè iàm antiqua Aulæ conſuetudo, ſiuè diuerſa regendi forma, quæ ex ſubditorum natura hæc quaſi ſeminaria non exigat, aliud poſcere videantur. Iàm illud certum plurima, tùm ad Reipublicæ conſeruationem, tùm dignitatem cõferre, eamq; maximè, quæ nobiles cohoneſtat viros; qui, ſi probi ſint, ſuamq; incolumitatem cum Principis dignitate coniũctam velint, nullum ſalubrius cõfilium exiſtimo, quàm ſi Princeps ità eos alliciat, vt ſaluti ſuæ, & honori ſatis conſultũ eſſe cognoſcat. Hoc vſu venit, cum agnoſcunt ſubditi ſibi patere dignitates, ac honores, qui ſalui eſſe non poſſunt, niſi incolumi Principe; pro cuius incolumitate ità pugnandum eſt, vt ex huius conſeruatione, propriam etiàm pendere exiſtimetur. In hoc enim verſatur Principis ſalus; Neutiquam hanc ij conſiderabunt, ſi ſe deſtitutos vident, ſi ſuam dignitatem cum ſalute Principis minimè cõiunctam ſentiant. Poſtremò, quæ erit huius dignitas, quem frequens obſequentium virorum cætus circumſepit, quibus nulla ſit facultas ad maiora aſpirandi munera, quæ ſola mente concipiunt, atq; ad eorum poſſeſſionem aſpirant? Summus erit Principis decor, & maieſtas, ſi eum non numeroſa quidem, at certè benè Aulicorum inſtructa copia circumſepiat, quos gradatim extollat, atq; ad faſtigia dignitatum euehat, vt etiàm ſummam Reipublicæ adminiſtrationem ſibimetipſis demandãdã cõfidãt.

At inquies, Principem adeò eſſe inopem, eiusq; Imperium ea eſſe præditum ratione, vt tuto quiuis Ciuis ad Magiſtratus promoueri minimè poſſit, cum maximè in Sede parum firma conſi-

ſtat,

Alia confidentur incõmoda. Inutiliũ hominũ turba euitatur.

Præſidũ ſũma copia habetur. Necnon domeſticarum rerũ miniſtrorum. Hæc à nonnullis Principibus ſiuè ob antiquæ Aulæ cõſuetudinẽ, ſiuè ob diuerſam regendi formã dãnãtur. Enarrantur plurima ad Reipublicæ conſeruationẽ, ac dignitatẽ conferẽtia. Sat coniuncta vtilitas, ac dignitas, dũ cõmunis, & Principi, & ciui habetur. Dignitate exornatus. Ciuis ꝓpriã Principis, vti ſuã tuet. Cõſideratur parum Principis decor, dũ otioſorũ hominũ turba ſeptum ſe tuidet. Reſpõdetur tandẽ Principum obiectioni.

ſtat,pluribusq; fractus calamitatibus tutiùs his circumobſideri opinetur, non ne miſerrima illius Principis eſt, calamitas, qui ob ſuam ſemper anxius conditionem, ſemperq; timoris plenus quam maximè vexatur? Quo igitur tempore potẽtioribus agitatum procellis ſemetipſum conſpiciet, niſi eo, quo optimates non vtiq; benevolos, ſed quotidie aliqua perturbatos indignatione perſpiciet? Huic morbo ſanè medebitur, cum lene alicuius Magiſtratus adhibeat remedium, cuius virtute ægrotus iàm laborans poſſit recreari. Si Medicus tàm enixè cõtendit, vt alijs quam citiſſimè reſtituatur ſanitas, qno magis laborandum dixerim Principi, cuius ſalus cum ſubditorum incolumitate coniungitur? Non tamen his omnibus, quorum cupiditatibus abundè eſt ſatisfactum, omnia iure Magiſtratus licita exiſtimauerim. Neceſſe ſanè eſt, vt à Medico non integræ ſuæ ſalutis conſcius ſit ægrotus, vt facilius cibos valetudini aduerſos reformidet. Nouo Magiſtratui non omnia ſemper licebunt; Principis vigeat poteſtas, qnæ frẽnet, cohibeatq; adminiſtrationis luxum; præſto ei ſit; nec quidquam vnquam permittat, quod Reipublicæ commodis officiat. Quam plurimi alij Ciues optimatibus inferiores reperiuntur, qui ſimulata Magiſtratus ſpecie opponuntur, ac eorum ſæpè nefarijs conatibus potentiores in fide, & officio continent. Quæ vtilitates exinde percipiantur, conſulto prætermitto. Præclarè ſciũt Principes ſe magis nobilioribus fidere poſſe, Præfecturam à nobilitate rectiùs, ſanctiusq; adminiſtrari, magisq; inſigniri Principis nomen Magiſtratibus fulgens, qui nobilitate præditi, fidi, diligentes, idonciq; ad gubernacula admoueri ſatagunt. Hæc omnia ſilentio inuoluo, adeò ſe ſe omnium oculis obijciunt, vt vel in ipſis tenebris poſſint ſpectari.

Quodnã tãti morbi remediũ ſit, conſideratur.

Quæ sũmis Magiſtratuſi cupiditatib⁹ obljci poſſunt.

Præterea Principis poteſtas adminiſtrationis luxum cohibet.

Sæpè ad frãgendas Magiſtratuſi cupiditates alij inferiores opponũtur.

Altera lex eſt, vt qui ſupremis Magiſtratibus functi fuere, minoribus deinde non dedignentur, Inſigne in Republica exemplum dedit Scipio Africanus, qui fratrem Conſulem, cui bellum Syriarum contra Antiochum mandatum eſt, voluntaria legatione comitatus eſt. Intelligo in ciuilibus, cum conſentaneum valdè ſit Prætorem eſſe, & edilem, qui conſulatum geſſit; Qui Indias, Neapolim, Belgiumq; rexere, minorem Prouinciam regere ſolent, conſilijsq; præſidere. Si enim Præſides potentes mutãdi ſunt, quamuis rectè adminiſtrent, partem Reipublicæ ſibi cõcreditam, non ne magis cum Imperio eos eſſe præſtat, quàm penitus priuatam vitam agere? Non deſunt Principes, qui sẽper ijs Præfectis auxere honores, vt etiàm, cum ſe ſe occaſio obtulerit, alias adminiſtrationes non refugiant, quæ tamen alijs olim ſuſceptis non conſentiant. Et certè nusquam tanta eſt copia honore præfulgentium Ducum, & qui ſine Magiſtratu ſunt, quã in Hiſpania præter Commendas enim, aliaq; dignitatum præſidia ſunt

Vis alterius legis in mediũ adducit.

Suſcipiendæ etiã dignitates ab ijs, q minores geſſere.

Hoc in Præfectis Hiſpanis ſeruari videmus.

Enumeratur Hiſpanorũ Ducũ honoribus perfulgentium copia.

fidia sunt Equites velleris aurei, sunt etiàm, quos vocant (Los Grandes) alijq;, quorum dignitas ijs, qui in Imperijs, negocijsq; versantur æquatur, & tamen hi semper quæuis pro Republica munera obire minimè dedignantur, cum tamen quam plurimis cumulati honoribus videantur.

Quibus artibus Princeps Potentis opes compescat.

CAPVT XX.

I sunt in Republica à Principe metuendi viri, qui vel maxima diuitiarum copia pollent, vel nimia apud populos florent authoritate. Hutusmodi est enim magnorũ hominum summis virtutibus excellẽtium ingenium, vt cupiditatibus suis, & ambitioni maximè, quæ sæpè à sapientibus nouissima exuitur, vix vnquã modũ decernãt. Alcibiades in publica illa cõcione, quã ad Athenienſem populum habuit, non esse iniqnum dictitabat, si quis excelso ornatus animo cæteris æquari nolit. In Republica Romana, quid occulta odia, quid aperta inter Ciues bella introduxit, quid laudabiles priscorum mores corrupit; quid denique libertatem euertit, nisi paucorum nimia potentia? Qui cum continuatis Imperijs populi inconsultum fauorem acquisierint, illo tandem in ipsum Patriæ exitium vsi sunt. Hinc neq; Cæsar superiorem, neq; Pompeius parem vnquam tollerarunt. Priuati enim Ciues immensis suis opibus, quę Regijs, vel tanè pares, vel etiàm superiores erant, exercitus non modo sustentabant, sed ijsdem donis, ludis, spectaculis, sibi mirum in modum plebẽ deuinciebant. Michael Paleologus adeptus publicæ pecuniæ tractandæ facultatem, ea in milites, & plebem distributa, omnes in se beneuolos reddidit, legitimoq; sublato hærede Imperiũ Constantinopolitanum consecutus est. Henricus Secundus Angliæ Rex post redactam in suam potestatem Hiberniam, illi Vgonem quẽdam cum suo Imperio præfecit; qua ille potestate elatus, debitam Regi obedientiam abiecit, & maiora ausus fuisset, nisi opportunè à famulo iubente, vel certè sciente Rege sublatus fuisset. Gallici Regni turbæ prudentum iudicio à nimijs procerum opibus cępere; & ità olim Lodouicus Duodecimus potentũ depressione,

Nũquam modus in rebus suis ab ambitiosis, ac opulentis viris decernitur.

Paucorũ potẽtia in Republica Romana omniũ malorũ fuit in causa.

Sæpè priuatos Ciues suis opibus exercitus collegisse, ac sustentasse cõpertũ habemus.

Nimia alicuius potentis audacia sępè Regna, ac Prouincias euertit.

Galli ũ Regnum sæpè hunc morbũ expertũ fuisse vidimus.

preſione, ſuam firmari ſecuritatem aſſerebat, qua propter huic hominum generi difficillimum reor eſſe remedium.

Sapienter tamen monent nonnulli Politici, vbi malum aliquod timendum Reipublicæ tantopere auctum fuerit, vt difficilia ſint remedia, ſatius eſſe ferre aliquandiu, quàm intempeſtiua violentia ſe opponere. Nulla certè laude videntur illi digni, qui ad futuros prȩcauendos morbos firmo corpori medicamẽta infundant, ſollicitantq́; ſopitas ægritudinis cauſas. Quot ex his mala, quot funera miſerrimè congeſta ſunt? Illos planè referũt, qui placidis rebus formidoloſa quærunt remedia, quæq́; ambiguo euentu firmam Reipublicæ valetudinem tàm perdere, quã ſeruare valent. Quod ſi tantum aliena flagitia non excreuerint vt Principi adhibendi remedij locus ſit, duo adnotantur, quorũ primum in vſu eſt, cum vnus, vel pauci in Republica ope, & potentia ſupra cæterorum conditionem regio faſtigio nimis excellunt. Alterum vero, cum integri alicuius Regni Proceres immunitatibus, Præfecturis, viribus ſuperbi in Principes propellunt.

Cũ morbus nimium ingruat, quid agendum.

Quid agẽdũ cũ Principi aliena flagitia puniendi locus ſit.

Crudelia nimis quibuſdam placuere conſilia, qualia Periander allquis, aut Tarquinius ſuggerebat, vt ſumma Papauerũ dicerentur. Ità Alexander Magnus Perſicum bellum adornans, non ſolum omnes Nouercæ cognatos, quos Philippus ad excelſiorem dignitatis locum traduxerat, interfecit; ſed nec etiã ſuis, qui ad regnandum apti videbantur, pepercit, ne quam ſeditionis materiam, dùm ipſe longè abeſſet, in Macedonia permãſiſſe ſuſpicaretur; Eandemq́; ob cauſam Regis ſtipendiarios prõptioris ingenij ad commilitium ſecum traxit; ſegnioribus verò Regni tutelam commendauit. Athenienſes contra opulentiores virtute etiam, ac merito cæteris ſuperiores Oſtraciſmo vtebantur; cautione profectò minùs honeſta; & quę parum ab illa Ephe ſiorum lege, qua quis frugi eſſe videbatur, differre videtur. Sanè Ariſtoteles, & ſi fateatur Oſtraciſmo ineſſe qualem iuſtitiam ciuilem, initio tamen cauere, ne tali medicina opus ſit, rectiùs arbitratur.

Nõnulli crudelia cõſilia ſuaſere Perindari, Tarquinij, ac Alexandri Magni.

Securius eſt nimiæ potentiæ inſtrumentis impedimenta obijcere, ſubuertere fundamenta, quibus illa nititur, & velut ſubtractis alimentis ignem extinguere. Illi igitur, cuius priuatum terminum exceſſere diuitiæ, dignitates, curationes, legationes cõferantur damnoſæ, ſumptuoſæ, & quæ ſine rei familiaris diſpẽdio obiri nequeant. Si fauore plebis quis nitatur, deriuandus eſt iiſdem, aut maioribus beneficijs, aut illecebris in ipſum Principem, aut Rempublicam: Qui fama, & gloria in altum effertur, arduis, & periculoſis obijciendus eſt expeditionibus; & vbi ſpei euentus non reſponderit, imminuatur auctoritas, quàm olim à rerum geſtarum excellentia meruit. Is, quem locus potentem nimis

Plura alia entiora excogitantur conſilia. Enumerãtur variæ rationes, quibus nimia potẽtia contundenda, videtur.

ijs, quas ſuas ſibi res gerebant, maxima, ac minima quæq; perconctabatur, & potiſſimũ, quomodo Nobiles, ac Magiſtratus ſe gererent, quæq; cõperiſſet, in libello quodã adnotabat; ac deindè, ſi multorũ voces, & iudicia conſentire animaduertiſſet, eos repente nihil tale metuentes ad pœnã trahi mandabat, eaq; ratione omnes in officio continebat. Hęc ſemper ſuaſerim facienda, niſi Imperia, vel ſint mediocria, vel magna, vel ampliſſima. Si parua extiterint, ſolus Princeps ſua quaſi præſentia cunctis medetur, ſat diligẽs inueſtigator, qui aliena flagitia ſeuera animaduerſione coerceat. Mediocre Imperium Athenienſes habuere; Ideoq; cũ facilis eſſet acceſſus, omnia iudicia maiora, cauſaſque in vrbẽ attraxerunt, ſic Præſides, qui Vrbibus præerant, magno metu tenebantur, ne iniurias inferrẽt ſocijs; cũ enim ex omnib. vrbibus cauſę ferè omnes Athenas proficiſcerentur, & populus iudicaret, non poterant potentum ſcelera latere, cum etiam Potentioribus minimè liceret à populo veniam ſperare.

Sua præſentia poſſe Principẽ mederi erratis Magiſtratuum.

Si magnum eſt Imperium, quale eſt nunc Hiſpaniarum, & quale fuit ſub priſcis Imperatoribus Romanum, poſſet Imperator, vel Rex, vt olim fecit Hadrianus, circumire Prouincias, curatoreſq; & Præſides ſupplicio afficere, verùm difficillimum puto, ampliſſima Regna, quale eſt Regis Hiſpaniarum, maximeq; diuiſa Principis ſui præſentia frui. Quinimò, nec expedit, ſi enim in Americam, aut Orientem ſuo periculo iter haberet, omnia Regna in diſcrimen mitteret. In his igitur muniendis, regendiſquè opus habet viris optimis, conſtantiſſimiſquè, quorum tamen virtuti ità credat, vt ſibi conſtet ratio adminiſtrationis. Hunc in modum, nunc in nouo orbe leges rectiùs ſuſtinẽtur. Me ſanè aliquando admiratio inceſſit, quĩ fiat, vt præter regnorum omniũ conſuetudinẽ, tàm longo tempore ſine ſeditione, ac defectione tanta conſiſtat Monarchia, nec præter ſummi Numinis prouidentiam aliud mihi occurit, quam Miniſtrorum ſincera fides, qua Reges, rerum omnium conſcij fiunt; Iam plures annos Indias, variaſquè ditiones tenent Hyſpaniæ, in tàm remotis, inuiſquè prouincijs, in tanta occaſione fœderum cum barbaris, in tanta peccandi licentia vix vllę defectiones, aut tumultus auditi. Soli Pizzari in America ciuilia bella geſſerunt. Quod ſi Romanum Imperium iàm adultum vidimus, nullum decennium dabatur, quo non plures ſeditiones, conſpirationes, ſociorum expilationes, peculatus, & repetundarum crimina inuenirentur. Hoc igitur firmamentum eſt Regni potentiſſimi, quod omnia Syndicis ſcribentibuſq; ad Regem, & Regia Conſilia ita plena ſunt, vt initia machinationum, & iniuriarum facilè opprimi poſſint.

Quid agendum cũ Imperium eſt magnum.

Virorũ proborum electionẽ in lõginquis Prouincijs Magiſtratuũ petulantiã arcere.

Non alia de cauſa contineri Indias in fide, quã ex certa miniſtrorũ fide ac vigilãtia.

An Princeps Magistratus suos errantes, & subditos per summam iniustitiam grauantes punire palàm debeat.

CAPVT XVII.

OLVERE nonnulli non esse Prudentis Principis Magistratus castigare, aut infamia notare, hac præcipuè ducti ratione, quod præcipua subsidia Principis censentur Magistratus, qui eius quoq; sunt ministri perpetui; Inter ea autem, quæ Magistratus existimationem conseruant, ac adaugent, potissimum est fides, & concepta de eo subditorum opinio; vnde etiã, & per hũc ipsius Principis augetur auctoritas. Cõtra verò, quãdo animaduertunt subditi à Magistratu varia quoquè admitti scelera, nullam deinceps ipsi fidem exhibent, eiusq; paulatim imminuunt auctoritatem. Hisce & hoc addunt, quod cum tales Magistratus à Principe eligantur, si postea infames, & scelesti publica affici antur nota, notatur etiam simul Principis incuria in eorum electione, ex quo fit, vt non parum eius existimationi detrahatur; Etsi inuentus est Princeps, qui etiam immeritum castigauit, ne videretur eum imprudenter, & absquè iudicio accusasse, vt de Tiberio dicitur, quod vel hoc saltem nomine amicum suum Rhodianum pœna affecerit; quanto satius erit, vel merito parcere, ne tuum, aut accuses, aut damnes iudicium, quo anteà eum pro bono habuisti? Pręterea si eo Princeps deueniat, vt Ministros suos, ac Magistratus acriter puniat, facilè incurret, vel apud suos crudelitatis notam, & qui suos ità excipit, quid peregrinis facturum putas? Addunt Principem nimis seuerum in ministros, & Magistratus suspitionem ingerere, se id efficere, vt ipsorum detescat spolijs. Ità traditum fuit de Francorum Rege Philippo, qui Templariorum ordinem sustulit, quod fecisse dictus est, vt ipsorum reliquijs detesceret, miseris illis interim fortasse innocentibus, & ab erroribus, qui ipsis impingebantur, satis remotis Hæ rationes sic satis plausibiles quibusdam oculos nebulis, ità obduxerunt, vt solem veritatis nequaquam aspicere potuerint.

Opinio Magistratum à Principe minimè puniri debere asserentium.

Auctoritatẽ Prĩcipis sæpè diminui ob pœnas ministro illatas.

Sæpè notari Principis in Curiam, quo ministrũ electum pœnis subdit.

Crudelis sæpe erit Prĩceps, dũ ministros sæpè pœna afficit.

A suspitione seditãdi ministrorũ spolijs non lõgè abesse Prĩcipẽ in eos seuiẽtẽ exẽplo Francorum Regis Philippi.

Quæ emolumenta ex aperto Magistratuum castigatione.

Ego vero semper existimarim puniendos Magistratus, nequè vllo colore illorum flagitia posse adumbrari; Si Priuatus, qui le-

ges non obſeruarit, punitur, quanto magis puniendus ille, qui cuſtos legũ conſtitutus, eas non veretur tranſgredi? Certè quẽadmodum maiora virtuti tribuenda ſunt præmia, ità & ſeueriore talium hominum ſcelera pœna coercenda; Præterea quis non videt horum pœna omnia in ſuo ſtatu conſeruari, qui ni ſubdantur pœnis, facilè ſit omnia corruere, & peſſumdare? Princeps verò Iuſtitiam adminiſtrans, Dei quoddam habetur ſimulacrum, & vel ipſos Magiſtratus delinquentes iuſta ſeueritate puniens, alijs, & ſummis, & infimis terrorem incutit, ne ſimilia perpetrent flagitia. Si verò ijs parcat Princeps, veritus nimirum, ne illis, & ſibi dedecus comparet, magis illi inſoleſcent, in ſceleribus, rapinis, & oppreſſionibus ſecuriores, metu punitionis ſublato. Illud adde ſcelera Magiſtratuum tandem patefieri, & quamuis non ſtatim credantur ab omnibus, tandem tamen in periculum erumpunt. Non enim tàm diligentior celari poſſunt, quin aliquis ſaltem eorum ſit conſcius, & maximè illi, qui iniuriam patiuntur. Et quemadmodum acuti dolores etiam à fortiſſimis viris, aut gemitus, aut etiam clamores exprimunt neceſſarios, ità etiam, qui ſceleribus miniſtrorum ſunt oppreſſi, non ſe continere valent, ſed iniurias illatas populo vniuerſo patefaciunt. Princeps autem ſi diſſimulet, neq; neceſſarium malo remedium adhibeat, ſignitiei notam incurrit, qui neq; ſciat, neq; curet eos reprimere. Hinc ſubditorum contemptus, & odium duo lethalia venena parantur. Prædictis etiam addiderim, quod Miniſter iniuſtus, rapax, & ſceleratus ſemper, ſi non omnibus, at pleriſq; exoſus eſt. Vnde fit, vt Princeps cum puniens, magnum ſibi omnium eorum conciliet amorem. Nihil vnquam fecit Tiberius, quod magis populo Romano placuerit, quam cum Seianum dedit ad mortem, qui nimia ſua potentia, arrogantia, & crudelitate, omnium in ſe traxerat odium. Maximum erat odium Populi Florentini in Ducem Athenienſem, quod tamen eo eiecto ſedatum fuit, omni effuſa vindicta in Guilielmum Aſſiſſium ſcelerum Ducis miniſtrum, qui in manibus ipſius inciderat. Inſignis eſt hæc occaſio, quo Princeps ſuo ſatisfaciat, & nomini, & officio. Nequè vllius eſt momenti, quod putant aliqui, publicatis Magiſtratuum ſceleribus, ordinis imminui, aut certè periclitari auctoritatem. Quinimò celatis ijs, maiori eſt in periculo, cum omnes agnoſcunt locum illum à nefarijs hominibus iniuſtè omninò retineri; Et quemadmodum corpus infectum ſanitati reſtituitur, nouaſque acquirit vires vitioſis euacuatis humoribus, ità etiam de Magiſtratus ordine eſt, ſi vitiosè peccantes, & ſcelerati ex Reipublicæ corpore eijciantur; Illorum quoque ſententia non eſt curanda,

Omnia ob pœnam, & præmia cõſeruari.

Mœtus illatus, omnia futura flagitia opprimit. Quæ incommoda ex nimio Principis fauore.

Dum Princeps punit rapacem beneuolẽtiam ſubditorũ ſibi comparat. Hoc idẽ expertũ Tiberiũ dũ Seianũ dilaniandũ tradidit. Nec minus hoc idẽ expertũ Ducẽ Athenienſẽ.

Non imminui auctoritatem Principis ex pœnis Magiſtratibus inflictis.

randa, qui dicunt Principem, ſi puniat, quem elegit Magiſtratum, hoc ipſo imprudentiam ſuam, & malè ſanam mentem, quam in eo diligendo paſſus eſt, prodere. Maior enim imprudẽtia eſt, & iudicij minus erit, ſi contra Iuſtitiam, contra publicum commodum, contra ius, fasq; peccata diſſimulet. Poteſt optimè excuſari Princeps, ſi talem eligat, qui poſteà deterior euadat, ſed ſi electum, cognitis eti m eius ſceleribus non tolleret, nullus eſt excuſationi locus. Etſi rationi huic danda eſſet fides, nequaquam poſſet Princeps eum caſtigare, aut etiàm remouere Magiſtratum, quem ipſe elegerit. Ita nec Tiberius Seianum, nec Commodus Perennium, nec Seuerus Plautianum, neque Alexander Thurinum punire debuiſſet. De crudelitatis nomine nullum eſt periculum, cum Princeps iuſtè, neq; ex affectu punit, aut odio; De ijs enim Magiſtratibus nobis ſermo eſt, qui pœnas manifeſtè adeò commeruerè, vt iuſtitia moueat Principem, non Princeps iuſtitiam. Cum autem iuſtè, & cum ratione tales punit, hoc primò efficit, vt non ſæpiùs ad idem deueniendum ſit exemplũ, reliquis vno, aut altero admonitis, aut territis; Pius deindè ſit erga ſubditos, qui talibus, ſi impuniti manſiſſent, iniuria grauari poterant; Non intermiſit Antoninus Pius ſeueram ſceleratorũ punitionem, nequ tamen nomẽ Pij amiſit, ſed auxit potiùs. Hic itidem ſe ſe gerendi modus Principem ab auaritię calũnia, quod puniat tales Magiſtratus, prædæ magis cupidus, quam iuſtitiæ, liberat. Vbi enim manifeſta eſt iuſtitia, non timendus eſt infamiæ morſus, quin gloriæ ſperandus potius eſt fructus, cùm ęqua adminiſtratur iuſtitia etiã contra potentiores, Et eò magis, quia Princeps, & impium Magiſtratum punire, & ab eius quoqu bonis abſtinere poteſt, niſi, quatenus leges, & iura ipſi ea addicant; immò duplicem hinc conſequetur gloriam, ſi cognitis talis Miniſtri ſceleribus, reum non ſolum puniat, ſed & bona, quibus ablata ſunt, reſtituat, aut cultui Diuino conſacret, vt ad templorum, aut ædificationem, aut reparationem, ad Hoſpitalia extruenda, aut alia charitatis Chriſtianæ opera; Non autẽ eius ero ſententiæ hanc regulam de impijs puniendis Magiſtratibus vllam admittere diſtinctionem, Plures enim dantur caſus, in quibus aliud exigit temporum ratio; Illud vnum iterum confirmabo regiam hanc eſſe viam, qua Principi incidendam.

Nec crudelis nomẽ vereri.

Exẽplũ ſæpè puniẽtorũ reliquos i fide continet.

Modo Princeps nõ dicatur ſcat illos puire debere.

Satius eſſe ablata Diuino cultui dẽ care.

Satius ne ſit Principi, Magiſtratus eſſe perpetuos, an verò ad tempus conſtitutos.

CAPVT XVIII.

PRINCEPS, qui tutam volunt eſſe Rempublicam, officia, honores, ac dignitates perpetuas ſuis non demandant Proceribus; immò ſiuè per biennium, ſiuè per trienniũ illa exerceri volunt ne dulcedine imperij allecti, ſibi tandem vniuerſa vſurpent. Sunt tamen, qui ſuadent Imperiorum diuturnitatem Principatibus ſalubrem, plura adducentes, quibus fulciri hæc poſſit opinio.

Ennumerant rationes, q̃ oſtẽdit Magiſtratus eſſe perpetuos.

Non rem bene gerere Magiſtratum illum inquiunt, qui plura moliatur temporis breuitate, quę ſanè imperfecta, niſi temporis ſpatio, ſui perfectionem minimè aſpiciunt; Verùm, quomodo Magiſtratus aliquid aggredietur, quod natura ſua Principatui proſit, cum ſciat ad perfectionem minimè poſſe produci? Sed certè breuitas temporis, quæ ei in adminiſtrando munere conſtituta eſt, minimè patietur. Quomodo ſummus Dux bellum gerere poteſt, ſi auctoritatem a tempore habet præſtitutam? Si fortè eueniat inchoatum bellum fuiſſe, qui deindè ſucceſſor erit, omnes ferè machinas reiciet, omniaq; ad hunc vſum cõparata; Inutilis demum expenſa, inutilis labor; Diuerſæ enim voluntates, diuerſas ſententias ſortiuntur. Hinc mutationes legum, iudiciorum nouæ formæ. Hinc, ſi diutius quis in Magiſtratu verſetur, ſegnior ad quæſtum faciendum erit, vt muſcæ, quæ ſi longiùs corporum vlceribus inſident, minus graues, & moleſtæ fiunt, iàm ad ſatietatem plenæ.

Rationes p Magiſtratib' ad tẽpus conſtitutis.

Verùm, qui aliter ſentiunt, non tàm perennem volunt poteſtatem, quinimò breuiſſimam exigunt. Superbire inquiunt homines perpetua deſignatione; ægrè enim, cùm huiuſmodi fiunt Magiſtratus, ſe poſſunt continere, quin ſuperbiæ ſemper ſigna depromant; Adminiſtrationem ad plures annos productam addunt, optimè meritos ab ijſdem excludere honoribus, ad quorũ faſtigia cum aſcendere ſe poſſe deſperent, libidinibus, alijſque ſceleribus ſemetipſos proſtituunt; Inſuper, & illud non omittunt eos, qui Magiſtratu funguntur quaſi perpetuo, facilè credere ſe cauſam non dicturos tàm facilè de recta rerum adminiſtratione, cum aut tempus ſibi metipſis opitulari poſſit, vt commiſſo-

rum

rum deleatur memoria, aut auctoritatem, quam conſtabiliuerè, ſibi præſto ſemper fore, ità arbitrentur, vt nullus vnquam audeat eorum geſta, vel ſcrutari, vel plectere. Præterea, ſi diuturnum erit Imperium, quis non videt omnia Magiſtratus auctoritate poſſe turbari? Omnia ſunt in eius manu poſita; Ipſe ſi caput factionum, & Dux appellari cupit, nouas clientelas ſibi parat, affinitates contrahit, maximè cum potentioribus Regni, ſiuè Prouinciæ. Si Dux ſit, ità dulcedine auri, ac præmij milites allicit, vt ſolum nomen Ducis agnoſcant, ſolum verentur, Principis haud credant, haud colant, haud pertimeſcant. Si togatus, ità ſe multitudine aſſeclarum munit, vt hunc ſolum alij & agnoſcant, & colant. Quæ ras facit, vt ſolum huius arbitrium aſſequi velint, Principiſque imperatis apertiſſimè obſiſtant, cum tot muniti patrocinijs minas Principis nequaquàm perhorreſcant. Sillam, & Marium plures milites collegiſſe accepimus, qui contra beneficium publicum ſuas operas impenderè. Non ne id apertiſſimè vidimus in Gallia? Diuturnitas enim Imperiorum, quas ſeditiones concitarit, quaſque rebelliones, nemo eſt, qui ignoret. Nonne plures Prouinciarum Galliæ præfecti ſola freti potentia, quam longo ſibi parauere Imperio, & Regis Imperium abnuere, immò perduelles facti illas ditiones ſibi vſurpare ſtuduerunt? Hi Magiſtratus longa etiam adminiſtratione magnam auri copiam comparant, priuatorumque ſtatum omninò excedunt. Hoc hamo aureo capiuntur voluntates, & ſubditorum, & militum, vt eorum Tyrannicę menti omninò obſequantur, & pareant. Cæſarem accepimus Gallicis ditatum ſpolijs, & diuturnitate Imperij ſatis fultum, arma contra patriam mouiſſe, tandemque Tyrannum cam libertate viduaſſe.

In tanta opinionum varietate, non improbarem, immò ſaluberrimum Principi opinarer magnas poteſtates, vt maioratuum domus Regiæ, Vicariatum Prouinciarum, & alios Ducatus, quibus neceſſario militare robur adiungitur, non concedendas eſſe perpetua, ſed ad tempus præfinitum, ne deficiendi, vt alias factum eſt, detur occaſio, quæ nulla, aut modica poteſt eſſe in Magiſtratibus Iurijdicis, quibus arma non ſunt ad manũ ad exequendum conſilium, ſi illud caperent', Inſidias ſtruendi Principi; Sic rectè Mecenas vir grauis, cum ſublatis bellis Octauianus Cæſar Rempublicam ſuam inſtruere vellet, ei ſuaſit, vt daret præmia Magiſtratibus, atq; ne minùs triennio, niſi deliquiſſent, nec amplius, quàm quinquennio Magiſtratum obirent; Diuidendas optimum putarem Prouincias, quod olim à Romanis prudenter factum. Quæ partitio ſi rectè facta fuiſſet, haud facilè quiſquam potentior ipſa Republica euadere potuiſſet.

Quid ſentiendum.

Ad tempus concedi debere Præfecturas.

Prouincias diuidendas Præfectis.

Hoc id feciſſe Romanos.

ſet. Nam extra diſtributas Prouincias erat Roma, & robur Italiæ, deindè omnes habebant vicinos Præſides emulos. Tandē ſi aliqui exercitum habebant, illi à vicinis barbaris infeſtabantur. Hoc in Cæſare violatum eſt ius, cum tres Prouinciæ vni traderentur. Auguſtus etiam prudenti diuiſione ſecuritatem ſibi peperit, Prouincias imbecilliores, & pacificas, & belli ſecuras populo tradidit, validas vt dubias, & periculo propriores, aut quibus hoſtes finitimi eſſent, aut quę poſſint res per ſe nouas moliri, retinuit. Hanc ſeiunctionem experientia docuit, nè Præſides facilè vires definiendo contrahere valerent; Non alia ratione nunc Hyſpaniarum Rex vtitur, qui Indiam Occidentalem diuerſis Proregibus tribuit, quorum alter Limæ, alter Mexici reſidet. Orientalem tribus diſpertijt Præſidibus. Si enim ſinguli ſint mediocriter potentes, nemo vnquam ſuperabit alios Præſides, nedum ipſum Regem; Quæ cum ità ſint, opinarer diuturnitatem Imperij, haud eſſe profuturam, cum hoc reſideat in Rectore Prouinciæ, qui magna fretus auctoritate, non ea deſtituitur potentia, quæ animos accendat ad varia ſcelera, maximèque ſi coniunctam bellicam etiam adminiſtrationem habeat. Sat triennium, ſiuè quinquennium exiſtimo, quo tempore non tot excogitari poſſunt artes, quæ ad eorum explendas cupiditates ſufficiant; Et vt tandem omnis præcidatur licentia ſupremis Magiſtratibus noua moliendi, diuiſionem Prouinciarum neceſſariam omninò ſuaſerim, vt Præfecti in tanta quaſi propinquitate ſuas ſpes, cogitationeſq; viciſſim temperent; quod adeò firmum ſubſidium Principi cenſeo, vt nullum ſalubriùs excogitari poſſe credam.

Hac eadem raõe vti Regem Hiſpaniarum.

Diuturnitatem Imperij ſummè obfuturā vti valdè profuturam Prouinciarū diuiſionem.

Eos creandos Magiſtratus Minores, eos aſſumendos Aulicos, qui ad maiores dignitates promoueri poſsint, & non contemnendos honores ab iis, qui geſſerunt maiores.

CAPVT XIX.

Duarũ legũ in Republica ſaluberrima cõſideratio.

DVAE ſaluberrimæ extant in Republica leges, quarum neglectus non mediocre Ciuibus afferre ſolet detrimentum. Harum enim prima eſt, vt nemo minoribus decoretur officijs, cuius virtutem ad maiora etiàm, ac ſuperiora munera promoueri poſſe Princeps non videat; Ingentibus ſe, cæteroſq; exponit malis, dùm homines imprudentes, qui in alijs muneribus non conſenuere, vniuerſæ Reipublicæ regimini præfecit; vel ſi infimis honoribus eos addictos ſemper velit, inteſtina odia ſaltem effugere nequaquam valet. Nulla indignatio maior, nulla ira tenacior, quã eius, qui ſe ſemper vni adſtrictum ordini videt, via ad ampliores maioris dignitatis gradus ſemper intercluſa. Vnum itaq; tantùm ordinem, in quo primarij eligãtur nobiles, in ſua Republica minimè collocandum arbitrarer. Illud ſanè Principem non fugiat neminem eſſe, qui totum eius ſe mancipet ſeruituti, cuius animus, vel Auaritiæ, vel Ambitionis impetu non trahatur; quæ duo, ſi deſint, per pauci certè erunt, qui beneuola tantum animi propẽſione Principi ſe ipſos, ſuamq; operam exhibeant. Si his cupiditatibus nunquam Princeps voluerit reſpondere, non ſpe quadam inani eos nutriendo, ſed ad honores promouendo, quos optimè meretri non ignoret, facilè ſemper erit, vt Reſpublica pluribus vexetur diſſenſionibus, communemq; populi quietem à ſe lõgè repellat. Quomodo enim, vel fidi erunt, vel impigri, qui ſuam augẽdi fortũnam nulla ſpe detinentur? Miſerrimam illorum Principum fateor conditionem, qui ſe in his auguſtijs deprehẽdi patiuntur, vt ad maiores dignitates optimè de ſe meritos euehere nec valeant, nec velint. Si enim in primo ſiſtendum eſt gradu, Non eſt, quod laboriosa velificatione portum tenere fatagat Aulicus. Iàm quieto portu fruitur, qui nondum ſoluit è portu. Si verò lenis illa aura, quæ è portu educit, non flat; ſtat nauis Reipublicæ, nec alio ſuum dirigit curſum; quod ſi faciliori Principis

Quot malis ſe exponit Princeps, dũ leges ſuperiores minimè perſpectas habet.

Danatur vnicuique ordo in Republica.

Quæ incommoda oriuntur.

Beneuolentia, ac fides ſemper erga Principẽ deſunt.

Si Aulicus, ſiuè Ciuis in primo ſiſtat gradu, nulla ſaltem vtili velificatione Reipublicæ nauim ducit.

cipis afflatu paulatim propelleretur, & benignioribus obſecundantis fortunæ ventis exciperetur; portum teneret incolumis in maximum ipſius Principis emolumentum. Si idoneos promoueret Princeps, maioresq; conſtitueret gradus, quam plurimas infœlicitates non tàm facilè ſubiret. Inutilem otioſorum hominum turbam certè euitaret (quod maximum eſt incommodum) qui ſola aſſentatione corrumpentes Principem, inanes faſtus concipiunt, omniaq; licere ſibi exiſtimant, dummodo Principi doloſos intendere laqueos tentent, cumq; nihil virtutis cauſa ſe poſſe cognoſcant, eò ſuas ingenij vires dirigunt, vt Principem perdant, ſe precepsq; detrudant. Summam præterea Præſidum copiam haberet. Vetuſtiſſimum porrò eſt Principum familiares ex Palatio ad Prouinciarum gubernationem admitti. Vigetque hodie conſuetudo, vt maximi poſt Cæſarem Principes, quaſi domeſtica Imperatoris obeant officia. Hæc veluti ſunt tributa, non vt illis ſemper inſiſtant officijs, ſed, vt ſumma Imperij negocia cum Imperatore ſuſtineant. Eodem planè modo habent Principes rerum domeſticarum miniſtros, qui regere alios, & capeſcere Rempublicam poſſunt. Non tamen hæc omnibus ſuaſa Principibus videntur; ſiuè iàm antiqua Aulæ conſuetudo, ſiuè diuerſa regendi forma, quæ ex ſubditorum natura hæc quaſi ſeminaria non exigat, aliud poſcere videantur. Iàm illud certum plurima, tùm ad Reipublicæ conſeruationem, tùm dignitatem cõferre, eamq; maximè, quæ nobiles cohoneſtat viros; qui, ſi probi ſint, ſuamq; incolumitatem cum Principis dignitate coniũctam velint, nullum ſalubrius cõſilium exiſtimo, quàm ſi Princeps ità eos alliciat, vt ſaluti ſuæ, & honori ſatis conſultũ eſſe cognoſcat. Hoc vſu venit; cum agnoſcunt ſubditi ſibi patere dignitates, ac honores, qui ſalui eſſe non poſſunt, niſi incolumi Principe; pro cuius incolumitate ità pugnandum eſt, vt ex huius conſeruatione, propriam etiàm pendere exiſtimetur. In hoc enim verſatur Principis ſalus; Neutiquam hanc ij conſiderabunt, ſi ſe deſtitutos vident, ſi ſuam dignitatem cum ſalute Principis minimè cõiunctam ſentiant. Poſtremò, quæ erit huius dignitas, quem frequens obſequentium virorum cætus circumſepit, quibus nulla ſit facultas ad maiora aſpirandi munera, quæ ſola mente concipiunt, atq; ad eorum poſſeſſionem aſpirant? Summus erit Principis decor, & maieſtas, ſi eum non numeroſa quidem, at certè benè Aulicorum inſtructa copia circumſepiat, quos gradatim extollat, atq; ad faſtigia dignitatum euehat, vt etiàm ſummam Reipublicæ adminiſtrationem ſibimetipſis demandãdã cõfidãt.

Alia conſidentur incõmoda. Inutiliũ hominũ turba euitatur.

Præſidũ firma copia habetur. Nec non domeſticarum rerũ miniſtrorum. Hæc à nonnullis Principibus ſiuè ob antiquæ Aulæ cõſuetudinẽ, ſiuè ob diuerſam regendi formã dãnatur. Enarrantur plurima ad Reipublicæ conſeruationẽ, ac dignitatẽ conferẽtia. Sat coniuncta vtilitas, ac dignitas, dũ eõmunis, & Principi, & ciui habetur. Dignitate exornatus Ciuis, ꝑpriã Principis, vtì suã tuet. Cõſideratur paruus Principis decor, dũ otioſorũ hominũ turba ſeptum ſe eidet. Reſpõdetur eiusdã Principum obiectioni.

At inquies, Principem adeò eſſe inopem, eiusq; Imperium ea eſſe præditum ratione, vt tuto quiuis Ciuis ad Magiſtratus promoueri minimè poſſit, cum maximè in Sede parum firma conſi-

ſtat;

ſtat,pluribuſq; fractus calamitatibus tutiùs his circumobſideri opinetur, non ne miſerrima illius Principis eſt, calamitas, qui ob ſuam ſemper anxius conditionem, ſemperq; timoris plenus quam maximè vexatur? Quo igitur tempore potẽtioribus agitatum procellis ſemetipſum conſpiciet, niſi eo, quo optimates non vtiq; benevolos, ſed quotidie aliqua perturbatos indignatione perſpiciet? Huic morbo ſanè medebitur, cum lene alicuius Magiſtratus adhibeat remedium, cuius virtute ægrotus iàm laborans poſſit recreari. Si Medicus tàm enixè cõtendit, vt alijs quam citiſſimè reſtituatur ſanitas, qno magis laborandum dixerim Principi, cuius ſalus cum ſubditorum incolumitate coniungitur? Non tamen his omnibus, quorum cupiditatibus abundè eſt ſatisfactum, omnia iure Magiſtratus licita exiſtimauerim. Neceſſe ſanè eſt, vt à Medico non integræ ſuæ ſalutis conſcius ſit ægrotus, vt facilius cibos valetudini aduerſos reformidet. Nouo Magiſtratui non omnia ſemper licebunt; Principis vigeat poteſtas, qnæ frenet, cohibeatq; adminiſtrationis luxum; prçſto ei ſit; nec quidquam vnquam permittat, quod Reipublicæ commodis officiat. Quam plurimi alij Ciues optimatibus inferiores reperiuntur, qui ſimulata Magiſtratus ſpecie opponuntur, ac eorum ſæpè nefarijs conatibus potentiores in fide, & officio continent. Quæ vtilitates exindè percipiantur, conſulto prætermitto. Præclarè ſciũt Principes ſe magis nobilioribus fidere poſſe, Præfecturam à nobilitate rectiùs, ſanctiusq; adminiſtrari, magisq; inſigniri Principis nomen Magiſtratibus fulgens, qui nobilitate prædiți, fidi, diligentes, idonei q; ad gubernacula admoueri ſatagunt. Hæc omnia ſilentio inuoluo, adeò ſe ſe omnium oculis obijciunt, vt vel in ipſis tenebris poſſint ſpectari.

Quodnã tãti morbi remedium ſit, conſideratur.

Quæ sũmis Magiſtratuũ cupiditatib⁹ obijci poſſunt.

Præteris Principis poteſtas adminiſtrationis luxum cohibet.

Sæpè ad frãgendas Magiſtratuũ cupiditates alij inferiores opponũtur.

Altera lex eſt, vt qui ſupremis Magiſtratibus functi fuere, minoribus deinde non dedignentur, Inſigne in Republica exemplum dedit Scipio Africanus, qui fratrem Conſulem, cui bellum Syriarum contra Antiochum mandatum eſt, voluntaria legatione comitatus eſt. Intelligo in ciuilibus, cum conſentaneum valdè ſit Prætorem eſſe, & edilem, qui conſulatum geſſit; Qui Indias, Neapolim, Belgiumq; rexere, minorem Prouinciam regere ſolent, conſilijſq; præſidere. Si enim Præſides potentes mutãdi ſunt, quamuis rectè adminiſtrent, partem Reipublicæ ſibi cõcreditam, non ne magis cum Imperio eos eſſe præſtat, quàm penitus priuatam vitam agere? Non deſunt Principes, qui sẽper ijs Præfectis auxere honores, vt etiàm, cum ſe ſe occaſio obtulerit, alias adminiſtrationes non refugiant, quæ tamen alijs olim ſuſceptis non conſentiant. Et certè nusquam tanta eſt copia honore præfulgentium Ducum, & qui ſine Magiſtratu ſunt, quã in Hiſpania præter Commendas enim, aliaq; dignitatum præſidia ſunt

Vis alterius legis in mediũ adducit.

Suſcipiendæ etiã dignitates ab ijs, q minores geſſere.

Hoc in Præfectis Hiſpanis ſeruari videmus.

Enumeratur Hiſpanorũ Ducũ honoribus perfulgentium copia.

Digitized by Google

preſione, ſuam firmari ſecuritatem aſſerebat, qua propter huic hominum generi difficillimum reor eſſe remedium.

Sapienter tamen monent nonnulli Politici, vbi malum aliquod timendum Reipublicæ tantopere auctum fuerit, vt difficilia ſint remedia, ſatius eſſe ferre aliquandiu, quàm intempeſtiua violentia ſe opponere. Nulla certè laude videntur illi digni, qui ad futuros prȩcauendos morbos firmo corpori medicamẽta infundant, ſollicitantq́; ſopitas ægritudinis cauſas. Quot ex his mala, quot funera miſerrimè congeſta ſunt? Illos plane referũt, qui placidis rebus formidoloſa quærunt remedia, quæq́; ambiguo euentu firmam Reipublicæ valetudinem tàm perdere, quã ſeruare valent. Quod ſi tantum aliena flagitia non excreuerint vt Principi adhibendi remedij locus ſit, duo adnotantur, quorũ primum in vſu eſt, cum vnus, vel pauci in Republica ope, & potentia ſupra cæterorum conditionem regio faſtiglo nimis excellunt. Alterum vero, cum integri alicuius Regni Proceres immunitatibus, Præfecturis, viribus ſuperbi in Principes propellunt.

Cũ mòrbus nimium ingruat, quid agendum.

Quid agẽdũ cũ Principi aliena ſflagitia puniendi locus ſit.

Crudelia nimis quibuſdam placuere conſilia, qualia Periander alliquis, aut Tarquinius ſuggerebat, vt ſumma Papauerũ dicerentur. Ità Alexander Magnus Perſicum bellum adornans, non ſolum omnes Nouercæ cognatos, quos Philippus ad excelſiorem dignitatis locum traduxerat, interfecit; ſed nec etiã ſuis, qui ad regnandum apti videbantur, pepercit, ne quam ſeditionis materiam, dùm ipſe longè abeſſet, in Macedonia permãſiſſe ſuſpicaretur; Eandemq́; ob cauſam Regis ſtipendiarios prõptioris ingenij ad commilitium ſecum traxit; ſegnioribus verò Regni tutelam commendauit. Athenienſes contra opulentiores virtute etiam, ac merito cæteris ſuperiores Oſtraciſmo vtebantur; cautione profectò minùs honeſta; & quę parum ab illa Ephe ſiorum lege, qua quis frugi eſſe videbatur, differre videtur. Sanè Ariſtoteles, & ſi fateatur Oſtraciſmo ineſſe qualem iuſtitiam ciuilem, initio tamen cauere, ne tali medicina opus ſit, rectiùs arbitratur.

Nõnulli crudelia cõſilia ſuaſere Perindari, Tarquinij, ac Alexandri Magni.

Securius eſt nimiæ potentiæ inſtrumentis impedimenta obijcere, ſubuertere fundamenta, quibus illa nititur, & velut ſubtractis alimentis ignem extinguere. Illi igitur, cuius priuatum terminum exceſſere diuitiæ, dignitates, curationes, legationes cõferantur damnoſæ, ſumptuoſæ, & quæ ſine rei familiaris diſpẽdio obiri nequeant. Si fauore plebis quis nitatur, deriuandus eſt ijſdem, aut maioribus beneficijs, aut illecebris in ipſum Principem, aut Rempublicam: Qui fama, & gloria in altum effertur, arduis, & periculoſis obijciendus eſt expeditionibus; & vbi ſpei euentus non reſponderit, imminuatur auctoritas, quàm olim à rerum geſtarum excellentia meruit. Is, quem locus potentem nimis

Plura alia entiora excogitantur conſilia. Enumerãtur variæ rationes, quibus nimia potẽtia contundenda, videtur.

nimis reddit, honoris alicuius ſpecie in longinquas regiones amandari poteſt; Si armis fulciatur ab exercitibus,& militia ad honeſtiſſima quæq; officia,ſed quæ poteſtate omni careant, in Aulam transferatur.Ferdinandus Conſaluus, qui Magnus Capitaneus vulgo dicebatur, pro Neapolitano Regno in ſui Regis poteſtatem traducto eã retulit gratiam, vt Rex ſublata illi quacumq; militaris rei cura,eum in Hiſpaniam relegauerit, vbi ſupremum ſuæ vitæ diem inglorius peregit.

Refert Cõſalui Magni Capitanei exemplum.

Si tuendo ambitionis ſpiritu inflatur,effrenatæ huius cupiditates addito ſocio coerceantur. Quo conſilio cum Conſtantinus Imperator Gallum Cæſarem ad ſe vellet euocare à propoſito deterritus eſt; quippe diſcedente Cæſare Vrſicino Orientis Imperium perniciosè committebatur; cum nullus ibi futurus eſſet,qui prohiberet altiora meditantem: præterquam quod ſaluberrimum illud conſilium crediderim, omnes Magiſtratus, omniaq; Imperia facere tempore præſcripta, ne in vnius manibus diù reſideant. Satis plurima teſtantur exempla in Germania,& Gallia; cum enim Optimates creditas quondam Prouincias diù rexerint,in principatus (vt ità dicam) commutauere, & beneficia,quæ hodie feuda dicuntur prima inſtitutione non ſatis diuturna,expirantia in ſobolem tranſmiſere; Et ità Germania (Galliam omitto) penè tota Imperatoris dominio excidit. Quæ omnia cum in vſum haud ſatis à Principe redigi poſſint, poſtrema conſilij pars erit,cum deliquerint (quod ob arrogantiam illorum ſæpè fieri ſolet) ſeueriùs punire, tollere illis immunitates, & priuilegia, publicare bona, remouere ad tempus ab officijs, quæ ars in aliqua Reſpublica vt plurimum in vſu eſt.

'Aliud Cõſtãtini Imperatoris.

Imperiorũ diuturnitas ſemper damnoſa.

Quid Principi agendũ cũ aliud remediũ adhibere nequeat.

Non ſatis apertè liquet, quomodo vnius Prouinciæ primarij potentiores, qui libertatis quodam ſimulacro elati Regis quoque Imperia contemnunt, reprimantur. Duo, vt arbitror ſunt, quibus Proceres in Principem ſuum armantur, atq; ambitionis ſtimulo agitantur. Longum ſcilicet Imperium, mosq; conſtituendi Rectores Prouinciarum in eam legem, vt non antè Magiſtratum, quam ipſam vitam deſerant. Quòd quã valdè noxium ſit, apertè teſtatum reliquimus; Alterum Munitionum, Arcium, Præſidiorumq; maior, quàm par ſit numerus. Arces, & Munimenta Magnatum ambitionis aggeres meritò vocantur. Plerumq; enim arcium Rectores, Dominiuè ſceptra arripiunt; pleriq; tumultus ex his clauſtris erumpunt, aut in illis tutos habent receptus ad infandum ſcelus alliciente ſuperba rebellandi ſecuritate. Vndè Henricus Secundus Angliæ Rex omnium Procerum benè munitas arces ſolo æquauit. Neapolitanum Regnum Caſtellorum, Turriumq; frequenti ſuperci-

Recenſentur cauſæ, qbus Proceres Principi ſuo bellum inferant.

Imperij. ſ. diuturnitas, ac munitionũ haud exigu' numer'.

Henricus Angliæ Rex omnes ferè Arces ſolo æquauit.

Hoc idé in Neapolitano Regno factitatũ vidimus.

lio tume-

lio tumebat; tantisque viribus optimates erant, vt (quod plerumque infœlix potentiæ genus est) Reges terrerent. Nunquam penè sinè illo metu illa alioquin fœliciſſima regio fuit. Deiecti nunc Reges, nunc Proceres, donec arcibus plerisq; euersis, Magnatum quoque robur varia Regum arte debilitatum est; Vt in Gallia Procerum potentia frangeretur, impium fuisse consilium traditur, quò videlicet hosce omnes è medio tollebant, atque tumultus suspicione Rempublicam liberabant; Vt id autem mentita aliqua honestatis specie fieret, consilium hoc quodam Religionis colore pingebant; atque ità paulatim internicione quoscumque generosiores delebant; nec vllæ vnquã deerant artes, quæ belli fortuna seruatos in pace opprimerent. Intereà, dùm bello, & pace in id conatus omnes intenduntur, cautè seruandum est, ne Rex dignitates, honores, munera publica ijs, aut in eorum gratiam cuique conferat, inuidiosas, periculique plenas præfecturas, aut delegationes ipsis reseruet, pensionibus, & honorarijs, (quantum licebit) detractis, vt vasca illa corpora, tanquam non concesso alimento, ad maciem paulatim deducantur, ac postremo concidant. In primis publica Regni comitia, quæ tamen ad firmandam ordinum potentiam spectant, omninò prohibenda sunt, seuerèque castigandi veluti publicæ quieti aduersarij, qui ad illa proclamabunt. Sublatis Proceribus, & labefactata nobilitate, in Ciuitatibus, & Vrbibus; facilè erit, vt totius Regni munitæ Ciuitates, mœnibus, & propugnaculis denudentur, & arces Procerum, nobiliumque diruantur. Deniquè satis apta ratio est titulis superbientes deprimendi; si tituli illi dispergantur, nouisque conferantur hominibus; ità paruifient, quæ olim summi honoris loco desiderabantur. Hoc modo, si qui sunt, qui Baronum, Ducumque appellationibus se attollunt, ità decorentur, vt ob merita tantum, & fidem ijsdem affecti honoribus videantur. Vilescent illa nomina multitudine, & ignobilitate candidatorum; hæc tamen omnia seruanda esse arbitror, cum Rex ob nimiam Procerum potentiam sui Regni quiete non fruitur. Iniquum enim esset alijs hæc suadere Principibus, cum vtique non conseruationem, sed Imperij excidium afferant.

Recenſetur impia Gallorum cõſilia.

Quæ ſanè in his caſibus, impia conſilia.

Intelligitur hæc tradita cõſilia, cum Princeps nimia Procerũ potẽtia frangitur.

Quàm neceſſaria ſit Optimi Ducis Præſantia, & de huius officio, & arte.

CAPVT XXI.

BIBLIOTECA

VMMAM Ducis præſtantiam inter præcipuos Magiſtratus enumero. Alij ſanè ſunt Magiſtratus, qui pacis tempore plenam obtinent poteſtatem; verum hic, cuius tutelæ patent omnes, cæteris antecellit, dùm armorum motus comprimit. Si Princeps plurimos habeat milites, ſine Duce neceſſarias belli leges hi non ſeruabunt. Verùm, quæ tribuenda ſit poteſtas, adhuc apertè non conſtat. Si indigena hic erit, armorum violentia ſibi populi animum addicet, cuius ni ſtatim contũdatur audacia, facilè etiam Princeps ipſius ſubditi Imperium ſubibit. Quod ſi è longinqua accitus fuerit regione, vel à naturali ſuo Principe pendeat, accuratè erit proſpiciendum. Sit Principis Prudentia, quæ cuncta libret; nec tàm ſuo fidat iudicio, ut antè actam vitam, mores, affectusq; omnes penitus agnoſcere non enitatur. Illud ſanè neceſſarium eſt, ſi diſciplinam vigere velit, vt alicuius Ducis iàm probatæ fidei militares copiæ committantur.

Cõſideratur Optimi Ducis neceſſitas.

Quæ poteſtas.

Quæ i Optimi Ducis electione animaduertenda.

Huic tamen magna in re gerenda libertas permittatur; tot enim tantæq; occurrunt belli tempore difficultates, tàm ſubitę mutationes, vt humanũ vllum conſilium non admittant. In nouo periculo noui conſilij libertas concedenda. Prudens tamen illę ſit, à quo tot virorum fortium, atq; adeò Imperij fortuna perdet; ratio ducat agentem, non fortuna; quæ licet occaſione oblata animũ ſæpè allicit, prudentia etiã regenda eſt. Prõptus, & alacer periculis exciteturut, alijſq; animos addat. Aliquando ipſe exẽplo prçeat (qđ maximè Imperatores fecere) innocentẽ neminẽ iniuria afficiat, omnes honeſta æmulatione inflãmet, nomẽ vndiq; non ad leuem vani honoris auram, ſed ad ſalutẽ aucupetur. Militibus citato veluti equo admonẽcur ſtimuli, ſi ſtrenuiſſimo Imperatori fama ſit celebris; pietatẽ imprimis cordi, res deindè hoſtiũ perſpectas habeat. Epaminondas eum optimũ dicebat Ducẽ, qui, quamuis quid hoſtis moliretur, certo cognoſcere nõ poſſet, coniectura ſaltem id aſſequi contenderet. Temperãtię, laborumquè militarium præeat exemplo. Imperatoris virtus ad

Aliqua ſaltẽ Duci libertas permittenda.

Quę i Optimo Duce deſideranda.

Prudentia.

Alacritas.

Pietas.

Tẽperãtia.

Digitized by Google

virtutem ipſam milites quàm maximè adhortatur. Eodem vino, quo remiges, Cato ſitim depellebat. Annibal vix cadente die famem leuabat. Alexander verò in ipſo itinere equitans, & Maſſiniſſa ſexagenarius ſtans cibo vires reſtaurabant. Seuerus ſit, eamq; gaudeat ſibi comparaſſe famam, vt quoſcumque ſceleſtos nolit impunitos.

Seueritas;

Sic enim ei omnes facilè obtemperabunt; & quamuis interdum repentino impetu iraſcatur, debitam tamen reuerentiam ſeruabit; Militum laſciuiæ, improbitas, crudelitas, animus inhians rapinis, non niſi metu, & ſeueritate comprimuntur. Efficit autem ſeueritatis opinio, vt ſcelera quisque deuitet; Rarò tamen (quantum fieri poſſit) puniat; ex acerbati animi abſit affectus; Veritatem multa comitate reddat tolerabilem, immò amabilem; Opportunè beneficentia vtatur, verborumque atrocitatem in decernendis pœnis vitet. Arctiùs ſe communi periculo iungat cum militibus in prælio, eosque commilitones, & fratres appellet. Minores Duces, Tribunos, Centuriones habeat, qui impetu, & celeritate valeant, ſi fortè Prudentia deſtituantur; huiuſmodi enim aliquos eſſe, non omnes expedit. Cum quædam ſubitò, & periculo aliquorum diſcutienda ſunt, ad quæ audaces iſti prævolant, eos tamen ipſe moderetur, vt non niſi opportunè vires effundant. Laudes, ac præmia, alios ad ſimilia decora ſolent excitare. Ne Duces mutet, aliquaque nota infames præficiat, quamuis egregij milites eſſe videantur. Diligens ſit, & occaſionem quamcumque agendi, vincendique arripiat. Occaſione egregiè vſus eſt Franciſcus Carmagnola Venetorum Dux, cum enim vicina eſſent caſtra, & eques cum quodam hoſtium Equite inimicitias haberet, & monomachia decernere vellet, conſtituto in caſtris pugnæ loco, multis concurrentibus ad ſpectaculum, Venetus, robur ſuorum militum inſtruxit, hoſtesque repentè inuadens vicit, fugauitque.

Veritas; Beneficentia;

Quæ alia ab optimo Duce obſeruanda.

Quomodo rectè Princeps Aulam constituat, seq; erga Aulicos gerat.

CAPVT XXII.

Procerũ in Aulis duplex conditio.

IROS fortes, fidos, prudentes circum se habeat Princeps, calumniatores verò, auaros, ambitiosos, amoueat; id enim plurimorum sæculorum series, & notissima Principum exitia docuere. Procerum in Aulis duplex est conditio. Quidam nullis Magistratuum, dignitatumue appellationibus insignes, summa & intima amicitia Principum animis inhærent. Quibusdam verò Princeps præcipua Reipublicæ munera demandat, ijsque externas res, ac ciuiles credens, in arcanis consilijs fidem præstat. Maximus in Aula esse videtur Aulæ Præfectus, licet fortasse apud aliquos Principes maior alia sit dignitas. Huic par in Francia Maior domus; parua eius officia principio; ius domi inter Aulicos tantum dicebat, disciplinæque Palatinæ attendebat. Hinc auctoritas apud Pares acquisita; & quoniam communi eligebatur voto, communi æstimatione apud Regem plurimum pollebat; apud quem, cum assiduus esset, sensim ad Reipublicam admouebatur, donec Regum inertiam quam Regni potentiam in se deriuarit. Hinc Pipinus Regnum tenuit, & non Maiorem domus, sed comitẽ dijudicandi domesticorum controuersias constituit. Alij sunt in Aula Principis ministri, qui varia obeunt munera. Nonnulli, qui semper obsequuntur, ac Principis Personæ semper assistunt; hi honore, & titulis sinè labore, & commodo gaudent. Magnus est Scutarius, qui Equum ascendenti Principi, & descendenti olim baltheum, ensem, & etiam scutum porrigebat. Est & corporis custos, qui summa etiam nitet dignitate. Camerarius maior, qui Principi assidet, tãtoque anteà in honore erat id munus in Gallia, vt Regum etiam cognatis ea dignitas concederetur. Alia sunt munia, quæ licet alicuius priuati ministerij referant speciem, non ità tamen in Aula obseruantur, vt obsequentes Principi magis habeantur, qui ijs muneribus decorari videntur. Cæteri verò, qui in Aula degunt, dicuntur Palatini. Horum totum agmen dicitur apparitorum, quod tutelæ pariter, ac honori ipsi est Principi.

Dignitas Aulæ Præfecti.

Quanta in Gallia maioris domus auctoritas, ac potestas,

Magni Scutarij dignitas. Corporis custodis, ac Camerarij maioris dignitas.

Aliorũ Principi obsequẽtium copia cõsideratur.

Dissimi-

Dissimiliter cum his Aulicis se gerat Princeps, vt cuiuscumq; meritis, quàm honestissimè satisfaciat. Quod si pari præmio voluerit omnes afficere, in profundum certè miseriarum barathrum præcipitabit, nec tàm facilè seditiones plurimas Aulam infestantes poterit euitare. Non eadem omnibus natura; non eadem vitæ ratio, non eadem Aulicorum vota; consultatio demum non eadem; maturiori certè iudicio in electionibus opus est, quæ si sanę fuerint; absq; vllo etiàm fuco negocia omnia in solum Principis commodum vertentur, nec Aulico vlla erit ratio, qua à debitis obsequijs retrahatur. Sanum videtur illud Politicorum præceptum, quo contemnendam non esse nobilitatem volunt; nobilis enim non nisi præclara meditatur, quibus suo Principi debita valeat exhibere obsequia, suiq; tandem nominis pariat immortalitatem. Acerrimus est stimulus nobilitas, cuius gratia ad excelsa quæq; accenditur animus, eiq; nulla vnquam datur quies, nisi vbi perfectam fœlicitatem cuiuscumq; laboris certissimum præmium nactus fuerit; Vsum, educationem, fortunam, consilia non paruipendenda censeo. Horum enim omnium cognitione facilè sciet Princeps, cui rerum suarum curam committet, electoque Aulico decus, existimationemq; ac sibi splendorem maximum, ac famam apud omnes populos comparabit. His igitur diligenter examinatis, haud incertum erit Principi, quale munus quemq; deceat, quod minimè ingenio dispar, decori, ac saluti ipsius eligentis Principis par omninò esse queat. Ea tamen omnia ex Aulicorum aliorum dictis minimè eliciat, qui fortasse infensi animo, non nisi sibi vtilia suggerent; & si manifestè obsistere non possunt, infirma saltem excusatione, vel calumnia, quæ non omnino veri faciem obtegat, refragantur, maximèq; si Princeps à callido Aulico obsessus præclarè capessere Rempublicam nequeat. Ex dictis, factisue eligendorum totius vitæ rationem habeat Princeps; quæ si consona semper fuerint, non vtique discrepantia, eandemq; ferè formam seruantia facilè erit, vt tota cognoscatur illius vita, animiq; minimè anceps, quid deliberandum, minimè ignoret. Hæc autem electio sit, veluti fons, ac seminarium, ex quo quiq; ad varia promoueantur munia. Nonnulli ad obsequia præste sunt. A Cyro decretum fuit; vt honorati ad portas præsto essent, operamque offerrent, quamcumque ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod quidem ità, vt tunc decretum fuit, etiàm hodieque faciunt ij, qui Regis Imperio in Asia parent, dùm portas Principum officiosè frequentant. Nonnulli sunt, qui sola animorum propensione deducti vltrò se Principi offerunt. Nonnulli militari dediti exercitationi. Nonnulli cuicumque negocio haud impares. Quo

Dissimiliter cũ Aulicis se gerere debet Princeps.

Quæ cõsiderandaq; in honorũ distributione.

Vsus, educatio, fortuna, ac consilia Aulicorum perpẽdẽda.

Ex q̃bus hęc omnia eliciantur.

Enumerãtur variæ Aulicorũ rõnes.

igitur cuiuſcumq; Aulici fertur animus, eo ét ipſorum erga ſe Princeps dirigat famulatum, vt ex his, quæ tùm Principem, tùm Aulicum reſpiciunt, eiuſdem Principis decus, & Aulici ſplendor eniteat. Quos ad obſequia paratos viderit, eos ſolæ beneuolentia complectatur, quæ aliqua ſaltem largitione non omninò deſtituta fuerit. Obſequia enim, quæ paratam habent gratiã, feruentiora quotidie fiunt, ſuasq; vires magis ſemper intendunt. Illud certum, qui ad ſunt, nihil vnquam ſceleris admiſſuros, tùm ob Principis præſentiam, tùm quia præſtantiſſimi Aulæ viri, eorum ſemper actiones ſtudioſè intuentur. Ideò enixè elaborandum eſt, vt raro, & quàm breuiſſimè abſint, obſequijs aſſiduè intenti. Qui verò non ad ſunt, ſiuè intemperantiæ, ſiuè iniuſtitiæ, ſiuè negligentiæ cauſa, cogendos eſſe cenſeo, vt adſint; Quos maximè caros habebat Cyrus, ijs oſtia non frequentantium bona concedebat; ac ſi anteà iniquè ab ijs occupata fuiſſent. Qui autem rebus ſuis ſpoliati fuerant, querimonias ad Cyrum deportabant, qui vel eorum cauſas non audiebat, vel ſi audiebat, controuerſię cognitionem in aliud tempus diferebat, atque ita minùs odioſè, quàm ſi pœnis vſus eſſet, ad ſui obſequium omnes deducebat. Qui verò ad obſequia parati ſe offerunt præclaris, ac dignis actionibus ſunt excitandi. Nullam enim aliam hi habent legem, quàm Principis virtutem antè oculos propoſitam. Quos militari arti deditos nouerit Princeps; ad eam exerceat, ſin minus apta ſe offerat occaſio, Priſcorum Principum vſum ſequatur. Bellicæ enim exercitationis cauſa, huc, illucq; eos expediat & cum primum alicuius inſignis muneris conferendi facultas fuerit, præſtantiorem, illuſtrioremque exornet. Quod ſi pugnandi ſe obtulerit occaſio, ex illo numero eligat, qui maximè pericula ſubierint. Itidemque præfectos cohortium, tàm pedeſtrium, quàm equeſtrium ex ijſdem conſtituendos eſſe intelligat, quin etiam noſcat, quorundam ex his operam adhibendam eſſe, vt Vrbium, tùm cuſtodes, tùm ſatrapæ, legatique nonnulli mittantur. Quod ſi horum victus neceſſitati non reſpondeat Princeps, malè rebus ſuis proſpectũ eſſe intelligat. Si verò tales ſint, quales oportet, fęlicẽ omnia exitum ſortietur. Opportunas aliquando forte blãditias, quibus horũ animi demulceantur, arbitror, quin immò præmio, & honore afficiantur, ſuadeo, vti enim per arduũ eſt eos diligere, qui odiſſe videantur, maleq; erga nos affectos beneuolẽtia complecti; ſic raro fiet, vt illi, quorum ſemel cognitus ſit amor, & beneuolentia, ijs odio ſint, qui ab ipſis diligi videantur. Cyrus propria Regiæ menſæ edulia, quibus veſcebatur, in amicos deſtribui iubebat, vt ex ipſis facilè tantæ argumentum beneuolentiæ haberent, cognoſcerentque eum ità eſſe amicorum memo-

Quomodo in obſequentes gerere ſe debeat Princeps.

Quæ pœna plectẽdi obſequijs minimè intenti.

Quo verò honore afficiendi obſequentes Aulici.

Quomodo exercẽdi militari arti diditi, ac decorati.

Blanditię, ac dignitates sũmæ amoris cauſæ.

Cyri humanitas.

Digitized by Google

memorem, vt ijs ſummam comitatem non denegaret. Præſtantes inſuper cibos ijs mittebat, quorum, vel in excubijs diligentiam inſpiciens probaret, vel in conferendis obſequijs, vel in alijs etiam actionibus, apertè ſe hac ratione Principi gratificari cupientium voluntatem noſcere declarans; Ni gratijs, beneficijſq; ornetur Aulicus, quæ promereri videtur huiuſmodi erit familiaritas, quæ nimis fortaſſe blanda in contemptum verteretur; Non omnia tamen beneficia cuicumque tribuenda ſunt; maiora, dignoraq; conferenda nulla inficiatur in eos, qui nobilitate, animique præſtantia clari non obſequijs tantum, verùm grata animi ſignificatione erga ſuum Principem ſe ſe oſtendũt; ità vt virtutibus conſpicui, quemcumq; honorem, & dignitatem ſibi poſſint aſciſcere. Iuſtitiam præterea ſibi ſeruandam, Princeps proponat, quæ pro cuiuſcumq; meritis honores diſtribuit; quo enim magis Princeps ſe ab æquis Aulicorum petitionibus liberare contendet, eò magis ſe conſtrictum ſentiet: Imperij vires forè labefactatas conſpiciet, cum inter tales anguſtias ſe deprehendi minim̃ equum ſit. Ab inuito Principe plura animaduertenda; varij tituli vſurpandi, varia q; Magiſtratuum nomina, quæ quamuis Imperio ſuo minimè reſpondeant, nihilominus dummodo Aulicum demulceat, reliqua neglectui habeat. Cibi proponantur, quorum ſapores palato gratificentur, quod ſi Princeps non earum ſit virium, vt prandium exquiſitiſſimis inſtructum epulis parare queat, illud ſaltem qualecumque ſit, ità paret, vt diſcumbens Aulicus humaniſſimè ſe fuiſſe exceptum, ſummo tribuat honori. Non magni ponderis ea ratio eſt, vt alternans Princeps honores, modo huic, modo illi conferendo alienam expleat cupiditatem, ſicq; quaſi in æquilibrio omnes ſibimet ipſi addictos contineat; nam ſummam ſemper iniuriam putat illatam, qui benigne, & inſtè pro meritis reſponderi non videt. Spes ſæpè, & blanditiæ non eius ſunt rationis, vt ſemper quieta, pacataq; omnia ſinant, quæ conuulſa quaſi à ſua ſede ſuum maxime perturbant ordinem. Niſi enim tantæ ſpei, ac blanditiarum emergat fructus, ſæpè derelicta erit Aula; quiq; curas, labores, ſollicitudines effugient, niſi ſit, qui animos anxios, nimioq; vt ità dicam, onere fatigatos ſoletur, ac recreet. Nec minus Princeps, ità temperet beneficia, vt Aulici ſummum ſemper honorem leuem exiſtiment, ne tùm inſoleſcant, inanemq; aſſeclarum auram aucupentur, vt ſcilicet parcè collatus honor maioris obſequij locum relinquat, frœnoq; maiora petentem compeſcat. Id enim recta imperandi ratio ſuadet, cum Aulicorum beneuolentiam ſibi nunquam poſſit conſiliare Princeps, niſi ſola beneficij vi. Quomodo autem illos ſibi addictos cenſebit, qui firma incitati ſpe, ad Aulam confugiunt,

A Principe familiaritate minimè ſeiungenda beneficia.

Iuſtitia in honorũ diſtributione præcipuè ſeruanda.

Variæ rõnes proponũtur Aulicis ſatisfaciendi.

Iniuria ſe ſemper affectum prædicat, q̃ meritorũ ſuorũ fructu non lętatur.

Niſi ſpei fructus emergat, ſemper ab Aulicis deſeretur Aula.

Sola beneficẽtia Aulicorum animos conciliat.

fugiunt, vt dignitates cõſeruantur, miſerrimèq; demum optatæ honoris expectationem irritam conſpiciunt? Cyrus ille (ſi vera eſt fama) quamplurimos Aulæ Primates ſibi conciliauit, atque eorum animos ſanctiſſima fide in Regium obſequium deduxit, nec alia vnquam vſus eſt ratione, quàm effuſa munerum, honorumq; diſtributione; quippe eos, qui nunciabant, quæcũcumq; ipſius intereſſet, ſe opportunè cognoſcere, magnis beneficijs colebat, efficiebatque, vt permulti, attentiſſimis auribus, omnia exciperent, atq; animis accuratè audita ſeruarent. Conſueuit pariter Rex iſte dictitare ſimilia fermè boni Paſtoris, boniq; Regis eſſe opera; ſicuti enim Paſtoris aiebat munus eſt, vt poſtquàm ſuo gregi herboſa paſcua comparaſſet; illis demum ad ſui libitum vteretur, (quæ quidem pecudum eſt fœlicitas); ità Regis propriæ ſunt partes, Vrbes, populoſq; quos ipſe ditauit, in ſui voluntatem ad arbitrium traducere. Nil mirum igitur, cum hæc in animo Regis ſententia defixa inhæreret, ſi peculiari ſtudio conatus omnes ſuos intenderit, vt homines vniuerſos obſequijs, ac meritis ſibi conſtrixerit; Nec ſatis æquum illud iudicarem, quod ſæpè factitat Princeps, dum Aulicum ad alia omninò rudem munia ab Aula ſemouet. Luxuriat ſæpè arbor in ramis, qui, ſi falce ſeccẽtur, vberiores ſanè fructus excerpentur; ità etiam ingenium alicuius Aulici habetur. Acerbi ſemper erunt fructus, niſi ad tempeſtiuam maturitatem ſolo Principis amore deducantur. Princeps eſt veluti Aulicorum pater, ſi vnius irritum fortaſſe laborem viderit, aliqua alia in re nõ incaſſum erit illius ſollicitudo. Vigilantia erit Patris, vt reformentur mores, qui ad virtutem conformati Patri, & familiæ ſatis, ſuperque proderunt. Vigilantia erit Principis, vt ſi viderit nõ frugi quemcumque Aulicum, cum ſoletur, atque animi benevola ſignificatione fulciat, vt à noxijs ſe retrahat, ac ad honores, dignitatesque aditum ſibi patefaciat. Ergo ne effrenatus equus, cum nullum patiatur Equitis Imperium, ſtatim neglectus relinquendus? potiùs certè magiſtra arte coercendus. Quod ſi feliciter euenerit, vt diſciplina profit, nullus fortaſsè, neq; firmior, neque pulchrior in publicum omnium conſpectum prodibit. Nõ abijcienda tàm facilè eſt omnis ſpes, quin ad veram virtutis ſemitam ille rediturus ſit, qui olim nimis fortaſsè indocilẽ ſe oſtẽdit. Conſuetudo ſagax rerum eſt præceptrix. Conferantur igitur honores, non ſupremi tamen, quos ſi rectè adminiſtrarit, ſpẽ aliquam meritò concipiet Princeps tuto alia conferendi, ipſeq; Aulicus ſummum ſolarium, ſummamque pro Principe maiora agendi cupiditatem. Quæ cum ità ſe ſe habeant, notũ erit Principi, ſi Aulicis ſatisfacere profuis viribus contẽdet, ipſos quoq; pro tanta animi benignitate, propriæ etiam vitæ diſcrimine ſuo muneri cumulatiſſimè ſatisfacturos.

Cyri liberalitas.

Eadẽ Regis, ac Paſtoris opera.

Rudis ab Aula minimè ſemouẽdus, immò fouendus.

Effrenati eq; comparatio.

Rudi non ſupremi honores cõferẽdi.

Quæ,

Quot, & quæ sint prauorum Aulicorum artes, quibus sæpissimè Principes circumueniunt, & quomodo ijs occurrendum.

CAPVT XXIII.

MARIAE sunt artes, variæ fraudes, quibus ab Aulicis sæpenumero circuuenitur Princeps; quæ nisi apertè cognoscantur, inanis labor; irritumq; fere regnandi munus. Duo sunt veluti fundamenta, quibus horũ quasi ædificium innititur, ac alterum altero certè firmius, stabiliusque. Alterum in quam est, quo iacto magnifica quidem moles extruitur, ac certè plena periculo, citiùs nempè ruitura, si videlicet Principis naturã, ita hi perspiciũt, ut suorũ cõsiliorũ rõnem ei valeant accommodare. Hoc si euenerit, vt cuiuscumq; in votis erit, in eum vsum statuta videbit, quæ magis satisfacient, & proderunt. Alterum est fundamentum, vt aliorum amicitijs positis, qui auribus Principis assiduè assident, alia constituatur machina, quæ veluti vallum, siuè arx, infesta omnia tela propellat.

Duo ennarantur fundaméta, quæ ab Aulicus jactũtur, dũ Principé fallere satagũt.

His septus munimentis callidus Aulicus quæcumq; aggreditur, (& hic de Aulico prauo dicere profiteor) Si bilioſum Principem prospiciet, ex hac intemperie suam percipit vtilitatem: Bilis superbum nimis efficit hominem; Superbia omnia nutui parentia requirit, non benè sua moderatur consilia, aliena omninò reicit, ad iniurias celer, ad parendum difficilis: Si hac bile fuerit affectus Princeps; illico erit Aulicus dicto audiẽs; oculi, & aures nunquam indefessæ; humilitas, patientiaq; haud in abscondito; nec in grauibus, igneisq; animi adustionibus erit in conspicuo negotium, quod Princeps reformidet, summamque proponenti Aulico afferat iniuriam. His artibus deuictus Princeps iàm ferè se totum huic animi demissioni dedit; huic tantæ mansuetudini omninò semetipsum subijcit. Quid? Aulicus, qui ad nutum Principis omnibus accuratè obsequitur, qui celeri, atq; optata expeditione cuncta peragit, qui propria suimetipsius despectione Principem fascinat, se ad summum præclarę conditionis fastigium conspicit peruenisse. Princeps verò, qui alios non æquè diligentes, atq; accuratos videt, qui hunc suimet-

Quæ Principi bilioſo insidiæ à sagaci Aulico struuntur.

Quæ Aulici artes.

metipſius contemptorem, nihil æquè, quàm ſua iuſſa curantem, nihil dedignantem, immò ſollicitum, anxium, quàm ſæpiſſimè cognoſcit, ſua ſe quaſi abdicat libertate, huic ſe dono dat, præcarioq; tandem imperat. Verùm Aulicus, qui præda capra gloriatur, eandem vtiq; cauea quadam conſeruat; cibum, qui magis naturæ congruit, apparat, vt licet ſeueriſſimè intercipiatur, ſe tamen nunquam doloſo carceri mancipatum ſentiat. Celeritatem in negotijs obſeruandam dictitat, ne videlicet temporis diuturnitate, nouas patiantur conſultationes, alijq; prædicentur probi viri ingenuitate, virtute, experientiaq; clari. In inſignibus viris ſuperbiam damnat, vt, ſi fortè à Principe poſthabiti, aliquid, de quo iuſtæ effundantur querimoniæ, habeant, nouam illi præbeant materiam, aut hos expellendi, aut odio habendi; Iracundiam etiam reprehendit in ſubditis, qui ſi deliquerint, aut leuis aliquid à Principe offenſionis ſuſceperint, tunc non benè illos in Principem affectos prædicat, vt odio habeantur. Tandem, quod vitij eſt in Principe, totum ſuis ſuaſionibus in ſui vſum, aliorumq; detrimentum traducit. In huius itaquè poteſtate eſt deniq; ipſos Magiſtratus decernere, ius dicere. Genio Principis ſtimulus adhibitus, qui celer, ſuperbus, impatiẽs, iracundus, plura inconſulta gerat, hunc ad obſiſtendum, conſiſtendumq; curſum ità incitat, vt ſemetipſum totum alieno Imperio regi patiatur.

Quæ cũ Principe humore ſanguineo affecto Aulici artes.

Si ſanguineo humore affectum videbit. Materia ſatis in prõptu erit ad optatum citiſſimè extruendum ædificium. Hilaris ſemper erit, voluptatum amator, & cupidus, triſtitiæ infeſtiſſimus hoſtis, negotiorum, querelarumque difficilis exagitator, Auditor, & Iudex. Nouæ ſemper erunt in conſpectu aptiſſimæ voluptates; quibusquè eum magis irretitum videbit, maximè ſtudebit; voluptatem ſemper ſectabitur, iocis, ludisquè ſemper intentus; etſi fortè quid ſerij aliquando demonſtrarit, id non efficiet, niſi vocatus, nec vnquàm, cum ludicris cum intentum videbit; facilè huic erit illi ſcopo adhereſcere, ad quem ſua omnia velit dirigere. Aures cuicumquè noua petenti, ſiuè querelas porrigenti non ignorabit intercluſas. Ijs Magiſtratus à Principe concedentur, qui callidi Aulici partes acerrimè defendent. Solus Princeps in Inſula Capræarum, vti nouus Tiberius in delitijs verſabitur, nomine tenus Princeps.

Si flemmatico humore eum abundare videbit, niſi adſit temperies, quæ hanc tarditatem magis concitet; præcox Aulici ingenium omnia maturabit, ſenſimque omnia ad ſe rapiet; licet enim flemmaticus ad omnia ſuſcipienda potens ſit, in omni tamen actione cunctatione vtitur. Inflammatus Aulici ardor ad calefaciendum maximè eſt idoneus, ſi hic enim nouis rerum

inuen-

inuentionibus abundarit, rem ſummam geret, ſummam enim Principis benevolentiam ſibi acciſſet, cũ ea ſuggeri videat Princeps, quæ nequaquam ſui ingenij facultate ſibi ſubminiſtrari potuiſſe agnoſcat; Omnia tamen in huius erunt ſinu; hic erit ſummus Magiſtratus; Ex huius ore reliqui, qui creabuntur, pẽdebunt; Ex huius ſolum electione in ampliſſimæ dignitatis ſplẽdorem prodibunt. Id ſi erit, impediuntur recurſus, nec vllus erit criminationibus locus; Omnes hunc veluti numen colent, nec erit, qui pernicei ſuæ, nimium pauidus in eum inimicitias concipiat. Summa tarditas, nimiaque torpentis animi ſignities, cuius cauſa aliorum integritas, ſubditorum vires, ac Magiſtratuũ geſta occultè nimis latent, ſi diù ità perſeuerat, vt ſui Princeps obliuiſcatur muneris, ad id deueniet, vt quoſcumque potentis Aulici ſtimulos pati cogatur, atque alieno Imperio Reipublicæ Status ſolum adminiſtretur; ex quo ſæpè ipſi Reipublicæ deplorandæ immineat calamitates.

Qui melancholico temperamento magis abundat, auaritiæ; turpitudini, timori, inſcitiæ, peruicacię, ruſticitati, ac cęteris huiuſmodi prauis affectionibus ſubijcitur. Huic qui inſeruit, accuratè admodum caueat, ne Principis voluntati, ac dictis ſe ſe ratione aliqua opponat, ne moleſta, longaque importunitate, ad ea, quæ facilè ex Principis arbitrio promanant, eundem Principem cogat. In colloquijs prudenter admodum ſe gerat, cum enim periculum ſit, ne hæc quaſi vulpecula paratos laqueos effugiat, maiori ideò opus ingenio, & arte videtur. In Principis animo eam primùm firmam inſerit opinionem, qua nimirũ ſibi facilè perſuadeat Aulicum, nihil aliud præ oculis habere, quàm ſolam eiuſdem Principis magnitudinem, atq; vtilitatem, ad quã vires omnes, ac conatus acerrimè intendantur. Principis deindè oculis obſcuram quandam caliginẽ effundere conatur, adeò, vt in ſemetipſo niſi ea animi propenſiones, quæ Principis fiectioribus, vel maximè reſpondeant, & ſimillimæ ſint, conſpici queant; vt propèmodum naturales, & propriæ videantur. Principi præterea aſſentatur, maximè, ſi nimium hunc ſibimetipſi cõcedentem agnoſcat, adeòque quodammodo allicit, vt Aulici ſuaſionibus adductus opinetur mores ſuos, quamuis improbos, & enormes virtutum ſpeciem, aut minimorum ſaltem errorum habere: quæ quidem res Principis inſcitiæ grata admodum accidit. Poſtremò omni diligentia, ac ſtudio cauet, ne eandem Principis gratiam quiſquam occupet, præſertim homines virtute inſtructos longè arcendo; nec abs re fore exiſtimat, ſi occaſiones arripiet, temporisque opportunitate vtetur ad æmulos ſuos aliena ope e medio amoliendos, dùm magnitudinem ſuam humillis modis palàm obtegere, ſuamque potentiam ſimulatæ

Quæ cũ malanchonico Principe.

huma-

humanitatis velamine abſcondere ſemper contendet. Quibus artibus ſtrictiſſimè vinctus Princeps in quamcumq; formã præſtigiatrix illa, ac inſidioſa Circes nouarum ſemper rerum inuẽtrix iuſſerit conuertetur. In his exequẽdis plurima exigitur ars, nullamq; tamen exiſtimo maiorem, quàm quæ in impediendo impenditur, quominùs Princeps ad honores promoueat viros dignos, captandoquè occaſiones, quibus æmuli ab Aula, aut vi enijciantur, aut ſpontè abeant. Ingenti ſtudio in id incumbunt ferè omnes praui Aulici, qui apud Principem aliquos ſaltẽ beneuolentiæ gradus conſcenderint. Id circo, ſi Principem ſuſpicioſum perſpicit, nequaquam apertè, nequè huius, neq; illius mores increpabit; aſſiduo obſequio facilè occaſionẽ quæri poſſe putat, cum Principem ſiuè ad familiaria colloquia attrahat, ſiuè attrahatur. Si tempus non aduenerit, paratur ſtudium, quo laudum celebratione nunc huius, nunc illius ſibi aliqualem comparet fidem. At inſultæ laudes erunt, dùm vitia aliqua non excludunt, quæ ſi nõ expreſſa, aliqua ſaltem ratione Principis animo benè firmata infideant. Inuoluuntur eæ ſub candidiſſimo, ſiuè amicitiæ, ſiuè agnationis velo, quæ omnes malignitatis tenebras propellũt, vt hoc quaſi clypeo, cum maior ſe ſe dederit occaſio, falſa ſemper inferenti pronior ſit fides. Secretis criminationibus infamauerat Manlium Valentem ignarum Fabius penes Vitellium, & vt incautiùs deciperetur, palàm laudabatur. At hæc inania, ni alij proponantur, quorum electio Aulici partes tutetur; qua in re magna arte, magnoq; ingenio plures iniquos Aulicos vſos fuiſſe comperimus; dùm hic ad Principis præſentiam aſſiduus captat opportunitatẽ, ſi malè ab aliquo Magiſtratu adminiſtrata munera queratur Princeps, opportunus aſſidentis peſſimi Aulici conſenſus affirmat; ſi quid pro eo dictum caſu acciderit, ad culpæ diminutionem minimè ſufficit, cum ſemper Principis voluntas concitetur magis, cui nemo aliquo beneuolo officio commodè ſuffrãgatur. In his interim ab Aulico noua ſemper prætexuntur; hunc modo, modo illum, aut celebrat, aut damnat, qui ſuis partibus magis adhæreat, quemq; alieno nunquam à ſe animo futurum exiſtimet. Alia deinceps poſt aliquod temporis interuallũ neceſſaria illi muneri recens proponit, quæ pariter eò ſpectant, vt ad iàm commendatum vſum adhibeantur; hoc ſenſim imbibit Princeps, ſalubrem opinatur potionem, & tanquam ſuauem deguſtat; interim ille, qui non tàm rectè ſe geſſiſſe, munusq; ſuum minus præclarè obijſſe exiſtimatur, aut à Magiſtratu deijcitur, aut ad aliud munus explendum demandatur. Hic ſubſiſtit Princeps, nec apertè vllum quidem verbum facit; prauus ille Aulicus ſoli Principis arbitrio res relinquitur, qui quaſi fœtum in lucem emittere cogitur. Creditur Principis partus;

Eximia Aulici ars.

Alia iniqua ars Aulici praui.

partus; at verus pater Aulicus est; dumque Princeps se omnia suo quasi Marte gerere creditur, alterius Imperio cuncta administrat, Aulicusq; qui sinceri animi candore solũ quid sentit, dicere profitetur, suarũ artiũ fructibus lętatur; illum repẽte à sede deicit, hunc attollit; alacer & lętus omnia in sua conspicit potestate, æmuliq; loco, qui, si talẽ Magistratum consecutus fuisset, reuerentiã, & honorẽ erga semetipsum aspernatus fuisset, alium cõferentẽ obsequiũ reperit, qui litteras, qui negotia dirigat, qui se solum arbitrum negotiorum Principis, quibus ille præpositus est, agnoscat. Fraudolentis hisce deceptionibus sagax Aulicus ad se omnia trahit, qui, dum Magistratus ex voto eligũtur, errores occultat, veluti illius gerentis officium ministri creator, & semper ad nouas artes, dũ consulitur, minus existit ineptus, cum digesta, præuisaq;, quæ alijs latent Consiliarijs, nisi cũ docentur, aut palàm fiunt, ad sui vsum proponenda habeat. Ne tandẽ hæc omnia Principi innotescant, alia arte sibi consulendum existimat. Non contentus sibi aliquã partem Principis asciuisse, integram velle satagit, eoque magis, si prouidentię nomine ornari Princeps profiteatur. Adstat illi continuò, aut ne quisquam in illius gratiam se insinuet, aut ne obtrectet, semper verens, ac timidus, nouarum rerum pretextu Principis aures fatigat, vt his diligenter intentus animum, ac aures alio minimè dirigat; Et si fortasse aliqua negotia scitu digna ad audiendum Principẽ cogit, sensim proponenda curat, vt semper noua Principẽ ædeũdi, tademque pertractandi negotia sibi non desit occasio. Cogit Principem antiquas dejcere amicitias, assumere nouas, vt his fretus, mentem, volũtatem, negotia, Imperium, omniaque in sua potestate habeat; Magnũ est dicere peruersum Aulicũ sibi partẽ Principis vsurpare; at totum velle, quid maximum est, atque vt apertiùs loquar, ab humanitatis sensu longo abhorrẽs. Eo audaciæ semper feruntur nõnulli Aulici, vt in eas angustias sępissimè Principem retrahant, vt nullis alijs propriã committant fidem, cũ pendere ab his, tùm amicitiæ, tùm Magistratus dicantur.

Alia impia Aulici ars.

Alterum fundamentũ iniqui Aulici, quo sibi liberã imperãdi facultatẽ arrogat, in eo positũ est, vt ingeniosis artibus ad corũ amicitias se conferat, qui cũ Principe familiarissimè degunt. Ab his certa paratur fides, cum se neminem amare, nullamque fidẽ magis colere, quàm quæ Principi debetur, claris argumentis demonstrent; cæteros omnes amicitiarum nexus promptissimè dissoluere velle videntur, vt liberiùs debitum reuerẽtiæ cultum exhibeant. His certè nimium fidit Princeps, nec satis cognoscit, qui cõgressus, quæ alloquia quotidie fiant. Aulicus hic, qui se tanta fultum necessitudine videt, hacque quasi armatum loricã, omnia semper tela subibit, omnia excipiet; nec periculũ erit,

Enarratur alterũ fundamẽtũ, quo nitũtur Aulici mali.

vt ab alijs alicuius hostis iaculis vulneretur, dū apud Principem tā validum patrocinium sortitus est. Si quis primum violentiæ impetum valenter infringit, quem aduersus se paratum cernit, fortiter posteà in arenam descendit, ex commisso certamine certissimū victoriæ triumphū reportaturus. Si præliatur Aulicus, ac sæpissimè malignis tormentorum viribus quatiatur, si firmum aliquod apud se præsidium habeat, quod eum tueatur; acerrima semper erit pugna, quā certissima planè victoria excipiet; nec è castris vnquàm recedet, quin victoriæ triumpho semper lætetur. At inquies, quorsum tot Aulici praui Machinationes? Auaritia, Ambitio, potissimæ omnium malorum radices facultates sæpissimè exhauriunt, vt alienas consumant, vt Principes exsiccent, vt emolumenta honoraria ab alijs Principibus expiscentur, vt sceleratæ perfidiæ arte commoda ingentia sibi parent. Atsi Aulicum nimia auctoritatis, ac potentiæ cupiditate in altum extolli concedamus, quæ tunc artes in occulto poterūt celari? Populus satis allectus, nobilis iā ad alta prouectus, muneribus corruptus miles, Duces liberalitate donati, Princeps odio infensus, ad supremū dignitatis fastigium hunc Aulicū euehere possunt. Quam plurima reperientur exempla, nimis apertè indicantia, quantoperè plures ex ignobilitatis eductitenebris enixè laborarint, vt, quod vix oculis prospicere potuerint, manu, auctoritateq; ipsa surriperent. Ingens tamen periculū, quod subiturus est Princeps, ex praui Aulici magnitudine cōmensurandum arbitror; si enim ad hanc potentiæ cupiditatē facilè promouere tur opportuna temporum cōmoditas, in ipsius animū etiā insinuare poterit omnem actium, ac simulationum abiectionē. Verùm licet nullum aliud emergeret incōmodum, summoperè verendum est, ne tā immensus huic vni cōcessus fauor Principem negocijs imparem, parumq; prudentem declaret, animos præterea procerum, benèq; merentium planè alienet, totius denique regiminis ordinem adeò perturbet, vt vnusquisque Principatū iustitia vacuum, æquitateque spoliatum meritò arbitretur.

Quæ tot iniquorum machinationū causa.

Verùm vndè accīēda remedia? Vt tantis insidijs forti pectore se se opponat Princeps, quis erit securus defensionis locus? Vnū, vel alterū remedium, & vtilitatē, & securitatem conferre posse existimarim. Iàm illud firmiter in mente seruetur Principem nimirum ingenij virtutisq; præstantia pollere debere, si enim desti tutū hisce videbis, inualida quæcumq; erūt remedia, quinimmò in sęnū ac pestiferū virus conuertētur. Si Princeps ità firma erit capitis, & corporis validitate, vt quæ extrinsecus aduenerint, à potioribus illis virtutibus semper cohibeātur, nō erit, qui intentatis callidis machinationibus hunc diuexet. Sit sēper ipse Princeps superior, qui aliorū dicta, & facta increpet, cōpescatq; auditū, aures q;

Quæ remedia.

aureśque omnibus patefaciat; Honeſtæ animi recreationis ſpecie nũquam amœnis hortorum delitijs ſecedat, neque ad ſe aditus quaſi vendipatiatur; benigno ore hunc, illumq́; excipiat; nec dicentem odiosè interpellet; Quæ erunt in infirmo Aulici capite vacillationes, ſtatim cognoſcet. Sit ipſe Maris inſtar, ad cuius immenſos vndarum fluctus flumina omnia defluant; quæpiam querentem Aulici placito non permittat. Secus ſi fiet, Aula deſeretur, immò replebitur Aulici aſſeclis, & ità faſcinata mens Principis ſemper vaga incertè, & indecorè imperitabit. Vt poſtulauerit neceſſitas, non illius conſilio mens hæreat; alios adhocet, quibus proprios, atque alienos animi ſenſus communicet. In electionibus quid vniuerſus ſæpè ſentiat, velitque populus, præ oculis habeat; firmum, conſtansque iudicium, quid ab vniuerſo ſuggeritur populo, ſolum mẽte recolat; huius fida mẽs Principis intellectum illuſtrabit, cum ſæpè etiam integerrimus Aulicus infeſtis animi perturbationibus obnoxius vexetur.

Difficilè præſcribitur certa ratio Aulico, qua tempeſtuoſos Aulæ male inſtitutæ fluctus fœliciter euadat.

CAPVT XXIV.

QVIS Aulæ prauæ inſita uitia ennumeret? Si propriùs Aulam hanc intuearis, quid incõmodi non cõſpexeris? Caſtitatẽ ab impudicitia, natiua deiectã ſede, loco proſpicies, fidẽ à perfidia excluſam, modeſtiam à petulantia calcatam, temperantiam ab inſolentia proſtratam vt in fide ſtetiſſe humilis videatur ingenij, mi ſericordiam, & modeſtiam nimiam ſapere religionem, ſeruatam verecundiam fœmineã ſpeciẽ præferre. Ibi plura alia videbis, quæ ſanè te in admirationem cõcitabunt, &, ſi propè ad oſtium acceſſeris, vel limen paululum attigeris, en aditum prauiſſimæ obſeruant iniuriæ, leues, immò nullæ apparent gratiæ. Si quis fortè, vel inconſulto verbo lapſus fuerit, etiàmſi illud rectã planè redoleat mentem, illicò aderunt, qui id totum referant, cuius Principi æterna erit memoria, impiumq́ue dictum ad excidium Aulici recidet. Si gratia apud Principem quis polleat, quæ non erunt tunc tẽporis in aperto æmulationis? Quæ oblocutiones? Qui doli? Inuidiæ ſemper quæq́ue magna patuerũt; humilia verò calamorum, linguarumq́ue cenſuris minimè obnoxia. Ibi

Aulæ vitia enumerãtur.

fallere, ſocium circumuenire, falſis ſociorum delationibus ad maiora conſcendere, aliorumque euerſionibus, ſua ſtabilire sūmæ laudi tribuitur. Aliud verò mente, aliud ore loqui ità crebrū eſt, vt non mentiri, vel ipſius humanitatis conſuetudinem refugere videatur, nec quidquam aliud certiùs ſibi animo concreditum quis fingit, quàm tacitam cogitationem, qua ità ſemper efficiat, vt conceptui interno prolatæ voces repugnent.

Quid agēdū ab imperito Aulico.

Quo igitur ſe verget imperitus adoleſcēs Aulicis his turpibus fluctibus, ac tēpeſtatibus obiectus? Antè omnia Principē intuea tur, mores illius diſcat, vitā, ingeniū, animique illius in omnem partē propenſiones; ſi pronus ad iram fuerit, ne huic rupi illidat pedē bonus Aulicus, qui iniuriā acceperit. Mollibus dura molleſcunt, maximè in Principe. Maximèque effingat ille ſe non paſſum, quæ patitur, immò poſt acceptā iniuriā, plus obſequij oſtēdat. Nolunt videri offendiſſe Principes; quod ſi iniuriam ille ſe paſſum oſtenderit, vertuntur in odia, indè in ſanguinē. Obſequia etiam, & merita, ne verbis efferat. Nolūt Principes ſibi vllū debitum impoſitum videri, rogari enim volūt, & quicquid eis obſequij datur, deberi putant; quod verò quacumque licet merita cauſa largiuntur, prò gratuito munere cognoſci volunt. Si inanī ambitionis cauſa in altum effertur Princeps, præclarè ſemper de illo loquatur, domeſticisque ſuis fortiter imperet, ne quid in Principem dicant illaudabile. Domeſticorum etiam dicta dominorum habentur; nec ſi quis in Principem liberius arroganti ſermone exurgat, ſcelera detegi patiatur, immò extenuet, laudesque reponat, non immēmor ſuſurrones hos non tàm ſenſus ſuos aperire, quàm Aulici mentem ſcrutari.

Si ad irā p. nus Princeps, molis Aulicus.

Ne merita efferat Aulicus.

Præclarè ſēper de Principe locutio.

Beneuolentiā ſibi omniū cōciliet Aulicus.

Beneuolum poſteà hic ſe præbebit omnibus, damnabit neminē, mordebit neminem ore, calamo, vultu, laudabit omnes, etſi aduerſarios habere contigerit, amicos ſimulabit, omnibusque beneuolentiæ ſignis præoccupabit, & inſidias muneribus anteuertet, immò ſi petentibus commodauerit, vltròque dederit, accipient tanquā beneficium. Incredibile dictu, quid pecuniæ neglectus, quid munificus inter Aulæ ſectatores Aulicus poſſit, vt auſim dicere, Imperare poteſt, qui dare poteſt. In omnes effusè errogare ſtolidum eſt, in quoſdam prudentis; à prudentia ergo diſcrimine petenda ſunt, & plus ſæpè in delectu, quàm in munere difficultatis, ac laudis eſt.

Ad beneuolētiā cōparā dā sūma pecuniæ vis.

Virtuti ſummopere coniunctā modeſtiā curet Aulicus, nemo niſi experiētia doctus credat, quātū hæc polleat. Comitas, morū facilitas, facilis adit⁹, beneuola, & amica cōpellatio, frōtis amœnitas, certa beneficia alacri animo collata, tacita maximè, nec vllius oſtētationis voce celebrata, ſi qua potiſſimum neceſſitas premat, ad magna peragenda quàm maximè promouent.

Modeſtia, ne abſit.

Inter

Inter hæc tamen Aulica documenta ſimulatio ne abſit ; hac quemquam circumueniri nolim;hac tamẽ velim pericula à capite arceri.Nimis ſanè candor,& retectum pectus , & frons animo reſpondens non ſapiunt Aulam ; ſæpè enim ſincerus candor conſilijs deſtituitur,nec habet,quod reponat, quo pedem figat , quo retrahat,ſi neceſſitas,aut qui doli occurrerint cogitationes ideò ſuas,conſilia,amicos,facta etiam Aulicus, ſi poteſt , teget ; dictorum interim , factorumq; aliorum diligens ſit obſeruator ; magniq́ue illud eſt habendum , vt ſi quis aduerſarum partium propiùs conſiliorum noſtrorum indagator acceſſerit,quocumque etiàm verborum amiciſſimorum lenocinio ludat, ignarum, dubiumq́ue rerum ſuarum dimittat,vt nec apertè neget, nec fateatur apertè .

Nõ vltimõ loco relinquenda eſt ſimulatio, qua à capite pericula ꝓpellantur.

Cauendum eſt etiam,ne priuata Principum beneuolentia , ac amicitia abutatur; ità accidit Aluaro de Luna ſub Rege Ioanne, & in Romano Imperio Seiano ſub Tiberio. Multis ſæpè contigit;nec vlla ætas fuit , quàm non per familiaris alicuius domeſtici cedes funeſtarit. Mare Principum Aula eſt,alternis æſtibus, reciprocum,multorumq́ue aut iactationibus,aut naufragijs infame.Puncto ſæpè,qui ſtetit,cecidit, & ex ſublimiori altitudinis loco,maiora retulit præcipitia; Nulla tempeſtas grauior eſt,quã quæ ſummæ malacię incubuit,& prudentiſſimus quisq; Nauarchus tranquillo diffidit mari,paratq; in alta fluctuum pace, quæ infido nimium elemento,ac quaſi perludum claſſes,vrbes, inſulas,prouincias , ac regna abſorbenti opponat .

Principũ beneuolentia modeſtè vtẽdum.

Verborum dein apud Principem parcus erit . Malè libertas Platoni apud Siracuſanum Dionyſium ceſſit ; Quare aut abſtinendum Aula,aut non niſi raro, ac paucis Princeps conueniendus ; ne domeſticam quaſi quandam familiaritatem inducere velle videatur ; ſed nequè facilè in medijs luſibus interpellandus Princeps . Ingrata diademati interpellatio eſt , quæ gaudia ſecat.

Verborũ parcius in Aulis sũmè neceſſaria .

Studiorum autem maximum Aulici eſt Aulicorum ingenijs ſe accõmodare;ſi iuuenes ſunt,aliquid concedendum ætati,aliquid indulgendum.Si ſenes,cautè cum his agendum,ac præmeditate,Aetati etiam veneratio ſua tribuenda.Si nobiles, honoris eos officio colat,magnificè habeat,laudet,veneretur. Si diuites, quos inſolentia ferè comitatur,ac ſuperbia diuitiarum comites, declinet,quisquis ſapit,hos ſcopulos;familiaritatem,& cõgreſſus fugiat ; ſi ſint,qui plurimum apud Principem poſſunt , amici ſunt parandi.Si per Aulicum minimè,ſaltem per domeſticos , & familiares illorum,ità tamen illis ſe adiungere debet, vt Aemulos non offendat;vtrosq́ue potiùs colat,hos clàm, apertè illos ; ſi vtrosq́ue apertè ſine alterius offenſione nõ poteſt;& quisquis

Quomodo cum Aulicis gerendũ ſit.

Quã pruden ter Aulico eſt agendũ.

ſapit, cauebit etiàm, ne quem domeſticorum Principis offendat, nàm licet prodeſſe non omnes poſſint, obeſſe tamen plurimi, & ſolis criminationibus plus euertere, quàm reliquorum omnium ſtudia promouere. Cum tamen amicos ſibi primates parauerit, etiam infimos beneuolentia vincat, alios comitate, alios officio, ac muneribus paret, omnium, non tamen improborum ingenijs ſe attemperando. Ità Alcibiades Athenis Oratoris, ac Philoſophi perſonam induit, ſeuerioris viri apud Lacędemonas, bellicoſi apud Thraces, otio dediti apud Ionios, faſtoſi apud Perſas, Imitabitur Aulicus dùm inter Cętos hilaris, grauis inter maturos, inter doctos eruditus, inter indoctos eruditionem teget.

Quid agẽdũ, cũ Aulicum Princeps cõ ſulit.

At ſi conſilium exquiret Princeps, ſi in tyrannidem pronus, res eſt plena periculi. Ab euentu enim ferè tales res iudicant, ac licet aut fortunę inconſtantia, aut aliorum improbitate inſidijs, fraudibus, aut imprudenti moderatione aliter res ceciderit, in primi tamen conſultoris caput damna vertũtur; Quod ſi pergat vrgere Princeps, rationes in vtramq; cauſæ partem adferat, quæ conſulitur, ea moderatione, vt non intelligat Princeps, in quam conſultor partem propendeat; quò integra, liberaq; electio ſit Principi. In omni deniq; re graui euentus dubij ac incerti, à qua Reipublicæ fœlicitas, aut ruina pendet, cautè ſe conſultor habeat; nàm & in proſpero ſucceſſu laudis, ac gratiæ parum eſt, in infœlici verò, & è quo popularis aliquis tumultus timeri poteſt, certum conſultoris capiti periculum imminet; nàm vt ſe apud populum Princeps purget, in conſultorem ſæuit. Si autẽ improbà proponantur, cum prauis illius obſequi affectibus certiſſima ſit Principem perdendi via, res eſt protrahenda, ſi commodè licebit; Primi enim in Principe æſtus nulla re certiùs, quàm mora temperantur, ac franguntur; ſi hoc fieri non poteſt, iuſtitia, ac imperitia eſt proponenda, de hinc incommoda magna tamen modeſtia, vt non videatur docuiſſe velle. Nolunt diademata doceri, turpe nimirum ipſis diſcere.

Quã noxiũ Aulico Principi conſuler.

Quã tenax cõmiſſorum à Principe Aulicus debet eſſe cuſtos.

Commiſſorum tandem à Principe tenaciſſimus ſit cuſtos, vt antè vitam profundat, quàm concredita prodat; multos improuida euſtodia perdidit, at nec vxori, nec filio, nec amiciſſimo ſibi, non parentibus commiſſa ſibi à Principe credat. In nullius deniq;e, etiam maximi viri ſinum, fidemq;, quæ accepit, depronat; non conſilij, non auxilij cauſa; nihil enim tàm graue eſſe debet, quàm ſibi creditis plurimorum aures replere. His omnibus documentis inſtructus Aulicus, facilè periculoſos ſcopulos, tẽpeſtatesq; tàm caſti Aulici Maris euitabit.

Digitized by Google

An deceat Principem habere Gratioſos, qui vulgo appellantur Fauoriti, an vnum, an plures, quibuſquè de cauſis hi tandem in præceps ruant.

CAPVT XXV.

ATIONI minimè conſentaneũ quibuſdam videtur eſſe tàm facilè interdicere Principi, vt cum & ipſe homo ſit, communi quoque hominum addictus ſocietati, cum intimo ſuæ Aulæ amico vitam honeſtè poſſit traducere, quo cũ ſecretos animi ſui affectus communicet. Idcirco non immeritò in controuerſiam venit, an hos præpotentes Aulicos, an vnum, an plures Principem habere deceat. Quædam profectò videtur præſentanea ineſſe neceſſitas, cum per hos facilis omnibus ad Principem pateſiat aditus, ſupræmaque horum poteſtate ſæpiſſimè plura, quæ maximam ſecum important vtilitatem, ſummaque euitant incommoda, Principi innoteſcant, omnibuſque alicuius infandi ſceleris ſuſpicionibus ſemetipſum eximat, dùm in hos ſemper cuiuſcumque improbi facti culpa reicitur. Contrò verò nimia Aulico conceſſa auctoritas, propriam Principis diminuit; proque obſeruantia ſibi locum vindicat contemptus. Tiberio tanquam ſpreto Imperatori animum aduertebant Romani; faſtu enim Seianus, potentiaque adeò efferebatur, vt in Imperatoriæ dignitatis ſolio conſidere ſibi videretur; difficilis enim nimium eſt illius moderatio, qui nimia ſuperbiens gratia, & auctoritate, hos, atque illos percellit iniurijs. Hinc contra Aulicum ipſum, ac Principem publici odiorum, malorumque fontes ad totius Reipublicæ perniciem erumpunt. Si verò quem modeſtũ præmanibus habuerit Princeps, non incommodè Principem facere exiſtimarem, ſi ſe huius aliquando conſuetudini addiceret; Cum tamen hoc plurimum difficultatis in ſe habere cenſeam, non liberam omnem auctoritatem, ſed certis circumſcriptam terminis conferendam dicerem; atque vt honores, & beneficia hunc magis extollant, quàm damni ingens auctoritas ſuſpicionem inijciat, eodèq; rectè iure, quo cæteri, publiciſque legibus adſtrictus teneatur.

Quæ vtilitatis ex pluribus præpotentibus Aulicis.

Quæ incommoda.

Vnus tantum eli præpotés à Principe videtur.

Ex his autem omnibus quis vnum tantum ad Principis gratiam admittẽdum, plures verò reiciendos dixerit. Diuiſio Principis animum diſtrahit, factionum, ſeditionumque origo, ac fomes eſt, quæ, ni benè à Principe comprimantur, facilè eſt, vt Imperij integram incolumitatem deperdant, quisque adhæret ſuis factionibus; inuidia; & odium fidẽ ſæpè mutant; ſæpè etiã aduerſus ipſum Principem rebelliones intentant. Quo verò firmior Prudentia in pluribus emicat, eo magis ſemper in aperto Principis ſalus pateſcet; Quo maior animi integritas, eo minor corrumpendæ fidei dubitatio; ſi omnium cogitationes in id conſpirent, vt Principis ſalus, præclarumque nomen incolume exiſtat; tutius, firmiuſque plurium, quàm vnius præſidium exiſtimarem; dum enim plures ſunt, alteri; qui Principem circumueniat, alterius ſemper ſincera fides ſe ſe opponet, ac contra peruerſam, infidamque vnius voluntatem, pacata alterius fides, conſtantiaque obarmabitur; nec odij timor, atque contemptus vnquam Principem ſubibit. Quod ſi hos, aut hunc vnum modeſtiæ cancellis minimè contineri poſſe Princeps perſpexerit, ſuam tamen à ſe procul non amandet auctoritatem, vt ab his demum rectè tractata negotia, ac præclaro euentu concluſa videat.

Plures eligendos cum aliqua tamẽ cautione è Principe nõnulli voluere.

Cauſæ Aulicorum præpotentũ excidij.

Hi præpotentes Aulici ſæpiſſimè in præceps ruunt, priuſquã ſe à gratia Principis ſentiant deceſſiſſe. Vt rutilãs fulgoris ictus, quamuis cum fragore tonitruum vno, eodemque momento ingentes nubium tractus perfringat, priùs tamen minaci ſplendore ferit oculos, quàm tonitru audiatur; & vt ſanguis priùs, quàm patens vulnus, cernitur, ità hi apud Principes gratioſi, plerumque antè ruunt, quàm ſe ruere ſentiant. Multiplices tàm præcipitis mali cauſæ poſſunt afferri. Alia enim eſt inſtabilis fortunę genius, qui nunquam conſtanti beneficio quemquam dignatur; Alia leuis Principum, vel nullo, vel ſanè debili fundamento firmata, atque temerè plerumq; in hos, aut illos propendens inclinatio, quæ cum feruet maximè, neſcio quo fato nonnunquam tepeſcens, plerumque in frigidiſſima priſtinę gratiæ obliuione deſinit; nàm Principes, apud quos aliquorum sẽper vires validiores ſunt, mutabili ferè amandi affectu feruntur in diuerſa: Repente amicitias auſpicantur, tædio deponunt, & noua familiaritate reficiunt animum in veteris conſuetudinis nauſea faſtidientem. Modeſtiores ſunt, qui non violatis prioribus nouos amores ſuperaddere non dedignantur; indignatione tamen, ambitu, rixis ſuam regiam implent; Diutius quidem, ſed non tutiùs, aut fidelius amant, qui negotijs, curarumque ſublimitati minimè ſe ſufficere ſunt conſcij infauſtiſſimo ſæpè fato ad ea tractanda miniſtros decernunt, quibus etiam ſe ipſos

Præcipuè enarrantur cauſæ.

com-

committunt, ex quorum electione apertiſſimè patet, ſapientiùs eſſe eligere, qui ſe regat, quàm ſe ipſos regere. Cæterum non amare hunc modo ſolent, ſed vereri, ſuſpicere, obiurgantem timere, donec iſte oblitus ſe præcariò regnare, tyrannidem nimis intenderit, aut ipſe Princeps ſummâ ſuorum negotiorum molẽ, aliorum etiam humeris impoſuerit. Principum inclinationes tanquam nullis cohibitæ pœnis, multiplicis ſunt generis, præcipuè tamen & communiores ſunt, Amor, Crudelitas, Auaritia; Amor, vt affectuum omnium vehementiſſimus, ità leuiſſimus eſt, & quàm maximè inconſtans, vt inde, qui ſe ſocios, teſtes, miniſtroſque Principis obſcænitatibus præbent, de diuturna gratiæ perſeuerantia nequaquam ſecuri eſſe poſſunt. Crudelitatis miniſtri, vt exprobratores à Principibus æſtimantur, nec non etiam ſæpè cuiuſcumque crudelitatis infamia hi turpiſſimè notantur, quod certè Ramiri Orci, Antonij Perezij, Cn. Piſonis apertiſſimis exemplis poteſt demonſtrari. Auaritia quamuis ſuccreſcentibus annis, & ipſa creſcat, iſti tamen deglubendi populi magiſtri eatenus à Principibus amari ſolent, quoad ab eorum ſtudijs aliquid vtilitatis ad ſe vident promanare. Sæpè verò fit, vt poſt oblatum Principi commodum eiuſdem Principis cumulandi auri cupiditas, ſummo miniſtri detrimento expleatur. Ità Veſpeſianus Procuratorum capaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus eſt accerſere, vt locupletiores mox condemnaret, quibus vulgo pro ſpongijs vti dicebatur, quod quaſi primum madefaceret, humentes demum exprimeret. Alia apud infenſum virtuti, & gloriæ ſuorum Principẽ certiſſima perniciei cauſa eſt ipſa virtus; Nihil enim magis ille timet, quàm, qua ſuis machinationibus deſtituitur, virtutem. Innumera ſunt illorum exempla, quibus non crimen vllum, non querela, ſed virtus, gloria, familiæ claritas, & quid aliud honeſti ſummum exitium peperere. Ludouicus de Silua Emanueli Luſitaniæ Regi in primis charus, maximę ſemper prudentiæ argumenta præſetulit; illum igitur, Rex, cum à Pontifice latinæ yeniſſent litteræ quàm elegantiſſimè ſcriptæ, reſponſum componere iuſſit, quod & ipſe Rex, vel æmulationis gratia, vel gloriæ ſtudio ſe tentaturum dictitabat. Ludouicus quamquàm inuitus de ſcientię Principatũ cum Rege ſuo contenderet, coactus neceſſitati paruit, & ſcriptum à ſe reſponſum poſtero mane Regi, qui, & ipſe idem conatus erat, oſtendit; quod cum vidiſſet, diligenterque lectitaſſet, præclarè conſcius ſuo elegantius eſſe, ad Pontificem mitti iuſſit, ſuppreſſo interim, nec cuiquam oſtẽſo ſui ingenij conatu. Ludouici tamen vehementiſſimis precibus dedit, vt conſpicere liceret; qui ab Aula recedens, ad eam nunquam in poſterum reuerſurus domum feſtinus perrexit; &

quam-

Quæ præcipuæ Principum propẽſiones, Amor, Crudelitas, Auaritia.

Virtus ſæpè cauſa excidij Aulici.

Notiſſimum Ludouici de Silua exẽplũ

quamquam meridies eſſet, pro ſe, duobusque filijs tres equos inſterni iuſſit; nec ſumpto prandio, ieiunos filios repentè in apertam quandam planitiem deductos, his verbis allocutus eſt. Cariſſima pignora, vbi Rex me illo plura ſcire cognouit, non eſt, vt beneuolum illum amplius fore ſperemus, Rodericus Gomezius Silua, qui in Philippi Aula poterat, à prudentiſſimo quodam ſe ne accepiſſe ſe dixit in ſacris litteris acceptum reſponſum (corã Rege noli videri ſapiens), atque ideo, quamquàm ſummo animi conatu niteretur, vt boni conſiliorum ſuorum euentus fructus excerperẽtur; ea nihilominus exteriori ſpecie negotia tractabat, vt illa ceptorum fœlicitas, non tàm a Prudentia ſua, quã potiſſimum a Regis virtute, ac fortunæ quadam indulgentia ſedulitatem, fidemque comitante ſuam proueniſſe videretur. Hac arte acutiores Regiæ beneuolentiæ ſtimulos adiunxit, nõ aliter, ac in ludo; qui fortunæ victoriam debet, ſine victi indignatione lucrum reportat; qui ſuis artibus vincit, inimicitias plerumque ſortitur. Alia cauſa eſt, ipſorum Aulicorum culpa, qui fuga fortunam ſuam longè a ſe repellunt, ſeriùs ſi ſaperent, receſſuram: Ex his quidam, vel contempto, vel ſaltem non cognito Domini ingenio, cauſam, qua amantur, nequaquam colunt. Alij adhuc cruda, & recentia Domini ſtudia, tanquam nondum rectè diſpoſiti ſtomachi, eius robur importuno vſu obruunt; quoſdam ignoratio, ſatietas quoſdam decipit, qui licet optimis quibuſcumque fortunæ muneribus circumfluant, Dominum tamen in nouæ alicuius amicitiæ illecebras propenſum tanquam Iniectis laqueis adſtringũt, proclamantque ad promiſſi amoris vindicias; Ità, qui de gratiæ ſtatione neſcio quo fato receſſere, ad magnificum otium rapi malunt, quàm abire. Alia eorum culpa, qui tot muneribus, totque beneficijs, quibus ornati ſunt, minimè grati in ipſum Principem ſcelerata intentare conſilia auſi ſunt. Alia eorum, qui, dùm ab externis Principibus, vt pares, ambiuntur, non intelligentes ſollicitari ſe ad proditi Domini ſcelus, conſilia, quæ tegi oportebat, alijs aperuerint. Alia eorum, qui ſuperbia, faſtu, auaritia Optimatum aut Populi odium in ſe concitãt; omnis enim error, omne in adminiſtranda Republica delictum, omnis vectigalium, tributorum, aliorumque operum impoſitio gratioſis in Aula viris adſcribitur. Alia culpa eſt eorum, quibus pernicioſum quàm maximè fuit obieciſſe, & exprobraſſe merita; nàm eo vſque hilaritatem quandam præſeferunt merita, dùm videntur poſſe exſolui, neque exprobrantur. Non igitur benè rebus ſuis conſulunt, qui meritorum, diuturnæque ſeruitutis, ſuperbiæ fidentes, verbis etiam, & querelarum acerbitate, ingratum ſuorum Principum animum ſtudent arguere. Horum enim natura eſt, vt cogi nequaquam velint, etiam quæ debent,

Dicti Roderici Gomezij.

Nonnullæ recenſentur cauſæ.

cum

eum ſoluunt, liberalitati iubent adſcribi. Et qui inurbanè nimis repetit, quod expectandum erat, pro gratia odium, & exitium in promptu eſt. Inclinantium ad lapſum ſua, vel aliena culpa impellit omninò æmulatio, & inuidia perpetua excellentis virtutis comes, magnitudinisque infeſtiſſima hoſtis. Populorum accedunt effuſæ quærelæ, quibus honeſtiſsimis veluti teſtibus, ſagaces inuidentium animi vtuntur, vt vehementiſsimum Principis amorem in odium vertant, ac demum furioſis calumniarū procellis eiuſdem Principis tranquillitatem repentè commoueant. Neque verò ad quid aliud effugium, præter innocentiam reperiri poteſt, ac modeſtiam. Cardinalem Spinolam, cui ſumma Regni negocia credebat Hiſpaniarum Rex Philippus, æmuli euerterunt, incitãdo Regios Miniſtros, cliẽtes, vniuerſosque deniq;, vt ipſum vnum colerent, vnius ædes frequentarent, vnius iuſſa adeò capeſcerent, vt nec Regi, niſi Cardinalis annuiſſet, parerent. Hanc tamen tàm liberam facultatem non diù tenuit; a Regia enim Aula, quàm citiſsimè demiſſus eſt. Plurima illorum exempla, qui ſuè ſua, ſuè aliena culpa ex ſummo Aulæ faſtigio in imum præcipitati ſunt, ſi referre omnia, vel ſaltem pleraque vellem, integro volumine opus foret. Apud recentiores, Petrus de Vineis, Aluarus de Luna, Thomas Vuolſeus, Dauid Perius, Antonius Perezius, Schalichius, & alij plurima nobis, quã lubrica Aulæ via ſit, documenta dedere. Meminimus in Gallia, Bironium, & Concinum Ancrè Marchionem, in Belgio Olden Barneueltum, omnes de ſumma dignitatis arce, miſerrimè deiectos. Ex his clarè omnibus innoteſcit, an Principi ſit aliquis eligendus, quem ſibi præcęteris carum velit, niſi enim is Aulicus ſola virtutis, ac fidei vi, radices altas poſuerit, facilè erit, vt tùm ob naturæ Principis inſtinctum, tũ ob proprios mores ex alto dignitatum culmine deiciatur, cuius pernicioſo caſu exitiale ſibi malum comparent.

Enarrantur plures prę-potẽtes Aulici à ſũmo Aulæ faſtigio in imũ præcipitati.

Quàm maximè Principi fugiendi ſint Aſſentatores, quoque ſtudio contemnenda maledica Subditorum voces.

CAPVT XXVI.

ENNVMERA fermè mala ſunt, quæ in Principis Aulam, quaſi cateruatim important Aſſentatores; Hi verbis, ſcriptis, operibus, ità ei blandiuntur, vt Principem vel ſummis præditum virtutibus, vel potentia cæteris ſuperiorem ſemper enuntient; Et, quoniam hæc omnia,

omnia, vel emolumenti, vel metus gratia gesta videmus, nō immeritò mendaces, deceptores, viles, auaros appellarim; Sub Tyrannis, ac Principibus, qui immeritò delectantur obsequio, hi suam degunt vitam. Qui enim nimia sui opinione ab Assentatoribus trahūtur, laudes grauissimis auribus semper excipiūt. Qui ex sola vitæ turpitudine minimè celebrantur, qui Tyranni superbi, honore, & laudibus volunt affici, eos, qui ipsius fauent sceleribus, summis honoribus condecorant. At quia metus, quàm lucri affectus satis vehementior semper erit, horum caterua sub Principe Tyranno, maior certè erit, quam sub eo, qui operibus honestis, à iureque minimè alienis se se dedat.

Sub Tyrannis semper vitam degūt Assentatores.

Potentibus nihil assentatione infestius, nam vt erugo ferri, teredo ligni, acor vini, mucor panis, ità Aularum proprium vitium est adulatio; Indè enim nomen ipsum, suam duxit originē, vt adulatores quasi adaulatores appellētur, qui Regum opes assentatione magis, quàm hostes gladio euertant. Potens est hoc efficax venenum, quia auidissimè intima præcordia permeat, atque viscera corrodit, animos verò inflat, & ventoso tumore distendit, vt à se plerumque longè abeant. Hinc quamplurimi homines fœdissimis corrupti vitijs se Deos credi voluerant, vt Alexander Magnus, Romanique Imperatores. Alijs summam animi feritatem indidit adulatio, vt Constantino, qui assentatorum causa Imperatoriæ clementiæ oblitus est.

Quàm exitiale malum assentatio.

Quid denique mali non efficit adulatio? inhumanos videlicet morosos, ac vindictæ accidos homines reddit, itaut Plato appellet meritò adulatorem bestiam omni humano generi pestilentem; & similem affirmat Impio Dæmoni incautos animos sub noxiæ voluptatis esca continuè corporis sordibus inquinanti, præstigiatoribus, veneficisque tàm priuatum, quàm publicum per similem, fure, & homicida deteriorem, & iniquiorem, qui non pecunias non ipsam corporis vitam dumtaxat auferat, immò tanquàm sacrilegus rem sacram iudicium nempè rationis sub boni specie subripiat, & subducat peiorem, & crudeliorem ipsa Circe, cùm grauius inferat detrimentum. Illa enim venenatis suis potionibus exteriora hominis membra fertur in bestias transformasse, Hic verò lenocinijs suis interiora transformat. Spadonum, & Aulicorum adulatorum osor vehemens Constantinus Magnus tineas, soricesque palatij eos appellabat. Hincque malum Reipublicæ, vt Principibus Adulatores, qui non reijciuntur, tanquàm hyrundines, facultates, & pecunias Principatus dissipent, quæ ad ardua, necessariaque negotia in bonum Reipublicæ peragenda essent Impendenda, vt ob pecuniæ defectum, vtilia negotia intermitti, noua onera, tributa superindita populo imponi sæpè con-

Praui adulationis effectus.

contingat; vt alij conducantur ad munera publica neceſſaria obeunda, quibus omninò huiuſmodi muſcæ, & tineæ nequaquã idoneæ ſunt, & qui poſt exhauſtum Principis ærarium ſubtilius ſe ex Aulæ commercio expediunt, quamdiù ſe nihil accepturos diffidunt; atque vt pediculi examina corpora deſerunt, nempè defecto ſanguine, quo alebantur, ſic Adulatores rebus proſperis, & feracibus ad ſunt, aridas, & ſteriles non attingunt, & diffugiunt. Idcircò cautiores omninò ſint Principes, quàm reliqui alij, qui exemplo alijs eſſe, & ſibi prudenter conſulere decernunt; ſeque immunes ab his adulatorum aculeis reddant; cùm maximè hi virtuti accomodare ſe nequeant, & quæcumque alia præter illam ſedula conſequantur imitatione. Adulatori idem omninò accidit, quod Chamaleonti; ſiquidem, vt ille colorum omnium ſimilitudinem repræſentat, præterquàm albi, ſic Aſſentator, cum ſe ſimilem præſtare non poſſit in his, quæ digna ſunt ſtudio, turpia quæque imitatur, quando poteſt; atque ex hoc turpius perniciouſque malum promanat; Quemadmodum enim, qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iuſſit veros gallinaceos procul abigi à tabella, ne ſi quis ad eos conferret, imperitus deprenderetur pictor; ſic Adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus; Quod facilè licet comprobare in Aulis Principum; ſi enim Adulatores primatum obtinent, vix reperies integrum Principis Miniſtrum, aut Aulicum; ſuperante enim malorum numero, & iàm Principe dementato, boni longè in exilio delitescere coguntur, vel odioſi tanquàm aduerſarij Principis apud eundem Principem ſuſpecti habentur. Miſer eſt ille ſanè, quem vera latent, eiusque ſalus perdita omninò, ac deſperata eſt, cuius aures ità formatæ ſunt, vt nihil, niſi iucunda quæque excipiant. Principum opes ſæpiùs oſtentatio, quàm hoſtis euertit. Huius igitur prudentia tunc elucet, cum Adulatores à veridicis, vera à mendacijs poterit ſeparare; Quod facilè efficiet, ſi ſe ipſum, & ſua, propria menſura metiatur; nec præſtigijs aciem oculorum, mentisque ſibi perſtringi patiatur; ſi perpendat, quæ ſibi, & populo potiùs vtilia, quàm iucunda ſint; ſi exiſtimet neminem ſibi amicum, qui turpia geſta comprobet, qui ad tyrannidem impellat, qui omnia perperam ſua dicta, aut facta, vano ſermone efferat, vt ſibi magis grata ſint, qui metu vera conſilia ſilentio inuoluunt. Hos quoſcumque, tanquàm inimicos proditores, præſtigiatores, & corruptiſſimos ablegabit, antequàm illorum ſuaſionibus facilem animum aſſueſcat. Simia enim, dùm hominem imitari conatur, ſæpè capitur, & Adulator idem faciens, Principem capit, & allicit, atque vt ſpeculum, quicquid obijcitur, verum in imagine repręſentat, ità Adulator, quo te

Quibus comparétur Adulatores.

Aliæ cõparationes.

Peſſimus adulationis effectus.

Nonnullæ aliæ enumerantur cõparationes.

cumque vertas, variamque assumas formam, sequitur sui semper dissimilis, ità tamen, vt hæc varietate dissimulationis speciē nunquàm deponat, licet eam semper deponere videatur. Atque ideò maiori certè cura obseruari debent, vt submoueantur, qui nisi sapienter considerentur, eorum natura difficillimè cognoscetur; vt enim difficilè deprehenduntur bestiæ, cum ad loci similitudinem colorem mutant, sic neque Assentatores facilè deprehendas, qui ad omne vitæ institutum, omnesque affectus promptissimè se se accomodant. Veruntamen non difficilis erit distinctio, si bonorum facta cum adulatorum simulationibus conferantur, facilè enim corporis præsentia, quale inter eius vmbram, atque ipsum sit discrimen, cognoscitur. Vtque metalli adulterina species tantum splendorem, ac nitorem auri imitatur, sic Assentatores gratiam, obsequium, atque animi fucatam hilaritatem; sed nulla tamen falsi similitudo est huiusmodi, vt si cum veritate conferatur, diuersam sui speciem attento obtutu intuentibus possit repræsentare. Vbi autem Adulator apparuerit, statim ex alto deiciendus. Quare vtilissimum puto, vt Princeps in consilijs maximè, rebusque gerendis eos euitet, quibus inhonesta, vt honesta laudare mos est, qui inhonesti lucri causa fictè, & simulatè multa auribus insusurrant; Et proindè, qui sapit, quia dignitatem, maiestatemque suam integrā habere vult, ad placidum loquentes Aulicos à consilijs Reipublicę excludat. Caueat tamen, ne etiam decipiatur; Sunt, qui ingenio, corde, & animo plura suggerunt Principi, qui in leuibus negotijs mentita dissensione sibi in maioribus ampliorem fidem comparent, qui ad placitum in cæteris loquentes Principem perdant. Ab his oculos ne diuertat Princeps, maximè si sapiens, prudensque prædicatur. Suaues nimis hædaudes mortiferum seruant venenum, quod primo licet gustatu videatur dulcescere, repentina morte amarescit; talem enim, vt Assentator enuntiat, se credit Princeps; Atque ex hac credulitate illa statim oritur arrogantiæ pestis, quæ omnia aliena consilia, & subijcit, & abijcit; Adulator tàm rectè arbitrariæ Principis præscriptioni se accomodat, vt id totum ad sui semper vsum, quando se se obtulerit occasio, cōuertat. His adulationibus prudentiā opponat, nec irretiri se vnquam patiatur, hilari, gratoq; animo vera audiat; & licet se verè sapientem esse credat, ne intumescat, harum adulationum tumor alias sibi associat ægritudines, & ni vigilans sit Princeps, cito præceps in miserrimos ruat casus, necesse est.

Quis à Principe vitandi Adulatores.

Quid præcipuè Principi cauendum.

Attamen non tàm ferox, immitisq; sit in puniendis ijs, qui aliqua animi perturbatione commoti, aliquid in Principem criminationis effundunt; Regium est, cum benefacias, malè audire; & si quid audieris, id totum tui cedet commodo, vt melius, quod

Spernendæ Aulicorum voces.

vitandum

vitandum ſit, effugias, quodque vtiliſſimum, cures, Turpe eſt credere quempiam inueniri, qui Principem neminem lędentē, omnibusque benefacientem ignominia affecerit; Id enim ſoli mali Principes credunt, quos ad fidem dictis habendam conſcientia teſtis mouet; Effrenata dicendi licentia vtique a Principe diſſimuletur; quo magis linguis frœnum inijcere contendit, magis percrebreſcit fama; quæ iàm abſoleta in publicum amplius prodire nō audebat; Diſſimulatione comprimat rumores; quo quis maior eſt Princeps, eò libertatem dicendi minus compeſcat, ac puniat. Robuſtum corpus, quod nullis laborat morbis, ſi leuiſculum in aliquod ſui membrum excipiat vulnus, ſummæ tamē infirmitati minimè eſt obnoxium. Robuſtum Principis corpus, firmum, potens, paruulorum, animalium inualidum morſum non timet. Theodoſius Arcaſius, & Honorius omninò nullum maledictum in Cæſares eſſe voluere. Titus pro iniuriarum crimine neminem morte iuſſit puniri; nec alios detegi permiſit. Neglexit initio Tiberius Cæſar iniurias ſibi illatas, & Antigonus Rex, cum duos manipulares milites audiuiſſet, clementiſſimo ore, vultuque commonuit (& longiùs, inquit, diſcedite, ne vos Rex audiat) Verùm enim verò non hi tàm tolerādi ſunt ſuſurrones, & detractores, vt ſi in ſubditorum contemptum pro nimia facultate Princeps incideret, ſua ſaltem pœna non eſſent plectendi. Iā ſcimus ex contemptu plures fieri euerſiones, vt ex nimia loquēdi licentia rebelliones, & ſeditiones; Gallia.n., cōſtat, quātū paſſa eſt detrimentum ex libellis Rabellis, & Marotti, ex quibus ad diuiſiones Catholicorum, & Vgonotorum, hincque ad bella ciuilia, quæ totum illud Regnum deuaſtauerunt. In hos itaque ſeueriſſimè Princeps animaduertat, cum plurimorum malorum fomites agnoſcat; Verùm, cum ſolam vulgi vanitatem proſpexerit, ne turpè inclementis animi vitium ſubeat, tuto diſſimulet; ſi id vſuuenire non poterit, varijs ſaltem occupationibus populum detinere ſtudeat, aut ſe edoctum effingat, quæ vulgus ſpargit, vt his occupatus ab ijs, quæ Principem lædunt, huiusque famam ſummoperè lacerant, abſtineat.

Cum tēperamēto tolerādi tamē ſunt detractores.

Ex quibus Galliæ motꝰ profluxere.

An discordia Aulicorum à Principe sint extirpanda, an vero vtiles sint.

CAPVT XXVII.

Extirpandæ semper videtur à Principe Aulicorũ discordiæ.

NVLLA videtur opportuna ratio, qua Princeps retardetur, vt omni suo conatu Aulicorum discordias tollat, ac funditus extirpet, cùm priuatum, ac publicum commodum priuatis huiusmodi simultatibus impediri apertissimè constet. Illud pro comperto habemus, non semper sacras ædes, publicasque ignem euomere. E vili neglectoque alicuius Ciuis tugurio initium sumit incendium, sæpè quidem neglectum, sed mox in ingentem erupturum flammam, vt etiam lõgiùs serpat, & obiecta quæque deparcat. Seditiones quoque in Ciuitatibus non ob magnas semper contentiones nec ob publicas causas solent concitari, verùm plerumque priuatæ, eædem offensiones, studijs, ac contentionibus auctæ in publicam pestem, miserrimumque excidium demittuntur. Quapropter Principem Ciuitatis, & virum ciuilem oportet eiusmodi paruis futuræ cladis initijs anteuertere; ingentique studio elaborare, vt nusquàm validis aliquorum viribus possint consistere, sed mira statim arte reprimantur; ne paulatim nouo assumpto vigore luculenter succrescant, ac postremò nimia sui magnitudine Rempublicam diù vexent, & occupent. Si hoc verùm in rebus publicis existimamus, quid vetat, quominus istud politicum documentum etiam ad Aulicorum dissensiones transferatur, quas prouidus Princeps non minori cura, quàm illas ab Aula sua longè ablegabit? Alexander Magnus, cum intellexisset Ephistionem, & Craterum sibi amicissimos ministros ob mutuam æmulationem animo, ac voluntate dissidere, & ad sui tutelam fortissimos quosque Duces pertrahere; vtrosque blandis sermonibus simul, deindè sigillatim acerrimè increpuit, iuratus se ei infestissimum hostem futurum, qui primus alterum verbo violaret, qua obiurgatione, & metu iniecto discordes statim animos conciliauit. Diuus Ludouicus Rex inter cætera, quæ laudabili sui glorioſi nominis gloria perfecit, dicitur etiam Aulicorum omnium simultates sollicita semper cura sustulisse, adeò, vt nulla vnquàm inter Principes, & primarios Aulicos controuersia fuerit, quàm ipse pro æquitate,

Cõprobatur exẽplo Alexandri Magni, & Diui Ludouici Galliæ Regis.

tate, & prudentia non terminarit, ſciebat, vt Regum Sanctiſſimus, ità prudentiſſimus nihil eſſe Regiæ poteſtati, vel Reipublicæ lethale magis, quàm eiuſmodi ſimultates, ac diſſenſiones tacito quodam aſſenſu fouere, vel excitare. At ſimultates haſce Principibus quàm maximè vtiles aſſeres; cum hæc vera ſit ratio, qua conſilia omnia patefiant, qua Principem quidquàm occulti non lateat, qua demum maiori obſeruantia, ac ſtudio in Aula inſeruiant primates, vt Principis fauorem quisq; impenſius captet; Atq; ideò grauiſſimum certè periculum eſt, ne facilè conſuetudo iſta, ſub ficta alicuius commodi ſpecie admittatur. Quod ſi fieret, citiſſimè in ædibus talis inualeſceret flamma, quæ deinde, niſi maximo Principis detrimento minimè extingui poſſet. Qui enim Principis fauorem à ſe longè ſciunt alienum, ij planè firmiſſima nouarum amicitiarum præſidia tentant, illisq; libenter ſe adiungunt, quos diffidere ab eo putant, quem pro ſui aduerſarij partibus ſtare conſpiciunt. Aurilienſes illæ factiones, & Burgundicæ familiæ periculi magnitudinem demonſtrare poſſunt, cum ex ijs ortum ſit bellum, quod per ſeptuaginta annos miſeros populos acerrimè vexauit, vt demum permixti Angli magnam Galliæ partem occupauerint; Multa calamitoſa, & exitioſa bella orta ſunt in Hiſpania, & Gallia ob diuerſas nobilium factiones, quæ adhuc apud Gallos, & Hiſpanos lacrymabili prorſus recordatione repetuntur; idque nulla alia ratione factum eſt, niſi quod Reges non tàm inquietos publicæ pacis perturbatores è medio ſuſtulerint, quàm patrocinio, ac fauore imbuerint, cum ipſi pro aliquorum partibus ſtantes, non tàm arbitri, quàm aduocati munus obierint. Galliæ Rex Henricus Primus grauiſſimum diſsidium inter Comitem Soiſſonum, & Marchionem Rhosnij non ità diù exortum ipſe ſolus arbiter ſuſtulit, atq; accerbiſsimas animorum indignationes in mutuas commutauit voluntates, arctiori etiã, quã anteà, amicitiæ nexu copulatas. Et ſanè ſemper, vel ſaltem vt plurimũ, Aulicorum, ſiuè Ciuium diſcordias publicæ rei, Principiq; prodeſſe dicerem. Si enim Princeps viros non ſatis virtute, & honore celebres ad honores euexerit, tunc aliqualem diuiſionem non negarim. Si Tyrannus ſit, atq; odio vniuersè habitus a populo, tũc vt contendentibus inter ſe ſe ciuibus ipſe ſecurus omninò ſit, quos timet, in varias partes diſtrahendi ſunt. Porrò ſæpè quorumdam nimia eſt opibus, factionibusq; potentia, quæ aptiori ratione non poteſt euerti, quam ſi inter illos diſsidia, cõtentionesque diſpergantur; quibus ſe inuicem conſumunt, aut ſaltem, quibus animi in Principis excidium conſpirati retardentur. Plurimæ ſeruntur diſcordiæ, quæ quotidie lento vigent fauore, donec tandem manus Principis omnes componat querelas, mi-

Nõnulli vtiles diſcordias Aulicorũ voluere.

Sæpè tamen damnantur.

Demonſtratur exẽplis Gallicarũ factionum.

Hẽricus primus Galliæ Rex, dũ plures cõtentiones ſuſtulit, hoc malum anteuertit.

tiget, contrahatque diffidia, verum, vt cumque sit, hæ cautiones, fatalem Imperij morbum satis apertè arguunt; Illud enim, cum virtute, viribusque destituatur; ad has, probri plenas artes confugere conatur, quæ tamen, etsi ad aliquod tempus prodesse videbuntur, postremo fallunt. In vna Ciuitate, in vna Aula inchoata partium studia, quarum quilibet sibi socios, amicosque quærit, non vnis viribus continentur, sed quasi pernicioſa cõtagione alias quoque partes semper inficiunt. Aequum itaque est, vt ab his ferendis discordijs, siuè per Aulam, siuè per Imperium, siuè etiam ijsdem nutriendis summoperè caueat Princeps; cum sæpissimè ex his ingenia, ac propemodum infinita mala soleant exoriri.

Vt quunque sit semper dãnãdæ hæ discordiæ.

De Aulicis, qui à secretis sunt Principis, & quæ horum studia.

CAPVT XXVIII.

NON minori certè virtute ornatos eos vellem Aulicos; qui cum à secretis sint, tùm Principis litteras scriptitant, tùm etiam alienas ad eundem Principem missas lectitant, quàm Consiliarios, qui quid agendum, quidue fugiendum, suis consultationibus Principi prescribunt; Quæ sanè animi præcipuè doces in hisce requirãtur, non est nisi optimi, prudẽtissimique Principis considerare; Rethoricæ facultatem in eis præcipuè exigat Princeps; non enim animi huius absconditos sensus, neque apertos vnquam exprimere accuratè poterunt; nisi tanta facultate se priùs insigniter videant; qui hac disciplina carent, incompositè scribunt, atq; exploratum Principis animum scriptis repræsentare vix possunt; quod si detur saltẽ primioribus illa labris degustanda, nullæ certè partes desiderabuntur, quæ vsui huic tanto negotio sunt futuræ. Taciturnitatem, virtutem, atq; probitatem, nec minùs etiam in ijs, qui à secretis sunt, laudarim, quibus si erunt exculti, ad impositi muneris onus se submittent; neq; vereri vnquàm Princeps poterit, quin si hæ eorum animis radicitus inhæreant, semper tamen, prout illius dignitas, & vtilitas posset, suas operas sint præstituri. Præmium, & pœna ne longè absint; si alterum tantum erit, pernicioſum munus, quod etiam è medio Principem tollit; si rectè suo funguntur munere, præmio afficiantur, quod illos summam laude extollat,

Quæ doces ij, qui à secretis Principis sunt.

Quomodo Princeps cũ his gerere se debeat.

Digitized by Google

extollat, ſemperq; tanquàm frœnum moderetur; ſi perperam, pœna rigida plectantur, vt alij exemplo ducti ſceleris quidquã non perpetrent.

Horum munus ſummo ſemper honore condecoratur; tradunt ſiquidem Principi litteras ſignandas; ijs ſigilli Regij cura committitur; edicta, ipſaq; diplomata Regio nomine conſcribunt, ne quid contra publicum commodum, Principisque dignitatem in apertum referatur, attendunt; horum ore facundi ſunt Principes; horum oculis omnia circumſpiciunt, horum auribus plenam, iuſtamq; operam petentibus tribuere dicuntur; In aliquorum Principum Aulis gradus hic conſiliariorum dignitati minimè inferior habetur. Hi excelſum quidem apud Principẽ locum obtinent; at qui a ſecretis ſunt, abditorum ſenſuum Principis magis conſcij videntur; deliberatum ſæpenumero aliquid ſcitu dignum communicat Conſiliarijs, quod vtique pleniori illius expreſſa cognitione, ijs, qui a ſecretis ſunt, communicare neceſſe eſt; litteris ſiquidem res quæcumque, niſi benè Principis ſincera retecta mente, mandari minimè poſſunt.

Quãto honore hi afficiantur.

Quodnã horum munus.

Nõnullis locis ſæpè par honos, ac Cõſiliariorum.

Quàm neceſſarium legatorum munus, quamq; inuigilandum ſit, vt Optimos Princeps eligat.

CAPVT XXIX.

PECIOSVM legatorum munus, vtpotè Principis Vicariorum tanti facio, vt ſi in eorum electione imprudenter ſe geſſerint Princeps, periculum ſit, ne immedicabile propemodum vulnus Reipublicæ inferat; Cum enim Princeps grauibus ſæpè opprimatur anguſtijs, vnico tãtum legationis munere, ſemetipſum eximere ab ijs poterit; Quacumq; Princeps deſtitutus ope, aut auxilio ſuis rebus conſulere minimè poterit, niſi petitionibus, quæ ex legatorum ore prodeuntes, efficacius alteri Principi ſententiam inſtillent, & perſuadeant. Cyrum Regem accepimus, haud impigrè ſummum animi conatum adhibuiſſe, vt vndique viros conquireret, quorum virtus ad commiſſum ſibi munus cõgrueret; rebus enim ſuis ſatis conſultum putabat, ſi penes ſe haberet, quos

Legatorũ neceſſitas.

Hoc optimè nõ ignoraſſe Cyrum accepimus.

quos ad varios Principes huc, illuc designaret, sanè idoneos, virtuteq;, ac experientia comprobatos. Eum minimè latebat facilius trãquillum Prouinciarum, Regnorumq; statum sola vnius linguæ facultate, solaque vnius Prudẽtia, quam exercituum terrore, ac feritate seruari. Ingens sanè munus, quo certè non perfungetur, qui sola effrenatę mentis ductus cupiditate, omnia sibi patefacta esse arbitretur, verùm qui pluribus instructus disciplinis, qui Principes sæpè inuiserit, & allocutus fuerit, qui Aulas frequentarit; non enim, qui litteras non callent, qui in aliqua historiarum cognitione minimè versantur, qui nunquam fuerunt peregrinati, qui in alicuius ardui negocij pertractatione nunquàm elaborauere, ità tamen sibi ipsis arrogare, attribuere debent, vt omnes legationes suscipere, & obire non vereantur. Qui a suo Principe ad Reipublicæ administrationem electi sunt, ijs etiam facultatibus tanto negotio congruentibus prędituos esse necesse est. At plura sanè in exercendo legationis munere exiguntur, cum in huius explicatione exquisitè omnia, ac selecta requirantur. Neque verò alia id ratione fieri posse existimarim, quàm si ministri publici, dùm inter amicos Iustitiam administrant, non ijs sint destituti consilijs, quæ legato apud exterum Principem commoranti ab alijs habere nequaquam licet. In alienis regionibus, aut imbecillis, parumquè firma est fides, aut nulla, nec vllius rei votum commodè poterit impleri, nisi precum ope, quæ tamen etiam, vt plurimum nullum penitus afferunt adiumentum. Quæ cum ità sint, in eligendis legatis summam adhibeat vigilantiam Princeps, nec nimium vnquam ijs præstet fidem, qui modo hunc, modo, illum immodicis laudibus extollunt; seriùs in leuioribus negotijs illius fidem ac peritiam experiatur, in cuius commodum, ac honorem facili quadam voluntatis inclinatione animus propendet. Quod si vtiquè opinioni eum respondere cognouerit, gradatim ad honestiora legationum munera promouendum arbitrarer; Nec ad id se pertrahi vnquam patiatur, vt quadam sępè hominum inopia in ijs eligendis nulla fermè vtatur Prudentia, minimeq; aptos ad graue hoc officium excipiat; In Principem enim vitium, culpaquè auertetur, si quid aduersi euenerit, qui sępè se, ac sua indigno commiserit. E vita migrantibus ijs quorum curæ honorificum legationis munus fere semper demandatum est, diffidet Princeps negotijs grauibus adhibere, qui anteà in miserijs vixere. Occuret certè hisce anguſtijs Princeps, si quem facultate aliqua prædituum viderit, ad eos promoueat honores, quibus certissimus ad maiores aditus patefiat. Præclarè etiam consultum erit, se in tanto opere ob turpissimum auaritiæ vitium minimè laborabit. Sępè accidit, vt diuites, opibusque benè muniti in

Quibus maximè dotibus exornari debet legati munere fungens.

Maior præstantia in Legato, quã in ministro requiritur. Recensentur rationes.

Quã in eligẽdis legatis prudens esse debet Princeps.

Nõ sępe inopia hominũ vni tãtũ demandãdũ legati munus. Quæ incommoda accidunt.

Non semper diuites legatorum munere perfungi debent.

suprema

ſuprema alicuius dignitatis ſede collocentur, ex quorum honore, quantum Principi detrimenti promanet, neminem, vt arbitror, poterit vnquam latere; dùm enim vilem quamcumq; monetam ſibi ſtudẽt parare, lethale quoddam vulnus in ſuam exiſtimationem, in ſuas res ità infligunt, vt ad bonam, firmamque valetutidinem imbecillum Reipublicæ corpus nequaquam reſtitui poſſit.

Prudẽtia in legato præcipua.

Firmiſſimè igitur animo Principis adhæreat, ſi tamẽ ſua quæq; ſagaci, prudentiq; moderatione tractare voluerit hos ad tale munus euectos non vna tantum virtute poſſe fulgere. Pluribus inquam opus eſt, vnam tamen inter cæteras quam plurimas maximè optarem. Prudentiam videlicet; Hanc ni benè legatus præ ſeferat, quocumque ornamẽto ſpoliatæ reliquæ videbuntur. Hæc ſola cæteras ſemper fouebit, complecteturque. Omitto hic Iuſtitiam, Temperantiam, quibus omnibus maximè pollere legatum neceſſe eſt; cæteris præſit fides; hæc vtique in cunctis vigeat; huius poteſtate, & fœdera, & paces, & induciæ ad proprium perfectionis ſtatum perducantur; huius ope diluantur offenſiones, defenſionesque ſatis apertè indicentur, cum nihil ſit, quod ſumma huius tantæ virtutis facultas ad ſui ordinem non reducat.

Nec nõ fides

Alia quoque obſeruanda à Principe opinarer; Primarios nimirum omninò eligat, nec quocumque cohoneſtatos titulo tantam poſſe prouinciam rectè adminiſtrare credat. Non enim merito commendandus erit ille Prineps, qui maturo planè iudicio non omnia perpenderit, eumque idoneis viris expertẽ quisque ſemper damnabit, maximeque ſi nota aliqua ipſe affectus legatus cognoſcetur regia authoritate tanto honore inſignis; Vndè etiam fit, vt à ſapientibus, tùm Princeps, tùm legatus aliquo contemptu dedecorentur; vtq; maiùs futùrum ſit dedecus grauiſſima ſæpè negotia ſoli innixa authoritati ſtatim ruent, & ex horum inexpectato caſu Principis imprudentia maiori claritate patefiet.

Primarij vl ri ſemper eligendi.

Aliqua affecti nota nũquã eligẽdi. Quę in legatorũ electione à Principe perpendenda.

Alia nec minus à Principe perpendenda iudicarem, ne videlicet legato ſuo ſocios adiungat, inter quos ob ingeniorum diuerſitatem, æmulationem, vel aliam quamcumque cauſam cauere non poteſt, quin diſſenſiones commoueantur. Vulgatum eſt verbum, quanto quis plures habet miniſterio ſuo deſignatos, tanto peius ipſum, reſque ipſius curare, dùm ſcilicet alius aliorum expectat deliberationem, aut obſtupeſcente animo reſpicit. Nihil interim eorum fit, quæ pater familias mandauit, at vbi ſoli quidquam mandatur, nemo omninò eſt, cuius actiones poſſit obſeruare, vtrum fiant imperata, nec ne; Vti autẽ in rebus priuatis id verùm eſt, ſic in rebus publicis longè certiſſimum; Semper enim diſſenſiones regnant, partium fautores, alijque quamplurimi, qui ſe culpa liberantes, cæteris, quidquid

Socij, qui cũ legato non conueniunt, nõ adiungẽdi.

vitij

vitij acciderit, attribuunt. Nec minus perpendenda causa, ob quam plures legationes præconcepto fructu destitutæ sunt, qđ scilicet ab ijs, qui imperarunt, mandata, vel minus idonea, vel nimis restricta legati excepere, ex quo fit, vt hi semper incerti, dubioque hæreant animo, nec quid optimum factu sit, cognoscant, nec interim ab ipso imperante, quid faciendum sit, possint inuestigare. Quamobrem igitur plures præclaræ occasiones citissimè effugiunt, vt verum sit, qui negotia iàm deliberata retardat, vel eorum saltem executionem strictis nimis circumscribit limitibus, & ministrum intricare, & ipsius negotij seriem; quæque enim optima consulta festinanter perfici necesse est, cui festinationi nihil magis aduersatur, quàm imperantis angustus, animus, ac terminata facultas. Verùm hæc sæpenumero contingere videmus ex eorum opera, qui Principi assident, nil aliud curantes, nisi, vt negotia à suis consilijs maturitatem accipiãt, nec vllus, legato, qui in arena sæpè capiat consilia honos, atq; existimatio quæratur. Legato Principis sensum, animumq; minimè latentem vellem; ac si esset Aritmeticus, circa calculos se gerat; hic enim modo obolum aureum, modo talentum calculatoris voluntatem estimat. Ne breuibus terminis circumscribantur imperata, quæ si explicita, sæpè implicita ob eorum mutationem efficiuntur. Rectè semper cautum erit Principi, si in eis, quæ ad suum spectant ministerium, liberè possit legatus disponere, dummodo à præscripto ferè ne vnguem quidem declinet. Prudentia sit ea, quæ præsit negotio, & dummodo à portu longè non deflectat, licet aliquantulum aberret, parum quidem periculi res quælibet subibit. Qui mandat Nauarcho, vt ad destinatum portum suam nauigationem dirigat, atque eò expenso velo vertat, si sæua aboriatur tempestas, nullum erit tempus, quo noua possint excipi mandata; Clauum teneat ille, assideatque puppi, si enim nauali erit præditus disciplina, suum iter fœlicissimè conficiet, potumque intrabit cuicumq; infœlicitati minimè obnoxius. Præcipuum denique in politicis rudimentum, tã necessarium est, vt facilè sola experientia possit comprobari; si enim legatis quocumque mittendis adiungantur Comites, qui aliquando idem posteà munus sint obituri, nunquàm facilius negotiorum, hominumque natura perspicietur, nusquàm maiori cura, cautioneque verba, nutusq; alieni obseruantur, & proprij, etiam tolerata quadam animi moderatione reguntur. Itaq; si res communiter vlla est, qua prudentia discitur, ea certè in legationibus certissima cognoscitur. Legato id circo tres, quatuoruè quasi comites adiungantur, non vt eum dirigant, leuia explorent, referantque Principi, sed vt longè à scopulis discant recedere, qui licet plurimi sint, occultissimetamen latent. Pro-

Mandata restricta minimè danda.

Sæpenumero ex ministrorũ opera id contingere videmus.

Legato liberæ concedendæ habenæ dummodo à præscripto nõ declinet.

Comites legato adiungendi, vt facti prudẽtes, idem posteà munus subire possint.

deſt hoc iunioribus, quia erudiuntur. Prodeſt Principi, quia ex Ciuium primarijs prudentiores recipit, nec legatus tali inſtructus comitatu ab officij ſui præſcripto poteſt deflectere; Nec aliæ eſt cauſa aſſignanda, cur Romani tanta politicorum copia abundauerint, quàm perpetuæ cum legatis, Magiſtratibuſque profectiones; omnibus enim Magiſtratibus præter legatos Tribunos, aliosque miniſtros adiuncti amici, & contubernales, hoc eſt nobiles adoleſcentes, qui comitabantur, vt ea, quæ ad rem militarem, atque Reipublicæ gubernationē ſpectabant, cognoſcerent: Hæc amicorum cohors ſeminarium erat Magiſtratuum, quoque illuſtrior Proconſul, aut Propretor in Prouinciam ibat, eo maior virorum nobilium frequentia ipſum comitabatur, cuius rei vſus nunc etiam ſatis. Venetijs alibique viget. Gubernatores enim, & Proreges multitudinem ſecum trahunt nobilium, qui tamen ad publica conſilia, & res cognoſcendas minimè adhibentur.

Amicorum cohors Magiſtratũ ſeminarium.

An eligendi legati, qui magis in litterarum ſtudijs verſati ſint qui longa potius experientia edocti.

CAPVT XXX.

EORVM ſententiam nunquam ſanè cōdemnarem, qui ad legationum munus eos tantum promouendos eſſe volunt, qui pluribus in Aulis diu verſati fuerint, plures peragrarint regiones, quiqs grauiſſimis aſſueti negocijs eadē egregiè perfecerint, atque in ijs, quali fuerint prudentia præditi, demonſtrarint. Præclarè ſcio, ſi eundem in litterarum ſtudijs optimè verſatum, & experientia ſatis clarum Princeps nanciſcatur, vtique maius ſibi commodū comparaturum, quàm, ſi aliquem in litteris ſolum bonarumque artium ſtudijs aſſuetum ad tantam euchere dignitatem contingeret; Verum, ſi, vtilitatē, quæ ex doctrina hauritur; cum ea, quæ ex experientia promanat, velimus conferre, maioris ſemper habendos eſſe eos comperiemus, qui primioribus labris prima facultatum rudimenta attigerint, quàm eos, qui celeberrimis in Aulis plurimos viderint Principes, pluraq; peragenda negocia etiàm præ manibus habuerint. Ea enim ſcientia, quæ ſolam magiſtram habet experientiā, diuturnū temporis nimis ſpatium requirit.

Qui magis eligendi experiētia edocti, quam in litterarū ſtudijs verſati.

Rationes idē ſuadentes.

Prima ratio. requirit. Neceſſe eſt enim, vt multas regiones perluſtrârit, multos populos, atque vrbes viderit, cum multis, diuerſisque negotiatus ſit, multos, ac diuerſos obierit cetus, in multasque, ac varias occaſiones inciderit, qui ex ſua experientia ſapere velit; ad quæ omnia vix vnius vitæ hominis ſpatium ſufficit. At longè diuerſa eorum lectionis ratio fuiſſe videtur, quæ minimo etiam momento, non tamen quæ vni, aut paucis, ſed multis hominum millibus, nec vno tantum anno, ſed pluribus ſeculis euenerunt, nobis repręſentat. Atque minoris eſt laboris, vel mille libros perlegere, quàm vel minimam eorum, quæ in ijs continentur, partem proprijs oculis perluſtrare.

Secunda ratio. Scientia deinde, quæ frequenti librorum lectione comparatur, magis vniuerſalis eſt, & certior, quàm ea, quæ à propria ſumitur experientia. Huius enim rei fundamentum ità initur, vt quod vni tantum perſonæ contigerit, certiſſimum habeatur, illa verò plurimos, diuerſosque habet euentus, non in vno tantum, ſed in infinita propè modum hominum multitudine comprobatos. Nec verò commendati Hiſtoriographi eſt, vt rerum ſolum præteritarum materiam, eorumque caſus, & euentus tradat, ſed cauſas etiam, rationesque exponat, eaque omnia illuſtribus ſententijs, ac iudicijs comprehendat; Quæ facillimè memoriæ poſſunt infigi; cum ea, quæ experientia condiſcuntur, inter ſe conferenda, eorum rationes expendendæ, circumſtãtiæ conſiderandæ, omnis denique ſuccus ſit exprimendus. Ad hoc autem non mediocris prudentia, & accuratum iudicium neceſſarium videtur; plures enim ſunt, qui in hæc grauiter impingũt, miſerrimèque labuntur, nàm vel ſapientiſſimi iudicio nonnunquam aberrant, nec humani ingenij imbecillitas ſe ſe, quò voluerit, adducet.

Tertia ratio. Commune inſuper eſt omnibus, qui nulla inſtructi doctrina, ac ſcientia, res ipſas aggrediuntur, vt ſuperficie tenus tantum pleraq; aſpiciant, interim docti præcipuas rei circũſtãtias, & vt ità dicam, viſcera ſedula inueſtigatione perſcrutentur; Vt verò, qui muſicæ artis imperiti ſunt, ſonum tantum percipiut; de armonia verò, aut diſſonantia iudicare nequeunt, ſic litterarum expertes homines, quæ fiunt, audiunt quidẽ, ac vident; At, quod ab his peccatum, ab illis verò dexterè, atque prudenter factum ſit, non animaduertunt; vt verum ſit Paucos ex ſe ipſis ſapere, ſed plerosque ab alijs exemplum deſumere, quo ſapientiores ipſi reddantur.

Quarto ſi. Additur, & illud ad omnem ſcilicet artem experientiam requiri, nàm ars nihil aliud eſt, quàm præceptionum exercitatarũ comprehenſio, ſic etiam ars gubernandi, cuius præcepta in libris deſcripta extant, quæ nihil tradit, niſi, quod ſtabili multo-

rum

rum ſcriptorũ auctoritate probatũ,confirmatũq; ſit,quæ cõſilia cũ euentibus cõparata, ſaluberrima indè præcepta exhaurit ; & his quidẽ lõgè ſecurior inſt auctoritas,ac fides,ſi quod ſcripſerint,ſimul etiã actionibus demonſtrarint.Huiuſmodi fuerũt Herodotus,Thucidides,Ioſephus, Iulius Cæſar, & alij. At ſi rectè intuebimur,experientiã ipsã quodãmodo præſenti librorum lectione acquiri poſſe cognoſcemus, cum a memoria, quaſi à ſuo fonte promanet;Quid enim libri aliud ſunt,quã memoria,ac veluti tẽporis regiſtrũ,quod omniũ rerũ ſapientiſſimũ veteres dixere?Quã verò tu certiorẽ,aut firmiorẽ,quã locupletiorẽ,quã antiquiorẽ memoriã expetere auſis,quã quæ æternis librorũ monumentis demandata eſt?Quin etiã in raris,atq; inuſitatis caſibus vnicũ tantum exemplũ certiſſimæ experientiæ locũ tenet;ſi autẽ multorũ experientia errori ſubiecta eſt,quanto magis vnius;certum quoq; eſt multos etiã erroribus poſſe eſſe obnoxios;quãuis enim res eadẽ ſæpè vno planè,eodemq; modo eueniat, indè tamen certa regula quadã ſtatui,aut inferri nõ poteſt, ob duos errores,quibus hæc facilè cõmitti poſſunt ; quorum primus eſt in agente,vel is enim matura cõſilia,aut ignauia,aut ſocordia corrumpit,aut negociũ non,vbi debet,pertractat . Alter verò eſt in re ipſa,quæ non eundẽ ſemper ſortitur effectum, occulto aliquo obice impedita,immò nonnunquã inopinatò atq, alieno à propria natura exitu ob quodcumq; aliud fortuito intercipiẽs concluditur.Rurſus vnius experientia alteri nimis eſt periculoſa; ea enim,vel ad aliquid agendum hominem cõpellit,vel impedit,ne agat,quãuis maximi videatur eſſe momenti, vnius , vel alterius actio , duo enim,cum idem agunt, diſsimiles nihilominus videſ effectus ;Periculoſa etiam eſt experientia quæ ſolo nititur euentu,ex quo tamen (licet interdum rerum Iudex nõ ſit imperitus) conſilia non eſtimanda ſunt;ſæpè enim praua magis , quàm honeſta conſilia pro voto ſuccedunt; idq́ue ex eo eſt , quia plerasq; res fortuna ex ſola ſua ducta libidine huc, illuc verſat .

Poſtremò,ſi id,quod ad perfectionem facilius ducit, eſt perfectius,negari nequaquã poteſt, quin ſcientia experientiæ ſemper antecellat . Qui enim ſcientia egregiè inſtructus eſt , facilè eius adminiculo res ipſas tractare,ſicq;propriam ſibi comparare experientiam poteſt;& licet quis experientia clarus , longè tamen à ſcientiæ perfectione adhuc aberit;vt enim experientia diuturnum temporis ſpatium perquirit,ità nec certa,aut ſolida eſt, ſed multos ſcrupuloſo hærentes animo relinquit, ità , vt qui ea inſtructi quoq; ſunt,ſolliciti nihilominus vadum, antequã aggrediantur,explorare neceſſe habeant,ſemperq; in periculo verſentur,ne ſibi dedecus Reipublicæq; damnum afferãt. Quod ſi quis alio vtatur progreſſu,multis ſe ſe obijciet periculis,ac ſi quando

Quinta rõ.

ea euitabit,tardè tamen,& multo tempore, ac ſumptu id ſemper efficiet. At qui in litterarum ſtudijs benè verſati ad res gerẽdas accedunt,meliori certe ſecuritate,fœliciusq́; , quàm, cum Prouinciæ adminiſtrationem aggrediuntur; tractant , accuratiusq́; omnia proſpiciunt,ac procurant;cum quidquam vix eſſe ſciam, cui ſimile aliquid apud hiſtoricos non reperiatur, vt non minus verum ſit,nihil fieri,quod non ſit factum,priùs, quàm quod dici ſolet, nihil dictum,quod non ſit dictũ priùs . Verũ,dices,vna ea, vel minima circũſtantia totã rẽ,ſiuè caſum in longè diuersũ cõmutari,illas verò infinitas eſſe,atq́; ideò nequaquã impreſſis voluminibus cõprendi. Verũ hoc argumento affirmarim magis ſingularẽ illã,ac propriã experientiã , quã ſcientiã ex librorum lectione cõparatã impugnari. Illis enim multę,adeoq́; infinitæ circunſtantiæ poſſunt facilè obijci, quas ipſi non modo vſu nõ experti ſunt,ſed ne prima quidem cogitatione, aut animo percipere,at his rarò inſolitũ quidquã minimè vſitatũ poteſt accidere, cũ in tanta variorũ ſcriptorũ, ac librorũ multitudine , quod vni deeſt,facilè ex alio ſuppleatur;certè ne minimam quidẽ partem eorũ,quæ quis legere poſſit,ea,quę quis vidit,attingunt. Verùm, ſi denuò obijcies ad temporũ mutationẽ,& mores quoq́; mutari,atq́;ideò nunc bellũ aliter geri,quã olim,aliã eſſe adminiſtrãdi Imperij rationem,alias artes,quibus res eò ſpectantes tractari debeant,quàm olim,ità , vt priſcorum librorum nullum , aut exiguum retineant vſum,ſed nouis opus ſitexperimẽtis,nouisq́; artibus. Reſponderi poterit, mutationẽ hanc nõ tantoperè perpendendam,cũ eædem velut aues ſint,quę verſicoloribus obductæ plumis redeunt,aut eadẽ veluti ciborum diuerſimode cõditorum fercula;hoc verò non obſtat , quominus vera ratio , quæ neq́; decipitur,neq́; decipit,locum habeat,integra,ac certa ſemper exiſtat;ſemper verum fuit inuidiã proſperitatis eſſe Comitẽ,ſecuritatemq́; non ſinè aliquo ingenti diſcrimine progredi.

Ad obiectũ reſponſio.

Rurſus ad aliud obiectum, alia reſponſio.

Cũ igitur hæc ità ſe ſe habeant,cõpertũ habemus,quã decipiãtur ij,qui ſolo cuiuſdã experientiæ colore eã ſanè referunt perſonã,vt sẽper cõtentiosè cũ magiſtris ſe velle decertare videantur,immò in ſua veluti hereſi contumaceseo Principẽ adducere conantur , vt pro ſapidis bonorũ conſiliorũ obſonijs ſæpiſſimè lętiferos,& exitiales cibos attingat. Eius ităq́; ſit ſentẽtię,ne experti vĩri conſilijs ità ſe dedat , vt edoctos , & peritos abijciat ; immò horũ amplectatur vtpotè ſalubriora ſuadeo, quibus firm⁹ animus inhærere tutius poterit. Sępiſſimè Principẽ alicui experiẽtiæ rore aſperſo innixũ ſuas res magis perturbaſſe , quã rectè diſpoſuiſſe atq́; in rectã quendã ſeriẽ redegiſſe videmus ; experientia clarũ omninò eũ credat,qui magno alicui Principi,ſuam ſæpiùs præſtiterit operam , cuius ſollicitæ curæ in ſumma negotia

Cõcluditur eligẽdos eſſe magis peritos , qua expertos viros

gitized by Googl

gotia incubuerint,qui in triſtibus,fœliciſſimiſq; euentibus, Regię,propriæq; exiſtimationis clauum tractare,regereq; nō ignorauerit, qui præſentibus rebus ſe ſciuerit accomodare, qui maturo iudicio aliorum iàm ſuſcepta cōſilia cum præſentibus aptè comparauerit,cui nihil ignotū fuerit, quod poſſit accidere, qui tandem tuto pede poſſit quocumq;,quæ præmanibus habet,ſine vllo timore,periculoq; deducere. His impunè Reipublicæ nauim committere poteſt, quod ſi in optimarū artium ſtudijs maximè verſatos etiam viderit,nihil erit periculi, quin incolumis portum teneat.

Quam vtilis ſit Principi Subditorum Imperij ordinum, ac etiam finitimorum cognitio.

CAPVT XXXI.

TANTAM in rebus ciuilibus non exigo Prudentiam, quantam in noſcendis Imperij, ac finitimorum naturis perſpectam velim. Plura ſunt, quæ cuicumque Principi certiſſima eſſe arbitror;Quo videlicet iure ad ſupremā Principatus dignitatem euectus fuerit, an ſucceſſione, an electione, an iure belli, quæ leges Principatus ſint,quæ conſuetudines. quæ vires, qui Vrbium numerus,qui ex ijs reditus, quot hominum millia ſuis e caſtris ſub ſigna bellica poſſit cogere,aliaq; id genus. Hæc certè tanti ſunt, vt ſi ſæpiſſimè tanquam maiora diuulgentur, quam re vera ſint, periculū ſit,ne Principi,Reipublicæq; excidiū omninò extruāt; ſi enim Princeps ſua tumidus ambitione,ſibi maiores auri, & argenti copias,amicorum,militumque, quā ſua poſcat conditio, inani mente concipiat,magna ſemper ſubibit pericula,nec illud aduenitſe tempus vnquam cognoſcet,quo ſiuè,agēdo, ſiuè quacumq; alia adhibita induſtria à ſuis ſubditis præconceptos timores, & pericula depellere valeat.Hinc igitur, vt omnia Principi innoteſcant, populi natura priùs eſt longa inueſtigatione tentanda,ac cognoſcenda,quæ e ſitu regionum potiùs,quàm ab educatione,ætate,fortunaq; patefieri debet, vtrum videlicet ſeptentrionales partes,an meridiem,Orientem, an Occidentē reſpiciant,vtrum planę,ac montuoſæ, ventis obnoxiæ,an trāquillo ſemper aere ſerenæ; Quemadmodum enim cæteris in rebus quidquid boni eſt,medium obtinet locum;ità hæ quoq; gentes, quæ inter Septentriones,& meridiem, hoc eſt calorem inter, & frigus interiectas incolunt regiones,ſuauioris, facilioriſq; ſunt

Imperij, ac virtū Principi neceſſaria cognitio.

Ex regionū ſitu, populorū natura dignoſcitur.

Incolentes plagas inter medias facilis ſunt naturæ.

naturæ,ac conditionis,quã aliæ, vtpotè ingenio ad quaſcumq; res,ſed in primis ad gubernandi ſtudiũ aptiores ab ipſa magiſtra natura inſtructæ.Hinc eſt,vt omnibus pateat,qualia quãtauis Imperia fuerint in eorũ poteſtate,qui tẽperata hęc climata habitauere.Huiuſmodi eſſe videntur Aſſyrij,Perſæ,Medi,Tartari,Turcæ,Romani,Galli,Hiſpani. Qui verò ad Septentriones nõ tamẽ in vltimis illis nimio concretis frigore regionibus habitant,ingentes,generoſosq; ſeruant animos,quos eoſdẽ tamẽ Auſtrales præſtantia ingenij, & caliditate antecellunt; illi quidẽ ſimplici, & aperto pectore animi viribus præſtantes,hi fraudolẽti,& malitioſi,ità vt illis Leonis quodammodo naturã, his verò vulpiũ meritò tribuerẽ;tardi illi ſunt,at in actionibus ſuis firmi, atque conſtantes,hi impẽtuoſi,& leues,lęti illi,hi triſtes,illi demum in Bacchicã voracitatem,hi in veneream voluptatẽ nimis propẽſi. Verũ inter hos omnes vtriusq; naturæ quodãmodo participes, & temperati oribus moribus prædiți interijciunt, non aſtuti hi ſunt,ſed prudentes,non feroces,ſed mites,& quoniã Septẽtrionales ſuis confidunt viribus,Reſpublicas,& Regna,quorum electio à regionibus dependet,apud eos cõſtituta videmus,vt apud Tranſiluanos,Polonos,Danos,Suecos;licet autẽ Septẽtrionales potiori ex parte Principatibus hęreditarijs ſubiecti ſint,id tamẽ non moribus ipſorum,& naturæ, quæ ab libero vnius Imperio quã maximè abhorret, ſed Monarchę pręſtantię adſcribendum eſt, quę tanta eſt, vt omnes ferè aliarũ Rẽpublicarũ ſtatutę formę ad hanc vnam redigantur. Auſtrales,qui ſcientijs, ac contẽplationi dediti ſunt,Religione, & ſuperſtitionibus vt plurimum ducuntur,& reguntur;Apud hos nata eſt Aſtrologia, ab his primam traxit originẽ Magia;at populi, qui inter Septentrionales frigus,& Auſtralẽ calorẽ intermẽdij temperatas regiones incolunt,tẽperatũ quoq; iuſtitia ſcilicet, ac recta ratione amant Imperij genus. Ab his firmatę leges,ac ſtatuta,Imperatorię artes,ciuilis prudẽtia;& quicquid ad Rẽpublicã tũ pacis, tũ belli tẽpore rectè adminiſtrandam ſpectat,ortũ primũ eſt, nitidiori poſteà lumine illuſtratum. Principis igitur prudentia inſigniti munus eſt eam Imperij adminiſtrationem,eaq; conſilia ſuſcipere, quę magis propè ad horum naturam ſtatum, conditionemq; videtur accedere,atq; ità ſua elaborare diligentia, vt à ſcopo propoſito minimè deflectat. Vt id autem rectiùs faciat,prænoſcendę ſunt cauſę,quarum cognitione Reipublicę morbis Princeps medeatur. Si enim peritũ Principẽ hę latebunt,fruſtra erũt curationes, quę licet plurimũ efficacitatis in ſe habuerint, bono tamen fruſtrãtur effectu;ferox equus duro cohibẽdus eſt fræno; Illę verò nationes etiã rigida ceruice,vel negotiationib⁹,cõmercijsq;sũt mulcendæ,vel voluptatibus frãgẽdę. Ambitioſi honoribus, dignitatibusq;

Septẽtrionales populi feroces, non aſtuti.

Auſtrales aſtuti,ſcientijs, ac cõtẽplationi dediti,

Intermedij populi rectius iuſtitiã amant.

Principis prudẽtia in noſcẽdis ſubditorũ naturis.

Prĩcipi tãtæ artis ĩ, erito fruſtra ſemper erunt curationes.

Quomodo mulcẽdi populi, ac demulcendi.

gnitatibusq; cumulãdi, auidi pecuniæ mercatura, & auro molliẽ di, leues nouarũq; rerũ cupidi occupationibus detinẽdi; Hiſpani, Belgas in eum ridigere ordinem contenderunt, in quem, & Inſubres, & Neapolitani deducti fuere, ſed aſperiores illos inuenerè; quod in cauſa omnium miſeriarum, vexationumq; Hiſpanorũ fuiſſe comperimus. Romani Grecis nationibus inanes honoris titulos conceſſere, cum eos ambitioſos nimis agnoſcerẽt. Neapolitanis ſat fidis eoſdem quoq; titulos profuſè nimis permiſerè Hiſpani. Turcæ, Grecos, vti infidos deſtruxerè. Aegyptios vti conſtantes, firmosq; conſeruant.

Verùm hæc non tàm curanda arbitror, quàm ea, quæ Principatus, leges, conſuetudines, ordines, & ipſius vires clarius omnibus manifeſtant. Hos igitur ſubditos, eorumq; numerum, ætatem, qualitatesq; noſcat Princeps; quot hominum millia, ſi belli ſe ſe offerat occaſio, ſub militaribus ſignis poſſit habere; quantum armorum, aut annonæ parandum ſit, ſi vrbem armatis copijs circumobſideri contigerit; Rurſum cuius quiſque artis exercitationem profiteatur, qua ratione ſibi, ſuisq; victũ paret, an vagi in vrbe homines ſint, & facinoroſi, qui propter rei familiaris difficultatem, aut ſcelera alibi perpetrata, paſſim ſedes mutant, ſummunq; Reipublicæ detrimentum important, cum ad maleficia, ad latrocinia, ad cædes promptiores ſint, vt de illis decerni tutiſſimè poſſit, ſint ne ab ipſa vrbe eiusq; finibus eiciẽdi; Quæ ſint, cuiusq; familiæ facultates, vt facilius matrimonia inter æquales, & eiuſdem cenſus poſſint coniugi, aliaq; quàplurima commoda ex hac cognitione percipi ad bonam Reipublicæ adminiſtrationẽ, non minus apta, quàm maximè vtilia. Præterea maior adhuc neceſſaria eſt Principi cognitio. Sciat videlicet quomodo in Ciuitate creentur ordinum dignitates, an luculentæ attendantur diuitiæ, an verò inſignes animi dotes, ac merita. Vt id autem melius fiat, noua addenda lux eſt, quæ maiorem ordinum cognitionem penitus præbeat.

Alia maior conſideratio ineſſe Principi videt, hic deſcribẽda.

Tres olim apud Romanos dignitatum gradus aliquo cũ cenſu conſtituti fuere, Senatorius nimium, Equeſtris, & Plebeius, quamuis regnante Romulo, duo tantum fuerint; nempè Senatorum, & Plebis. In tota Gallia Iulij Cæſaris ætate, eorum hominum, qui aliquo honore affecti videbantur, genera duo tantum erant, Drucidum, & Equitum; illi rebus diuinis intererant, ſacrificia publica, & priuata procurabant, religiones colebant, ad diſciplinæ eruditionem adoleſcentulos admittebãt, atq; aliquo ingruente bello, ad arma pari omnes voluntate confugiebant; Plebs autem ſeruorum penè loco habebatur, quæ ſola quidquã nunquam audebat, neq; ad vllum admittebatur conſilium, & ex illa pleriq; cum antè ære alieno, aut magnitudine tributorum,

Tres ordines apud Romanos. Tres anteà apud Gallos.

Quàm variæ vbiq; mutationes.

aut iniuria potentiorum premerentur, se se nobilium seruituti addicebant, atq; ità in eos iura omnia, quę dominorum propria erant, transferebantur; Et hæc maximè talem obtinuerunt vsum, quo tempore nobilitas tyranica quasi potestate, ac Aristocratiæ specie imperabat; qua tamen opibus mirum in modum affluens abutebatur. Verum nouis superuenientibus temporibus Monarchia firmata; noua forma, & melior imperandi inuecta, & tres status, siuè ordines populi cõstituti sunt. Primus, Ecclesiasticarum personarum, alius nobilium, alius plebeiorum, qui etiam artifices, rusticos, aliosque inferiores ex populi quisquilijs continet; maximè enim equitati consentaneum visum est, vt Monarcha prestantiore quadam gubernandi ratione omnium, non tantum sacrificantium, & nobilium, sed etiam inferiorum sollicitudinem, & curam habeat. Sunt, & ijdem quoq; ordines in Germania, eiusque Prouincijs, in Belgia, Anglia, ac etiam in omnibus ferè Ciuitatibus, tùm earum Prouinciarum, tùm etiam Italiæ; Ex his enim veluti fontibus emergunt leges, & consuetudines, quę partim fundamentales status dicuntur; quæ videlicet fundationis rempore statutæ, promulgatęque fuerunt, quibus semper Princeps adstrictus est. Aliæ verò, quæ ordinatę ab ordinibus robur minimè accipiunt, ni annuente Principe firmissimè confirmentur.

Necessitas finitimorum Principi noscendi naturas.

Postremò viciniorum, finitimorumque populorum naturæ diligenter sunt cognoscendę, illiusque vires matura consideratione perpendendę, animorum studia, propensiones que inuestigandę; nàm fieri potest, vt hostilis, & infensus animus quamcumque nocendi occasionem expectans fucatis amicitię signis exhibitis alte prematur, tunc demum in excidium eruptu rus, cum difficilia tempora inciderint, atque Principem aliorum iniurijs, ac violẽtijs obnoxium reddiderint; sunt hęc etiam pernoscenda Principi, ne fortè vicini, aut commodi alicuius specie, aut rerum secundarum inuidia, quibus æmula finitimorum pectora, plerumq; flagrant, malum aliquod occultè seruent, & si amicitias sincerè coluerint, quantum in illos cum fuerit opus, spem inijcere possit, clarè perspectum habeat.

Quę

Quæ posſint eſſe errata ordinum, & quomodo prudenter à Principe corrigantur.

CAPVT XXXII.

POPVLORVM ordines in Republica ità ſunt dipoſiti, vt multiplicium diſſimiliumq; fidium ſpeciem repræſentent; ſicut enim hæ concinna ſua varietate in muſico inſtrumẽto, harmonicum cantum referunt, ità ciuiũ ordines in Vrbe diſtincti, ſi eos Principes rectè moderetur, ſuauiſsimo quodam concentu omnium animos recreant, neque in tanta Reipublicæ varietate quidquam vnquam perturbãt. Morbi origine ſatis cognita certiſsima erunt opportuna remedia, & facillimè Princeps, niſi ea, quæ par eſt, prudentia deſtituatur, cũctis occurret, ad vnamque quaſi harmonicum concentũ ſemper deducet. In primis totius Reipublicæ ſtatus nutabit, ſi quod corpus requirit, in capite nequaquã reperiatur, niſiq; Princeps ea Prudentia, & arte vtatur, quæ ad vtilitatem, ac rectitudinem Reipublicæ conſeruandam ſibi neceſſaria videtur; ſi citharedus non nouerit concordes fidium motus, ſeù cõcinnitatem ex acutorum, grauiumque ſonorum multiplicitate, diſſonum omninò ſtrepitum tantum exaudiet; neque id ſonoræ cytharæ tribuitur vitio, neq; fidium, quæ fortaſsè ad ſonum aptiſsimæ erunt, ſed in cytharedum certè error omnis vertitur, vt potè qui imperitus muſicus, cuiusq; toni mixtionem, vel cõcentum non norit, Vt ſæpè nauis optima ſuis armata neceſſarijs inſtrumentis, anchoris, velis, & ſimilibus, imperitia prorete, quæ clauum tenet in ſcopulos, ſyrtes, & vortices delapſa confringitur, & vectores vna ſubmergit, ſic Princeps ſua incuria, cui ſunt optimi ciues, nobiles, optima plebs, totam Rempublicam confundit, & vectores quosque primarios omnes in profundum ſæpè miſeriarum demergit.

Optima cõparatio.

Princeps Prudẽtia diſtitutus in nõ noſcẽdi Imperij ordinibus eſt tãquã Citharedus imperitus, qui cõcordes fidiũ motus non noſcat.

Primarij nobiles, Aularum optimates plebecula abutuntur in ſummam ipſius Magiſtratus perniciem, propriamq; ambitionẽ; qui enim propius ad Principis gratiam accedunt Aulici, quique primos ordines ſanctioris conſilij ducunt, dùm ſuæ factionis homines, ſuisq; voluntatibus inſeruientes eligunt, aut aſſumunt ad Magiſtratus, præpoſituras, dignitates, officia, & beneficia non quidem dignos, ſed quibus, vt ſæpè idoneis peruerſæ voluntatis inſtru-

Alia prorete & Principis comparatio. Sæpè Optimates plebecula ad ſuã ambitionem abutitur.

Digitized by Google

inſtrumentis clanculum vti poſſint, liberèq; ità imperare, vt accuratè exequi mandata cogantur, nec vnquam repugnante voluntate præceptis occurrere audeant. Hinc fit, vt ſæpè per illos plura in Rempublicam detrimenta enaſcantur, curentq; ipſi tanto animi impetu à rudi populo diligi, vt nunquam denegetur fauor, nec propriæ oppoſitam ſententiam demonſtrent; Qua in re in illud potiſſimum incumbat Princeps, ne officia, & præpoſituræ dignitatum à ſe, non ab alijs immediatè pendeant, Magiſtratusq; liberi omnimodo, ſibiq; ſoli ſint addicti. Metu aliquo ingruente periculo ad ſeditiones deueniunt nobiles, qui ob perpetrata ſcelera debitas formidant pœnas; ſi verò contra hos omnes paratur violentia, nec tũ alia ratione ſe poſſe fugere videant, priusquàm malum experiantur, ſibi multos deuinciunt, quibus omnia conturbent, vt apud Rhodienſes nobilitas iudiciorum metu, quæ ſibi parabantur, contra plebem ſe ſe armauit; Sæpè plebs contra nobilitatem inſurgit, quod vel ſeditionis, vel rebellionis cauſa non raro euenit, quàmquàm publicò commodo id maximè ſit obnoxium. Inſanus enim populi furor iuſto aliquo dolore, vel inani ſuſpicione commoti efficit, ne exitus malè cæpti expendantur. Principum, & gubernatorum licentia plerumq; abutitur populus, & quia multorum quaſi capitum informe eſt monſtrum, vix vni ſaltem ſanæ adhæret ſententiæ, & in quãpiam ſapientem inconſtanti videtur animo diuertere, non diù in ea perſeuerat, mutationibus, & ſuſpicionibus obnoxius lõgè à ratione incipiens, perficiensq;. Non enim poteſt ſibi imperare, & quod ſemel probauerit, vel temporis momento à ſe procul remouebit, & cõtra, vt ſatius ſit in medio Mari, vel inter hoſtes, immanesq; feras, quàm arbitrio populi viuere. Quamdiù indigentia, vel neceſſitate aliqua premitur ſupplex, & humilis valdè, & ad eum cuius patrocinium, ac adiumentum ſperat, totus inclinat, at vbi ſentit ſe bene habere, maximè, dùm diuitijs affluit, de ſe mirificè præſumit; vndè, & ad libertatem, vel leuiſſimo impulſus vento iugum ſuperioris, quantũuis æquiſſimi Principis ſtudet excutere, & niſi tantæ audaciæ initio reprimatur, periculoſum, ne quod temere exorſus eſt, perniciosè perficiat; vbi verò imminentem Principis vigilantis dexteram conſiderat, eadem leuitate, qua cęperat, præſumens ad ipſius Principis gratiam iterum ſe ſe recipit.

Magiſtratus ab alijs quã à Principe pendere nõ debent.

Sæpè plebs contra nobilitatẽ inſurgit.

Populus eſt pluriũ capitum beſtia.

Horum omnium remedium eſt, ſi Princeps curet, vt à quoque propria ſeruetur ordinis conditio, propria quisq; tractet, ac curet, ad omnia ſibi opem mutuo præbeat, tanquàm membra ad cordis ſalutem conſpirantia. Iàm illud apertiſſimum Ciuitatis ordines æſtimari, & ſpectari partim qualitate, vt diuitijs, partim quantitate, vt numero. Ideò ſi in corporibus partes mutentur,

Quę à Principe ſeruanda, vt quiq̃ue in ſuo cõtineãtur ordine.

tur,vel quantitate,vel qualitate,vel linea, aliud, aliudue animal profectò exiſteret,ſiue monſtrum potiùs,vt ſi pes ſit quatuor cubitorum, reliquum omne corpus bipalmem menſuram non excedat,cum cubitus ſex comprehendat palmos; ità ſi proportio ſeruetur inter ordines Ciuitatis,florebit ipſe Princeps,certèque peribit,ſi vnus reliquos ordines ſuperet,& opprimat; Nec harmonicam illam proportionem ſuadeo, qua etiam plebeis nulla virtute,nullis meritis decoratis vna cum nobilibus honores, & Magiſtratus pateant,pro quibus iura ſatis præſumunt,vt ſuauis quidam reddatur concentus,ex grauibus,medijs,acutisq; vocibus prodiens,minimè certè conſentaneum eſſet, ſi in redigẽdis in ordinem Ciuitatis partibus, hisq; in fide cõtinendis is ſonus ſeruaretur,vt delicatis vocibus raucæ permiſcerentur;nec Geometricam quãdam abnuo, quæ merita cuiuslibet animaduertit,quæq; ſemper aditum benemerẽti patefacit ad honores. Sit equitas,& prudentia Principis,qui legum ſuarum metu,ordines in officio contineat;Sit præmium, ac pœna, quæ vti duo cardines, totam Principatus vim fulicant, quæ recta lance librent hanc molem;His prudenter vſus,nullam vexationem in ſua Republica aſpiciet,immò perpetuam conſeruabit incolumitatem.

In honorũ diſtributione nõ ſeruat armoniaca propoſito, ſed Geometrica.

Quàm vitandi ſint delatores vt rectè ſeruentur ordines, ac Principis ſalus.

CAPVT XXXIII.

OCCVLTOS delatores,humani generis occultam peſtem appello, optimo enim,ditiſſimoq; cuiq; Ciui exitiale malum eſt,eoq; formidabilius, quod non tiranicas tantum,ſed & bonorum Principum Aulas inhabitat, Ciuitatisq; ordines confundit,ac perdit. Virorũ iſtorum vilis cætus ſeſe ſecretum in locum congregat, qui vnanime conſilium ſuſcipiunt,quo in Principis perniciẽ conſpirant,atq; ideò ea ſolum dicunt,quæ volunt probari;cum autẽ Princeps incluſus domi vera non nouit, cogitur hoc tantũ ſcire,quod iſti loquuntur.Hinc eſt,vt Iudices eligat,quos nõ oportebat,amoueat à Republica, qui ad Reipublicæ commodũ erant retinendi, nec iſta tamen omnia prohibent, quominus credatur Princeps optimus, atq; altiſſima ferè exornatus prudentia.

Delatores nimis odioſi.

Quid agũt, cũ aliquem perdere volunt.

Quod

Quod ſi aliqua in Principem coniuratio detegatur, vt inſolens ciuilis belli victoria, iſta latronum improbitas ſolet gratiari; & ſi quisquam in vrbe erit ciuis, qui prædia, villas, hortos, & amena loca habeat, in lucrum reuocandum cenſent, ſi ad venditionem ab ipſis cogantur. Optimis conditionibus facta venditio eius prædij eſt, quæ, niſi facilè dimittatur, vi poteſt auferri; Porētiores enim, quod debito iure cōſequi nequeunt, vi ipſa extorquēt. Intentatur crimen aliquod grande, ſolaq; piandium morte; Immiſſi deindè in rei ædes, repertoria, & indices conficiunt; vbi inter cartas, & ſecretiorum litterarum euolutiones facilè eſt ſubdere aliquod, quod innocentis famam oneret; Illud poſteà profertur in iudicio, recitaturq; , vt eo veluti firmiſſimo ſanctiſſimoq; teſtimonio abrogata fide miſer damnetur. Si verò aliquæ defenſiones, vt ad Principem deferatur cauſa, conſcribuntur, ſupprimūtur; Quamobrem cauti Principes, ne calumnijs, & improbitati liberum ad Aulas aditum patefacerent, punitis, quos manifeſta ſcelera ad ſupplicia vocabant, de ijs, qui in criminibus quoquomodo participes fuerunt, quidquam vnquam inquirere noluerunt; Theodoſius occiſo Valentiniano à quodam ſeditioſorum Duce de coniuratis quæſtionem agitare noluit, ne maiori in dies increbeſcente formidine, maiores quoq; in prouincijs turbines excitarentur; ſapiens quisque eos iudices omninò damnat, qui innocentes in ius pertrahi cogunt, ac inquiri; non ex hoc tamen parui volumus æſtimari legitimi Principis ſalutem propugnatoris bonorū, virtutisq; defenſoris, qui alios etiam ad eam tutandam ſibi aſſumit; ſed illud planè lugubre eſt, & deplorandum, illos, qui conquirendis reis in Maieſtatis maximè crimine conſtituuntur, data calumniarum indulgentia, mādatorum terminos ſupergreſſos, fluminis modo fortunis complurium ſe ſe repentinos infundere, & cum malis bonos, cū nocentibus innoxios trahere, atq; iugulare. Multi præterea publicæ vindictæ ſpecie priuatas offenſas ſuasq; vleiſcūtur iniurias. Horum alij ignoti occultis quibuſdam rationibus per vrbem diſtribuuntur, ad Tribunalia, & Principem delaturi, quæ audiunt, atq; ità nobilium conuentibus ſemper aſſiſtunt, diuitum, ac primatum palatia liberè intrant, ac demum latenter intromiſſi poſtica in Regiam animorum concordi conſpiratione id obſeruant, vt nimium fingant plurima, atq; ea, quæ cognita ſunt, maiora ſemper reddant. Accedunt ſæpè cuſtodes, qui inconſultas voces excipiunt, nuncios, introitus, aperta, ſecreta velut in annales referunt, conuiuialium deniq; fabularum ſimplicitatem odioſè exageratam in aulam deportant; Aliud Scycophantarū genus eſt, qui cum illo, quem malè prorſus actum volunt, iaciūt fortuitos ſermones, vt fraudis amoueant ſuſpicionem, tū blandiuntur

Puniuntur ſceleſti tātū, nō ſceleris conſcij.

Quid agūt hi delatores, vt ſi Prīceps magis inſinuent.

diuntur illi, vt maiorem captent beneuolentiam, posteà verò aliquod rerum suarum arcanum illi committunt, vt sinceritatis fidem mereantur. His artibus irretitus minùs prudenter ille animi sui secretum in apertum prodit, quod innumeris prope auctũ calumnijs ad Principem deferant. Solent etiam tales interdum simulatæ amicitiæ specie, licet quodcumq; absit periculum, præmonere, vt odium, & diffidentiam ferant, quomodo Agrippinam Germanici viduam dolosè monuit Scianus, paratum ei venenũ, vitandas Liberij epulas; tunc inter ministeria vitæ secretioris Principum aures occupantur, & negocia torquentur, mẽtitisq; verbis premuntur, aut eleuantur, & paruo negocio deflectuntur, aut intendũtur; His artibus, cum ipsis quasi canibus obiecta præda sit, accusatores commouentur, dieq; funestis interrogationibus decreto, efficti quidam viri, quibus ficti quoq; iudicij tribuitur munus, residunt, adhibitis scribis omnibus, quæ sint agenda, dicenda, pronuntiandaq; edoctis; Qui carnifici cis ictui substernitur, gratia Principis a cruce, furcis, alioue maiori supplicio liberatus dicitur, vanaq; clementiæ specie ad proscriptiones, exilia, & bonorum publicationes, & quæ leuiora videntur, quãuis sint aspertima, deuenitur. Exempla illarum, quas diximus, delationum, & quæ innocentibus insidiantur, artium, quàmquàm pluri ma ex omni historia adduci possent, ne tamen in tàm tristi argumento fortasse nimis longus sim, solum id asseram, hanc pestẽ, hancq; perniciem, nisi summo animi conatu ei Princeps occurrat, in omnem ordinum, subditorum, ipsius q; Principis exitium conuerti; Quicquid enim sceleris, quicquid rapinæ, & quidquid fraudis illi nebulones nectunt, quicquid deniq; peccant, sub ipso Principis nomine, ipsoq; patrocinio peccare videntur; hinc posteà contemptus, ex contemptu odium certissimæ Principatus pestes oriuntur, subditiq; populi, vbi se ipsos à gratiosis in Aula inter se diuidi satis diù toleranter sustinuerint, tandem horum auaritiam, acerbis remedijs solent excutere. Prudenter facturus est ille Princeps, cum aliquid ad ipsos occultè defertur, si delatorem sistat, certam fidem sibi fieri iubeat eius, quod sit delatum. Hac enim ratione tranquilliorem certè vitam deget, quod nullus ad talem, tantamq; sit progressurus amentiam, vt quod nullis probationibus valeat corroborare, de eo sit alicui facturus calumniam. Non omninò reicio auscultatores, quorũ opera Princeps sui Imperij vires agnoscat, ne quid custodia, aut emendatione indigens hunc fallere possit, sed non omnia statim ea vellem credita, quæ ab his fortasse sæpè nimia facilitate deferũtur, atq; ideò matura consideratio adhibenda est, ne ob aliquum imprudentem deliberationem meritò possit Princeps reprehẽdi. Per multi enim sunt, qui vel odio aliorum, vel aliquorum affectantes

Variæ delatorum artes.

Summè hi delatores Reipublicæ exitiosi.

Quid Principi agẽdũ, cũ aliquid à delatoribus debetur.

Auscultatores pro Imperij regimine non damnantur.

Digitized by Google

fectantes bona,vel in quorumdam gratiam, vel repentino commoti impetu aliquod crimen impingũt,ex quibus omnibus planè conſtat non temerè fidem eſſe eis adhibendam, ſed omnia accuratè examinanda.Quod ſi tardius,quàm par erat, ſuã ſponderit fidem,nullo ſanè ingenti fiet detrimento; celeri enim feſtinatione peccatum aliquod irreparabile poterit admittere.Hoc tàm ſano, prudentiq; conſilio vſus eſt Mauritius Saxoniæ Dux,quem nunquam ſolitum fuiſſe commemorant calumniatorum delationes accipere, niſi ipſi ſponderent affuturos ſe coràm,cum quocumq; crimine accuſatus reus eſſet,alloquuturus.Nec melius poſſunt etiam Scijcophantæ longè repelli,quã ſi iubeantur ea coram dicere,quæ de abſentibus detulerunt. Plurima optimorum virorum pars talibus delationibus prægrauatur, quia ipſorum excuſationes minimè audiuntur, atq; ità nimium delatorum criminationibus aſſentiuntur Principes re nõ benè explorata.Accuratè igitur caueat Princeps, ne ſub ſpecie vigilantis,& prouidi, Tyranni nomen nauiſcatur.Hos delatores omninò effugiat;ſat ſufficiunt, quorum ope miniſtri vtuntur ad patefacienda improborum hominum ſcelera, Auſcultatoresq;, qui plura ſaluti Principis valdè cõſentanea ſine dedecore, vlloq; ciuium incommodo enuncient.Cęteros omninò ità perditos vellem,vt quæcumq; calumniarum occaſio, quantum fieri poteſt,præcideretur,vel omnia ſtudeat tamen ipſe cognoſcere, vel pleraq; ſaltem tractare,atq; etiam certam miniſtrorum ſuorum fidem pijſſima quadam diffidentia diligenter inquirere; ſi autem eo aliquando deuentum eſt, vt delatores non vtile ſolum, ſed & neceſſarium Principatus inſtrumentum cenſeantur, egregiè cautum,erit dummodo horum quisque latenter inſcijs cæteris ſuo perfungatur munere;ſi enim cõſentientia omnes retulerint, ijs fortaſsè aliquam poterit habere fidem, diuerſa verò dicentibus non ità certè facilè credendum eſt, quia immò vlterius Inquirendum,vt probata veritas clarius eluceſcat.

Exẽplũ Mauritij Saxoniæ Ducis.

Sufficiunt hi qui ſcelera deferant.

Inſcijs cæteris hi auſcultatores ſuo perfungantur munere.

Quæ ſit Principi Vaſſallorum nobilium-q; vtilitas.

CAPVT XXXIV.

MVLTIPLICI argumentorum vi agitata olim quæſtio eſt,nunc quoq; repetita ſæpè nimirum an Principi magis expediat Vaſſallos maximè proprijs viribus potentes,an verò promiſcue nobiles omnes, an plebeios indeſtinctos habere,in quos æqua prorſus menſura Reipublicæ munera

munera diſtribuantur. Pleraque in Europa à primarijs nobilibus geruntur, atque in Germania ſeria matrimoniorum diſtinctio ſeruatur; contra verò Turcarum Imperator omnes etiam ſuprema licet dignitate, ac nobilitate inſignitos, viliſſima quaſi mancipia tractat, nec apud eos præter Imperatoris gratiam vlla alia cenſetur nobilitas, quàm poſteà veram, ſummamque fœlicitatem credunt. Cum enim Domini, & vſu, & poteſtate totum ſit, nulla alia re, quàm eius beneuolentia niti poteſt. A multis ſanè hæc adminiſtrandi ratio probata mirum in modum eſt, & poſt Principem omnes eſſe ſeruos, vel pares, nullumque cenſeri nobilem (quod etiam apud Sinas maximè commendatur) tutum viſum eſſe pro comperto habemus. Si enim non ſunt nobiles, nec poſſunt fieri; ſi autem ſunt, in certum ordinem rediguntur. Ego verò horum tàm probatæ ſententiæ, vtpotè Principis auctoritati plurimum infenſæ nequaquam adhęſerim, quandoquidem perutile omninò cenſeo, ſi ad feudorum honores, ac dignitates benemeriti nobiles prouehantur; quod enim Reipublicæ damnum, ſi plebeis neglectis inſignes virtute nobiles ad dignos gradus aſſumantur? Hi, inquam, plebeis præferantur, niſi à virtutibus ità commendentur, vt apertè cognoſcat Princeps iniquè cum ipſis fieri, dùm debiti honores nequaquam conferantur. Curet igitur quàm maximè poterit Princeps, vt minores Regulos, Comites, nobiles habeat, quorum perpetua opera tùm domi, tùm militiæ vtatur; Hi enim Reipublicæ, ac Imperij ſunt veluti oſſa, ac nerui, quibus eorum omne robur continetur, atque ordinatus motus comparatur. Hinc vel horribili aliqua accepta clade, vel repentina morte ſublato Principe cætera omnia Reipublicæ membra vnico quaſi momento collabuntur. Macedonum Regnum multis, magnisque Principibus, ac nobilibus refertum fuit, Germaniæ verò nobilitas vno Cæſaris fulcimento corroboratur; in Gallia autem bellum gerit nobilitas, ipſique Reipublicæ cura committitur. In vaſto quoque Hiſpaniarum Regno præcipuæ nobilitatis partes ſunt; eaque tot Ducum, Comitum, Præfectorum copijs ità aucta creuit, vt non, niſi noui nobilitate donati in ſubſidium veniſſent, antiqua nobilitas tantis negotijs impar, omninò fuiſſet. Britanniæ Regnum etiam nobilitatis labore, ſtudioque ſtetit, ſed præcipuè Poloniæ, vbi maxima nobilitatis copia eſt, atque eminentes in Republica gradus: Bellicæ itaque rei neceſſaria eſt nobilitas, ſine qua nec fides, nec fortitudo, nec prudentia bellica ſuis pollet viribus. Fidem ſupra omnes præſtitere Romani, quoniam Tribunorum primi pilariumque

In Europa nobiles omnia gerunt.

Secus apud Turcas.

Sæpe profuerit Nobiles Reipublicæ.

Hoc idē ſeruatū in Macedonia.

Idē in Germania, Gallia, & Hiſpania.

Idem apud Polonos.

que equitum gradus nobilium præsidio commiserunt. Seruiles enim gentes non ità facilè aperto mortis periculo pro Domino generosè vitam obiectant, cum ex pugna nullam aliam concipiunt spem, præter tolerabiliorem fortè seruitutem; licet etiam crebro duriorem Dominum experiantur, cum victoria insolescens acerbius, & contumeliosius eos tractet, qui seruiliter educati, nec nominis, nec generis bonum æstimantes, facilè metu, vel pretio vincuntur. Itaque hac in re vel maximè errant Turcæ, omnes enim metu, nemo spe, atque sincero in Principem amore subit discrimina; vbi verò nobilitatis decus est, summaque accipiendæ, conseruandæ, augendæ stirpis cupiditas per vulnera, per ipsam mortem ad immortalitatis gloriam aditus paratur. At vndè hoc tantum famæ, & honoris desiderium? ex institutione videlicet, vitæque militaris longo vsu exhausta, in qua summum esse flagitium censetur timiditas, & perfidia. Hinc enim illi in acie segnes stare, ordines fuga deserere, laborantibus subsidio non venire summum esse dedecus arbitrantur, ità vt longè maior sit decoris, & fidei cura, quam vitæ. Quid? Quemadmodum cęterarum in Ciuitate artium, ità patrię defendendę ab hoste, gubernandę, componendęque rectè rei domesticę quędam debet esse professio, certumque hominum genus, quod in tàm prędara exercitatione versetur, hoc est nobilium, qui ad bella, & regnandi disciplinam erudiantur. Hanc enim perpetuam fuisse nobilitatis exercitationem omnia tùm antiquorum, tùm recentium placita monent. Insuper non ne in bello summa est opus auctoritate, vt armatę militum copię prędidem habeant. Apud Tribunos certè, Centurionesque nobiles plurima est auctoritatis uis, tùm quia claro genere illustres sunt, tùm quia tota eorum familia in dignitatibus, & cum Imperio domi versatur, atque etiam ab illis vtpotè fœlicioribus plura sperantur. Qui verò simul in seruitute vitam traducunt, qui omnes ex eadem vili generis quasi massa prodierunt, contumacius æqualibus, vel etiam in pace subiectis parent. Cum denique in Republica post Principem nemo sit in dignitate, aut existimatione constitutus, tota ferè Respublica in vnius homunculi capite periclitatur. Persarum Imperium iàm consenescens nobilitatem corruptam habuit, omnes seruos, omnes adulatores, quo circa occiso Dario, & quidem à suis, nemo acriter repugnauit; Macedonicum verò, quod multos haberet Alexandros, diù stetit, & multos Regio istructos sceptro habuit, quorũ singuli potẽtes fuerũt, & nisi intestino ingraueſcẽte odio vires iuicẽ debilitasset, singuli certè ipsius Alexãdri potẽtię se æquare valuissent; Occiso Tur carũ Imperatore, nullus supereſt, qui timeatur; ipsaque docuit experientia,

Ratione demonstratur seruiles gentes Principẽ potentẽ non facere.

Quam maximè aberrant Principes.

Redditur ratio, qua punires sunt nobiles ad fauorẽ Reipublicæ, quã plebei.

Ab auctoritate arguit Nobilium.

Probatur Regnũ Macedonicũ diù nobilitatem stetuit, non aut Persicũ.

Digitized by Google

docuit experientia, Baiazeto à Tamerlano capto Turcarũ nemi nẽ de Imperio restituendo spem aliquam concepisse; nã Calepinum Baiazetis filium, cum profugisset Andrinopolim, non Turcæ, sed Græcorum Proceres infensi Paleologo Imperatori suo armis, pecunia, milite instruxerunt, atque Imperium in ipsius patriæ exitium, opprobriumque miserrimè tradiderunt.

Verùm obijciet fortassè aliquis haud certè esse difficile ab aliquo Principe, vasallum allici, qui suorum subditorum fretus, Potentia, alterius Principis partes tueatur, totiusque Imperij statum perturbet. Quod incommodum sanè in Monarchia Turcica nequaquam contingit, in qua tot reperiuntur serui, vbi humilia omnia, & abiecta sunt, vbi nullus planè vigor nobilitatis. Secus mihi penitus videtur, nisi Princeps tyrãnico in populos dominio vtatur. Princeps primorum vasallorum, aut nobilium, & præsentia, & opera maximè vtatur est necesse deterius enim est, vt in eorum, qui facilè mouentur, & spectant res nouas, quibus ibi fas, vbi merces maxima, potestate existat. Si autem deuotos, atque ex animo obsequentes vasallos habet, ferè nihil audent infimi, qui tamen, si quid aliquando moliuntur, experientia docemur, difficilius ipsorum insidias, quàm Procerum euitari; Ità nouimus, licet in Gallia multiplices fuerint perturbationes, Regum tamen parricidas fuisse infimæ sortis homines. Non porro desunt remedia, quibus Proceres suis inualescentes viribus Principi noxij esse nequeant.

Proponitur obiectio quę dã cõprobata Turcarũ exemplo.

Summo igitur studio curet Princeps, ne vnius fidei omnia committantur, vtque tempore Magistratus sint præstituti, potestas ne nimium excedat, vigilet, tranquilloque statu Plebem frui patiatur, neque omnem nobilitatem, sed gnauam, integram incorruptam ad honores, & ad Imperij societatem adsciscendam curet; atque hoc summum esse Imperij munimentum existimo, quodque contra inueteratum nobilitatis malum, superbiam scilicet, & iniurias plurimum valet. Quemadmodum enim arbores longo æuo senescentes iuuenili quasi vigore posito deficiunt, ità quædam familiæ longa ætate, nec vigorem, nec puritatem retinent, nec præter insignia quicquam antiquæ nobilitatis habent; ex insigni enim nobilium genere leues, marcidi, ac stupidi crebro trahunt originem. Eam nobilitatem augendam, decorandamq; existimo, quæ ad natiuos splendores, mores etiam omninò non absimiles industriam, virtutemque adiungit. Hanc præmijs afficiat, feuda, honores, dignitatesque dono det, nec inutile, indecorumque censeat, si pro præmijs aliqua loca in feudum instituat, præclarisque ho-

Quæ curãda à Princeps, vt nobilitas suo fungat munere pro Republica.

norum titulis insignia. Qui iàm generis claritate id meruerè, non benè secum agi, nec suæ putant consuli existimationi, nisi huiusmodi operam impendant, quæ ad beneficium conferendum quodam modo Principem ipsum quasi violenter impellat. Hoc ipsi Principi nullum importat incommodum; cum enim illorum tutam fidem agnouerit, tenaciori beneficij alicuius vinculo adstrictam satis arctiorem, tutioremq; habebit. Si fides in nobilium pectore incolumis aliquantisper permanserit, firmior semper consistet, dummodo beneficiorum Principis firmissimis fundamentis nitatur.

In feudalib⁹ dignitatibus concedēdis prudenter se gerat Princeps.

Non suadeo tamen, vt his feudalibus dignitatibus concedēdis nimium solers, & anxius sit Princeps, cum feudales concessiones sæpè plures ob causas in vsum Principis non cedant, atq; oia propè edoceāt nō oēs hisce honoribus esse afficiēdos.

In honorem distributione quæ cōsideranda à Principe. Quæ dignitatū species in vsum traduci possūt.

Pro cuiuscumq; natura, & moribus, ac pro statu, rerūq; Principis necessitate temperandi honores sunt, at nunquam prodigi laudarim, vt contempti habeantur, cum sanè non sint ad quos aspirent, qui de Principe optimè merētes res præclarissimas pro eo gesserint, cuius præclara facinora in eum sæpè redigunt statum, vt pro gratia, quæ exsolui non possit, odium habeatur. Varia sunt beneficiorum genera, quibus vti potest Princeps, seque apertè in primis connubia offerunt, atq; Ecclesiastica beneficia, quæ si Princeps intercessoris subit vices, facillimè concedūtur, adsunt dignitates, adsunt largitiones, adsunt speciosi tituli, adsunt grandia beneficientiæ signa, quæ vtiq; non produntur, nisi summa grati animi cogat necessitas. Adsunt tandem, & hilaris, serenusq; quidam aspectus, & ioca, quæ plurimi glorioſæ cuidā felicitati adscribunt; has mercaturas tractare ediscat Princeps, prout sibi apto magis vsui fore iudicarit. Summa pro hominum natura quæq; habeat, nec tàm prodigus sit, nec etiam tā parcus, tenaxq;, quin & vlla beneficientiæ argumenta depromat, & sæpè etiam alijs minus conspicuis signis sibi deuinciat quem magis animo deuinctum voluerit.

Excitādi sūt ad virtutem nobiles. Nec ui etiā ad dignitates promouēdi, & quæ vtilitates.

Nō illustres tamē familias desidiosa torpētes ignauia, si præmio non afficiat, abijciet Princeps, sed opportuna se se præbente occasione ad virtutē excitabit, & quēadmodum veterum vrbiū, ità quoque familiarum conseruationem, earumque maiora incrementa cordi habebit; nobiles apud se nullos habeat, nullos bona Principis existimatione dignos iudicet, nisi quos prudentia, temperantia, labor delectet; quod autem caput est, magno delectu virtutis, atque prudentiæ singulis annis benemeritos nobilitate decorabit, atque ad summos honores promouebit Reipublicæ. Insignem splendorem, ac Maiestatem nouorum promotio Reipublicæ confert; cum enim antiqua nobilitas

bilitas illos partim contemnat, partim eorum incrementis inuideat, duo neceſſario à recentioribus ſpectanda ſunt, vt videlicet contemptu primo, deindè maleuolorũ inuidia ſint expertes; contemptum inquam euitabunt, ſi excelſis in rebus, honeſtis, laborioſis q́; ſumptuoſis q́; etiam fidelem, grauem q́; operã Principi exhibeant, vt ex his ab omnibus cognoſcatur, quanti in Aula merita fiant. Inuidiam verò effugiunt, aut minuent, ſi modeſtam, ciuilem q́; vitam traducent, ità vt nec nimio faſtu, nec ſumptibus prodeant; nec vilior erit nobilitatis æxſtimatio; quin potius diligenter remunerandi, vaſallorum q́ue titulo decorandi, qui ornamento, & emolumento Principi ſunt, non qui ſuam nobilitatem auctam gloriantur, ſed qui præclari aliquid facinoris geſſerint.

Quæ ratio à Principe ſeruanda, vt magnates ſibi coniunctos in officio contineat.

CAPVT XXXV.

VEHEMENTER quidẽ multis in rebus ſolicitus Principi animus eſt; quod verò magis eum omninò animum angit, ac perturbat, Imperium eſſe cenſeo; quod, vt fortiter tueatur, furore ſæpè ac rabie corripitur, vt in fratres, agnatos, propriosq́; (vt ità dicam) crudeliſſime ſæuiat; hinc inter fratres orta bella, vt inter Baiazetem Primum, & Zezimum, inter Selimum, & Baiazetem; nec alia de cauſa id factum credimus, quàm quod nemini ſe fidunt Principes; immò quo magis per ſpeciem, & conſanguinitatem à propinquis coluntur, eo magis ſe deluſos opinantur; quare bella facillimè inter ſe committunt, cl̃ades, excidia, atq́; alias quaſcumq́; calamitates ità intendunt, vt vndiq́; turbida omnia, inquieta, impacataq́; confluant. Alexãder Magnus ad bellum Aſiæ inferendum profecturus ſuos, quotquot habebat cognatos, è medio tollendos curauit. Turcarum Sultani, quamprimum Regnũ capeſcunt, omnibus ſtatim fratribus necem inferri iubẽt. Amurathes concubinam ipſam è patre grauidam voluit occidi. Ormuzij Reges, antequàm ad Luſitanorum manus Regnum deueniſſet, omnibus cognatis oculos eruere conſueuerant, quod etiã nonnullos Biſantinos Imperatores factitaſſe legitur. Sinenſium Regnum conſuetudo propius aliquando ad aliquem humanita-

Imperandi effectus.

Quid ſuſpiciones mali atterant.

Exẽplũ Turcarũ, alterũq́; Barbarorum.

ris ſenſum acceſſiſſe demonſtrat, vt qui conſanguineos ſpatioſis locis, atq; ad habitandum per commodis (vbi & neceſſaria, & iucunda quæq; ipſis ſuppetunt) includunt, nunquam tamen eos indè poſſe exire permittunt. Idem faciunt Reges Aethiopum, cognatos enim omnes in altiſſimum, & ameniſſimum ablegant montem Amaram nomine, vndè diſcedere nemini liceat, niſi, qui poſt mortem Regis ad ſucceſſionem fuerit euocatus; Aditus ad hunc montem adeò ſunt anguſti, ac prærupti, vt ineſpugnabilis inſtar arcis eſſe videantur; ſuperiora verò loca, plana ſunt, frumentis, ac quibuscumq; alterius generis fructibus condita, quæ vel ad magnam habitantium multitudinem ſufficerẽt. Neq; his tamen rationibus Principis ſecuritati ſatis conſultum videtur. Apud Sinas complures Reges occiſos impotentiſſimosq; Tyrannos, atq; ipſas etiam fœminas aliquando Imperium tenuiſſe conſtat. Nec minus ſecuritatis Imperio Turcarum crudelitatem adferre dixerim. Apud alias nationes ambitio ſæpè ad turbulenta conſilia impellit; hic præter ambitionem, etiam vitæ conſulendi adeſt neceſſitas, ità vt mirum non videatur, ſi plures ortæ legantur diſſenſiones inter Turcarum Imperatores. At certè è contrario videmus in Hiſpania, Gallia, Germania, & alibi inter Chriſtianos, etiamſi Reges, ac Princeps multos haberent fratres, conſanguineos, ac cognatos, qui ius aliquod in Regnũ, vel Principatum ſibi vindicarint, raras tamen admodum eſſe rebelliones, ac ciuilia bella, ac tranquillè omnes, ac comiter, vti propinquos decet, inter ſe quietam omninò vitam traducere. At quid agendum? nulla fortaſsè maior ratio, ſemetipſum à cognatorum ſuſpicione, vel inuidia tuendi erit, quàm ſi omnibus viribus contendat, vt ſubditorum beneuolentiam ſibi comparet, ijſq; metum incutiat quorum ſtudia ipſam Principatus euerſionem machinantur. His rationibus recti, fortisque Principis ſubditorum animis opinionem ingeret, quæ ità firma ſemper inhærebit, vt per hanc ab omnibus domeſticis periculis facilè potuerit ſeruari, neq; ideò digno cultu, atque honore cognatos permittat deſtitui. Incumbendum enim maximè eſt, vt illi, qui quoquomodo ſanguine ſint coniuncti, ſi non eadem præſtent dignitate, alia certè decorentur, qua maximum ad honorẽ, gloriamq; præſidium comparetur. Propalam in conſpectu artes apud plerosq; Principes ſatis cognitæ quibus, vt ſit conſultũ, non ſibi ſanguine coniunctis ea munificentiæ inſignia, quæ eos decent, ſed aliunde dignitates quæritant, quibus cognatos affici absq; vllu ſui periculo ſatagunt. Belli gratia in longinquas ablegant prouincias, in cuius laborioſa exercitatione, vt aliqui honoris tituli habeantur, plurima toleranter feruntur incõmoda, ipſaq; vita, mortis etiam diſcrimini obijcitur. Magiſtratus aut

Quid faciũt Aethiopum reges.

Quid agẽdũ à Principe, vt ſe à conſanguineis tueatur.

Satisfaciendũ conſanguineis.

nimios,

nimios, aut perpetuos nunquam dicerem conferendos. Si consanguinei res nouas moliri non audeant, non sanè Magistratum ijs denegandum putarim, qui ab aliqua saltem, si non æqua potestate (at saltem quæ cohibere illam etiam valeat) incrementū accipiat; Ea quippè est natura hominum, vt non iuniores modo, sed etiam ætate prouectiores, postquàm multum temporis in potestate transegerint, patrijs moribus nequaquam sibi viuendū esse arbitrentur. Breues itaq; erunt Magistratus, nec vni tantum committendi; harum artium faber optimus fuit Tiberius, & sæpè cum Germanico expertum fuisse legimus; huius etiã causa orationem habuit, qua proconsulare Imperium petiuit. Ex his summa Principis queritur laus, & beneuolentia, quæ mirum inmodum, consanguineis animo infixa, miros quoq; honoris, ac reuerentiæ effectus excitat. Nec erit, qui ad noua impellere satagat, quem maximè ornatum cognouerit; Sit liberalis Princeps; nec tàm in concedendis gratijs, largiendisq; muneribus cõtractas habeat manus, vt liberalitate donati speciosos potiùs admirentur honores, quàm eosdem vtpotè proprijs meritis acquisitos, ingenti animi lætitia contemplentur. Illud tandem enixè contendat, vt affinitates suspectas omninò arceat, & si quæ administrandæ Prouinciæ consanguineo Principi destinentur, administratore saltem è vita decedente, caueat, vt ad se reuertantur; etsi alios ex connubijs ortos propinquitate contingat, priuatam ij potiùs vitam degere compellantur, quàm quæ tumida metum excelsarum cogitationum inijciat; & si deniq; splendori quid effulgebit, id totum ex ipsius Principis luce veluti radijs prodire credatur, quod huic tutissimum erit.

Conferãtur honores ac dignitates periculosę, ac breues.

Verum enim verò maiorem difficultatem habebunt consanguinei, dùm Principi suspecti ipsum omni suspicione liberare contendunt, maioremq; etiam habebunt ij, qui ex diuturno cõmercio cum Principis consanguineis aliquam concitãt opinionem. Clypeo illi veræ fidei semetipsos protegent, vt eximium Princeps fulgorem tàm puræ, splendidæq; fidei omninò agnoscat, & videat. Germanicus, quo summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio nitebatur, & quanto in eum acriora militũ studia patruiq; aduersa voluntas, eo etiam magis ad celerãdam victoriam erat intentus; Summo etiam studio contendent, ne augeatur suspicio; hæc enim, si stabilem habeat sedem, nequaquam tàm facilè dimouetur. Angebatur Tiberius Germanicum lasgiendis pecunijs, & missione festinata fauorem militum quæsiuisse. Tandem in hoc, si quauisq; in re, prudentissimè agatur, Princeps enim citò amplectitur opinionem, non coarguit, qui ipsum in metum abducit, sed trepidat. Qui verò consanguineos honore afficiunt, non minus circumspectos vellem; etiam propinquiores,

E vita migranti consanguineo alicui Prouinciæ fucto re ad hunc deuoluatur. Quid consãguineis agẽdum nimiũ fuscetis Principi.

Non minus circũſpiciendũ eſt ijs, q̃ cõſãguineos venerantur.

pinquiores, qui in ſummo ſunt habiti honore, mentem Principis obnubilant; ſatis hi ſibi perſuaſum habent, quæ alijs impertiuntur, ſibi quodammodo demi, ac auferri. Auerſis omninò auribus audiuit Tiberius quaſdam ſupplicationes à Senatu decretas, quæ neſcio quid habebant commune cum nepotibus, quãdamq́; paritatem præferebant; æquari enim adoleſcentes ſuæ ſenectæ impatienter indoluit, nec latentem animi moleſtiã habere voluit, cum oratione monuerit in poſterum, ne quis mobiles adoloſcentum animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret, & quamuis mirificè oblectetur Princeps ſuos honore affici, attamen, qui nimis ſe conſanguineis dedit, qui hos extollit, qui ſummis veneratur honoribus, imminẽti periculo nequaquam expers eſt; ſæpè ſi hi è gratia Principis decidunt, horum ruina veluti annoſa arbos amicos ſecum detrahit maioriq́; caſu in miſerabiliorem fortunam omnes repente præcipitant.

Qua cura ſeruanda ſit in Republica Mercaturæ exercitatio.

CAPVT XXXVI.

Quã neceſſaria Reipubli cæ cõmercia

CVM humana conſuetudo commercio, atq́ue imperio conſtare videatur, neceſſaria ideo Reipublicæ commercia, vtiles, ac neceſſarios mercatores, negotiatores, ac inſtitores quisq́; facilè concedet; hi enim, quæ nobis, ac noſtræ Reipublicæ ſuperflua ſunt, exportant, & aliunde, quæ nobis neceſſaria ſunt, quæuè apud nos non inueniuntur, important. Eſtq́; quæſtuaria ars cum vtilitate Reipublicæ induſtria, laboreq́; coniuncta non tamen ſine periculo, ac diſcrimine vitæ, ac plerumq́; etiam facultatum negotiantium; Quæſturam conſentientem ex ipſa parẽte natura ſuam traxiſſe originem affirmatim, hæc enim eſt facultas, qua id ſibi quisq́; comparatur, quod vitæ conſeruationi neceſſarium ſit, nobis natura inſita, eo prorſus modo, quo animantibus omnibus appetitio, & conquiſitio pabuli diuerſis planè rationibus innata eſt; quam ob cauſam eis certa data ſũt inſtrumenta, quibus ſingula apta ſibi pabula requirant, propriq́ue ſatisfaciant neceſſitati, vt bos fœnum appetit, oſſa canis, ceruum leo; hominibus verò diuerſa longè data eſt ratio, vt cum vni ſupereſt, quod alteri deeſt, viciſſim permutetur; quod quidẽ fit, ſiuè cum res rei ſuccedit, vt ſi Hiſpania vinum permutat cũ

Quæ artis quæſtuariæ facultas.

tritico

tritico Sarmatico, ſimplex eſt illa commutatio, ſiuè cum res nõ commutatur, ſed nummo, qui neceſſitate, & iure (vt vocant) gẽtium inuentus eſt; cum enim res ſemper nequeant transferri in vſu poſitus eſt nummus, qui morali certa lege omnium rerũ vim obtinet. Raro enim fit, vt eodem numero pretioq; alter habeat, quod alteri neceſſarium eſt; itaq; nummus liquida illa omnia facit, ab alijsq; rebus differt, quod aliarum rerum vſus ſit duplex; vino enim ad compeſcendam ſitim vtimur, & commutatus alijs mercibus, nummi verò omnis vſus in commutatione cernitur. Hinc conſtat artificialem quoq; mercaturam non longè ab ipſa natura abhorrere, nam quemadmodum Polonus triticum ſerit, non modo vt panem coquat, ſed etiam vt commutet cum nummo, illo verò alia etiam vitæ neceſſaria præſidia comparet, ità quoq; negotiator in Hiſpania emptum vinum in Poloniam deuehit, vt nummo alia neceſſaria comparet, vterq; operam impendit, vterq; crebro ſubit diſcrimen.

Prò commutatione ſuppleat nũmis.

Tantiq; mercatores apud me ſunt, vt ad omnia conſilia, atq; etiam ad ipſam Reipublicæ adminiſtrationem omninò accerſẽdos exiſtimem; cum enim conquirendarum, agendarumq; opũ maxima ratio ſit, commutatio, & prꝛcipua pars commutationis negotiatio; conſequitur hoc præcipuum eſſe inſtrumentum rei domeſticæ conſtituendæ; adeoque Reipublicæ, quæ ex familijs veluti ex tot partibus benè conſtitutis efficitur; quod ſi quis iſta conſideret, videbit Venetias, Florentiam, Ianuam, Meſſanam, aliasq; præcipuas vrbes, atque emporia mercatoribus maximè abundare; quorum præſidio Reipublicæ ſalus optimè conſeruatur; vtq; enim, quo plures ſunt, & potentiores in vrbe negotiatores, eo plura ſunt Reipublicæ commoda, variæque Ciuitatis conſeruandæ rationes; multarum enim rerum copiam ad omnes euentus habere vtiliſſimum eſt, multum certè lucri eſt, cum per id opportuno indigentiæ auxilio occurratur; Quod ſi ſoli etiam authoritati niteremur, in idem quoq; conſilium deueniſſe tum Tirios Carthaginenſes, tùm cæteras opulentiſſimas Reſpublicas, præclarè apud omnes conſtat. Cognouere enim hi, quanta Reipublicæ emolumenta mercatorum adferat induſtria, quę variarum nationum ingenia, opes, conditiones noſcit, facilię; negocio, ac moderato pretio, quæ ad Reipublicæ tutelam pertinent, etiam arma, puluerem ſulphureum, tormenta bellica comparat; Vndè nunc Principum dignitas ſeruatur, ac magis augetur, niſi ex mercatorum induſtria? ſola Hiſpalis opes vnius Regni, ſola Vliſſipo Magni Regni opes confert; vbi negotiatio, ibi magnæ vrbes, vt Hiſpalis, Vliſſipo, Londinum, Antuerpia, Hamburgum, Gubeca, Ameſterdamum, Mediolanum, Neapolis, Venetiæ, Florentia, & Ianua, quinimmo, ſi aperto ore vera loqui velimus,

Ad conſilia vocãdi etiã ſunt mercatores.

Inſigniores Europæ Ciuitates mercaturam diligunt.

Priſci mercatorũ induſtriã plurimi facere.

Ex mercatorũ induſtria augeſcit Prĩcipum dignitas.

Digitized by Google

vellmus,ſinè mercatoribus nō modo bella committere, ſed nec Regium aulæ ſtatum tueri Reges commodè poſſunt;gentes prę-tereà exteras arctiſſimo ſæpè neceſſitudinis vinculo ſibi adiun-gunt,dùm grata, atque opportuna inferunt. Tria ſunt, quibus Regi Hiſpaniarum Indiæ quæſitę ſunt,Religio,Bellum,negotia-tio; Religio Princeps omnium fuit, reliquas verò Deus vtpotè ad id aptiſſima inſtrumenta adhibuit, interim nunc Indiarum cenſu ipſæ tenentur. Hiſpanos ad negotiandum natos puto; nā Principes,Marchiones nobiles tanto ſui decore, atq; exiſtima-tione per alios negotiantur, vt apud quaſcumq; alias nationes dignitatem ſeruent,remq; augeant;immò cum omnia cum Flo-renti Romanorum Imperio confero, illud Regnum magis ne-gotiationum opportunitatibus, quàm vi armorum integrum ſeruari affirmo, Roma quoque ſine negotiatione ſtare non po-terat, nec indecorum certè erat Primarios Ciues in Vrbe ne-gotiari;quē morem ſumma cū laude etiam nunc Hiſpani proſe-quuntur.

Hiſpani cū ſui decore p inſtitores ne gotiantur. Primarij Ci ues Romani hoc idem fe cere.

Priuilegia, a immunitates conferendæ, collatæque à Pri-cipe confir-mandæ.

Iuriſdictiones idcirco,ac priuilegia mercatorū, quæ Iure non improbantur conſeruanda ſunt, accurateque conſulendum, ne vnquam eorum inſtitutionibus vlla vis inferatur. Ita Romæ Paulo Tertio Pontefice Maximo confirmata fuit conſuetudo antiquitus ſeruata, iuriſdictionisq; facultas concredita Cōſuli mercatorum Romanæ Vrbis, eorumque ſtatuta iudicandarum litium cauſarumq; ad eam rem ſpectantium aduerſus quaſcūq; perſonas tantummodo tamen in vſum traducta; nouisq; iterum legibus ſtatutum eſt,vt eorum librls vſq; ad viginti ducatorum aureorum quantitate occaſione mercaturæ adhibito iuramento in ſupplementum probationis fides adhiberetur, dummodo ipſi libri nempè negotiationis,ac mercatorum ordine ſcripti,ac cō-fecti,rationabiliq; ſuſpicione omninò expertes fuerint, ipſorū etiam mercatorum vitæ moribus exploratis. Hæc omnia ferè priuilegia omnibus mercatoribus à quibuſcumq; Principibus conceſſa video,ex quibus tanta promanat vtilitas, vt maiorem certè excogitari non poſſe exiſtimem; Verùm non minori ſtu-dio,ac diligentia conſeruanda ſunt tempore nundinarum con-ceſſa,vt mercatoribus,& mercibus tuti eſſe poſſint acceſſus,cō-moratio,ac receſſus, non enim decipiendi ſunt ſub publica fi-de potiſſimum, cum commercia ſint de iure gentium, ijsq; tem-poribus ſub tutela ac fide Principum, vel rerum publicarū nun-dinas conſtituentium vitam traducant.

Tęporenūdi narū maxi-mè priuile-gia conſer-uanda ſunt.

Caueat tamen Princeps,ne hac occaſione per licentiā malè vtantur mercatores,ſciatq; his incommodis iàm ſatis non ſolū Romanis legibus prouiſum, ſed etiam ciuilibus cuiusuis natio-nis, & Ciuitatis, vt ſedula tantum Magiſtratuum diligentia in

Ne priuile-gijs abutan-tur mercato res Principi eſt cauendū.

his

his conſeruandis,& exequendis opus ſit;omnia autem Princeps ex populi ſibi commiſſi vtilitate,neceſſitate, & honeſtate ex triplicíq; capite rerum perſonarum, & actionum metitur.

In his igitur rectè animaduertet,quæ ſinè animi aut corporis læſione negotiatio permiſſa ſit. Quapropter nundinationes rerum,quæ in commercio hominum Deo,eiuſq; Religioni dicatę ſunt,vt rerum ſpiritualium,ſeù Sacramentorum, illarumque in quibus ſimonia verſetur,longe ablegabit,rerumq; ſacrarum, & Religioſarum negotiationes penitus remouebit; caubit præterea,ne ex noſtris rebus aliquæ ad Barbaros,ſeù hoſtes tranſportentur à mercatoribus,quibus illi iuuari poſſunt, neq; inferãtur merces,quibus patriæ,& natiuæ viliores fiant, itaq; nec in Germania Creticum,aut Hiſpanicum vinum, niſi cum ingenti portorio permittitur,nec Anglicanum pannum,cum tantum veſtiũ varietatem ipſi Germani contexant; cum autem apud Gallos multum ſit ſeriei domeſticum facilè diuendi patiuntur, externumq;portorijs grauant.Impedienda deinde à Principe erit tritici cuectio,vini,aliarumq; rerum ad victum,vel ad communem etiam vſum neceſſariarum,ne videlicet vel re frumentaria, vel alia quacumq; penuria populus laboret;idq; maximè tunc temporis curandum eſt, cum caritatis periculum inſtabit, ſic enim anticipata emptione eorum,quæ ad victum ſunt neceſſaria operam dabit,ne cariora efficiantur. Quod verò ad damna vitanda attinet, quæ ſecum negotiatores ſæpè important. Illud cautè Princeps obſeruabit, vt nemo licita negotiatione prohibeatur, & ab illicita iubeat abſtinere, verùm videat qualis mercator in nundinas veniat, ne potiùs Principis arcanorum occultus explorator,quàm verus mercator appareat. Solent enim ſub hac ſpecie mercaturæ multa tentari, quæ præpoſitus loci nundinarum diligentia ſua detegere poteſt inquiſitione, & obſeruatione diligenti eorum,quæ occurrerint. Circa mores non minori vtatur vigilantia,ne ſcilicet atrocia illa fœnora, quæ ſub ficta permutationum,vel cambiorum ſpecie extorquentur, committantur,ſic enim priuatorum commodis, & Reipublicæ conſultum erit,quinimmò cauendum,ne etiam prætextu collegij, aut artificij negotiatores monopolia inſtituant, quo nihil deterius in commercijs accidere poteſt.

Prohibenda eſt etiã mercium tráſportatio ad hoſtes.

Nõ inferẽdę ſũt merces, quibus natiuæ vileſcãt.

Impediendæ eſt etia ad cõmunẽ vſum neceſſariorũ cuectio.

Cõſiderãda eſt etiã à Principe mercatorũ qualitas, ne explo ratorum induant veſte. Fœnera omninò grauia prohibẽda, ac monopolia à Principe.

An Princeps posſit exercere mercaturam.

CAPVT XXXVII.

Summoperè cõmendatur mercaturæ.

VNT, qui mercaturam omninò damnant, tùm quia vitiorum ſæpè origo eſt, tùm quia, cum ad ſolum lucrum tẽdat, puſillum nimis, ac humilem reddere animum videtur. Huius tamẽ vtilitas ea eſt, vt Vrbes frequẽtia Ciuiũ repleat, plebem in officio contineat otiumq́; ab omnium animis longè depellat; quod ſi quid in ea improbitatis eſt, non rei ipſi, ſed corruptis hominum moribus, effrænataq́; habendi cupiditati tribuerem. Si enim, quod aſſerui, à veritate planè abeſſet, nec agrorum etiam fertilitas honeſtè eſſet quærenda, quo enim fertilior illa, eo vitijs fœcundior eſſe videtur, & tamen certum eſt Deum dilecto ſuo populo terram præſtantiſſimam dono dediſſe, præclarè conſcium hac liberalitate ad nequiſſima ſcelera plurimos eſſe abuſuros, nec minùs ſanè doli in abiectis pauperum caſis, quàm in mercatorum cœtu reperitur. Mercatoribus etiam prodeſſe pacem, cuius beneficio negotia commodè tractentur, quis non apertè cognoſcit? At ſi verè tales hi ſunt, quibus æq́; Reipublicæ ſalus, ac diteſcendi deſiderium ſit, nõ tàm lucri dulcedine capientur, quàm proprijs ſemper opibus naturalẽ Principem cupiditate iuuandi incitabuntur; ſi in tantum emolumentum voluntas hæc prona ſemper eſſet, honeſtam quoq́; eſſe affirmarem Regum, Principum, Rerum publicarum, nobilium, Senatorum publicam, priuatamq́; negotiationem, quæ illorum nomina illuſtria magis, ac ſplendida redderet. Hoc apud antiquiores maximo in vſu fuiſſe docet Sidon, Tirus, antè Niniuè, Babylon, poſteà Carthago. Romani equites ſumma negotia per omnes terrarum plagas pertractabant, & quibuscumq́; exteris gentibus nefas erat, ſine Romanorũ placito, qualiscũq́; negotia peragẽda ſuſcipere. Quis Senecæ negotiationes nõ audiuit? Verres etiam pecunia publica fęnerabatur; Pompeius magis fęnore, quàm bello prouincias vexauit, nec alia prorſus ratione ingentes Romanorum diuitiæ ſeruatæ, auctæq́; ſunt. Quomodo igitur abſq́; negotiandi arte tot equitum, patriciorumq́; luxus, ac ſplendor diù enituiſſet. Noſtris etiam temporibus quamplurimę magnorum Principum negotiationes videntur: Ex Indijs Orientalibus quotãnis ingentes piperis acerui ad noſtras haſce

Honeſta eſt Principũ, ac Rerũ publicarũm negotiatio.

Romani mercatura exerçuere.

Cõſideratur Luſitani Regis negotiatio.

partes

partes aſportantur, cumque his ſimul Luſitani Regis aromata deuehebantur. Ea enim conſueuerat certo pretio in Malacca, alijsque Inſulis coemere, quorum pretium in domo Indiarum Vlyſipponæ augebatur, adeò vt, quod aureis tribus emptũ erat, quadraginta diſtribueretur. Zenziberum, cinamomum, maſtix, garuphila, nuces muſcatæ ad plurima aureorum millia quolibet nauium appulſu deuehebantur. Ex China, Malacca, Perſia, alia comportantur, quæ mox Lisbonæ mercatoribus venditantur; Quantum lucri parari potuiſſet, ſi ad hanc negotiationem Rex ille fidiſſimos adhibuiſſet miniſtros, totumq; publici lucrum ad ſe traxiſſet? Quid de Veneta Republica dicam? non ne, & ipſi ciues, & nobiles negotiantur? Sanè plurimum negotiationi debet illa Reſpublica, quod vires ſemper validas potentiſſimis Regibus acriter oppoſuerit, ac pecunię ope obſiſtentium robur debilitauerit. Hollandiæ ordines mercatorum quaſi propriam vitam, ſanguinemque prouinciarum ſuarum tutantur, nec minori ſtudio Indicas nauigationes, quàm patrios muros defendunt, quamuis ingenti priuatorum damno Germanicæ Ciuitates, aut negotiantur, aut negotiantium curis aſſociantur. Nihil horum eſt, quod ſummæ honeſtatis ſpecie non fiat; ſi enim exhauſtum erit ærarium, ſi inſuper contractum eſt æs alienum, nonne honeſtius ex negotiatione, quàm ex alijs minus licitis inuentis colligetur? Dummodo monopolia abſint, quæ priuatis mercaturam interdicunt, id enim repugnaret Principis officio, cui ſaluti magis, commodoque publico, quàm priuato conſulendum eſt. Verum ſemper ſuaſerim, niſi tribus exceptis caſibus à Principe mercaturam non poſſe exerceri. Primo igitur honeſtè exerceatur, cum priuatorum facultates ad ſuſtentanda commercia nullo modo ſufficiunt, cum ad ingentes ſumptus faciendos neceſſitas compellit, vel itinera intercluduntur, vel alia quæcumque impedimenta ab hoſtibus obijciuntur. Sic Salomon tertio quoque anno naues ſuas in Indiam miſit, quæ aurum, argentum, ebur, ſimias, pauones indè aduehebant, ſi noſtra etiam ætate Hiſpaniarum Rex Indica commercia, & inſtituit, & conſeruauit. Secundus caſus eſt, quando commercia tanti ſunt momenti, vt ſi à priuatis tractentur, ingens nimis ipſi diuitiarum incrementum ſibi ſint facturi; ſic Veneti Reipublicæ nauibus aromatum exercuerunt mercaturam, quæ Alexandriæ coempta, ijſdem poſteà in Angliam, Belgium, aliasque regiones cum incredibili ſui, publicæque vtilitate tranſmittunt. Poſtremus demũ caſus erit, quando merces publicum tantum bonum ſpectant, ſic maximè Principes in extrema annonæ caritate frumenti, quantum poterant coemere, ac rurſus iuſto, ac tolerabili pretio ſubditis diſtribuere ſolebant; verùm ſatagat Princeps, ne fictæ ca-

Itẽ Reipublicæ Venetæ.

Itẽ Hollandiæ ordinũ.

Cõſiderãtur caſus, quibꝰ Princeps poteſt mercatura exercere. Primus ſi priuatorũ facultates ad ſuſtentandaſ cõmercia nõ ſufficiunt.

Secũdus, cũ priuati ob cõmercia nimis pingueſcunt.

Poſtremus, quando merces publicũ bonum ſpectat.

ritatis titulo mercaturam exerceat, quę tandem ſubditis exitioſa ſibi ſoli proficiat. Quæ cum ità ſe ſe habeant, eam tantum mercaturam Principi licere, quæ publicum reſpiciat commodum, eſt aſſerendum, minimeq; licere, quæ priuatis obſit; Ideò ſumma eum laude dignum eſſe affirmarim, qui quæcumque frumenta collecta in ſuos diſtribuat ſubditos, non maiori, quã par ſit, pretio emenda, & ſi quæ ſuperſint, in exteros eroget, vt cadẽ accepta pecunia ditionem ſuam opulentiſſime poſſit conſeruare; hanc conſecutum eſſe laudem tradunt hiſtorici Alphonſum Tertium Ferrariæ Ducem, qui ſuarum facultatum induſtria populum Ferrarienſem impoſitis tributis nunquam onerauit. Veruntamen pecuniæ vis collecta ſæpiſſimè priuatorum commercium impedit, quippe quæ cęteras negotiationes torpentes, atq; omninò otioſas reddit, & licet hac de cauſa magis Principis commodum videatur auctum, verè tamẽ id in Principis, ac Reipublicæ vertitur detrimentum, cui facilè poterit mederi, ſi artificibus pecunias erogarit, qui & pannorum texturam, atq; alia mechanica proprio inuenta ingenio ſatagunt, vt his nouis operibus ad nouam etiam vtilitatem aditus aperiatur, ad cuius incrementum maximè proderit, ſi ædificia conſtrui iubebit, vt talibus impenſis miſera plebs ſuſtentetur. Verùm hæc etiam parũ vtilia cenſeo, niſi ſuperfluæ reſecentur expenſæ. ſubditis nihil miſerius, funeſtiusque accidit, quàm ſi viderint Principem ſuas facultates largè, effuſèque profundere; ex quarum profuſione alienæ poſtea mendicitatis ſit in cauſa; ſi hic theſauros ſuos diſſipatos viderit, non alienas extorqueat facultates, niſi prius ſibi retribuendas ſuo exemplo Ciues iàm muneribus donatos edocuerit ità vt ſummum liberalitatis argumẽtum pro publicis neceſſitatibus præſtiterit; quo erogato in publicum bonum noua ſanè, ac grauia tributa, leniter tamen, manſuetèque à Principe exigentur; Si ſubditi pro publicis commodis ſuarum diuitiarũ, & opum prodigum Principem conſpexerint, ardentiſſima quadam contentione ad noua munera perſoluenda hilari animo excitabuntur, præclarè ſcientes quaſcumq; in publicum ęrarium congeſtas opes in publici quoq; commodi vſum transferri; hæc eſt mercatura, quæ vtilis Principi ſummam beneuolentiam ac ſecuritatem conciliat.

Laus Alphũſi Tertij Ferrariæ Ducis.

Nõ colligenda eſt à Prĩcipe pecunia, vt otioſas reddat negotiationes.

A Principe non ſunt facultates effuẽdè profundẽdę, ne aliena extorqueat. Si grauia exigat Principes tributa, prius edoceat, ſe pro Republica plurima liberalitate argumẽta præſtitiſſe.

Quam

Quàm neceſsarij in Republica artifices, quoq; ſtudio ſint conſeruandi.

CAPVT XXXVIII.

PRAECIPVA neceſſitas, quæ humanam exigit ſocietatem, in ijs eſt rebus, quæ tùm animi induſtriam, tùm corporis laborem, & opus deſiderant; Vt enim ſcientijs, ac diſciplinis animus inſtruitur, ſanosq; formatur ad mores, vitæq; puritas deducitur, & conſeruatur, ac veluti virtutibus alitur; ſic corpus in vita politica extrinſecus opere iuuatur, & ſuſtinetur. Priſcorum philoſophorum ſententia fuit, vt artifices Reipublicæ partes eſſent, ità vt nec ſine illis ſtare vnquã poſſent; verùm non eadem omnibus artificia, quemadmodum non idem omnibus eſt ingenium; ſuntq; quędam omnibus, quędam nonnullis Ciuitatibus ſingularia artificia, vt diuerſæ propenſiones, ac vtilitates, quarum commodis, delectationeq; conſeruantur. Apud Vtopienſes vna omnium communis eſt ars agricultura, præter quàm quisq; propriam ſibi eligit, vt ad illam aptum ſe conſpicit. Indis probati ſunt artifices, ideòque ſi quis artifici, vel manum amputauerit, vel oculum eruerit, capitis reus eſt. Vt verò vnaquæq; Ciuitas indiget arte, illam magis excolit, & amplectitur; omnes autem vtpotè vtiles, ac neceſſariæ curandæ ſunt; & ſi ex ijs aliquæ reperiantur, quarum vſus ex ſe licet non ſit neceſſarius, ſinè earumdem tamen ope, cæteræ non poſſunt exerceri, ſinè quibus nec ſocietas humana rectè firmabitur, nec ars vlla finem ſuum aſſequetur. Agriculturę, niſi faber ferrarius vomerem, falcem, ligonem, ſecurim, ac plurima alia cõmodet, niſi faber lignarius aratrum fabricet, & vehiculum ad fructus deportandos extruat, niſi corariorum artifices præſtent ligulam, niſi ædificator aliquis arantibus bobus ſtabulũ, ruſticis verò tuguriũ aliquod ædificet, niſi deniq; Piſtoris artificiũ accedat, nihil omninò proderit, ſuiq; commoda deperdẽtur. Huiuſmodi quoq; textoria ars eſt, multum enim præſidij, vt abſolutũ ſuũ opus perficiat, depoſcit. Hinc eſt, vt vna quæq; ars ſe ipſa tantum non contenta, aliarum artium ope indigeat, ità vt ſi ſola eſſet, optatum finem nequaquam aſſequeretur.

Porrò artifices maxima Principi ſubſidia referunt, nàm negotiatores alliciunt, ocium fugant, opes important; an verò

Summa artificũ neceſſitas

Vtopienſes mos.

Oẽs artes ità inter ſe ſunt connexæ, & vnaquæque aliena ope indigeat.

Maxima Prĩcipi parãtur ab artificib⁹ ſubſidia.

verò id commodè honeſteq; fieri poſſit, docent ea, quæ à Belgis in vſum deducta ſunt; lanificia enim tractant, pannos lineos, laneosq; contexunt, quibus Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Aſiam, Indiam vtramq; veſtiunt, ſummaq; ex hac honeſta negotiatione promanat vtilitas; licet enim natura materiam, ac ſubiectum ſuppeditet, eiuſdem tamen humani ingenij acumen, atq; induſtria nouam, inuſitatamq; formarum varietatem inducit; lana eſt rudis, ſimplexq; naturæ fructus; ex hoc tamen ijs plura ſunt commoda, qui eam carminant, ac pectūt, qui lauant, ac purgant, qui texunt, qui tingunt, qui hinc indè tranſportant, qui vendunt, qui veſtes indè conſarcinant, idem quoq; in omni ferè materia videre eſt; Belgica Regio nullas habet metallorum venas, nec tamen, quamdiù pace frui licuit, ob multa varia, & incredibilia opera, quæ ibi, vt dictum eſt, inenarrabili induſtria fieri ſolent, nec Hungariæ, nec Tranſiluaniæ auri feraciſſimarum Regionum opibus ceſſit, nec in vniuerſa Europa vlla pars erat, quæ tàm exiguo ſpatio, tot, tantas, tàm opulentas, tā frequentes populo, tàm omnibus artibus mercatura in primis florentes Ciuitates comprehendant. Dixi, artifices fugare ociū; id enim ſemper fit, nàm cum pueri ad leuiora adhibentur artium miniſteria, ità vt nemo vacet, tota vrbe vagi coercentur, quibus non facultas, ſed laborandi deeſt voluntas, quæ ſæpè amiſſa ſemel nunquàm poteſt reperiri; ſi id perfectè ſeruatur, decuplo minor erit pauperum numerus, qui importunis precibus, vel in tēplo, vel in foro negotioſos ciues perturbant. Quis igitur vtilitatem hanc tàm facilè contemnet? Principem itaq;, qui ditionem ſuam refertam populo reddere voluerit; cuiuſcumq; generis honeſta artificia in eam intromittat; quod commodiſſimè præſtabit, ſi ex alijs regionibus excellentiſſimos quosq; artifices ſibi deuinciat, emeritis conducat ſtipendijs, atque opportunum fauorem ad honeſtè viuendum ſuppeditet; tùm ſi præclara ingenia, eorumq; opera amare ſe, & magnificere demonſtrauerit, ijſq;, qui perfectiſſimū aliquod ſuæ artis opus elaborarint, præmia ſtatuerit, nec vllo prorſus modo permiſerit cruda, vel infecta aliqua è ditione ipſius efferri, vt ſunt lana, fila, ſerica, ligna, metalla, ac ſimilia; ſimul enim cum materia artifices quoq; diſcedunt, & ex elaborata perfectè materia plures, quàm ex materia rudi lucrum faciunt; quinimmò & Principum reditus ex operum diſtractionibus multis opulētiores fiunt, quàm ex ſola materiarum diſtractione, quod cum ſuperioribus annis iàm agnouiſſent Galliæ, & Angliæ Reges, lanam e Regnis ſuis exportari prohibuerunt. Superius quoq; allatæ vtilitati accedit, vt artificum induſtria debito afficiatur honore, & quædam artes ità honeſtę habeantur, vt eas quoq; diuites ipſi exercere non dedignē-

tur.

Si natura materiā exhibet, ars plura alia ſuppeditat Reipublicæ vtilia.

Cōſideratur vtilitas, quā ex induſtria Belgica Regio percepit

Præter alia commoda, etiā vagi ad miniſteria adhibetur, quod ſummū eis eſt commodum.

Quæ agenda ſunt à Principe, vt ditionē ſuā populo refertā videre poſſit.

Quidq; etiā agēdum, ne regio diſeratur.

Ssimo honore afficienda eſt artificum induſtria, vt diuites ipſi

tized by Google

tur. Duplicem ob cauſam, aiebat Plato, deſerendas eſſe tùm diuitias, tùm nimiam paupertatem; diuites enim ocio, & luxu diſſluunt, pauperes nec ipſa inſtrumenta, nec materiã habent, circa quam ſe poſſint exercere. Hæc tamen nunquam deerunt, ſi quidem Princeps voluerit. In Oriente armentorum cura honeſtiſſima, & Regia quoq; habebatur agricultura, nemorum, vitiumq; plantatio magnæ dignitati dabatur. Quæ liberales ſunt, non minimi habeantur, vt picturæ, ſculpturę, architectonicæ, ſclopetorum, arcuum, bipennium, enſium fabricandorum ſtudia, ac cætera omnia, quæ ad aquarum medicarum diſtillationes ſpectãt, herbarumq; curas. Hi enim irrito conatu diuitiarum ingẽs cumulus, atque laborioſum ſtudium in Alchimia impenditur, cur non potiùs certo euentu in re vtili plura etiam impendentur? Cur dubio auſu indè emendicant commoda, vndè ſæpè deuenere incommodã. Prudentis Principis prudens hæc erit ſolicitudo, vt opera, & artificia ſinè dolo, ſinè fuco, ſinè fraude iuxtà præclaras cuiuſq; artis leges perficiantur, ideoq; ſingulis perfectis operibus, eos diligenter curabit, quorũ ſcilicet partes erunt, vt rectè cognoſcant, an ſecundum bonam fidem fiant opera: Cauendum etiam, ne ſint monopolia, non ſint ergolabi, vt monent iura ciuilia, ne alicuius ſocietatis ſpecie fiant eadem monopolia, ſeditionesque nimium poſteà ipſi Principi moleſtæ.

mercaturam exerceant.

Prohibẽdus eſt dolus, nẽ cum fraude opera contexantur.

Prohibendo etiã monopolia.

Princeps tueatur maximè agriculturam, eamq; quantum poterit ab oneribus immunem reddat.

CAPVT XXXVIIII.

HVMANAE ſpeciei conſeruationis, perpetuęq; procreationis Agricultura eſt fundamentum; Agricluturam autem hoc loco omnem illam induſtriam appello, quæ circa terram exercetur, aut cum terra aliquod commercium habet. Principis munus eſt, hanc modis omnibus promouere, eiusque gratia ſingularem fauorem, ac beneuolentiæ ſigna demonſtrare; ſi enim aliquis in Republica erit, qui ſuo ingenio fertiliores reddiderit campos; nouamq; rationem eos diligentius excolendi inuenerit; his faueat Princeps, atq; etiam opem ſuam ſpondeat. Quod certè faciet, ſi omnia, quę ad publicum agrorum bonum ſpectant, ſuppeditauerit,

Quã maximè curanda à Principe Agricoltura

Etiã ad publicũ agrorum bonum ſpectantia.

peditauerit, ac infferit; vt eſt ſiccare paludes, ſiluas inutiles excidere, ad culturam accommodare, flumina, ac riuos per regiones paſſim deducere; quibus irrigata tellus vberiores ferat fructus. Qua in re nunquam ſatis laudari poteſt veterum Mediolanenſium Ducum prudentia, atq; induſtria, qui ex Ticino, atque Abdua fluminibus duobus deriuatis canalibus fœliciſſimum illum agrum ſupra quàm credi poteſt, fœcundũ reddidere. Principis eſt etiam circumſpicere, quid negligatur, quid coli poſſit: agricolarum enim ignauia ac deſuetudine plurima terrarum iugera fertilia inculta, ac horrida ſyluescunt, quæ vnquàm Regio Aegypto cultior è hanc tamẽ Auguſtus purgatis Nili foſſis, quæ oblimatæ erant, longè feraciorem fecit, vt annonam Romæ certiorem, opulentioremq; haberet. Verum quale, quantumque ſit emolumentum, quod ex agriculturæ ſtudio habetur, clarè, apertèq; docet Principem Germania, quæ olim cultu aſpera, & vrbibus, & ipſo pane carens viliſſimo ciborum genere, pultibus videlicet vtebatur; conſulatur Cæſar, cuius ætate ſexcenta miliaria ſine cultore ſquallebant, nunc verò tot vrbium frequẽtia refecta eſt, vt nulli regioni cedat. Victus olim in Belgio, Germaniaq; miſerrimus, nec alius eſſe putabatur; domus vix vllæ, quæq; paucæ reperiebantur, ſpecum ſimilitudinem referebant, gẽs tandem nuda, ſolaq; ferarum pelle obſita, vilis, deſpectaque ab omnibus habebatur. Sola igitur Agricultura magiſtra inſignes conditæ ſunt vrbes, ipſiq; agri licet ſteriles fœcunditatem quaſi didicerunt; nihil itaq; eorum intermittet Princeps, quibus ditionem ſuam quàm fœcundiſſimam reddere poſſit, quod ſi earũ rerum plantæ, aut ſemina, in ipſius ditione non reperiantur, ea aliunde, ſummis licet impenſis, vt adferantur, curabit; ſic Romani ex vltimis Aſiæ partibus ceraſas, mala, perſica, itemque ex Africa non paucos fructus petiuerunt. Bambagium Aegypto olim proprium, hodie etiam Cyprus, Malta, & Calabria producunt. Quod ſi Princeps peculiarem quandam non addiderit diligentiam, culturæ non ſatis, ſuperq; cautum erit. Agri enim nõ modo grandine, helioq; ingruentis tempeſtate, ſed maximè etiã Principis incuria, ac ſimilibus oneribus ſterileſcunt. Quædam loca eodem ſimul tempore depaſcuntur milites tùm amici, tùm infeſti Principis, tùm etiam grauiſſima tributorum onera; ità vt quacumq; diligenti cultura deſtituantur, quinimmò ſæpè ipſorum domini ob nimia, atq; immodcrata tributa ſterilitatẽ mẽtiuntur, vt exactores euitent. Quæ igitur agrorum cura eſſe poteſt, ſi melior cenſetur eſſe ſterilitas, quàm crudelitas depeculatorum malo, ſed ſpecioſo quodam iuri graſſantium? Magna erit Prudentia Principis, ſi à tributis agricolas conſeruet immunes, & ab Aulicorum nobilium, potentumq; iniurijs. Hinc illa præ-

Nihil negligi, quod cultura nõ deſtituatur, curandũ eſt Principi.

Germania id docet.

Si in ditioce ſemina nõ reperiet Prĩceps, alũdè adferri curabit.

Agricolæ ſunt à tributis conſeruãdi immunes

clara

ctura lex, nè bouem aratorem pignori accipere liceat, si pro re-
præsalijs agricolæ malè vexentur, villæ, pagiq; suos Iudices ha-
beant. Hinc plurima vtilitas, non coguntur in vrbes, non arcen-
tur a labore, facilius litem componunt, breuiori compendio ius
dicitur, nec imperitia obijci potest. Habent illi lites, non mul-
topropemodum tricis inuolutas, paucasq; leges, ex quibus sentē-
tiam dicunt, quod si res difficilior agitetur, ad consilia causa reij-
citur. Iustum verò est, vt mercatorum causæ mercatoribus, ità
rusticorum rusticis, & fabrorum fabris committantur, modo à
perito Iudice dirigantur, ne à communi iure recedant. Hæ priui-
legia Agricolis vbiq; à Principe sunt constituta, quibus, si sanè
potirentur, Principi nihil opus esset, noua quotidie vectigalia,
nouaq; tributa imponere; Terram iàm satis constat esse fęcun-
dam ad conseruandum dignitatem, hostemq; arcendum; quod
si Turcę, qui tantum terrę desertę, ac fertilis possident, vel mille-
simum aliquam partem in Grecia, in Asia, Palęstina, & serio co-
lendam susciperent facilè tantos greges, quātos Iosaphat, Eze-
chias, Iosias in sumptum exercitus possent sustentare; quod cer-
tè non posse colentium inopia videmus, quæ aliundè non fit,
nisi quia Turcarum subditis persuasum est omnia sua propria es-
se Imperatoris, quorum dominium sibi indecorè vsurpat, hinc
idoque terra Agriculturę arte, atque hominibus destituitur.
Prouidus itaque sit Princeps, vt Agricolis iura conseruet, ne
cęteris magis intenti negotijs, quàm rusticis operibus Agricul-
turæ iniuria Reipublicæ quoque statum ad miserrimum trudāt
detrimentum.

Quæ vtilitas exindè per-cipitur.

Quæ deindè, à Turcis vti-litas, si terrā deserta quā-tam habent serio colēdā susciperent.

Quomodo pauperes, ac infimæ sortis homines in fide sint continendi.

CAPVT XXXX.

QVAM facilè quietem publicam euertant pauperes, vilisq; conditionis homines, cō-
tinua docet experientia. Nihil enim habēt hi miseri, quo vitam fęliciter traducere
valeant; quod est in causa, vt ad noua com-
pellantur, quibus familiarem rem suā spe-
rent se posse subleuare, etiamsi Reipublicæ
damnum impendat. Hi verò adeo insole-
scunt, vt nisi à Reipublicæ moderatore acerrimè coerceantur,
pericula

Decoctorū inopia insolentia.

Digitized by Google

pericula maxima is Princeps experiatur, qui rerum ſuarum cõtemptor tam liberas habenas laxare permiſerit. Catilina Reipublicæ exitium molitus eos præcipuè ad ſe pellexit, quibus diſperata prorſus fortuna aduerſabatur. Cæſar Patriæ affectans Imperium eos omnes ad ſe aggregauit, qui ære alieno contracto obſtricti erant, eorum operam ſibi commodam ratus, vt qui præſenti ſtatu minimè contenti facilè ad res nouas, ac Reipublicæ; non dico mutationem, ſed & euerſionẽ impellerentur; quin omnes, quotquot patriæ ſuæ libertatem inuaſerunt, hominum eiuſmodi egentium, ac obęratorum opera vſi ſunt; ex omni autem egentiũ numero facillimè ad quoduis flagitium, vel vltro aſportantur, qui ex ingenti diuitiarum copia in egeſtatem ſunt prolapſi; ex quibus patet in viro magnæ apud vulgus auctoritatis non minus egeſtatem, quàm nimiam opulentiam metuendã eſſe, ac periculoſam Reipublicæ. In Galliæ Regno funeſtæ illæ perturbationes, ad ciuilia bella ab iſto hominum genere præcipuè ſuborta ſunt; cum enim bello, quod tanta contentione inter Chriſtianiſſimum Galliæ, & Catholicum Hiſpaniæ Reges tot annis geſtum fuit, tàm Principes, quàm plurima optimatũ pars ſuas opes profudiſſent, pace verò compoſita, milites largius ſuis rebus vſi non haberent, vnde priſtinum luxum tuerentur, Eccleſiaſtica bona occupare conſtituerunt; Arrepta igitur ex hæreſi, quam nouam vocant Religionem, occaſione, ciuile bellum mouerunt, quo integerrimum antea Regnum ad extremas miſerias redactum fuit. Horum conatibus, varijs rationibus poteſt Princeps occurrere; perutilis tamen ea erit, ſi tales homines operibus, aut artibus factitandis adhibuerit, quibus ſe ſuoſq; ſuſtentare queant; cum enim otium iàm deſides fecerit, & inopes non alio modo cotũ cautum erit egeſtati, niſi etiam ſignitiei, & otio occurratur. Si hi aliquid præ manibus habeant, quo ſibi victum quęritent, nocua alijs non parant, ſibi ſalutem conquirunt, vt propterea & ipſi non modo viuãt, ſed etiam ſine Reipublicę incommodo vitam traducant. Horum innumerabiles propè recẽſentur ordines, quę, vt è Republica exterminentur, non deerit vnquam Principis Iuſtitia, ſi ſuas eò dirigat cogitationes, vt ſuũ Imperium ſaluum, quietumq; eſſe velit. Alij enim ſunt vagi, profugi victum oſtiatim quęritantes homines, qui varijs artibus ſe à ſe ipſis longè diuerſos diſſimulant, habent aleę, taxillorumque vſum; habent, & alia ſecreta receptacula, quibus apertè, & per dolos huic, illiuè machinantur, quorum opera eſt tã Reipublicę perniciosa, vt ex his familiarum euerſiones, homicidia, ſtupra, lenocinia, & quęcumq; ſcelera, quę mente concipi poſſint, emanare, certè ſit Princeps facile perſpecturus. Morbis, qui ex his profluunt, ſanè medebitur, ſi ſuſcepta occaſione trirremi addicãtur.

Hoſti opera ad Imperiorũ occupationẽ plurimos vſus fuiſſe.

Qui præcipuè ad flagitia perpetrãda feruntur.

Sæpè nimia opulẽta magis, quàm egeſtas metuenda.

Quæ præcipuè origo bellorũ, inter Galliæ, Hiſpaniæ Reges.

Præcipuum remedium coercendæ nimię ęgenorũ licentiæ.

Cõſiderãtur ęgenorum ordines.

Id genus hominibus, ponitur ſalubris medela.

tur. Si quę rixa, ſi quod homicidium, ſi quę armorum concuſſio perſtrepat, illorum ſemper fieri culpa deprehendet, qui ex rapinis, rixis, contentionibusq; victum ſibi parant. Indè etiã graſſatores publicarum viarum, qui, vt ventri indulgeant, ſcortis ſatis faciant, induti magnificè incedant, taxillisque tandem ludere valeant, nulla omittunt ſcelera, quibus animum non adijciant. Suſpendẽdos furca dixerim, niſi remis addicti Principi aliquod pro tot incommodis afferant emolumentum, & ni plures, quas patiuntur, mortes, maioris, quàm vna tantum, quam obeunt, cum laqueo ſuſpenduntur, doloris ſint. Altera eſt ſecta eorum, qui Eremiticam, ſiuè ſolitariam vitam profitentur, non diuino quidem acti ſpiritu, ſed ſimulatæ religionis ſpecie ſe pigritiæ, ac ocio tot malorum fomitibus mancipantes. Horum ſtirpem, ſi nõ exterminandam, ſaltem laboribus fatigandam vellem, vt otium illud Religionis contectum velamine patefieret, laborisque huius fallacis loco ſuccederet verus, qui vehementer eos cum aliqua Principis vtilitate vexaret. Sancitis legibus voluit Solon, ne filius ſeneſcentem patrem, à quo nullam artem eſſet edoctus, alere teneretur. Firmiſſima apud Sinas lex eſt, vt eandem artem filij, quàm pater, exerceant. Ex hoc enim duplex commodũ conſequitur; nimirum artes omnes ſingularem quandam excellentiam, ac perfectionem acquirunt. Deinde verò cuilibet occaſio eſt domi ſuæ diſcendi ea, quæ ad victum ſibi, ſuisque comparandum ſunt neceſſaria. Ad laborem quoq; cæci, & claudi pro viribus ſunt cogendi, nec vllus vnquam publicis ſuſtentandus eſt impenſis, niſi qui, vel deplorata ſunt valetudine, vel viribus omninò deſtituti. Auguſtus Cæſar filiam, & neptes ita inſtituit, vt Regio licet diademate ornatas, lanificio tamen voluerit aſſuetas. Verùm, quia exercitationem aliquam mecanicam non omnes poſſunt factitare, Principis eſt dare operam, vt egẽtibus lucri opportuna porrigatur materia. Hinc eſt, vt Auguſtus Cæſar ſumptuoſa plurima extruxerit palatia, & ad idem ſtudiũ opulentiores Ciuitates incitauerit; quapropter nunquam Princeps ijs, qui minorem ſumptum ſuggerunt, ſeù quid minoribus expenſis fieri poſſe, benignas præbeat aures. Plebem his ſumptibus ſuſtentare non modo vtile, ſed & glorioſum; Veſpaſianum ſic imitetur, qui inuentum cuiuſdam Architecti laudauit maximè, immò etiam præmio ingenioſum laborem compenſauit, ſed monito non fuit vſus, vti plebis pabulo aduerſante.

Conſideranda alia horum ſecta.

Quod remedium ſit adhibendũ, proponitur.

Quã præclara apud Sinas lex eſt, vt eãdẽ filij, quã pater artẽ exerceãt, & quæ commoda. Cæci, & claudi ſunt ad laborem cogẽdi.

Non ſunt à Principe ꝑbendæ aures in damnum egentiũ minores ſumptus ſuggerẽtibus.

Quanto

Quanto studio Princeps ea, quæ à finitimis, ac longinquis geruntur, debet inuestigare, quamq; ei finitimorum amicitia sit necessaria.

CAPVT XXXXI.

Quàm maximè cõducat alibi gestorũ scientia.

PERSPECTIS rectè à Principe, quę ad res spectant internas, subditorum scilicet naturis, quæ externi meditentur, & peragant, diligenti inuestiget mente, suadeo. Qua in re tantum impendunt laboris Principes, vt se nunquam incolumes putent, ni eorum scientiam, quæ alibi geruntur, sint edocti. Et certè mirum est, quantum, & belli tempore, & pacis vtilitatis afferat eorum scientia, & inscitia, quæ in vicinorũ maximè Principum aulis consuluntur, ac deliberantur. Incidunt enim sæpè res, quibus, nisi maturè obuiam eatur, pacem turbare, bellumq; conflare, aut damnum conciliare, aut vtilitatibus detrimentum aliquod afferre possunt. Quæ potissimum sunt rationes, quibus harum cognitio rerum acquiritur, Amicorum scilicet, aut exploratorum opera. Hi vt plurimum infideles, illi parum sinceri, atq; ideo maturi Iudicij trutina probè sunt expendendi. Horum amicorum quemadmodũ duplex est genus, quorum nonnulli in aulis Principum degunt, nonnulli in Ciuitatibus, qui nimium potentes, sæpè pro gratijs beneficia rependunt Principi ita diuersa semper ars in his parandis exigitur, quàm si benè is non tractet, nõ rarò propriæ iacturæ periculum minimè effugiet. Qui Principi inseruiunt, non tàm facilè comparantur amici; labor inusitatus, industria efficax satis apertè requiritur, quam tamen benè impensam crediderim, si pecuniæ vis exquisitissima Prudentia administratę aditum ad quæcumq; occulta patefaciet. Summa semper erit Prudentia, qua hominem tentare, huncq; in sui fidem transferre, quis elaboret, vt omnium quę aguntur, quæuè agi creduntur, incerta non suppetat fides. Varię se se offerunt occasiones Principi, quibus Aulicum præpotentẽ alterius Principis allicere potest; non enim vno impetu blanditiarum cura ad sui votum pertrahendum existimarem; plura sũt blandimenta; si hunc vno, aut altero irritum senserit Princeps, facilis erit præda, nec retis necessaria, cum auaritiæ correptum morbo hunc senserit. At fortassè erunt hęc inconsulta; si enim

Per quos maximè aliena gesta pandũtur.

Duplex Prĩcipis amicorum genus.

Quomodo alteri Principi inseruientes sint amici comparandi.

Cõsiderãtur plures artes in vsum deducẽdæ, vt aliena secreta explorentur.

se

ſe laqueis munerum corripi non patietur, eo res perducetur, vt ſpecioſiori alia fictione Princeps ſui voti ſummam contingat. Noua inter Aulicos alterius Aulici viciſſim introducitur amicitia, cuius ope quisq; pro ſuo expiſcari Principe ab altero conatur, quod in alterius Principis deliberationem venit. Et hi ſanè, ſe aut viciſſim decipiunt, aut ſi fors alteri obtegit, rerum futilium conſcriptione ab altero, quid certi, vti callidior Aulicus emercatur. Sed hi ſæpè omnes ſuos fallere Principes varijs artibus non deſiſtunt. Sæpè infidus ille erit, qui Principi ſe fidum inſinuat, alterum verò corruptum; Vt vero ſimulatam fidem repræſentet firmiorem, plures, quàm accipiat, litteras conſcribit, & ſæpè ex huius calamo exarantur geſta, vt gerenda ab alienis litteris extorqueat. Idcirco in horum Mercatura, quorũ quisq; ſe gratia pollere apud ſuum Principem gloriatur, & qui ſæpè inter ſe quandam animi propenſionem indicant, vt ſaltem ea, quæ vulgata ſunt vtriq; Aulæ, explicentur, inuigilabit Princeps, ne dùm vulpem ad mortem perducere laqueis conetur, à ſuo Aulico altera veluti vulpes ad interitum protrahatur. Altera conquirendi amicos in Ciuitatibus, & Prouincijs ratio erit, vt beneficijs alliciat; Hi vti, qui iàm eminentes ſpicæ præ alijs ſupereſſe exoptant, nouas ſemper clientelas Principum vicinorum conquirunt, vt his quaſi tumidiores facti ſuam ſuperbiæ vim in ſuis oſtentent Ciuitatibus, ſe ſemper paratos pro benefici Principis incolumitate, ditionisq; ſalute profitentur ad ſanguinem effundendum, facultates, opes & cognatos, deniq; & amicos diſperdẽdos. Quod vti Principi maximum commodum affert, qui non ſubditos pro ſui ſalute vitæ prodigos, immò quacumque turbulenti temporis occaſione ſibi aduerſaturos videt; ità ſumma ope elaborandum eſt, vt hos comparet, hos alliciat, hos foueat; beneficium collatum in virum, qui ſuam velit vbique conſeruare, ac augere dignitatem, ipſum rationis vſum perturbat. Adſunt Aulici, qui affines, ſiuè agnati prepotentem Aulicorum alterius Principis feram hãc ad venatum deducunt. Si Princeps in eo ſuſcipiendo, eiq; blandiendo ſolus, & efficax; captiuum ſe ſemper ille qui tot beneficia accepit, profitebitur, nec erit vnquam tempus, quo è cauea egredi audeat. Verum ſit Princeps, qui has conquirat amicitias, ſit, qui ſeruet, ac foueat, ne Aulico ſuo nouas comparandi libertatem permittat. Hinc duplex incõmodum accidere, comperio; Qui iàm veteres ſunt amici, dedignantur, nec eodem quo anteà, boni animi effectu Principẽ colunt; immò, ſi alios nouos præferri vident, inuident ſatis infenſi; & qui anteà huius magnitudinem augeri ſummopere exoptabant, nunc non in imum tantum deijci peroptant, immò cuiuſcumq; iacturæ participes fieri ſtudent. Alterum eſt incommodũ, quod

Quid ſæpè inter aulicos diuerſorũ Principũ ad horũ excidiũ cõtingit.

Quid agẽdũ Principi, vt horum fraudes euitet.

Altera conquirẽdi amicos ars.

Quã magna vis beneficij Prudens ſit Princeps in blandiendis amicis.

Amicitiæ ſũ potius à Prĩcipe cõparãdæ, quàm ab Aulicis, quibus nulla libertas nouas cenquirendi permittẽdę. Et quę hinc incommoda

An Princeps possit exercere mercaturam.

CAPVT XXXVII.

Summopere cõmendatur mercatura.

SVNT, qui mercaturam omninò damnant; tùm quia vitiorum sæpè origo est, tùm quia, cum ad solum lucrum tẽdat, pusillum nimis, ac humilem reddere animum videtur. Huius tamẽ vtilitas ea est, vt Vrbes frequẽtia Ciuiũ repleat, plebem in officio contineat otiumq́; ab omnium animis longè depellat; quod si quid in ea improbitatis est, non rei ipsi, sed corruptis hominum moribus, effrænataq́; habendi cupiditati tribuerem. Si enim, quod asserui, à veritate planè abesset, nec agrorum etiam fertilitas honestè esset quærenda, quo enim fertilior illa, eo vitijs fœcundior esse videtur, & tamen certum est Deum dilecto suo populo terram præstantissimam dono dedisse, præclarè conscium hac liberalitate ad nequissima scelera plurimos esse abusuros, nec minùs sanè doli in abiectis pauperum casis, quàm in mercatorum cœtu reperitur. Mercatoribus etiam prodesse pacem, cuius beneficio negotia commodè tractentur, quis non apertè cognoscit? At si verè tales hi sunt, quibus æq́; Reipublicæ salus, ac ditescendi desiderium sit, nõ tàm lucri dulcedine capientur, quàm proprijs semper opibus naturalẽ Principem cupiditate iuuandi incitabuntur; si in tantum emolumentum voluntas hæc prona semper esset, honestam quoq́; esse affirmarem Regum, Principum, Rerum publicarum, nobilium, Senatorum publicam, priuatamq́; negotiationem, quæ illorum nomina illustria magis, ac splendida redderet. Hoc apud antiquiores maximo in vsu fuisse docet Sidon, Tirus, antè Ninivè; Babylon, posteà Carthago. Romani equites summa negotia per omnes terrarum plagas pertractabant, & quibuscumq́; exteris gentibus nefas erat, sine Romanorũ placito, qualiscũq́; negotia peragẽda suscipere. Quis Senecæ negotiationes nõ audiuit? Verres etiam pecunia publica fœnerabatur; Pompeius magis fœnore, quàm bello prouincias vexauit, nec alia prorsus ratione ingentes Romanorum diuitiæ seruatæ, auctæq́; sunt. Quomodo igitur absq́; negotiandi arte tot equitum, patriciorumq́; luxus, ac splendor diù enituisset. Nostris etiam temporibus quamplurimę magnorum Principum negotiationes videntur: Ex Indijs Orientalibus quotãnis ingentes piperis acerui ad nostras hasce

Honesta est Principũ, ac Rerũ publicarum negotiatio.

Romani mercatura exercuere.

Cõsideratur Lusitani Regis negotiatio.

partes

partes aſportantur, cumque his ſimul Luſitani Regis aromata deuehebantur. Ea enim conſueuerat certo pretio in Malacca, alijsque Inſulis coemere, quorum pretium in domo Indiarum Vlyſipponæ augebatur, adeò vt, quod aureis tribus emptũ erat, quadraginta diſtribueretur. Zenziberum, cinamomum, maſtix, garuphila, nuces muſcatæ ad plurima aureorum millia quolibet nauium appulſu deuehebantur. Ex China, Malacca, Perſia, alia comportantur, quæ mox Lisbonæ mercatoribus venditantur; Quantum lucri parari potuiſſet, ſi ad hanc negotiationem Rex ille fidiſſimos adhibuiſſet miniſtros, totumq; publici lucrum ad ſe traxiſſet? Quid de Veneta Republica dicam? non ne, & ipſi ciues, & nobiles negotiantur? Sanè plurimum negotiationi debet illa Reſpublica, quod vires ſemper validas potentiſſimis Regibus acriter oppoſuerit, ac pecuniæ ope obſiſtentium robur debilitauerit. Hollandiæ ordines mercatorum quaſi propriam vitam, ſanguinemque prouinciarum ſuarum tutantur, nec minori ſtudio Indicas nauigationes, quàm patrios muros defendunt, quamuis ingenti priuatorum damno Germanicæ Ciuitates, aut negotiantur, aut negotiantium curis aſſociantur. Nihil horum eſt, quod ſummæ honeſtatis ſpecie non fiat; ſi enim exhauſtum erit ærarium, ſi inſuper contractum eſt æs alienum, nonne honeſtius ex negotiatione, quàm ex alijs minus licitis inuentis colligetur? Dummodo monopolia abſint, quæ priuatis mercaturam interdicunt, id enim repugnaret Principis officio, cui ſaluti magis, commodoque publico, quàm priuato conſulendum eſt. Verum ſemper ſuaſerim, niſi tribus exceptis caſibus à Principe mercaturam non poſſe exerceri. Primo igitur honeſtè exerceatur, cum priuatorum facultates ad ſuſtentanda commercia nullo modo ſufficiunt, cum ad ingentes ſumptus faciendos neceſſitas compellit, vel itinera intercluduntur, vel alia quæcumque impedimenta ab hoſtibus obijciuntur. Sic Salomon tertio quoque anno naues ſuas in Indiam miſit, quæ aurum, argentum, ebur, ſimias, pauones indè aduehebant, ſi noſtra etiam ætate Hiſpaniarum Rex Indica commercia, & inſtituit, & conſeruauit. Secundus caſus eſt, quando commercia tanti ſunt momenti, vt ſi à priuatis tractentur, ingens nimis ipſi diuitiarum incrementum ſibi ſint facturi; ſic Veneti Reipublicæ nauibus aromatum exercuerunt mercaturam, quæ Alexandriæ coempta, ijſdem poſteà in Angliam, Belgium, aliasque regiones cum incredibili ſui, publicæque vtilitate tranſmittunt. Poſtremus demũ caſus erit, quando merces publicum tantum bonum ſpectant, ſic maximè Principes in extrema annonæ caritate frumenti, quantum poterant coemere, ac rurſus iuſto, ac tolerabili pretio ſubditis diſtribuere ſolebant; verùm ſatagat Princeps, ne fictæ ca-

Itẽ Reſpublicæ Venetæ.

Itẽ Hollandiæ ordinũ.

Cõſiderãtur caſus, quib⁹ Princeps poteſt mercaturã exercere. Primus ſi priuatorũ facultates ad ſuſtentandã cõmercia nõ ſufficiunt.

Secũdus, cũ priuati ob cõmercia nimis pinguefcunt.

Poſtremus, quando merces publicũ bonum ſpectat.

ritatis titulo mercaturam exerceat, quę tandem ſubditis exitioſa ſibi ſoli proficiat. Quæ cum ità ſe ſe habeant, eam tantum mercaturam Principi licere, quæ publicum reſpiciat commodum, eſt afferendum, minimeq; licere, quæ priuatis obſit; Ideò ſumma eum laude dignum eſſe affirmarim, qui quæcumque frumenta collecta in ſuos diſtribuat ſubditos, non maiori, quã par ſit, pretio emenda, & ſi quæ ſuperſint, in exteros eroget, vt eadẽ accepta pecunia ditionem ſuam opulentiſſime poſſit conſeruare; hanc conſecutum eſſe laudem tradunt hiſtorici Alphonſum Tertium Ferrariæ Ducem, qui ſuarum facultatum induſtria populum Ferrarienſem impoſitis tributis nunquam onerauit. Veruntamen pecuniæ vis collecta ſæpiſſimè priuatorum commercium impedit, quippe quæ cęteras negotiationes torpentes, atq; omninò otioſas reddit, & licet hac de cauſa magis Principis commodum videatur auctum, verè tamẽ id in Principis, ac Reipublicæ vertitur detrimentum, cui facilè poterit mederi, ſi artificibus pecunias erogarit, qui & pannorum texturam, atq; alia mechanica proprio inuenta ingenio ſatagunt, vt his nouis operibus ad nouam etiam vtilitatem aditus aperiatur, ad cuius incrementum maximè proderit, ſi ædificia conſtrui iubebit, vt talibus impenſis miſera plebs ſuſtentetur. Verùm hæc etiam parũ vtilia cenſeo, niſi ſuperfluæ reſecentur expenſæ. ſubditis nihil miſerius, funeſtiusq́ue accidit, quàm ſi viderint Principem ſuas facultates largè, effusèq́ue profundere; ex quarum profuſione alienæ poſtea mendicitatis ſit in cauſa; ſi hic theſauros ſuos diſſipatos viderit, non alienas extorqueat facultates, niſi prius ſibi retribuendas ſuo exemplo Ciues iàm muneribus donatos edocuerit ità vt ſummum liberalitatis argumẽtum pro publicis neceſſitatibus præſtiterit; quo erogato in publicum bonum noua ſanè, ac grauia tributa, leniter tamen, manſuetèq́ue à Principe exigentur; Si ſubditi pro publicis commodis ſuarum diuitiarũ, & opum prodigum Principem conſpexerint, ardentiſſima quadam contentione ad noua munera perſoluenda hilari animo excitabuntur, præclarè ſcientes quaſcumq; in publicum ęrarium congeſtas opes in publici quoq; commodi vſum transferri; hæc eſt mercatura, quæ vtilis Principi ſummam beneuolentiam ac ſecuritatem conciliat.

Laus Alphũſi Tertij Ferrariæ Ducis.

Nõ colligenda eſt à Prĩcipe pecunia, vt otioſas reddat negotiationes.

A Principe non ſunt facultates effusè profundẽdę, ne aliena extorqueat.

Si grauia exigat Princeps tributa, prius edoceat, ſe pro Republica plurima liberalitate argumẽta præſtitiſſe.

Quàm

Quàm neceſsarij in Republica artifices, quoq; ſtudio ſint conſeruandi.

CAPVT XXXVIII.

PRAECIPVA neceſſitas, quæ humanam exigit ſocietatem, in ijs eſt rebus, quæ tùm animi induſtriam, tùm corporis laborem, & opus deſiderant; Vt enim ſcientijs, ac diſciplinis animus inſtruitur, ſanosq; formatur ad mores, vitæq; puritas deducitur, & conſeruatur, ac veluti virtutibus alitur; ſic corpus in vita politica extrinſecus opere iuuatur, & ſuſtinetur. Priſcorum philoſophorum ſententia fuit, vt artifices Reipublicæ partes eſſent, ità vt nec ſine illis ſtare vnquã poſſent; verùm non eadem omnibus artificia, quemadmodum non idem omnibus eſt ingenium; ſuntq; quędam omnibus, quędam nonnullis Ciuitatibus ſingularia artificia, vt diuerſæ propenſiones, ac vtilitates, quarum commodis, delectationeq; conſeruantur. Apud Vtopienſes vna omnium communis eſt ars agricultura, præter quàm quisq; propriam ſibi eligit, vt ad illam aptum ſe conſpicit. Indis probati ſunt artifices, ideòque ſi quis artifici, vel manum amputauerit, vel oculum eruerit, capitis reus eſt. Vt verò vnaquæq; Ciuitas indiget arte, illam magis excolit, & amplectitur; omnes autem vtpotè vtiles, ac neceſſariæ curandæ ſunt; & ſi ex ijs aliquæ reperiantur, quarum vſus ex ſe licet non ſit neceſſarius, ſinè earumdem tamen ope, cæteræ non poſſunt exerceri, ſinè quibus nec ſocietas humana rectè firmabitur, nec ars vlla finem ſuum aſſequetur. Agriculturę, niſi faber ferrarius vomerem, falcem, ligonem, ſecurim, ac plurima alia cõmodet, niſi faber lignarius aratrum fabricet, & vehiculum ad fructus deportandos extruat, niſi corariorum artifices præſtent ligulam, niſi ædificator aliquis arantibus bobus ſtabulũ, ruſticis verò tuguriũ aliquod ædificet, niſi deniq; Piſtoris artificiũ accedat, nihil omninò proderit, ſuiq; commoda deperdêtur. Huiuſmodi quoq; textoria ars eſt, multum enim præſidij, vt abſolutũ ſuũ opus perficiat, depoſcit. Hinc eſt, vt vna quæq; ars ſe ipſa tantum non contenta, aliarum artium ope indigeat, ità vt ſi ſola eſſet, optatum finem nequaquam aſſequeretur.

Sũma artificũ neceſſitas

Vtopienſes mos.

Omnes artes ità inter ſe ſunt connexæ, & vnaquæque aliena ope indigeat.

Porrò artifices maxima Principi ſubſidia referunt, nàm negotiatores alliciunt, ocium fugant, opes important; an verò

Maxima Prĩcipi parãtur ab artificib⁹ ſubſidia.

verò id commodè honeſteq; fieri poſſit, docent ea, quæ à Belgis in vſum deducta ſunt; lanificia enim tractant, pannos lineos, laneosq; contexunt, quibus Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Aſiam, Indiam vtramq; veſtiunt, ſummaq; ex hac honeſta negotiatione promanat vtilitas; licet enim natura materiam, ac ſubiectum ſuppeditet, eiuſdem tamen humani ingenij acumen, atq; induſtria nouam, inuſitatamq; formarum varietatem inducit; lana eſt rudis, ſimplexq; naturæ fructus; ex hoc tamen ijs plura ſunt commoda, qui eam carminant, ac pectūt, qui lauant, ac purgant, qui texunt, qui tingunt, qui hinc indè tranſportant, qui vendunt, qui veſtes indè conſarcinant, idem quoq; in omni ferè materia videre eſt; Belgica Regio nullas habet metallorum venas, nec tamen, quamdiù pace frui licuit, ob multa varia, & incredibilia opera, quæ ibi, vt dictum eſt, inenarrabili induſtria fieri ſolent, nec Hungariæ, nec Tranſiluaniæ auri feraciſſimarum Regionum opibus ceſſit, nec in vniuerſa Europa vlla pars erat, quæ tàm exiguo ſpatio, tot, tantas, tàm opulentas, tā frequentes populo, tàm omnibus artibus mercatura in primis florentes Ciuitates comprehendant. Dixi, artifices fugare ociū; id enim ſemper fit, nàm cum pueri ad leuiora adhibentur artium miniſteria, ità vt nemo vacet, tota vrbe vagi coercentur, quibus non facultas, ſed laborandi deeſt voluntas, quæ ſæpè amiſſa ſemel nunquàm poteſt reperiri; ſi id perfectè ſeruatur, decuplo minor erit pauperum numerus, qui importunis precibus, vel in tēplo, vel in foro negotioſos ciues perturbant. Quis igitur vtilitatem hanc tàm facilè contemnet? Principem itaq;, qui ditionem ſuam refertam populo reddere voluerit; cuiuſcumq; generis honeſta artificia in eam intromittat; quod commodiſſimè præſtabit, ſi ex alijs regionibus excellentiſſimos quosq; artifices ſibi deuinciat, emeritis conducat ſtipendijs, atque opportunum fauorem ad honeſtè viuendum ſuppeditet; tùm ſi præclara ingenia, eorumq; opera amare ſe, & magnificere demonſtrauerit, ijsq;, qui perfectiſſimū aliquod ſuæ artis opus elaborarint, præmia ſtatuerit, nec vllo prorſus modo permiſerit cruda, vel infecta aliqua è ditione ipſius efferri, vt ſunt lana, fila, ſerica, ligna, metalla, ac ſimilia; ſimul enim cum materia artifices quoq; diſcedunt, & ex elaborata perfectè materia plures, quàm ex materia rudi lucrum faciunt; quinimmò & Principum reditus ex operum diſtractionibus multis opulētiores fiunt, quàm ex ſola materiarum diſtractione, quod cum ſuperioribus annis iàm agnouiſſent Galliæ, & Angliæ Reges, lanam e Regnis ſuis exportari prohibuerunt. Superius quoq; allatæ vtilitati accedit, vt artificum induſtria debito afficiatur honore, & quædam artes ità honeſtę habeantur, vt eas quoq; diuites ipſi exercere non dedignē-

tur.

Si natura materiā exhibet, ars plura alia ſuppeditat Reipublicæ vtilia.

Cōſideratur vtilitas, quā ex induſtria Belgica Regio percepit

Præter alia commoda, etiā vagi ad miniſteria adhibetur, quod ſummū eis eſt commodum.

Quæ agenda ſunt à Principe, vt ditionē ſuā populo refertā videre poſſit.

Quidq; etiā agēdum, ne regio diſeratur.

Sūmo honore afficienda eſt artificum induſtria, vt diuites ipſi

tur. Duplicem ob cauſam, aiebat Plato, deſerendas eſſe tùm diuitias, tùm nimiam paupertatem; diuites enim ocio, & luxu diſſluunt. pauperes nec ipſa inſtrumenta, nec materiã habent, circa quam ſe poſſint exercere. Hæc tamen nunquam deerunt, ſi quidem Princeps voluerit. In Oriente armentorum cura honeſtiſſima, & Regia quoq; habebatur agricultura, nemorum, vitiumq; plantatio magnæ dignitati dabatur. Quæ liberales ſunt, non minimi habeantur, vt picturæ, ſculpturę, architectonicæ, ſclopetorum, arcuum, bipennium, enſium fabricandorum ſtudia, ac cætera omnia, quæ ad aquarum medicarum diſtillationes ſpectãt, herbarumq; curas. Hi enim irrito conatu diuitiarum ingẽs cumulus, atque laborioſum ſtudium in Alchimia impenditur, cur non potiùs certo euentu in re vtili plura etiam impendentur? Cur dubio auſu indè emendicant commoda, vndè ſæpè deuenere incommodã. Prudentis Principis prudens hæc erit ſolicitudo, vt opera, & artificia ſinè dolo, ſinè fuco, ſinè fraude iuxtà præclaras cuiuſq; artis leges perficiantur, ideoq; ſingulis perfectis operibus, eos diligenter curabit, quorũ ſcilicet partes erunt, vt rectè cognoſcant, an ſecundum bonam fidem fiant opera. Cauendum etiam, ne ſint monopolia, non ſint ergolabi, vt monent iura ciuilia, ne alicuius ſocietatis ſpecie fiant eadem monopolia, ſeditionesque nimium poſteà ipſi Principi moleſtæ.

mercaturam exerceant.

Prohibẽdus eſt doluſ, nẽ cum fraude opera contexantur.

Prohibendo etiã monopolia.

Princeps tueatur maximè agriculturam, eamq; quantum poterit ab oneribus immunem reddat.

CAPVT XXXVIIII.

HVMANAE ſpeciei conſeruationis, perpetuçq; procreationis Agricultura eſt fundamentum; Agricluturam autem hoc loco omnem illam induſtriam appello, quæ circa terram exercetur, aut cum terra aliquod commercium habet. Principis munus eſt, hanc modis omnibus promouere, eiusque gratia ſingularem fauorem, ac beneuolentiæ ſigna demonſtrare; ſi enim aliquis in Republica erit, qui ſuo ingenio fertiliores reddiderit campos, nouamq; rationem eos diligentius excolendi inuenerit; his faueat Princeps, atq; etiam opem ſuam ſpondeat. Quod certè faciet, ſi omnia, quę ad publicum agrorum bonum ſpectant, ſuppeditauerit,

Quã maximè curanda à Principe Agricoltura

Vtilitas publicus agrorum bonum ſpectantia.

peditauerit, ac iuſſerit; vt eſt ſiccare paludes, ſiluas inutiles excidere, ad culturam accommodare, flumina, ac riuos per regiones paſſim deducere; quibus irrigata tellus vberiores ferat fructus. Qua in re nunquam ſatis laudari poteſt veterum Mediolanenſium Ducum prudentia, atq; induſtria, qui ex Ticino, atque Abdua fluminibus duobus deriuatis canalibus fœliciſſimum illum agrum ſupra quàm credi poteſt, fœcundũ reddidere. Principis eſt etiam circumſpicere, quid negligatur, quid coli poſſit; agricolarum enim ignauia ac deſuetudine plurima terrarum iugera fertilia inculta, ac horrida ſylueſcunt, quæ vnquàm Regio Aegypto cultior? hanc tamẽ Auguſtus purgatis Nili foſſis, quæ oblimatæ erant, longè feraciorem fecit, vt annonam Romæ certiorem, opulentioremq; haberet. Verum quale, quantumque ſit emolumentum, quod ex agriculturæ ſtudio habetur, clarè, apertèq; docet Principem Germania, quæ olim cultu aſpera, & vrbibus, & ipſo pane carens viliſſimo ciborum genere, pultibus videlicet vtebatur; conſulatur Cæſar, cuius ætate ſexcenta miliaria ſine cultore ſquallebant, nunc verò tot vrbium frequẽtia refecta eſt, vt nulli regioni cedat. Victus olim in Belgio, Germaniaq; miſerrimus, nec alius eſſe putabatur; domus vix vllæ, quæq; paucæ reperiebantur, ſpecum ſimilitudinem referebant, gẽa tandem nuda, ſolaq; ferarum pelle obſita, vilis, deſpectaque ab omnibus habebatur. Sola igitur Agricultura magiſtra inſignes conditæ ſunt vrbes, ipſiq; agri licet ſteriles fœcunditatem quaſi didicerunt; nihil itaq; eorum intermittet Princeps, quibus ditionem ſuam quàm fœcundiſſimam reddere poſſit, quod ſi earũ rerum plantæ, aut ſemina, in ipſius ditione non reperiantur, ea aliunde, ſummis licet impenſis, vt adferantur, curabit; ſic Romani ex vltimis Aſiæ partibus ceraſas, mala, perſica, itemque ex Africa non paucos fructus petiuerunt. Bambagium Aegypto olim proprium, hodie etiam Cyprus, Malta, & Calabria producunt. Quod ſi Princeps peculiarem quandam non addiderit diligentiam, culturæ non ſatis, ſuperq; cautum erit. Agri enim nõ modo grandine, helliq; ingruentis tempeſtate, ſed maximè etiã Principis incuria, ac ſimilibus oneribus ſterileſcunt. Quædam loca eodem ſimul tempore depaſcuntur milites tùm amici, tùm infeſti Principis, tùm etiam grauiſſima tributorum onera; ità vt quacumq; diligenti cultura deſtituantur, quinimmò ſæpè ipſorum domini ob nimia, atq; immoderata tributa ſterilitatẽ mẽtiuntur, vt exactores euitent. Quæ igitur agrorum cura eſſe poteſt, ſi melior cenſetur eſſe ſterilitas, quàm crudelitas depeculatorum malo, ſed ſpecioſo quodam iuri graſſantium? Magna erit Prudentia Principis, ſi à tributis agricolas conſeruet immunes, & ab Aulicorum nobilium, potentumq; iniurijs. Hinc illa præ-

Nihil negligi, quod culturæ nõ deſtinetur, curandũ eſt Principi.

Germania id docet.

Si in ditioce ſemina nõ reperiet Prĩceps, aliũdè adferri curabit.

Agricolæ ſunt à tributis conſeruãdi immunes

clara

clara lex, nè bouem aratorem pignori accipere liceat, ſi pro re-
præſalijs agricolæ malè vexentur, villæ, pagiq; ſuos Iudices ha-
beant. Hinc plurimâ vtilitas, non coguntur in vrbes, non arcen-
tur a labore, facilius litem componunt, breuiori compendio ius
dicitur, nec imperitia obijci poteſt. Habent illi lites, non mille
propemodum tricis inuolutas, paucasq; leges, ex quibus ſentẽ-
tiam dicunt, quod ſi res difficilior agnetur, ad conſilia cauſa reij
citur. Iuſtum verò eſt, vt mercatorum cauſæ mercatoribus, ità
ruſticorum ruſticis, & fabrorum fabris committantur, modo à
perito Iudice dirigantur, ne à communi iure recedant. Hæ priui-
legia Agricolis vbiq; à Principe ſunt conſtituta, quibus, ſi ſanè
potirentur, Principi nihil opus eſſet, noua quotidie vectigalia,
nouaq; tributa imponere; Terram iàm ſatis conſtat eſſe fęcun-
dam ad conſeruandum dignitatem, hoſtemq; arcendum; quod
ſi Turcę, qui tantum terrę deſertę, ac fertilis poſſident, vel mille-
ſimum aliquam partem in Gręcia, in Aſia, Palęſtina, & ſerio co-
lendam ſuſciperent, facilè tantos greges, quãtos Ioſaphat, Eze-
chias, Ioſias in ſumptum exercitus poſſent ſuſtentare; quod cer-
tè non poſſe colentium inopia videmus, quæ aliundè non fit,
niſi quia Turcarum ſubditis perſuaſum eſt omnia ſua propria eſ-
ſe Imperatoris, quorum dominium ſibi indecorè vſurpat, hinc
ideoque terra Agricolturę arte, atque hominibus deſtituitur.
Prouidus itaque ſit Princeps, vt Agricolis iura conſeruet, ne
cęteris magis intenti negotijs, quàm ruſticis operibus Agricul-
turæ iniuria Reipublicæ quoque ſtatum ad miſerrimum trudãt
detrimentum.

Quę vtilitas exindè percipitur.

Quæ deindè, à Turcis vtilitas, ſi terrã deſertã quã-tam habent ſerio colẽdã ſuſciperent.

Quomodo pauperes, ac infimæ ſortis homines in fide ſint continendi.

CAPVT XXXX.

QVAM facilè quietem publicam euertant pauperes, viliſq; conditionis homines, cõtinua docet experientia. Nihil enim habẽt hi miſeri, quo vitam fęliciter traducere valeant; quod eſt in cauſa, vt ad noua compellãtur, quibus familiarem rem ſuã ſperent ſe poſſe ſubleuare, etiamſi Reipublicæ damnum impendat. Hi verò adeo inſolẽſcunt, vt niſi à Reipublicæ moderatore acerrimè coerceantur, pericula

Decoctorũ animis inſolentia.

pericula maxima is Princeps experiatur, qui rerum ſuarum cõtemptor tam liberas habenas laxare permiſerit. Catilina Reipublicæ exitium molitus eos præcipuè ad ſe pellexit, quibus diſperata prorſus fortuna aduerſabatur. Cæſar Patriæ affectans Imperium eos omnes ad ſe aggregauit, qui ære alieno contracto obſtricti erant, eorum operam ſibi commodam ratus, vt qui præſenti ſtatu minimè contenti facilè ad res nouas, ac Reipublicæ; non dico mutationem, ſed & euerſionẽ impellerentur; quin omnes, quotquot patriæ ſuæ libertatem inuaſerunt, hominum eiuſmodi egentium, ac obæratorum opera vſi ſunt; ex omni autem egentiũ numero facillimè ad quoduis flagitium, vel vltro aſportantur, qui ex ingenti diuitiarum copia in egeſtatem ſunt prolapſi; ex quibus patet in viro magnæ apud vulgus auctoritatis non minus egeſtatem, quàm nimiam opulentiam metuendã eſſe, ac periculoſam Reipublicæ. In Galliæ Regno funeſtæ illæ perturbationes, ac ciuilia bella ab iſto hominum genere præcipuè ſuborta ſunt; cum enim bello, quod tanta contentione inter Chriſtianiſſimum Galliæ, & Catholicum Hiſpaniæ Reges tot annis geſtum fuit, tàm Principes, quàm plurima optimatũ pars ſuas opes profudiſſent, pace verò compoſita, milites largius ſuis rebus vſi non haberent, vnde priſtinum luxum tuerentur, Eccleſiaſtica bona occupare conſtituerunt. Arrepta igitur ex hæreſi, quam nouam vocant Religionem, occaſione, ciuile bellum mouerunt, quo integerrimum anteà Regnum ad extremas miſerias redactum fuit. Horum conatibus variis rationibus poteſt Princeps occurrere; perutilis tamen ea erit, ſi tales homines operibus, aut artibus factitandis adhibuerit, quibus ſe ſuoſq; ſuſtentare queant; cum enim otium iàm deſides fecerit, & inopes non alio modo cotũ cautum erit egeſtati, niſi etiàm ſignitici, & otio occurratur. Si hi aliquid præ manibus habeant, quo ſibi victum quæritent, nocua alijs non parant, ſibi ſalutem conquirunt, vt propterea & ipſi non modo viuãt, ſed etiam ſine Reipublicæ incommodo vitam traducant. Horum innumerabiles propè recẽſentur ordines, quos, vt è Republica exterminentur, non deerit vnquam Principis Iuſtitia, ſi ſuas eò dirigat cogitationes, vt ſuũ Imperium ſalutum, quietumq; eſſe velit. Alij enim ſunt vagi, profugi victum oſtiatim quæritantes homines, qui varijs artibus ſe à ſe ipſis longè diuerſos diſſimulant, habent aleæ, taxillorumque vſum, habent, & alia ſecreta receptacula, quibus apertè, & per dolos huic, illiuè machinantur, quorum opera eſt tã Reipublicæ perniciosa, vt ex his familiarum euerſiones, homicidia, ſtupra, lenocinia, & quæcumq; ſcelera, quæ mente concipi poſſint, emanare, certè ſit Princeps facile perſpecturus. Morbis, qui ex his profluunt, ſanè medebitur, ſi ſuſcepta occaſione triremi addicã-

tur.

Hoſti opera ad Imperiorũ occupationẽ plurimos vſus fuiſſe.

Qui præcipuè ad flagitia perpetrãda feruntur.

Sæpè nimia opulentia magis, quàm egeſtas metuenda.

Quæ præcipuè origo bellorũ inter Galliæ & Hiſpaniæ Reges.

Præcipuum remedium coercendæ nimiæ genorũ licentiæ.

Cõſiderãtur genorum ordines.

Id genus hominibus ponitur ſalubris medela.

tur. Si quę rixa, ſi quod homicidium, ſi quę armorum concuſſio perſtrepat, illorum ſemper fieri culpa deprehendet, qui ex rapinis, rixis, contentionibuſq; victum ſibi parant. Indè etiã graſſatores publicarum viarum, qui, vt ventri indulgeant, ſcortis ſatis faciant, induti magnificè incedant, taxillisque tandem ludere valeant, nulla omittunt ſcelera, quibus animum non adijciant. Suſpendẽdos furca dixerim, niſi remis addicti Principi aliquod pro tot incommodis afferant emolumentum, & ni plures, quas patiuntur, mortes, maioris, quàm vna tantum, quam obeunt, cum laqueo ſuſpenduntur, doloris ſint. Altera eſt ſecta eorum, qui Eremiticam, ſiuè ſolitariam vitam profitentur, non diuino quidem acti ſpiritu, ſed ſimulatæ religionis ſpecie ſe pigritiæ, ac ocio tot malorum fomitibus mancipantes. Horum ſtirpem, ſi nõ exterminandam, ſaltem laboribus fatigandam vellem, vt otium illud Religionis contectum velamine patefieret, laborisque huius fallacis loco ſuccederet verus, qui vehementer eos cum aliqua Principis vtilitate vexaret. Sancitis legibus voluit Solon, ne filius ſeneſcentem patrem, à quo nullam artem eſſet edoctus, alere teneretur. Firmiſſima apud Sinas lex eſt, vt eandem artem filij, quàm pater, exerceant. Ex hoc enim duplex commodũ conſequitur; nimirum artes omnes ſingularem quandam excellentiam, ac perfectionem acquirunt. Deinde verò cuilibet occaſio eſt domi ſuæ diſcendi ea, quæ ad victum ſibi, ſuisque comparandum ſunt neceſſaria. Ad laborem quoq; cæci, & claudi pro viribus ſunt cogendi, nec vllus vnquam publicis ſuſtentandus eſt impenſis, niſi qui, vel deplorata ſunt valetudine, vel viribus omninò deſtituti. Auguſtus Cæſar filiam, & neptes ita inſtituit, vt Regio licet diademate ornatas, lanificio tamen voluerit aſſuetas. Verùm, quia exercitationem aliquam męcanicam non omnes poſſunt factitare, Principis eſt dare operam, vt egẽtibus lucri opportuna porrigatur materia. Hinc eſt, vt Auguſtus Cæſar ſumptuoſa plurima extruxerit palatia, & ad idem ſtudiũ opulentiores Ciuitates incitauerit; quapropter nunquam Princeps ijs, qui minorem ſumptum ſuggerunt, ſeù quid minoribus expenſis fieri poſſe, benignas præbeat aures. Plebem his ſumptibus ſuſtentare non modo vtile, ſed & glorioſum; Veſpaſianum ſic imitetur, qui inuentum cuiuſdam Architecti laudauit maximè, immò etiam præmio ingenioſum laborem compenſauit, ſed monito non fuit vſus, vti plebis pabulo aduerſante.

Conſideraſ alia horum ſecta.

Quod remediũ ſit adhibendũ, proponitur.

Quã pręclara apud Sinas lex eſt, vt eãdẽ filij, quã pater artẽ exerceãt, & quæ commoda. Cæci, & claudi ſunt ad laborem cogẽdi.

Non ſunt à Principe ꝓbendæ aures in damnum egentiũ minores ſumptus ſuggerẽtibus.

Digitized by Google

ſe laqueis munerum corripi non patietur, eo res perducetur, vt ſpecioſiori alia fictione Princeps ſui voti ſummam contingat. Noua inter Aulicos alterius Aulici viciſſim introducitur amicitia, cuius ope quisq; pro ſuo expiſcari Principe ab altero conatur, quod in alterius Principis deliberationem venit. Et hi ſanè, ſe aut viciſſim decipiunt, aut ſi ſors alteri obtegit, rerum futilium conſcriptione ab altero, quid certi, vti callidior Aulicus emercatur. Sed hi ſæpè omnes ſuos fallere Principes varijs artibus non deſiſtunt. Sæpè infidus ille erit, qui Principi ſe fidum inſinuat, alterum verò corruptum; Vt vero ſimulatam fidem repræſentet firmiorem, plures, quàm accipiat, litteras conſcribit, & ſæpè ex huius calamo exarantur geſta, vt gerenda ab alienis litteris extorqueat. Idcirco in horum Mercatura, quorũ quisq; ſe gratia pollere apud ſuum Principem gloriatur, & qui ſæpè inter ſe quandam animi propenſionem indicant, vt ſaltem ea, quæ euulgata ſunt vtriq; Aulæ, explicentur, inuigilabit Princeps, ne dùm vulpem ad mortem perducere laqueis conetur, à ſuo Aulico altera veluti vulpes ad interitum protrahatur. Altera conquirendi amicos in Ciuitatibus, & Prouincijs ratio erit, vt beneficijs alliciat; Hi vti, qui iàm eminentes ſpicæ præ alijs ſupereſſe exoptant, nouas ſemper clientelas Principum vicinorum conquirunt, vt his quaſi tumidiores facti ſuam ſuperbiæ vim in ſuis oſtentent Ciuitatibus, ſe ſemper paratos pro benefici Principis incolumitate, ditionisq; ſalute profitentur ad ſanguinem effundendum, facultates, opes & cognatos, deniq; & amicos diſperdẽdos. Quod vti Principi maximum commodum affert, qui non ſubditos pro ſui ſalute vitæ prodigos, immò quacumque turbulenti temporis occaſione ſibi aduerſaturos videt; ità ſumma ope elaborandum eſt, vt hos comparet, hos alliciat, hos foueat; beneficium collatum in virum, qui ſuam velit vbique conſeruare, ac augere dignitatem, ipſum rationis vſum perturbat. Adſunt Aulici, qui affines, ſiuè agnati prepotentem Aulicorum alterius Principis feram hãc ad venatum deducunt. Si Princeps in eo ſuſcipiendo, eiq; blandiendo ſolus, & efficax; captiuum ſe ſemper ille qui tot beneficia accepit, profitebitur, nec erit vnquam tempus, quo è cauea egredi audeat. Verum ſit Princeps, qui has conquirat amicitias, ſit, qui ſeruet, ac foueat, ne Aulico ſuo nouas comparandi libertatem permittat. Hinc duplex incõmodum accidere, comperio; Qui iàm veteres ſunt amici, dedignantur, nec eodem quo anteà, boni animi effectu Principẽ colunt; immò, ſi alios nouos præferri vident, inuident ſatis infenſi; & qui anteà huius magnitudinem augeri ſummopere exoptabant, nunc non in imum tantum deijci peroptant, immò cuiuſcumq; iacturæ participes fieri ſtudent. Alterum eſt incommodũ, quod

Quid ſæpè inter aulicos diuerſorũ Principũ ad horũ excidiũ cõtingit.

Quid agẽdũ Principi, vt horum fraudes euitet.

Altera conquirẽdi amicos ars.

Quã magna vis beneficij prudens ſit Princeps in blandiendis amicis.

Amicitiæ ſũ potius à Prĩcipe cõparãdæ, quàm ab Aulicis, quibus nulla libertas nouas cenquirendi permittẽdę. Et quę hinc incommoda

quod Princeps ſe in Aulici cliẽtelam tradit, cum paratis ab hoc ſubſidijs ſuam propemodum fulciat auctoritatem. Se in ſeruitutem proiicit Princeps, dum ſe amicitijs mancipat, quibus ſe ſemper ſpoliatum cõſpiciet, dùm Aulici votis aſſentiri minimè voluerit. His amicitiarum poſitis fundamentis in vſu moderatè prudenterq́; ſe habeat Princeps, cum vix vllus magis affectus hominum regnet, quàm in alienis inueſtigandis curioſa ſolicitudo, quæ prudenter admodum, & ſolerter eſt celanda; tùm, vt cautè agantur omnia; tùm ne ſuſpectum, ac odioſum pacis præſertim tempore ſe ipſum Princeps reddat. Amicorum opera in vicinorũ rebus exquirendis plures prudentiſſimi vſi fuerũt, quæ ni diligenter, ac maturè examinentur, periculum eſt, ne potius negotio afferant detrimentum, quàm ſubſidium. Periculoſum eſt quippe omnia credere, & ad credita conſilia ſua dirigere. Cũ Ferdinando Gonzaghæ Genuæ renuntiatum eſſet Horatium Reztium, & Georgium Tricerchium nobiles Senẽſes, cum Gallis de Mediolanenſi arce occupanda conſilium habere, res ea Gonzaghæ tàm abſurda viſa eſt, vt falſiſſimum hoc totum eſſe exiſtimaret, neque enim credibile cenſebat exteros hoſce duos opibus, ac amicis deſtitutos temerarium hoc auſum, vel animo quidem poſſe machinari. Paucis tamen poſt diebus veriſſimum id deprehenſum eſt, nec quicquam arci illi ſaluti fuit, quã quod ſcalæ duobus palmis iuſto breuiores inuentę fuerant; qua amiſſa, quæ conſecuta fuiſſent, facilè quisquis animo comprehẽdet. Quod quidem periculum, & alia multa nunquam ſubijſſet Gonzagha, ſi Regulas de eiuſmodi aliorum monitis, & nuntijs ſedulo obſeruaſſet, ex quibus præcipuè ſunt. Audire omnia, ſecreta habere omnia, examinare diligenter omnia omnibus expenſis circumſtantijs, & conditionibus perſonarum, rerum, loci, temporis, & alijs, ex quibus aliquo modo vel poterint falſa cognoſci; Poſtremò ita ſe vicinorum Principum animis inſinuare, tantamq́; beneuolentiam ſibi conciliare, vt deliberationum, & conſiliorum, quæ in conuentibus ipſorum tractantur, quodammodo ſit particeps. Quanti vero interſit ita à vicinis amari, vt certam quoq́; in ipſo ponant fiduciã, omnibus perſpicuum eſt, nec vllis ad hoc comprobandum opus eſt exemplis; Qui verò amor ille, vel fiducia acquiratur, nemini politicarum rerũ paulò peritiori eſt obſcurum. Verùm ita ſe gerere, vt amor hic integer conſeruetur, neq́; fiducia illa diffidentiæ quaſi nube obtegatur, ſingularis eſt Prudentiæ, & dexteritatis; Cum enim dolor interdum, & moleſtia eorum, quæ fiunt, ità premi, & celari nõ poſſit, quin eius aliqua ſe ſe in medium prodant inditia, fit plerumq́; vt diù emendicata beneuolentia vno pereat momento, quod, vt euitetur, duo notanda duxerim; Ne vlla offenſionis, vel ſimultatis

Prudẽs ſit in Principe amicitiarũ vſus.

Periculoſũ eſt omnibus velle credere.

Exemplum Ferdinandi Gonzaghæ.

Quæ regula obſeruanda in aliorum monitis, & nuntijs.

Quomodo conſeruetur amor, ne in ſui locũ ſubeat diffidẽtia.

Quæ in hoc præcipuè notanda.

tis

tis signa in eos præseferat Princeps quos fidere sibi velit. Alterũ est, vt in doloris sensu operam det, vt culpa in ministrum aliquẽ conferri, & emendari queat, mente tamen, & tacito mentis sensu, quod ad rei ipsius summam, dissimulato.

Quæ causa Ciuitatem populo, ac magnificentia ornatam reserant.

CAPVT XXXXII.

VT amplissimæ conditionis sit Ciuitas, atq; inter præcipuas habeatur, tria potissimum requiri statuo, situs satis videlicet aptam commoditatem, agri fertilitatem, summãq; huc, illucq; asportandi merces facilitatem. His sanè tribus si decoretur Ciuitas, illis, quæ à Politicis tradũtur, prorogatiuis fruetur, quibus sui splendorem, & alia summi ornatus insignia consequetur. Situs commoditatem eam appellarim, quæ Ciuitati, siue Vrbi peculiare illud munus tribuit, vt quæ supersunt, alio aduehendi; quęq; necessaria, aliunde exportandi, haud difficilis sit facilitas; Nec, si hæc non erit facultas, illa, quæ creditur, erit vtilitas; si enim non habeat, quæ aliis suppeditet regionibus, nec quæ ex alijs in sui trahat emolumẽtum, erit Vrbs, quæ solum vectionibus alienis erit opportuna; omnesq;, quæ inde consequentur vtilitates, ad eas, ad quas erũt destinatæ, regiones, referentur. Ciuitates quæ præruptis in montibus sitæ sunt, alio merces transmittunt; quamuis ex suis quasi visceribus proferri videantur, non tamen vnquam populo refertæ dicentur, cum ea solum, quæ in alienas deuehuntur Prouincias, possint transferre. Quæ autem in littoribus residẽt, satis præcipuæ suum sibi vindicant locum, Ianua, Venetiæ, Vlissippona, Antuerpium summæ Ciuitates non illis quasi limitibus consistunt, vt quæ vltro citroq; desiderantur, sint tanquam manus, quæ, & vltro, citrõq; præbeant, sed sunt Portoria quædam, quæ summam ex commercijs, quæ hinc inde aduehuntur, percipiunt vtilitatem, qũæ merces ad sui, ac ad alienum vsum ita suppeditant, vt miro etiam alijs sint emolumento.

Quæ requirantur ad vtilitatis amplitudinem, ac dignitatem.

Quatenus necessaria deficiãt ad tantã amplitudinẽ non erit vrbs, nec prouincia inter præcipuas habetur.

Differentia inter Ciuitates in præceptis mõtibus sitas, & maritimas, cũ illæ non satis opulẽtæ, hæ verò satis dites sint.

Vbertatẽ soli etiã desiderarim in Ciuitate; satis in victu, vestituq; adest illa cõmoditas, quę hominẽ alit, nec nisi ex agro percipi hanc videmus, & frustra semper erit illa quies, qua se Ciuitas præditã profitetur. dũ reb⁹ necessarijs minimè exuberet, quę quo plures fructus gignit ac emittit, eo magis suos alit, aliosq;

Vbertas soli præcipua requiritur in Ciuitate.

Sæpè opulẽtæ prouinciæ populo deſtitutæ.

ſtuitat, qui cũ maximo emolumento coemant, ac mercẽtur. Verũ, nec hãc vnã ſoli vbertatẽ ſufficere dixerim; plurimas opulentas Prouincias vidimus, quæ tantũ omniũ rerũ florent copia, vt alijs nulla quidẽ in re poſſint inuidere, tã eſſe magnarũ frequentia vrbiũ deſtitutas, vt oppidula potius eſſe dicantur; quẽadmodũ in Pedemontana regione, quæ tã ferax eſt. In Anglia, in qua non adſunt inſignes vrbes, & in Gallia, in qua, Lutetijs exceptis, quæ tantũ feraci vtuntur ſolo, nullas vidimus vrbes, quæ peculiari illo fruantur honore, vt inter præclaras, magnificasq; connumerentur; & tamen certiſsimum eſt in Gallia plures regiones eſſe, quę locorũ amoenitate, & agrorũ fertilitate sũt inſtructę, & Lutetijs, & quibuſcumq; alijs ſunt ſuperiores, cuius rei veram hanc eſſe arbitror rationẽ, quia quæ opibus circũfluũt, nec alijs præſtãt facultatibus, in ſuis quaſi diuitijs torpeſcunt, laboremq; quã maximè refugiunt. Nõ ideo vbertatẽ ſoli causã præſtantiorẽ vrbis magnificentiæ dixerim, ni agri fructus nõ tantũ ad cõmodũ indigenarũ matureſcant, verũ alijs quoq; exteris eorũ vtilitas conferatur. Neq; hæc vnquã efficietur, niſi ex ea facultate, quæ tũ ex terræ, tũ ex aquæ cõmodo nobis prouenit. Quãobrem ex terra facilis erit merciũ aduectio, cum viæ haud ſint difficiles equis, mulis, curribus, nec ſint pręuia, vel ſaltus, qui inaueſſibiles viatores, Mercatores alio abducũt. Ex aqua erit sũma facultas, ſi facilis erit nauigatio, & hanc vtiq; sũmi commodi eſſe sẽper cenſuerim, cũ; & breui tẽpore, & minori diſpendio magna mercium vis huc, illucq; importetur. Maria, Flumina, Lacus, Riuiq́ue fęlices nobis præſtant nauigationes, quibus nobis ipſis quęſtũ, cęteris paramus. Diſiuncti certè ſumus ab alijs regionibus, quas interiacet Mare, nõ tamẽ tã diſiuncti videmur, quin hoc pręſtãtiſsimũ elementũ aquę ſit velut quoddã intermediũ, quod nos in fęlici omni rerũ cõmunicatione coniungat, nec tã penuria alicuius rei elaboramus, vt ſtatim in noſtris quaſi nata regionibus ab aqua fęliciſsimè nobis impertiatur. Huic tã pręclarę facultatis affinẽ vellẽ portus cõmoditatẽ, quæ, ni præſto ſit, infęlix nauigatio propemodũ erit, & intuta; aut natura erit, aut manu paratus, quouis modo proficuus. Adſunt lacus, vti plura maria nauigationi, commercijsq; idonea; flumina etiã nõ paruipẽdenda arbitror eaq; magis, quę decurrunt per loca opulẽta, quæq; maiora habent decurrẽdi ſpatia vti Padũ in Italia, in Belgio Scheldã, in Gallia Sennã, in Germania Rhenũ, ac Danubiũ. At certe ex his plurimi corriuati riui alijs regionibus tam opulento deſtitutis præſidio ſummę erunt ſaluti; Quod naturę demum non eſt, id ars elaboret, ac perficiat. Multas Ciuitates in Gallia, Germania tàm celebre dicatas commoditate vidimus, Verùm Mediolanũ alios riuos exceſsiſſe pro cõperto habemus, cũ vnũ excauarit,

Præſpuè creditur tõ, quia opibus affluẽtes labores maximè refugiũt

Ni adſit cõmoditas ſiue ex terra, ſiue ex aqua deuehẽdi merces, ſoli vbertas parũ prodeſt.

Portus ſummũ cõmodũ ſumma affert cõmoditatẽ.

Flumina etiã ſunt ſummi cõmodi, ex quibus plures alij riui profluãt

exuarit, qui & aquas à Ticino, & à lacu maiori, & ab Abdua flumine hauriat, vt facilis sit omnium, quæ in Mediolanensi regione, & alibi nascuntur, transuectio; Si Prouinciam vno, vel altero flumine ditatam, ex quibus noui profluant riuuli, vndiq; percurrentes, & circumquaq; vagantes quis conspexerit, non immeritò opulentissimam etiàm fatebitur. Sunt venæ, per quas sanguis per totum corpus, cui alimentum præbeant, diffunditur; Varij hinc riuuli, qui ex solo emanant flumine, si in varios quasi alueos superfluat, Quæ non erunt alimenta toti illi Prouinciæ? Ex itaq; dicuntur vrbes satis opulentæ, quæ plurium aquarum commoditate fruuntur.

Quæcumq; prouinciæ vno vel altero flumine ditatæ sunt opulentissimæ.

At vero, vt insit aliqua vis, quæ gentes magis huc, quàm illuc impellat, præter illam commerciorum facultatem, necessarium duco. Non hæc enumerantur, quæ præcipuè à Romanis in vsum præstita fuere, vt mirum in modum Romana vrbs creseceret. De Asilo, Colonijs, Religione hic pertractare non est mens, neq; ratio. Alia deducam haud inusitata, summiq; decoris; Academias vellem, instituere Princeps; cum enim duobus modis ad honores, dignitatesq; pateat aditus; armorum scilicet vsu, & litteratũ studijs; sanè illa pertractantur in hostilibus campis; hæc exercentur in Academijs, quæ studiosis semper honores ob insigne doctrinæ ornamentũ tribuere. Ad hæc autẽ eo magis hi incitabuntur, quo magis se priuilegijs donatos à Principe sentiãt, non vt his quasi illecebris in vitia prolabantur, sed vt hilariori animo maiori scientiarum acquirendarum desiderio exardescãt, in studiaq; magis incumbant; Si harum loci aeris amoenitate, ac salubritate, præcipuisque alijs ornamentis fruentur, facilis erit institutio, & disciplina Tales Athenæ, & Rhodus, quibus maximè locis floruere scientiæ, Galeatius Vicecomes sola ductus cupiditate Ticinum, propagãdi subditis sæuerissimas imposuit pœnas, ne alio studiorum causa se conferrent; Quod idem à nõnullis Italiæ Principibus factitatum vidimus.

Academiæ sunt instituendæ.

Non illaudatũ etiam morem crediderim, si suprema Tribunalia in ea, quã velit præ alijs excellere, Ciuitate erigi, & exerceri demandet Princeps. Hæc profectò multam semper hominũ copiam secum aliunde attrahunt, tùm ob iustitiæ ipsius necessitatem, quæ indigentibus sæpè præsentibus nunquam non impertitur, tùm ob frequẽtiam Iurisperitorum, Causidicorum, Notariorum, aliorumq; id genus, tùm ob summam, quæ in causis sæpissimè cõsumitur, pecuniæ copiam, quæ huc aduecta, miros suæ opulẽtiæ edit fructus; Intellexerim tamẽ hoc sũmi esse põderis, si administretur Iustitia Romanorum more, cum agitata summariè nõ tàm latas suæ vtilitatis species prodat. In Anglia, & apud Turcas parum refert tanta erigi Tribunalia, cum velo leuato

Tribunalia erigenda.

ſemper in cauſis procedatur,& iudicetur, nec lites ſuũ peragunt curſum,quem,vtúque ſi peragerent,ſua ſemper vis pecuniæ præſto eſſet.

Induſtria exercenda.

Induſtriam ſummopere commendo; nec tam hęreant menti Principis ſupra à me enarrata; quin & hæc magis præ oculis ſit, cum amplificationis exiſtat verum fundamentum. Immunitates ſuadeo, Populi enim ſæpè adeò ſunt oneribus grauati à Principibus,aut auaritia, aut neceſſitate adductis, vt cum aliquam immunitatis lucem vident,nouum quaſi ſydus agnoſcãt,hocq; tanto Duce illuc ſe conferunt, vt emolumentum aliquod percipiant.Hoc teſtantur nundinæ frequentes, quæ vndiq; à mercatoribus,& populis fiunt;Belgij vrbes Mercatoribus magis celebres,quàm quęcunq; alię Europeę. Nec tantam hanc opulentiã profluxiſſe credimus,niſi ex immunitatibus plurimis, quibus ſanè neq; inuecta,neq; euecta vllam expenſam patiebantur. Quicumq; Ciuitates pro initio inſtituerunt, decorarunt etiam plurimis priuilegijs;& ſi grauante peſtilentię lue perirent accolæ,vt noui alienis ex regionibus commigrarent, noua quoq; priuilegia addiderunt. Verùmtamen, ſi in alicuius Ciuitatis poteſtate ſit habere pręcipuam aliquam mercaturam, hęc ſanè conferret ad conſtabiliendam,& propagandam Rempublicam, quod aut beneficio terrę,aut alicuius artificij pręſtantia eueniet. Beneficio terrę lanas in Hiſpania, & Anglia excellentes ſemper videmus; Artificij pręſtantia,aut ex aquarum qualitatibus, aut incolarũ ingenio,aut occultis eorumdem ſecretis, aut alia haud diſſimili ratione prouenit.Vti arma Damaſci, peristromata Arras,Ianuæ Holoſerica,Mediolani veſtes Attalicę, Venetijs coccineum textile.Nonnullę ſunt vrbes, quę aliquod commercium habent, non quia earum regio vario rerum genere ſit fertilis, nec Incolę nouam aliquam exerceant artem,ſed vel ob regionis dominium,vel ob maris propinquitatem. Hiſpalis ob dominatum regionis,eſt etiam omnium mercium, quę ex noua Hiſpania & Perù aduehuntur, domina; Domina eſt etiam Vliſſipona eorum omnium,quę ex Indijs conferuntur, ob ſolius dominatũ maris, cum huc percurri,niſi Luſitanorum permiſſu, queat;Alię ſunt Ciuitates ſitus opportunitate omnium ferè mercium dominę, quarum ſunt veluti portus quidam. In Oriente Malacca, & Ormuz; in mediterraneo Mari Alexandria, Biſantium, Meſſana, Ianua; & in Oceano ſeptentrionali Antuerpia, Ameſterdatum, Tantiſcum, in Germania Francfortis, & Norinberga,in quas ſuas merces important mercatores, vt his finitimis aduectionis opportunitate prouideatur; idcirco plurimùm conducit Principi, ſi naturales ſitus opportunitates norit, arteque opportuniores reddit, ſi ad eos nauigationem

cuiuſdam

cuiuſdam terreni aggeris vallo muniet, ſi ad eos nauigationem facilem reddiderit, ſi nauium exonerationem non nimio ſumptu onerabit, ſi à piratis maria crebris inuaſionibus infeſtari non patietur, ſi flumina, quæ ex parua aquarum copia parua tantum nauigia ſuſtinent, maiora reddiderit, ſi aſperas, ac montuoſas vias faciles, ac planas fieri imperitabit.

Si Principe populoſam habere velit ciuitatẽ, circumiacẽtiũ eam habere Imperiũ curet,

Summa etiam erit vtilitas, ſi quæ Ciuitas in altum extolli velit, aliarum, quæ circumiacent, habeat imperium. Huc enim aduenium Principum legati, ibi omnes, & ciuiles, & criminales pertractantur cauſæ, eo prouocationes omnes prouehuntur ibi omnes Imperij facultates, & colliguntur, & expenduntur, ibi omnes ferè illius regionis Proceres ſuum domiciliũ habere ſtudent. Ex his cauſis veluti ex copioſiſſimo fonte ſumma auri copia emanat, quę dulci quadam allectatione è longinquis regionibus omnes mercatores aduocat, atq; artifices. Ita enim decoratur Ciuitas ędificiorum magnificentia, gentium multitudine, omniq; diuitiarum affluentia; quod teſtantur illæ, quæ aliquam ſaltem liberam habuere, aut habent iuriſdictionem, Piſæ, Senæ, Ianua, Lucæ, Florentia; tales ſunt in Germania multæ Ciuitates, quæ franchæ, & Imperiales appellantur, Norimberga, Lubecca, Auguſta.

Quã profit nobilium ſedes,

Verum ex nobilium domicilio inſignem prouenire vtilitatem certum eſt. Hancq; eſſe cauſam puto; qua Italiæ vrbes maiores planè, quàm Galliæ, aut alterius Prouinciæ reddantur; cum in Italia mos ſit, vt nobiles ſemper vrbes, Gallorũ verò contra ſuos vicos, oppidaq;, incolant, hiq, ſuas expenſas in his extruendis faciant, illi vero eas tùm in ędificiorum vrbanorum cõſtructione, tùm ruſticorum quaſi diuidant. Domicilium Nobilium non Illuſtriores tantum efficit ciuitates, quia augetur incolentiũ numerus, verum quia nobiles, maiores, dùm in vrbe vitam degũt, quàm in ſuo oppido, expenſas faciunt, in quo conſuetudo cum ruſticis ad profuſas minimè arctat. Augentur præterea neceſſarijs ædificia, artesque. Inga Peruana, dum Cuſcam regiam Ciuitatem illuſtrem reddere conabatur, non tantum, vt nobiles ibi reſiderent, edixit, immò vt quiq; ſuum ædificium conſtruerent, quod mirum in modum eius auxit amplitudinem. Et hæc fere ratio eſt, qua Venetiarum confluxere ex diuerſis regionibus plurimi nobiles, dum adhuc eſſent in incunabulis, ſecũ omnes ſuas facultates aduehentes, quibus illius maris opportunitate nauigationi dediti, breui Ciuitatum propinquarum obtinuere Principatum, ſuisq; diuitijs facillimè patriam ſuperbis ædifitijs decorauere, & ad eum ſplendorem, ac dignitatem deduxere vrbẽ, vt qui eam videat, inſolita cuiuſdam admirationis vi ſe captum eſſe ſentiat.

Principis p-sentia celeberrimã ꝛc-per reddit Ciuitatem,

Principis denique præsentia summopere ciuitatem illustrat. vbi residet hic, residēt & qui sequuntur, Senatus, consilia, Tribunalia magna, Legati Principum Rerū publicarum subditarum, ciuitatum negotiatores, ministri demum omnes, quibus iustitiæ cura est, & qui consulunt, & qui inseruiunt Principi; Qui ad dignitates promoueri cupiunt, ad sedem, veluti ad statuam Principis confugiunt; ibi ea quies, quam præstolantur, creditur subesse; postulationes fiunt, à quibus non longe absunt totius quasi ditionis facultates, quę ibi facillimè absumuntur; Celeberrimæ vrbes, quæ in Gallia, Germania, Hispania, Anglia, Italia, Principis conspectu fruuntur. Quæ res in causa est, vt quo ille pluribus insignitus facultatibus fuerit, eo etiam maiorem, vbi moratur, alliciat optimatum copiam, qua & ipse, & Ciuitas facillimè ditescat. Non hic Lutetias, Bisantiū, Vlisipponam, Londrum, & Romam enumero, quarum quæque quantum earum cuiusq; non tueatur solum, verum & augeat amplitudinem Regum præsentia facilè nosci; Quæ certè tanta est, vt non Ciuitatem solum reddat insignem, verùm ciues in fide facillimè contineat, ita vt deserta, periculum sit, ne varijs obnoxia tumultibus in Principem conspiret. Quocirca consiliū erit Principis, vt non nisi extrema præmente necessitate, regiam vrbem, quæ veluti cor est, vnde reliqua minus principalia membra vires accipiunt, deserat. Certè sedis Imperatoriæ in Orientem à Constantino facta translatio versus Occidētem prouincias hostibus nominis Romani prostituit; Illæ enim tanquam derelictæ habitæ Barbaris animos fecerunt, vt velut vacuum possidendi Ius apprehendentes, obuia quoq; inuaderent. Cumq; seculis elapsis Germani, ad quos Imperij splendor peruenerat, vel ob expeditiones in Palestinam, vel aliàs ob causas procul ab Italia degerent, & domesticis abstracti curis ad Italiarum rerum procurationem animum aduertere non possent, extiterunt, qui domi præpollentes vrbium suarum dominium occuparunt. Hoc modo Scaligeri Verona, Treuisio Passerini, Gonzaghę Mantua, Cararij Patauio, Turriani, & post Vicecomites Mediolano, Atestini Ferraria, Mutina, & Regio Lepidi, alij, alijs rebus positi sūt. Clemens Quintus Pontifex nomen Pontificium, & dignitatem Roma in Galliam transtulit; Inde in Regno Pontificio repente noui exorti domini sunt, Malatesta Arimini, Ordelaphi Foro Iulij, Manfredus Fauentiæ, Polentanus Rauennæ, Vicanus Viterbij, Cæsenæ Sinibaldus, Vrbini Feltrius, Camerini Varanus, alij alibi dominationem susceperunt. Ex his apertæ rationes, quæ ciuitates reddant magnificas, quantumq; non omittere facilè vrbem, vnde in omnia regimen, Principis interfit.

An

An mixta prudentiæ locus sit ad Principem.

CAPVT XXXXIII.

PROPOSITA quęstio satis apud Politicos exagitata vtrinq; suæ confirmationis plurima congerit argumẽta, quæ iniquum esse decipere, ac aliquid admiscere leuiter fraudis, demonstrant. Verùm homines, moresq; sæpè aliud exigunt; versutos inter, malosq; viuimus, qui fraudibus, fallacijs, mentitoq; sermone omnia replent. Per fraudem, & dolos regna euertuntur; minimè itaque nefas per easdem artes ea seruare, dùm publicus vsus, salusq; id suadeat. Miscere semper vtilia honestis Principis esse munus assero, nàm vt prorsus ab honesto recedat, nulla vis suadere me vnquam poterit. Ius ità, fasq; existimo in turbido hoc rerum humanarum pelago sinus, gurgitesq; vitare, &, si recta portum tenere nequeat Princeps idipsum mutata velificatione assequi: Vinum nõ esse desinit aqua leuiter temperatum, nec Prudentia, si calliditate aspergatur: quę omnia sunt semper intelligenda, vt bono proposito fine bene Princeps valeat operari. Vbi Leonina pellis non pertingit, Vulpina est assumenda. Ludouicus XI. Galliæ Rex semper astu, & simulatione res suas administrauit, maxime cum Carolo Burgundiæ Duci contra Germanos opem tulit, illaqueatum enim hunc, & fractum tanto bello minus potentem ad excitãdas proprio in Regno seditiones sperabat; quod idẽ fecisse accepimus, quando inter se bella gerebant Lotaringiæ, & Burgũdię Duces, quibus & gentium, & pecuniæ summa ope opitulatus fuit; his auxilijs summam spem concipiebat facile eos perditum iri. Eadem ferè fraude, & fortasse maiori vsum fuisse memoriæ proditum est, cum omnes ministros Angliæ Regis, aliorumq; Principum præcipuis stipendijs erga se beneficos, & gratos reddere satagebat, vt ex tanta agri cultura tantum fructum perciperet. Hæ sunt tamen artes, quibus non omninò Principem vtendum crediderim, quæ magis hunc deceant, leuis, mediæ & magnæ fraudis diuisione innotescent.

Dũ iter malos viuimus prudẽtia rore calliditatis aspergẽ potest, proposito tamẽ optimo fine.

Exemplum Ludouici Vndecimi Galliæ Regis.

Priorem illam esse diffidentiam, & dissimulationem vtiq; laudandam, Mediam esse conciliationem, ac deceptionem aliquantisper tolerandam, Magnam verò omninò damnandam, perfidiam scilicet, & iniustitiam cuncti voluere. Quędam diffidentiæ

Quid leuis fraus.

Diffidentia Principi omninò insinuanda.

ſpecies primo ponitur Principi omninò insinuanda, vt enim in actionibus tardum, lentumq; esse expedit, sic in fide, & in assensu; credulitas enim errori magis, quàm culpæ tribuitur, & quidē in optimis cuiusq; mentem facillimè irrepit; à Principe tamen remouenda est longissimè. Hunc, cum pro omnibus excubet, turpe est, & omnibus noxium, labi, errare, ac decipi; pauci sunt amici, ac fidi; Astutis nimis simulationū inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vnicuiusque natura; frons, oculi, vultus per sæpè mentiuntur, Oratio verò sæpissimè. Reducat verò se Princeps, & tutum hoc scuto se reddat, vt non omnia credat, pericula præcaueat. Nulli credere omninò nō suadeo; Vtrūq; enim in vitio est, & omnibus credere, & nulli paucis. itaque credendum, ijs nimirum, quorum longo vsu cognita Principi sit fides. At omnibus, ideſt fronte, & vultu, quibus simulatio facillimè sustinetur. Nàm nihil magis cauendum, quàm ne diffidere videaris, vult sibi quisq; credi, & semel habita fides, æternā plerumq; obligat fidem.

Nulli credere vitiū est, vti omnibus Quibus, & quomodo adhibēda sit fides.

Dissimulatio etiam est adsumenda Principi adeo necessaria, vt veteranus Imperator dixerit. Nescit regnare, qui nescit dissimulare. Verū non satis patet, quibus in rebus dissimulatio Principi expediat; In pluribus per quam necessariam existimo.

Dissimulatio summopere à Principe necessaria.

Sua ipsius vitia dissimulet Princeps, nō vt illos imitetur, quibus mellita quidem dulcescunt labra, cor autem veneno corruptum, qui caritatem in auribus, Iustitiam in ore, deuotionemq; in cingulo gestāt (hę enim simulationes hypocritarū sunt proprię) sed vt si quid fortè imperfecti in se ipso deprehēderit, quātum fieri potest, celet. Affectibus suis ità moderetur, vt etiam si aliquem odio prosequatur, non tamen eum Iure suo destituat, alijs verò ità benefaciat, vt meritum prætexere possit, neq; aliū lædat. Vitia, si planè relinquere nolit, scandalum tamen, malūq; exemplum caueat. At, inquies, qui hoc fiet? Equidē hoc à Principibus pręstari posse difficillimum reor. Imperat enim sine contradictione, ad omnia simpliciter respondere non tenentur, nūquam plus loquuntur, aut faciunt, quàm volunt. Quide os prohibeat, captatis locorum, ac temporum opportunitatibus, quid boni habent, ostentare, quid mali, dissimulare? Hoc est prudentia vti, omnia fugienda censeo, quibus cum laude, & honore defungi non possis. Non quęrat periculum, qui periculum pauet; quo tamen vitium non minuitur, sed tegitur; Sedens fœmina breuior est, quàm stās. Verum ex dissimulatione quales fructus Princeps excerpit? existimationem tuetur, qua Principis magnitudo in primis sustentatur, sicut è contra vix diù consistere potest, quem tàm subditi, quàm inimici contemnunt. Quamdiù Sardanapali vitia latuerunt, omnia in Regno benè habuisse se se scimus, at

Sui ipsius vitia sunt à Principe dissimulanda.

Affectus etiā moderandi.

Animi perturbationibus Principi difficillimū est imperare

Omnia fugiēda Principi, quibus cum laude defungi non possit.

ijsdem

ſiſdem in publicum prolatis iuſta omnium indignatione è medio ſublatum vidimus.

Nec verò ſatis eſt, vt, quod plus, vel minus iuſto habet Princeps, diſſimulet (tanto enim poſteà contemptior erit emergentibus in lucem vitijs) verùm etiam, vt virtutes, quas habet, in publica omnium luce collocet, atq; exornet; ſic mercatores etiam bonis mercibus aliundè decus querunt, vt oculis tanto magis placeant. quid interna animi dona proſunt, niſi & proferantur, & ornentur? Profert, qui virtutum tùm exercendarum occaſionem queret, & oblata vtitur; ornat, qui minima tanquam maxima demonſtrat; in quo quidem multo plus ineſſe difficultatis exiſtimo, dùm nõ tàm exterius artificium, quàm naturalis quędam gratia omninò deſiderentur. Sunt, qui vel vno verbo, vno obtutu, vna actione admirandam hominum animis de ſe opinionem imprimunt, Scipionis illius non abſimiles, quem veris non virtutibus mirabilem, ſed arte quadam inuenta in oſtentationem earum compoſitum fuiſſe comperimus.

Quærendæ occaſiones à Principe exercẽdarum virtutum.

Diſſimulationem hanc erga vicinos omnes vtendam Principi ſuaſerim; non qui aperti ſint hoſtes, licèt & interdum, & ipſe parum eos amet, ab illisq; parum amari ſe non ignoret. Officia illa ſunt, ſubditos eorum prohibere ab iniuria, neq; vllam eorũ, quæ Principes erga ſe mutuò exercere ſolent, occaſionem pretermittere; vt ſunt gratulationes officiorum, oblationes, dona, gratiarum actiones, in excipiendis, tractandis, ac dimittendis exterorum Principum, ac Rerumpublicarum legatis nulli ſumptui parcendum eſt; tùm vt ipſorum Principum beneuolentiam, tùm vt priuatorum ſtudia nobis conciliemus.

Diſſimulatio erga vicinos omnes etiã parum amicos neceſſaria;

Iniuriæ etiam, quas vlciſci non potuit, Principi diſſimulandę ſunt, Conſultum eſt Principi, vt ſi fortè ab eo ſit laceſſitus, cui ſuarum infirmitas virium nota eſt, etiam apertas iniurias diſſimulet potiùs, quàm fruſtra vlciſci preſumat, commodius interim tempus expectans, atq; ex hac ipſa iniuria vtilitatem aliquã capiens, cum ſæpè maiori fortunę locum fecerit iniuria. Qui potentiori iraſcitur, velut canis lunam allatrat; nec vlli ampliùs, quàm ſibimet ipſi nocet, nec cuiquàm peius, quàm ſibi facit. Hinc Tuſculani, comperto Camillum cum magnis copijs ad ſe venire, pace inſtanti vim Romanam longiùs prohibuerunt, cui armis obſtare non poterant. Camillus ergo nullibi vel cognito minimo hoſtilitatis indicio (nam nec quiſquam adueniẽtis exercitus metu via deceſſerat, terram colebant agricolæ, domi mercatores apertas habebant inſtitas, docebant in gymnaſijs magiſtri, opifices ſuo quisq; operi inſudabant) ſoli adhuc (inquit) Tuſculani vera arma, veras q; vires, quibus ab ira Romanorum veſtra tutaremini, inueniſtis. Eſt ergo hæc diſſimulatio neceſſaria,

Iniuriæ, quas Princeps vlciſci nõ poteſt ſunt diſſimulandæ.

ria, maximè ijs, quibus cum potentioribus res est, Satius est vltrò aliquid facere videri, quàm inuitum cogi. Hinc Philippus Macedonum Rex plura oppida quæ defendere nequibat, Romanis consultò tradidit, ne deniq; per vim viderentur extorta.

Etiã Principi pluribus oppresso difficultatibus dissimulatio necessaria.

Nec minus ijs dissimulandum opinor, qui pluribus oppressi difficultatibus videntur, vni plus aliquando concedendo, vel alterius iniuriam aliquo modo ferendo.

Haud stetit Aeneas alioquin strenuus armis
Conspexit, simulatq; duos consistere iunctos

Neq; enim Hercules aduersus duos; Quocirca bellum suscepturus, an aliundè, an ab inimicis vel maleuolis impedimẽtũ obijci queat, perpendere debet. Quòd si id inuenerit, antè omnia remouere studeat, durante verò bello omnes nouarum simultatũ occasiones dissimulet. Artem hanc optimè intellexit Annibal, qui Gallorum iniurias, quamuis vindicare potuisset, muneribus placare maluit, quàm Italiæ oppugnationem, ad quam properabat, omittere, curam magis, quàm bellum metuens. Sæpè is rerũ status est, vt concedere aliquid minimè conducat, quod tamẽ apertè quis denegare non ausit. Cur non tùm moræ interponendæ occasiones quærere liceat, & interim quæ necessaria sunt prouidere, vt tanto confidentius, ac securius, quod petitur, vel annuere, vel abnuere possis? Sic Iulius Cæsar Heluetios transitum petentes audire distulit, ad certum diem redire iussos, interim aditus omnes validis præsidis firmauit; reuersis deindè liberũ aditũ apertè negauit, quem tamen cum tentare vellent, Imperij vires contra se oppositurum demonstrauit.

Sæpè cõiurationes detectæ dissimulandæ sunt & quæ indè rationes.

In coniurationibus etiam detectis, si aliquando dissimulatione vtatur Princeps, non damno. Vt enim bonum est, malorum inuestigare, ac deprendere consilia; ità solum sæpè insidiarum remedium est, si tantummodo resciantur; tùm quia intentata odia nullum vindictæ locum admittunt, tùm quia periculosum sanè est, ne ex improborum exemplo quamplurimi ciuium coniuratorum numero adscribantur. Annon sæpiùs sumus experti, paucis circa alueoria apibus initio strepentibus, si vel leuissimo ictu compellatur domuncula, ingentia statim examina erumpere; sic in coniuratione quid mirum, si pro paucis plures quotidiè rei comperiãtur, & sæpè ij, quos ignoratos velimus, quosq; sine maiori tumultus metu, debita pœna afficere nequeamus. Dissimulandum est ergo, si remedia ipso morbo periculosiora futura videantur; Quod si Princeps deprauatos potentiorum ciuiũ conatus exploratos habeat, aut explorandos sibi putet, hoc sciat, aut nulla, aut aspera pœna reos coercendos esse.

Publica, & magna crimina interdũ dissimulare summa prudẽtia est.

At in publicis, & magnis criminibus dissimulare nequaquam expedit, & ob periculum, & metum, ne illi non condonatam sibi

culpam,

culpam, ſed delatam pœnam, multo deindè acerbiorem futurã exiſtimantes peius aliquod amoliantur. Et vt viros acres, ac potẽtes inquiſitionibus, accuſationibus, carceribus, ignominijs vrgere ſine vlteriori pœna res eſt periculi pœna, ita ſumma ſeueritate in eos animaduerti ſine magna Reipublicæ perturbatione non poteſt. Vulnera huiuſmodi vix vnquam cicatricem obducunt. Principijs ergo obſtandum magis eſt, vt inſidiantiũ conatus diſſipentur quam ſocios coniurationis inueſtigare, eoſq; vel effugiendi, vel contra vim muniẽdi ſe, & alijs ſimile aliquid, aut forte peiùs, & quidem maiori arte tentandi occaſionẽ præbere. Imprudenter Nemo omnes contra ſe initæ coniurationis conſcios nimis ſollicitè inueſtigauit, ſiquidem nihil aliud lucri inde fecit, quàm quod fidiſſimos amicorum à coniuratis falſo delatos amiſit, & maioribus turbis ſe inuoluit.

A populo ſparſa frequẽter diſſimulanda.

Quæ ſpargit populus, prudenter diſſimulet, Dicat, quod, & quamdiù velit, modo tamen, rationi, & Imperio ſe ſe ſubmittat. Sine ſtridore aliquo laxata membra reponi nõ poſſunt, nec ſine maledicentium vocibus Populus ad officium, ac rationem adduci; Qui temporibus fauet, quod vult, tandem conſequitur, & qui, quod vult extorquere, nihilq; credere nititur, cum ratione inſanit. Quod ſi erga priuatos non modo liberale eſt paululũ nonnunquam de Iure ſuo decedere, ſed interdum etiam fructuoſum, quanto magis erga Populum, cui ſi magna negare volueris, parua concedere ne recuſes, & vt benefitij tibi gratia conſtet, quod vi extorturi erant, ſponte largiare, velim; concitatos animos flecti, quàm frangi, cum tutius, tum eſt facilius. Nec verò ſatis eſt, vt Princeps Populo gratus atq; acceptus ſit, niſi etiam ſimilibus vtatur miniſtris; quid enim abſurdius fieri poteſt, quàm ad pacandum Populum nulla popularis hominis opera vti.

In rebus difficilibus diſſimulatio vtilis.

In rebus difficilibus hanc eandem diſſimulationem in Principe requiro. Quemadmodum in ſæua aliqua tempeſtate nihil magis terret nautas, quàm ſi gubernatorem quacumq; ſpe deſtitutum videant, ſic qui circa Principem ſunt, nulla re magis commouentur; quàm ſi ipſum quoq; metu conſternatum eſſe cognoſcant. Hinc fit, vt pleriq; quaſi diſperatis rebus nullam adhibeãt opem, & ita, quod timetur, malo locum dent. Quamdiù Princeps aduerſis rebus conſtantiam præſefert, ac vel vultu ſaltem ſpem ſimulat, à ſe quisq; malum diligenter auertit, & quia eũ, cui omnia optimè explorata eſſe debẽt, minimè adhuc deſperare videt, nec ſibi quoq; deſperandum putat. Qua ratione pleriq; imminẽtia calamitatum incommoda effugerunt; ſed ità diſſimulandum eſt malum, vt interim remedia diſquirantur. Eos deſipere iudico, qui, quam male res ſuæ ſe habeant, ſcire nolunt, ac contra apertè, ſincereq; monentes lethali odio commouentur, non aliter,

ter, quàm ægroti Medicis mortis periculum nunciantibus, ac tã tum abeſt, vt gratiam eis habeant, vt etiam acerbius eos tractaturi ſint; ſi animo liceat obſequi, quàm Sertorius militem tractauit Herculei mortem nunciantem, ne inde importunus aliquis metus milites inuaderet.

Anguſtiæ Principis ſunt cũ ſumma tolleran tia diſſimulandæ.

Anguſtias igitur ſuas prudenter diſſimulabit Princeps, non vt periculum negligat, ſed ne res planè euertat, non vt ſe ipſum, ſed vt alios fallat, prudenter illa occultando, quæ vel ſuis timorem allatura, vel hoſti occaſionem nocendi nobis præbitura ſint.

Ex ijs, quæ ſæpè accidut non inutilis diſſimulatio

Conſequentiæ cauſa, nonnunquam tamen diſſimulatio neceſſaria; cuius eſt aliquid non facere, quod alias erat facturus Princeps metu, ne in conſequentiam trahatur, aut facere, quod alioqui nõ erat facturus, vt ſuo alios excitet exemplo. Hæc quidem conſequentia vbiq; diligenter eſt conſideranda; neq; enim vt aliquid fiat, vel non fiat, vix vllum validius argumentum, vel perſuaſio afferri poteſt, quàm anteà quoq; factum, aut non factũ eſſe; Quæ Principes agunt, in conſequentiam trahi ſolent, vt qui nihil niſi maturo conſilio faciant, nec facilè ab inſtituto recedant, aut quod profuit. Quocirca vti ſemel erga ſubditos, vicinos q; hoſtes ſe geſſerint, exindè de futuris alij coniecturam facient, atq; iniqua ſua conſilia facillimè moderabuntur. At primo ſi liberales admodum ac benigni fuerint, quomodo omniũ idem expectantium auiditatem explebunt? Si pedem latum terræ, vel minimum quidpiam aliud ſibi eripi patiantur, nunquid vnam ferendo iniuriam, alias multo maiores contra ſe prouocabunt? Quare nec facilè petitionibus annuent, nec de ſuo cedẽt, ne idem ijs accidat, quod primis Carthaginenſium ſapientibus, qui cum tantum terræ Tyrijs largiti eſſent, quãtum tergore bouis tegi poſſet, mox eo in fruſta diſſecto, magno terrarũ ſpatio occupato turpiſſimè decepti ſunt; ex quo ſequitur Principẽ, qui partem aliquam Imperij, ſiuè compoſitione, ſiuè alijs modis cõpetitoribus concedit, ne totum amittat, periclitari, nec non, quicquid oppignoratur, vt habeatur alienum, cum redemptio rarò fiat adeò vt vna cum vſufructu proprietas plerumq; amittatur. Si Princeps vnius fert iniuriam, nemo tàm ignauus erit, quin ſibi quoque tentandam eius patientiam ſit exiſtimaturus; falluntur enim, qui arrogantium ac temerariorum Dominum ſuperbiam per obſequium, & modeſtiã effugere ſe poſſe ſperant. Quæ verò quis vendicare non poſſit, ſunt diſſimulanda. Deinde ſi Populus aliquid ſemel detrectarit, etiam facilè in poſterũ alia detrectaturum certiſſimum eſt; quare, antequàm quid magni momenti proponatur, eius ſententia, ac voluntas prudenter explorandæ ſunt, in ijs præſertim rebus, quæ cum nunquam factæ ſint, impunè, ac iure quodamodo negari poſſe videtur. Si Populus

lus aliquis ſui Magiſtratus proiciat Imperium, metus eſt, ne idē exemplum ad alios quoq; vicinos præſertim proſerpat; Quocirca ſubditorum rebellia minimè fouenda, ſed communi ope retundenda ſunt, ſi non ob amorem, quem ſibi mutuo debēt Principes, ſaltem ob periculoſam, quàm ſibi, ſuisq; imminet, conſequentiam, vt Tarquinij Porſenam monebant ne morem pellēdorum Regum enaſcentem inultum ſineret; ſi Princeps aliquid iniuſtè factum toleret, cauere non poterit, quin idem alij, vel etiam ille ipſe, cuius tolerata eſt nequitia, rurſus poſtcà faciat; ex quo ſequitur nullam hinc diſſimulationem vtendam eſſe, niſi illam fortè, qua etiam eos puniat, quos minimè velit, vt bonum ſtatuat exemplum; & incommoda ex altera diſſimulatione emerſura à ſe longè repellat. Ex quibus patet, quàm diligens huius conſequentiæ in omnibus conſilijs ac rebus habenda ſit ratio, ne quid inde in Principis vergat detrimētum. Id ne his fiat modis, aliqua cauere ratione poteſt Princeps. Si minoris alicuius cauſa faciat, quòd pro maiori vix erat facturus, ità vt ſe omnibus ſuperiorem oſtendat. Si quandoq; rigidè Iuſtitiam adminiſtret, ne quis ipſius bonitate abutatur, mox inuſitata vtatur clementia, vt ametur magis, quàm metuatur, ſi quid alio tempore facit, alio, licet eodem rerum ſtatu non faciat, ne & ipſe legis iugum ſibi imponi patiatur. Si aliquādo ſeuerè etiā minima quęq; exigat, vt miniſtros incitet ad vigilantiam. Si aliquando ijs, quæ ad manum ſunt, vtatur, aliquando, quod remotum eſt, requirat, vt oſtendat penes ſe eſſe rerum optionem; Si aliquando ex vna parte aditum ſibi patere velit, vt non cogitatum facilius obreptat; Si vnā, & eandē quandoq; viā ingreditur, vt aliā inuſitatā prorſus liberam adueniat; Si deniq; per iocū ea tentet, quæ ſerio deindè ſint euentura. His, ac ſimilibus cautionibus multæ æmulationes, importunitates, fraudes, proditiones euitantur, ità vt Principis sēper arbitrio detur id, quod velit, nulla lege præſtare.

Mors Principū diſſimulanda per aliquot dies, aut horas eſt, ne interregni tēpote res publicæ turbentur vſq; eò, dū neceſſarijs omnibus prouiſis fatalis Principis dies prudenter per ora Ciuiū diuulgetur; Agrippina in morte Claudij Cæſaris cūctos aditus cuſtodijs clauſit, crebroq; retulit in melius ire valetudinē Principis ne miles quacumq; bona concepta ſpe deſtitueretur Solimano Turcarum Imperatore in Caſtris ad Zegetum, mortuo Mahumetes purpuratus, ne res vulgaretur, Medico occultè necato, tamdiù rem ſecretā habuit, donec filius Selimus Conſtantinopolim aduolans in paterni Imperij ſolio conſideret.

Mors Principū diſſimulanda.

Erga proprios Cōſiliarios, & legatos perutilis Principi aliquā do eſt diſſimulatio. Scitè quidam; Res magnę ſuſtineri ab eo non poſsūt, cui tacere eſt graue; quod tā de Principe, quā de miniſtris

Non omnia Cōſiliarijs, & legatis proferenda.

eſt intelligendũ. Hinc Tiberius Imperator dictitare ſæpè conſueuerat Principis voluntatẽ debere eſſe incognitam; & Cecilius Metellus interulã quoq;, ſi cõſiliorũ ſibi eſſet conſcia, ſtatim ſe detracturũ, ac crematurũ teſtatus eſt. Porro vt Principi huius ſecreti conſtet ratio, primo quæ facturus eſt, pauciſſimis, quando vero facturus ſit, nemini omninò cõmunicabit, deindè non plus aperiet, quã opus ſit, immò nonnunquã ſimulabit, vt Ventidius, qui vt exploratorẽ quendã falleret, quæ maximè fieri cupiebat, ea vereri ſe, ne acciderunt, quę timebat, ea, vt euenirent, optare ſe ſimulabat. Quid faciendũ, aut quo eundũ, non niſi in ipſo profectionis momento nunciet, niſi ratio fortè aliter ſuadeat, cũ fieri poteſt, pauciſſimos adhibeat, neq; vllã eis libertatẽ quidquã aperiendi, aut voluntatem mutandi concedat, ei, quẽ res concernit, moram omnem vlterius cogitandi pręcidat, & prõptè aggrediẽdi neceſſitatem imponat. Sic Marcus Cato veritus, ne Hiſpaniæ Ciuitates à ſe occupatę benè inſtructorum mœnium fiducia rebellarent, ad ſingulas ſcripſit, vt muros ſolo æquarent, grauiſſimas pœnas nõ parẽtibus interminatus, easq; litteras vno, eodẽq; die ſingulis tradi curauit, ne cõſilia cõferendi, ac detrectãdi Imperij oportunũ tẽpus ſortirentur. Eos, per quos alios fallere cogitat, fallat, ideſt legatum; in re, quàm ſerio non agit, agere tamen putatur, ſuos quoque ſenſus celabit, vt ille tanto melius ſuã perſonam ſuſtineat, & fidentius agat. Difficilè eſt enim alteri perſuadere, quod ipſe non credas.

Errores veterũ, ac fideliũ miniſtrorũ tollerãdi ob Principis vtilitatem.

Erga veteres, & fideles miniſtros coniuẽtia ſaltẽ aliqua Principi interdũ vtendũ cenſuerim; ferre in aliquo miniſtro debet, quod in alio quis facturus non eſt, idque ob plurimas cauſas, ac præcipuè fideliũ miniſtrorum, doctorum, fortium, ac ſapientum hominum inopiam, quibus Principi aliquando ſint maximè futuri neceſſarij; In his inquam, & ſi quid ſit, quod minus Principi placeat, diſſimulabit tamen, ne offenſi alio abeant, & iacturam eorum Princeps, alios & raro quidem meliores conducendo, aut eoſdem ad ſe retrahendo magno redimere conabitur. Conniuebit ergo prius. Nàm ſine vitijs nemo naſcitur, optimus ille eſt, qui, vel minimis vrgetur. In quacumque re neuum aliquem libenter admittimus, cur non in virtutibus aliquod vitium? Equum ſæpè decem integros annos alunt Principes, & auena ſaginant, ad matutinam tamen vnius horæ obequitationem, quanto magis ſuſtentatione digni ſunt, qui conſilio ſuo, aut opera vno die plus prodeſſe poſſunt, quàm omnibus annis in eos collatum eſt. E meritis itaque Miniſtris indulgere aliquid Princeps debet, & errata quædam condonare, ſiuè, quod diù ſeruierint, ſiuè quod pleraq; ſecreta eius nouerint; quã ob cauſam etiam vltro ab alijs æmulis præſertim inuitabuntur, ad quos illi grauatim

grauatim ſe non conferent, ſe non exiguam meritorum ſuorum videant habere rationem.

Satis nobis ſuaſiſſe videmur diffidẽtiam, ac diſſimulationem, prodeunt in medium conciliatio, ac deceptio. Alteram non anceps an ſuaſerim conciliationem videlicet, Proprium eſt Prudẽtiæ cõciliare animos ſibi hominum, in ſuosq; vſus ſuauiter protrahere. Habet præmium, & ſua ſiònem Princeps, quibus ſi recte vtatur, ſanè reperiet, quos pernicioſa libido teneat alienæ potẽtiæ decus gratificandi. Hi arcana referunt, in bello produnt, vel ſint etiam fœminæ; hæ inducuntur, vt enuncient cõtra maritos. Alteram verò improbarim penitus; deceptionem ſcilicet licitã exiſtimant nonnulli, exigente, ſiuè publico bono, ſiuè neceſſitate, cum aliter bonus Princeps bonum propriũ minimè tueatur. Ego tamen non mentiri licere pro Dei laude aſſero. At aliquas deceptiunculas, & corruptiunculas, cũ à bono, legitimoq; Principe contra malos vſurpantur, boni communis cauſa ſaltem nõ negarim; magnas fraudes, perfidiam, & iniuſtitiam vtiq; dãnarim. Quot fœdera illæſa vidimus, aut pacta per cauillos, & arguciolas ? ſunt, qui quamcumq; ruinam effugio reperiunt, ſtatim ſe liberatos eſſe iureiurando interpretantur. At iniuſtitia magis in mente Tiranni nidificare videtur; hic contra iura, & leges ſe, ſuaq; improbe potiùs, quam callide auget. Vt id aſſequatur, quæ nefanda non perpetrat ? Perdit clàm, vel palàm, ſiuè in exilium mittit quoſdam tanquam æmulatione æmulos, nimis mitè putãs, ſpecie legationis aut honoris ſe ponere, & ſi digno, probabiliq; crimine deferre quos velit non poſſit, occulta quadam via tollere contendit, & in ipſa acie per inſidias tollere curat. Verũ hæc ſint, quæ domi fere continentur; alia adducantur illud videlicet aliena appetere, & inſidiari temporibus in finitimorum deſidijs, & turbis. Magnum quidem eſt, & damnandum; longe abſint eæ voces ſua retinere priuatæ eſſe domus, de alienis certare regiam laudem eſſe, & ſi Principes iuſtitiam ſequi velint, & ſuum cuique reſtituere, quod vi, armis, atq; obſtinatæ mentis prætextu occupauerint, ad egeſtatem eſſe reuerſuros. Sunt qui has omninò dãnant; exiguam, & pallaiatam omninò iuſtitiam conniuent, aſſeruntq; neceſſarium eſſe in paruis à iuſtitia recedere, qui ſaluã eam velint in magnis. Ego vero illud ſaltem conceſſerim Principem in rebus aduerſis nõ ſpecioſa dictu, ſed vſu neceſſaria ſequi; Recedere leuiter à legibus poſſe crediderim, ſed non, niſi ſui ſeruandi cauſa, augẽdi nunquam. Neceſſitas enim magnum imbecillitatis humanæ patrocinium; omnem legem frangit, Haud nocens eſt, quicumq; ſponte non eſt nocens, verum hoc etiam timidè, Dominus ſemper auerſatur omnem iniuſtitiã, omniaq; ſincera, ac pura appetit. Propter iniuſtitias, iniurias, contume-

Quid ſit media fraus.

Vſus conciliationis.

Deceptiõ ſuadenda.

Boni cõmunis cauſa deceptiunculæ haud inutiles.

Perfidia, & iniuſtitia omninò dãnandæ.

A legibus recedere, niſi ſui ſeruandi cauſa impiũ eſt.

lias,& diuersos dolos ad diuersas nationes, vel barbaras Regnũ transfertur. Ex his omnibus facillimè cõstabit, quibus in rebus sine dedecoris,animiq; sui detrimento mixta Prudentia Principi vti liceat.

Traduntur alia prudentia præcepta quæ sub arcanis dominationis continentur.

CAPVT XXXXIV.

Considerantur, quædam præcepta, quæ arcana dominationis.

MVLTIPLICES in gubernatione reperiuntur casus, quibus Princeps ea non debet esse destitutus Prudentia, quę & in Imperij exordijs, & in progressu cũposſit conseruare; cuius rationes non tã facilè exprimi possunt, vt non plures dentur rerum euentus, quàm etiã mẽte concipi possint,& rectè ordinari. Enumerãtur plura arcana à Principe menti tenẽda; sæpè purpura in Principem cõfertur, & sceptrum, quia vero id sine legum, & cõsuetudinum mutatione fieri nequit quid ergo? Hi præsto sit Prudentia, Vmbrã sãltẽ relinquendã suadet, simulacrumq; eius quod adimitur; Ita post exactos Roma Reges, quia quædã sacra per ipsos Reges factitata erant, nèc vbi Regũ desiderium esset, Regẽ sacrificulũ Romani creauere; Iterũ cũ ad vnũ Respublica peruenisset, leuibus adhuc, & tenuibus Regiæ potestatis munimentis Augustus eadẽ Magistratuũ vocabula reliquit quidẽ, & ipse munia Magistratuũ, Senatus, legũ in se transtulit nullo aduersante; Titulorũ inania cõtempsit consueta Principis appellatione contẽtus. Vlricus Gretanus Primus Orientalis Frisiæ Comes, cum eã dignitatem ab Imperatore Friderico Tertio insscio Frisiorũ populo accepisset, nec diploma in lucẽ producere, aut profiteri nouũ honorẽ apud ferocẽ, & libertatis tenacissimũ populũ auderet, opportune rem inuidiæ plenã in aliud tẽpus reseruauit. A priori viuẽdi instituto minimè recessit, comis, benignus, placidus, non Domini, sed Rectoris Frisiæ Orientalis nomen præferre, Comitis titulum prorsus dissimulare, Generosi appellationẽ interdũ admittere, interdum ne hanc quidẽ poscere denique; se talem comparare voluit, vt auctoritate potiùs, quã Imperio regere, sæpiusq; litium arbiter, quàm Iudex esse videretur. Quibus artibus factum, vt admirabili beneuolentiæ studio, & ipsum, & posteros populus semper prosecutus fuerit.

Imperia

Imperia omnia, ſua, quibus innituntur, fundamenta habent, certas conditiones, & ad illas accomodatas leges, regulasque, quarũ præſidio illorum ſtat ſolus, quas arcanas Politici vocant, neminiq́, notas eſſe conuenit, niſi ijs Principibus, & qui ſecreti Senatus pars ſunt. Prudentia opus eſt, Imperia, Regnaque fama ſtant; nec è re eſt hoſtes, aut dubios amicos ſcire, quæ noſtræ vires, quæ debilitas, quæ conſilia ſunt. Carolus Quintus Imperator filio Philippo Secundo, & hæc Philippo Tertio ſecreta Imperij adminiſtrandi mandata dederunt. Apud Venetos multum maius periculum eſt, quàm nimia cum Senatoribus, & his, qui Senatui à ſecretis ſunt, familiaritas, nolunt enim illi (& ſapientiſſimo ſanè conſilio) ab externis ſuæ Reipublicæ ſecreta explorari; malunt haberi ruſtici, inhumani, contemptores, quàm Reipublicæ ſecreta aperire.

Cõſiderãdæ leges Imperij.

Bello inuictos pace vincere ſæpè ſummum arcanum eſt, & Princeps, qui ſe in re tãta benè geſſerit, feliciter etiam rem perfeciſſe dijudicabitur. Si remittatur bellum, iàm ſua vitia erunt, & facilis ſemper, vbi diſſidijs erit locus, victoria. Simili conſilio callidiſſimus dolorum inuentor Tiberius Germanicum monet, ſe nouies à Diuo Auguſto in Germania miſſum plura conſilio, quã ui perfeciſſe; ex quo eos inſtrui belli artibus in noſtram perniciẽ verum eſſe comperitur, cum quibus aſſidua & cõtinua bella gerimus. Turcarum Imperatores nunquam diuturnum cum Chriſtiano aliquo Principe bellum gerunt, duplicem, opinor, ob cauſam, tum, ne innumerabilibus exercitibus, quibus diù alẽdis nulla Regna, nullæ prouinciæ ſufficere poſſunt, ſubacti populi ità affligantur, vt longum poſt tempus ſpiritum, atque vires recipere nequeant, adcoq́; imperantibus inutiles ſint, tùm ne lõgo bello fortem, & ad omnia intentum hoſtem efficiant, vtq́; poſteà redituris ſecurum, & pace emolitum adoriri liceat, & ipſi veteranum ſemper militem, noſtri nouum inexpertumq́; habeant, tùm deniq́;, quia longa didicerunt conſuetudine male ſanum eſſe conſilium, gentes numero infinitas locorum ſpatia immenſa percurrere, quæ deindè diutius obtineri nequeãt; corpora enim noſtra pingueſcunt edendo pauca, & benè digerendo, vomitu reddũt, quæ ſupra ventriculi vires ingerunt. Subactæ gentes, nõ eodem, quo vincuntur prælio, domantur. Tempore induſtria, pace opus eſt. Deniq́; verendum quoq́; Turcis eſt, ne nimijs progreſſibus, & ſuſpecta finium propinquitate Principum Chriſtianorum alto ſomno ſepultorum potentem indignationem in ſe concitẽt; eaq́; fuiſſe cauſa creditur, ob quam iàm ab vltimis in Hungaria bellis deſtiterunt Turcæ, ne ſcilicet Viẽnæ fortiſſimi Germaniæ, & Italiæ propugnaculi amiſſio Germanorum, & Italorum terribilem vim irritaret.

Pax ſummum remedĩ vincendi inuictos.

Cõſideratur aliud remedij penitus dumnãdum.

Dominationis Regiæ arcanum eſt illis Populis, qui nec omnimodam ſeruitutem, nec libertatem ferre poſſunt, conniuere primis ſeditionum furoribus,& cum prohibere poſſet,locũ dare ſceleri,vt poſtea tanquam iuſtà vindicta ſpoliari poſſint immunitatibus,priuilegijsq́;, quibus veluti acutiſſimis ſpinis Principum animi exulcerantur. Magna erant iura,libertates,ac immunitates Aragonenſium,quas ipſi poſt Hiſpaniam à Iuliano Comite ob ſtuprum filiæ à Roderico Rege illatum proditam, & tot annis à Saracenis poſſeſſam iuris ſui effecti ſibi dixerunt,condito ſupræmo Magiſtratu,qui ſecũdum eas ius diceret; poſteà Reges elegerunt,qui flexis genibus, & capite aperto, tactis ſacroſanctis Euangelij pagellis coràm Magiſtratu eas ſe ſeruaturos religioſo ſacramento obſtringebantur, antequam proceres, ac Magiſtratus obedientiæ iuſiurandum præſtarent. Elapſis poſteà temporibus electione ſublata leges à gente petitæ, libertatis leges denuo confirmatæ ſunt, lege Vnionis ob id condita; cuius præcipuum caput erat, vt ius ſit ordinibus, ſi Rex patrias leges violet,nouum in eius locum decernere,& citra crimẽ Maieſtatis ad tuendam libertatẽm fœderationes inter ſe, & cũ vicinis Principibus inire, item licere ipſis ſumere arma contra copias externas in Regnum ad illud deuaſtandum ingreſſas, etiam ſi Rex ipſe,aut Princeps eius hæres eas introducat. Id durũ cum Caſtellenſibus videretur,qui Reges legibus ſoluros colunt, Ferdinando Aragonio, qui Iſabellam Caſtellenſem in vxorem duxerat,perſuadere voluerunt,vt eas leges tanquam Regiæ dignitati aduerſas antiquaret; verũ ille,inſita,ſiuè modeſtia, ſiuè diſſimulatione prudentiſſimè reſpondit fide ſe religioſè data prohiberi quominus,id faceret,& alioqui ſic exiſtimare, ꝙ qua lance potentiæ Regni,Regisq́; ſalutem publicam contineri, & ſi contingeret aliquando alterum alteri præponderare, proculdubio alterius,aut vtriusq́; ruinam ex eo ſecuturã; ſed Philippus Secundus Rex, ſicut ex priuatis Antonij Perezij odijs occaſionem Eſcouedium è medio tollendi captauerat, ſic ex Perezij calamitate, quæ ſeditioni Cæſarauguſtanorum (quippe Aragonius erat Perezius) cauſam dederat, priuilegiorũ Ciuitatis imminuendorum,quibus iampridem inſidiabatur, commoditatem ſibi oblatam arripuit,& exercitu ſumma celeritate conſcripto, miſſoq́; in Aragoniam,atq́; ſublatis e medio libertatis vindicibus,& formato Inquiſitionis palatio, quod extra moenia vrbis erat,& tanquam arce vrbium idoneo præſidio impoſita, populi Iura,ac libertatem infregit.

Zelotypia ſummũ dominationis arcanum.

Arcanum dominationis Regiæ eſt inijcere alteri zelotypiã, cuius quaſi artifex peritiſſimus fuit Coſimus Medices Hetruriæ Dux,coq́; præcipuè Senarum vrbem ſuæ ditioni adiecit. Primi-

tus

tus apud Philippum Hiſpaniarum Regem, qui vrbe illa potiebatur, egerat, vt ſibi pecunia in rem Caroli Cæſaris commodata reſtitueretur, aut loco eius, Plumbinenſis ditio traderetur, reputatis deindè ſumptibus, quos in bellum Senenſe impẽderat, ipẽ de vniuerſa Senenſi ditione occupanda concepit, quam cogitationem ille, ne fidem ſuam ſuſpectam Hiſpanis redderet, prudẽter diſſimulauit, petitionibus ſuis crebro renouatis, & de Plumbino tantum facta mentione, tempus ſcilicet idoneum, quo declarandæ voluntatis occaſio ſe ſe offerret, operiens, quæ etiam pauco elapſo ſe ſe obtulit tempore. Etenim cum ex litteris Oratoris ſui, quem Romę habebat, & Albano Duce reſciſſet Philippum, cui tunc cum Pontifice, & Caraffis bellum erat, ab armis cum Ponrifice omninò diſcedere, eiq; Senenſem ditionem tradere velle, primum cum Albano, cui id negotium à Philippo cõmiſſum erat, egit, vt rem minimè in præceps traderet; miſit deindè ad Regem Ludouicum Toletanum, qui poſt repetitam meritorum Coſmi ſeriem modeſtè ijs nullam rependi operam queſtus eſt, tùm quantum & ipſius Regis, & Coſmi rebus allatura ſit detrimentum Senarum in Caraffarum manus conſignatio, largà, effusèq; diſſeruit, quos non tàm recentis beneficij, quàm veteris iniuriæ memores noua potentia auctos vniuerſam Italiã magno cum Regis incommodo turbaturos facilè conſtiterit; Coſmo vero, & ſi vniuerſa pecunia debita exoluatur, minimè cautum eſſe, ſi cogatur eos admittere vicinos, quos vt Regis cõmodis inſeruiret, tanquam hoſtes hactenus perſecutus eſt, proindè eum non poſſe tuto reſtituere, quæ in Senenſi ditione poſſidebat, vt Caraffis tradantur, quæ eadem tamen ſemper reſtituere paratus ſit, modo ea in Philippi poteſtate permaneant. Quod ſi vero certum eſt Regi rem Senenſem ab ſe abdicare non poſſe ſine maxima iniuria in alium, quam Coſmum transferre, petere igitur eum, vt quando res ſuæ non amplius ferant, vt diutius in incerto dubij euentus ſalo fluctuent, quid ſuæ voluntatis ſit, Phillppus definiat. Eodem tempore, quo Coſmus Toletanum ad Regem miſerat, Romæ famam ſpargi curat, quaſi perpetuis Hiſpanorum deluſionibus irritatus Galliæ Regis amicitiam expeteret; Philippus igitur, qui rem ſerio agi crederet, rebus ſuis in Italia, quibus ſiuè euertendis, ſiuè ſuliciendis magnum momentum Coſmus afferebat, timere cæpit. Nutabant enim tunc temporis res Hiſpanorum in Italia, Hinc Briſſaco Duce, Galliæ Regis in ſubalpina regione progreſſus in dies faciente, hinc Guiſio in Regnum bellorum motibus obnoxium irrumpẽte, aſſenſit, vt Coſmus ſuo beneficio Senenſem ditionem poſſideret.

Sæpè pax ſuadetur vt aduerſarius irrideatur.

Non omittendum etiam illud arcanum, vt qui iuſta de cauſa alios repentino bello adoriri, aut aliorum in ſe impetum remorari

rari volunt, pacem, & concordiam ſpecioſis, & irritis nominibus iactent, vt miſſis legatis, aut ad ſe miſſis detentis, aduerſarium ludificent. In promptu eſt exemplum Philippi Hiſpaniæ Regis, qui Cardinalem Riarium à Pontifice ad ſe miſſum, in itinere per prçfectos ſuos magnificè excepit, ludisq; ac ſpectaculorum varietate tamdiù detinuit, donec Albę Dux Luſitaniç Regnum de cuius controuerſa ſuſceptione Pontifex ſibi cognitionem arrogabat, ſubegiſſet. Nec minoris eſt ponderis illud Coſmi Medicei Saluiatum, & Ridolphum Cardinales, ne recens iacta Imperij fundamenta conuellerent, extra vrbem per amicos detinentis. Deniq; noſtris etiam temporibus in celeberrima Oſtendę obſidione Albertus Arcidux hoc modo à prçſidiarijs deluſus eſt; Cũ enim inditias pepigiſſent, quaſi de deditione acturi; dũ ſimulant colloquium, furtim quinque cohortes auxiliares cum ingenti commeatus vi intromiſſę ſunt.

Sũma vtilitas Potẽtioꝝ remediũ.

Cõſilijs, & aſtu res externas moliri, inſtructum militẽ procul habere eſt arcanum magnifaciendum, ita pacis artes, & externarum rerum ſine ferro molitio debilioribus neceſſario, maioribus conſulto ſçpè vſu venit; nam multum ad ſuſcipienda conſilia valet ſe ipſum noſſe, atq; Imperij ſui vires excutere, vt quĩ bello ſe imparem animaduertit, pacis artibus ſe tueri ſciat; & magnorum quoq; Principum ea interdum cognitio eſt, vt aſtu potius, quàm armis res hoſtium ſubuertere, rebus eorum magis cõducat; Quod quibus modis vtrobiq; fiat, videndum eſt, quibuſdam proficit conſtanti pace arcere vim, quàm armis nõ potuerunt. Amalaſunta Gothorum Regina Iuſtiniani legatis reſpondit nolle ſe armis contendere, nec de non aduerſante victoriam fore decoram.

Pecunijs plures remouẽtur tẽpeſtates.

Proxima huic debiliorum ſapientia eſt, Potentiorum patrocinium ſubire. Piſani, Aretini, & Florentini olim, cum ab externis hoſtibus ſibi metuerẽt, ſuarum vibium dominium in annos quinq; in Robertũ Regem Neapolitanum tranſcripſerũt, & alio tempore Florentini ad decennium Carolo Calabriç Duci ſe ſe addixerunt. Senenſes Io: Bohemię Regi & Genuenſes triennio ante Carolo Francię Regi ſe ſe dediderunt. Lucenſes, & Genuẽſes hodieq; Hiſpaniarum Regis patrocinio tutiores ſe putant, quam parato, & ſemper in caſtris exercitu.

Aliud reperire eſt arcanum, quo Florentini ſçpè vſi fuere, eſt pleraſq; belli tempeſtates ipſis pecunijs à ſe longe remouere eſſent ſoliti, auro enim libertatem contra ferrum defendebant. A quo inſtituto, cum vltimis illis bellis, quibus Medicei in vrbẽ reſtituti ſunt, per auaritiam receſſiſſent, Rempublicam perdiderunt; conſtat potuiſſe quadraginta millibus aureorum nummũ Cęſarem, & exigua ſumma Neapolitanum Proregem ſuę vrbis

patronos

patronos facere, ſed ſeù negligentia, ſeù peruerſo Petri Soderini cõſilio diuerſum res nactaeſt exitum pro omnium votis. Vnde Medicei Hiſpanis viribus ſubnixi, & coniuratione ſuæ factionis in vrbem redierunt.

Pluribus etiam familiare fuit, quod ſuis viribus non potuerunt, fœderatos ſibi iunctaq; aliena potentia conſequi. Verùm hac ſuis locis explanabuntur. Pacta verò inter quaſdam conuentiones, ne quem nimis magnum velint, obtinere, ſummum exiſtimatur arcanum. Qua in re celebrata valdè eſt Laurentij Medicei prudentia, qui cum Reipublicæ ſuæ periculoſum animaduerteret, ſi vnius ex Italiæ Proceribus opes nimium augerentur, omni adhibito ſtudio, vt res Italiæ in ea æqualitate conſiſterent, ne in hanc magis, quàm in illam partem propenderent, omni ſtudio curabat; quod quidem, quia ſine pacis conſeruatione obtineri nullo modo poterat, enixè contendebat, ne alicubi ſemina bellorum ad maturitatem peruenire poſſint, ſed in ipſis initijs reprimerentur.

Equilibrio ſummi Imperij fulcrũ.

Alia Principum ars fuit rixas inter alios populos ſerere, quod ſemper iniquum exiſtimaui, & licet Manuel Comnenus diſſidia inter Pontificem, & Fridericum Imperatorem aluerit, nec vlla fuerit in Italia, cæteriſque Imperatorijs ditionibus Ciuitas, in qua aliquem ſuæ deuotioni non addictum habuerit; tamen ea plurimi excidij ſemper fuiſſe videmus, & cognouimus.

Serere rixas ſæpè vtile.

Simile huic artificium eſt aduerſum eum hoſtem excitare, cuius in nos impetum timemus. Hoc modo Michael Paleologus à Carolo Cæſare bellum metuens Siciliæ Regem, & Venetos in illum exciuit, exemplo Artaxerſis, qui Ageſilai impetum formidans, Thebanos, & Athenienſes ad bellum contra ipſum commouendum impulit; nec iniq; hunc in locum reuocandum cenſeo Alcibiadis conſilium, quo Perſarum Regem ea docuit, eatenus bellum inter Græcos ſuſtinendum, ne inopia deſeratur; domeſticis bellis Græciam obterrendam; inferiores auxilio iuuandos, non tàm, vt vincant, quàm ne ſuccumbant.

Ex aliqua iuſta cauſa.

Hæc ſunt, quæ à Politicis arcana dominationis Regiæ dicuntur, quæ vtiq; Tyrannidis ſemper potius erunt arcana dicenda, ijs tamen ſapienti Principi, prout neceſſitas, optimuſque finis ſuggeret, vtendum cenſeo.

Alia quædam præcepta ad ciuilem prudentiam spectantia, traduntur.

CAPVT XXXXV.

MATVRAE Principum deliberationes, Principis ſemper commoda reſpiciant. Quocirca, nec amicitiæ, nec fœderibus, nec affinitatibus, nec cæteris quibuſcumq; rebus certa ſpes adhæreat, niſi eius, quo cum tractamus, agatur vtilitas. Malorum exordijs antequam immaleſcant, occurrendum eſt, quod tùm præcipuè fiet, ne cõtra improuiſa quęq; opportunis ſemper remedijs paratiſſimus. Quod ſi imminentis mali acerbitas longè ſit ſuperior viribus, tempus interponat, quo res, earumq; qualitates mutari ſolent. In conſultationibus, ne illud in Principis mentem veniat poſſe eum omnia incommoda declinare. Vt enim in inferioribus hiſce rebus nihil vnquam, niſi ex alterius corruptione generatur, ità cuicumq; ordini perturbatio quædam, & cuicunque bono alicuius mali ſpecies admiſcetur. Nec vti minima negligenda putarem; malum enim exiguum in ſemine temporis beneficio ſurgeſcit, ac niſi quis celerrime elidat, fit tandem exitioſum; ſæpè è leuiſſimis aquæ vaporibus nubes è nubibus verò atrociſſimæ tempeſtates, & procelloſi fluctus repente excitantur. Nec ardua multa, & difficilia ſimul aggredienda arbitror; plurima facilè quis incipiet, perficiet nulla, acquiſita diligenter priùs firmanda, & ſtabilienda ſunt, quàm noui aliquid audendum; facilis non ne eſt caſus pede nondum rectè fixo? Sapienter ſe Princeps ille gerit, ſi primo ſui Principatus exordio ab omni abſtineat cupiditate, omnia enim Imperia, pace, qua ſtabiliuntur opus habent. Ferdinandus Aragonius, quamquam cauſas haberet iuſtiſſimas bello petendi, Ludouicum Sfortiam, nunquam tamen quidquam deliberatum voluit, ne quietem Italiæ, quàm rebus ſuis neceſſariam videbat, turbaret; Quem finem ab eo tempore poſtremo, quo capta Florentia eſt, ſemper propoſitum habuerunt Italiæ Principes; ideoq; omnes exſurgentia bellorũ ſemina vix iàm herbeſcentia ſecuere, & Galliæ Regibus ſpes omnis recuperandi in Italia olim poſſeſſa præciſa; Potentior à Principe non facilè eſt laceſſendus, ſæpè vrgentur maiores non

Conſideratur Prudentia in exiguis rebus.

Minima nõ ſunt negligenda.

Ardua ſimul & difficilia non ſunt tẽtanda.

Potentiores nunquã ſunt laceſſendi.

à recta Principis voluntate, qui ſuam quietem perturbare velit, ſed ab alicuius à latere poſiti monitis, qui quo magis in Principem diſcrimen ponat, eo benigniorem fortunæ aſpectum ſibi futuram exiſtimat; Ex commotis Oceani fluctibus conchilias expiſcari opinatur, & ſæpè Princeps ſua credulitate eo aduehitur, vt variarum calamitatum ſcopulos, & videat, & experiatur.

Summa etiam erit Prudentia bellum aduerſus vnicum Principem gerere. Qui Romanorum, ac Turcarum geſta obſeruauere, eodem tempore eos vnico tantum bello intentos fuiſſe conſpexere. Potentiorum iniuria diſſimulationem potius, quàm vltionem expoſcunt, & certè, qui maiorum iniurias vlciſci ſtuduere ſui tandem mortem, ac exitium ſubiere. Non deſunt exẽpla, quæ ſanè oſtendunt, diſſimulationem ſæpè profeciſſe, vbi nimia opinio ſui admirationem non tulerit; fortunæ arbitrio ſe committere indignum eſt Principi. Superiori æuo Proſperi Columnæ, Franciſci Mariæ Vrbinatis Ducis, Ferdinandi Toleti Albæ Ducis, & inprimis Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis hoc in genere ſingulare eſt præconium. Re deliberata, & ſuſcepta omnis cunctatio abijcienda eſt, quæ nihil aliud, quàm perturbationem, aut impedimentum afferre poteſt. Cum potentibus rebuſpublicis amicitiæ & fœdera non facilè rumpenda, niſi ingens quædam vtilitas, & certa ſe ſe victoria oſtendat; libertatis enim amor tàm altas in eorum, qui eius dulcedinem expertæ ſunt, radices egit, vt extirpare eas omnino ſit difficilè, & Principum quidem conſilia, & conatus vna cum ipſis moriuntur, at liberarũ ciuitatũ inſtituta, & deliberationes immortalitatẽ fere cõſequuntur. Paci ita non eſt fidendum, vt quælibet armorũ cura interim abijciatur. Pax enim ſine armis infirma nimis eſt, & inſidiantium furori obnoxia, Conſtantinus Magnus paci nimium fidens, deductis paſſim e limite præſidijs, interiorem barbaris Imperij aditum patefecit. Illud pro certo habeat Princeps in rebus gerendis celeritatem magis, quàm vires prodeſſe; Celeritas enim ex improuiſo ferit, at vis facilè præuideri poteſt; Illa aduerſarium perturbat, & implicat, hæc rumpit, ac proſternit. At facilius eſt perturbare, ac deinde rumpere, quàm expectantẽ, ac paratum inuadere, ac proſternere Iulius Cæſar ciuile bellum trecentis cum equitibus, & quinq; peditum millibus auſpicatus eſt, at incredibili celeritate hoſtes oppreſſit, & omnibus opportunitatibus excluſit adeoq; ſexaginta dierum ſpatio totam Italiam occupauit; Illud quoq; certo ſibi perſuadeat Princeps magnas res prudentiæ quadam cunctatione potius, quam impetu geri; Impetus enim res vi frangit, ac cunctatio ſiue longanimitas perutilis admodum, ad quæq; præclarè expedienda, dum oportunum ſuppetit tempus; Atqui facilius eſt inualidũ quid-

Potentiorũ iniuriæ diſſimulationem expoſcunt.

Quam cauti in rumpendis fœderibus gerere ſe debeat Princeps.

Pacì non ſẽper eſt fidẽdum.

Celeritas ſummæ vtilitatis.

Sæpè enim cũctatio ſummę vtilitatis

quam

quàm priùs, poſtea deicere, quàm vnico tantum celeri ictu alicquem proſternere. Occaſiones rerum diligenter obſeruet, atq; amplexetur. In hominum negotijs, vix quidquam eſt, quod maiorem vim habeat, quam temporis quædam periodus, quam opportunitatẽ, vel occaſionẽ nominant, quæ nihil aliud eſt, quã concurſus quidam circumſtantiarum, quæ negotium, quod antè, & poſt apud illud temporis momentum futurum erat, facile reddunt; Mira hac in re fuit dexteritas Amuratis Primi Turcarum Imperatoris, qui per Græcorum, aliorumq; Principum diſſenſiones ad tantam potentiam euectus eſt, vt occupata Aſia Imperium ſuum in Europa quoq; longè, lateq; dilatarit; Et profectò, nec vis vlla, nec altutia multum valebit, niſi occaſio, & opportunitas vna concurrant. Negotij cuiuſcumq; executionẽ ei non demandet, qui in conſultatione id calculo ſuo non approbarit. Neq; enim voluntas efficax eſſe poteſt, niſi ab intellectu veluti manu ducatur, & inclinetur. In nauali illo ad Echinadas contra Turcas prælio Ochialis ſuis imprudens rebus noſtris tanto fœliciorem victoriam fecit; Quæ agenda ſint, maturè deliberet Princeps, ſed executionis ordinem, & modum certum ne præſcribat, cum enim à temporis opportunitate alijsq; circumſtantijs ferè dependeat, quæ continuo mutantur, qui certũ executionis modum velit præſcribere, miniſtrum quidem implicabit difficultatibus, negotium vero totum confundet. Nam conſulrare oportet lente, conſulta exequi celeriter, cui quidem feſtinationi nihil tàm aduerſum eſt, quàm anguſti mandatorum limites, quos tranſire quis non audeat. Ad deliberationem ergo homines cauti, & prudentes, ad executionem ingenioſi, & in agendo celeres adhibendi; Neutri parti, vel nobilitati, vel plebi magis ſe addictum demonſtret; ſic enim, qui Princeps eſt omnium, alterius partis Ducem ſe conſtituet, multitudini directè ſe non opponet; quàm non facilè vincet, atſi vel maximè vincat, magnam faciet amoris, ac beneuolentiæ iacturam; ſed periti nautæ exemplo obſecundet ventis, curſumq; aliquantulum obliquet, & quod tollere, aut impedire non poteſt, vltro ſe concedere paratum ſimulet. Hæc ſunt Prudentiæ quædam præcepta, quæ ſi Princeps ſeruauerit, Reipublicæ ſuæ ſtatum quietum, pacatumq; tuebitur.

Occaſiones ſemper obſeruandæ.

Executiones aduerſantib. non demandandæ.

Certus nunquam præſcribendus modus.

Ad deliberationẽ incauti homines, ad executionẽ ingenioſi ſunt adhibendi.

Hic cõſideret Princeps

PRIN-

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De auctoritate Principis.

Liber Octauus.

Quomodo Principis auctoritas comparetur, ac conseruetur.

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPIS auctoritatem suum habuisse ortum ex admiratione, & metu quilibet non difficultet iudicabit; opinio enim concepta reuerens est in mente subditorum, vel extraneorum de Principe, cuius maiestas incolume semper Imperium fortiter tutatur. Vulgus & Populus facillimè insolesceret, nisi aliquo legitimo metu cohiberetur; nisi adesset hæc opinio, assidua lenitas contemptum induceret, quo nulla miserior pestis in Principatu; quemadmodum & in domestica gubernatione potissimum hoc sæculo, quo mores deprauati sunt, & facilè peiores efficiuntur, vt necessum sit admittere dictum Salustij, aut habendum, aut faciendum metum esse; Est itaq; hæc auctoritas velut anima Regni, quæ efficit, vt plerisq; mortalium nihilibus vna Princeps anima præsideat; nonnunquam, & ipsa quasi senex, & inualida, quia & vires Imperij in consensu obedientium sunt; Immo cuiuscumq; generis sit status Reipublicæ, fundamentum præcipuum in eo situ est vt erga Præpositos obedientia seruetur: Obedire autē dedignatur ei, quem quis contemnit; ei autem, quē Maiestate, aut aliqua virtute sibi superiorem esse existimat facilè obtemperat; quia naturali lege id nobis insitum videtur, vt inferiores superioribus pareant, & qui præstant alijs ingenio, & iudicio alijs præesse mereantur. Fama itaq; est Principi curanda; tàm enim huius, quàm salutis suæ custos esse debet, non vt in re inani sistat. Quorsum enim tam magnus inanem captaret vmbrā? sed vt laudabili nomine ad Populi salutem vtatur; si enim pecuniam cōquirere, homines

Ex admiratione, & metu Principis auctoritas promanat;

Regni anima est Principis auctoritas.

Fama Principi valde est curanda;

eſt intelligendũ. Hinc Tiberius Imperator dictitare ſępè conſueuerat Principis voluntatẽ debere eſſe incognitam, & Cecilius Metellus interulã quoq; , ſi cõſiliorũ ſibi eſſet conſcia, ſtatim ſe deſtracturũ, ac crematurũ teſtatus eſt. Porro vt Principi huius ſecreti conſtet ratio, primo quæ facturus eſt, pauciſſimis, quando vero facturus ſit, nemini omninò cõmunicabit, deindè non plus aperiet, quã opus ſit, immò nonnunquã ſimulabit, vt Ventidius, qui vt exploratorẽ quendã falleret, quæ maximè fieri cupiebat, ea vereri ſe, ne acciderunt, quę timebat, ea, vt euenirent, optare ſe ſimulabat. Quid faciendũ, aut quo eundũ, non niſi in ipſo profectionis momento nunciet, niſi ratio fortè aliter ſuadeat, cũ fieri poteſt, pauciſſimos adhibeat, neq; vllã eis libertatẽ quidquã aperiendi, aut voluntatem mutandi concedat, ei, quẽ res concernit, moram omnem vlterius cogitandi pręcidat, & prõptè aggrediẽdi neceſſitatem imponat. Sic Marcus Cato veritus, ne Hiſpaniæ Ciuitates à ſe occupatę benè inſtructorum mœnium fiducia rebellarent, ad ſingulas ſcripſit, vt muros ſolo æquarent, grauiſſimas pęnas nõ parẽtibus interminatus, easq; litteras vno, eodẽq; die ſingulis tradi curauit, ne cõſilia cõferendi, ac detrectãdi Imperij oportunũ tẽpus ſortirentur. Eos, per quos alios fallere cogitat, fallat, ideſt legatum; in re, quàm ſerio non agit, agere tamen putatur, ſuos quoque ſenſus celabit, vt ille tanto melius ſuã perſonam ſuſtineat, & fidentius agat. Difficilè eſt enim alteri perſuadere, quod ipſe non credas.

Errores veterũ, ac fideliũ miniſtrorũ tollerãdi ob Principis vtilitatem.

Erga veteres, & fideles miniſtros coniuẽtia ſaltẽ aliqua Principi interdũ vtendũ cenſuerim; ferre in aliquo miniſtro debet, quod in alio quis facturus non eſt, idque ob plurimas cauſas, ac præcipuè fideliũ miniſtrorum, doctorum, fortium, ac ſapientum hominum inopiam, quibus Principi aliquando ſint maximè futuri neceſſarij; In his inquam, & ſi quid ſit, quod minus Principi placeat, diſſimulabit tamen, ne offenſi alio abeant, & iacturam eorum Princeps, alios & raro quidem meliores conducendo, aut eoſdem ad ſe retrahendo magno redimere conabitur. Conniuebit ergo prius. Nàm ſine vitijs nemo naſcitur, optimus ille eſt, qui, vel minimis vrgetur. In quacumque re neuum aliquem libenter admittimus, cur non in virtutibus aliquod vitium? Equum ſæpè decem integros annos alunt Principes, & auena ſaginant, ad matutinam tamen vnius horæ obequitationem, quanto magis ſuſtentatione digni ſunt, qui conſilio ſuo, aut opera vno die plus prodeſſe poſſunt, quàm omnibus annis in eos collatum eſt. E meritis itaque Miniſtris indulgere aliquid Princeps debet, & errata quædam condonare, ſiuè, quod diu ſeruierint, ſiuè quod pleraq; ſecreta eius nouerint; quã ob cauſam etiam vltro ab alijs æmulis præſertim inuitabuntur, ad quos illi grauatim

gnatim se non conferent, se non exiguam meritorum suorum videant habere rationem.

Satis nobis suasisse videmur diffidẽtiam, ac dissimulationem, prodeunt in medium conciliatio, ac deceptio. Alteram non anceps an suaserim conciliationem videlicet, Proprium est Prudẽtiæ cõciliare animos sibi hominum, in suosq; vsus suauiter protrahere. Habet præmium, & satisfactionem Princeps, quibus si rectè vtatur, sanè reperiet, quos pernicioſa libido teneat alienæ potẽtiæ decus gratificandi. Hi arcana referunt, in bello produnt, vel sint etiam fœminæ; hæ inducuntur, vt enuncient cõtra maritos. Alteram verò improbarim penitus; deceptionem scilicet licitã existimant nonnulli, exigente, siue publico bono, siue necessitate, cum aliter bonus Princeps bonum propriũ minimè tueatur. Ego tamen non mentiri licere pro Dei laude asſero. At aliquas deceptiunculas, & corruptiunculas, cũ à bono, legitimoq; Principe contra malos vsurpantur, boni communis causa saltem nõ negarim; magnas fraudes, perfidiam, & iniustitiam vtiq; dãnarim. Quot fœdera illæsa vidimus, aut pacta per cauillos, & argutiolas è sunt, qui quamcumq; ruinam effugio reperiunt, statim se liberatos esse iureiurando interpretantur. At iniustitia magis in mente Tiranni nidificare videtur; hic contra iura, & leges se, suaq; improbe potiùs, quam callide auget. Vt id assequatur, quæ nefanda non perpetrat? Perdit clàm, vel palàm, siue in exilium mittit quosdam tanquam æmulatione æmulos, nimis mitè putãs, specie legationis aut honoris se ponere, & si digno, probabiliq; crimine deferre quos velit non possit, occulta quadam via tollere contendit, & in ipsa acie per insidias tollere curat. Verũ hæc sint, quæ domi fere continentur; alia adducantur illud videlicet aliena appetere, & insidiari temporibus in finitimorum desidijs, & turbis. Magnum quidem est, & damnandum; longe absint eæ voces sua retinere priuatæ esse domus, de alienis certare regiam laudem esse, & si Principes iustitiam sequi velint, & suum cuique restituere, quod vi, armis, atq; obstinatæ mentis prætextu occupauerint, ad egestatem esse reuersuros. Sunt qui has omninò dãnant; exiguam, & pallaiatam omninò iustitiam conniuent, asseruntq; necessarium esse in paruis à iustitia recedere, qui saluã eam velint in magnis. Ego vero illud saltem concesserim Principem in rebus aduersis nõ speciosa dictu, sed vsu necessaria sequi; Recedere leuiter à legibus posse crediderim, sed non, nisi sui seruandi causa, augẽdi nunquam. Necessitas enim magnum imbecillitatis humanæ patrocinium; omnem legem frangit, Haud nocens est, quicumq; sponte non est nocens, verum hoc etiam timidè, Dominus semper auersatur omnem iniustitiã, omniaq; sincera, ac pura appetit. Propter iniustitias, iniurias, contume-

Quid sit media fraus.

Vsus conciliationis.

Deceptiones suadenda.

Boni cõmunis causa deceptiunculæ haud inutiles.

Perfidia, & iniustitia omninò dãnandæ.

A legibus recedere, nisi sui seruandi causa impiũ est.

lias,& diuersos dolos ad diuersas nationes, vel barbaras Regnũ transfertur. Ex his omnibus facillimè cõstabit, quibus in rebus sine dedecoris,animiq; sui detrimento mixta Prudentia Principi vti liceat.

Traduntur alia prudentiæ præcepta quæ sub arcanis dominationis continentur.

CAPVT XXXXIV.

Considerantur, quædam præcepta, vti arcana dominationis.

MVLTIPLICES in gubernatione reperiuntur casus, quibus Princeps ea non debet esse destitutus Prudentia, quę & in Imperij exordijs, & in progressu cũposſit conseruare, cuius rationes non tã facilè exprimi possunt, vt non plures dentur rerum euentus, quàm etiã mẽte concipi possint,& rectè ordinari. Enumerãtur plura arcana à Principe menti tenẽda; sæpè purpura in Principem cõfertur, & sceptrum, quia verò id sine legum, & cõsuetudinum mutatione fieri nequit quid ergo? Hi præsto sit Prudentia, Vmbrã sali relinquendã suadet, simulacrumq; eius quod admittur; Ita post exactos Roma Reges, quia quædã sacra per ipsos Reges factitata erant, nèc vbi Regũ desiderium esset, Regẽ sacrificulũ Romani creauere; Iterũ cũ ad vnũ Respublica peruenisset, leuibus adhuc, & tenuibus Regiæ potestatis munimentis Augustus eadẽ Magistratuũ vocabula reliquit quidẽ, & ipse munia Magistratuũ, Senatus, legũ in se transtulit nullo aduersante; Titulorũ inania cõtempsit consueta Principis appellatione contẽtus. Vlricus Gretanus Primus Orientalis Frisiæ Comes, cum eã dignitatem ab Imperatore Friderico Tertio insscio Frisiorũ populo accepisset, nec diploma in lucẽ producere, aut profiteri nouũ honorẽ apud ferocẽ, & libertatis tenacissimũ populũ auderet, opportune rem inuidiæ plenã in aliud tẽpus reseruauit. A priori viuẽdi instituto minimè recessit, comis, benignus, placidus, non Domini, sed Rectoris Frisiæ Orientalis nomen præferre, Comitis titulum prorsus dissimulare, Generosi appellationẽ interdũ admittere, interdum ne hanc quidẽ poscere denique; se talem comparare voluit, vt auctoritate potiùs, quã Imperio regere, sæpiusq; litium arbiter, quàm Iudex esse videretur. Quibus artibus factum, vt admirabili beneuolentiæ studio, & ipsum, & posteros populus semper prosecutus fuerit.

Imperia

Imperia omnia, ſua, quibus innituntur, fundamenta habent, certas conditiones, & ad illas accomodatas leges, regulasque, quarũ præſidio illorum ſtat ſolus, quas arcanas Politici vocant, neminiq́, notas eſſe conuenit, niſi ijs Principibus, & qui ſecreti Senatus pars ſunt. Prudentia opus eſt, Imperia, Regnaq́ue fama ſtant; nec è re eſt hoſtes, aut dubios amicos ſcire, quæ noſtræ vires, quæ debilitas, quæ conſilia ſunt. Carolus Quintus Imperator filio Philippo Secundo, & hæc Philippo Tertio ſecreta Imperij adminiſtrandi mandata dederunt. Apud Venetos multum maius periculum eſt, quàm nimia cum Senatoribus, & his, qui Senatui à ſecretis ſunt, familiaritas, nolunt enim illi (& ſapientiſſimo ſanè conſilio) ab externis ſuæ Reipublicæ ſecreta explorari; malunt haberi ruſtici, inhumani, contemptores, quàm Reipublicæ ſecreta aperire.

Cõſiderãtur leges ꝓpriæ Imperij.

Bello inuictos pace vincere ſæpè ſummum arcanum eſt, & Princeps, qui ſe in re tãta benè geſſerit, feliciter etiam rem perfeciſſe dijudicabitur. Si remittatur bellum, iàm ſua vitia erunt, & facilis ſemper, vbi diſſidijs erit locus, victoria. Simili conſilio callidiſſimus dolorum inuentor Tiberius Germanicum monet, ſe nouies à Diuo Auguſto in Germania miſſum plura conſilio, quã ui perfeciſſe; ex quo eos inſtrui belli artibus in noſtram perniciẽ verum eſſe comperitur, cum quibus aſſidua & cõtinua bella gerimus. Turcarum Imperatores nunquam diuturnum cum Criſtiano aliquo Principe bellum gerunt, duplicem, opinor, ob cauſam, tum, ne innumerabilibus exercitibus, quibus diù alẽdis nulla Regna, nullæ prouincię ſufficere poſſunt, ſubacti populi ità affligantur, vt longum poſt tempus ſpiritum, atq́ue vires recipere nequeant, adcoq́; imperantibus inutiles ſint, tùm ne lõgo bello fortem, & ad omnia intentum hoſtem efficiant, vtq́; poſteà redituris ſecurum, & pace emolitum adoriri liceat, & ipſi veteranum ſemper militem, noſtri nouum inexpertumq́; habeant, tùm deniq́;, quia longa didicerunt conſuetudine male ſanum eſſe conſilium, gentes numero infinitas locorum ſpatia immenſa percurrere, quæ deindè diutius obtineri nequeãt; corpora enim noſtra pingueſcunt edendo pauca, & benè digerendo, vomitu reddũt, quæ ſupra ventriculi vires ingerunt. Subactæ gentes, nõ eodem, quo vincuntur prælio, domantur. Tempore induſtria, pace opus eſt. Deniq́; verendum quoq́; Turcis eſt, ne nimijs progreſſibus, & ſuſpecta finium propinquitate Principum Chriſtianorum alto ſomno ſepultorum potentem indignationem in ſe concitẽt; eaq́; fuiſſe cauſa creditur, ob quam iàm ab vltimis in Hungaria bellis deſtiterunt Turcæ, ne ſcilicet Viẽnæ fortiſſimi Germanię, & Italiæ propugnaculi amiſſio Germanorum, & Italorum terribilem vim irritaret.

Pax ſummum remed ũ vicendi inuictos.

Cõſideratur aliud remedij penitus dumnãdum.

Dominationis Regiæ arcanum eſt illis Populis, qui nec omnimodam ſeruitutem, nec libertatem ferre poſſunt, conniuere primis ſeditionum furoribus,& cum prohibere poſſet,locũ dare ſceleri,vt poſtea tanquam iuſtà vindicta ſpoliari poſſint immunitatibus,priuilegijsq;, quibus veluti acutiſſimis ſpinis Principum animi exulcerantur. Magna erant iura,libertates,ac immunitates Aragonenſium,quas ipſi poſt Hiſpaniam à Iuliano Comite ob ſtuprum filiæ à Roderico Rege illatum proditam, & tot annis à Saracenis poſſeſſam iuris ſui effecti ſibi dixerunt,condito ſupræmo Magiſtratu,qui ſecũdum eas ius diceret; poſteà Reges elegerunt,qui flexis genibus, & capite aperto, tactis ſacroſanctis Euangelij pagellis coràm Magiſtratu eas ſe ſeruaturos religioſo ſacramento obſtringebantur, antequam proceres, ac Magiſtratus obedientiæ iuſiurandum præſtarent. Elapſis poſteà temporibus electione ſublata leges à gente petitæ, libertatis leges denuo confirmatæ ſunt, lege Vnionis ob id condita, cuius præcipuum caput erat, vt ius ſit ordinibus, ſi Rex patriæ leges violet,nouum in eius locum decernere,& citra crimẽ Maieſtatis ad tuendam libertatem fœderationes inter ſe, & cũ vicinis Principibus inire, item licere ipſis ſumere arma contra copias externas in Regnum ad illud deuaſtandum ingreſſas, etiam ſi Rex ipſe,aut Princeps eius hæres eas introducat. Id durũ cum Caſtellenſibus videretur,qui Reges legibus ſoluros colunt, Ferdinando Aragonio, qui Iſabellam Caſtellenſem in vxorem duxerat,perſuadere voluerunt,vt eas leges tanquam Regiæ dignitati aduerſas antiquaret; verũ ille,inſita,ſiuè modeſtia, ſiuè diſſimulatione prudentiſſimè reſpondit fide ſe religioſè data prohiberi quominus,id faceret,& alioqui ſic exiſtimare, quia lance potentiæ Regni,Regisq; ſalutem publicam contineri, & ſi contingeret aliquando alterum alteri præponderare, proculdubio alterius,aut vtriusq; ruinam ex eo ſecuturã; ſed Philippus Secundus Rex, ſicut ex priuatis Antonij Perezij odijs occaſionem Eſcouedium è medio tollendi captauerat, ſic ex Perezij calamitate, quæ ſeditioni Cæſarauguſtanorum (quippe Aragonius erat Perezius) cauſam dederat, priuilegiorũ Ciuitatis imminuendorum,quibus iampridem inſidiabatur, commoditatem ſibi oblatam arripuit,& exercitu ſumma celeritate conſcripto, miſſoq; in Aragoniam,atq; ſublatis e medio libertatis vindicibus,& formato Inquiſitionis palatio, quod extra moenia vrbis erat,& tanquam arce vrbium idoneo præſidio impoſita, populi Iura,ac libertatem infregit.

Zelotypia ſummũ dominationis arcanum.

Arcanum dominationis Regiæ eſt inijcere alteri zelotypiã, cuius quaſi artifex peritiſſimus fuit Coſimus Medices Hetruriæ Dux,coq; præcipuè Senarum vrbem ſuæ ditioni adiecit. Primi-

tus

tus apud Philippum Hiſpaniarum Regem, qui vrbe illa potiebatur, egerat, vt ſibi pecunia in rem Caroli Cæſaris commodata reſtitueretur, aut loco eius, Plumbinenſis ditio traderetur, reputatis deindè ſumptibus, quos in bellum Senenſe impẽderat, ſpẽ de vniuerſa Senenſi ditione occupanda concepit, quam cogitationem ille, ne fidem ſuam ſuſpectam Hiſpanis redderet, prudẽter diſſimulauit, petitionibus ſuis crebro renouatis, & de Plumbino tantum facta mentione, tempus ſcilicet idoneum, quo declarandæ voluntatis occaſio ſe ſe offerret, operiens, quæ etiam pauco elapſo ſe ſe obtulit tempore. Etenim cum ex litteris Oratoris ſui, quem Romę habebat, & Albano Duce reſciſſet Philippum, cui tunc cum Pontifice, & Caraffis bellum erat, ab armis cum Pontifice omninò diſcedere, eiq; Senenſem ditionem tradere velle, primum cum Albano, cui id negotium à Philippo cõmiſſum erat, egit, vt rem minimè in præceps traderet; miſit deindè ad Regem Ludouicum Toletanum, qui poſt repetitam meritorum Coſmi ſeriem modeſtè ijs nullam rependi operam queſtus eſt, tùm quantum & ipſius Regis, & Coſmi rebus allatura ſit detrimentum Senarum in Caraffarum manus conſignatio, largà, effuſèq; diſſeruit, quos non tàm recentis beneficij, quàm veteris iniuriæ memores noua potentia auctos vniuerſam Italiã magno cum Regis incommodo turbaturos facilè conſtiterit; Coſmo vero, & ſi vniuerſa pecunia debita exoluatur, minimè cautum eſſe, ſi cogatur eos admittere vicinos, quos vt Regis cõmodis inſeruiret, tanquam hoſtes hactenus perſecutus eſt, proindè eum non poſſe tuto reſtituere, quæ in Senenſi ditione poſſidebat, vt Caraffis tradantur, quæ eadem tamen ſemper reſtituere paratus ſit, modo ea in Philippi poteſtate permaneant. Quod ſi vero certum eſt Regi rem Senenſem ab ſe abdicare non poſſe ſine maxima iniuria in alium, quam Coſmum transferre, petere igitur eum, vt quando res ſuæ non amplius ferant, vt diutius in incerto dubij eventus ſalo fluctuent, quid ſuæ voluntatis ſit, Phillppus definiat. Eodem tempore, quo Coſmus Toletanum ad Regem miſerat, Romæ famam ſpargi curat, quaſi perpetuis Hiſpanorum deluſionibus irritatus Galliæ Regis amicitiam expeteret; Philippus igitur, qui rem ſerio agi crederet, rebus ſuis in Italia, quibus ſiuè euertendis, ſiuè fuliciendis magnum momentum Coſmus afferebat, timere cæpit. Nutabant enim tunc temporis res Hiſpanorum in Italia, Hinc Briſſaco Duce, Galliæ Regis in ſubalpina regione progreſſus in dies faciente, hinc Guiſio in Regnum bellorum motibus obnoxium irrumpẽte, aſſenſit, vt Coſmus ſuo beneficio Senenſem ditionem poſſideret.

Sæpè pax ſuadetur vt aduerſarius irrideatur.

Non omittendum etiam illud arcanum, vt qui iuſta de cauſa alios repentino bello adoriri, aut aliorum in ſe impetum remorari

rari volunt, pacem, & concordiam ſpecioſis, & irritis nominibus iactent, vt miſſis legatis, aut ad ſe miſſis detentis, aduerſarium ludificent. In promptu eſt exemplum Philippi Hiſpaniæ Regis, qui Cardinalem Riarium à Pontifice ad ſe miſſum, in itinere per præfectos ſuos magnificè excepit, ludisq; ac ſpectaculorum varietate tamdiù detinuit, donec Albę Dux Luſitanię Regnum de cuius controuerſa ſuſceptione Pontifex ſibi cognitionem arrogabat, ſubegiſſet. Nec minoris eſt ponderis illud Coſmi Medicei Saluiatum, & Ridolphum Cardinales, ne recens iacta Imperij fundamenta conuellerent, extra vrbem per amicos detinentis. Deniq; noſtris etiam temporibus in celeberrima Oſtendę obſidione Albertus Arcidux hoc modo à præſidiarijs deluſus eſt; Cū enim inditias pepigiſſent, quaſi de deditione acturi; dū ſimulant colloquium, furtim quinque cohortes auxiliares cum ingenti commeatus vi intromiſſę ſunt.

Sūma vtilitas Potẽtioꝝ remediū.

Cōſilijs, & aſtu res externas moliri, inſtructum militẽ procul habere eſt arcanum magnifaciendum, ita pacis artes, & externarum rerum ſine ferro molitio debilioribus neceſſario, maioribus conſulto ſępè vſu venit; nam multum ad ſuſcipienda conſilia valet ſe ipſum noſſe, atq; Imperij ſui vires excutere, vt qui bello ſe imparem animaduertit, pacis artibus ſe tueri ſciat; & magnorum quoq; Principum ea interdum cognitio eſt, vt aſtu potius, quàm armis res hoſtium ſubuertere, rebus eorum magis cōducat; Quod quibus modis vtrobiq; fiat, videndum eſt, quibuſdam proficit conſtanti pace arcere vim, quàm armis nō potuerunt. Amalaſunta Gothorum Regina Iuſtiniani legatis reſpondit nolle ſe armis contendere, nec de non aduerſante victoriam fore decoram.

Pecunijs plures remouẽtur tẽpeſtates,

Proxima huic debiliorum ſapientia eſt, Potentiorum patrocinium ſubire. Piſani, Aretini, & Florentini olim, cum ab externis hoſtibus ſibi metuerẽt, ſuarum vibium dominium in annos quinq; in Robertũ Regem Neapolitanum tranſcripſerũt, & alio tempore Florentini ad decennium Carolo Calabrię Duci ſe ſe addixerunt. Senenſes Io: Bohemię Regi & Genuenſes triennio ante Carolo Francię Regi ſe ſe dediderunt. Lucenſes, & Genuẽſes hodieq; Hiſpaniarum Regis patrocinio tutiores ſe putant, quam parato, & ſemper in caſtris exercitu.

Aliud reperire eſt arcanum, quo Florentini ſępè vſi fuere, cū pleraſq; belli tempeſtates ipſis pecunijs à ſe longe remouere eſſent ſoliti, auro enim libertatem contra ferrum defendebant. A quo inſtituto, cum vltimis illis bellis, quibus Medicei in vrbẽ reſtituti ſunt, per auaritiam receſſiſſent, Rempublicam perdiderunt; conſtat potuiſſe quadraginta millibus aureorum nummũ Cęſarem, & exigua ſumma Neapolitanum Proregem ſuę vrbis

patronos

patronos facere, ſed ſeù negligentia, ſeù peruerſo Petri Soderini cõſilio diuerſum res nactæ eſt exitum pro omnium votis. Vnde Medicei Hiſpanis viribus ſubnixi, & conſiuratione ſuæ factionis in vrbem redierunt.

Pluribus etiam familiare fuit, quod ſuis viribus non potuerunt, fœderatæ ſibi iunctaq; aliena potentia conſequi. Verùm hac ſuis locis explanabuntur. Pacta verò inter quaſdam conuentiones, ne quem nimis magnum velint, obtinere, ſummum exiſtimatur arcanum. Qua in re celebrata valdè eſt Laurentij Medicei prudentia, qui cum Reipublicæ ſuæ periculoſum animaduerteret, ſi vnius ex Italiæ Proceribus opes nimium augerentur, omni adhibito ſtudio, vt res Italiæ in ea æqualitate conſiſterent, ne in hanc magis, quàm in illam partem propenderent, omni ſtudio curabat; quod quidem, quia ſine pacis conſeruatione obtineri nullo modo poterat, enixè contendebat, ne alicubi ſemina bellorum ad maturitatem peruenire poſſint, ſed in ipſis initijs reprimerentur.

Equilibrio ſummi Imperij fulcrũ.

Alia Principum ars fuit rixas inter alios populos ſerere, quod ſemper iniquum exiſtimaui, & licet Manuel Comnenus diffidia inter Pontificem, & Fridericum Imperatorem aluerit, nec vlla fuerit in Italia, cæteriſque Imperatorijs ditionibus Ciuitas, in qua aliquem ſuæ deuotioni non addictum habuerit; tamen ea plurimi excidij ſemper fuiſſe videmus, & cognouimus.

Serere rixas ſæpè vtile.

Simile huic artificium eſt aduerſum eum hoſtem excitare, cuius in nos impetum timemus. Hoc modo Michael Paleologus à Carolo Cæſare bellum metuens Siciliæ Regem, & Venetos in illum exciuit, exemplo Artaxerſis, qui Ageſilai impetum formidans, Thebanos, & Athenienſes ad bellum contra ipſum commouendum impulit; nec iniq; hunc in locum reuocandum cenſeo Alcibiadis conſilium, quo Perſarum Regem ea docuit, eatenus bellum inter Græcos ſuſtinendum, ne inopia deferatur; domeſticis bellis Græciam obterrendam; inferiores auxilio iuuandos, non tàm, vt vincant, quàm ne ſuccumbant.

Ex aliqua iuſta cauſa.

Hæc ſunt, quæ à Politicis arcana dominationis Regiæ dicuntur, quæ vtiq; Tyrannidis ſemper potius erunt arcana dicenda, ijs tamen ſapienti Principi, prout neceſſitas, optimuſque finis ſuggeret, vtendum cenſeo.

Alia quædam præcepta ad ciuilem prudentiam spectantia, traduntur.

CAPVT XXXXV.

MATVRAE Principum deliberationes, Principis semper commoda respiciant. Quocirca, nec amicitiæ, nec fœderibus, nec affinitatibus, nec cæteris quibuscumq; rebus certa spes adhæreat, nisi eius, quo cum tractamus, agatur vtilitas. Malorum exordijs antequàm innaleſcant, occurrendum est, quod tùm præcipuè fiet, ne cõtra improuisa quęq; oportunis semper remedijs paratissimus

Considerandum Prudentia in exiguis rebus.

Quod si imminentis mali acerbitas longè sit superior viribus, tempus interponat, quo res, earumq; qualitates mutari solent. In consultationibus, ne illud in Principis mentem veniat posse eum omnia incommoda declinare. Vt enim in inferioribus hisce rebus nihil vnquam, nisi ex alterius corruptione generatur; ità cuicumq; ordini perturbatio quædam, & cuicunq; bono alicuius mali species admiscetur. Nec vti minima negligenda putarem; malum enim exiguum in semine temporis beneficio surgescit, ac nisi quis celerrime elidat, fit tandem exitiosum; sæpè è leuissimis aquæ vaporibus nubes è nubibus verò atrocissimæ tempestates, & procellosi fluctus repente excitantur. Nec ardua multa, & difficilia simul aggredienda arbitror; plurima facilè quis incipiet, perficiet nulla, acquisita diligenter priùs firmanda, & stabilienda sunt, quàm noui aliquid audendum; facilis non ne est casus pede nundum rectè fixo? Sapienter se Princeps ille gerit, si primo sui Principatus exordio ab omni abstineat cupiditate, omnia enim Imperia, pace, qua stabiliuntur opus habent. Ferdinandus Aragonius, quamquam causas haberet iustissimas bello petendi, Ludouicum Sfortiam, nunquam tamen quidquam deliberatum voluit, ne quietem Italiæ, quàm rebus suis necessariam videbat, turbaret; Quem finem ab eo tempore postremo, quo capta Florentia est, semper propositum habuerunt Italiæ Principes; ideoq; omnes exsurgentia bellorũ semina vix iàm herbescentia secuere, & Galliæ Regibus spes omnis recuperandi in Italia olim possessa præcisa; Potentior à Principe non facilè est lacessendus, sæpè vrgentur maiores non

Minima nõ sunt negligenda.

Ardua simul & difficilia non sunt cõtẽnenda.

Potentiores nunquã sunt lacessendi.

à recta Principis voluntate, qui ſuam quietem perturbare velit, ſed ab alicuius à latere poſiti monitis, qui quo magis in Principem diſcrimen ponat, eo benigniorem fortunæ aſpectum ſibi futuram exiſtimat; Ex commotis Oceani fluctibus conchilias expiſcari opinatur, & ſæpè Princeps ſua credulitate eo aduehitur, vt variarum calamitatum ſcopulos, & videat, & experiatur.

Summa etiam erit Prudentia bellum aduerſus vnicum Principem gerere. Qui Romanorum, ac Turcarum geſta obſeruauere, eodem tempore eos vnico tantum bello intentos fuiſſe conſpexere. Potentiorum iniuria diſſimulationem potius, quàm vltionem expoſcunt, & certè, qui maiorum iniurias vlciſci ſtuduere ſui tandem mortem, ac exitium ſubiere. Non deſunt exẽpla, quæ ſanè oſtendunt, diſſimulationem ſæpè profeciſſe, vbi nimia opinio ſui admirationem non tulerit; fortunæ arbitrio ſe committere indignum eſt Principi. Superiori æuo Proſperi Columnæ, Franciſci Mariæ Vrbinatis Ducis, Ferdinandi Toleti Albæ Ducis, & inprimis Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis hoc in genere ſingulare eſt præconium. Re deliberata, & ſuſcepta omnis cunctatio abijcienda eſt, quæ nihil aliud, quàm perturbationem, aut impedimentum afferre poteſt. Cum potentibus rebuſpublicis amicitiæ & fœdera non facilè rumpenda, niſi ingens quædam vtilitas, & certa ſe ſe victoria oſtendat; libertatis enim amor tàm altas in eorum, qui eius dulcedinem expertæ ſunt, radices egit, vt extirpare eas omnino ſit difficilè, & Principum quidem conſilia, & conatus vna cum ipſis moriuntur, at liberarũ ciuitatũ inſtituta, & deliberationes immortalitatẽ fere cõſequuntur. Paci ita non eſt fidendum, vt quælibet armorũ cura interim abijciatur. Pax enim ſine armis infirma nimis eſt, & inſidiantium furori obnoxia, Conſtantinus Magnus paci nimium fidens, deductis paſſim e limite præſidijs, interiorem barbaris Imperij aditum patefecit. Illud pro certo habeat Princeps in rebus gerendis celeritatem magis, quàm vires prodeſſe; Celeritas enim ex improuiſo ferit, at vis facilè præuideri poteſt; Illa aduerſarium perturbat, & implicat, hæc rumpit, ac proſternit. At facilius eſt perturbare, ac deinde rumpere, quàm expectantẽ, ac paratum inuadere, ac proſternere Iulius Cæſar ciuile bellum trecentis cum equitibus, & quinq; peditum millibus auſpicatus eſt, at incredibili celeritate hoſtes oppreſſit, & omnibus opportunitatibus excluſit adeoq; ſexaginta dierum ſpatio totam Italiam occupauit; Illud quoq; certo ſibi perſuadeat Princeps magnas res prudentiæ quadam cunctatione potius, quam impetu geri; Impetus enim res vi frangit, ac cunctatio ſiue longanimitas perutilis admodum, ad quæq; præclarè expedienda, dum oportunum ſuppetit tempus; Atqui facilius eſt inualidũ quid-

Potentiorũ iniuriæ diſſimulationem expoſcunt.

Quam cauti in rumpendis fœderibus gerere ſe debeat Princeps.

Pacẽ non ſẽper eſt fidẽdum.

Celeritas ſummæ vtilitatis.

Sæpè enim cũctatio ſummę vtilitatis

quam

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De auctoritate Principis.

Liber Octauus.

Quomodo Principis auctoritas comparetur, ac conseruetur.

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPIS auctoritatem suum habuisse ortum ex admiratione, & metu quilibet non difficultet iudicabit; opinio enim concepta reuerens est in mente subditorum, vel extraneorum de Principe, cuius maiestas incolume semper Imperium fortiter tutatur. Vulgus & Populus facillimè insolesceret, nisi aliquo legitimo metu cohiberetur; nisi adesset hæc opinio, assidua lenitas contemptum induceret, quo nulla miserior pestis in Principatu; quemadmodum & in domestica gubernatione potissimum hoc sæculo, quo mores deprauati sunt, & facilè peiores efficiuntur, vt necessum sit admittere dictum Salustij, aut habendum, aut faciendum metum esse; Est itaq; hæc auctoritas velut anima Regni, quæ efficit, vt plerisq; mortalium nutibus vna Princeps anima præsidear; nonnunquam, & ipsa quasi senex, & inualida, quia & vires Imperij in consensu obedientium sunt; Immo cuiuscumq; generis sit status Reipublicæ, fundamentum præcipuum in eo situ est vt erga Præpositos obedientia seruetur: Obedire autẽ dedignatur ei, quem quis contemnit; ei autem, quẽ Maiestate, aut aliqua virtute sibi superiorem esse existimat facilè obtemperat; quia naturali lege id nobis insitum videtur, vt inferiores superioribus pareant, & qui præstant alijs ingenio, & iudicio alijs præesse mereantur. Fama itaq; est Principi curanda; tàm enim huius, quàm salutis suæ custos esse debet, non vt in re inani sistat. Quorsum enim tam magnus inanem captaret vmbrã? sed vt laudabili nomine ad Populi salutem vtatur; si enim pecuniam cõquirere, homines

Ex admiratione, & metu Principis auctoritas promanat;

Regni anima est Principis auctoritas.

Fama Principi valde est curanda;

mines occidere ob publicum bonum possumus; cur non & in eũ vsum famã quæres Princeps? Ager laudibus fertilior haud redditur, & vmbra corporis comes corpus tutius nequicquã facit; sed tamen solã fama Principem tutum, & saluam Rempublicam efficit. Plura opinione, quàm re geruntur. Quid enim si de Principe tanta opinio, qui præsentia pericula dissipet, vt inimicus lacessere non audeat? qui solo terrore bella alioquin grauissima facillimè conficiat? Cum Curiones, & Populares victi obtrectando Rempublicam labefactent & euertant, cur eam sua non seruabit laude Princeps? Nec clam est Principum famam odiorum flammis amburi, inuidentiæ nube obscurari, semper enim sunt, quos necessario Princeps offendit, qui bene de eo, cui merito se irasci putant, loqui non solent; laborandũ est ideo Principi, vt fama publica voculas priuatorum opprimat; celerrime paratur, amissa non redimitur; semel firmata etiã contra vitia perdurat. Hæc autem triplici modo comparatur, forma nimirũ Imperij, moribus imperantis, Potentia Imperij.

Mirũ, quã efficax recta de Principe opinio.

Potrò Imperij forma necesse est, vt sit seuera, & constans, & adstricta: Seueram exigo; nã lenitas contemptum facit, qui potissimum est auctoritati infensus. Non pati debet Princeps hebescere aciem suæ auctoritatis; sæpe enim erit salutaris seueritas, cum Reipublicæ causa adhibeatur. Si serpet malum in brachium virulentum, præstat vel ipsum digitum præcidi. Semper tamen erit, vt dictum est, cum de clementia fuit actum, grauis seueritas, nisi cum intermissione fiat; Animaduersionis namq; tenuitate Ciuitas magis ad pristinos reducitur mores, vt propterea si pœna ad paucos, & metus ad omnes perueniat, & vnius improbi supplicio multorum improbitas coerceatur; Quid si crebra nimis & peruicacia vitia, tunc crudelem medicum intẽperans æger faciet.

Quæna Imperij forma. Seuera prius exigitur.

Constans.

Constantem etiã voluerim Imperij formam. Positæ semel leges constanter seruandæ sunt, nec vllæ earum immutandę. Nam quæ in suo statu, eademq; manent, & si deteriora sunt, tamẽ vtiliora sunt Reipublicæ illis, quæ per innouationem, vel meliora inducuntur; & sanè, nisi manifesto appareat nouam legem fore præsenti temporum conditioni commodiorem, nec noua incommoda ex illa mutatione oritura, non facilè eam immutandam censerem; quamuis etiam illius antiquatio in speciem commoda videretur; idque pluribus adductus rationibus asserere audeo. Quia videlicet nouitas semper suspicionem, suspicio vero gignit querelas; indè commotio populi, aut saltem optimatum suboritur; sicut enim veterum legum abrogatio non paucis detrimentum affert, ità noua lex, quibus prodest, eorum nullam cum legislatore init amici-

tiam,

tiam, quin imo suspectum reddit, pauorem q; ingerit animum nè inter tot rerum mutationes, & illa mutetur, atq; adeò, quibus onerosa est mutatio, damnum insolidum Principi imputãt; quibus verò lucro, & honori est, quia nullam sui rationem in cõmuni lege putant habitam, non existimant se vllo beneficio obligatos esse; quæ enim in communi dantur, ea deberi sibi quisq; iudicat. Non expedit inualescere eã opinionẽ inferẽda lege non publici cõmodi, sed priuati fauoris à certo hominũ genere habitã esse rationẽ. Hæc enim opinio odij, discordiæq; fomitẽ suggeret, & eos quoq; quos iuuat, vel cõmunidis offendit, ideoq; inuisos efficit. Res ita q; periculi plena nouã ferre legem, non modo apud Locrenses, vbi adstricto collo laqueo legẽ suadebãt, vt nisi perseuerassent continuo, cõpressa gula suffocarentur, sed in omni Republica, quia plurimos offendit, nullos, nisi leniter, cõciliari necesse est. Altera quoq; accedit ratio ex ingenij humani imbecillitate, & tenui prudentia, quæ legis, qua vtitur, offensionem animaduertit, sed alterius, quã meditatur, præuidere omnes non potest. Nouarum legum cupidis vsu venire consuecuit, quod ijs, qui via difficili, & confragosa iter carpunt, qui felices eos prædicant, quos leni agmine aquarum secundo fluuio delabi cernunt, sua mala alienis bonis comparant; at vbi ventos vrgere, inctari cymbam, impelli in arenas, allidi ad scopulos animaduertunt, iàm in alieno periculo gaudent. Necessarium semper est illius præceptum, qui Respublicas, leges, & instituta fæpè ad suorum initiorum vigorem reduci iubeat. Nulla prudentior ratio, qua Respublicæ seruantur, nullà Medea huius Aesonis senium felicius reiuuenescere fecit, quàm, si qui tempotum, & hominum prauitate contracti sunt næui, oportunè emendentur: & leges veteres, ne illarum contemptus, aut obliuio obrepere possit, nouis sanctionibus muniantur. Quemadmodũ enim cõpori humano per singulos dies aliquid vitij accrescit quod, nisi tollatur, mortiferum tandem inducit morbum; ità Respublicæ sensim à primo robore, primaq; sua constitutione abscedunt, ad quàm, nisi reuocentur, senio miserrimè confici necesse est. Hinc est, vt Veneta Respublica mortalitatem effugisse videatur, non alio maioris instituti beneficio, quàm instaurandarum, corrigendarumq; legum sedulitate, qua, ea cuncta, quæ labare videbantur, miro semper artificio sustentauit. Ad priscũ morem Collegij decemuiralis auctoritas iã multos ante annos prouecta fuerat, vt limites, intra quos se olim cõtinuerat, transgressa, immodica, nimiumq; se efferrente potestate terribilis esse libere ciuitati inciperet. Illo præsertim anno multa legibus aduersa facta dicebantur, publica pecunia ambitiosè in plebeiorum hominum gratiam effusa; patritij pleriq; maiorum comitio-

Quã pernicio sa legum mutatio.

tum lege ſoluti; alij, qui ob ætatẽ arcerẽtur, vel tempus, quo poſt exactos honores ad alios capeſſendos minimè idonei ſunt, nõdum exegiſſent, ad Magiſtratus admiſſi; deniq; cuncta ferè ad ſe nullo refragante tracta, ſed re maioribus comitijs agitata certis limitibus incluſa decemuirorum poteſtas eſt, ne noxia Reipublicæ eſſet.

Niſi neceſſitate aut vtilitate cogente noue leges minimè ferendæ.

Quando verò publica ſuadeat neceſſitas, aut vtilitas, tũc licet proculdubio nouã legẽ in re grauis momenti rogare. Nã cum in eas anguſtias peruenerimus, vt aut violatis legibus Reſpublica, aut ſolutis legibus interitura ſit, poſt habitis legibus neceſſitati parendum eſt. Maioris noſtri res ſuas ad ſæculi, quale tunc erat, genium curauere; nobis propter diuerſitatem temporum, in quæ incidimus, interdũ pro ſalute eſt à mente eorũ, & conſilijs ſe reuocare. Vt & temerariæ ſuperbiæ non alienum exiſtimem vbiq; negligere auitam prudentiam, & abſurdum reuerentiæ genus eſſe, quod nos perpetuo illorum inſtitutis velit addicere.

Sæpè etiam conſtantia pernicioſa.

Hãc cõſtantiã vtiq;, non tã, vti in legibus, firmã voluerim cũ ſæpè neceſſitas aliud poſtulet, neq; in Magnis Principibus, neq; in alijs, quorũ magnitudo non armis, non vera potẽtia nititur, ſed ſola fama, ſola hominũ opinione; ij nunquã vires ſuas ancipiti periculo cõmittere debent, ne Elephantũ more, qui, vbi ſemel ceciderint, inualido ſunt ad reſurgendũ niſu, amittãt auctoritatẽ, quã ipſis tribuebat publica gentiũ veneratio. Parũ enim ſine viribus maieſtas eſt, nihilq; contemptius, neq; infirmius, ſi ſint, qui cõtẽmant. Inde q; his neceſſe eſt pondere, quo præmuntur, flecti; ne opprimantur. Quamquã enim ſummã Princeps auctoritatẽ, & dignitatis rationẽ habere debeat, nec quicquã Maieſtati tã infeſtũ ſit, atq; contẽptus, ineptiſſimi tamen illi auctoritatis iactatores etiã in minutulis quibuſcumq; rebus meritò ſunt habendi, quibus dignitatem Principis ſine Regni ſalute ſaluam eſſe poſſe ſtolide perſuaſum eſt, quiq; nimis modicè animaduertunt huiuſmodi conſilijs dominos plerumq; regnorum iactura multari, euerſoq; Principatu Principem minimè eſſe poſſe.

Quam malè conſulãt qui dã aſſentatores.

Quanto ſatius eſt, rei ſummam cedendo, aliquid de iure ſuo remittendo, non omnia intempeſtiua auctoritate denegando ſeruare, quàm eandem pertinaci, & inconſulta ſuperbia peſsũdare, omnem ſecum dignitatis exiſtimationem in extremam ruinam protractaturam. Non eſt flagitioſum in vrgenti neceſſitate hoſti cedere, multo autem fœdius ſtando, pregnandoque temere Rempublicam in periculum conijcere. Dixi in magnis Principibus non vtique ſemper laudandam conſtantiam, quæ ſæpiſſimè offendit.

Cõſideratur aliquod in commodum conſtantiæ.

Aliqua reprenſione plurimi afficiunt Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis rigorem Maximiliano Cæſari reſpondentis propugnaturum ſe omni ratione, ac

modo

modo auctoritatem ſuam, facturumq; potiùs rerum ſuarum iacturam, quàm, vt quicquam de benignitate ſua decedere patiatur; Sed quale fuerit detrimentum Regi hæc aſperitas, certiſſimus rei euentus eduxit. Apud omnes Belgici belli ſcriptores conſtat Alexandri Farneſij inuictiſſimi Ducis prudentia, moderatione, atq; conſilijs à priorum Gubernatorum ratione diuerſis reliquias Belgij Regi ſeruatas; immò recuperatas quemadmodũ ex diuerſo auctoritati Albani Ducis omnes mali cauſas adſcripſere, quem populorum illorum nec totam libertatem, nec totã ſeruitutem ferre aſſuetorum rabiem concitaſſe ſcimus. Atque ita ferè euenire videmus, vt poſtquam vehemens aliquis, & imperioſus Appius rem Imperio agendam cenſuit, laſciuire magis plebem, quam ſeuire, vnoq; arrepto, aut altero pacatum in cæteros arbitratus, ex amicis dubios, ex dubijs hoſtes fecerit, tandem ad Seruilij, aut Quintij alicuius popularitatem confugiendum ſit, qui blanda oratione, & lenibus remedijs animos concitatos mulcere, ſuſpiciones eximere, partesq; conciliare poſſit: Mire huc facit ſaluberrimum illud conſilium, quod olim Maximilianus Secundus Imperator Henrico Tertio Galliarum Regi Viennæ apud ſe diuertenti dediſſe perhibetur ſucceſſorẽ illius, qui cum ciuibus ſuis bella exercuit ciuilia, nec dùm finita priuis regni auſpicijs debere omnibus pacem dare, clementiam noua Imperia inchoantibus ſemper vtilem oſtendere, ſic enim funeſtam præteritorum memoriam ſepeliri, & eorum culpam ab vniuerſis in proximè maiorem reijci. Mocenicus quoq; Venetiarum Dux, eũdem Henricum, cum Venetijs eſſet ad inteſtinas diſſenſiones tollendas, ſubiectos beneficijs demulcendos, pacandosq; animos adhortatus eſſe dicitur. Quod conſilium cum Hẽricus neglexiſſet, qui viuo fratre Carolo digniſſimus Imperio habitus, & omnium votis expetitus fuerat, conuerſa omniũ voluntate ſtatim aliquale ſui faſtidium fecit. Qui temporibus obſeruientem Prudentiam oppugnare arbitrantur, longè profecto aberrant; Nulla dote, nullo genere mortalitas propius accedit ad naturæ diuinæ ſimilitudinem, quàm miſerendo humanæ imbecillitati, ignoſcendo erroribus, & iniurias obliuiſcendo. Qua arte, qua virtute maiorem ſe diuinioremq; ſubiectis facere Princeps poſſit, quàm ſi videant, ſentiantq; omnia illum ciuium ſaluti poſt habere? Inualeſcit hæc maieſtas, dum remittitur, maior fit, dum negligitur.

Notatur optimũ Maximiliani Secũdi Imperatoris conſilium.

Imperij formã numeris omnib⁹ abſolutã poſui, ex qua ſcilicet rei ſũma omnis pẽdet. Curãdũ enim Principi eſt, vt omnib⁹ innoteſcat eũ eſſe, à quo omnes pẽdẽt, eũq; arbitrũ rerũ iure, ac nomine regio. Verũ enim uero aut Princeps auctoritatem Senatui aut Magiſtratibus demãdat ſi Senatus ille ſit, qui plurimũ ſe poſ-

Imperij formã adſcricta eſſe debet.

re arbitretur, causas magni ponderis Principis firmet auctoritate; si leues, illius reseruentur iuditio discutiendæ, Hæc tàm parua eam, quàm subditi concipiunt, opinionem non lędunt; Aut negotia pœnam, siuè præmium respiciant; Profectò, quæ odiũ concitant, sit Magistratus decernere, cum læta, & minimè pœnam inflictura Principi conferenda reseruentur; hæc beneuolẽtiam, vti ea, concitant odium; Regnum certè non est, quod sanctius sit hoc iure administratum, quàm Galliæ; Senatus, siuè Parlamentum, qui pœnas animaduersionesq; infligit, atq; decernit, vt Regi maiora noscenda reseruentur, ac cernenda, quominus Magistratuum vtetur opera, magis suam tuebitur auctoritatem, Instrumenta ij magis executioni, quàm deliberationi erunt destinata. De Iustitiæ administris nullus hic mihi est sermo, sed de ijs, qui alijs fungumtur muneribus, saltemq; Principis auctoritati satisfaciunt, cuius acies nunquam hebescet, si eo omnia negotia redigantur, vt non aliter ratio constet, quàm si vni reddatur. Vt enim Princeps, qui præditus est ingenio, nil deterius efficit, quàm si se vni regendum tradat; ità nil incautius effici opinor, quàm si optimis ministris summam quasi administrationem tradat, quibus tantum adiutoribus, ac consultoribus Imperij regimen possit, ac debeat sustinere, Præceptis Burri, Senecæ, & Corbulonis satis adiutus Nero fœliciſſimè Imperiũ moderatus est; eũ verò his salutarib. consilijs esset destitutus, excogitari non possunt, qualia scelera ab eo sint Romæ perpetrata.

Notatur opti-
ma Maximi-
ani Imperatoris
ratio.

De moribus Principis, & externa horum compositione, & de illorum, qui circa Principem sunt, excellentia.

CAPVT II.

Qui mores esse Principis debent.

RIA ad authoritatem Principi comparandam superius statuimus, Imperij scilicet formam, mores optimos & potẽtiam; & quidem de Imperij forma satis dictum esse arbitror. Nunc de Principis moribus est fermo instituendus; Eorum, quæ verendum populis Principem reddunt, duo prẽcipua sunt, virtus, morumque externus decor; ac virtus iterum, vel sua, vel aliena. Principis propriæ virtutes sunt, in

ciuium

ciuium animis intrinſecus penetrandis ſagacitas; peritia bellicarum artium, pacis tuendæ ſolertia, aduerſus ſubitos caſus præparatio, obſeruiendi temporibus dexteritas, maturitas in deliberando, in perficiendo celeritas, conſtantia in aduerſis, in promiſſis veritas, magnanimitas in geſtis, firmiſſimum animi robur, in diuinis aſſidua ſacrorum, & Religionis cura, in vniuerſæ deniq; vitæ curſu morum æqualitas, ac conſtantia. Hę virtutes Regiæ magnitudinis ſunt munimenta, hæ populis ingerũt venerationem, hæ Principem cuiuſdam ſanctitatis regulæ conformant. Quod verò ad externorum geſtuum maieſtatem ſpectat; vt nunquam publico ſe Princeps exhibeat conſpectui, quin ipſo aſpectu grauitatem, & maieſtatem pro dignitate præferat, ſummopere cauendum eſt. Raro, vel in publico, vel in Senatu, vel etiam in priuato conſilio, niſi præmeditatè loquatur, ità tamen, vt ſuperbiæ, ac iactantiæ opinionem in audientiũ animos non inſinuet. Si vult nullam ſibi præferre maieſtatem, ſerium ſemper, in riſum facilem nunquam ſe oſtendat; Vox grauis; iocus, niſi acutus, nullus; veſtis ſine cura, præcioſa infra modum dignitatis; Inceſſus grauis, ac tardus cum auſtera dignitate ſit coniunctus; familiares intimos habeat paucos, quibus cum iocetur, arcana promat, idq; cautè; nam pleriq; talium, vel indicant alijs, glorianturq; de familiaritate Principis, & inuidiam ſibi, Principiq; imprudentis opinionem conciliant; maximè ſi boni non ſint; Et rara ea eſt felicitas, vt Princeps aliquis bonos multos circum ſe habeat; Omninò egregiè maieſtatem humaniſſimis moribus, ſed qui non temerarunt tantum faſtigium, temperauit Fridericus Daniæ Rex; ſæpius amicos, quaſi ſepoſita Regis perſona ad ſales, & iocos, & in quæ liberior animus propendet, prouocabat, monens, laſciuirent ſecum, & iucundè ineptirent, dum Rex abeſſet; Poſt honeſtum vero luſum Regia aſſumpta grauitate, Heus amici, inquit, ex iocis ad ſeria; Rex enim redijt. Magnoperè inſuper caueat, quod etiàm boni Principes ſemper cauerunt, ne vnius, vel alterius ſeruili cuidam Imperio ſubeſſe videatur. Huic enim Principis ſæpè tribuitur obſequium; Princeps verò, vt ità dicam, inauratæ cuiuſdam ſtatuę locum tenet: In legationibus quoq; ſuſcipiendis ſplendida ſit modeſtia, vt indecorum luxum fugere videatur, dignitatemque amare Mulierculatum eſt præcioſa quæq; ad pompæ oſtentationem effundere. Qui ſibi erit theſaurus, externis Principum legatis nunquam oſtentet; hac enim oſtentatione odioſa nimis animi elatione ſuſpectus redditur, ſi ſit ingens; ſi mediocris, cõtemnitur, minuſq; prudens apud ipſos habetur, qui parua magni æſtimet, ſe, ſuaq; oſtentat, quę vero ſunt aliorum nihilifacit.

Quò ad exteruos geſtus quæ Principi agenda.

Exemplum Frederici Danię Regis

Alie-

Quæ dicatur aliena virtus

Alienam autem virtutem appello, quæ ità Principem ornat, vt negotia, vel publicà, vel priuata ſumma prudentia tractentur, atque ex eorum euentu ipſius ſtudium non vulgare pateat. Magnopere quippe refert, quis cuiq; adhibeatur negotio; nã ex miniſtri conditione Dominorum fama eſt, vel præclara, vel improba. Quare quicquid boni eſt in Regno, quicquid extra Regnum, in Regiam velunt in Cœlum ſtellas, traſportandum curet, exercendis alius equis, alius pugilatu ſit nobilis, ille ædium extruendarum celebretur peritia, aut mira arte deriuandis in ſimulacra fontium aquis, vel ſi quæ ars alia ſuo, aut ſeculi genio valet, Si qui ſunt Duces, qui militarem impetum ratione compoſitum habent, aut fortuna propriũ, ſi alicubi latent raræ eruditorum faces, quæ vel publicæ prudentiæ aptæ ſunt, vel ſolis liberis natæ apud præſentes, ex ira, vel fauore diuidere mortalibus famam poſſunt ſtatim aduocentur ſtatimq; emantur, etiã quanti ſe ipſos vendere volenti ſi aliter fortè nequeunt; ipſa ſtipendiorum magnificentia commendabit Miniſtrum, & gloriam poſſidentis; finge ergo artificis, litteris, armiſq; Præcipuos cõueniſſe ad vnum Principem; Qualis deindè toto orbe de Regia illa ſermo nunquam reticenda? Principi ipſi quanta operis merces? vt excedet mortalium ſortem? vt viuus, & ſoſpes multo certius, quàm per odores & aquilam erumpentem ex funere ſe mactatum ſentiet. Non alebat Dionyſius Sophiſtas, quia eos ſibi vſui eſſe arbitratur, ſed vt maieſtatem augeret, dum penes ſe omnibus abſoluti numeris degerent. Sat intereſt Principis, cũ eius conſilia ſanè maturiora habeantur ex virorum prudentum conſuetudine. Ignauiſſimis hominibus natura inditum eſt, vt nihil curent, quæ ſit de ipſis inpoſterum futura opinio; Probatiſſimi viri omnib. viribus contendunt, vt perenni ſeculorũ gloria eorum fama percrebeſcatu. Summo, itaq; honore Hiſtoricos, & Poetas habent, vt eximias ſuas laudes poſteritati commendent; Nec ſollicitudo illa, vtpote nimis anxia damnanda eſt, qua defuturos ex ærario ſumptus veretur Princeps; parcius aucupium curetur, ſtabula tanquam in Sybaritano exercitu ſaltatorijs equis ne ſint referta; nec Andronici Imperatoris exemplo canes mille amplius quadrigenti, accipitres mille, & homines, qui hos curent totidem alantur, nec tantum auri in viliſſimam plebeculã, quæ regũ palatia implere ſolet profundatur; remoueãtur adulatores, mimi: in arctiorem demum numerum reducatur Aula. Quod ſi fiat, ſemper ſupererunt pecuniæ, opes publicæ, theſauri, qui Principum maieſtati famulabuntur. Inſignium itaq; hominum conſuetudine intereſt Principis vti, vt ſua magis augeatur maieſtas, quæ altiſſimis defixa radicibus, præſtantium virorum potentia decorata tandem extollatur.

Ex Miniſtri conditione Princeps dignoſcitur.

Quam Principi curanda Miniſtri electio.

Expla-

Digitized by Google

Explanantur ordinatim ea, quæ Principis potentiam maximè corroborant.

CAPVT III.

MAIESTATEM, authoritatemque Principi omninò neceſſariam ſatis diximus, quæ verendum illum efficit, ſeriamque in ſubditorum animis injcit opinionem, nihil ab eo actum iri, quod ſummam animi magnitudinem apertè non indicet. Verùm, ſi non adſit potentia, quę vires etiam demonſtret, ſpecioſa illa auctoritas ſanè, tanquam vmbra euaneſcet, & ni virium robur adfuerit, quod ſuperbam fulciat imaginem, deridetur, ſuoque quaſi ſplendore deſtituta turpi quoq; inopia interibit, Potentia nõ in vna tantum re comparatur, ſed pluribus firmatur; quarum fere altera ſi abſit, nullum fulgorem, qui oculos feriat intuentium, demonſtrat. Beneuolentia ſibi primum vendicat locum, hæc fere vna ſolam fulcire potentiam iactatur. At vires, arma, fœdera, ditioniſq; magnitudo non diſiunctæ, & per plures annos adminiſtratæ omninò eam ſuſtentant, vt nullis, quibus inſiſtat, maioribus egeat munimentis; hæc conſociata nulla vnquã pericula reformidabit; quibuſcumque ſe ſemper exponet ictibus. Quod enim firmius eſſe poteſt præſidium, quę cuſtodia ſecurior, quàm beneuolentia? non ſic excubiæ, non ſic armatæ circumſtantium militum copiæ tuentur Principem, quam tutetur populorum amor; Verum eſſe inexpugnabile munimentum Ciuiũ amorem, Alphonſus Aragonum Rex apertè demonſtrauit; rogatus enim aliquando à ſuis, cur ſine corporis ſui cuſtodijs fæpenumero incideret, ſe amore ciuium ſtipatum incedere reſpondit; Senſit eum demum bene munitum ab iniuria, qui ſuorum populorum comitem amorem haberet. Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis laudabilis extat dolus. Quo filio Principi iã regnanti ſubditorum beneuolentiam conciliaret, edictũ quoddam iuſſit promulgari, quod ſubditis ſummopere ingratum, inuiſumq; erat; quo expoſito, muſſitantibus inter ſe ſubditis, promittit filius effecturum ſe, ne dictum eiuſmodi deinceps ſeruetur, & re ipſa præſtat, & opponit. Iraq; benignam filij deliberationem collaudant omnes, ſeq; fortunaſq; ſuas illi deuouent;

Cæſar Maieſtatem neceſſaria etiã potentia.

Potentia beneuolentia comparatur.

Alia ſunt, quæ comparãt potẽtiã.

Beneuolentie effectus.

Cõſideratur Munimentũ Alphonſi Aragonũ Regis, & Philippi Hyſpaniarum Regis.

factum

factum certè tanti Principis ſola imitatione comprobandũ non neſcientis ſubditorum effectu vtilius nihil eſſe Principi, & e cõtra, quamlibet potentiam ſine eo incaſſum recidere. Quid impio Pharnaci audaciam ſcit Mithridatem patrem, virum profectò manu ſtrenuum obſidendi, inuadendi, atque adeo regno, & vita ſpoliandi? niſi quia ipſorum etiam ſatellitum fidem nouerat ſuſpectam; cętera illi abundè ſuppetebant, vires, opes, ſtipatores, innumerabilesque copiæ, ſed vnum, ſine quo cętera pro nihilo ſunt, defuit; ſubditorum ſcilicet Amor; itaq; parũ prouidit Rex alioqui ſapientiâ clarus, nihil neq; arma, neq; multitudine ſubditorum ſine eorundem benęuolentia conducere. Paratur hæc lenitate, atq; beneficentia; quæ ſit beneficentia, non inquiram, cum plura alibi plenius ſuppeditarim; quædam tamen lenitatem ſpectantia afferentur. Itaq; clementiam maioris momenti, quã ſęuitiam ſemper iudicaui, nàm miſericordes non ij tantum, quibus delicti gratia facta eſt, caros habent, gratiamq; ſtudent referre, ſed reliqui omnes reuerentur, ac colunt, ità vt eos nemo deindè lædere auſit. At eos, qui inexpiabili vtũtur indignatione, non modo odio habent ij, qui metuunt ſibi, ſed cæteri quoq; inſenſi doloſis oppoſitis inſidijs ſuam pernicicm euitare ſtatuunt. Medici rariſſimè ſectiones ac ignem adhibent, ne videlicet magis indignata infirmi corporis vitia exaſperent, pleraq; etiã lenibus corporis exercitationibus, & mitibus medicamẽtis molliunt, ac ſanant. Nec cenſendum, cum hæc corporum, illa animorum ſint vitia, ideo eſſe inter ſe diſſimilia. Arctiſſimo etenim nexu corporibus vniti animi eadem planè, ſimiliq; ratione laborant, quemadmodum etiam ſimili laborant infirmitate, contrahuntur merũ, turgent ira, dolore anguntur, audacia inflãtur, vt non multum à corporum natura deferant, atq; eandem ferè medelam requirunt. Sermo lenis frangit iram; ſermo durus excitat furorem; venia data ferocem quemq; placat; ſupplicij vel mitiſſimos animos exaſperat; violętæ enim deliberationes, etiã ſi iuſtiſſimæ irritant, manſuetæ placant, idcoq; facilius ſuaſione quiſpiam, quàm vi eo adducitur, vt vel grauiſſima ſubeat. Idque adeò naturæ eſt inſitum, vt brutorum quoq; animantium multa robuſtiſſima alioquin, & feritate truculenta blanditijs mitigẽtur, alimentisq; perdomentur; alia verò timidiſſima male timore acta ad iram concitentur. Verùm non omnibus pariter noxijs parcendum eſſe dico, ſed audaces, inquietos, malitioſos, peruerſiq; conſilij homines ſceleribus ab ipſis vitæ primordijs aſſuetos exſcindere Principi ſuadeo; exemplo earum corporis partium, quæ medicinam non patiuntur; aliquos verò, qui propter ætatem, imperitiam, imprudentiam, aut alio caſu quodam, vel volentes, vel inuitè peccant, verbis coarguere, minis perterrere,

aliauè

Conſideratur, quod dãni ob ſubditorũ odium Pharnaci euenit.

Summę ſemper laudãda clementia.

Clementia ſæpè eſt temperanda.

aliauè mitiori ratione curare rectius duxerim: Atque, vt in alijs rebus grauiores modo, modo leues pœnæ irrogantur: Sic in hac quoque re citra periculum, exilijs alios, alios ignominia, vel pecunia mulctare, aut in diuersa loca licet relegare. Alia, quæ plures referunt non attingam, ne recoctum cibum iterum videam palato obijcere. Illud sanè non omittam, Tyrannos licet vndique armorum cateruis stipentur, sibi tamen vsq; adeò timere, vt eosdem, & custodes corporis habeant, & inimicos etiam vereantur. Hoc consilium, vt quod fieri possit leniissimus sit Princeps vsu optimum ipsa edocet præteritorum, & nostri etiam sæculi experientia.

Amari, & timeri potest Princeps; quodq; ex his sit præstantius.

CAPVT IIII.

QVAESTIONEM hanc vana argumentorum diuersitate tractant Politici, suntque, qui munimentum Imperij metum affirmant, alij vero metui amorem præponunt, illud ignorantes ex vtroq; suaue, & efficax effici posse medicamen, quod Principi, subditisque ipsis summoperè prosit; Qui in ciuium amore cũcta præsidia esse volunt, ab illo, à quo cœlestia, superna, inferaq; reguntur, exordiuntur, vt ex his quasi naturæ vestigijs in Principe solus statuatur amor, cuius suaui Imperio regantur omnia, atque, vt suam magis firment sententiam, solo amore immanissimas belluas mansuescere volunt: quare nõ decere inquiunt pari mansuetudine tractandos, & homines, qui, & natura, & arte mitiores summam in suo quasi eductore recolant beneuolentiam. In humanis affectibus nullum prædicant potentiorem amore, quo sanè tanquam suaui freno facillimè subditi quantumuis peruersi in fide continentur. Nullas arces, nulla præsidia asserunt firmiora, quam subditorum animos, qui beneuolentia ducti, potius, quàm timore perculsi pro Principe vitam ipsam periculis obiectant. Tutiorem corporis custodiam in ciuium beneuolentia esse collocatam dicunt. Pro comperto habent Principem, qui metum semper incutiat, necesse habere, libertatem eripere, quietem sibi, subditisq; auferre, ac tandem securitatem è medio tollere, qua vitam degere queat manifestis periculis obnoxiam. Id si ei in animo erit, inquietis semper animi

Pro ciuium Amore rationes.

animi motibus agitabitur, semper sollicitus propter ambiguos euẽtus, quos sæpè infœlices sortietur assiduis dilaniabitur cruciatibus, & qua ratione sẽ vincere satis quietè opinabitur, dum apud ciues, quos ob nimium metum infensos videt, sit frequens, dum mortem suam appeti liquido cognoscit, dum vt sibi viã ad Imperij conseruationẽ præparet, tormentis, quæstionibus, carceribus, & supplicijs illam sternit? Timor excitat seditiones, coniurationes, perduelliones, & si tanti non est, id efficit, vt miserrimam vitam traducat Princeps. Idcò non timore opus esse asserunt ad Imperij munimentum, sed potius amore, cum timor ipse auctorum maxima pœna sit.

Pro mętu orationes.

Qui verò metum volunt maximum Principatus fulcimentũ, plura meditantur, quibus suam sententiam sanè probabilem in medium adducunt; Dominium, quod Populorum beneuolentiæ hæreat, haud tutum arbitrantur, immò adeo infirmum, vt à quocumq; perculsum vento populorum seditionum concuti facillimè possit. Vulgus inquiunt esse fluctuans mare, ac procellosum, quod, si quandò turbinibus, ac coniurationum procellis euoluatur, facillimè, qui se ei commiserint, voraciſſimis fluctib. ingurgitet. Principem etiam addunt non tàm in suo Imperio ęque, & libera è posse consistere, vt omnibus satisfacere posse credat. Hinc illa amoris diminutio, quæ sæpissimè plurium est origo incommodorũ, oritur; Nec illud ommittunt Principem tutius ijs, quæ in sua semper potestate sunt, quàm qui in alienis, vti posse. Satis amor, qui est alienus, non tàm à Principe excolitur, quàm pro sui magno munimento metus, qui suus est, in alios; ex sui origine propagatur. Tandem Comitatem facilè omnem fastum atterere, & in consuetudine ęgrè posse custodire Principem illud opinionis nomen prædicant de se augustum. Idcò Periclem, cum priuata vteretur conditione, tradunt familiarissimum tunc fuisse; susceptа verò dignitate omnes domesticas omnium consuetudines deposuisse, cum certe scirent familiaritatem nimiam contemptum parere.

Si Princeps omnibus erit exornatus virtutibus, facilè poterit timeri, & amari.

Quid ergo in hac opinionum varietate statuendum! Non sanè aliud, nisi vt se omnibus Princeps exornet virtutibus, vt sũmam opinionem præclaris facinoribus in subditorum animis instillet se verè Principem tanto dignissimum Imperio; Si hac luce nitescens, se publicum quasi exhibeat sydus, certissima erũt vndiq; honoris, & reuerentię argumenta; nec vllus erit, qui non aspiciat, simulq; colat, ac veneretur si ergo amoris, honorisq; signa erumpent; Quid tunc non poterit Princeps? lateri accinctum ensem gestet, qui seruilem timorem sceleſtis hominibus injiciat, si amor & absit, quid poterit? Summa admiratione Principum gesta prospicere conciliat beneuolentiam, at illius

iusti-

iuſtitiam pertimeſcere metum inducit, qui ab odio procul abeſt. Non tamen ex hoc infero, vt ſolo virtutum tegmine vndiq; ſe tutum exiſtimet. Neceſſarium etenim duco, vt profuturi incolumitate, qui amari volunt, timeri debeant. Et ſanè optãda Principi mediocris potius ſeueritatis fama, quàm nimiæ lenitatis, nam contemptum parit nimia bonitas, & vt dixi, illos, qui nullo amore in Principem ferentur, meru ſaltem in officio continere opus eſt. Seueritatem tandem expeto laudabilem, quam nimirum mali metuant, boni approbent, quæque etiam expers odij eſſe poteſt, cum furoris plenam & auctoribus ſuis exitiabilem illam vocem aſſerã, oderint, dũ metuant.

Mediocris etiã ſeueritatis forma eſt optanda à Principe.

Statuitur quam neceſsaria ſit Principi querendarum diuitiarum cura.

CAPVT V.

PRINCIPIS auaritiam ſuperius cum, de liberalitate ægerim, vehementiſſime ſum deteſtatus, eandem nunc quoque deteſtor, cum tamen prouidum velim, immo illam imprimis Principi virtutem eſſe neceſſariã aſſirmo diuitiarum cumulandarum induſtriam; nec parum delinquit, qui eo ſe ſe modo in adminiſtranda Republica gerit, vt ærarium vacuum ſit, nunquam pecunijs abundet. Certum enim illud eſt, ſi colligendi pecunias imminens neceſſitas vrgeat, aleam hanc etiam periculi pleniſſimam, difficillimum hoc eſſe aſſero, quod armorum ſtrepitus, & quiuis acerbus, inopinatusque caſus, quæ commercia, & agriculturam impediunt, & tàm ſegetes, quàm omnem meſſis ſpem corrumpunt, ordinaria etiam vectigalia tollunt; periculoſum vero, quod populi iniurijs, ac damnis affecti, militumque licentia, ac credulitate tàm amicorum, quàm hoſtium alijs belli calamitatibus ſiuè peſtis efferati, tùm tributis, atque exactionibus oppreſſi ad perduelliones facilè irritantur. Quare vt eiuſmodi auertantur incommoda, & anguſtiæ, parato Principi argento opus eſt, cuius beneficio à finibus proprijs longè arceatur hoſtes, agrorumque fructus liberè concedantur ſubditis poſſidendi. Bello enim ingruente pecuniam à populis colligere, & ſimul arma arripere difficillimum erit, quorum vtrum plus in ſe difficultatis habeat, apertè fateri vix poſſum. Quare

Periculoſa pecuniæ collectio, cum belli neceſſitas vrget.

Narrãtur ſi commoda.

eò cludendum neceſſarium omninò eſt, vt pecuniam in promptu teneat Princeps, vt belli tempore ſola cogendi militis reſtet cura. Secus enim ſi fiat, interea, dùm de pecunia cogenda deliberandum quis cenſet, metus eſt, ne vel hoſtium celeritas, vel improuiſus belli impetus nobis pecuniam, & militem cogendi facultatem eripiat. Turcarum Sultanus in omnibus ſuis expeditionibus mira celeritate vtitur; quandoquidem in ipſo apparatu pecuniam ex ærario depromit, atque ſtipendium militi ſtatuit, reliquaque comparat neceſſaria; exhauſtum verò ærarium ex parcis ſubditorum tributis replet; cui autem nulla eſt ad manus pecunia interim, dùm de modo cõquirendi illam neceſſaria deliberat, temporis opportunitas euaneſcit, ac ſæpè victoriæ ſpe deſtituitur.

Cõſiderãtur alia incõmoda ex ærarij inanitione prouenientia.

Plura alia incommoda reperiuntur, quæ ex ærarij exinanitione oriuntur; & certè nunquam Principem hoc nomine dignum appellarim, ſi cum occaſio obueniat, ſe ipſum quaſi deſerat à ſola deſertus pecunia. Si opes ei deſint, amici quoque deſunt, debili enim parieti nemo innititur. Principum egentium congreſſum deuitant multi, cum, ne à ſe mutuæ pecuniæ petantur, formident. Quare reſtatus eſt Mucianus Imperij præſidium eſſe pecuniam: Quærenim primis opes; ſine illis nihil fiet, quod eſt opus; omnia venalia ſunt nummis, Qui virtute ſola ſe dicunt niti, & auro fidendum negant, ſpecioſa oratione vtũtur, ſed fallaci. Non eſt virtus Principis, ſe facultatibus, Reipublicam præſidijs nudare. Auro fidendum non eſt; vtq; contraris, habeas, neceſſe eſt. Cum enim multorum obſequium fidesq; ſit Principi neceſſaria, illiq; virtutem auro poſt habeant, muneribus continendi ſunt; atq; hoc virtutis eſt ſua quemq; voluptate, tanquam eſca trahere ad officium præſtandum. Nõ facile vllam opem ab amicis in periculo habebit Princeps, quibus in proſpera fortuna diuitias dedit; Nam ne tum quidem amicos, niſi donando efficit, & nunc petendo, aut ſpoliando faciet inimicos; multos etiam inueniet, qui mallent Principem non eſſe, quàm ſe eius cauſa inopes. Caligula, Nero largitionibus, & luxu cum omnia effudiſſent, quem tamen ſibi amicum addixerunt? Ea igitur in amicis eſt collocanda ſpes, vt rectè ſciat plus præſidij eſſe in illis, qui noua beneficia ſperant, quàm in illis, à quibus enixè gratiæ poſtulantur; nec Principi colligendarum opum dumtaxat incumbit ſtudium, ſed etiam illi, ad quem ſpectat ſucceſſio, quique iure aliquo ſe futurum Principem arbitratur. Excepta virtute pecuniæ omnia obedire certiſſimum eſt. Pelops Aſiatica pecunia, quàm peregrinus aduexerat adhuc pauper, famam, & gratiam, deindè regnum conſecutus eſt Didius Iuliani Imperium à militibus

Vis pecuniæ cõſideratur.

mer-

mercatus est: Tarquinius Priscus honesto pecuniarum vsu, neglectis Anci filijs Imperio potitus est. Quæ omnia dicta nolim, vt malis artibus, & largitionibus Imperium quærendum doceã, sed vt Principi iterum suadeam, quantam vim habeat res domi benè constituta ad ius suum obtinendum; cum certissimum planè sit ijsdem pecuniam non belli tantum, sed & omnium esse neruum. Sunt enim opes ciuilium rerum insigne instrumentũ; neque vt sollicitudo Principis ea sit in congerendis pecunijs, vt radices amoris subditorum, quæ magna ex parte beneficijs ab ipso acceptis inhærent, exaresçant, nec studio cumulandarũ diuitiarum grauissimis tributis subditos vrgeat, sed vt præscribam tantum, quid necessitas sæpissimè poscat, cui, nisi diuitijs, & opibus nequaquam obuiam iri posse creditur, permixtum aliquod nolim, quod auaritiæ specie redoleat. Et quidnam præclari, aut laude digni Princeps auaritiæ deditus, non dico facere, sed vel cogitare potest? Hoc testetur Tiberius Cæsar, testetur Alphonsus Secundus Neapolis Rex, qui subditis ipsos sues tradidit saginandos, & morborum damnum præstari iussit, totius insuper Apuliæ oleum & herbescentia semina coemit, ac rursus deinde, quo maiori potuit precio, venditauit, quacunque prius omnibus interdicta venditione, quàm Rex sua omnia distribuisset. Et sæpè auarus Princeps importunius exigit, quæ malè locat; ex quo tamen frequenter fit, vt maximis Imperijs pecuniæ desint. De angustijs ærrarij Romani perpetuæ apud historicos extant querelæ. Persarum Reges, cum vndique auro affluerent, in bello tamen contra Græcos pecuniæ ægestate laborabant, & qua vna re superiores erant, ea vna vincebantur, nunc quoq; idem pecuniosissimis Regibus euenit. Multæ occasiones omissæ, multæ clades acceptæ, militum variæ seditiones ob dilata, vel non soluta stipendia; cum tamen interim illorum hostes, pleramque militem in officio contineant.

Plurimis itaq; diuitis Principi opus est, quocircaj, si se, & Rempublicam velit in columem, opportunius illæ cumulandę sunt.

Tẽperanda cumulãdarũ diultiarũ cupiditas.

Quam malè exẽpli gerẽ Cęsaris, & Alfonsi Aragonũ Regis.

Qui modus seruandus sit in comparandis diuitijs.

CAPVT VI.

CVM nemo sit, qui non sibi in actionibus suis finem præfigat, clarissimè patet, nec cupiditatem congregandi diuitias inexplebilem in Principe requiri, sed eam tantum, quæ latitudine Imperij respondeat. Excessus enim monstro simillimus est: Deforme procul dubio illud corpus est, cui debita deest membrorum proportio. Circumspiciat Princeps, quid sibi, quid populo, quid Imperio conueniat, & mensura æquabili pecuniæ cupiditatem attemperet. Finis autem virium Principis est Imperij, vel conseruatio, vel amplificatio. Conseruatur verò Imperium belli repulsu; amplificatur prouocatione, ad quæ duo immodicis sanè opus est viribus; sed ijs tamen, quæ cæteris possint adæquari. Non ad defendendum immodicæ prosunt siquidem etiam si belli magnitudo, ac diuturnitas ærarium Principis non exhauriat, si aliquæ vires pecunijs non respondeant, & miles perdetur, & tota regio deuastabitur. Ptolomeus Cypri Rex viginta septem aurei millionis in localis habuisse creditur; cum regnum suum iam ipsam ob causam à Romanis peteretur, viribus suis, quæ nequaquam tantis pecunijs pares erant diffisus, ac quacumque spe deiectus se ipsum occidit. Mahometes Secundus Stephanum Bosniæ Principem Infestis militum hastis obiecit, eo quod perire ipse, thesauris suis parcendo, quàm eorum beneficio periculum à se propulsare maluisset. At quid Midæ, Crœsique thesauri ei Principi proderunt, qui maritimo adpetitus prælio lignorum copia careat ad construendas naues, nec aliundè aduehendas habeat in fœderatorum Principum ditione, non naucleros, non nautas, non ferramenta, non quidquam aliarum rerum, quibus classi maritimæ opus est; aut qui terrestribus oppugnatus copijs nullos habeat ad bellum idoneos equos, non Duces, non milites, quos erumpentibus hostibus opponat? non commeatus, aliosque bellicos apparatus, non militum præsidia, quibus arces suas, & oppida muniat? Belli quidam neruus appellatur pecunia, sed eam ob causam, quod vires omnes

Sæpe congerédę diultię Imperij latitudini respondentes.

quaſi in ſe collectas habet, & quocumque opus eſt mouear, atque impellat. At eodem viribus omnibus deſtituto, cui tandem erit vſui? æque enim pauper is eſt, qui quod emat, non habet, quam qui, vnde emat, non habet.

Quemadmodum autem ad tutandum Imperium, vel ditionē immodicis ſumptibus opus eſt, ità etiam immo maiora ad bellū alijs inferendum requiruntur. Pernicioſa illa cenſenda eſt expeditio in quam ſumptus, quàm maximi faciendi ſunt, quinimo a ratione longe abeſſe ſentio alienos illos conatus, qui ſuis ſe impenſis non promoueant, ac ſuſtentent. Hic Carthaginenſes, non expeditiones modo, ſed loca etiam occupata eam ob cauſam dimiſerunt, & Romani, poſtquam bello Punico ſecundo diuerſis naufragijs vltra ſeptingentas maiores naues, & maximū claſſariorum numerum amiſiſſent, non tàm animi quadam celſitudine, quàm neceſſitate inducti à maritimo bello omninò abſtinuerunt; Quamuis tamen ad ſua defendenda, ac ad aliena inuadenda immenſis theſauris opus ſit Principi; opera ſemper tamen danda eſt, vt ij reliquis Imperij ſui viribus congruenter pares ſint. At quis, inquies modus hic ſtatuendus? Equidem nullius fere iudicij hominem illum dixerim, qui exactiſſima quadam cura hic velit præſcribere, qua ſummum nefas ſit excedere, cum tota hæc res à circumſtantijs, & qualitatibus Imperij pendeat. At ſi qui propius mecum congreſſus certius aliquid, & limitatius velit exquirere, eo vſque accumulandas eſſe Principi diuitias cenſerem, dum negotiationis, aut commercij non ſiſtatur curſus, eum ad hunc vſque terminum ſine ſubditorum damno pecunia ærario inferri poſſit, vt inde ad futuras neceſſitates depromatur. At qui ærario implendo ſic ſtudent, vt mercatoribus negotiandi, artificibus opera ſua diſtrahendi, & omnibus, quos, vel terra producit, vel humana fabricatur induſtria, inter ſe permutandi auferat facultatem (quod fit penitus ſublatis nummis) ille profectò ſibi ipſi perniciem affert, ſuique Imperij neruos ita debilitat, & incidit, vt nihil inde emolumenti ſit percepturus; Nam ſicut ſtomacus indigeſto cibo, nec in reliquas corporis partes diſtributo cauſa eſt, vt non ſolum illæ, ſed ipſe tandem corrumpatur, ſic Princeps, qui omnes ſubditorum facultates ad ſe attrahit, ac deuorat, nec eas apte diſpertit, non prius ſubditos, quam ſe, ſuumque perdit Imperium.

Maiores expenſe ad bellum alijs inferendū requiruntur.

Statiendus modus coercendi pecunias.

Vt verò melius ſtatuere poſſit Princeps, quid, & quātū in ærariū trāsferat ſcire adamuſſim oportet quāta pecuniæ ſūma merciū, quę aliundè aduehuntur cauſa exportetur, tùm qnantū ipſe ager referat, at quantum eorum, quæ ad alias euehuntur regiones, nomine importetur. Id ſi ſciat, operam dabit, vt quod ſeponit,

Quæ conſideranda Principi, vt locuples reddat erarium.

importantem ſummam nunquam excedat. Vbicumque vero ſumma exportata importata maior eſt Princeps quamcumque theſauros cumulandi curam, atq; etiam cogitationem abijciet, cum nullo modo id facere poſſit, at ſi facere id conetur, Imperium ſuum ipſe euertet. Melius verò tum ſecum ageretur, ſi ſubditorum induſtriam omnibus modis exacuerit & tam ad agriculturæ, quàm maximè lucroſarum artium, ac mercaturæ ſtudium accenderit. In ijs Regionibus, quæ ab exteris pauca recipiunt, fieri non poteſt, vt diuturni poſſint ſperari reditus, niſi multum expendatur. Sint in aliquo Principatu decem auri milliones, Princeps verè ex annuis reditibus vnum percipiat, non verò plus, quàm centum aureorum millia quotannis expendat, nunquid euenier, vt poſt duodecim; aut paulò plures annos ſubditi, tàm pecuniâ, quàm omnibus alijs rebus denudentur, ac nõ dico deglubi, ſed ne tonderi quidem amplius à Principe poſſint; Certè hic arbitror non maiorem pecuniæ ſummam erogandũ, quàm Imperij conditio videatur poſtulare. Quod ſi maiorem congeſſerit Princeps ſummo erit ipſi Principi detrimento, cui maiores non ſunt quærendæ diuitiæ, quamquæ Imperio omninò reſpondeant.

Multiplex bonorum Principis affertur varietas, eorumquè pleniſsima diſtinctio.

CAPVT VII.

QVI legibus Reſpublicas inſtituerunt, maximeque in publicis verſati negotijs in agrorum diuiſione, quæ facilè in primo Reipublicæ ortu fieri poterat, aliquas agrorum partes in vſum communem pro impenſis, quæ in communem ſocietatem eſſent faciendæ relinquunt; Vel ſi agri iàm eſsẽt diuiſi in Principatus cõſtitutione, ità communi cauſæ proſpexere, vt hæc bona ſeparata dicerentur, Bona Dominicalia, aut dominialia, aut coronæ annexa, aut Principatui; ità etiam, quæ nullius priuati dominio adſcribuntur, in ditione Reipublicæ, vel Principatus cenſentur eſſe, vt ex dominio eiuſdem Reipublicæ, aut Principis, qui eius onera ſuſtinet; & proinde merito bona vacãtia, hoc eſt à nullo priuato vindicata in tot regalia numerantur. Item bona, quæ pro derelicto habita ſunt à dominis, ad Princi-

Quę ſint Bona Dominialia.

pem

pem pertinent, vel ad eum, cui Princeps concessit; Sed & maximè loca diserta, inculta, & nulli distributa, sterilia, vt montes, & similia, quæ non occupantur à priuatis, aut à ciuitatibus, vel oppidis, pro quorum perquisitione olim diligentes constituti erant indagatores, qui ea inuenta per Aegyptum dominio Imperatorum adiungerent.

Hæc ad Principem spectant, & pro arbitrio distribuenda, eaq; veluti dotalia in sui Principatus auguratione accipit, tanquam ei tradita, vt ipsa cæteris dispenset; Ipse autem alia habet, quę nõ sunt Reipublicæ: Duplex itaq; patrimonium in Principe, publicum nimirum, & priuatum, & ità duplex ærarium, vt pecuniæ duplices fisci, & patrimonij priuati; Et vtrumq; ærarium Principis dictum, & vtrumq; ad illum, dispensationemq; illius pertinet. Apud omnes horum patrimoniorum authores distingũtur; & quod Reipublicæ est, dicitur vt plerumq; demanium Reipublicæ, vel coronæ, vel diadematis; Aliud Principis, vel domus eius, vel priuatum.

Sunt alia bona, quæ ratione Principatus accedunt Principi, verùm illa non sunt dominicalia, nempe, quæ ex præscriptionibus, & aliunde ærario adduntur: quæ non sunt tamen iura, aut immobilia tradita Principi, seù vnita diademati aut Reipublicæ patrimonio adnexa; vt liceat inde etiam tria genera bonorum in Principe constituere, Primum Priuatorũ, quæ vel habet quæsita sibi nomine proprio, vel relicta à maioribus alio nomine, quàm Principatus. Secundum dicitur eorum, quæ annexa sunt Principatui, quæ & Reipublicæ dicuntur. Tertium, quod ex his nascitur, & in thesaurum fiscalem defertur ad communẽ Principis, & Reipublicæ vtilitatem, & negotia; dicitur etiam ordinarium, & extraordinarium; Ordinarium est domanium coronæ, vel Regni, quod pro dote Principi datum censetur, ex quo impensæ ordinariæ, & sumptus fieri possunt in consueta negotia, quæ tùm Principis propria erant, tùm etiam Reipublicæ, vt puta in stipendia aulicorum, ministrorum, magistratuum, & similiũ impendenda quotidiana.

Varia adnotantur bonorum genera.

Demaniũ hoc mutabile, & immutabile ordinarij reditus immutabile autem consistit in fundis patrimonialibus, locatis, vel datis priuatis cum onere pensionis certæ in perpetuum. Ità dictum immutabile, quia pensio, siue census debitus semper, & æqualiter singulis soluitur annis sine immutatione. Italia erant apud Romanos tributaria prædia, vel stipendiaria, quæ ab hostibus capta populus Romanus, vel Princeps suis emphiteutis, qui tributum, aut vectigal eo nomine dependeant, dabat. Huiusmodi item pascua publico inseruiebant, quorum pensio antiqua non augebatur. Tales patrimoniales saltus, emphiteutici fundi,

Quid sit Demonium.

quibus

quibus certa quoq; pensio hærebat, quæ sequitur quoscumque possessores, qui libere de illis, vt libuerit, tanquam proprijs saluo dominicali iure, disponunt, & possunt eos alienare, & in alios transferre. Talia, & prædia ciuilia fiscalia Reipublicæ, quæ conductoribus perpetuo subiectæ annua pensione locantur. Hinc publicæ functiones, ciuilis canon, siue sint annonæ, quæ præstantur in speciebus, vt in frumento, hordeo, vino, & similibus; siue tributa in corporibus, auro, argento, & similibus, quæ Reipublicæ debentur, & impræscritibilia iura sunt contra Rempublicam à possessoribus; Patiuntur tamen aliquando hæ canonicę prestationes mutationem, quæ potius ex extinctione priorum, & innouatione omnimoda reformatur, quàm augeri, vel minui dicatur; Fieri enim potest, vt fundus, qui antea in censum datus est canonicum, belli gratia, vel pestis, vel combustionis casu deseratur. Quamobrem Princeps, vel Respublica, vel Dominus, ad quos proprietas pertinet, eundem alijs locant, aut in emphiteusim nouam concedunt, cum census, pẽsionis, aut præstationis alterius generis onere, vel maiori, vel minori, à priori additis, vel detractis iuribus Laudemiorum, venditionum, mulctarum, & similium; Quo casu immutabilis canon augeri, vel minui potest.

Demanium, eſu Dominiũ mutabili quid ſit.

Demanium, vel dominium mutabile sunt iura Reipublicę habentia reditus, vel compendia, quæ singulis annis, vel alijs temporibus augeri, vel minui possunt, iure exigendi tamen remanẽte immutabili penes Principem, vel Rempublicam. Diminutio, vel augmentum potest ex varijs circumstantijs, & occasionibus rerum, temporum, & personarum oriri, vt si agatur de cõductionibus annuis prædiorum, & domorum, possint ex fertilitate augeri, & sterilitate minui pensiones, & mercedes, habita ratione belli, & pacis. Huius naturæ sunt decimæ fructuum debitę Principi. Huius generis etiam, quæ ex portubus, vectionibus, piscationibus, hortis, metallis, & similibus colliguntur, Quæ, accipiũtur ex molendinis aut clibanis, seù furnis, aut torcularibus, quæ crescunt, aut decrescunt iuxta ea, quæ moluntur, coquuntur, aut premuntur. Id ipsum statuitur in his, quæ ex cancellarijs vocant videlicet tabellionibus, ac sigillis. Itẽ qui iure Dominij pro modulo viuentium, residentium, aut colentium rediguntur in iura dominicalia, aut gaudemijs ex venditionibus prædiorum, aut aliorum bonorum, qui sub censu tenentur à Principe. Sunt his affinia iura, quæ debentur Principi pro feudorum transmutatione à persona, in personam aliam, vel per successionem, vel per alienationem permissam. Sunt his similes reditus, qui proueniũt ex venditionibus Syluarum Principis, siuè cęduæ sint siuè non, quarum fructus non veniunt ex licitatione, & adiectione facta per eos, quibus cura Syluarum Principis, ac nemorum demandatur.

datur. Id ipsum censendum de locatione glandium, & pa-
scuorum Principis, ad mutabiles, & incertas Reipublicæ pensi-
tationes, & variabiles prouentus Principis pertinere possunt fru-
ctus, qui ex tutela regia pupillorum prouehiunt. Sicut legimus
in Scoria Mascolmum, seu Mascolinum statuisse pupillos in re-
gia tutela esse, eorumq; bona interim fore fisci. Idem ferunt in
Anglia secutos fuisse, & sequi Reges ita etiam in Gallia mori-
bus alicubi est recepta quædam noua & priscis Romanis incog-
nita tutelæ species, cuius ea vis est, vt rerum pupillarium fru-
ctus tutor suos faciat, modo pupillos alat, æsq; alienum dissol-
uat, & prædia sarta tecta tueatur. Sunt etiam iura dem ania mu-
tabilis, seu census incerti, aut indefiniti ea, quæ percipiuntur à
Principe iure morticinij, quod vocant amortisationem, cuius na
tura est, vt quando feudum mobile peruenit titulo acquisitionis,
vel donationis, vel alio ad Ecclesiam, dicatur peruenire ad ma-
num mortuam, eoq; dictum feudum nõ potest à manu, siue pos-
sessione eius regulariter exire, cũ Patrimonium Ecclesiæ sit per-
petuũ, & inuitabile. Proinde, qui ex corpore eius Ecclesiæ sunt
tenentur ex lege dicta rebus, aut emancipare illa bona, siue extra
manum ponere, & distrahere prædictum feudum intra annum,
& diem à die acquisitionis, aut pro eius seruitio dare, & consti-
tuere Principi hominem viuentem, morientem, & confiscantẽ;
ideſt talem, qui obire possit munera, & ex cuius morte, & vita,
aut facto feudum possit subire mutationes, & actiones, ex qui-
bus prouentus, & iura renouantur domino Principi. Possunt ta-
men, si Principi visum fuerit, illis dari codicilli morticinij, qui-
bus eximuntur iura feudi, & feudum ab illis obsequijs, & iuribus.
Quocirca pro iure hoc amortisationis datur Principi solum ter-
tia pars integræ æstimationis totius feudi, atq; litteræ exẽptio-
nis præscribuntur quarum ratione in posterum tale feudum non
debetur ad debita, quæ iubet exigi Princeps à feudis, & nouis
quæstis, & quæ exiguntur à possidentibus ab eo feuda, aut alia
bona non à morte amortizata, & à plebeis possidentibus feuda
mobilia & hæc potissimum in Gallia vsitata sunt.

Qui sint extraordinarij redditus, & a quibus colliguntur.

Extraordinarij verò prouentus partim à subditis, partim ve-
rò ab extraneis colliguntur. A subditis caducitates, confiscatio-
nes, mulctæ, dona ab extraneis, tributa, pensiones, honores, ca-
pitationes, ac similia, quæ omnia eo modo, quo ordinarij reddi-
tus collocari, atq; impendi debent. Et profectò Principis alicu-
ius potentia non tàm commensuranda est ordinariorum, quàm
extraordinariorum reditnum magnitudine, vt scilicet is multũ
posse videatur, qui multas habeat faciles extra ordinem confe-
rendi pecuniæ rationes: Cuius rei illud euidentissimum signum
est, quod multi Principes venditis, vel oppigneratis, vel alio mo

do

do allenatis ordinarijs prouentibus extraordinarijs ſubſidijs magnitudinem ſuſtentant. Princeps, qui tàm bona patrimonialia, quàm reditus omnes adminiſtrauerit, proculdubio, fortunas ſuas egregiè locupletabit, ac ſtabiliet; In primis ſi quid neceſſarijs ſumptibus ſuperfuerit, diligenter recondat, vt poſitâ aliqua premente neceſſitate ad ſuum vſum depromat.

Bonæ Oeconomiæ vtilitas ad opes congerendas.

CAPVT VIII.

Bona Oeconomia vtilis ad opes congerendas.

EA Principum non eſt vulgaris gloria, ſi boni fuerint Oeconomici, ſi Parſimonia non ſordida, ſed regali vtantur. Nõ potest præeſſe Reipublicæ qui domui rectè non præſit. Eſt enim domus maximè ſimilis ciuitati, quam ille ſuſcepit adminiſtrandam. Adulatores itaq; in primis omnem Oeconomiam à generoſo Principe remouent. Numularium ex Principe fieri nolunt, vt omnes offendât amicos. Illum ad granaria, ad cellam vinariam intentum omninò indignantur, ad maiora rerum faſtigia liberam huius mentem volunt. Dignum Principe cenſent; vt bella, pacem, fœdera, iuſtitiam adminiſtret, plurimaq; ſibi peritè gaudeat; humiliores quæ domeſticarum rerum curas alijs committat; Plus mali illa adulatio, quàm in aliquorum mentem cadat, adfert Reipublicæ, & Principem euertit; Principem quidem magni liberaliſq; animi eſſe volo; At quomodo liberalis, niſi exacta Oeconomiæ ratio ſtatuatur; ſi enim ſuarum rerum negligens eſt, hæc orientur incommoda, vt callidiſſimi futum nummos ad fœnus locent, vt inſcius ditet hoſtes, eosq; magis reddat infenſos. Credere enim caueat eos, qui ſocordia illius abuſi, vario peculatu rem auxere, illi vnquam benè precari; mortuum illum vellent, quamdiù timent; priuatos labores Principi non committo, ſed animaduertẽdi neceſſitatem indico, tot inter oculos perpetuo intuitu propria ſpectantium commoda, manus rapientium, linguas mentientium, Principem eſſe veluti aureum pecus, vt ignoret; à quibus expolietur, iniquum ſanè iudicarem; nec illud ſummum eſt cum viri boni præponãtur Oeconomiæ; faciet eos ſocordia Principis malos, magna lucra, maior impunitas ad maximam procurant immoderationem; Certiſsimum planè eſt neglectã Oeconomiam

Aſſentatores nolunt Principẽ prouidum.

Animaduertẽdi neceſſarias Principi imponitur.

nomiam curas adaugere,&,quod Principi indignum eſt, annexium facere. Qui enim affatim habet,vnde viuat,alijsq; tribuat, iucundam ætatem tranſigit;cui verò in dies creſcit æs alienum, mordaci ſollecitudini animũ exponere cogitur; permulta quidem ſibi perire ſi cognoſcit,nec indolet, nec iubet in melius expẽdi,vix humano dignum eſſe nomine meretur;Si ignorat,quid acceperit,quid habeat,quid cuiq; datum ſit; ſed tantum, quem edit cibum,noſcit,& quem dat Paraſito depeculanti, ſolo titulo eſt Princeps exteris riſui,ſubditis oneri,miniſtris quæſtui, & ſeruorum ſuorum vile mancipium, & deniq; præda purpuratorum latronum.His in vnum redactis,hæc ſumma eſt œconomiæ, ne plus impendatur, quàm patiantur redditus; hinc enim mutuæ pecuniæ,oppignorationes,& Maieſtatis omnis abiectio.Sed parum eſt non plus impendere, quàm accipiat Princeps ſi nihil ex induſtria reponat,quod ad incertos temporum caſus aſſumatur; cum enim magnos redditus poſſideat magnos quoq; aceruare theſauros poteſt,non imminuto præcipuo ſplendore, ſed ordine conſtituto qui ſemel in vſum productus efficit, vt abſque vllo labore rationes conſtent; laborandum ideo eſt, vt miniſtri fideles habeantur, quod quidem in paucis conſequetur, nàm in tot populis vna fides;paucorum tamen fida pectora multorum rapacitati ſe opponent;deinde,ne vllus ſit otioſus, ac cuiq; ſua munia aſſignẽtur,quorum rationem pleriq; eodem die, plurimi eadem hebdomada reddere teneantur. Purget aulam, & contrahat ab inutilium quisquilijs hominum, qui nec proſunt Principi,nec eum muniunt, nec ſplendorem adaugent. Id magni Reges,ac Principes effecerunt, qui decoram regiam aulam habere, quàm vulgari frequentem populo maluerunt. Circumſpiciat Princeps aulam,quantumq; hominum ad otium, & delitias ſuſtentat,tantum Reipublicæ peſtem foueri ſibi perſuadeat.

Neglectæ œconomię incommoda.

Quæ œconomiæ ſumma.

Quid Principi agẽdum vt bona vtatur œconomia.

Cupidam nimis hominum naturam recipiendi, habendiq; conſideret Princeps,atq; id certo ſtatuat nunquam futurum, vt auaritiæ ſitis muneribus extinguatur; Nullum quidem Principẽ certum eſt ſatis videri liberalem aſſentatoribus, ſed nullũ eq̃uè offendere,atq; eum,qui prodigus eſt,qui compreſſis,vt aiũt dat, manibus,nec merita accipientium, nec dignitatem examinat; nàm,qui indignus beneficij eſt,ingratus quoq; eſt,& digniores, qui paria,aut minora acceperunt, iniuria ſe affectos putant; Si aliquãdo liberalitate vti velit, eripiat potius quicquam iniquis, indignis,Iudęis,fœneratoribus,ſimiliumq; hominum cæteris: multas improbis extortas det benemeritis; ſic enim non modo præmia,ſed pœnæ etiam erunt,& exempla colẽdę virtutis;Præclarè Galba, munera,quæ Nero Scenicis dederat, exigi ſeuerè, decima ijs tantum parte relicta,iuſſit. Baſilius Imperator omnes

Si aliquãdo liberalitate Princeps vti vtili quid agendum.

à præ-

à prædeceſſore ſuo Michaele factas donationes irritas eſſe iuſſit. Domitianus poſtquam leui animi ſenſu inductus ſtipẽdia militibus auxiſſet, militum numerum adminuendos ſumptus imminuere decreuerat, ſed quominus id facere auderet, Barbarorũ obſtabat metus.

Quæ ſpectanda ſint in mercatura, agricultura, & rebus foſſibilibus.

CAPVT VIIII.

MERCATVRAM, & agriculturam à Principe ſummo ſtudio curandam dixi, cũ maximè Reipublicæ prodeſſe videãtur; ne igitur diutius ſermonem protraham, non hic eadem reperto; hoc tamẽ addam non parum adiumenti Principis potentiæ ſubminiſtrari, ſi metallorum opes prudenter inquirat, & ijs Rempublicam iuuet. Aurum in bellis quærere nefas eſt, in mari temerarium, arte, & iuſtitia valdè Principi proficuum. Ratio eſt triplex inueniendi auri; fluminum ramentis, vt in Tago Hiſpaniæ, Hebro, Traciæ, Pactolo, Aſiç, Gãgi e Indiarum; e puteorum etiam ſcrobibus effoditur, aut ruina montium; in fluminibus licet præſtantiſſimum dicatur, & abſolutiſſimum curſu ipſo, tritu; perpolitum, cum tamen amplius non ſit in vſu, eius indagatio non inuenitur. Cum verò ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis ingentes exoriantur vtilitates, non ideò negligendæ ſunt, ſed tanquàm Reipublicç à natura conceſſa beneficia, cum gratiarum actione vſurpanda; quod ſi venæ rectę fuerint, inueſtigãdę porro; de nouis quo; ſedulo cogitandum, ato; exiſtimandum, ita Deum diſpenſaſſe, vt veteres nõ oĩa eruerint. Immenſę diuitiæ occultę latent ſub montium molibus, aliæ profundo ſubſident loco; alia ferè propalam. Tanta eſt eorum varietas, vt certare videantur cum illis, quę enaſcuntur. Quamobrem plurimas eſſe metallorum venas, ſtatuendum eſt; quę licet Europam, & Aſiam ditent, quia tamen ignorantur, negliguntur. Meę huius tã âpertę aſſertionis euidens ſit inditium, fluuiorum arena aurea, quæ vicinas ripas ipſo auro abundare demonſtrat; ex quo facile etiã crediderim nullum eſſe Principem, qui tales nõ habeat diuitias; ſed inquirendi deeſſe induſtriam; Non affirmo tamen vbi; aurum

Maximũ potẽtię ſulcrũ metallorum opes.

Plurimæ ſint metallorum venæ.

rum reperiri,ſed ſpeciem aliquam metallicarum, ſeù foſſiliũ rerum,aurum,argẽtum,electrum,æs,ferrum,ſtannum,plumbum, argentum,viuum,ſandracham,minium,cadmiam,alumen, ſulphur,bitumen,terram lemniam,Eretriam, Eliam, Sebinuſcam, Pigunitidem,Ampelitidem,Cimoliam,Sardam, Vmbricam, tot lapidum genera. Nàm quotidie noua huiuſmodi inueniuntur, quæ indicant pretioſis hiſce rebus naturam abundare.Negauit Tacitus argẽto feracem eſſe Germaniam,nunc tamen, non argentum ſolum,ſed & aurum ſuppeditat; nec regionis illius vlla pars eſt,in qua non aliqua effodiantur; In Comitatu Tirolenſi, Bohemia,Saxonia,Pannonia,Tranſiluania,Polonia,Haſſia, dotes illæ ſunt;immò in ipſa Horuegia argenti venæ reperiuntur; In Suecia quoque montes auro, argento ære plumbo referti in altum aſſurgunt; Brittania ſtamnum argentum propè æmulãs gignit; Electrum mittit Boruſia, gemmas Hericinæ ſaltus. Illud verò eſt in cauſa,cur minus in hac re laboretur; quod vel mutatio dominorum,& gubernantium,vel bella, vel ſanè ſumptuũ magnitudo,vel operis etiam difficultas ſummoperè impediunt. Parus iàm in Hiſpania auri foſſor eſt, quia noua Hiſpania, & Peruuia fertilior eſt;negare tamẽ non poſſumus in Hiſpania metallicos eſſe montes,cum ſcriptura, & experientia id oſtẽderit; Nullum tamen Principem plures metallorum fodinas habere arbitror,quàm Turcarum Imperatorem, qui cum aurum maximè ſitiat,eo bono non vtitur,& penuria peritorum, & Dei prouidẽtia, ne tantis opibus validius contra Catholica Regna inſurgat;Arabiam quoq; conſtat auro ditiſſimam; nec tamen magna cura eſt harum opum emendarum,nec poteſtas;nàm latrocinijs, vaſtitate,timore tyrannidis omnia perturbantur. Ad hanc induſtriam cætera omnia, vt Criſtallinas, vitriarias, lapidarias, aliasque officinas reuoco; Salinas etiam non omitto,olim hæc rara, difficilisq;, nunc in promptu, ſed tamen nuſquam eo copia,quàm habemus in Italia; vbi Tarentinus lacus ęſtiuis caloribus exſiccatur,indureſcit,ex quo ſal coaleſcit; Metallicarum rerum genus omne exquirit, vt per homines quidem idoneos adminiſtrentur,ſed laborũ maxima pars à damnatis ob aliquod delictum reis perficitur. Qui enim propter admiſſa ſcelera ſunt puniendi,ita huic pœnæ ſubijciantur, & crebro mortis pœna in hãc commutetur.Aegyptij vt Piramidum deductionum Heliacarum barbara opera damnatorum, captiuorumq; labore effecerunt,ſic quoq; improbos ad aurum effodiendum deſtinabant. Caueat tamen Princeps, ne innocentes addicat, nocentes tantum veluti pœnæ ſeruos illuc traduci iubeat. Nec difficilis cuſtodia;tùm quia in ſpeluncis continentur, tùm quia totum hoc genus ferreis tantum catenis edomandum etenim proſunt Re-

In plurimis Prouincijs plures ſunt metallorum venę.

Cauſæ, ob quas in effodiendis metallis minus elaboretur.

Aliæ officinæ proponũtur.

publicæ pœnæ eorum, quorum ſcelera obfuerunt. Nunc in carcere multi per plurium annorum interualla adſeruantur publico ſumptu; multi autem vel aurium cæſione, vel publicis flagellis, vel exilio corripiuntur, interim, quibus vitæ ciuiliter degendæ copia denegatur, ad furta, latrocinia q; ſe ſe parant. Vbiq; enim ſemper infamiæ notis erumpunt. His tamen interponendi alij tũ præfecti, tùm mercede cõducti, vt fugiendi nulla ſit in promptu occaſio. Multis perditorum centurijs hodie carceres redundãt, quorum ſcelera ea non ſunt, vt morte puniantur.

Aliæ quærendæ pecuniæ rationes traduntur, quas induſtrioſi olim Principes, & Reſpublicæ perſecutæ ſunt.

CAPVT X.

NECESITAS ſæpè, aut auaritia ſtudioſæ quærendarum opum indagatrices ſunt quas licet interdum ob moleſtiã populus faſtidiat, interdum tamen eædem communi eius conſenſu ad maius malum euitãdum in vſum deducuntur; certè quorumdam malitia ita peruigil eſt, vt potius ad opprimendum, quàm ad ſubleuandum populum noti videantur, Exẽpla in medium proponam, quorum aliqua ſunt comprobanda, quædam iuſta facit neceſſitas; Honeſta, vtilisq; colligendi in neceſſitate pecuniæ ratio fuit, quàm iàm Veneti fuere ſecuti, nàm publicè edixerunt fore, vt, qui Rempublicam iuuiſſent, ex illis triginta in numerum Senatorum eligerentur, eaq; dignitas poſteris eorũ rata maneret, cæteris finito bello ſingulis annis quinq; nummum millia diſtribuerentur. Certatim dederunt opulẽti, ac ex æmulatione ampliſſimã pecuniã in ærarijũ retulerũt. Id, cur Principes ſæpè nõ imitẽtur? Certè Hiſpaniarũ Rex aliquot ante annos, dũ ditiſſimos Italorum nobilitat, magna bellorũ ſubſidia cõparauit, atq; ex hoc rectè cognouit nobilitatis honores in copioſos, ingenioſos, negotioſosq; eſſe cõferẽdũ, ne, ſi in egeſtatẽ recedãt, ordini ſint dedecori. Nulla hic Reipublicæ, nulla priuatis infertur iniuria; Ij qui pecunia patrię proſũt, nõ inferiores ijs ſũt qui tetro quaſi vapore obductas imagines docto animãt penicillo; nec .n. ſolius pecuniæ, ſed virtutis etiã habẽda ratio; Qđ ſi recẽtiũ multitudine, antiquorũ vileſcat nobilitas, id ferendũ, quãdoquidẽ virtuti recuperandæ dignitatis sẽper aditus patet; Nec diſſimiles huic eſt, qđ Byſantij dũ eius ciues neceſſitate maxima vrgerentur, factũ eſt, cũ enim lex eſſet, ne quis iure ciuium

Venetorũ ratio colligendæ pecuniæ.

fruc-

fruëretur, niſi vtroq; parëti ciue natus eſſet, edictũ fuit, vt ſi quis Reipublicæ triginta libras conferret, quamuis alterutro parente tantùm ciue natus, ciuis eo, qui optimo iure haberetur.

Alia eſt conquerendæ pecuniæ ratio, quã Edoardus Brittaniç Rex vſus fuit: amicos rogabat, vt ſponte ſibi pecunias conferrẽt ad expenſas militiæ, ſic ex ſingulorũ liberalitate benevolentiam ciuium eſtimaturum dictitabat, quare huic contributioni benevolentiæ nomen inditum fuit. Si ſumma cõpellat neceſſitas, eſt recta ratio, ſed animaduertendũ, vt viciſſim illis benefáciat, alioqui nil durius, quã Principis repetitæ, ſæpius apud amicos preces; ſi enim negent, aut parcè donent, paratam ſibi cladẽ ſuſpicãtur; ſi quis aut nolit, aut non poſſit dare, ſibi infenſum Principẽ apertè declarat, quem pariter cenſet offendiſſe.

Odoardi Brittaniæ Regis Racco.

Antoninus Philoſofus, vt pecuniã conficeret, omnia vaſa aurea, argentea, criſtallina, gẽmas, omnemq; domeſticã ſuppellectilẽ, vxorisq; ornamenta publicè vendidit, vt pecuniam conflaret, quæ quidem nimis ſordida à nonnullis exiſtimantur; plures tamen magnificum arbitrantur, nàm ornatum contemnere regium, ſubditisq; parcere laude dignum eſt, hac enim ratione nobiliũ, potentũq; animi ad Rẽpublicã adiuuandã inflãmãtur. Quis nõ diuite gẽma bibet, ſi Principis fictilẽ ſuppellectilẽ ĩtueatur?

Antonini Philoſofi ratio.

In Lottoringia ingruentibus olim bellis, cũ indicta eſſent varia tributa, & illud additũ, vt quantũ poſſit quisq; vno die cũ familia in victu conſumere, tantum contribueret in tributum.

Lotaringiorũ ratio.

Dominicum Michaelem Venetorum Ducẽ tradunt, cũ procul à domo abeſſet claſſe, Tirũ obſidens in expeditione Aſiatica, & propter pecuniæ defectũ ſtipendiũ reddere nequiret, remigibus, & ſocijs naualibus pecuniã publica forma ſignauit, quã pro aurea, & argẽtea certis diſtinctã characteribus inſtipẽdiũ naualibus numerauit turmis, polliticus fore, vt mox domi, aurei, & argẽtei nũmi pari numero habẽtibus traderentur, quod factum eſt.

Dominici Michaelis.

Neceſſitas ſumma in cauſa fuit, vt pro bellõ Pruſico gerendo tributum in Polonia imperatum ſit à Regẽ Caſimiro, vt Rex pariter, & Eccleſiaſticus, equeſterq; ordo vniuerſus dimidium annuorum cenſuum conferrent, ne honorum quidem, ac Magiſtratuum fructibus exceptis, oppidani verò ſoli iuxtà, ac mobilium bonorum eſtimatione facta, vt binbs groſſos à marca, agreſtes vero ſinguli ſingulos groſſos, cæterum equeſtres homines, qui nullos habent agricolas, & adſcriptitios, neque cenſus vicinos, quaternos groſſos pendere iuſſi.

Caſimiri Poloniæ Regis.

In bello contra Maximilianum Imperatorẽ præter ea, quæ ex officiorum venditionibus collegerunt Veneti, Senatus ſanciuit, vt dimidia ex parte fructuum, qui ex domorũ locatione percipiebantur, æquã partem inquilini omnes in ærarium conferrẽt, ex-

Venetorum.

ceptis ijs,qui eo bello ab hoſtibus Reipublicæ domo ſua pulſi ſe ad vrbem recepiſſent, atq; ijs,quorum fructus decimam vnciæ partem non excederent.

Venetorum. In bello contra Iulium Secundum Summũ Pontificẽ Veneti, cum pecunia indegerint,per Senatum ſtatuerunt,vt intra viginti quinq; dies,qui aurum,argentumue celatum haberent,ad duum viros adferrent nummis cudendis,Id eis aurum, argentumue cũ lucro partis decimę accepto ferendum;qui non tuliſſent,eorum bona venderentur,exceptis, quæ dotis titulo mulieribus deberẽtur, Atq; tandem,cum parum liberales,& nulla patriæ charitate mouerentur,ſtatuit Senatus,vt eorum, qui latebant, captis, & venditis pignoribus,& bonis ad contribuendum cogerẽtur, alij negantes carceribus capti includerentur.

Venetorum. In bello contra Sfortiam Mediolanenſium Ducẽ ad ſumptus perferendos ſanciuit idem Senatus,vt vrbani,peregriniq; Magiſtratus,Iudices,ſcribæ, cæteriq; inferiores ordines, Magiſtratibus ipſis ſubiecti,qui publicum aliquo modo ſtipendiũ mererẽt, Reipublicæ eſſent vectigalia;& vt patritij etiã Magiſtratus, quibus præmium ex publico fuit adſcriptum, poſt annum gratuitũ Reipublicæ operam in ſex proximos menſes impenderent; Eandem,& tributi rationem ſunt amplexi bello contra Maximilianum Imperatorem in recuperanda Vicentia.

Alia itidem Venetorum ratio. Iterũ,& in bello contra Baiazetẽ Turcarũ Imperatorẽ formidoloſo aucta à Venetis fuerunt vrbis vectigalia nimirũ tertiam vini,panis,carnisq; partẽ exegerunt,portorijs tantum exceptis, atq;, vti Magiſtratus omnes vrbani, prouinciales q: mediã ſtipendiorũ partẽ vnius anni Reipublicæ remitterent lex lata;cautũ tamen,vt quadraginta tantũ optimatũ ſumma capita lege tenerentur,cenſus autẽ ciuibus pro vniuſcuiq; opibus decretus, Ciuitates verò ſub Venetorum Imperio,aut fœderatæ, ad contributionem certæ pecuniæ vocatæ.

Venetorum. Idẽ Senatus,cũ videret in bello contra Maximilianũ maximã eſſe in vrbe eorũ ex plebe ciuiũ, qui aliquo Reipublicæ munere fungerẽtur,ex quo aut ſtipendij mẽſtrui, aut quotidianũ queſtus nomine lucrũ facerẽt,ſtatuit,vt is, qui in plebe ciuis perpetuũ à Republica munus acciperet,ſi decuplũ ſtipis annuæ, aut ſi ea nõ ſit,lucri ſummã,de qua apud Magiſtratũ conſtaret, Reipublicæ intra quindecim dies dari curauiſſet,id omninò munus ipſo mortuo;aut filius,aut nepos,aut frater eius cõſequeretur,aut is quẽcumq; ſibi ipſi eius muneris hæredẽ inſtituiſſet, quibus aut ſua eſſent ad tẽpus munera,ijs octuplã ſtipẽ ærario inferentibus, ea viuis munera eripi non poſſent. Has enumeraui artes, quibus Principis neceſſitati,vel cum ciuium incõmodis, vel abſq; eorum detrimento ſubueniri poſſe video.

Quæ

Quæ sint congerendarum opum iniquitationes.

CAPVT XI.

QVAE de colligendis opibus adhuc tradita sunt, eo spectant, vt horum aliqua compro bentur, vtpotè æqua; iniqua verò plurima damnentur; Ex iniquitate enim ditescere impijssimum dicerem; atq; ideo non ablq; re fore duxi, si alios modos, quibus pauperes, diuitesq; in Republica opprimuntur, vt maximè euitentur, recensuero.

Primus, igitur est in publica moneta augenda, minuendaq;, non veteri illa fraude, quæ patebat, sed noua, ac subtiliori. Quis enim Hippiam imitatur, aut Leonem cum iussisse ferunt, vt quilibet adferret nummos alia forma excudendos, cum attulissent, recudit, & nouam monetam duplici pretio esse iussit; Sibi itaque dimidium retinuit, ac ciuibus ingenti fuit detrimento, cum ab exteris non nisi consueto pretio acciperentur; nec diuturna esse potuit tam aberrans à communi æstimatione visionis fallacia. Nunc subtiliora monetæ sunt furta; artificiosa fraus est permiscendis variè metallis; argentum purũ colligitur, idque permiscetur, vt interdum dimidio maius pretium efficiant. Hinc tot nummi adulterini, nummulliq; qui passim ob fallaciam prohibentur.

Damnatu ratio ingerẽdi pecuniam.

Huic affinis vsurariorum improbitas; antiquum hoc Reipublicę malum fuit, & nunc summum est, quod libertimè lucri cessantis, ac damni emergentis velamine grassatur. Statuendum est omnem vsuram, cum nummus per fœnora nummum gignit esse illicitam; ac tanquam venenum, & pestem è visceribus Reipublicæ eijci, depelliq; deberet. Causa porro, cur tanto detrimento Reipublicæ pestis illa retineatur, triplex esse potest. Principum, & ærarij vtilitas, quia vectigalibus Iudęi onerantur; commodũ subditorum, qui mutua pecunia egent ipsorum Iudęorum, & vt tandem ad veram religionem conuertantur; At omni in causa falluntur Principes; si enim abessent Iudęi, & fœneratores plus præsidij conferre possunt ciues; Nunc enim, & hoc, quod Iudæi conferunt, ciuium incuriæ vertitur, quos dolo, fraudeq; exhauriant, & propterea ipsos Iudęos non solum alere, sed & ditare coguntur. Quæ enim erit ciuitas, quæ non libenter id, quod Iudęi fisco pendunt, duplum persoluat, si Magistratus Iudęos expellat? vtilitati publicæ nihil sanè prodest callidos illos fures alere,

Damnatu ratio fenoratorum improbitas.

Recensentur causæ, ob quas coleren tur fenerato res Iudęo.

Sunt potius incommodo quã cõmodo Iudęi.

& cum decem aureos contulerint, mille tamen fraudolenta arte à cunabulis vſq; cognita ſurripiant. Hic igitur error politiæ eſt ingens ad publicorum fœneratorum rapinas, hoc eſt hebdomadarios, menſtruos annos cenſus conniuere, atq; hac ratione extorquere fortunas, vt ex in ius fœneratorum abeant, ac ærariũ aliqua portione haud aſpergatur.

Nec longè diſſimilis eſt ab ea horum ratio, quàm Tiberiũ Imperatorem exercuiſſe conſtat. Præſides ille egentes, callidos auaros, rapaces, conſtituebat, quos deinde prouinciarum opulentiſſimos ſpolijs trucidabat, & ſpolia fiſco inferebat; qua quidem in re, initio tanquam iuſtus, & ſeuerus Imperator diù ſtatuit; verum perſpecta fraude opes omnes ad Tiberium deuenire; eumq; præſidibus veluti ſpongijs vti, quos aridos prouinciarum opibus cõmitteret, plenos exprimeret, vniuerſus populus dictitabat. Non conſulunt hi ærario, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cũ tamen honeſta negotiatione plus lucri facere poſſent; Nec fieri poteſt, vt his commercijs ad fidem conuertantur, quia nõ magis amant Chriſtianos, quàm agnus lupum; nec de conuerſione illi loquuntur, nec Iudęi audire ſuſtinent: ſubinde ex diuturna permiſſione, & conniuentia Principum fœnerandi habent crimina impunita; immò, quo maiori ſunt odio, & opinione nequitię apud Chriſtianos, hoc magis apud ſuos gloriantur; præterquã quod reſtitutio male ablatorum eos quaſi impedit ad ſacrorum Chriſtianorum ſuſceptionem. Vera enim religio alienarum rerũ detentionem non admittit; ideò durum nimis videtur Iudęis thesauros, quos vel magna parte, vel vniuerſos per iniuriam cõgeſſerunt, dimittere; ſi licitis operibus omnia lucrarentur, ſuſcepta religione ſibi ſuas retinerent; & ſolum exercenda eſt perfidia, nunc opes abijciendæ ſunt, quas pleriq; fidei, pietatiq; præponunt.

Aliæ dinatæ rationes.

Aliæ etiam in vſu ſunt cumulandæ pecuniæ damnatæ rationes. Ita Nero deſtitutus, auroq; iàm exhauſtus antè omnia inſtituit vt è libertorum defunctorum bonis præter ſemeſſim dodrãs erogaretur. Erat hoc ingens prædæ augmentum, nàm cum ante ſemiſſem, hoc eſt mediam partem hæreditatis vendicaret fiſcus, dodrantem, hoc eſt nouem vncias ex duodecim, ſiuè tres quartas accepit. Verbi gratia, duodecim millium aureorum fuiſſent, nouem Imperator, tria hæres adibat; Prætereà edixit, vt ingratorum in Principem teſtamẽta ad fiſcum pertinerent, ac ne impune eſſet ſtudioſis viris, qui ea ſcripſiſſent, vel dictaſſent, immẽſa ſub latrone Principe vorago, eos iubebat occidi, à quibus dictus fuit hæres. Hoc metu inicẽto, cum iàm ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palàm hæres nuncuparetur, deriſores vocabat, quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent,

uerarent, multisq; venenata porrigebat pocula; Iura ciuibus tol lebat atq;, vt ea redimerent, vim inferebat. Negabat enim iure Ciuitatem Romanam vsurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filij essent; neq; enim intelligi debere posteros vltra hunc gradum; prolataq; diuorum Iulij, & Augusti diplomata, vt vetera, & obsoleta deflebat, sententias vendebat; Cognoscebat autē de talibus causis imposito prius pretio, moræ impatiēs quadraginta reos quondam ex diuersis criminibus vnita sententia damnauit; Cogebat, vt res viles immenso emerent, omnes fraudes venditioni admiscebat, proscriptibus, atq; iudicijs vbicunq; conceptis quadragesimam summæ, de qua litigaretur, nec sine pœna, si quis imposuisse, vel donasse negotium cōuinceretur, quidquam remittebat. Omnia turpia sequebatur lucra; Ex Gerulorum diurnis quæstibus pars ei erat octaua, ex capturis prostitutarum, quantum quæq; vno cōcubitu meretretur, Additumq; ad caput legis, vt tolerentur publicō, & quæ meretricium, quæue lenocinium fecissent, nec nō & matrimonia obnoxia essent; lupanar domesticum erigebat in palatio distinctis, instructisq; pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuiq; starent. Mittebat circū fora, basilicas, nōmenclatores ad inuitandos in libidinem senes, iuuenesq; statuta aduenientibus pecunia fœnebri, appositisq;, qui nomina palā subnotarēt; locupletum opes fisco addicebat; militum delectus habebat; id quod fecit, & Caligula & vsitatum erat eos adolescentes ad nomina adigere, qui à militia vacationem magno essent empturi. Quælibet scelera, vt læsæ maiestatis scelera confingebat, Mirum, quantum feritatis lex ista præseferat; nam & ob verbulū temerariè tantum prolatum non modo ob perpetratum atrox facinus vita priuabantur, reisq; bona fisco subito demandabantur; Per calumniam spoliabat officinas mercatorum; cum enim interdixisset vsum Amithystini, ac Tyrij coloris, submisissetq;, qui nundinarum die pauculas vncias venderet; præcluſit cūctos negotiatores; omnes Magistratus intermedios ad rapinas impellebat, nulli delegabat officiū, vt non adijceret cum scire, quid sibi opus sit; hocq; agere, ne quis quicquam haberet, Tēplis omnibus bona detrahebat, à socijs pecunias quæritabat, sine causa oppida diripiebat, furabatur, aliena vendebat, creditoribus non soluebat, ab ipso milite vectigal extorquebat, sancitā cū piratis cōditionē, societatēq; habebat, vt apud Algeriæ Proregē est in vsu; Occidebat eos, qui Magistratus gesserunt, quod idem sane à Turcarū Imperatore non abhorret; honores, & sententias vendebat, vt diuitū possessiones, vt publicū crimē; diuitē esse cēsoretur. Has omnes dānatas artes appellarim, quæ vtiq; diuitem non faciunt Principē, immò omnino cū Imperio, ac dignitate denudant.

Qui-

Quibus modis Principis Imperium amplificetur.

CAPVT XII.

INGENIOSAE quædam artes ſunt, quibus iuſtè alienam etiam ditionem ſuę poteſt adiungere Princeps; ſic enim Romani pluribus rationibus Imperium amplificarunt; Primo hoſtes victos, vt Albanos, Sabinos, aliasq; complures gentes in fœdus adegerunt. Romulus ea valuit ſapientia, vt pleroſq; populos eodem die hoſtes, eodē ciues haberet. Iidem finitimas Romæ Ciuitates delere omninò, atque euertere conſueuerunt, vt ità earum ciues Romam commigrare cogerentur; Præterea ius ciuitatis quamplurimis virtute, aut alia qua alia dote eminentibus immò integris ciuitatibus tradiderunt; Magna indè populi Romani Imperio facta fuit acceſſio, quod multos populos ac Reges ſibi adiunxere, alios quidem ſociorum nomine, vt Latinos, alios amicorū titulo, vt Reges Aegypti, Aſiæ, & aliarum gentium. Hęc verò ipſa ſociorum, & amicorum nomina Romanis nulli, niſi de ſe bene meritis Regibus, ac ciuitatibus tribuebant. Alijs inſuper in fidem, ac patrocinij ſuſcepti Romani Imperij Maieſtatem non parum auxerunt, Sic Capuani, vt Samnitibus, & Meſſanēſibus vt Hieroni, & Cartaginenſibus validè obſiſterent, ſponte in Romanorum poteſtatem deuenerunt. Hæc ars etiam ætatis noſtræ Principibus præclarè innoteſcit; eaq; Henricus Secundus Galliarum Rex ad commodum ſuum opportunè vſus eſt; ſiquidem ſuſcepta Imperij contra Imperatorem Carolum Quintum defenſione, tres maximas Ciuitates, Metim, Tullum, & Verodanum ea occaſione in ſui ius redegit. Eadem ratione Poloniæ Reges maximam Licconiæ partem ſuo ſubiecerunt Imperio. Ad augendas Imperij vires nō minus conferunt beneficia in Reges, aut Principes collata. Hanc ob cauſam Ludouicus Vndecimus Galliarum Rex Franciſco Sfortiæ Sauonam tribuit, Fridericus Secundus Imperator Borſo Areſtino Mutinam, & Regium, quod ab eo Ferrarię liberaliſſimè fuiſſet exceptus.

Prima ratio adaugendi Imperij.

Alia ratio.

Comperta noua quoq; ratio eſt, qua nulla vtilior ad alienam comparandam ditionem, nulla iuſtior, quæ fit per emptionē qui ditionem emit, emit profectò, quod nullo ſatis magno pretio per-

perſolui poteſt;nec eſt vllum Principe dignius mercimoniũ.Hoc modo Clemens Sextus Auenionenſem Comitatum à Ioanna Neapolis Regina emit,& quidem illis ipſis penſionibus, quæ ab ipſa Eccleſiæ perſoluebantur;Sic Philippus Valeſius Delfinatum ab Hamberto Principe quadraginta,& Ducatum Bernenſem ſexaginta aureorum millibus mercatus eſt.Nulla verò gens facultates ſuas hoc modo magis auxit, quàm Florentinorum Reſpublica,neque vlla fuit,quæ promptiori ad manus pecunia magis abundarit. Hinc ijdem Aretium à Coſſeo quadraginta, Liburnũ à Thoma Fregoſio centum viginti aureorum millibus, Cortonã à Ladislao Neapolis Rege, Piſas à Gabriele Maria Vicecomite ſuæ addixerunt ditioni.

Per contrà, ſi hi maximè adangentur Imperio.

Hominum excellenti virtute præditorum opera non inutilis habetur alienum acquirendi modus, qui præcipuus eſt exteram aliquam nationem certo ſtipendio conducere, vt eius opera in bello vtamur. Conduci etiam ſolent exteræ nationes, aut ad inhabitandam aliquam regionem,vel ciuitatem,vt Ioannes Secundus Luſitaniæ Rex Germanos quoſdam agricolas, aut additionem varijs artificijs tam locupletandam, quàm exornandam aduocauit, (in quo Coſmus,& Franciſcus Magni Etruriæ Duces ſingularem adhibuerunt prudentiam,) aut ad acquirendam nobis aliorum pecuniam,idq; beneficio earum rerum, quarum copia abundamus.

Alia ratio.

Præcæteris etiam modis, quibus alienas facilè ditiones poteſt quis conſequi, ille non eſt in infimo, cum Principi,vel Reipublicæ commodata pecunia Ciuitates, & Opida in fidem reſtitutionis recipiuntur. Cum verò ſic credita pecunia rarò reddatur,fit, vt Princeps eiuſmodi hypotecas propriorum bonorum loco habeant, atque vſurpent. Electores olim Carolo Quarto Imperatore ſuffragia ſua de Vincislao filio ipſius in Romanorum Regem eligendo centenis aureorum millibus ſinguli vendiderunt; cum verò is tantam pecuniæ vim in promptu non haberet, ſexdecim Imperij Vrbes in pignus fidei ipſis tradidit, quas tàm illi, quàm hæredes in ſui ſemper poteſtate retinuerunt. Ludouicus Decimus Galliæ Rex Comitatum Rõcilionenſem à Ioanne Aragoniæ Rege pro quaternorum aureorum millibus acceperat, quem poſteà Carolus Octauus Regi Catolico gratis reſtituet; ſic et Florentini ab Eugenio Quarto Burgum Sancti Sepulchri pro viginti quinque aureorum millibus, & Ioannes Primus Luſitaniæ Rex Moluccas Inſulas à Carolo Quinto Imperatore pro tercentum, & quinquaginta ſcutorum millibus pignori acceperunt.

Alia ratio, qua plures Principes vſi fuere.

Ad hoc præterea quàm maximè proſunt affinitates,& matrimonia,quibus certè plurima iura ſibi Principes aſſumunt. Carthaginenſes

Per affinitatis ad augentur Imperia.

thaginēſes Syphacem Regem potentiſſimum à Romanorum ſocietate auerterunt, Sophonisbam ciuis ſui Aſdrubalis filiam ei vxorem tradendo; Simili arte Veneti Cypro Inſula potiti ſunt: Philippus Maria Vicecomes ditionem ſuam, quàm Præfecti, qui patri eius militarunt, iàm inter ſe diuiſerant, quatuorcentum aureorum millibus à Beatrice Tēde Comitiſſa vxore ſua, dotis nomine acceptis, recuperauit; Ex omnibus tamen Principum familijs nulla eſt, quæ per matrimonia, & affinitates maiorem planè potentiam, vel cum perpetua quadam fœlicitate coniunctā eueēta fuerit, quàm Auſtriaca. Primo enim Maximilianus à Maria vxore Caroli Burgundiæ Ducis filia Belgium, deinde Philippus à Ioanna Ferdinandi, & Iſabellæ filia Hiſpaniam cum omnibus ei annexis prouincijs dotis nomine accepit, quorum vniuerſa hæreditas Carolo Quinto Philippi filio obuenit; Cuius filius Philippus affinitatis iure Luſitaniæ Regnum cū omnibus ei adiunctis (quæ ſanè maxima ſunt, & opulentiſſima) ſibi, tanquàm maternam hæreditatem vindicauit.

Per adoptionem.

Cognationis, ſiuè affinitatis ſpecies eſt Adoptio, qua Ioanna Regina Neapolis ad fringendam Ducum Andegauenſium potentiam vſa eſt; vndè ad Aragoniæ Reges poſteà ius illius opulentiſſimi Regni fuit deuolutum. Apud Gallos ad legem Salicam hæc Imperium affinitatis, aut cognationis beneficio augendi ratio locum non habet.

Alia conſideratur ratio.

Plurimæ etiam aliæ dantur nationes Imperij ſui terminos ex alienis amplificandi. Aegypti Sultanis in more erat ac Imperij ſui vires augendas pueros e Circaſſorum in primis gēte apta ad militiam corporis proportione coemere, quibus tā ad arma tractanda, quàm equos regendos aſſuetis & manumiſſis ad bella gerenda vtebantur; & his quidem viribus illi, Aegypti Syrię, Arabiæ Imperium trecentis ferè annis obtinuerunt. Luſitanis quoq; hoc idem in vſu fuiſſe accepimus, vt magis Fortæ ſubditorum multitudinem adaugerent, quorum cumq; religionum hominibus vtiſſimum ad ſe acceſſum permittunt, ab eisq; hoc vnū exigunt, vt inuiolabilem in bello fidem exhibeant; quapropter ex hoc vario hominum genere robuſta illa equitum turma, quos Mutferiaghos appellant, rectè eſt diſpoſita, in qua plurimi adnumerantur Chriſtiani, qui aut rerum ſuarum deſperatione, aut concepta ira, atq; indignatione, aut ſtulta ambitione, aut alia aliqua cauſa eo deducti ſunt; vt ſcilicet ſæpè cum fide libertatē ipſam deperdant. Poloni eligentes aliarum ditionum Principes potentiam ſuam auxere; quas poſtea inſertas tanquam proprias ſibi vendicarunt. Hæ ſunt itaq; rationes augendæ potentiæ, quę cum ſint iuſtiſſimæ; ſi tamen reſecentur timendæ, quas ſibi tuq; proprias vſurpārunt turcæ, vtpotè ad id quod eſt contra omnium

& præ-

& præcipuè contra fidem chatolicam dirigentes; quis neget maximè ſtabili fundamento innixam duraturum.

Quomodo, & quando bona Eccleſiaſtica à Principe in ſui ſubſidium adhibeantur.

CAPVT XIII.

ECCLESIAE reditibus nequaquã ſine Summi Pontificis facultate, & extremæ Reipublicæ neceſſitate manus injiciendæ ſunt; olim placuit Concilio Lateranenſi generali, vbi laicorum facultates exhauſtæ ſunt, poſſe ex Eccleſiaſticarũ perſonarum conſenſu aliquid ex ijs extrahi auxilij nomine, quibuſdam tamen præmiſſis conditionibus. Primo quod ab Epiſcopo, & Clero reddituum horũ collecta ſtatuatur; In his enim, quæ vniuerſum Clerũ reſpiciunt, non ſat eſt, vt Epiſcopus à ſuo tantum capitulo accipiat aſſenſum, ſed totius cleri vox admittenda quia nec Epiſcopi ex arbitrio immenſis oneribus opprimere poſſunt ſubditos; Ex quo occurritur colluſioni quorumdã Epiſcoporum, qui cum Principibus, & laicis auidis ad colligenda, bona Eccleſiaſtica poſſunt timere auxilia illa Principibus contra Clerum permittere; ſed & conſulitur ipſorum Epiſcoporum ſecuritati, qui alioquin, ſi ille conſenſus ad contributionem perſoluendam ſufficeret, armatis Principibus nunquam illa ſubſidia tàm facilè auderent negare; vt planè faciunt, cum ab ipſis ſolis non pendere demonſtrãt, ſed à toto Clero, cui iure diuino, & humano priuilegia illa immunitatis indulta ſunt; Requiritur, quod & laicorum facultates non ſuppetant; Verùm & hodie, ni conſulatur iſta di re Summus Põtifex, impoſita collectorum onera ſunt excutienda. Cuius rei ea eſt ratio, quod tanta eſt vis laicorum, vt facilè, vel minus, vel co actione Clerum ad conſentiendum impellant, vel nulla cogente neceſſitate; & proinde excommunicationis pœna, ne id fiat in conſulto Pontifice, vetitum eſt; Nonnulli ſunt Principes, qui priuilegia obtinuerũt, quibus etiam bona Eccleſiaſtica ſumma vrgente neceſſitate alienari poſſunt. Tale exiſtimatur priuilegium conceſſum Galliarum Regibus per Bonifacium Octauum, antequam Philippo Pulcro eſſet infenſus de imponendis vectigalibus, vel colligendis auxilijs ab Eccleſia, dùm Reipublicæ expediret;

Quæ ſint ſeruãda vt Principi eccleſiæ reddit⁹ poſſint deſeruire.

Priuilegia ſé conceſſa nonnullis Principibus

à prædeceſſore ſuo Michaele factas donationes irritas eſſe iuſſit. Domitianus poſtquam leui animi ſenſu inductus ſtipẽdia militibus auxiſſet, militum numerum adminuendos ſumptus imminuere decreuerat, ſed quominus id facere auderet, Barbarorũ obſtabat metus.

Quæ ſpectanda ſint in mercatura, agricultura, & rebus foſſibilibus.

CAPVT VIIII.

MERCATVRAM, & agriculturam à Principe ſummo ſtudio curandam dixi, cũ maximè Reipublicæ prodeſſe videãtur; ne igitur diutius ſermonem protraham, non hic eadem reperto; hoc tamẽ addam non parum adiumenti Principis potentiæ ſubminiſtrari, ſi metallorum opes prudenter inquirat, & ijs Rempublicam iuuet. Aurum in bellis quærere nefas eſt, in mari temerarium, arte, & iuſtitia valdè Principi proficuum. Ratio eſt triplex inueniendi auri; fluminum ramentis, vt in Tago Hiſpaniæ, Hebro, Traciæ, Pactolo, Aſiç, Gãge Indiarum; e puteorum etiam ſcrobibus effoditur, aut ruina montium; in fluminibus licet præſtantiſſimum dicatur, & abſolutiſſimum curſu ipſo, tritu q; perpolitum, cum tamen amplius non ſit in vſu, eius indagatio non inuenitur. Cum verò ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis ingentes exoriantur vtilitates, non ideò negligendæ ſunt, ſed tanquàm Reipublicę à natura conceſſa beneficia, cum gratiarum actione vſurpanda; quod ſi venæ rectę fuerint, inueſtigãdę porro; de nouis quoq; ſedulo cogitandum, atq; exiſtimandum, ita Deum diſpenſaſſe, vt veteres nõ oĩa eruerint. Im menſę diuitiæ occultę latent ſub montium molibus, aliæ profundo ſubſident loco; alia ferè propalam. Tanta eſt eorum varietas, vt certare videantur cum illis, quę enaſcuntur. Quamobrem plurimas eſſe metallorum venas, ſtatuendum eſt; quę licet Europam, & Aſiam ditent, quia tamen ignorantur, negliguntur. Meę huius tã apertę aſſertionis euidens ſit inditium, fluuiorum arena aurea, quæ vicinas ripas ipſo auro abundare demonſtrat; ex quo facile etiã crediderim nullum eſſe Principem, qui tales nõ habeat diuitias; ſed inquirendi deeſſe induſtriam; Non affirmo tamen vbiq; au-

Maximũ potẽtię fulcrũ metallorum opes.

Plurimæ ſũt metallorum venæ.

rum

rum reperiri, ſed ſpeciem aliquam metallicarum, ſeù foſſiliũ rerum, aurum, argẽtum, electrum, ęs, ferrum, ſtannum, plumbum, argentum, viuum, ſandracham, minium, cadmiam, alumen, ſulphur, bitumen, terram lemiam, Eretriam, Eliam, Sebinuſcam, Pigui tidem, Ampelitidem, Cimoliam, Sardam, Vmbricam, tot lapidum genera. Nàm quotidie noua huiuſmodi inueniuntur, quæ indicant pretioſis hiſce rebus naturam abundare. Negauit Tacitus argẽto feracem eſſe Germaniam, nunc tamen, non argentum ſolum, ſed & aurum ſuppeditat; nec regionis illius vlla pars eſt, in qua non aliqua effodiantur; In Comitatu Tirolenſi, Bohemia, Saxonia, Pannonia, Tranſiluania, Polonia, Haſſia, dotes illæ ſunt; immò in ipſa Horuegia argenti venæ reperiuntur; In Suecia quoque montes auro, argento ære plumbo referti in altum aſſurgunt; Brittania ſtamnum argentum propè æmulãs gignit; Electrum mittit Boruſia, gemmas Hericinæ ſaltus. Illud verò eſt in cauſa, cur minus in hac re laboretur; quod vel mutatio dominorum, & gubernantium, vel bella, vel ſanè ſumptuũ magnitudo, vel operis etiam difficultas ſummoperè impediunt. Parus iàm in Hiſpania auri foſſor eſt, quia noua Hiſpania, & Peruuia fertilior eſt; negare tamẽ non poſſumus in Hiſpania metallicos eſſe montes, cum ſcriptura, & experientia id oſtẽderit; Nullum tamen Principem plures metallorum fodinas habere arbitror, quàm Turcarum Imperatorem, qui cum aurum maximè ſitiat, eo bono non vtitur, & penuria peritorum, & Dei prouidẽtia, ne tantis opibus validius contra Catholica Regna inſurgat; Arabiam quoq; conſtat auro ditiſſimam; nec tamen magna cura eſt harum opum emendarum, nec poteſtas; nàm latrocinijs, vaſtitate, timore tyrannidis omnia perturbantur. Ad hanc induſtriam cætera omnia, vt Criſtallinas, vitriarias, lapidarias, aliasque officinas reuoco; Salinas etiam non omitto, olim hæc rara, difficilisq;, nunc in promptu, ſed tamen nuſquam eo copia, quàm habemus in Italia; vbi Tarentinus lacus ęſtiuis caloribus exſiccatur, indureſcit, ex quò ſal coaleſcit; Metallicarum rerum genus omne exquirit, vt per homines quidem idoneos adminiſtrentur, ſed laborũ maxima pars à damnatis ob aliquod delictum reis perficitur. Qui enim propter admiſſa ſcelera ſunt puniendi, ita huic pœnæ ſubijciantur, & crebro mortis pœna in hãc commutetur. Aegyptij vt Piramidum deductionum Heliacarum barbara opera damnatorum, captiuorumq; labore effecerunt, ſic quoq; improbos ad aurum effodiendum deſtinabant. Caueat tamen Princeps, ne innocentes addicat, nocentes tantum veluti pœnæ ſeruos illuc traduci iubeat. Nec difficilis cuſtodia; tùm quia in ſpeluncis continentur, tùm quia totum hoc genus ferreis tantum catenis edomandum etenim proſunt Re-

In plurimis Prouincijs plures ſunt metallorum venę.

Cauſæ, ob quas in effodiendis metallis minus elaboretur.

Aliæ officinæ proponũtur.

publicæ pœnæ eorum, quorum ſcelera obfuerunt. Nunc in carcere multi per plurium annorum interualla adſeruantur publico ſumptu; multi autem vel aurium cæſione, vel publicis flagellis, vel exilio corripiuntur, interim, quibus vitæ ciuiliter degendæ copia denegatur, ad furta, latrocinia q; ſe ſe parant. Vbiq; enim ſemper infamiæ notis erumpunt. His tamen interponendi alij tũ præfecti, tùm mercede cõducti, vt fugiendi nulla ſit in promptu occaſio. Multis perditorum centurijs hodie carceres redundãt, quorum ſcelera ea non ſunt, vt morte puniantur.

Aliæ quærendæ pecuniæ rationes traduntur, quas induſtrioſi olim Principes, & Reſpublicæ perſecutæ ſunt.

CAPVT X.

NECESITAS ſæpè, aut auaritia ſtudioſæ quærendarum opum indagatrices ſunt quas licet interdum ob moleſtiã populus faſtidiat, interdum tamen eædem communi eius conſenſu ad maius malum euitãdum in vſum deducuntur; certè quorumdam malitia ita peruigil eſt, vt potius ad opprimendum, quàm ad ſubleuandum populum noti videantur. Exẽpla in medium proponam, quorum aliqua ſunt comprobanda, quædam iuſta facit neceſſitas; Honeſta, vtilisq; colligendi in neceſſitate pecuniæ ratio fuit, quàm iàm Veneti fuere ſecuti, nàm publicè edixerunt fore, vt, qui Rempublicam iuuiſſent, ex illis triginta in numerum Senatorum eligerentur, eaq; dignitas poſteris eorũ rata maneret, cæteris finito bello ſingulis annis quinq; nummum millia diſtribuerentur. Certatim dederunt opulẽti, ac ex æmulatione ampliſſimã pecuniã in ærariũ retulerũt. Id, cur Principes ſæpè nõ imitẽtur? Certè Hiſpaniarũ Rex aliquot ante annos, dũ ditiſſimos Italorum nobilitat, magna bellorũ ſubſidia cõparauit, atq; ex hoc rectè cognouit nobilitatis honores in copioſos, ingenioſos, negotioſosq; eſſe cõferẽdũ, ne, ſi in egeſtatẽ recedãt, ordini ſint dedecori. Nulla hic Reipublicæ, nulla priuatis infertur iniuria; Ij qui pecunia patrię proſũt, nõ inferiores ijs ſũt qui tetro quaſi vapore obductas imagines docto animãt penicillo; nec .n. ſolius pecuniæ, ſed virtutis etiã habẽda ratio; Qđ ſi recẽtiũ multitudine, antiquorũ vileſcat nobilitas, id ferendũ, quãdoquidẽ virtuti recuperandæ dignitatis sẽper aditus patet; Nec diſſimiles huic eſt, qđ Byſantij dũ eius ciues neceſſitate maxima vrgerentur, factũ eſt, cũ enim lex eſſet, ne quis iure ciuium

Venetorũ ratio colligendæ pecuniæ.

frue-

frueretur, nisi vtroq; parẽti ciue natus esset, edictũ fuit, vt si quis Reipublicæ triginta libras conferret, quamuis alterutro parente tantùm ciue natus, ciuis eo, qui optimo iure haberetur.

Alia est conquerendæ pecuniæ ratio, quâ Edoardus Brittaniæ Rex vsus fuit: amicos rogabat, vt sponte sibi pecunias conferrẽt ad expensas militiæ, sic ex singulorũ liberalitate benevolentiam ciuium estimaturum dictitabat, quare huic contributioni benevolentiæ nomen inditum fuit. Si summa cõpellat necessitas, est recta ratio, sed animaduertendũ, vt vicissim illis benefáciat, alioqui nil durius, quã Principis repetitæ, sæpius apud amicos preces; si enim negent, aut parcè donent, paratam sibi cladẽ suspicãtur; si quis aut nolit, aut non possit dare, sibi infensum Principẽ apertè declarat, quem pariter censet offendisse. Edoardi Brittaniæ Regis Racco.

Antoninus Philosofus, vt pecuniã conficeret, omnia vasa aurea, argentea, cristallina, gẽmas, omnemq; domesticã suppellectilẽ, vxorisq; ornamenta publicè vendidit, vt pecuniam conflaret, quæ quidem nimis sordida à nonnullis existimantur; plures tamen magnificum arbitrantur, nàm ornatum contemnere regium, subditisq; parcere laude dignum est, hac enim ratione no biliũ, potentũq; animi, ad Rẽpublicã adiuuandã instãmãtur. Quis nã ve diuite gẽma bibet, si Principis fictilẽ suppellectilẽ itueatur? Antonini Philosofi ratio.

In Lottoringia ingruentibus olim bellis, cũ indicta essent varia tributa, & illud additũ, vt quantũ possit quisq; vno die cũ familia in victu consumere, tantum contribueret in tributum. Lotaringlorũ ratio.

Dominicum Michaelem Venetorum Ducẽ tradunt, cũ procul à domo abesset classe, Tirũ obsidens in expeditione Asiatica, & propter pecuniæ defectũ stipendiũ reddere nequiret, remigibus, & socijs naualibus pecuniã publica forma signauit, quã pro aurea, & argẽtea certis distinctã characteribus institpẽdũ naualibus numerauit turmis, polliticus fore, vt mox domi, aurei, & argẽtei nũmi pari numero habẽtibus traderentur, quod factum est. Dominici Michaelis

Necessitas summa in causa fuit, vt pro bellõ Prusico gerendo tributum in Polonia imperatum sit à Regẽ Casimiro, vt Rex pariter, & Ecclesiasticus, equestrisq; ordo vniuersus dimidium annuorum censuum conferrent, ne honorum quidem, ac Magistratuum fructibus exceptis, oppidani verò soli iuxtà, ac mobilium bonorum estimatione facta, vt bibos grossos à marca, agrestes vero singuli singulos grossos, cæterum equestres homines, qui nullos habent agricolas, & adscriptitios, neque censûs vicinos, quaternos grossos penderent. Casimiri Poloniæ Regis

In bello contra Maximilianum Imperatorẽ præter ea, quæ ex officiorum venditionibus collegerunt Veneti, Senatus sanciuit, vt dimidia ex parte fructuum, qui ex domorũ locatione percipiebantur, æquã partem inquilini omnes in ærarium conferrẽt, ex- Venetorum.

ceptis ijs,qui eo bello ab hoſtibus Reipublicæ domo ſua pulſi ſe ad vrbem recepiſſent, atq; ijs,quorum fructus decimam vnciæ partem non excederent.

Venetorum. In bello contra Iulium Secundum Summũ Pontificẽ Veneti, cum pecunia indegerint,per Senatum ſtatuerunt,vt intra viginti quinq; dies,qui aurum,argentumue celatum haberent,ad duum viros adferrent nummis cudendis;Id eis aurum, argentumue cũ lucro partis decimę accepto ferendum;qui non tuliſſent,eorum bona venderentur,exceptis, quæ dotis titulo mulieribus deberẽtur,Atq; tandem,cum parum liberales,& nulla patriæ charitate mouerentur,ſtatuit Senatus,vt eorum, qui latebant, captis, & venditis pignoribus,& bonis ad contribuendum cogerẽtur,alij negantes carceribus capti includerentur.

Venetorum. In bello contra Sfortiam Mediolanenſium Ducẽ ad ſumptus perferendos ſanciuit idem Senatus,vt vrbani,peregrinique Magiſtratus,Iudices,ſcribæ, cæteriq; inferiores ordines, Magiſtratibus ipſis ſubiecti,qui publicum aliquo modo ſtipendiũ mererẽt, Reipublicæ eſſent vectigalia;& vt patritij etiã Magiſtratus, quibus præmium ex publico fuit adſcriptum, poſt annum gratuitũ Reipublicæ operam in ſex proximos menſes impenderent; Eandem,& tributi rationem ſunt amplexi bello contra Maximilianum Imperatorem in recuperanda Vicentia.

Alia itidem Venetorum ratio. Iterũ,& in bello contra Baiazetẽ Turcarũ Imperatorẽ formidoloſo aucta à Venetis fuerunt vrbis vectigalia nimirũ tertiam vini,panis,carnisq; partẽ exegerunt,portorijs tantum exceptis, atq;, vti Magiſtratus omnes vrbani, prouinciales q: mediã ſtipendiorũ partẽ vnius anni Reipublicæ remitterent lex lata;cautũ tamen,vt quadraginta tantũ optimatũ ſumma capita lege tenerentur,cenſus autẽ ciuibus pro vniuſcuiuſq; opibus decretus, Ciuitates verò ſub Venetorum Imperio,aut fœderatæ, ad contributionem certæ pecuniæ vocatæ.

Venetorum. Idẽ Senatus,cũ videret in bello contra Maximilianũ maximã eſſe in vrbe eorũ ex plebe ciuiũ, qui aliquo Reipublicæ munere fungerẽtur,ex quo aut ſtipendij mẽſtrui, aut quotidianũ queſtus nomine lucrũ facerẽt,ſtatuit,vt is, qui in plebe ciuis perpetuũ à Republica munus acciperet,ſi decuplũ ſtipis annuæ, aut ſi ea nõ ſit,lucri ſummã,de qua apud Magiſtratũ conſtaret, Reipublicæ intra quindecim dies dari curauiſſet,id omninò munus ipſo mortuo,aut filius,aut nepos,aut frater eius cõſequeretur,aut is quẽcumq; ſibi ipſi eius muneris hæredẽ inſtituiſſet, quibus aut ſua eſſent ad tẽpus munera,ijs octuplã ſtipẽ ærario inferentibus, ea viuis munera eripi non poſſent. Has enumeraui artes, quibus Principis neceſſitati,vel cum ciuium incõmodis, vel abſq; eorum detrimento ſubueniri poſſe video.

Quæ

Quæ sint congerendarum opum iniquæ rationes.

CAPVT XI.

QVAE de colligendis opibus adhuc tradita sunt, eo spectant, vt horum aliqua comprobentur, vt potè æqua; iniqua verò plurima damnentur; Ex iniquitate enim diteſcere impiſſimum dicerem; atq; ideo non abſq; re fore duxi, ſi alios modos, quibus pauperes, diuitesq; in Republica opprimuntur; vt maximè euitentur, recenſuero.

Primus, igitur eſt in publica moneta augenda, minuendaq;, non veteri illa fraude, quæ patebat, ſed noua, ac ſubtiliori. Quis enim Hippiam imitatur, aut Leonem cum iuſſiſſe ferunt, vt quilibet adferret nummos alia forma excudendos, cum attuliſſent, recudit, & nouam monetam duplici pretio eſſe iuſſit; Sibi itaque dimidium retinuit, ac ciuibus ingenti fuit detrimento, cum ab exteris non niſi conſueto pretio acciperentur; nec diuturna eſſe potuit tam aberrans à communi æſtimatione viſionis fallacia. Nunc ſubtiliora monetæ ſunt furta; artificioſa fraus eſt permiſcendis varie metallis; argentum puri colligitur, idque permiſcetur, vt interdum dimidio maius pretium efficiant. Hinc tot nummi adulterini, nummuliq; qui paſſim ob fallaciam prohibentur.

Damnatu ratio ingerẽdi pecuniam.

Huic affinis vſurariorum improbitas; antiquum hoc Reipublicæ malum fuit, & nunc ſummum eſt, quod libertimè lucri ceſſantis, ac damni emergentis velamine graſſatur. Statuendum eſt omnem vſuram, cum nummus per fœnora nummum gignit eſſe illicitam; ac tanquam venenum, & peſtem è viſceribus Reipublicæ eijci, depelliq; deberet. Cauſa porro, cur tanto detrimento Reipublicæ peſtis illa retineatur, triplex eſſe poteſt. Principum, & ærarij vtilitas, quia vectigalibus Iudæi onerantur; commodũ ſubditorum, qui mutua pecunia egent ipſorum Iudæorum; & vt tandem ad veram religionem conuertantur; At omni in cauſa falluntur Principes; ſi enim abeſſent Iudæi, & fœneratores plus præſidij conferre poſſunt ciues; Nunc enim, & hoc, quod Iudæi conferunt, ciuium incuriæ vertitur, quos dolo, fraudeq; exhauriant, & propterea ipſos Iudæos non ſolum alere, ſed & ditare coguntur. Quæ enim erit ciuitas, quæ non libenter id, quod Iudæi fiſco pendunt, duplum perſoluat, ſi Magiſtratus Iudæos expellat? vtilitati publicæ nihil ſanè prodeſt callidos illos fures alere,

Damnatu feneratorum improbitas.

Recenſentur cauſæ, ob quas coleren tur fenerato res Iudæo.

Sunt potius incommodo quã cõmodo Iudęi.

& cum decem aureos contulerint, mille tamen fraudolenta arte à cunabulis vſq; cognita ſurripiant. Hic igitur error politiæ eſt ingens ad publicorum fœneratorum rapinas, hoc eſt hebdomadarios, menſtruos annos cenſus conniuere, atq; hac ratione extorquere fortunas, vt eæ in ius fœneratorum abeant, ac ærariũ aliqua portione haud aſpergatur.

Nec longè diſſimilis eſt ab ea horum ratio, quàm Tiberiũ Imperatorem exercuiſſe conſtat. Pręſides ille egentes, callidos auaros, rapaces, conſtituebat, quos deinde prouinciarum opulentiſſimos ſpolijs trucidabat, & ſpolia fiſco inferebat; qua quidem in re, initio tanquam iuſtus, & ſeuerus Imperator diù ſtatuit; verum perſpecta fraude opes omnes ad Tiberium deuenire; eumq; pręſidibus veluti ſpongijs vti, quos aridos prouinciarum opibus cõmitteret, plenos exprimeret, vniuerſus populus dictitabat. Non conſulunt hi ęrario, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cũ tamen honeſta negotiatione plus lucri facere poſſent; Nęc fieri poteſt, vt his commercijs ad fidem conuertantur, quia nõ magis amant Chriſtianos, quàm agnus lupum; nec de conuerſione illi loquuntur, nec Iudęi audire ſuſtinent; ſubinde ex diuturna permiſſione, & conniuentia Principum fœnerandi habent crimina impunita; immò, quo maiori ſunt odio, & opinione nequitię apud Chriſtianos, hoc magis apud ſuos gloriantur; prætereà quod reſtitutio male ablatorum eos quaſi impedit ad ſacrorum Chriſtianorum ſuſceptionem. Vera enim religio alienarum rerũ detentionem non admittit; ideò durum nimis videtur Iudęis theſauros, quos vel magna parte, vel vniuerſos per iniuriam cõgeſſerunt, dimittere; ſi licitis operibus omnia lucrarentur, ſuſcepta religione ſibi ſuas retinerent; & ſolum exercenda eſt perfidia, nunc opes abijciendæ ſunt, quas pleriq; fidei, pietatiq; præponunt.

Aliæ damnatæ rationes.

Aliæ etiam in vſu ſunt cumulandæ pecuniæ damnatæ rationes, Ita Nero deſtitutus, auroq; iàm exhauſtus antè omnia inſtituit vt è libertorum defunctorum bonis pręter ſemeſſim dodrãs erogaretur. Erat hoc ingens prædæ augmentum, nàm cum antè ſemiſſem, hoc eſt mediam partem hæreditatis vendicaret fiſcus, dodrantem, hoc eſt nouem vncias ex duodecim, ſiuè tres quartas accepit. Verbi gratia, duodecim millium aureorum fuiſſent, nouem Imperator, tria hæres adibat; Prætereà edixit, vt ingratorum in Principem teſtamẽta ad fiſcum pertinerent, ac ne impune eſſet ſtudioſis viris, qui ea ſcripſiſſent, vel dictaſſent, immẽſa ſub latrone Principe vorago, eos iubebat occidi, à quibus dictus fuit hæres. Hoc metu iniecto, cum iàm ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palàm hæres nuncuparetur, deriſores vocabat, quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent,

uerarent, multisq; venenata porrigebat pocula; Iura ciuibus tol lebat atq;, vt ea redimerent, vim inferebat. Negabat enim iure Ciuitatem Romanam vsurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filij essent; neq; enim intelligi debere posteros vltra hunc gradum; prolataq; diuorum Iulij, & Augusti diplomata, vt vetera, & obsoleta deflebat, sententias vendebat; Cognoscebat antè de talibus causis imposito prius pretio, moræ impatiès quadraginta reos quondam ex diuersis criminibus vnita sententia damnauit; Cogebat, vt res viles immenso emerent, omnes fraudes venditioni admiscebat, pro litibus, atq; iuditijs vbicunq; conceptis quadragesimam summæ, de qua litigaretur, nec sine pœna, si quis imposuisse, vel donasse negotium cõuinceretur, quidquam remittebat. Omnia turpia sequebatur lucra; Ex Gerulorum diurnis quæstibus pars ei erat octaua, ex capturis prostitutarum, quantum quæq; vno cõcubitu meretretur, Additumq; ad caput legis, vt tolerentur publicò, & quæ meretricium, quæue lenocinium fecissent, nec nõ & matrimonia obnoxia essent; lupanar domesticum erigebat in palatio distinctis, instructisq; pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuiq; starent. Mittebat circũ fora, basilicas, nomenclatores ad inuitandos in libidinem senes, iuuenesq; statuta aduenientibus pecunia fœnebri, appositisq;, qui nomina palã subnotarẽt; locupletum opes fisco addicebat; militum delectus habebat; id quod fecit, & Caligula & vsitatum erat eos adolescẽtes ad nomina adigere, qui à militia vacationem magno essent empturi. Quælibet scelera, vt læsæ maiestatis scelera confingebat, Mirum, quantum feritatis lex ista præseferat; nam & ob verbulũ temerariè tantum prolatum non modo ob perpetratum atrox facinus vita priuabantur, reisq; bona fisco subito demandabantur; Per calumniam spoliabat officinas mercatorum; cum enim interdixisset vsum Amithystini, ac Tyrij coloris, submissetq; qui nundinarum die pauculas vncias venderet; præclusit cũctos negotiatores; omnes Magistratus intermedios ad rapinas impellebat, nulli delegabat officiũ, vt non adijceret cum scire, quid sibi opus sit; hocq; agere, ne quis quicquam haberet, Tẽplis omnibus bona detrahebat, à socijs pecunias quæritabat, sine causa oppida diripiebat, furabatur, aliena vendebat, creditoribus non soluebat, ab ipso milite vectigal extorquebat, sancitã cũ piratis cõditionẽ, societatẽq; habebat, vt apud Algeriæ Proregẽ est in vsu; Occidebat eos, qui Magistratus gesserunt, quod idem sane à Turcarũ Imperatore non abhorret; honores, & sententias vendebat, vt diuitũ possessiones, vt publicũ crimẽ; diuitẽ esse cẽsere-tur. Has omnes dãnatas artes appellarim, quæ vtiq; diuitem non faciunt Principẽ, immò omnino cũ Imperio, ac dignitate denudant.

Qui-

Quibus modis Principis Imperium amplificetur.

CAPVT XII.

INGENIOSAE quædam artes ſunt, quibus iuſtè alienam etiam ditionem ſuę poteſt adiungere Princeps; ſic enim Romani pluribus rationibus Imperium amplificarunt; Primo hoſtes victos, vt Albanos, Sabinos, aliasq; complures gentes in fœdus adegerunt. Romulus ea valuit ſapientia, vt pleroſq; populos eodem die hoſtes, eodē ciues haberet. Iidem finitimas Romæ Ciuitates delere omninò, atque euertere conſueuerunt, vt ità earum ciues Romam commigrare cogerentur; Præterea ius ciuitatis quamplurimis virtute, aut alia qua alia dote eminentibus immò integris ciuitatibus tradiderunt; Magna indè populi Romani Imperio facta fuit acceſſio, quòd multos populos ac Reges ſibi adiunxere, alios quidem ſociorum nomine, vt Latinos, alios amicorū titulo, vt Reges Aegypti, Aſiæ, & aliarum gentium. Hęc verò ipſa ſociorum, & amicorum nomina Romanis nulli, niſi de ſe bene meritis Regibus, ac ciuitatibus tribuebant. Alijs inſuper in fidem, ac patrocinium ſuſcepti Romani Imperij Maieſtatem non parum auxerunt; Sic Capuani, vt Samnitibus, & Meſſanēſibus vt Hieroni, & Carthaginenſibus validè obſiſterent, ſponte in Romanorum poteſtatem deuenerunt. Hæc ars etiam ætatis noſtræ Principibus præclarè innoteſcit; eaq; Henricus Secundus Galliarum Rex ad commodum ſuum opportunè vſus eſt; ſiquidem ſuſcepta Imperij contra Imperatorem Carolum Quintum defenſione, tres maximas Ciuitates, Metim, Tullum, & Verodanum ea occaſione in ſui ius redegit. Eadem ratione Poloniæ Reges maximam Lithuaniæ partem ſuo ſubiecerunt Imperio. Ad augendas Imperij vires nō minus conferunt beneficia in Reges, aut Principes collata. Hanc ob cauſam Ludouicus Vndecimus Galliarum Rex Franciſco Sfortiæ Sauonam tribuit, Fridericus Secundus Imperator Borſo Areſtino Mutinam, & Regium, quod ab eo Ferrarię liberaliſſimè fuiſſet exceptus.

Prima ratio adaugendi Imperij.

Alia ratio.

Comperta noua quoq; ratio eſt, qua nulla vtilior ad alienam comparandam ditionem, nulla iuſtior, quæ fit per emptionē qui ditionem emit, emit profectò, quod nullo ſatis magno pretio per-

perſolui poteſt; nec eſt vllum Principe dignius mercimoniũ. Hoc modo Clemens Sextus Auenionenſem Comitatum à Ioanna Neapolis Regina emit, & quidem illis ipſis penſionibus, quæ ab ipſa Eccleſiæ perſoluebantur; Sic Philippus Valeſius Delfinatum ab Hamberto Principe quadraginta, & Ducatum Bernenſem ſexaginta aureorum millibus mercatus eſt. Nulla verò gens facultates ſuas hoc modo magis auxit, quàm Florentinorum Reſpublica, neque vlla fuit, quæ promptiori ad manus pecunia magis abundarit. Hinc ijdem Aretium à Coſſeo quadraginta, Liburnũ à Thoma Fregoſio centum viginti aureorum millibus, Cortonã à Ladislao Neapolis Rege, Piſas à Gabriele Maria Vicecomite ſuæ addixerunt ditioni.

Per contractus maximè adangentur Imperia.

Hominum excellenti virtute præditorum opera non inutilis habetur alienum acquirendi modus, qui præcipuus eſt exteram aliquam nationem certo ſtipendio conducere, vt eius opera in bello vtamur. Conduci etiam ſolent exteræ nationes, aut ad inhabitandam aliquam regionem, vel ciuitatem, vt Ioannes Secundus Luſitaniæ Rex Germanos quoſdam agricolas, aut additionem varijs artificijs tam locupletandam, quàm exornandam aduocauit, (in quo Coſmus, & Franciſcus Magni Etruriæ Duces ſingularem adhibuerunt prudentiam,) aut ad acquirendam nobis aliorum pecuniam, idq; beneficio earum rerum, quarum copia abundamus.

Alia ratio.

Præcæteris etiam modis, quibus alienas facilè ditiones poteſt quis conſequi, ille non eſt in infimo, cum Principi, vel Reipublicæ commodata pecunia Ciuitates, & Opida in fidem reſtitutionis recipiuntur. Cum verò ſic credita pecunia rarò reddatur, fit, vt Princeps eiuſmodi hypotecas propriorum bonorum loco habeant, atque vſurpent. Electores olim Carolo Quarto Imperatore ſuffragia ſua de Vincislao filio ipſius in Romanorum Regem eligendo centenis aureorum millibus ſinguli vendiderunt; cum verò is tantam pecuniæ vim in promptu non haberet, ſexdecim Imperij Vrbes in pignus fidei ipſis tradidit, quas tàm illi, quàm hæredes in ſui ſemper poteſtate retinuerunt. Ludouicus Decimus Galliæ Rex Comitatum Róncilionenſem à Ioanne Aragoniæ Rege pro quaternorum aureorum millibus acceperat, quem poſteà Carolus Octauus Regi Catolico gratis reſtituet; ſic et Florentini ab Eugenio Quarto Burgum Sancti Sepulchri pro viginti quinque aureorum millibus, & Ioannes Primus Luſitaniæ Rex Moluccas Inſulas à Carolo Quinto Imperatore pro tercentum, & quinquaginta ſcutorum millibus pignori acceperunt.

Alia ratio, qua plures Principes vſi fuere.

Ad hoc præterea quàm maximè proſunt affinitates, & matrimonia, quibus certè plurima iura ſibi Principes aſſumunt. Carthaginenſes

& præcipuè contra fidem catholicam dirigentes; quis neget maximè ſtabili fundamento innixam duraturum.

Quomodo, & quando bona Eccleſiaſtica à Principe in ſui ſubſidium adhibeantur.

CAPVT XIII.

ECCLESIAE reditibus nequaquã ſine Summi Pontificis facultate, & extremæ Reipublicæ neceſſitate manus injiciendæ ſunt; olim placuit Concilio Lateranenſi generali, vbi laicorum facultates exhauſtæ ſunt; poſſe ex Eccleſiaſticarũ perſonarum conſenſu aliquid ex ijs extrahi auxilij nomine, quibuſdam tamen præmiſſis conditionibus. Primo quod ab Epiſcopo, & Clero reddituum horũ collecta ſtatuatur; In his enim, quæ vniuerſum Clerũ reſpiciunt, non ſat eſt, vt Epiſcopus à ſuo tantum capitulo accipiat aſſenſum, ſed totius cleri vox admittenda quia nec Epiſcopi ex arbitrio immenſis oneribus opprimere poſſunt ſubditos; Ex quo occurritur colluſioni quorumdã Epiſcoporum, qui cum Principibus, & laicis auidis ad colligenda, bona Eccleſiaſtica poſſunt timere auxilia illa Principibus contra Clerum permittere; ſed & conſulitur ipſorum Epiſcoporum ſecuritati, qui alioquin, ſi ille conſenſus ad contributionem perſoluendam ſufficeret, armatis Principibus nunquam illa ſubſidia tàm facilè auderent negare; vt planè faciunt, cum ab ipſis ſolis non pendere demonſtrãt, ſed à toto Clero, cui iure diuino, & humano priuilegia illa immunitatis indulta ſunt; Requiritur, quod & laicorum facultates non ſuppetant; Verùm & hodie, ni conſulatur iſta di re Summus Põtifex, impoſita collectorum onera ſunt excutienda. Cuius rei ea eſt ratio, quod tanta eſt vis laicorum, vt facilè, vel minus, vel co actione Clerum ad conſentiendum impellant, vel nulla cogente neceſſitate; & proinde excommunicationis pœna, ne id fiat in conſulto Pontifice, vetitum eſt; Nonnulli ſunt Principes, qui priuilegia obtinuerũt, quibus etiam bona Eccleſiaſtica ſumma vrgente neceſſitate alienari poſſunt. Tale exiſtimatur priuilegium conceſſum Galliarum Regibus per Bonifacium Octauum, antequam Philippo Pulcro eſſet infenſus de imponendis vectigalibus, vel colligendis auxilijs ab Eccleſia, dùm Reipublicæ expediret;

Quæ ſint ſeruãda vt Principi eccleſiæ reddit⁹ poſſint deſeruire.

Priuilegia ſẽ conceſſa nonnullis Principibus

diret; Quod idem à Clemente Quinto confirmatum vidimus, ſic cum inuaderetur Franciſcus Primus vndiq; ab inimicis, nempè in Italia in Ducatu Mediolani ab Hiſpanis, Italis, & Germanis, in Picardia à Belgis & Anglis, in Cãpania à Germanis, in Aquitania, & Vaſconia ab Hiſpanis; vi illius Bullæ Bonifacianæ neceſſitate coactus ſubſidium ab Eccleſijs Galliæ petijt, quo tempore nullam offerente moram etiam ſine Summi Pontificis auctoritate Princeps de repente inuaſus, & Regni periculo imminẽte ſubſidium poteſt petere, ſi modo eiuſmodi ſit Princeps, qui nullum cognoſcat ſuperiorem.

Decimationes iam conceſſe à Summo Põtifice.

Ex Summi quoq; Pontificis licentia etiam permiſſæ fuerunt Principibus aliquãdo exactiones decimarum à Sacerdotia poſſidentibus, at anno 1500, quo tempore Cæſar Maximilianus Primus de bello Turcarum, Imperij cõuentum agebat Auguſtæ, decretum fuit mittendam eſſe legationem ad Pontificem Alexandrum Sextum, vt Rempublicam ope, conſilioq; iuuaret, & prouentus annatarum, hac potiſſimum de cauſa conceſſos olim in hunc vſum contribueret. Cum Veneti bellum contra Baiazetem Regem Turcarum ſuſceperunt, Alexander Sextus Pontifex Maximus reddituum omnium, quibus Sacerdotes in Imperio Reipublicæ fruerentur, partem tertiam, Venetis conceſſit Cardinalium Sacerdotijs exceptis; Alexander idem Sextus Põtifex in vſum belli Gallici pecuniam omnem Sedis Apoſtolicę auctoritate in Hiſpania belli ſacri nomine, quam cruciatam appellarunt, coactam Neapolitano Regi conceſſit; quam tamen pecuniã niſi contra Religionis Chriſtianæ hoſtes, nefas erat conſumere. Permiſit Frãciſco Primo eius nominis Gallorum Regi Leo Decimus Pontifex Florentiæ congreſſus, vt in Gallia citeriori, & vlteriori Sacerdotiorum redditus binis decumationibus decumaret. Paulus Secundus in bello Germanico contra proteſtantes permiſit Carolo Quinto Imperatori dimidiam partem bonorum Eccleſiæ ſumere per Hiſpaniam, & ex annuis prouẽtibus Monaſteriorum Hiſpaniæ diuendere, donec quingentorum millium aureorum numerum perficeret; ea lege tamen, vt de ſuis bonis tantumdem illis inuicem oppigneraret. Verũ tamen nõ parũ ab ira diuina caueant Principes, qai nihil, aut parum indulſerũt priuilegio iuris diuini eo deducti prætextu, quod ageretur de ſalute communi, & Eccleſiæ, & Ciuitatis & Religionis contra hęreticos, atq; adeò onerare potuiſſe crediderunt perſonas Eccleſiaſticas, & Eccleſiæ bona perſonalibus, & realibus oneribus; & adegiſſe etiam abſq; Summi Pontificis conſenſu ad præſtandũ militibus hoſpitia, & ipſoſmet Clericos, atq; Regulares, quibus maximè propria futura eſt clauſura, ad arma capeſcenda impulſi, quæ certè aliqui promptiſſimè ad inhoneſtatem libertatẽ

ſum-

ſumpſerunt,ſed tamen, quæ ſecuta ſit vtilitas præclarè cognouimus;Accidit enim,vt exigua ſcintilla Religionis, quæ in Eccleſiarum ſeptis conſeruata erat, & qui adhuc ſtabant in cultu Dei emancipati,mores militares armatæ militiæ didicerint Cæleſtis militiæ arma obliti,Nulla fides quippè,pietasq; viris,qui caſtra ſequuntur.Quot inde euaſerint irregulares, quot apoſtatæ,quãtum diuinus cultus ſit imminutus,diuinum auxilium oculati rerum horum omnium teſtes fuimus;Malum peſſimum in Republica ordinatam rerum ſeriem, muneraq; à Deo diſtincta promiſcue habere,non ſecus,ac ſi in humano corpore membrorũ omnium rectam diſpoſitionẽ,ac munera quis permiſceret, animiq; legibus corpus ipſum adſtringeret;Si Religio Politiæ, non Politia Religioni inſeruiat, ac Seculares Principes Eccleſiaſtica bona ſurripiant,quæ excidia miſerrimæ Reipublicæ conditioni nõ imminẽt?Emmanuel Rex Luſitaniæ in omnibus tàm Africanis, quàm Indicis proſpera fortuna ſemper eſt vſus, & tãtas vtrobiq; res confecit, vt infinita terrarum ſpatia regno ſuo,& in maximis preſſus ſumptibus,aurum, argentumq; quodammodo augeri videretur.Eidẽ poſteà libido inceſſit non paruam pecuniæ ſũmam ab Eccleſiaſticis extorquẽdi,impetrato ad id Leonis Noni Pontificis permiſſu,quod nihilominus Eccleſiaſtici in Luſitania indigniſſimè ferebant,adeò,vt Rex cum ſubſidium illud non ſua neceſſitas poſceret,facultati,quam à Pontifice acceperat, cedere, quàm Eccleſiaſticorum indignationem ſuſtinere maluerit, qui tamen,vt amorem, atque affectum ſuum erga Regem teſtatum vellent,centum quinquaginta ſcutorum millia ei dono dederunt; Nihilominus iam tùm omnes fere Emanuelis conatus fœlici euentu fruſtrati ſunt,ipſiusque auctoritas,quàm maximè labefactata.

Qualis ſit conſeruandi Imperij, & militaris ordinis neceſsitas.

CAPVT XIV.

RAESIDIVM, quod Princeps ad ſe tuendũ, aut regnum vtiliter adhibet, non inefficax planè eſt,immò tanti eſſe momenti exiſtimo, vt quæ ſuperſunt vires, præ hoc omninò parui pendendas cenſeam. Neceſſaria eſt igitur virtus, quæ quietum, paratumque reddit Imperium; atſi non adſit illa potentia, ſi non adſint

illæ vires, quæ firmius illud omninò reddant; semper in procliui labi comperiemus. Duplex hoc præsidium, milites, & munimenta; milites quoque duplicis sunt ordinis, Custodes, & Ordinarij. Custodes, qui ad ipsius Principis tutelam, ingruentibus periculis se se opponūt, qui somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera que obiecti, circumfusique defendunt; Qui his custodibus vsi fuere, aut Imperia sibi fraude, dolouè occupare studebāt, aut in Tyrannidem dilapsi eam exercere contendebant cum enim odia plurium concitasse iactitarent, his quasi septi præsidijs sibi securitatem comparabant; Idem, & factitasse ferunt Dionysium, cum Syracusarum occuparet Imperium, Pisistratumque, cum Athenarum vrbe fuisset potitus. At sunt, qui his septis, & coronis vtuntur, non quia his adiumentis ad Principatus fastigium tentent euehi, sed solo metu, ne hoc aò duriora prorumpente concidat illud solium, quod tantam tuetur Maiestatem. Nero, vt suam auctoritatem integram planè tutaretur corporis custodibus vtebatur, qui sui non erant milites, nec ex militaribus Romanis cohortibus, sed Germanis, quibus magis, quā subditis vtendo fidere videbatur. Hinc & inoleuit mos horum custodum penes eorum Reges, & Principes, qui vt magis decorā exhibeant populis, exterisq; Maiestatē, quā tutā, hos assiduos volunt custodes. At certè parū vsui hi custodes; à proprijs Ciuibus custodiuntur Reges; quid enim istis opus est, cum firmissimo sint ciuici amoris obsepti vallo. At nō negauerim, quin sēper potior sit subditorū pars, quæ & Principē custodiat, quā exterorū, quibus nulla fides, nisi multa pecuniarū vi obfirmata, quæ Principē exhaurit, & sæpè alienā collidit, immò & subditorum deperdit beneuolentiam, quæ in vsum redacta, quasi digito inanem hanc custodiam demonstrat. Si Princeps bonus sit, si nullo tirannidis correptus vitio, suorum semper se sepiet præsidio; non erit exterus, qui somnum illius nocturnis muniat vigilijs; amor, beneuolentia, firmi custodes, tot oculi; non erit, qui & illum perturbare, tantique tranquillitati insidias valeat machinari. Non inuestiganda illa ratio est non dedecere Principem exterorum vti custodia, cum plures sint causæ, quibus succenseat subditus ob indignationem Principi sæpè vehementius, & quā par est infensius. Si iustitia adsit, nec tantillum à suo tramite diuertat, non erit in conspicuo illa suspicio, quæ aliena adiocet præsidia. Vitiosa aliqua perturbatione nunquam suspectus ille amor erit, quæ iusta non infringit animum subditi colentis; semper idem erit, immò, quo pluries quatietur, si iniusta non erit causa, eo magis reuiuiscet, augustiorque, si fieri posset, consurgat. Verum si exteri eligendi, fidos eligat Princeps, neque à cuncta fide hos declinare patietur,

Duplex præsidiū Principis, Milites, & munimenta.

Quā magis necessariū, ac vtile ciuium præsidium.

Suspēdetur obiectioni.

tietur ; ſi largitionibus , & præmijs gratam eſſe ſeruitutem oſtendet. Hoc ſanè præſtabit, cum & fidelitatem eorum ſibi vſurpabit, nec alios eò temeritatis adduci patietur , vt vnquam horum fidam pertentent vigilantiam; ſi omnes in vno ſolum conſiſtere loco, & ſub pluribus Ducibus degere imperitabit, ab omnibus periculis ſe ſubtrahet. Non rectè ſe geſſiſſe Tiberium tradũt, qui Seiano permiſit , vt diſperſas per vrbem cohortes in caſtra adduceret, vt ſimul Imperia acciperent. Principi magis ſuaſam velim nobilium cuſtodiam. maiorem hi ſemper erga Principem exercent fidem , maximeque ſi corpori aſſumatur propinquior; reliquæ excubiæ, cum ex nobilibus non poſſint conſtari , ex plebeis exiſtant ; verũtamen Duces eligantur viri inſignes , qui ſua prudentia quoſcumq; antecellant, non tamen, qui aliquam ſucceſſionis ſpem in Principatu habent. Hi vti parum fidi à tanti liminis cuſtodia arcebuntur.

Si exiri eligendi, quo modo i hde continendi.

Sæper Duces nobiliores eligendi.

Quod vniuersè de cuſtodibus dixi, idem quoque de ordinarijs intelligo, maximam curam adhibendam arbitror, vt ordinarius miles ſit frequens; nàm ferè bella conſurgunt, & diù durant, itaque celeri perpetuoque remedio opus eſt. Hinc tutam Imperij molem conſpicatus Auguſtus ordinarios milites conſtituit, ſeruatumque fuit à ſucceſſoribus ; An verò perpetuo miles ſit retinendus, varium admodum in multis Regnis vſum video; multa incommoda armorum exterorum conſiderans Carolus Septimus Angliæ Rex pulſis Regno Anglis conſtituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum , qui continuis ſtipendijs militari arti operam nauarent, & ad omnem incurſum interim expeditius conuenirent, dùm alij interim , ſi maioribus viribus opus eſſet, cogerentur ; verùm latrocinijs tales intenti fuerunt à Ludouico Vndecimo ſublati, qui aſciuit in illorũ locum ſibi laterones Heluetios. Rurſus tamen Franciſcus Primus Rex memor periculoſum , quibus impetita fuerat Gallia ob auxiliares extraneos , legiones reſtituit quinquaginta millium peditum, & cum illæ poſteà penitus ferè fuiſſent extinctæ , reſtituit eaſdem Henricus Secundus filius ſine tamen magna Regni vtilitate ob ordinem legibus diſſolutum. Verum pleriq; hos omnino alendos ſtatuerunt ob ſubitaneos motus , qui certè, niſi valida aſtantium militum, turba , reſtingui nequeunt. Continendi tamen certe in officio , alioqui Principibus graues fierent, ſubditisque nimis importuni ; nàm arma ad inferendam iniuriam ferunt ; cum autem ad vitæ periculum obiectant ſe ſe; omnia mereri putant; quod ſi quicquam in prælio non ſurripuerint , hoſtibus planè atrociores ſæuitent. Exercendi ſunt etiam pacis tempore, alioqui ocio celerrimè elangueſcent; ita præſidia ordinaria non ſunt tirocinia militum, ſed

Ordinarij milites ſequentes.

An retinẽdi milites, an audiua conſtituenda.

Aliqua ſemper ordinariorũ militũ copia neceſſaria.

corruptelæ. Philippus Macedones exercuit diligenter, cũ armis sæpè trecenta stadia conficiebant, arma omnia, commeatũ vasa ad victum necessaria ferebant. Postremo diuersis in locis habẽdi sunt, cum quia pluribus præsidio, & minus graues sunt, tũ verò ne conspirare possint. Vires enim suas, nisi coniuncti nõ vident, instructis agminibus, potentiores, terribiliores ve redduntur. Hos milites vtiq; alendos suaserim, vt suam ditionem ab omnibus violentis incursionibus defendere, alienamq; inuadere Princeps queat; Vnumq; addam nimirum, quo plures numero erunt milites, maioriq; disciplina imbuti, maiorẽ semper habebit gloriam Princeps, mirumq; in modum Imperium amplificabit. Armorum studium effecit, vt Romani Imperiũ tantopere auxerint, quod & Venetis, alijsq;, qui quietè studuere, nunquam accidit. Ordinarij possunt esse milites, qui tutelæ præsint Imperij, alij, qui maioribus intenti, non in solis castris degere, sed semper in acie præliari contendant, vt ex hac armorum disciplina mirificè Principis Imperium dilatent. Si huic armorum studio non tàm intentè studuerit Princeps, non ideo haud potens erit, si qui erũt milites, qui status Magnitudini respondeant, pro conseruãdo satis potens laborabit, pro augendo non; ita Veneti soli studentes conseruationi, non tàm res suas auxere, quàm qui militari deciti exercitationi, sua in dies laborarunt extendere.

Exercẽdi pacis tempore sui milites.

De armorum studio, quam moderatè in vsu habendum, et de causis Romani Imperij amplitudinis, ac Turcici, et illius interitus, & huius futuri excidij.

CAPVT XV.

ARMORVM studium parse in vsu habẽdum Principum, qui eo diù vsi fuere; extremum tandem excidium edocet immodica laborãs siti; qui nimium ebibit, sæpè bibit interitum, ni adeò sit ferox natura, quæ sanè ipsius meri vires euincat; at sæpè ex tàm nimio haustu tãta sitis miseros exuit, vt quæuis potio nullam pariat satietatem, febrim, miserrimamq; mortem importet. Ii, qui suas vires longius extendere voluere, sæpè in angustias etiam redactas conspexere. Ea enim, quę prius erant solida fundamenta, ex conseruatione nimiæ siuè licentiæ militaris, siuè authoritatis Ducis abrupta iacent, deturbatum ædificium, omnia æquata solo, ita, vt qui per excelsum nimis

Dissuadẽtur Armorũ studiũ, & rationes reddũtur

nimis ædificium fuerint conati, in se diruēs, & aspexerint, & deploraruint; Si valida erit potentia, ea sæpè intra terminos coercēda. Pereat in medium Romani Imperij amplitudo, & nūc Turcici; floruit & illud, sed interijt; hoc quoq; floret, breui tamen, vt spero, interiturum. Magna vtriusque potentiæ fundamenta, ac demolita illa, breui conuellenda hæc. De his attamen dissertationem instituendo videre facilè est, quæ fugienda, ne nimium educta ædificia, tandem cum ipsius Principis pernicie collabantur.

Cōsideratur Romani Imperij amplitudinis causa.

Quamuis Romani Imperij magnitudinem, alius iusto Imperio, alius ciuili sapientiæ, alius priuatorum virtuti, alius alij rei tribuat, mihi tamen aliud videtur. Illa præcipua, & penè vnica Magnitudinis Romanæ causa visa est, quod armorum inordinatum studium, & omnia Reipublicæ instituta non ad ciuilis vitæ trāquillitatem, sed gloriam, & Imperij amplificationem fuerint conseruata. Illud miror, & fine exemplo toties cæsos, fugatos, nunquam tamen victos, fortiores consurrexisse, tandemque de hostibus sibi paūlò antè insultantibus triumphasse. Nimirum ea erant instituta militaria, vt post ingentes exercituum clades, sēper adhuc copiæ superessent in hostem educendæ. Triplex namq; erat fons, ex quo validissima Romanarum copiarum flumina, quæ totius ferè Orbis Regna inundarint, proruperunt; Tribus, Coloniæ, & socij. Ex tribubus, Colonijs, socijs delectum militē habebant Romani cuiuscumq; militaris muneris gnarum, acie inuictum, & qui annos non plus ex fastis, quā stipendijs suis numerabat. In triginta quinque tribus describebatur Populus Romanus, quo nomine veniunt non tantum, qui muris vrbis includebātur, sed multo magis, qui extra vrbem, in Latio, Campania, Hetruria tribubus adscripti erant. Quantus autem ex his tribubus militum numerus confici potuerit, ex eo constat, quod interdum ducenta millia, interdum tercenta millia censa sunt ciuium capita, eorum inquam, qui ad armorum tractationē erant habiles, adeoq; ad militiam destinabantur; In Colonijs quantū momenti fuerint, belli Punici Secundi tempore fuisse triginta colligitur; Deniq; sociorum auxilia, quantum Romanis profuerint, ex eo conijci apertè potest, quod anno Vrbis conditæ 415. Latini gloriabantur Romanos sociali exercitu adiuncto suas vires duplicare; ideoq; Consulem alterum ex Latio, alterum Romę creari & Senatus partem æquā ex vtraq; gente esse postulabant; Non igitur mirum, si Romanæ militiæ triplex ille fons nūquam fuerit exsiccatus, tam valida potentiæ fundamenta nunquam conuulsa, tantas vires nunquam labefactatas. Patet igitur Romanam potentiam armis vi fundatam, armis prouectam, armis stetisse. Aliæ diuersarum gērium nationes fuere, quæ solis armis

ſibi potentiam peperere, alijsq; timorem: Mamaluchi, Aegyptũ & Syriam tercentos annos tenuere, magna ſcientiæ militaris fama, & vicinorum populorum timore, quippe domeſticum militem legebant à prima pueritia, ac pęnè infantia ad arma educatum victus frugalitate, tolerantiaq; laborum, & militarium operũ exactione eo regidiore, quia, & ipſi Duces ante tolerauerant. Hi finitimos populos perdomuere, Arabes fregere, in prælijs cũ Turcis, aut rarò, aut nũquam ſuccubuere; donec à Selymo Turcarum Imperatore, & militia, & Mamaluchorum nomen extinctum eſt. Turcæ ſolis armis, & militari virtute tot tantorumque regnorum peperere excidia; centũ & quadraginta (quos ſphaos vocant) millia perpetuo alunt, quorum pars vna in Europæ finibus, in Aſia altera detinetur; Iis agri quos Timaros vocant, aſſignãtur, ex quorum redditibus equos in bellum expeditos ſuſtentent; nec ob id quicquam regijs theſauris decedit; pedeſtrium copiarum robur in Prętorianis, qui Ianizeri vocantur, ſitum eſt. Hoc inſtituto militari, hoc robore inuictum hactenus Turcarũ Imperium ſtetit: quamquam multum adhuc Turcis ad perfectam armorum ſcientiam, quam tantopere Romani prę excellebant, deſit; nàm in Aciem educunt illi copias ex immenſis Imperij ſpacijs contractas; Romanorum exercituum neruus ex Italia, atq; adeò ex ipſis tribubus, in quos relati erant ciues Romani, legebatur; Turcæ ijſdem ſemper in locis exercitus maximos diù ſuſtinere nequeunt. Deniq; nec armis, nec pugnæ genere, nec fortaſſe diſciplina militari cum Romanis fuerunt conferendi; & omnia ipſorum inſtituta Imperij amplificationẽ, gloriamq; militarem declarabant. Ex eo quoq; clarum fit, quod Mahumetes ſine Dei reuerentia, ſine honeſtatis cura vinculum fecerat religionem. Perſuaſum Turcis eſt, ſuum quemque diuinum, ſed mortalibus oculis inuiſibilem caractera factorum, & mortis inuitabilem ordinem fronti prebere, qua fide factum eſt, vt vitæ, mortisq; contemptores cæca temeritate omnibus ſe periculis offerant, à fatali diſpoſitione ſalutem, aut exitium ſibi impendere arbitrati. Deinde Turici Imperatores lege prohibentur reſtituere regnum, aut vrbem, aliudue ſolum, in quo ſemel ſuæ religionis ſacellum dedicauerint. Quæ conſtitutio mirè facit ad ſuperandas difficultates; quibus implicati noui Principes tenentur, & ad obſtinatam pactorum defenſionem, ſcientibus omnibus non pactis, non vlla tranſactione, ſed ſola vi, armisq; ipſis ſubiectas prouincias deperdi. Porrò præcipuum illud, quo Turcæ vini vſus interdicitur, eo ſpectat, vt priſcæ frugalitati aſſuetus parabili, & obuio cibo, potuq; in caſtris degere velit, nec illa impenſa grauetur, quæ in noſtris execitibus enormis, vt nulla ſtipendia veſte, equis, armis, emendis, ac tuendis ſufficiant, ex quo crebras

exorirl

exoriri seditiones necesse est. Cui accidit, quod cũ Turcis arua, agriq́ue colles,& aperta camporum frumento producendo, & pascendis armentis inseruiant,apud nos fertilissimum quodq́ue solum sit vitibus consitum,vt numerosis exercitibus semper cõmeatus deficiant; Præterea cum nostri Principes acerbissimis tributorum vexationibus malo sanè consilio impositis sæpè etiam pessimo exitu subditorum animos tentent infringere,in eo q́ seueritatem suam collocatam esse arbitrentur, Mahumetani Principes non vectigalibus,non tributis, sed promiscua coniugiorum licentia, & vxorum multiplicato consortio illectos ità miseros populos,quamquàm non seruientes faciunt,vt omnino destituti quamcumq́; animi feritatem deperdant. Cum enim naturales liberi cum legitimis æquis portionibus succedant, ac plerique patres familias domum ex tot vxoribus, aut pellicibus refertam liberis habeant, fieri non potest vt in tam numerosam sobolem diuisa bona,velut in multos riuulos deductus fons, tandem non exsiccetur,perpetuaq́ue necessitas militandi in castris suboriatur. Vt taceam Polygamiam istam sanè bestijs magis, quàm hominibus propriam, perennem esse fontem,ex quo innumerabiles copiæ in aciem,velut magni pecorum greges in ipsum nefandæ mortis locum trahi possunt.

Conijcitur eodẽ morbo Imperiũ Turcicũ intrinsecum.

Veruntamen eodem morbo,quo Romanorum Imperium, vastum illud Othomanicæ potentiæ corpus interiturum conijcere possumus.Intestinis dissidijs,& nimia militum licentia; Romæ iàm interijt libertas, quis enim moralis virtutis & ciuilis honestatis,artiumq́; pacis curam diceret, vbi ad honores plerumq́ue prouehebantur;non qui iustitiam, quiuè vitæ innocentia insignes, sed qui gloria perexcellebant, & magnis negotijs pares erant.Quis Syllam,aut Marium benè formatæ Reipublicæ ciues dicat?Non ea erat Reipublicæ conditio, vt meliores Rempublicam gererent, Quippè cum in vniuersæ plebis manu esset Imperatores decernere,aliosq́; creari Magistratus, populari impetu, consilijq́; inopia plerumq́; tractabatur, vt & potentiorum ambitus cuncta euerteret; Porrò effrenatum gloriæ desiderium in libera Republica ciuibus timendum est, quantum à perfecta Romanæ Reipublicæ forma declinauit; quippè ad Imperij magnitudinem tendenti,bellisq́; perpetuo, implicito magnos in ciuibus suis,& gloriæ cupidos animos nutrire fuit necesse; qui à libertatis cura vti planè abhorrens,ità Reipublicæ Romanæ excidij causa fuit; Eædem causæ erunt & Imperij Turcici interitus; sanè dubium non est, quin corrupta veteri disciplina ad iuteritũ vergat illud Imperium,Essent modo,qui propendens ad ruinam impellerent,præcipitarentq́; Prætorianorum, in quibus peditũ robur, virtus elanguit. Cum enim sua in manu rem Turcicam fi-

tam

tam cognoſcant, ſuperbia inflati, ducibus obœdientiam denegãt. Cumq; olim, non niſi ſcelecta puerorum Chriſtianorum corpora à ſinu matrum rapta in Prætorianorum diſciplinam inſtituerentur, hodie meliorum inopia, quiuis etiam interdum Turcarũ filij à Miniſtri prece, & pretio corruptis admittuntur. Equitatus quoq; nõ eadem, quæ olim, viget fortitudo; nàm quibus prædia, qui Timari appellantur, tributa ſunt, agros colere, pecculiumq; comparare, quàm equos ſuos curare malunt otijque dulcedine illecti, non niſi inuitiſſimi ab agellis ſuis militatum abeunt, & in vniuerſum adeò luxui infractam eſſe Turcicam virtutem, ac ferociam aiunt, vt præter celebre Turcarum nomen nihil planè reſit timendum; reliquum Romani ſaluberrimum ad continẽdam fidem militarem putabant longis terrarum tractibus diuidi exercitus, ne vitijs, aut viribus miſceri poſſent, ſpargiq; per prouincias militem, & ex bello illigari. At Conſtantinopoli Prætorianorum ad octoginta mille (in eum numerum à quindecim millibus excreuerunt) omnibus inſolentia graues ſunt. Quæ autem imprudentia eſt tot armatos in vnam vrbem cogere, ſcilicet, vt ſub vno aſpectu ſe ipſos mirari, & furoris contagione deſauire queant? Ea animorum militarium natura eſt, vt dũ hoſtis ſubmouet otium, habentq; milites, quos laceſſant, aut timent, vix aut poſsint ſuas vires agnoſcere, aut in ſuperbiam, qua illa contemplatio inſinuat, labi; Aſt vbi ſuis viribus fœdus inierint, nemoq; nouo diſcrimine interpellat victoriæ memoriam, tunc ſeù Principi exprobrent operam ſuam, ſecum ipſi examinant, quãtum effecerint, Vnos ſe ſuis ciuibus ſalutares, ſua in manu ſitam Rempublicam ſuis victorijs augeri patriam, in ſe translatũ rerũ arbitrium. Otio deinde laſciuiunt; quod quantum adimit fortitudinis, tantum addit proteruiæ. Mox ſi dignis præmijs non putant ſe rependi, ſi continuo obſequijs non placantur, feruẽt animis, intumeſcunt, indignantur. Intra viginti aut triginta annos plures rebelliones, ſeditiones, defectiones in Turcarum Imperio regnaſſe cognouimus. Caſſainus Ciliciæ Satinpa excuſſo Ottomanorum iugo ingenti exercitu ſtipatus Cilicia excurſionibus deformata Teonium præcipuam vrbem occupauit. Huc inteſtinæ Principum diſſenſiones obluxũ, corruptæ leges accedebant, vndè libidine, atq; effrẽnata licentia prolapſa militari diſciplina in dies non in prouincijs modo, ſed & in vrbe regia ingẽtes turbæ excitabantur, vt propemodum mole ſua oppreſſa immenſum Imperium collabi videretur. Tunc quoq; maritimarum rerum cura relicta, littora ipſa deprædantium incurſionibus patuerunt, & Ferdinandus Magnus Etruriæ Dux poſt direptas Patras Chium occupauit. Amurates Imperator ab effrẽnata plebe, & Prætorianis furentium libidini amatiſsimos ſibi duos hominet

obljcere

obijcere coactus eſt, eodemq; tempore. Idem Imperator Aſiæ à ſe præpoſitum, cum ab ipſo defeciſſet pollicitationibus, prẽmijs q; delenitum, honoribus, & præfecturis auctum in Pannoniam dimiſit. Quæ res ab Ottomanidarum inſtituto, & dominico Imperio ſanè quàm vehementer abhorruit. Deniq; quantæ turbæ ab ijſdem profectæ cauſis, paucos ante annos Aulam, & Imperium Turcicum agitauerint, cum omnibus nota res ſit, minimè referendam cenſeam. Quæ cum ita ſe ſe habeant quis clarè à nimio armorum ſtudio ingentia oriri mala non conſpicit, quęque ex diuerſo bona perueniant; Summa in eo conſiſtit à ſolis armis magnam, ſed leuem potentiam, à pacis ſtudio paruum, ſed fidũ, & diuturnum Imperium. Arma itaq; ea non ſint, vt ſi ſuas vires longè protendant, tandem in Principem ruant; pacis ſtudiũ quã maximè diligat, nec ad bellũ niſi excitatus properet, ſanè & erit iuſtitia, nec ea erit conditio, vt ſaltem pertimeſcere poſſit à tot in vnum iàm congeſtis viribus, & ſummo vigere, & numero fluentibus.

Quàm neceſſariæ ſint Arces, vt Regni potentia ſeruetur.

CAPVT XVI.

DISPARI planè ſententia de conſeruandis arcibus conſilia quiſquè Politicorum tradit, atq; ità inter ſe horum diſſentiunt animi, vt arces nonnulli improbarint, nonnulli maximè commendarint, ideoque etiam nonnulli iã extructas dirutas, nouas verò nonnulli extinctas voluerint. Verùm non ſatis apud plerosq; cognitæ ſunt cauſę, quibus ad ſuam in contrarias partes confirmandam opinionem impellantur. Nullam ſanè immutabilem penitus ſententiam ſtatuendam dicerem, quæ ad erigendas arces violentia quaſi neceſſitate Principi ſuadeat, ni maturam priùs ſuarum virium rationem habuerit, quæ, ſi negligatur, facilè eſt, vt pro munimento aliquo ſummum Reipubbicæ diſcrimẽ, ac ſui etiam interitum moliatur. Neq; enim ſat eſt, conditoris arcium vires conſiderare; quinimò alia plurima diligenti animadueꝛſione ſunt decernenda, quæ facilè, vel potentiam firmant, vel etiam debilitant. Iàm varias ſanè hac in re Peritorum ſentẽtias

Quã varię circa artium extructiones ſententię.

video,

vide o, vt, quid Principi agendum ſit, vix apertè ſciam. Rationes itaq; vtrim q; ſincerè perpendendæ ſunt, vt ſi veritas in abſcondito latuerit, palàm eluceſcat.

Quæ conſideranda.

Pro varia temporũ perturbatione rationes quoq; variæ ſuppetunt, nec cuiuſuis Principis ea eſt potentia, vt propugnacula ſibi tandem futura exitioſa iuret exigenda; vel enim ad arcẽdos hoſtes, vel ad compeſcendos ſubditos, atq; in officio continendos arces extruuntur. Si eas pro ſecuritate contra ſubditos extructas volueris, tibi omninò noxias futuras conſpexeris, cum rebellionis periculum, quod metuitur, ex concepto aduerſus dominos odio ſoleat exoriri. Ob frequentes acceptas iniurias ſuos Principes ſubditi odere, qui in diem magis ſuccreſcens in ciuiũ animis odium contra ſe ipſos concitatum conſpicientes tirannico regimine Rempublicam vniuerſam adminiſtrant; tũc verò maximè, id contendunt, cum pro arbitrio, atque animi libidine illi ſe poſſe dominari ſperent. Id verò tunc potiſſimum animo volutant ſuo, cum ingenti mole munitiſſimas arces extruunt, cõtra quas neminem quicquam auſurum credunt. Quamobrem huiuſmodi arces ad continendos in officio ſubditos non ſolum aliquid vtilitatis, verùm detrimenti plurimum afferunt, cum ijs fidentes Principes ſubditos malè tractandi, plectendiq; occaſionem arripiunt; ideoq; odium aduerſus ſe concitant, ex quo perduelliones, ac infinita propè modum mala oriri ſemper vidimus. Sed neq;, cum bella ingruunt, tanta potentia munitas extructas arces crediderim, vt pacis tempore inexperti ſæpè Politici falſo opinabãtur. Duæ enim rationes à quibuſdam Politicis excogitantur, vt vi contineantur in fide populi, quarum prima eſt, vt inſtructus armis miles in promptu ſit (quod in populi Romani more fuiſſe accepimus) quo omnes turbulẽti rebellionis, vel alicuius ſaltem ſuſpicionis fluctus componantur; Altera, vt Princeps rebelles planè deleat, ac radicitus euellat, ne amplius à fide deficere, aut arma contrà Principem ſuſcipere poſſint. Nàm ſi eorum bona à Principe deripiuntur, furor arma miniſtrat, ſi Ducibus interemptis, cæteris vitæ curſum concedat, alij ſubinde Duces veluti Lernææ Hidræ virulenta capita repullulabunt; ſi ei arces munitiſſimæ erunt, pacis tempore hæ Principis audaciã magis augebunt; graſſanteq; bello, cum ab hoſtibus oppugnantur, tùm ab ipſis ſubditis in ipſam hoſtium poteſtatem tradẽtur, atq; ità vel hoſtium potentiam, vel ſubditorum proditiones effugere minimè poterit. His accedit vel Præfectorum fraude, vel hoſtiũ vi, vel fame; longauè obſidione has facilè deperdi. Quod ſi fidelis arcis ope amiſſam vrbem recuperare voluerit, inſtructus in caſtris miles nihilominus eſt habendus, perindè, ac ſi nulla eſſet arx, quæ tãtum in bello propugnaculum exiſtimabatur;

Quibus ex cauſis arces excitentur.

Sæpè munitiones noxiæ

Plura arcis incommoda

ac prestantiori opus est vi, quo acetbiores sunt populi animi, qui benè tyrannidis memores ipsius Principis appetunt exitiũ. Experientia constat Mediolanensem arcem neq; Sfortijs, neque Gallis tempore belli quicquam profuisse, pacis verò tempore vehementer nocuisse, quod vtriq; tanti operis mole fidentes de humaniori aliqua ratione tantæ conseruandæ ditionis non cogitarint. Guido Vbaldus Federici Vrbini Ducis Filius rei militaris peritissimus, postquam Imperio à Cæsare Borgia Alex. VI. filio pulsus fuit, idemque Imperium postmodum ex casu quodam recuperasset, omnes arces, atq; propugnacula solo æquauit; cum enim subditorum beneuolentiam iam sibi comparauerit, eadem contra hostes sinè exercitu tueri nõ posse liquido cognoscebat. Vt clariùs, quod dicimus, innotescat, certissimum, quod Ianuæ iam accidit, exemplum in medium adducam; Postquã illa vrbs a Ludouico Galliæ Rege defecit, isq; cum magno exercitu ad eã recuperandam in Italiam venit, recuperata vrbe, condidisse Regem fertur ingentis molis arcem, vt similem nullo loco fuisse cõstet, cum & loci natura, atq; arte adiutrice inexpugnabilis videretur. Nihilominus cum deindè Galli omnes Italia pulsi essent; Ianua quoque arcem nihil formidans se se Octauiano Fregosio tradidit, qui illam obsidione cingens, sexdecim mensium spacio coactam ad deditionem compulit; Postquàm eam Fregosius occupauit, omnium consilijs, qui suadebant, vt illam tamquam refugium reseruaret, contemptis, funditus euertendam curauit, Populi beneuolentiam, virtutemq; suam stabilius Imperij fore fundamentum arbitratus, quam arces, & propugnacula. Eadem earum quoque arcium est ratio, quæ in vrbibus nuper Martis ope Principis adiunctis ditioni, vt ciues in officio contincantur, solent extrui. Id enim, si ex allato superiùs Ianuensium exemplo minus compertum habetur, ex Florentinorum, Pisanorumque arce apertius innotescet; cum enim Pisarum ciues rebelles, ac se ditiolos cognouissent Florentini arcẽ extruxere, cuius præsidio rebelliones longè propulsare crediderunt, parum animaduertentes eam vrbem, quæ libera esse consueuerat, non posse alia ratione in officio contineri, quam si Romanorum more, eam, aut in societatem suam recepissent, aut funditus distruxissent. Quid autem ad propositum sibi finem arces profuerint, Caroli Regis aduẽtu patefactum est; Huic enim sinè præfectorum desidia, sinè maioris mali metu statim traditæ fuere. Si illas Florentini non condidissent, nouam profectò rationem inuestigassent, qua vrbis Imperium non tàm facilè Regi concedere coacti essent.

Sfortijs et Gallis arces nocuere.

Exẽplũ Guidi Vbaldi Vrbini Ducis.

Ianuæ exemplum.

Exemplum florẽtinorũ, Pisanorũq;

Plurimis alijs rationibus eorum futilis refelli potest, qui munitissimas vrbes ad frenandas hostium vires aptissimas esse pertinaci quodam assensu voluere, Et primo, quæ intolerabiles expensæ

Alie rationes.

penſæ publicæ æraria exhauriunt? Non ne magiſtra experientia edocuit non mediocri ſumptu contentas eſſe arcium extructiones? Hæ enim extructæ nouas ſempet poſcunt munitiones, cum nunquam contra rebelles ſatis firmæ Principi videantur, quinimò licet extrinſecus validiſſimæ viſæ fuerint, atq; ad perfectiſſimam redactæ formam, ita vt eis poſſit fidere Princeps, fortiſſimo tamen opus erit præſidio, cum earum ambitus, & amplitudo Principem plurimis ſubijciat periculis; & quamuis fortaſsè militaribus inſtructis copijs cuſtoditæ primos hoſtiũ impetus propulſare videantur, ni tamẽ exercitus, apertaq; vis præſto ſit, quę armorum ſuorum terrore, inanes, irritosq; reddat conatus, facillimum reor, vt vel aperta vi, vel odio, vel annonæ difficultate cõpulſæ victori ſe tandem hoſti dedant. Quod ſi Princeps tantis pollet viribus, vt exercitum valeat ſuſtentare, qui huc, illucque curſitet, totiq; dominetur regioni, ab hoc profectò periculo defendetur. Præterea, ſi hæ paucæ ſint, nec quacumq; ex parte ditionem poſſint tueri, quibuſcumq; vicini hoſtis incurſionibus, ac deprædationibus erit obnoxius. Si verò plures contigerit eſſe, non adhuc tamen firmã dixerim ditionem; in tot enim propugnacula effuſæ, ac diſſipatæ vires roboris etiam parũ ſeruant; & ſæpè hoſtis præda factus Princeps toti inſultantis ditioni; ita ſi breui ambitu continentur, nec copias quas exigat neceſſitas, ſuſtentarint, fruſtra omninò alentur milites, qui ibi aſſident; Si verò longo, & amplo, nouum quoq; periculum experientur. Illæ militum manus, quæ in apertis campis dilatata quibuſcumque regionis partibus opem ferre poteſt, quaſi in vnum congeſta, vt hanc firmiſſimam conſtituet, ita cæteras partes neceſſario præſidio priuabit. Membra certè, quæ ſufluſæ ſanguine non ſunt, facilè languent. Languent & illæ regionis partes, qui ſuis deſtitutę præſidijs propriam debilitatem nequeunt roborare. Si exercitus in munitionibus degens otioſus torpeat, tutumq;, otiari nõ putet, ideoq;, huc, illucq; percurrat, certè altera quaſi arx mobilis maiorem Principi afferret vtilitatem, quippè non tantum plures vrbes magna fruebuntur ſecuritate, verùm plura hoſtibus diuerſionum, ac præuentionum vi incommoda quærẽtur, Princepsq; ab hoſtium arbitrio minimè pendebit, in quorum manu illud erit, aut à tergo relictis propugnaculis omnem regionẽ exiguas habentem illis reſiſtendi vires iàm ſatis occupatus, in arciumq; defenſione diſperſas depopulari, aut aliquod aggredi munimentum, quod tandem ob virium Principis imbecillitatẽ expugnaturum ſe eſſet confidat.

Maiora conſiderãtur incommoda.

Verùm non hæc ſolum arcibus accedunt incommoda. Noua alia ſunt quæ ſi non omnia, aliqua ſaltem præcipua adnumerabimus Propugnacula certè, ſiuè militum iniuria, ſiuè Ducũ perfidia

fidia multiplici obnoxia ſunt periculo. Quod ſi aliquãdo ſubigunt, maior profectò erit iactura, cum hoſtis iàm munitus ſuas rurſus vires corroboret, quæ ſanè niſi ſummo diſcrimine poterunt retũdi, Quid? maiora ſemper ſuborientur incommoda, ſi fortè munita aliqua Vrbs opulentiores, quam regionis fertilitas patiatur, ſuppeditandos commeatus exigat, aut Populus leuiſſimis extimulatus iniurijs à ſui Principis fide deficiat, ſeq;, ac omnia ſua dedat extraneo. Si enim hunc defectionis pœnitebit, humili obſequio premere haud poterit Princeps, cum per ſua munimenta, quaſi per exteriora corporis viſcera venenatus anguis, hoſtis videlicet ſerpat, minimeq; liceat ob neceſſariam aliorum oppidorum, aut arcium defenſionem tot vires congeſtas ſimul habere, obq; beneuolentiam erga ſubditos hos nouis militum ſtationibus prægrauare. Verùm ſi omnibus in ditionem celer aditus patuerit, nec vllis propugnaculis munitus erit ager, ſi facilem dixerimus occupationem, faciliorem etiàm, ſiuè ob ſubitas aggreſſiones, ſiuè ob populorum odium non negauerimus. Mediolanenſis regionis Imperium olim tenuere Galli; non aliam tamen ob cauſam diù ſub eorum ditione permanſit, quam, quia neceſſaria deerant munimenta, quibus ſe tuerentur, nec pecuuia ſuppetebat qua ſibi aliqua conſtruere poſſint. Quare facilè fuiſſe conſtat illius regionis defenſoribus, ſiuè ex mutata Populorum voluntate, ſiuè ex accetis iuribus occaſsiones omnes arripere, quibus illos eicere potuerint. Quod certè non euenisſet, ſi plurium arcium dominatum habuiſſent, illasq; cõſeruare ſtudiuſſent, neq; certè ex ijs tàm facilè expulſi fuiſſent, cum ab obſeſſis ſemper opportuna ſubſidia expectentur, inſtabilisq; bellicæ fortunæ ſpes nunquam abijciatur.

Cõtrarię cõſiderãtur rationes.

Plures tamen, validæq; rationes in promptu ſunt, quæ de vtilitate ac neceſſitate arcium nos commonent. Ex naturalium enim rerum vſu cognouimus cuiq; inditam eſſe ſui conſeruationem, ad quam etiàm ſuas vires diligenti cuſtodia intendit Atquè, vt appertius loquar, non parens ipſa natura omnes eas iniurias, quas in nos exteræ nationes ſunt machinatę, ſuis munitiſſimis excelſorum montium, atq; excauatarum vallium propugnaculis longè propellit? Quamobrem hoc extruuendarum arcium inuentum imitationem eſſe naturæ, ac firmiſsimum præſidium videtur; ſi enim illa pro noſtra defenſione tot potentiſſima valla extruxit, quis artis ope robur iſtud non confirmabit? Ergo ne cum natura pugnare videamur, dùm illa hoſtium furori perpetua obijciens montium iuga, noſtram animi ſocordiam pergrauiter reprendit? munimenta illa pro noſtra ſecuritate parabit, nos verò

ſegnes tanta ſecuritate nullo artificio ſouebimus? Hinc ille Princeps, qui ſe Tyrannum contendit, dùm pro incolumitate arces extruit, naturæ quaſi præcipienti haud aduerſatur, vt alienas propulſet iniurias, turbidosq; ſubditorum impetus omnibus iuribus diſperdat. Si verò ea commoda quæ ſecũ munitę arces important, velimus recenſere, ea ſanè plurima, & maxima eſſe comperemus. Illa regio, quæ quacumq; ex parte plana, nullisq; inſtructa eſt propugnaculis manifeſto ſemper in periculo erit, & incurſionibus, hoſtilibusq; vexationibus malè tractabitur, Incendijs ſæpè conflagrabunt omnia, rapinis, populationibusq; deuaſtabitur ager, qui Martis furorem tàm iniquum experietur, vt perpetuam frugum ſterilitatem ſit poſteà perpeſſurus; ſeueros autem hoſce impetus minimè excipiet regio, ſi firmiſſimis munita præſidijs quamcumq; hoſtium incurſionem à ſe promptiſſimè auertit. Verùm ſi ditio angustis finibus non contineatur, ſed eos potius longèlatèq; protendat, quomodo numeroſus ac potentiſſimus exercitus vbiq; eſſe poterit, ne, dum alicubi aditum intercludere conatur, ſui abſentia hoſtibus alibi patentiorem recludat? Illud militare inſtitutum eſt à peritis quibuſcumq; Ducibus receptum, cum aliqua regio deuaſtatur, propugnaculum, quod in finibus reſidet, minimè à tergo reſeruandum eſſe; ideoq; qui bellum gerit, his ſæpè detentus impedimẽtis in interiores ditionis partes ſe inſinuare non audet. Contrà verò, cui deſunt munimenta etiamſi ingentem militum copiam ſub ſigno cogat, à vario belli euentu pendere, & prę liorum incertis caſibus belli cauſam committere neceſſe habet; & cũ aduerſi quid auſuerit, tota regio hoſtis auidæ prædæ expoſita iacet, exercitusq; quo ſe recipiat, ſuaſq; vires debilitatas reficiat minimè gnarus, ſolo ictu perculſus concidit, & perit. Id vſu veniſſe Cairi Soldano accepimus, qui à Selimo Ottomano fractus, ac debelitatus, ſuas vires nequaquam reaſſumere potuit, cum ei propè profligato munitionum refugium, nouaq; parandi ſubſidia tempus defuerit, licet tamen opportuna ei fuiſſet diſciplina militaris, fortiſſimorumq; militum copia. Aliena armata manu inuadere ſemper timet hoſtis, difficilè enim putat opus, quinimò nec tentari audet victoriam, quæ ſæpè multa ſanguinis effuſione comparatur; bello identidem ingruente ex præſidijs benè firmatis vni ſolum prælio pugnæ cõmittendæ occaſiones tolluntur. Qui enim aggreditur, vnius pugnę diſcriminis ſemetipſum nõ obijcit; nã cũ tot munimentis ſeptã regionẽ conſpiciat, fructũ ex alicuius urbis occupatione ſe poſſe cõſequi omninò diſperat; Qui verò aggreſsionẽ ſuſtinet, cũ vndiq; ſe munitũ videat, ſpem aliquã cõcipit, vt decurſu temporis omnia matureſcant, hoc interijcit, vt

obſiden-

obſidentem obſeſſum ferehabeat, ſuisque agitatum incommodis perturbet, ac quatiat; Hinc eſt, vt noſtris hiſce temporibus ad aperta prælia ob tot frequentes munitiones nequaquam ferè deueniatur.

Quid dicendum in tanta rationum diuerſitate.

In tanta igitur rationum diuerſitate, qui noſtræ aſſertionis locus erit? Veriſſimum profectò illud Axioma, non omnia omnibus conformari poſſe, atque ideò in ijs etiam, quæ ciuilem ſtatum reſpiciunt, quid ſit bonum, matura conſideratione eſt cognoſcendum, vt pro cuiuſque rei ſtatu, ac conditione opportunum ſuſcipiatur conſilium, aptè ad id, quod opus eſt, efformandum. Diuerſis Principibus diuerſa planè conueniunt. Quibus ampliſſimæ ditionis ſtatus fuerit, permulta certè propugnacula non ſunt extruenda, niſi fortaſsè aliqua in ijs finibus, qui ab ipſa Imperatoris ſede longè recedunt; ità enim regionem à ſubitis hoſtium incurſionibus tuebitur, atque in maiorem etiam ſecuritatem Prouinciarum milites per vicos diſperſos componet. Hoc Romanorum Imperatorum vſu confirmatum olim vidimus, nunc verò acceptum à Turcis, qui ſola armatorum militum copia freti in oppugnandis alienis propugnaculis, quam nouis in ſuis Prouincijs erigendis maiori cura, ac ſtudio vſi ſunt. Quibus verò ditio exiguis, ac contractis finibus continetur, maior eſt etiam arcium extruendarum, muniendarumque neceſſitas, cum enim parua regio, modicos etiam redditus vt plurimum ſuppeditet, ideò exercitus alendi expenſas minimè poteſt ſuſtinere. Quod vires, & auctoritatem eis tribuere poteſt, ſola munitionum vi ſe ſemper conſecuturos fore pro certo habeant; exigua enim militum manus ità arces tuetur, vt ſæpè Potentiſſimi Principis vires debilitarint; In his tamen extruendis Principis vires ſunt perpendendæ nedùm ad ſui defenſionem munimenta parare ſatagit, ad extremum ſuæ vitæ excidium ſibi arcem conquirat. Quod certè euenerit, ſi in plurium extructione nimium eſſet anxius, cum plurimæ in his impenſæ ſuas facultates abſorberent, bellique tempore ſummam iacturam ob magnam pecuniæ inopiam in tot præſidijs conſumptam faceret. Cum vniuerſa igitur regionis qualitate, & Principis viribus quædam ſpectanda eſt proportio; ſi enim longè ſint inæquales, non vtique ea, quæ ſæpè præconcipitur, habeatur ſecuritas. Aduertendum inſuper eſt, ne quoque in loco arces extruantur. Illi profectò ſunt decernendi ſitus in quibus natura adiutrice artis peritia facilius poſſit exerceri, atque acrius hoſtium incurſiones valeant infringi. Quæ omnia certiſſimè fient, ſi

Quibus in locis ex truendæ arces.

arcis defenſio perpaucos tantum milites ſumma prorſus ſecuritate admiſerit. Quocirca nullas vnquam arces ijs in locis erigendas eſſe dixerim, quæ ad opportuna excipienda ſubſidia minimè eſſe apta videntur; Nulla arx quantumuis natura ſua valida ſe vnquam poterit tutari, niſi ſubſidia parata habeat, quę labefactatum virium robur reficiant.

Atque ideò nulla ſupereſſe videtur difficultas, quæ efficit, quominus facili negotio obiecta tolluntur; nulla enim ratio eſt, quæ Principem à tanta arcium conſtructione iubeat retrahi, licet fortaſsè aliqui ob id Tyrannicum Principis Imperium fore ſuſpicentur. Falſa planè ſuſpicio iſta erit, ſi ita potentia ditionis confirmabitur, vt boni defendantur ciues, mala euertantur, hoſtilia machinamenta diruantur, quique occulti aſtus diſperdantur, ac demum rebellium animi detereantur. Certè ad peccandum Populus contumax inuitatur, niſi uis eum compeſcens, Principemque tuens illicò adſit. Egregium exercitum ſemper in promptu habere, niſi potentiſſimi Principis eſt, quidùm conſcribitur, magnisque alitur ſtipendijs, ſæpè à ſubditorum manibus magnam auri copiam extorquet, qui quocumque gentium confugiunt, prouinciæque tandem culturam deſerunt. Quo verò tumultu exercitus facilè perſtrepat, fatales plurium Imperatorum dies demonſtrauere. Collecta duorum millium in arcibus potentia hoſtium intolerantiam faciliùs comprimet; quam ſi dena millia apertis campis decertarent; Certa vero fide facilè admittitur ſæpè Arcium Præfectos tranfugere, ac credita ſibi oppida hoſti tradere; verũ multò facilius caſtra nõ munita ab ijs tradi poſſe cõſtat, ideoq; nec caſtra, nec arces ſine hominum fide non ſatis Principis ditionem ſeruant. Aliquando arcium vaſtationem maximè expedire non negarim, ſi tanta nimirum ſit ſubditorum beneuolentia; vt validiſſimum pro Principe propugnaculum poſſit appellari, ſi in alendo præſidio pecunia deſit, ſi ſuam tandem ditionem integram. Princeps aliter poſſit ſeruare. Ianuenſium arcem Italiæ haud vtilem fuiſſe proponebatur, at vtilitatis plurimum attuliſſe demonſtratur. Nàm cum Galli exoſi Italis, morbisque fame, & innumeris calamitatibus preſſi tota Heſperia pellerentur, non mirum, ſi Ianuenſes quoque ciues diù liberi, ac Principes Italiæ in libertatem conſenſere, atque ideò eam conditionem, qua anteà non ſunt affecti, artis ope conſecuti ſunt. Quod parui certè non eſt æſtimãdum, dùm enim menſes ſexdecim arcem, & portum Galli tenuere, ſi eo temporis ſpacio firmum exercitum cogiſſent, ſe facilè obſidione eximere potuiſſent. Adde fame coactam eſſe ſe dede-

Reſponſio ad obiecta.

re.

re. Quod si igitur de commeatu eius satis prospectũ fuisset, duorum, triumue annorum obsidione opus fuisset. Quo tempore & Franci parare subsidia poterant, & fatigare obsidẽtes, & animos Populorum mutare; Nullum verò est illorum argumentum, qui arcium incommoda probant, si enim quidquam eorum ratio valeret, tùm sanè valeret, cum ad compescendos subditos in Vrbibus arces extruuntur, crudelitatis Principis sæpè futuræ argumenta; At nihil dixi valere, dummodo se in alijs rebus Princeps mitem, ac beneuolum exhibeat. Pisæ, & Florentiæ diù inter se emulæ fuere, tandem Pisæ succubuerunt, sed quia nec præsidio satis firmo, nec arce tenebantur cum occasio data est, rebellarũt, Arce deindè illæ has continuerè; donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, languidoq; præsidio defenderetur, maluerunt præfecti Regis gratiæ se tradere, quam sine causa periclitari. Si Florentini valido præsidio Vrbem firmassent, necessarioq; commeatu instruxissent, Pisanorum infestos animos mitigassent, vt vicinos, & cognatos, quam longinquos Dominos mallent, diùque Caroli exercitum sustinere potuissent, & atterere, ne successus alios haberet. Reliqui modi difficiles erant, Pisas transferre Florentiam, aut delere omninò; maluerunt enim alteri vrbi imperare, quam nullam esse. Nulla apud me est Florentinorum excusatio, si imperandi superbia, aut auaritia in grauem nimis errorem inciderunt. Contra odia nimis exacerbata nulla est potentia, quæ non infringatur; Arces tamen, & exercitus se opponunt; si Pisis non extructum esset propugnaculum; iàm antè Caroli aduentum Pisani cuiuscumq; seruitutis excusso iugo Florentinorum agrum quam maximis depredationibus vexassent. Paruipendenda est etiam illa ratio, raro euenire solere, vt deficiente Vrbe, qui in arce sunt, in fide permaneant, arcemq; non semper prodesse ad recuperandam vrbem, nisi adsit exercitus, quia facilè recuperari posse vrbẽ, cui arx incumbat, satis superq; constat. Recuperandi Talentum arx præ fuit occasionem, licet Q. Fabius Maximus illuc cum maximo exercitu fuerit missus. At certè etiam illa arx prodest, vt saltem, qui eam tueantur, subsidia præstolentur, quibus illico vrbẽ recuperare possunt. Non ideò contemnenda esse videtur extruẽdorum munimentorum ars, quod omnibus temporibus sibi semper similis fuerit, immò maximi habendam esse arbitror, cum in dies ex nouis inuentionibus maioris perfectionis cumulus ei accedat; Quod idem de Nautica, & Medica arte est affirmandum, quæ superiori ætate minimè excultæ, à recentioribus tamen horum temporum tàm ingens excepere incremẽtum, vt nihil aliud fermè quid addatur, humana ars valeat reperire; Neque certè minus perfecta appellanda est illa ars, cuius vsus, si ab imperito

opifice exerceatur, non tàm facilè fructum amittit. Neq; enim ſemper Medicus priſtinam valetudinem ægroto reſtituit, neque ideò medendi artem quaſi mutilam damnabimus; Si à Principis fide deficiens erit, qui munitionibus præeſt, ob huius infidelitatem, arcium vtilitati minimè eſt detrahendum. Si debitis præſidijs infirmam arcem, ſuoq; milite diſtitutam videris, tamen certè hac de cauſa inutilem eam dixeris, cum propria vi non corroboretur. Neque etiam ex eo validum arcium robur debilitatur, quod in numeroſo exercitu tota vis Principis inniti videatur. Ciuiq; Principi facultas non eſt conceſſa alendi exercitum, qui licet copioſiſſimus ſit, hoſtiles tamen impetus nequit reprimere. Præterea ſi vires Principis à munimentis robur non accipiunt, inutiles quidem ex erũt, cum enim impetum haud ſuſtinere poſſint, Principi potentiori ſe ſemper dedent; Quod ſanè non contigerit, ſi firmiſſimo præſidio munitæ erunt arces; plurium enim conatibus paucorum vires occurrent, temporisque beneficium (quod ſaluberrimum remedium eſt infirmioris ſtudentis à ſe lõgè potentioris ferociam propulſare) opportunum ſui vſum concedet; Si Vrbini Dux proprias deuaſtauit arces, ob virium impotentiam ad id compulſum eſſe cenſemus, vtpotè qui aliorũ animos nolebat allicere ad bellum contra ſe ſuſcipiendum ſola habendarum arcium cupiditate deductos; Aſſerere inane duco arcibus deſtituendum Ducem, ne, ſi ditionis contingat amiſſio, valdè difficilis ſit earum recuperatio; Nimirum hoc eſt præſentaneum quærere remedium vulneri, cuius anteà manifeſto periculo pectus obiectum eſt; Nec eſt, vndè aliquid roboris ratio illa accipiat, qua aliquis arcium incommoda referunt ex pluribus videlicet impenſis, nàm licet nullæ ſint arces, ditiones tamen, & prouinciæ rectè ſeruari non poterunt ſinè expenſis, quę maiores certè erunt, ſi Princeps copioſa militũ armata manu ſibi, ſuisq; imperijs rectè voluerit conſulere.

Cõcluditur inutiles eſſe.

Vtiles itaq; erunt arces, ſiuè munitiones quibuſcumq; Principibus mediocri ſaltem potentia conſtitutis, potentioresq; finitimos habentibus. His enim plurimum ineſt cauendi neceſſitas, minorque perpetuos alendi exercitus facultas, vt Turcarum mos eſt, nec Perſarum more fines deſerendi, nec plures colonias deducendi, quod antiquum Romanorum inſtitutum fuiſſe traditur.

Colonia an re vera vtiles sint, nec ne.

CAPVT XVII.

COLONIARVM institutiones, sicuti in vsu olim fuerunt potissimum apud Romanos, ità etiam nostræ ætatis nonnulli Principes casdē longa ab intermissione vindicarunt, ac debellatas gentes sub noui dominij potestate seruari voluerunt. Multiplices sanè huiusce rei causas connumeramus, vt nimirum deuicti populi subigantur, hostiles eniteatur incursiones, posteritati gens propagetur, infimæ sortis gentes nimium dilatatæ, aliò deducantur, seditiones comprimantur, & eandē emeritis præmijs veterani decorentur. Sed non sine aliquo incommodo hæ Coloniæ constituuntur; Si enim à veris, & naturalibus dominis vi eripiantur bona, immortale contra Principem odiū multorum in animis concipitur eum perpetuo vindictæ, & acquirendę libertatis desiderio coniunctum, & quamuis bonis suis priuati numero sint perpauci. Si cum nouis cōferantur colonis, eos tamen est credendum plurimum in amicitia, ac propinquitate esse, quibus maximè horum calamitas est cordi, vt tribus, vel saltem quattuor ad seditionem opus sit, qui reliquos reassumpto animo commoueant, nàm, quamuis hoc difficilè existimem, natura tamen comparatum est, vt aliena pericula prudentiores efficiāt, atq; imperitis maiorem cautionem suggerant, ne in eadem, aut grauiora incidant, quorum solà cogitatio calamitatem plerumq; maiorem, quam re vera est, importat, tùm præcipuè, cum Principis acquirentis gesta vis magis, quà mratio comitetur.

Coloniarū cauſę ennumerantur.

Non fint incōmodo cōſtitūtur coloniæ.

Plurimæ tùm in Ciuitatibus, tùm in populorum animis subortæ seditiones suam ducunt originē, non à violentia illa omnibus illata, sed à priuatis iniurijs, quas vel vnus sæpè ciuis grauiter perpessus est. Eius .n. indignatio quasi flamma succrescens aliorum animos ità accendit, vt iàm per totam vrbem repentinum conflagrare incendium videatur, vt vt sit, certum planè est eiusmodi vulnera publicam secum afferre pernicicm. Qua in re à Roderico Hispaniarum Rege clarissimum desumi potest exemplum, qui cum Cubam Comitis Iuliani filiam per vim compressisset, obscęnam rei indignitatem omnes Regni proceres tàm malè acceperunt, vt quisque illatam sibi offensam crederet;

Coloniarū incómoda.

ideoque

ideoque arreptis armis, vt simul cum Patre ad vltionem essent proni, Maturis in regionem aditum reclusere, à quibus, & Rege occisum, & totam prædę regionem expositam apertè videmus.

Aliud Incõmodum consideratur.

A nonnullis etiam Coloniarum ope suam firmare potẽtiam cupientibus non parui fit aliud incommodum, quod non nisi diuturno temporis progressu cognoscitur; Homines enim è sua in alienam translati regionem, sed ad clima, ad humores, ad cõplexiones, ad ipsamq; consuetudinis institutionem, quam naturales habent, haud facilè se accõmodant, licet eò suis asportatis facultatibus deductis, generatisq; liberis, alienam regionẽ, quam propriam pluris æstimant, in hoc arboribus satis similes, quæ alio deductę, ibi insertæ naturam, fructuumq; gustum semper variant. Quod Coloniarum institutioni eo facilius euenit, quo longiùs à prima sua origine remotæ recedunt, cuius rei veritatem in vicinis Italiæ colonijs tanquam certissimum cõprobamus, quæ secunda belli Punici tempore nullo pacto adduci potuere, vt Romæ primario Vrbi in angustijs miserrimæ constitutæ opem ferent.

Quę statuenda, vt aliqua coloniarum percipiatur vtilitas.

Vt itaq; à Colonijs aliqua habeatur vtilitas, plura statuenda arbitror, si nimirum ciuium numerus ità creuerit, vt sanguinis, vt ità dicam, effusio necessaria videatur; si in longinquas regiones patrio solo, ac naturalium virium vigore destitutæ minimè mittuntur; si enim longinquę erunt Coloniæ, quomodo seditiones, quæ ex summo incolarum odio aduersus colonos excitari sæpè solent, sedari, ac comprimi vnquam poterunt? His itaque rectè deductis plura Princeps commoda experietur. Regionem finè præsidiorum immoderatis expensis benè cautam habebit, populos in officio continebit, reditus, ac facultates mirũ in modum augebit. Hæc intelligo, dummodò frequens subditorum copia, agrorum assignatio, lociq; subsidiorum facilitatem exigẽtis opportunitas benè deductam Coloniam enunciet, atque declaret. Non tamen exercitu fideliorem hanc assero. Exẽplo sunt Carthago, Marsilia, Syracusæ, Bizãtium. Nec minores expẽsas, quàm munimenta possunt, hanc requirere crediderim. Si Arx potentissimum poscit exercitum, poscit & Colonia. Romanorum Imperatorum tempore à Colonijs haud procul semper aberant legiones. Alij tamen fuere, qui saniorem planè rationẽ adhibuerunt; Lusitani enim, vt Indicas gentes facilè sub sui dominio conseruarent, nouam quandam, ac tolerabiliorem Coloniarum speciem inuenerunt, eo nimirum suis demandatis colonis, non omnibus eodem fermè tempore, sed paulatim, ac diuersas interiectis spatijs, vt nouarum, quas detegebant, regionum necessitas exigebat; atq; ita Populi facilius eas regiones incolẽdas adibant, cum non totæ habitarentur, sed illæ tantum partes,

quarum

quarum climati exteræ gentes assuescerent. Qui modus summa prorsus facilitate complesse colonias videtur. Goa omnium, quas deduxere est frequentissima, vbi coloni cum incolis, vel crebas coniugunt affinitates, vel aliquo arctissimo necessitudinis vinculo etiàm negotiationibus se ie deuinciunt, Hæc enim est occultum illud, atq; industrium inuentum, quo absq; vlla violentia tuti amicissimo incolarum animo tàm comercijs, quã opulentissimis doribus ditescunt, atq; ità tùm facultatibus, tùm honoribus præpotentes fiunt, vt annuentibus naturalibus incolis nomen, & dominium lusitanicum magis, magisq; confirmetur. Quotannus hanc propagandarum coloniarum formam sulciunt, quæ non solum in ijs Prouincijs munitissimi exercitus, vel arcis prȩclare vices implet, sed etiàm miti quodam dominio barbaras subijcit gentes, atq; humanioribus moribus confirmatur. In hac sanè coloniarum forma maiorem inesse facilitatem, ac securitatem, experientia clarissimè docuit, quàm in alijs, quæ longa desuetudine obsoleta, antiquiori ætate recensebantur. Hac enim inquilinis sua non diripiuntur bona, immo in pacifica suarum facultatum possessione præter sanguinis commixtionem, quæ mutuum ab vtraq; parte adauget, consetuantur, ac confirmatur; Hunc pariter morem in Indijs Occidentalibus Castellani acceperunt; Illudq; scitu digniſſimum est, quod vtriq; suas colonias confirmasse non contenti, Christianam legem eorum animis inserere tanta studeant diligentiã, vt Omnipotentis gloria, & honos amplificetur. Hoc autem primum ab Hispaniæ Rege agi cȩptum est, ac posteà in hodiernum diem tàm Iesuitarum, quam aliorum Religiosorum eo missorum fecondo labore opus perficitur; cum eas regiones Hispanis, aut Lusitanis replere possit, hoc tamen incolarum conuersione, ac baptismo obtinet, vt & Hispani, & Lusitani fiant.

De fœderum diuisione, quaq; eorum sit vtilitas.

CAPVT XVIII.

Viuscunq; Principatus vim, ac potentiam ijs potissimum rebus inniti certissimum est, quibus superioris Principis illatę iniuriæ longè valeant repelli. Inter has autem primum obtinere locum videntur tùm opes, tùm arma; ità vt nulla vnquam possit esse dubitatio, quin adhæc omnia conseruanda, ac augenda plurimum vtilitatis fœdera secum conferre videantur;

Quo

Enumerantur fœderũ ſpecies.

Quorum tamen diuerſæ traduntur formæ, vel cum bello ſubiectis leges dicuntur, Vel hoſtes aliqui inter ſe ad amicitiam ſocialem fœdere iungendam cocunt; Vel cum pares bello æquo fœdere pacem, atq; amicitiam componunt, Vel deniq; quæ Neutrum dicitur, idq; ab ijs fere coiri ſolet, qui inter medios hoſtium fines poſiti ab vtrisq; tuti omninò eſſe videntur.

Qui fœdera paria quæ imparia.

Duabus prioribus ſpeciebus prætermiſſis, de reliquis duabus ſermonem inſtituemus. Harum enim prima, aut paribus, aut imparibus conditionibus contrahitur, Paribus videlicet, cum duo prorſus æquales inter ſe ſociale fœdus componunt, nec alter alterius honori, ac dignitati cedere cogitur, etiamſi coniuncto ſibi in fœdus ſocio maiora ſperet auxilia, quam ipſe poſſit conferre Atq; ideò huiuſmodi fœdus æquum appellatur; Imparibus verò, cum in pactionibus confectis alter ſuperiorem alterum agnoſcit, ſinè quod prærogatiuam illi honoris non tamẽ clientelæ iure tribuat, ſiuè quod in eius tutelam ſe tradere profiteatur. Et hoc iniquum fœdus dicitur, tametſi iſtiuſmodi genere ſuam Populus, vel Princeps libertatem minimè deperdat, licet alteri pactione conſtituta, vel penſionem, vel operas conferre teneatur, quippe alterius tantum Populi, vel Principis Maieſtatem comiter debeat conſeruare. Eoſdem enim, vel hoſtili animo ſibi infenſos, vel planè amicos habet, nullumq; in aliorum Imperium conſtituitur. Fœdus æquum eſt, quod iamdiù ſancitum inter Danicum, & Hollandicum, inter Turcam, & Tartarum, inter Venetos, Florentinos, & Pontificem, inter Anglum, & Gallum; inter Pontificem, Hiſpanum, & Sabaudum; deniq; inter Gallum, & Heluetiorum pagos; cum quibus Galliæ Rex talem ſocietatem inijt, vt ſemper Reges Heluetiorum exercitum ſub Gallicani Imperij patrocinio conſeriberent, ac viciſſim Heluetijs aduerſus hoſtiles incurſiones opportuno ſubſidio venirent; ſed quoniam ad vniuerſi Regni ſecuritatem frequentes exercitus ab Heluetijs accirinecelſe erat, nè hoſtes à Gallorum ſocietate diuellerentur, mille aureorum penſionem in ſingulas Ciuitates libenter ſponſione obtinuit; ità enim ij obligatione ad antidora ad præſtandam conuentis fidem obſtringebantur. Iniquum fœdus (quod nõ pro iniuſto, ſed pro inæquali accipio) plures Principes, dùm in Regis Hiſpaniæ tutelam, ac patrocinium ſe commiſerunt, inijſſe legimus, nàm poſt calamitatem Papienſem Francis illatam omnes Italiæ Ciuitates Hiſpaniarum Regis patrocinium magni mercatos fuiſſe comperimus. At ſæpè etiam iniquum dici poteſt, cum quis ſolo iure clientelæ aliquem Principem non ſibi ſocium, ſed Dominum aſſiſcat; quod certe euitare poterit, ſi Maieſtatis iura (quæ alioquì omiſſa intelliguntur) in protectionis litteris excipiantur, quæ

Quid fœdus æquum.

Quid Inæquale.

quidem

quidem ; quo omnis ſoluti fœderis adimatur prætextus à nouo Principe confirmandæ ſunt. Hinc eſt, vt Metenſes mortuo Henrico Secundo Francorum Rege protectionis litteras à Carolo Henrici filio recens confirmatas, voluerint, non quidem, vt contra hoſtium impetum ſe ſe redderent tutiores, ſed vt debito maieſtatis iure, ac libertate ſua frui liceret. Quàmquàm, ſi iuris ſcripti rationem purgata acie intueamur, patrocinium non clientis morte, ac Patroni ſoluitur, ſed in poſteros etiàm ſucceſſores deuenit; ſi quidem publicæ conuentiones, quæ non priuato nomine, ſed totius Reipublicę firmãtur, Principem, cui tamen hereditatem defertur Principatus, omninò ex contractu obligant, fœderatoſq; antiquo fœdere minimè ſolutos volunt. Hoc pariter iniquum foedus euitabitur, ſi certis temporum ſpacijs ſit definitum, ſi Protectori arces, Oppidaue ſuo milite munienda, & occupanda minimè tradantur.

Quid Neutrũm fœdus.

Neutrum foedus eſt, quando Princeps diſſidentibus vicinis nullam init ſocietatem; hic ſemper à potentioribus vocatur, vt opem aliquo pacto ferat. Anxius eſt, cum inter vicinos potentes bella immittuntur, cui parti maximè velit adhærere, maximeq; ſi ij ſint, qui ſine ingenti diſcrimine, neq; vincere poſſint, neq; vinci.

Neceſſaria fœdera.

Quàm neceſſaria ſint hęc foedera, ſapiens quisq; minimè inficiabitur, quid enim tàm validum, aut potens, quod amicorum copias ſimul coniunctas, opes copulatas, manus ſociatas vincere, aut diſſoluere quoquomodo poſſit? Quam hæc neceſſaria Principi, nullus tàm bene intellexit, quàm Carolus V, non minus ſagax, quàm ſumma prudentia clarus Imperator, quippe ſtatim initio Imperij, & ipſo ætatis flore Gallorum Regis Franciſci Primi amicitię totum ſe tradidit, qui tunc recens ad Imperium euectus erat. Hinc ſe ad Angliæ, Luſitanię, Hungariæ, Daniæ, & Poloniæ Regum amicitias, ac fœdera ineunda compoſuit; Franciſco Primo Eleonoram, Chriſtierno Daniæ, Nouergiæ, Suetiæ Iſabellam, Ludouico Pannoniæ, Bohemiæq; Regi Mariam ſorores ſuas matrimonio iunxit, Ferdinando fratri Annam prædicti Ludouici Regis ſororem (qua affinitate duo illa Regna comparauit) ſibi verò Iſabellam Luſitaniæ Regis filiam deſpondit; Hiſce affinitatibus, ac fœderibus ad tàm ſublimem amplitudinis, ac potentiæ gradum euectus fuit, vt non ſolum ſubditos in officio contineret, quod ſatis teſtatum faciũt crebræ in Hiſpanos, Belgas, & Germanos demicationes, verùm etiàm vicinorum hoſtium, & barbarorum impetus, atq; conatus comprimeret, frangeretq; Idq; expertiſſimè probat Gallicum, Italicum, Hetruſcum, Saxonicum, Pannonicum, Bohemicum, Lybicum, ſiuè Thunetanum, Mexicanum, Africanum,

num, siuè Algericum bellum, quod infestissimus ille Christiani nominis hostis tan quam Numen quoddam, ipsiusq; naturę miraculum, & firmidabat, & reuerebatur.

Quam vtilia fœdera.

Quàm verò vtilitatem hæc etiàm fœdera secum afferant, quis est tàm iuditij expers, qui id facilè nequeat cognoscere, & dijudicare? Vires, quibus non satis inest roboris, adiumento firmius corroborantur. Si alij reperientur Principes, qui eiusdem causæ sint fautores, maxima ei suppetet spes, ac facultas earum rerum aggrediendarum, quas nunquam solus ausus fuisset, vel cogitatione tantum comprehendere, nedũ re ipsa conficere. Diuersa sunt militaria munia, diuersæ exercitationes; Nationes omnes, nec quibuscumq; armorum generibus vruntur, nec animorum ferocitate sunt æquales; Si cæteris altera excellunt virtute Germani, ab alijs quoq; altera longè superãtur; Si vniuersum militare corpus concinno quodam ordine sua mẽbra aptè disposita habuerit, pluribus nationibus instructus exercitus potentiorem sibi vim adsciscet, tutiusq; Princeps in opportunam expeditionem eum educet, prœclarè cognoscẽs, captansq; tempus, quo meliori conditione pugnæ discrimen immittat; Itaq; si alter alteri erit adiumento, simul collecta potentia, tot, tantisq; obuallata præsidijs, quale vnquam gloriosum facimus non audebit? Sola vero externo distituta præsidio semper elanguescet, nec aduersariorum incursionibus propriæ sufficerent vires, ni sociorum adiuncto robore magis suffulciãtur, promptioresq; ad vsum deducantur. Ad suscipiendum, sustinendumq; bellum plurima requiri censeo, ac potissimũ arma, commeatus, munimenta, pecunias, quorum omnium copiam vnius Principis licet ditissima regio minimè potest suggerere. Quæ si fortassè aliquando suppetent, non eo saltem tempore, quo belli necessitas exiget, non sinè grauissimis regionis incõmodis illud semper erit; At vbi omnes ad idem planè suos conatus intendunt, non ità difficulter parata omnia reperientur, nec vllum poterit esse periculum, quin, si sociorũ animus adsit, ad vsum destinata deducantur. Non rarò præterea in bellicis rebus contingit, vt quemadmodum non tàm citò foelici exitu perficiuntur, ità boni euentus maximo sæpe sunt obnoxij discrimini, cum ex vnius tantum Imperatoris, vel foelicitate vel prudentia videantur dependere. Huius enim post mortem nullus alius supereſt, aut virtutis militaris, heres, aut sanè aptus ad eam disciplinam in milite seruandam, quæ rerum præclarè gestarum, assidua semper est comes. Eadem planè laborum tolerantia, eadẽq; in tractãdis negotijs dexteritate nõ omnes certè pares. Sũma sẽper foelicitate potietur regio illa, quæ bellicosos Principes quibuscumq; temporibus habeat, nec nõ Prin-

cipi

cipi summa laus, si arma ipsemet tractare nolit, alicuius Ducis militaribus exercitationibus præclarè instructi ope, atq; industria vti; Egregia facinora, quæ foeliciter prima sumpserunt, exordia, sola Ducis imbecillitate elanguescunt. Quomodo enim affluens prosperitatum copia tùm Macedonum, tùm Græcorum post Alexandri mortem temperata est? Post huius videlicet obitum nullus tàm grandis animi heres institutus est, qui tantam Imperij molem summa dignitate sustineret; In foederibus autem hoc incommodi nunquam euenisse videmus, cum Principi præstantissimorum Ducum in confœderatorum procerum ditionibus commorantium opera semper præsto sit, aliorum coarguens errores, defunctorumque subiens labores, quod nisi coniunctis viribus, ac inter se foederatis vnquàm accidere potest; Insuper, si cum potentiori res agatur, quid vtilius, quàm huius diuisas, atque in varias partes dissipatas opes foederatorum ope ità habere, ne in vnum conspirantes, quid quam aduersarij, hostesque moliri audeant. At qui, quomodo hoc commodius optimum consequetur effectum, nisi, cum plures ità voluerint, vt omnibus rebus affluentes plures exercitus parati sint, & ex omnibus ditionibus multiplices teneant aditus, quibus in hostem incedant? Non mirum, si contrà Saracenos, & Turcas ad confœderationes facile deuentum vidimus, necessariumque duximus, cum non vnius tantùm Principis, quantumuis viribus potentis bellum par esse non posset, immò plurium vires vsui omninò fuisse certissimum fuerit. Illud etiàm addamus plurimas insignes actiones à Principe foeliciter exortas in tristem, ac infoelicem euentum migrasse, vel quia finitimi populi illius laudi, gloriæq; inuiderint, vel propriæ incolumitatis nimium quodamodo auxij, aliorum quasi incrementum, suum sæpè interitum, patriæq; exitium iudicarint, ideoq; ne fatum indicere voluerint bellum, firmiter cogitates huius animum ad solius suæ defensionis studium intentum facilè abiturum. Quod si cõmunibus pluriũ viribus laudabile, ac glorioſum aliquod opus suscipiatur, validissimis coniunctus Princeps foederibus, non ab eo tantum, cuius in societatem vires sibi assiscet, securum se omninò esse arbitratur, sed eorum etiam qui vel impediunt, vel iniurijs lacessunt, insolentiam, ac ferocitatem contemnet; Quisquis igitur pluriũ bene institutis amicitijs suæ potentiæ robur quoddam adiunget, quid reperiri vnquam poterit, quod semper nõ audeat, cum ei non tantum necessariæ opes non sint defuturæ, verùm nec suo auxilio alienæ obfuturæ, quin maturo animo cogitatæ suum semper consequãtur effectum, Ecquis est, quem lateat quàm acriter foederata Germania Carolum V. Imperatorem vexauerit? Satis enim illa firmissimum superbo quodam de-

lectu collegit exercitum, qui Imperatorem in summas necessitates, anguistiasq; redegit.

Opinio dãnantium fœdera.

Et licet quidẽ nonnulli fuerint, qui hæc fœdera tanquã sæpè inutilia damnauerint, Nemo tamen inficiabitur nostra gesta, si ad id, ad quod procliuia sunt, complementũ tendere velint, non in pluribus suum finem consequi posse; Quod si aliter cõtingat, ex prauis consuetudinibus, aut id genus alijs hoc accidisse cognouimus; Idq;, si in omnibus ferè exigitur, in militaribus gestis in quibus post maturum cõsiliũ summa in exequendo celeritate opus est, magis vsurpandum videtur, adeò vt nõ plures, at vniçũ supremę auctoritatis caput, quę agenda sint, statuat, præcipiatq; Plurium id circo ad idẽ aspirãtium multitudo nullius ferè adiumẽti esse videtur; immò, quo plures ij eò magis sanã maturo cõsilio factã deliberationẽ in multiplices, variasq; partes dissipãt, Quo magis itaq; adhoc vnũ fœdera difficilius deducũtur, minores eo magis vires, magnisq; rebus minus accomodatas in se habent. Hæc enim fœdera grauissimi sæpè excidij causas secũ importãt, diuersas nimirũ diuersorũ hominũ rationes, diuersos mores, & q caput est, cõsilia, & deliberationes. Gloriosè gesta bella aut sola vnius Principis fœlicitate, aut à sola vnius regionis potẽtia, quę pluriũ fortissimorum Principũ seriẽ in fastis numerauit, ad memorandũ exitũ redacta esse ex historiarũ monumentis cognouimus, secus autẽ hisce tẽporibus ex solis fœderibus sua naturali debilitate aliorũ societatẽ expetentibus contingit. Si nulla fœdera existunt, mature, ac prudentes deliberationes facilius habẽtur, executiones celeres, atq; audaces, consilia sæpè à repẽtinis casibus suscipiuntur, Vnus omniũ finis, licet diuersa munia diuersi gradus, diuersæ potestates, vnus scopus, vna gloria, vna amplitudo, vna maiestas, vnius tantũ honos, pręmiũ, infamia, ac lucrum. Verùm in fœderibus simul coniunctis, quę planè aduersa non occurrunt? Arma sæpè arripit Princeps solo perterritus timore, alium, qui eodem corrupto affectu trahatur, sibi in amicitiam assiscit; ille bellè impetu represso segnem, atq; otiosam trahit vitam; hic quasi infensus maiora sua mente molitur; soluta societate aduersa increbrescunt odia; Amicitia, quæ soli innitur societati, profundas, ac firmas radices suas nequaquam figit. In fœderibus sui quisq; commodi rationem potissimũ spectat, alienumq; eatenus respicit, quatenus aliquid opis sibi deuenturum fore cognoscit; Verũ, quæ vnius palato maxime sunt cõformia, sæpè alterius maximè obsunt, ac displicent, ità vt non omnes ad eũdem vsum res possint traducere, ex quibus dissensiones plurimæ fœderũ, vel arctissima vincula facilè dirumpentes oriuntur. Illud certum eandem prorsus vnius rei rationem à pluribus haberi non posse, quod idem in fœderibus sæpissimè perspicimus

euenisse,

euenisse, dùm enim aliquis aliorum curas inspectat, aut ignauiam dolet, quæ ei sint seruanda, paruipendet, in aliena magis segnitie, quàm propria increpanda solicitus, alieno semper dedecore suam semper probat, firmatquè excusationem, idquè solum curat, vt se errore aliquo, vel iniuria liberet, licet posteà in alios pertinaciter culpam conijciat. Memoria quæcumque fœdera repetantur, ac potissimum Christianarum nationum contra Turcas, hæc eadem certè ex varijs rebus inter se pugnãtibus sancita, lacerata, ac tandem dissipata videbis.

In tàm multiplici rationum diuersitate plura præcognoscenda putarem, quibus maturo consilio agitatis facilè, quæ cuiq; maximè consentanea videntur, erunt perpendenda, foederis itaq; finis in primis dignoscatur, quis sit, qui id inire cupiat, cũ quibus, contra quos, quæ tandem iungendi, conseruandiq; ratio. Fœderis icti finen securam nimirum ditionis custodiam animaduerto, quem non ab ardenti gloriæ cupiditate, aut dominationis, sed ex sola defensionis necessitate, aut ex aliquo futuræ oppressionis metu, aut ex desiderio vi ablatum, vi etiam recuperandi deriuatum velim, Si enim eum finem, societatem iniens, prœoculis habere voluerit, non iniquum erit bellum, non iniustum fœdus, non damnabilis societas, cum propriam, populorumq; salutem respiciat, illudq; solum meditetur, quod omnibus natura tributum est. Sat iustum fœdus iàm à Venetis cum Summo Pontifice, & Catholico Rege initum, simileq; Imperatoris cum omnibus Principibus cõtra Turcas. AEquissima etiam ratio fœderis ob imminentis oppressionis timorem à Principibus Christianis cum Gallorum Rege contra Carolũ V. Imperatorem tunc tempore inita fuit, cum Rege Francisco capto verebantur Itali Principes, ne præcipites Carolus V. in seruitutem addiceret. Iustum insuper Cambriacum fœdus visum est, quod ad plurimas redimendas ditiones à plurimis Principibus contra Venetos sancitum fuit; Nec minus certè iustum est illud, quod pro populorum incolumitate à Ferrante Hispaniarum Rege cum Iulio Secundo pro recuperanda Nauariæ parte ictum. Non iniustum fuit fœdus, quod à Gallis pro ditione Mediolanensi contra Ludouicum, ac Maximilianum Sfortiam ictum vidimus, Neq; verò latere posteà debet Principem, quis ipse sit, cum quo fœdus feriat. Verùm, si cæteris dignitate, ac potentia excellat proximarum gentium bella, quàm maximè poterit, effugiat; Quod si gradum teneat inferiorem, bellumq; inter potentes vicinos immittatur, qui sinè huius discrimine, nec victoriam reportare, nec eam deperdere possint, maior semper insualescit difficultas; Si enim hic secedit, sine gratia, sine dignitate prœmiũ victori erit, si autẽ accedit

Quæ præcognoscẽda.

Quæ præcipue considerãda Principi.

cedit, haud etiàm periculũ effugit. Alterutri hic tamẽ ſe iungere debet, nimirum meliori in cauſa palã diſpari, in ambigua, fortiori, & qui in proximo habitet; cui enim vſui diſſiti, niſi, vt his periclitantibus Princeps etiã periclutetur? Quã inutile fœdus neutrum ſit, experti fuere Florentini, qui cum ab inita cum Gallis ſocietate diſceſſiſſent, neq; ad Imperatorem acceſsiſſent, neq; itidem Angliæ, vel Hiſpaniarum Reges, Francorum Regi addictos ſequuti eſſent, tãdem potentiorum, ac victorũ arbitrio obtemperare coacti ſunt; Nonnulli tamen reperiuntur, quorũ animus à fœdere ſaltem neutro minimè abhorrère videtur, quod aliqua ſaltem cautione fulciatur, nempè ſi infirmior erit Princeps, ab alijs finitimis ſeceſſionis conſenſum accipiat, ità enim fiet, vt ipſe facilè Imperium ſuum ſine victoris metu tueri valeat. Hac ratione lotaringhi, Allobroges libera pace, ac trãquillitate potiti ſunt, quamdiù finitimos Principes bellicis moleſtijs non affecerunt. Qua in re plurimum refert, an hi, qui ſe iungi volũt vtriſq; diſſidentibus, an ẽt eorũ alterutri ſint vicini: Priori certè euentu, ſi fœdus neutrũ inierit, minus periculi erit; Altero minimè tutum cum remotione etiàm altero fortiore iũctum facilè vicinus Princeps opprimere poſsit. Experimento ipſo comprobauit, Henricus Nauarræ Rex Aragonum Regi vicinus qui, vt Ludouici duodecimi Gallorum Regis ſocietati ſe addixit, miſęta mox præda Aragono extitis; vt & Carolus Allobrogum Dux iungens ſe Carolo V. Imperatori bellum cum Franciſco primo gerenti, cuius, vt ſe apertè declarauit hoſtem, omnibus bonis, & ditionibus continuo ab eo priuatus eſt; Rectè autem examinandum eſt, contra quos arma arripiantur, nec ſolum hoſtis animus, vires propriæ, ac alienæ conſiderantur, verùm etiàm ſociorum commoda ſunt perpendenda, quibus videlicet ad ſocietates ineundas, vel inducimur, vel ab ijs ſanè longè abducimur. Si enim hoſtis ab eo, qui ſocietatem init, aliqua ſaltem commercij ope vtilitatem percipit, certè cumprimum pacis lux aliqua antè oculos affulſerit, ſocietatem diſiunget, pacemq; amplexabitur.

Plures volũt fœdus neutrum, ſed cũ cautione.

Quæ tandẽ animaduertenda.

Illud poſtea eſt animaduertendum, an eadem in omnibus commoda ac incommoda appareant, an par ex victoria proueniat fructus, quiſuè hoſtis oppreſsionẽ iuſtius exoptet, quiſuè magis ad ſuſtinendas expenſas, quas belli neceſsitas poſcit, minuſuè diſpoſitus videatur. Quantum enim incrementi vni additur, minimè dubium eſt, quin alteri detrahatur, ità vt ſuſpecta potentia nunquam amplectenda videatur. Huiuſmodi planè conditionis fuit illa ſocietas, quæ à Ludouico Sfortia cum Carolo Octauo Galliæ Rege inita fuit; ille enim eo ſolum animum ſuum aduertit, vt Aragonenſes vexarentur, nec,

quæ

quæ exinde clades, quod exitium eſſet euenturum præcognouit. Sic è contrario, quando par lucri, atq; expenſarum pro vtraq; parte haberetur ratio, tunc ſocietates plurimum profuturas eſſe cenſerem. Quod quanti ſit, experientia ipſa Ludouicum Galliæ Regem docuit. Iniit ille ſocietatem cum Catholico Rege contra Fridericum Neapolitanum Regem, ſed ſocietas illa Friderico Siciliam proximam habenti, vt maximè profuit, ità Ludouico regnum ſuum à ſe longè diſiunctum poſſidenti ſummopere obfuit, nam cum ad arma ventum fuit, facilè ab Hiſpanis fuſi Galli ac expulſi fuere.

Qua ratione ad vſum poſſint traduci.

Qua autem ratione ad optimum vſum hæc fœdera ſint traducenda, apertius eſt cognoſcendum. A quo igitur belli Dux pendeat, conſideret Princeps: Si enim hic ab aliquo ſuperioris authoritatis ſuam dignitatem agnoſcat, minus potentium animi erunt curis, & ſollicitudinibus anxij. Si ab inferiori, verebuntur potentiores, ne vires eò facilius in diſcrimen adducantur, quo minus de proprijs, quàm alterius Principis rebus agatur. Inſuper Ducis auctoritas planè cognoſcenda eſt, an videlicet abſolutè, an ex aliorum ſiuè conſenſu, ſiuè voto, ſiuè conſilio imperanda accipiat; et ſi ſub pluribus Ducibus gerendum erit bellum, an ſi omnes eodem tempore hoſtem inuadere poſſint, & debeant, an bellum conficiatur, vt hoſtis debilitetur, vireſq; deperdat, aut, vt illius tandem extremum excidium videatur. Cognoſcendum eſt etiàm, an ex vno latere, an verò ex pluribus, an in noſtris limitibus, an intra ſuos, an ex regionibus propinquis, aut longinquis hoſtis inuadi debeat. Hæc enim omnia magis, minuſue diligentes accuratos reddunt ſocios; quo magis, minuſue ea ſibi quiſq; expedire cognouerit. Verum hæ omnes rationes potiores ſunt, quas ſtudioſæ Principum conſiderationi committimus, vt ex his fœderum detrimentum, ac commodum rectè valeat intelligere. Ea tamen ſit prudentia, quæ circa ſecernat, nec ab re fore vnquam credat, ſi ſumino ſtudio, ac labore, quid honeſtius conducat, eligeris; quare huic aſſidens clauo in inueſtigandis, ac pernoſcendis rationibus elaborabit, quibus cognitis, portu, quē attingere eſt in votis poſt immenſa bellorum diſcrimina foelici nauigatione potietur.

Explicatur quomodo plurimum potius conferat Imperij mediocritas, quàm amplitudo.

CAPUT XIX.

RExcelsi, ac nobilis Imperij sublimitatem superbis innixam sceptris complures sanè tanquàm validissimam, firmissimamq; commendant; Verùm, si tàm potentes huiusce vires clarius cõspeximus, non ità facilè laudatorum sententiæ adhærebimus; quinimmo mediocri potẽtia prẽditum Imperium tutius, firmusq; ab omnibus existimari cognoscemus. Atq; in primis plurima certè oculis nostris se se offerunt Imperia, quæ licet quàm maximè pollere visa sunt, at sua quasi potentia fracta, plerumq; succubuisse, & tandem in extremam perniciem propria aduersante fortuna ruisse cõperiemus Cariosa arbos frondentes suos ramos expandens ob occultum interius sui vitium, à quocumq; venti impetu sæpè eradicatur, Atqui Princeps, qui non vndiq; munitus suos longẽ, latèq; terminos extendat, si tantum Regnum firmissimis non muniat præsidijs, facilè est, vt procedat proprioq; quasi deturbatus solio in præceps ruat; si vigor per suas quasi partes sese non difundat, aliqui surculi inarescant, est necesse; Et sæpè destituta arbos, in virides licet frondes aliquãdo assurgat, suo tamen pondere nimiũ grauata in terram tandem prolabitur. Illud ne magnum Imperiũ appellẽ, cui seditionis timor serpens vires infregerit, siuè occultus morbus grauiter oppresserit, quod suas vires diminutas, ac contractas habeat, nec aliundè vigorem excipere possit, quo fracturæ mox ruinæ, vel fulcimentum cadat, vel extremam pẽnitus perniciem auertat? Nimium graue pondus humeris impositum illud ità debilitat, ac frãgit, vt si fortè quis belli, siuè seditionis, vel huius ventus commoueat, mole quasi sua fractum in profundum facilè corruat miseriarum. Magna hæc Imperia vicinis suspecta populs al i quid arripiendi semper ansam præbent, atq; etiam ad insanum aliquod opus inuitant. Hinc verò fit, vt plures coniunctis viribus id audeant, quod eorum nemo solus auderet. Ciuilibus semper desidijs, ac grauissimis periculis sunt obnoxia. Se se magis amplificante Imperio crescunt, & opes, cum opibus verò vitia, luxus, ambitio, libido, auaritia omnium malorum radix, adeò, vt pleraq; regna ex tenuissimis orta primordijs, & fugalitate ad summum

Sepe vasta Imperia per alciosa.

Rationes q̃ adducuntur.

Quæ Incommoda ex vastis Imperijs oriuntur.

euecta,

euecta, nimia tandem opum affluentia, vel potius ex immodicarum delitiarum cauſa in præceps, ac peſſumdata conciderint. Ad hæc Imperij magnitudo inanem, fallacemq; ſui fiduciam addit, à qua negligentia, vel inertia potius tàm ſubditorum, quàm hoſtium cõtemptus origo naſcitur, ita, vt eiuſmodi ſumma Imperia non tàm ſuis viribus, quam rerum præteritarum memoria, & indè collecta exiſtimatione firmiter conſiſtere videantur; & quemadmodum Chimici auri ſpecies ſuo ſplendore oculos facilè decipit, ſi tamen vero comparatur, manifeſtam prodit impoſturam nec mallei fert ictum; ſic id genus Imperia, quò magis fama grandiq; præſtant nomine, eo minori robore firmantur. Spartanorum Reſpublica, quamdiù intra legum à Lycurgo præſcriptarum cancellos ſe ſe continuit, armorum virtutis, auctoritatiſq; præſtantia præceteris floruit, & prolatis Imperij finibus, & non Græciæ tantum Ciuitatibus, ſed vaſtiſſimis Aſiæ Regnis debellatis à priſtina ſtatim nimis ſublimi conditione defecit, adeo, vt, qui ab Ageſilai vſq; temporibus non dicam, aciem, ſed ne fumum quidem caſtrorum hoſtilium in ſuo agro viderunt, poſteà victis Athenienſibus, & vaſtata Aſia ciues ſuos à viliſſima antè, & contempta ſparanorum gente victos viderint, fugatosq;. Virtutem quidem per medias difficultates viã ſibi aperire, & ad ſumma eniti, tandem, vbi eo peruenerit impeditam opibus, eneruatam delitijs, & difficultatibus fractam ſubſiſtere, & eos, qui per medios ſcopulos atrociſſimis vexati fuere tempeſtatibus, cum nihil aliud, niſi de naue ex altis pelagi fluxibus ſubducenda, & complicandis armamentis cogitant, miſerrimum in ipſo portu naufragium facere ſatis apertè nouimus; eo turpius, quo facilius periculum euitari poſſe videtur.

Spartanorũ Reſpublica, dum modeſtiæ ſe, tulit floruit.

Nimia diuitiarum copia affluente ſtatim priſtinæ illæ rerum excelſarum, ac laude digniſſimarum curæ ex pectore procul abſcedunt, quarum vices ſtatim obeunt arrogantia, ambitio Magiſtratuum, auaritia, laſciuia populi, ac deniq; inſanus plebis furor, quo vulgarium gentium corda extimulantur; & ſicuti ferrum rubiginem, qua paulatim abſumitur ex ſe producit, maturiq; fructus vermiculos, à quibus comeduntur, in interioribus partibus generant, ità ſupremis Imperijs vitia quædam velut inſita ſunt, quibus paulatim eneruata concidant, & interius corroſa abſumuntur; Hanc etenim tàm grandem potentiam, odium atq; vicinorum inuidia comitatur; etiàm diſiunctiſſimarum regionum Populi inter ſe coeunt, capeſſuntq; conſilia, quibus rebus ſuis formidabilem fortunam euertant. Carolus V. Imperator poſt tot victorias tanto ſibi honoris cumulo partas, poſt victam, atq; omni potentia, vt ipſa cenſebat, ſpoliatam Germaniam plures ſibi

Exẽplũ Caroli V. Imperatoris.

hoſtes

hõſtes concitauit. Hinc eſt, vt vſu ipſo cognoſcatur ſummas haſce potentias eſſe mortales. Alexandri Magni furioſa ambitio Macedoniæ, Græciæq; nequaquã Imperio cõtenta, ſceptra perſica. Legitimo Regi ablata ſibi aſſeruit, Indos diuicit iugi ſui minas intentauit, Imperium deniq; ad eos vſq; terminos, ad quos natura ipſa diffunditur, dilatari concupiuit. Verùm idem Alexander in viridiori ætatis ſuæ flore, in medio rerum ſuarum curſu fortunæ inuidia rebus humanis ereptus diſſolutam, ac incõpoſitam regni ſui ditionem reliquit; Poſt eius enim mortem, matri, vxori, liberis, amicis, ac omnibus regni ſui primatibus perpetua ſemper fuit inter ſe inuicem ſæuiendi occaſio quę sũmam omnibus perniciem attulit. Alexandro in quacumq; temporum memoria nullum magis ſimilem inuenio, quam Tamerlanum Scytarum Regem; qui cum innumera propè militum copia non tàm iure regio, quàm prædonis more longinquis terrarum finibus velociſſimè percurſans, quæ obtinere nequibat, vaſtabat, & euertebat, Imperium tandem cum vita amiſit, ijs hominibus haud diſſimilis, qui plurimo ventriculum cibo diſtendente, quicquid in omnes membrorum partes digerere nequeunt, nauſeante ſtomacho à vomitu regerunt. In ſumma rapimur admirationem, dùm excelſam Romanorum virorum potentiam intuentur, qua primis conditæ vrbis annis populus ille floruit, dum virtutis excellentiam, dùm pietatem, iuſtitiam, ac ingens libertatis ſtudium mente complectimur. Nimirum cum ijs gentibus lactabatur Populus Romanus, quæ nihil ex tranſmarinis moribus in vrbem poterant importare; at poſtquam pretioſiſſimi metalli ſpecie ornatum eſt Capitolium, elanguit virtus in theatris, emarcuit in Luculli Villis, ſubmerſa in Meſſallę piſcinis, voluptatibus poſtremò affatim ſuccreſcentibus extincta penitus eſt, atq; ità non ſolum Romanas prouincias tanta laude, tantoq; honore partas Vandali, Gothi, creteriq; barbari Populi occuparunt, verùm etiàm Romam ipſam diripuerunt hoſtiliq; flammarũ incendio deuaſtarunt. Somniabant quidem Romani ęternã futurã vrbẽ, & Imperiũ, atq; ideò pro vrbis ęternitate vota nũcupabãt, edebãt ludos, mactabant victimas, ſed irrite hæ ceremoniæ fuerunt, cum enim à D. O. M. diſſignatum aduentaſſet tempus ex vili, ignotoq; orbis terrarum angulo, qui ferarum, ac immanium belluarum receptaculum tantummodo habebatur, eodem temporis momento improuiſum quoddam, ac generoſum hominum genus quaſi turbo ex editiſſimorum montium vertice præceps ſe dedit, vt atrociſſima horum damna quęcumq; regiones citiſſimè experirentur. Tùm ſtatim à Gothis erepta Romanis omnis fere Græcia, Inſuper Italia, atq; Hiſpania, à Bulga-

Aliud Alexandri Macedonũ, Regis.

Quæ ex nemiò luxu incommoda.

à Bulgaris Dacciа, ac Myſia, à Vandalis tota Africa, à Francis Germania, & Gallia, à Saxonibus Brittãnia, à Sclauis Sarmatia, Dalmatia, Illiric, nec multò poſt à Saracenis AEgyptus, Arabia, Syrus, Chaldea, à Tartaris Armenia Hircania, & quicquid ad mare Caſpium, & Hircanum ſpacij interiacet, à Turcis minor Aſia cum Capadocia, Ponto, Bythinia, & reliquis ad Perſarum terminos Aſię Prouincijs, à Perſis quidquid ad Indorum vſq; extremas partes diffunditur.

Non ſuadẽda Parua Imperia.

Non tamen parua Imperia commendarim, quippe quæ ob ſui imbecillitatem potentiorum odijs ſunt expoſita, qui ex illorum ruinis potentiſsimam magnitudinis ſuę arcem extruunt, atq; ad ſupremum faſtigium perducunt. Hac ratione Romani ex vicinarum Ciuitatum interitu ad ſummam potẽtiam euecti ſunt, ijsdemq; artibus Philippus Macedoniæ Rex oppreſſa Græciæ libertate regnum confirmauit, opeſq; ſuas vehementer auxit.

Mediocria putanda diuturniora.

Mediocria igitur Imperia diuturniora ſemper exiſtimari, cum in ijs nec imbecillitas in alios inuadendi, nec magnitudo cæteris inuidiæ præbeat occaſionem; cumq; in his opes, ac vires moderatum quendam ſeruent ſtatum, minusq; vehementes animi perturbationes commoueantur, nec ſuperiorum ambitio, nec libido tantum affert incitamentum. Quinimò ijdem continuo vicinorum populorum metu, aut ſuſpicione, tanquam freno in officio magis continentur. Quod ſi quando prauus aliquis humor exuperare, atq; aliquam humani corporis partẽ inficere videatur, non ità difficulter paratur remedium, modo opportunè adhibeatur; Præclaram huiuſce rei fidem facit Roma, vbi mediocribus adhuc Reipublicæ diuitijs motus omnes ciuiles, ac diſſenſiones, vel prudentia Magiſtratuum in ipſo ferè naſcentis vrbis exordio ſedatæ, vel hoſtis metu ſçuientis repreſſæ ſine vlla clade, ac ſanguinis effuſione conquieuerunt. Verùm poſtquam nimium amplificati Imperij magnitudo patentiſsimas ambitioni vias aperuit, plurima diſsidentium iurgia cęperunt inualeſcere, nudatoq; ferro litigioſæ contentiones decerni, quæ omnia Romanũ illud tàm celebre robur enerauarunt; licet verò mediocritas maximè ad Imperij conſeruationẽ poſſe videatur, plerumq; tamẽ ſuperba nimis hominũ cogẽte ambitione fit, vt inter ſuæ modicæ ditionis limites nequaquàm contenti Principes eos totis viribus ſtudeant amplificare. Verũ ſæpè accidit, vt quo maius Imperij incrementũ ſibi viſũ fuerit, debilitatis viribus, vel repentinũ ſubeat diſcrimen, vel ſaltẽ improuiſa imminutione decreſcat Id quod Venetijs primo in expeditione Piſana, deinde etiàm in fœdere contra Ludouicum Sfortiam coniurato accidiſſe cognouimus, quibus vtrisq; plus, quàm capere poſsint t captantibus, illa quidem ęrarij opulentiam

tiam exhauſit, hoc verò validiſſimam potentiam fregit; & licet Reipublicæ ſalutem penitus non afflixerat, in ſummum certè diſcrimen adduxerat. Optimè ergo Princeps ſecuritati ſuæ conſulet, ſi ſua contentus fortuna, vel à maioribus in hæreditatem accepta, vel præclarè rebus à ſe geſtis comparata, eam ſeruare contendet.

Potentiora, firmioraq; eſſe Imperia, quæ coniuncta, quàm quæ diuiſa, licet pluribus gaudeant commodis.

CAPVT XX.

Dltionũ diuiſarum in commodum

LOcorum interuallis diuiſum Imperiũ eo ſæpè præſidio deſtituitur quo, munitur cõiunctum, Nimirum intermedia loca ſub potẽtiorũ ſæpè Principũ poteſtate tenẽtur, qui vel apertè inimici sũt, vel eorũ fides valdè ſuſpecta. Hinc eſt vt grande aliquod, idemq; in vnum veluti validiſſimum corpus contractum Imperium inimicorũ omnium incurſiones facilius ſuſtinere poſſe affirmẽt; ſingulis enim partibus inter ſe coniunctis vnio ipſa maximam præbat ſecuritatem. Nequaquã tamen negare omninò velim idẽ vnitũ Imperium morbis ſæpè periculoſiſſimis, qui plerumq; etiàm interitum ipſum afferunt, obnoxium eſſe; Modum enim ſupergreſſa magnitudo impudentiam, impudentia iniuriam, iniuria verò ſummum parit contemptum; Sic potentia opes præſtat, opes voluptatum inſtrumenta, voluptates verò vitiorũ omnium radices meritò poſſunt appellari; præterquam etiàm illud incommodi in hiſce Imperijs additur, quod in dies magis vel optimatum ſuccreſcentia diſſidia, vel occultæ populi ſeditiones emergentes, vel vtrorumq; ſimul coniuncta vitia nõ aliter, quã contagioſæ peſtes inualeſcentes, per vniuerſas eorum partes celeriter ſe ſe diffundunt, atq; ſinceras etiàm partes, vt potè vicinas ad ſe trahunt, & inficiunt. Quod ſi Princeps vecors ſit, quis dubitet, quin populi ſubiecti tàm propinquum aſpiciẽtes exemplum, vitia eius imitaturi ſint, ex quo infeſtiſſimum Imperij morbum, ac excidium ipſum exoriri neceſſe eſt.

Sepæ coniũcta Imperia damnoſa.

Contra verò coniuncta Imperia firmiora dixerim, quæ enim hinc commoda non reſultant? Primum neceſſe eſt, vt Princeps eas regiones, in quibus ſuam nequit ſedem figere, per Vicarios adminiſtret, Atq; ideò permagni intereſt per te ipſe

Semper tamen coniũcta diuturniora.

ipſe aliquod facias, an per alios; At longè quidem Princeps, & Præfectus inter ſe differunt. Principes debitis contenti vectigalibus populi diuitias non lacerant, nec eorum vires eneruãt; quinimmò Neruæ, & Antonini exemplo veſtes omnes, ſuppellectilem, ac quemlibet Aulæ ornatum vendere non grauantur, vt ſubditorum opprimentibus neceſſitatibus valeant occurere. At quotuſquiſq; eorum eſt, cui dignitatis commiſſo gradu in his Principes imitatur? Maiori præterea obſeruantia, ac reuerentia à ſubditis Princeps, quàm legatus, ſiue Vicarius colitur. Quinimmò ſola præſentia, ac vnius oculi ictus ad turbas ſedandas, motuſq; comprimendos ſatis eſſe videntur, præſertim, ſi acri ſit ingenio. Si Princeps fortè de aliqua re monendus, vel rogandus eſt, quiuis omnes difficultates ſubire, ac res, quoçũq; ruunt, ferre mauult, quàm longi, abruptiq; itineris labores, ac ſumptus ſuſtinere. Gliſcentibus interim varijs abuſibus, & ſubditorum amore non mediocriter refrigeſcente hanc ob cauſam Cappadociæ Reges in montibus Argeis quaſi in media Regnorum ſuorum ditione habitabant, & Cyrus ſubactis Medis, ſedẽ Suſis, & Babylone ſibi elegit, vt a cæteris prouincijs non procul abeſſet, & Antoninus Pius ſe ſemper ijs locis continuit, quibus breuiſſimo tempore ex alijs locis vndiq; rerum nouarum nuncij commodè perferrentur, dictitans, quantumcumq; modeſtè, ac parcè agat, Principis iter facientis comitatum ſemper oneri eſſe; Adde vt Princeps à ſuis ametur, oportet, & ipſe eos amet, ac peculiari quadam cognitione eos noſcat, vt qui quibus muneribus apti, ſcire, tùm etiàm vt benemeritis digna præmia poſſit elargiri. At quomodo eos noſcet, quos nunquam præſentes vidit, nec verba facientes audiuit, Vndè fit, vt ſi quid de illorum rebus decernendum ſit, ſuo ingenio, ac iudicio vti nequeat, ſed miniſtrorum conſilijs præſtare fidem cogatur, qui Principis ingenium ad ſuum ſæpè trahunt arbitrium, nec non pro libidine moderantur, ac flectunt. Nouum etiàm nequaquam eſt, vt Præfecti ipſi Imperium inſuper inuadant. Sic ij, quos Prouincijs Alexander præfecerat, poſt eius mortem, quaſi regna, non præfecturas diuiſerunt, vt Reges ex Præfectis facti magnas opes non ſibi tantum parauerint, ſed & ſuis poſteris quaſi hereditaria iura reliquerint; Sic Eduardus Quartus Angliæ Regnum, quod pro nepote adminiſtrabat, eo in carcere cõcluſo ſuo dominio aſciuit. Idem quoq; Ioannes Cantacuzenus in Orientali, Stilico in Occidentali, & Odo Pariſiorum Comes in Francorum Imperio machinati ſunt. Quanto facilior huiuſcemodi Imperij vſurpationibus patebit aditus in ijs locis, à quibus verus, ac legitimus Princeps longè abeſt, eoq; minus debitum ei habetur obſequium, cum ipſius ferè nomen ſubditorũ

Adnotantur Rationes.

auribus

auribus nunquam inſinuetur? Præterea quanto longius Princeps à prouincia abeſt, tanto plures in eligendo Rectore occurrunt difficultates, in quo non tantum ſingularis quædam induſtria, & vigilantia contra hoſtium inſidias, & vicinorum conatus, verùm etiam firmiſſima conſtantia, atq; integritas contra illecebras, deprauataſq; corruptelas requiritur. Hinc eſt, vt olim Imperatores longinquarum prouinciarum adminiſtratores diligenter obſeruarent, & ſingulas eorum actiones accuratè explorantes fere eis nunquam nollent præeſſe, Tutiſſimus apud Perſas mos inualuerat, dùm præter Satrapas qui vniuerſas Prouincias moderabantur, quidam alij vrbibus, quidam verò vrbium arcibus præficiebantur, nec vni, eidemq; arcis, & vrbis cuſtodia committebatur. Commodo Imperatori moris fuerat eorum liberos apud ſe retinere, qui gerendarum prouinciarum munus accipiebant. In Regis Aethyopum aula Regum filij, quos habet ſtipendiarios, nutriuntur, tùm, vt illis obſidibus Rex parentes in fide contineret, tùm vt ea educatione, ac diſciplina aſſuecl Regem debita fide, amore, atq; obſequio proſequi facilius à teneris vſq; annis diſcant. Poſtremò in longinquas regiones cõtra hoſtium, ac vicinorum inuaſiones, ægre præſidia, immò nonnunquam omninò nequeunt opportunè transferri, ſi nimirum intermediæ ditionis dominus tranſitus ſuos prohibeat; At ſi tandem aliqua ratione poſſint, id fit, vel longo nimis temporis interuallo, vel ingenti nimium ſumptu. Atq; hoc ipſum certè, vel hoſtes facit audaciores, vel timidiores ciues, quod diſtantibus terrarum ſpatijs conſilia, ac ſubſidia poſt clades afferuntur, coq; Princeps tanto minus metuitur, & indè, non vereantur offendere. Ideò in longinqua loca non eſſe deducendas colonias ſuadeo, quod non facilè eis præſidio eſſe poſſit, vel hoſtibus tandem prædæ fiant, vel originariorum contempto Imperio ſe ſe veluti emancipent, ac libertatem vltro corripiant. Certè longinquæ regiones, vbi ſemel deperditæ, & à vicinis occupatæ fuerint, difficillimè recuperari poſſunt, cum occupantes non lõgè valeant auxilia accerſere; Et ſicuti facilè ab eo, qui procul abeſt, amiſſæ ſunt ità facilè contra eundem ab occupatoribus defendi poſſunt.

Conſiderantur cõmoda Imperiorum diuiſorum.

Diuiſa tamen Imperia cõiunctis infirmiora pluribus potiri commodis affirmandum eſt. Vno, eodemq; impetu oppugnari, aut inuadi non poteſt diuiſum Imperium, & quidem eo minus quo Prouinciæ multum inter ſe diſtant. Id quippe vnius Principis vires longè excellit, non ità verò facilè multi perfecto fœdere inter ſe coeunt, Quod ſi tandem vna eius pars oppugnetur, & hoſtium cedat incurſionibus, facilè à cæteris pace, & trãquillitate fruentibus poterit Princeps iuuari; Sicuti videmus

Luſita-

Luſitanorum in India detrimenta ſemper ipſius Luſitaniæ opibus reſarcita. Deinde Magnatum partes, aut Plebis ſeditiones non ità metuuntur, cum amicitiæ clientelæ, & cogitationes iã latè ſe ſe non extendãt, atq; Principi facilè ſit fidelium ſubditorum ope rebelles caſtigare. Sed nec aliæ rerum publicarum peſtes ſeparatas à ſe inuicem vnius Imperij Prouincias tàm citò peruagantur, nec tanto impetu ſe ſe effundunt; nàm & ipſa prouinciarum diſtinctio curſum huiuſmodi perturbationum, aut noxarum interrumpit, & locorum diſtantia tempus requirit, tẽpus verò legitimo Principi, ac Iuſtitiæ plerumq; ſe adſcribit, ac fauet, opportunumq; adhibendã remedia ſpacium concedit. Poſſet quidem dici nõ minus firmum Imperium, quod diuiſum, quàm quodcumq; aliud continuatum; Huiuſmodi planè eſt Catholici Hiſpaniarum Regis Imperium, cuius partes ijs ſunt opibus, copijs, ac munitionibus tàm naturæ, quàm artis inſtructæ, vt nullius vicini populi arma metuãt, ac facilè vim omnem ſuo Marte depellant, vt videre eſt in Inſubria ditione, itemq; Belgica. Idem de Neapolitano, ac Siculo Regno affirmare licet, quamuis autem Hiſpanico Regno ſubditæ Prouinciæ maximis locorum interuallis diſiunctæ ſint, minimè tamen, quominus altera alteri auxilium ferat, prohibentur; præterquàm quod magna vis auri, ac argenti præſto eſſe poteſt, cum præcipuè maritima nauigatione opportuna auxilia deferuntur.

Diuiſum Regis Hiſpaniarum Imperium.

Quàm ſtudiosè Principi ſit comparanda Populi multitudo, quæq; eius vtilitas.

CAPVT XXI.

VRbi inſignia quæpiam molienti, nil magis vtile, ac neceſſarium eſſe dixerim, quã frequentem optimorum ciuium multitudinẽ, quorum opera in quibuſcumq; ſummi ponderis rebus ſecura quadã fiducia vti Princeps poſſit; Si enim paucis referta ſit ciuibus, quis facilè, vel peſtis contagione, vel clade, vel aliquo infortunio eàm maximè lædi, vel potius abſumi poſſe non cognoſcit? Miſerrimum hoc excidium Spartanis contigiſſe legi-

Frequens ciuium multitudo ſummi Reipublicæ emolumẽtũ.

mus, qui Leutrica pugna à Thebanis ſepereti, amiſſis circiter mille, & ſeptingentis ciuibus Græciæ Ciuitatem amiſere. Sic ijdem Thebani, vt & Athenienſes à Philippo Macedonum Rege prælio victi, victoris libidini ceſſere. Romanis verò non indomito tantum animi, ac corporis robore, verùm innumerabili gentium multitudine pollentibus non idem contigiſſe perſpicimus, cum tot, tantiſq; legionibus vniuerſum fere terrarum orbem ſuo Imperio ſubieciſſe pro cõperto habeamus. Quæ Romanorum ciuium copia, quantæ ſit, æſtimare indè licet, quod eodem tempore diuerſis in locis, & quidem longè inter ſe diſtantibus bella geſſere in Italia, Gallia, Hiſpania, Sardinia, Sicilia, Macedonia; ac etiàm ſi non ſemper, ſæpiùs tamen infoeliciter pugnabant, nec hac tamen de cauſa animum dimittebant, ſed ex ipſis cladibus fortiores inſurgentes animos aſſumebant, atq; in ipſis excidijs tanto alacrius ſe ſe excitabant, quanto irruentibus hoſtibus fuerant depreſſi. Nec minus hanc ciuium frequentiam neceſſariam, quàm vtilem dixerim. Illa Reſpublica, quæ ciuibus abundat, pecunijs paritèr abundat, ſiquidem cum populi frequentia, vectigalia etiàm creſcunt, quibus fiſcus ditetur, atq; impleatur. Italia, & Gallia nullis auri, vel argenti fodinis diuites ſunt, nihilominus eædem ſupra cæteras omnes prouintias pretioſo illo metallo abundant cuius quidem rei nulla alia eſt cauſa, quàm ſumma inhabitantium frequentia, qui varijs commercijs pecuniam etiàm ex remotiſſimis terrarum partibus ad ſe transferunt. Præterea vbi plurimus eſt habitantium numerus, non ne ſolum quoq; magis tempore fertile excolendo redditur? Terræ porrò cultura non tantum res ad victum, quàm materiam ad arteficia neceſſaria ſuppeditat, ex qua deindè rerum vbertas, ac artium varietas, tàm publica, quàm priuata bona mirificè augentur, vt Reipublicæ non tantum afferant vtilitatis copiam, quàm ſplendoris etiàm ornamentum. Hiſpaniam nonnulli regionem maximè ſterilem eſſe ſcripſere, hoc tamen non terræ vitio, ſed incolarum infrequentiæ adſcribendum putarem. Suapte enim natura Hiſpaniæ ſolum foeliciſſimum eſt, atq; ad omnia, quæ ad vitam ciuilem pertinent, producenda aptiſſimum; idq; ab ea vſq; temporum ætate probatur, qua ingentem tàm Pænorum, quàm Romanorum militum exercitum præter indigenas aluit, nec vlla vnquam fuit prouincia, quæ Romanam potentiam, & diutius, & validius fatigarit, adeò vt ingentibus etiàm acceptis cladibus, repente tamen multò maiores militum copias inſtrueret, atq; acerrimè improuiſum impetum contra hoſtes faceret. Habitãtium numerum imminuit valdè bellum illud, quo Mauri plures Hiſpaniæ prouincias ſuo ſubiecerunt Imperio, in quo præter captiuos

Cõmoda ciuium multitudinis.

captiuos in Africam transmissos alij plurimi per varias partes ità dissipati sunt, vt perbreui rerum mẽsium spacio ad septuaginta hominum millia cęsorum numerus accesserit. Proximum deindè bellum, quod Hispani contra Mauros septingentis, ac septuaginta octo annis gesserunt, quos deinde Hispania exterminarunt, magnam ex vtraq; parte hominum vim deleuit, adeò vt non vici tantum, ac pagi, sed oppida etiàm, ac Ciuitates quocumq; hominum cultu fuerint destitutæ. Nec postremam sterilitatis causam arbitror esse agriculturæ defectum. Cum enim Hispani suapte natura ad armorum exercitationes, quàm maximè sint propensi, neglecta sæpè agricultura, milita rem artem facilius sequuntur, cum ex ea sublimiores tùm honores, tùm commoda sperent promunere. Hinc etiàm fit, vt non agriculturam tantum, sed reliquas etiàm vitæ communis artes Hispani negligant, adeò vt nulla reperiatur prouincia, quæ minorem tàm artificum, quàm artificiorum, atque operum numerum habeat. Atq; ideò lana, fila serica, aliaq; eiusmodi in exteras regiones exportantur; quę verò Regni necessitati inseruiunt, ab Italorum ferè elaborata arte perficiuntur; quemadmodum etiàm Hispanorum agri à Gallis excoluntur.

Quid agendum vt coalescat ciuiũ multitudo.

Vt itaq; tanta coalascat multitudo, ciues suos Princeps ad coniugium, ac liberorum educationem hortari debet. Verùm summa adhibenda est sollicitudo, vt procreati liberi commodè atq; educentur. Id enim, nisi accuratè fiat, aut præcoci morte dies suos concludent, aut ad patriæ vsum nequaquam idonei alentur. In Gallia mira fuit semper incolarum frequentia, cuius rei causam afferens Italus Gallicas, inquit, mulieres fuisse optimas, tùm ob naturalem foecunditatem, tùm ob miram in educandis liberis diligentiam. Cum ergo duo ad Ciuium incrementum requirantur, generatio, & educatio; Coniugiorum multitudo, vt primum quidem adiuuat, ità alteri non mediocriter obest. Quocirca ego existimo, etiàm si Religiosi, ac quicumq; celebrem statum Ecclesiasticum sint complexi, in matrimonio viuerent, nõ propterea maiorẽ, quã iàm est fore numerũ liberum enim, ac nimis dissolutum viuendi institutum, nubendiq; facultas in Germaniam à Luthero, & in Angliam à Caluino admissa ad populi augendam multitudinem nihil omninò profuit; ac præterquam quod impietas suas nunquam radices obfirmat, quamuis auctus ibi sit coniugiorum numerus, liberos tamen nutricendi, atq; educandi commoditates nihil adauctæ fuere. Qua propter non satis est, vt Princeps matrimonia, eorumq; foecunditatem promoueat; nisi etiàm, quæ ad liberorum educationem pertinent, quàm maximè curet, pauperum necessitatibus

Generatio, & educatio summum ciuium incrementum.

ſtratibus occurendo, eorumq; filiabus dotem aliquam aſſignando, filios honeſtis artibus addicendo, validis opus ad victum acquirendum ſuppeditando, infirmos elemoſinis ſuſtentando. In quo tàm inſignis Alexandri Seueri Imperatoris fuit munificentia, vt cuiuſcumq; pauperis filios ſuis ſumptibus voluerit ſuſtentare.

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De Imperiorum euerſionibus obnoxia

Liber Nonus.

BIBLIO

Omnia Imperia euerſionibus obnoxia

CAPVT PRIMVM.

QVAE prudentem Principē deceant, quęq; ab eo ſint aliena iàm in medium attulimus; cęterum, cum ea omnia, quæ ſuum habuere ortum, ſuam quoq; periodum, ac terminum habere tandem aliquando cogantur pauca hic adiungenda arbitror, quæ regnorum euerſiones, regnantiumq; interitus aliquo pacto demonſtrent; quibus planè expoſitis remedia ſuggerendæ non abs re dixerim, dùm plura, quæ certam Imperio perniciem minitantur, euitari poſſunt, Verùm antèquàm internæ, vel externæ cauſæ Principi lethale vulnus infligētes adducantur, mutationum ſpecies perquirendæ ſunt, quibus examinatis cauſæ, & periodi, reliquaq;, quæ hanc cognitionem clariorem reddant, apertè erunt enuncianda.

Omnia viciſſitudinibus obnoxia.

Viciſſitudinibus cuiuſcumq; Imperij ſtatus valdè eſt obnoxius, perpetuis enim inter ſe Imperia diſſenſionibus agitantur, continuiſq; premuntur æmulationibus, ſuſpicionibus, ac inuidijs, mutuis concutiuntur odijs, infidijs, proditionibus, bellis offenſionibus, & quamuis ſua cuiq; inſtrumenta ſint ad quietem ſeruandam, firmandamq;, tot tamen, tantiſq; ſubiacent motibus, vt omnia fragilia, caducaq; eſſe facilè cognoſcatur, quodq; ſtabile, ac altiſſimis defixum radicibus videtur, quacumq; vi poſſit labefactare; Quot Regna mutationum, ac diuiſionum cauſis corruere? Quot Imperia euerſa, quot Regna ex vna gente in aliam tranſmiſſa? Vbi gloria exiſtentibus ſuæ lucis radijs promicabat, vbi tantum maieſtatis iubar exoriebatur, ſubiere tenebræ, ac miſera ſeruitutis nox interpoſita, clariſſimam diem

obduxit; Vbi sceptrum fuis distinctum gemmis irradiabat, ibi cœnum seruitutis, ibi confusa, & sæpè gens non est dedignata seruitium, vbi olim de Imperij magnificentia gloriabatur; & qui Princeps à finitimorum discordijs, ac prauis longinquorum affectibus se ipsum vnquam tutum existimat? Potentioris vires semper infensæ, pares, si non infensæ, suspicioſæ saltem; infimi, si non contemnendæ, saltem exosæ. Et tandem si potentiorum factionibus non diuexabitur Princeps, si ciuium proditionibus non tentabitur, si populorum seditionibus, & nimio coniunctorum fastu non excruciabitur eius animus, quid Præfectorum perfidia, quid primorum Ducum infidelitas, quid militum auaritia, quid Barbarorum crudelitas, quid exterorum inuasio solicitudinis, atq; molestię Principi non affert? Et sanè si Imperium valdè sit amplum, multa Principi mente comprehendenda, multa intendenda, multaq; tandem perficienda. Si mediocre Imperium sit, non æqua sæpè Princeps lance suas librat vires, contra potentiorum vim assurgit, qui graui succensus irâ contra hunc tandem insidias, ac mortem machinatur. Si infirmum illud sit, quasi paruulus linter medijs in vndis irrumpentiũ ventorum flatibus miserè demergitur; Quisquis enim potentioris libidinis viribus est expositus, sua nequaquam gaudet libertate; Et si ad alterius æquè potentis portum suam veluti nauim appulerit, hic nisi fucatè illius protectionem suscipiet, quæ tandem illi summo sit futura exitio. Si quid primis sui ortus primordijs vti adolescens Imperium audebit, cum adhuc sit in incunabulis, facilè opprimetur. Si adultum iàm erit ob plurimas aliorum potẽtiorum inuidias, ac suspiciones diuersis semper molestijs subijcietur. Si ad magnitudinem excreuerit, difficillimè tumultus illos suos cohibebit, atq; ægrè intra limites semetipsum poterit continere, ità vt sua quasi mole fidenter nimis innitens concidat, frondosoſq;, quibus inhærebat, ramos trahat ad perniciem, ac simul magnificentissima, quæ posita erunt, culmina corruant. Si decrescat, quisq;, cadenti moli impulsum admouet, quę & suo, & alterius pondere grauata ad profundum deijcitur. Si longa fruatur pace, militaris prorsus disciplinæ vsum ignorat, immò quarumcumq; rerum periculum timore huc, illhucq; fluctuat, intestinis dissidijs ex otioso torpore, alijsq; promanantibus vitijs laborat. Si militiæ deditum sit, varijs belli euentibus illud erit obnoxium, atq; certissimo salutis suæ discrimini exponetur. Si ad sui vergat incrementum, solius necessitatis gratia ingentem militum manum comparare cogetur, cumq; opportuna belligerandi desit occasio, summis discordijs, ac seditionibus opprimetur. Si subditos potẽtes habeat, statim desinit esse Princeps, ac vti Ti-

Vndiq; angustias esse probatur.

rannus

rannus illorum potentiam pertimeſcens in illos ſemper fertur, intrinſeca quadã animi vexatione ſemper turbabitur, qua nullo vnquam placidæ quietis ſenſu perfruetur. Si armis deſtitutum ſe videt, facilè potentum, ac nobilium timet oppreſſiones, quibus ideò perpetuo torquetur, ac excruciatur.

A Principe magis oriuntur euerſiones, Imperij, quam à ſubditis.

Has tamen euerſiones ex intrinſecis cauſis à Principe prodeuntibus magis fieri, quàm ex alijs putarim. Non enim ſemper ſubditi illàs exoptant, dùm ſæpè viribus minimè pollent, cũ multa ſimul ad euerſionum ortus contingere ſit neceſſe, quæ in tot anguſtijs à ſubditis parari minimè poſſunt. Principibus verò, dùm ſumma feruet ambitio, quam continuè ſequuntur ſuſpiciones, ſummum ſemper ineſt deſiderium ad arctiorem ſeruitutem ſubditos compellendi; Id enim turpiſſimarum euerſionum ſæpè fontem, ac originem fuiſſe conſtat.

Quæ ſint mutationum cauſæ ex Principe prodeuntes, ac primum de Religionum, morumq; diuerſitate, ac iniuſta poſſeſſione.

CAPVT II.

EXtremum Principum exitium plures ſanè tùm internæ, tùm externæ cauſæ acriter intentant; Domeſticæ autem inſidiæ internarũ cauſarum ſunt quaſi ſemina. Hæ vel ex ipſo Principẽ partim, vel partim ex ſubditis originem ſuam trahunt; Quę ab ipſo proficiſcũtur Principe, aut ex eo tantum, aut ex moribus promanant. Quæ ex eo tãtum, aut ex Religionis diſſimilitudine, aut morũ diuerſitate proueniunt. Quæ vero ex moribus, ex crudelitate, ſuperbia, auaritia, iniuſtitia, exq; tot quaſi fontibus profluunt; quibus ex rebus odium oritur, & contemptus, atq; Indè inſidiæ, ac proditiones. Quæ autem à ciuibus exordiuntur, factiones, ſeditionesq; dicuntur. Porrõ internę cauſę à vi ſuperiori, ac Principis potentioris producuntur. Quæ ex cauſis remotis; luxus, & aduerſa fortuna. Et ſanè, ſi perpendenda erit prima origo, & cauſa euerſionis Imperij ab ipſo Principe prodeuntis, non immeritò ea dicenda, quam ex Religionis diuerſitate ſuas vires ſumere quiſq; poſſit dignoſce-

Domeſticę inſidię ſemina mutationum.

re.

re. Si Religionem longè diſcrepantem colat Princeps, quæ & quanta nõ emergẽt incõmoda? Nõ ne quiſq; facilè ſibi pſuadere poterit populũ diuerſa Religione imbutũ ab oĩ obediẽtia, ab omni fide immunẽ ſe exiſtimare. Quod ſi certũ id affirmamus, non ne hoc Religionis diſſidium omnia quatere, ac perturbare dixerimus, Si in quocumq; Imperio in Religionis cultu populo habenas laxare Princeps permittat, quæ futuræ quietis ſpes, quæ pacis vnquàm tranquillitas? Niſi adſit erga Principem fides, niſi erga proximum amor, niſi erga omnes iuſtitia, quæ regiminis erit ratio ſeruanda in Imperio? Sic enim non rectè imperat Princeps, nec rectè parent ſubditi, niſi ea ſint imbuti Religione, quæ viciſſim ei imperandi, hiſq; parendi certã formam præſcribat. Mixtio ſiuè diſſidium Religionis extrema impietatis parit incommoda, vt ſinè interitu, & Principis, & ſubditorum euitari nequaquam poſſint. Si enim Princeps vnam profitetur Religionem, alteramuè maior ſubditorum pars, qui ab Hereticorum fautoribus ſeducti his quaſi Religionis diſſidijs vtantur, vt maius odium contra Principem exerceant, ſuamq; partam auctoritatem tueantur, quæ non erumpent bella? quæ non non ſeditiones concitabuntur? Exuti fide, ac pietate facilè rerum nouarum cupidos reperient, qui ficto Religionis cultu hac fece ad plurium conatum vti nequaquam dubitabunt. At ex his tàm diſiunctis membris quis animorum vigor? Summo itaq; ſtudio Principi curandum eſt, vt Religionem Catholicam diligẽtiſſimè ſubditi ſeruent, atq; amplectantur. Certiſſimum enim eſt interitus, ac Reipublicę ſubuerſionis augurium, cum diuerſis Religionibus, ac Sectis aditum in Imperio patere perſpicimus, quod perpetuis etiàm exemplis poteſt comprobari.

Prior cauſa euerſionis diſſimilitudo Religionis.

Prauí diſſimilitudinis Religionis effectus.

Altera Imperij mutatio ex ipſius Principis ſæpè fit moribus, qui omninò naturalibus ipſorum ſubditorũ repugnant; Abhorrens propè à fide eſt, quantum mores exteri obſint, quamq; è conuerſo proſint patrij, vt ſæpenumero ex his inter ſe contrarijs moribus plures Principes ab Imperio deturbatos conſpexerimus. Exteri mores, cũ Populis haud grati ſint, in eãm hos traducunt ſuſpicionem, vt ſemper ſe à Principe peſsimè haberi vereantur; immò hanc tantam morum aduerſitatem iuſtitiæ penitus aduerſari credant. Quo fit, vt ſæpiſsimè hac credulitate commoti populi crudeliter contra Principem irrumpant, qui ſe tãdem in profundum miſeriarum barathrum præcipitaſſe cognoſcant. Nimium etenim ij verentur, ne nimię ſeueritati addictus Princeps leges patrias abroget, aliaſq; non ferat eorum ſaluti inſidiantes, maximè, ſi ille ex regione, natura, & moribus diuerſa, ſiuè æmula, ſiuè infenſa ortum duxiſſe dicatur; aut ſi nos-

Exteri mores ſemper pernicioſi.

nos

nos Quæstores auaros, aut superbos præposuerit; ex quibus conijcere liceat, quo aduerso animo ducatur Princeps in eos, quos infandæ seruituti quasi mancipia voluerit addicere.

Aliud Imperij excidium ab ipso promanans Principe ex hostili alicuius ditionis oppressione maximè profluit. Iniustus titulus, quomodo Principem in possessione, quam iniuste tuetur, conseruabit? Nulla certè quietis securitas hunc quietum sinet; qui pacata quæq; perturbat, qui omnia conuoluit, vt sibi firmã iniustissimis titulis sedem nancisc̃atur; qui omnia vult violentã, falso opinans sibi tutum præsidium, incolumitatemq; parare posse. Obedientia violenta, si habenæ aliquantisper laxentur, in licentiam prolabitur, quæ contumax tandem Principem in præceps detrudit exitium. Quod eò magis continget, si naturalis Princeps, qui iàm Imperio expoliatus fuerit, eo semper amore subditos suos fuerit prosecutus, vt hi quæcumq; difficilia aggredi non vereantur, dummodo Principem suum in sublime illud soliũ, à quo fuit delectus, denuò traducere possint. His itaq; mutationum causis, nisi Princeps sua quasi occurrat prudentia, quæ non indè calamitates? Vna præcipua mutationum causa præcidetur, si vnum veræ Religionis semen erit, ex quo Catholica germinet Religio, Cæteræ verò nullas pariunt euersiones, nisi in regimine varijs, ac diuersis à patrijs moribus vtatur Princeps (quod sanè apud plures Principes, ac Reges obseruatum vidimus) & ab inuasionibus sibi abstinendum putet, qui certe, dùm alienas ditiones sibimet ipsis addicere cõtendit, propriam plurimis subijcit periculis, quę tunc ab imprudente Principe euitantur, cum iàm totum collapsum Imperium fatali excidio fuerit deuastatum.

Iniusta possessio nõ infima mũtionum causa.

Si semẽ pravæ Religionis præcidetur, summa eni Principis prudẽtia

Alia affertur causa Imperij euersionis, quæ nimirum est Tyrannicum Principis dominium.

CAPVT III.

PRincipis Tyrannidem potissimam rebellionis causam afferendam esse affirmo; cũ enim hic potentiæ fiduria ingentes quosdam, excelsosq; spiritus sibi assumat, contemptisq; legibus, Populum Tyrannica, atq; violenta dominatione premat, non tùm profectò Principis nomine, quàm Tyranni dignatur. Princeps enim iuxtà præscriptas leges imperat, quibus addictũ se esse, & verbis, & operibus profitetur; Tyrannus verò, neglectis legibus, plerumq; violenter omnia ex libidine administrat, adeoq; omnia sibi, & in omnes licere putat, vt propriæ libidinis placitum firmissimum subditorum statutum sanciat. Porrò, quem Populus Tyrannidis gratia metuit, odit; quem quisq; odit, perisse iuuabit; Hominis enim vita cum inter cæteria quæq; connumeretur, contra sanguinarios, ac crudeles se ipsum quisq; defendit, eo prorsus pacto, quo in leones, vrsos, serpẽtes armis natura datis nequaquã contentus, noua semper parare, machinatur. Quamobrem subditi in Tyrannum ferina sæuitate armatam crudeliorum potẽtiam audent commouere, neq; in rutose locatos vnquàm putãt, donèc immanem illam, quasi feram ad suos pedes prostratam iacentem videant; Perfarum exemplo comprobatum id videmus, cum eorum regnum legitimo destitueretur hærede; Postquàm enim temporibus Alexandri Magni Darius, viuente Patre Artaxerse, Rex decretus, in Patrem coniurauit, ipso pariter cum patre mortuo, regnum peruenit ad Ocham fratrem, qui similem sibi metuens coniurationem, cognatorum, & Principum sanguine, & cędibus regiam repleuit, vt post eius mortẽ nullus propriæ stirpis successor fuerit inuentus, & Codomenus quidam in Regem à populo electus fuerit cum titulo, & nomine Darij, quem vicit Alexander Magnus, fugientemq; cognati proprij necarunt. Tarquinius Priscus apud Romanos nunquid regno exutus, quod sancitas pactiones, quibus ad Imperatoriã dignitatem fuit receptus, violarit? Senatus consultum contempserit? quod satellitum armatorum præsidio magis, quàm Ciuium beneuolentia semetipsum sæpserit? quod grauissimorum

Quis sit Princeps, quisue Tyrannus.

In Tyrannũ facillime seuit Populus.

rum delictorum cauſas abſq; peritorum conſultationibus ſolus exercuit? quod iniquis planè cauſis alios iuſſerit occidi? alios in exilium amandari? alijs bona omnia furripi, quæ ipſe impijſſima armatus Tyrannide inuaſerat? Porrò antiqua hæc ſunt, & peregrinis vix nota ſeculis, recentiores ſcrutemor tempeſtates, quæ punitæ crudelitatis nō minora antiquis exempla Principi offerunt, & cognoſcenda, & timenda; Ac primum veneti nobis occurrunt, & in ijs Petrus Candianus Dux, quem legimus legitimum magiſtratum in Tyrānidem tranſtuliſſe, hincq; ſibi, ac liberis ſuperba nimis, ac elata regiminis forma exitium peperiſſe; ſiquidem Populus auitæ memor libertatis, Domum eius iniectis flammis incendit, Tyrannum indè deturbauit, deturbatum trucidauit, filium, quod magis eſt, in Nutricis gremio iugulauit, & tandem amborum corpora canum feritati extra vrbem laceranda obiectauit; Ità Ferdinandus Neapolis Rex, cū quodlibet crudelitatis genus, & libidinis in ſuos exerceret, tandem à nobilitate deſertus miſerrimè regno exterminatur, recepto in eius locum Carolo Octauo Galliarum Rege. In Dania Criſtiernus memoratur fæuitiæ monſtrum, quod abhorrentes Populi è regno tandem miſerimè depulerunt; Cū autem decimum poſt annum ſui exilij, conſcripta militia, ſuarū iterùm ditionum Imperium conaretur ſuſcipere, & in Nouergiam, ac Daniam deueniſſet, dolosè interceptus, in carcerem conijcitur, in quo etiàm naturę conceſſit. Petrus cognomento crudelis legionis, & Caſtellæ Rex, quod in ſuos plurimam adhiberet fæuitiam, communi Procerum, ac popularium conſenſu è regno eiectus eſt, & in eius locum ſuffectus Hēricus frater, tametſi nothus. In Gallia Childericus, dum plurimos peſſumdaret, quemdam Bridum, ſiuè, vt alij, Bodilonem ſupremæ nobilitates hominem palo, licèt innocentem, alligatum crudeliſſimè verberibus mulctari iubet, qui demùm ſolutus ſimùl cum ceteris primarijs, ac potiſſimùm cum Vuigolberto, ac Amalterio in ipſum conſpirat, in ſyluaq; venantem premit, prægnantemq; Vlcoſlem Reginam infanda, ac ſcelerata morte necat, vt hac crudelitate vltionem in ſe exercitæ Tyrannidis ſumeret, Alia conſultò prætereo recentiora etiàm exempla, quæ in promptu haberem, quibusq; maximos Europæ Principes in extremum miſeriarum terminum adductos ab hoc beluino crudelitatis vitio clariſſimè conſtat. Quæ igitur non deterrima in crudelis Principis regno videntur? Non aliud, quàm captarum Vrbium fama, & terribilis fàcies publici mæroris, omnia mæſta, trepida, ac confuſa, voluptates ipſæ timentur, conuiuia minimè ſecura, in quibus lingua ſollicitè etiàm ab ipſis violentis eſt cuſtodienda, non ſpectacula grata, immò ſæpe infenſa. Quod ſi in-

Petri Candiani Ducis Venetiarum, & filij cædes.

Ferdinandi Neapolis Regis exemplū

Alia hic recenſentur exempla.

Conſiderantur excidia enaſcētia in crudelis Principis regno.

ſi infelices ſunt planè ſubditi, non eidem par Principi infelicitas reſpondebit? cum ſuas ſemper cogitationes ad catenas, vincula, carceres, ac quodlibet aliud tormentorum genus inclinatas habeat. Et qui Regium pectus tantum crudelitatis ſpecimen poteſt enutrire, cum clementiæ potiùs ſedes debeat eſſe? Princeps, qui humanitatis ſpoliatus ſenſu ſeuitiæ ſe nimium dedit, integras ſæpè noctes inſomnes traduxit, in angusto carcere ſemetipſum cogitur includere, nemini fidit; nec ei fidei plurimũ eſt erga filios, vxores, propinquosq;. Iſtis ſanè angoribus diuexabatur Ludouicus xj. Halliarum Rex.

Contumelia præcipua odij origo.

Summam etiam Imperij interitus cauſam exiſtimo contumeliam, cum ſcilicèt attrectantur ſubditorum vxores, vel cum ipſi contemnuntur, vel iniuſtam aliquam corporis afflictationẽ patiuntur, cũ aut plagis mulctantur, aut ipſorum vitæ ſtruuntur inſidiæ. Libido illa, peſtis quidèm blanda, vt etiàm exitialis à Principe quàm maximè cohibenda, vt potè ea, quæ Reges, & regna ipſa euertat. Roderici Hiſpaniæ Regis libido Iulianum Tingitanum adeò ad vltionem inflammauit, cuius filiam contumelia affecerat, vt Mamolinum Saracenum in Hiſpaniã euocaret; Indèq; factum, vt vnius intemperantia, primò rebellionem, deindè bellum, ac ſeruitutem multorum ſeculorum nobiliſſimis reginis attulerit. Ecquis ignorat, Troiani regni excidium ex adulterio promanaſſe? Rhodericus Gothorum Rex in Hiſpania Iuliani Comitis Calabriæ filiam per vim ſtupraverat; qua iniuria motus Pater ingentes aduerſus eum Saracenorum, & Maurorum copias in Hiſpaniam aduocauit, à quibus Rhodericus cum filio pariter occiſus eſt; quo factum eſt, vt Imperium tùm Gothi in Hiſpania amiſerint, atq; ità regni Gothici mutatio in tantæ libidinis pœna extiterit. Comitem Haupurgenſem habuiſſe comperimus quemdam nobilem in valle arcta Vranię arcis præfectum, ſuperbum Tyrannum, quĩ libidine inexhauſta formoſiores virgines, & matronas honeſtas corrumperet, cum autem duorum germanorum fratrum virginem cõpreſſiſſet, morte pœnas primo ſoluit, deindeq; ſecuta eſt rebellio contra omnes nobiles ità Tyrannicè viuentes, ſocietate primùm eius rei cauſa inita inter tres Heluetiorum pagos Vri, ſuiteæ, & Vndreualden, ità vt omnis nobilitas ferè indè eiecta fuerit. Fertur olim Viennæ Principem familiarius cum vxore Baronis Rontrendorſij conſueuiſſe, quàm, aut maritus vellet, aut tanti Principis famam deceret, & Roſtrendorſiũ, cùm Principem ſæpius monuiſſet, vt deſiſteret, fruſtrà feciſſe. Igitùr diſſimulato dolore, vindictam in animo ſuo Principis morte deſtinauit, nec longæ interpoſitæ fuere moræ, cum ſe ſe opportuna oblata eſt occaſio; cum enim Principem venantem comitaretur,

Cõſideretur hoc exẽplũ.

tur funè ad id parato, equo detractum iugulauit, atq; vt tanti exempli perpetua apud posteros vigeret recordatio, nunc non procùl ab vrbe duo prealti lapides positi fuere Tyrannidum instar, aliquo interuallo ab se inuicem distantes, signum spacij ostentantes, per quod à Barone Princeps raptatus est; Aliud huic simile exemplum fuit in Friscorum, Batauorumq; annalibus; Florentius V. Olandæ, & Zelandæ Comes Gherardo Velsco è prima nobilitate Batauica frequenter tùm in Aula versanti pellicem suam in vxorem obtrudere volebat; quod ille abnuens, Principis meretricem ducere non conuenire natalibus suis honesto animo respondit; at Principis stultum eum esse subijciebat, qui tàm probatæ pudicitiæ vxorem reperturum se putaret, quam non ipse ad stuprum se pertracturum confideret; Duxit posteà Velscus vxorem, quę absente fortè marito, à Principe verborum memore est stuprata; Ea verò iniuria vehementissimè Velsci animum pupugit. Ergò coniuratione inita, cum propinquis vxoris suæ, florentium Vltraiecto in Hollandam redeuntem, educto gladio, transuerberauit, celeriq; fuga se proripuit. Denique scimus Dionisium Iuniorem, & Hieronymum Siciliæ Reges, Carneadem Persarum, Pisistratum Athenienſiũ, Childericum, Carolum Crassum, Theodoricum Galliæ, Rhodoaldum Daniæ Reges, Carum, & Andronicum Imperatores, deniq; Ioannem Galeatium Sfortiam, Mediolanensem Ducem miserrimè, & summa cum infamia, & turpitudine libidinis consumptos flammis tandem suæ vitæ dies summo dedecore expleſſe.

Par odium, cum viri magni iniuria afficiuntur.

Par etiàm omninò est Principum, cum magnos viros contumelia afficiunt, illi enim, cum potentes sint, sublimesq; gerant spiritus, insueti contumelię non facilè vltionis occasionẽ amittunt. Coriolanus certè iudicij ignominiã excidio patriæ vindicasset, nisi preces matris indignatum filium euicisset. Pausanias adolescens nobilis, & comes Philippi Regis patris Alexãdri Magni, stupratus ab Artala Principe viro in Regis Aula, cũ sæpè apud Regem conquestus fuisset, & Philippus eam iniuriam negligeret, obseruata occasione in ipsis nuptijs filiæ suæ Regem medium inter filium Alexandri, & generum procedentem, remotis stipatoribus, adortus interfecit. Vim itaq; dominationis cohibeat Princeps, parceq; potestate vtatur. Errat enim longè, qui Imperium grauius, ac stabilius vi, ac feritate stabilitũ credat, quàm quod amicitia, ac subditorum beneuolentia iunctum, matura crescit stabilitate. Oportet autèm, illum non solum nihil facere per iniuriam, sed nec omninò facere videri; Priuatis enim hominibus nihil delinquere satis est; Principibus verò, & nihil delinquere, & nihil credi delinquere.

Iniustitiam; minas, nimiamq; fiduciam Principis Imperio semper noxias.

CAPVT IV.

Mperio semper aduersatur Iniustitia; minimeq; mirũ est, si sæpè Principes qui maximè huic vitio addicti sunt, concidant. Iniustitiã eam appello, quæ re vera legibus, & iuri contraria est, vel quã ij, qui deteriori viuunt cõditione, prædicant; nam cũ omne ius, hoc est æquum postulent, idq; prętendant, non verã penitus agnoscunt æquitatem. Qui aliqua in re sunt æquales, in omnibus pares esse cõtendunt, hacq; ratione iustitiã, hoc est ipsam violant æquitatẽ. Populus, & optimates, licet paritèr liberi sint, nõ tñ parẽ honorem plebeio, ac nobili cõcedendum arbitrarer. Rursum, qui in aliqua re superiores sunt, nulla in re parem ferre volunt; cum id æquitati summè consonũ existiment. Vt cũ nobiles oneribus ciuilibus exempti sunt, creditoribus non soluere, nulli honorẽ exhibere, sibi minorũ seruicia exigere æquum omninò censent: cum autem ius sibi negari, aut iniquè dici animaduertunt, ad vim conuertũtur, & hinc posteà Reipublicæ pax, & concordia cũ Principe tollitur. Eximius Imperator Iulius Cæsar nunquàm maius periculum adijt, quàm cum Iudex inter Cleopatram, & fratrem lectus, amore indigens contra fratrem iniquam sententiam pronunciauit; tunc enim in seditionem, ac pænè rabiem versi Aegiptij vnamimes in eum consenserunt, adeò vt nudus flumini se cõmittere sit coctus Cæsar, vt ad suos viuus, & incolumis euaderet, vt postea eius vestimẽta Alexandrini populi ludibrij causa circumtulerint.

Vis iniustitie, & qui effectus.

Ob tumidas nimiũ minas Princepes plures periere, & quas in alios emiserant, in se tandem conuersas videre; Ijs igitur nõ facilè Princeps vtatur, nisi, vt delicti alicuius occasio euitatur, certissimo enim aliquo periculo se exponet. Si mortẽ alicui minitetur, ille vel de fugienda, vel de inferenda cogitabit, idq; ità molitur, vt Princeps potius, si fieri potest, quàm ipse pereat. Tutiùs putarim ego, nocentem occidisse, quàm mortem minari. Minæ vel potẽtes sunt, & quasi euadere nequeas, & sic pręmaturæ sũt; vel imbecilles, & sic vanæ sunt; vtroq; modo grauissimas secum deferunt difficultates. Minantis, si potens est, inuidiosa, si infirmus, nulla est auctoritas. Is inimicũ admonet, nõ nocet; facillimũ namq; illi est in te malũ illud inferre, quod in ipsum intentasti; iustam enim defensionis causam sibi fingit, belloq; quasi

Minæ semp prauæ.

indicto,

indicto, se se contra omnes aduersarios ictus obarmat. Minùs sanè prudēter se gessit Romanus ille, qui tribuniciā agēs dignitatem, in illam ausus erumpere vocem, nimium certè illaturam incommodum; Malum, inquit, militibus meis, nisi quiescant; Hoc enim vno verbo militum accēsi animi, quam minatus fuerat necem, in ipsum conuertere. Nimio planè affectu, atq; indignatione commoueri videtur ille, cuius verba crudelibus hortent minis, nec non cum data iudicia apparent, licet apud ipsum nondùm discussa res fuerit, & cognita.

Sepe nimia feducia Principi noxia.

Plurimorum etiam Principum status ob fiduciam pēnitus interijt, cum peregrini populi in ciuitatem fuerint aduocati. Seditionum fomenta ea omnia esse possunt, quæ diuersum genus sunt nacta, quæ certè dum consenserint, ac conspirarint, vnicus Reipublicæ status nequaquā poterit seruari. Quemadmodùm enim non ex quolibet, & fortuito hominum oblato cōcursu fit ciuitas, sic nec quouis tempore. Quapropter qui inquilinos, aut aduenas in vrbe receperit incolendos, ij ferè omnes, aut certè plurimi repentinis seditionibus vexati fuere, vel liberum otium diuturno temporis spatio nequicquàm habuere. Non facilè gentes mutua inter se beneuolentia congrediuntur, nisi matrimonio, vestitu, idiomate paulatim similes reddantur. Bebryces in Ciuitatem Phocēses admisere, qui cum armis opibusq; florerent hospitibus inuidere, eosq; de medio tollere cogitarēt; quo cognito Pocenses sagaci quodam consilio victos Bebryces occiderunt, vrbemq; sibi tenuerunt.

Temere arma Populo non committenda.

Arma etiàm ob nimiam fiduciam Principis populo ad defēsionem commissa, nisi cautè Respublica administretur, facilè eam euertunt; Ideoq; non omnibus, sed nonnullis tantū, & selectis permittenda sunt. Rebelles Aquensium cum armati essent, Senatum eiecerunt. Quod idem multis olim Imperij ciuitatibus contigit. Quin & rustici ipsi pluribus in prouincijs arma cæpere. Nōmirum, si in pluribus locis sunt edicta, vt si aliquid armorū habuerint, in publica deportent arma, & nulli alteri penitùs vendant, Iudicesq; per loca prouideant, vt si qui arma vēdere visi fuerint, supplicijs mulctentur, insuper & arma ab ijs, qui ea cōparāt, sine precio auferātur, publicoq; repetantur. Qui ideò exercendi sunt, melius armis publicis exercendos crediderim; vt apud Romanos similis habita est excrcitatio.

Quàm sæpè noxia sit Principi superbia, ità vt per eam ab Imperio eijciatur.

CAPVT V.

ESt ferum superbiæ venenum tàm læthale Principi est, vt animo semel imbibitum internum quoq; ac pessimum effectũ nequaquàm valeat occultare. Quid enim est tam sanctum, quod non contemnat, aut tàm iustum quod nõ violet tumidi, ac elati animi vir? Rationis, & prudentiæ pronitens lumẽ Arrogantia extinguit, quæ simul ac ciuilis viri animum oppressit, iam omni humanitate oblita, in lentam, sæuamq; naturam mutatur. Quo fit, vt superbi Principis regimini non faueat Deus, quin potius in perniciem, infandamq; miseriarum iliadem deuadat. Hæc nimirum est virtutum extirpatrix, virtutum spoliatrix, omne bonum extinguens, totius orbis populatrix, indignabunda, imperiosa, petulans, & mentita, maiestatis specie veram crudelitatis formam præferens. Ab hac nunquàm inuidia, stultitia, temeritasq; discordant. Huic assensit ingens Ministrorum turba, liuor, pallor, cõtemptus, odium, alieni boni mæror, mali gaudium, simulatio, amor laudis, honoris cupiditas, tumor, ambitio, elatio, & insolentia. Hinc Principum subuersiones, quod superbia inflati plus de se, quã par foret, sibi promittentes, se ipsos decipiunt, & periculis se obijciũt, quibus dehinc se eximere nõ possunt, inimicos ac subditos cõtemnunt, à quibus decipiũtur incauti. Quale animi superbi Darij vltimi Persarũ Regis argumentũ? Ille se Regum Regẽ, & Deorũ cõsanguineũ nũcupare volebat, & insup Alexãdrũ Magnũ, ceù famulũ suũ indigitabat. Sed quid? parũ ille rerũ humanarũ incõstantiæ cõscius minimè cognouit, se regno, vitaq; paulò post miserrimè spoliandũ. Verũ enim verò quæ insolẽtia, vel potius insania Maximiani, & Diocletiani? Ille quasi ab Hercule prognatus esset Herculeus, hic verò, quasi à Ioue genus duceret, Iouius dici voluit. Ecce quò arrogantiæ processerint hæc monstra, vt se, vt Deos, coli passi fuerint, immò voluerint. Quas autem superbiæ pœnas illi dederint, eorum perlegenti cruciatus perspicuum est. Certè vel iugulati omnes, vel veneno necati; Ac ne veteribus insistamus, inter causas, quę Carolum, cognomento Audacẽ, Burgundiæ Ducẽ egerunt, præcipua superbia enumeratur, qua ad vicinorũ regiones bellis infestãdas ferus, ac indomitus homo extimulabatur. Abs similis profectò Princeps Octauiano Cæsari Augusto, q à cupiditate quo

Quæ sit superbia.

Darij Regis superbia.

quomodo

quomodo Imperium, vel bellicam gloriam augendi tantum abfuit, vt quosdam Barbarorum Principes in æde Martis Victoris iurare coegerit, mansuros se in fide, ac officio, quam peterent; Verùm vt diuersis hi moribus fuere, ità dissimili prorsùs exitu periere; his communi, ac naturali, ille verò violento, dùm apud Hanceam, Lotharingiæ Vrbium caput miserrimè trucidatur. Quocirca multa certe pericula vitabit Princeps, si suas vires agnoscat, & quid sit, quidue possit, æqua Iustitiæ lance perpendat, nec supra id, quod sit, se extollat, ne plura, quàm exequi possit, præsumat, nec vllum cæteris afferat contemptum; Huic tãto morbo efficax parabitur medicina, si Princeps humanæ fortunæ inconstantiam, rerum humanarum fragilitatem, regnorumq; vicissitudines perpetuò ante oculus habuerit, si Crœsi, Darij, Xersis, Alexandri, aliorumq; modico tempore letisse fastum, & fortunam cogitabit, si Imperatorum, Regum, Principumq; cædes, exilia, ludibria, & Rerumpublicum interitus meditabitur, si quis ipse sit, quibusq; superbiat rebus, non ignorabit; si memoria suam reperat originem, & quibus rerum exordijs splendoris primordia acceperit. Nunquid nudus in nuda humo abiectus vagitui statim, ac lacrymis obnoxius; Planè, vt nullum animaliùm aliud promptius ad lacrymas, & quas vix natus protinus in suæ vitæ exordio effundit. Natus igitur miserè iacet manibus, pedibusq; deuinctus, flens animal cæteris imperaturum ab ipsis afflictationibus viam auspicatur, vnam tantũ ob causam, quia natum. Celebratur summopere Maximilianus Primus Austriacus Imperator, qui suo testamento cauit, vt exanimum corpus suum rudi linteo inuolutum, nullo pretioso adiecto balsamo, sarcophago (quod triennio ante parauerat) imponeretur, manibus, ne, auribusq; viua calce oppletis; Ex hoc enim quid nobis aliud demonstrare voluit insignis vir? nisi monumentum illud assiduè in oculis habendum (Cogita mori) quasi amplius dicat, quid te dilatas, ac extendis? quid multa possides? plura appetis; Quem tot Prouinciæ, ac Regna non capiunt, angusta heri nimirum vrna capit; Cur autem calcem cauis illis partium immisit? eñ aromata, quibus condiretur. Sed hoc spectauit; vt tempus putredini natum, ea quoq; consumente, & exedente materia citius consumeretur, atq; ad corruptionis statum facilius progrederetur. Carolus V. fragilis huiusce nostræ naturæ haud immemor diù ante mortẽ Reipublicæ administratione se sponte submouit, & cum in filium iam validum animi curas contulisset, in Hispaniam secessit, & in Diui monasterium se abdidit cum duodecim dumtaxàt familiaribus, Deo, & quieti vacaturis. Interdixit autèm alitèr, se, quam Carolum appellari, Cæsaris, & Augusti nomina cum re-

Cõtra superbiam remedium.

Exemplum Maximiliani Imperatoris.

Idẽ fere exẽplum Caroli V. Imperatoris.

bus animo exuens. Immò hoc pariter ferunt, diù ante Imperium ab se abdicatum sarcophagum sibi constitui iussisse cum funebri suppelectile deportandum, clanculum tamē, quocumq; iret; quem apparatum multos annos apud se habuit, vbicumq; locorum esset, secretissimè etiàm, dùm Mediolanum cōtra Gallos proficisceretur, illudq; diligentissimè singulis noctibus semper conseruauit, atq; reponi iussit, vt propterea mortis cogitatione vanum huius mundi fastum à corde eximeret, sanctasq; actiones, dùm viueret, agendas admoneret. Cauendum itaq; Principi est ab hoc inhumano, cunctisq; ingrato vitio, ne, si nō in hominum, at in Dei manus, quod magis timendum, incidat; qui tametsi hodiernis temporibus sermonis communionem, vt prioribus illis seculis, nobiscum non habeat, hominibus tamen superbis meritas insignibus exemplis superbiæ pœnas repręsentat. Stylo veritatis scriptum est sedes superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis.

Quàm maximè vitanda Principi Auaritia, omnium malorum radix, & frequens euersionum causa.

CAPVT VI.

Auaritia omnium malorum radix.

EFfrenata ami cupiditas, quæ sæpè Principū animis inhæret, stabiles Imperiorum status euertit, flebiles planè mutationes inducit. Ingentis pecuniarum cumuli habendi auiditas ad illicita, grauiaq; imponenda Reipublicæ tributa prorsus sine causa compellit. Hinc itaq; fit, vt qui huiusmodi sunt oneribus oppressi, se iniquè extorqueri cognoscentes, desperatione acti, seditionis, ac defectionis consilia intentent; si enim Romanarum rerum ordinem mente complectimur, plerasq; seditiones ex nobilitatis auaritia ortas comperiemus. Tribuni plebis inuenti, vt contra fœneratorum iniurias inferioribus adessent. Leges & Agrariæ toties tentatæ, cum plebs gentium victus inopia contabesceret, nobilitas latifundia possideret. Caligula omnes commouit, cum sibi testamento legari cogeret, proq; Edulijs pretium statuerit. Galba ob auaritiæ opinionem exercitum suum proditorem est expertus. Eadem de causa Dicius Iulia-

Iulianus defertus, atq; in Palatio occiſus. Conſtantinus ob eaſdem ſordes, & rapacitatem in Sicilia interfectus, cuius rapinę a Saracenis in Africam tranſmiſſæ ſunt. Perſa Macedonũ Rex, fraudatis ſtipendio militibus, deſertus, cum auro captus, & à Paulo Emilio in triumphum deductus; Heraclius, dùm ſaracenos modico priuat ſtipendio, ampliſſimum orientis Imperium perdidit.

Et tamen non deſunt Principes, qui varia, eximiaq; arte auaritiæ ſtudium maximè ſectantur, quorum nonnulli tanta ſunt ducti libidine alienæ rei ſibi comparandæ, quæ paulatim ſecum in præceps florentem Reipublicæ ſtatum pertrahit, vti, quandò in vẽditione ſunt Magiſtratus, & ità pretio indigni ad Reipublicæ adminiſtrationem promouentur, vel ad beneficiorum Eccleſiaſticorum dignitates, qui poſteà in Nũdinatores, Iuſtitiæq; ac ſacrarum rerum propolas degenerãt, quià immò minutatim vendunt, quæ anteà ſimul emerant, corruptelis, ac impietatibus obnoxij; vndè Reipublicæ, Populiq; ſtatus mirum in modum turbatur.

Quam male agant Principes Auaritiæ addicti.

Aſſiduo ſtudio nonnulli Principis ærarium volunt locupletare, atq; ideò confiſcationibus, alijsq; intenti tributis, quò magis priuatum Erarium adaugent, eò etiàm Reipublicę vires reddunt infirmiores. Hinc igitur ſcitiſſimè Traianus fiſcum, ſiuè ærarium lienem appellauit. Sicuti enim maiori lienis incremento corporis membra tabeſcunt, ſic fiſco Principis aucto cętera ciuitatis membra langueſcunt, atq; intermoriuntur; & vt lien modicus reliquis corporis membris maximè prodeſt, viriumq; robur confirmat, ſic fiſcus moderatus Principis, nec exuberans in vniuerſum ciuitatis corpus optimam inducit valetudinem. Quamobrem Appollonius Tyaneus apud Philoſtratum dictitabat, opes illas non eſſe æſtimandas, quæ ſolum apud Principem latent, cum ab arenæ cumulo parùm differant, nec eas, quæ ex omnium gemitibus proueniunt, cum atrum, & ſordidum æſtimandum ſit aurum, quod ex lacrymis concreſcit. Lydi Acheum Regem in tributis exigendis auarum pedibus ſuſpenderunt; ita vt caput pactolo flumini mergeretur, atq; ità aurifera aqua eius ſitim expleret. Tyberio Battus Dalmata exprobrauit, belli cauſam Romanos dare, qui non canes, ſed lupos pecoris cuſtodes mittcrent; & ſi iniuſta tributorum impoſitione oppreſſus taceat Populus, nequaquàm certè pari ſileutio vtetur Deus, quem offendi acerbiſſimis tributorum exactionibus clariſſimum eſt; Odoardum Angliæ Regem memoriæ proditum eſt, cum ingentem auri vim ex tributis redactam ad ſe afferre iuſſiſſet, vidiſſe malum Dæmonem ſub turpiſſimæ formæ ſpecie pecunijs inſidentem, eoq; ſpectaculo territum pium Regem vo-

Quam fallãtur Principes.

luiſſe

luisse suum cuiq; restitui. Nec mirum, si hoc Deo, hominibusq; auersetur, quod contra naturæ rationem in humanitate ista nihil sæuius peccatur. Imperia instituta scimus, vt, vi sublata, quę omnia ad potentiores trahebat, naturæ, & rationis Imperio res humanæ agerentur. Quid autem ad naturam magis accedit, quàm vt quisq; partis industria sua, aut amicorum liberalitate opibus fruatur? Quid rationi ciuili commodius, quàm vt intelligamus, quid nostrum, quidve apud nos fisci est? Atqui Princeps, qui non legitimè collatas pecunias aut ipse per luxũ profundit, aut auaris hominibus committit, & indè ad nouas alendi militem rationes excogitandas impellitur, efficit, vt ignorẽt penitùs ciues, quantum ex domesticis opibus Regi, quantum sibi iura tribuat. Quæ enim ad sciant, cum non hoc suum, ac no legis quidem arbitrium sit, sed Principis duntaxat vnius, cumq; tributo semèl exacto, adhùc ipsi simpliciter suis non gaudeant priuilegijs, quæ alijs scilicèt Regis ædictis possunt rursus deberi?

Qua de causa instituta Imperia.

Innumera certè ex hoc infando vitio oriuntur incommoda, nunquàm enim solum est, plures cõmites asciscit, rapinam videlicet, periurium mendacium, proditionem, atq; etiàm parricidium. Eius autèm causa calumniæ, delationes, falsa crimina, diuitibus subijciuntur, vt bona illis cum vita adimantur; quod sine dedecore non fit, cum nominis, & necis Tyranni periculum habeat. Vespasianus non contentus omissa sub Galba vectigalia reuocasse, noua, & grandia addidit, nonnullisq; Prouincijs tributa adiunxit, negotiationes quoq;, vel prauato pudendas propalàm exercuit, quædam tantùm commendo, vt pluris póstea distraheret. Tẽpore Caroli Sexti Gallię Regis noua vectigalia penè Regem, & Regnum euerterunt. Plebs enim tumultuata obtinuit armis, vt ea abolerentur, occisis tamen primum è Magistratu clarissimis viris. Plebs quidem humiliter seruit, & quandiù consueta imperantur, quieuit, sed cum insuetis planè rationibus se spoliari animaduertit, capessit arma, reperitq;, quæ iniquissimè à Principe ob nimiam auri cupiditatem surrepta sunt.

Quæ ex hoc vitio oriantur, incommoda.

Quam

Quàm falsò censeant aliqui subditorum egestatem esse Principum securitatem.

CAPVT VII.

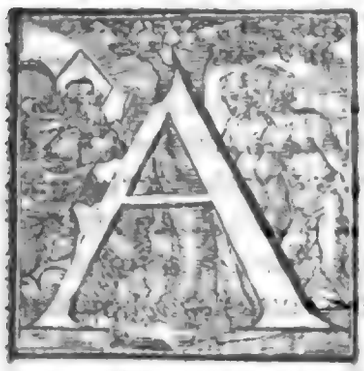

Veritate longè discrepat eorum Principum sententia, qui subditorum inopiam sibi summam fingunt securitatẽ. Paupertas quippè, & egestas fastidium certè in ciuium animos, morũq; abiectionem inducit, neq; iniuriarum tolerantiam. Verùm cum eorum fidem in pace etiam afflictatam videant, vnicam in turbatis rebus spem collocant; atq; nouarum rerum semper cupidi, quidlibet & difficile, & anceps variis artibus studeant machinari; longus edocuit vsus, egentissimum quemq; vt plurimum etiã fuisse audacissimum, & non rarò ipsãmet desperatione ad quęq; tentanda commotum; quæ planè commotio maiorem certè ditioni minatur vastationem, quàm vebterræ hiatus, vel fluminum longè, latèq; effusę alluiones, vel ditissimarum mercium naufragia. Sibi nimis sua auaritia crudeles illi Principes sunt, qui non mollitèr gregem suum tondentes, sed excoriantes, ac deglubentes eius lanificio Pastores se euasuros falsò opinãtur. Qui hodie nullo possunt esse detrimento, fortasse cras poterunt. Tẽpus, milleq; inexcogitati casus occasiones aperiunt, quibus non potens modo inimicus, sed debilis, & contemptus, qui nũquàm fortasse iuuare poterit, in extremam tamèn valeat nocere perniciem. Hoc igitur immane, ac atrocissimum latrocinij genus probare nobis frustrà tentat, qui policiti illius præcepti est auctor, premendos scilicèt esse ferociores, & regnantibus periculosos ciuium spiritus, adimenda ea, ad quæ si respexerint, superbia, & opum conscientia obsequij iugum excutere possunt & bona subiectis populis sensim, & quasi gustatim instillanda, mala simul, & semel ingerenda. In Magnates, non in Populum, minutamq; plebem ea cautio valeat; Illis honores, opesq;, ne maiora, quàm par est, concupiscant, distribuantur. Plebs eo metu Principem liberat, quæ vilis humi serpit, & animo prędita est nunquàm assurgenti sublimibus auspicijs, & excelsis cogitationibus, nihil à Principe præter panem, & frumentum in foro requirit, cererem, & Bacchum, & otij dulcedinem innocenti stupi-

Vis egestatis

Tyrãnicum præceptum.

ſtupiditate colit,& rarò in alios,quàm in eos, qui ad hæc numina auaras manus porrexerant,ſæuiſſe ex hiſtoriarum monumẽtis cognouimus,eaq; bona pertinaciùs defendit;aut perdita redimit. Hæc enim ea ſunt,quæ tantummodo æſtimat, atq; horum intuitu cætera omnia quaſi perpetua oblitione obruit. Romana plebs ſub peſſimis,& crudeliſsimis Tyrannis nullam ſtatus mutationem expetebat, quippe annonæ vilitas ſummam in Principes beneuolentiam captabat. Hebreus Populus, etſi in Aegypto grauiſsimam ſuſtinuiſſet ſeruitutem, à Pharaonis Miniſtris continuis laboribus ità preſſus eſt, vt liberum pæne ſpiritum trahere non poſſet; in affluenti tamen victus, ac neceſſariarum rerum copia facilè libertatis oblitus eſt; poſtquàm verò prodigioſis Dei miraculis,& potentia ineffabili, velut manumiſsi Paleſtinam verſus per loca omni ſolitudine vaſta iter facerent, ac paulatim ad alia quæq; neceſſaria hominum alimenta deficerent,non ſemel duriſsimum ſeruitutis iugum,& illas Aegyptias opes optare ſuſtinuerunt. Sæuitiam annonæ accuſante Plebe Romana,Tiberius ſtatuit frumento preciũ, quod emptor penderet,binosq; nummos ſe additurum dixit negotiationibus in ſingulos modios. Veſpaſiano, & Aureliano erat Summæ voluptati paſcere Populum;& hic quidem, quo vilior eſſet annona,libræ vnciam adiunxit, ille Architecto rationem monſtranti,qua prægrandes columnæ exiguis impenſis,& paucorum hominum operibus in Capitolium duci poſſent, placere ſibi quidem inuentum reſpondit,ſe tamen grandioribus impenſis populum ſuſtentare malle. Quò pertinet ſanctiſsimum cuiuſdam,& pijſsimum conſilium,fame populos vrgente, ditioribus Ciuibus tributum indicendum eſſe ad pauperum ſuſtentationem,eamq; pecuniam, vel ea coemptum frumentum poſtmodum pauperibus diſtrahendum. Carolus Flandriæ Comes Tamardum è gratioſiſsimis aulicis alendis è fiſco egentibus præfecit; Ipſe cum loculos in popularium cœtum prodibat, circum templa obambulans, ſtipemq; ſua manu mendicis liberaliter erogans,Dardanorum, eorumq;, qui annonam flagellabant,& clauſis horreis frumentum ſupprimebant, nequitiam compreſſit,apertis Conditorijs,triticoq; in egenos diſtributo; Quamobrem adeò carus fuit, vt cæſum à perditis hominibus corpus,quiq; tanquàm ſanctas reliquias venerarentur, aliquid deniq; capillorum,vnguium,& veſtimentorum domeſtica quadam religione aſſeruarent, colerentq;

Caroli Flãdriæ Comitis exemplũ.

Quod ſi verò ſecuritatis aliquod præſidium ab exaſperato populo ſibi parare contendit Princeps, temerè quidem id ſibi perſuaſum habebit, quin potius certiſsimum tui interitum videbit. Carthaginienſes ſuperbè, & auarè Afris imperitabant, mediam

Ab ex aſperato populo nihil ſibi auxilij credat Princeps.

mediam fructuum partem auferentes, tributa duplicantes, eos ſolum miniſtros comprobantes, qui à ſe longè clementia, benignitateq; in populos amandata grandem pecuniæ cumulum per vetitum quodq; nefas in ærarium intuliſſent. Quibus rebus factum eſt, vt plerq; ciuitates ſeditioſæ militem contra ipſos armarint. Ob eandem cauſam ab illis Hiſpani defecere. Etiã Romæ ſuſpecto Senatus, Populiq; Imperio ob certamina potẽtum, & auaritiam Magiſtratuum feſſa Reſpublica in vnius poteſtatem conceſſit. Gallis potiſſimum auaritia cæteris præ omnibus cauſis fatales fecit Siculas Veſperas, & Ludouico Sforziæ Mediolanenſem ditionem abſtulit. In Gallijs Carolo VI. Regi rerum venalium viceſima pars indicta erat tributi loco, quod onus, tanquàm grauiſſimum vrbes detrectantes, ità Regijs Miniſtris ſemper aduerſabantur, vt tandèm aliquandò in deſperationem adactus Populus ſe ad arma conuerterit. Cum Pariſijs in foro olitorio fœmina quædam naſturtium venum expoſuiſſet. Miniſter regius obolum poſtulat; muliercula adſtantium virorum auxilium implorat. Concurſu facto, exactor à turba oppreſſus, obtritusq; eſt. Inermis inde plebs, ſed furore percita ad ædes publicas impetu rapta fertur. Deiectis foribus, arma, telaq; corripit, exactores, redemptoresq; quoſcumq; vrbẽ peruagata deprehendere poterat, plumbeis malleis confecit; & ſic ij infanda Regis auaritia corruerunt. Piſani olim à Florentinis, quod omne negotiandi genus ipſis interdiceretur, & artes omnes, præter manuarias, exercere prohiberentur, defecerunt, nec ni ſi poſt multos annos, & immenſos Florentinorum ſumptus ſubigi potuerunt. Hiſpanis Mediolani occupationem facilem fecit truculentum erga Gallicum nomen odium, qui à militibus grauia, & intoleranda perpeſſi, cum nec Rex ob pecuniæ inopiã ſatis prouideret, neq; Præfecti obſiſterent, incredibilis, quo Regem proſequebantur, ſtudij obliti, omnia ſurſum, deorſumq; volui, miſceriq; cupiebant. Eadem tributorum acerbitas Gandaui in Flandria, & abſente Carolo Cæſare in Hiſpania periculoſiſſimam ſeditionem cõcitauit. Gotericus Daniæ Rex (Cotofredum Germani vocant) cum Friſcos, oppreſſa libertate, fortunis cunctis ablatis, in turpem, miſeramq; vitam adegiſſet, tributum quoq; annuũ iniunxit, quod maximè fecit, ne diuturnius ſeruitus illa protraheretur; Edificium, cuius longitudo erat ducentum quadraginta pedum, duodecim paribus ſpacijs mole quadam diremptis diſtinctum extruxit, ad cuius caput Quæſtor, cum tributum pendendum erat, conſidere iuſſus; ad cuius longitudinis extremitatem clypeus concauus ex ære locatus in quẽ ſinguli Friſiorum tributũ ſoluturi nummũ cõijciebant, cuius cadentis ſonitum ſi Quæſtor ex longo interuallo exaudiret,

Singulare exemplum.

exaudiret, inſolutum cedebat, ſed qui iecerat alium, cuius non exaudiretur ſonus ; alium maioris ponderis eodem conijcere cogebatur , donec tinnitus Quæſtoris aures feriret ; Addunt, auri,& argenti vſu omni in corporis cultu vetito, ad vimineos torques, ſimiliaq; ſeruitutis extremæ argumenta eos lata lege redigiſſe,Præfectum dediſſe,qui in ſeruili obſequio, & operibus detineret, oſtium in ædibus ad ſeptentrionem vnum habere iuſſiſſe humilius,quàm pro ſtatura corporum, cùm vt iugum quotidiè turpitèr ſubire,tùm vt exituri inflexo toto corpore Regem Panum ſeruiliter venerari viderentur. Quis ex nouis ſapientiæ Doctoribus non diceret, benè prouiſum , ne animos tollerent Friſij. Omnia ad infringendos ſpiritus inſtituta erant; Sed ijdē erectis talies ab iniurias ad libertatem animis, cum arma raptim vndequaq; collegiſſent, Danorum præſidia paſſim aut oppreſſerunt,aut finebus ſuis ciecerunt.

Magna regē di ars.

At quæ regendi ars;dixerit quiſpiam, ſi ſubditi nimirum tumidos gerant ſpiritus, Princepsq;ſua ope eos minimè compeſcere poſſit? Abſimilis profectò morbo non erit medicina. Ambitio,quæ ſæpenumerò immodicè inflat animos , eadem ſemper continet in fide. Suſpecti ſemper erunt Magnates,cum Populus iàm ſatis ocij dulcedine,pace,ac annona allectus noua non meditetur. Ad illis morem gerendum facilè Princeps compellitur. Non deſunt dignitates , non deſunt legationes, quibus erga Principem tantùm excreſcit beneuolentia, quantū apud Proceres perit opulentia. Subditus,qui beneuolum Principis animum in ſe vidēt, qui in grauioribus negotijs ſuam impendi operam perſpicit,quem otiari Princeps non ſinit,ſpiritus quantumuis tumidos,ac elatos comprimit, magnificentiſſimos ſuarum facultatum ſumptus profundit , tantiq; nil aliud facit, quam cum maximo rerum ſuarum domeſticarum detrimento pluribus negotijs detineri;ex quibus illa maximè Principis habetur,vtilitas vt tutam,claram,illuſtremq;ſuam Maieſtatē maxima cum ſubditorum lætitia reddat; Attamen quamplurimi ſunt Principes, qui longè diuerſam adhibent rationem : ad excelſos enim dignitatum gradus ſubditos promouere dedignantur; ideoq; eorum animos conterendos, atq; infringendos curant,ſeditiones,inimicitiasq; perpetuò fouent, vt nulla quantumuis opulentia elati ad vltiora aſſurgere contendant. At quàm tuta hæc videatur ratio, ſanioris prudentiæ Politico diſcutiendum relinquo. Haud me fugit plures reperiri rationes, quibus ſubditorum ſplendori, nec non ſuæ incolumitati Princeps poteſt proſpicere,quam ſi tueri ſataget,hanc à ſubditorum ſalute nequaquàm ſecerni poſſe non ignorabit.

Confiderentur pabula vlcumq; exponenda.

Quomodò

Quomodò lenienda sint tributa, ne inuidia sint obnoxia.

CAPVT VIII.

ASPERA persæpè tributorum vox popularium auribus est, ità vt odiorum seges esse videatur; Nullum enim, Iudice populo, peius reperitur in Principe vitium, quàm auaritia, quæ quasi sanguinem è venis, pecuniam videlicet, exhaurit, & quasi alteram vulgi animam malè perdit: summa igitur cura Principi elaborādum est, vt insitum odiū, quoad fieri poterit, emolliat. Plurimis autem fomentis id eum facturum vides; Si in primis necessitatem proposuerit, facile ad propriam salutem defendendam inducentur Populi, ac remedium, quo longè imminentes plagas arcere valeant, libenter adhibebunt. Vbinam Reipublicæ, regnorumq; status sine tributis est? Nulla profecto sine armis quies, nec arma sine stipendijs, nec stipendia sine tributis haberi possunt. Quod si Populus renuet, suasione, aut violentia vtatur (Hæc intelligo, cum necessitas ab ipso Principe exordium nō ducat, qui leuibus hostilium suspicionum ventis agitatus vndiq; tributorum procellas, ac tempestates commoueat) verum illa potius, cum longè melius sit impetrare, quàm imperare. Suasio enim ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis sibi potest asciscere, cum ad subditum nequaquàm spectet de tributi aut iustitia, aut necessitate disceptare: sæpè enim, quamuis in occulto lateat, iusta est. Sæpè etiam cessasse videtur, quia certo temporis limite continetur, vel certè, quià, prout statutum erat, executioni non demandatur, & nihilominus tributum non statim est iniustum, vel quià alia causa exorta est, vel quia Princeps alijs actionibus, vel oneribus vexatus ab vno opere cessare cogitur, vt magis vrgens aliud efficiatur. Curandum tamen est Principi, ne grandia ea nimis sint, sed modica pro rerum scilicèt copia, aut angustia, tōdereq; pecus malit, quam deglubere; quod ne Tiberius quidē alieni auri tenacissimus, crudeliumq; omnium Imperatorum auariſſimus voluit, cum huiuscemodi tributa radices excidant, ne recrescant olera.

Vitiū Auaritiæ.

Quomodo odium emolliatur.

Necessitas vera.

Suasio prior.

Ne grandia sint tributa.

Pro cuiuscumq; facultate imponat onera: Hinc Seruius apud Romanos censum instituit; Prima classis centum milliū erat, secunda ducentorum millium, tertia, quarta, & quinta

maioris ſummæ erat; Minor cenſus, ſeù ſexta claſſis reliquam turbam continebat; eandemq; prorſus rationem acceperant Athenienſes.

Semper Inſit Patriç commodum.

Patriæ commodo non velato, quod Principis ærario, aut neceſſitati adhæreat inſtituenda arbitror, quanta tamen moderatione fieri poteſt, ne vllum tamen grauent, aut moleſtent. Si in merces communes, neceſſariaſue portoria nulla, aut exigua ſtatuuntur; in res inutiles, noxias, precioſas, ſine quibus hoc vitæ genus, quodcumq; ſit, benè degitur, multa, & grauia, immò in ipſos artifices. Graui itaq; tributo eos, qui ſaccarum, aromata non neceſſaria, illecebroſas Indicarum delitiarum condituras vendunt, quàm maximè ciuitati prodeſſe videtur, nec minus dulciarios, & cupedinarios, qui bonis hominum moribus aduerſantur, grauioribus exactionibus tenuare iuſtum eſt. Quin purpuræ, iocalibus, auratis vaſis nunquam iniquum facilè vectigal imponet Princeps, cum melius pecunia ad iuuandam publicam vtilitatem, quàm ad deprauãdos immodico luxu mores impendatur. Idq; præclarè Romanorum authoritate cõprobatum habemus, qui Arabicis mercibus, vnionibus, & margaritis ingentia vectigalia impoſuerunt. Hac mente fuit Alexander Seuerus, qui maximum quoddam lintearíorum, cetariorum, argentariorum, aurificum, ac aliarum artium vectigal inſtituit.

Quæ vectigalia indicẽda

Cum autẽ tributa perharpyas, vel hyrundines verbo augeãtur, quæ pariter labores populi verbò augeant, ſudoresq; in ſua præmia vertant; ac in Principem odia, ac execrationes concitent, ſummam adhibeat diligentiam, vt, quæ de ſe apud populũ ſpargantur, querelas ſciat; Quapropter à procuratoribus rationem exigat, atq; ad amuſſim, quid à ſingulis ſit impenſum, deſcribi iubeat. Quod ſi aliquem inuenerit, qui plus iuſto exigerit, tanquàm proditor Principis puniatur; quod non modò de pecuniæ magnitudine, ac rerum intelligo, ſed etiàm de moneta, quam aſperam ad libellum cum faſtidio exigunt, nec cõmuni precio, vt pauperes vix inuenire nummos, quos habent, ſuribus illis idoneos poſſint. Verùm contra hos omnia regna clamant, & illi tamen magis diteſcunt. Satius opinor, vt ad certos à populo delectos viros integræ fidei deferantur omnia, illiq; præſente Magiſtratu Principi tradant; Hoc conſilium iàm prolatum fuit in Galliæ regno, cum quidam eius regni Populi Henricum Secundum ſupplices deprecati fuerint, vt aliquorum fraudatorum, ac inficiatorum impudentiam remoueret, hac prius conditione firmata, ſe integra fide ad diem omnia tributa repræſẽtaturos in eam etiàm regni partem, quam Rex deſignaret, delaturos. Plurimùm apud Regem valuit hoc conſilium,

Eruſcatores ac alij id genus amouẽdi.

ſed

sed fucatis argumentis à sententia abductus, ærarium, & subditos coactoribus reliquit agitandos, nàm non modò plus exigebant, sed minus etiàm reddebant, Regi, & Regno ex æquo infidi.

Nulli à iustis tributis immunitas concedenda.

Insuper non tantùm proprium Principi commodum est ante oculos habendum in indicendis tributis, verùm à iustis nulli immunitas concedenda. Id enim pluribus rationibus poterit euenire, si Princeps alicui tributũ remittat, quod cum vlla absq; iusta causa faciat, partim prodigalitate, partim iniustitia delinquet, quia Rempublicam debito præsidio priuat; quod posterius genus causæ maximè locum habet in eo vectigali, quod non Principi, sed Reipublicæ est persoluendum. Si verò certũ quiddam, ac limitatum vectigal toti Reipublicæ, vel ciuitati sit imperatum, non potest Princeps aliquos eximere, cæterisq; grauiora onera inferre; Quamquàm enim singuli modicum sentiant detrimenti, omnes tamen læduntur, immò omnibus contra ius summa imponitur, atq; ex eo peccatum oritur; nàm si quis per metum ab incolis alicuius ditionis cẽtum extorqueat, quamuis multitudo illa sit, vt singuli tantùm denarium pendãt, iniuria tamen est grauis, atq; ad centum aureorum restitutionẽ cogitur; Plurimùm igitur refert huiusce modi priuilegia non permittere. Quod si importunis quorundàm precibus impelli quodammodò Princeps videtur, ipse vel suã ostendat obligationem, vel de priuato patrimonio damna compenset, Idq; ob eos Consiliarios moneo, qui Principes ad plurima tributa exigenda semper excitant, & cum ad rem ventum est, quorumcũq; onerum vacationem pro suis agris impudentissimè exposcunt, licèt demùm nouo scelere huius criminis turpitudinem redimere videantur, nàm in tributis colligendis id agunt, vt aliquid pro Principis honorario supersit, quod deindè ipsis donatur, qui ex suis prædijs vectigalia persoluisse gloriantur.

Huiusmodi priuilegia minime permittenda.

Cessanti causa tributorũ cesset, & tributum.

Est & aliud, quod à Principe exigi videtur, cum scilicèt cessaret tributorum causa, cessent & tributa, ni alia causa suppeteret, nàm quæ Principi ad sumptus, & pro laboribus dantur, libera manent. Damnabilis omninò causa tributi, cum causa cessarit. Illud certum est, tributa siuè benè, siuè malè Principi erogata, si propter suos labores, ac vigilias pendantur, de illis sine iniustitia posse disponere, dummodò suo oneri satisfaciat, gubernãdo, ac defendendo Rempublicam. Alioquin si in hoc deficiat, iniustè hæc tributa accipiet, ac retinebit, quæ propter officium dantur, & tanquàm operis merces sunt, quam iniustè accipit, qui nõ laborat. Si verò de tributis ad Reipublicæ opera communia impositis loquamur, hæc in talia opera impendi debere omnibus liquet, alloquin commissit fraudem, & iniustitiã, quæ potius in

illius acceptatione,ac retentione, quàm impoſitione eſt. Hæc enim eſſe iuſta potuit,ſi reuera cauſa ſuberat, poſteà verò acceptio,vel retentio ex debiti vſus defectu fit iniuſta. Neceſſe igitur eſt,vt in opus, per quod impoſitum ſit, tributum expendatur,cum illius tributi Princeps non Dominus, ſed diſpenſator potiùs debeat appellari.

Multum quoq; tributorum inuidia minuetur,ſi Princeps fundos patrimoniales, & quicquid in domeſtica eius hæreditate eſt,ſoli iubeat, & indè ad redactas opes vectigalibus iungat. Quam curam hodie hæc popularis pecuniæ ratio, atq; fiducia penè euertit;negligi enim Patrimonia illa Principũ tàm anguſta,aut laborioſa,aut deniq; ad priuatam ſortem accedentia incipiunt,mox in gratioſos homines diuidi,pignori dari, veraq; aut ſimulata emptione excedere. Ità innocentiſſimũ viuendi genus omittũt de ſuo vectigali,illudq; tributorum inſtituunt prædæ proximum.

Minimi donãda gratioſis viris, & quæ cauſæ.

Hæc itaq; tributa cum tanto labore, ac ſæpè Populi ſummo clamore erogẽtur,ſummo ope nitendum eſt Principi,ne vulgo, precibus,gratioſisq; viris aut donentur,aut ob aliquam imminentem neceſſitatem,quæ ex Principis ipſius culpa promanarit aliquo pacto aut oppignorentur, aut vendantur; Præter enim quam quod ſummum contra ſe odium excitat, cum in alienos vſus pecuniam collatam in ærarium conuertere,aut ſumma neceſſitate coactus tributa pignori dare fuit,ſucceſſores Principes in ſummas anguſtias ità redigit,vt ſæpè pro ſuis redimendis redditibus plura moliri conſilia, totumq; Imperium à fundamentis propemodùm conuellere coacti ſint. Hoc optimè expertus fuit Henricus Tertius Caſtellæ Rex, qui cum tàm excelſi eſſet animi,vt ætatem omninò excederet, vectigalia à Proceribus occupata commendabili poſterorum memoriæ exemplo liberauit. Burgijs,quæ vrbs in veteri Caſtella eſt,minor annis morabatur, ſeq; aucupio coturnicũ oblectare ſolitus erat. Accidit, vt cũ ad multã diẽ aliquandò in Aulã rediret,feſſus mora, feſſus labore,nihil obſonij paratum,eſſet,ac appellatus ea de re regius obſonator,renuntiarit,non tãtùm pecuniam regiam, ſed fidem etiàm conſumptam; Rex tùm temporis,doloris ſenſu ementito, arietinas carnes emi iubet, ex ijsq;, & captis coturnicibus prandium omninò parari. Audit intereà meliori conditione Regni proceres vti,cum quotidiè mutua, ac lautiſſima conuiuia appararent,quacumq; alia cura ſoluti,certarentq; luxu,ac ſplẽdore menſarum. Poſtera die Rex vindictæ cupidus fingit ſe graui morbo implicitum teneri, & ſuprema mandata ſe velle dare; Ea denuntiatione proceres feſtini, ac pauidi in arcẽ conueniunt,qui excluſis famulis,vt erat iuſſum,admittuntur, ibiq;

Cõſiderãdũ exemplũ Hẽrici Caſtellę Regis.

eo

eo cenante, ad multam diem conſiſtunt, morę cauſam mirantes. Rex tandem ad proceres cataphractus, diſtricto enſe, ingreditur cum trepidantibus eo aſpectu omnibus aſſediſſet, irato ſimilis, toruo aſpectu rogat ex proceribus, quot Reges ſinguli in prouincia vidiſſent, quibuſdam duo, alijs tres, aut quatuor, vt cuiusq; erat ætas, reſpondentibus. Quod dicitis, inquit ipſe, verũ quidèm eſt, cum ego hac ætate viginti nihilominus in Caſtella Reges nouerim. Mirantibus dicti cauſam, dubijsq; diù animis, quorſum hæc caſura eſſent; Vos, iniquit, vos omnes Reges eſtis, Regni arcibus, & copijs occupatis, mihi inane nomen, ſordes, & egeſtatem reliquiſtis: An ne opportunè factum cenſetis, ſi ſingulis veſtrum omnium capitibus regiam meam dignitatem redimam? & cum, quæ ad ſupplicium requirebantur, parari, efferriq; iubet, contenta vocè lictores, militesq; ſexcentos, quos ſecretò ad horum inſidias collocauerat, euocat; Qua audita voce, cæteris ingenti perculſis timore, Toletanus Archiepiſcopus, vt potè qui magnæ erat mentis, ad pedes ſuppliciter procũbens, lacrymis toto ore manantibus, veniam precatur. Cuius exemplo commoti cæteri idem pariter conſilium ſuſceperunt, quem animi ſenſum cognoſcens Rex ſupremo ſupplicij metu territos, ac ſuppliees pœnæ ſententia abſoluit, ea tamen conditione, ne quiſquam ex areè ante vnum, aut alterum menſem dimitteretur, quo temporis interuallo arces, & vectigalia omnia ſibi tradi iuſſit. Ex quo facto præclarè ſe ſupra annos animum, curamq; ciuilem gerere oſtendit.

In voluptates ne tributa abſumantur.

Verùm nec minus elaborandum eſt Principi, ne in voluptates tributa abſumentur, quàm in luxum Procerum; Publicum eſt enim, non Principis patrimonium. Exactam itaq; pecuniã cum artificioſa quadam parſimoniæ oſtentatione in publicam vtilitatem erogare decet, vt videant gentes, non eam perluxũ, & ignouiam prodigi. Sed cum fiat plerumq;, vt malè extorta flagitioſiùs conſumantur, perpetua neceſsitate tenentur Principes nonnulli ſæpè nouis edictis Populorum facultates exhaurire. Indè enim noſtra, aut auorum memoria plures Principes reperti ſunt, qui ſæpè in externis regionibus pecunia carentes, militem ſuum in hybernis, vel præſidio retentũ ex ciuium ſuorũ expilatione, & vicini agri depopulatione alere ſolent. Indè quoq; orta eſt conſuetudo, ſingulis ciuium ædibus vnum, vel plures imponere, quos illi cibo, potu, nocturno lumine, & pro iumento fœno, ſtramine, & auena ſine pretio inſtruant. Mos hic tanta acerbitate in aliquibus ciuitatibus inualuit, vt penè incredibile ſit, quod illorum tempore memorant ſcriptores. Milites per ciuium domos diſtributi non modò Patres familias ad victum ſibi quotidie lautum, ac delicatum ſuppeditandum,

illius acceptatione,ac retentione, quàm impositione est. Hæc enim esse iusta potuit,si reuera causa suberat, posteà verò acceptio,vel retentio ex debiti vsus defectu fit iniusta. Necesse igitur est,vt in opus, per quod impositum sit, tributum expendatur,cum illius tributi Princeps non Dominus, sed dispensator potiùs debeat appellari.

Multum quoq;tributorum inuidia minuetur,si Princeps fundos patrimoniales, & quicquid in domestica eius hæreditate est,coli iubeat, & indè ad redactas opes vectigalibus iungat. Quam curam hodie hæc popularis pecuniæ ratio, atq; fiducia penè euertit;negligi enim Patrimonia illa Principũ tàm angusta,aut laboriosa,aut deniq; ad priuatam sortem accedentia incipiunt,mox in gratiosos homines diuidi,pignori dari, veraq; aut simulata emptione excedere. Ità innocentissimũ viuendi genus omittũt de suo vectigali,illudq; tributorum instituunt prædæ proximum.

Minimi donãda gratiosis viris, & quæ causæ.

Hæc itaq; tributa cum tanto labore, ac sæpè Populi summo clamore erogẽtur,summo ope nitendum est Principi,ne vulgo, precibus,gratiosisq; viris aut donentur,aut ob aliquam imminentem necessitatem,quæ ex Principis ipsius culpa promanarit aliquo pacto aut oppignorentur, aut vendantur; Præter enim quam quod summum contra se odium excitat, cum in alienos vsus pecuniam collatam in ærarium conuertere,aut summa necessitate coactus tributa pignori dare fuit,successores Principes in summas angustias ità redigit,vt sæpè pro suis redimendis redditibus plura moliri consilia, totumq; Imperium à fundamentis propemodùm conuellere coacti sint. Hoc optimè expertus fuit Henricus Tertius Castellæ Rex, qui cum tàm excelsi esset animi,vt ætatem omninò excederet, vectigalia à Proceribus occupata commendabili posterorum memoriæ exemplo liberauit. Burgijs,quæ vrbs in veteri Castella est,minor annis morabatur, seq; aucupio coturnicũ oblectare solitus erat. Accidit, vt cũ ad multã diẽ aliquandò in Aulã rediret,fessus mora, fessus labore,nihil obsonij paratum,esset,ac appellatus ea de re regius obsonator,renuntiarit,non tãtùm pecuniam regiam, sed fidem etiàm consumptam; Rex tùm temporis,doloris sensu ementito, arietinas carnes emi iubet, ex ijsq;, & captis coturnicibus prandium omninò parari. Audit interea meliori conditione Regni proceres vti,cum quotidiè mutua, ac lautissima conuiuia apparārent,quacumq; alia cura soluti,certarentq; luxu,ac splẽdore mensarum. Postera die Rex vindictæ cupidus fingit se graui morbo implicitum teneri, & suprema mandata se velle dare; Ea denuntiatione proceres festini, ac pauidi in arcẽ conueniunt,qui exclusis famulis,vt erat iussum,admittuntur, ibiq;

Cõsiderãdũ exemplũ Hẽrici Castellę Regis.

eo

eo cenante, ad multam diem consistunt, morę causam mirantes. Rex tandem ad proceres cataphractus, districto ense, ingreditur cum trepidantibus eo aspectu omnibus assedisset, irato similis, torno aspectu rogat ex proceribus, quot Reges singuli in prouincia vidissent, quibusdam duo, alijs tres, aut quatuor, vt cuiusq; erat ætas, respondentibus. Quod dicitis, inquit ipse, verũ quidèm est, cum ego hac ætate viginti nihilominus in Castella Reges nouerim. Mirantibus dicti causam, dubijsq; diù animis, quorsum hæc cæsura essent; Vos, iniquit, vos omnes Reges estis, Regni arcibus, & copijs occupatis, mihi inane nomen, sordes, & egestatem reliquistis: An ne opportunè factum censetis, si singulis vestrum omnium capitibus regiam meam dignitatem redimam? & cum, quæ ad supplicium requirebantur, parari, efferriq; iubet, contenta vocè lictores, militesq; sexcentos, quos secretò ad horum insidias collocauerat, euocat; Qua audita voce, cæteris ingenti perculsis timore, Toletanus Archiepiscopus, vt potè qui magnæ erat mentis, ad pedes suppliciter procũbens, lacrymis toto ore manantibus, veniam precatur. Cuius exemplo commoti cæteri idem pariter consilium susceperunt, quem animi sensum cognoscens Rex supremo supplicij metu territos, ac supplices pœnæ sententia absoluit, ea tamen conditione, ne quisquam ex arcè ante vnum, aut alterum mensem dimitteretur, quo temporis interuallo arces, & vectigalia omnia sibi tradi iussit. Ex quo facto præclarè se supra annos animum, curamq; ciuilem gerere ostendit.

In voluptates ne tributa absumantur.

Verùm nec minus elaborandum est Principi, ne in voluptates tributa absumẽntur, quàm in luxum Procerum; Publicum est enim, non Principis patrimonium. Exactam itaq; pecuniã cum artificiosa quadam parsimoniæ ostentatione in publicam vtilitatem erogare decet, vt videant gentes, non eam perluxũ, & ignouiam prodigi. Sed cum fiat plerumq;, vt malè extorta flagitiosiùs consumantur, perpetua necessitate tenentur Principes nonnulli sæpè nouis edictis Populorum facultates exhaurire. Indè enim nostra, aut auorum memoria plures Principes reperti sunt, qui sæpè in externis regionibus pecunia carentes, militem suum in hybernis, vel præsidio retentũ ex ciuium suorũ expilatione, & vicini agri depopulatione alere solent. Indè quoq; orta est consuetudo, singulis ciuium ædibus vnum, vel plures imponere, quos illi cibo, potu, nocturno lumine, & pro iumento fœno, stramine, & auena sine pretio instruant. Mos hic tanta acerbitate in aliquibus ciuitatibus inualuit, vt penè incredibile sit, quod illorum tempore memorant scriptores. Milites per ciuium domos distributi non modò Patres familias ad victum sibi quotidie lautum, ac delicatum suppeditandum,

verùm etiam ad pecuniam cogunt. Quæ cum intoleranda ſint, non niſi clandeſtina ex vrbe fuga (quippè palàm non licet, cũ milites ſuſpectos domi cũ Coniugibus, ac liberis vinciunt) vitari non poſſunt. Quamobrem tabernæ, atq; officinæ clauſæ ſunt, & vbi olim frequentiſsimi erant ciues, mæſta apparet ſolitudo, quodq; deterius eſt, fœnatur in abſentes; quorum bona, ſi vocati non comparuerint, præconis voci ſubijciuntur. Et quod temporum neceſsitate, & ſæculi ab antiquis longè diuerſi conditione id ſe facere nonnulli Principes excuſant, hanc excuſationem non ab omnibus probari crediderim. Aliquid ex nimio illo Principum luxu detrahatur; effuſa illa in gratioſos, & adulatores pecuniæ publicæ profuſio temperetur; inſatiabilis Quæſtorum, Miniſtrorumq; auaritiæ coerceatur, nunquàm ità decrunt pecuniæ, quibus non modo debita militibus ſtipendia erogentur, verùm etiàm magnificentiæ, ac cæteris Maieſtatis ornamentis planè ſatisfiat. Hæc adeò infelix eſt noſtra, aut ſuperior ætas, vt non protulerit viros Principes, quibus cum æquæ frugalitatis, ac liberalitatis modum haberent, ad exercitus ſuſtentandos, & viros in quacũq; arte præſtãtes præmijs afficiendos, ad regiã pariter munificentiã exercẽdã sũma pecuniæ vis ſuppetierit. Coſmus Magnus Etruriæ Dux debilibus noui Imperij initijs, difficillimisq; temporibus, & exhauſto ab anteceſſore ſuo ærario, cum in ſuam, Caroliq; Imperatoris rem perpetuos ſumptus feciſſet, ſibi tantum potuit retinere, quantum non ſoluendis modo integris ſtipendijs, ſed etiàm præmio afficiendæ virtuti ſufficeret.

Quomodo lenitur tributorũ acerbitas.

His profecto artibus tributorum neceſſitas facilè poſſe leniri videtur, quas ſi Prudens Princeps rectè in vſum traducere voluerit, ſubditorum beneuolentiam ſibi comparabit, ſanoq; conſilio præcauebit, ne in eum impingat ſcopulum, vt videlicet ſub publici boni velamine ſuam habendi auri expleat cupiditatem, illudq; cum non fugiet, quamuis ſuaſione, & violentia arcebitur Princeps, inexpugnabilem eſſe inopiam. Marcus Aurelius Antoninus cum veſtuta oppida diruta videret, omnia ſolitudine repleta, rarosq; incolas, remiſſis vectigalibus, omnia reſtituit. Illud tandem cordi infiget Princeps, nunquàm maius periculum, quàm cum propter tributa popularis tumultus excitatur. Hunc ſcopulum ſi declinabit, ſummæ felicitatis portum incolumis attinget.

Inexpugnabilis eſt inopia.

Odium, ac metum præcipuas eſſe cauſas exitij Imperij, & quid agendum ne Populi odio ſubijciatur.

CAPVT IX.

INiuſus Populo Princeps certiſſimo vt plurimum omine extremum totius Imperij excidium, præſagit. Quò enim ſecretiori in animi ſede odium latitat, eò etiàm faciliori ratione inſidias molitur? benevolentiã paulatim è ciuium animis expellit, cuius vi, quemadmodum in debito erga Principem obſequio continebantur omnes, ità eius defectu ad quamcumq; etiam prauam libertatem diſſoluentur, parendiq; deſiderij immemores non ſolum ad leges negligendas, verùm etiàm ad euertendas, perfringendasq; prõptiſſimè reperiuntur. Corruptelarum illecebris ità animos ad offẽſiones diſponit odium, vt cum opportunum ad captandas occaſiones ſe ſe tempus obtulerit, præſto ſint, quæ effrænatis animi cupiditatibus aliquo pacto valent ſatisfacere. Quid Iulium Cæſarem, cęterosq; etiãm Principes exitialibus malis præter odium proſtrauit? Illum, inquam, Cęſarem, qui tot, tantisq; bellicis laudibus celebratus hoſtium furorem perfregerat, imperijq; fines longè, latèq; produxerat, tandem ob ſuſpicionem affectati Imperij Romanis exoſus, ab amicis, atq; neceſſarijs ſine vlla perfidiæ ſuſpicione trucidatur. Non abſimilis pariter exitus Domitianum Cæſarem conſecutus eſt, qui ob nimiam arrogantiam, ferociamq; cunctis terribilis, & infeſtus, amicorum, libertinorumq; conſpiratione ſimul & vxoris tandem oppreſſus eſt. Fallitur profectò Principum quisq;, qui veras diuitias præterquàm in obſequioſa ſubditorum benevolentia collocat. Stipantia ſatellitum agmina Principem minimè poſſunt tutari, niſi illi ipſi, quos regit Princeps, animum imperanti, benevolentiamq; accommodent. Quippè ij diù demum, tutoq; longius Imperium ſuum producunt, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate ciuium ſuorum animis inſtillant, neq; enim, quos ſeruire neceſſitas coegit, ſed quos obtemperare ſua quemq; voluntas adegit, ij ſunt in agendo, patiendoq; à ſuſpicione omni, aſſentationeq; liberi, nunquàm Imperia obtrectant, niſi violẽtia quadã agantur.

Odij vis.

Vis amoris.

tur. Contra verò Principes illi, qui facinorum suorum conscientia ducti subditorum amorem se minimè sciunt mereri, nō tutò imperitant, semper in continuo metu versantur, in carcere se quodammodo includunt, nulli fidunt, non liberis, non vxori. Vnius odij causa periere Caligula, Nero, Vitellius, qui tot stipati exercitibus, mortis tamen periculum communi omnium ciuium odio concitatum non effugerè. Illud certum est, si vna cū odio seruilis quoq; ad sit metus, posse se tutò imperare; Verum si dissita erit societas, timorisq; loco contemptus succedat, odiū intra sua quasi concluſum claustra erumpet, statimq; à querelis ad iurgia, ad obtrectationes, atq; ex his ad insidias, & oppressiones deuenietur; & si commune hoc erit, malignum certè cōiurationum, proditionumq; subditorum erit fomentum. At qui poterit Princeps in hisce rerum variarum turbationibus quiescere? Quomodò fidendum militibus, si nimio odio ab ijs se haberi putet?

Non nemo ex Galliæ Regibus fuit, cui communis subditorū odij conscio vni se arci includere proprium fuit, nulliq; amico, licet fidissimo, præter Medico fidere, à quo nec se tutum rebatur. Nec mirum, nam quos assiduè malè actæ vitæ conscientia lancinat, tranquillos, pacatosq; nunquam vitæ dies agunt, etiamsi benè instructo vndiq; armorum præsidio sint stipati. Immò plerumq; maior ab his timendi ansa datur, cum non rarò tales ab his, quibus vnicè se crediderant, perfidè iugulentur. Ità enim Antoninum à Martiali corporis sui custode confossū tradunt; Alexandrum Magnum à proprio Ministro Cassandro veneno sublatum, aliosq; eiusdem rationis complures homines, qui licet potentes armis, similem tamen interitum effugere nunquèm ferè potuerunt.

Quomodo rationes euitādi odij excogitentur.

Itaq;, cum odium Imperia euertat, non tàm facilè huius vitandi rationes excogitantur, nisi præcognitis causis, quas plures esse, Auaritiam nimirum, superbiam, crudelitatem, ac libidinem asseruimus, non immeritò opportuna aliqua remedia annumerantur; Quorum inter prima humanitas adscribitur; eam amplectatur Princeps, si quidem securitas securitate paranda est; Populi benè regendi artem benè noscat, atq; ità eum gubernet, vt subditorum animos in sui amorem rapiat. Eandem enim semper artem à Principe seruatam velim, si populum ferocem regendum præmanibus habeat, quam Equisones in tractandis, & domandis equis ferocibus solent adhibere. Nàm qui equos domant, eis primùm abblandiuntur, & molissimè tractāt, vt assuescant fræno paulatim, & ephippio & patientiæ inducendarū solearum ferrearum, atq; primùm dulciter tractatos, & releuatos pedes alicuius lapidis ictu leui percutiunt, & sic quotidianis illis

Optima cōparatio.

illis exercitijs,& ictibus iàm adimunt omnem timorẽ, & assuescunt ad ictus malleꝰi,vt possint soleæ clauis adiungi,dehinc frẽno parare docentes,& perito sessori; Alioquin si imperitè quis equum rexerit,erratum ferox equus vindicat,suumq; sessorem, quicumq; sit, deijcit. Populus item, si prima fronte, subitouè adigatur ad iussa exequenda,fluctuat,æstuat,& satagit excutere Imperium; Vbi autem humanitate,ac beneuolentia, & veluti ex causa,& ob suam vtilitatem gubernatur, obsequentissimus efficitur,paulatimq; oneribus,& ob diuersas, easq; necessarias onerandus est; Alioquin furenti excandescit animo, tirannidem se subiturum pertimescens, tuncq; nisi fræno durissimo, immò ferreis obstringatur catenis;ægrè obtemperat, atq; se indè soluendi, atq; expediendi ab illa vi nullam aut leuissimam, aut grauem prætermittit occasionem. Consultũ ergò sit Principi,si se moribus Populi ad tempus,vt diù regnet, accommodauerit,non quidèm vt Populo onera imponat, vt quidam suadent,sed vt cognoscat,quæ decent,& leges proprias, ac decentes ferat, qui nisi Populi moribus conueniant, perperam feruntur.

Iustitia semper vnes Principis.

Principis semper ante oculos obuersetur Iustitia, Mirum est, quàm graui opprimantur dolore præstantissimi, ac dignissimi viri, cum ad emeritos honores se nunquàm à Principe vident euectos, immò ab omnibus rebus repulsam pati. Hoc autem non incommodè poterit euitare, si honoris cupidos minimè depresserit,sed si digni aliquo modo fuerint,promoueantur; si verò indigni,iustis,& dulcibus remedijs contineantur; si suis commodis non fraudetur multitudo, si Magistratus inter se odia,ac factiones nutrire prohibeantur, nàm indè magnæ contentiones in Populo,clades,ac ciuilia bella solent exoriri, ideò ab initio pullulantia iurgia opprimi debent. Colat insuper Clementiam; saluum enim Regem in aperto Clementia præstat,nullumq; est odium, quod eum deturbet. Haud immeritò prudens illa Augusti Cæsaris Liuia maritum hortabatur,vt reis insidiarum veniam, ac impunitatem daret. Non solo gladio omnia,iniquit,conficiuntur, sed vt corpus alicuius abolere potest,ita cæterorum animos à cædis auctore auertere,qui quidem non propter supplicium sumptum vindicem amare, sed ob metum mali odisse solent. Contra,quibus delicti venia est donata, pœnitentia ducti beneficium lædere in posterùm verentur, sed spe consequendi maiora præmia eum officijs colunt. Itaq; si Princeps amari cupit, inhibeat dextram. Laudis est à cæde intactum tenuisse ferrum; sit apud eum parsimonia etiàm viliſſimi sanguinis. Facilis sit animus,& pronus ad veniam, & si quodammodo necessitate coactus ad supplicium aliquãdo deuenerit,

uenerit, id efficiat, vt omnes intelligant, eum non tàm delicta velle punire, quàm tollere. Quibus profectò remedijs quæcũq; tollentur odia, quæ contra Principem vnquàm possent excitari.

De Conteptu, causa euersionis Imperij Quasq;, ob causas contemnatur Princeps.

CAPVT X.

Contemptus virulentum malum.

QUis graue, ac virulentum malum odium meritò duxerit, contemptum longè grauius, ac læthalius affirmabit. Quod enim oleum flammæ, sulphur incendio, hoc contemptus efficit, cum odio semèl tantùm fuerit coniunctus. Istud enim clandestinum est, ac proindè minùs audax, at ille faces apertè profert ad audendum, efficitq;, vt quo plurimùm retinetur, ofor metum incutiat, & non cogitet iàm, sed audeat, ac tentet. Ille profectò est, qui potentiorum ambitionem excitat, saltèm facinoris facilitate, & magna molienda stimulat, reuerentiæ frænum penitus obterendo. Ille est, qui Symmetriam inter caput, subiectasq; partes penitus tollit, Rempublicam plurimis motibus perturbando. Hic ille, qui tanquã venenũ non inficit modo, sed Principis extinguit auctoritatem, opinionemq;, quam erga Principem subditi gerunt, veram totius Imperij animam, quodam modo exanimat. Quæ enim vis tot hominum millia erga Principem senem, claudum ab obedientiam tàm facilè adegit, quã auctoritas, ac reuerẽtia? Quæ causa Imperio vires congerit, nisi omnium subditorum conspiratio, quæ ex sola reuerentia, ac Maiestate Principis ortum habet? Si igitur ex nimio contemptu inualescit odium, si ambitio suos fines non reperit, si inter caput, & membra non ea, quæ decet, est dignitas, si auctoritas pessumdatur, Principatum etiàm miserrime collabi, ac euerti necesse est.

Conceptus praui effectus.

Causæ contemptus.

Verùm causas, quibus contemnatur Princeps, commodiùs perpendamus, si scilicet ijs animi, fortunæ, ac corporis bonis expoliatur, quæ vtiq;, si præclara ei fuissent, summæ auctoritatis Principem constituerent. Quod ad animi bona attinet,

plura

plura ei erunt dedecori vitia, quæ pariunt contemptum; In primis illa se se offert libido, vitium certè, quo nihil deterius: Hæc enim omnes altas, excelsasq; cogitationes Principis animo deturbat, ad turpia tantùm inclinat, ac deprimit, quæ eum varijs, summisq; detrimentis obiectant. Hac de causa in summum subditorũ suorũ cõtẽptũ cecidit Tolomeus Filipatorus Aegypti Rex: superiori ætate duæ Aphricæ Potentissimæ Vrbes à Fessarum Rege defecerè, cum Præfectus sponsam alienam Regis exemplo rapuisset; quo statim occiso, Fessarum Rex Abusagita à domestico seruo cũ sex liberis cesus est, quod eius vxori stuprũ intulisset.

Demissio animi contẽptus causa.

Angusti animi, & parui demissio alterum vitium; quo Princeps vilis, abiectusq; redditur, subditiq; ad obsistendum Principis volũtati audaces; immò hi audaces, ac bellicosi eum è summo Imperij statu deijciunt. Idcircò Theodatum expoliarunt Gothi, Regemq; Vitigem elegerunt.

Tumulentia.

Tumulentia non minor contemptus causa. Principes, qui voluptuariam vitam traducunt, ij certè facillimè despiciuntur, plurimasq; suæ perniciei fouent opportunitates. Similis fermè causa Basilium de inferenda nece Michaeli Orientis Imperatori monuit, cum enim Michael vino in cæna obrutus torperet, somnoq; profundissimo oppressus iaceret, egressus cum Coniuratis claustra cubiculi Imperatoris perfregit, ne fores à Cubicularijs claudi possent, deindè cum Coniuratis aduenit. Ijs autem, qui ante cubiculum excubabant, percussores aditu prohibere conantibus, orto tumultu, Imperator experrefactus vulneratus est cumq; vino in vtramq; partem toto corpore vacillans, ebrietate impediente, fugere non posset, & ideò miserandũ in modum eiulãs iaceret; in eum alius quidam ex Basilianis viuere adhuc conspicatus insilijt, ensemq; tàm violenter in eius pectus adegit, vt ventre etiam traiecto, intestina omnia effunderentur. Romani à teneris annis vsq; ad trigesimum quintũ ætatis annum vino abstinebant, neminiq; quantumuis natalibus claro per id tempus modicus quidem vini vsus concedebatur. Experientia enim constat, nimio meri vsu rationis vsum retundi, sine qua rectè nihil, siuè consultè fieri vnquam potest.

Lenitas.

Lenitas ea pariter est, quæ ad cõtemptum ampliſſimum aperit aditum. Mitis enim plus æquo Princeps, ac indulgentior, asperiores profectò ciuium animos reddit, qui videlicet impuniti, ac liberi malus quotidie exitium moliuntur, atq; in nouũ, audaciusq; flagitium irrumpunt. Quid enim metuerit ille cuius nunquàm iugulo ob commissa scelera euaginatus fuerit intentatus? Romanus Consul Caius Lelius rerum ciuilium peritia cæteris licet longè præstaret, ineptus tamen ad Dictaturæ digni-

dignitatem accipiendam visus est, cum ad supplicia lenior, ac remissior, quàm Dictaturæ gradus exposceret, videretur. Verũ Henrico Tertio Legionis, & Castellæ Regi magis exitiosa fuit lenitas, quippe, dùm nimia animi lenitate noxios vulgò grassari patitur, regiam auctoritatem, ipsum Imperij fulcrum amisit; Quamobrem reuerentia in Regem à ciuibus omnibus facilè excussa, & ipse quoq; è summo dignitatis gradu submotus est; atq; in eius locum Elisabeta Ferdinandi V. Regis vxor, ad regimen satis & aptior, & fœuerior subrogata.

Alia maior Contemptus causa.

Cõtemptus etiam quam maximè Principi oberit, si ex aliorũ arbitrio Reipublicæ administrationem gesserit, & quasi precario imperauerit. Hoc enim est Principatus vim debilitare, atq; penitus resoluere. Namq; ea demum est imperandi ratio, vt non aliter constet, quam si vni reddatur. Ij itaq; contemnuntur, quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Alphõsus inclitus Aragoniæ Rex, perabsurdum sibi videri dicebat, Reges ab alijs regi, Duces ab alijs Duci, nonnullosq; arguebat Principes, & magnates, qui cum Imperia sibi vindicent, alieno tamen reguntur consilio, immò ex Consiliariorum arbitrio ità dependere videntur, vt horum auribus audiant, horum ore loquantur, horum deniq; voluntate eminentiores gradus, ac dignitates distribuantur. Adhæc si Princeps sublimiores honores, eosq; diuturnos subditis contulerit, hi semper in peius quoq; vetitum præcipites ruunt. Blandientis fortunæ aspectũ non omnes cum virtute excipiunt; longius, ac diuturnius Imperium plurimos attollit, atq; ad res nouas semper impellit. Perutilis profectò est breuissima summi Imperij potestas, potentiæ enim sæpè multi freti, neglecto Imperio, Imperatores euasere; Seianus à Tiberio, Perennius à Cõmodo, Plautianus a Seuero per quoscumq; potentiæ, dignitatisq; gradus in sublime euecti nefarijs flagitijs Imperium inuadere tentarunt. Præfecti Aulæ in Gallia, quibus summa totius Imperij administratio à Regibus commissa est, tandem ipsos Reges propulsarunt, sibiq; Imperiũ retinuerunt. Verùm qui tanta pericula in hac rerum vicissitudine (dixerit quispiam) poterunt euitari? Apud Athenienses suffragiorum quoddam genus erat dictũ nomine ostracismi pluries repetitum; Aliud simile erat, quo ob easdem causas Syracusij vtebantur, quod tamen nomine Petalismi appellabantur. Alia remedia præterea ademptionis nimirum potestatis, Magistratus tempore præstituti, oppositionis aliorum Magistratuum, retentionis filiorum, eorum videlicet, qui ad dignitates promouebantur, cum hæc iam alibi demonstrata pateant. Citissimè tamen adhibendum à Principibus est remedium contra huiusmodi magnatum ambitiones, antequam vires, & radices firmiores

Quomodo tanta pericula possunt euitari, videlicet contra potentiores.

firmiores agant: Nam vbi ſe detectos, vel ſoſpectos eſſe cognouerint, quæ meditari cæperant, celerius perficere conantur cum quia eadem ambitione impelluntur, tùm etiàm, quià periculum ſibi capitis metuentes, quaſi deſperati, ac omninò perditi homines maiora audere coguntur. Hac tamen in re Principem minimè præcipitem velim, ne ſolis denuntiationibus deceptus, temerè inſontibus ſublatis; illos poſteà deſideret, ac requirat. Id Alexandro Macedoni, qui impiè probos viros ſublatos inter viuos ſerò optabat, ſed fruſtra.

Quam caute agẽdũ Principi.

Deformitas, ſenium, infenſa valetudo, quid non contemptus in Principem concitat? Turcarum Imperator Mahometes diuturno oppreſſus morbo in curru quodam fabrefacto ſe continebat, ne, quàm eſſet macer, videri poſſet, atq; etiam ne ſui cõtemptus aliquis ex eo oriretur. Ludouicus XI. Galliæ Rex poſt diuturnum morbum Turoni ſe totũ abdidit, adeo vt vix à quoquam (familiares enim omnes à ſe longe remouerat) conſpiceretur, omnium animos ſibi infenſos ſuſpicans, & valdè metuens, ne Imperium ſibi adimeretur. Nouerat enim multorum Galliæ Principum mentes ſibi hoſtiliter infenſas, & ex reliquis ordinibus plures eſſe exacerbatos, cum priorum Regum nemo, vt ipſe, Galliam tàm aſperè afflixiſſet. Sanum tamen conſiliũ eſt, vt promptiſſimum præferat animum Princeps, rebusq; gerendis etiàm idoneum. Indecorum non eſt, tremulis eſſe manibus, vel pedibus, mens modò firma ſit, & integra; Infirma licet corporis valetudine vexaretur Iulius Cæſar, Ducis tamen munia ſtrenuè obibat. Scipio lecticula in aciem illatus, acerrimè pugnauit, nec in ancipiti diù vexata eſt victoria. Alij fuere quoq; noſtræ ætatis Duces, qui licet infirmi, attamen lectica vehi voluere, vt pugnantis militis animum ad generoſa quæq; peragenda concitarent.

Alie confiderantur cauſæ contemptus.

Alia ſunt, quæ fortuita quamuis ſint, contemptum tamen afferunt, & primum quidem filiorum orbitas, & tamen illud certum eſt, non validiori munimento conſiſtere Imperium, quã magna liberorum manu. Id præclarè Alexander Macedo intellexit, qui tamen orbitatem deſpectam cognoſcebat. Secundum locum contemptionis obtinent aduerſæ fortunæ caſus, cũ enim Principi omnia proſperè eueniant, quiſquis ſuis certat obſequijs, at ſi infelicia, aduerſaq; erunt, iurgijs, ac obtrectationibus eum excruciant; Militum deindè, pecuniæ, auri, amicorũ inopia, ac egeſtas. Absq; militum præſidio Princeps contumaces ſubditos vix frenare poteſt, absq; pecunia ſordeſcit, ac deniq; absq; amicis deſpectus, inuiſusq; vndiq; habetur. Apud exteros magis opinio Principatuum virium valet, quam animi roboris Principis, cum deſint, quæ timorem incutiunt:

Alia conſiderãtur fortuita.

inter ſubditos verò, tenues quantumuis ſint Principis vires, ſemper metum inferunt, cum etiàm exiguæ nihilominus opprimere poſſint.

Alie conſiderãtur cauſæ.

Plurimæ aliæ poſſent recenſeri cauſæ, quæ ſummum inducũt contemptum; ſi Princeps ex genere ortum ſuum ducat, minimè virtute, & claritate præſtanti; Tanta ex hoc oritur præſumptio, vt ſobolem ſimilem eſſe facillimè quisq; crediderit. Nec minor erit contemptus, ſi aulam Princeps viris nullis animi dotibus præclaris inſtruxerit, qui ſanè ſint numero plures, at virtute nulli, Si in aula degat, quæ ſuæ amplitudini minime reſpondeat; ſi iniurias maximè Imperij exordijs intentatas non propulſarit, & quo tempore maxime alicuius ſubditi audacia obſtiterit. Tam graue incommodum nequicquam euitabit Princeps, ſi ex ſuis leuibus, & inſulſis actionibus eam in ſubditorum animis imprimat opinionem, aut animo ſe carere, aut opportunas non ſubeſſe vires, quibus ſibi illatas iniurias valeat vlciſci.

Alia deſpicietiæ cauſa.

Subditorum voluntas non facilè ad id, quod debent Principi, obſequium propenſa ſummoperè hac in re obeſt, vti omnia admirationem, ac metum adimentia, ex quibus oritur illa reuerens opinio, quæ de eo habetur, Principem ipſum deſpicientiæ committunt; Non tamen ſuaſerim pœnarum rigore, neq; ſæueriori lege conſeruandam hanc maieſtatem, at ſola vitæ ſuæ ratione firmandam conſuerim, non ſui conſpectus infrequentia, non quadam morum duritie, verùm aliquali Maieſtatis, ac lenitatis coniunctione, quibus beneuolentiam, ac auctoritatem retinebit; ſi ſecus fecerit, odij ſaltem, ſi non contemptus ſcopulum non euitabit.

Non ſemper ex hoc contẽptu oriuntur euerſiones.

Ex his tamen omnibus contemptus generibus non ſemper oriuntur euerſiones. Ille ſolus hanc ſibi param vindicat, qui omnem obedientiam, omnem metum penitus adimit. Quò enim plures, ac maiores ſunt contemptus cauſæ, & quò diuturniore tempore Princeps per huius tramites pedem figit, eò ſemper maiori contemptu vileſcit; ex primo illo contemptu, ex perenni quaſi fonte, partium ſubiectarum impudentia, quę ad mutuas offenſiones prorumpunt, Miniſtrorum paruipenſio, Principis mandatorum irriſio, contumacia, proditio, ac coniuratio promanabit. Ex his gradibus tres mutationum rationes emergunt, quæ contemptum pariunt, videlicet factiones inter nobiles ex modica Principis auctoritate exorientes, qui exterorum auxilia ſumma cum iactura aduocant; Alia eſt Potentioris ambitio, qui ex alterius fatuitate iàm factus Princeps ſibi affinitates iunxit, amicosq; comparauit, atq; abſq; alicuius impetus trepidatione mutationem molitur; Alia tandem eſt, & vl-

tima

tima plurium simul conspiratio, qui dissoluto ignaui Principis Imperio indignati, illud occupare satagunt. Et certum illud est contemptu ad summum pertracto, difficillime mutationem impediri posse, quæ eò certior, quo Imperij annexa erit infirmitas tunc enim nullum erit obstaculum, quod quælibet molientem impediat, immò in hac munita potentioris alicuius auctoritate audax semper erit quiuis motus; dissoluetur ille Principatus nexus; semper comitans distrahetur consilium, vires armorum infirmabuntur, Iustitia pessumdabitur, Princepsq; replicato sæpius astu, ac fraude, quasi implicitis inuoluetur licijs, militumq; corruptione totius Imperij euersioni via patefiet. Quam maximè itaq; studeat Princeps hunc scopulum euitare, in quem si fortè impinget, nullam concipiet spem, qua amplius se, suumq; Imperium valeat incolume seruare.

Coniurationes quomodo ab odio, metu, contemptuq; subditorum exoriantur.

CAPVT XI.

PAcatum sæpè Principum dominium insidijs, ac coniurationibus odij, metus, ac cõtemptus causis emergentibus, vel maximè perturbatur, vel penitùs euertitur, cum eæ potissimum praua alicuius perfidia lateant; Ecquis vnius etiàm insidijs patere Principem ignorat? Si nefaria eius gesta sunt, exoritur statim odium, quod in contẽptum erumpens, si aliquibus tandèm viribus fulciatur apertas insidias, atq; coniurationes molitur; Quæ vt quasi minus præuisa iacula, accuratiori ideò studio sunt cognoscenda, atq; maiori euitanda diligentia, quò magis in abscondito latere arma videntur; si patefacta, ac aperta erunt odia, propalam etiam depellentur; at si per dolos, ac fraudes intendentur, difficilius ea quisq; effugiet. Si quis superioris ætatis historiarum monumenta peruoluet, certis quibusdam progressibus ad insidias, atq; coniurationes deuentum fuisse videbit. Percurrantur Cæsarum vitæ, haud certè horum quisquam eiusmodi insidiarum, ac coniurationum expers cognoscetur. Testis mihi Iulius Cęsar, testis Claudius, Domitianus, Caius, Caligula, Vitellius. Quid Augustum optimum alioqui, & modestissimum Principem prætermitto? Hunc ne vltimæ quidem

Coniurationes sunt lũge prospiciendæ.

ſortis hominum conſpiratione caruiſſe Tranquillus teſtatur; Proximo autē æuo ab Aelio Pertinace, qui octogeſimo Imperij die a militibus, Iuliano auctore; occiſus eſt, qui & ipſe ſeptimo occupati Imperij menſe à Septimo Seuero obtruncatus eſt, vsq; ad Numerianum Cari filium nonaginta fermè annorū ſpatio, viginti circiter Imperatores ſuorum inſidijs, atq; conſpiratione periere; quodq; maiorem concitare admirationem videtur, viliores, ac flagitioſiores homines inopinato aſtu coniurationes haſce ſtruunt; Cuius dicti fidem comprobet tandem Octauianus ille Auguſtus, Cæſarum potentiſſimus, cui inſidiæ à quopiā viliſſimo Mulione, immò ab vno abiectiſſimo dixa ſunt comparatæ. Thilelphus quidam Mulio, quaſi debita ſibi fato dominatione, aggredi ipſum vnà cum Andaſio, atq; Epicadio deſtinauerat; Quin etiàm quondàm iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illirico exercitu, ianitoribus deceptis, venatorio inſtructus cultro noctu deprehenſus eſt. Deniq; quis perditiſſimos ciues Catilinariæ coniurationis ſocios ignorat, qui non ſolum Ciceroni, alijsq; primatibus, ſed toti Reipublicæ extremā perniciem machinabantur? Nonnè abiectiſſimæ hi erant ſortis, atq; innouandarum rerum vehementer cupidi? Verumtamen, vtcumq; ſit, plerumq; magnos conſtat ſemper eſſe, & præpotētes Miniſtros, quiq; familiaritate Principi ſunt adſtricti, qui has moliuntur conſpirationes. Iulij Cæſaris, Auguſti, Tiberij, Caij, Caligulæ, Domitiani, Seueri, Commodi, & Aureliani exempla non deſunt, qui præſtantiſſimorum Miniſtrorum, maximeq; familiarium, quos alioquin ad ſupremos honorum gradus euexerant, coniurationum audaciam ſenſere, ita vt præter illos ſolos Imperij faſces, nihil eis deeſſe videretur, quos vt tandem conſequi poſſent, exitioſis coniurationibus Principes inſolenter perdere ſunt auſi. Petrum Gambacurtam Piſanorum Principem Petri Appiani coniurationem expertum fuiſſe tradunt hiſtoriæ, à quo ſpoliatum Imperio vidimus, licèt à primis annis eum educauiſſet, atq; poſteà ad ſublimiores dignitatum gradus euexiſſet. Eadem perfidia vſum eſſe Richmer potentiſsimum militum Magiſtrum aduerſus Anthemium Imperatorem memoriæ proditum eſt, nàm cum ei Ciſalpinæ Galliæ præfecturā Anthemius dediſſet, & vt eum affinitatis quoq; vinculo deuinciret, generum aſciuiſſet, arma in Socerum, ac Dominum mouit, violataq; pace, quam per Epiphanium Papienſem Epiſcopum iurauerat, vrbem Romam ingreſſus, cum cepit, varioq; tormentorum genere affectum occidit.

Viliores hōmines ſepe fuere Principum truci datores.

Haſce inſultantium coniurationes prudens Princeps ſedula mente facilè euitabit, ſi videlicet potentibus familiaribus nunquàm proximum ſuæ dignitati locum conceſſerit, verùm ali-

Quomodo vitandę cōſurationes.

quem,

quem, veluti medium, reliquerit, quo (relicto faſtigio) ad illum aſpirent. Ità enim maiori fide, ac effectu beneuolos ſibi ſubditos adiunget; Et ſi iàm ſint in excelſo, parem ijs, vel maiorem alium adiungat, vt hac ratione ſe ſe vicisſim poſsint obſeruare, atq; ex quadam quaſi aſsidua æmultatione impedire, ſi quid in Principem grauius fortaſsis alter decernere velit. Neq; ſanè contemnendum illud conſilium eſt, vt ſpecie honoris, vel legationis, vel aliorum obſequiorum aliqui ablegentur. Exemplo ſit, quod à Dionyſio factitatum vidimus. Is Septimem fratrem habens, Syracuſanorum populo valdè gratum, fultam eius potentiam cum animaduerteret, atq; eius fidem ſuſpiceret, traducere aliò cupiens, palàm quidem fratrem eijcere nunquàm voluit, gnarus ciuium beneuolentia illi maximè vires auctum, atq; omninò tumultum aliquem concitatum iri. Illum itaq; non vi, ſed arte voluit aggredi; mittit illum cum exigua ſtipēdiariorum manu in vrbem Himiram, iuſſum, quod erat ibi præſidium, educere, & nouum inducere. Vbi himiram ſeptimes peruenit, miſit Dionyſius, qui iuberet aliquam ibi moram facere, vsq; dum ipſe acciret. Egregia hac calliditate periculum, quod ſibi à fratris potentia impendebat, à ſe auertit Dionyſius.

Aliud etiàm præ oculis habendum, ne pergrandes illius dignitates ad longum tempus concedat.

Experientia ipſa rerum magiſtra comprobatum eſt, rem eſſe longè periculoſiſsimam. Quæ alia Mario cauſa fuit, cur ſe talem contra Rempublicam geſſerit, quam quod breui admodùm temporis ſpatio tot bellorum adminiſtratio ei credita fuerit? Ea quippe eſt humanorum animorum natura, vt non modò Iuuenes, ſed ætate proiectiores, poſtquàm multum temporis in poteſtate tranſegerint, patrijs moribus haud quaquàm ſibi viuendum ducant.

Coniurationibus agnata Proditiones, ad quas aliquando sollicitantur plures, ijq; quibus vnis fidit Princeps.

CAPVT XII.

PRoditionis nomen adeò est iniustum, adeoq; humano generi noxium, vt dùm de ea quicquam commemoratur, statim tota perhorrescat, tota conturbetur humana societas. Nil proditore scelestius, nil turpius vsquàm comperitur; Horum hominum obscænitas tanta est, vt huius egentes artificio statim artificem reformident, immò statim lumino habeant odio. Philippum Macedoniæ Regem, interrogatum, quos aut magis diligeret, aut magis odio haberet, respondisse fertur, proditores se in primis amare, eos verò, iã qui prodiderint, odisse maximè; Et tamen nullum scelus hoc frequẽtius vidimus, si diligenti examinatione Regnorum mutationes inspexerimus, quæ tanto infecta veneno concidere.

Auari sepe proditores.

Porrò, qui maximè in hoc perfidiæ genus propendeant, plures esse censeo; Auaros in primis conspicio, quorum animus, vbi se mala cupiditate deuinxit, consilia consequi consimilia prorsus necesse arbitror. Rarò itaq; fides integra manet, vbi quæstus maiores semper spectantur. Auri cupiditate proditum à Virgine Tarpeia Capitolium, proditus custos Pater, prodita patria. Entagrius quidam vir inexplebili natura, cupiditate pecuniæ adeò captus est, vt breui temporis spacio plurimas vrbes in Italia, quibus nomine Caroli Octaui Galliæ Regis præerat, prodiderit, videlicet Serezanam Ianuensibus, Petram Sanctam Lucensibus, librafactam Venetis, alijsq; alias complures vendiderit; & vnde illud? nisi quod aureæ pecuniæ splendor magis, quàm fides præ oculis haberetur; Hinc factum, vt vniuersum Regnum Neapolitanum magnis paulò ante sudoribus belli partum à Gallis deficeret. In eadem ponendus est classe Bernardinus Curtius Papiensis, qui arcem Mediolanensem à Ludouico Sfortia sibi commissam Galliæ Regi citra vllam oppugnationem magna pecuniæ vi, alijsq; muneribus acceptis perfidè tradidit. Ideoq; prudenter Carolus V. summum virũ, quod in auaritiæ aliqualem suspicionem deuenisset, à quadam administratione submouit, & insuper auctor Philippo fuit, vt

eo consultore in magnis negotijs vteretur, sibi enim ipsius prudentiam, & in consilijs dandis sagacitatem abundè perspectam esse dictitabat, cæterum, ne ei prouinciam vllam administrandam, aut munus aliquod committere, suadebat.

Elati, ambitiosiq; homines huiusce sceleris contagione facilè corripiuntur, vt enim auri cupiditas auarum allicit, ità & honoris animum cupidum nimis ambitiosè stimulat ad suas perfundendas facultates, vt hæc, quasi retia, populorum, militumq; animis obijciat; qui, si quando in calamitatum scopulos agitati sunt ambitionis, desperationisq; procellis, nullam non excogitant perfidiam, qua suę voracitati, ac ambitioni satisfiat. Ità Cæsar supra vires ambitiosus, ædilis, & Prætor ingens æs alienum contraxit captandis auris popularibus, quibus potitus subiectam patriam reddidit. Ità Catilina postquàm profusionibus ambitiosis ad paupertatem redactus est, nihilominus gratiosus apud potentiores, inter cęteros Candidatos Consulatum petijt, qua videlicet dignitatum viam sibi ad Tyrannidem erat muniturus. Elati sępe proditores.

Nec minus hac peste correpti quidam scelesti homines, qui naturæ quadam peruesitate ad omnia scelera apti sunt, hi omnia, quibus suæ quasi naturæ satisfaciant, vndiq; conquirunt, & tamen ex fece non defuere homines, qui suprema propemodum scelera ausi fuere. Nostra hac ætate duos potentissimos Galliæ Reges vidimus, dùm penes se exercitus habebant, à vilioribus infimę plebis homunculis obtruncatos. Scelesti sepe proditores.

Quid plura? Gratiosi sæpissimè viri, & quibus vnis fidit Princeps, haud rarò sunt proditores. Seianus ille tàm arctis beneuolentię modis Tiberio adstrictus, vt socium laborum non modò in sermonibus, sed etiàm apud Patres, & populorum celebraret, coliq; per theatra, & fora effigies eius fineret; Ille, qui tàtopere à Tiberio excolebatur, vt sępè assereret, nihil esse tàm excelsum, quòd illius virtutes non essent assecutæ, qui tantæ erat auctoritatis, vt illius propinqui, & affines honoribus augerentur, & vt quisq; Sciano intimus, ità ad Cęsaris Augusti amicitiam validus, quibus infensus esset, metu, ac sordibus conflictaretur, pro tantis honoribus, pro tot dignitatibus tàm impiè se gessit, vt deligeret venenum, quo ipsam Tiberij filiam inficeret, qui Nurum illius, vt amore incensus, adulario pellexerat, qui factu, potentiaq; adeò efferebatur, vt se ipsum pro Imperatore, Tiberium pro Insulæ Rectore quodam habuerit, qui rem eò deduxit, vt Tiberium sola formidine lembos parare induxerit, vt si parta ab eo Roma insurgeret, effugere posset. Si id sagacissimo euenit Principi, quis tutum ab his perfidis se vnquam esse posse confidat? Prudentiæ licet virtute quàm maximè excellat Gratiosi fere semp sũt Principi, sue proditores, loquor de prauis.

Sepe quibus vnis sedit Princeps sũt proditores.

cellat Princeps, sæpè tamen perfidorum horum hominum rẽtia non effugit, & quamuis sub humillimi officij simulatione præclarè latentes insidias cognoscat, eos nihilominus fidos, sibiq; metipsis addictos summoperè comprobent; Non alia profectò de causa id fieri arbitror, nisi quod hi perfidi fucatis quibusdam, ac mellitis verbis Principis gratiæ ità se insinuant, vt ipse Princeps suas animi propẽsiones horum hominum existimet, & hic sępè sua celebret gesta, quæ ex alieno educta consilio alij cognoscãt. Miserrima illorum Principum est vitæ cõditio, cæci enim ducuntur, dùm cæcutientes alios se ducere credunt. Id genus monstra pluribus sibi rationibus viam comparant, qua vel ad regiam aspirent dignitatem, vel ipsa proditione ad summas euehantur opes; si autem fert casus, vt Principem sui tenacem propositi, sibiq; omnia adscribentem experiantur, ibi pariter suæ felicitatis terminum collocant. Viros probitate insignes ab aula eijciunt, suspectos illos suggerentes omnibus denudant præsidijs in longinquas amandant regiones, expensas grauissimas, maioresq;, quàm par est, suadent, belli sæpè infausti, ac infelicis discrimine illum inuoluunt, vt sibi amicos, ac pecuniam comparent, illeq; Thesauros abligurire, amicos deperdere, subditosq; tandem ex plurimis tributorum erogationibus in summam desperationem, ex qua rei lesæ maiestatis conficiantur, adigere cogatur. Ex ijs, quę in terram decidunt, arboribus, fructus facillimè exciduntur. Quò magis Principem prostratum, humiq; iacentem horum perfidia conspicit, fructus etiàm vberiores studet excerpere. Quòd si Imperij culmen attingere fuerit in votis, haud difficilè his perditis iuris nec confragosum iter occurret. Iàm animi subditorum sunt infensi, nec sat propinquorum fidi; cum ob prodigalitatem in terram prolapsus fuerit, nullibi quispiam reperietur, qui cadenti manum porrigat, eumq; erigere contendat; si ob ambitionem, quis erit, qui feruenti, exardescentiq; honoris cupiditati ignitas velit faculas admouere? si ob superbiam, atq; auaritiam impunè odere, & renuent semper subditi ij, qui sæpissimè emuncti ex duro silice nequerunt quodam modo succum exprimere, immò prororantibus collectarum, & subditorum aquis, subditorum rabies, ac desperationis ignis excutitur, qui horum perditorum hominum cõtra Principem maledicentiæ attrictu excitatus hunc tandem ad suarum rerum cinefactionem intendat, ac perdat. Aut si suas illi augere opes, præq; alijs augustiores emergere tentent, minimè procellosum æquor enauigandũ. Iàm in sinu horum acclamat Princeps, dixerim, libertatem vindicans, ni amicorum expoliatus præsidio, veritatis insçius, dementatus, ac fascinatus summum Imperij arcanum crederet, si

vni

vni ſoli arcanum ipſum committat, eiq; ſe ipſum pariter dedat, qui ſuperbus omnes ſibi cum Principis dedecore conciliet amicos, in ſuamq; omnia, quaſi à Principis poteſtate procùl arcendo, trahat facultatem. His itaq; rerum difficultatibus irretitus Princeps ſeruitutem credit libertatem, mentisq; haud compos in ſupremam deuenit perniciem. Experientia ipſa plures Principes hoc probarunt, non priuato modo periculo, verùm etiàm miſerrimo totius Imperij excidio. Guilielmus vtriusq; Siciliæ Rex, quid tranquillitatis, ac placidiæ quietis in ſuo Regno non expertus fuiſſet, ſi Parentis veſtigia penitùs inſectatus fuiſſet. Aulam enim Parens pluribus probis viris, ſcientiaq; militari præditis refertam reliquerat, & tamen illius regni felicitas citiſſimè corruit. Non priùs Imperij faſtigium conſcendit filius, quàm ſtatim probatiſſimos illos viros aut ab aula ieceſſit, aut ſi non eiecit, tàm miſerè eos tractarit, vt exilium (ſi Rex ità ſenſiſſet) pro ſummo honore, ac præteritorum meritorum gratia ij habuerint. Firma enim Regis libertas ſubitò vacillauit. Vni obſcuris natalibus viro Apulo Oleario, Maioni, mancupato ſe dedit, incautum ſe mancipauit, qui ad hoc vnum hunc deduxit, vt nulli alij fideret, præterquàm ſibi, ac liberis ſuis (cum nemi-nem Principis conſuetudine vti pateretur, ne ſuarum fraudum intertexta fila præciderentur) omnesq; in hanc modò, modò in illam diſperderet partem, aut ſaltem in otio torpeſcentes relinqueret; ſemina ſerere cæpit, quæ leui aſſentationis comperſa rore, plures acerbiſſimos ſuſpicionum aduerſus Regni proceres fructus prodidere; quæ ſanè in cauſa fuere, vt Guilielmus, qui ſe pro votis omnia gerere cenſebat, qui alios Principes Aulicorum iniurijs expoſitos, tanquàm ineptos irridebat, ſola animi ſui arcana vni Maioni detegeret, qui ſumma animi lætitia geſtiebat, dum illis intentũ deliberationibus cognoſcebat, quæ a ſe, perfido viro, ortæ poſt aliquantulum temporis in lucem prodibant, quaſi legitimi Regis partus. Haſce Procerum querelas hic diù aluit, dùm & proprios Principis faſtus, nimiamq; ſuperbiam in medium prodebat, vt à ſe odium arceret, & contra Principem excitaret, huicq; ſempèr mellitis verbis, vt à tot primarijs viris caueret, ſuadebat. Tandèm Regni Procerum erupere querelæ, quæ in ſummum diſcrimen Regem adduxerè. Quarè Maio haſce cæli nubes ſuo negotio valdè fauentes proſpiciens, plura ſummo conatu molitus eſt, vt Regnum, quod tamdiù affectabat, tandèm cum ipſius Regis dedecore cõſequeretur; Poſtquàm enim nunquàm Regis vota cæteris aperta eſſe cognouit, ne tandèm ſub querelarum ſpecie Principi innoteſceret, ſe vnum eſſe, qui vinctum Regem leni adulationis vinculo detineret, eumq; eò redigiſſe, vt in ſola ſua fide ſe liberum

Exẽplũ Maionis turpiſſimi viri.

rum nanciſceretur, amicitias plurium Procerum affinitatibus; ac pecunijs ſibi comparauit, alias extra Prouinciam aſciuit, pecunias conquiſiuit, plures veneno necauit; Alexandri Pontici animum pecuniæ vi allicere conatus fuit, iàm inſignia regia, quibus indui volebat, cum Reginæ conſenſu, quam ad amorem ſollicitabat, oſtentabat, facile credens, his tantis opibus omnes hoſtium nubes facilè diſſoluturum, in ſuamq; tandem poteſtatem Regnum redacturum. Quod certè euenſſet, ni temeraria illius repreſſa audacia à quodam Bonello, quem ſui fautorem, ac tandèm homicidam elegerat, omnia in quandam ſerenitatem illius morte redigiſſet. Hoc proditore viro ſublato, quæ tenebroſo mortis horrore ſqualebant, mutata facie, pacatam quandam ſpeciem reſumebant; Aulæ aditus, qui vni Maioni patebat, ampliſſimus iàm dabatur omnibus. Honorum, dignitatumq; gradus omnes facilè conſequebatur, & Rex ille, qui cum Olearij Maionis conſilio plura ſcire, ac ferè omnia credebat, modò omnia plurium conſilio ſe ſcire ſentiebat, immò cum pluries non vni commiſſa videbat negotia, perfectiora agnoſcebat. Iam ſenſerat ſe vni tantum dum faueret, ſibi, & Imperio viam ad excidia, & Maioni ad regnum, & ſi non ad hæc omnia, ad ſubditorũ ſanè aduerſus ſe odium, & contẽptũ aperuiſſe. Et certè ſi omnia Hiſtoriarũ monumenta reuoluantur, in miſeriarum omnium abyſſum Principes illos collapſos videbimus, qui vni tantùm addicti fidei, cęterorum neglexerunt conſilia, quæ ſi admiſiſſent, non Regnum, & vitam, vt ſæpè fit, deperdidiſſent.

Quomodo proditiones vitandæ.

Horum ſceleſtorum virulenta tabe antequàm Princeps inficiatur, eam cuitare ſtudebit, ſi remedia cuicunq; conſona adhibebit; Ea enim, quæ infecto corpori adhibentur, in vſum non deducentur, niſi infirmum corpus iàm veluti febre laborare videatur. Quod ſi inuiolata adhùc, benèq; firma valetudo feruetur, vtiq; erit maior, certiorq; ſalutis ſpes. Auaritiæ dediti viri largè, liberaliterq; tractentur, ità tamèn, vt ab alijs ampliora nequeant præmia expectari; Sedulò verò, ac diligenter eſt animaduertendum, ne vltra modum effuſus Princeps videatur. Tempus, & modus liberalitatis limites ſtatuũt; opportunè enim exercita munificentia maximè prodeſt, intempeſtiua obeſt, atq; ideò in vſum tùm temporis deducatur, cum Principi emolumentum aliquod præfert: Vti enim fœcunda aquarum alluuione irrigatum ſolum fouenda ſemina in ſe ſe recipit, ex ijsq; vberiores effert fructus, ſic munera ſenſim collata, ac frequenter, gratioſa ſemper erunt. Ideò in obſequio gratioſus, dùm aliarum rerum ſpes erit, ſemper continebitur, minusq; ſuperbiet; Quod ſi præſtiterit Princeps, corruptam perfidi Miniſtri

niſtri malignitatem à ſe longè auertet, impedimentoq; erit, quominùs inexpleta auri cupiditas eum ad deterrima quęq; impellat. Ambitioſis popularis auræ captatoribus nunquam legationes committat, quibus machinamenti aliqua ſatis apertè moliri poſſint, quin potiùs, ſi quid alimenti eorum naturæ ſit impertiendum, concedatur, dummodò illud non ſit diuturnũ, nec pernicioſum; flagitioſos, perditosq; viros à ſe longè arceat Princeps, otioq; deditos aut ex vrbe eijciat, aut in aliqua arte exerceat. Familiares verò, ac Domeſtici, qui omnium nequiſſimi ſunt, facile à ſuis artibus arcebuntur, ſi in tantam ſui conſuetudinem eos deuenire Princeps non patietur, vt Principum gradus ſe aſſecutos glorientur, ſi negotiorum communicatio erit diuiſa, ſi poſtulatis non ſempèr reſpondeat, ſi laxè ſuas cogitationes non patefaciat, ſi eorum ſermones quaſi caſu euulgatos ſincerè non accipiat, ſi deniq; eis omnem viam, qua ij ſuam potentiam extollere poſſint, intercludat. Hoc enim pacto, antequàm pullularint inſidiæ, præcauere poterit Princeps, quæ ſi infeſtæ in lucem prodiderint, alia grauiora erunt adhibenda remedia, inferius recenſenda.

Quibus rationibus Inſidiæ, ac Coniurationes detegantur, puniantur, ac euitentur.

CAPVT XIII.

RErum ſolers indagatio meritò cuicũq; diligentiæ eſt præponenda, cum enim inſidias, atq; coniurationes ſecreta fæpenumerò priuatorum colloquia præcedant, & difficultèr ſilentium, & fides in tot conſciorum animis, & corporibus ſeruetur, Principi exploratores ſunt concedendi, qui, quid quisq; dicat, agatq;, vndecumq; auſcultent. Sũma aduerſarij ſolet eſſe cautio animum cognouiſſe, hoſtem verò protinùs ſenſiſſe, eſt ſuperaſſe. Hac igitur ratione inſidiæ facilè à Principe poterunt euitari, maximè, ſi Indicibus præmium aliquod proponatur. Non tamen exploratoribus omnem adhibendam fidem ſuaſerim, qui ſiuè pręmio inducti locupletiſſimum quemq; deferunt, ſiuè odio impulſi criminantur, & verba prauè detorquent, & conuiuia-

Tolerantur auſcultatores ſed cum cautione.

lium

lium fabularum ſtultitiam crimini vertunt. Vt enim canes aliquos, nullo præmiſſo latratu clanculum mordere conſpeximus, ſic vafros aulicos quoſdam, & peſſimę notę homines ſecretis criminationibus aliorum famam lacerare ſcimus, quibus tamen, vt cautior ſit deceptio, palàm mentito vultu ſunt adblanditi; non enim indicta cauſa accuſatos rapere, vinculisq; mancipare oportet; quinimmò delata maturo conſilio ſunt examinanda, delatores interim ſiſtendo, eousq; dùm vniuerſa cauſa cognoſcatur. In Anglia Odoardus II. nimia credendi temeritate notatus eſt, qua non ſolùm relatoribus exitium, ſed & maximum ſibi infamiæ dedecus inuſſit; Nàm ecce falſis eorum criminationibus inflammatus duos ſupra viginti nobiliſsimos Anglię Barones grauiſsimo mortis ſupplicio affecit, cõiugemq; ſuam (mirum dictu) vna cum filio ex Anglia eiecit. Quid inde? Regina tandèm amicorum fide, & opera poſt limnio reuerſa cum filio non ſolùm delatores omnes ad debitas pœnas perſoluendas coegit, verùm etiàm Regem maritum, vt potè Regno inutilem, immò pernicioſum varijs, grauiſsimisq; de cauſis ex populi, & Senatus auctoritate in cuſtodia iuſsit aſſeruari. Quo facto nobiliſsimus Heros peſsimi parentis degener filius, iàm cum Matre relegatus, communi omnium conſenſu Rex decretus, Odoardi III. nomen excepit. Peccarunt hac in re Galliæ Reges, vsq; eò, vt à Carolo Magno vix pauci annum ætatis ſexageſimum attingerint, cum ſæpè ex ſuſpicionibus, ijsq;, quæ clanculùm eſſent delata, in grauiſsimas animi ægritudines inciderint. Ludouicus XI. ſuſpicionibus tantùm indulſit, vt nemini prorſus fideret, atq; ab omnibus ſibi inſidias parari metueret; cum verò eius Pater decumberet ægrotus, perſuaſum habebat, paratum ſibi eſſe venenum, ideoq; quodcumq; corporis alimentum recuſauit. Quamobrèm non tàm faciles delatorum verbis ſæpè commentitijs fidem, auctoritatemq; ſuã adiungat Princeps, cùm potiſsimum inter criminoſos aliquos viros verſetur, quorum Iudicem ſæpè alium magis, quàm Principem omninò fore exiſtimarem.

Patefactis reis quid agendum.

Patefactis iàm reis, in dubium venit, an acri coercitione afficiendi, indicta cauſa, tanquàm leſæ Maieſtatis rei puniri poſſint. Si in ſeditioſo, ac turbulento Reipublicæ ſtatu verſetur Princeps, nullum ſeruandum ordinem opinarer. Ità Titus Cęſar virum conſularem ad cœnam vocatum, & vix triclinium ingreſſum ingenti ſanè diſcrimine confodit, cum eius quoq; chyrographum paratæ apud milites coniurationis deprehenſum cognouiſſet. Verùm ſi impeturbata pace fruatur Reſpublica, longè quidèm diuerſo conſilio gerenda res eſt. Iudiciorum videlicet ſeruentur formulæ, atq; vindicta Iuris, ordine ſeruato, ſumatur;

ſumatur; modò tamen id temporum conditio ferat. Quemadmodùm enim Medici certis temporum interuallis ob nimij caloris, vel frigoris intemperiem ægrotis catapotia non præbent, ità publicarum rerum curatoribus temporum interſtitijs à mẽbrorum ciuilium curatione abſtinendum eſt. Alia ſupplicia ſontibus poſt cauſæ cognitionem adiungenda; qui enim veterẽ fert iniuriam, nouam etiàm in ſe concitat. Carolus V. Imperator ab ijsdem ſolaribus radijs ceram liquefieri, ijsdem etiàm lutum indureſcere affirmabat; atq; ideò etiàm eadem Regis clementia alios reddi meliores, ingratiores, ac nequiores alios effici.

Optima cõparatio.

Verùm quid agendum, ſi hoc furore percitos Principis etiàm propinquos conſpiciemus? Non pari certè iure cum cæteris habendos dixerim, nec pari ratione eorum coercendam indignationem cenſerem; Ob id enim Galli, tanta nunquàm pace, ac ſecuritate ſunt potiti, niſi eo tempore, quo clementia erga Principes ſanguine iunctos vſi fuere, tametſi inter reos relatos, atq; leſæ maieſtatis damnatos ſatis apertè cõperimus. Ità Ioannem Alenſonium impijſſimo ſcelere coniunctum, ac damnatum debita pœna Carolus VII. liberauit. Quamplures tamèn manſuetudinem hanc, atq; animi lenitatem, tanquàm Principi perniciosam redarguerunt, verùm Principem, qui conſanguineos in carnificum manus conijcit, vel clàm tolli præcipit, ſicam in ſe acuere, atq; fabricare non ſatis cognouere. Veteres, nouosq;, Orientis Imperatores, ac non paucos Hiſpaniæ, & Angliæ Reges, qui amicorum ſanguine ſibi manus inquinarunt, violento, ac cruento fato poſtea perijſſe ſatis conſtat. Præter conſanguineos verò cęteros, quamuis nobiles, quamuis potentes, quamuis de Republica benemeritos omninò debitis ſemper mulctandos pœnis dixerim; Ità tamen, vt in his ſumma cautione vtatur Princeps. Damnatorum ideò confeſſiones, ac indicia patefacienda, alijsq; Principibus committenda duxerim, niſi ſint, quæ alijs Principibus obſint: tunc enim à Principe relato inter reos aliquam ſaltem inquiſitionis notitiam habendã arbitrarer, vt bono nomini aliquo ſaltem pacto conſu'ere poſſit. Longè igitur à recto aberrare meo iudicio nonnulli Principes ſolent, qui, cum coniurationis conſcios magnates aliquos, quos plectere non in ſua facultate ſit, compererint, in inquiſitionibus reticent; exaſperant enim iram, vt eam tandèm, cum aduenerit occaſio, euomant, & Princeps, qui ſe ſe in inquiſitione non expreſſum, ſaltèm tamèn deſignatum videt, de illata ſibi iniuria quam maximè dolet. Hinc deſſidia, hinc inimicitiæ, hinc bella: Si defenſionis locus relinquatur, ei, qui ſe læſum arbitratur, ſatis honeſtè conſulitur. Damnatorum confeſſiones omnibus

si propinqui Principi hoc crimine afficiantur quod agẽdũ.

Semper rei plectendi.

Principũ cõiuratorũ nomina in inquiſitionibus nõ reticentur.

patefactas omninò voluerim, ne ob inuidiam, siuè ob metum, siuè ob auaritiam clari viri extincti videantur. Non aliter se gessit Henricus in conspiratione in se ipsum cõflata per Ducem Bironium, aliosq; coniurationis socios; Hocq; non minus rectè, quàm sanctè factum semper erit. Ea enim est coniurationum natura, vt nisi ad executionem demandatæ haud credantur, cùm in arcendis artis multũ, in exequendis maius, in protegendis maximum requiratur.

Damnatorũ confessiones patefacti omnibus debẽt.

At in discrimen venit, qui ex pluribus pœna afficiendi. Coniurationis principes tollat, necessarium duco Augusti exemplo, qui affectis supplicio aliquot coniuratis pæna cęteros absoluit, atq; ideò Cinnam, quem demissum summis honoribus, beneficijsq; ornauit, summiq; beneficentia sibi deuinxit. Qua in re Neronem pristinæ suæ sagacitatis immemorem grauiter offendisse Tacitus memorat, vt potè qui detecta in sui exitium conspiratione, omnes quæstionibus, ac tormentis coniurationis socios plexit, per quę nihil aliud effecit, nisi, quod accusari vlderit, ac referri inter reos plurimos sibi coniunctissimos, quos omnes æqua lance mortis supplicio condemnare debuit. Quæ securitas posteà fuit in causa, vt omnes legiones, ac prouinciæ penè omnes ab eo deficerint. Qua propter inconsultè gerent ij Principes, qui post detectam in se conspirationem in conspirationis auctores animaduertere non contenti, vltra ab addictis supplicio correos perquirere satagunt.

Qui ex pluribus pœna afficiendi.

At quæ harum euitandarum coniurationum ratio? Principi præsidium aliquod habere rationi consentaneum duco, tùm, vt subditos in officio continere possit, tùm, vt contra apertam vim, occultasq; perditorum, ac flagitiosorum subditorum insidias munitus sit. Sinè viribus nulla vnquàm tuta Maiestas; & si varios plurium Regum exitus reputauerimus, plures à suis, quàm ab hostibus interemptos cognoscemus. Ideoq; cum in tot humanarum rerum erroribus sola innocentia viuere periculosum sit, stipatores habendi sunt, qui Principis somnum nocturnis muniant excubijs, imminentibusq; periculis se se opponant. Ciuium amore hunc tutum velim, at fida custodia tristes quoscumq; euentus excludi me minimè fugit. Beneuolentia licèt, vitæq; innocentia se tutum esse arbitretur, nunquàm tamèn noctu citrà præsidium, quod exterorum sit, somnum capiat, nàm, cùm in administranda iustitia apud plerosq; subditos inuidiæ spiculis sit obnoxius, salutem ideò suam illis committere velle absonum, ac temerarium crediderim. Ad custodiam antidota contra venena refero. Prospiciat igitur Princeps, ne cibum priùs diligenter exploratum, à fidisq; Ministris paratum accipiat; nullum locum; nullam regionem, nullam affinitatem, nullamq;

Remedia cõtra coniurationes.

Ad custodiã antidota necessaria.

Digitized by Google

nullamq; neceſſitudinem à veneno ſatis tutam cenſeo; diffidentiam meritò aſſumat Princeps, licet enim omnibus credere, & nulli, vitio vtrumq; vertitur, ad fiduciam tamèn magis inclinet. Ità Alexander, cùm Parmenionis epiſtolam legiſſet, qua admonebatur, vt à Philippi Medici veneno ſibi caueret, acceptam potionem imperterritus bibit, cum plura Amici fidei referret. Huic tamen affinis ſit diſſimulatio, quæ Principis animum quibuſdam omninò abſconditum teneat; Verùm nulla efficacior cuſtodia erit, quàm quæ virtute, ac innocentia paratur. Hæc enim nullas perditiſſimorum hominum fraudes, ac inſidias reformidat, immò de perfidia, quantumuis armata, quantumuis occulta triumphat. Inacceſſibilis eſt hæc arx, inexpugnabile hoc munimentum, validioribus militum copijs non eget. Agatocles, Lacedæmoniorum Rex inclytus interrogatus, quo pacto quis imperare poſſet; nullo ſtipatus ſatellitio, prudenter reſpondit, ſi ſic imperet ſuis, vt Pater filijs; nempè, quia metus ſemper aberit, caritatis verò affectus feruabitur. Inter bonum Principem, & bonum Patrem nihil ſanè intereſt. Ideò commendatum Architæ dictum, oportere virum Principem non rectè tantum imperare ſcire, ac poſſe, ſed etiàm humaniter. Turpe enim fuerit, ſi pecoribus ſuis infenſum ſe ſe oſtenderet Paſtor; & profectò Princeps, qui innocentia ſociatus incedit, ab iniuria munitus eſt; ij verò nullibi ſecuritatem inueniunt, qui ſcelerum fortaſsè conſcientia adſtricti pericula etiàm ſibi fingunt, vbi planè nulla ſunt. Huic innocentiæ ſubditorum addo beneuolentiam, quam aliàs inexpugnabile diximus eſſe munimentum, lenitate, ac beneficentia hanc parari diximus. Alphõſus Aragoniæ Rex nũquàm ſatis commendatus eam bus oblatrantibus offulam obijciendam dicebat, ſentiens, malè affectos ciues lenitate, atq; beneficijs eſſe vinciendos.

Diſſimulatio ſepe neceſſaria.

Beneuolẽtia ſummũ Principis munimentum,

Copiosius explicatur Aulicorum rationes, quibus statum euertere, sibiq; potentiam omnem asciscere student.

CAPVT XIV.

IMperiorum exitium ex intrinsecis causis, quæ vt plurimum à Principe ortum ducunt, accidere scimus. At ex subditis præcipuèq; ex Aulicis eas exoriri etiàm posse, nemo est, qui non videat. Duas opinor esse rationes, quibus vtuntur præpotentes Aulici, qui supremum Principatus apicem pertingere conantur. Aut ex sunt in vsu, cũ aut interit, aut è ditione eijcitur Princeps. Aut dum nimium potens sibi ad Principatum viam apparat. Equidèm Principi has impias rationes patere necessarium omninò duco, vt etiã sub pietatis, siuè probitatis figmẽtis vera tyrãnidis primordia, & sub modesto pudoris, & erga Principem amoris fuco animum sacrilegũ, & ambitiosum sæpè obtegi posse cognoscat; & licèt plures eas esse non ignorem, quæ tamen iuxta Principum varietatem, subditorum, ac temporum, non eædem omninò esse putentur, ad duas tamen eas reducendas quisq; semper censebit, nimirùm cui nonnunquam, ac celeritate ad vsurpationem Imperij auida nimis voluntate festinat Aulicus; deindè cum varijs blanditijs, & artibus Principem ad summum exitium perducit. Ad quæ omnia plures erunt gradus.

Hic consideret Princeps.

Quæ prima fundamenta Aulicia potẽtiæ.

Vsurpationis ostium semper Aulicus tetigerit, si in firmando pede iàm per viam gressus fuerit, quę eum ad dignitatis, virium, fidei, ac beneuolentiæ publicæ consecutionem ducat; & sanè auctoritas paratur, si huius fuerionibus honores Princeps impertiat, si dignitates proroget, & tandem sic a munitus emicet gratia, qua munĳri alĳ cognoscant, & experiantur. Maximæ addentur vires, si diuitiarum comparandarum studio erit intentus, si affinitates, clientelas contrahere non aspernabitur, maximè cum potentioribus, aut Principi affinitate coniunctis, si dignores, nobilioresq; sibi aliquibus beneficijs deuincire studebit, si finitimos Principes sub alicuius boni Principis, cui inseruit, prætextu, in suam quasi traxerit amicitiam, si ingentibus militum copijs suarum fautorem partium præesse voluerit, si in

sui amicitiam arcium prefectos, & factiosos rerum nouarum cupidos in sui necessitudinem pellexerit, si affines, vt fidem seruent, aut viles, abiectos homines, qui ab eo beneficium acceptum referunt, ad dignitates, & honores euexerit: Sibi amicos plures adiungit hic Aulicus, premijs vndiq; illis ab eo quæsitis, animiq; quadam alacritate alienas fouendo ambitiones: fides apud Principem comparatur, dum se semper anxium, sollicitumq; Aulicus effingit, vt quæcumq; grata Principi, aut accidunt, aut possint accidere, nondùm petenti parentur, dùm ab omni simulationis fuco, ab omniq; dominandi cupiditate se se præbet alienum. Beneuoli omnium animi vndiq; fiunt, dum instantibus necessitatibus subuenire, oppressos releuare, eosq; qui ad sui patrocinium confugiunt, fauere summis viribus studet, dum publici boni defensorem, religiosum, iustitiæ amicum, clementem, liberalem ab omnibus haberi vult, atq; exoptat, dum suas vires, suam amplitudinem ficta quadam animi demissione, potentiamq; fucata humanitate conuelare nititur, dùm eam in animis opinionem imprimere conatur, qua prudentes Principis deliberationes ex suo maturo consilio prouenire, prauasq;, si quandò extiterint, semper maxima cum sui obsistentia prodire in populos, omnes facillimè credant.

Quomodo Aulicus sibi parat amicos.

Quomodo fides.

Quomodo Beneuolentia

Hosce gradus supergressus, ad alios etiam nouos contendit; Omnes gratias à Principe concessas sibi vni vult referri; Iuuenum corruptelæ sempèr insistit, illecebrosas voluptates adducit in medium, vt his quasi hamis incautos alliciat, milites honoribus, ac promissionibus sibi deuincit, omnesq; conuiuijs, ludicris, ac voluptatibus irretire summa animi contentione elaborat.

Alia Molet;

His munitus viribus, cum se benè firmatum, omniumq; in se vnum propẽsos animos videt, ad sui extremam perniciem paulatim Principem trahet, infandis turpium voluptatum illecebris inuolutum hunc exoptat, nobilium fœminarum concubitũ suadet, ad summum crudelitatis specimen concitat, ad ipsam thesaurorum profusionem impellit, vt summa ductus necessitate noua vectigalia, ac tributa imponat, primiores, tanquàm minùs fidos, opprimat, exterminetq; virtute prœditos odio habeat, à commercioq; semoueat, amicos, consanguineosq; in suspicionem aliquam adducat: Alia insupèr hic præpotens Aulicus molitur, vt Princeps factiones nutriat, ac subditis sanè exitiosa in vsum redigat, infidis, ac infensis honores distribuat, infensos propinquos reddat, exteros amicos iàm priùs à progenitoribus suis in honore habitos minime habeat, & ea omnia peraget, quæ eum in summum subditorum odium, atq; contemptum protrahere posse crediderit.

Quid tandẽ molitur.

Vltima Potẽtis Aulici vis

Cum vero ad hos omnes iàm conſcenderit gradus, vltimos etiàm attinget, Principis enim intimos allicere, procerum animos concitare, amicorum numerum adaugere ſatagit, ignaros, vt ad porrigendas aures proniores, inquietosq́; , vt rerum nouarum cupidiores, edocet, diutiarum ſpe ijs exhauſtos nobiles afficit, inquietorum animos contra Principem concitat, diuerſas iactat querelas, odium adauget, alijsq́; materiam non exiguam contemptus præſtituit, omnibus eum denudat amicis. Infenſorum ſibi beneuolentiam conciliat, propinquorum Principum ſtudium ſibi comparat, coniurationes molitur, & tãdèm ficta boni publici ſpecie, occaſione aliqua graui aditum patefaciente, Principatus arripit dignitatem.

Quæ opportunitates Imperia ſæpè euertant.

CAPVT XV.

NI aliqua detur opportunitas, qua Aulicus prępotens ſuorum conſiliorum rationem ad vſum perducere valeat, irrita omnia erunt, ac perperàm tentata. Opportunitas videlicèt ea eſt, ſine cuius ope nullus aut magna aggredi audet, aut, ſi tamèn tentarit, infeliciter geſta videbit; Ea eſt, quæ ambitioſos allicit ad nouitates, latrocinijs aditum patefacit, omnemq́; tandem conatum facillimum reddit; & quamuis plures animaduerti poſſint opportunitates, quę ad eundẽ cõſpirent Imperij interitum, eas præcipuè dixerim, populorum ſeditiones, exercituum conſpirationes, Imperiorum diuturnitates, iniuſtas ſucceſſiones, falſæ Religionis initia, infirmã Principis ætatem tutoribus commiſſi, potentum factiones, arcanorũ ſtatus euulgationem, Principatus imbecillitatem, Principis abſentiam, exterorumq́; armorum propinquitatem.

Prima opportunitas euerſionis ſtatus.

Seditionem præcipuam Imperij interitus cauſam eſſe affirmaui, concitata enim multitudo omnem metum, ac admirationem abijcit, Principem non amplius noſcit, & tanquàm indomitus equus in rebellionem præceps velociter currit, & facilè talia molienti, tanquam Duci, ſe obedientem ſupponit, certè haud ignara hunc ſemper omni maximè veniæ ſpe diſtututum ſibi ipſi ſemper adhæſurum.

Secunda opportunitas.

Exercituum conſpiratio ſublimioribus Aulici cogitationibus

bus maiorem opportunitatem affert, cum armata multitudo, belloq; assueta sit, maximeq; si sub electiuis Principibus, aut successione carentibus exoritur, eaq; ex militibus minimè præstãtibus consistat, quippe qui rerum semper nouarum sint auidi, auari, rapaces, lucriq; ope ad omne Imperiorum euersiones facillimè propensi.

Tertia opportunitas.

Imperiorum diuturnitas Principatum sæpè percellit, atq; euertit. Qui enim diutuno tempore Imperij habenas tractant, ad priuatos lares seduci iniquo animo fert, quasi nimio dominandi studio accensus, omnia perpetrat, quibus Imperium regere posse confidat; & sane semper ei aliqua inest facultas, cum militum, subditorumq; animos sibi deuinxerit, vt verum Dominum non agnoscant, nec debito prosequantur amore.

Quarta opportunitas.

Successiones iniquæ Imperium deuastant, eas, inquam, quæ iure hæreditario non proueniunt. Subditi certæ Principum prosapiæ Imperijs assueti ab alijs se regi ægre ferunt; ideoq; vasta elati ambitione ad tantum accurrunt incendium, præsertim si pro hæreditario electus esset Princeps, aut nouum Principem nimis, aut superbum auspicentur, aut auarum.

Quinta opportunitas.

Religio falsa suas etiàm in tantis euersionibus vires exerit, cum tanquàm pestiferum venenum inficiat, subditos dissoluit, ab obedientiæ vinculo liberat, & ad quemcumq; conatum, coniurationes, conuenticula, consilia, & machinationes cogit esse propensos. Quæ omnia vnius Imperio adeò sunt infensa, vt illud omninò lædant, ac etiàm deuastent; Ideò falsæ Religionis fautores velum suæ ambitioni prætexendi non exiguam habent opportunitatem, Principiq; insidiandi maximè, si armorum vi plurimùm valuerint; si religio illecebris, ac voluptatibus procliuis fuerit; si Principum propinquorum amicitia eos fouerit; si deniq; lucrum aliquod, aut commodum, cui parere quodam modo sit necesse, haud disiunctum videatur.

Sexta opportunitas.

Principis ætas, quæ infirma à Tutoribus regatur, non leuis euersionis causa. Regnandi studio facillimè contentiones promanant. Tutorum animi tanta capti facilitate ad occultam Imperij inuasionem accenduntur; Idq; in pluribus Principibus visum est, præcipuè in Alexandri Magni Filio Antiocho, & Io: Galeatio Sfortia Mediolani a Ducè Tutoribus è regnis expulsis, maximeq; id verum affirmauerim, si eiusdem sanguinis sit & ipse Tutor cum Principe, aut publicè ametur, aut cum Principibus, qui propinqui sint, societatem, & fœdus inierit.

Septima opportunitas.

Procerum factiones eiusdem etiàm interitus validissimæ sunt causę, subditis enim conspirationis non leuẽ offerũt opportunitatem, bellis ciuilibus Imperium explent, noua semper meditantur, vt Principis diminuant auctoritatem, tandemq; noua

exposcunt

expoſcunt auxilia; Ideò ſummis viribus elaborandum eſt Principi, vt factionum nomina penitus deleantur, eæq; absq; vllo temporis interuallo in firmam conſuetudinem redigantur.

Octaua opportunitas.

Arcanorum Imperij euulgatio, quid non turbatis rebus incommodi affert? Vulgata arcana Principem ſanè puſillanimem, aut virium infirmitatem, aut peruerſam ſubditorum voluntatem, quę faciliorem rem ſempèr pollicetur, apertiſſimè demonſtrant. Omnibus hominibus natura inſitum eſt dominandi ſtudium, cum opportuna ſe ſe offert occaſio. Eam faeillimè quisq; arripit; cumq; ardua faciliora fieri poſſe vidētur, moliuntur opus, quòd ſi ex voto non erit geſtum, viget tamèn cogitati ſceleris exemplum, quod alios ad deterrima quæq; compellit.

Nonaopportunitas.

Principis abſentia ſummo eſt etiàm damno. Hac enim Nouatores aditū ad maiora vident aperiri; Spiritus, qui in ambitioſorum pectore concluſi torquentur, ex ſola illius abſentia tandèm errumpunt; Vapores, ſi adſunt, nullus eſt, qui repercutiat. Suſpectorum non obſeruantur geſta, nec eo, quo fieri deberet, vigore motus comprimuntur, maximè ſi in ſede Princeps non bene firmus eſſe videatur, ſubditoſuè nimiùm potentes habeat, aut à propinquioribus non æquè diligatur. Semper ideò Principes cauti, cum à regionibus ſuis ſe temporis plurimùm abfuturos cognoſcunt, ſecum optimates, vti obſides, habere voluere, aut eos tantùm ſecum aduehere, quos aut minus fidos, aut nouarum rerum cupidos exiſtimauerè.

Decima opportunitas.

Propinqua deniq; extera arma videre sūmus eſt ſtimulus, sūma Imperij euerſionis occaſio. Principi infenſi deteguntur, ambitioſi commouentur, animi ardor offenſis præbetur, rei redduntur cauti, oppreſſi excitantur, dubij impelluntur, certa ſpe noua meditantes implentur, mutationiq; proni excitantur, ac incitantur, maximeq; cum Princeps odio habetur, in Imperio nondū firmus, qui iam clades acceperit, hoſtis verò clientelas, amicitiasq; nimiumq; potens ſuas vires poſſit exercere.

Quare magis vnum Imperium, quàm aliud ſubitis euerſionibus reddit obnoxium.

CAPVT XVI.

Conſideratur quę vnũ Imperiũ altero procliuius efficiũt.

IMperium vnum ad mutationes, tùm Principis, tùm ſubditorum, tùm regionis ipſius gratia altero procliuius, nemo eſt, qui non videat; Principis, inquam, qui virium ſatis infirmus, puſillanimis, ſeuerus, varijs voluptatum illecebris delenitus, legum, priuilegiorum, inſtitutorumq; omnium ſummus contemptor, imponendis tributis haud parùm deditus, alienorum bonorum raptor occultus, libidinoſus, ſenex, liberis carens, ac ſucceſſoribus, amicitiarum, ac fœderum inops, patrijs legibus aduerſans, ad Imperij regimen fuerit euectus. Virium enim imbecillitas ſubditos in fide haud continere poteſt; praua religio reuerentiam, ſubditorumq; amorem omninò eijcit; Puſillus animus ad ſummum contemptum eum commouet; vita nimijs dedita voluptatibus ad vexationes non paucas, ac oppreſſiones cum exponit; Nimia ſæuitia, legum, ac inſtitutorum abrogatio, acerbaq; tributa ſumma odia, ſummamq; indignationem concitant; libido, ſenectus, liberorum orbitas audacibus animum concitat, atq; ad noua quæq; facinora peragenda compellit; Propinquorum ſimultas prauas ſubditorum voluntates fouet, auxilij, ac patrocinij ſpe ad noua quæq; impellit, tandemq; morum, legumq; diuerſitas omnes ſubditos quibuſcumq; beneuolentiæ nexibus diſſoluit. Principum gratia euerſioni ſæpè obnoxium Imperium, qui ditionẽ ſuam non præcipuè, atq; ſuę poſcant vires, regere, ac adminiſtrare ſatagat, qui pluribus fractus calamitatibus militum manum ad compeſcendos ſubditos minimè fouet, qui, ſi tempus celeritatem poſtulet, dubius, ac tardus quæcumq; volutare non deſinit; qui, ſi finitimorum Principum callida conſilia faciliora demonſtrent, ipſe verò tutus, inermis, in alienisq; rebus indagandis parùm ſolers conquieſcat; qui fidorum amicitias diſſoluat, cum dubijs contrahat, offenſis fidat, hisq; ſua deregat conſilia, qui ſtipendia iam proceribus ſtatuta tollat; qui in ſedandis primis rebellionum motibus parùm maturus fuerit, ac diligens; qui res ſuas contraria omninò fortuna pertractarit;

Subditi

Subditi enim tùm celebrem deponunt fidem, cum hoſtibus felicia, Principi verò infelicia cuncta euenire vident, qui ortum ſuum dignitati, quam ſuſtinent, parem minimè habeat.

Subditi etiàm ad euerſiones facilè reddunt Imperium, cum præcipuè vnius Imperio pares eſſe non poſſint, varijs ſubditorũ generibus variæ etiàm Imperij formæ conſtituendæ. Ideò ſi Principi ſubditos ad vnius Imperium minimè idoneos, maximeq; feroces habere contigerit, eas ſemper nomini regio infenſos ſe ſemper exiſtimaturum pro certo habebit; ſi Principis nationi infeſti ſint, ſi feroces, ſi bellicoſi, inquieti Imperium vt tyrannicum detrectent, quæ non erunt euerſiones? ſi ſuam nimirùm augeant potentiam, ſi nimiùm inopes (cum egeſtas, moresq; turbidi ad ſeditiones facillimè concitent) ſi natura leues, atq; inſtabiles, ſi nouarum ſemper rerum cupidiſſimi, ſi aduentitij, ſi in miſerrimæ ſeruitutis iugum de repentè inciderint, ſi timoris potiùs, quàm amoris titulo ſubiecti, grauiſſima calamitatum mole fuerint oppreſſi, Quæ non calamitates? ſi præter rectum rerum ordinem peſſimè ſe habitos exiſtiment, ſi ſuperbi, neq; omnimodè libertatem, aut totam ſeruitutem ferre poſſint, ſi tàm validis ſe inſtructos viribus cenſeant, vt Principi obſiſtere poſſe videantur, ſi deniq; defectionibus aſſueti reliqua ſcelera, vti peiora, impunita fore credant, quæ non mutationes?

Plura recenſentur incõmoda.

Imperij forma etiã regna ad mutationes, ac interitus properant; ſi nimirùm Plebi maiorem, quàm decet, ſubditis licentiam Princeps ſinat, varius ſit, in aſperos mitis, in mites aſper, bellicoſos illos nimis grauet, ſi diuerſis, quàm fundatum eſt regnũ, legibus vtatur; ſi Populum vi ſubactum armis expoliarit, eosq; nouis impoſitis præſidijs, in officio contineret, ſi ſubditorum animos vnius metus fræno compeſcere ſtudeat, ambitioſoſq; ſub inani honoris ſpecie procùl à ſe arceat, ſi potentiam alicuius nimium augeri permiſerit, quam deindè ex inopinato deprimere conatur; Et tandèm ſi in eo ſit, vt honores, aut auaris, aut ambitioſis, aut vni tantùm diſtribuat. His facilè à Principe cognitis, quicumq; procellarum impetus è ſuorum ſubditorum regimine depellentur.

Ad interitus quæ regna prona.

Qui

Qui effectus ſæpenumerò Principatuum euerſiones conſequantur.

CAPVT XVII.

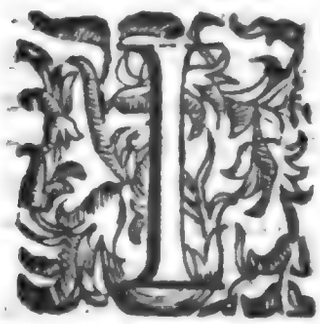

Nnumeros propemodùm vexationum effectus ab euerſis Imperijs promanare certiſſimum eſt, cum enim omninò cum illius rei, quæ pernicíem patitur, iactura coniungatur, omnia turbari, conuelliq; eſt neceſſe. Idq; tàm eſt veritari conſentaneũ, vt etiàm hæ turbationes in alias ferè peiores tranſmutentur, pluribus tamèn moleſtijs, ac cruciatibus ſunt omnes refertæ, ſecumq; plurima iuſtitiæ detrimenta deducuut. Si enim Principatum inuadat is, ad quem de iure minimè ſpectat, en ſæua atq; inimica legum tyrannis infenſiſſima exoritur, libertatis vſurpatrix, quietis turbatrix, vitæ, necisq; ſubditorum domina. Quommodò fieri poteſt, vt qui inquiſſimis, ac violentis artibus Imperium occuparit, ijsdem demùm probis regat, ac moderetur? Et qui auxiliatoribus vnquàm ſatisfacere poterit, niſi cæteri proprijs facultatibus, ac dignitatibus expolientur? Et ideò, cum multos offenderit, eum, qui cædem pluribus parauerit, timore ſemper angi eſt neceſſe. Impijſſimus Tyrannus ſuam tantùm ante oculos propoſitam habebit vtilitatem, commodisq; quaſi perpetuis delicijs, fruetur. Dominatus ſuperbus, viri fortes odio erunt, viritute præditi ſat infenſi. Dum machinationes, atq; inſidias ſibi metuet, factiones inter potentes, ac plebem fouebit, ne contra ſe conſpirent, vectigalibus, ac tributis populos ob expenſas militumq; manum nimium certè grauabit, ſubditorum facultates extenuabit, vt ſublimiores animi ad ſublimiora nequeant aſpirare; inermes habebit ſubditos, qui minus res valeant innouare; omne ſtudium, omnesq; artes prohibebit, quæ ſocietatem inducunt; vario occupationum, moleſtiarumq; genere populi multitudinem detinebit, ne ſeruitutis iugum excutiãt, nobiliores deprimet, digniores aliò dimittet, & tandem id omne ſuum erit ſtudium, vt ſubditorum animum multiplici arte proſternat, quibus enim humilis eſt animus, hi nec audent, nec ſatis ſibi vnquàm fidunt, & qui minimè pollent, noua nec meditantur, nec moliuntur. Sub Ty-

Qui praui effectus cõſequantur.

ranno

ranno erunt criminationes, feritates propemodùm innumeræ. Nobilem eſſe, aut diuitem, aut virtute excultum leſæ quaſi Maieſtatis reus habebitur; gratiarum tolletur vſus; priuilegia euaneſcent, euertentur leges, ſolùm præmijs afficientur accuſatores, delatores, ſæpè famuli contra Dominum corrupti; ſæpè ab amicis ij oppreſſi, quibus iàm defuere inimici. Vndiq; erunt cruciatus, vndiq; dolores, ciuitatēsq; honoribus expoliatæ, ac funeſto tantùm ſanguine deturpatæ.

Pernicioſæ ſemper mutationes,

Pernicioſas itaq; cunctis Populis eſſe mutationes, & noua molientibus pernicioſiores haud me fugit; hi enim ſummo ſcelere turpitudinem, infamiam, ſuiq; iacturam mercantur; ſi ob diuerſa diſcrimina, quæ tùm in contextu, tùm in executione comurationis ſubit potens Aulicus, tàm exitioſa videtur coniuratio, quò magis exitialis Principatus erit mutatio, quæ cum ſolum occupationis finem habeat, aut Imperij euerſionem, maioribus ſemper obnoxia eſt periculis, maioribusq; euentibus. Vndè alios mole ſua ruere, vt Seianus, alios concidere, quaſi ob ſuam vertiginem, vt Brutus, & Caſſius, aliosq; poſt executionē ſe, ſuaq; perdere, vt Otho, & Vitellius, eſt neceſſe. Illud certiſſimum eſt, pauciſſimos eò proceſſiſſe, qui mutationem viderint, immò mortem tandèm non ſubierint.

Difficilis eſt etiã mutatio

Periculoſa quidèm res eſt, & vndiq; exitioſa mutatio, ſed peræquè difficilis; tot enim vſui eſſe debent, vt ſimul eodem tempore eſſe non poſſint, & tamèn ſi horum quid defuerit, totum machinamentum corruere eſt neceſſe. Peruerſis, iniquisq; rationibus vir ſagax Populum ad noua quidèm poterit pertrahere, ſed, vt breui annorum curriculo optatum ex ijs fructum valeat exerpere, vix vnquàm fieri poſſe credo; tàm diuturnum licet temporis interuallum ad hæc omnia perpetranda ſufficere poſſe quis affirmarit, cum tamèn nouatores eorum, quæ plus æquo concupiſcunt, admodùm impacientes ſint, in ijs rebus maximè falluntur, & ità, quæ moliuntur, ad exitum nequeunt perducere.

Nulla ratio, qua niti poſſunt Nouatores.

Quibus verò innixi rationibus tàm atrox, ſceleſtumq; facinus hi admittant, penitus ignoro; ſi ſola euerſionis cupiditate ducuntur, nonnè ſibi viam, qua ſe, ſuaq; perdant, ſtruere ſe præcipitem vident? ſi ſolo libertatis excitati fulgore, nonnè grauiſſimis malis, ac oppreſionibus aditum aperire cognoſcunt? ſi, vt à moleſtijs, ac vexationibus ſe eximant, nonnè quò magis ab ijs inuolucris ſe extricare conantur, magis etiàm ſe implicari abſq; vlla libertatis ſpe vident? Si Princeps viribus excellit, exindè tanquàm laceſſitus acerbior erit, atq; ſeruerior. Si oppreſſus vndiq; erit, in nouo conſtituendo Imperio grauiſſimę ſeditiones adultæ conflagrabunt; & ſi libertatis oppreſſor tyrannidem

nidem occuparit,in duriorem ſeruitutem ſubditos, tanquàm ſuſpectos,vindicabit, ne eadem aduerſus ſe, quæ ipſe contra alios,machinentur. Nec quidquam tanti eſſe cognoſco, quod ad tàm audax flagitium audacem quemq; virum debeat commouere; Non contumelia certè,non odium; vti enim niues, grandinesq; feruntur,ità etiàm Principes. Nimia eſt Principis ſublimitas,precibus lenienda potiùs, quàm vltione conquirenda. Non metus, cum communis omnium Parentis vices gerere debeat Princeps, ad quem populorum ſcelera punire non iniquè ſpectat. Non contemptus, cum in tantum contemptũ incidere nequeat, quin illum decor ſeruet, atq; maieſtas. Si hanc mutationem ſummo ſtudio voluerit exercitus Dux, aut alicuius Regni Præfectus,non tàm citò arma mouebit, quin ſe priùs ab ijs circumſeptum,quam inuadentem viderit; Si affinitatibus,rerumq; ſtudeat machinamentis, ſtatim atq; eius animus fuerit cognitus, omnium beneuolentia in immortale odiũ conuertetur. Si tantas vires ſibi ineſſe crediderit, vt pro ſui arbitrio Principis animum diſponat, confeſtim preſto illi erit ſui exitium. Si originem à rebellibus ducat,nouæ quidem machinationis ſtimulus addetur. Plura tamèn perditorum hominum, qui eum frænabunt,erunt exẽpla. Si ſanguinis affinitate ſit coniunctus,cur à tanto ſcelere non compeſcit affinitas? Quę ergo nimia audacia animum tàm acriter extimulat? At qui libere ſibi perſuaderi feret tot ruinas inuicem complicatas? Nõ omnes quidèm Veſpaſiani ſunt nacti fortunam tot felicibus euentibus fortunati; nec omnes Mutiani ſunt tàm in perſuadendo efficaces,ac ope ferenda prompti, nec tàm proni omnes ad ſtatus mutationem,vt tunc Romanorũ erat; Neceſſitatẽ ne fore dicemus? At hęc tanti non erit,vt ad mortem quempiam, aut ad perpetuæ infamiæ dedecus poſſit cogere. Nullum certè fundamentum in ijs poſitum eſſe arbitror,qui pro ſua ſalute ſeditiones concitant,qui ex rixis, & diſſenſionibus dignitates ſe poſſe conſequi ſperant,qui leues,inconſtantes,rerum nouarum cupidi,periculorum,amici,inueteratisq; ſunt corrupti odijs, hi enim ad omnem euentum,ad omne periculum terga vertunt,ad ſui tantùm cautelam intenti. neq; haſce fauere rerum opportunitates cenſerem, dùm nunquàm ſibi ſtabilis plebis ſeditio perpetua nutat inconſtantia,dumq; furor breuis; at ſubeunte metu omnes ad amicitiæ nexum feſtinant, in vanum recidunt patrocinia,ac naturali ſubeunte reuerentia furor, primo metu ceſſante,diſiſtit; Quid hinc poſteà? Sibi nè hic finget, etiàm ſi omnium in ſe propenſos videat animos,ambitioſa ſe veſtigia fixurum? Tyrannica retenta mente, ab omnibus deſertum iri non animaduertet? beneficiorum imagines penitùs deletas

Cõſideratur nullam rem poſſi cogere aliquem ad mutationem

apertiſſimè non conſpiciat? In animum ſuum inducet, etiamſi conſtantes videret factiones, eas nihilominus in ſuo perſeueraturas voto? Multa ſanè exiguntur, quæ tàm citò nequeunt congeri; Auctoritas haud mediocris, exquiſita Prudentia, exacta cautela, vigilantia aſſidua, inuictus animus, perſeuerantia firma, & plurima alia tot quidèm, ac tanta, vt eorum minimo defectu felicem vix exitum ſortiri poſſe crediderim.

Quàm ſæpè factionibus in Imperia ſeditiones erumpant.

CAPVT XVIII.

Vbditorum pars Aulæ officijs, pars domeſticis tantùm rebus intenta; atq; ideò illi ſæpè factionibus turbulentas commouent tempeſtates, hi verò diſſidijs procellas excitant, quæ diſſolutũ, ac pęnè diſſipatum Reipublicæ nauigium immergunt. Inter primas, internasq; euertendi Imperij cauſas hæ factiones ennumerãtur. Bellum aut cum exteris, aut inter Principem, & Subditum, aut inter vnàm, alteramuè Imperij partem committitur; & ea certe bella, quæ inter Principem, & Subditum geruntur, rebelliones nuncupantur, quæ inter ciuitatis partes ſeditionum nomina ſortitæ ſunt. Hæ aliquandò factiones fiunt, cum tota contentione priuatæ, illuſtresq; familiæ ad arma vocantur. Quod ſi diſſidium, ſiuè honoris, ſiuè vitæ, ſiue ambitionis gratia pullularit, cum tamèn alios ad ſui ſocietatem minimè aduocet, ſeditionis potius fomes, ac rixa, quæ Principis auctoritate tollitur, quàm factio dicetur; At, ſi eius obfirmentur vires, ſociosq; quibus vigorem, roburq; ſibi addat, omninò prouocet, erit ſeditio, quæ Principi iacturam affert non mediocrem. Ab omni ſæculo ferè fuiſſe tales factiones, vel ad ſe defendendum, & ſe mutuò iuuandum bonas, vel ad inuadendum, aut Regnum, aut Magnates malas certiſſimum eſt. Tales in Sicilia fuerunt partium factiones, & in omni Græcia, & Dorici potiſſimùm, ac Ionici. Inter Dores erant Lacedemonij, inter Iones Athenienſes. Athenas quoq; inter tres factiones diuiſas referunt, in Paraforum ſcilicèt, Epacriorum, & Pedierum, aliquandò in duas,

Qui mutationes Reipublicæ paſſunt.

Quod diſcrimen inter ſeditionem, at rixam.

Variæ populorum ſeditiones.

duas, Thucidis vnam, Periclis alteram, aut in Plebeiorum, cui Polyarchon, & Optimatum, cui Caſſander præerat; In plures etiam nonnumquã diuidebantur, & Theſſaliæ factiones diuiſæ in Egeſtaretes, & Petieros, & in Argo Ariſtippi, & Ariſtei, Apud Mileſios vna Plutis, altera Cheromaca factio fuit; ſicut apud Carthaginenſes, Brachina, & Hannonis Athenienſium, & Lacedemoniorum partes, & factiones Græciam perdiderunt, his Ariſtocratiam, illis Democritiam in ciuitatibus conſtituere laborantibus. Vario diſſenſu commotus eſt Senatus, Populusq; Romanus; ciuilis indè exitioſa, & crudelis ſeditio diuiſa in diuerſas partes Cæſaris, & Pompei rei Romanę ſtatum pęne euerſum proſtrauit; Hinc vnius Iulij Cæſaris ſubſecutum eſt Imperium, ſui ipſius viribus Romana pereunte Republica. Nunquàm enim diſcordiarum exitus inter claros, & potentes viros ſolet eſſe, niſi, aut vniuerſus interitus, aut Victoris dominatus, & regimen. Valachorum duæ factiones, vna Danorum, altera Draculatum alijs Principibus occaſionem præbuerè, per quam ſe ſubiecere; Cum enim Draculæ contra Danos viribus eſſent impares, atq; ab illis multifariam opprimerentur, Turcarum depoposcere ſubſidium, quorum armis validiores effecti, Danos pęnè ad internicionem dederunt; Danis verò Ioannes Huniades Hungarorum Imperio fretus, opem ferens, non tàm illos ab imminenti retraxit diſcrimine, quàm ſibi celebriorem famam, ac opes comparauit, quippè qui Danorum agros ex poteſtate Turcarum ereptos, & ſibi, & poſteris ſuis perpetua poſſeſsione retinendos occupauit. Ianuenſes, qui cuncta maria quondam peruagati, relictis vbiq; victoriarum monumentis, cæteris nationibus quacumq; temporum differentia nauali gloria excelluerant, cum inteſtinas ſeditiones, ac diſsidia moliti ſunt, ſæuiſſimis factionum procellis vexati ſe ſe in Sfortianorum clientelam commendarunt. Memorandæ, horrendæq; Gibellinorum, & Guelphorum factiones in Imperio, & Italia maximè ſub Federico Imperatore à duobus fratribus propagatæ fuere; Quorum Guelphus Pontifici, Gibel Imperatori militabat tanta inſania, vt non ſolum diuerſa habuerint inſignia militaria, ſed etiã colores, veſtitus, habitus ipſi, hominis inceſſus, digitorum concrepitus, & oris hiatus diuerſarum partium diuerſum paritèr ſenſum haberent. Apud Piſtorienſes duæ aliæ factiones commemorantur, Alborum videlicèt, & Nigrorum, ex quibus quot importatæ clades, mutuæq; quin etiàm profligationes, quæ non ſe tantum intra domeſticos parietes continuerunt, ſed poſteà etiam ad Florentinos, ac Lucenſes ſunt deluatæ. Maximum Anglicani regni detrimentum nullus profectò ignorat, atq; ex factionibus, quas partialitates domorum vocant, ſiuè familia-

Ianuẽſes ob diſcordiã factionibus agitati.

rum Lancastri,& Iorez,ortum habuisse quisq; cognoscit. Gallicæ etiàm nonnè duarum familiarum Aurelię videlicet. & Burgundiæ partes quàm maximè nocuerunt, cum horum factio iã inter Ludouicum Ducem Aureliacensem, fratrem Caroli VI. Regis Gallorum, & Ioannem Ducem Burgundiæ esset inchoata,quot enim indè tumultus, clades, cædes ad sexaginta vsq; annos protractæ ?

Remedia cõtra hoc venenum.

Cum ergo hæ factiones sint quædam perditorum hominum ad malum conspiratæ voluntates,occultæ priùs, & postea paulatim ex quotidianis hominum incrementis patentes, consilia quædam, ac secreta concilibula priuatorum hominum prohibeat Princeps,quæ sub alterius mentitæ causæ specie solent cõcedi. Heluetij sancitis fœderibus suis Rebus publicis post expulsos Principes cauerunt, ne qui ex fœderatis cum alijs non comprehensis ineant societatem. Galliæ quoq; Reges Comitiorum habito consilio prohibuerunt omnibus Regnicolis, & subditis,criminis lesæ maiestatis pœna adhibita, ne societatem, siuè linguam inirent cum alijs Principibus extraneis,neuè mutua sermonis communicatione litteras darent, & acciperent sine aperta Regis facultate. Præterea Nobilium contentiones, & partes,quas nunc dicunt partialitates legibus expressè latis prohibeantur à Principe; Hæ enim Populares omnes varios in partes facilè diuidunt. Mecenas Augusti Cæsaris familiarissimus Cæsari Augusto amicitiarum omnium,ac ambitiosorum certaminum euersionem suasit,adeò vt nec nomina vana, nec quidpiam aliud,ex quo dissidia oriri possunt,permitterẽtur, & si fortassè aliqua emergerent, ipsis exordijs comprimerentur.

Solonis lex ad remediũ factionum excusa.

Arbitrantur quidam,legem illam Solonis, ad factionum,& cõiurationum remedia spectare,ea enim sub capitali pœna in seditionibus, ac factionibus alterutram partem sequi iubentur ciues,nàm si ob discordiam,dissensionemq; seditio, atq; dissensio Populi in duas partes fieret, ob eamq; causam commotis animis vtrimq; assumerentur arma,tùm qui eo tempore,eoq; ciuilis discordiæ casu alterutri parti se se non adiunxerit. sed solus, ac seperatus à communi ciuitatis discrimine secesserit, eum domo,patria,fortunisq; omnibus carere, exulemq; tandem esse decreuit; Quam legem quidam non adaugendam,sed ad finiẽdam seditionem pertinere arbitrabatur; Quià,si boni,qui principio coercendæ seditionis impares fuerint,Populumq; percitũ ira,amentemq; non deterruerint,ab alterutra parte temperare, ac ægi cæperint,concordia per eos restitui,conciliariq; posset, dum suos,apud quos sunt,regunt, ac mulcent, & aduersarios magis seruatos cupiunt,quàm perditos. Nonnulli etiàm reperiuntur, qui hanc quoq; legem ad priuatorum ciuium commodum

dum ſpectare arbitrantur,ne, ſi ſingularis quis neutram partem ſequatur,exponatur prædæ, & inimicitijs vtriusq; partis, & factionis,& nimirum concordantibus vtrisq; factionis partibus, ſic vtriq; odio,& omnibus infenſus,tanquàm qui illorum malis lætetur. Quod etiàm accidit his,qui pugnantibus vicinis, ſpectatorem agentes neutram partem ſequuntur, ſi quidèm in fædere inter diſſidentes inito hi non comprehenduntur,& ità prædæ relinquuntur,vt,ſi ab alijs inuadantur, absq; bellicarum virium præſidio relinquantur. Alij putant,illam legem populari ſtatui conuenire,in quo in medio ciuilis belli incendio neutram partem fouere periculoſiſſimum putatur, cum quædam tertiæ factionis ſuſpicio induci poſſe videatur. Alijs pluribus Solonis lex meliori iudicio videtur in omnibus reijcienda, ſiuè de factione in Democritia,vel in alia ſpecie Reipublicæ ſuborta agatur, nã lex iſta oretenus ab ipſo Solone approbatur,factis verò reprobata videtur, ſeditione enim inter vrbanos, & agreſtes maritimos exorta,& neutrarum ſe partium fecit. Illud certum bellum non eſſe legitimum,quod inter ſe gerunt ciues, ideò qui ſe ſeditioſis minimè iunxerit, hoſtilitatis nequaquàm argui poſſe crediderim. Neutri detrahere debet in cauſa, & animo incerto. Aiunt gloriari ſolitum Q. Hortenſium, quod nunquã ciuili bello interfuerit; Quomodò enim vir bonus excandeſcentibus factionibus incendio mederi,ac opem ferre poterit? Eliget hic ſemper oppidum à bello vacuum,dùm hæc decernũtur,ea tamen conditione, ne ad turpem cauſam propenſior videatur.

Communiores ſeditionum Cauſæ afferuntur.

CAPVT XIX.

PLato Philoſophorum præſtantiſſimus ſeditiones omnes in ciuitate oriri,vel ex nimia rerum copia, vel etiàm inopia affirmat, quemadmodum pariter in corpore Phyſico varia morborum genera, vel ex nimia cibi repletione, vel certè ex inanitione oriuntur. Opulentia enim deſſidiam, delicias,rerumq; nouarum ſtudium parit; inopia cum rerum innouatione illiberalitatẽ, & maleficia gignit;& in omnibus inæqualitatis opinio ſeditio- Duę ſeditiõnis Cauſæ,

num omnium habet radices. Nobiles,opulenti, immò plebei ambitionis,vel auaritiæ crimine trahuntur,& ideò non ſatis ſibi eſſe honorum,aut rerum,aut ab illis excludi queruntur, aut iniuriarum ducuntur vindicta. Hæ enim aliorum mentes ad commouendas factiones,ſeditiones, & tollendas Rerumpublicarum ſtatus protaxerunt, vt ex animo alij ſubrogarentur. In ciuitate,Principatu,ac vbiq; inter ſe longè paupertas, diuitiæ, virtus,ac vitium,nobilitas,ac Plebs diſſident, interdùm etiàm contẽtiones ex grauioribus, interdùm ex leuiſſimis cauſis enaſcuntur, quas demùm vniuerſum Reipublicæ excidium conſequitur. Nec dubium eſt, in ciuilibus diſcordijs Rempublicam ab vtraq; parte detrimentum capere,& labefactari, & quamuis Reipublicæ exitium expreſsè,vel directè non intendatur, ſummopere tamèn illam lædi præclarè conſtat. Omnia enim in bellis ciuilibus miſera;ſed miſerius nihil, quàm ipſa victoria; quam ſi etiàm meliores reportent,ferociores tamèn, impotentioresq; redduntur,vt etiamſi natura tales non ſint, neceſſitate tamen ipſa cogantur. Quomodò deſperatę vitæ homo, qui ſibi mortem conſciſcat,alijs parcet,ſi ſibi ipſi non parcit? Quomodò ab aliorum cæde manum temperabit, ſi proprijs manibus ſuam mortem affectat? Sic corpus ciuile tunc magis debilitatur,ac frangitur, dùm bellis ciuilibus ſibi ipſi crudeliter infert. Idq; ſanè duplici poteſt eſſe ratione, vel quandò in Principem, qui ſocietatis eſt caput, vel inter ſe populus arma mouet,vtrumq; enim pugnantibus eſt exitioſum, & extremam aduehit populorum perniciem; Hinc in Rebuſplicis miſerum eſt videre proſcriptiones innoxiorum ob diuitias,cruciatus virorũ illuſtrium,ampliſſimas vrbes fuga,ac cædibus vaſtari, afflictorũ ciuium facultates,quaſi prædam vẽditari,donari,ac proculcari. Quid etiàm naturę legibus turpius, quam cum eo bellum gerere,quocum familiariter vixeris? Sed, quod miſeriæ caput eſt, plerumq; diſcordiæ, & ſeditiones tàm crudeliter exardeſcunt, vt cum illis tandem omnis Reipublicæ ſtatus euertatur; Etenim per diſcordias ciuiles Reipublicę compagines ſtatim diſſoluuntur, & viam ad ſubijciendos iàm debilitatos facilem hoſtibus aperiunt; Sic nauis tabulatis compoſitè compactis,& coniunctis infinita propemodum maris pericula,syrtes, & cautes ſuperat,at vbi tabularum compagines reuulſæ, ac diſſolutæ ſunt, per rimas,ac fixuras paulatim penitrans vnda in profundum,& ipſam,& vectores,& nautas demerget, & ſicut rariores vndantium fluctuum guttæ, ſubmerſioni dant initium, & niſi citiſſimè iungantur aſſeres,interitus cauſa importatur, ſic leuibus quoq; ab initio cauſis,Reipublicæ niſi citò occurſatur, aut mutationẽ,aut ſubmerſionem adferũt;ſolent autẽ ex ſeditionibus, ac factionibus expiri.

Seditionum ruinæ.

De cauſis ſeditionum proximioribus, maximè ex ſuperſtitione, ſiuè praua Religione prouenientibus.

CAPVT XX.

Aethalis omninò ſeditionis morbus eſt, qui ex prauæ Religionis ſuſpicione ſuam trahit originem: Ex infimis enim animi penetralibus eius ratio deducitur, & ad omnia fanda, infandaq; compellit, neq; deſinit, quamdiù mentes à ſuperſtitionibus obſidentur. Et certè à nulla re maius periculum Imperijs, ac ſceptris, quàm ab innouata, aut inſidiosè ſimulata Religione procedit. Principes enim huiuſcemodi maximè animos plebis commouent, & ficta pietatis ſpecie, quò volunt, impellunt. Eunus olim in Sicilia fuit natalium conditione ſeruus, qui phanatico furore ſimulato, dùm expenſas Syreæ Deę comas iactat, ad libertatem, & ad arma ſeruos, quaſi numinum Imperio concitauit, ſexaginta amplius millium exercitu coacto, palàm Regem ſeferens, Siciliam totam ſubegerat, niſi difficulter tantum ardorem Romana potentia compreſſiſſet. Quid Pſeudopropheta ille Aegyptius ſub Claudio? qui in Iudæa hax ipſa pietatis ſpecie ad triginta millia hominum ſibi adiunxit, cum ijs Hieroſolimã petijt, arcem, & Regni ſolium occupaturus, niſi à Floro Præſide, qui obuiam egreſſus erat, acie victus, cæſusq; morte ipſa furori ceſſiſſet. Non abſimile Marici illius periculum ſub Vitellio fuit, qui Galliarum aſſertor, & Deus (id ſibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Eduorum pagos trahebat, maiora & ipſe auſurus, ni tumultuaria multitudo delecto milite oppreſſa, & diſſipata fuiſſet. Quid Elmahele in Affirica? is mira ſanctitatis opinione, conciliata gente, bellum ſuo, & Marocenſium Regi (Abrahamus tunc erat) palàm intulit, acie vicit, regno, & vita ſpoliauit. Nec diſſimilis fraudis, & fati in eadem Aphrica impius alius (Chimen Mennal vocabatur) qui rituum, & Religionis vanitate illectum Populum in Regem Feſſæ concitauit, pẽdere tributum vetuit, deniq; per aperta eò adegit, vt Temeſinæ Regnum pacto ſibi traderet. Apud Turcas ipſos nonnè aliquoties res hoc prætextu mota? fuit Schætoculis

Quare ſimulata Religio ſit Reipublicæ perniciosa.

lis quidam simulatæ sanctimoniæ vir, & hac mente in solicitudinibus plerumq; agitans, cui ipse Princeps Turcarum Baiazetes munuscula parua mittere in speluncam piæ quodam deuotionis affectu solebat. Is, vbi grauem, ac maturum aspectum post septem annos prodit, nouam serere sectam conatus, asseclasq; ad se trahit, cum quibus opulentas aliquot Asiæ ciuitates occupat, & diripit, ipsumq; Bassam Natolnæ iusto prælio vicit, immò paulo post Corcutem quoq; Baiazetis filium, mox alium Bassam cum robustis copijs aduentatem, quid plura? Rẽ Turcicam ad summum aduocat discrimen, atq; in Persarum fines deflectit, quorum Rex eidem pariter sectæ erat addictus; Ea enim Sophilariorum secta est, quæ inter vtramq; gentem etiàm nunc præcipua belli causa est. Sed cum in via Carauanã quandam Persicam (agmen viantium ità vocant) milites eius inuasissent, ac diripuissent, plerisq; viatorum cæsis, ità ægrè Ismael Sophi Persarum Rex id tulit, vt ipsum, perfectosq; eius omnes illicò trucipandos satellitibus suis obiecerit, reliquo eorum numero in seruitutem ascito, atq; varia per loca diuiso. Quid in Creta insula? Iudæus nouum quendam mosen se terris adesse, delapsumq; è cælo effinxit, vt Cretenses à diutina seruitute liberaret, oppidatim ergò circum it, omnes ad relinquẽdas opes, amicos, & quæq; alia commonet, eorum se Ducem in promissam terram exibet, additq; veteris illius mosis exemplo, se cum eis facillimè mare suis pedibus superaturum; Immensa gentiũ multitudo, ętas omnis, omnis sexus plus nimio credũt, & citissimè ad promontoriũ cõueniũt perfido illo viro Duce; Idẽtidem vocibus popularibus repetentibus; Itur in beatam terram, ipse desilire iubet, & in aquas deturbari, quod à plurimis insana confidẽtia factũ, qui statim mersi fuere, paucis eorũ scaphis piscatorijs exceptis. Caput ipsũ sceleris nunquã comparuit, siue homo, siuè humana specie Genius malus fuerit. Iure itaq; est concludendũ, nihil in speciẽ fallacius, quàm prauam Religionem, vbi Deorum numen prætenditur sceleribus velamẽtũ.

Praua Religio bello exitiosior.

Qua

Quamala, quantaq; seditiones ex Religionum dissimilitudine emergant.

CAPVT XXI.

PLurima bellorum, calamitatum, ac seditionũ mala, aut à Religione, aut à Religionis prætextu esse videntur. Duplex etiam hominum genus reperitur, quod Religionẽ iudicat, suisq; disciplinis ita homines imbuit, vt facilè ad seditiones prolabuntur. Quicã multitudinem, ac varietatem opinionum, crebramq; mutationem importuno consilio perpendentes, omnem penitus Religionem contemnunt, libros tamen criticos, ac certamina comparant, ac legunt, vt alienis litibus animos depascant, Religionem tanquàm inanes fabulas, & terriculamenta ad hominum animos perterrendos excogitata rident; Hi inani, terreneq; inflati gloria conqueruntur; communem tranquillitatem Religionis diuersitate perturbari; Hos ego impios dixerim, & omnibus Hæreticis nefandiores; Praua enim hæreticorum mens in vnum tantum, aut plures, sed non in omnes errores impellit, hi verò omnem veritatem omnemq; fidem spernunt, & planè Atheismum persuadent, magisq; veritati obsistunt. Cuius causam duplicem dixerim; Prior rerum credendarum altitudo, ac mysteriorum profunditas; Altera, quià omnis vera Religio leges, cerimoniasq; alliquas colit, quibus animi demissio, & patientia grauiter, & religiosè exercentur, quæq; libertati, ac superbiæ humanæ, quæ suæ dignitatis est retinentissima, repugnare videtur. Inter hos etiã illos recenseo, qui certum Religionis cultum profitentur, sed tantùm sui commodi gratia, aliam verò Religionem, à qua capitalissimè cõsortes suos differre norunt, interdùm infestissimè persequuntur, interdùm verò, tanquàm veram simulata mente fatentur; ità olim Bucinus, & alijs fecere; Alterum est genus hominum, vehemens, asperum, Zeloticum, opinionum suarum tenacissime amans, propagandæ Religionis, cui adhæsit, auidũ; Huius generis sunt ferè hodie Lutherani, qui voluptatem tuentur, & Caluiniani. Inter hos religio iactatur, discordiarum, odiorum, bellorumq; ciuilium funestissimam causam, ob id suas semper adhibuerunt vires, vt Principum penitùs dissoluerent auctori-

Quomodo multitudo Religionis nomine eliciatur.

Quenam in bello sint discordiarum Causæ, & origines.

auctoritatem, maiestatemq; minuerent, quæ si resoluta fuerit, Imperij fulcra tolluntur, Principatus nerui debilitantur; ex quibus impunitatis spe pacē rumpit audacia, & illecebra illa multos sensim trahit, vt iam auctoritatem in se habeant, opes, belli neruos, pacis ornamenta, atq; arma euertere, atterere, pessumdare conantur, Ecclesiarum prædia, possessiones, ornamenta in prophanos conuertunt vsus, impediunt, ne ius dicatur, ne Iustitia vindicem, aut executorem habere queat; qui labor, quodq; studium à sectarijs ministris in Germania fuit, vt omnia tribunalia, nisi, quæ ipsi erigerent, è medio tollerentur? quì igitur pax in hac Religionis dissimilitudine seruari potest? quæ seditiones reprimi, seditionum tumultus comprimi. Hisce absq; tumultibus Regna, ac Principatus Religionem diuersitatem sustinere nequeunt. Vbi voluntates, ac leges inter se quam maximè dissentiunt, ibi etiam perturbatum esse Reipublicæ statum necesse est; Bellum perpetuum spiritale erit, quomodò igitur esse potest pax temporalis, dum eam quoq; spiritale bellum affligit? Nempè leges Ecclesiæ ad concionem, ad mysteriorum celebrationem, ad preces, & ieiunia vocabunt; Quid faciet hic Princeps, si Caluinianum, aut Lutheranum nempè ad curiam, venationem, viarum refectionem, cædenda ligna, aliaq; coget, quibus à templo penitùs auocetur? Hic, quem Dominum, repugnante conscientia, habebit? si enim Principis auctoritatem subditus negligit, iàm pax politica interibit; si legem Ecclesiæ postponat, edicto Principis repugnat conscientia. Quid tandèm supereſt, nisi vt arma expediantur. Si Principi parebunt, quia iusta religio est non Dei, sed purpuræ cultus, qui ab inuitis exprimitur. Quæ verò pax, si cogi se subditus sentiat, vt opinioni Principis vitam, atq; salutem impendat? Experientia docet, Religionis dissidia seditiones excitare, pacemq; Reipublicę perturbare. Non prauo duntaxat, sed stulto etiàm consilio tristissimo euentu Reges Egyptiorum varia Deorum, & opinionum monstra induxerunt, vt perpetuo dissidio, & pugnis inter se dimicantes conspirare nunquàm possent. Prauum planè, & Tyrannicum subditorum sanguine, & quasi gladiatorijs spectaculis sceptrum stabilire velle, & maiestatis causas, quæ salute, & incolumitate omnium instituta est, vitam populi, salutem euerti. Longè profectò amentes illi Principes errant, quorum Diadema sine suorum sanguine stare non posse sibi persuadent; Immò & miseræ gentes, quæ, ne conspirarent, pugnare cogebantur. Tot corpora raptabantur, ne fatalis fascia concideret, Religio mutata semper Imperia mutauit; Traxit primò Orientem, & Occidentem Religio, deinde orta ex disputationibus bella separarunt. A Caroli magni tempore vix hæresis aliqua, quæ bella

Recenſentur mala ex diuerſitate Religionis prouenientia.

non

non excitaret. Quas clades dedit Henricorum temporibus hæresis simoniana? deindè Albigenses,cæteriq; & Proauorũ memoria Hussitę nonnè magis ecclesiam afflixerunt. Agrestium in Germania accensus furor,& suo sanguine extinctus;Principum in Cæsarem bellum,Brandeburgica vastitas, Bella Argentinẽsia,Colonienſia,Belgica,Francica, Strigonoticæ crudelitates, Anglicanæ lanienæ, & Scoticæ,Suetica rebellio,Transiluanicę vastationes,Vngaricæ clades,Suinglianæ in Heluetijs acies, & funesta modo bella,ac cruenta Germanica edocent, non posse consistere pacem,immò turbari ciuitates,euertiq; Imperia, vbi Religionum extant dissidia.

De extraneorum admissione præcipua seditionum Causa.

CAPVT XXII.

Editiones ex vicinis populis in ciuitatem facile admissis solent exoriri; initio enim aduenarum animi cum ciuium voluntatibus malè conuenitunt,donec eundem planè mẽtis sensum assumant. Quod ex morum diuersitate,ex odio,& inuidia feliçitatis aduenarum sæpè contingit; Quæ omnia cũ aduenæ pati nequeant,contentiones, quę sæpè ad conflictus rem deducunt,enascuntur, & ideò inter se conflictantur,donec alterutri dominentur,& alios excludendo libero sceptro potiantur. Neq; enim ciuitas ex qualibet coarceruata hominum multitudine conflatur,nec omnes; qui in vrbe sunt, ciues sunt,aut municipes. Ciuitas societatem morum, legum, ac voluntatum habet. Peregrini, & aduenæ diù cunctantur, antequàm alienis moribus queant assuescere, & suis magis applaudunt,& proindè ex prauis moribus,legibus,& voluntatibus oriri necesse est discordias,& seditiones,quæ fortioribus palmã dantes,in debiliorum perniciem, & ruinam Imperium confirment. Obseruatum semper est vndiq;, omnes, qui inquilinos, & aduenas receperunt,fuisse seditionibus oppressos. Teutones, Belgæ cucullati fratres dicti in ciuitate Stocholmia, celeberrimo Sueciæ Imperio,quo ab æs alienum confugerant, tempore Regis Alberti seditionem maximam excitarunt, conditis enim in indigenas comitijs, quorum sunt impatientissimi, Suecos ad tixas,& ad lites adeò ferociter prouocauere, vt demùm apud Regem

Ciuitas non ex qualibet multitudine conflata.

Non omnes, qui in Vrbe sunt, Ciues sunt.

Aduenarum receptores seditionibus iactati.

Regem delatos, vita, ac fortunis ſpoliarent: ex commercijs, ac negotiationibus origo odij emerſit, quorum lucra ad ſe ſolos alienigenæ transferre conabantur, nulla reliquorum ciuium æſtimatione facta, & tandèm Teutones ipſi imparatos, ac improuidos Senones adorti, partim necarunt, partim grauiſſimis affectos tormentis combuſſerunt; Mortuo Senono Segorgeorũ Rege, qui poteſtatem Græcis dederat condendi Maſſiliam vrbẽ, Regulum quemdam Comnano eius filio dixiſſe memoriæ proditum eſt, quandoq; Maſſiliam finitimis populis exitio futuram, opprimendamq; in ipſo ortu, ne mox validior effecta ipſos opprimeret, & perſuadendæ rei aptam fabulam ſubiecíſſe, canem aliquando partu grauidam locum à Paſtore precariò petijſſe, in quo pareret, quo iam habito, iterùm petijſſe, vt ſibi educare in eodem loco catulos liceret, vtq; conceſſo, peperiſſe, educaſſe, & adultis catulis fultam domeſtico præſidio proprietatem loci ſibi vindicaſſe: Hinc arguebat non aliter Maſsilienſes, qui tunc inquilini videbantur, & peregrini, aliquandò Regni dominos futuros ipſos Regni Dominos oppreſsuros, vel eiecturos.

Timendi amici, & auxiliares copiæ.

Nec ſolum ab hoſpitibus, & peregrinis in regionem admiſsis mala imminent Reipublicæ, verùm etiàm ex amicis ipſis, ac ſocijs, & auxiliatoribus copijs, quæ ad vrbis præſidium ſunt introductæ, quippè quæ extraneæ pedetentim Ciuium occupant libertatem; nàm ſi auxiliares milites locis aſſueſcant, horumq; dulcedine capiantur, fortiores exiſtentes, incolas, & indigenas ſuis ſedibus pellunt, vt Eduis, & Aruernis in Gallia contingit, cum Secanis factionibus mutuò bellantibus, & contendentibus de Principatu; Aduocatus enim in auxilium Arioviſtus cum valida militum manu Germanorum, a Secanis, & Aruernis Eduis attritis, Secanorum ſibi agros vſurpauit, & ibidèm ſuas ſedes delegit.

Remedia ſeditionum.

Contraria fortaſſe hiſce ſeditionum tumultibus remedia erunt, vt videlicet Peregrinorum Magiſtratus non creentur, aut non admittantur, aut admiſsi minime opprimantur, delectus eorum habeatur in fide, ac probitate, antequàm de Republica negotium aliquod illis demandetur, aut priuſquàm inter Municipes, ac ciues computentur.

Digitized by Google

De Otio, & Oratoribus sæpenumerò Euersionum Causis, et remedijs.

CAPVT XXIII.

Respublica ex otiosa quadam, nimiaq; subditorum felicitate, satietate, atq; indulgentia solet turbari; negotiosus semper est animus, atq; ideò honestam aliquam suarum cogitationum metã sibi proponit; vacuus enim nequit esse, quippe qui immortali dono donatus; corrupta tamen hominum natura ad malum potius, quàm ad bonũ proniores summus. Sic Appium Claudium crebrò dicere solitum accepimus, negotium Populo Romano melius, quàm otium committi, nõ quod iucundum quietis, tranquillitatisq; statum non cognosceret, sed quod animaduerteret, præpotentia Imperia agitatione rerum ad virtutem capessandam excitari, nimia quiete in ignauiam, dessidiãq; resolui. Cartaginiensium debellato furore, sæpè in Senatu retulit Q. Metellus, se penitus ignorare, an celeberrimus ille victoriæ triumphus boni plus an mali attulerit Reipublicæ, idq; affirmabat, quoniam, vt pacem restituendo, profuerat, ità Annibalem retrahendo, nocuerat: Eius enim transitu in Italiam dictitabat, dormientem iàm Populi Romani virtutem excitatã, metuiq; debere, ne acri æmulo liberata, in eundem somnum deuolueretur. In eadem planè sententia Scipionem Naficã fuisse constat, futurum enim asserebat, vt à potenti hoste liberati Romani, vel otio, & ignauia torpescerent, vel in se arma mutuò conuerterent. Quod non multò post Carthaginis euersionem euenit. Tribunicijs enim Graccorum coortis furoribus, bellorum ciuilium semina iacta fuere, & si alia desint, milites ipsi otiosi, pace impetrata, rapinis, prædationibusq; assueti, solent seditiones tempore pacis excitare, obsident vias, spoliant viatores, cessantibus bellicis stipendijs, aliundè quærunt paupertatis leuamentum, sicq; furtis, & rapinis in gentes desæuiunt. Otium quã noceat.

Quamobrem prudentiæ Principis hoc datur, ne videlicet otiosa multitudo maximè militum, pace aquisita, impunita sit, aut ne in otio retineatur: solent enim mali quidam, non secus Remedia.

quàm in corpore humano morboſi humores, & herbæ noxiæ ſatis permiſtæ, in Republica ſuccreſcere, quę, niſi euellantur, putreſcunt, & ſuffocant alios, & febres, tumultus ſcilicet interdùm exitiales generant in Republica. Proindè illud ſit conſilij, ſiue in hoſtes mouerit bellum, vel Amicis, vel alijs cõfederatis auxilia militaria dari, ſiuè colonias deduci iuſſerit, vt eiuſcemodi hominibus omninò libera ſit Reſpublica. Quamdiù ſuos ſubditos bellis contra hoſtes exercuit Romanum Imperium, tamdiù etiàm tranquillitatem habuit, pulſis huiuſmodi otioſi hominibus in bellum, ad quod audaciores, & pernicioſiores ſolent cõſluere, maximè qui metu pœnarum ſine innouatione ſe defendere in patria nequeunt, & qui prędandi libertatem ibi ſe aſſequi poſſe arbitrantur. Gallia quamdiù contra vicinos, & exteros Italos, Hiſpanos, Germanos bella geſſit, purgata ab exuberante, & bulliente militum ſanguine, febribus, ſiuè tumultibus, qui exagitarunt, ac eius ſtatum concuſſerunt, caruit. Contrà, vbi pax fuit cum Gallis ab externis hoſtibus imperata, ſanguis militarium hominum exuperans, craſſus, & infectus nimio calore ebullire, & ardere cœpit, & tumultibus, ſeditionibus, rebellionibus, factionibusq; omnes eius partes concuſſit, atq; ità Galli à bellis immunes ciuilia arma in ſe, tanquã Phrenetici, conuerterunt, eaq; exorta mala, quæ glorioſiſſimorũ Henrici 4. & Ludouici prudentia, ac fortitudine fuere ſedata. Turpem, atq; horridam mali ſpeciem prævidens præſtantiſſimus Dux Pericles Athenis ſexaginta triremes emittebat, in quibus magnus ciuium numerus octo menſes nauigabat, eoq; modo torporem, otiumq; euitabat, naualem diſciplinam addiſcebat, vicinisq; populis timorem adijciebat, ne res aliquas nouas poſſent moliri. Romani, ſi quando Tribuni nouis factionibus Rempublicam turbarent, bello aliquo, ſiuè de induſtria, ſiuè caſu aliquo excitato parabant verſare ciues, & diſtruere, ne domi deſides intenderent Tribunorum concionibus, ac ſeditionibus; cuius remedijs vſum ferè ſemper Medicorum more adhibebant, ad motus turbulentos extra vrbem propulſandos. Poſſunt & aduerſus otioſos inquiſitiones fieri, vel p Politicos magiſtratus, vel per Cenſores; & ità mendici per vrbem vagi ad opus vel publicum, vel priuatum ſunt cogendi, & ſi laborem refugerint, ex vrbibus, & ſocietatibus ſunt pellendi, ſi verò redierint, fuſte cædantur, & contumaces adhuc ad triremes, vel aliud coactum opus violenter remittantur.

Ex otio ſeditiones oriũtur.

Quo remedio vtebantur Romani ad motus turbulentos extra vrbẽ propellendos.

Ad rebelliones, ac ſeditiones plerumq; etiàm concitarunt Plebem, & Populum oratores, ſiue Rhetores; Mouent enim hi animos publicè, & priuatim, ſæpius rationibus fictis, fuco orationis, dolosè fectis, compoſitisq; ad finem, quam ſtatuunt, inductio-

ductionibus,& arte veritatem obtenebrantes,ſcrupulos inijciẽtes, magna extenuantes , difficilia facilibus lingua æquantes, praua,& impia ad victoriam traducentes,affectus mouentes, & animos à ſua ratione,veluti faſcinis remouentes,vt eo, quò velint,impellant ad bellum,vel pacem ad nutum ſuæ , vel alienæ voluntatis . Et certè nihil deterius eſſe poteſt in Republica ſeditioſis,& impoſtoribus Rhetoribus,& Concionatoribus , qui linguam habent venalem,vel ambitioſam, nihili plerumq; homines,quorumq; nihil intereſt tranquillam eſſe Rempublicam, timidiſſimi,inanes,nihil aliud ni verba, verùm illa ſeditioſa effundentes,dùm enim ad manus ventum eſt,in angulis, vel longinquis regionibus periculis ſe ſubtrahunt. Sic perniciosiſſimi non ſecùs,ac venti calidi,qui impetu tempeſtates in mari commouent,& paruam ignis,& iræ popularis ſcintillam in voraciſſimum conuertunt incendium , & cineribus ignes ſopitos in excidium vniuerſorum excitant; Tubarum, & Tympanorum inſtar in bellis ſunt hi pernicioſi viri ; ſicuti enim non pugnant illa,ſed animos acrius ad pugnã commouent,ità hi licèt Reipublicæ nequaquàm infeſti eſſe videantur, eam tamen voce quam maximè perturbant, ac ſeditioſos ſæpè ciuium animos efficiunt. Norunt Germani , & Galli, quantum iacturæ paſſi ſint ex ſeditioſis cõcionibus,quot hinc fuerint clades, & ſtrages Populi ſecutę,quot vrbes rebelles extiterint,aut proditionẽ inierint, quot vaſtatę , Principes inuaſi, Rerũpublicarum ſtatus violati,mutati, abſoliti fuerint. Remedium aduerſus huiuſmodi licentiam eſt, illis imponere ſilentium , aut ſi ſilere noluerint, exilio mulctari. Grauiſſimis etiàm poſſunt mulctari pœnis , vt & eorum metu alij linguam moderentur . Quod quidem à Gallis ſæpiſſimè factitarum vidimus.

Nihil deterius eſſe poteſt in Republica Improbis Rhetoribus.

Damna ex ſeditioſis Concionibus.

De alijs seditionum causis, Inuidia scilicèt, Patrimoniorum Consumptione; Imminutione dignitatis, Collegijs, & Societatibus, et inconsulta Principum liberalitate.

CAPVT XXIV.

MVTVA Populorum Inuidia, ac liuor, fictusq; in Principem amor inter maximas seditionum causas ennumeratur. Malignũ sanè vulgus limis sẽper oculis procerum felicitatem intuetur, & cum potest, aduersatur; Erugo illa Rempublicam corrodit, quam frãgere, & sternere nemo potest, deindè exanguẽ hostibus suis dilaniandã tradit. Talis erat in Anglia seditio rusticorum, nõ enim, tantùm ob oppressionem querebantur, verùm etiàm quià nobilibus impares omninò erant. Cantij omnẽ iugum detrectabant, nobiles de medio tollendos dicebant ab eodem parente Adamo omnes sine discrimine natos, pares omnes esse; Itaq; arreptis armis multos è Magistratibus, nobilibusq; interemerũt, bona eorum diripuerunt, Regem ad iniquas conditiones adegerunt, donec tandèm tantæ seditionis auctores pœnam soluere coacti sunt. Huiuscemodi fuere conuentus Athenienſium, cum vros claros, & optimè meritos exilio mulcturent.

* Inuidię, morsus Rempublicã vulnerant.

Primorum paupertas nocet Reipublicæ.

Causa etiam seditionum esse solet, cum Potentes patrimonia absumpserũt; hi enim rebus nouis studẽt, aliquid sẽper mouere, & nouare conantur; cõmuni interitu suas volũt sopire calamitates, rebus turbatis alacres sunt, quià aliqua spes effulget, in pace illis turbæ sunt, hinc tumultum, & incerta pericula malunt, quàm certissima propriæ domus incommoda. Certum itaq; statuat Princeps, tot esse in Republica hostes, quot sunt, qui nequitia, & libidine rem decoxerunt. Iulio regia ità pecunia opus erat, vt nihil haberet in bonis, omnia enim in largitiones effuderat. Catilinæ, & Cethego ex luxu probra paupertatis ad facinius incitamenta fuerunt. Damedes Athenienſium Orator ante opulentissimus, tandèm pauper Ciuitate pulsus est, septies falsè accusatus. Verùm cùr externa quærimus? Curionem, Milonem, cæterosq; miseros,

ros, ac turbatores præsertim Iulium Cæsarem, & Antonium Triumuirum Historiæ exhibent, qui ex eo noua moliti sunt, ex quo insolitę paupertatis sensere flagellum, & ibi erubuerunt emendicare, vbi ante splendidè vixerant.

Magistratus in honore conseruandi

Euertitur etiam Respublica, cùm paulatim eò vsq; res deuenit, vt potestas Magistratus imminuatur, & potentiores sint illi, quos parere leges iubent. Illi enim non parent dicto, nisi animo collibitum est. Nihil aliud Imperium Constantinopolitanum euertit, quàm Principum ab Imperatore dissidentium tanta potentia, vt eos in concordiam redigere nec Imperatoris sufficeret auctoritas. Hac enim ratione contingit, vt ea sit potentia diuitum, quæ vigorem magistratuum penitùs tollit. Athenienſium Rempublicam Magistratus sortitò electi, & plebei perdiderunt. Turpe est eos eligi, vt præsint alijs, quorum cognatos, parentes, filios nemo pudoris causa auderet nomine appellare. Hinc veri Nobiles, & magno animo præditi contẽptu vilium Præsidum, & qui vulgò rident ur, facilè conspirare, & Rempublicam in suam transferre potestatem valent.

Collegia vt plurimũ Reipublicæ pernicioſa.

Collegia etiam, ac societates discordiarum, rixarumq; quasi seminaria solent quàm sæpissimè esse, cum non vt membra totius Reipublicæ, sed propriæ quædam ciuitates magnæ ciuitati insertæ plus potestatis sibi arrogant, quàm bono communi expediat. Peritissimè Augustus omnia collegia præter antiqua abrogauit; Illicita enim ea sunt censenda, quæ magistratus auctoritate non coaluerint, ideò dissoluenda.

Principũ prodigalitas seditionũ causa.

Inconsulta, ac temeraria Principum liberalitas dissensiones quàm maximè fouet, cum alicui concessa, alterius sæpè esse cõsentantur, ac proindè lites eo vsq; deueniunt, vt ne donator quidẽ eas sospire possit. Ludouicus Barbatus Flandriæ Comes post multa obsequia in Henricum Secundum Imperatorem, & conciliatum fauorem dono ab illo accepit Vallachiam cum alijs Zelandæ Insulis, & materiam simùl discordiæ, rixarum, & bellorum inter Flandros, & Hollandos præbuit, quæ tàm aspera, ac diuturna fuere, vt spatio quadrigentorum annorum per interualla durauerint, Hollandis ius suum, & liberalem donationem ad Ludouicum Cæsarem Ludouici Pij filium referentibus, Flandris verò à recentiore Henrici donatione nullatenus cedentibus. Hæ sunt seditionum causæ, quibus nisi citò occurrat Princeps, facilè ruinis, & cædibus omnia corruent.

De seditionum improuisa, & ex paruis rebus origine, ex fortuitis casibus.

CAPVT XXV.

NON de paruis, sed ex paucis rebus seditiones oriri affirmarim. Syracusis accepimus tumultum exortum ob duorum flagitia, quorũ alter adulterij, alter tetrioris criminis erat, sed cum singuli factiosos, ac facinorosos homines sibi adiunxissent, seditionem, quæ forma Reipublicę mutata est, concitarunt. Verùm corruptos tàm Magistratuum, quàm Populi mores indicat seditio; his pro adultero, alijs pro facinoroso homine pugnantibus, in vitioso enim Populo, cum pessimus quisq; in tumultum sit primus, faccillimè seditio oriur. Histreæ orta est seditio ob duorum fratrum in diuidenda hæreditate contentionem, cum enim locupletior frater alteri iniuriã intulisset, paternasq; etiàm opes detineret, frater pauper pauperes ciues in auxilium vocauit, alter locupletes; factaq, est pugna pauperum contra diuites, quæ nulla fuisset, si vel vmbra Iustitiæ in tribunalibus apparuisset. De seditionis Delphicæ historia vtrimq; recti speciem fuisse constat. Mytelenorum enim seditio originem ex Iustitiæ neglectu habuit. Timophanes duas filias opulentas reliquit superstites, eas filijs suis poscit Donander, fert repulsam, & Athenienses concitat ad bellum. Parua etiàm res erat, quæ consulatum Plebi communicaret, quod soror plebeio nupta à sorore, quæ in patriciam domum venerat, irrisa est, quià ad insolitum lictoris ianuam percutientis sonum expauit, quæ sanè irrisio ad seditionem nullam profectò habuisset vim, si in pacata Reipublicæ tempora incidisset. At iàm præcesserant Tribunitiæ potestates de consulatu Plebi communicando, quærebaturq; auctor, qui intermissa certamina instauraret. Philippus Macedo quam parua in speciem causa interijt, quod contumeliam adolescenti factam non vindicaret, sed ex magno vitio, & gubernationis errore, quod Rex bellis intentus, iusti, & honesti negligens erat. Ludicro certamine ad Castellum Tamesium sub Othone 4., cum Venetum vexillum laceratum est, ingens seditio concitatur. Florentiæ cum adolescentes Donatus, & Corchius aliorum equos turbant ad chorcas,

reas, magnam ciuitas ex tumultu calamitatem accepit. Cauſæ verò iàm præceſſerant, nàm Venetorum, & Italorũ animi exulcerati erant, & Florentinorum factiones quamlibet cauſam ſufficientem putabant inimicos opprimendi. Hæc igitur ſunt indicia Reipublicarum peſſimè conſtitutarum, cum ad minimum impulſum concidunt, lubrico ſtetiſſe loco argumentum eſt. Pronæ enim ad lapſum ſunt, quæ ſubducto impedimento, aut addito in alteram partem quouis momento ruunt.

Seditionum cauſæ fortuitæ ſunt calamitates, vt fames, incẽdia, aliaq́; , quæ triſtes reddunt animos, multoq́; odio imbuunt. Cum in Republica malorum maximus ſit numerus, calamitatibus aſperantur, & ferociunt, vt agreſtes beluæ, non curantur, ſic irritati in magiſtratum, aliosq́; facile Imperium faciunt. Inter cætera incommoda, vndè ſeditiones orintur, eſt fames, cuius rei cauſa eſt, quod ea, corporibus exãnanitis, humores, commouet, maleuolos reddit, & bilioſos; Hinc igitur animorum amarities, querelæ, ac tumultus oriuntur. Ingens, Claudio Imperatore, fames in Romano Imperio fuit, vndè Romæ excitati tumultus. Hinc immanitas, qua ſe ſe mutuò curarunt. Id in obſidione Hieroſolimitana factum eſt, cum ipſæ matres liberos coxerunt. Iàm Ciri exercitus in Scythia in ſuos hoc modo ſæuierat: Camby ſis exercitus decimũ quemq́; ſorte delectum comedit. Seditioſi milites Carthaginenſium ſola fame domiti ſunt, cum ante tamen captiuorum, atq́; ſeruorum corpora abſumpſiſſent.

Fames, Incẽdia, & ſimiles caſus ſeditionũ occaſiones.

Altera cauſa eſt, cur diuturna fame tumultus emergat, quiã videlicèt prouidentia Principis maturè colligi fruges, aut aliũdè aduehi poſſe ciues arbitrantur; Itaq́; Octauius, & Antonius, multiq́; alij ob famem periclitati ſunt. Improbi verò ciues ea occaſione ad inuadendam Rempublicam abuſi ſunt, vt Spurius Melius, alijq́;. Prudenter itaq́; Tiberius, alijq́; Principes annonæ curam in ſe ſuſceperunt, ne, quod fieri poteſt, miniſtrorum incuria omitteretur. Nunquàm maiori in periculo fuit Senatus Vniuerſus, quàm cum Pompeium nollet præfici claſſi contra Piratas; Plebs enim tanta iracundia exarſit, vt ad delendum Senatum properarit, Cauſa erat, quod Piratarum potentia impedita nauigatio famem peperiſſet.

Cauſæ, cur ob famẽ tumultuentur Milites.

Bellicæ clades etiàm domeſticas ſeditiones commouent, vel timore, vel contemptu. Cum in Caſtris Mithridatis nuntiatum eſſet, Duces eius à Lucullo cæſos eſſe, tantus de repentè terror exercitum inceſſit, vt, relicto Rege, caſtris egroderentur, ſublataq́; Imperij reuerentia ex alieno raperent, quãtum quisq́; poſſet, Regis ipſius precioſam ſuppelectilem diriperent, præfectũ occiderent, vt eius precioſam veſtẽ acciperent.

Bellorũ clades ſeditionẽ mouent.

E con-

Cõtẽptus seditionũ sæpè causa.

E contemptu seditionem semper timeat Princeps, si clades bello nuncietur, si grauis sit, periculosa, ac reparatu difficilis; Principẽ enim periculo cõstitutũ, afflictũq; subditi infra se putant, si verò ante oderant, vehementer exultant, durumq; seruitutis iugum excutiunt. Vrbe a Gallis incensa, eius contemptu Latini, alijq; bella mouere. Post cladem Cannensem sociæ ciuitates a Romanis defecerè; sublata Principis auctoritate, & metu, odia liberrimè prorumpunt, & cum ex aduersa parte sperant, eò inclinant.

Sublata Principis auctoritate, odia prorumpunt

De Generalibus contra seditiones, ac perturbationes Principatus remedijs.

CAPVT XXVI.

Remedia varia.

NE superiorum omnium seditionum perturbationibus vexetur Princeps; tria adhiberi posse remedia arbitror; quorum primum, & maximum est in præcautione, & prouidentia, ne ipsæ seditiones accidant; Secundum in matura emendatione, priusquam motus succrescentes vires acceperint, ad perniciosiorem perturbationem deuenerint; Tertiũ in pœnis, & supplicio, exemplar seditiosorum, quo alij deterreantur. In præcautione virtus, sapientia moderatoris Reipublicæ laudabilior est, quia ei melius, & vtilius est intacta iura seruare, quàm post vulnera remedium quærere. Et melius est principijs occurrere, quàm postea exitium vindicare. Proindè sagacem esse, & in præcautionibus vigilantem Principem, siuè vnus, siuè plures fuerint, expedit. Neq; ità securi, & in vtramq; vt dicitur, aurem dormire debent, vt arbitrentur, inter quietos, pacatosq; etiàm Populos tumultus sæpè, & repentinas furias excitari non posse, optimorum Nautarum exemplo, qui, dùm mare est pacatius, eo magis de futura, caq; subita præcauenda tempestate cogitant. At non licet inuenire Rempublicam, quę non alat inuidiam, contentionemq;, quamquàm interdùm cõtentiones illę sint Reipublicæ non semper noxię, sed salubres, vt interdùm exitiales, non secùs, quàm in corporibus stupidis aliquandò febres vtiles sunt, quæ in alijs, si continuæ sint, etsi in phrenesim demigrent, exitiales fiunt. Mortiferum planè venenum in se continet scorpio, læthalius Aconitum, illud tamen

Vigilantia Principi necessaria.

Cõtentiones aliquando Reipublicæ salubres.

ebibitum

ebibitum aduerſus ſcorpionum ictus validiſſimum habet remedium, Ità dum venenum cum veneno colluctatur, ſeruatur homo. Itidèm duorum ciuium peſtilentium rixa nunquàm Reipublicæ ſaluti profuit; ſic conſeruata aliquandiù Reſpublica Romana, diſſidentibus Tribunis cum Patricijs, & lacedemoniorum diſſidentibus Ephoris cum Regibus. Et in hoc forſan verum eſſet, quod Aulici in ore habent, nihil Principi aduerſus ſubditos vtilius, quàm ſi in commune non conſulant, nempè ſi leuiter citra arma, & coniurationes, & odia cruenta inter ſe finitima oppida, aut Prouinciæ diſſideant, ne coniunctæ coniurare poſſint. Quemadmodùm Cato conteiunculas aliquas, aut diſſenſum inter ſeruos callidè ſerebat, ſuſpectam habens, metuensq; nimiam eorum concordiam. Societas noſtra lapidũ fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo continetur. At quandò diſſidium infactiones tranſit, diuiſo Populo in partes, tunc ſocordia perniciosiſſima eſt, quæ vix tolli absq; vtriusq; partis pernicie poteſt, aut ſine ſubuerſione, vel aliqua inſigni mutatione Reipublicæ.

Remedium aduerſus ſcorpij ictus

Remedium præcautionis primum eſſe poteſt, vt rectæ, & inuiolabiles ſint leges, quæ ad Religionem ſpectant, easq; Principes obſeruent, diligenterq, à ſubditis obſeruari ſtudeant, Religio enim ſincera, Deiq; cultus primum debet eſſe Principatuũ, Rerũq; publicarũ omniũ, & totius humanæ vitæ fũdamẽtũ. Hoc poſito fundamẽto diſcordiarũ omniũ occaſiones euertit Princeps, ipſasq; rixas diſcordias, torporẽ, contẽptũ, iniurias, calũnias, caritatẽ annonæ, vſuras, & ſimilia; Priuatis arma adimat, quę rebellionum ſunt Inſtrumenta, & rebellibus animos addunt ad facinora pertentanda; Neq; ſanè difficile eſt opus, ſi permittantur arma, vt pacis tempore arma inermes opprimant, aut non proſpicientes, improuidos, & incautos aggrediantur; Qui enim apud ſe ſeruant arma, ad diſſidia procliues ſæpè ſunt, quibus etiàm, ſi careant, facilius poteſt imperari, & facillime poſſunt coerceri, quotieſcumq; ad noua tentanda ſeditioſam mentem conuerterint. Curet poſtea, vt quos præſtantiores, & præcipuos, & proniores ad factiones, tumultus, ac ſeditiones viderit excitandas, beneficijs, fauore, & largitione in ſuas partes adducat, ſubtiliterq; cauſas, quæ ad ſeditiones poſſunt impellere, inquirat, nùm verbi gratia, quià pauperes ad ingentes diuitiarũ cumulos aſpirent, an quia nobiles leni ambitionis aura agitentur, an odio in aliquos, & quam ob rem concitentur. Et pauperes quidem pecunijs venari oportet, Ambitioſi dignitate, & honore trahendi, ideò irritati ſatisfactione aliqua placandi, antequàm in factiones, & coniurationes prorumpant, aut ſi eas iàm parauerint, poterunt his remedijs ad diſſolutionem earum quãdoq;

Primum remedium.

Secũdum remedium.

doq; impelli. Etenim plerumq; adhibita hæc remedia magis videntur potentiora, quàm si sæuiori vindicta vtatur Princeps, ne exasperati animi maiorem in desperationem, ac audaciam compellantur. Seuientium, furentiumq; canum latratus obiecta offa faciè comprimuntur. Pro quibuscumq; exiguis, & parui momenti rebus innouationes minimè faciat, non enim ordo omnium rerum est turbandus, sed tantùm pro necessarijs, & quę dilationem pati non possunt, & extremam pernicicm in mora minitantur. Natura inquieti, & ambitiosi animi nouationibus prætextu emolumenti melioris studeni, vt turbatis rebus præsentibus, prædæ, & ambitioni suæ satisfaciant, quos vbi detexerit Princeps, ab officio submotos, nulla data suspicionis significationes, in aliud officium, aliumq; locum, vbi nocere nequeant, transferat, & in suspectos sempèr animo hæreat. Quemadmodùm Alexander Magnus Ptolomei dexteritatem suspectã habens eum obseruabat; Melius tamèn Domitianus illo timore noluit angi, sed Orphicium, & Acilium Gladrionem in exilium, quasi nouarum rerum molitores amandauit.

Alia remedia ante seditiones.

Potentissimis hisce remedijs affines sunt Populorum traductiones, ac veluti transplantationes. P. Emilius Macedonibus omnem rebellandi materiam subtracturus primores gentis cũ vniuersa familia in Italiam transportauit. Augustus Cæsar Sueuos, & Sicambros in Italiam emisit, & in proximis Rheno agris collocauit. Io: Comnenus Triballos à se victos in Oriẽtem traduxit. Carolus Magnus Saxorum rebellium toties nobilitatem, partim in Italiam, partim in Belgium, partim in Daciam traduxit; Vndè origo ciuitatibus Saxonicis in Transiluania. Philippus Tertius, Hispaniarum Rex, Maurorum maximam copiam Hispania triremibus Caroli Auriæ in Aphricam transportauit. Et quamquàm non deerant, qui factum carperent, tot hominum millia sacro baptismate abluta, quorum laboribus Hispania creuerat, bonis exuta, ac seminuda in peregrinas eiecta oras, tanti tamen apud Hispanos ea non fiebant, vt propterea Reges, Regniq; salus periculo esset exponenda. Molucus Scirifus Mauritaniæ Rex ante prælium cum Sebastiano Lusitaniæ Rege commissum, ducibus ob proditionem suspectis milites suos ademit, & totidem, qui sub alio Duce ante meruerant, reddidit.

Suspectarum vrbium mænia deicere solebant Græci; quem pariter morem Athenienses apud Chios, Thebani apud Athenienses insecuti sunt. Idem etiàm à Cyro præscitum Xenophon tradit, & Romanos idem consilium secutos fuisse memorię proditum est. Henricus Secundus, Angliæ Rex, omnium magnatũm arces mænibus nudauit, & superiori seculo Leo X. Pontifex

ſex præcipuarum vrbium muros, quos Vrbini Dux munierat, ſolo æquauit. Sultani Egyptij infinitam hominum multitudinem Cairum incolentium ſuſpectam habentes prælatis foſſis vrbem diſtinxerũt, adempturi hoc modo infido Populo coeundi facultatem.

Rem edia cõtra Ciuitates, à quibus ſeditionẽ Princeps timet.

Seditionibus exortis alia erunt adhibenda remedia; alia ſeditionum initijs apta remedia, alia, poſtquàm coaluerunt, & vires acceperunt maiores. Satim ergo, vbi apparuerint, & extulerint caput, comprimenda ſunt, ſi fieri poteſt, initia; Nàm ſæpè leuioribus remedijs facilè primi motus reprimuntur, & omne malum germinans in ſemine eliditur. Inueteratum ſit plerumq; robuſtius, & mora damnoſa eſt. Qui timent incendia, prouident, vt etiàm minimæ ignis ſcintillæ extinguantur, conſumptæ enim, licèt paruæ, maiores aſſurgunt in flammas. Qui tempeſtatum procellas formidant, in mari, aut terra ad prima ſigna, vel leuia veſtigia ſibi, & ſuis proſpiciunt, &, vt norũt, cęlo quãuis ſereno, tenuiſſimam etiam nubeculam, ventum procelloſum prædicere, ſibi cauent. Sic Princeps ex nimio diffidio poſſe in Republica maximum tumultũ, niſi caueatur, exitioſè oriri præuidens, celeriter, vt illud extinguatur, intendat. Quoties ex incenſa feſtuca domi nonnunquàm vniuerſa depaſcitur flammis vrbs, & lignum ligno additum fomentum igni tribuit, eũq; ardentiorem reddit, ſic ex domeſticis odijs, & priuatis neglectis à Magiſtratu publica concitatur pernicies, & ſocijs factionum alij ſocij accedentes, acerbiorem reddere poſſunt. Viſibilia equidem mala ſunt hæc exordia, quę à prudentibus, & vigilantibus Principibus facilè poſſunt iudicari in morbos acerbos, & perniciem publicam, ſi non curentur, reſpicere. Corpus enim Reipublicæ exemplo corporis Phyſici non eſt in ſuis morbis ſine syptomatibus, criſibus, & diebus decretorijs, dum ad interitum properat, vel ad ſalutem, quæ poſſunt Principi, tanquàm Medico, cognita eſſe, vt illis ſuccurrat in tempore. Sunt ſigna proximæ futuræ tempeſtatis, cum Bruta animantia ſolitum naturæ morem relinquunt, cum mergi è maris littoribus, aut ſtagnis retrahuntur, cum abſconduntur fumicæ, lumbrici ex terra diffugiunt; Ità cum audent facinoroſi, tacent integri, ſapit vulgus, deſipiunt Princeps, Sacerdotes pro terrenis digladiantur, perniciem humanæ vitæ præſagiunt, ac ſignificant.

Remedia in ſeditionibus ipſis.

Ex domeſticis, & priuatis odijs neglectis publica pernicies oriri ſolet.

Vt ſæuientes ſeditionum impetus facilius ſedentur, maximè inſignis cuiuſdam viri auctoritas, atq; integritatis vitæ reuerẽtia prodeſt. Nota ſunt exempla Lucij, Valerij Publicolæ, M. Oratij, & Menenij Agrippi. Iulium Cæſarem ferunt exercitus ſeditionem vno verbo compeſcuiſſe. Quoties vocando (vt alias etiam commilitones ſolebat) qui ſacramentum detrectabant,

Vir auctoritatis ſeditionem ſedat.

bant,eos sedauit , & in fidem reuocauit ? Erat olim Florentia vniuersa in duas factiones diuisa,quarum vna à Monacho Monialis,altera à Rabie,qua ferebatur,rabiosa dicebatur. Ventum est ad arma,& victi Moniales , quos inter erat etiàm Antonius Soderinus , ad cuius ædes dicipiendas quam celerrimo accurrentes gressu victores fratrem Episcopum Volaterranum domi repererunt,qui tumultu cognito,episcopali industus habitu,galeq́; loco Pontificia adarmatus mitra prodijt , & cum reuerentia vultus,tùm grauitate,atq́; eloquentia eos continuit, ne domum fratris diriperent. Admirabile profecto prodigium , efferatos homines vi,& armis inuictos apta oratione mulcere. Aptam videlicet hic eam intelligo,quę,quamuis horrida,& militaris,animos tamẽ valeat temperare , & humanos mores grauitate sua,& pondere verborum instillare; Illa enim vmbratilis ex Declamatorum ,& Philosophorum schola deridiculo potius erit . Fortassis etiàm interdùm erit consultum vtrum auctoritate præstantem,bonum,prudentem, multitudini turbidæ in speciem Ducem se præbere,qui pro Imperio cædes , rapinas,& cætera seditionum mala prohibere , aut saltem mitigare possit . Iàm grauiter per vniuersas Aquitaniæ partes tumultus increbuerat, cum seditiosi in vrbe Burdegala Georgium Chassaneum Curiæ Præsidem , virum grauem , & qui gratia apud Principem valebat,sibi Ducem violenter elegissent , ille arrepta sensim auctoritate probos ciues , ac si in societatis fœdus essent adsciti,turbulentæ multitudini,ac seditiosæ immiscuit , vt hoc modo intentatæ per dolos rapinæ,ac cædes frænarentur,& perditorum hominum audacia comprimeretur. Quamquàm non diù fallebat Cassaneus,tamen ille in quoslibet frementes Imperatoris vsus iure præcipuos ex seditiosis , opportuna arrepta occasione,quasi minùs dicto audientes, per commilitones confodi iussit . Ità paulatim motus vtcumq́; sedatus est,donec Memorantius a Rege cum exercitu missus seditionem vlturus veniſſet, atq́, omnia pro ea,quam ampliſſimam obtinebat , potestate cõposuisset .

Principis Constantia .

Adhibenda est etiam auctoritas inflexibilis Principis , qui cum ratione constanter,& intrepidè iubeat , exemplo Iulij Cæsaris,qui inter milites seditiones ciuiles sic comprimebat,vt celeriter ad officium redirent,non tàm indulgentia Ducis , quàm auctoritate;non enim vnquàm cessit tumultuantibus,atq́;etiàm semper obuiam ijt,& nouam quidem legionem apud Placentiã totam cum ignominia missam fecit,egreq́; post multas , ac supplices preces,nec,nisi exacta de sontibus pœna, restituit . Tertium seditionum remedium esse diximus, dùm illæ iàm conspicuæ sunt,in pœna consistere,quę minuenda,ac temperanda est,

. ena reotsi seditionẽ se fat .

iuxta

iuxta ſeditionis ſpeciem, aliquandò in multos, aliquando in paucos animaduerſione vtendum eſt, vbi periculum magnum imminet. Cum autem populi ſalus in diſcrimen venit, imminuenda eſt ſecuritatis ſpes, vt maioribus ſanandis malis ſincera ſufficiat caritas. Tiberius Gracchus cum turbulentiſſimam legem Agrariam contra decretum Senatus tuliſſet, vt nulli plus quàm quinquaginta ſibi iugera poſſidere liceret, nouasq; alias leges non minus pernicioſas ferre contenderet, Duce Scipione Naſica, cõcurſu Populi facto, interfectus eſt. Vt & C. Gracchus Tribunus Plebis Rempublicam ſeditione vexans, Duce Opimio Conſule, ſerui manu cæſus occubuit; Sic in Hieroſolimitana ſeditione ob auream Aquilam templo detractam, quam in Romanorum honorem Herodes collocarat, Rex aliquos comprehenſos Carnificibus laniandos tradidit, & duos Sophiſtas Iudam filium Sophorei, & Matthiam filiũ Margali, qui illud perſuaſerant, occaſione legis patriæ cum quibuſdam alijs viuos cremare iuſſit. Iuſtiſſimum enim eſt, vt nefariæ ſeditionis auctores pœnam luant, & vndè orta eſt culpa, ibi pœna conſiſtat.

In vſu tamen maximè eſt, ſi tanta vis non extet Principi, vt tolli queant ſeditiorum auctores, eoſdem bonis potiùs, quàm pœna affectos velle, ac ſpe veniæ exaſperatum furorem lenire; dũ enim veniam ſperant, ſe plana, ac facili via eam conſecuturos confidunt, facilè ẽt retrorſum vela dabunt, & Reipublicæ poterunt conciliari. Si verò illi concitatos deſtituant, omnia mox tranquilabuntur. Ventorũ enim flatibus poſitis, placidũ ſtagnat mare. Nec contra Principis auctoritatẽ eſt vnius improbi ſalute publicam pacẽ firmare, ciuilia bella tollere, & vt multi boni ſeruentur, nonnulli etiã non boni non damnentur. Si verò auctores vel nimium fauentibus rebus tumidi, vel metu ſuppliciorum ad debitum officium à Principe reduci nequeant, inter ipſos diſcordiæ, & diffidentiæ occaſiones quæſitæ ſeditioſos exarment. Nimis vſitatũ eſt, hoſtiũ Duces reddere ſuſpectos. Lacedemonij, ũi Periclis ductu, atq; auſpicio Atheniẽſes bellũ Peloponẽſiacũ geſturos ſcirent, & viri virtutem metuerent, ſacrilegium hoſtibus exprobrarunt, eiusq; ſe, ni expiaretur, futuros vindices profeſſi ſunt; Hoc tamẽn non in eum finẽ dicebant, quod Atheniẽſes moueri poſſe ſperarẽt, ſed vt Periclẽ, cuius mater ẽt ſceleri, quod obiectabatur, participauerat, inuiſum Populo redderent. Eadem arte Annibal, cum in agros Romę vicinos ignem immiſiſſet, & ad Q. Fabij ſegetes ventum eſt, cæteris omnibus clade, & incendio vaſtatis, ijs tantùm abſtinere iuſſit, ac etiàm cuſtodes adhibuit, qui indè capere quicquam prohiberent.

Seditioſi, ſi non puniri poſſint, donis leniãtur.

At ſi rebelliones in longius protractæ ſæpius inualuerint, crudeliusq; excidium intentarint, ad lenitatem nonnulli voluere

Remedia ſeditionibus iã ſęuiẽtibus

re pro ſummo remedio Principi eſſe declinandum primatibus quibuſdam, vt ſupra dictum eſt, mulctatis, & reuocandum eſſe morem, quo eiectis Tyrannis Athenienſes facilius conuenerũt, lata lege, quę obliuionis plebiſcitum vocatur, nempè quo omnẽ memoriam diſcordiarum ſempiterna obliuione abolendam cẽſuerunt. In longobardorum, ſiuè Inſubrum oppidis reconciliandis hoc etiàm remedium ſecuro conſilio adhibuere Federicus, & Henricus VI. Imperatores, eodemq́, planè poſt fatalem, miſerumq́; Iulij Cæſaris interitum vſi ſunt Romani, vt ſibi Bruti ſectatores, & Caſſi reconciliarent. Verùm ſi nulla penitus virtus in hiſce comperietur remedijs, ſi omninò ad arma, & ad vim decurrendum ſit, acriter ibit Princeps in rebelles, eorumq́; Duces, maximeq́, ſi erunt ſeditiones militares, extremo afficiet ſupplicio. Alexander Magnus de tribunali deſilijt, & in mediũ ſeditioſorum agmen ſe immiſit, notatosq́; qui ferocius locuti fuerunt, ſingulos manu corripuit, nec auſos repugnare tredecim aſſeruandos cuſtodibus corporis tradidit. Quis crederet, fæuã paulò ante coercionem obturpuiſſe ſubito metu? Legiones ob quemdam ab Hordeonio Flacco in carcerem cõiectum in Germania tumultuabantur, cum tribunal legatus Vocula mira animi firmitate, ac conſtantia conſcendit, prehenſumq́; militem, ac vociferatum duci ad ſupplicium iuſſit, & dum mali pauebant, optimi quiq́; iuſſis paruere. Aphonſus Vaſtus ad Tunetanam expeditionem profecturus, quoſdam, qui præteſi nauſeam maris, & longinquæ nauigationis incommoda reformidantes, cõceptam de victoria ſpem malignè extenuare, ſtipendij tenuitatem deteſtari, conſternareq́; multitudinem, vt ſigna deſererent, ſeditioſis ſermonibus cæperant, inuolutos ſaccis profundo maris, inſpectante claſſe, mergi iuſſit. Sed nimium violenta hæc remedia non, niſi deſperatis cæteris, adhibeantur. Non ſemper eò veniunt res, quò hominum mens direxit. Multitudo ſæpè aẽ ſemper excuſata eſt, quę non tàm conſilio, quàm impetu, & alieno ſcelere abripitur. Saturdentur ſeditiones ſedari à Potentiũ auaritia, aut ſęuitia ortas illorum deditione, qui tàm immaniter Populi indignationem mouerunt. Illud tamẽn ſemper præ oculis habeat Princeps, cum aliquid ei a Subditis petitur, quod ſui natura non omninò iniquum, aut improbum ſit, ità concedere videatur, vt non vi, aut metu coactus appareat; aut eſt ſane cedendum, præſtat enim aliquandò vitare, ac declinare ictum, quã ſauciari. Senatus Romanus cum Populo poteſtatem creandi Tribunos militares conceſſiſſet, omnes Patritij creati ſunt, nec tàm in executione, quàm iure tuendo plebis ſe acrimonia exercuit. Quod ſi Princeps, cum vnum aliquam largitione vti videt, ſuoq́; beneficio Populum allicere velit, etiam aliorum conatum

Quãdò Princeps acriter ſe habere debeat in rebelles.

Digitized by Google

natum irritum redder. Multò enim plures & de publico dare possunt, quàm priuatim. Xenephon gregali obmurmuranti equũ concessit, & in montem pedes excurrit. Indignati commilitiones, atq; periculo animati Xenephõtem hortati sunt, vt ad Ducis munia se se seruaret, obtrectatoremq; execrati sunt.

Illud sanè inter tot omnium gentiũ seditiones, motusq; notandum, ratissimè meliorem fuisse Reipublicæ constitutionem. Qui enim contra Magistratus, ciuesq; insurgunt, si vincuntur, manet antiqua Reipublicæ forma; si vincunt, cũ deteriores sint victis, peius illam administrant. Ideò cùm hæc sit ordinaria seditionum clades, curandum est Principi, vt, si fieri potest, quã citius opprimantur.

Nũquàm ob seditiones melior fit Respublica,

De alijs coercendarum seditionibus rationibus

CAPVT XXVII.

VArias simul adnectere ratione, quibus seditionibus diuersi occurrũt Principes, benè nobis visum est, non quod mordicus apud omnes tenendum sit omnes, sed vt ex ijs aptiores excerpantur, quæ ad rem opportunæ visæ fuerint. Quædam dolo, & crudelitate omnia miscent, quod certè absurdum est; non absre fore tamẽ censerem, si pro salute publica similia imitatione fingerentur. Cum suspecti Catinenses apud Pompeium essent, eliq; ipse Pompeius, ne præsidium reciperent, vereretur, ab eis petijt, vt egros interim apud se reficiendos paterentur, fortissimis deinde sub languentium specie missis, ciuitatem occupauit, cõtinuitq; moderatè quidem, quod non occiderit, simulatè, & fraudulenter, quod fortes pro ægris miserit. Simulate, & fraudolenter Cæsar, qui seditiosos exauctorauit, deindè, auctoribus eijs, exauctores recepit. Improbè penitus, & fide punica Hanno quatuor millia ob non soluta stipendia tumultuari aggressa primò promissis sefellit, deindè Romanis perdidit, nam delationis iniuriam liberalitate comp̃saturum pollicitus, ad quietem, & ad obsequiũ eos traduxit. Quo facto ad prædã dimisit, simulq; per Procuratorem specie transfugæ Octacilio indicauit, Gallos exituros prædatũ. Ab illo positis insidijs omnes trucidati sunt. & Hanno seditionis periculo, & stipendij solutione liberatus, sed maiori scelere perfidiæ fuit deuinctus.

Varia stratagemata ad seditiones tollendas.

Solẽt etiàm Principes fictis litteris seditionibus, tùm ciuicis, tùm castrensibus obuiam ire. Solent etiàm Duces ipsi consilia, insidias,

Ficte litere

insidias, proditiones, perfugia, pannicos terrores confingere, vt miles ad omnia paratus sit. Quis vnquàm Alexandri Magni mentem ad tàm vilia se abiecisse dixisset, quæ planè ab eius fortitudine discrepantia videbantur? Quid cum secreta ab omnibus suis per litteras in Macedoniam missas diligenter rimatus est? Periculosa res est, & quæ Regem ad nefandam animi crudelitatem vocat. Nefaria sunt, quæ Tyranni in hoc genere fecerunt. Augustus matronarum adulterijs polluebatur, quem tamèn fædius excusabant eius Amici, quod cum multis infidijs peteretur, secreta virorum per illa flagitia exquireret. Saeuiorit in hac parte genere crudelitatis vsus est Dionysius, nàm musicas fœminas, & Meretrices conscripsit, & ijs tortis, quod amatores de tyrānide dixissent, periculosè locutos, deindè occidit; Mortuum se etiam, & ægrum aliquandò finxit, vt voluntates hominum exploraret, fāmā deindè sparsit, se à militibus occisum, deindè, qui ex ea re gaudium senserant, interfecit. Idem quoq; fecit, cum in extremo periculo se versari diuulgaret; multis enim lętantibus egressus cum setellitio eos interfici mandauit.

Dissimulatio

Ad impediendam crebrò seditionem profuit eam dissimulare, aut ostendere se ipsis fidum. Federicus, intellecto Saminiatenses ad rebellionem spectare, significat, se thesauros, & captiuos apud eos collocare velle, loco thesauri misit arma tecta, pro captiuis milites fortes vinctos, qui occupatum oppidum in Federici ditionem redegerunt.

Turbulentos, ac seditiosos viros adiungere plurimū esse præsidij censetur; ità fecit Dionysius, cum veteranos præsidio priuare vellet, seditio concitata est at ille professus est, senioribus se in custodiendis munitionibus vsurum; tumultum in præsens cōposuit, deindè verò, postquàm præsidia diuisit, distractis stipendia ademit.

Luxum concedere.

Improba quoq; ratio comprimendarum seditionum populos in luxum frangere, quod multi Regum fecere. Vbi Xerses iussit Babylonios delicijs vacare, arma ponere. Cresus Lydos, Phalaris leontinos eodem vinculo voluptatum cōtinendos esse putauit, atq; nec; secura ratio est, nàm eo vitæ genere corruptis moribus multi sua dilapidant, ideòq; res nouas moliri cogūtur. Accedit, quod molles fiant, & pauperes, vt nec opera, nec pecunia Principis difficultatibus valeant occurrere.

Hæ sunt rationes quędam coercendarum seditionum, quibus plures Principes vsi fuere, non tamèn vnquàm in vsum deducēdis, cum iniquæ ferè omnes, ac fraudulentæ omninò esse videantur.

PRINCEPS
COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI
De Prudentia Militari Principis

Liber Decimus.

De vi hostium, ad quam depellendam necessaria Militaris Principis Prudentia, Et quàm damnosum Bellum.

CAPVT PRIMVM.

MISSIS, quæ fusius de suprema Dei Optimi maximi prudentia, qui sæpè regna, & prouincias euersas velle videtur, tractari possent, ea hic afferam, quę solùm ad extrinsecas quidèm causas, sed secũdas, & inferiores spectant. Inter eas igitur, quibus euertitur Regnũ, siuè Principatus, indigniata vis hostium adnumeratur, quæ, vt penitus fracta concidat, militaris prudentiæ consilia necessaria omninò dicerem. Mihi tamẽ de illa tractanti obijcitur, belli inexpertum secura de bello prȩcepta dare minimè posse. Obtrectantium conuicio planè satisfiet, si à viro à Politicis versato belli consilia posse emanare dixero. Nimium enim à vera sapientia, ac ratione abeunt, qui omnia experientiæ, nihil studio, diligentiæ, atq; ingenio tribuunt, cum aperta ratione constet, experientiam vtilem certè, at omnibus absolutam numeris nunquàm esse; quinimmò ipsa experientia sine aliquibus præceptis, nec capi, nec conseruari potest. Quamobrèm non meo nixus ingenio, nimiaq; fiducia, sed ijs, à quibus hæc desumo, opus tentare audebo. Militarem igitur prudentiam ad depellendos, debellandosq; hostes adeò necessariam esse assero, vt sine hac vix Princeps esse possit. Vtrumq; itaq; in Principe vellem, & experientiam, & prudentiam politicam; ea enim prudentia armata, ista roborata experientia quid non poterit? Duo

neceſſaria conſtat eſſe, vt omnis ſeruetur Principatus, quorum ſi alterum deficit, ad interitum quæcumq; potentia ruit, in hoſtes videlicet fortitudo, & domi concordia. Quid illa fortitudo militaris valebit, ſi opę, & conſilio militaris prudentię fuerit deſtituta? Patriæ libertas, ciues, atq; adeò ipſi Principes virtutis bellicæ præſidio ſeruantur.

Bellum quid ſit.

Hæc militaris prudentia circa bellum verſatur, extrinſecum videlicet, & Reipublicæ inteſtinum. Illud definio vim, ac arma in Principem, aut Populum alienum auctoritate publica illata. Hæc autèm vis intelligitur illata à ſummo Principe, vel Republica; ſi enim à parte, vel à paucis inferatur, nullo Conſilio iubente, latrocinia ſunt potius, quàm bella. Huius belli, cèu tetræ beſtiæ, innumera inſurgunt mala, nullum tamèn eo grauius eſt, ac commiſeratione dignius, quàm quod tàm magna decora, & triumphi de hominum cæde. Ferarum mutuos laniatus, venationesq; cernimus, ſed partis ijs, ceſſat crudelitas. Homini occidiſſe hominem gloriosum eſt, & ſatis cauſæ videtur eſſe, vt tã ſacrum occidatur animal, ſi victoris nomen occiſori comparetur. Quot enim gentes cuiuſcumq; expertes culpæ, ſed crudeliſſima ambitione perierunt? Non inficior eos, qui iuſtorum bellorum adminiſtri fuerunt, quiuè pro patria vulneribus pectora obiecerunt, meritis præmijs decorandos; verum hanc humani generis calamitatem illacymor, quod pro virentibus laureis folijs integræ nationum gentes pereant, quodq; triumphãdi deſiderio nefandiſſima exoriantur bella, amplioriq; gloriæ tribuatur multorum hominum occiſio, quam aliorum ſalus.

Deteſtandũ Bellum.

Bellorum etiàm iuſtiſſimorum malum eſt commune quod in illis iaceat diſciplina, vitia increbeſcant; cùm enim in bello maximi labores, continua ſint pericula, voluptatum, ac omnium vitiorum dulcedine ſtolidi militum animi detinentur, ne caſtra deſerantur. Hinc mores nulla res æquè corrumpit, atq; militia, in qua impunè ſcelera quæq; committuntur, & malorum omnium licẽtia debacchatur; feros itaq; animos, & ad nefanda quæq; adſpirantes bellum gignit. Quæ in Republica, & bene conſtituta Ciuitate maxima cenſentur eſſe flagitia, in ipſis caſtris iocis quodammodò attribuuntur. Quæ perfida malorum facies in occupatis vrbibus ſolet adeſſe? ità multò ſunt miſerabiliores, qui victoriam ſceleribus ingentibus contaminant, quã illi, quos trucidarunt; maiora enim ferè ſcelera committuntur, dùm capitur vrbs, quàm ea fuerint, quibus deuaſtari meretur.

Que malitia mores corrũpat.

Tantæ impietatis non dubium ſignum eſt, quod in præſenti periculo inter ſtrages morientium de ſalute cogitationem ſeriam non ſuſcipiunt. Ille Cynicus Diogenes Philippo exprobrabat, ſtultitiæ ſe illius ſpectatorem eſſe, qui tàm multa poſſidens,

omnia

omnia in discrimen mitteret, idq; nulla cogente necessitate. Quid enim cogitari magis insanum potest, quàm tot Regnorum dominium ad incertum iaculum, scopi instar, propositum esse. In incerto humana quæq; versantur, at quid bello vnquã incertius. Breuissimo temporis spacio regiæ opes,& certis partę triumphis sæpè euertentur. Quod verò grauissimum est, in bello peccare bis non licet,quin & illud ordinarium est, vt quorum Principum est labor, eorum non sit fructus. Id verò gratissimum est Principi, quod à suis militibus frequenter bonis exuitur,atq; in ingentes traducitur calamitates; Multò id antè in Italia quieto,placidoq; rerum statu legimus contigisse; militum enim turmæ oppida,atq; arces occuparunt,ac diripuerunt. Quin & Franciscus Sfortia,bellator inclitus,Mediolanum, pro quo pugnauerat occupauit. Eodem modo milites plerique in Italia eo tempore affecti erant. Non alienas minus,quàm proprias vires timeat Princeps. Nec laudem Victor, quam optat, consequetur. Nihil tàm malignitatis capax, quam bellum. Damna semper eueniunt,& ob damnum semper Principes culpantur; Ideò hinc seditiones facile ineuntur, quibus Princeps impar est,cum foris hostes,domi tumultuantes insurgunt,quorum hi Principi vires subducunt, illi frangunt. Experientia docet etiàm,eos,qui spectatissimi triumpharunt, victrice inuidia,oppressos. Cæca inuidia est,nec aliud quicquam scit,quàm detrectare virtutes, honores, ac laborum præmia deprauare. Cur igitur laudis spectatur decus,cum aliquandò Senatum,Populumq; videas obtrectare victori, immò quò splendidius gloriæ effulget lumen,eò acrius maligna coarceruare verba, lites nectere,exilia decernere. Facilè exorditur bellum, difficillimè sedatur. Ampliſſimæ Syluæ arbores scintilla è silice excussa ità accenduntur, vt latius effusa incendij flamma nulla possit vi restingui;cum per densa arborum victrix ramos, stipitesq; fuerit depopulata. Ob interceptum canem Scotos, & Pictos inter, primùm rixæ,deindè cædes exortæ sunt, tandèm Rege Crachynto decertatum est iusto prælio. Et hæc spectant; vt amicam suadeant pacem,quæ ea esse debet,vt vera, sinceraq; dici possit, nec sub eius nomine crudelius belli lateat incendium. Bellum hoc sanè suprema omnium paupertas consequitur,ærarium exhauritur,subditi spoliantur, militibus malè dilabuntur, vastitate, ac incendijs viuendi adminicula assumuntur. Rarò victor est beatior,victus semper est pauperior; Paupertas verò illa flagitiorũ omniũ origo est,quæ ità latrocinia suadet,vt ipsis belli calamitatibus amissa recuperentur; Quod si quidpiam accidat, vt bellum suscipiendum videatur, id secum Respublica perpendat; finito bello,nihil melius, quàm pacem se esse consecuturum.

In hominũ vita bello nil incertius

Et triumphatores inuidia opprimũtur.

Belli comes Paupertas.

ſecuturum. At verò pax eſt, quæ ciuiliter agendo, & parua diſſimulando damna retinere poteſt. Auream planè hic Senecæ ſententiam inferam; felicior (inquit) eſt pax nunquàm laceſſita, quàm multo reparata ſanguine. Deniq; in hoc bello deteſtabile omninò eſt, quod non modo, vbi bellum ingruit, innocentes, ac noxij mixta cadunt, ſed boni plus etiã patiuntur; cum enim mali parui vitam, nihili conſcientiam æſtiment, ad omnes inferendas iniurias ſunt procliues; at boni, cum iniuriam nec inferre, nec rapere malint, damna ſua perferre coguntur. Quod ſi mali malis coniurant, modicum quibuſdam detrimentum videri ſolet, ſed errant illi quidem, quamquàm enim in cæde improborum non magna cenſeantur, hoc tamen ipſum damnoſũ; improbum eſt, aliéna furia ipſum fruentem cadere, qui incruenta morte ſublatus ſaluari poterat. Accedit aliud, quod deterrere omnes a bello debet. Ducis ſolius penè decora ſunt, ſolius nomẽ Principis inſcribitur. Quid miles poſt victoriam ſperet? tot commilitonum iacent millia, & illi quidèm cum laude, ſed tamen ſine nomine vulgus; multò maior pars oberrat, egens, mutilato corpore, & triumpho ſuo cum ignominia ſuperſtes, & deniq; dùm Princeps per vrbem vehitur curru ſublimis, captat plauſus, conſpici deſiderat. Ex his itaq;, quemadmodum belli incommoda manifeſtiſſimè patent, ità pacis apertiſſima bona elucẽſcunt.

An Bellum licitum ſit

CAPVT II.

SI quis ſeriò, atq; ex animo ità bello aduerſaretur, vt illud omninò improbaret, & tamquàm Reipublicæ cladem ſuaderet, eum Reipublicæ proditorem non immeritò dicerem; cum enim natura nobis inſeruerit defendendi vitã, hoſtesq; repellendi quemdam impetum, ſine quo vita degi non poteſt, negari non poteſt, quin aduerſus latronẽ, furem, adulterum ſit iuſta defenſio. Neq; fides, neq; vlla lex diuina naturale ius vnquàm ſuſtulit, quin potius defenſionem contra aduerſantes impetus ſerpentum, ſcorpionum, aliarumq; beluarum, ità contra impios latrones permiſit. Peiores enim hoſtes ſunt, qui malitia, & cupiditate, quam qui natura ad iniurias inferendas aguntur. Si igitur

Bellum aliquando licitum eſt.

Dauidi

Dauidi contra Vrſum,& Leonem inſurgere licet, eosq; diſcerpere,cur non etiàm funda Goliath frontem pertundat, cum ille canis veluti mortuus Dei viuentis agminibus maledicat. Quod ſi priuatis etiàm contra iuſtam vim repugnare poſſe permittitur,multò magis Principi illi conueniet, cuius præcipuum munus defenſio ſubditorum eſſe cenſetur. Quis Parens non affligit anguem filio inſidiantem? Ecquis vnquam Paſtor timidum agnum è lupi faucibus non liberat? & pariter Princeps non defendit Ciuitatem,cui hoſtis barbarus in fortunas, in corpora auri cupiditate, libidine, crudelitate graſſaturus imminet? Bella igitur ſuſcipienda, vt vlla abſq; iniuria quietè, placideq; viuamus;nec modo honeſtum eſt,ſed etiàm neceſſarium, cum vi vis illata propulſatur;legem hanc belluis natura, mos gentibus,prudentibus ratio,neceſſitas omnibus impoſuit; Infirmus, ac vacillans ille Reipublicæ ſtatus eſt, qui militarem artem parui pendens,ſoli quieti, ac otio ſe dedit; nàm cum magna cupiditate ad aliena rapienda feruntur homines, vbi obſtaculum non vident,eò ruunt;ſi igitur Princeps bellicoſus non eſt, aut Duces ignauos habet, hoc ipſo bellum expectet. Signum eſt peſſime Rempublicam conſtitutam, ſi in ea neglecta ſit ratio militaris;vbi enim nullæ bene firmatæ ſunt leges, valida etiam arma eſſe non poſſunt. Rei itaq; militaris cura Principi eſt neceſſaria,omnis regio peragranda, montes,flumina, vrbes, portus conſiderandi, nã inermis inter armatos tutus eſſe non poteſt,& ſicuti inermẽ omnes infeſtant, armatum metuũt. Hęc rei militaris virtus præſtat cæteris omnibus; hæc nomen Populo Romano,ęternamq; gloriã peperit; hac terrarũ vniuerſus illi Imperio ſubiectus eſt;omnes vrbanæ res,omnia hæc præclara ſtudia tutelæ,bellicæq; virtutis præſidio inhærent. Quàm cordi fuerit res militaris fortibus viris, & amantibus Reipublicæ Regius monet Vates, qui triginta fortes præter exercitus habuit. Oraculũ randẽ diuinum eſt, niſi militiã colant Principes, ſi vrgẽs ſe ſe,& obtulerit occaſio, regna interitura.

Bella ſuſcipienda, vt ſine iniuria in pace viuamus.

Quã præſtãs res militaris

An cuiq; bellandi facultas sit

CAPVT III.

HAc, quæ de bello præcepta traduntur, ad tria posse capita reuocari censeo; suscipiendi videlicet, gerendi, finiendi bellum; Horum si quid neglexeris, aut perperam administraueris, aut vix vnquàm bonos sortieris euentus. Equidem in vnoquoq; eorum multa animaduertuntur, vt qui rectè, benè q; perspexerit, siuè rexerit, tunc totam sc bellicam artem edoctum iri facile pertuadebit. In suscipiendo bello tàm multa maturo debent consilio perpendi, vt ad explicanda me minimè sufficturum credam, licet aliqua saltem tetigero, vt ex dicendis, quæ deinceps sequantur, cætera facillimè innotescant. Se se in primis considerandus offert Auctor, causa deindè, finis, & modus, quę omnia summè perpendenda arbitror. In primis igitur Auctorē belli perpendamus, cuius an sit auctoritas legitima, accuratè videndū est; cum enim Principum varia sit potestas, aliisq; superiorem nullum habeāt, alij ità mittantur a Regibus, vt Prouincias gubernent, vt tamen rem bellicam non attingant, merito quæritur, in cuius potestate sit bellum decernere; Constat autem belli indicendi ius in ipsa Republica esse, quæ perfecta est, quæq; sibi sufficiens est, vt se ipsam ab aliena auctoritate, & potentia tutari possit; ad hoc autem necessarium, vt arma inferre possit, cum alio modo ius obtinere nequeat. Cùm enim Romani à Vientibus, assiduis, & anniuersarijs hostibus impetuntur, cum Falisci, & Fidenates impetum faciunt, cum cōtra Samnites socij opem implorant, cum Tarentini aduersis insultant; Legatos violant, opus erat, qui decerneret, bellandum esse, neq; enim iniuriæ illæ tolerandę erant, ne prorsus Respublica amitteretur; Ius autem belli in perfecta Republica ex eo docetur, quod læsa repetundarum agere satisfactionem q; exigere potest. Priuati Iudicem adeunt, hic nemo Iudex, nisi pars læsa, quæ ideò superior est, quia, qui iniuriam intulerunt, hoc ipso obnoxij sunt læsis, crimen enim susceperunt, vt iudicium subire debeant. Quemadmodum enim priuatus, cum in alieno dominio crimen admittit, Iudici subditur, in cuius Prouincia peccauit, ità quoq; cum Reipublicæ damnum infertur, ipsa iniuriosos iudicare potest, itaq; in alios bellum decernit, & boni communis impedi-

Quæ aduertenda in bello, vt iustum sit.

menta remouet. Cum autem bellum ſit actus iuſtitiæ vindicatricis,eoq; ad Magiſtratum pertineat,conſtat omninò, Iudicem illius,qui iniuriam fecit,eſſe eum, qui paſſus eſt ; alioqui nullus Iudex,nullum Iuſtitię præſidium illi eſſet. Reges,& Principes ius belligerendi habent,& Senatus,ſiuè ſummum Concilium. Interdùm tamen ea poteſtate Regni legibus carent , & fortè id expedit,ne velox Regum indignatio bella pœnitenda,& Populo luenda ſuſcipiat. Romani Imperij antiquiores Reges ex auctoritate Senatus bellum ſuſcipiebant,poſtea eadem poteſtate Senatus vſus eſt,donec res ad Populum deuoluta fuit. Inuitus enim decreuit bellum ſuo periculo tolerandum. Spartiate, qui peſſimè Rempublicam conſtituerunt , quorum animus ad vnicam ferè rem,ad bellū videlicet erat intentus, Regibus ſuis ius inferendi belli cuicumq; conceſſerunt;neq; vllius intercedendi,aut prohibendi fuit. Quæ res eos in maximū calamitatū diſcrimen cōiecit, dūſolo vnius arbitrio bella concitant. Melius Romulus,Regesq;poſteri ad Patres,ad Populum aliquandò retulerunt. Tarquinius ſuperbus ad ſe reuocauit omnia. Itēq; Iulius,& Auguſtus. Principes,qui ſuperiorem agnoſcunt,itēq; Reſpublicæ ab alio dependentes bellum defenſiuum ſuis auſpicijs abſq; ſupremi Magiſtratus licentia agere poſſunt; non enim minus iuris habet ſe, ciuesq; ſuos defendendi,quàm quiuis priuatus,at quisq; ſe contra Inuaſorem armare , vim vi depellere poteſt. Princeps verò , cui ſuperior aliquis Princeps eſt , vel Reſpublica,quæ alij paret,bellum offenſiuum priori alteri ordinariè indicere non poteſt. Dupliciter hoc poteſt fieri, vel enim alteri Principi eiuſdē Reipublicæ membro , vel extero bellū indicet ; Principi,qui eiuſdē Reipublicæ eſt,non poteſt bellū indicere,quià vterq; Iudicem habet, qui rem diſceptet. Quemadmodùm igitur Ciues non vi,& armata manu , ſed iure res repetunt, ità Nobiles, Comites, Duces de controuerſijs differentes ſupremum audire Iudicem eſt;alioqui tota Reſpublica conturbaretur , & fortiter opprimeret imbecilliorem. Neq; externo Principi inferre bellum poteſt Princeps, ſi ſupremus Magiſtratus non conſentit,quamuis id facilius concedi poteſt ; ſi enim externus liber,abſolutusq; eſt, nec vllum ſuperiorem agnoſcit, cum ad ſui tribunal Regis nequit perducere,quem ille nō agnouit. Si externus Princeps etiàm dominium habet apud eum accuſari,& per eum ad ſatisfaciendum poreſt cogi;quod ſi ille nolit,nec ſic quidèm Princeps ſub alio conſtitutus, bello aduerſarium ſine cōſenſu Regis ſui petere poteſt. Ratio ex ipſa mēbrorum inter ſe vnione , & ordine petatur , qui aliquod membrum abſq; conſenſu , & voluntate capitis moueri prohibet. Ordinariam ne gaui poteſtatem , extraordinariam tamèn permitto;

Bellum eſt actus Iuſtitiæ vindicatricis.

Principis ordinaria, & extraordinaria potestas quænam.

mitto; duplicem autem extraordinariam admitto; primam nimirum, cum circumstantiæ sunt, vt, nisi anticipetur bellum, in magno rerum discrimine versentur omnes; deindè cum longè alter Princeps superior, & causa, & occasio frequenter concurrunt, nec consuli Princeps potest, tùm enim ius indicendi, & gerendi belli inferioribus committere solent. Posterior hæc ratio nullam penitus continet difficultatem; penes inferiorem enim arbitrium belli, & pacis ex commissione superioris. Hac ratione Prætores Indiarum bellum gerere possunt, sociosq; defendere communi lege, & potestate officij, quod gerunt. Priori modo aliqua est difficultas; belli enim offensiui facultatem Iurisperiti negãt, & Theologi. Vnicũ ego certũ casum excipio, cũ ea videlicet rerum est conditio, vt præuertendus sit hostis. Abigunt prædam, & bellicausam dant Turcæ. Dux, cui limes commissus, repetit res, irridetur; interim alicuius insignis vrbis occupandæ opportuna se se offert occasio, quæ mirum, quantum emolumenti bello ipsi sit, quæq; in hostium potestate manens, quia in ea arma sunt, & opes, in magnum periculum adducere potest Christianos. Hunc dico recte facturum, si occasionẽ huiusmodi lege vtatur, nam ad sui defensionem necessaria hæc est offensio, aut sanè perutilis. Ad inculpatę tutelæ defensionẽ priuatus etiam, dùm in latronum incidit manus, cum se alioqui facilè periturum videt nec vitam alia via conseruare valet, si opportunitatem aliquam adesse cognoscit, potest anteuertere. Contra hostes internos multis Principibus data est potestas belli gerendi absq; superioris mandato, & scientia; sunt enim illi subditi, quos coercere Magistratus potest, & debet. Primò quidem in legibus, & pœnis legum, quod si potentiores sint, quã vt legibus valeant adstringi, bello sunt domandi. Deindè, quia plus est in his periculi, nisi celeriter compescantur. Deniq; hostis externus non irritatur, si suos subditos Magistratus coerceat, sed magis, si seditio inualescat. Magistratus autem particulares, si cum supremo conferantur, quasi priuati censentur. Olim in tã vasta, ac potẽti Romani Imperij ditione nulli vnquã licuit Principi, aut Regi subditos aduersus alios bellũ excitare, nedũ Præfectis, & Procõsulibus cõtra Collegas; cũq; id fieret, ciuile, & nefariũ bellũ cẽsebatur. Ac neq; hoc tẽpore, vel in Regno Galliæ, vel Hispaniæ permittitur; meritasq; ideo dedere pœnas Pizzarri, qui tumultus, ac bella ciuilia inceptarunt. Nunc verò quot in Germania bella sæpè inter se Principes commouent, & superioribus etiàm temporibus commouerunt? adeò vt quidam licitum esse contendant, vt illius Regionis Principes absq; vllo Cæsaris consensu cæteris possint bellum indicere. Qua de re

Belli offensiui facultas denegata.

Nulli Principi, aut Regi subdito apud Romanos licitum contra alios bellum gerere.

Digitized by Google

ſic ſtatuo; Illam poteſtatem, ſi data eſt Principibus, perniciosam eſſe, nàm perindè eſt, ac ſi in corporis exiguis morbis ante fomenta, & faciles medicorum operas ferri, flammęq; vis adhibeatur. Deindè ius illud conceſſum exercituum, Principum, Ciuiumq; facultates exhaurit, dùm contra proximiores Populi ſe egregiè muniunt. Illud tamen certum eſt, cum bellum abſq; Principis auctoritate geritur, ab ipſis, qui intulerunt, atq; etiam hæredibus damna eſſe neceſſariò reparanda. Nàlicet legitima ſit cauſa, non tamen ius habent tantis detrimentis alios afficiẽdi, ſic nec priuato licitũ eſt furẽ, quãuis in crimine deprehenſum punire, ſed publicę tradendus eſt iuſtitiæ. Centuriones militesq; ſua auctoritate hoſtẽ aggredi nõ debẽt, nec incẽdijs vaſtationibus graſſari, niſi a Principe facta ſit poteſtas, vel ſpecialis, aut cõmunis, quia hoſti noceant omni modo, quo poſſunt. Grauiter itaq; delinquunt, cũ hoſtilibus agris, vicis, oppidis, inuito duce, ignẽ injiciũt, nõ enim ſunt Iudices, ſed publicæ Iuſtitiæ adminiſtratores, nec plus illis licet, quàm permiſſum; Miles igitur, qui hoſtem, cui vitam Dux conceſſit, occidit, homicida eſt, & qui vrbem incendit, inuito Principe, incendiarius eſt, & ad damni tenetur reparationem, cum nec Iuſtitiæ arbiter vltra modum a Magiſtratu præſcriptum tueri poteſt. Vt capitale eſt exercitum ſucceſſori non tradere, aut vi, aut inuito Magiſtratu retinere, ità quoq; capitale eſt inuito Magiſtratu pugnare.

An, cum bellum abſq; auctoritate Principis agitur, dãna illata reſtaurari debeãt.

Quæ cauſæ belli ſint Iuſtæ.

CAPVT IV.

EQuid vnquàm grauius, deformiusq; flagitium reperietur, quam iniquè bella gerere? Sicuti homicidium, furtum, incẽdium, adulterium diuina damnantq; legũ, quanti criminis tuum eſſe arbitrabimur cùm, quot hominum myriades trucidari, regna deuaſtarit, nihil toe vrbibus intactum ſũ libidine militari ſeruarit. Quamobrem bellorum cauſæ diligenti ſtudio ſunt perpendendæ, ità vt prima quæſtio ſit, iuſtum ne bellum paretur; altera, an maius ex bello Iuſto commodum, quam ex pace iniqua emergat. Prima per Theologos & Iuris peritos decidi poteſt; altera vſq; ad victoriæ fructum incerta manet. Ipſi Athenienſes de belli Iuſtitia differentes Philoſophos, & Oratores audire conſueuerunt; Si autem Iniuſti belli aliqua ſit ſuſpicio, victoriæ licet ſubſequatur faſtus, felix tamen diù eſſe non poteſt.

Quid primò ante bellum quærendũ. Quid ſecundo cogitãdũ

Athenienſes de belli iuſtitia Oratores audiebãt

Victor improbus felix diu esse non potest.

est. Neque vnquam insigni laude dignus ille videtur, qui alieno sanguine ardentem bellandi sitim explebit. Ad certum vsq; tempus iniquitas quidem aliquando inualescit, eo vsq; grauior pœna increbescat. Iniustè plurima impotenter, superbeq; suscepit, ac gessit bella Alexander, verum ipse tandem cum matre, liberis, & vniuersa familia debitas soluit pœnas; quæ ei omnino non euenissent, si in Macedonico Regno, paterna hæreditatè suscepta, resedisset, militesq; ac centuriones ad tam sublimem gradum non euexisset. Magnam verò esse diligentiam in disceptatione necessariam, vt constet belli Iustitia, rerum ipsa magnitudo declarat. Iudex enim sedet in grauissima causa, qui vniuersi regni fortunas, vitamq; multorum summum in discrimen adducit; non enim satis est hoc loco leuis quædam, & perfunctoria cogitatio, quæ non intrinsecus totius causæ æquitatē exploret, non enim error nisi difficilis excusat auctorem; Non solum autem per suos Consiliarios, sed & amicos Princeps rem examinabit, & si partium iura sint obscura, fauendum est reo, non actori. Si bellum alicui Principi, aut Reipublicæ indicatur, causam perpendere oportet; si autem aduersarij iustam esse causam cognouerit, illi satisfaciendum est; si autem, omni diligentia adhibita, dubia adhuc sub iudice causa pendet, nec quid certò decernendum sit, apparet, ad accuratiorem exquisitionē se poterit offerre; si tamen bello petatur, se defendere potest. Nec milites, præsertim centuriones aliqua inquisitione recti, & æqui excipio, si enim apertissimè bellum nonniquum erit, & clare ius omnibus innotescat, militare omnes possunt. Si iniustitia clara est, nec eam possunt dissimulare, nemo nomen militiæ poterit adscribere. Si dubia est causa, milites, qui subditi sunt, stipendijsq; certis addicti vocanti castra dubia sequi possunt, decretando enim Sacramentum, vires hostibus adderēt, & Rempublicam perderent. At sane in dubio patriæ potius, quam hostibus præsidium afferre oportet. Denique moris non est inconditam multitudinem ad iudicium causæ aduocare. Milites, qui subditi non sunt, pendente adhuc in dubio causa, militare non possunt, cum illud bellum ad eos minime pertineat, & sponte rei dubiæ se immiscere nequeunt. Deinde sine vlla necessitate exponentes se periculo iniuriam inferēdi alteri Principi, ab æquitate iustitiæ deflectunt, ac cessando periculum illud euitant; Vt plurimum tamen boni, ac pij milites hæc non delinquunt; Nam qui bella gerunt, causas speciosissimas exquirunt, quę planè imperitæ multitudini non modo æquæ, sed necessariæ quoq; videntur. Deinde cum Princeps boni nominis est, merito præsumunt eum iniusta bella non suscepisse, causam accuratè examinasse, & à prudentibus eam, vltæq; integritatis viris comprobatam esse.

Quanta diligentia sit adhibenda, vt perspectū habeatur, an cōstet belli Iustitia.

Prima

Prima igitur belli causa iusta communiter censetur, si cuipiam iniustum inferatur bellum; duobus autem modis iniustè contra aliquem arma mouentur. Primo cum innocentibus infertur; Secundo cum belli alterantur conditiones, & alia geritur ratione, ac inceptum fuit; bellum enim quod initio fuit iustum, non acceptata satisfactione, redditur iniustum. Ottomanicam videlicet nauim contra fœdus capiunt Veneti, Turca bellum indicit, Veneti nauem, merces, damna omnium restituunt, pro honore, & auctoritate Imperatoris læsa se satisfacturos esse promittunt, idq; ad arbitrium ipsius, si æqua iubeat, vel arbitrorum, si eos dare vellet. Si omnino in propositò pertinax Turca bellum moueat, dediq; sibi Rempublicam nobilissimam vel Imperio iubeat, vel armis cogat; meritò virium omniũ adhibito conatu obstatur, cum tanti non fuerit comissum crimen, vt crudelissimo hosti tradere se deberent, simulq; cum libertate veram etiam Religionem deperdere.

Duobus modis iniustè bello infertur.

Bellum iustũ est cum iniuste illatũ repellitur.

Si tamen nõ sit coeptum.

Altera causa est raptarum rerum detentio. Nam, vt priuati Ciues, qui sub Iudice sunt, cum eis aliquid ablatum est, id iure repetunt, aduersarioq. diem dicunt, ita Respublica, cum frustra repetitum res suas legatos misit, bellum parat, & indicit. Multiplex vero est repetendarum rerum causa iuxta varietatẽ, ac modum auferendi; furto enim, vel rapina possunt auferri, vel non reddi, quæ deposita erant, vel ius negatur ciuibus, vel hæreditas detinetur.

Bellum iustũ cum sua repetuntur.

Iustum etiam bellum est, cum deprædationibus vicina fert, agitq; hostis; tale cum Illiricis gessit Populus Romanus, & Gallis, & Barbaris deinceps gentibus. Nam ideo magni diuitesq; impetuntur; annosæ enim quercus euelluntur austris, quia frondibus, glandibusq; onerantur, salices immunes sunt.

Quòdnã sit bellum iustũ Depredationes bello pellũtur.

Bellũ et committitur, cũ ius ciuibus negatur, aut negotiatores detinentur: Qualia in partibus ad septẽtrionẽ vergentibus, multa priscis tẽporibus fuerunt, & atrocia prælia. In hisce causis nõ modò magnitudo damni spectanda est, quæ interdũ bello digna non est, sed hostium etiam propositum bella quærentium, qui, si primis non occurratur iniurijs, ad nouas etiam maiores inferendas audatiores reddentur; ac tũ maioribus damnis acceptis, animis debilitatis, cum fidentioribus depugnandum erit.

Comercium violatũ bellum mouet.

Infertur etiam aliquando bellum vltionis causa, cũ videlicet, quacunq; in re hostis læsit; nec bellatur, vt res recipiantur, quippe quæ, vel ablatę non sunt, vel absumptæ; sed vt improbi puniantur, atq; hac ratione tutior sit Respublica. Vltionem quidem de priuatis inimicis sumere nemini fas est, sed tamen Princeps iniurias suas inultas præterire nõ debet, siue sibi à priuatis, siue, ab alio Principe inferantur; si n. gladiũ ad perfidię vl-

Bellum iustũ in vindictã.

tionem euaginatum tenet, eo ad ſui honoris defenſionẽ vtatur.

Bellum quãdo pro Religionis iuſtũ.

Bellum etiam geri poteſt, cum Religionis cultus deperditur, & Deus blaſphematur, quod duobus fit modis. Primo, ſi externi improbè viuunt, Deumq; contumelijs afficiunt, licet alijs deindè non noceant; Deinde, cum dolo, & fraude in ſimilia pariter flagitia alios allicere conantur. Si tamẽ ſibi tantum improbi ſunt, & blaſphemi, nec aliqua religionis noſtra fit irriſio, bellũ contra eos eam tantum ob cauſam ſumere nequaquam licet, cũ Reſpublica de alienæ Reipublicæ ſtatu iudicium exercere non poſſit: peccata autem punire, Iudicis munus eſt. Cum verò per vim, aut fraudem ſua vitia inferre Reipublicæ conantur, iuſtam etiam dant belli occaſionem; ita contra Antiochum, alioſq; ad Idolatriam vi impellentes, iuſtiſſima bella Macabei geſſerunt.

In ſocios hoſtiũ iuſtũ eſt bellum.

Non iniquum etiam bellum cenſetur eſſe in eos, qui hoſti in bello iniuſto opem ſuam tulerunt; Eam ob cauſam Romani Picentes, & Salentinos, quia arma pro Tarẽtinis geſſerãt, domuerunt, contra Philippum Macedonẽ bellum decreuerunt, quod ſibi fœdere dominantem in Italia Annibalem adiungeret, quamuis & Athenarum preces eò impellerent. Secundi belli Macedonici contagio traxit Illiricos; Et huius fere catenæ replicato nexu, dum omnes conſcios perſequitur, Romanus orbem ſibi ſubdidit, cauſas præbentibus Populis, aut exquirente Romano. Verum ad hoc bellum, quo hoſtium ſocij impetuntur, vt iuſtum ſit, duo requiri neceſſe eſt. Primum vt aliquã verè tulerint opẽ, non modo fauerint. Alterum eſt, vt ſubditi hoſtiũ non fuerint, belliq; cauſa illis aperta non fuerit. Si enim dubia belli cauſa ex fœdere ſocios, arma, commeatus præſtare debuerunt, cum innocentes iudicandi ſint, peracto iam bello nequeunt vexari. Nõ modo iuſtiſſima, ſed etiam ſpecioſiſſima cauſa bellandi eſt, cum ſocij defenduntur. Itaq; Populus Romanus precibus Campaniæ motus non pro ſe, ſed, quod ſpecioſius eſt, pro ſocijs Samnites inuadit. Qua quidem in re hoc animaduertendum cenſeo, vt ſociorum cauſa ſit iuſta.

Violatio legatorũ iuſta belli cauſa.

Præter ſupradictas belli cauſas iuſtiſſimas quidẽ, aliæ etiã adnumerantur; legatorum enim iniuria grauium bellorum cauſa fuit, eaq; iuſtiſſima, quia eſt contra ius gentium; ſi enim ſecurus eſſe nequit, Pacis, & Reconciliationis ſpes abſcinditur. Tarẽtini legationem Romanam de cęſis ciuibus ferentem querelam, perobſcænam, turpemq; dictu contumeliam violant; ſed victi magnis prælijs, nequicquam impiam cauſam tutãte Pirrho, flagitium ſeruitute luerunt, ſimulq; Picentes, & Salentini in ditionem venerunt. Legati quidẽ ſacroſancti, & penitus immunes, ita tamen, vt præter legationis munus nihil aliud agant, nec moliãtur in eos, ad quos miſſi ſunt, & iuſſi abſcedere, cõfeſtim parẽs.

Crebro

Crebra bellorum externorum causæ, sicut & seditionum fuerunt; mulierum raptus, impudicitiæ vindicatæ. Troianum bellum, Dardaniæ gentis excidium, etiam ex adulterio natum est, & ex scortatione Missiniacum, quod Græciam in partes diuisit. Lauiniæ raptus Turnum pariter ad arma euocauit: & Romana arma primum ob raptas Sabinis equestribus virgines inter generos, socerosq; fuere. Iustè bellum intulere Veientes, Ceninenses, Sabini, sed quia generosa quadam audacia bellum gerebãt, Romanorum armis cessere.

Violatio mulierum iusta belli causa est.

Bellum Troianum ex adulterio natum.

Quæ iniustæ sint bellorum causæ.

CAPVT V.

IMprobum quorundam prudentum Politicorum iudicium inter iniquas bellandi causas ante alias adnumero; eo enim iuuam Rempublicam prudenter institutam, egregiéq; moratã arbitrantur, si barbaros seruitute sibi subdere potuerint. Homines ita distinguũt illi, vt alios natura seruos vocent, ad parendum videlicet; alios verò ad imperandum natos. Quid hac sententia fallacius, quid humano generi infestius? Hinc enim superbissima Græcorum sapientia ius putabat Barbarorum nationes Imperio subdere, iustumq; esse bellũ, vt deteriores parerent melioribus; se se vero meliori natos conditione dictitabant, cum tamen plurimas nationes barbaras innocentius, modestiusq; Græcis vixisse præclare constet. Verum magnum aliquod se præstitisse abitrati sunt, cum Lydos, Sarmatas, Scythas, Indos in potestatem redegerunt, & se vti sapientes, stultorum, vt putabant, Dominos fecerunt. Ac primum quidẽ nimium hoc arrogans est, tantum se extollere, tantumq; alios deprimere, vt ad seruitutis vsq; iugum innocentes deducantur. Deniq; primum videndum, an ille, qui in barbaros ad seruiendum natos bellum suscipit, vt legitimè eos gubernet, ipse quoq; animum, domum, Rempublicam ex virtute regat, alioquin ipsis Barbaris erit iniquior. Sed quomodo iusta belli causa? Erudiendi potius sunt Barbari, & monendi, quam debellandi, cum illi seruiant, qui ius vitæ necisq; in eos habeat, quia callidior illis est. Non autem esse naturæ illam, sed institutionis diuersitatem Gentes omnes docuerunt. Romani initio barbari fuere, deinde Hispani, Galli, Germani, nunc verò cultissimi omnium habentur, & in Africam, Asiamq; immanis quæq; barbaries videtur demigrasse.

Barbari potius admonendi, quam debellandi.

Fœminarum causa plurima etiam iniqua bella gesta sunt, & si raptus abesset? Darius Persa Tantino Regi Schytharum bellū intulit ob filiam matrimonio negatam, quod fuit tyranicum, cū subditum quidem cogere posset, vt inuitus filiam sibi locaret. Visitatum quidem fuit in vetusta barbarie rapere coniuges, aut earum causa bellum inferre. Subtilior ars Proceres Francorum, qui Regem ad bellum contra Carolum Audacem incitabant, vt necessitate adstrictus cuiplam Burgundicarum nationū opulentissima addita dote filiam nuptui daret. Antonius non Cleopatræ quidem causa bellū gessit (eius enim amoribus fruebatur) sed elatæ nimis, superbientisq; fœminæ ambitione ad bellum committendum violenter fuit adactus.

Fœminarum causa bella plerique iniusta.

Raptarum coniugum causa bellum inferre visitatum.

Pleraq; etiam iniusta bella ex temeraria opum, & honoris cupiditate nascuntur. Quod si aliæ causæ quoq; sunt iura, hæ tamen se comites iungunt. Opum quidem cupiditas in primis Romanis tectior fuit, in alijs gentibus conspectior, vt in Persis, qui per totam Græciam legatos miserunt terram, & aquam in signum subiectionis petituri. Inquietos, turbulentosq; viros gignit auaritia, ac longinquas etiam nationes ob vectigalium cupiditatem suis annecti æquum censet. Xerses, post Atticorū ficuum gustū se eam terram occupaturum sacramento iurauit, quæ tam suaues fructus produceret, neq; non gulæ titillamento præstitit, fructus enim poterat emere, sed auaritiæ ductus fame; licèt enim tantas opes, tantamq; potentiam quantum nemo alias ante habuerat possideret, non tamen animum præsentibus contentum frenauit, sed ad ampliora potius iniustissimè stimulauit. Auaritia, etiam & luxuries iam Gallos ad Italiam inuadendam sollicitauit; nam, qui in ea fuerant, cum Popularibus vinum exhibuissent, eius dulcedine ad expeditionem omnes concitarunt, sed volente Deo, plerią; sanguinem pro hausto vino in terra infeliciter quæsita effuderunt, & qui aliena nimis cupidè appetiuerunt, sua omnia, vitamq; deperdiderunt. Eadem amœnitate ac felicitate postea Longobardos eadem Italia incitauit; in Pannonia enim cum essent, audito Italiam pomis duitibus, succulenta carne, generoso abundare vino, temperato frui cœlo, omniumq; rerū varietate affluere, magnis huc agminibus contenderunt. Hispania verò duorū Populoiū auaritiā in se, & in ipsos mutuò armauit. Etenim Hispani (tum gens simplex) in abditis terræ visceribus occultas opes, ac diuitias penitus nescie bant. deinde Romanis quærebant; sed ea re inflammati Carthaginenses contra Romanos arma mouent, quæ nō, nisi excidio Carthaginis, quieuerunt. & dum Hispanico auro, & suffusionibus inhiant, mœnia sua diruerunt.

Bella ex cupiditate iniusta.

Alienum rerum appetior suarum amissor.

Sæpissimè, vt diximus, ex auri cupiditate bellum oritur; verū in

in eo ambitio,& libido dominandi,cum integræ victoriæ laude pertinatior est. Cur enim cum vitam pacti hostes omnia dedere parati sunt,non accipiuntur preces, sed instat exactor vindictæ,donec desperatio veniæ miseros eò adigit, vt res suas perdere,seq; insuper malint, quam crudeli ludibrio hostium se se offerre? non ne; quia superbia ad glorioſum aspirans victoriæ triumphum auaritiæ præponderat? Hæc igitur bellandi causa ea est,quæ prior fortasse animos Principum accendit; quamuis quemq; suæ causæ in infestissima rapiant prælia; Principatum tamen obtinet dominandi libido. Ninus id primus fecisse dicitur,domitis proximis, cum accessione virium fortior ad alios transiret, & proxima quæq; victoria instrumentum sequentis esset, totius Orientis populos subegit. Cæteras bellandi iniustas causas hic prætermittam. Cum ex satis superq; dictis preclarè constet,quæ nam aliæ dici possint iniustæ.

Libido dominandi iniusta belli causa.

Finem Belli iustum esse oportere hocq; etiam iustè gerendum.

CAPVT VI.

INiquè licet, sceleratèq; geratur bellum, in ipsius tamen finis ratione boni aliquid inesse posse apertissimè constat. Quemadmodũ in iusto bello iniquus etiam finis reperitur. Quamobrem vtroque modo bellum factum malum afferam. Belli generatim finis est pax;ecquis hoc inficiabitur? sed in eo controuertuntur, quia alteri alter pacem suam imponere nititur,commodam sibi,molestam socijs. Bellum ità iubet suscipi Cicero, vt per ipsum tantum ad perfectam pacem, quietemq; posse quemquam aspirare credatur: Bellum, cuius finis non est rectus,si alioqui iustum est;vt, cum Romani specie Græcos adiuuant,animo Macedoniæ Imperium destinant, iustum quidem est,si causa Athenienſium iusta sit, iniustitiæ tamen ad mixta cupiditas,vt malum sit,efficit; neque enim tam ſociorum commodum, quam Regnum Romanorum cupiditati propositum est. Hinc pariter fit,vt quam maximè delinquant etiam Principes,& milites,quibus iusta licet bellandi sit causa, infestæ tamen suæ voluntati obsequuntur, & publica commoda bellorum causa negligunt. Ac primo contra caritatem peccant,cum vindictæ,non iustitiæ desiderio commoti meritas pœnas

Belli iniusti finis potest esse bonus, & iustus.

Damna ex Principis iniustitia.

nas exigunt. Hinc ſumma in corpora immanitas, incendia contumeliæq; naſcuntur. Nec æſtimant hoc rudes animi, ſed emulatione mutua, vel cladibus exaſperati belligerantur. Deinde, quamuis peccent, non tamen damna reſtituere tenentur, non, quia meritò non intulerunt ſed quia modo non licito. Parum eſt iuſtum eſſe finem, iuſta eſſe, ac neceſſaria bella, niſi etiam iura belli ſeruentur. Habent enim & arma ſuas, quamuis legibus aduerſa, leges. Primo quidem bellum ex iuſto alioquando, ſi non iniuſtũ, ut ſaltẽ illicitũ atq; execrabile, cũ per milites geritur, quorũ auxiliũ expoſcere propter ſcãdala, quæ poſſent occurrere, minime licebat. Deinde hinc fieri poteſt, vt iure merito Principes, ac Reſpublicæ poſſint, ac debeant eos, qui ante iniquam cauſam fouebant, adiuuare, & iuſti cauſa cautam iſtam iuſtam effectam fuiſſe alterius partis vitio. Si tamen de ſcandalo pars admoneatur, & pro illatis iniurijs compenſatio debita curetur.

Auxiliares copiæ aliquando bellum iniuſtum faciunt.

Si enim Chriſtianus Princeps, cum alio bellum gerat item Chriſtiano, milites verò Turcas, Tartaroſue, aut alios infideles, & Barbaros inducat, non dubium, quin grauiſſimus ſit error, iuſtiſſimam licet ob cauſam bellum ſuſceperit. Huius autem aſſerti firma eſt ratio, quamuis enim aliena pars peccarit, atq; ad ſatisfactionem obligetur, non tamen tenebitur ſe barbaris in poteſtatem tradere, quod non ſine ſummo non modò corporũ, ſed animorum detrimento fieri certum eſt. Neque verò vllus Princeps, aut Reſpublica ab vllo Principe, aut Republica eam penam exigere poteſt, cum nullum tale ſit delictum, cui commenſurata ſit huiuſmodi pœna, vt Turcæ portam aperiat, ſummoq; diſcrimini ſubditos committat. Poſſunt etiam Chriſtiani Principes obſiſtere, & contra eum, qui infideles fœderum cõtẽptores, cõmunesq; omniũ Chriſtianorũ hoſtes aduocauit, inſurgere, ſi huiuſmodi ſcandali periculũ immineat. Non enim hoc modo iniquæ cauſæ patrocinabuntur, ſed communem periculum auertent, quod non modo illis, quos contra vocantur barbari, & vicinis Principibus, ſed ipſis quoq;, qui vocantur, in perniciem verti ſolet. In ſeditionibus in ſubſidium euocare barbaros, quã maxime in vſu eſt; & hac via Heruli, Alani, Gothi, Vandali, Longobardi Imperium occuparunt. Paleologus contra Marcum Craconiacum Bulgariæ Principem, cuius fiducia proceres eius rebellarunt, Amurathem vocauit, qui lætus occaſione primum pro Paleologo vicit, deinde ingentem Græciæ partem in ſuam redegit poteſtatem. Bellum iuſtum geſſit Paleologus, ſed poſtquam barbaro, & periuro milite vſus eſt, ſe & Regnum perdidit, & hoſtem validum Europæ immiſit, qui dulcedine allectus etiam nunc Italiæ, Germaniæ, & Hiſpaniæ claue-

Princeps Chriſtianus cũ Chriſtiano iuſtum bellum gerens, ſi milites infideles in bellum inducit grauiſſime delinquit.

ſtra

ſtra à nobis pulſat. Hanc ob cauſam cauendum eſt, ne Principes magni animi, & celſiores per vicinorum iniurias redigantur, vt ad hoſtem communem ſe ſe applicent. Ita Baiazetes, victis Chriſtianis, Paleologum ad extremam ſui perditionem adegit; ille tamen, diuina patrocinante manu, inuocato Tamerlane liberatus eſt, & Baiazetes parui cidij, & crudelitatis pœnas dedit, cauęq; incluſus, & per ludibrium circumductus. Præterea, vt in ipſo bello iuſtitia ſeruetur, & omnia damna inferre liceat, quæ ad puniendos reos, ſatisfactionem, & ſecuritatem Reipublicæ firmandam pertinent; cum vltra eos terminos progreditur vindicta, bellum iniuſtum eſt. Hoſtium deinde damnis non eſt æſtimanda compenſatio, ſed victoris commodo. Damna enim hoſtium ingentia eſſe ſolent. Quæcumq; enim in prælio miles capit, iure belli retinet, quod ad ſatisfactionem nequaquã pertinet. Aequa plane lex eſt, vt quæ in prælio capta ſunt, iure capientium eſſe cenſeantur; Ducum enim liberalitas ad excitandos militum animos perneceſſaria eſt.

Ad excitandos milites Ducum liberalitas neceſſaria.

Iniuſtè etiam tum bellum geritur, cum occiduntur innocentes, quamuis alioqui iuſta aliqua cauſæ ſpecies eſſe videatur. Duobus modis occidi innocens nequit. Primo ſi quis innocens eſſe cognoſcatur, ille directè, & per ſe ſine graui peccato non poteſt occidi. Ex ipſa natura habetur cauſa, cum nulli pœnæ ſit ille obnoxius, qui à culpa eſt immunis. Cauſa belli eſt iniuria; qui verò longe ab iniuria abeſt, belli expers eſſe debet; par eſt autem ratio ſubditę ciuitatis, & externæ; nam ſi Theſſalonica deliquit, non tamen Theodoſius eadem pœna inuoluere iuſtos, & ſeditioſos potuit, nec plus iuris in exteros habet, quorum Iudex factus eſt, nec alia ratione, quam illorum noxa patiatur. Innocentes autem præſumuntur Pueri, mulieres, clerici, niſi pugnarint, aut pugnantes iuuerint. Innocentes etiàm aliquando integræ exercituũ partes eſſe poſſunt; quicumq; enim ſui Principis rationes iuſtam ob cauſam ſibi defendendas eſſe arbitrãtur, quamuis arma gerat, dummodo ſit ignorantia inculpata, innocentes cenſendi ſunt, ideoque occidi non poſſunt. Innocentes tamen occiduntur per accidens. Hoc verò, vel ideò, quia preſumuntur nocentes, vt cum omnes, qui ſunt militari ætate poſt victoriam occidantur, quia armis, conſilijs, & quocumq; alio modo iuuiſſe iudicantur, vel quia militis non ſunt partes ſingulorum cauſas audire, aut diudicare. Hinc Deus paruulis duntaxat parcit, & mulieribus, ſi viri ęquè innocentes deteriorẽ ſanè non ſubirent conditionem. Deindè quamuis plurimos culpę expertes eſſe conſtaret, cum tamen abſq; illorum cæde bellum committi non poteſt, poſſunt occidi; cum enim replicatis tormẽtorum ictibus in vrbe male agatur, eidẽ plane periculo

Bellum non iuſtũ in innocentes.

Innocentes aliquãdo integrę exercituum partes eſſe poſſunt.

tum

tũ nocẽtes, tũ innocẽtes sunt exposiꝛ. Postremò cũ militũ furori diripienda Ciuitas conceditur, passim nullo discrimine obuij sternuntur, & concedere tamen prædam totius vrbis Imperator potest, quamuis præuideat multos innocentes esse perituros. Immò si innocentes mænibus imponantur, ius suũ persequi potest. Bellum itaq; si est gerendum, iuste gerendum constat.

Verum, si Hostis satisfactionem offerat pugnandum sit.

CAPVT VII.

AD ea igitur hęc quæstio, nam quęritur, si hostis qui iniuriam intulit ad meliorem frugem conuersus, dicat nolle factum, & præterea ad prudentis iudicium reparare damnum velit, an pars læsa eam acceptare satisfactionem teneatur, & quocũmq; bellico iure abstinere. Deinde quæritur etiam, si liberum sit Principi vel acceptare satisfactionem, vel eos bello persequi, quid suadendum illi, siue quid magis expediat. Diuersimode in priori quæstione sentiunt Doctores. Nonnulli enim, oblata satisfactione belli, iubent abstinere, cum nondum sanguine fuso sacratum est. At si prœliatum fuerit, si murum concusserit aries, alij putant contempta satisfactione bellandum, alij à bello abstinendum affirmant. Ego verò, distinctionibus adhibitis, propositiones hasce apertius explicabo.

An, oblata militis satisfactione, sit Principi bello abstinendum.

Prima igitur sit Propositio, Iniuria tum confertur, vel cum diripiuntur fortunæ, vel cum operibus vis infertur, vel cum per calumniam fama, ac bonum nomen lædituꝛ; aliquando etiam omnia ista simul coniunguntur. Deniq; cum Diuinæ Maiestatis honos sacrilegijs infidilitatis vel hæresos crimine lædituꝛ.

Secunda sit Propositio, In his facillima compensatio est fortunarum ablatarum, & honoris. Pecunia enim, pecoraq; restitui possunt, aut æqua pretia rependi. Honor etiam recantatis sæpius conuitijs, & confessa calumnia, redintegrari posse videtur.

Verum duo sunt, quę hanc rem arduam, ac difficilem reddũt. Primum est, quod non modo res ablatæ sunt restituendæ, verum etiam ea, quæ consecuta sunt detrimenta, compensanda. Hoc enim est, quod in Iudicio ciuili decernitur, vt sumptus, damna, lucri

lucri ceſſatio omnem omnino ad æqualitatem rependantur, quod etiam in bello requiritur. Alterum eſt, quod poſtquam omnia reſtituta ſunt, pœna nihilominus iniuriantì, & quidem duplex infligenda eſt, nempè vt rependat iniuriam pallio aliquid pro contumelia, quam intulit, deinde nonnihil pro timore ſollicitudine, ac moleſtia, quam ſuſtinuit expoliatus, dum re ſua caruit. Hoc autem acto, nouam adhuc pœnam expoſcit Reſpublica ob publici commodi conſeruationem. Quamobrẽ, poſtquam reddita ſunt furta, & recantata eſt calumnia, furtum furca, calumniam exilio, carcere aliauè ratione plectit. Itaq; Reſpublica, quæ læſit, commodo ſatisfacere ſecundum leges debet. Hoc enim ipſius parentis naturę ius eſt, vt æqualitas inter eos conſtituatur, qui aliena iniuria facti ſunt inæquales. Neque hic alia lex eſt priuatorum, & regnorum inter ſe. Quemadmodum enim in eodem Regno, vel ciuitate iuſtitiæ æqualitas ſeruanda eſt à Iudice, ita in humani generis conſortio, cuius membra ſunt Regna. Inter Regna etiam æqualitas conſtituẽda, vt ſi vnum alteri per iniuriam quidpiam abſtulit, per Iuſtitiam reſtituat, hac tamẽ moderatione ſeruata, vt ſatisfactio recipiatur, nõ alia Reſpublica opprimatur; ſeruandæ enim ſunt leges quę apud priuatos ad reſtituentis commodum ſunt inſtitutæ.

Damna cõpenſanda, & pœna infligẽda peccanti.

Tertia ſit Propoſitio ob pudicitiæ violatæ, & ablatæ vitæ damnum difficillimè reſarciri, namcum adulteria, raptus, violenciaq;, & cædes morte puniantur, nulla alia ſatisfaciendi videtur eſſe ratio, quam vt vniuerſa Reſpublica, quę talia cõmiſit facinora tota ſe morti offerat, & colla ſecuribus ſubmittat; omnes enim ſunt homicidiæ, adulteri omnes, raptores; atque ſatisfactio nihil aliud videtur, quam plena deditio liberum ad victoris arbitrium.

In Pudicitia ablata difficillima reſtitutio.

Quarta ſit Propoſitio, ſatisfactionis moderatio, vt iuſtitia ſeruetur, cum inter diuerſas Reſpublicas agitur, non ſecundum leges ſcriptas, ſed ius naturale, & ius gentium facienda eſt. In quo primum facilior redditur in fama, & fortuna lęſa, neq; enim ad flagra, neq; ad furcam trahere quemquam eſt neceſſe, cum naturali iure pœna mortis illis non ſit decreta flagitijs, imò ne omnium quidem gentium legibus furtum capitale ſit. Quando autem pudicitia contaminata eſt, quamuis raptus, & adulteria diuina lege ſupremam mortis ſententiam acceperint, non tamen opus eſt, vt ſe dedat ad gladium Republica; iudiciales enim ſunt illæ leges, & Hebreorum, non omnium gentium; & quamuis pars læſa poſſit ſanguinis expetere pœnam, ſi habeat reum in poteſtate, non tenetur tamẽ Reſpublica talem reæ morti tradere. Itaq; quamuis Rex, vel Princeps aliquis auctoritate Senatus, iuſſu Populi, omnium conſenſu alium Principem aliquorum

Quæ ſatisfactio moderata ſit.

quorum cæde, alijsue modis læserit, si verè ipsum Populum, Senatoresq; pœnitet, si omni modo satisfacere sint parati, non debet ab illis exigi, vt omnes se dedãt arbitrio læsorum in mortem, aut vincula, sed contentus debet esse ille, qui læsus erit, pœna aliqua mitiori propter multitudẽ, & plurimos innocentes, immò vel ipso iudicare, vel ad sanioris consilij arbitros, rem cõmittere. Huius rei causa est, quia bellum tum non est necessarium, non autem gerendum sine necessitate. Vel enim pugnat Princeps, vt damna sua compenset, vel vt dẽ iniuria debitam sumat vltionem. Si vt damna compensẽt, iam damna opum, & honoris redduntur, pudicitiæ verò, & mortis damna irreparabilia sunt; compensatio autem fieri debet ex æquo, & bono. Iniuriam cum agnoscunt, & satisfactionem offerunt conuenientẽ, eam acceptare debet; cum autem sit grauissima pœna mortis, & seruitutis, possitq; minor exigi, iniuriam facit, si ad tam graues, & prauas conditiones vniuersam voluerit Rempublicam reuocare. Deinde Iudex est in hac causa ob delictum alterius, sed satisfactio offertur, non amplius vt iudex, sed tanquam pars cum parte agit, & licet adhuc Iudicis partes gerat, audire tamen etiam tenetur tãquam pars, aut Iudex partem maxime moueor. Ad leniter agendum putem, quia alioqui nullus esset omnino bellandi finis, cum in armati hostis arbitrium nemo se facile credat. Quod si Rex læsus exigat, vt omnes se morti offerant, aut deditionem faciant, vt liberum vitæ, & necis arbitrium penes ipsum sit, aut sane, vt data vita se illi omnes subijciant, Reipublicæ formam imminutent, id arbitrum iniuriantibus faciendũ, si magna damna intulerint; agros vastarunt, vrbes diripuerint; hæc enim æqualitas est compensationis. In minoribus id non facient, vt si legatos irriserunt, tantam satisfactionem nõ oportere fieri censeos & si fiet, & iniquè exigi crediderim.

Bellum non gerendũ sine necessitate.

Quinta Propositio, cum iam bellum geritur, si labente acie hostili, veniam, & satisfactionem offerunt, caritatis est parcere, non tamen ex iustitia id facere tenentur; iam enim malefactorem in ipso actu deprehendit, nec, nisi effugij causa, preces offert. Si post aliquot prælia vtrinq; facta adhuc satisfacturum pollicetur, audire, & acceptare tenetur, modò ne fallendi temporis causa, & dolosè, donec in promptu sint auxilia, id agatur. Nam, qui vere se offendisse dolet, & ad satisfactionem paratus est, iam aditum ad innocentiam sibi aperit, ac proinde ob causas, quas antea attuli, pro Republica debet accipi satisfactio.

Venia petenti hosti concedenda.

Sanius tamen consilium sequetur Princeps, si eum primum se hostis errasse cognouerit, & pro magno delicto paruam satisfactionem obtulerit, eã accipiat, immò ita agat, vt ipse sua clementia pœnam leniat, nihil asperum, aut contumeliosum imponat,

Satisfactionem paruã accipiet Princeps etiam aliquãdo, p delicto magno.

nat, damno eorum, quorum interſt, quoad fieri poteſt, conſulat; potius tamen pacem, quam bellum ſe velle demonſtret, ipſe de ſuo ſatisfaciat, ſubditosq; doceat pro cõmuni bono incommoda quædam toleranda eſſe. Imminens, ac periculoſum bellum, quod cum deſperatis eſt futurum, facilè effugiet; qui ſi extrema viderint, acerrimè reſiſtent pro vita, & libertate pugnaturi; deinde omnes eorum miſerti, vt poterunt, ſuccurrent, eumq; quid ad tam graues neceſſitates adegit, execrabuntur. Quod ſi omnia deſint, in cuiuſcumq; Potentioris ditionem, & ius ſe ſe dedent. Fidenates, cum miſericordiam victoris deſperarent, igne ſe cremarunt. Sanguntini ſe ipſos interfecerunt, & plus operæ fuit in vna Ciuitate, nec ea populoſa, quam in vaſtiſſimis Aſiæ Regnis ſubiugandis. Et illud pariter in animo obuerſetur multos innocentes; multos neceſſitate, multos leuitate, plerosq; errore peccaſſe.

De Conſilijs, quæ bellum præcedunt.

CAPVT VIII.

Celeritate in bellis opus eſt.

POſtquam Princeps maturè de bello inferendo tanquam iuſto conſultauerit, opus eſt facto; ſed ante neceſſarium eſt inire rationem, num ærarium neceſſarijs ſufficiat ſumptibus, nùm militum numerus aduentãti hoſti commodè poſſint opponi; aliter enim de pace, non de bello cum hoſte tractandum eſt. His maturè conſideratis, haud prodeſſe moram exiſtimarim, ſuperuacaneaq; verba ob opere remouenda. Et meritò ſæpius acriter orationibus ſuis oſtendebat Demoſthenes, non verbis, & deliberationibus abſq; executione, ſed armis coercendum Philippum.

Ira conſilio temperanda.

Concludendum etiam eſt, nùm expediat bellum, aut liceat, aut poſſit moueri, & iuſtæ ne cauſæ ſint, & viribus adſint. In hoc conſilio bona expendenda quæ ex victoriæ ſpolijs emergunt, & cum incõmodis, quæ indè naſcuntur. Armorũ et vſus cũ cõſilio eſt temperandus; quidam enim præcipiti nimium vtũtur conſilio, qui dũ inferre pericula volunt, nõ cauent, cũ ñ imminẽtia ſint expẽdenda diſcrimina à fortunæ vi, ancipitiq; Marte immiſſa, quæ certa ſæpè pro incertis cõmutãt, & quodcũq; belli genus facile patiũtur aſſumi; licèt deindè egerrimè deſinat, nec in eiuſde

potestate initium simul cũ exitu possit esse. Quicumq; ignauus etiam bellum exorditur, non ita verò, nisi victorum arbitrio, deponit. In hac de ineundo bello consultatione consiliarios ipsos perpendat, qui videlicet sint, qui suadeant, quiuè disuadeant. Sunt in Aula furiæ, facesq; belli, quibus in pace durius seruitium est, quo tempore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia se liberant. Sunt inquieti, qui nec ipsi quiescunt, nec vllam alijs quietem permittunt. Sunt exules, qui in eos, à quibus pulsi sunt, merito metu pœnarum concitant eum Principem in arma impellunt, Patriæ, & auitarum possessionũ recuperandarũ cupidine, parũq; hi pensi habent, quid iustũ, quid facile sit. Id solum firmiter in animo tenent, quo pacto alium moueant. Nuncijs, litteris, precibus vrgent, mentiuntur, peierant, omnia in expedito esse; veniat modo, tentet, audeat vincere, nomine, & authore opus, cunctos ab hoste defecturos, & citra sanguinem plenam victoriam secuturam. Tali persuasione Philippus Macedoniæ Rex à Domitio Phario Illiriorum Rege, Sebastianus Lusitanus à Mahumete Mauritano, & Atheniẽses ab Egestanis exulibus inducti perierunt; postremò Carolus VIII. Galliæ Rex ab exulibus Regni Neapolitani, desperatum illius statum, amicos ac clientes suos mactantibus ad damnosam sibi posterisq; expeditionem impulsus esse scribitur. Sunt etiã qui sub inani publicę causæ specie, vel se ipsos de inimicis vindicare, vel ditescere stipendijs, & sumptibus Principum, & ex rapina in subditos cupiunt. Sunt plures, qui de bello peragendo consilium facilè dant, sed periculum subire postea detrectãt. Rectè Princeps quidam, cũ magno numero Consiliarij de bello consultarent, iamq; Senatus consultum pro bello subscribendũ esset, clam constituit, vt ex opposita senaculo turri per vitreas fenestras in conclaui iacularentur milites, sine periculo eorum, qui adessent; sed ingenti pauore cum volitare specularium fragmina viderent, omnes diffugere, tuta quæsiuerè; tum monere Princeps, vt in periculo interriti consisterent, sed frustra. Vicit timor verecundiam, & solus in periculo, vt putabant, Princeps destituitur. Ille ciuiliter timori ignoscens, Nemo, inquit, bellũ suadeat, præter eum, qui belli periculum non reformidat, leones ore, animo lepores in summo periculo me reliquistis. Hac in re nihil periculosius Principe, qui cum homo sit, damna contumeliasq; more Romano, id est ægro animo, & vt excelsæ mentis videatur, iracundo fert. Consiliarius fidus sententiam non pro affectu, sed saluto Principis dicet. Irato enim Principi Cõsiliarius pacatus maximè necessarius est; nam secum affert cõsilium, quale paratus Princeps ipse probaret. Hac in re plurimi sanè decipiuntur, cum ad gratiam occupandam, ire Principis adulantur,

Consultatio accurata.

Irato Principi Consiliarius pacatus necessarius.

adulantur, quam mox Princeps ipse positurus est. Non enim semper in eadem voluntate persistunt Principes, ut horum etiam voluntates euanescant celerrimè. Consilium bellicum verò in his constituo, vt quantum iuuentus Marti feroci exuperat, tantũ omnes casus prouidere, atque euoluere, Senatus sui múnerus esse arbitretur.

Vti verò bella gerentibus perquam necessaria sunt consilia, sic æquum magis est custodiendum silentium, ne occulta in apertum deducantur. Inde enim irrita fiunt Ducis decreta, qui contrarijs cõsilijs præuertuntur, & inde in clades maximas cõiiciuntur exercitus. Vix enim fieri potest, quin sint in exercitu aduersariorum exploratores, & intercepto consilio eius, reliqua, quę bonum Imperatorem decent, parum proficiant. Iubetur itaq; ab ijs, qui militarem artem tenent, Dux, aut Imperator tria diligenter obseruare. Quorum illud non immeritò, vt perfectũ eorum, quæ est facturus, silentium seruet, nec voce, aut vultu detegat; consultet tamen, cum quibus oportet, ac si non decreuisset. Alterum, vt diurna, nocturnaq; itinera præclarè cognoscat, & quomodo ea non tantum per terram, sed etiam per mare perficiantur. Deinde, vt temporis opportunitatem ex rerum circunstantijs agnoscat, possitq; illam cum iudicio conijcere. Postremò, vt consilia, & naturam hostis intelligat. Quemadmodum enim, sublato gubernatore facilè nauis in potestatem hostium venit, eodem modo, si quis rationibus, atq; consilijs Ducé è medio sustulerit, statim quoq; exercitus hostiũ obijcietur rapinæ. & profectò ad Ducem pertinet nosse, qualis ipse Aduersarius, vel eius comites, vel optimates sint, vtrum temerarij, an cauti, audaces, an timidi, militaris disciplinæ gnari, an ex vsu temerè pugnantes. Sub signis, atq; acie bellandi arte excellebant Romani; ideo Equi incursionibus, ac populationibus meliores increpãtur apud Liuium, quod in aciem rem comminiscẽt, quia equitatu bene meliores erant Romani, in campis patentibus, quales sunt inter Padum, & Alpes parum feliciter cum eis congressi sunt. Sic ad pedestria bella imperita omnino Hunidarum gens erat, equis tamen habilis; sic Sarmatis nihil ad pedestrem pugnam olim magis ignauum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obstitit. Celtiberi viribus longi hosti inferiores, prudenter in cunei formam aciem disposuerunt, quo pugnæ genere tantum valebant, vt quacumq; parte impetum factum sustinere hostes non potuerint. Annibal in montanis locis cùm hoste pugnaturus, Hispanorum potissimum delectum habuit, qui præruptis assuetiores montibus, & ad concursandũ inter saxa, rupesq; aptiores, ac leuiores cùm velocitate, tum habitu corporum, campestrem hostem grauẽ armis, statoriũq;

Silẽtium in bellorum expeditionibus.

Tria dux aut Imperator in bellũ expeditionibus obseruare debet.

Militum pedẽdi mores.

facilè concerunt de Gallis, eorumq; similibus haud difficulter victoriæ triumphum sibi promittebat, vt quibus natura corpora, animosq; magna magis, quam firma dedisset, & qui crudo agmine aduent antes in certamen plus terroris, quam virtutis adferrent. Neq; verò minus necessariam esse arbitror contrariæ partis Ducis considerationem, vt ei, si non melior, at qualis certè opponatur. Scipionem Annibal eo ipso, quod aduersus se Dux potissimum lectus esset, præstantem virum credebat. Fabius eligendi Duces cura intentus monet, vt Annibali parem declarent Imperatorem. Nouerat enim Annibalem Fabius, sed & Annibal Fabium, sed & Marcellum nouerat, quem nuper victum, cum certamen instaurare accepisset; primum, inquit, cum eo hoste nobis agenda res est, qui nec victor, nec victus quamcumq; semper refugit quietem. Hæc igitur omnia benè ante omnium sibi proponat, quisquis bellum aliquod est aggressurus; ne demum in ipso bello minus præuisæ difficultates occurrant.

Quæ paranda sunt à Principe tempore suscipiendi belli.

CAPVT IX.

IN suscipiendo bello decreta satis aperta communiter traduntur, quæ ad illud committendum necessaria omninò esse existimarem. Tria enim considerationi, seu potius desiderio occurrunt, Apparatus, Viri, & Consilia. Si hæc Principi iuxta necessitatem in promptu erunt, iustis belli causis consociatus, victoriam semper poterit sperare. Non enim vt iustam hic foueat causam, vt secum vires suas perpenderit, satis arbitror; verum vt rectè secum ipse instrumenta, quæ vsui venire possunt ad tantam regendam molem, consideret, quibus suam defensionem, siuè amicorum inire haud turbulento consilio, viribusq; satis tutis valeat. Verum enim verò Apparatum dico, res omnes necessarias ad summã omnẽ belli, vt sunt hęc, Pecunia, Comeatus, Arma. Nisi enim hæc iam ante, & ex præparato haberet Princeps, frustra eum de bello cogitaturum censeo. Prouido itaq; cõsilio, huic, antequã inchoetur bellũ, de copijs, expẽsisq; sollicitus debet esse tractatus, maximè de Pecunia, quæ adeò necessaria, vt quemadmodum à Physicis hominum ambulatio sine neruis denegatur; ità pariter Princeps insanienti sapientiæ

Pecunia, Cõmeatus, & Arma inprõpto habenda

fine

ſine pecunia bellum poterit proſequi, quę ipſi bello eſt quaſi anima, & oraculum. Plerasq; res belli confici conſilio, & vt pecuniarum, haud quemq; fugit, & bellum eſt non in armis maximè, ſed in impenſis, & ſumptibus, per quos validiora fiunt, atque vtiliora arma. Immo ſi Princeps vſum pecuniæ prudenter noverit adhibere, ſæpe omnes militares vexationes à ſemetipſo detruſurum, certi iuris eſt. Eduardus Angliæ Rex, Burgundiæ Ducis ſuaſionibus, potentiſſimum aduerſus Ludouicũ XI. Galliæ Regem exercitum collegerat. Hic ſtatim ſuis artibus animũ applicuit, quibus nimium pollebat, vt omnes Angliæ Regis Miniſtros magna auri copia ſollicitarent; qua ſanè ſumma, & ſemetipſum cum Rege conciliaret, huicq; regreſſum omnino ſuaderent. Quare factum eſt, vt Ludouicus Bertaglienſis Anglus, qui pacem non tantoperè exoluit, egreq; tulit, Nobili cuidam Gallo dixerit, Anglum Regem fortè poſſe irrideri, cum pacem ſibi admodum infenſam amplecti cogitarit, vbiq; ſemper ab illo eam victoriam reportatam fuiſſe, quæ tantum a Regis manibus ſola blanditiarum, auriq; copia, ac vi ablata fuerit, Hic ſub nouem annorum inducijs, & quadam matrimonij ineundi inter ipſos Regum filios promiſſione, & quadam pecuniæ ſumma, in Angliam reiectus, quam maximum ſibi dedecus aſciuit, ita vt res in adagium venerit, bella etiam blanditijs, & pecunijs geri, & finiri.

Bellum nõ tam armis, quã conſilio & pecunia bene geritur

Nec minus Annonę fæcunditatem neceſſariam dixerim, ſine qua non modo victoria referri, ſed nec vita agi poteſt. Nam qui frumentum, neceſſariumq; commeatum non apparat, nullo armorum vſu debellatur. Cæteris infortunijs poſt aliquod ſalé tem tempus conſulitur, at pabulatio, & annona, niſi ſubito in promptu ſit, nullum remedij commodum ſentit. Paranda igitur ea, & quidem in vſum duplicem, militum, & præſidiorum. Illi dum in agmine verſantur, & caſtris, ne fame langueant; Iſta, vt contra obſidiones in longum ſæpè protractas annuis copijs firmentur. Philippum II. Hiſpaniarum Regem tam prouidè ſuis rebus conſuluiſſe accepimus, vt in conſcribenda illa claſſe, quàm Angliam verſus ſub Medinæ Ducis auſpicijs immiſit, nil deſideratum reliquerit, vt in ea quæcumq; armorum, annonæ, commeatum, militum, Ducumq; peritiſſimorum copia fuerit ſuppeditata. Cæſar præſtantiſſimus Dux in commeatu ſanè maxima vſus eſt diligentia. Corbulonem, quem meritò cum quouis Egregio Duce compararim, memoriæ proditum eſt, licet pertranſiret amicorum fines, magnam tamen annonæ copiam comparaſſe, cum ſuppetias ferre Ceſonio Peto à Volgeſe obſeſſo contenderit. Præter alia enim exercitum ſequebatur ingens Camelorum copia aſueta bellis, onuſta furmenti, vt ſi-

Annona parãda.

mul hostem, famemq; depelleret. Omnia itaq; parãda prius, quam geratur bellum, nec tantum, quæ militibus sunt necessaria, animaduerto, verum etiam, & quæ victum equis, cæterisq; animalibus suppeditent. Illud tamen non omittam velim, hostibus impeditum commeatum summum esse negotium. Id si vlu venerit, nihil magis posse illos perterrere, quam, si viderint intercluſos commeatus, fameq; pereuntes crediderim. Commeatu intercepto, fames pugnat, vires omnes enervat, vitam ipſam proſternit, & hostem ad extremam deducit vel deditionẽ, vel cladem.

Ex cõmeatu intercepto fames, & dãna in bello.

Illud etiam cõſiderabit Princeps malam temporum, & annorum intemperiem posse, & fuges conficere. Proponat itaq; qui eas seruet, custodiatq; parum referret eas non habere siue confectas admodum, vt aut vsui non deseruirent, siue militem debilitarent, aut conficerent; summa ideò opus erit commeatus copia; neque verò tam immodicam dixerim, vt æquè opus esse pecunia, & militum manu non censeam.

Necessaria magis annona, & milites, quam pecuniam.

Nonnullos scio credere pecuniam magis necessariam, quæ abundè suppeditata omnes propemodum belli ictus propellat. Non tamen ideò tam exactam existimo pecuniæ conquisitionẽ, quam validam militum manum, commeatusq; copiam, qua alantur. Opulentam prædam hostium nimirum, aurum argentumq; sibi facilè parare poterunt milites. Quod si aut imbecilles, aut inepti absq; commeatu, quæ eorum vis? Macedones Persianos auri, argentiq; diuites sibi subiecere. Helueti inopes, mendici sola virtute militari conquisiuere sibi immensas Burgundiæ Ducis opes. Franciscus Sforcia priuatus eques, nõ tam opum, quam militum tenax, decoratus gloria, proualidaq; militum manu septus, Mediolanensis ditione potitus est. Italia vndiq; auro referta incursiones Caroli Octaui persugere haud potuit, qui tam feliciter eam inuadere vndiq; fuit gloriatus. Nec Alfonso Neapolitano Regi tam præsto fuit aurum vndiq; partum, vt ab ingruentibus Gallorum iniurijs eum tueri potuerit. Nec quis obijciat Annibalem post multas partas victorias a Carthaginensibus ingentiorum pecuniarum vim exquirere, Gallosq; sæpè de victoria desperasse ob nimiam opum Ludouici XII. tenuitatem; immò plura reportasse incommoda, sæpeq; Florẽtinos, Venetosq; suam salutem auri copia redemisse. Haud me latet ad belli superandas difficultates pecuniæ vtum plurimum conducere, immò maximi fieri, ita vt Princeps non bene munitus hac tanta vi, potiusq; de morte sit cogitaturus, quam salutem speraturus. Neq; quies gentium sine armis, neq; arma sine stipendijs, neq; stipendia sine tributis haberi queunt. Augustus militare ærarium instituit, vt perpetuò, ac sine difficulta-

Quinam pecuniæ copia victoriã desperarunt.

Quinã auri copia salutẽ ademerunt.

te

te ſumptus ad alendos milites ſuppeteret. Non expectandum belli tempus, vt pecunia congeratur: ſi tempore belli tributa ciuibus ſoluenda decernantur, ac ſimul pendantur, in tumultuoſas rebelliones facile populus conſpirabit; quod non ita fortaſſe euenier, ſi multò ante ad ingentes belli ſumptus opportuna ſit congeſta pecunia. Verum tamen hoc aſſererem, ſemper exercitum illum, qui grauiſſimo auri pondere onuſtus eſt, ſæpe illius, qui verè norit diſciplinam militarem, prędam fore; diuitię enim viros deſides, egeſtas induſtrios, rebusq; aptos efficit. Ideoq; cum belli neruos pecuniam dixerimus, Duces, & milites cor eſſe agnouerimus; Diſtinguendum tamen putarim inter offenſiuum, defenſiuumq; bellum. Illud enim ſatis ſe ipſum alit; at in hoc ſumma pecuniæ copia opus exiſtimo, vt ſaltem tempus hoſtem debilitet, aut abſumat, aut opportunam nobis offerat occaſionem eum delendi, aut expellendi. Rarus conflictus, minorq; exercituum parſimonia maiorem auri neceſſitatem ſemper ſecum conuehit. Diutina bella ſine ſumma auri copia, ſi gerantur, difficile tamen finiuntur.

Arma, quæ curanda.

CAPVT X.

ARMA ſunt, quæcumq; ſuadent vel neceſſitas, vel vtilitas: iſta, quæ ex longo vſu didicit, & experientia, quod in bellis contra hoſtem expediat: illa, quæ improuiſum repulſura impetum obuia quæq; pro armis habet. Nec enim fas inermem militem hoſti obijcere, ne patriæ cladem potius, quàm tutamen paremus. In milite membrorum vicem gerunt arma, quæ a natura belluis ſunt tradita, cum prudentiæ commodo careant; homini autem detit arma, quibus vtatur. Natura cornua detit tauris, vngulas dedit equis, hiatum dentium leoni; viris autem ferrum, quo taurorum infringit robur, domat equos, leones euincit, quodq; magis arduum videtur; obſiſtentis ferri aciem retundit. Pacis itaq; tempore ingens armorum vis eſt comparanda, cum facilè poſſit haberi. Ipſarum Campanarum æs in arma funditur, cum id ſuaſerit neceſſitas.

Quęcumq; ad bella faciunt inſtrumenta, arma eſſe dico, ſiue ijs ab hoſte defendamur, ſiue ipſum offendamus. In duplici igitur

Arma quid.

Arma quibus nos tutamur, & quibus alios lædimus, quænam.

igitur ſunt differentia; vel enim ijs nos tutamur, vt eſt ſcutum, galea, ocreæ; vel hoſtem lædimus, vt gladius, haſta, ſcopulus. Hæc aliter quoq; diuiduntur; vel enim muniunt corpus, manibusq; ſingulorum tractantur; vel machinis aguntur, & violentius agunt, multorumq; viribus indigent, vt aries, teſtudo, tormenta maiora. Inter hæc media pono equos, elephantos, camelos, canes, quibus veluti armis nonnulli interdum fuere vſi; ſunt verò arma animata, aut ſemiarma, aut ſemimilites. Arma defenſiua, ſiue tegmenta priora ſunt offenſiuis. Optimi enim Duces partes ſunt ſuos primum in tuto collocare, deinde hoſti nocere; ſi enim mutuis plagis concidantur, nullius eſt victoria. Fortior itaq; eſt qui munitior, qui duriſſimo armorum chalybe ſe munit, quaſi vincus aſſiduè percutientis mallei ſonitum non metuit. Dum clauum Nauarchus regit, tempeſtates ſpernit; miles benè tectus inuadit hoſtem, & arte intrepidè vtitur; ars autem omnes rerum difficultates abſorbet. Arma quibus hoſtem offendimus, multiplicia ſunt; neq; enim res vlla eſt, qua nõ in hominum perniciem homines vti poſſint, & non aliquando vſi ſint. Nõ gladij modo, teliq; mucronibus homines cõfectos, ſed puluinis quoq; & roſis ſuffocatos leguntus; turbæ ẽt clangore, timpanoq; pugnamus; horumq; ſtrepitus quoties hoſtem in fugam concitat? Capilli erant, vti gladius, adeò, vt minus ridiculum Theſei inſtitutum videatur, qui capillum radi voluerit, ne anſam hoſtibus præberet, quod Alexander Magnus ſuos in barba iuſſit imitari. Chartaginenſium fœminæ capillos pro nectendis machinis, & nauium funibus dederunt. Aquilienſes verò in neruos arcuum impenderunt.

Arma defenſiua quæ, & qualia.

Defenſiua arma conuenientem habeant figuram, iuſtamq; cũ corpore proportionem. Gallos à Romanis tanto facilius profligatos accipimus, quod ſcutis ipſorum oblongis, ſeu anguſtis vaſtam corporis molem contra pilorum ictus tegere non poſſunt. Sit igitur maxima Principis cura videndi, quo, & quali armorum genere ipſius ſubditi vtantur, tum etiam, ſi opus videatur, ex peritorum hominum conſilio ea corrigendi, Romanorum exemplo, qui licet vicini ingentis animi virtute floruerint, ac iudicio, armorum tamen formam a Samnitibus acceperе. Vt autem vnico verbo plura complectar. Armorum defenſiuorum ea debet eſſe ratio, ea forma, ac pondus, vt ſicut ipſa milites defendunt, ita & ipſa a militibus defendi poſſint.

Offenſiua arma quæ, & qualia.

Offenſiua tantò meliora erunt, quantò ſunt è melioris notæ materie compoſita, quanto tractatu faciliora, ac quanto longius hoſtem lædunt. Tractatu debent eſſe faciliora, ne eorum pondere grauentur milites, agiliterq; hoſtem valeant inuadere. Optima in eis requiritur materia, vt milites eis fidere poſſint.

possint, vtq; ipsa tãto diutius durent. Eminus debet offendere, vt tanto maius hostibus inferant damnum, antequam etiam ad simul conferendas manus deueniant. Qui telum eminus, siue a longe, vt, exempli gratia, globum missilem e sclopeto contra hostem explodit, fieri potest, vt æquali temporis spacio tribus vicibus sclopetum exoneret, dum hostis interea, cui tam longè tam attingens telum non est, vix duabus vicibus explodendi habet spacium; Sic ergo fecit, vt ille alteri tertia parte præualeat, licet æquali sint numero, ille tamen tria habere millia, cum alter tantum duo habeat, existimetur.

Hinc est, quod Vegetius scribit Martio Barbulorum legionẽ, quos Diocletianus, & Maximianus postea Iouios, & Herculeos nominarunt, multas, ac præclaras Romanis Imperatoribus victorias peperisse, dum certo quodam teli genere tàm homines, quam equos eminus sæpius inflictis vulneribus petebant, priusquam non modo ad manum, sed ad iactum poterat peruenire. Hac eadem ratione Parthi Romanos sagittarum nimbis oppressos, priusquam pila expedire poterant, superarunt. Eodẽ teli genere potissimum Angli Gallis sæpè superiores euaserunt. Hanc ob causam equestrem eorum militiam, qui longis sclopetis vtuntur, institutam puto, quorũ opera Rex Catholicus in Belgio sæpè feliciter est vsus. Germani vero equites, qui breuibus, & vix spithamæ longitudine, licet quinis, ac senis sclopis instructi fuerant, nihil vnquam præclare in prælio effecerunt, vt quorum ictus ob machinulæ breuitatem, antequam ad hostem pertingerent, euanescerent; certè ad Rentium a Francisco Guisiæ Duce sola Lanceariorum opera in fugam acti, ac profligati sunt. Eam ob causam Ihicrates Athenienſis militibus suis hastas duplo longiores, vt & gladios multo longiores fieri iussit. Quę cum ita sint, pacis tempore máximè curet Princeps, vt egregios habeat arte fabros, qui arma naues, machinas construant, in publicaq; armamentoria reponant, quibus belli tempore commodè exercitus vti possit. Quæ maxima cura fuit Demetrio, sed maior Dionisio Syracusarum Domino, qui pro apparatu bellico contra Chartaginenses conuocauit in varijs regionibus fabros omnis generis ad gladios, clypeos, galeas, naues fabricandas. Multæ Ciuitates obsidionem tolerare potuissent, si annona, aut ea, quę pro bombardis requiruntur, nempè glandes, & puluis sulphureus non defeciſſent. Itaq; Princeps, antequam egeat, diligenter pręcauere debet, vt talia cogãtur, & conseruentur. Difficile enim, atq; arduum opus est hæc subito parare; parata verò non solum ad bellum valent, sed etiam bellum aliquando remouent. Nemo enim prouocare audet, & ei Regno, aut Principatui iniuriam inferre tentat, aut

Princeps pacis tempore debet habere fabros armorum.

Populo,

Populo, quem intelligit promptum, & expeditum ad vindicandum in armis stare.

De militum necessitate ad bellum gerendum.

CAPVT XI.

TRIA esse, quæ ad gerendum bellum maximè necessaria posuimus, quorum si alterum deficeret, inutile, immò noxium foret bellum, quod vtiq; Principem incautum, deindemq; non opprimeret tantum, sed & omninò circumueniret. Apparatum Pecuniæ, Commeatuum, Armorum necessarium duxi. Nunc magis opus esse viris affirmo, qui suis viribus & hostium infringunt robur, & illatas iniurias fortiter retorquent. Hos intelligo armatam multitudinem aptam pugnare, vel repugnare. Hanc diuido in milites, & Duces. Milites iterum duplices, Pedites, & Equites. Illi iã grauiter armati firmo quasi pede prœliabãtur, aut leuiter sparsi dimicabant; qui pede firmo obsistebant pugnando, erant legionarij; vti Velites, qui velocissimè pugnabant. Equites verò erant Romanorum tempore leuis armaturæ, non cataphractorum more; validum enim sui exercitus robur in solis peditibus ponebant; singulæ quoq; legiones quaternis millibus peditum constabant, equitibus ducentum; aut si quando ingens aliqua vrgeret necessitas, quinis millibus peditum, trecentisq; equitibus. Neque hos graui armaturæ pondere onerabant, vt facilius equum ascendere, descendereq; possent. Thoraces ideò antiquitus ferreos non habebant, vnde ad descendendum ex equis, celeriterq; insiliendum apti erant, in prœlio tamen minus tutò, quippequi ferè inermes versabantur. Hinc postea thorace vti cœperunt, qui tamen eos non ita grauiter premebat, vt semper, quandocunq; sis libuerit, ex equo descendere, & pedestres pugnare non valuerint. Vtrisq; sanè opus est, a quibus omne bellicis consilijs robur, & sine quibus, quamuis egregia, inualida sunt consilia quæque & tentamenta Ducum.

Armorũ genera.

Sed vtris magis, ambigitur. Sunt qui peditum commodum ipsis anteponãt equitibus; his enim solum campi, illis verò colles, vrbes, plana, & abrupta seruantur. Hi cominus maioribus, eminus certioribus feriunt viribus; nullam enim equi tractandi

sentiunt

sentiunt agitationum, quæ à certo iactu, aut ictu impediat. Noctù præterea equites decertare nequeunt; pedites verò tam diù, quam noctù ad prælium sunt aptissimi. Additur & illud Græcorum, Alexandri, Romanorumq; potentiam in peditibus maximè emicuisse, qui etiam parcioribus sumptibus aluntur. Reperiuntur autem, qui equestres copias magis vsui esse existiment, quam pedestres; facilis enim illis est & impetus, & receptus contra hostes, qui neutiquam peditibus sunt permissi. Post hinc per equitum manum impediuntur, aut hosti commeatus, aut parantur habenti; quod haud fieri posset, nisi equitum copia alijs militibus præpolleret. Equites insuper aut terga repentè inuadere, aut hostium latera opprimere possunt, vt citissimè dissipato hinc inde exercitu, facilius victoria comparetur. Annibal ideò summum in Cannensi pugna commodum ex equestribus copijs reportauit. Verum ita dicendum arbitrarer, sane pedites in oppidorum expugnatione meliores, minorisq; semper esse expensæ, quàm equites. At si de bello, & prælio agendum sit, iuxta plurimorum peritorum sententiam, eum, cui ingens equitatus copia sit, superiorem etiam in victoria futurum affirmarem. Huius assertionis multæ possunt afferri causæ, qui equitatu præualet, suam, & hostium ditionem in manu habet, commeatus liberè conuehit, omnes hostium excursiones pabulationesq; inhibet. Ottomani omnẽ regni spẽ in Timariothis repositam habent, qui eorum est equitatus, maximeq; hosti nocere potest cum magno numero, cui nemo valet obsistere. Eodem Tartari, & Hunni olim plurimum valuerunt. In oppugnationibus hostium, alijsq; statarijs prælijs etiam descendere ab equis, & pedites pugnare solebant. Quem vsum nunc hac licentia militari haud facilè Dux assequetur. In ipsis prælijs, cum equitatus infringitur vis, pedites quacumq; destituti spe ad solam fugam se vertunt. Verumtamen si plura gesta prælia obseruentur, sæpè etiam comperimus non tanti ponderis fuisse equitatum, vt inquiunt, quo eum certam victoriam reportare asseremus. Certè equitatus Gallorum victoriæ contra Aluianum fuit causa, & origo. Pugna apud Tarum facta inter Italos, & Gallos summum equitum vigorem patefecit. Attamen in pugna Ticinensi Gallorum equestres copiæ clam manum cõserere volebant, in aciem peditum suorum impetum fecerunt, qui dispersi, miserrimam cladem in se euocarunt. Apud Seminaram Atriensis Dux, qui Gallo inseruiebat, equitatuq; præpollebat, a Petro Nauarro deuictus, qui peditibus abundabat, ac profligatus est. In Ticinensi clade, in qua Rex Galliæ captus est, equitum agmen primum terga dedit. Ideò, si consulendus sit Princeps, varie hunc posse siue peditibus, siue equitibus vti

ceu-

censuerim, prout sua exigat potentia, aut ditionis suæ amplitudo, siue angustia. Si plana omnino & ampla, equitatum prodesse plurimum arbitrarer, qui in angustanimis, & montuosa, summo erit incommodo. Ideò destituta militari Romanorum disciplina, cum nullæ per totam Italiam extarent munitiones, solumq; victoria esset in habendis liberis agris, in maiori vsu semper fuit equitatus, vt Francisci Sfortiæ, Bracij, Picinnini temporibus; Et cum pro sui defensione editis in locis oppida struxerint, non tanti fuit ille habitus, quanti peditatus sat instructus a Vitellis fratribus, quem armarunt hastis longis, iam in vsu ab Heluetijs habitis præruptæ, montuosaq; loca incolentibus.

De Militum primo delectu, an subditi, an mercenarij externi, an auxiliarij deligendi.

CAPVT XII.

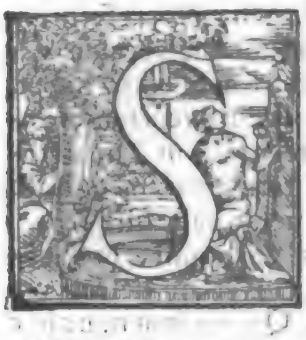

Vfficientem militum numerum bellum acturus Princeps cogat ad sua signa, quem sanè vel ex subditis, vel ex amicis, vel ex fœderibus sibi vel auxiliaribus, aut stipendiarijs, sibi potest cogere. Auxiliares conducti ex diuersis locis, nec disciplina inter se, nec voluntate conueniunt. Quamobrem in auxiliaribus conducendis accuratè eorũ, quos aduocat, cognoscat, num sint probæ fidei, an illis se tuto committere possit, & suos; siquidem huiusce modi milites lucrum potius, quam belli causam sectantur, & ita facilè ab hostibus vel maioris stipendij expectatione, vel donis possunt corrumpi. Aliunde q, periculum imminet, ne dispersis in fugam hostibus ipsi auxiliares insidientur dominis, qui eos aduocauerint, si maiori numero inueniantur. Id apertissimè experti sunt Romanorum Imperatores, vt verbi gratia, Valentus, qui cum Gothos in Thraciam secedere permisisset, atq; omnes ferè stipendiarios milites sibi fecisset, vt rebelles, & finitimos debellaret, tandem illi Occidentis Imperium occuparunt, atq; Orientis ditionem deprædati sunt. Sic Turcæ a Græcis Imperatoribus in auxilium euocati Imperium Orientis occuparunt. Saxones Deo, hominibusq; inuisi aduocati a Britannis, vt expugnarent vicinos Pictos, & Scotos infestos ab ipsis tyrannicè oppressi sunt, & ibi imperarunt fere per trecentos, & amplius annos. Nostro etiam æuo Carradinus Pirata fuit,

Auxiliaris copiæ non tutæ.

fuit, qui aduocatus ab incolis Zillie, seu Cæsarientibus Mauritaniæ (nunc Algeri) ad expellendos ab Arce Hispanos, eos quidem inde expulit, verum Selinum Principem ciuitatis necauit, & se ipsum Regem constituit. Cum ēt Saladinus Dux Tartarorū veniſſet in auxilium ab incolis Babiloniæ petitus, (quā dicunt hodie, Cairo) vbi superstitionis & impietatis Mahumetanæ Magnus Pontifex Califus dictus degebat, ad pellendos Christianos, qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota syria fugauit, sed viribus pollens Califum necauit, atq; imperandi potestatem sibi vsurpauit, tenuitq; ope, & auxilio Tartarorum, vsq; dum Sultanus Selinus vi sublatum Imperiū adeptus fuit. Exitiosa semper sunt consilia externa; & si rectè perpendantur omnia, plurima regna occupata, inuasaq; ab exteris auxilijs comperiemus. Chartaginenses a Gallis, Hispanis, Iuguribus, Balearibus, Græcis, Græci a Philippo Macedone, Britanni ad Angloſaxonibus, Hieroſolymitani a Saladino, Hiberni ab Anglis, Apuli a Romanis, Itali a Gallis; & Hiſpanis, Demetrius Paleologus Peloponnenſi Princeps, Conſtantinopolitani a Turcis, Friſij Occidentales a Saxonibus, aut oppreſſi, aut infidijs appetiti ſunt. Marcus Tullius gloriatur, Populum ſocijs defendendis in id faſtigium, in quo tunc erat, conſcendiſſe; & Alcibiades apud Thucididem, Athenienſes, auxilia ſocijs & externis ferendo, ad tam ſublimem potentiæ verticem conſcendiſſe affirmat. Gothi aduerſus Herulos a Zenone Auguſto in Italiam miſſi cum omnium Populorum ſeruitute eas opes ſibi pepererunt, quæ tot cladibus concuſſæ, vix tādem conciderunt. Longobardi ab Harſete acciti, optimatum expulſis familijs, ſedes ibi ſuas, adeoq; ſuperbum condiderunt Imperium, vt Harſes, ſi diutius vixiſſet, ſub ea mole oppreſſus concidiſſet. Nec leuia detrimenta acceperē Pontifices Romani ab Anglis, cum eos mercede conductos bellum aduerſus Romanæ ditionis occupatores gerere iuſſerunt, ſcilicet tam validis illorum copijs, vt quocumque loco conſtitiſſent, impunè debacchārentur, amicis plerumq; quam hoſtibus grauiores, & promiſcuā præda raptoq; viuentes. Sed primorum temporum geſta reperimus? Mediolanenſes, mortuo Philippo Principe decreuerunt ſtipendium contra Venetos Franciſco Sforciæ, qui ad Caruagium, deuictis hoſtibus, ſe illis adiunxit, vt Mediolanenſes ſuos Dominos opprimeret. Eius Pater Sforcia cum Ioannæ Neapolitanorum Reginæ ſtipendia mereret, repente illam inermem deſeruit; ſic, vt nē Regnum amitteret, in Arragonum Regis finum coacta fuerit ſe conijcere. Si quis obijciat Venetorum, atq; Florentinorum Imperium his armis retractis Imperatoribus fuiſſe propugnatum, nec illud etiā præfectos in ſuam

Exitiosa & per sunt cōsilia externa Quinam in bello aut oppreſſi, aut in fidijs appetiti

Auxiliares copię aliquā do infidæ.

poteſtatem redegiſſe. Reſpondeo Florentinos ſuam quandam fortunam in ea re fauentem maxime habuiſſe, quandoquidem ex eorũ Ductoribus, qui ſtrenui eſſent, & a quibus ſibi metuendum fuiſſet, nonnulli aduerſis prælijs ſunt vſi, nonnullis fuit repugnatum, reliquos ambitio aliò traduxerat. Qui infeliciter bellum adminiſtrauit, is fuit Ioânes Acuthus, cuius fides amiſſa victoria cognoſci non potuit; at nemo non fatebitur, ſi victoriam reportaſſet, Florentinorum rem ſuo arbitratu fuiſſe adminiſtraturum. Contra Sfortias Brachiani ſemper ſteterunt, mutuo ſe ſe obſeruantes; Frãciſcum ambitio totum in Galliam Ciſalpinam pertraxit; Brachius verò contra Sacerdotum Rempublicam, atq; Neapolitanum Regnum ſe conuertit. Imperium belli gerendi Florentini detulerunt Pauolo Vitellio viro inſigni prudentia, qui maximum ſibi nomen pepererat. Is, ſi Piſas expugnaſſet, nemo inficias iturus eſſet Rempublicam Florentinorum eius Imperium fuiſſe ſubituram; nam ſi in hoſtiũ partes ſtipendia facturus tranſiſſet, nullus erat euadendi locus; ſi verò eum retinuiſſent, illius iuſſa capeſſere cogebantur. Venetorum ſi progreſſus examinentur, facillime quis intelliget eos tutiſſimè, ac feliciſſimè tunc ſe præſtitiſſe, cum ex Veneta gente collecti eorum exercitus bella gerebant; cuius moris tenaciſſimi fuerunt, antequam ad terreſtres expeditiones ſua ſtudia conuerterent; quo quidem tempore patritiæ gentis, & vrbanæ plebis inſtructi armis fortiſſimè ſe geſſerunt. At vbi primum terreſtria etiam bella ſuſceperunt, hanc virtutem neglexerunt, moresq; Italos ſecuti ſunt; atq; incontinenti, augendi Imperij initio, tum quod non ita longè Reipublicæ fines protuliſſent, tum etiam, quod in magna eſſent exiſtimatione, non erat quod valdè à ſuis præfectis foret ſibi timendum; at longius dilatatis Imperij finibus, quod Carmagnola exercitus Imperator factus eſt, tunc eius erroris ſpecimen ceperunt; nam cum acerrimum illum Ducem agnouiſſent, poſtquam eius ductu Mediolanenſiũ Ducem verberaſſent; illum verò remiſſiorem in bello gerendo factum cernerent, nullius amplius victoriæ eo ductore ſe fore compotes ſunt rati. Quarè ne difficulter parta facilè omnia perirent, eum miſſum facere nec volebant, nec poterant. Vt ergò ſe ipſos ab eo tutius cauerent, nonnullis excitati ſuſpicionibus eum interfecerunt. Declararunt deinde ſuarum copiarum Imperatorem Bartholameum Bergomatem, Robertum Sãſeuerinatem, Comitem item Pitiliani, & id generis alios, quibus Ducibus ſummopere timendum erat, ne detrimentum potius, quam emolumentum ſuæ Reipublicæ importarent. Id quidem in eo, quod geſtum eſt ad Vailam, bellum accidit, vbi vnico cum hoſtibus congreſſu id totum perijt, quod trecentorum annorum

ſpatio

ſpatio plurimis laboribus fuerat comparatum. Hæc ſunt pericula, quæ facilè illi ſubeunt, qui externa auxilia ad ſe vocant.

Mercenarij etiam vt plerumq; infidi, quibus, cum venales habeant manus, ibi maxima merces, amant non iubere, non regi, cunctaq; ex libidine agere, in propinquo maximæ rei diſcrimine, & pauidi etiam in ipſa pugna, ſine pudore flagitij, ſine Imperatorum cura terga vertunt; quia nulla fide, nulloq; tenentur affectu, vt ſerò velint alieno Imperio ſanguinem ſuum commodare. Sunt hyrundines æratij, populatores prouincialium, quos a populatoribus vindicare deberent, ſoliti omnia tanquam externa, aut vrbes hoſtium vrere, vaſtare, rapere; inſatiabiles laborum ſuorum exprobatores, cum nihil tamen, aut parum inſeruiant, & quantum poſſint, a periculis ſe remoueant. Mercenarij vt plurimũ infidi.

Quorum igitur debet eſſet electio? Certè, ſi ditio Principis ampla, & patens, plures incolas habeat, qui bellicæ artis diſciplinæ ſint gnari, ita vt aliorum opem tum ad defendendam ipſã regionem, tum ad alienas Prouincias inuadendas non expoſcat, tunc ſapientius iudicarem, vt minus, quam fieri poſſet, exterorum ope vteretur, cum ſatis diſciplina vigens, militumq; numerus ei quocumq; belli tempore ſemper opitulari poſſit. Minus, inquam, quam fieri poteſt, nam aliqualem ſaltem manum exterorum voluerim, quæ alijs adiumento eſſet, qui ſimul cum aliorum viribus aliquod ſaltem ſubſidium Reipublicæ afferre valeant. At ſi anguſti regionis limites fuerint, maximè aliquam externorum copiam prodeſſe crediderim, quæ ſaltem proportione ipſi regioni reſpondeat. Quid enim vnius ditionis militares vires poſſunt, ſi præſertim eæ ſint virorum, qui domeſticis aſſueti negotijs, vxori, liberis, quotidianis lucris dediti, nullam aliam habent exercitationem, niſi eam, quam quotidiè præ manibus tractare voluerint. Id ſemper ſiue ad offenſionem, ſiue ad defenſionem profuturum exiſtimarim. Nonne in Belgis exteros, Germanos, Gallos, Anglos, Scotos, Hibernos, Italos, Epirotas militare conſpicimus, & in Italia nonne ſemper ab exteris hucusq; bella geſta fuere? Quid in Mediolanenſi ditione valuiſſet vnquam Hiſpanus, niſi extera etiã arma ſibi aſciuiſcet? Quid cæteri Principes? Eorum certè refellerem ſententiam, qui ſuam omnem ſpem in ſibi ſubditis populis volunt collocare. Omne Imperium cuicumq; ſubdito eſt Imperium. Nihili propemodum faciunt ſubditi, an legitimo, an vero aduenticio Principi ſint ſubiecti: e re ſua non exiſtimarunt pro aris, focis, liberis arma ſumere. Et ſi fortaſſe arma pro Principe acceperint, quid diſciplina proderit, quę iam ab omni, ob defectionis metum, exercitatione erit deſtitura? Aliquando bonum habere exteros milites.

Verum ſi externa ſunt exquirenda ſubſidia, ex illa tantum ac-

Quæ auxilia ab externis petenda.

cerſat Princeps gente, cui iura, & fœdera publicè, priuatimq; ſancta conſeruantur. Itaq; nemo Chriſtianorum Principum Turcas, Tartaros, Moſcouitas in auxilium vocet. Conſtantinus in Græciam decem mille Turcarum vocauit, qui deinde victores excedere recuſarunt. Ibiq; multarum calamitatum ſeriem Imperio Conſtantini procreauere hoſtes, qui antea fuerãt auxiliares. Hiero Siracuſanus, cum ita mercenariorum inſolentiam intumeſcere videret, vt nec retineri, nec dimitti ſine periculo poſſent, militari vſus aſtutia omnes occidit. Crudele hoc quidem, & durum, attamen pro ipſorum meritis. Cauendum eſt etiam Principi, neita; vt dixi, externis ſe credat auxilijs, vt non plus ſui roboris, ſuarumq; virium in caſtris habeat. Certè enim inter maiora mala, quibus implicari poteſt Principatus, eſt alieno firmari robore, & externo in fundamento propriam, & domeſticam Imperij molem ſtabilire, & ex militari manu exterorum præparare ſibi coronam, & ſceptrum. Et ſi in alia re ab externis non vexetur Princeps nationibus in auxilium vocatis, certè hoc nõ minimũ eſt, quia eis concedit occaſionem ſcrutandi vires noſtras, ad quas poſtea euertendas hoſtili animo maiori numero redeuntes, & loca, & vrbes, earumq; munitiones, & mores obſeruatos facillimè inuadunt, & earum ſe accommodant commoditatibus in perniciem aduocantium, & bellandi modum, & defendendi artem detegentes minori cum negotio aggrediuntur.

Non deſunt, qui iudicant etiam non expedire Principibus vti in bello ſubditis, eo, quod armorum tractatione ferociores ciuium animi euadant, atq; inde facillimè ad rebelliones excitentur; omnia enim ſibi cum robore enſis, & armorum pollicẽtur, vt exempla extant in Gallia, & Belgio. Variæ ſententiæ ſuis nituntur rationibus, & certè vndiq; imminent cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium, & munus Principis erit, ſolerter omnia perpendere, & conferre, & quod magis conuenire, & tutius videbitur, eligere, & minus damnoſũ ſequi, alioquin vix fieri poteſt in rerũ naturæ varietate, maxime in adminiſtratione Principatus euitare omnia incommoda.

Ordi-

Ordinarios milites quosdam pro Principatus conseruatione alendos esse.

CAPVT XII.

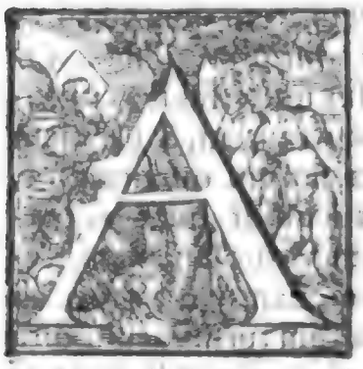

D vrbis defensionem aliquos semper a Principe alendos milites dicerem. Non ignoro gentem precedere gentem in bello, & plagam cæli non tantum ad robur corporum, sed etiam animorum facere, itē Principi a subditis subesse periculum, si eos armet. Verum tamen non ignoro etiam, similitari bene instructi arte, & prudentia delectui præponantur, celeriter manum bellis aptam posse aggregare, nec vllum posse esse periculum, nisi forte illi sint Tyranni, qui subditos metuentes, neq; bonos eos, neq; opulentos, neq; fortes, neq; animosos, neq; in vniuersum bellicosos, fieri vnquam patientur. Legendi itaq; milites (neq; id repugnat iam superius expressis) sed cum iudicio, prudentiaq;; quorum duo genera existimarem, nonnullorum qui assiduè, & velut ex numero, arteq; militent: nonnullorum uerò, qui rarò, qui vè domi sint. Priores illos non aliud esse volo, quam legitimos quosdam, præfectosq; milites, & (vt ita dicam) verè Martis alumnos, qui lecti in hanc vnam spem, formentur omni armorum tractatione, disciplina castrorum, vsuq; militari. Hi tales omnino Principi necessarij, quippe qui in pace decus, in bello præsidium, Principem non minus in curia, quam in castris defendant. Sed necessarij haud multi, non solum, quia sumptus vitari reor (immensi enim faciendi essent in assiduum illum frequentemq; militem) sed quia turbæ omnino sunt dānosæ. Nam profecto, vbi multi simul militari præcipuè animo coeunt, facilè sunt ad res nouas proni, tum ingenio suo, tum, vbi vires respexere, securitate. Necessaria tamen aliqua ordinarij huius militis copia, vt plurimum enim consurgunt bella, & diù durant, itaq; opus est celeri remedio, & perseuerante. Hinc totam Imperij molem conspicatus Augustus, ordinarios milites constituit, seruatumq; est successoribus. Hunc militi, tanquam pro omnium otio, acquiete solicito bonos est habendus, qui bona est exercendus disciplina, nec ipsi quies, aut otium concedendum, alioqui Principibus grauis, contra subditos insolens fieret, nam animos ad inferendam iniuriam maximè eō-

Quale genus militum habēdū a Principe.

mouet. Cum autem de vita periclitetur, omnia mereri se putat, si quicquam non extorsit, hostibus atrocior est. Exercendum etiam hunc putarim pacis tempore, alioqui ocio celerrimè elangueſceret. Agesilaus in Gymnasio milites exercuit, & virtutis præmia proposuit. Philippus quoq; Macedones exercuit diligenter, cum armis sæpè trecenta stadia conficiebant, arma omnia, commeatum, vasa ad victum ferebant. Diuersis insuper in locis militem etiam habendum crederem, tum quia pluribus præsidio, & minus grauis est, tum verò ne conspirare possit. Vires enim suas, nisi cõiunctas videt dispersus miles, facilè coitionis animum auertit. Interdum tamen ad virtutem, & peritiam demonstrandam conueniant, vt ex peritiorum ostentatione, mutua concitetur æmulatio. Dubium autem est, quot ordinarij hi milites debeant esse. Si regibnem Mediolanensem, Regnumq; Neapolitanum intueamur, vnamquamq; ditionem ab vna saltem veluti legione, pluribusq; equitum turmis custoditã reperiemus. Difficilè profectò certus aliquis potest definiri numerus; res enim tum a temporum differentia, tum etiam a varijs cuiuscumq; Regni finibus dependet. Communiter tamen Politici sic præscribunt. In mediocri aliquo Regno vnam legionem videlicet ex millium peditum, cum tribus equitum alis, in magno equitum numerum paulo grandiorem, quam pro modo peditũ, quia e subsidiarijs militibus, pedites facilè explẽtur, & boni reperiuntur. At in equite aliter est, in quo tractu, & mora opus, vt exerceatur, doceaturq; equo, & armis.

Non sufficit ordinarius miles.

Hosce ordinarios appello milites. Alios subsidiarios vellẽ, vt his semetipsum firmaret Princeps. Palam est exiguam illam manum non esse satis ad omnem vim hostilem repellendam. Nos nõ aliud esse volo, quam paratas semper auxiliares aliquas copias ad nutum Principis expeditas; & hoc ob finem duplicẽ, siue, si se offerret occasio, prioribus ordinarijs iungantur, siue, vt in oppidorum præsidia distribuantur. Hi ab ordinarijs differunt, quod hi toto genere vitæ milites sunt, hi duntaxat armis sueti, vt belli tempore & arma induant, & extra belli tempus res suas agant. Eandem hanc operam præstant hi, quam Mercenarij, immo meliorem, quod non solum reuerentius, & æqualius Principi parebunt, sed minus impendiosi erunt. Illi longinque accersendi, & cum dispendio sæpe expectãdi, hi in sua sede vnico euocati edicto, adsunt. At vndè parandi sint, plures ambigunt. Sunt qui, vt Princeps validas militum copias habeat, ante omnia delectu opes esse existimant, qui fiat præcipuè magis ex ciuibus, artificibusq;, quam agricolis. Neque enim viri omnes ijs, vel animi, vel corporis dotibus sunt præditi, vt belli incommoda, & erumnas, frigus, æstum,

famem,

famem, ſitim perferre, totos dies laboribus exigere, integras noctes inſomnes traducere, fluuios natando traijcere, foſſas tranſilire, muros aſcendere, pedem cum hoſte, vel vno, vel pluribus conferre; repentinum comprimere impetum, debacchanti incendio ſeſe opponere, miſſilium globorum imbrem, tædasq; ardentes, calcem viuam e muris delectam, ſuſtinere poſſunt; vitam deniq; mille periculis exponere, ac mortem quaſi vltrò prouocare audeant. Non ideò fidendum agricolis, quia inopes, mendici, addicti ei domino, cui famulantur, magna liberorum manu ſtipati, obęrati, aſſiduis corporum defatigationibus oppreſſi, ſiti, fame laborantes, victum ſibi ſolo pane, varijs leguminibus confecto, quæritantes, nihil aliud penſi habentes, quã vomeres, aratra, ligones tractandi, inepti ad armorum vſum, & ad effugienda arma nimium faciles, cum ex ijs ſolam experiantur moleſtiam, ignari, quid honoris ſecum bellica virtus afferat, & quid ſecum trahat furoris ira, mites in ſuis agris, pratiſq; delitias habent; qui ad exploſionem cuiuſcumq; tormenti adeò perterrentur, vt terga vertere ſemper ſint parati; quos nullum imperium Ducis, nullum quoduis commodum, nulla deniq; pietas cohibere poteſt. Vbi non eſt quædam naturalis ferocitas, vbi non bellicus quidam vigor, vbi non quædam laudis appetitio, vbi deniq; non inſitus ille honos, quem tanti faciunt milites, ibi neceſſe eſt ignauia, & timiditas ſuccedat. Et quomodo Agricola his dotibus præditus eſſe poterit, ſi ex habitu pecorum, iumentorumq; ſpiritus generoſos non haurire ſolum, ſed nec noſcere poterit?

Angricolę non boni milites.

Ego certè Vrbem fugerem, nec tamen oppida derelinquerem duplici de cauſa. Primum, quia omnino aptiores cenſeo oppidanos, qui aliquibus commodis fortunę vtantur. Deindè quia magis ſecuritati, ac quieti Principis conſulitur. Nam ab armis ferociorem, & magis exultantem Populum fieri non eſt negandum, qui locis, & mœnibus fretus rebellionem fortaſſe machinari potuerit. Longè certè hic metus ab oppidanis abeſt, tum quia natura mitiores, tum quia verè ſparſi, & deducti non temerè conſentiant, & coeant in vnum. Nec per omnes pagos plures, quam quini, deni, viceni (vt erit incolarum frequentia, & infrequentia) deſcripti habeantur.

Ex oppidanis eligẽdus miles.

Non ideò omnes deſcribendos ſuaſerim; cum enim aut inuiti deligantur, aut ex vna domo ferè omnes, tum & iniuſtum erit, tum ipſi Principi damnoſum. Non omnes eò deducat Princeps, vt militiam ſubeant inuiti; deligat, qui ſuæ ſecundent voluntati, honoremq; arbitretur militiæ decus; gratijs, priuilegijsq; foueat, non pauperrimos aſſiduis delectibus fatiget, qui ſi frequentes, erunt, frequentes & horum excoriationes,

tiones, Principi, ſubditiſq; exitioſæ. Non bene aratra cum armis conueniunt; illa totum requirunt hominem; hæc plures homines, vt aruis inſeruiant, & militiæ eodem tempore, nequaquã fieri poteſt. Infeſta armorum tractatio nullibi agrorum culturam expoſſit; vt ſe ſæpè ſubtrahat, ruſticus ſemetipſum pignori dat. Hinc furta, rapinæ. Et ſi fortaſſe illius ſit naturæ Princeps, vt ingentem militum numerum velit, caueat, ne adeò tam ſpecioſa deſcriptione intumeſcat, vt laceſſitus plura, quã ſuæ ſuſtinent vires, aggrediatur. Qui numerum potius, quam militũ robur ſpectarunt, Imperium ſæpè amiſere. Non tam grandem itaq; peditum numerum exigo; ſat exercitatum, exiſtimationiſq; anxium ſumme voluerim. Alexander Magnus triginta peditum, & quattuor equitum millibus totum Orientem ſubiecit. Annibal Italiam, & Romam ipſam oppugnaturus, ſeptem Hiſpanorum millia domum remiſit, quadam in ijs cognita timiditate, exiſtimans videlicet eiuſmodi homines plus conſilijs ſuis obfuturos, quam profuturos. Comes Albericus de Cunco Italici peditatus virtutem, ac laudem, quæ euanuerat, immò in infamiam quaſi commutata fuerat in integrum reſtituit, delectis ſibi magna diligentia copijs quibuſdam (quas Sãcti Georgij ligam appellauit) quibus Anglos, Brittanos, & alios Trãſalpinos Populos Italia, iamdiù ab ipſis vexata, ſubmouit. Georgius Caſtriota, ſeu Scanderbegus in omnibus bellis, quę cum Turcis plurima fœliciter, proſpereq; geſſit, nunquam vltra ſex equitum, & trium expeditorum millia ſub ſignis habuit, quibus non ſolum ditiunculam ſuam egregiè tutatus eſt, ſed præclariſſimas etiam victorias contra Amurathem, & Mahumetem Turcarum Tyrannos eſt conſecutus. Hi ſint itaq; ſubſidiarij milites, qui pedites ſint. Nam equites ex nobilitibus deligi ſemper cẽſuerim, tum vt hæc onera refugiãt pauperes, ditiores ſubeãt, tũ etiã quia aptiores magis ad hunc vſum, quã reliqui ruſtici.

Militum potius virtus quã numerus perpendenda.

Dele-

Delectum magna cura habendum.

CAPVT XIIII.

MAgna cura militum delectum habendũ arbitror, non enim passim, aut temerè oblati sunt adsumendi. Quælibet regio tum ignauorum, tum fortium ferax est. Quamobrem illi seria inquisitione reijciantur, hi verò assumantur, si tamen strenuam generosamq; militiam voluerit Princeps. Boni, robustiq; militis notas quinq; facio. Patriam, ætatem, Corpus, Animum, Vitam. Nomine Patriæ intelligi palam est locum, vbi quis natus, aut educatus iam fuit, quem haud temerè in delectu considero. Omnes itaq; nationes, quę Soli sunt vicinæ, nimio calore siccatas, amplius quiddam sapere, sed minus habere sanguinis compertum habemus; ac propterea constantiæ, ac fiducię nihil in pugna cominus facta habere, ob metum videlicet vulnerum, cum se in venis exiguam sanguinis copiam continere cognoscant. Contra septẽtrionales populos remotos à solis ardoribus inconsultiores quidem, sed tamen largiori sanguinis copia affluentes, ad bella promptiores esse opinamur. Nonnulli igitur Tirones volunt de temperatioribus plagis legendos esse, quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnerum, mortisq; contemptum, & pariter adsit prudentia, quæ & modestiam seruet in Castris, & non parum prosit in dimicatione, & consilijs. Quamuis non inficias iuerim regionis naturam ad militem legendum idoneam, parui tamen esse momenti ipsa historiarum monumenta docẽt; quæ enim loca barbaras olim gentes tantum producere videbantur, nunc in meliorem mutata frugem, fortissimorum virorum feraciſſima sunt. Qui solis ardoribus magis accedunt, timidi vocantur, cum parum habeant sanguinis, qua tamen veritate indicatur, penitus ignoro. Israelitæ viri fortissimi erant, & a solis calore sicci. Chartaginenses prudentiam, audaciamq; in prælia attulere, & Africo tum sole torrebantur, certè a sole venientes, & meridie, Romanos Italica hyeme vicerunt, etiam pugna stataria. Quod verò de sanguinis copia philosophantur aliqui, nescio, an verè Philosophi probent. Qui fortudinem, audaciamq; non in multo sanguine collocant, sed calore, spiritibusq;, nec metuunt vulnera tam propter sanguinem, quem

Qui' milites meliores.

sistere

fistere facile est, quam propter mutilationem, mortem mq; . Neque verum asseritur septentrionales prudentia, & castrorum disciplina destitui. Olim credo ita fuisse cum barbari essent, at nunc constantissimi in acie, in castris modestissimi sunt. Itaq; in omni gente fortes deligẽdi, quos deinde disciplina firmet, ac formet; sed non tamen de vrbibus, vt iam dictum, sed de pagis, oppidisue. Aptior semper est rustica gẽs, non eam, inquam, quæ summa rerum inopia oppressa in campis degit, summisq; defatigata laboribus; eam semper dixerim, quæ in pagis vitam suam ducit, quæ sibi, & suis manibus quæritat victum. Hæc solis patiens, vmbræ negligens, balneorum nescia, delitiarum ignara, simplicis animi, duratis ad omnem laborum tolerantiã membris, cui gestare ferrum, ferrum ducere, onus ferre naturalis quædam consuetudo est; & si qui ex ciuibus suppleantur, non incongruum erit; ingenio sunt exactiori, & ad omnia magis habiles; & cum omnia summa egeant industria, prudentia, dexteritate, ad hæc omnia facilius ciues educuntur.

Etas militis. Aetatem cõsidero, pubertatem scilicet incipientem, quia celerius imbuitur, & perfectius discit, quæ à pueris imbibit; corpus exercitio aptius est, tempus habet vniuersa discendi. Vix tamẽ antiquitus minor anno decimo septimo legebatur, nisi necessitas cogeret, nec maior annorum quatraginta sex tirocinio imbuebatur.

Corporis etiam proportio notanda est, quam nonnullos proceram voluisse scio, & inter cæteros Rex Pyrrus fuit, qui delectori suo fertur dixisse. Tu grandes elige, ego eos fortes reddam. Mediocrem quandam staturam vellem, sic tamen, vt ex cultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum ij eligantur, quibus nempe dura sunt corpora, stricti artus, minax vultus maior animi vigor.

Magis etiam animus est cognoscendus, vt videlicet tirones non corporibus tantum, sed etiam animis præstantissimi deligantur, quibus insit audacia, militaris confidentia, quibus sudor, puluis, & alia talia sint epulis iucundiora, qui tandem nihil prẽter vilis famæ opprobrium metuant.

Quod genus hominũ eligendum. Vita deinde est perpendenda, ideſit, quod lucri, aut artis genus sequantur illi tyrones; nam ad mollitiem, & duritiem ignauiam, aut ferociam haud leuiter hoc facit. Ego piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesq;, qui aliquid tractasse videbuntur ad gynecea pertinens, longe a castris repellẽdos arbitrarer, quin etiam opificum vulgus, minimè militiæ idoneum genus putarem. Sed nec damnati Iudicijs, quiq; genere, & vita infames. Quamuis etiam fuerint, qui plurimam ab improbis vtilitatem esse existimarunt, cum bella geruntur. Primum enim

Non eligẽdi infames.

vrbes

vrbes fæce iniutili,noxiaq; purgantur,& remanet id , quod eſt ſincerius,& purius. Deinde improbos, inquietos volunt conſultius eſſe occumbere in acie,quam bonos,quietos , frugiq; ciues. Minori igitur Reſpublicæ incommodo pereunt mali,remanent meliores, quibus deinde defendenda vrbis cura poteſt tutius committi. Rigorem Ducis,inquiunt,ac aſſuetudinem audaces efficere;interdum etiam bello pietatem addiſcere , cum bonos morum doctores ſortiti,inter incerta pericula ſalutis admonentur. Ego verò horum aliquam partem admiſcendam dicerem;verum non tam magnum numerum , cuius exemplo commoti reliqui poſſent corrumpi , ſed eos potius præclaram diſciplinam edocerent, qua inſtructis rectius militaris ars progrederetur.

Non inuiti demum,immò ad militiam proni ſunt eligendi. Qui enim inuiti ad nomen reſpondent; qui in ergaſtulis latent, pollices ſibimet ipſis præcidunt, ne militare cogantur , ad domeſticos lares ſemper aſpirant,vbi in delitijs malunt , quam inter belli labores periclitari. At verò qui ſponte bello ſe ſe dedunt,in ſolo morantur bello , in victoriæ belli præmio ſuã omnem ſpem collocant. Potentiſſimi Reges , quibus ius cogendi erat,tantum voluntarios habere maluerunt. Xerſes magnus ille Rex,cum tot populos in bella cogeret , ne inuiti nomina darent,ſollecitus erat , nam meminerunt fatalem Perſis Græciã fuiſſe. Vulpinam igitur induit, & dimiſit paſſim , qui diuulgaret Principes Græciæ prodituros eſſe patriam , omnes ad ſpolia vocari,non ad pugnam. Hæc ſunt , quæ perpendenda duco in quocumq; militum delectu habendo,quæ ſane, ſi Princeps ſecũ ipſe conſiderarit,perutilem ſemper ſibi militiam erit habiturus.

Non eligendi inuiti.

Quam accuratè militaris diſciplina ſeruanda ſit.

CAPUT XV.

Militum delectus cuiuſcumq; bonæ diſciplinæ,præcipui decoris,ac fundamẽti Imperi expers , quid tandem prodeſſet? Qui boni milites eſſe poſſint, delectus inuenit,tales verò efficit, ac ſeruat diſciplina. Illud planè certum,natura paucos viros fortes procreatos eſſe, plures verò ſtrenuos redditos inſtitutione,ac induſtria. Romanus Populus præ cæteris hanc ita excoluit,vt Imperium illud grande,virtutis potius merito ſit adſcribendum , quam fauentis fortunæ beneficio. Non enim Romanis initiũ armorũ ipſum bellũ fuit, nec ſolum, cum

Romani diſciplinæ militaris ſeruantiſſimi.

cum vſus, abit neceſſitas fuit, manus mouerunt feriati; ſed tanquam cogniti armis, ab exercitatione nunquam ceſſere, nec expectauere occaſiones. Exercitationibus autem illis, ſiue ſimulatis etiam bellis nihil a vero vſu fortitudinis, & audaciæ abibant, ſed quiſque quotidie miles omni alacritate tanquam a bello exercebatur. Quo fiebat, vt facillimè, & pronè ſine laboris ſenſu pugnas tolerarent. Neque enim vel confuſio eos cõſueto ordine amouebat, vel diſſipabat, vel attoniti reddebantur metu, vel labore defatigati. Quamobrem Princeps omnibus Imperij neruis ad reuocandam priſtinæ militiæ diſciplinam debet conniti.

Diſciplinam itaq; militarem appellarim ſeueram militis informationem ad robur, & vires. Huius munia, exercitium, ordines, pæna, & præmium. Exercitationem intelligo, quando electus miles ad arma, & ad opus edocetur. Id ipium nomen ita ſuadet, & ipſa res, & ratio; cum enim ad omnes artes perficiendas vſu aliquo, & exercitio opus ſit, cur id in iſta militari eſt negligẽdũ, ſine qua quælibet aliæ artes nulla ratione eſſe poſſunt? Athleta, Venator, Auriga viliſſimæ mercedis gratia, vel obſcuræ plebis fauore aſſiduo ſtudio artes ſuas aut ſeruare, aut augere contendunt; quanto magis militem, cuius eſt manibus ſeruanda Reſpublica, ſtudioſius oportet ſcientiam dimicandi, vſumq; rei bellicæ aſſiduis exercitijs cuſtodire? & vt melius, ac promptius, frequenti exercitatione manus in bellum aſſueſcere, cui cõtingit non tantum glorioſa victoria, ſed etiam amplior præda, quemq; ad opes, & dignitates ordo militiæ, & Imperatoris iudicium conſueuit euellere? Scænici artifices, vt inanem vulgi laudem capiant, ab exercitijs non recedunt. Miles ſacramento lectus, vel tyro ille ſit, vel vetuſtus ab armorum tractatione ſe remouere vnquam debet, cum illi prõ ſalute propria, ac publica libertate ſit decertandum.

Diſciplina neceſſaria.

Aſſidue igitur curet Princeps militarem exercitationem, quæ varia admodum prõ ipſa rerum varietate eſt. Seruandi in itinere ſunt ordines, cuſtidiendi in acie. Concurſitationi aſſuefiant iuniores, vt alacriores maiori vi impetum in hoſtem faciant, vt loca opportuna celeriter, cum vſus aduenerit, occupẽt, vel aduerſarijs idem molientibus præoccupent, vt fugientium tergis acriter inſiſtant. Alia exercitatio equitandi, in longum tempus conſcendendi, & deſcendendi, pugnę inſtar concurrendi maxime, vt ſeruare ordines diſcant. Ordinum ſeruandorum cura prima Romanis fuit, nec immeritò; illis enim turbatis ſpes quoq; victoriæ turbata cedit, & non, niſi per miraculum, reſtituitur. Nec denſari ita debent, vt locus pugnandi deſit, nec laxari, vt perrumpi poſſint. Ad hoc quoq; aſſuefiant, vt exercitus formam

formam ex tempore mutare poſſint. Vt muniant caſtra, ſunt etiam edocendi, quod non per calones, aut lixas eſt faciendum, ſed totius exercitus moribus labor omnis perficiendus. Natationi ſe exerceant, non enim pontibus ſemper fluminum littora coniunguntur. Inundant aliquando campi, quos, ſi velint euadere, ſolo natatu euadent. Equos non per plana modo curſitantes, ſed etiam per ſaxeas, & abruptas rupes, profundasq; valles exercent. Huiuſcemodi exercitatio a pueris maximè valet. Venatione, & equitatu a teneris annis iuuenes exercebant Perſæ, gladioq; ſemper accincti, pharetraq; onerati, & equis hærentes in ſumma pace bellum meditantur, nec bellum deinde timebant, quod ſibi in pace fecerant familiare. Item, & ediſcere debent militari modo progredi, vt in pace bellicum laborem, & incommoda quæq; conſtanter ferant. Exerceantur etiam ad rectè collimandos telorum iactus in metam. Hic enim vſus maximè apud antiquos floruit, cum iaculando tertia, vel quarta pars ſaggitatiorum exercertur. Varia militū exercitia.

Iam pars altera diſciplinæ eſt ordo, qui multipliciter in militia eſt ſeruandus. Primum in digerendis copijs per legiones, cohortes, centurias, quia acies diſtentior, & ex pluribus partibus conſtans facilis partienti, quacumq; opus ſit, facilis iungēti, item ad Imperia facilis, cum miles ſcilicet centurioni, centurio tribuno obſequitur, & ita ex ordine Imperium Ducis ſimul omnes copiæ ſentiunt, & parent. Iam id quoq; videndum, vt ſupra dictum, vt in itinere, vel acie omnes milites incedendi ordinem ſeruent. Grande certè in his rebus momentum; & ſæpe integri exercitus periere a tali aliqua confuſione, quippequi pecudum more potius ad lanienam ibant, quam inſtituti arte ad bella. Ordo ſeruandus.

Pars tertia, Coerctio, quæ mores ſcilicet militum coarcet, & frenat. Hanc maximè maiores noſtri voluerunt, ideò milites lectos boni Imperatores ſeuere, & conſtanter conformabant ad virtutem, & fortitudinem militarem. Antiquitus morum diſciplina fere in cibo, potu, alijsque voluptatibus moderandis, erat conſtituta. Parabilem habebant cibum, laridum, panem, interdum dimidiati, interdum totius menſis cibaria ferre cogebant. Turcæ hac in re adeò præſtant, vt ſi cętera adiungerent, inexpugnabiles omnino fierent. Vino abſtinent, cum orizæ eſt copia, facile carent. Quod ſi oriza deſit, puluere, quem ex ſalita carne commolita ſecum ferunt, ſe ſe ſuſtentant; in aquam enim calidam immittunt, pultemque indè corporibus roborandis efficacem conficiunt. Vinum cum milites peterent, fortis Imperator Nilum oſten- Coercendus miles.

debat. Modeſtiam Priſci in cultu omnino exigebant, vt horridi potius, quam ornati viderentur. Qui nimis ſpectate veſtiuntur, pluuiam timent, cauent & veſtibus, & corpori. Chares, cum ſordida tempeſtate videret milites ſegniter opus facere, quod veſtibus parcerent, iuſſit eas commutare inter ſe, & cum nemo alienorum veſtimentorum rationem duceret, celerrime perfectum eſt opus. Item, vt ab effrenata animi libidine ſe coerceant milites (minimi enim iuditij ſunt, facilè voluptatibus franguntur) ac abſtinentia vtantur, ſuadeo, qua a vi, rapinisque abſtinere purumque animum ſeruari debeant. Viuere enim debent cum prouincialibus iure ciuili, nec inſolcſcere debet animus, qui ſe ſentit armatum, quia clypeus ille exercitus quietem præſtare debet paganis. Nemo pullum alienum rapere, ſegetem nemo demetere, annona ſua ſit contentus. An rideor? vt nunc mores ſunt, credo. Iurabant iam liberi, & ſerui ſe nihil furto abſtaturos a caſtris, ſi quid inuenirent ad Tribunum allaturos. Pœna furti erat, fuſte percuti. Tiberius militem, qui Pauonem fuſtulit, capite puniuit. Peſcennius ab vnius Gallinacei direptionem decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſit.

Pœnæ, & præmia.

Pars vltima diſciplinæ, exẽpla, quo nomine, Pœnæ & Præmia telliguntur, quæ præcipuè nerui diſciplinæ ſunt. Præmio ad bonum homines excitantur, Pœna a malo cohibentur. Illud ad nobiles, ac generoſos animos promouendos magnam vim habet; hoc viles, & rebelles coercet. Illud inſtar calcaris eſt, hoc freni. Porrò Præmia vel honorem, vel vtilitatem reſpiciunt. Honoris duplicia ſunt. Aut enim viuis conceduntur, aut vita functis dantur. Quæ mortuis impendi ſolent, ſunt Statuæ, orationes funebres, ſuperba malufolea. Ita magnus Rex Macedonum Alexander in eorum qui in prælio ad Granicum flumen ceciderant, honorem, magnificentiſſimos ſtatuas erexit. Apud Romanos primus funebri oratione laudatus fuit publicè M. Brutus in bello contra Tarquinios occiſus. In eo Græcorum mos a Romanorum abibat conſuetudine, quod apud illos ij tantum publicè laudabantur, qui pro patria pugnantes obijſſent; apud Romanos verò ciuium togati, ſiue pacis artibus clare, nec viri modo, ſed & fœminæ laudabantur. Lycurgus nulla in re ciues ſuus eloquentiam exercere voluit, quam laudandis ijs, qui pro patria dimicantes occubuiſſent, & vituperandis ijs, qui e fuga profugiſſent. Poſt nauale ad Naupactum victoriam, Ioannes Auſtrius Miſſanæ magnificum extruxit tropheum, e quo arma eorum, qui in eo prælio

præ

præ cæteris se fortiter gesserant, eloquentissimi Elogij addita forma, suspensa videbantur. Nec vita tantum functis, sed viuis etiam laudis præmia conceduntur, statuarum potissimũ, quæ in publicis locis erigebantur. Hoc ipsum secuti Romani Consules, atque Imperatores post prælium, vniuerso adstante exercitu, eos laudibus extollebant, quorum virtus dignior esse videbatur. Sic Scipio Lælium, Massinissam, alios q; multos ob res fortiter gestas, non semel commendauit. Statuæ etiam viuis ex marmore, ære, equestres, pedestres, armatæ, togatæ pro meritis cuius q; nonnunquam ponebantur, vt Cloliæ a Romanis, quod Regis Porsonæ frustrata custodes Tiberim tranasset, sospes q; Romam redijsset. Summo etiam in honore præ cæteris habebantur coronæ. Ciuica, quæ dabatur ei, qui ciuem seruasset, hostem occidisset. Obsidionales e gramine intertexta, cum exercitus obsidione liberatus. Muralis, qui murum; Castrensis, qui castra hostium primus ascenderat, & etiam Vallaris dicta. Naualis, qui primus nauim hostium tenuisset. Rostrata, qui nauale aliquod magnum decus peperisset. Ciuica e quercu. Obsidionalis e gramine: aliæ ex auro; hæ tamen maximi fiebant, eo q; Augustus Princeps prudentissimus in cæteris præmijs, aureis torquibus, armillis, & similibus liberalis, coronas eiusmodi, ne vilescerent, raro admodum tribuebat. Olim etiam in vsu erant præmia, quæ honori aliquod etiam commodum immiscebant. Huiusmodi fuere coronæ aureæ, torques, phaleræ, agri, boues, mancipia, stipendij duplicatio, ad ampliora officia promotio; qua vna ratione Romani ad excuandam militum virtutem egregiè sunt vsi; siquidem omnia militaria munera, quibus tam dignitas, quam emolumenta annexa erant, non nisi optimè meritis demandabantur. Christiani Principes luculentos admodum habent modos virtuosas actiones præmijs compensandi, vt ampliſſimæ varietum ordinum sacræ militiæ dignitates, quæ commendæ vel Prioratus nomine sunt insignitæ. Sed præ cæteris Rex Chatholicus, qui in Hispania ex ordinibus equestribus Sancti Iacobi, Sancti Ioannis Alacantræ, Calatrauæ, Montegiæ maximos percipit reditus, qui in benemeritos distributi, insignes olim Hispanis contra Mauros peperunt victorias, adeo q; vt ad Africam bellandam satis forent, si in eum vsum conferrentur. Non parum quoque animi illud militibus additurum est, dum certo sciunt membro aliquo mutilatis, & imporentibus necessariorum sibi non defuturum victum; bellum enim, non tam mortis, quæ cita est, & dolore ferè caret, quam mutilationis metu plurimi perhorrescunt; facilè autem Princeps metum hunc remouebit, si eiusmodi milites sibi cutæ esse ostendent. Ecquis enim cuiem, & socium e

bello multis confectum laboribus reuersum, a Principe summa excipi beneuolentia, ac liberaliter sustentari videns, simile aliquod tentandi desiderio non incendatur? At si eundem quis videat mutilum a Principe desertum, inopem, pannosum, mendicum, deniq; quid ei animi esse putamus? quomodo non concidet animo in fratris miseriam, Principis agnoscens, & detestans auaritiam, & militiæ abhorrens pericula? Nunquid omnem militiam detestabitur? Id præclarè Romanis fuit cognitum, qui p emeritorũ militum alimentis agros, & opulenta decreuerunt prędia, vt in historiarum munimentis varijs confirmatum exemplis habemus. Quod si non ipsorum tantum militum, sed vxorum quoq; liberorum, sororum, propinquorum curam Princeps habiturum se demonstrarit, non dubito, quin ipsius causa quæuis pericula, & mortem ipsam alacriter sint subituri.

Vtilia in regendis Imperijs quam maximè sunt præmia: pœnæ verò necessariæ. Ipsa sibi virtus precium est, at vitium, ac malitia, nisi pœnis coerceantur, omnia peruertunt, & diruunt, quæ virtus ipsa multò ante labore compararat. Quocirca a legislatoribus plurimæ de improborum pœnis, paucæ de bonorum præmijs leges latæ sunt. In militia, si bene meritos meritis non afficias, amoris, si malos non puniueris, obedientiæ, ac debiti obsequij planè expertem te videbis; nihilq; iure militari tam perniciosum potest contingere, quam ipsius obedientiæ contemptus. Quare optimi quiq; Imperatores seuerè Imperium administrauerunt, & varijs pœnis disciplinam militarem, & reformarunt, & conseruauerunt. Genus pœnæ mulcta erat, & vt daretur pignoris capiendi, potestas erat pœnes Tribunum. Eadem quoq; in hodiernis manet, licet vix rarò cum vtilitate adhibetur, cum pessimus quisq; rerum omnium egentissimus sit. Si vigilias neglexisset, fuste cædebatur, acutis ferri mucronibus obijciebatur, obruebatur saxis, securi percutiebatur; qui ordinem reliquerat, sortitione interdum debito supplicio afficiebatur. Decimatio enim hæc Romanis vsitata, quæ aliquando in vicesimationem, & centesimationem mutabatur.

Varie militarta pœnę.

Capite item puniebatur, virgis cędebatur, discinctus stare ante Prætorium, aut fossam fodere iubebatur, tunica indutus ad omnium ludibria. Iulianus Cæsar inductos muliebri veste deduxit, ratus viris eam pœnam morte grauiorem futuram. Charondas, qui arma pro patria non cepisset, in foro tres dies in vestibus muliebribus sedere iussus est. Militiæ genus præterea in pœnam mutare cogebatur, equites ad pedites, pedites ad funditores reijciebantur. Stans cœnam capere iubebatur.

Nunc

Nunc quoq; ſtare multas horas grauati magnis bombardis coguntur, ſi quid deliquerint, inter impedimenta iter facere pœnę erat genus; extra caſtra, & oppida hibernare, ſepultura priuari, ſub crate necari, ſagittis confici, vt nunc bombardis, non minor pœna habetur. Vis ſæpè pœnæ ipſam culpam longè maximè ſuperauit; huius tamen rigoris honeſtus finis erat diſciplina. Vetus eſt Clearchi dictum, Imperatorem potius, quam hoſtem metuendum. Miles detractans pugnam, capite plectitur. Caius Vatienus, ne militaret, ſiniſtræ manus digitos abſcidit, & bonorum publicatione punitus eſt. Traiani tempore pater, qui filiũ bello inhabilem fecit, deportatus eſt. Huidius Gaſſius iuſſit in crucem tolli centuriones, qui paucis militibus Sarmatarum tria millia incautius agentia occiderunt, ſuo iniuſſu, quia aliquos latere poſſe dolos, atq; inſidias dictitabat. Attilius Regulus exercitum fugientem cædi iuſſit. Cato militem relictum, qui ſoluta claſſe tolli petebat, ſupplicio affecit. Titus Scaurus filium, quod loco ceſſiſſet, in publicum venire conſpectum prohibuit: is nimmia obrutus iniuria, mortem ſibi conſciuit. M. Curius legionem, quæ bellum detrectauerat a cæteris diſiunctum, ſtramẽta ſecare iuſſit, ſigna eius, nomenq; aboleuit, & pro ſuplemento in alias legiones tranſcripſit.

En ante omnium oculos, qua neceſſitate ſint pœnæ, qua vtilitate præmia. En exercitationum cõmoda. En ordinis minimè cuſtoditi incõmoda.

Ducum necessitas, & utilitas in bello expenditur, & vtrum ipsi adesse Princeps debeat.

CAPVT XVI.

NON est, cur demonstrare contendam vtilitatem, ac necessitatem Ducum in bello; superfluus certè labor hic esset. Anima nempè exercitus, & vita ipsi sunt, adeò vt verè scriptum sit, militarem sine duce turbam esse corpus sine spiritu. Absq; Ducis prudentia exercitum vastam quandam belluæ molem sine capite dicerem. Poliphemum, monstrũ horrendum, informe, ingens, cui non modo corporis, sed multò magis rationis lumen ademptum sit, appellarem. Quamobrem & Demedes Alexandri exercitum Cyclopem appellauit, quod omnia certè adessent illi, deesset prudentia, qua immensa propemodum illa moles regeretur. Exercitus sine Duce, leo est sinè oculis, Dux sine exercitu firmo, caput sine corpore. Cæsar cum Hispaniam contra Petreium, & Afranium Pompei legatos poteret, vado, inquit, ad exercitum sine Duce, cum in Thessaliã contra Pompeium; vado ad Ducem sine exercitu; nam firmas legiones habebant legati; Pompeus Tirones. Duces bonos plus valere mediocri exercitu, quam bonos exercitus sine Duce, Scipio, Pompeius, Gracchus, Pelopidas, Epaminũdas, alijq; docuere; nam bonus Dux celeriter firmat, & suam virtutem instillat militiæ, & paulatim mediocrem quemuis militem Imperatorio animo informat. Hic anteomnia quærendus, qui alacer, qui prudens, qui innocens, qui honoris cupidus sit, qui pietatem colat, qui temperans, laborumq; patiens, qui seueritatem multa commoditate reddat tolerabilem, qui beneficus, liberalisq; sit, qui diligens sit, occasionem arripere non ingoret quãcumq; agendi, vicendiq;, qui neque iunior, neq; Senior, qui eloquens, qui illustris, & generosus, qui fortunatus, in magnaq; existimationes & militum, & hostium sit.

Horum Ducum duo sunt genera; Primarij videlicet, qui iam fuere expressi, qui Principis gerentes vicem summæ rei imperant. Secundarij verò qui Imperantis alterius nutu, siue iussu imperant. In prima classe quluis etiam Princeps in suo loco. In altera ij, qui ab his constituũtur, & deinceps reliqui. De prioribus illis, videlicet de Principe, cũ bellum est, an eũ pugnę discrimini adesse, an e remotiori parte spectare melius foret, sæpe ambigitur.

Sunt,

Digitized by Google

Sunt, qui valde conducere putant Principis præſentiam. Sylla dictator, cum contra Archelaum Mitridatis Ducem maximè laboraret, relictus a militibus cunctis, concurrit in ordinẽ primum, & in partem hoſtilem animos ſuorum confirmauit. Alexander Magnus ſua præſentia vnumquemq; pugnantium ad egregia animora impellebat, dum ante proprios oculos ea peragi videbat; & ita imbelles etiam ad Regiam promerendam gratiam, & conſequenda præmia allicebat, ac timore oppreſſos audaces reddebat, vel exẽplo, vel metu, ne notati a Principe proditionis ſuſpicione, iuſſa eius, qui liberam habet vitæ, & necis in eos poteſtatem, ſupplicio dedantur. Poſt Philippi obitum, Argei Regis Macedoniæ ſuccedente in Regno Europę filio admodum paruo, ab Illirijs contemnentibus infantiam Regis Macedones prima acie fuſi ſunt; altera verò pugnaij Regem ſuum adhuc in cunis iacentem, ante aciem ſtatuerunt, & certamẽ repetiuerunt; tamquam victi fuiſſent, quod bellantibus ſibi Regis auſpicia deeſſent, & ita generoſiori animo reaſumptis viribus, ac reſtaurato prælio, ingenti Illiricorum cæde facta, vicerunt, Regemq; Macedonibus non virtutem defuiſſe oſtenderunt. Eodem exemplo Franci, qui pro Clotario alacriter, & ſtrenuè pugnarunt contra Childebertum duorum Regnorum Regem, cum viderunt Clotarium adhuc in cunis, & ab vberibus matris fredegundis pendentem, agmen, & exercitum præcedere, militarem concepere animum, & infantis Regis aſpectu, in hoſtem irruperè feroces. Eſt enim Princeps in Exercitu veluti numen quoddam, ex quo fortes, ac generoſos quoſdam ſpiritus hauire videntur milites. In rebus etiam arduis præſens Princeps diligentius negotia Reipublicæ, veluti ſua, quam abſens, proſpicit; Et nemo eſt, qui eius audeat refugere Imperium; ſed e contra, eo abſente, Præfecti Duces, dum certant inter ſe, quis alteri ſuperior ſit, in ſumma rerum diſcrimina exercitum conijciunt, alijs pugnandum eſſe, alijs ſubſiſtendum, alijs obtemperandum, alijs minimè pertinaciter aſſerentibus. Sunt, qui Reipublicę expedire Principem non intereſſe pugnæ, affirmant, ne cum eius interitu ipſa pariter Reſpublica omnino pereat. Mortuo Principe fieri non poteſt, quia mutatio quædam, aut innouatio ſequatur. Alterum etiam addunt periculum, ne ab hoſtibus videlicet captiuus deducatur, & Regni facultates pro eius redemptione exhauriantur, vt alios in Gallia, & in alijs Regnis contigit. Moſcus anno 1381. arcem Liuoniæ Neuruſium trecentis millibus obſedit. Præfectus arcis bene collimato iaculo, cor Ducis traiecit, & totus exercitus in fugam coniectus eſt. Iuſtinianus Imperator, & ſi nunquam Conſtantinopoli digreſſus fuiſſet, Ducum tamen, & Prefectorum conſilio, prudentia, ac fortitudine

An Princeps intereſſe debeat bello.

dine Italiam a Gothorum, & Africam a Vãdalorum dominatu liberauit, Perſarumq́, temerarios inſultus compeſcuit, felicibus annumeratus Imperatoribus, non ſua, ſed Beliſarij, Harletis, & aliorum virtute, quorum opera vtebatur. Eodem modo Carolus VI. Francorum Rex Auriaci Biturigum ſemper commoratus, optimorum Ducum virtute Anglos Regno eiecit; ex quo facto meritò ſapientis nomen promeruit.

Diſtinguendum eſt.

Mihi verò diſtinctionem aliquam adhibendam dicerem. Hoc primum ſit, Principem non debere vlli bello, vel expeditioni, niſi graui, & difficili, intereſſe; eiuſmodi enim expeditiones ſuſcipiuntur, vel ad defenſionem, vel ad offenſionem, & Imperij propagationem. Defendendum autem eſt, vel Imperium vniuerſum, vel membrum eius ſeparatum, & longinquum. Si hoſtis domi Principem magnis viribus oppugnaturus propius accedat, ipſi in aciem prodeundum eſſe cenſeo: ſummam enim prẽter auctoritatem, quam ſibi hoc modo pariturus eſt, tam nobiles, quam plebeios animos ita commouebit, vt cateruatim ipſum ſecuturi ſint; tum tanto Regis exemplo omnes excitari ſubditi pro Rege, ac Regno ad extremum vsq́; ſpiritum decertandum violenta quadam neceſſitate cogentur: idq́; non in ijs bellis ſolum, quæ defenſionis cauſa ſuſcipiuntur, ſed etiam, quibus aliena oppugnantur, maxime valet. Præterea Imperium defendere, ac conſeruare tantum omnium intereſt, vt Princeps nequaquam pati debeat hanc laudem ſibi ab vllo quocumq́; præripi, niſi ipſe amittendi Imperij periculum ſubire velit. Quod planè Childerico Galliæ Regi accidit; Galliam inuaſerat Ademar Hiſpaniæ Rex pluſquam quadrigentis Saracenorum millibus, obuia quæq́; ac præſertim amæniſſimos Santonum, & Pictauorum agros ferro, ac flamma vaſtans; Childerico interea, tanquam altero Sardanapalo domi in delitijs ſeſe volutante. Tam turpis ignominiæ, hoſtiumq́; iniuriarum impatiens Carolus Martellus, valido collecto exercitu, in quo tam Nobilitatis, quam Populi ipſe flos erat, Barbaros fortiter aggreſſus ingenti prælio ad trecenta ſeptuaginta quinq́; eorum millia interfecit, ac pẽnæ ad internecionem omnes Saracenorum copias deleuit, eaq́; victoria Gallorum animos ſibi ita deuinxit, vt Regiam ad ſe poteſtatem deinde accerſeret, pẽnes verò Childericum nomen, & vmbra tantum eſſet. Hinc demum factum eſt, vt Childerico mortuo, Pipinus Caroli filius concordi Procerũ, ac Populi ſuffragio ad Regium decus fuerit euectus. Non neceſſe tamen affirmo, Principem ipſum prælijs ſemper intereſſe. Sat erit quidem, ſi ab exercitu, aut loco, in quo committitur pugna, non longe abſit. Vt verbo abſoluam, illi operam dabit Princeps, vt conſeruatio, & ſalus Imperij, aut vnicè, aut magna ex parte ipſius

ſius vigilantiæ conſilio, ac fortitudini debeatur. Id primi Imperatores Romani ſeruauere, ab ijsq; fortaſſe etiam noſtra ætate. Turca, cæteriq; inſigni virtute Principes morem hunc accepere. Nam ſi præſens ſit, & rem præclarè, feliciterq; gerat, ad eum omnis laus, atq; gloria pertinet. Si per bene alios rē gerat, tunc quia videtur ſummum laudis decus eſſe pœnes eum, qui negotio interfuit, nunquam putare poteſt ſe parta victoria ex animi arbitrio frui poſſe, niſi illius laudem extinguat, per quem res tam bene geſta eſt; atq; ea ratione iniuſtus, ingratusq; videatur. In hos autem errores ſemper incidet, ſi per imprudentiam aut negligentiam domi otioſus maneat. Idem in bellis offenſiuis, quæ tamen grauia ſunt, ac Principis cura digna, nec in regionibus valde remotis gerantur, obſeruandum eſt. Quanto enim vicinior bellantibus erit Princeps, ex bene fortunato, feliciq; illius exitu tanto maiorem beneuolentiam, amplioremq; virtutis gloriam conſequetur. Sic Legionis, Caſtelle, & alij Hiſpaniæ Reges omnibus ferè contra Mauros expeditionibus interfuerunt, & in primis Ferdinandus Rex Arragoniæ cum vxore ſua Iſſabella Caſtelle Regina ei expeditioni, quia Granatenſis Ciuitas fuit expugnata, & ad Chriſtianam fidem redacta. Quod ſi in remotioribus partibus ſit committendum prælium, nequaquam velut cor, ac ſedem ſuæ ditionis, vnde vires omnibus membris ſunt diſtribuendæ, deſerere debet Princeps, Imperatoris Tiberij monitus exemplo, qui tumultuantibus in Germania magno cum periculo legionibus, quamuis pleriq; ad furorem earum compeſcendum Imperatoris præſentia, ac maieſtate opus eſſe dicerent, adduci tamen non potuit, vt in Germaniam proficiſceretur, firmus animi tam contra inanes inſapientis vulgi voces, quam aliorū quorūcumq;. Tanto enim Principi nullo modo conuenire dicebant, vt citra ſummam neceſſitatem Imperij ſedē, vndè reliquorum membrorū gubernatio pendet, relinquat.

Othomanidæ Turcarum Sultani haud facilè maritimis expeditionibus ſe committunt. Inter omnes ſolus Solimanus Rhodi oppugnationi ipſe interfuit, exiguo illo maris ſpacio, quod eam inſulam a Continenti ſeparat, traiecto.

eam tranſtulerunt. Idemq; Annibal negabat Romanos, niſi in Italia opprimi, ac non niſi ſuis ipſorum armis poſſe ſuperari. Suum hoc confirmabat aſſertum, quod Italia opulenta Prouincia, & commeatus, & militem eſſet ſuffectura. Sin Italia, velut fonte virium, quis ceſſerit, perinde falli, ac ſi quis amnes non ab ipſis fontium primordijs deriuare, ſed concretis iam aquarum molibus auertere, vel exſiccare velit. Addebat ſe nunquã victum, priuſquam terris eorum ceſſerit, reuerſũ Cartaginem ſtatim cum loco fortunam belli mutatam. Longe ſane fallũtur, qui exiſtimant Populum aliquem, cui nullum aliud onus incumbat, quam belli extra patriam gerendi, cui domi tutò, ac ſecurè procul ab omni periculo degere, cui domi, ac foris negotiari, cui terram colere ſine vllo impedimento, ac deprędationis periculo liceat, vnquam manus daturum, aut ſuccubiturum. Neq; enim vlla ab eis poſſunt tam grauia exigi ſubſidia, aut cõtributiones, quibus ita exhauriantur, deijciantur, ac frangantur, quam ſi quotidie hoſtem ab portas, iam captæ oppida, iam pagos direptos, atq; incenſos, iam ſuos captos, aut cæſos, aliaq; eiuſmodi belli ſeria viderent, aut ſentirent. Præterea, ſi nonniſi graui regionis incommodo, vel modicus numero cogi nequit exercitus, quid erit, ſi duo exercitus, tuus videlicet, & hoſtilis in vna, eademq; regione reſideant. Si vtrinq; profectò ſpectentur rationes, quantum ſubditorum abſumantur bona, quantoq; ſumptu militares iniuriæ redimantur, facilè apparebit, quanto vtilius ſit hoſtem aggredi, quam ad latus ſuum fouere. Hoſtem ab aliquo loco auertere, vt ille fortius alibi magis vexetur, defenſionis quandam ſpecieni eſſe affirmo; cui vires non ſuppetunt, ad hoſtem e caſtris depellendum; ad aliquem ſaltem locum occupandum, aliquando ſuppetunt; quemadmodum, & facilius eſt quædam vincere, quam victa tenere. Illud pariter accedit commodi, quod qui bellum aduerſario infert, eus onera a ſe in illum reijcit, dum ex eius agro habet alimenta: multum etiam commodi eſt alienos deuaſtare fines, ne proprij flammis dedantur. At inquiet quiſpiam, qui regionem ſuam exercitu, ac præſidijs eductis priuarit, nunquid alijs in illã ipſam tentandi aditum recludit? Reſponderi poteſt, ſi hoſtis ſeriò noſtra inuadat, rectè facturos, ſi domum redeamus. Quemadmodum Annibal quoq; Scipione omnibus viribus Cartaginem oppugnante, relicta Italia in Africam eſt reuerſus. Sed neque præſidijs ita nudanda eſt patria, vt non quantum ſatis ſit virium, ad tutelã relinquatur; ſicut Agotocles in Africam traiecturus Hiſpaniam, Africamq; validis præſidijs firmauit. At ſi denuò reſpondeatur, Romanis bellum in Africa gerentibus, Annibalem nihilominus mirum in modum progreſſum fuiſſe,

Hic multæ rationes excogitantur,

Plurimis obiectionibus reſpondetur

ac

ac parum abfuiſſe,quin totam Italiam occuparit,adeò vt ſi cum Aſdrubale,cuius copias Claudius, antequam ad Annibalẽ peruenisſet,deleuerat,coniungere ſe potuiſſet, diuerſio illa Romanis parum vtilis futura viſa fuiſſet. Reſpondeo illa ipſa diuerſione ei intercluſa fuiſſe auxilia ; quæ alias ex patria ſibi facile comparare potuiſſet. Et ob hanc ipſam cauſam,omnibus, qui alienum ſolum ingrediuntur,cauendum eſt, ne nimis lõgè progrediãtur,vt liberum ſemper receptum habeant, atq; a ſuis ſubminiſtrata auxilia accipere poſſint. At qui,inquies, etiam Annibal in Italiam deſcendit,nec tamẽ opere precium fecit, ſiquidem poſt multas victorias tandem cum damno , & ignominia recedere coactus eſt. Ex vno planè,atq; eodem conſilio diuerſos poſſe rerum emanare euentus reſpondeo. Obijciantur tibi ante oculos duo,quorum alter fortiter prælietur , fortiter ſe ſe ab ictibus tuetur alter,vterq; ſanè generoſe , victoriam tamen reportet alter,neceſſe eſt. Reperias duos Princeps ſibi hoſtiliter aduerſantes , vtroſq; rerum ad munus ſuum pertinentium æquè peritos. An propterea alter alteri minus præualere poterit? Quæ verò cauſæ fuerint , quibus in Romanorum Imperium victoria,in Chartaginenſes verò excidium inclinarit,non eſt huius loci explicare. Verum iterum fortaſſe obijciet quiſpiam. Qui domi eum inuadit,a quo ipſe quoq; domi oppugnatur,nunquid pari cum illo eſt conditione? facit enim id, quod alter prior fecit, vterq; viuit alterius facultatibus, vtriq; diſſipatæ ſunt vires. Cur verò illi,qui prior alterum oppugnarit,ad ſua potius defendenda domum redire debeat, quam alter domi manere ad rerum ſuarum conſeruationem? Reſpondeo,quando in ſuis ipſorum regionibus mutuo ſe ſe oppugnant, æquales quidem vti inq; dici poſſe;at quandiù in alterum ſolum bellorũ ingruit tempeſtas,ſumma ibi eſt inæqualitas. Qui enim hoſtem itidem,vt ille fecit,domi oppugnat,æqualem ſe ille, immò aliquando ſuperiorem reddit,dum ad ſui, ſuarumq; rerum defenſionem tantum eſſe virium,animiq; demonſtrat,vt etiam ad alterum oppugnadum ſuperſint,& vt ſuos erigat;ac confirmet,ſic aduerſæ partis ſubiectos terret, ac conſternit. Porrò ad alium oppugnandum quoq; induci ſolent Principes, cum ſcilicet inter alterius ſubditos aliquos habent rebus ſuis ſatisfacientes, aut ſi ipſi ſubditos nouerint inter ſe diſcordes. Quibus tamen rebus non temerè eſt fidendum;ſiquidem illi ipſi ſæpè, qui omnem fauorem atq; opem fuere polliciti, reſiliunt facilè , ante alios ſe ſe oppununt,ac publico imminente diſcrimine, diffidẽtium animi conciliari ſolent. Ita cum Hiſpaniæ Regnum Carolus V. eſſet adeptus, aduerſus Primates plebeia gens inſurrexit;qua occaſione a Gallis accepta, Nauarriæ Regnum aggreſſi

ſunt;

ſunt;quam inuaſionem conſpicientes ciues omnes ad commune velut reſtinguendum incendium accurerunt. Si vero nulla militari arte offendi poterit hoſtis,operam dabit Princeps, vt alicuius potentiſſimi aduerſarij vires in eum concitet, atq; immittat,qui,quod ille haud facere poteſt,ferociter faciat, & aliò hoſtilem in ſe conuerſum impetum auertat. Genſerius Vandalorum Rex a Baſilio Patritio ingenti victus nauali prælio,rebus ſuis quid peius metuens,Oſtrogotis,ac Viſigothis perſuaſit, vt Imperium inuaderent;ficq; ſuæ proſpexit ſecuritati. Vbi tamẽ cauendum, ne ſæpe peius accidat, vt Ludouico Sfortiæ accidit,qui vt Arragonenſium vim,ac potentiam effugeret,ſe ipſum Gallis prædam obiecit.

De Itinere militari,Caſtris,& excubijs

CAPVT XVIII.

DEliberato iam a Principe bello, aut cõtra alterius ditionem mouet arma, aut depopulandi, ſiue deuaſtandi animo, aut munitam aliquam arcem occupãdi,qua capta,aut ſibi conſulat,aut alia loca ſibi cedere credat,quibus illa prouincia, ſiue ditione potiri ſe poſſe exiſtimet. Hoc autem haud fieri reor,niſi prius iter conficiatur, fluminum fiat tranſitus,vallum ſiue caſtra muniantur oppida capiantur,ſiue prælia aliqua fiant,quibus, aut victoria ſuperſit aggredienti,ſiue agreſſo.

Iter militare.

E caſtris ſuis diſcedunt milites in hunc modum. Cumprimũ ſignum datum eſt,tabernacula ſua detendunt, & ſacrinas componunt omnes. Sed nec detrahere, nec conſtituere cuiquam tabernaculum fas,priuſquam Tribunorum,aut Imperatoris erigatur,deponaturue. Cum verò ſecundum ſignum ſonuit, iumentis imponunt ſarcinas. Cum tertium, præcedere oportet primos, & moneri tota caſtra. Ad primum agmen plerumq; ponunt extruordinarios,his ſuccedit ſociorum cornu ſiniſtrum: Poſt iſtos ſequuntur agmina prædictorum. Horũ agmen ſuccedit prima legio,vaſa,atq; impedimenta a tergo geſtans; tum ſecunda legio,quam ſubſequuntur iumenta, & ſociorum item impedimenta, qui ad tergum locati ſunt. Vltimum enim in agmine eſt ſociorum cornu ſiniſtrum. Equites porrò interdum a tergo ſunt,quisq; ſuæ parti;interdum ad latera iumentis adequitant,

quitant,continentes,& coercentes ea,& securitate m item præstanres. Cum autem suspicio a tergo est, reliqua quidem eodē modo manent,atq; ordine;ipsi tamen extraordinarij pro fronte tergum vertunt, eoq; traducuntur. Alternis autem diebus altera legio,& alterum cornu præcedunt,eadēq; rursus sequuntur,vt commodi scilicet, quod ex aquatione, aut pabulatione integra,& illibata euenit,æqualiter omnes participes fiant,mutantes semper ordinem, vt alternatim primi incedant. Alio quoque agminis genere vtuntur temporibus non tutis,cum patentes habent locos. Triplicem enim ducunt Phalangem, siue Aciem æquidistantem,Hastatorum,Principum,Triariorum, iumenta primorum manipulorum omnibus præponentes; post autem primos manipulos iumenta secundorum, post secundos tertiorum, atq; hoc modo semper alternatim iumenta collocātes. Ita agmine constituto,si quid hostile incidit, producunt manipulos ex iumentis,& impedmentis in hostium aspectum. Cæterum, quam breuissimè armati omnes decertandi accipiūt ordinem, nisi quod euoluere Hastatos oporteat, & iumenta, ac subsequentem ijs multitudinem habere opportunum locum ad discrimen. Cum verò,vbi figenda castra proprius accesserint, præeunt Tribunus,& Centurionum illi,qui ad hoc munus semper electi sunt. Verum crebro ista fuere mutata occasione locorum,hostium,auxiliorum. In duas verò partes diuiditur hisce temporibus exercitus, priorem videlicet, quæ vsitato vocabulo, Vanguardia,appellatur, posteriorem,Retroguardia. Quod si maior numerus sit militum,mediam adiungunt, quam appellant,Battaglia, ita peditatus diuiditur. Equites verò diuersimodè periti duces disponunt. Itinerum, cum in propinquo est hostis,maiora sunt,quam aciei pericula. In acie omnes animis,corporeq; armati sunt,locus cognitus, hostis ante oculos;contrarium in itinere contingit: quocirca ita instituendum est,vt cautissimè omnia caueantur. Ratio itineris fere est,aliarum rerum bellicarum,vt aliud faciat, aliud hosti facturus videatur Princeps,qui exercitum ducit. Cum prouincia quædā inuaditur,omnino agendum,vt initio alijs locis occupetur, & muniatur,vt in eo pedem firmare, & ad alia se extendere queat. Hoc non modo vtile,sed caput rei quodamodo est; nam in eum locum ægri,commeatus,prędę deponi possunt;deinde,si supplementa mittantur,habent,quo se recipiant, Hosti damnum infertur,& auctoritas munitur. Deniq; si prælio vincatur, tutum receptum habet. Ante annos viginti,cum subito Rhenum Dux quidam traiecisset, cum nihil pacati in ea Prouincia haberet, & quoddam oppidum hostis muniuisset, quod obsidionem expectaret,

ctaret,Rhenum ponti iunxit, & munitiones temporarias excitauit,vt in omnia paratus eſſet: quæ res vti improuiſa fuit hoſti ita etiam maximè incommoda, Duci verò perutilis; nam tutò ſic a flumine rece dens,Lingam, aliasq; vrbes celeriter occupauit;poſteà cum Beriam in poteſtate haberet,priores diruit munitiones,pōtemq;,abſcidit. Curuum eſt vſus in itinere,& prælios ſed vt iungantur,& Valli inſtar ſint,per trabes, & tatenas necti ſolent;eis ſi bombardę minores,quas vſus militaris falconettas appellat,imponantur,hoſtem arcent,tutiſſimè tergum, & latera claudunt,a duobus equis trahi poſſunt. Cuiq; ita omnia perpendenti,militia hodierna accuratior videtur, & ad cauendum circum ſpectior. Hæc enim ratio itineris ſeruatur; qui expeditionem ſuſcipit,dum cum exercitu proficiſcitur, alium colligere debet;ſi enim vincat,facilè proſequetur victoriam, aut recens lectum militem dimittet;ſi vincatur,fęderatos, ſubditosq; in officio continebit, deuictiq; prælij fructum eripiet. Nunc peculiaris Magiſtratus eorum,qui ductorum, & curſorum, atq; illorum,qui viam,locaq; circum explorant, curam gerit. Magiſter Machinarum tormenta, atq; ad illa pertinentia ordinat, cui ſubſunt Cunicularij. Præpoſitus ſupremus commeatus curam habet,proprium eſt illi vexillum,vt inueniri facile queat. Iter ita fere ſuſcipiunt,vt exploratis vijs,miſſisq; pręcurſoribus, pręcedat prius agmē,cui in piculo quędā cāpeſtria tormēta adduntur; deinde tormenta ſequuntur hoc ordine. Antecedunt currus onuſti,palis,ſarculis,ligonibus,omnibus, foſſorum inſtrumentis;deinde minora,maioraq; tormenta ſequuntur, & parimodo fabrorum inſtrumenta, poſt quæ plumbum, puluis, funes,& horum quaſi præſidia Lancearij equites,& bombardarij,quos claudunt currus, quibus globi vehuntur; currus demum Magiſtri Machinarum, omniaq; ad Machinas pertinentia,& commeatus; & vt vocant Hoſpitale,ægri, & ſaucij curribus deuehuntur;Ducis deinde currus,& impedimenta vehuntur. Deniq; reliqui milites,ordine,quo pericula,& locorum ſitus requirit. In media autem acie procedit Dux,tum, vt tutiorem habeat locum, tum etiam, vt facilius per omnes partes valeat curſitare,& ſaluberrima dare mandata. Cum in itinere vię diuerſæ occurrunt,cuſtodiri ſolent, donec impedimenta tranſierint;ſi ſyluam tranſeant,cum pręmiſſis ſclopetarijs inſident, vt iter tutum ſit. Vix hodie flumina tranſiri poſſunt, niſi ſtratagemate,& furtim;nam bombardis vti in flumine vix poſſunt. In montibus caſtra ponere conſultum non eſt, quia facilè commeatus impeditur,in campo amnis,aut ſylua, aut Collis, aut palus commodo eſt. Prouerbium militare eſt, Nullam eſſe opportunitatem, vbi commodior aliqua elucet. Præcipua ergo

Curuū vſus

Iter cōmeatuum.

inquirenda; metandorum castrorum locus, ad quem difficilis est accessus, facilis discessus, & commodissimus. Equitatum ita collocant, vt non videantur munitiones, donec opus perfectum sit; si pagi intra castra sunt, in ædibus non degant milites, facilè enim clam inuaduntur, & incenduntur. Verum huic rei facilè attenditur. Cura Castrorum ingens est, cum ea congrediuntur, consistunt primi agminis omnes in ordine, donec medium agmen ingrediatur; medium agmen consistit, donec impedimenta omnia intrarint, tum omnes ad corporis curam vertuntur, exceptis excubijs; excubiæ disponuntur, qua putatur, vel vi, vel dolo hosti accessus esse: si ad syluam, vel dumeta castra sunt, multi procubitores collocandi sunt, vt remotiores moneant alios per ordinem, omniaq; Duci indicentur. Excubiarum hodie lex est, vt consistant, donec vi pellantur, nec pugnent; & si fortiores, si impugnentur, se tueantur, & suis omnia indicent, si verò inferiores se esse cognoscant, seruatis ordinibus, retrocedant. Cum per varia loca inuadere hostis potest, multæ, fortesq; excubiæ constitui debent. Hinc manifestè constat, qua artis peritia munienda sint Castra. Pabulatoribus præmitti equites solent, qui eos tueantur; cum periculũ est, tertia pars exercitus excubat, & in extremo discrimine dimidia; inter ordinarias excubiæ extraordinariæ pariter ponuntur, quæ paruæ appellantur: Et duplices disponuntur procubitores, vt vndiq; securitati sit prospectum. Interdum prope hostium castra collocant equitum excubias, quas ob periculum vocant perditas. Nocte emitti solent exploratores, quibus tessera non datur, ne si captiuus fiat aliquis, hosti indicare cogatur. Si noctu redeundum est, miles vnus ad procubitores præmittitur, qui ex cubitorum præfecto id indicat, ingressuris in castra comes additur ex eis, qui tesseram nouit, vt intromittatur. Id seruari solet interdiu, cum redeunt peregrè equites, ita vt maior sit cura excubiarum, quã olim.

Ingressus, & cura Castrorum.

Maximè tamen animaduertendum est, longè errare illos, qui regionem aliquam ita fluminibus, syluis, montibus alijsq; rebus munitam putãt, vt hosti patere aditus nequeat. Aceto perfregit alpes Annibal. Quamobrem accedenti hosti, armorum vi est resistendum.

Quam

Quam vtilis, quamq; neceſſaria Valli munitio

CAPVT XIX.

PRinceps ſi in hoſtili ſolo caſtra ponat, ea ſtatim vallis, foſſisq; cingat, licet ibi ad breue tempus conſedere voluerit. Vnam ex pręſtantioribus artibus militaribus, fortiſſimam Valli munitionem eſſe cenſeo; Quam tanti facio, vt qui hanc bene norit, ſemper victorem futurum exiſtimem. Tria itaq; dicent perfectum Ducem, ſcire quidem recte caſtra metari, hoſtiles euitare inſidias, pręlijq; tempus pernoſcere, in quibus omnibus, cum Alexandri Farneſij peritia ſummoperè emicuiſſet, dignis meritò laudibus eum ſemper celebrauit recens militum memoria. Paulus Emilius caſtra hæc portui comparat, a quo ſi ſoluatur nauis per Oceanum factura iter, in hunc tandem procellis ventiq; furoribus diutius vexata, ſe recipit. Qui victor eſt, ſi vaſtari caſtra contingat, iam victoriam amiſit, & prædam ſe potius hoſtibus, quam formidabilem præbuit, hincq; victus, ſuam cladem deplorabit. Sæpiſſimè vſu venit fugatos exercitus ſe in caſtra recepiſſe, e quibus egreſſi poſtea victoriam tandem receperunt. Ingens profectò Caſtrorum eſt commodum, quę tamẽ ita velim extructa, vt ad ea difficulter hoſti detur aditus; ſi enim diuerſimodè fiant, nec ratio loci ſeruetur, ſummum afferre poſſunt detrimentum; quod certè euitari tam facilè non poterit. In ijs conſtruendis ea omnia perquirantur, quæ vſui neceſſaria eſſe dicuntur, hęcq; ita munita deſiderantur, vt mutuo quęcũq; latera ſe ita adiuuent, vt ſi hoſtis nimium accedere velit, ſuo damno ſe id feciſſe cognoſcat. Neq; verò cæli clementiam contẽnẽdã eſſe dicerem, vt videlicet milites magis conſeruentur, nec ligna, aut aqua tãtum abſint, vt horum egeſtate premãtur milites, nec ita ea montiũ ſuppoſita ſugis, & altiores apices, & aſtris dominantes immineant, & quid interius lateat, explorent; nec ea, quorum frequens eſt vſus, a longinquis regionibus conuchantur, nec amnis, aut flumen, quod ſui irrigatione nimiũ frequenti caſtris poſſit damnum inferre; cui tamen, ſi propinqua hæc fuerint, dum ſuſpicio inundationis abſit, ſumma eis ineſt vtilitas. Colles ſyluarum non longinquos laudarim; dum tamen non tam hi propinqui eſſent, vt facilis eſſet militi fuga, aut ab hoſte improuiſa aliqua aggreſſio oriretur. Præterea

vbi locãda caſtra.

rea valli extructionem eam esse volunt pertissimi artis militaris, vt nullus cespes terræ sit, qui suas defensiones non habeat. Iulius Cæsar, cum contra Gallos potentiss mos hostes bellum se gerere videret, qui exercitus frequentiores conscribere poterant, situs semper eligere studuit, quibus vires suas fouendo ab stostibus præclaras victorias posset reportare. Insignis ille Farnesius superioris ætatis heros Alexãder belli fulmen dicere cõsueuerat, eum, qui bene castra posuerit, ab hoste nunquam cogi posse ad prælium, sed tantum, cum res bene agi comperiatur. Certum est insigniora quæq; prælia, iplorumq; victoriam, quam Cæsar in Hispania de Petreio, & Afranio consecutus est, non aliundè processisse, quam quod Cæsar munitiones diligenter curauerit, quorum præsidio suos hostes sæpe absq; vlla sanguinis effusione in potestatem redegit. Et si verè omnes clades repetierimus, eas ex alia causa non fuisse factas comperiemus, quam rectæ castrametationis insciti a. Nonne Rauennati prælio confederatis ex eo solum illa accidit clades, quia hi desides fuere in Castrorum instructione, aut munitione, aut artem optimè non calluere, cum solum ante castra forum perduxerint, nec tantam terram erigere sciuerunt, vt Gallus hostis semper eum continuis tormentorum ictibus non fatigarit, qui tandem proximè accedens, eos ad pugnam coegit, in qua victor euasit, licet iam commeatus egens, numeroq; iam illis inferior. Monitos itaq; velim Principes, qui Martis honores sectãtur, vt, cum primorum Ducum exemplis, & documento, castrorum summam cognoscant vtilitatem, vnam saltem adolescentum legionem instituant, quorum peritia non in hastis, & sclopetis solum, sed etiam in ligionibus, palisq; tractandis consistant, curentq;, vt omnibus his instrumentis æquè instructi inter militaria documenta exerceantur, in dirigendo, ac delineando opere aliquo, quod ad militiam spectet, nempè fossas, valla, propugnacula designent, ac moderentur, vbi collocanda castra, quomodo vè in castris aptæ distribuendę stationes, quibus fessi milites quieti reparare possint. Hęc est sententia Scipionis Ammirati viri ciuilium, militariumque rerum peritissimi, quam si rectè percipiẽt Duces, nullo negotio Romanorum more aduersus hostiles insultus se se in tuto constituent. Hodie valli vicem obtinere volunt currus in orbem dispositi, quibus vsos fuisse Stephanum Battorium, & Hunniadem aduersus Turcam, aliosq; hac tempestate in Belgio Duces, Alexandrum præcipuè strenuissimum Principem scimus. Sed quotusquisq; non videat hoc munitionis genus infirmum, & hostili impressioni, & fraudi obnoxiũ esse? Maximè, si in Imperij finibus sit, quibus in locis castra sic excitasse Romanos, vt non tam castra, quam

Hic monentur Principes.

fortissima

fortissima oppida viderentur, non vno in loco apud Cęsarem, aliosq; constat.

De Fluminum transitu.

CAPVT XX.

SAepè accidit, vt Princeps aliquam prouinciã migrans belli gerendi causa, flumina aliqua traicere cogatur, in quorum transitu nõ leues oriuntur pugnæ. De his itaq; dicendum, vt qui hęc transire voluerint, rationem non ignorent. Quattuor modis flumina trãseunt exercitus, Ponte, Naui, deducendo in riuos flumine, & natatu. Nam si vado transire licet, noua arte nihil opus est. Tum solummodo aduertendum est, ne tenuem riuum noctu hostis obstruxerit, vt intumescente vnda, meabilis non sit, quod in obsidione Ostendana Bataui præsidiarij fecere. Alterum periculum est, si murices proijciant, qui facilè turbata aqua fallunt. In fluminibus itaq; transnatandis grauis est molestia. Difficilè est, inquam, cum hostis est in propinquo; nam pontem facere maioris est laboris. Naues facilè repelluntur tormentis, fixis sudibus nando transire vix hodie licet. In eo igitur vniuersum versatur studium, & cura, vt diuersimodè transeant, ac se velle transire simulent. Labienus in transgressu fluminis quodam in loco strepitum edidit remis, vt pertransire videretur, dumq; hostis ad obstandum se parat, alio loco transiuit. Id quoq; fecit Sinam Bassa anno 1594. Cum enim pluribus locis Danubium se transiturum simulasset, vno in loco transijt remoto a castris Christianorum, & simul partem impedimentorum illis eripuit. Stolidè omnino Tartari anno 1594. Danubium transierunt vna manu caudã equi tenentes, altera gladium, sed cæsi sunt, cum transissent; periculum illud est, quia equi facilè grauantur, & si periculum sentiant, calcitrant. Impetum fluminis equis, vel elephantis sistere soleban. Cæsar equites supra, infraq; disposuit, vt impetum fluminis frangerent. Annibal in Pado Elephantos disposuit. Si ibi duresçat, cautè trãseundũ, palea super glaciem spargenda, insuper effundenda aqua, vt concresçat, ne iumenta, aut milites miserrimè in lubrico cadant. Sic Iulius II. Eridanum feliciter traiecit. Tartari idem flumen concretum gelu transire maximè formidabant, itaq; boum multitudinem cum tabernaculis reliquerunt, & quasi metuentes redierunt. Vngari, qui ex altera

Quomodò tranandi fluuij.

parte

parte erant, armenta traduxere, quod vbi didicissent illi, cognito exercitum transire posse, secuti sunt, & Hungariam vastauere. Cum ergo difficillimum sit transnatare flumina, idcirco in eo labore multiplex inuenta est industria. Pompeius exercitum produxit, & reduxit sæpius in castra; quo facto, cum hostis se ludificari putaret, negligens factus est, & Pompeius subito impetu transijt. Iucundo stratagemate Lacones per dispositam Chartaginensiũ classem syracusas nauigarunt. Decẽ naues Punicas habebãt captiuas, eas veluti victrices primas agere tẽtarũt, a lare iunctis, ac puppi religatis alijs, qua specie, clusis Pœnis, transierunt. Nouarum sæpè rerum magistra est necessitas. Metellus, cum naues ad transportandos in Sciciliam Elephantos deessent, iunxit dolia, & tabulamentis constrauit. Annibal Elephantem sub aurem a milite vulnerari iussit; eumq; fluuium tranare, quem vltionis percupida bellua est cõsecuta, reliquisq; audendi exemplum fecit; alioqui nulla vi ad transnatãdum cogi poterant elephantes. Non tot possunt excogitari artes traijciẽdorum fluminum, quot varia iam in vsu habita a pluribus Ducibus fuere, quæ exprimere non huiusce operis censeo.

De Castris clam mouendis.

CAPVT XXI.

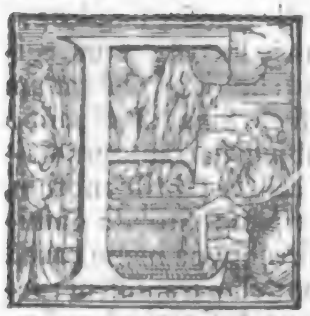

Exercitus, qui aliquam prouinciam aggrediuntur, necesse arbitror sæpe castra metari; sæpe etiam castra mutare. Decreto enim itinere, & traiecto flumine, postquam iam valla munierè, sæpe etiam contingit castra clam mouenda; quod ex pluribus causis vsu venire rei periti militaris arbitrantur. Aut enim iam electum situm, parum commodum esse cognoscunt, cum ad victum necessaria desint, siue quia pernicioſum credant aerem, ex quo lethiferæ exorlantur infirmitates, siue quia sapperens aqua minime sit, siue laborioſa nimis eius conuectio, siue quia illuc commeatus difficilè asportentur, siue quia his omnibus ab hoste cognitis, facilius ipse concitetur ad prælium, siue denique; quia tantus illos oppressit timor, vt in fuga salutem sibi tantum positam arbitrentur. At nihil magis Duces illos offendit, qui castra ob hostium metum mutare cogitarint, quam immensus ille timor, qui sane quam debiles, infirmæq; sint eorum vires, ipsa

palloris

palloris nota aperte demonſtrat. Quapropter noctu nequaquã mutentur caſtra, niſi cum milites alio pergere cupientes, mutationem eo tempore factam ſibi tutiorem arbitretur. Qui vero ſolo perterriti ſunt timore, fugam abſq; timpanorum, tubarũq; ſigno, attripere cõſueſcunt. Et ſi Annibal fortiſſimus Dux abſq; vllo ſtrepitu a Caſilino caſtra mouens receſſit; non metu vllo Fabij eum receſſiſſe credimus, ſed, vt meliorem eligeret ſitum, ad quem facilius commeatus accederent, & ne hinc inde profundiſſimis vallium anfractibus intercluſus conferre manus cogeretur, Quamobrem ad militares aſtutias compulſus eſt. Verum in his caſtrorum mutationibus ſæpè accenduntur, ſæpè extinguuntur ignes. Nec, quid ſatius ſit, recte opinor. Sunt qui exiſtimant hanc ignium conflagrationem plurimum prodeſſe: flamma, quæ noctu elucet, intuentium acie ita percellit, vt qui poſt eam ſubſident, haud quaquam conſpici queant; nec fruſtra creditur longè abeſſe hoſtem, cum plura lumina non lõgè abſint; & ſane hæc terrori ſemper fuere quibuſcumq; caſtra aggredi conantibus. Cæſaris equilibus id aliquando contigiſſe comperimus, dum in Boruelſiorum caſtra irrumpere contenderent: hoc enim auerſorum luminum artificio feliciter vſi, ſe in tutum receperè. Qui vero contrariæ adhærent ſententiæ, plurimis obnoxios inſidijs illos exercitus eſſe volunt, qui ſolo fulgore ſibi etiam munientes e nocturnis tenebris nullam hauriunt vtilitatem. Ille enim hoſtis, qui tacite fugientes conſpicit milites, conceptam victoriæ ſpem, in tenebris poſitam eſſe minimè putat. Ab omnibus itaq; conatibus, quos lux non aſpicit, ſummoperè cauet. Sed Aſdrubal cũ a Metauro abſceſſit, lumina accẽdi iuſſit, hunc ſolum fulgorem hoſti ſemper obfuturum credens. Attamen iuxta militaris artis peritos dicerem, viam ſibi tutò patefacturum eum, qui potentia ſuperiorem hoſti metum injiciet, atq; inſidiarum artes in tenebrarum præſidio aptiores eſſe oſtendet. Quod ſi huius vires ita debiles ſint, vt hoſtis nequaquam eius aſtus timeat, luminum accenſionem ſemper profuturam crediderim, quæ videlicet ſuaderent eum haud immorari in caſtris.

Ignis extinctio aliquibus melior.

Non in eodem ſemper loco ponenda eſſe caſtra dicerẽ: Quod etiam ipſo exemplo monuit Iulius Cæſar; tantum enim itineris ſpatium eum confeceſſe legimus, quantum tuendæ valetudini mutatio loci confertet; & id quidem ſapienter, cum ex nimia cunctatione facilè corrumpatur aer, vndè perniciosiſſimus naſcitur morbus, qui non aliter, niſi frequenti caſtrorum mutatione, poteſt euitari. Hoc bellicum conſtitutum adeò receptum vbiq; eſt, vt non ſit quiſpiam mediocriter militari inſtructus diſciplina, cuius curæ hoc maxime non ſit. Hoc autem ſemper

dixerim,

dixerim,dum mutare firma caſtra contigerit ; at ſi hæc ſubita ſint,exercitusq́, maximè ad pugnam parati, dum erit opportunitas, mutare ſemper & vtile erit,dum tamen & facultas ſit,nec commeatuũ deſit copia, nec fugæ ſit ſimilis hęc caſtrorum mutatio,verum potius ſit more militari, aut hoſtem perſequendo, vel ad prælium cogendo. Hoc idem facere Fabius Maximus,& Annibal,hic,vt Fabium ad pugnam prouocaret,ille,vt quocũq; pergeret,Annibal inſequeretur.

De exploratoribus in Exercitu neceſſarijs.

CAPVT XXII.

Duerſariorum ſcrutari conſilia, ſuaque cęlare ſummum ad victoriam momentum habet. Næc quiſquam ferè bello victus eſt , niſi cui hoſtium machinamenta penitus fuerint ignota. Maxima victoriæ pars in hiſce cognoſcendis conſilijs conſiſtit. Itaq; mittendi exploratores, ſed cautè, ne intercepti, & torti ſuppliciorum vi ſua manifeſtare conſilia cogantur. Heraclides ſpecie transfugæ naualia Rhodorium incendit. Diligenti itaq; ſtudio,& nouis interdum adhibitis ſtratagematibus exploratores cognoſci debent. Cum in Exercitu Charetis exploratores eſſent,iuſſit vnumquemq; proximum apprendere, & interrogare ordinem,vexillum,manupulum,contubernium , ad quæ cum reſpondere non poſſent,deprenſi ſunt. Theognis, cum iuberet omnes ſuos armis indui,exploratores deprendit ; ſed cum inter lixas & negotiatores latent,illi quoq; ſunt examinandi,nam ab aliquo ferè noſcuntur. Litterarum notæ occultæ,ſiue in baculi corpore,ſiue alio modo ſcribantur, iam deprænduntur. Tutiſſimum eſt,antequam ſeiungantur,de notis conuenire. Olim Chartaginenſis in tabella,quæ cera obducta erat, ſecreta Romanorum perſcribebat in patriam ; & Demaratus Græcus de expeditione Xerſis monuit;nouacula enim abraſo capilamento inſcriptas vertici litteras , eiſdem renatis tectas ad amicos miſit. Scytala laconica inſigni artificio fit , vterq́, lignum eiuſdem modi,ac magnitudinis habet, charta oblonga inſtar loci circum ligatur,deinde inſcribitur litteris,eam,qui accipit, ſuo ligno circumligat,& reddit eandem litterarum coniunctionem, quæ in priori ligno erat. Ex quo nequit hoſtis ſenſum vllum

cogno-

cognoſcere, niſi lignorum magnitudinem cognouerit, qua ſit, vt nullo negotio congruant litteræ. Callidiſſimus Regum Philippus litteras Antipatro ſcripſit, Thracias rebellaſſe, veniret, omiſſis ijs; quas cum Athenienſes intercepiſſent, arcana Macedonum accepiſſe ratl, & ſecuri claſſem abducũt, & Philippi Duces tranſeunt, nullo penitus obſtante. Maximè etiam decipitur hoſtis, ſi ficta Imperia ad duces mittantur, quæ tamen cognoſcere, ac vera a fictis diſtinguere non erit difficile, adiecto aliquo ſigno inter eos ſolos noto. Ad explorationem omnis nunciorum, litterarumq; ratio pertinet. Nunciorum emittendorum, & reddendarum litterarum varios modos edocuit neceſſitas. Pontius Coruinus per Tarpeiam rupem ſe dimiſit, & tranſnatato Tyberi, Vceos peruenit; deinde incolumis Capitolio ſe reddidit. Campanorum miles baltheo incluſam epiſtolã ad Pœnos attulit. Sed verendum eſt, ne detegantur litteræ; itaq; melius per ſubornatos mittuntur, per eos, qui ferrum, ſtramen, poma, ſimiliaq; caſtris inferunt. Per ignotos etiam, & viles facilè deferuntur litteræ. Ericus Sueciæ Rex Angliæ Reginam litteris baculo incluſis ambijt; ſed eas intercepit Daniæ præfectus. Explorandi inſignem rationem ſecutus eſt Scipio; nam cum Lælio ad Syphacem legato ſeruorum loco, lectiſſimos Tribunos, & conturiones miſit, qui equum dimiſſum conſectati per caſtra, omnia munimenta viderunt, & Scipioni, facilis victoriæ triumphum comportauere. Chartaginenſes Hamilcarem ad Alexandrum exulis ſpecie ire iuſſerant, & eius conſilia ad ſe referre. Id quoq; cum Romanis factum. Cato ex hoſtibus vnum exceptum, tortumque interrogauit de hoſtium conſilijs (quod conſilium ſæpe anceps eſt, & dubium) cum apaucis tantum ſint nota. Verum hoc in re ſumma ſagacitate, ſummaq; prudentia opus eſt. Cum per columbas litteræ mittuntur, cauendum, ne in hoſtem incidant. Quod Sultano contigit, Ptolomaidem obſidentibus Chriſtianis. Cum vero accenſis flammis ſignum datur, contrarij ignes ſunt excitandi, vt dubitent hoſtes, quorum illi ſint. Ita Palateenſes, cum a Lacedemonijs obſiderentur, fecerunt. Varia hac ſignorum mutatione falluntur ſæpè hoſtes. Arabes, cum fumo interdiu, noctu ignes adeſſe ſignificarent, id cõtinuos dies fecere, ſed cum hoſtis adeſſet, conſultò ſigna omiſere, quod illis ſignũ erat hoſtes latere, ſic arbitrati omnia ſecurius egerunt.

Stratagemata ex exploratione.

Varia explorandi conſilia.

De Acie instruenda.

CAPVT XXIII.

INter alia, quæ rei militari maxime fauent, ſumma ſit inſtruendæ aciei cura; vt enim lapides temerè cogeſti aquam non continent, nec murum efficiunt, ita nec viri fortiſſimi hoſtiles nequeunt vires vel retorquere, vel infringere, niſi eorum optimus ſit ordo: maximè enim conſiderandum, qua parte pugnam aggrediaris. Philippus cum Illiricorum frontem robuſtam, infirma cornua cognouiſſet, ea aggreſſus profligauit. Aciei ratio certa conſtitui non poteſt, multo minus eadem ſemper ſpacia, ſed ex vſu, & eo quod hoſtis facit, aut commodo ſuo facere poteſt, diſponenda. Scipio, cum videret Annibali eſſe octaginta Elephantos, ordines conſtituit, & magnis interuallis, vt belluas excipere ſine noxa, & fruſtrari poſſet. Sulla, cum curribus abundaret Archelaus, palos defixit, vt hærerent, ordines laxos fecit, in quos equites, quia hoſtilis aciei ordinem turbarent, immiſit; nec tamen antiquus Romanæ militiæ vſus in contrario eſt: ſicuti enim varia eſt noſtræ ætatis pugnandi ratio, ita longè melior, longeq; firmior. Romanæ aciei ars prima erat, vt feſſi, aut victi velites ſe in ordines Haſtatorum, hi in Principum interualla reciperent; nunc verò a peritis non admittitur ille receptus, ſed in locum

Modus aciei Romanæ.

feſſorum alij, atq; alij ſubmittuntur. Multò fortaſſe prudentius id egiſſent Romani, ſi ita ſtatuiſſent, vt, ſi premi vidiſſent Haſtatos, ſubmiſſent Principes, his Triarios. Nam qui turbas, & ordinum conuulſionem arbitratur orituram ex procurſu eorum qui in ſecunda, tertiaq; acie verſantur, non ſatis attendit grauiorem oriri ordinum turbationem ex receſſu, & quaſi fuga cedentium, aut pulſorum, quam procurſu pugnantium, & ſuccurrentium; plus enim rationis, & animi eſt in pugnaturis, quam in fugientibus, antrorſum.n. procedunt illi, fugientes retrorſum. Quin ad animos erigendos, maioremq; excitandum ardorem plus valet, ſtanti, & pugnanti, quam cædenti præſidium afferre. Quin, & illud obſeruandum tormentorum noſtrorum rationem alium ordinem aciei requirere. Ante Aciẽ enim ducenda ſunt, & magna cura diſponenda, atq; etiam vitanda. Hoc ſanè conſtat, ſi in rectè collimandis tormentis ſumma adhibeatur ars, in manu ferè victoriam eſſe; fortiſſimi enim militum, nunc ſclopis

vtuntur,

Digitized by Google

vtuntur, illis præcipue, quos Moſchettos appellant, & raro cominus pugnatur, niſi cum altera pars in fugam vertitur. Itaq; nunc temporis iaculatores in acie ſunt præcipui. Prius autem natura eſt, vt eminus, quam cominus pugnetur. Hinc Machinæ, & Moſcnetti, qui ſunt grauiſſimæ armaturę, initio deplodũtur. Olim interdum ſagittas illudebant celeri procurſu; id nunc fieri non poteſt, ſcutis, & loricis non impediuntur Bõbardæ. Nunc tormentorum vſus ad latera aliam aciem requirit. Cum timetur, ne hoſtis aciem circumambiat, in longius extenſa fronte ad latera reuocandi ſunt milites. Inter pugnandum verò contrahendi, ac repentina euibranda ſpicula. Olim equitatus diffundebatur, nunc continetur, & cautiſſime emittitur.

Quod ad longitudinem primæ frontis aciei, & laterum latitudinem ſpectat, dum explicatur acies, duplex eſt ſententia, & prior quidem quadratam aciem cæteris ordinibus longè excellere affirmat, in qua videlicet totidem milites in lateribus collocentur, quot in prima fronte conſiſtunt. Altera quadraturam hanc non ita abſolute laudat, quinimmo ratione ſoli aciei formam conſiderat, & peditì in fronte poſito trium pedum ſpacium, a latere verò ſæpè ſeptem attribuit. Et hic ordo ſanè tũ ob quadraturam æquilaterum elegantior, tum quod maiorem pugnantium numerum, & copiam referat, priori commodior videtur. Iuxta illam mille milites in trigeſimam, & vnam ſeriẽ diſtribuuntur, quarum quælibet triginta, & vnum militem continet. Iuxta hanc quatraginta nouem a fronte, & viginti a latere ponuntur; quæ quidem diſpoſitio altera procul dubio præſtantior eſt, nec tamen adeò frequens, vt hoſtium temporis, & loci circunſtantias, quæ diligenti ſtudio ſunt perpendenda, certum de eo tradi queat præceptum. Si, verbi gratia, exiguam militum manum emittere Dux cupiat, vt plures ij appareant, ſatius erit, ſi in longitudinem diſponantur. Quod ſi cum peditatu gerendum ſit prælium, operæ pretium eſt, vt quadratum agmen in plures turmas diuidatur in longitudinem diſponendas, quibus vndequaq; peditatus aggredi queat. At vbi numeroſæ hoſtium copiæ ſupperant, putarim quadratam aciem præferri, cum tutiſſima ſit ſemper, & valida, teſte Thucidide aduerſus hoſtium inuaſiones iſta aciei denſitas, iuxta quam formam, ſi Galli agmina ſua ſuperiori ætate in expeditione contra Germanos diſpoſuiſſent, tantam cladem cum exiſtimationis ſuæ iactura non retuliſſent. Eoſdem Gallos hac aciei conſtitutione diuerſis prælijs a Carolo V., Imperatore cæſos fuiſſe, nonnulli tradunt Authores. Verum aduerſus ingentem quidẽ, ſed

Forma aciei

inermem Turcarũ exercitum multo longiora potius, quã latiora agmina constituenda esse affirmarem, vt scilicet a fronte plures, pauciores a latere manus conferant; ideoq; nec quadratum, vel soli, vel armorum considereretur. Quocirca summa ratio ineunda a Duce Belli, vt acies pro numero sui, & hostis exercitus, proq; temporis, & loci circumstantia disponantur. Præclare prudens ille Romanæ Militiæ scriptor dixit. Si acies disponatur sapienter, eam plurimum in bello iuuare, sin imperitè, quamuis optimi bellatores sint, insipientiordi ne frangi.

De causis committendi prælijs.

CAPVT XXIV.

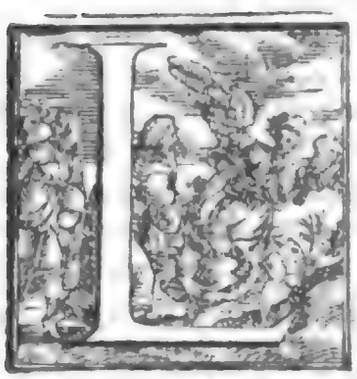

Euissimi sanè consilij ingenijque est triumphalis gloriæ ardore, laureiq; serti desiderio, serti inquam, infructuosis intertexti folijs perdubios præliorum euentus, publicam ciuium salutem præcipitare. Non ita certè inanis huius gloriæ accidus fuit Augustus Cæsar, vt historiarum monumenta testantur. Prælium enim, aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumenti spes, quam damni metus ostenderetur. Immò Iulius Cæsar prouidebat, vt potius in offendendo hoste aliquid omitteretur, quam cum aliquo militum detrimento offenderet. Accuratè igitur committendi belli causæ expendantur.

Vbi Victoria certa speratur, non detrectandũ prælium.

Cum itaq; certam victoriæ spem præ manibus habeat Dux, vt nullo modo ancipitem pugnæ casum vereatur, quis tunc talem præliandi opportunitatem effugiet? Male enim ageret ille Dux, qui, cum certam sibi posse victoriam comparare cognosceret, in castris varios belli euentus perpendens, commodũ tanti honoris non sibi pararet. Nec incongruum dixerim, vt qui dilatandi Imperij spe, aut conseruandi ductus sibi oblatam occasionem prospiceret, hanc saltem non foueret, hanc non amplecteretur, vt sibi magnam auctoritatem, ac potentiam cõ-

pararet,

pararet, quę minimè ab eo Duce paratur ; qui præclaram gerendi occaſionem nactus, hanc potius fugiat, quam amplectatur.

Si ignominiam iam ante acceptam delere quis poſſe opinetur armorum conflictu , quid ei diſsuadebit pugnam , & præliũ ? Non euentibus belli ditiones , ac Imperia ſubijcienda aſſero ; at ſi exiſtimatio , quæ tanti ponderis eſt , aliqua lue aſpergatur, quis eam deterget,niſi ſolus conflictus , & prælium ?

Prælandum vt exiſtimatio ſeruetur.

Contra perfidos Imperij euerſores , rebelles non eſt hoc iniuſtum , quin potius animi , & corporis infirmitati adſcribetur , ſi ſe ſuaq; arte armorum ſuorum viribus non tueatur.

Inconſulta non erit,quæcumq; captabitur prælij occaſio , ne oppidum aliquod ob deditionem hac lege pactam, ſi intra certum tempus præſto non ſit auxilium,in hoſtium veniat poteſtatem. Recreantur auxiliorum expectatione obſeſſi. Quamobrũ optimi Principis,Ducisq; partes ſunt prælium etiam audere, vt ſui obſidionis tædio releuentur.

Vt rebelles puniantur.

In obſidionibus.

Cum rei pecuniariç , atq; annonæ ſumma ſit inopia , quid gerendum ? Cunctari , ſe ipſum conficere quid laudis eſt ? Immò quid non damni ? ferro igitur tentanda eſt via , quæ ſæpè quò difficilior videtur, eò aptior ad gloriam . Quis euentus bellicos ignorat ? Quoties ſumma rerum deſperatio ad ampliſſimum gradum pugnantium animos euexit ? Quoties ſibi metuentes cladem ſupremum hoſtibus excidium intulere ?

In egeſtate commeatus.

Si aliter effugiendi ſpes mala ſit , non incongrua erit prælij cauſa . Nunquam illius Ducis vires in caſtris langueant , qui quaſi in anguſtijs deprenſus ſuam incolumitatem in Caſtris ſitam exiſtimat. Solum culpæ attribuetur , ſi ſe intercludi paſſus eſt.

Deſperatio.

Plura ante oculos habenda a Principe Duce,a quibus ſi tantillum declinarit , ſua maxime lædetur auctoritas . Si duorum exercituum vires longè proſpicit coniungendas, vt ſibi bellum inferant,leuitati minime adſcribetur,ſi ſtatim alterum inuadit. Nec minus cenſuerim improbè facere,ſi & prælium committat, quando periculum ſit , ne vires illius longiori mora atterantur , & omnia ſociorum auxilia coniuncta habeat , vel numero , vel virtute militum ſuorum tuto confidere poſſit. His ſi munitus aut ſit , aut aliqua harum parte , dubium minime reformidet certamen;immò alacriori animo certiſſimum ſemper victoriæ triumphum ſperet.

Duorum hoſtium coniunctio.

Eſt & illud conſiderandum, an ſi dilatione prælij, hoſtium vires incrementum capturæ ſint, ſit & illud committendum.

Viriũ hoſtilium auctis.

Comittendum ſemper dicerem, cum magis præſtet cum paucis, quam cum pluribus confligere. Ferdinandus Aragonius Calabriæ Dux, Gallicis, & Sfortianis copijs, quæ iam in ditionem Eccleſiaſticam venerant, prælij copiam non ſemel fecit, quod ſciret earum numerum breui valde auctum iri. Sed Galli ſuorum expectantes aduentum, locis munitis ſe continuere; & propterea magna eſſet ſtultitia cum eo hoſte manus conferre, quem breui ſcias deditionem facturum. Anno M. D. XXV. Franciſcus Primus Francorum Rex Ducatum Mediolanenſem oppugnaturus, Ticinum obſedit. Ibi Borbonius vna cum Neapolitano Prorege, & Marchione Piſcariæ, non tam numero, quã veteranorum militum virtute ſuperior, prælium cum eo commiſit, has quidem ob cauſas. Primo, quod in Cæſarianis caſtris eò pecuniæ inopia deueniſſet, vt exercitus breui tempore dilapſurus, & receſſionem facturus videretur, vnde ſiue a prælio abſtinerent Cæſariani, ſiue funderentur, Principatum ſummo in diſcrimine ponebant. Deinde idem Rex Albaniæ Ducem cum validis copijs ad Regnum Neapolitanum oppugnandum miſerat, quod quidem Regnum omnibus præſidijs deſtitutum magno periculo futurum erat, niſi ad Ticinium prælio facto, ac parta victoria hoſtis reuocatus eſſet. Cum deniq; Rex ipſe in caſtris eſſet, Cæſariani eo capto non minora victoriæ ſuæ emolumenta, quam ſtragi damna propoſita videbant; & ſane prædicti Regis captiuitas Caroli V. Imperatoris rebus plus vtilitatis attulit, quam Mediolanenſis Ducatus amiſſio damni fuerat allatura.

Ex his facilè cognoſci poſſunt cauſæ; ob quas prælium ſit euitandum. Quando itaq; clades plus nocitura, quam victoria profutura eſt, præliari nunquam oportet, videlicet, ſi prælio inferior vna cum exercitu, Imperium quoq;, ſiue ditionem ſit amiſſurus, ſuperior verò nullum aliud, quam cædendis hoſtibus lucrum facturus. Quando vires, neq, numero, neq; militum virtute hoſtium viribus pares fuerint. Quando debilitandi, vel etiam frangendi hoſtis eſt ſpes, ratioq; probabilis exercitum eius non diù ſub ſignis manſurum. Cum hoſte quoq; deſperato, feroci; & militibus formidabili non facilè confligendum, nec in loco hoſtibus, quam nobis opportuniori. Abſtinendum quoq; a prælio non negarim, quando noua ſociorum ſubſidia expectantur. Quando deniq; vel pacis, vel inducIarum ſpes ſe oſtendit. Boni ſemper eſt Imperatoris non minus fugiendi, quam vicendi hoſtis artem tenere. Antigonus Rex retrocedẽs

Varie cauſæ detrectandæ pugnæ.

cum

cum exercitu, consueuit dicere. Non equidem fugeo, sed opportunitatem a tergo positam persequor.

De Pugnantium astutijs.

CAPVT XXV.

SI dolo bono, vel stratagemate comparari potest victoria, cur armorum vi decertandum, cur sine causa tantum subeundum discrimen? Salua fide, & dignitate, omnia stratagemata licita sunt, fugiẽda omnia, q̃ perfidia sunt admixta. Sunt tamen alia belli stratagemata, alia præliorum; prælij generalia quædam stratagemata, semperq́;, cũ heri potest, tenenda. Romanorum varia stratagemata fuere, quibus se hostibus formadibiles reddiderunt, quorum hoc primum, vt non facilè bellum inirent, aut nouam tentarẽt prouintiam, nisi in ea, aut vicinia amicos haberent, quorum opera vti possent; Campanos Amicos contra Samnium defenderunt; fuitq́; & causa Samniorum delendorum. Tusciam opera Camertinorum, Siciliam per Mamertinos occuparunt; in Macedoniam duxerunt Athenę, in Asinam Rhodij, in Siriam fratrum Iudeorum contentio; in Egyptum Regia soboles. Eadem ratione in vtraq́; India maximas regiones Hispanus occupauit, cum semper magno studio, pretio, spe pararent aliquos, qui externa peroptarent Imperia. Turca etiam, dum cæteris subsidiũ fert, omnes subuertit, nec nõ in Asia talia molitur facinora. Etiã in media Europa habet amicos, quibus si fauendum esset, etiam in bello forsan non minus experirentur Turcam perfidum hostem, quam nunc sibi amicum persuadeant. Alia fraus est, vt inducarum pacis mẽtio inducatur, donec vires paratiores sint, aut, vt hostium animi concidant, & pacis dulcedine allecti, curam belli omittant. Vsitatum quoq́; est belligerantes adiuuare, ita vt debiliora subsidia mittantur, donec vtraq́; pars fracta victori se se submittat. Princeps, qui non sua tantum sed aliena potentia bellum sustinet, in auxiliatoris sui est potestate, qui pro libito non solum ingenium Principis torquebit, sed, & si libuerit, eiusdem liberati insidiabitur. Bellum non magnopere quidem timendum est, si multi in vnum conspirant; qui enim

ſuſtinere primos impetus poteſt, faciliori deinde negotio alios vel eludet, vel ſuperabit. Itali iam in Venetos conſpirauerè; Illi Ludouicum Mediolani Ducem muneribus ſibi aſciuerunt,& facilè omne periculum diſcuſſerunt. Sic cum Germaniæ Principes contra Carolum Quintum conſpiraſſent, primo impetu profligatum eſt bellum. Cum fuga ſimulatur, vel totius exercitus,vel partis,magna adhibenda eſt cura, ne aliqui militum veram eſſe fugam arbitrentur, trepidatioq; oriatur. Annibal boum cornibus faces,& fœnum impoſuit,eosq; per ſiluam agẽs, cum Romani attoniti nocturni ignis diſcurſum aduerterẽt, ipſe aliò euaſit. Simili etiam ſtratagemate violentius Hiſpani Pœnos perculerunt,nam accenſos currus bobus raptatos in Amilcaris exercitum immiſerunt, ordinesq; turbarunt. Optimè cautum ſtratagema eſt,vt aduerſariorum ſtratagemata caueantur. Ignarus inſidiarum Archelaides,ſuos tamen inſtructos ire iuſſit,ratus ibi eſſe inſidias,vbi re vera erant;itaq; eos facile diſſipauit. Alioqui & illi,qui inciderunt, & qui ſubſidio veniunt, pari in diſcrimine verſantur. Repente euulgari quędã ad exercitandos militum animos,terrendosq; hoſtes, vt Verbi gratia, hoſtium ducem perijſſe,& hæc ſimilia interdum ſolent. Quintius,cum cerneret alterum cornu cecidiſſe,viciſſe alterum,proclamauit, atq; ita ſuorum animos ad alacritatem concitauit, hoſtium verò timore oppreſſit. Eduardus Anglus Philippum Pulchrum fraude ab oppugnando Belgio retrexit, ſororis enim eius perſuaſit,Galliæ Principes conſpiraſſe,vt eum in acie deſererent. Cum igitur prælio decertandum eſt,aſſidua animi penſitatione noua moliatur ſtratagemata Princeps,id enim optimè agitur,quod hoſtis non expectat,qui ex improuiſo deluſus facilè animo concidit,& aut turbatur, aut vincitur. Epaminundas, puluereo excitato nimbo, cum equeſtris certaminis diuturnam feciſſet expectationem,inopinantium hoſtium terga ſubitò inuaſit. Cladem tegere,& diſſimulare prudenter, victoriæ nomen attulit. Titus Lucennius ſuorum cadauera noctu humauit; hoſtes autum,cum altero die multo plures ex ſuis cæſos viderent,continuò fugerunt, & ita perfectam victoriam cadauerorum nocturna ſepoltura attulit. Interdum hoſtis fallitur, dum ſibi conſuli putat. Milites Eumenis impedimenta hoſtium direpturi cum magno periculo erant,quibus cum perſuadere nõ poſſet,vt conſilium mutarent,hoſtes monuit,vt melius cuſtodirent. Ingenij,& prudentiæ ex naturæ conſideratione fuit ſtratagema Creſi,qui Camelis equos oppoſuit,quorum illi odorem ferre non poſſent. Pyrrhus quoq; elaphantos equitatui, e regione locauit,vt belluarum terrore equos;equitesq; impleret. Omnia Priſcorum ſtratagemata ennarare non eſt animus, cum

Stratagematum vſus.

ſatis

satis longo volumine comprendi non queant; nonnulla tamen attuli, vt innoteſcant. Illud certum Principem Ducem horum omnium præclare gnarum, ſemper victoriæ ſpem habiturum.

De Militaribus incurſionibus, et excurſionibus

CAPVT XXVI.

PArato, conſcriptoq; exercitu, aggrediendi, bellandiq; artes excogitantur, quibus, ſi feliciter vti queat Princeps, quid non detrimenti ſuo hoſti afferet? Incurſiones præ cæteris artibus vehementer qnidem hunc opprimunt. Duobus autem modis hæ fiunt, ſiue ab vtraq; parte ſit cõſcriptus exercitus, ſiue ab altera tantum; quod ſi vtraq; exercitum collegerit, commeatus impediendi, aut regionis depopulandæ cauſa fiẽt incurſiones; verum ſi vaſtanda erit regio, duo erunt exercitus, qui ex vno latere hoſtem inſiſtant; ex altero verò, & hunc opprimunt diruendo, vaſtandoq; agros. Si verò altera tantum pars ſuo exercitu regioni dominetur, ſicuti ad incutiendum metum aptiſſimæ erunt incurſiones, ita ſuis ad arma capeſcenda animum reddent. Cleomenes per omnem regionem diſcurrebat, ita tandem rebus ex ſententia geſtis, deuaſtata prouincia, perterritis Argiuis, ſuis vero ad futura bella audacioribus factis, ſecurus domum reuerſus eſt. Tartari in Poloniæ Prouincijs, non peditum, ſed leuis armaturæ equitum vi his vtuntur, atq; ob id nationibus omnibus aptiores eſſe videntur; quemadmodum Perſis Turcæ in expeditiſſimas excurſiones, & accerrimi, & velociſſimi animi. At vnde haberi poſſunt remedia? Si commeatus in munita importentur loca, & ea quæ minime importari valeant, ne hoſti ſint vſui, concrementur, facile hæ incurſiones euitabuntur. At ſi hoſtis animus tantum ſit valido pugnantium exercitu, agros deuaſtare, non ita impetum hunc repelli poſſe dicerem. Duo proponũtur, quorum alterum eſt, ita incultam, horridam, abruptamq; ragionem reddere, vt hanc pertranſire ei perarduum videatur. Verum id nequaquam fieri poſſe arbitrarer, niſi Imperium ſit admodum vaſtum, quod tantam in finibus non perhorreſcat ſolitudinem, aut equitatus copia ei non ſuppetat, qui has incurſiones valeat cohibere, aut hoſtis ſatis propinquos agros non habeat, vt quæſito incommodo conſulere poſſit. Cum verò breues, atq; anguſti ſunt ditionis termini, deſertum eum

Obquã cauſam fiant excurſiones.

nequa-

nequaquam reddet, immo munitionibus satis tutis omnes hō stis aggressiones semper coercebit, ni fines lati adeò fortasse sint, quibus nō tot possint erigi munimē ta ad propulsandos hostium ictus, qui si minus lati essent, tutissimè semper opinaret defendi, eo quod & Principi suppetat semper cōmeatus, & hostis longe repelli possit. Hoc idem fecere Moscouitæ Tartarorum incursionum nimis pauidi. Hoc idem sensere Austraici Turcæ incursionibus expositi. Quamuis hoc minimè suppetens remedium nonnullis videatur, quæ enim incursiones, equitatus copia fiunt maximè leuis armaturæ non ita facile a munimentis, aut arcibus euitantur; eum nimis expeditus hic, quocumq; vult, absq; vlla imminentis periculi formidine aduolet. Chinenses ideò cum à Tartaris se aliter tueri non posse viderent, murum extruxerunt, vt omnes incursionum molestias a se longè propulsarent.

Fiunt sæpe etiam excursiones tum temporis potissimum cum in conspectum vtriq; exercitus educantur; ex his autem ad prælia vt plurimum deuenitur, superatisq; militibus afferunt cladē, licet non tanto detrimento, quanto afferre videntur prælia. Huius verò rei causa est, quod in prælijs omnibus viribus pugnatur, & vtriusq; partis vires magis perspectæ habentur. Verùm dubium fit, an cum tantę sint hæ excursiones, an, inquā, ante, an post prælium sint faciendæ. Et quidem si ante prælium fieri admittatur, satis exercitus erit miles ad pugnam, dum excursionibus militi robur additur; Aliter tamen esset dicendum. Si enim infeliciter hæ vsu venirent, satis efficax militi metus incutitur, & spes hostem debellandi defloresc it, hostiumq; numerus potius, quam diminuatur, augetur, peritiaq; hostis, dum varijs pugnis tentatur, satis conspicua emicat. Spartani, cum in Boetiam, sæpe de suis viribus periculum facientes ingrederentur, minime expertos ad militarem disciplinam aptos reddidere Thebanos, qui postea infensi Spartanis hostili animo magnas intulere clades. Ego verò existimarem, si Princeps militorum suorum virtutem perspectam habet, excurrere facillimè posse, ac ante prælium pugnare. Verum, si illius omnino sit anceps, tentandas pugnas saltē aliquo commodo faterer. **Degustata victoria paulatim animus, & mox constantiæ studium excrescit.**

Quādo facilē dæ excursiones.

De Prælijs, siuè Certaminibus publicis Direptionibus, Captiuis, et alijs huiusmodi.

CAPVT XXVII.

AEVA quidem, ac cruenta nimium sunt prælia, cum siue omnes exercitus vires, aut harum maior pars in apertũ campum educitur. Hic sanè ingenti opus est animo, dum se se omnes communi discrimini opponunt. Hi conflictus, qui totis viribus fiunt, & collatis signis rerum omnium summam cõplectuntur. Cum enim eæ omnes semel tantum vni obijciantur periculo, facilè, & debellari possunt, & dominium deperdi; id quod certè alijs conflictibus non vsu veniret, cum diuturnius tempus exigatur. Et si non contingit hoste prælio diuicto rerum summã non euerti, id ex victoris insciti fieri sæpè censemus, qui victoriæ gloria imprudenter nimis abutitur. Hoc planè expertus est Annibal, quando Cannensi pugna Romanos deuicit, ita vt meritò ei exprobrari posse videretur, vincere eum scire, sed victoria vti nescire. Aut credimus ex nimia deuicti potentia, quæ nondum prostrata, facilè suas possit vires resumere, vt sæpe resumpserunt Romani, qui plurimis prælijs nullo bello victi sunt.

Euentus præliorum.

In his conflictibus plura eueniunt, quæ Principi nota esse debent. Si forte victoriam consequatur, non quorumlibet hostiũ prædia deuastari permittat, sed aliquando quidem victrici militum insolentiæ id permittat, eam vero aliquando prudenter coerceat. Si captiuos habuerit hostes, eorum corpora militari furori diuexanda nequaquam committat: ea enim ipse, si pecunijs ad magnos, publicosq; sumptus indigeat, æquis pretijs venditabit. Omnia quoq; quæ vel abigi, vel auferri possunt, vt ad se conuehantur, curet. Dignoscat etiam pro temporum ratione, an omnia, an partem, an omnino nihil retinere debeat. Nec enim æquum est cum publicis opibus, rebusq; bellicis satis amplis tantam militibus voluntatem concedere, præsertim cum ex deuictorum opibus, locorum ve vbertate lautiora possint esse commoda. Certè spolia, & quamcumq; ex hostibus prædam

Prædę distributio.

suam

suam sibi comparat virtute miles, eam lex iubet publicã omnẽ esse; nec solum gregarius miles, sed quæstor eam accipiens ab Imperatore in ærarium publicum, siue pecuniam ex ea conflatã refert. At hoc non semper contingit, cum pleramq; partem miles, partem Princeps vindicet. Si captiui aliqui fuerint, hos victor Princeps ne interficiat. Iniuriam enim tum naturæ, tum humanitatis infert legibus, cum victoria perfidè abutens, & superatis hostibus, iracundiæ indulget; præterquam quod non satis fortunæ omnia alternantis genium attendit, qui deuictis hostibus, vltra in eorum vitam sæuit. Non huius certè ingenij Scandarbegus ille Turcarum virium debellator fuit, qui simul ac victoriam aliquam adeptus erat, nullum vnquam captiuis afferri detrimẽtum patiebatur, ad incertos semper, & mutabiles fortunæ casus intentus. Cui vnquam hæreditaria fuit victoria, cui certus triumphus? ad noua igitur consilia, noua ratione opus est. Nec quod vnus Imperator heri vicerit, ideò captiua spolia sibi spondeat. Hospes est victoria, huc, & illuc proprij expers domicilij vergit; & quamuis virtute, consilioq; maximè paretur, & retineatur, plerumq; tamen, vbi diligenter omnia, prudenterq; egeris, multum adhuc momenti fortuna, multum casus sibi quidam solent vendicare.

Non saluen dũ in victos.

Sepulturę præterea honore decorandos esse occisos existimo, siue enim vicerit, siue victus fuerit Princeps, militũ occisorũ funeribus, & exequijs prospiciat, neq; incuriam, aut occasiones, aut temporis, aut loci, aut metus nomine prætexat. Sancta enim hæc, & religiosa circa eos, qui sic abeunt, pietas est, eiusq; necessaria inter superstites demonstratio. Etenim vnusquisq; militum sibi ante oculos obijciat, eodem modo, si fortè in bello cecidisset, se ludibrium, ferarumq; prædam futurum; & insepultum. Se remansurum præsagiens, mortisq; honore carere non ferendam putat contumeliam. Nusquam non laudatissimi Romanorum mores; nam eccè, clade aliqua accepta, solerti sane studio curabant, vt interfectorum corpora humarentur, vel cõburerentur. Vnde laudatus Germanicus, quod suorum etsi alioqui defecissent, corpora cremari iusserit. Philippus etiam Macedonum Rex eadem fuit in mortuos pietate, quẽ legimus, Athenienſibus, quos alioqui sibi infensissimos expertus erat, ad Cheroniam profligatis, captiuos superstites remisisse, & bello consumptorũ corpora sepulturæ tradidisse.

Sepultura occisorum.

De cladibus acceptis ſarciendis.

CAPVT XXVIII.

HINC inde ſæpe ineunte prælio exercituum vires debellari contingit. Boni igitur, prudentisq; Ducis officium eſt, cum cladē ſuis illatam viderit, non animum ſtatim deſpōdere, ſed accuratè quodlibet ſubterfugere periculum, atq; rationes ſecum inire, quibus ſe, ſuosq; in tuto collocare, & meliori ſe committere fortunæ valeat, Varronis exemplo, qui fuga ex Cannenſi clade elapſus a Senatu commendatus eſt, eiq; gratiæ actæ, quod de Reipublicæ ſtatu non deſperaſſet, vt eius Collega. Nemini fruſtra deſperandum eſt; cæca enim fortunæ vis, quoq; illius ſe vertat gratia, incertum eſt: plerumq; per inflexas, ac tortuoſas vias benigna accedit, ac meliora iubet ſperare, in bellis præſertim, vbi fortunæ poteſtas maximè apparet; ſiquidē ingētes militū copiæ vnica tantū voce, vel falſa quadam ſpecie in fugam fuerunt coniectæ; plurimos etiam exercitus hoſte ſuperatos, ipſius hoſtis virtutes conſpeximus. Teſtis eſt præclarus militiæ Dux Conſaluus Ferrandus, cuius potiſſimum virtute Ferdinandus Arragonius Mauros Regno Granatenſi exēgit. His contra Gallos miſſus Neapolim ſuę prioris fortunæ non immemor ſibi victoriam pollicebatur, vnde remiſſius rem gerere, hoſtemq; cōtemnere cæpit, veluti nominis ſui fama percuſſum. Quo factum, vt manum cum eo conſerens, magna clade affectus fuerit. At ille cautior inde factus ſic poſtea ſe ſe geſſit, vt Gallos diuerſis pręlijs profligarit, & tandem Regni finibus magna cum ſua laude depulerit. Verum non immeritò hac conſiderandum arbitror, quando dicatur ob cladem illatam tale vulnus Imperio infligi, vt deperditum, debellatumq; dicatur. Non tam facile poſſunt vires, nec refici, vt ſi lethale illud vulnus fuerit, poſſit ſola prudētia Princeps mederi. In bellis ciuilibus vnicus tātū cōflictus affert, arripitq; victoriam, & ſæpe huius vnius iactura rerum ſumma euertitur. Ita Cęſari cum Pompeio pugnanti accidiſſe legimus, idem Bruto, & Caſſio aduerſus Octauianum, & Antonium bellum gerenti. Nec aliam rationem duxerim, niſi quia in ciuilibus bellis Duces non agnoſcuntur Princeps, quorum voluntati adhæreant ij, qui ſuas partes iam fuere ſecuti. Non ſunt ideò propenſi ad alia experiunda belli incommoda, quemad-

Nunquā animo cedendū eſt.

Clades in vno loco maior eſt, quā in alio.

quemadmodum ij,quibus iam deſtinatum ſit Imperium. At in alijs bellis ſi Princeps,cui vires adeo non ſuppetunt, bellum in ditione patiatur,etiam receptum, in quo ſuas vires poſſit reficere,non habeat, facilè eſt, vt vnus conflictus eius ditionem euerſam ad internecionem extremã deducat; ſi verò extra Imperium confligetur Princeps,non ita facilè id eueniet,maximè ſi è ſua ditione copias educat,& inter hunc,& Principis illius cum quo pugna ſit,intercedat ditio Potentioris,qui neuter ſit, vtriusq; amicus. Principibus verò, quibus ampli ſanè fuerint ditionis limites,vnica tantum clades vix poteſt eſſe terrori, periculoq; quin & alias copias congerere poſſit,cum opportunæ nõ deſint vires noui conſcribendi exercitus, belliq; renouandi. Quod a Romanis contra Pyrrhum,& Annbalem, a Dario contra Alexandrum inſtauratum legimus. Hæc ſunt, quæ breui de ſarciendis cladibus tradi poſſunt.

Fugere interdum licitum eſſe,nec Hoſtem in fuga intercludendum.

CAPVT XXVIIII.

CVM decertatur prælio, fuga ſæpè arripitur, ſæpè etiàm,cum & alia geruntur, aliquandò neceſſe ſibi fuga conſulere; aliquandò autem ad fallendum hoſtem terga vertuntur, atq; ideò vel ficta eſt,vel vera. De hac igitur dicendum, quam duplicem pono, vel totius exercitus,vel partis. Cum toti exercitui diſcrimen aliquod in bello iuſto imminet, heroica fortitudine decertandum potius,quàm fuga deponendum animum dicerem: in ipſa enim ſummum dedecus. Fortitudo autem,quamuis laudatiſſima ſit, non tamen ea eſt, vt ſemper Imperatorem ad prælia cogat,& ſemper in armis ponat, quod prudentia negauit; poterit ergò prudens Princeps negare pugnandi copiam,etiàm copias infirmiores ſubducere, ne viribus inferior cum hoſte congrediatur; Illa enim cautione minori eſt Reipublicæ detrimento, quàm præcipiti prælio. Nec prudenter adeundum periculum, cum nullus ferè victoriæ nitor affulget. Antigoni igitur veſtigia ſectetur Imperator, qui ſemper publicum commodum inani gloriæ præponebat; cedens enim dicebat,ſe victoriam retro poſitam quærere; Honeſtius quidem fit detrectando prælium,ſed,ſi ſubduci poteſt ſine periculo exercitus,etiam in ipſo prælio ſubduci poteſt,& ita ſubduci,vt etiam

Aliquando fugiendum.

fuga

fuga extremæ interneciori consulatur. Verùm, si omninò pugnãdum sit, nunquàm statuat Princeps, vt dissolutis ordinibus, effusa fuga exercitus se proripiat; nam in pugna pauci, in fuga plerique omnes pereunt. Nobilis fuit inter Campsonem, & Selymum fuga, vtrinq; cecidere, sed fuga plures, quàm prælium abstulit. Prouerbio fertur, maiorem esse fugiendi, quam pugnandi artem, verùm ingeniosè fugere, atq; alibi quærere victoriam, laudis est; Fugæ itaq; consilia, cum eam necessitas facit, saluberrima sunt. Aurum Tryphon dispersit, vt milites moraretur. Sertorius, & Viriatus spargi milites voluerunt, & in locum condictum conuenire. Multi hoc modo seruantur, nàm si hostis quoq; suos spargat, id non absq; sui periculo efficit, vbi milites conuenerint, facilè dispersum aggredi, & trucidare poterunt; nunquàm autem persequẽtes sparguntur, nisi victoriam amittere velint. Afranius Cęsarem fugiens, cum euadere non posset, castra muniuit; id cum Cæsar faceret, & pabulatum misisset, itineri se dedit. Magna dexteritas, eoq; maior, quod ea Cæsar deceptus est. Philippus in Epiro victus inducias sepeliendis mortuis petijt, & sic euasit, inani pietatis specie ad viuẽtium salutem abusus. Pęni classe victi se in vado hærere simularunt, idq: omne, quod hærentes solent, effinxerunt; Romani vadosa loca rati flexerunt, & spatium fugientibus dederunt; Quod enim fugientibus saluberrimum erat, hostes euitabant loca, per quæ ipsi fugam arripiebant. Demetrius Phalareus, cũ hostes tergum inuaderent, omnes currus opposuit, & incendit, hostesq; moratus est, donec euaderet. Amminnus Marcellinus, cum nec fugere, nec latere posset, equum, cui lumen imposuit, per planiciem ad dextram misit, eum insectantibus Persis, ipse ad leuam in montium vertices cum suis euasit. Quorundã etiam ignobilis quidem, sed tamen callida fuga visa est. Nicolaus Picininus sacco inclusus per armatas hostium copias à Tedeschino milite ferebatur, & rogantibus respondebatur, panem ferri. Cum recedendum ab hoste, quia fortior, id primò agendum, ne huiuscemodi fuga timori, sed prudentiæ adscribatur, alioqui milites fugiunt, & effusi præcipites se dedunt cursui. Ità demum fugiendum, ne talem hostis diuersionem cognoscat, & ex credito in alijs pauore sibi animum addat, & fiduciam; qui verò tantum recessit vt syluam, montes, fluuium transierit, facile reliquum iter conficiet, nàm posito præsidio morari hostem poterit, donec ad destinatum locum venerit. Ignes interdùm aliò dirigunt, qui nauigant; ipsi sine lucerna aliò cursum tenent. Federicus Marabotus Guelphus, cum Auriam fugeret, atq; quęsitam desperaret euasionem, noctu suas triremes monuit, quò esset nauigaturus, hucernam deindè scuto apposuit, quæ in lit-

Quomodò fugiendũ sit.

tus ejecta est, quam hostis persecutus, effugiendi oportunitatem concessit.

Hosti nō impediendа est fuga.

Hostis præterea fugam minimè impediendam esse existimarim; Quid enim glorioſius Duci vnquam esse videtur, quàm hostis terga fugientia conſpicere? Fugientibus facilem parādam esse viam prudenter Scipio dictitabat. Themistocles etiā Xersem defuga admonuit, ne tantam multitudinem inter viscera Græciæ contineret. Eadem Alphonso Arragonio mens, qui fugienti argenteum struendum esse pontem censebat. Iphicrates etiam sensim secutus est fugientes, nec ad flumina vrgebat, ne desperarent. Causam eam censeo, quia necessitas, cum peritos, & fortes premit, omnia penetrat, & rarò victi sunt, qui extrema necessitate pugnarunt. Improba correptos rabie efficit desperatio; qui timoris sunt expertes, aut sanè vincunt, aut magna clade vincuntur; fugientibus ideò cautè instandum, ne ex necessitate resistant; ancipiti enim oppressi malo memorabile edunt prælium; necessitas sæpè desperationem, desperatio furorem adiungit. Id satis apertè Romanorum Patrum prudentia demonstrauit; Gallos enim transuehere, & cōmeatibus iuuare voluerunt; Gallis etiam per agrum Pomptinū data est fugiendi potestas. Lucius Martius Pœnis desperatione repugnantibus, cum essent circumuenti, fugæ spatium dedit, & fugientes sine periculo concidit. Hisce igitur positis, quis forti prælio fugientes insectabitur? Emori enim libēter cupit quisq; si sine dubio scit moriturum. Vna salus victis nullam sperare salutem. Suis legibus statuerat Lygurgus, ne fugientes hostes vnquam occiderentur; seruarunt hoc optimi militum Spartiadæ, qui fugientem potius, quàm obsistentem hostem conſpicere volebant.

De Nauali rei ratione, & Bello.

CAPVT XXX.

CLassium peculiarem rationem habendam, Magni Pompei consilium fuit, cum omnia fere in eius manu sint posita, cuius ditione, ac Imperio mare teneatur. Hinc Romani classē magnā, aut classes habuere. Nemo bello lacessere, aut inferre audet iniuriā ei regno, vel Populo, quem expeditum, & promptum ad resistendum, vindicandumq; cognouit. Apud Misenum, & Rauennam singulæ legiones

legiones cum classibus institutæ erant, ne longius à tutela vrbis abscederent,& cum ratio postulasset,sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent; Nam Misseni classis,Galliam,Hispanias,Mauritaniam,Aphricã, Aegyptum,Sardiniam, atq; Sciciliam habebat in proximo; Classis autem Rauennatium Epirum,Macedoniam,Achaiam,Propontidem,Pontum,Orientem,Cretam,Cyprum directa nauigatione petere consueuerat. Maris ergò dominium plurimum ad potentiam facit. Hispani aiunt,Regnum sine portu, quasi focum sine flammis esse;& sanè apparuit in Lusitaniæ haud amplo Regno,quomodo maris dominio Indias Lusitani occuparent, hodieq; tueantur.

Classis, & Maris Imperium quantũ conferat.

Hius classis naues siue triremes nonnulli minores, agilesq; magis probarunt,quia & minores vento aguntur, tam facilè in syrtes non impingunt,& facilius maiores circumire, ab hisq; cauere possunt. Turcicę naues in conflictu contra Austriacum innoxia tela emiserunt, quia proræ earum multò altiores sunt, sed tamẽ,si verum fateri volumus,magnas naues, cum in angusto loco non decertent, maioresq; militum copias contineant, maiori vsui,quam minores,esse arbitrarer,eoq; magis,si armis eminus ferrie valeant. Augustus contra Sextum Pompeium,& Antonius altis nauium propugnaculis vsus est,& victoriam cõtra Turcas Magnæ Christianorum naues, quæ ante semilunam nostræ classis hostilem classem lacerarunt, magna ex parte reportarunt; Ideò ij milites, qui nauibus minoribus insident depressioribus,non ità graui armatura pressi esse debent, cum hostium naues conscendere debeãt,vti ij,qui in altis nauigijs, siuè triremibus collocantur,cum hi omni periculo obsistere debeãt, & legionis armatæ speciem habere. Nautici exercitus summa exerceantur sollicitudine,vt remos ducere, clauum moderari, ancoras iacere,& reducere,funes collocare,vela pandere, contrahere,naues conuertere, obliquare vela, malum conscendere, è carchesio speculari,ac deniq; ad omnia rerum discrimina imperterritum seruare animum præclare addiscant, cum præter communia belli mala satis ipsa æquora ad terrorem faciant; Decertantium enim inter se ventorum pugnæ,vortices, aestus, promontoria,syrtes, & si quæ huiusmodi sunt alia, quo metu cuiuscumq; animos non percellunt? faces noctu acceduntur, vt omnia facilius patefiant;facem semper præfert Prætoria, & Viceprætoria,sed cum abest, dupplicem exhibet facem Prætoria;hoc omnes imitantur, ne vicinitate impingant. Cum turbo exoritur,replicato maioris tormenti explosione, bis signum datur,opus non esse, vt sequantur naues Pretoriam. Scripto autem consignata habent mandata,quo in loco, si dispersi sunt,

Naues grandiores etiã meliores.

Classiũ præcepta.

conuenire oporteat. Si hostes noctu appareant, nauis, quæ eos animaduertit, signum dat; Nauium etiam tessera magna cura datur. Ad occasum solis, simulq; ortum naues omnes veniunt salutatum Ducem in Prætoria, accipiunt autem vesperi tesserā, quod si tempestatis violentia impediantur, conscriptas habet quisq; Nauarchus totius hebdomadæ tesseras, quæ distribuuntur.

Quid maritimo certamine periculosius, cum & ipse Pontus infestissimus sit hostis? naues facilè perforātur, & intenduntur, in naues inimicas insilendum est, ibiq; pugnandum; Naues ipsæ interdum inter se implicantur, seq; impediunt; & victa victricē trahit. Naualis pugnæ ordo est, vt in medio sit posita Prætoria, illiq; iungantur maiores naues, alias obtineant minores, quod ità intelligo, nisi hostis in lateribus firmiores habeat. Id magnoperè curandum est, vt fortes sint illæ, quæ primæ indignatis ventorū flatibus obsistunt: nimia enim eorū vis fragile quodq; lignum percellit; leuiores vero aliquali procedant ordine; In his autem ità vela temperentur, ne velocius ferantur, quàm grauiores. Duobus modis maximè hostis læditur tormentis, & harpagonibus, quibus nauigia coniungantur. Olim tormenta, quibus nauigijs damnum inferretur, non erant, concitata solum rostra impingebant in latera; nunc alia inuenta est ratio, parata enim in hostiles naues tormenta tàm graues habent emissiones, vt ipsis fulminibus nequaquam cedere videantur, modò malum, antennas, gubernaculum tangere possint. Olim igne pugnabant quam maximè. Cassius onerarias accensas in hostium classem immisit, & accendit. Contra tormenta minora se muniunt crassis asseribus, interdùm duplici funium sepimento, quorum distantia vnius pedis est. Summis aliquandò incommodis conflictantur, siuè dum iunctis, & connexis inter se manibus decertant, siue cum ignes Aduersariorum naui injiciunt, simul enim & ipsę periclitantur, ne simul exurantur; Imbellis omnis turba ad reparandas naues, & curandos vulneratos adhibetur; Periculum ex eo augetur, quod, cum ad manus ventum, vna nauis vnam, aut vnam duę aggrediuntur; simul itaq; tot acies, quot naues. Cum maritimus conflictus habendus est, vexillum è Prætoria præponitur; si aliundè nauis appareat, ea nauis, quæ proxima est, vexillum suspendit; si Duæ, duo, monetque Præfectum nauis. Cum exploratoriæ naues indicant à se videri quidpiam, si velit Præfectus eas insectari, meliusque explorāre, vexillum in prora suspendit, & sanè in mari multa per vexilla demonstrantur, quod longissimè per æquor se visus protendat, qui in campis extensis

sis arborum ramis,dumetis,alijsq; rebus impeditur. Cum allisit nauis,aut hæret in syrtibus, ter tormentum explodit, & è carchesio quispiam vibrato vexillo subsidium expectat. Si in classem hostilis nauis speculandi gratia irrepat,eiusq; rei sit suspicio,certi,aut varij coloris vexillum, quale omnes naues habent,è Prætoria extollitur, quod cum speculatoria nauis facere nequeat,mox deprehenditur,latere tamen posset, si ante huiusce modi vexillis instructa fuisset. Maritimam semper oram tenere summi est commodi,huc,illucq; pro sui arbitrio excurrere Dux potest,eoq; magis,si leuiores habeat triremes. Est & summa vtilitas,si maris æstus poterunt euitari, hi enim motu nequaquam retardantur,nec remorum impulsu. Ideò,ne classem hostis ad littus appellat,summoperè curabit. Sæua quidem, ac horribilis maritima est conflictatio; nõ solo enim ferro pereunt milites,sed vel rapido vndarum fluctu merguntur,vel voraci flãma comburuntur. Nec tormenta suam vim minorem, immò maiorem patefaciunt,vel vnius enim tantùm explosione sæpissimè concutitur nauis, ac simul cum Duce milites omnes miserrimum faciunt naufragium. In triremibus tamen magnam militum copiam minime laudarim, præterquam quod nautæ, alijq;à suo munere detrudũtur;quò magis eę leues sint,minusq; onustæ,non tardo motui subijciuntur, quin etiam facilè quoscumq; tormentorum ictus euitare possunt.

Vsus Classiũ in itineribus & in varijs casibus qualis sit.

De Victoria in Conflictibus parta.

CAPVT XXXI.

QVamuis victoriam sempes partam existiment ij, qui quoquomodo hosti superiores euadant,eam tamen intellexerim,quæ ab aliquo parta à periculis non fuerit seiuncta; Verùm ex omnibus, aut maiori parte comparatis nonnullæ omninò extant perfectæ, nonnullæ verò minimæ; Interdùm in prælijs vsuuenit nullam ab vtraq;parte quęsitam,& partam victoriã, cũ aut impedimenta deseruntur,aut fugę se dat exercitus vterq; vt inter Romanos,& Volscos accidisse, ex historijs accepimus; tantus enim vtraq;causa tenuit pauor,vt,relictis saucijs,& magna parte impedimentorum,ambo exercitus se in montes proximos reciperent. Sæpè etiam fit, vt penes vnum sit victoriæ pars,penes alium altera, quare anceps adhuc illa sit. In Peloponensi

ponensi bello hoc idem accidisse Græcis tradunt historiæ, dum vtraq; pars sibi victoriam adscribens trophæa erigebat. Nostra etiam ætate in Tari pugna parem laudem, paremq; victoriæ gloriam sibi tum Galli, tùm Itali asciuere. Sæpè altera tantum pars est superior, sed altera non tàm deiecta, vt aliqua saltèm militum non suppetat copia, quibus facile se in integrum possit restituere. Id genus fuit victoriæ à Gallis quæsitæ penes Rauennam contra confœderatos, ab ijsdemq; etiam contra Venetos penes Vaialam, eaq; quæ tanta gloria a Confœderatis Principibus penes Leupantum parta fuit. Interdùm etiam altera pars euadit superior, sed sine magna clade, quæ tanta non est, vt facilè vires distractæ possint colligi. Huiusmodi victoriam cõtra Burgundum Ducem penes Granſonem sibi compararunt Heluetij. Ingens aliquandò est clades, quæ plenam omninò victoriam non absq; suorum sanguine hosti parat. Victoria a Pyrrho contra Romanos reportata cruenta admodum fuit, quarè iure merito dictitasse fertur, si alia pugna Romani superandi forent, omninò suum exercitum pereundum. Sæpe & hostis alium profligat, & incruenta est victoria. Similem obtinuit Annibal in Cannensi pugna contra Romanos, & in qua septuaginta millia peditum, & aliquot millia equitum perierè, ex peditibus verò Annibalis quinq; millia, equitibus verò ducentum tantùm desiderati sunt.

Victoriæ etiam Victoribus aliquà do nocent.

Ambigitur sæpè, an hostilibus armis victoriam cedat ille, qui pugnæ certamen detrectat. Cedentis confessio, ac detrectantis certamen pro victoriam sæpè est habita. Quapropter detrectatio pugnæ ab Annibal facta P. Cornelio Scipioni victoriam adscribebat, non tamen hoc semper affirmarim, cum hostis prælium valeat detrectare non ob virium infirmitatem, verùm quia haud falsò opinetur, difficile victoriam se posse nanciſci, nulla se prælij periculo subijciendi cogitatione ductus, aut saltem aliqua spe incensus hostem ducendi, vbi commoda, & facilis sit victoriæ reportatio, vti Annibal, qui cum se superiorem equitatu agnosceret, pugnam semper protraxit, vt P. Scipionem in vastos Lombardiæ campos pelliceret. Ideò sic asseruerim, si post detractationem pugnatur, castraq; clam mouentur, semper fore victoriam; at si in ijsdem castris consistat hostis, nisi post longũ tempus interiectum nequaquàm victoriam dicendam. Quid verò post victoriam agendum sit Principi fusius infra tractabimus. Nunc tantum illud non prætеribo, quamuis clementiam semper suaserim, cum seueritas, & æquitia nimium de Victoris laude detrehat, nec rigor alios deuincendos facile ad deditionẽ perducat, cum exteris semper clementiam seruandam; at in rebellibus rigorem, cum his magis opituletur Principis Maiestas

ſtas, quam clementia, quæ ſuo calore nimios paruę ſecuritatis effectus producit.

Seuiendum in rebelles non vero in omnes victos.

De Vrbium aquiſitionibus, ac præcipuè de oppugnationibus.

CAPVT XXXII.

Vltiplex quidem eſt occupandarũ Vrbium, arciumq; ratio, vti rei militaris periti tradũt. Se ſe in primis offert proditio ad plurium ſanè aquiſitiones valdè efficax; hæc autem apta ſi fiet, ſumma ſemper Duci bellum gerenti commoda affert; Si enim ijs, qui in Vrbe degunt, cum hoſtibus ſit aliqua ſocietas, ſi nouæ parentur machinæ, & ſcalę, quibus pateat in hanc ingreſſus, ſi tormento illo, quod vulgò vocitatur (Petardo) quatiantur Vrbis portæ, facilæ capietur Vrbs, & incruenta erit victoria, dùm ſolo dolo belli vires exercentur, & hæ aquiſitiones dicuntur (ſorpreſe) ſi vero ſola vi mœnia quatiantur tormentis, horumq; ruinas conſcendant milites, erit oppugnatio, quæ ſane ſemper erit obſeſſio, cum fame obſeſſi ad deditionem cogantur.

Modi capiendæ Vrbis.

Duas verò obſidendarum Vrbium, vel arcium ſpecies pono; vnam, cum nimis Vrbi accedit Aduerſarius, aggeremq;, vt ſemetipſum muniat, conſtituit, ne auxilium præbeatur, ſummis viribus obſiſtendo, alteram verò, quandò Aduerſarius opportunis locis præſidijs ordinatis, deditionem ſperat a fame, quando omnes commeatus prohibuerit. Equidem illas obſidiones ſtrictas, niſi à magnis Principibus fieri poſſe iudicarem, cum ingẽtem militum manum exigant, quam certè haud exigendam putarim, cum Princeps etiam infirmarum virium, ſolum opportunis remedijs caſtra firmans, non tam propè accedat, vt parua militum copia hęc firmare, tueriq; poſſit. Harum vtrąq; ſi bene perpendantur, non tàm faciles præſcribunt rationes Vrbis capiendæ, plures certè important ſumptus, nec tam aptam belli expeditionem, ni aut obſeſſi deſperatione ducti aliquã eruptionem faciant, qua obſidentibus aliquam cladem inferant, aut mora morbos, ac peſtilentias obſidentibus afferat, quæ certe niſi motis caſtris poterunt euitari; quod quanti ſit obſidenti Duci, neminem ignorare arbitror.

Duo modi obſidiendi.

Principi vrbem aliquam oppugnaturo plurima certè animaduertenda exiſtimo, quæ tamen omnia percurrere non eſt

animus,

animus, licet ea tantum exponam, quæ magis ad aliquam cognitionem neceſſaria videbuntur; cætera enim ad militarem artem ſpectant, quam perfectam omninò in medium adducere, nec mei eſt voti, nec propoſiti. Princeps igitur aliquam Vrbem primariam oppugnaturus diligenter caueat, ne vllas hoſtium arces à tergo relinquat, ſed proximis, & obuijs quibusq; occupatis ad longiquiores velut vno tractu proceedat. Carolo VIII. Rege bellum in Italia gerente in conſilio fuit deſceptatum, quanam via in Neapolitanum Regnum ducendæ eſſent armatæ militum copiæ, vtrum per Aemiliam in Brutios, aut per Hetruriã, & territorium Romanum recta Neapolim verſus eundum; eorũ tandem vicit ſententia, qui Hetruriam, & Pontificiam ditionem, vndè hoſtis facile nocere poterat, minimè à tergo relinquenda cenſebant; Quocirca Rex virium ſuarum metu, Florentinis primum, deindè Pontifice quoq; ad ſuas partes traductis, prædictum regnum tantò facilius occupauit. E contra cum Paulus Quartus Pontifex, Henricus Secundus Rex Franciæ, & Hercules Ferrariæ Dux contra Carolum V. Imperatorem, & filium eius Philippum fœdus iniſſent, & ab Gallorum Rege Dux Guiſciæ valido cum exercitu in Italiam miſſus, propoſita de belli gerendi rationibus conſultatione, Pontifex, qui Neapolitanus erat, & ſuos honoribus, & emolumentis cumulandi ſpem conceperat, ſuaſit, vt in Neapolitanum regnum vis fieret; Ferrariæ Dux è ſuis finibus Parmam oppugnare volebat, Galli verò Inſubriæ primum inuadendæ, & Mediolani expugnandi auctores erant, quod ob vicinitatem facile defendi, & indè etiam impetus in regnum Neapolitanum commodiſsimè fieri poſsit. Cũ autem Pontifex, cui Rex in omnibus gratificari volebat, ſententiam obtinuiſſet, Guiſius, relicto à tergo Mediolano, in agrũ Neapolitanum profectus, re infecta, ac non ſine damno rurſus indè diſcedere coactus eſt, qui, ſi Mediolanum inuaſiſſet, plurium conſenſu non difficulter Vrbem occupare potuiſſet. Poſt occupata, ac firmata quæ occurrerunt, munimenta, in primariam regionis Vrbem ſtatim eſt vis conuertenda, ſiquidem caput cætera membra facile ſequuntur. Ferdinandus Rex Neapolis dicere ſolebat, ſi Ioannes Dux Andeguauenſis poſt victoriam ad Sarnum partam, ſtatim Neapolim ipſum oppugnaſſet, facilem ipſius, ac totius regni occupandi rationem habuiſſet. At, dùm in minoribus quibuſdam oppidis oppugnandis tempus cõterit, Ferdinandus iterum copiarum reliquias collegit, quibus Gallos poſtea profligauit, regnoq; eiecit. Illud ipſum eſt, quod in celeberrimo illo Carthaginenſium Imperatore nonnulli deſiderarũt, ad quem poſt Cannenſem victoriam diù cunctantem, nec Romam, vti factum oportebat, ſtatim exercitum ducentem Ma-

Non reliquẽ da munita caſtra a tergo exercitus ad expeditionẽ aliquam currentis.

herbal

herbal dixiſſe fertur; Vincere ſcis Annibal, ſed victoria vti neſcis. Principis igitur vi ad primariam Vrbem conuerſa, diligenter cauendum, ne commeatibus vllus detur in obſeſſum locum aditus, quin immò vallis, foſſis, aggeribus, exercitu cingẽda mænia, totis viribus retimendus hoſtis, ne exeat, ſecreta quæq; intelligenda, &, ne demum ſubitis eruptionibus exercitui obſidenti damna inferrantur, prohibendum. Hæc autem intelligo, cum iàm ingreſſus Dux proprijs oculis diligenter ſitum perluſtrarit, quamq; partem aggredi magis expediat, conſiderarit.

Quomodò accedẽdũ ad munitionẽ.

Idcircò diuerſis modis accedit Princeps ad ipſam munitionem ſecundum eius defenſionem qualitatem, & diuerſa hominum Iudicia; Vndè aliquandò, quamuis in longinquo caſtrametatus eſt, accedit paulatim munitis defenſionibus tectus, aliquandò primis caſtris accedit pluteis, aut prægrandibus vtribus terra replectis tectus. Quod plerumq; fit, cum præſentiũt locum non eſſe maioribus tormentis inſtructum, à quibus aliquid ſit periculi, aut Præfectum non eſſe defenſioni parem; quibus accedere poſſet, ſi ille, qui Vrbem muniuerat, per incuriam, aut imperitiam aggerem aliquem, aut foſſam, aut ſimile quidpiam reliquiſſet, quo hoſtis accedens ſe tutari poſſet.

Quomodo oppugnãda Ciuitas.

Quod ad aggeres tormentarios (Batterias vocant) duos faciendos eſſe affirmo, præcipuum videlicet alterum, ex quo murus ità concutiatur, vt milites per eius ruinam ingreſſum in locum obſeſſum habeant; lateralem alterum, ex quo ab vtroque latere obſeſſis defenſiones adimantur, vt illi detecti, & hoſtium ictibus expoſiti, ſi ſe defendere velint, cũ detrimento, ac periculo pugnent; Et hæc prima, vt ità dicam (Batteria) primo aduentu eſt ab ijs currenda, qui artem militarem, modumq; arctandi ciuitates, ac munitiones ſe percipiſſe videri volunt. Huic autem ruinæ defenſores nouos aggeres opponunt, e quibus ingredientem hoſtem per latera excipiunt cum alijs inuentionibus, quarum ſolertia humano metu excitata eſt inuentrix. Curſorij aggerens diuerſis quoque modis fiunt, aliquandò enim multiplici producuntur ambitu, relicto ad tranſitum militum ſpacio, quibus eorum defenſio demandata eſt, in quo & foſſores ſe exercere poſſint; Aliquandò autem diuerſis ramis extenduntur, ac brachijs ità directis, vt ſe inuicem operiant. Cuniculis quoque ad offenſionem vtitur Princeps, aliquando ſubterraneis, aliquandò ſaltem in ipſam terræ ſuperficiem depreſſis, nempè cum ad murum, aut vallum, eiuſque latera perfoſſam accedendum eſt, ſed quibus obſeſſi quoque actis cuniculis obuiam progrediuntur, hoſtisq; conatus irritos plane reddunt.

Con-

Digitized by Google

Quom odo ſuper muri ruinam aſcé dendum.

Concuſſis,& verberatis mænibus ſiuè cuniculis,ſiuè replicatis ſæpius tormentorum ictibus, parat ſe Dux ad aſcenſum ſuper ea. In quo quam caute procedendum ſit, qui præclare militari peritia ſunt inſtructi, non ignorant, cum huiuſcemodi aggreſſiones plurimorum militum ſanguine magis rubeſcant, quàm cæteri conflictus, qui aperto marte committuntur. Quamobrem Spartani contra hoc bellandi genus maximè repugnabant, nec libenter vnquam tanto diſcrimini vires ſuas permittebant exponi. Diuerſimodè autem hæ fiunt, vel ſcalarum vſu,cum videlicet Vrbs nullis munitur foſſis, vel quibuſdã pontibus,trabibus,ac aſſeribus,cum ea repleta aquis ſint, ſuper quibus tranſiliunt oppugnatores,vel quibuſdam alijs, machinis, quas noſtræ ætatis recentiores vocant (Galleria), aut, cum tanta pars muri deiecta fuerit, vt abſq; vllo periculo iam ablatarum defenſionum murum aſcendere poſſint, & ſuperare oppugnatores. In his ſummoperè verſatur Principis militaris Prudentia,cui diligenter,ſummoq; ſtudio elaborandum eſt, ne vllum interiungendi, reſpirandiuè ocium obſeſſis concedatur, ne vè vllus locus reparandi vires,murosq; iam fractos reſtituẽdi afferatur;non enim producenda,ſed premenda eſt obſeſsio. Quod ſi muros tranſierunt,atq; in Vrbem florentem viris, viribusq; pollentem euaſerit Princeps,ſi ſuſpicio ſit, ne ciues collectis hinc indè turbis ſe ſe conuertant, atq; irrumpentibus obſiſtant,aut eminentiora loca,arcesq; occupant,atq; illic reſiſtendo moleſtiam aduerſarijs exhibere poſsint,per Prẽconem edici iubeat; Non occiſum iri inermes; Quiſquis enim ex victis ſibi mortem,ſi in hoſtium poteſtatem veniat, perferendam eſſe ſuſpicatur;hinc omnia prius experienda ducit, omnia tentanda prius;& vltionis cauſa mors alicui,antequam ipſe patiatur, inferanda; Et verò ciues aliquandò effuſos per vrbem hoſtes exegerunt, aut cum hoc minus perficere potuerint, in arcem munitiſsimam ſe ſe receperunt, & rurſum nouos labores, & ærumnas ijs creauerunt, qui minus prudentes auaritia potius ducti ſe ad prædandum per vrbem diſsiparunt, quam prudentia coacti adhoſtem infringendum cucurrerant. Hinc enim illos obſeſsi alterã denuò, & diuturniorẽ moliri oppugnationẽ coegerunt,immò & grauibus plerũq; illatis cladibus valde luctuoſam fecere victoriã,quæ prius ſibi triumphum eſſe crediderit,vbi nondum hoſtes pẽnitus profligarat. At,ſi Præco adhibeatur,confeſtim omnes, aut certè quamplurimi arma abijciẽt. Nam etſi vnuſquiſq; cẽco impetu ad defenſionem inſurgere velit,veritus tamen,ne alia omnia ſentiat ſocius,& conciuis,arma quoq; deponere cogetur. Ac licet nullius vnquàm tale quid fuerit in animo, ob cuiusq; tamen ſuſpicionem ſe in armis ſo-

Vita Inermibus concedẽda,& publico Prætone indicenda.

lum

lum deprehendi metuentis, abijcere arma ſinguli feſtinant. Nempè ſubita illa tempora noua conſilia deregi non ſinunt, ſinguli propriam ſibi vitam cupiunt ſoſpitare, ſicq; ad minimã, quamuis inſperatæ ſalutis vmbram, animos, mentemq; conuertunt; At ſi audax hoſtis totum ſe in mortes ruere demonſtret, & ſtragem editurum minetur, & ſi nullo conſilio, neceſsitate tamen ad vim repellendam adiguntur, ſimul ac vero tantulam ſpẽ ſalutis ſupereſſe acceperunt; quibus antea infenſiſsimi hoſtes erant, ijs iam ſupplices vltrò obuiam procedunt, atq; etiam eadem Prçconis voce audita, qui obſtinato animo arma ſua nũquam deſerere decreuerant, in aliam quoq; ſententiam dulcedine vitæ capti ſæpiſsimè adducuntur. Occupata iam Vrbe, præmia cuicumq; militi pro ciuili parte, & pro meritis diſtribuenda cenſeo. Patiatur itaq; Princeps direptionem fieri, ſi aut vallũ, aut impedimenta, immò & ſi vrbem expugnando ſubegerit, niſi maior quæpiam vtilitas, aut ratio aliud ſuadeat; quod maximè bello non adhuc confecto, in futuris plerisq; negotijs proderit. Prædæ enim correpta ſpes alacriores, promptioresq; militum animos ad pugnæ, periculiq; diſcrimen reddit. Verùm quod ſi bonis vacua ſit Vrbs, vt plerumq; videmus aliquos tenaciſſimè ferre obſidionem, tametſi rerum copia deſtituantur? Hic cuicumq; Principi nobile illud Archiducis Alberti exemplum ante oculos pono, poſtquàm enim triennij ſpacio Oſtendam obſidiſſet Albertus, ſciretq; in oppido præter cadauera, & ſtabulum nihil aliud ſupereſſe, atq; ideò milites (quorum animos nõ tam gloriæ, quam prædæ ſpes accendere ſolet) paulatim tædio affici, obſeſſosq; remiſſioribus oppugnationibus vrgere, aptiſſimam penſitauit rationem, qua moti negotium illi ocyus pertenderent, & oppidanos ad certamen prouocarent; Caſtra ſua in quatuor acies (tot erant nationes) partitus eſt, & quæ prima omnium irruptionem in oppidum faceret, plurimam auri vim ſuper ſtipendium addixit, idq; in prędæ compenſationem, quam minorẽ ex occupata vrbe ſperebant, quo conſilio hoc aſſecutus eſt, vt quam citiſſimè illa vrbe, ſiuè oppido longe munitiſſimo potitus ſit, quod alioqui ad plures alios annos obſidionem ſuſtinuiſſet.

Stratagema ad animãdũ milites ac expugnationem.

Quod eò res deducatur, vt munitiſſimam nequeat vllo modo Princeps vrbem ſibi ſubigere, quid erit conſilij? Plures conſiderandæ ſunt cauſæ, ob quas ſoluenda ſit obſidio; ſi enim ſtrenui & multi ſint propugnatores, certè nec timidè, nec abiectè, nec ignauè fecerit ille Princeps, qui, cum milites neq; ſatis multos, neq; fortes habeat, in obſidione inſiſtere velit, quæ animum, & corpus debilitet, eoq; magis, ſi grauiorem aliquam acceperit cladem, qua fractus vix vnquam ſe nouum repeturum prçlium

poſsit

possit sperare; Si obsessis auxilia non defuerint, quin immò maiora semper suppetierint, non inconsultè egerit, si receptui canet; quemadmodùm si obsidionem soluet, vt maiores alibi turbæ vitentur, vtq; vires in maius opere pretium conuertantur, & vt etiam in tutum reducatur ante periculorum tempus; At si annona, & commeatus defecerint, nulla profectò soluendæ obsidionis causa erit. Si igitur hisce rationibus coactus fuerit Princeps, accuratè caueat, ne maiori periculo suas obijciat vires.

Addi supradictis facillimè potest, Principi expedire, Vrbem, quæ nec aperta vi, nec obsidione tàm facilè vinci potest, fallacia, & arte ex improuiso adoriri. Permultos latinæ linguæ benè gnaros Romanorum habitu præmittens Annibal Vrbes occupauit; huiusq; exemplo Antiochus Castellum Suendam in suam redegit potestatem; frumentatoribus enim occisis milites suos eorum vestibus induit, & cum frumento remisit. Tymarchus Etolus occisi Carmidis chlamide, & galero vsus pro eo in Samiorum portum receptus est. Arcades Castellum Messenorum obsidebant, & cum audissent, ventura alia quoq; præsidia, arma, habitumq; similem illis mentiti sunt, illoq; dolo à deceptis ciuibus admissi omnia, nullo prohibente, occuparunt. Milites in alieno habitu in Vrbem immittere iam olim fuit in vsu. Epaminondas in Arcadia, cum die festo mulieres circa Vrbem vagarentur, muliebri veste milites immisit, qui sub noctem recepti Vrbis portas occuparunt, suisq; operuerunt.

Doli in vestibus mutatis,

Negotiatorum etiam habitu sæpè missi milites Vrbes occultè inuaserunt. Mainus Deipam cepit per simulatos transfugas. Alansonius egressum simulans cum seruorum quidã crus se fregisse clamaret, equites, ac pedites subsisterent, regressus penè Antuerpiam occupauit, sed ciuium tandem expulsus viribus decessit; nimis enim properè rem tantam aggressus est.

Ad deditionem munitissimæ Vrbes fame laborantes compulsæ sunt; atq; ideò non mirum, si obsidentes sæpè Duces aditum cæteris in obsessam Vrbem permiserint, vt frumenta videlicet citius absumerentur. Alexandrum hac arte Leucadiam occupasse accepimus.

Fames impellit ad deditionem.

Aliæ accensis flammis, ac circumfusa atri vaporis caligine captæ sunt. Turca Famagustam occupauit, cum magnũ aceruũ tedæ accensę congessit, qua facillimè ardet, & fumum pestiferum, fætidumq; exhalat, additis etiam fascieulis, & signis; dũq; quatuor dies ardet, nec extingui potest, cuniculis interim agunt & ad conditiones impellunt. Ex his omnibus Vrbium oppugnationes facillimè dignoscuntur.

Qua

Quæ in loci obsessi defensione curanda sunt à Principe.

CAPVT XXXIII.

Vrbis defensionem præcipuæ Principis curæ commendandam reor; periculum enim est, ne ab hoste, aut obsidione cingatur, vel manifesta quoq; vi tentetur; Ideò rei militaris periti Principi cõsulunt, ne foris aliquam hosti relinquat, tũ ad hospitium, tùm ad annonã opportunitatẽ, sed satagat, vt quicquid annonę comparari possit, in Vrbẽ quã citissimè deferatur, & si id commodè fieri nequid, voraci flammæ committatur, ne quidquam hosti vsui esse possit. Eodem planè modo deijcienda sunt palatia, tẽpla, aliæq; domus, ne hostis ad sui securitatem, aut defensionem eò confugiat, illæ autem præcipuè, quæ immobiles consistunt, quin immò optimũ foret, si etiam riuuli, & fontes perennes corrumpi possent, licet propter motum, ac fluxum difficile admodum videatur. His ità foris rectè cognitis, prudenterq; cautis, totius quoq; loci ambitus est accuratè perlustrandus, & ante omnia cauendum, ne aliqua in fossis sint impedimenta, quæ defensionibus noceant. Item vt exitus vndiq; sint securi, per quos ità exigente, aut opportunitate, aut necessitate milites tutò contra hostes egredi, & absq; periculo regredi possint. Quibus ità absq; impedimento repertis, aggerum, vallorum, & propugnaculorum qualitas perpendenda est, nec non ipsa tormenta considerandą, quæ tùm ad defensionem, tùm ad offensionem necessaria esse videntur. Prudenter vero in vsum tormenta deducuntur tunc temporis videlicet, cum summa postulat necessitas; si enim ijs ad nimias quasq; occasiones vti velis, eaq; etiam contra quinq;, aut sex velites tantum explodas, breui tempore, & puluerem, & globos consumes; prætet quã quod quæq; vnius tormenti deplosio non minus, quam tribus, aut quatuor coronatis constet. Habenda quoq; est ingens minorum tormentorum copia, quæ defensioni parutilia esse experientia ipsa didicimus, cum non multũ absumant puluveris, & quasi perpetua grandine accedentem hostem obruant. Recensendus præterea est omnis apparatus bellicus, instrumenta videlicet ad vsum tormentorum pertinentia, & pro militibus omnis generis armatu-

Omnes denique inficiẽde sunt aquę

Obsidionẽ ex ejectanti quæ agenda.

ræ tam ad defenſionem,quam ad offenſionem neceſſariæ.

Ante omnia peritos habeat Princeps Architecturæ Magiſtros,variarumq; machinarum fabros;neq; etiam inutile foret, ſi tormentorum adſint fuſores,qui in neceſſitate, vel noua fundant,vel vetera, & fracta reficiant, ſi molendinorum in ciuitate ſit copia,ſiuè truſatilium, aut aliorum. His ità perluſtratis, neceſſariorum militum tùm ad defenſionem, tum ad obſidionẽ ſuſtinendam turmę ſunt conſiderandæ,nimirum vt inutiles perſonæ ex Vrbe emittantur, ne annonam militibus debitam abſumant.Supradictis omnibus paratis,procurandum quoq;eſt,vt Ciuitas omni pretioſa ſuppelectile exoneretur, eaq; in tutiorem locum deferatur,in quo aut nulla timetur vis,aut obſidio. Neceſſarius pariter in tali ciuitate lignorum tùm maiorum, quam minorum ingens apparatus,maiora enim igni, & machinarum ſtructuris,minora verò in aggeribus, alijsq; parandis defenſionibus erunt vſui. De perenni aquarum ductu nihil hoc in loco; eas enim in magna copia adfuturas præſumitur,ſi munitiò, aut ciuitas eo,quo par eſt,loco, & modo extructa ſit. Curandum præterea,vt omnis generis legumina,qualia illa producit regio, abundè comportentur. Item fænum,auena,ſtramen pro equis, acetum,cepa,allia,olerum, carnes ſale conditæ furmentorum, ac Vinum,quorum omnium præcipua cura conſiſtit in eius cõſeruatione diligenti,& parca diſtributione,vt etiam diutius,quã putabatur,durare poſſit, Vbi & hoc non erit inutile, vt nimirũ nomen maius ſit,quam copia, quæ non multis nota facilè opinionem augebit. Cuius rei extat clariſſimorum obſidionis Senenſis exemplum,quæ hac arte hoſtilem impetum per ſex menſes diutius,quàm putabatur,ſuſtinuit.

Munitiones quæ neceſſariæ in obſidione.

Excubiæ neceſſariæ.

Excubiæ militum,quorum cuſtodijs obſeſſus locus committitur,maximè ſint curæ Principi, quæas diligenter ſeruari iubeat. Quotidie ſub veſperam omnes Tribuni,aut Duces, cum ſuis quisq; militibus armis inſtructis in forum, aut præcipuum Vrbis locum conueniãt,in diuerſas ſtationes,prout res poſtulat, diuidantur;Excubiæ pariter,ſiuè ſtationariæ, ſiuè ambulatoriæ per vices,& ſorte legẽtur,datis etiam teſſeris diuerſis, vt ſi fraudator quiſpiam in eo ſit numero,fraudem ſuam ad effectũ nulla ratione queat perducere. Non abs re etiam cenſuerim, ſi fideles ſubditos Princeps nactus ſit, eos in certas turmas ſub proprijs tribunis diuidat,& certa eis aſſignet loca, in quibus facto ſigno armati conueniat: horum tamen numerus ab aliorũ militum ſtipendiariorum ſuperetur. Certum & hoc etiam neceſſarium eſt,vt tali tempore,& occaſione lumina accenſa collocentur in fenestris,& clamoribus illis excitatis ad Arma,nemo ſtationem ſuam,ad cuius defenſionem collocatus eſt,deſerat,vt ad

aliam

aliam accurrat; Possunt enim simulare hostes, vnum locum se velle aggredi, & interim vel ex improuiso alterum inuadere. Hoc etiam erit officium Ducis, cum in vno, aut altero loco conclamatum sit ad arma, in foro sistere, aut alio præcipuo loco, vt si quis ex officialibus eò opus habeat, vbi eum inueniat, sciat; Cum tamen hostem vna tantùm ex parte Vrbem, agressum esse certò cognoscit, nullumq; alijs in locis esse periculum, tunc laborantibus nouo subsidio potest opitulari, atq; ità hostes repellere. Posset etiam conscenso equo totam ciuitatem lustrari, ne quicquam vsquam desit. Hæc omnia ad tutiorem obsessi loci defensionem quam maximè curet Princeps.

De Vrbium defensionibus, quæ sæpè in Eruptionibus consistunt, ac alijs.

CAPVT XXXIIII.

ARmorum sæpè vi oppugnatur Vrbs, atq; ideò primis conatibus alacriter obsistendum; sic enim facilè crescit audacia defensoribus; oppugnatoribus verò decrescit; aut enim impeditur hostis tormẽtorum maiorum ictibus, ne vallũ munire possi, aut eruptione aliqua, quæ animum hostis facilè consternat, viriũ ostenditur magnitudo, quæ aduentum hostis nequaquam formidet. Hæ plurimùm vsu habentur, maximè cum ille accedit, castrametarijq; intendit, repentinę enim sæpè sunt, vt maiorem defensionis vim habeant. Si à populis in arte militari minimè peritis fiant, sæpè sunt cum iactura. Nec minus laudandæ eæ, cum subsidium sit è longinquo venturum, dum enim par non sit obsidentium, & obsessorum numerus, in ipsis eruptionibus maius sæpè experiuntur detrimentum, quàm commodum. Erupturi autem milites ità se se gerant, vt nequaquàm se erumpere velle videantur. Cum Panormum tenerent Romani, raros in muris defensores ostenderunt, atq; incautè subeuntem Asdrubalem occiderunt. Eadem prorsus arte Pompeium Asculani, Popilium Linatẽ Numantini fugarunt. Appolloniates à Philippo Macedonum Rege obsessi noctu præsidium Romanorum intormiserunt; postero verò die placidissimè quieuerunt. Facile obsessi quocumq; loco, si primo quiescant, deindè subita audacia erumpant, pos-

Eruptiones faciendæ.

Eruptiones vtiles sæpè.

ſunt liberari. Furius Conſul primo obſeſſus, dum timere putatur, decumana porta errumpens hoſtem incautum cædit, & Cæſar, cum adeò contemneretur, vt vallum manu ſcindere, foſſas complere inciperent hoſtes, omnibus portis equites, peditesq; emiſit, qui in oppugnatores errumpentes, ipſos tanto impetu perculerunt, vt fracti in fugam ſe ſe dederint; ſic a Labieno Induciemarus fugatus, ſic in Aphrica Pompeiani.

Quomodo defendus ſit locus, vbi ruptus eſt minus.

Cum verò ruptus eſt murus, eruptionibusq; tueri ſemetipſum non potuerit Princeps, dummodò adſit animus, perfacilis etiàm erit defenſio. Multiplici ratione maximè armis ſe ſe defendunt obſeſſi; quocirca, cum fortes ſunt Propugnatores, ſubitò interualla ſaccis lana plenis, dolijs terra, aut ſimo plenis, trabibus, ciſtis, ſportis terra plenis, palis ferreis, circumpoſito ſtamine vdo, ac terra obturant, ſarmenta proijciunt, & incendunt, murices iaciunt, & loco muricum aſſeres plenos clauis, quibus ſe oppugnantes incautius ſubeuntes offendant, machinam rotatilẽ demittunt, & retrahunt, interdum catarrhactas erigunt. Optimũ in vicino fodere, ne ex muro deſcendere in vrbem poſſint, & ad latera deſiecti muri propugnacula ædificare, lapides etiam, omnisq; generis ignea fomenta iacere, qua in re mulieres etiã, pueriq; auxilio eſſe poſsunt. Dum hæc geruntur, hoſti ſæpè proponuntur induciæ, in quibus non ſecus, quàm in pace conditiones quædam, verum ad tempus tantùm durantes, accedũt; hæ tamen ſæpè quæruntur, vt maior comparetur vis, quàm vt perpetuus pacis euentus conſequatur; noui enim ſubſidij ſpes eſt, quæ ſæpè inducias grauioris belli cauſas interponit; Quod ſi expectata auxilia aduenient, tunc obſidionem dimittere debet ille hoſtis, qui ſi illa diuertat, in ſuam poteſtatem obſeſſam vrbẽ venturam pro certo habeat.

Quandò honeſta deditio.

Plurimæ traduntur cauſæ, quibus honeſtè obſeſſi ſe dedere poſſunt. Atq; in primis nullum erit dedecus hoſtium poteſtati arcem ſubijcere, ſi ſupra vires dura obſidione premantur mœnia; ſi in arce, aut vrbe incluſi milites tanta annonæ caritate cõflictentur, vt minime viuere queant, quod dedecus erit in deditione? eodem plane modo dicerem, ſi præſidij impatientia, aut rebellione Princeps ſe dedere cogeretur; aut aduerſa ciuium voluntate, quæ cum nimis obſiſtat, munitiones eſſe poſſunt defenſioni impedimẽto. Nec inhoneſta erit deditio, ſi expectata auxilia in longius differãtur, aut diffidẽtur, aut omninò incerta ſint.

At poſt deditionẽ quid conſilij erit Principi? victi tunc tẽporis deditionẽ honeſtã ſemper dixerim, at ſemper pactionibus, quæ minus inhoneſtę, minusq; inutiles eſſe poſſint, ſæpè obſides dantur, ſæpè traduntur arces. Aliq deditiones ſunt, ni alia ratio exigat; ea pſertim, quę ſine pactione fiũt ia modũ ſuppliçũ, quã-

do

do ſe,& ſua omnia diuina,& humana dedunt, & in arbitratum eorum,quibus ſe dedunt, vt Faliſcorum legati in Senatu deditionem fecerunt,& Aduataci ſe Cęſari dedentes,ſe,ſuaq;omnia Romanorum poteſtati commiſerunt; Quo caſu, qui ſe dedebant,arma abijcere,& tradere iubebantur,ſalutem petentes; & ſæpè pacta adijciebantur, vt armis traditis,& equis abirent, ſe dedentes cum ſingulis veſtimentis,promiſsis, vel datis certis numinis.

Deditiò ad libitũ victoris.

Quid Victori, quidùe Victo agendum ſit.

CAPUT XXXV.

PVgnam vel victoria,vel clades conſequitur; & ſicut, dum bellum geritur, conſilio,& prudentia egent Principes, eadem etiã poſt pugnam,vel victores omninò euaſerint,aut deuicti grauiſsimam cladem receperint. Cum igitur victoria ex Deo pendeat, non ſibi Princeps eam inſolenter nimis adſcribat,ſed gratias Deo,quas poterit, easq; ſolemnes reddat,quas Ethnici à veri Dei cognitione alieni ipſo exemplo teſtati ſunt, ad puluinaria ſupplicationes ſuorum Deorum publicas inſtituendo,vt ob præclaras pugnas,quæ Iulio Cęſari in Gallia contigerant,quindecim dierum Romę ſupplicatio decreta fuerit. Id ipſum Alphonſum Arragonium præſtitiſſe ferunt; inſigni enim victoria matutino tempore ad Troiam potius,non prius arma deponere, & corporis ſui curam habere voluit,quàm gratias Deo pro felici pugnæ euentu redderet.

Poſt victoriam gratiæ Deo agendæ

Sunt,qui ſuadent, poſt victoriam adeptam ſæueritatis exemplum in victos exercendum, & militis audacia debellatorum omninò frangẽdas vires, vt in poſterum alij,& ipſi a bello contra Victores mouendo,& reſiſtendo deterreantur. Alij non crudeliter in ſubditos ſæuiendum, ſed poſt victoriam humanè, & miſericorditer ſe gerendum in victos rectius exiſtimarunt, & plus poſſe beneuolentiam,& clemẽtiam,quàm trucem, & atrocem vindictam arbitrati ſunt. Ego ſemper hanc ſententiam complecterer. In memoriam ſæpè ſuam reuocet Princeps,Reipublicæ,veluti corpori poſſe morbos accidere,qui potius varijs ſanandi lenimentis,quam grauius exaſperandi. Dolore interdum ægerrimè laborat caput,dum reliquum corporis bona vtitur valetudine. Iniquus Princeps laborantis inſtar capitis eſt,

An ſęuiendũ in victos.

populus verò ſani inſtar corporis; contra etiam aliquando ſanum caput, reliqua membra languida. Interdum accidit Phrenefis, & delirium corpori; quod tantum abeſt, vt quærat Medicum, quin potius contra illum curare volentem inſurgat. Inanes Phrenetici voces non curat Medicus, ſed opprobria quæq; vt ægrotum cum ſua laude curet, patienti animo tolerat, ſciens, ſtultitiam eſſe ſtulti verbis attendere, cum certum ſit reſtituta ſanitate futurum, vt ægrotum pæniteat dictorum, qui poſtea ei tot gratijs actis beneficium compenſabit, quot maledictis antea vexauerat. Sic comouetur interdum Populus, vt corpus, externis aliquando impreſsionibus, & hominibus ambitioſis, & Phreneſi in Principem ſuum inſurgit. At Princeps, poſtquam cum ligauerit, vt phreneticum, non tollere, ſed curare, & conſeruare debet. Neq; etiam ſtatim Paſtor gregem fugitiuum, vel contumacem occidit, ſed conſeruat. Longè ſemper maximè contra ſubditos abſit crudelitas. Truculentum conſilium planè illud eſt, euerſionem ſuadere. Nimis durum, & barbarum occidere. Victi ità tractandi ſunt, vt non poſsint, immò, vt nec velint, nec poſsint; Vt nolint, benignitate, vt non poſsint, cautione efficiendum. Vtroq; modo Imperium ſuum munierunt Romani, benignitate initio vſi ſunt, Tatium cum Sabinis victũ in Vrbem receperunt; Albanos etiam cum opibus in Vrbem importarunt, atq; ità ſibi, & victis conſuluerunt, cum id efficerent, vt ex hoſtibus amicos, ac Ciues fidiſsimos haberent, neq; enim poſtea diſcrimen Sabinorum, Albanorum, aliorumq; fuit, omnes Romani fuere. Sunt & rationes rebellionis arcendæ, vt migratio, abductio nobilium, coloniarum inductio, arciũ adiũctio, armorum ademptio. Et certè ſibi peſsimè conſuluere Romani, cum Carthaginem, Numantiam, Corintum delerẽt; prẽter enim quam quod contra deſperatos ingenti clade certarũt, commoda etiam ſua pecunia virisq; minuerunt, nec alia cauſa, quam inſatiabile odium, aut nominis inane decus famoſarum Vrbium interitu Ducibus quæſitum. Verum & deditis, quamuis neceſsitate armorum id fecerint compulſi, & alias defecerint, parcendum erat, & vita ſaltem eis condonãda, potiſſimum ſi fides eis data ſit, vt Titus Imperator Romanorum quibuſdam, qui in extremo excidij Hieroſolymitani tempore ad ſe confugerunt, veniam dedit, quamuis neceſſitate, non voluntate eos venire ſciret, plus Romanæ fidei, quàm propriæ, licet iuſtæ, iracundiæ tribuens. Animaduertendum præterea, ne victi extrema oppreſsione coarctentur; vbi enim ſupremum ſibi obijciunt diſcrimen, deſperatione adacti, ad audaciam promptiores fiunt. Vrget enim maximè irritata ſæpius neceſsitas. Quamobrem inſtet quidem terrore victor, ſed, vbi ſatis terruerit, benignitate

Benignitate vtendum in victos.

rurſus

rurus irritamenta pacis oſtentet, fortunamq́; vitream eſſe cognoſcat, quæ ſæpè, cum ſplendet, frangitur. Non ex hoc tamen aſſero, ſerio non eſſe vtendum victoria, quin immò vrgendos ſemper proſperos euentus pugnæ affirmo, & trepidis inſtandū; Cum enim in prælijs magnis, vt res nunc agitur, pauci ædantur, cæteri facilè ſe colligent, plus plerumq́; temporis, quam dāni eſt in recenti victoria, præſertim ſi hoſti ſint ſua funera, & habeat fortuna regreſſum.

Quid ſi Victus? Quamuis Princeps magna clade perculſus ſit, animum tamen, & arma teneat. Sub clypeo firmiora ſunt pacis fœdera. Romani tribus ingentibus prælijs victi, Hiſpana clade facta, hoc ſolo Imperium tenuere, quod animis non cecidere. Conſpirabant poſt Cannenſem pugnam ciues, defecerunt ſocij, Annibal tabernas argentarias venundedit, Romanus tamen animus, ſeù virtute propria, ſeù metu punicæ crudelitatis, & perfidiæ conſiſtens, cladem fortiter accipiendo, gradum ad victoriam fecit. Eſt Romanæ virtutis veſtigia ſectatus Vercingetorix, Auarico expugnato, nec animo defuit, nec in occultum ſe abdidit, ſed in oculis ciuium verſatus, auctoritatem, laudemq́, in aduerſis tenuit. Non ſtatim itaq́; haſta abijcienda eſt, ſed meliora ſperanda, nec prælij vnius euentu pauendum. Mars communis, & victum ſæpè erigit, & deprimit victorē, noui delectus ſunt habendi, noua quærenda auxilia, vires reparandæ, omnia experiunda, & imitandi etiam angues, qui, obtrito capite, poſtremum cauda minantur. Si iuſta ſit belli cauſa, animus non ideò debet cum clade concidere, ſed iterum exercitus reparandus, cum laudabilior ſit probis, & magnanimis viris honeſta mors, quam cum dedecore ſeruitus, aut vita. Si moderata victor imperat, accipiantur conditiones, ſi grauia, potētiori Principi ſe committant victi. Campani à vicinis preſſi, Romanis ſe dedunt, quorum ope hoſtes deleti ſunt. Florentini, cum à Caſtruccio Lucenſi opprimerentur, Robertum Regem Neapolitanorum in Vrbem acceperunt, Caſtruccij deindè, & ſenenſium vires attritę ſunt. Illud poſtremò certum ſit, in victi manu facile ſemper pacem eſſe, ſi, clade accepta, arma renouet, non quidem vt vtatur, quià infirma ſunt, ſed vt ſe fidentem, & erecto animo eſſe oſtendat; ſic enim metum aliquem hoſti incutit, ſeq́; adhuc, ſi non formidabilem, ſaltem non contemptibilem in armis oſtendit.

Non eſt deſperandū ob quamuis clade acceptā.

Optima, & ferè vnica temporis opportunitas eſt de paceagēdi, dum ſibi hoſtium vterq́; confidit, & pares ambo videntur; ſed rebus inclinatis ſatius eſt, quauis tuta conditione pacē accipere, quam viribus cum valētiore pugnare; ſicuti Gubernator, vbi naufragium timet, iactura, quicquid ſeruari poterat, redimit.

De

De Pace.

CAPVT XXXVI.

NEMO est, qui bellum expertus, pacem summis, plenisq; vlnis, etiamsi aliquid in ea non sit semper laudabile, non amplectatur. Maius enim natura abhorremus malum, & eius collatione minus malum nobis quandoque bonum videtur. Nec quicquã dulcius amicitia, quæ cum multorum est, pax est, & bellum plurimorum, inter se simultas. Est tanquam nouum regnum rebus humanis pax. Post rigidam belli hyemem coluntur agri, vernant horti, pascuntur lætæ pecudes, ædificantur vrbes, extruuntur oppida, instraurantur collapsa, ornantur, & augentur extructa, crescunt opes, aluntur honestæ voluptates, vigent leges, floret Reipublicę disciplina, feruet Religio, valet æquitas, pollet humanitas, opificum clarescunt artes, vberior quęstus pauperum, splendidior opulentia diuitium, honestarum disciplinarum vigent studia, pręclaris artibus exercetur Iuuentus, tranquilio otio fruuntur senes, bonis auspicijs nubunt virgines, concordia res paruæ crescunt, vt discordia maximè dilabuntur. Pacis tempore debitum honoris tributũ probis conceditur, suum cuiq; conseruatur, puniuntur mali. Si quid in bello feliciter euenerit, rarũ licet id sit, illud ad paucos. eosq; indignos sæpissimè commodum pertinet, cum ad omnes vtilitas pacis pertineat. Belli victoria aliquandò Principem, & quosdam gloriola quædam exornat, sed ea non nisi cum luctu, & subuersione fortunarum, & subditorum parari nõ potuit; Nec certè vnquam, aut ratò tam feliciter bellum cessit, vt cordatum victorem belli suscepti non pœnituerit, si quam Princeps excelsam indolem gerat; dum enim post adeptam victoriam conijcit oculos in expilatam plebem, orbos senes, raram nobilitatem, orphanos liberos, domos funestas, relictas viduas, constupratas virgines, violata matrimonia, arua deserta ab agricolis, squalidas terras, obæratum proprium censum, latrones reliquos, exustas villas, incensos pagos, directa fana, subuersas vrbes, mœnia deiecta; quid aliud potest, inquam, si hęc, & reliqua perpendat mala Bonus Princeps, quam de victoria potius queri, & flere, quam lętari? sicut Dracones exugentes sanguinem Elephantorũ occidũt eos, & ipsi vicissim inebriati opprimuntur, & commoriuntur. Ità sæpenumerò in bello pars vtraq; & perimit,

mit,& perijt,damnum infert, ac accipit . Verùm cum de pace agitur conſtituenda,& conſeruanda,cauendum eſt, ne eius dulcedinis prætextu,ab eo,quod iuſtum eſt,deflectat Princeps,& ne cum torpore,& otio virtutem Reipublicæ extingui,aut in vitijs, aut indigna libero Populo ſeruitute ſordeſcere permittat. Ferocia Populorum corda longa pace molleſcunt. Inutiles autē fiunt otioſi,& corrumpunt reliquos. Et Pax,ſi iuſta, & honeſta ſit,res eſt certè omnium pulcherrima, & optima; Nihil eſt tamen faciendum iniuſtè,aut ferendum turpiter , vt pace frui valeamus;& quamuis Pax vel iniuſta vtilior ſit iniuſtiſſimo bello,tamen videtur intolerabilis Populo,aut Principi,qui Pactionem,aut labem,aut ignominiam habet ſeruitutis. Et maximè in ſeruitutem cadere de regno magnum eſt , videturq; potius illi cum dignitate cadendum , quam cum ignominia ſeruiendum. Cartaginenſes iniquo animo ferebant iacturam illatam a Romanis Sicilię; Hanc eorum indignitatem intercepta perfraudem inter motum Aphricæ Sardinia, & ſuperim poſitum tributum augebat;quas ob res ſimul atq; Imperium in Hiſpania auxere,vltro Italiæ arma iniecere. In ſancienda pace Princeps eorum habeat rationem,qui eum iuuarunt,ne fortè,ſi eos omittat,poſtea egens illorum ope deſtituatur eorum merito auxilio; Propterea ijs,qui de Principum pace inter ſe tractabunt,in eorū ſemper tractatu,& concluſione pacis de adhęrentibus,& amicis expreſsè mentio facienda eſt; aliter prætermiſſi non comprehenderentur , quandò videlicet pacis verba ſunt in perſonam concepta,putà,quod Principes promiſsiſſent, ſe nō offenſuros, quià ſtipulatio eſt ſtricti Iuris , & non extenditur de perſona in perſonam,niſi forſan pax non prodeſſet paciſcenti , niſi includerentur adhærentes. Contra, ſi concepta ſint verba in rem, nam tunc adhærentes,etiam non facta expreſſa de illis mentione continentur. Non poſſunt autem Ciuitates,Barones,& alij Principes recognoſcentes ſuperiorem ſine Principis licentia confęderationem inire,multò minus cum inimicis ſui Domini, nam ex eo præſumuntur inimici ſui Domini,& ingrati,atq; priuandi beneficio. Hæc ſunt,quæ breui de Pace dici poſſunt &c.

Turpitur nū quam cedē dum.

FINIS.

BIBLIOTECA NA... ROMA

Digitized by Google

ERRORVM GRAVIORVM CORECTIO

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
2	7	*coaptasis*	*coaptasis*
7	15	*rependere*	*vespendere.*
10	16	*accelarent*	*acceleraſſent.*
12	30		*(Dematur) Vt*
17	18	*eiuſ*	*cuius.*
29	39	*ex his*	*hi.*
31	34	*ſacra ve*	*ſacra.*
35	4	*exercisium*	*exercitium.*
43	6	*Ne*	*vt*
43	25	*ſe ipſi*	*ſe ipſis.*
52	18	*pronunciant*	*pronunciat.*
67	20	*Olarchiam*	*Oligarchiam*
69	3		*Ponatur(ea omnia)ante (quibus animum)*
73	8	*recepturas*	*recepturos*
75	4	*malo*	*Mali*
90	1	*Auiẽ (tollatur eam*	*ea*
92	6	*Principatui*	*Principatu*
94	8	*vnus*	*vſus.*
99	6	*inter Magiſtro ſeroptimis (ponatur) qui enim*	
103	29	*ſuauiſſimus*	*ſuauiſſimos*
119	28	*illi*	*ille*
119	31	*poſſi auiuſcunq; (ponatur) inſidijs peti poſſe.*	
121	22	*Sinenſes*	*ſinentes.*
121	29	*tempore*	*tempora*
121	30	*pro periculis habet(ponatur) cõſiderat*	
126	5	*collum*	*colum*
126	16		*tollatur (Non)*
133	2	*renocet*	*renocent*
135	1	*clementia*	*clementiæ.*
139	26	*conſiderant inquit dele, inquit,*	
142	16	*indicijs*	*inducijs,*
144	5	*timor*	*tumor*
144	vlt.		*tollatur (&)*
144	30	*prauitatem*	*parsimoniam*
146	21		*adiatur (Barbari)*
148	44	*Princeps*	*Principes*
150	18	*prædicant*	*prædicat*
156	28	*infirmitate, ac humilitate infirmitati, ac humilitati*	
158	36	*famam*	*fumum*
159	12	*vulneratus*	*vulneratur*
160	16	*ergo*	*erga*
162	22	*temperantiãq; intemperantiæ*	
165	15		*tollatur (Non)*
169	36	*hominum illũ*	*hominem illum*
169	32	*Macedona*	*Macedonum*
169	40		*tollatur (circum)stollatur non*
170	2	*ſelli*	*ſeſſi*
171	39	*in ore habens*	*in ore habet*
171	43	*ꝑier q̃ dãnoſa prater quã quod dãnoſa*	
172	31	*in rep maxima eſt in rep. maximus c.*	
172	42	*Princeſper ſedes Princeps ſe debet*	
174	16	*complantatio*	*complantatio*
174	32	*nõ ſane imperiũ non ſine imperij*	
175	16	*quid exiſtima quid exiſtimaſt*	
178	8	*vt vis*	*vi vix*
179	21	*aliqua bono*	*aliquo bono*
179	29	*inſidia*	*inſidiæ*
180	8	*ſuperſtitionis*	*ſuperſtitiones*
181	19	*gratum futurã*	*gratam futuram*
182	19	*perfectiones*	*perfectiores*
185	30	*communicatione*	*comminatione*
186	35	*anxilia*	*anxilio*
186	42	*effuſa caligo*	*effuſa caligo*
187	20	*Valentianus*	*Valentinianus*
187	33	*conſ lsant*	*conſulant*
188	14	*percipis*	*præcipis*
188	32	*Principis*	*Principes*
188	42	*idolatriam*	*idololatriam*
189	30	*vetauerunt*	*vetuerunt*
190	4	*obtradunt*	*obtrudunt*
190	5	*ſciſmata*	*ſchiſmata*
90	6	*intenduntur*	*incenduntur*
190	17	*allis*	*alijs*
190	23	*ethicorum*	*ethnicorum*
191	18	*accuum*	*ſuum*
191	18	*tollatur pũctus inter Hungarie, et legẽ*	
191	34	*maximam*	*maximam*
191	38	*Vrbis*	*Vrbes*
91	43	*calamitatũ peperit calamitatẽ peperit*	
192	16	*exolantur*	*excolantur*
193	24	*deuinci*	*deuincri*
194	25	*re agere*	*redegere*
195	25	*exereſcat*	*excreſcat*
197	11	*inuentiſſima*	*cruentiſſima*
197	40	*ſaſinum*	*ſaſium*
199	21	*diſcrsione*	*deſertione*
199	36	*lensa*	*lenso*
200	2	*pollendor*	*pollendos*
200	9	*Reipublica*	*Republica*
200	21	*in hæc*	*in hac*
200	29	*alinbi*	*alicubi*
201	10	*totæ*	*tuti*
201	34	*cautionibus*	*cautionibus*
202	8	*Principe*	*Principi*
203	35	*deriget*	*dirigis*
204	1	*gereat*	*gereat*
204	24	*ſcernat*	*ſecernat*
204	37	*Princeps*	*Principes*
210	28	*iniqnus*	*iniquus*
210	28	*quam etiam*	*Quin etiam*
210	28	*Principis inſtũ*	*Principi iniuſtum*
213	38	*fungatur*	*fungantur*
215	17	*huiſce*	*huiuſce*
215	24	*diligendos*	*deligendos*
215	25	*ſubditis*	*ſubitis*
216	13	*habent*	*habeant*
218	24	*ſuſtinet*	*ſuſtineat*
218	28	*enim*	*etiam*
220	5	*venerentur*	*venerentur*
222	41	*que de re*	*qua de*
227	20	*Malenchonicus*	*Melancholicus*
227	30	*Plegmaticus*	*Phlegmaticus*
224	7	*prædictum*	*prædium*
224	17	*capiendo*	*capienda*
225	3	*optiæ*	*optimæ.*
225	30	*malenchonica*	*melancholica*
226	4	*ſuiſſemporis*	*ſuis temporibus*
227	36	*correctionculas*	*correctiunculas*
231	14	*fraudentur*	*fraudentur*

Digitized by Google

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
229	2	naciſcitur	nanciſcuntur.
232	22	erunt	ſunt
233	1	proponerentur	præponerentur
237	19	nemniem	neminem
240	20	perſcribenda	præſcribendæ
243	15	perfecit	præfecit
243	44	Reipublicæ	Republicæ
246	27	Reipublica	Reipublicæ
249	1	virisq;	vtriq;
249	40	Princeps	Principes
255	3	diligendo	deligendo
255	37	incidendam	incedendum
256	9	Princeps	Principes
258	7	propriores	propiores
266	32	perdet	pendet
269	37	præſte	preſtò
270	36	ſortientur	ſortientur
271	8	nulla	Nullus
272	1	conſeruantur	conſequantur
274	39	ſlemmatico	phlegmatico
275	30	effundere	offundere
276	16	inſultæ	inſulſæ
276	3	circes	circe
277	30	lungo	longè
279	17	proprius	propius
281	3	nimis	nimius
282	10	cætos	latos
283	27	contro	contra
288	25	accidos	auidos
289	5	examina	exanima
290	2	hæc	hac
291	10	leuiſculum	leuiuſculum
291	14	Arcaſius	Arcadius
294	11	ingenia	ingentia
294	24	inſignitus	inſignitos
294	27	doces	dotes
295	32	geſſerint	geſſerit
298	32	potum	portum
301	17	quædam	quædam
305	25	coniungi	coniungi
306	15	in Belgia	in Belgio
307	14	Principes	Princeps
309	18	fulicant	fulciant
310	4	cenſent	cenſet
310	4	eogantur	cogatur
312	11	allocuturus	allocuturos
316	1	inſignui	inſignias
316	17	non ſint, ad quos	ad eos
318	21	Princeps	Principes
319	25	ſplendori	ſplendoris
321	8	commutatus	commutamus
321	43	Gubeca	lubeca
324	36	qualiſcunq;	qualiacunq;
331	15	milleſimam	milleſimam
335	33	Aulicorum	Aulicum
335	34	inter, Principis, & ferã, ponatur (vt	
337	23	facilitas	faculias
338	22	præuia	peruia
338	25	mericum	mercium
344	4	optimis	optimi
344	8	vniculuſq;	vniuſculuſq;
344	11	parvis itaq;	paucis itaq;
346	24	præſidis	præſidijs
347	11	Nemo	Nero

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
353	9	multum	nullum
352	15	Hi	Hic
355	20	largà	largè
356	13	indutias	inducias
357	7	hac	hac
357	16	poſſint	poſſent
369	27	ſenium	ſenium
370	11	Maioris	Maiores
373	16	vnis	vnius
373	40	ſibi	ſui
374	30	percrebeſcatu	ſommo percrebreſcat.ſſimo
379	21	agerim	agerem
380	40	Dudiani	Iuliani
386	37	gaudemijs	laudemijs
392	23	noti	nati
393	22	Lattoringia	Lotharingia
393	30	pollitieus	pollicitus
395	11	abſq; re	abs re
395	27	deberes	deberi
400	19	ſrigendam	infrigendum
402	34	qiu	qui
403	43	paratum	pacatum
403	34	preſus	preſtos
405	42	ſæuitent	ſæuirent
411	10	perueniant	proueniant
414	41	eſſet	eſſe
415	2	ſubigunt	ſubibunt
415	10	exteriora	interiora
415	24	aecctis	auctis
415	33		Poſt [Non] addatur ne
419	32	Talentum	Tarentum
419	33	præfuit	præbuit
420	10	ciuiq;	cuiq;
422	2	Mauris	Mauris
422	7		tollatur (ſed
422	16	primario	primariæ
422	18	fierent	ferrent
422	27	præſidioq.	præſidiorum
423	15	confirmatur	conformat
423	21	confirmatur	confirmantur
424	3	cocunt	coeunt
425	11	hereditatem	hereditas
426	22	facimus	facimus
428	33	belle	belli
428	35	innitur	innititur
432	12	conſpeximus	conſpiciemus
432	21	fiſſure	futuræ
432	25	huius	leuis
433	20	Sparanorum	Spartanorum
436	30	præterquam	præterquam quod
438	17	contineres	contineas
439	3	cogitationes	cognationes
441	13	pronunere	promanare
441	28	Italo	Strabo
441	25	atque educantur	deleatque
442	3	elemoſinis	eleemoſynis
443	3	de imperiorum euerſionibus obnoxia	dele obnoxia
443	26	dixerim	duxerim
449	30	nobilitates	nobilitatis
450	22	reginis	regnis
451	11	Principis	Principem
452	29	cœtus	coetus
455	13	oculne	oculos

Digitized by Google

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
455	16	Rerumpublicum	Rerumpublicarum
455	34	anguſta heri	dele heri
457	14	quia	quin
457	18	Principis	Principes
458	13	quem	qui
459	37	guſtatim	guttatim
459	36	ſuite	Suith
451	3	Tyrannidum	Piramidum
455	29		tollatur (Ne
458	13	quem	qui
460	33	loculos	loculis
460	43	tui	ſui
462	13	talies	tales
465	44	commiſſit	committit
466	31	Burgijs	Burgis
466	18	ſummo ope	ſumma ope
467	27		Inter (ne,&) in(penatur) tam
468	33	vetuta	vetuſta
469	21	reperiuntur	reperientur
470	29	numquem	numquam
471	3	parare	parere
471	39	beneficium	beneficum
472	33	ab	ad
473	42	enaginatus fuerit	enaginatus mucro
474	3	legionis	legionis
476	30	param	partem
478	11	dixa	lixa
481	17	qua	quam
482	38	attrictu	attritu
483	15	tractarit	tractauit
485	4	machinamenti	machinamenta
485	18	prodiderius	prodierint
488	13	ſummique	ſummaque
491	9	poſſint	poſſunt
493	37	Mediolani à duce	Mediolani duce
496	3	ſuſtinens	ſuſtines
496	29	contineret	contineat
507	23	aborbice	ſuperbiæ
501	1	Thucidis	Thucididis
501	6	Brachina	Barchina
501	11	Pompei	Pompeÿ
507	21	terreneque	terrenaque
507	37	alijs	alÿ
507	43	cauſam	cauſa
508	13	Religionem	Religionum
508	34	poſſint	poſſent
509	1	excitaret	excitauit?
511	19	ſummus	ſummus
512	9	otioſi	otioſis
512	31	diſtruere	diſcuſere
514	31	vros	viros
517	5	Reipublicarum	Rerumpublicarum
517	32	quod	quo ad
518	28	virus	virtus
520	5	comprimuntur	comprimunt
520	17	Gladrionem	Glabrionem
520	25	ſaxarum	laxorum
521	22	formentum	fomentum
524	24	præſi	pertæſi
524	43	aliquam	aliquem
525	14	ſeditionibus	ſeditionum
525	19	natione	rationes
527	12	Principis	Principi

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
529	38	militibus	milites
531	29	vniuerſus illi	vniuerſus orbis illi
533	32	audire indicem eſt	audire indicem eſt neceſſe
540	43	ſuffuſionibus	ſuffoſſionibus
543	6	parricidij	parricidÿ
544	8	Verum	Vtrum
545	39	Republica	Reſpublica
546	20	maxime moneor. Ad	maximè mo neor, vt ad
547	11	poſſint	poſſit
547	28	poſſint	poſſit
547	32	ob	ab
547	37	viribus	vires
549	32	Alphes	Alpes
549	37	longi	longè
551	14	omnium	omnia
551	2	vt	vi
551	37	commeatum	commeatuum
553	37	qua	quod
554	20	turba	tuba
559	27	ab Harſete	à Narſete
559	12	conſilia	auxilia
563	16	non nullorum, non nullorum	Nonnulli, Non nulli
564	41	opes	opus
566	24	falciter	feliciter
567	37	indicatur	id dicatur
570	28	euellere	euehere
571	11	mediantur	meditabantur
572	31	malufolea	manſolea
572	38	clare	clari
572	40	ſuus	ſuos
573	14	obſidionales	obſidionalis
573	40	neceſſariorum	neceſſarium
577	36	quia	quin
577	39	alios	alias
581	17	ab	ad
581	19	ſeria	ſigna
582	16	Princeps	Principes
583	37	moueri	moueri
587	15	dicent	decent
588	34	reparare	reparari
589	42	idem	quoddam
591	44	ſit	ſit
592	6	facere	fecere
594	26	hoc	hac
594	23	quia	qui
596	26	accidus	auidus
599	26	Aſinam	Aſiam
599	43	liberati	libertati
602	30	Boetiam	Beotiam
602	33	militorum	militum
605	24	virtutes	virtute
605	32	hac	hoc
605	42	Princeps	Principes
609	21	ferrie	ferire
609	41	replicato	replicata
612	26	pro victoriam	pro victoria
617	38	quod eò	quod ſi eo
623	30	potius	potitus
624	31	virique	viroſque

Digitized by Google

Digitized by Google